Published by the gracious permission of
His Highness Shri Rajarajeshwar Maharajadhiraj
Maharaja Shri Harisingji Bahadur, G. C. S. I., G. C. I. E., K. C. V. O., etc.
of Jammu and Kashmir from the original manuscript in
His Highness' private Library.

SHRIVIDYARNAVA TANTRA

PART II

EDITED BY

RAM CHANDRA KAK

AND

HARABHATTA SHASTRI.

1937.

SRINAGAR—KASHMIR.

Printed at the
Kashmir Pratap Steam Press 3rd Bridge,
By
P. Vishi Nath & Sons, Srinagar, Kashmir.

श्रीविद्यार्णवोत्तरभागे विषयानुक्रमणिका।

विषयानुक्रमणिका

पञ्चविंशे श्वासे ।

षड्विंशे श्वासे ।

सप्तविंशे श्वासे ।

अष्टाविंशे श्वासे ।

एकोनत्रिंशे श्वासे ।

त्रिंशे श्वासे ।

विषयानुक्रमणिका

श्रीविद्यार्णवोत्तरार्धे शुद्धिपत्रम् ।

पृष्ठे		पंक्तौ		अशुद्धम् ।		शुद्धम् ।
२	...	१०	...	पवोक्त	...	पवोक्तः
३	...	१५	...	मुद्रया	...	मुद्राया
४	...	१५	...	निमित्तको	...	नैमित्तिको
५	...	१०	...	वर्चषि	...	वर्चसि
६	...	१६	...	माणद्वीपे	...	मणिद्वीपे
७	...	१	...	सर्वत्रस्य	...	शत्वं
७	...	२१	...	प्रच्य	...	प्राच्य
८	...	१४	...	विवरं	...	विपिटं
१६	...	२८	...	हरः	...	ह्रेः
२१	...	१	...	ददति	...	ददाति
२६	...	१	...	सिद्धे	...	सिद्धी
३३	...	३१	...	प्रान्तेच ण्डेशं	...	न्ते चण्डेशं
३४	...	६	...	पवित्वा	...	पठित्वा
३४	...	२६	...	विष्णु	...	लक्ष्मी
३५	...	१२	...	विष्णु	...	विष्णो
३६	...	२४	...	मालिन्यै	...	मालिनि
४२	...	७	...	रक्ताम्भुज	...	रक्ताम्बुज
४२	...	२३	...	संपूज्य दक्षिणद्वारं	...	संपूज्य पूर्वद्वारं गत्वा तथैवाभ्यु-दय विघ्नादि देहल्यन्तमभ्यर्च्य द्वारपार्श्वयोः भृङ्गिरिटये नमः स्कन्दाय नमः इति द्वारपालौ संपूज्य दक्षिणद्वारं गत्वा
४२	...	२६	...	सारस्तु	...	सौरैस्तु
४५	...	२	...	सूत्केनै	...	सूक्तैनै
४५	...	२	...	सूत्कं	...	सूक्तं
४६	...	२	...	कारयेत	...	कारयेत्
५७	...	१६	...	विशुद्धे	...	विशुद्धौ
५८	...	२०	...	खड्गौ	...	खड्गौ
६४	...	१७	...	पट्चक्र	...	षट्चक्र
६८	...	११	...	स्वरेः	...	स्वरैः

पृष्ठे	पंक्तौ	अशुद्धम् ।	शुद्धम्
७१	१५	पञ्चशत्	पञ्चाशत्
७२	१७	ताञ्जलिम्	ताञ्जलिम्
७४	१५	ण्णोदकेस्त	ण्णोदकैस्त
७८	२८	ख्याप्तुष्ट	ख्याप्तुष्ट
८०	२१	म्बिके	म्बिके
९५	२७	खेद्योजियत्	खेद्योजयेत्
९६	२५	ह्रांब्लें	ह्रींब्लें
१०३	६	देहाञ्जनं	देहाञ्जनं
१११	२२	षोडश्शा	षोडश्या
११८	७	पट्कोण	षट्कोण
१२२	१८	त्राणि	त्रीणि
१२५	२०	षद्कोणं	षट्कोणं
१२८	२६	पयसं	पायसं
१३०	३	स्त्रीणीनि	स्त्रीणीति
१३२	२१	विशु	विष्णु
१३८	२२	मनसास्त्वेति	मनसस्त्विति
१३९	१	प्रग्घणिट	प्राग्घणिट
१४०	१५	छेद सिद्धः	च्छेदः सिद्धः
१४२	१२	णोतर	णोतर
१५८	२३	यमस्व	वामस्व
१६०	२७	द्वादशकमलं	द्वादशदलकमलं
१६७	२२	आ पद्म	ओं पद्म
१६७	३२	वर्दिसंयुक्तं	वर्तिसंयुक्तं
१७६	२६	युद्धप्रिय	युद्धप्रिये
१८६	२८	दक्षणनेत्रे	दक्षिणनेत्रे
१८८	२१	सर्तभूत	सर्वभूत
१८९	२८	भावयत्	भावयन्
१९०	१८	चतुरस्त्राद्	चतुरस्राद्
१९४	६	शारदां	शारदायाम्
१९४	१२	रदना	रसना
१९४	१३	कक्षि	कुक्षि
१९५	२१	शडक्षरः	षडक्षरः

शुद्धिपत्रम् ।

	पंक्तौ	अशुद्धम्	शुद्धम्
१९९	११	धतूर	धत्तूर
२०३	१०	डमुरुं	डमरुं
२०४	१	लकणा	लक्षणा
२०४	१४	डमुरुं	डमरुं
२१३	२६	मयां	मायां
२१५	१४	मन्त्राणांश्च	मन्त्राणांश्च
२२०	१८	सिक्तु	सिक्थमिश्र
२३०	४	त्वरित्वा	त्वरिता
२३१	२०	भूयस्त्रिया	भूयः स्त्रिया
२३१	२२	तोतला	तोतुला
२४१	१७	स्थिमाया	स्थिरमाया
२४८	२७	स्तम्भायेति	स्तम्भयेति
२४८	२७	बीज	बीजं
२४९	६	इत्यादिभि	इत्यादिभिः
२५९	२५	प्रयोग	प्रयोगे
२६४	६	असिताख्य	असिताङ्ग
२६९	१४	आग्नी	अग्नी
२७०	१४	कर्ष्येति	कृष्येति
२७३	१०	ताम्	त्वाम्
२८३	११	चाभ्युत्तयेत्	चाभ्युदेत्
२८७	१५	सुन्दर्यै	सुन्दर्यै
२८९	१८	मणिबन्धे	जानुनि
२९०	४	दक्षकरे	कण्ठे
२९०	२६	कामकोपीठाय	कामकोटिपीठाय
२९५	१४	मयूस्वि	मयूखि
२९६	५	ध्वनिःमर्यी	ध्वनिमर्यी
२९७	१६	वषट्	वौषट्
३०७	१	कयूरा	केयूरा
३१९	१	भूजादिष्वो	भूर्जादिवृक्ष
३२१	६	स्वराबन्दु	स्वरबिन्दु
३२१	२६	पाश्वयो	पार्श्वयो
३२१	२८	भूयो	भूयः

पृष्ठ		पंक्तौ		अशुद्धम् ।		शुद्धम् ।
३२२	...	२४	...	त्यासे	...	न्यासे
३२६	...	३	...	वाह्नबीजं	...	वह्निबीजं
३२८	...	१३	...	पुन	...	पुनः
३३४	...	२१	...	पिबान्ती	...	पिबन्ती
३६५	...	२७	...	महपुण्य	...	महापुण्य
३६५	...	२७	...	पुण्याणां	...	पुण्यानां
३७१	...	३२	...	साहिता	...	संहिता
३७४	...	१४	...	कृद्	...	दृग्
३७६	...	२३	...	नियुतलक्षं	—	नियुतं दशलक्षं
३८६	...	१७	...	कक्षि	...	कुक्षि
३९२	...	७	...	पूवोक्त	...	पूर्वोक्त
३९२	...	३०	...	पञ्चदशक्षिरं	...	पञ्चदशाक्षरं
३९५	...	१३	...	स्वहा	...	स्वाहा
३९८	...	२५	...	यमलिख्य	...	यमालिख्य
४११	...	१४	...	मर्ति	...	मूर्ति
४१६	...	२३	...	चरेद्वह्निं	...	चरेद्वह्नीः
४२०	...	२१	...	हृदय	...	हृदये
४२२	...	६	...	दाक्षण	...	दक्षिण
४२७	...	२	...	लक्ष्मीः	...	लक्ष्मीः
४३२	...	२६	...	कार्णिकायां	...	कर्णिकायां
४३५	...	६	...	श्रीयन्त्रे	...	श्रीयन्त्रसारे
४४०	...	१३	...	समावेष्ट्या	...	समावेष्ट्य
४४३	...	१०	...	मलमन्त्रा	...	मूलमन्त्रा
४४६	...	११	...	गुणव्रावं	...	गुणव्रातं
४५५	...	६	...	रुद्धं	...	रुद्धं
४५७	...	६	...	स्पष्ट	...	स्पष्टं
४६८	...	८	...	वतरांश्च	...	वतारांश्च
४९०	...	१२	...	यंश	...	वंश
४९२	...	८	...	गोंनम	...	गोंनमः
५००	...	८	...	दूर्वाकण्ड	...	दूर्वाकाण्ड
५०१	...	४	...	पापयेत्	...	पाययेत्
५०१	...	१६	...	रुद्राट	...	रुद्राट

	पंक्तौ	अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।
५०१	२६	जगद्व्यामा	जगद्व्योमा
५०३	२	सशयः	संशयः
५०३	२	मन्त्राभ्योमता	मन्त्राभ्यामेता
५०५	१	मन्त्रा	मन्त्री
५११	१५	प्रविष्टयेत्	प्रवेष्टयेत्
५१७	२२	तामुदा	ता मुदा
५२०	६	सर्गा	सर्गी
५२८	१०	तिज्ञैः	निजैः
५३४	७	साघ्नेरिति	साग्नेरिति
५३४	६	इकारास्थाने	इकारस्थाने
५३७	११	विद्वषण	विद्वेषण
५५५	२७	संग्रमे	संग्रामे
५५७	२३	कथ्यतेऽत्य	कथ्यतेऽस्य
५५६	२६	सौमयग्नि	सौम्याग्नि
५६१	२	भास	भासा
५६३	६	स्फुटिक	स्फटिक
५६३	२६	विन्यस्प	विन्यस्य
५७६	१	लन्न	लक्षं
५७६	१७	भ्यच्य	भ्यर्च्य
५७६	१६	ताथा	तार्था
५८३	२६	दक्षारु	दक्षोरु
५८५	११	द्वितायाष्ट	द्वितीयाष्ट
५८६	७	विमागशः	विभागशः
५८६	१३	वर्णा	वर्णा
५८६	२१	प्रणवाकारौ	प्रणवांकारौ
५६०	२१	ननुरूप	तनुरूप
५६२	२६	ऽक्रर	ऽक्रूर
५६६	२६	ग्रत्तजन्ताः	ग्रस्तजन्तोः
६०६	१६	वायकर्ण	वामकर्ण
६१२	१३	हुंडफन्तः	हुंफडन्तः
६१४	१८	गृह्ण	गृह्ण
६१८	७	मन्तसंग्रहम्	मन्त्रसंग्रहम्

शुद्धिपत्रम् ।

पृष्ठ	पंक्तौ	अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।
६१६	५	गन्धाद्य तं	गन्धाद्यैस्तं
६२८	२४	दधिः	दधि
६४१	१७	मोक्षरुपा	मोक्षरूपा
६४५	२३	विशालेशा	विशालेशा
६४५	२५	प्रत्यक्षध्याना	प्रत्यक्षरध्याना
६६४	७	देव्याः	देव्यः
६७३	२०	दलैरुत्पन्न	दलैरुत्पल
६७५	१४	वाभोर्ध्वं	वामोर्ध्वं
६८८	१२	ऽस्तिम्	ऽस्मिन्
६८८	१६	त्रय	त्रयं
६९९	१६	पातये	पतये
७१५	२१	स्वाह्वा	स्वाहा
७३३	१	त्रियस्त्रिंशः	त्रयस्त्रिंशः
७४४	६	प्राजापतिः	प्रजापतिः
७४५	१	त्रियस्त्रिंशः	त्रयस्त्रिंशः
७४६	१	त्रियस्त्रिंशः	त्रयस्त्रिंशः
७५१	०	त्रियस्त्रिंशः	त्रयस्त्रिंशः
७५२	२१	दीपङ्क्ति	दीपाङ्क्ति
७५७	१	त्रियस्त्रिंशः	त्रयस्त्रिंशः
७५७	१	आमयघ्न	आमयघ्नं
७५७	२	त्रियस्त्रिंशः	त्रयस्त्रिंशः
७५९	१	त्रियस्त्रिंशः	त्रयस्त्रिंशः
७६५	१	त्रियस्त्रिंशः	त्रयस्त्रिंशः
७७०	११	तया	तथा
७७१	१	त्रियस्त्रिंशः	त्रयस्त्रिंशः
७८०	१२	समस्तन	समस्तेन
७८५	१६	मध्यामना	मध्यमाना
७८८	१	पूरह्वया	पूराह्वया
७९३	१६	निर्वत्य	निवर्त्य
८०५	४	दुहिण	द्रुहिण
८१५	१३	गायत्र	गायत्रं
८१५	२२	सयुक्तः	संयुक्तः

	पंक्तौ	अशुद्धम् ।	शुद्धम् ।
८२१	२	चतुष्वष्टि	चतुष्षष्टि
८२२	१७	रूपिली	रूपिणी
८२३	२५	नववरण	नवावरण
८२७	२८	कौमरी	कौमारी
८३१	१६	सुखोन्सुखाम्	सुखोन्मुखाम्
८३३	२४	त्रिपुराम्वा	त्रिपुराम्बा
८३६	५	मन्त्रनां	मन्त्रानां
८३६	८	त्रिपुसुन्दर्याः	त्रिपुरसुन्दर्याः
८३६	२७	प्रपञ्चात्म्यैक	प्रपञ्चात्मैक्य
८४०	१३	प्रश्नना	प्रश्नाना
८४१	१०	अदैर्घ्य	अदैर्घ्य
८४२	२५	षष्ठ्यन्तं	षष्ठ्यन्तं
८४५	६	पूजयेत्	प्रजपेत्
८५६	२६	मातृकामण्डले	मातृकाम्बुजं
८६१	१४	ज्वालसमु	ज्वालासमु
८६३	१८	मया	माया
८६४	२६	शङ्खिवण्डिका	शक्तिचण्डिका
८७४	१४	शिखाय	शिखायै
८८५	१३	अत्रोध्वा	अत्रोर्ध्वा
८८६	२६	तुर्थ	तुर्य
८९५	७	त्रिंशात्तत्त्वा	त्रिंशत्तत्त्वा
८९९	२७	माह	महा
९०१	२३	संज्पूय	संपूज्य
९०४	२६	भूपित	भूषित

श्रीविद्यार्णवोत्तरार्धे प्रमाणग्रन्थानां सूची ।

१	नारदपञ्चरात्रागमः	३२	अग्निपुराणम्
२	प्रथमतन्त्रम्	३३	ब्रह्मपुराणम्
३	गौतमीयतन्त्रम्	३४	पद्मपुराणम्
४	दक्षिणामूर्तिसंहिता	३५	गरुडपुराणम्
५	प्रपञ्चसारः	३६	बौधायनः
६	ईशानशिवः	३७	त्रैलोक्यसंमोहनतन्त्रम्
७	उत्तरतन्त्रम्	३८	मेरुतन्त्रम्
८	शारदातिलकम्	३९	भागवतम्
९	रुद्रयामलतन्त्रम्	४०	सिद्धान्तशेखरः
१०	कुलार्णवतन्त्रम्	४१	नृसिंहपुराणम्
११	कालिकापुराणम्	४२	तन्त्रान्तरम्
१२	योगिनीतन्त्रम्	४३	कुलमूलावतारः
१३	फेत्कारिणीतन्त्रम्	४४	भैरवीतन्त्रम्
१४	लक्षसागरतन्त्रम्	४५	अमरकोशः
१५	सिद्धीश्वरतन्त्रम्	४६	विश्वकोशः
१६	तन्त्रराजतन्त्रम्	४७	सोमशंभुः
१७	प्रकाशोदयतन्त्रम्	४८	तूर्णायागः
१८	ज्ञानार्णवतन्त्रम्	४९	अगस्त्यसंहिता
१९	मन्त्रतन्त्रप्रकाशः	५०	यामलतन्त्रम्
२०	भैरवयामलतन्त्रम्	५१	ज्ञानमाला
२१	कुरुकुल्लापटलम्	५२	भविष्यपुराणम्
२२	देवीयामलतन्त्रम्	५३	दक्षिणामूर्तिकल्पः
२३	वामकेश्वरतन्त्रम्	५४	कपिलपञ्चरात्रम्
२४	लिङ्गपुराणम्	५५	नृसिंहकल्पः
२५	संमोहनतन्त्रम्	५६	मालिनीतन्त्रम्
२६	सनत्कुमारसंहिता	५७	शैवागमः
२७	भूतडामरतन्त्रम्	५८	सनत्कुमारकल्पः
२८	हयशीर्षपञ्चरात्रम्	५९	स्मृतिसमुच्चयः
२९	सिद्धार्थसंहिता	६०	श्राद्धकल्पः
३०	बृहन्नारदपुराणम्	६१	वसिष्ठसंहिता
३१	स्कन्दपुराणम्	६२	नारायणीयतन्त्रम्

६३	कात्यायनीतन्त्रम्	९६	पद्मपादाचार्यः
६४	शिवरहस्यम्	९७	ईशानसंहिता
६५	गणेश्वरपरामर्शिनी	९८	पिप्पलादमतम्
६६	वामदेवतन्त्रम्	९९	केरलीययन्त्रसारः
६७	विजयमालिनीतन्त्रम्	१००	मृडानीतन्त्रम्
६८	वराहपुराणम्	१०१	तोतलामतम्
६९	श्रीमद्भगवद्गीता	१०२	योगार्णवः
७०	विष्णुपुराणम्	१०३	मत्स्यपुराणम्
७१	श्रुतिः	१०४	देवीपुराणम्
७२	याज्ञवल्क्यस्मृतिः	१०५	भैरवतन्त्रम्
७३	विष्णुधर्मोत्तरम्	१०६	कालीतन्त्रम्
७४	तत्त्वसारसंहिता	१०७	वीरतन्त्रम्
७५	शिवयामलतन्त्रम्	१०८	कालीक्रमः
७६	पश्चवाहिनीतन्त्रम्	१०९	कुलचूडामणिः
७७	ऋग्वेदः	११०	विरूपाक्षमतम्
७८	मातृकार्णवः	१११	स्वतन्त्रतन्त्रम्
७९	जयद्रथयामलतन्त्रम्	११२	कुमारीकल्पः
८०	ब्रह्मविद्योपनिषत्	११३	नीलसारस्वततन्त्रम्
८१	छान्दोग्योपनिषत्	११४	चामुण्डातन्त्रम्
८२	अक्षरनिघण्टुः	११५	विश्वसारतन्त्रम्
८३	हठयोगप्रदीपिका	११६	मुण्डमालातन्त्रम्
८४	गोरक्षपद्धतिः	११७	मायातन्त्रम्
८५	क्षुरिकोपनिषत्	११८	मत्स्यसूक्ततन्त्रम्
८६	योगियाज्ञवल्क्यः	११९	तारार्णवः
८७	खेचरीपटलः	१२०	एकवीराकल्पः
८८	अध्यात्मविवेकः	१२१	नीलतन्त्रम्
८९	दीक्षापटलः	१२२	तन्त्रचूडामणिः
०	कूर्मपुराणम्	१२३	श्रीक्रमतन्त्रम्
	सारसंग्रहः	१२४	फेत्कारिणीतन्त्रम्
९	श्रीयन्त्रसारः	१२५	गन्धर्वतन्त्रम्
९३	नारायणीयकल्पः	१२६	सिद्धसारस्वततन्त्रम्
९४	प्रयोगसारः	१२७	शङ्कराचार्यः
९५	अथर्वणरहस्यम्	१२८	विद्याधराचार्यः

१२९ तारिणीनिर्णयः
१३० ताराचूडामणिः
१३१ सोमसिद्धान्ततन्त्रम्
१३२ स्वच्छन्दसंग्रहः
१३३ समयार्कः
१३४ वाराहीतन्त्रम्
१३५ विशुद्धेश्वरतन्त्रम्
१३६ कालीकुलसद्भावतन्त्रम्
१३७ बृहत्स्तवराजः
१३८ सोमभुजगावलीतन्त्रम्
१३९ कल्पसूत्रम्
१४० नवरत्नेश्वरतन्त्रम्
१४१ योगिनीहृदयम्
१४२ समयाङ्कतन्त्रम्
१४३ गुप्तार्णवतन्त्रम्
१४४ कुलोड्डीशतन्त्रम्
१४५ भुवनेश्वरीपारिजाततन्त्रम्
१४६ दशपटलीतन्त्रम्
१४७ प्रयोगसारतन्त्रम्
१४८ निबन्धतन्त्रम्
१४९ श्रीक्रमतन्त्रम्
१५० त्रिपुरार्णवतन्त्रम्
१५१ त्रिपुरासारतन्त्रम्
१५२ करङ्किणीतन्त्रम्
१५३ सिद्धशाबरतन्त्रम्
१५४ मातङ्गमनुकोशः
१५५ कालमृत्युतन्त्रम्
१५६ मात्स्येन्द्रसंहिता
१५७ वाखुलतन्त्रम्
१५८ भूतडामरतन्त्रम्
१५९ त्रैलोक्यमोहनतन्त्रम्
१६० तन्त्रप्रकाशः
१६१ अगस्त्यसंहिता
१६२ सङ्कर्षणतन्त्रम्
१६३ विष्णुयामलतन्त्रम्
१६४ शङ्करकल्पः
१६५ वैखानसपञ्चरात्रम्
१६६ प्रयोगसारः
१६७ संमोहनतन्त्रम्
१६८ नृसिंहतापनीयोपनिषत्
१६९ स्कन्दयामलतन्त्रम्
१७० ब्रह्माण्डपुराणम्
१७१ उड्डामरेश्वरतन्त्रम्
१७२ भविष्योत्तरपुराणम्
१७३ स्वायम्भुवतन्त्रम्
१७४ भागुरिः
१७५ नन्दिकेश्वरमतम्
१७६ श्रीकण्ठसंहिता
१७७ कौलेशकोटिप्रभेदतन्त्रम्
१७८ वसिष्ठकल्पः
१७९ श्रीधर्माचार्यः (लघुस्तवः)
१८० ज्ञानार्णवतन्त्रम्
१८१ विनायकसंहिता
१८२ वक्रतुण्डकल्पः
१८३ आगमोत्तरतन्त्रम्
१८४ कुक्कुटेश्वरतन्त्रम्
१८५ स्मृतिसंग्रहः
१८६ अग्निपुराणम्
१८७ हनुमद्गह्वरम्
१८८ ब्रह्मयामलम्
१८९ लक्षणसंग्रहः
१९० गोरक्षसंहिता
१९१ लक्ष्मीकुलार्णवतन्त्रम्
१९२ शम्भुनिर्णयः
१९३ शिवषडन्वयार्चनम्
१९४ कुलप्रकाशतन्त्रम्

अथ

श्रीविद्यार्णवतन्त्रम् ।

श्रीविद्यारण्ययतिविरचितम् ।

एकोनविंशः श्वासः ।

ओं

नारदपञ्चरात्रे—

मैन्त्राभिमृष्टयोः पाण्योः पल्लवेऽङ्गानि विन्यसेत् । मूलाद्युगपदग्रान्तं व्यापकत्वेन नारद ॥ १ ॥

अङ्गुष्ठेनाचरेन्न्यासमन्त्याङ्गुलिसमाश्रयम् । अङ्गुष्ठविषयन्यासं तर्जनीशिरसैव हि ॥ २ ॥

इति । षडङ्गमन्त्राणां वासना तु प्रथमतन्त्रे—

.......................बुद्धिगम्यं च हृन्मतम् । नत्या प्रणाम उक्तो हि हृदासौ क्रियतेऽधुना ॥ १ ॥

नमस्क्रिया बुद्धिगम्या ह्युच्चैरर्थैः शिरो मतम् । स्वाहया च ततः स्वस्य विषयाहरणं मतम् ॥ २ ॥

ततः शिरोऽणुना सम्यक् प्रोक्तोच्चैर्विषयाहृतिः । शिखा महो वषट् चाङ्गं शिखयात्मतनुर्महः ॥ ३ ॥

प्रोक्तः कवः स्याद्ग्रहणे तद्युतं कवचं पदम् । हुं महः कवचेनास्य महसा गृह्यते ततः ॥ ४ ॥

शरीरं मन्त्रिणस्तद्वन्नेत्रं दृष्टिश्च दर्शनम् । वौषट्वाच्यं तच्च दृशि तेन स्यात्तन्महः स्मृतम् ॥ ५ ॥

नेत्रं ह्यसुः क्षेपवाची तद्वत् त्रैः सुखनार्थकः । फट्कोऽग्निस्तेन चानिष्टमाक्षिप्य परिपालयेत् ॥ ६ ॥

इति । गौतमीये—

इज्यमानो हृदात्मायं हृदये स्याच्चिदात्मनः । क्रियते तत्परत्वं तु हृन्मन्त्रेण ततः परम् ॥ १ ॥

सर्वज्ञादिगुणोपेतं संविद्रूपे चिदात्मनि । क्रियते विषयाहारः शिरोमन्त्रेण धीमता ॥ २ ॥

हृच्छिरोरूपचिद्धाममयताभावना दृढा । क्रियते निजदेहस्य शिखामन्त्रेण सादरम् ॥ ३ ॥

मन्त्रात्मकस्य देहस्य मन्त्रवाच्येन तेजसा । सर्वतो वर्ममन्त्रेण क्रियतेऽनन्यसंवृतिः ॥ ४ ॥

यद्ददाति परं ज्ञानं संविद्रूपे परात्मनि । हृदयादिमयं तेजः स्यादेतन्नेत्रसंज्ञकम् ॥ ५ ॥

---

१ 'मा' ग. पाठः । २ 'मतः' ग. पाठः । ३ 'तयुतं' ग. पाठः । ४ 'तन्मन्त्रसु' क. ग. पाठः । ५ 'नत्र' ग. पाठः ।

आध्यात्मिकादिरूपं यत्साधकस्य विनाशयेत् । अविद्यामन्त्रजातं तत्परं धाम समीरितम् ॥ ६ ॥

इति । अत्र केचित् षडङ्गन्यासे "नेत्रत्रयाय वौषट्" इति प्रयोगं वदन्ति, तत्र प्रमाणं चिन्त्यम्। वस्तुतस्तु— "हृदयशिरसोः शिखायां कवचाद्यस्त्रेषु सह चतुर्थीभिः" इति प्रपञ्चसारवचनात् । "षडङ्गं विन्यसेन्मन्त्री हृच्छिरश्च शिखा ततः । कवचं नेत्रमस्त्रं च" इति दक्षिणामूर्तिसंहितावचनात् । "हृदयं च शिरो देवि शिखा च कवचं ततः । नेत्रमस्त्रं न्यसेत् ङेन्त" मिति ज्ञानार्णववचनाच्च चतुर्थ्येकवचनस्यैव दर्शनात् नेत्रायेति तत्त्वम् ॥ अत एव—

पवित्रमनलारूढं कमलं गोपनाङ्कितम् । केवलः शङ्करश्चान्ते सरुकं (सरेफं) पश्चिमामुखम् ॥ १ ॥
अजितं वामृताधारसंस्थितं प्रोद्धरेत्ततः । धरेशं केवलं दत्त्वा नेत्राय त्र्यक्षरं पदम् ॥ २ ॥
तदन्ते वौषडित्युक्तं नेत्रमन्त्रोऽप्ययं स्मृतः ।

इति नारदपञ्चरात्रे स्पष्ट एवोक्तं । अन्यथा द्विनेत्रदैवतपक्षे "नेत्राभ्यां" इत्यादिपदान्तरप्रक्षेपापत्तिः ॥ प्रपञ्चसारे—

संदीक्षितो मनुमिमं प्रतिजप्तुमिच्छन् कुर्यान्निजेन वपुषैव सुयोगपीठम् ।
अंसोरुयुग्मपदसाननाभिमूलपार्श्वद्वयैर्विहितगात्रसमुज्ज्वलं च ॥ १ ॥

मध्येऽनन्तादीरपि सज्ञानात्मान्तिकैर्यजेन्मन्त्री । पीठाख्यमन्त्रपश्चिम" मिति पद्मपादाचार्यैः ।ईशानशिवः— "आधाराख्यां यजेच्छक्तिं हृदयेंऽसे च दक्षिणे । धर्मं ज्ञानं च सव्यांसे ऊर्वोर्वामान्ययोरपि ॥ वैराग्यसंज्ञमैश्वर्य"मिति । अनन्ताद्यैरित्याद्यपदेन पद्मसूर्यसोमवह्निसत्त्वरजस्तमआत्मान्तरात्मपरमात्मज्ञानात्मज्ञानतत्त्वमायातत्त्वकलातत्त्वविद्यातत्त्वपरतत्त्वानां ग्रहणम् ॥ उत्तरतन्त्रे—

मूलाधारे तु मण्डूकं रुद्रं कालाग्निसंज्ञकम् । स्वाधिष्ठानेऽथ नाभ्यब्जे प्रकृतिं मूलपूर्विकाम् ॥ १ ॥
आधारशक्तिं हृदये विन्यस्य साधकोत्तमः । कूर्मानन्तौ वराहं च धरणीं च सुधार्णवम् ॥ २ ॥
रत्नद्वीपं च विन्यस्य तत्र स्वर्णमहीधरः । तदूर्ध्वे नन्दनोद्यानं तन्मध्ये मणिमण्डपम् ॥ ३ ॥
कोटिसूर्यप्रभं हेमप्राकारपरिवेष्टितम् । रत्नमण्डपमध्यस्थां वेदिकां हेमनिर्मिताम् ॥ ४ ॥
विन्यस्य तस्य मध्यस्थं रत्नसिंहासनं शुभम् । शरीरे स्वस्य धर्माद्यैः पीठकल्पनमाचरेत् ॥ ५ ॥
दक्षिणांसे न्यसेद्धर्मं ज्ञानं वामांसके न्यसेत् । वामोरुमूले वैराग्यमैश्वर्यं दक्षिणे न्यसेत् ॥ ६ ॥
मुखेऽधर्मं वामपार्श्वे चाज्ञानं नाभिमण्डले । अवैराग्यं दक्षपार्श्वे चानैश्वर्यं न्यसेत् क्रमात् ॥ ७ ॥
धर्मादीन् पीठपादांश्च गात्राण्यन्यान् प्रकल्पयेत् । हृद्यनन्तं न्यसेत् तस्मिन् पद्मं तत्कर्णिकोपरि ॥ ८ ॥
अर्कं च केसरे सोमं पत्रे वह्निं ततो न्यसेत् । तेषां कला न्यसेत्तत्तन्मण्डले तत्र तत्र वै ॥ ९ ॥

इति । तत्र तत्र तन्मण्डलन्याससमय एवेत्यर्थः । वैशब्दस्त्वेवकारार्थवाचकः ।

न्यसेद्गुणत्रयं पश्चात् सत्त्वादिकमतः परम् । आत्मान्तरात्मपरमात्मविज्ञानात्मकान् न्यसेत् ॥ १० ॥
ज्ञानमायाकलाविद्यापरतत्त्वानि च क्रमात् । पीठमन्त्रं प्रविन्यसेत्ततो देशिकसत्तमः ॥ ११ ॥
देहात्मके ततः पीठे ध्यायेदिष्टां च देवताम् ।

इति । अत्र पीठाख्यपश्चिममिति, पीठमन्त्रमनन्तरमिति, पीठमन्त्रं प्रविन्यसेदिति च प्रपंचसार-शारदातिलका-

---

१ 'मरुकं' ग. पाठः । २ 'संस्मृतं प्रोच्चरेत्' क. पाठः ।

द्विग्रन्थवचनैः पीठशक्तिन्यासो नास्तीति प्रतीयते ॥ अथ मूलमन्त्रन्यासः । तत्र श्रीरुद्रयामले—

प्राणायामत्रयं कृत्वा मूलमन्त्रेण साधकः । विन्यसेत् तदृषिच्छन्दोदैवतानि यथाविधि ॥ १ ॥

कराङ्गन्यासमुख्यांस्तु न्यासानन्यान् समाचरेत् । तत्तत्कल्पोदितान् मन्त्री ततो मुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ २ ॥

इति । नारदपञ्चरात्रे—

एवं न्यासं पुरा कृत्वा करयोर्विहरेत्ततः । मूलमन्त्रादिसर्वस्य न्यस्तमन्त्रगणस्य च ॥ १ ॥

यस्य मन्त्रस्य ये न्यासाः कर्तव्याः सिद्धिमिच्छता । ततो मन्त्रपुटैर्वर्णैर्मातृकायाः सबिन्दुभिः ॥ २ ॥

विन्यसेन्मन्त्रवित् सम्यक् शास्त्रदृष्टेन वर्त्मना । अथ वाङ्गकरन्यासांस्ततो मुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ ३ ॥

इति । श्रीकुलार्णवे—

आगमोक्तेन मार्गेण न्यासान्नित्यं करोति यः । देवताभावमाप्नोति मन्त्रसिद्धिः प्रजायते ॥ १ ॥

यो न्यासकवचच्छन्नो मन्त्रं जपति तं प्रिये । दृष्ट्वा विघ्नाः पलायन्ते सिंहं दृष्ट्वा यथा गजाः ॥ २ ॥

अकृत्वा न्यासजातं यो मूढात्मा कुरुते जपम् । विघ्नैः स बाध्यते नूनं व्याघ्रैर्मृगशिशुर्यथा ॥ ३ ॥

इति । कालिकापुराणे—

न्यासानां प्रचुरत्वे हि फलानामपि भूरिता । उक्तन्यासो नहि त्याज्यस्त्वधिकं तु समाचरेत् ॥ १ ॥

इति । उत्तरतन्त्रे—

वाग्भवस्य द्वितीयेन कामराजेन भैरव । मुद्रया बन्धनं कार्यं मूलमन्त्रेण दर्शितम् ॥ १ ॥

परित्यागस्तु मुद्रायास्ताराबीजेन वाचरेत् । प्रान्तादिचन्द्रबिन्दुभ्यां षष्ठस्वरसमन्वितम् ॥ २ ॥

ताराबीजमिति प्रोक्तम् ।

इति । प्रान्तादिर्हकारः । अन्यत्सुगमम् । तथा—

ध्यानं कुर्यात्ततो मन्त्री तत्तत्कल्पोक्तवर्त्मना । ध्यानमात्मेष्टदेवस्य वेदनं मनसा मतम् ॥ १ ॥

तदेव द्विविधं प्रोक्तं सगुणं निर्गुणं तथा । आत्मनो हृदयाम्भोजं कर्णिकाकेसरोज्ज्वलम् ॥ २ ॥

प्रफुल्लं सोमसूर्याग्निमण्डलेन विराजितम् । स्वीयेष्टदेवतां तत्र ध्यायेदागमबोधिताम् ॥ ३ ॥

एवं यद्वेदनं तद्धि सगुणं ध्यानमुच्यते । यज्जीवब्रह्मणोरैक्यं सोऽहं स्यादिति वेदनम् ॥ ४ ॥

तदेव निर्गुणं ध्यानमिति ब्रह्मविदो विदुः ।

इति । ध्यानं तु तत्तत्कल्पेषु वक्ष्यते । योगिनीतन्त्रे—

अथान्तर्यजनं वक्ष्ये यथावदवधारय । वामनाडीं समाकृष्य किञ्चिदाकुञ्चयेद्धृदम् ॥

अन्तर्यागमिदं देवि कथितं गुरुभाषितम् ।

इति । फेत्कारिणीतन्त्रे—"आराध्य मनसा भक्त्या बाह्यपूजामथाचरेत्" इति । गौतमीये—"पूजां च मानसीं कुर्यात्ततोऽर्घ्यस्थापनं चरेत्" इति । उत्तरतन्त्रे—

ध्यात्वा ह्यन्तर्यजेत् पीठं न्यासमार्गेण मन्त्रवित् । तस्मिन् पीठे स्थितामिष्टदेवतामुक्तविग्रहाम् ॥ १ ॥

ध्यात्वा यजेच्चन्दनाद्यैर्मानसैर्भोजनान्तिगैः । भोजनावसरे चान्तर्वैश्वदेवं समाचरेत् ॥ २ ॥

१ 'वेधनं' क. पाठः ।

मूलाधारे स्मरेत् कुण्डं कुण्डल्यग्निसमुद्भवम् । आत्मान्तरात्मपरमज्ञानात्मचतुरस्रकम् ॥ ३ ॥

धर्माधर्मान्विते तत्र मूलमन्त्रपुरःसरम् । अमुं जुहोमि स्वाहेति प्रत्येकं जुहुयात्ततः ॥ ४ ॥

अहन्तासत्यपैशुन्यकामक्रोधादिकं हविः । मन एव स्रुवः प्रोक्तः सुषुम्णा स्रुगुदीरिता ॥ ५ ॥

तदन्ते तन्मयो भूत्वा यथाशक्ति जपेन्मनुम् । तज्जपं सर्वसंपत्त्यै देवतायै समर्पयेत् ॥ ६ ॥

इति । जपनिवेदनमन्त्रस्तु "गुह्याती"ति प्रागेवोक्तः । लक्षसागरे—

इत्थं जपं यथाशक्ति कृत्वा देवि समर्पयेत् । गुरुं प्रणम्य विधिवत्पूजाचक्रं समुद्धरेत् ॥ १ ॥

इति । सिद्धीश्वरतन्त्रे—

प्रणम्य श्रीगुरुं भक्त्या साधकः कुङ्कुमादिभिः । स्वर्णादिरचिते पीठे पूजाचक्रं समुद्धरेत् ॥ १ ॥

संस्थाप्य पुरतो देवि शुभे पीठे सुरेश्वरि । दद्यात् पुष्पाञ्जलिं तत्र मूलमन्त्रेण साधकः ॥ २ ॥

इति । अत्र पूजाचक्रविधिस्तु प्रागेव प्रदर्शितः ॥

अथ कादिमतरीत्या पूजायन्त्रप्रतिष्ठाविधिः । तत्र श्रीतन्त्रराजे—

चक्रे देव्यां तथा शिष्ये प्रतिष्ठा त्रिविधोच्यते । सा च तत्त्वविदा कार्या संप्रदायानुरोधिना ॥

इति । चक्रे पूजाचक्रे । देव्यां देवीमूर्तौ । देवीत्युपलक्षणं तेन स्वेष्टदेवतामूर्तौ । तत्त्वविदा चन्द्रसूर्यनाडीपथपृथिव्यादिपञ्चतत्त्वोदयकालतत्फलविदा, अथवा आत्मज्ञानविदा । संप्रदायानुरोधिना गुरुपारम्पर्यक्रमवेतृत्वगुरुमण्डलपूजकत्व-नित्यनिमित्तकोपास्तिनिरतत्वविशिष्टेनेत्यर्थः । तथा—

स्थिरे शुभग्रहोपेतेऽनुकूले गुणशालिनि । मुहूर्ते कारयेद्विद्वान् पूर्णायां वा शुभे दिने ॥

इति । स्थिरे स्थिरलग्ने । दुष्टग्रहाक्रान्तस्य निषेधत्वादाह-शुभग्रहोपेते इति । तथाप्येतादृशगुणविशिष्टस्याष्टमचतुर्थद्वादशस्थप्रतिकूलतादोषदुष्टत्वादाह-अनुकूले इति । तथापि निर्दिष्टमुहूर्तप्राप्त्यर्थवादादाह-गुणशालिनीति । तथात्र स्वल्पदोषेऽधिकगुणे इत्यर्थः । मुहूर्ते कारयेदिति । तथा—

क्षौद्राज्यदुग्धैः प्रथमं नारिकेलाम्भसा ततः । अभिषिच्याथ तोयेन क्वथितेनाक्षरौषधैः ॥ १ ॥

आवाह्याभ्यर्च्य तल्लग्ने चक्रे संस्थाप्य पूजयेत् । नित्यातत्त्वाशिकालोत्थविद्ययाभ्यर्च्य ताः क्रमात् ॥ २ ॥

स्पृशञ्जपेत् कराग्रेण श्रीचक्रं पूजयेदपि । एवं दिनत्रयं कृत्वा ततो नित्यक्रमं भजेत् ॥ ३ ॥

गन्धैः पुष्पैर्नवैर्धूपैर्दीपैर्नैवेद्यतर्पणैः । त्रिरात्रं पूजयेद्देवीं योगिनीयोगिभिः समम् ॥ ४ ॥

एवं देवीप्रतिष्ठायां क्रमः सांनिध्यकारकः ।

इति । लक्षसागरे—

आदौ वेदोदितैर्मन्त्रैरग्युत्तारणमाचरेत् । धातुनिर्मितचक्राणां मूर्तीनां च विशेषतः ॥ १ ॥

इति । अग्न्युत्तारणप्रकारस्तु प्रयोगे वक्ष्यते ॥ अथ पात्रासाधनं, तत्प्रकारस्तु प्रागेव प्रपञ्चितः । शारदातिलके—

आत्मानं यागवस्तूनि मण्डलं प्रोक्षयेद्गुरुः । प्रोक्षणीपात्रतोयेन मनुनान्यानपि क्रमात् ॥ १ ॥

इति । श्रीकुलार्णवे—

पूजाद्रव्याणि संप्रोक्ष्य मूलास्त्राभ्यां विधानवित् । दर्शयेद्धेनुमुद्रां च द्रव्यशुद्धिः प्रकीर्तिता ॥ १ ॥

इति । रुद्रयामले—" अप्रोक्षितं नैव दद्यान्नाप्रोक्षितः समर्चयेत् । " इति । शारदातिलके—

---

१ 'वता' क. पाठः । २ 'एकादश' ग. पाठः ।

न्यासक्रमेण देहे स्वे धर्मादीन् पूजयेत् ततः । पुष्पाद्यैः पीठमन्वन्तं तस्मिन्पद्मे च देवताम् ॥ १ ॥

पञ्चकृत्वः पुनः कुर्यात् पुष्पाञ्जलिमनन्यधीः । उत्तमाङ्गे हृदाधारे पादे सर्वाङ्गके क्रमात् ॥ २ ॥

विना निवेद्यं गन्धाद्यैरुपचारैः समर्चयेत् । गुरूपदिष्टविधिना शेषमन्यत् समापयेत् ॥ ३ ॥

सर्वमेतत् प्रयुञ्जीत प्रोच्चरन्यथाङ्गैः समाहितः ।

इति । धर्मादीनित्युपलक्षणम् । तेन मण्डूकादिपीठमन्वन्ता योगपीठदेवता योगपीठन्यासस्थानेषु पूज्या इत्यर्थः । शेषं जपादिकम् । उत्तरतन्त्रे—

मूलाधारगते कुण्डे पूर्वोक्ते चतुरस्रके । पूर्ववज्जुहुयान्मन्त्री धर्माधर्मादिकं हविः ॥ १ ॥

इति । प्रकाशोदये—

अथवाभ्यन्तरे कार्यमग्निकार्यं ब्रवीमि तत् । चिदग्निमण्डले दण्डमूले कुण्डलिरूपिणि ॥ १ ॥

त्र्यस्रकुण्डे हुनेदुद्यत्सूर्यमण्डलवर्चसि ।

अत्र त्र्यस्रचतुरस्रयोः कुण्डयोर्विकल्पः ।

....वासनेन्धनसंदीप्ते पञ्चभिश्च समीरणैः ॥ २ ॥

संधुक्षिते प्रजुहुयादक्षवृत्तीरनन्तरम् । मूलविद्यां समुच्चार्य हुनेत् सप्ताहुतीस्ततः ॥ ३ ॥

मन्त्ररूपं पठेच्छ्लोकं परं गुरुतरं परात् । धर्माधर्महविर्दीप्ते आत्माग्नौ मनसा स्रुचा ॥ ४ ॥

सुषुम्णावर्त्मणा नित्यमक्षवृत्तीर्जुहोम्यहम् । स्वाहान्तेनाहुतिं दत्त्वा हुनेत् पूर्णाहुतिं गुरुः ॥ ५ ॥

मूलविद्यां समुच्चार्य श्लोकमन्यं पठेदमुम् । प्रकाशामर्शहस्ताभ्यामवलम्ब्योन्मनीस्रुचम् ॥ ६ ॥

धर्माधर्मकलास्नेहपूर्णवह्नौ जुहोम्यहम् । स्वाहान्तेनाहुतिं हुत्वा प्राणायामनिरोधतः ॥ ७ ॥

निरस्तनिखिलोपाधिमात्मानं चिन्मयं स्मरेत् ।

इति ज्ञानार्णवे—

पुण्यपापे हविर्देवि कृत्याकृत्ये हविः प्रिये । संकल्पश्च विकल्पश्च धर्माधर्मौ हविः प्रिये ॥ १ ॥

इति । हवनप्रकारस्तु प्रयोगे वक्ष्यते । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—"अष्टोत्तरसहस्रं तु कृत्वान्तर्यागमादरात् । जपेत् प्रतिदिनं मन्त्री" इति । अन्तर्देहे, यागः पूजा । उत्तरतन्त्रे—

आत्मपूजां विधायेत्थं यथाशक्ति जपं चरेत् । स्वेष्टदेवतमात्मानं भावयन् यतमानसः ॥ १ ॥

एतेनाष्टोत्तरसहस्रं तु शक्तिपरम् । तथा—

अर्घ्योदकेन संप्रोक्ष्य मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् । पूजाचक्रं ततस्तत्र पीठपूजां समाचरेत् ॥ १ ॥

देवस्योत्तरतः पूजा गुरुपङ्क्तेस्ततः परम् । महागणपतिः पूज्यो दक्षिणे चन्दनादिभिः ॥ २ ॥

उत्तरतः उत्तरदिशि । तेन देवस्य दक्षिणभुजसमीप इति । आवाहनमुत्तरत्र तथा वक्ष्यते । रुद्रयामले—

सर्वाधो मण्डुकाधारे रुद्रः कालानलो विभुः । रक्षां करोतु या नित्यं मे मूलप्रकृतिस्तथा ॥ १ ॥

ततश्चाधारशक्तिर्या मम रक्षां करोतु सा । कूर्मस्तु सततं पायादनन्तो रक्षयेत् सदा ॥ २ ॥

तस्य मूर्ध्नि स्थितश्चक्री वराहः परिरक्षतु । दन्ते तस्य स्थिता पृथ्वी पातु नित्यं वसुन्धरा ॥ ३ ॥

---

१ 'हुत्वा' ग. पाठः । २ 'पठन्' क. पाठः ।

समुद्रः सर्वदा पातु सुरत्नैरमृतैर्जलैः । रत्नद्वीपस्तु मे रक्षां करोतु स्वर्णपर्वतः ॥ ४ ॥
पातु मां नन्दनोद्यानं रक्षन्तु कल्पपादपाः । अधस्तेषां सदा पातु विचित्रा रत्नभूमिका ॥ ५ ॥
श्रीरत्नमन्दिरं पातु सततं पातु वेदिका ।

इति । भैरवयामले—

रक्तवर्णं महाकायं मण्डूकं प्रथमं यजेत् । तत्र कालाग्निरुद्रं च दशबाहुसमन्वितम् ॥ १ ॥
पञ्चवक्त्रं रक्तकृष्णवर्णदक्षापराङ्गकम् । तदूर्ध्वं मूलप्रकृतिं बन्धूकाभां वराभयाम् ॥ २ ॥

इति । उत्तरतन्त्रे—

अथः पीठस्य रक्ताभां पाशाङ्कुशवराभयान् । हस्ताब्जैर्दधतीं सम्यग्यजेदाधारशक्तिकाम् ॥ १ ॥
तस्या उपरि संपूज्य कूर्मः स्वर्णरुचिर्दृढः । सहस्रशिरसं तत्र शुक्लवर्णमलंकृतम् ॥ २ ॥
नीलवस्त्रं महाकायमनन्तं सम्यगर्चयेत् । पीताम्बरधरं तत्र नीलवर्णं सुभूषणम् ॥ ३ ॥
शंखचक्रगदापद्मधारिणं पोत्रिणं यजेत् । श्रीह्यग्रशुक्लहस्ताब्जां वराभयधरां शुभाम् ॥ ४ ॥
तद्दंष्ट्रोपरि नीलाभां धरां धीरः समर्चयेत् ।

इति । रत्नद्वीपो नवरत्नमयद्वीपः । उक्तं श्रीतन्त्रराजे— "नवरत्नमयं द्वीपं नवखण्डविराजितम् । पुष्पं नीलं च वैडूर्यम्" इति विलोमेन नव रत्नमयानि खण्डानि मध्यान्तानि ध्येयानीत्यर्थः । तत्रैव कुरुकुल्लापटले— "पश्चिमं पुष्परागं तु संप्राप्यावतरेत् ततः" इति उक्तत्वात् । रत्नमन्दिरं नवरत्नमयं माणिक्यमयं वा[1] "स्वर्णप्राकारवेष्टितं विचित्रमण्डप" मिति उत्तरतन्त्रवचनात् । "अमृताब्धौ मणिद्वीपे कल्पवृक्षवनोज्ज्वले । स्वर्णप्राकारसंवीतं स्मरेन्माणिक्यमण्डपम्" ॥ इति देवीयामलवचनाच्च । वेदिका स्वर्णमयी । "विचित्रमण्डपं तत्र पूजयेत् स्वर्णवेदिकम्" । इत्युत्तरतन्त्रात् । उत्तरतन्त्रे— "रत्नसिंहासनं तत्र पूजयेन्मण्डलान्वितम्" इति । मण्डलान्वितं तत्तत्पूजाचक्ररूपमण्डलसमन्वितमित्यर्थः ।

तत्पादेषु यजेत् सम्यगाग्नेयादिशिवान्तकम् । धर्मं वृषतनुं रक्तवर्णमादौ समर्चयेत् ॥ १ ॥
सिंहाकारं ततो ज्ञानं श्यामवर्णं समाहितः । भूताकारं च वैराग्यं पीतवर्णं यजेत्ततः ॥ २ ॥
कृष्णवर्णं गजाकारमैश्वर्यं साधु पूजयेत् । अग्रदेशं समारभ्य चतुर्दिक्षु समर्चयेत् ॥ ३ ॥
अधर्मादींश्च पीठस्य चित्रगात्रधिया पुनः ।

इति । वामकेश्वरतन्त्रे— "मध्ये मायां तथा विद्यां पूजयेत् साधकोत्तमः ।" उत्तरतन्त्रे—

तल्पाकारं ततोऽनन्तं पीठमध्ये समर्चयेत् । तस्य मूर्ध्नि यजेत् पद्मं सर्वलक्षणसंयुतम् ॥ १ ॥
आनन्दकन्दमभ्यर्च्य संविन्नालमनन्तरम् । प्रकृत्यात्मकपत्राणि विकारात्मककेसरान् ॥ २ ॥
तत्त्वरूपां कर्णिकां च मातृकावर्णविग्रहाम् ।

इति । लिङ्गपुराणे—

तस्य पूर्वदलं साक्षादणिमामयमक्षरम् । लघिमा दक्षिणं चैव महिमा पश्चिमं तथा ॥ १ ॥
प्राप्तिश्चैवोत्तरं पत्रं प्राकाम्यं पावकस्य तु । ईशित्वं नैर्ऋतं पत्रं वशित्वं वायुगोचरम् ॥ २ ॥

---

१ 'च' ग. पाठः ।

सर्वज्ञं तथैशानं कर्णिका सोम उच्यते । सोमस्याधस्तथा सूर्यस्तस्याधः पावकः स्वयम् ॥ ३ ॥

इति । उत्तरतन्त्रे--

पत्रकोशेषु पद्मस्य सत्त्वादीन् क्रमतो यजेत् । सत्त्वपूर्वान् गुणान् सूर्येन्द्वग्नीनां मण्डलानि च ॥ १ ॥
ब्रह्मविष्णुमहेशाख्यानाद्यादींस्त्रीन् यथाक्रमम् ।

इति । संमोहनतन्त्रे--

विधिरूपः सत्त्वगुणो रजः प्रकृतिरूपकम् । तमोगुणो मोहरूपः प्रोक्तास्त्वेवं गुणास्त्रयः ॥ १ ॥

इति । वामकेश्वरतन्त्रे--

.........................ज्ञानतत्त्वात्मकं यजेत् । कालतत्त्वात्मकं चैव विद्यातत्त्वात्मकं तथा ॥ १ ॥
परतत्त्वात्मकं चैव क्रमेण परिपूजयेत् । चतुर्दिक्षु च मध्ये च ।

इति । प्रपञ्चसारे--

मध्येऽनन्तं पद्ममस्मिंश्च सूर्यं सोमं वह्निं तारवर्णैर्विभक्तैः ।
सत्त्वादींश्च त्रीन् गुणानात्मयुक्तान् शक्तीः किञ्जल्केषु मध्ये यजेच्च ॥ १ ॥

इति । उत्तरतन्त्रे--

केसरेषु ततो मध्ये पूर्वादिषु यथाक्रमम् । तत्तन्मन्त्रोक्तपीठस्य नव शक्तीः प्रपूजयेत् ॥ १ ॥
पीठमन्त्रेण गन्धाद्यैः पीठमध्ये ततो यजेत् ।

इति । सनत्कुमारसंहितायाम्--

प्रागाद्यष्टसु पत्रेषु कर्णिकायां यजेन्मुने । चतुर्थ्या नमसा युक्तैः स्वैः स्वैरेव च नामभिः ॥ १ ॥
मध्ये पुष्पाञ्जलिं दद्यात् पीठमन्त्रेण मन्त्रवित् ।

इति । यजेत् प्रादक्षिण्येन । "एताः प्रदक्षिणं पूज्याः" इति मन्त्रतन्त्रप्रकाशवचनात् । पूर्वादिष्वित्यत्र पश्चिमस्यैव पूर्वत्वम् । "स्वराः षोडश देवेशि युग्मयुग्मप्रभेदतः । दलाष्टकेषु संलेख्याः पश्चिमादिप्रदक्षिणम्" इति ज्ञानार्णवे यन्त्रे वर्णविन्यासदर्शनात् । आवरणार्चनायां देवाग्रे प्रच्यभिधानाच्च अत्रापि तथा कल्पनात् । "दक्षिणे च तथा गुरुम्" इति सङ्कर्षणवचनाच्च ॥ नारदपञ्चरात्रे, गुर्वर्चायां--"मण्डले देवदेवस्य दक्षिणे मण्डलोपरि । गुरुन्समर्चये" दिति । अत एव देवदेवस्योत्तरत इति पूर्वोक्तस्यापि पूजामण्डलस्योपरि पूजा ज्ञेया । धर्मादिपूजायामप्येवमेव देवाग्रे कल्पितप्राच्यनुसारेणैवाग्नेयादि कल्पयेत् । अत्र भाविनि भूतवदुपचारः । "आवाह्य मन्त्रेण मुने" इत्यनन्तरमावाहनोक्तेः । भूताकारमिति--भूता देवयोनिः "भूतोऽमी देवयोनयः" इति कोशात् । तत्स्वरूपं तु--"रक्तवस्त्रधराः कृष्णा नखदंष्ट्रासुदंष्ट्रिका (?) । कर्त्रीखट्वाङ्गहस्ताश्च राक्षसा घोररूपिणः ॥ भूतास्तथैव दीनास्याः" । इति भूतडामरोक्तस्वरूपा पीठशक्तयः पीठमन्त्रास्तत्तत्कल्पे वक्ष्यन्ते । उत्तरतन्त्रे--

पीठशक्तीर्नवाभ्यर्च्य केसरेषु च मध्यतः । वरदाभयधारिण्यः पीठं पीठाणुना यजेत् ॥ १ ॥
मूलमन्त्रं समुच्चार्य षष्ठ्यन्तं देवनाम च । मूर्तिं च कल्पयामीति मूर्तिं मध्ये विनिक्षिपेत् ॥ २ ॥
पुनर्मूलं समुच्चार्य देवनाम च पूर्ववत् । मूर्तिं च पूजयामीति तां पुष्पेण समर्चयेत् ॥ ३ ॥
पूजामूर्तेः शिरः कुर्यात् कुसुमोपहितं सदा । पूजाकालं विना तस्या नोपरि भ्रामयेत् करम् ॥ ४ ॥

अथेष्टदेवताप्रीत्यै यजेदायतनान्यपि ।

इति । आयतनानि प्रागेवोक्तानि । प्रागेव शिवलिङ्गप्रमाणविधिरपि प्रदर्शितः ॥

अथेष्टदेवताया पूजाङ्गत्वेन पार्थिवविधानम् । नारद उवाच

धर्मार्थकाममोक्षाणां साधनं परमं हितम् । तत्सर्वं कथयस्व समनुग्राह्योऽस्मि ते विभो ॥ १ ॥

सर्वपापक्षयकरं सर्वारिष्टनिवारणम् । सर्ववश्यकरं चैव कलौ सर्वत्र सिद्धिदम् ॥ २ ॥

ईश्वर उवाच

शृणु नारद वक्ष्यामि शिवपूजाविधानकम् । यस्यानुष्ठानमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ ३ ॥

अकृत्वा पार्थिवं लिङ्गं योऽन्यदेवं प्रपूजयेत् । वृथा भवति सा पूजा स्नानदानादिकं वृथा ॥ ४ ॥

शुद्धां मृदं समानीय पुनः शोध्य विशेषतः । लिङ्गाकारं ततः कुर्याद्यथोक्तविधिना पुमान् ॥ ५ ॥

पूजयेत् सविधानेन पार्थिवं लिङ्गमुत्तमम् । अखण्डं कारयेद्यत्नाद्वक्ष्यमाणैश्च नामभिः ॥ ६ ॥

मृदाहरणसंघट्टप्रतिष्ठाह्वानमेव च । स्नपनं पूजनं चैव क्षमस्वेति विसर्जनम् ॥ ७ ॥

हरो महेश्वरश्चैव शूलपाणिः पिनाकधृक् । पशुपतिः शिवश्चैव महादेव इति क्रमात् ॥ ८ ॥

द्विखण्डं यः करोत्येवं तस्य पूजापि निष्फला । पक्वजम्बूफलाकारं सर्वकामप्रदं शिवम् ॥ ९ ॥

विवरं यः करोत्येवं हानिपीडाकरं भवेत् । कुर्यात् साक्षात् स्वबीजेन मूलमन्त्रेण पूजनम् ॥ १० ॥

चतुर्दशस्वरोपेतो हकारो बिन्दुसंयुतः । शिवप्रसादजनकः शिवप्रणवसंज्ञकः ॥ ११ ॥

शर्वो भवश्च रुद्रोग्रौ भीम ईशानसंज्ञकः । महादेवः पशुपतिर्मूर्तिभिश्चैव पूजयेत् ॥ १२ ॥

क्षितिरापोऽनलो वायुराकाशः सोमसूर्यकौ । यजमान इति ह्यष्टौ मूर्तयः परिकीर्तिताः ॥ १३ ॥

नारद उवाच

देव केन विधानेन कर्तव्यं सर्वकामदम् । यस्यानुष्ठानमात्रेण कृतकृत्यो भवेन्नरः ॥ १४ ॥

ईश्वर उवाच

मुने सर्वप्रयत्नेन पार्थिवं लिङ्गमुत्तमम् । कर्तव्यं हि नृभिर्नित्यं काममुद्दिश्य यत्नतः ॥ १५ ॥

अखण्डं पार्थिवं लिङ्गं द्विखण्डं स्थावरं मतम् । पूर्वोक्तेन विधानेन पूज्यं लिङ्गं तु पार्थिवम् ॥ १६ ॥

संख्या पार्थिवलिङ्गानां यथाकामं निगद्यते । विद्यार्थी लिङ्गसाहस्रं धनार्थी शतपञ्चकम् ॥ १७ ॥

पुत्रार्थी सार्धसाहस्रं कान्तार्थी शतपञ्चकम् । मोक्षार्थी कोटिगुणितं भूकामस्तु सहस्रकम् ॥ १८ ॥

रूपार्थी त्रिसहस्रं च तीर्थार्थी द्विसहस्रकम् । सुहृत्कामी त्रिसाहस्रं वस्त्रार्थी च शताष्टकम्[3] ॥ १९ ॥

मारणार्थी सप्तशतं मोहनार्थी शताष्टकम् । उच्चाटनपरश्चैव सहस्रं च यथोक्तितः ॥ २० ॥

स्तम्भनं तु सहस्रेण मारणं शतपञ्चकम् । निगडान्मुक्तिकामस्तु सहस्रं सार्धमीरितम् ॥ २१ ॥

महाराजभये पञ्चशतं चोरादिसङ्कटे । शतद्वयं तु डाकिन्या भये पञ्चशतं तु वा ॥ २२ ॥

दारिद्र्ये पञ्चसाहस्रमयुतं सर्वकामदम् । एकं पापहरं प्रोक्तं द्विलिङ्गं चार्थसिद्धिदम् ॥ २३ ॥

---

१ 'प्रासाद' क. पाठः । २ 'मस्य' ग. पाठः । ३ 'र्थी शतमष्टकं' ग. पाठः ।

त्रिलिङ्गं सर्वकामानां कारणं परमीरितम् । उत्तरोत्तरमेव स्यात् पूर्वोक्तगणनावधि ॥ २४ ॥

इति । ग्रन्थान्तरे—

लिङ्गानामयुतं कृत्वा महाराजभयं हरेत् । सहस्राणि तथा पञ्च निगडान्मुक्तये ध्रुवम् ॥ १ ॥

कारागृहादिमुक्त्यर्थमयुतं कारयेद्बुधः । डाकिन्यादिभये सप्तसहस्रं कारयेत्ततः ॥ २ ॥

सहस्रं पञ्चपञ्चाशदपुत्रो हि प्रकारयेत् । लिङ्गानामयुतेनैव कन्यकां सततं लभेत् ॥ ३ ॥

एवं लिङ्गार्चनेनैवमतुलां श्रियमाप्नुयात् । लक्षमेकं तु लिङ्गानां यः करोति नरो भुवि ॥ ४ ॥

शिव एव भवेत् सोऽपि नात्र कार्या विचारणा । अर्चा पार्थिवलिङ्गानां कोटियज्ञफलप्रदा ॥ ५ ॥

भुक्तिदा मुक्तिदा नित्यं तत्तत्कामार्थदा नृणाम् । ब्रह्मस्वपरिहारार्थं सौवर्णं लिङ्गमर्चयेत् ॥ ६ ॥

लवणेन च सौभाग्यं पार्थिवं सार्वकामिकम् । अनेकगुणसंभूतं रेतोत्थं परिकीर्तितम् ॥ ७ ॥

ग्रामदं तिलपिष्टोत्थं तुषोत्थं मारणे स्मृतम् । अन्नोत्थमन्नदं प्रोक्तं गुडोत्थं प्रीतिवर्धनम् ॥ ८ ॥

गन्धोत्थं भोगदं चैव शर्करोत्थं सुखप्रदम् । यवपिष्टोद्भवं लिङ्गं वंशकामोऽर्चयेत् पुमान् ॥ ९ ॥

तण्डुलानां च पिष्टेन पुत्रबाहुल्यमाप्नुयात् । सर्वरोगविनाशाय गोमयोत्थं प्रपूजयेत् ॥ १० ॥

केशास्थिसंभवं लिङ्गं सर्वशत्रुविनाशनम् । आसुरं लवणोत्थं च सर्वलोकवशङ्करम् ॥ ११ ॥

स्तम्भने रजनीपिष्टसंभवं लिङ्गमुत्तमम् । तण्डुलोद्भवपिष्टानां लिङ्गं विद्याप्रदं स्मृतम् ॥ १२ ॥

दधिदुग्धोद्भवं लिङ्गं कीर्तिलक्ष्मीसुखप्रदम् । धान्यदं धान्यजं लिङ्गं फलोत्थं फलदं भवेत् ॥ १३ ॥

पुण्यार्थं सर्वसौभाग्यमुक्ताधात्रीफलोद्भवम् । नवनीतोद्भवं लिङ्गं कीर्तिसाम्राज्यदायकम् ॥ १४ ॥

दूर्वागुडूचीसंभूतमपमृत्युनिवारणम् । इक्षुदण्डोद्भवं लिङ्गं स्फुटमुच्चाटयेत् परम् ॥ १५ ॥

इन्द्रनीलमयं लिङ्गं बहुपोषणकामकृत् । स्फाटिकं बहुस्वामित्वफलदं मुनिभिः स्मृतम् ॥ १६ ॥

पितॄणां मुक्तये पूज्यं लिङ्गं रजतसंभवम् । हेमजं सत्यलोकस्य प्राप्तये पूजयेत् पुमान् ॥ १७ ॥

पूजयेत् ताम्रजं लिङ्गं पुष्टिकामो हि मानवः । कृषिकामस्तु सततं लिङ्गं पित्तलसंभवम् ॥ १८ ॥

कीर्तिकामोऽर्चयेल्लिङ्गं सदा कांस्यसमुद्भवम् । शत्रुमारणकामस्तु लिङ्गं लोहमयं सदा ॥ १९ ॥

ज्वरशान्त्यै चन्दनजमर्चयेद्विधिवत् सदा । कर्पूरसंभवं लिङ्गं शान्तिकामोऽर्चयेत् सदा ॥ २० ॥

कस्तूरीसंभवं लिङ्गं गन्धकामो हि पूजयेत् । लिङ्गं गोरोचनोत्थं च रूपकामस्तु पूजयेत् ॥ २१ ॥

कान्तिकामस्तु सततं लिङ्गं कुङ्कुमकेसरम् । श्वेतागरुसमुद्भूतं महाबुद्धिविवर्धनम् ॥ २२ ॥

धारणाशक्तिदं लिङ्गं कृष्णागरुसमुद्भवम् । यक्षकर्दमसंभूतं लिङ्गं प्रीतिविवर्धनम् ॥ २३ ॥

गोधूमपिष्टजं लिङ्गं गोकामो हि प्रपूजयेत् । मुद्गपिष्टमयं लिङ्गं पूजयेन्मुक्तिमाप्नुयात् ॥ २४ ॥

माषपिष्टमयं लिङ्गं नित्यमिष्टार्थसिद्धिदम् । चणकोद्भवपिष्टेन लिङ्गं बुद्धिविवर्धनम् ॥ २५ ॥

लिङ्गं व्रीहिमयं पूज्यं धान्यकामेन नित्यशः । यवधान्यमयं लिङ्गं सर्वारिष्टनिवारणम् ॥ २६ ॥

यः करोति तिलैः श्वेतैस्तद्वीपे च महीयते । यः कृष्णैश्च तिलैः सम्यग्लिङ्गं कृत्वार्चयेत् नरः ॥ २७ ॥

१ 'संयुतं' ग. पाठः । २ 'जनात्' क. ग. पाठः । ३ 'प्रीति' ग. पाठः ।

कामेशश्च प्रियो नित्यं भवेत् स्त्रीणां हि मानवः। ग्रीष्मे च मल्लिकापुष्पसंभवं लिङ्गमुत्तमम् ॥ २८ ॥
पूजयित्वा नरो भक्त्या प्राप्नोति महतीं कृषिम् । वर्षासु पूजयेद्भक्त्या लिङ्गं कनकपुष्पजम् ॥ २९ ॥
इह चामुष्मिके लोके सुखीभवति चात्मनः। नीलोत्पलमयं लिङ्गं कृत्वा शरदि मानवः ॥ ३० ॥
पूजयेत् परमां सिद्धिं भक्त्या प्राप्नोति नित्यशः । हैमन्तीयैश्च कुसुमैर्लिङ्गं कृत्वा मनोरमम् ॥ ३१ ॥
भक्त्या चाभ्यर्च्य मतिमान् शिवेन सह मोदते । शिशिरे सर्वपुष्पोत्थं लिङ्गमभ्यर्च्य मानवः ॥ ३२ ॥
सर्वपापं विहायाशु ब्रह्मणा सह मोदते । येन केन प्रकारेण यस्य कस्यापि वस्तुनः ॥ ३३ ॥
कृत्वा लिङ्गं समभ्यर्च्य प्राजापत्यमवाप्नुयात्। विना लिङ्गार्चनं यस्य कालो गच्छति नित्यशः ॥ ३४ ॥
महाहानिर्भवेत्तस्य सर्वत्रास्य दुरात्मनः । कृत्वा सर्वाणि दानानि व्रतानि विविधानि च ॥ ३५ ॥
तीर्थानि नियमा यज्ञा लिङ्गार्चातः कृताः स्मृताः। कलौ लिङ्गार्चनं श्रेष्ठं यथा लोके प्रदृश्यते ॥ ३६ ॥
ततोऽन्यन्नास्ति नास्तीति शास्त्राणामेष निश्चयः[1] । भुक्तिमुक्तिप्रदं लिङ्गं विविधापन्निवारणम् ॥ ३७ ॥
पूजयित्वा नरो नित्यं शिवसायुज्यमाप्नुयात् । लिङ्गानामपि सर्वेषां पार्थिवं लिङ्गमुत्तमम् ॥ ३८ ॥
कृत्वा संपूज्य विधिवत् सर्वान्कामानवाप्नुयात् । पाषाणसंभवं लिङ्गं संपूज्य परया मुदा ॥ ३९ ॥
इह कामानवाप्नोति सदा चानुत्तमं सुखम्। पाषाणात् स्फाटिकं श्रेष्ठं स्फाटिकात् पद्मरागजम् ॥ ४० ॥
पद्मरागाच्च काश्मीरं काश्मीरात्पुष्परागजम् । पुष्परागादिन्द्रनीलमिन्द्रनीलाच्च गोमदम् ॥ ४१ ॥
ततो गारुत्मतं श्रेष्ठं तस्मान्माणिक्यसंभवम् । माणिक्याद्विद्रुमं श्रेष्ठं विद्रुमान्मौक्तिकं परम् ॥ ४२ ॥
मौक्तिकाद्राजतं श्रेष्ठं सौवर्णं राजतात्परम् । सौवर्णाद्धीरकं श्रेष्ठं हीरकात् पारदं स्मृतम् ॥ ४३ ॥
पारदाद्बाणजं श्रेष्ठं ततः[2] श्रेष्ठं न विद्यते । नर्मदाजलमध्यस्थं बाणलिङ्गमिति स्मृतम् ॥ ४४ ॥
सर्वतीर्थानि यज्ञाश्च साङ्गदानव्रतानि च । त्रिसन्ध्यं योगसिद्ध्यादि बाणलिङ्गे च संस्थितम् ॥ ४५ ॥
बाणासुरार्चितं लिङ्गं बाणलिङ्गं तदुच्यते । अभ्यर्च्य विधिवद्भक्त्या शिवलोके महीयते ॥ ४६ ॥
बाणलिङ्गेन चण्डेशे[3] नच निर्माल्यकल्पना। सर्वं बाणार्पितं[4] ग्राह्यं शक्त्या भक्त्या नचान्यथा ॥ ४७ ॥
बाणलिङ्गे स्वयंभूते चन्द्रकान्ते हृदि स्थिते । चान्द्रायणशतं ज्ञेयं शंभुनैवेद्यभक्षणम् ॥ ४८ ॥
ग्राह्याग्राह्यविभागोऽयं बाणलिङ्गे विधीयते । तदर्पितं तिलं चिह्नं ग्राह्यं प्रसादसंज्ञया ॥ ४९ ॥
बाणे च रजते रत्ने स्फाटिके हेमनिर्मिते । काश्मीरे चन्द्रकान्ते च लिङ्गे स्वायंभुवे तथा ॥ ५० ॥
सदा संनिहितो देवः सत्यं सत्यं न संशयः। शिवनाभिमयं लिङ्गं नित्यं पूज्यं महात्मभिः ॥ ५१ ॥
एतच्च सर्वलिङ्गेभ्यः शस्तं पूजाविधानकैः । उत्तमं मध्यमं नीचं त्रिविधं लिङ्गमीरितम् ॥ ५२ ॥
चतुरङ्गुलमुच्छ्रायं रम्यं वेदिकया शिवम् । उत्तमं लिङ्गमाख्यातं मुनिभिस्तत्त्वकोविदैः ॥ ५३ ॥
तदर्धं मध्यमं प्रोक्तं तस्यार्धं वाधमं स्मृतम् । एवं लिङ्गं समासाद्य श्रद्धाभक्तिसमन्वितः ॥ ५४ ॥
पूजयित्वा लभेत् कामान्मनसा चाभिलाषितान्। शास्त्राण्यालोड्य सर्वाणि तदर्थान्परिभाव्य च ॥ ५५ ॥

---

१ 'मेव निश्चितम्' क. पाठः । २ 'तस्मात्' क. पाठः । ३ 'श' क. पाठः । ४ 'चितं' ग. पाठः ।

पुरुषार्थप्रदं तत्त्वं निश्चितं लिङ्गपूजनम् । सर्वमूर्तीः परित्यज्य कर्मजालं विशेषतः ॥ ५६ ॥
भक्त्या परमया विद्वाँल्लिङ्गमेवं प्रपूजयेत् । लिङ्गार्चनेऽर्चितं सर्वं जगत् स्थावरजङ्गमम् ॥ ५७ ॥
संसारार्णवमग्नानां नान्यत्तारणसाधनम् । अज्ञानतिमिरान्धानां विषयासक्तचेतसाम् ॥ ५८ ॥
प्लवो नान्योऽस्ति जगतो लिङ्गाराधनमन्तरा । ब्रह्मादयः सुराः सर्वे मुनयो यक्षराक्षसाः ॥ ५९ ॥
गन्धर्वाश्चारणाः सिद्धा दैतेया दानवास्तथा । पूजयित्वा महाभक्त्या लिङ्गं सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ ६० ॥
अचिराल्लेभिरे नूनं सर्वान् कामान् समीहितान् । ब्राह्मणः क्षत्रियो वैश्यो शूद्रो वाप्यनुलोमजः ॥ ६१ ॥
पूजयेत् सततं लिङ्गं तत्तन्मन्त्रेण साधकः । द्विजानां वैदिकेनापि मार्गेणाराधनं परम् ॥ ६२ ॥
अन्येषामपि जन्तूनां वैदिकेनापि मन्त्रतः । तन्त्रोक्तदीक्षितानां च तन्त्रेणापि विधानतः ॥ ६३ ॥
स्मृतमाराधनं शम्भोर्नैव वैदिकवर्त्मना । वैदिकानां च सर्वेषां पूजा वैदिकमार्गतः ॥ ६४ ॥
कर्तव्या नान्यमार्गेण चेत्याह भगवाञ्छिवः । दधीचिगौतमादीनां शतसंबद्धचेतसाम् ॥ ६५ ॥
न जायतेऽन्यवर्त्मापि शर्मावैदिकवर्त्मना । यो वैदिकमनादृत्य कर्म स्मार्तमथापि वा ॥ ६६ ॥
अन्यत् समाचरन्मर्त्यो न स कर्मफलं लभेत् । तत्रापि पार्थिवं लिङ्गं क्षिप्रसिद्धिप्रदं भवेत् ॥ ६७ ॥
पार्थिवेन तु लिङ्गेन बहुसिद्धिमवाप्नुयात् । कृते रत्नमयं लिङ्गं त्रेतायां हेमसंभवम् ॥ ६८ ॥
द्वापरे पारदं श्रेष्ठं[1] पार्थिवं तु कलौ युगे । अष्टमूर्तिषु सर्वासु मूर्तिर्वै पार्थिवी परा ॥ ६९ ॥
एवं पार्थिवलिङ्गे तु नित्यं संनिहितः शिवः । यथा सर्वेषु देवेषु ज्येष्ठः श्रेष्ठो महेश्वरः ॥ ७० ॥
तथा सर्वेषु लिङ्गेषु पार्थिवं श्रेष्ठमुच्यते । यथा सर्वेषु वेदेषु प्रणवश्च महान् स्मृतः ॥ ७१ ॥
तथैव पार्थिवं श्रेष्ठं प्राराध्यं[2] पूज्यमेव हि । पार्थिवाराधनं पुण्यमायुर्धनविवर्धनम् ॥ ७२ ॥
प्रसन्नं तुष्टिदं श्रीदं कार्यसाधनसिद्धिदम् । यथासर्वोपचारैश्च भक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ ७३ ॥
पूजयेत् पार्थिवं लिङ्गं शास्त्रोक्तविधिना नरः । पञ्चसूत्रविभागं च पार्थिवे न विचारयेत् ॥ ७४ ॥
आकारमात्रं रचयेत् सर्वसिद्धिप्रदायकम् । द्विखण्डमत्र कुर्वाणो नैव पूजाफलं लभेत् ॥ ७५ ॥
रत्नजं हेमजं लिङ्गं पारदं स्फाटिकं तथा । पार्थिवं पिष्टजं पौष्पं माषजं तु प्रकारयेत् ॥ ७६ ॥
अखण्डं तु चरं लिङ्गं द्विखण्डमचरं स्मृतम् । खण्डाखण्डविभागोऽयं चराचरतया स्मृतः ॥ ७७ ॥
वेदिका तु महाविष्णुर्लिङ्गं देवो महेश्वरः । अतोऽपि स्थावरं लिङ्गं स्मृतं शेषे द्विखण्डता ॥ ७८ ॥
वेदिका तु महादेवी गिरिजा शिववल्लभा । पिण्डिका तु महेशानो द्वयोर्योगो द्विखण्डता ॥ ७९ ॥
द्विखण्डं स्थावरं लिङ्गं कर्तव्यं हि विधानतः । अखण्डं जङ्गमं प्रोक्तं शैवसिद्धान्तवेदिभिः ॥ ८० ॥
द्विखण्डं तु चरं लिङ्गं कुर्वन्नज्ञानमोहितः । नैव सिद्धान्तवेत्तारो मुनयः शास्त्रपारगाः (?) ॥ ८१ ॥
अखण्डं स्थावरं लिङ्गं द्विखण्डं चरमेव च । ये कुर्वन्ति नरा मूढा न पूजाफलमाप्नुयुः ॥ ८२ ॥
तस्माच्छास्त्रोक्तविधिना द्विखण्डं चरसंज्ञितम् । विखण्डं स्थावरं लिङ्गं कर्तव्यं परया मुदा ॥ ८३ ॥

---

१ 'लिङ्गं' ग. पाठः । २ 'प्रासाध्यं' ग. पाठः ।

अखण्डे तु चरे पूजा संपूर्णफलदा स्मृता । द्विखण्डे स्थावरे पूजा संपूर्णफलदायिनी ॥ ८४ ॥

द्विखण्डे तु चरे पूजा महाहानिः प्रजायते । अखण्डे स्थावरे पूजा न पूजाफलदायिनी ॥ ८५ ॥

अथ वैदिकभावानां पार्थिवार्चा निगद्यते । वेदोक्तविधिना सम्यक् संपूर्णफलसिद्धये ॥ ८६ ॥

सूत्रोक्तविधिना स्नात्वा संध्यां कृत्वा यथाविधि । ब्रह्मयज्ञं विधायादौ ततस्तर्पणमेव च ॥ ८७ ॥

नैमित्तं सकलं कर्म विधायानन्तरं पुमान् । पूजयेत् परया भक्त्या पार्थिवं लिङ्गमुत्तमम् ॥ ८८ ॥

नदीतीरे तडागादौ पर्वते काननेऽपि वा । शिवालये शुचौ देशे पार्थिवार्चा विधीयते ॥ ८९ ॥

शुद्धप्रदेशसंभूतां मृदमाहृत्य यत्नतः । विप्रे गौरा स्मृता शोणा बाहुजे वैश्यजातिके ॥ ९० ॥

पीता शूद्रे तु कृष्णा स्यादथवा यत्र या भवेत् । संग्राह्या मृत्तिका लिङ्गनिर्माणार्थं प्रयत्नतः ॥ ९१ ॥

आनीय शुद्धदेशे तु संस्थाप्य मृदमुत्तमाम् । संशोध्य च जलैः शुद्धैः पिण्डीकृत्य शनैः शनैः ॥ ९२ ॥

पश्चाल्लिङ्गं विधायाशु क्रमेणानेन भक्तिमान् । प्रणवादिचतुर्थ्यन्तैः पूर्वोक्तैर्नामभिः क्रमात् ॥ ९३ ॥

कर्तव्या मत्प्रिया पूजा भक्त्या परमया मुदा । प्राणायामत्रयं कुर्यात् मूलमन्त्रेण देशिकः ॥ ९४ ॥

भूतशुद्धिं विधायादौ विन्यसेन्मातृकामयम् । पञ्चब्रह्ममयं न्यासमष्टात्रिंशत्कलात्मकम् ॥ ९५ ॥

इति । अत्र दशविधमातृकान्यासकरणाशक्तौ अन्तर्मातृकाबहिर्मातृकाश्रीकण्ठादिमातृकाष्टात्रिंशत्कलान्यासा इति न्यासचतुष्टयमावश्यकम् । तथा—

अर्घ्यादिपात्राण्यासाद्य शैवे पीठे शिवं यजेत् । उपचारैः प्रयत्नेन शैवमुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ ९६ ॥

पुष्पाञ्जलित्रयं दत्त्वा प्राणायामत्रयं चरेत् । प्रणवं पूर्वमुद्धृत्य महाप्रासादमुद्धरेत् ॥ ९७ ॥

चिन्तारत्नं समुद्धृत्य भुवनेशीमनन्तरम् । पञ्चाक्षरो महेशस्य मूलमन्त्रो नवाक्षरः ॥ ९८ ॥

"ओं ह्रौं र्क्ष्म्र्यूं ह्रीं नमः शिवाय" इति नवाक्षरः ।

वामदेव ऋषिश्छन्दो गायत्रं निचृदन्वितम् । पार्थिवेश्वरनामादिचिन्तामणिरितीरिता ॥ ९९ ॥

देवता कथिता बीजं महाप्रासादसंज्ञितम् । शक्तिस्तु भुवनेशानी नतिः कीलकमुच्यते ॥ १०० ॥

विनियोगः समाख्यातः पुरुषार्थचतुष्टये । चत्वारि बीजान्युच्चार्य सर्वज्ञाय हृदीरितम् ॥ १०१ ॥

तथैव नित्यतृप्ताय शिरसे वह्निवल्लभा । वेदनादिबोधाय शिखायै वषडित्यथ ॥ १०२ ॥

स्वतन्त्रशक्तये प्रोक्त्वा कवचाय हुमीरितम् । अलुप्तशक्तये नेत्रत्रयाय वौषडुच्चरेत् ॥ १०३ ॥

अनन्तशक्तये प्रोक्त्वा अस्त्राय फडिति क्रमात् । एवं षडङ्गं विन्यस्य ध्यायेद्देवमतन्द्रितः ॥ १०४ ॥

कर्पूरगौरं करुणावतारं संसारसारं भुजगेन्द्रहारम् ।
सदा रमन्तं हृदयारविन्दे भवं भवानीसहितं नमामि ॥ १०५ ॥
वन्दे महेशं सुरसिद्धसेवितं भक्तैः सदा पूजितपादपद्मम् ।
ब्रह्मेन्द्रविष्णुप्रमुखैश्च वन्दितं ध्यायेत् सदा कामदुघं प्रसन्नम् ॥ १०६

---

१ 'लवालं' क. पाठः ।

ध्यायेन्नित्यं महेशं रजतगिरिनिभं चारुचन्द्रावतंसं
रत्नाकल्पोज्ज्वलाङ्गं परशुमृगवराभीतिहस्तं प्रसन्नम् ।
पद्मासीनं समन्तात् स्तुतममरगणैर्व्याघ्रकृत्तिं वसानं
विश्वाद्यं विश्वबीजं निखिलभयहरं पञ्चवक्त्रं त्रिनेत्रम् ॥ १०७ ॥

एवं ध्यात्वा महामन्त्रं जपेन्नियतमानसः । यथाशक्ति ततः कुर्यात् प्राणायामषडङ्गकम् ॥ १०८ ॥
गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् । सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादात् सुरेश्वर ॥ १०९ ॥
इत्युच्चार्य जपं हस्ते दक्षे देवस्य चार्पयेत् । प्रदक्षिणनमस्कारैः परितोष्य मुहुर्मुहुः ॥ ११० ॥
प्रार्थयेत् परया भक्त्या देवदेवं जगद्गुरुम् । जय देव जगन्नाथ जय शाश्वत शङ्कर ॥ १११ ॥
जय सर्वसुराध्यक्ष जय सर्वसुरार्चित । जय सर्वगुणातीत जय सर्ववरप्रद ॥ ११२ ॥
जय नित्यनिराधार जय विश्वम्भराव्यय । जय विश्वैकवन्द्येश जय नागेन्द्रभूषण ॥ ११३ ॥
जय गौरीपते शम्भो जय चन्द्रार्धशेखर । जय कोट्यर्कसंकाश जयानन्तगुणालय ॥ ११४ ॥
जय रुद्र विरूपाक्ष जयाचिन्त्य निरञ्जन । जय नाथ कृपासिन्धो जय दुःखार्तिभञ्जन ॥ ११५ ॥
जय दुस्तरसंसारसागरोत्तारण प्रभो । प्रसीद मम देवेश संसारार्तस्य बिभ्यतः ॥ ११६ ॥
सर्वपापक्षयं कृत्वा रक्ष मां परमेश्वर । महादारिद्र्यमग्नस्य महापापहतौजसः ॥ ११७ ॥
महाशोकनिमग्नस्य महारोगातुरस्य च । ऋणभारपरीतस्य दह्यमानस्य कर्मभिः ॥ ११८ ॥
ग्रहैः प्रपीड्यमानस्य प्रसीद मम शङ्कर । दीर्घमायुः सदारोग्यं यशोवृद्धिर्बलोन्नतिः ॥ ११९ ॥
ममास्तु नित्यमानन्दः प्रसादात्तव शङ्कर । शत्रवः संक्षयं यान्तु प्रसीदन्तु नवग्रहाः ॥ १२० ॥
नश्यन्तु दस्यवो राष्ट्रे जनाः सन्तु निरापदः । दुर्भिक्षमारीसन्तापाः शमं यान्तु महीतले ॥ १२१ ॥
वसुसस्यसमृद्धिं च ममानन्दं सदा दिश । प्रदोषे वापि पूजान्ते प्रार्थयेद्भक्तितत्परः ॥ १२२ ॥
प्रसन्नोऽभीप्सितं देवो ददाति गिरिजापतिः । एवं संप्रार्थ्य तत्तेजो वहन्नासापुटाध्वना ॥ १२३ ॥
समानीय स्वहृदये महासंहारमुद्रया । शिवलिङ्गं तु नद्यादौ संस्थाप्य विहरेत् सुखी ॥ १२४ ॥

इति । अत्र प्रागुक्तपार्थिवेश्वरचिन्तामणिमन्त्रो वा जप्तव्यः, कामदुघामन्त्रो वा, कामदुघामन्त्रस्तु–

षडक्षरं समुच्चार्य प्रपन्नेति पदं तथा । पारिजाताय चोच्चार्य वह्निजायां समुद्धरेत् ॥ १२५ ॥
षोडशार्णो महेशस्य मन्त्रः कामदुघाह्वयः ।

"ॐ नमः शिवाय [10]प्रपन्नपारिजाताय स्वाहा" । एतस्य न्यासध्यानादिकं प्राग्वत् ॥

अथ वैदिकमार्गेण पूजां वक्ष्ये शिवस्य वै । सद्योजातेति मन्त्रेण मृत्तिकाग्रहणं भवेत् ॥ १२६ ॥
वामदेवेति मन्त्रेण जलैः संशोध्य यत्नतः । अघोरेण च मन्त्रेण लिङ्गीकरणमुत्तमम् ॥ १२७ ॥
ततस्तत्पुरुषायेति बाणं कुर्याद्विचक्षणः । ईशान इति मन्त्रेण वेदीबाणं समाचरेत् ॥ १२८ ॥
पञ्चाक्षरेण मन्त्रेण उपचारैः समर्चयेत् । भवाय भवनाशाय महादेवाय धीमहि ॥ १२९ ॥

---

१ 'त्वयि स्थिता' क. पाठः । २ 'भक्ता' ग. पाठः । ३ 'खिद्यतः' ग. पाठः । ४ 'निविष्टस्य' ग. पाठः । ५ 'मोहा' क. पाठः ।
६ 'कोश' ग. पाठः । ७ 'ष्ट्रात्' ग. पाठः । ८ 'मयाः' क. पाठः । ९ 'प्रसन्न' क. पाठः । १० 'प्रसन्न' क. पाठः ।

उग्राय चोग्रनाशाय शर्वाय शशिमौलिने । एभिर्मन्त्रैश्च वा पूजा कर्तव्या शुभमिच्छता ॥ १३० ॥
यः कृत्वा पार्थिवं लिङ्गं पूजयेच्छुभवेदिकाम् । इहैव पुत्रवाञ्छ्रीमांस्ततो रुद्रत्वमाप्नुयात् ॥ १३१ ॥
त्रिसन्ध्यं योऽर्चयेल्लिङ्गं कृत्वाभिज्ञस्तु पार्थिवम् । दशैकादशकं यावत्तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ १३२ ॥
अनेनैव स्वदेहेन रुद्रतुल्यो भवेन्नरः । अथ पारदलिङ्गस्य विधानं वच्मि नारद ॥ १३३ ॥
नित्यसंपादनाशक्तौ प्रकारान्तरमुच्यते । निष्कत्रयं हेमपत्रं रसेन्द्रं नवनिष्ककम् ॥ १३४ ॥
अम्लेन मर्दयेद्यामं तेन लिङ्गं तु कारयेत् । दोलायन्त्रे सारनाले जम्बीरस्थं दिनं पचेत् ॥ १३५ ॥
तल्लिङ्गं पूजयेन्नित्यं सुशुभैरुपचारकैः । लिङ्गकोटिसहस्रस्य यत्फलं सम्यगर्चनात् ॥ १३६ ॥
तत्फलात् कोटिगुणितं रसलिङ्गार्चनाद्भवेत् । ब्रह्महत्यासहस्राणि गोहत्यानियुतानि च ॥ १३७ ॥
तत्क्षणाद्विलयं यान्ति रसलिङ्गस्य दर्शनात् । स्पर्शनात् प्राप्यते मुक्तिरिति सत्यं शिवोदितम् ॥ १३८ ॥
वाग्मायाश्रीअघोरेण मन्त्रराजेन चार्चयेत्[१] । अष्टादशभुजं शुभ्रं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् ॥ १३९ ॥
प्रेतारूढं नीलकण्ठं रसलिङ्गं विचिन्तयेत् । तस्योत्सङ्गे महादेवीमेकवक्त्रां चतुर्भुजाम् ॥ १४० ॥
अक्षमालाङ्कुशौ दक्षे वामे पाशाभये शुभे । दधतीं तप्तहेमाभां पीतवस्त्रां विभावयेत् ॥ १४१ ॥
वाग्मायाश्रीकामराजशक्तिबीजरसाङ्कुशा । यै नमो द्वादशार्णैषा जयाविद्या रसाङ्कुशी ॥ १४२ ॥
अनया पूजयेद्देवीं गन्धपुष्पाक्षतादिभिः । नन्दिभृङ्गिमहाकालान् कुमारान्सर्वदिक्क्रमात् ॥ १४३ ॥
पूजयेन्नाममन्त्रैस्तु प्रणवादिनमोन्तकैः । सर्वान् कामानवाप्नोति पुत्रवान् धनवान् भवेत् ॥ १४४ ॥
पराप्रासाददीक्षा च पारदेश्वरपूजनम् । महिम्नःस्तुतिपाठश्च नाल्पस्य तपसः फलम् ॥ १४५ ॥
पराप्रासादमन्त्रेण रसलिङ्गं समर्चयेत् । षण्मासाभ्यन्तरेणैव सर्वसिद्धीश्वरो भवेत् ॥ १४६ ॥

इति । हयशीर्षपञ्चरात्रे—

आदिमूर्तिर्वासुदेवः संकर्षणमथासृजत् । प्रद्युम्नं चानिरुद्धं च स्वयमेवासृजत्प्रभुः ॥ १ ॥

इति । तथा—

चतुर्मूर्तिः परः प्रोक्त एकैको भिद्यते त्रिधा । केशवादिप्रभेदेन मूर्तिद्वादशकं स्मृतम् ॥ १ ॥
पङ्कजं दक्षिणे दद्यात् पाञ्चजन्यं तथोपरि । वामोपरि गदा यस्य चक्रं चाधो व्यवस्थितम् ॥ २ ॥
आदिमूर्तेस्तु भेदोऽयं केशवेति प्रकीर्त्यते । अधरोत्तरभावेन कृतमेतत्तु यत्र वै ॥ ३ ॥
नारायणाख्या सा मूर्तिः स्थापिता भुक्तिमुक्तिदा । सव्याधः पङ्कजं यस्य पाञ्चजन्यं तथोपरि ॥ ४ ॥
दक्षिणोर्ध्वे गदा यस्य चक्रं चाधो व्यवस्थितम् । आदिमूर्तेस्तु भेदोऽयं माधवेति प्रकीर्तितः ॥ ५ ॥
दक्षिणाधः स्थितं चक्रं गदा यस्योपरि स्थिता । वामोर्ध्वे संस्थितं पद्मं शंखं चाधो व्यवस्थितम् ॥ ६ ॥
संकर्षणस्य भेदोऽयं गोविन्देति प्रकीर्तितः । दक्षिणोपरि पद्मं तु गदा चाधो व्यवस्थिता ॥ ७ ॥
वामोर्ध्वे पाञ्चजन्यं च चक्रं चाधो व्यवस्थितम् । संकर्षणस्य भेदोऽयं विष्णुरित्यभिधीयते ॥ ८ ॥

---

१ 'पूजयेत्' ग. पाठः । २ 'होम' क.पाठः । ३ 'शेला' ग. पाठः । ४ 'चाचरेत्' ग. पाठः ।

दक्षिणोपरि शंखं च चक्रं चाधः प्रदर्श्यते । वामोर्ध्वे पङ्कजं यस्य गदा चाधो व्यवस्थिता ॥ ९ ॥
मधुसूदननामायं भेदः संकर्षणस्य तु । दक्षिणोर्ध्वे गदा यस्य पङ्कजं चाप्यधः स्थितम् ॥ १० ॥
वामोर्ध्वे संस्थितं चक्रमधः शंखः प्रदर्श्यते । ब्रह्माण्डगं वामपादं दक्षिणं शेषपृष्ठगम् ॥ ११ ॥
बलिबन्धनसंसक्तं वामनं चाप्यधः स्थितम् । वामोर्ध्वे कौमुदी यस्य पुण्डरीकमधः स्थितम् ॥ १२ ॥
दक्षिणोर्ध्वे सहस्रारं पाञ्चजन्यमधः स्थितम् । सप्ततालप्रमाणेन वामनं कारयेत्सदा ॥ १३ ॥
ऊर्ध्वं दक्षिणतश्चक्रमधः पद्मं व्यवस्थितम् । वामोर्ध्वे कौमुदी यस्य पाञ्चजन्यमधः स्थितम् ॥ १४ ॥
पद्मा पद्मकरा वामपार्श्वे यस्य व्यवस्थिता । स्थितो वाप्युपविष्टो वा सानुरागो विलासवान् ॥ १५ ॥
प्रद्युम्नस्य तु भेदोऽयं श्रीधरेति प्रकीर्त्यते । दक्षिणोर्ध्वे महाचक्रं कौमुदी तदधः स्थिता ॥ १६ ॥
वामोर्ध्वे नलिनं यस्य त्वधः शंखो विराजते । हृषीकेश इति ज्ञेयः स्थापितः सर्वकामदः ॥ १७ ॥
दक्षिणोर्ध्वे पुण्डरीकं पाञ्चजन्यमधस्तथा । वामोर्ध्वे संस्थितं चक्रं कौमोदी तदधः स्थिता ॥ १८ ॥
पद्मनाभेति सा मूर्तिः स्थापिता मोक्षदायिनी । दक्षिणोर्ध्वे पाञ्चजन्यमधस्तात् तु कुशेशयम् ॥ १९ ॥
सव्योर्ध्वे कौमुदी यस्य हेतिराजमधः स्थितम् । अनिरुद्धस्य भेदोऽयं दामोदर इति स्थितः ॥ २० ॥
एतेषां तु स्त्रियः कार्याः पद्मवीणाधराः शुभाः ।

इति । सिद्धार्थसंहितायां तु चतुर्विंशतिमूर्तयः उक्ताः–

वासुदेवो गदाशंखचक्रपद्मधरो मतः । पद्मं शंखं तथा चक्रं गदां वहति केशवः ॥ १ ॥
शंखं चक्रं गदापद्मं धत्ते नारायणः सदा । गदां चक्रं तथा शंखं पद्मं वहति माधवः ॥ २ ॥
चक्रं पद्मं तथा शंखं गदां च पुरुषोत्तमः । पद्मं कौमोदकीं शंखं चक्रं धत्ते ह्यधोक्षजः ॥ ३ ॥
संकर्षणो गदाशंखपद्मचक्रधरः स्मृतः । चक्रं गदां पद्मशंखौ गोविन्दो धरते भुजैः ॥ ४ ॥
गदां पद्मं तथा शंखं चक्रं विष्णुर्बिभर्ति यः । चक्रं शंखं तथा पद्मं गदां च मधुसूदनः ॥ ५ ॥
गदां सरोजं चक्रं च शंखं धत्तेऽच्युतः सदा । शंखं कौमोदकीं चक्रमुपेन्द्रः पद्ममुद्वहेत् ॥ ६ ॥
चक्रशंखगदापद्मधरः प्रद्युम्न उच्यते । पद्मं कौमोदकीं चक्रं शंखं धत्ते त्रिविक्रमः ॥ ७ ॥
शंखं चक्रं गदां पद्मं वामनो वहते सदा । पद्मं चक्रं गदां शंखं श्रीधरो वहते भुजैः ॥ ८ ॥
चक्रं पद्मं गदां शंखं नरसिंहो बिभर्ति यः । पद्मं सुदर्शनं शंखं गदां धत्ते जनार्दनः ॥ ९ ॥
अनिरुद्धश्चक्रगदाशंखपद्मलसद्भुजः । हृषीकेशो गदां चक्रं पद्मं शंखं च धारयन् ॥ १० ॥
पद्मनाभो वहेच्छंखं पद्मं चक्रं गदां तथा । पद्मं चक्रं गदां शंखं धत्ते दामोदरः सदा ॥ ११ ॥
शंखं चक्रं सरोजं च गदां वहति यो हरिः । शंखं कौमोदकीं पद्मं चक्रं कृष्णो बिभर्ति यः ॥ १२ ॥
एताश्च मूर्तयो ज्ञेया दक्षिणाधःकरक्रमात् ।

इति । एवमेता विष्णुमूर्तयः शिवलिङ्गं वा शूद्रैः पूजिता ब्राह्मणादिभिर्न पूज्या न नमस्याश्च इत्याहुः । बृहन्नारदीये धर्मभगीरथसंवादे धर्मवाक्यानि-

१ 'ण्य' क. पाठः ।

प्रायश्चित्तविहीनानि पापानि शृणु भूपते । सर्वपापानि यान्यत्र तानि त्वं सर्वभूपते ॥ १ ॥
समस्तपापतुल्यानि महानरकदानि च । यः शूद्रेणार्चितं लिङ्गं विष्णुं वा प्रणमेद्द्विजः ॥ २ ॥
न तस्य निष्कृतिर्हन्त प्रायश्चित्तशतैरपि । नमेद्यः शूद्रसंस्पृष्टलिङ्गं वा हरिमेव वा ॥ ३ ॥
स सर्वयातनाभोगी यावदाचन्द्रतारकम् । पाखण्डपूजितं लिङ्गं नत्वा पाखण्डतां व्रजेत् ॥ ४ ॥
सर्ववेदविदो वापि सर्वशास्त्रविदोऽपि वा । आभीरपूजितं लिङ्गं नत्वा नरकमश्नुते ॥ ५ ॥
योषिद्भिः पूजितं लिङ्गं विष्णुं वापि नमेत्तु यः । स कोटिकुलसंयुक्त आकल्पं रौरवं व्रजेत् ॥ ६ ॥
यदा प्रतिष्ठितं लिङ्गं मन्त्रविद्भिर्यथाविधि । तदा प्रभृति शूद्रश्च योषितो वा न संस्पृशेत् ॥ ७ ॥
स्त्रीणामनुपनीतानां शूद्राणां च नरेश्वर । स्थापने नाधिकारोऽस्ति विष्णोर्वा शङ्करस्य च ॥ ८ ॥
अर्चितं राजशार्दूल स्वप्ने वापि न पूजयेत् । यः शूद्रसंस्कृतं लिङ्गं विष्णुं वापि नमेद्द्विजः ॥ ९ ॥
इहैवात्यन्तदुःखानि पश्यत्यामुष्मिके किमु । शूद्रो वानुपनीतो वा स्त्रियो वा पतितोऽपि वा ॥ १० ॥
केशवं शङ्करं वापि स्पृष्ट्वा नरकमश्नुते । बौद्धालयं विशेद्यस्तु महापद्यपि च द्विजः ॥ ११ ॥
न तस्य निष्कृतिर्दृष्टा प्रायश्चित्तशतैरपि । बौद्धाः पाखण्डिनः प्रोक्ता यतो वेदविनिन्दकाः ॥ १२ ॥
तस्माद्द्विजस्तान्नेक्षेत यदि देवेषु भक्तिमान् । यस्तु संतप्तशंखारिलिङ्गाङ्किततनुं नरः ॥ १३ ॥
संभाष्य रौरवं याति यावदिन्द्राश्चतुर्दश । चक्राङ्किततनुर्यत्र न तत्र दिवसं वसेत् ॥ १४ ॥
यदि तिष्ठेन्महापापो सहस्रब्रह्महा भवेत् । गङ्गास्नानरतो वापि अश्वमेधरतोऽपि वा ॥ १५ ॥
चक्राङ्किततनुं दृष्ट्वा पश्येत्सूर्यं जपन्नरः । जपेत्स पौरुषं सूक्तमन्यथा रौरवं व्रजेत् ॥ १६ ॥
लिङ्गाङ्किततनुं दृष्ट्वा पश्येत्सूर्यं नरेश्वर । जपेच्च शतरुद्रियमन्यथा रौरवं व्रजेत् ॥ १७ ॥
ब्राह्मणस्य तनुर्ज्ञेया सर्वदेवसमाश्रया । सा चेत् संतापिता राजन् किं वक्ष्यामि तदेनसः ॥ १८ ॥
चक्राङ्किततनुर्वापि राजंल्लिङ्गाङ्कितोऽपि वा । नाधिकारी परिज्ञेयः श्रौतस्मार्तेषु कर्मसु ॥ १९ ॥

इति । अथ शालग्रामलक्षणानि स्कान्दे—

स्निग्धा कृष्णा पाण्डुरा च पीता नीला तथैव च । रक्ता रूक्षा च वक्रा च महास्थूलाप्यलाञ्छिता ॥ १ ॥
कपिला कर्बुरा भग्ना बहुचक्रैकचक्रिका । बृहन्मुखी बृहच्चक्रा लग्नचक्राथवा पुनः ॥ २ ॥
मग्नचक्राथवा काचिद्भग्नचक्राप्यधोमुखी ।

इति । अथैतासां वर्णादिभेदेन गुणदोषौ तत्रैव—

स्निग्धा सिद्धिकरी मन्त्रे कृष्णा कीर्तिं ददाति च । पाण्डुरा पापदमनी पीता पुत्रफलप्रदा ॥ १ ॥
नीला संदिशते लक्ष्मीं रक्ता राज्यप्रदायिनी । रूक्षा चोद्वेगदा नित्यं वक्रा दारिद्र्यदायिनी ॥ २ ॥
स्थूला निहन्ति चैवायुर्निष्फला तु अलाञ्छिता । कपिला कर्बुरा भग्ना बहुचक्रैकचक्रिका ॥ ३ ॥
बृहन्मुखी बृहच्चक्रा लग्नचक्राथवा पुनः । मग्नचक्राथवा या स्याद्भग्नचक्राप्यधोमुखी ॥ ४ ॥
पूजयेद्वा प्रमादेन दुःखमेव लभेत सः ।

---

१ 'च' ग. पाठः । २ 'बद्ध' ग. पाठः । ३ 'चैव' ग. पाठः ।

इति । अग्निपुराणे–

तथा व्यालमुखी भग्ना विषमा बद्धचक्रिका । विकारावर्तनाभिश्च नारसिंही तथैव च ॥ १ ॥
कपिला च भ्रमावर्ता रेखावर्ता च या शिला । दुःखदा सा तु विज्ञेया सुखदा न कदाचन ॥ २ ॥
स्निग्धा श्यामा तथा शुक्ला पीता वा समचक्रिका । घोणीमूर्तिरनन्ताख्या गम्भीरा संपुटा तथा ॥ ३ ॥
सूक्ष्मा मूर्तिश्च सुमुखी पूजिता सिद्धिदायिका । धात्रीफलप्रमाणा या करेणोभयसंपुटा ॥ ४ ॥
पूजनीया प्रयत्नेन भक्त्या तां तु प्रपूजयेत् । पूजिते फलमाप्नोति इह लोके परत्र वै ॥ ५ ॥

इति । दोषाश्चैते सकामार्चनविषयाः । अत उक्तं श्रीभगवता स्कान्दे–

खण्डितं स्फुटितं भग्नं सालग्रामे न दोषभाक् । इष्टा तु यस्य या मूर्तिः स तां यत्नेन पूजयेत् ॥ १ ॥
चक्रं वा केवलं तत्र पद्मेन सह संयुतम् । केवला वनमाला वा हरिर्लक्ष्म्या सह स्थिता ॥ २ ॥
मुख्याः स्निग्धादयस्त्वत्र मुख्या रक्तादयो मताः । मुख्याभावे त्वमुख्या हि पूज्या इत्युच्यते परैः ॥ ३ ॥

इति । अथैतासामेव लक्षणविशेषेण संज्ञाविशेषो ब्राह्मे श्रीभगवद्ब्रह्मसंवादे–

निवसामि सदा ब्रह्मन् सालग्रामाख्यवेश्मनि । तत्र च मुख्यचक्राङ्कभेदे नामानि मे शृणु ॥ १ ॥
द्वारदेशे समे चक्रे दृश्येते नान्तरायके । वासुदेवः स विज्ञेयः शुक्लाभश्चातिशोभनः ॥ २ ॥
प्रद्युम्नः सूक्ष्मचक्रस्तु पीतदीप्तिस्तथैव च । सुषिरं छिद्रबहुलं दीर्घाकारं तु तद्भवेत् ॥ ३ ॥
अनिरुद्धस्तु नीलाभो वर्तुलश्चातिशोभनः । रेखाद्वयं तु तद्द्वारि पृष्ठं पद्मेन लाञ्छितम् ॥ ४ ॥
सौभाग्यं केशवो दद्यात् चतुष्कोणो भवेत्तु यः । श्यामं नारायणं विद्यान्नाभिचक्रं तथोपरि[1] ॥ ५ ॥
दीर्घरेखासमोपेतं दक्षिणे सुषिरं पृथु । ऊर्ध्वे मुखं विजानीयाद्द्वारे च हरिरूपिणम् ॥ ६ ॥
कामदं मोक्षदं चैव ह्यर्थदं च विशेषतः । परमेष्ठी च शुक्लाभः पद्मचक्रसमन्वितः ॥ ७ ॥
बिल्वाकृतिस्तथा पृष्ठे सुषिरं वापि पुष्कलम् । कृष्णवर्णस्तथा विष्णुः स्थूले चक्रे सुशोभने ॥ ८ ॥
द्वारोपरि तथा रेखा दृश्यते मध्यदेशतः । कपिलो नारसिंहस्तु पृथुचक्रः सुशोभनः ॥ ९ ॥
ब्रह्मचार्यधिकारी स्यात् पूजनं नान्यथा भवेत् । ब्रह्मचर्येण पूज्योऽसावन्यथा विघ्नदो भवेत् ॥ १० ॥

इति । क्वचिच्च–

कपिलोऽधस्त्रिबिन्दुः स्यात् कपिलः पञ्चबिन्दुकः । ब्रह्मचर्येण पूज्यःस्यादन्यथा सर्वविघ्नदः ॥ १ ॥
स्थूलं चक्रद्वयं मध्ये गुडलाक्षासवर्णकम् । द्वारोपरि तथा रेखा पूजा कार्या सुशोभना ॥ २ ॥
स्फुटितं विषमं चक्रं नारसिंहं तु कापिलम् । संपूज्य मुक्तिमाप्नोति संग्रामे विजयी भवेत् ॥ ३ ॥

इति । पद्मपुराणे, कार्तिकमाहात्म्ये–

यस्य दीर्घं मुखं पूर्वं कथितैर्लक्षणैर्युतम् । केसराकारिका रेखा नारसिंहो मतः स तु ॥ १ ॥

इति । ब्राह्मे–

वराहं शक्तिलिङ्गं च चक्रे च विषमे स्मृते । इन्द्रनीलनिभं स्थूलं त्रिरेखालाञ्छितस्थलम् ॥ १ ॥

---

[1] 'थोन्नतम्' क. पाठः ।

इति । पाद्मे च-

वराहाकृतिराभुग्नश्चक्ररेखास्वलङ्कृतः । वाराह इति संप्रोक्तः,

इति । ब्राह्मे-

दीर्घा काञ्चनवर्णाभा बिन्दुत्रयविभूषिता । मत्स्याख्या सा शिला ज्ञेया भुक्तिमुक्तिफलप्रदा ॥ १ ॥

कूर्मस्तथोन्नतः पृष्ठे वर्तुलः परिपूरितः । हरितं वर्णमाधत्ते कौस्तुभेन च चिह्नितः ॥ २ ॥

कूर्माकारा च चक्राङ्का शिला कूर्मः प्रकीर्तितः ।

इति । ब्राह्मे-

हयग्रीवोऽङ्कुशाकारो रेखाः पञ्च भवन्ति हि । बहुबिन्दुसमाकीर्णो दृश्यते नीलरूपकः ॥ १ ॥

इति । पाद्मे-

हयग्रीवा यथा लम्बरेखा वा या शिला भवेत् । तथा सौम्यो हयग्रीवः पूजितो ज्ञानदो भवेत् ॥ १ ॥

अश्वाकृति मुखं यस्य साक्षमालाशिरस्तथा । पद्माकृतिर्भवेद्वापि हयशीर्षस्त्वसौ मतः ॥ २ ॥

वैकुण्ठं नीलवर्णाभं चक्रमेकं तथा ध्वजा । द्वारोपरि तथा रेखा पूजा कार्या सुशोभना ॥ ३ ॥

श्रीधरस्तु तथा देवश्चिह्नितो वनमालया । कदम्बकुसुमाकारो रेखापञ्चकभूषितः ॥ ४ ॥

वर्तुलश्चातिचिह्नैश्च वामनः परिकीर्तितः । अतसीकुसुमप्रख्यो बिन्दुना परिशोभितः ॥ ५ ॥

इति । अन्यत्र च-

वामनाख्यो भवेद्देवो ह्रस्वो यः स्यान्महाद्युतिः । वामपार्श्वे गदाचक्रे रेखे चैव तु दक्षिणे ॥ १ ॥

इति । पाद्मे-

चक्राकारेण पङ्क्तिः सा यत्र रेखामयी भवेत् । स सुदर्शन इत्येवं ख्यातः पूजाफलप्रदः ॥ १ ॥

दामोदरस्तथा स्थूलो मध्ये चक्रं प्रतिष्ठितम् । दूर्वाभं द्वारि संकीर्णं पीता रेखा तथैव च ॥ २ ॥

उपर्यधश्च चक्रे द्वे नातिदीर्घं मुखे बिलम् । मध्ये च रेखा लम्बैका सा च दामोदरः स्मृतः ॥ ३ ॥

इति । अन्यत्र च-

स्थूलो दामोदरो ज्ञेयः सूक्ष्मरन्ध्रो भवेत्तु यः । चक्रे च मध्यदेशस्थे पूजितः सुमुखः सदा ॥ १ ॥

नानावर्णो ह्यनन्ताख्यो नागभोगेन चिह्नितः । अनेकचक्रसंभिन्नः सर्वकामफलप्रदः ॥ २ ॥

अनेकचक्रो बहुभिश्चिह्नैरप्युपलक्षितः । अनन्तः स तु विज्ञेयः सर्वपूजाफलप्रदः ॥ ३ ॥

विदिक्षु दिक्षु सर्वासु यस्योर्ध्वे दृश्यते मुखम् । पुरुषोत्तमः स विज्ञेयो भुक्तिमुक्तिफलप्रदः ॥ ४ ॥

दृश्यते शिखरे लिङ्गं शालग्रामसमुद्भवम् । तस्य योगीश्वरो नाम ब्रह्महत्यां व्यपोहति ॥ ५ ॥

आ (रख्यं ? राध्यं) पद्मनाभाख्यं पङ्कजच्छत्रसंयुतम् । तुलस्या पूजयेन्नित्यं दरिद्रस्त्वीश्वरो भवेत् ॥ ६ ॥

चन्द्राकृति हिरण्याख्यं रश्मिजालं विनिर्दिशेत् । सुवर्णरेखाबहुलं स्फटिकद्युतिशोभितम् ॥ ७ ॥

इति । पाद्मे-

---

१ 'द्रवश्च' क. पाठः ।

वज्रकीटोद्भवा रेखाः पंक्तिभूताश्च यत्र वै । सालग्रामशिला या सा विष्णुपञ्जरसंज्ञिता ॥ १ ॥
नागवत् कुण्डलीभूतरेखापंक्तिः स शेषकः । पद्माकारे तु पंक्ती द्वे मध्ये लम्बा च रेखिका ॥ २ ॥
गरुडः स तु विज्ञेयश्चतुश्चक्रो जनार्दनः । चतुश्चक्रः सूक्ष्मद्वारि वनमालाङ्कितोदरः ॥ ३ ॥
लक्ष्मीनारायणः श्रीमान् भुक्तिमुक्तिफलप्रदः । अर्धचन्द्राकृतिर्देवो[2] हृषीकेश उदाहृतः ॥ ४ ॥
तमभ्यर्च्य लभेत् स्वर्गं विषयांश्च समीहितान् । वामपार्श्वे समे चक्रे कृष्णवर्णः सबिन्दुकः ॥ ५ ॥
लक्ष्मीनृसिंहो विख्यातो भुक्तिमुक्तिफलप्रदः । त्रिविक्रमस्तथा देवः श्यामवर्णो महाद्युतिः ॥ ६ ॥
वामपार्श्वे तथा चक्रे रेखा चैव तु दक्षिणे । प्रदक्षिणावर्तकृतवनमालाविभूषितः ॥ ७ ॥
या शिला कृष्णसंज्ञा सा धनधान्यसमृद्धिदा । चतस्रो यस्य दृश्यन्ते रेखाः पार्श्वे समीपगाः ॥ ८ ॥
द्वे चक्रे मध्यदेशे तु सा शिला तु चतुर्मुखा ।

इति । तथा—

एतल्लक्षणयुक्तास्तु सालग्रामशिलाः शुभाः । याश्च तास्वपि सूक्ष्माः स्युस्ताः प्रशस्ततराः स्मृताः ॥ १ ॥

इति । तथा च श्रीभगवद्ब्रह्मसंवादे तत्रैव-

यथा यथा शिला सूक्ष्मा महत्पुण्यं तथा तथा । तस्मात्तां पूजयेन्नित्यं धर्मकामार्थसिद्धये ॥ १ ॥
तत्राप्यामलकीतुल्या सूक्ष्मा चातीव या भवेत् । तस्यामेव सदा ब्रह्मन् श्रिया सह वसाम्यहम् ॥ २ ॥

इति । अथ सालग्रामशिलायां हरिपूजामाहात्म्यं पाद्मे माघमाहात्म्ये-

यः पूजयेद्धरिं चक्रे शालग्रामशिलोद्भवे । राजसूयसहस्रेण तेनेष्टं प्रतिवासरम् ॥ १ ॥
यदामनन्ति वेदान्ता ब्रह्म निर्गुणमच्युतम् । तत्प्रसादो भवेन्नृणां शालग्रामशिलार्चनात् ॥ २ ॥
महाकाष्ठस्थितो वह्निर्मथ्यमानः प्रकाशते । अपि पापसमाचाराः कर्मण्यनधिकारिणः । ३ ॥
शालग्रामार्चका वैश्या नैव यान्ति यमालयम् । न तथा रमते[3] लक्ष्म्या न तथा स्वपुरे हरिः ॥ ४ ॥
शालग्रामशिलाचक्रे यथा स रमते सदा । अग्निहोत्रं हुतं तेन दत्ता पृथ्वी ससागरा ॥ ५ ॥
येनार्चितो हरिश्चक्रे शालग्रामशिलोद्भवे । कामक्रोधमदलोभैर्व्याप्तो योऽत्र नराधमः ॥ ६ ॥
सोऽपि याति हरेर्लोकं सालग्रामशिलार्चनात् । यः पूजयति गोविन्दं शालग्रामे सदा नरः ॥ ७ ॥
आभूतसंप्लवं यावन्न स प्रच्यवते दिवः । विना तीर्थैर्विना दानैर्विना यज्ञैर्विना मखैः ॥ ८ ॥
मुक्तिं यान्ति नरा वैश्य शालग्रामशिलार्चनात् । नरकं गर्भवासं च न तिर्यक्कृमियोनिकम् ॥ ९ ॥
न याति वैश्य पापोऽपि शालग्रामेऽच्युतार्चकः । दीक्षाविधानमन्त्रज्ञश्चक्रे यो बलिमाहरेत् ॥ १० ॥
स याति वैष्णवं धाम सत्यं सत्यं मयोदितम् । नैवेद्यैर्विविधैः पुष्पैर्धूपदीपविलेपनैः ॥ ११ ॥
गीतवादित्रस्तोत्राद्यैः शालग्रामशिलार्चनम् । कुरुते मानवो यस्तु कलौ भक्तिपरायणः ॥ १२ ॥
कल्पकोटिसहस्राणि रमते संनिधौ हरेः । लिङ्गैस्तु कोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलं पूजितैश्च तैः ॥ १३ ॥
सालग्रामशिलायास्तु एकेनापीह तत्फलम् । सालग्रामशिलारूपी यत्र तिष्ठति केशवः ॥ १४ ॥

---

१ 'पद्म' ग. पाठः । २ 'श्रेयो' क. पाठः । ३ 'राजते' ग. पाठः ।

तत्र देवासुरा यक्षा भुवनानि चतुर्दश । सालग्रामशिलायां तु यः श्राद्धं कुरुते नरः ॥ १५ ॥
पितरस्तत्र तिष्ठन्ति तृप्ताः कल्पशतं दिवि । सालग्रामसमीपे तु क्रोशमात्रं समन्ततः ॥ १६ ॥
कीटकोऽपि मृतो याति वैकुण्ठं किमु मानुषः[१] । सालग्रामशिलाचक्रं यो दद्याद्दानमुत्तमम् ॥ १७ ।
भूचक्रं तेन दत्तं स्यात् सशैलवनकाननम् ।

इति । स्कान्दे-शिवस्कन्दसंवादे ,

सालग्रामशिलायां तु त्रैलोक्यं सचराचरम् । मया सह महासेन लीनं तिष्ठति सर्वदा ॥ १ ॥
दृष्टा प्रणामिता येन स्नापिता पूजिता तथा । पुण्यकोटिसमं पुण्यं गवां कोटिफलं लभेत् ॥ २ ॥
कामासक्तोऽपि यो नित्यं भक्तिभावविवर्जितः । सालग्रामशिलां पुत्र संपूज्यैवाच्युतो भवेत् ॥ ३ ॥
सालग्रामशिलाबि (म्बे ? म्बं) हत्याकोटिविनाशनम् । स्मृतं संकीर्तितं ध्यातं पूजितं च नमस्कृतम् ॥ ४ ॥
सालग्रामशिलां दृष्ट्वा यान्ति पापान्यनेकशः । सिंहं दृष्ट्वा यथा यान्ति वने मृगगणा भयात् ॥ ५ ॥
मनः करोति मनुजः शालग्रामशिलार्चने । पापानि विलयं यान्ति तमः सूर्योदये यथा ॥ ६ ॥
कामासक्तोऽथवा क्रुद्धः सालग्रामशिलार्चनम् । भक्त्या वा यदि वाभक्त्या कृत्वा मुक्तिमवाप्नुयात् ॥ ७ ॥
वैवस्वतभयं नास्ति तथा मरणजन्मनोः । यः कथां कुरुते विष्णोः सालग्रामशिलाग्रतः ॥ ८ ॥
गीतैर्वाद्यैस्तथा स्तोत्रैः सालग्रामशिलार्चनम् । कुरुते मानवो यस्तु कलौ भक्तिपरायणः ॥ ९ ॥
कल्पकोटिसहस्राणि रमते विष्णुसद्मनि[२] । सालग्रामे नमस्कारो भावेनापि नरैः कृतः ॥ १० ॥
भयं नैव करिष्यन्ति मद्भक्ता ये नरा भुवि । मद्भक्तिबलदर्पिष्ठा मत्प्रभुं न नमन्ति ये ॥ ११ ॥
वासुदेवं न ते ज्ञेया मद्भक्ताः पापिनो हि ते । सालग्रामशिलायां तु सदा पुत्र वसाम्यहम् ॥ १२ ॥
दत्तं देवेन तुष्टेन स्वस्थानं नाम भक्तितः । पद्मकोटिसहस्रैस्तु पूजिते मयि यत्फलम् ॥ १३ ॥
तत्फलं कोटिगुणितं सालग्रामशिलार्चने । पूजितोऽहं न तैर्मर्त्यैर्नमितोऽहं न तैर्नरैः ॥ १४ ॥
न कृतं मर्त्यलोके यैः सालग्रामशिलार्चनम् । सालग्रामशिलाग्रे तु यः करोति ममार्चनम् ॥ १५ ॥
तेनार्चितोऽहं सततं युगानामेकसप्ततिः । किमर्चितैर्लिङ्गशतैर्विष्णुभक्तिविवर्जितैः ॥ १६ ॥
सालग्रामशिलाबिम्बं नार्चितं यदि पुत्रक । अनर्हं मम नैवेद्यं पत्रं पुष्पं फलं जलम् ॥ १७ ॥
सालग्रामशिलालग्नं सर्वं याति पवित्रताम् । यो हि माहेश्वरो भूत्वा वैष्णवं लिङ्गमुत्तमम् ॥ १८ ॥
द्वेष्टि वै याति नरकं यावदिन्द्राश्चतुर्दश । सकृदभ्यर्चिते विष्णौ सालग्रामसमुद्भवे ॥ १९ ॥
मुक्तिं प्रयान्ति मनुजा नूनं सांख्येन वर्जिताः । मल्लिङ्गैः कोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलं पूजितैस्तु तैः ॥ २० ॥
सालग्रामशिलायां तु एकेनापीह तद्भवेत् । तस्माद्भक्त्या च मद्भक्तैः प्रीत्यर्थं मम पुत्रक ॥ २१ ॥
कर्तव्यं सततं भक्त्या सालग्रामशिलार्चनम् । सालग्रामशिलारूपी यत्र तिष्ठति केशवः ॥ २२ ॥
तत्र देवासुरा यक्षा भुवनानि चतुर्दश । सालग्रामशिलाग्रे तु सकृत्पिण्डेन तर्पिताः ॥ २३ ॥
वसन्ति पितरस्तस्य न संख्या तत्र विद्यते । प्रमाणमस्ति सर्वस्य सुकृतस्य हि पुत्रक ॥ २४ ॥

१ 'भवनं नरः' ग. पाठः । २ 'धामनि' ग. पाठः ।

फलं प्रमाणहीनं तु सालग्रामशिलार्चने । यो ददाति शिलां विष्णोः सालग्रामसमुद्भवाम् ॥ २५ ॥
विप्राय विष्णुभक्ताय तेनेष्टं बहुभिर्मखैः । मानुष्ये दुर्लभे लोके सालग्रामशिला नरैः ॥ २६ ॥
प्राप्यते न विना पुण्यैः कलिकाले विशेषतः । स धन्यः पुरुषो लोके सफलं तस्य जीवितम् ॥ २७ ॥
सालग्रामशिला शुद्धा गृहे यस्य च पूजिता । संनियम्येन्द्रियग्रामं सालग्रामशिलार्चनम् ॥ २८ ॥
यः कुर्यान्मानवो भक्त्या स याति परमं पदम् । भक्त्या वा यदि वाभक्त्या यः करोति स पुण्यभाक् ॥२९॥
द्वेषेणापि च लोभेन दम्भेन कपटेन वा । सालग्रामोद्भवं देवं दृष्ट्वा पापात् प्रमुच्यते ॥ ३० ॥
अशुचिर्वा दुराचारः सत्यशौचविवर्जितः । सालग्रामशिलां स्पृष्ट्वा सद्य एव शुचिर्भवेत् ॥ ३१ ॥
तिलप्रस्थशतं भक्त्या यो ददाति दिने दिने । तत्फलं सं समाप्नोति सालग्रामशिलार्चने[१] ॥ ३२ ॥
पत्रं पुष्पं फलं मूलं तोयं दूर्वाक्षताः सुत । जायते मेरुणा तुल्यं सालग्रामशिलार्पितम् ॥ ३३ ॥
विधिहीनोऽपि यः कुर्यात् क्रियामन्त्रविवर्जितः । चक्रपूजामवाप्नोति सम्यक् शास्त्रोदितं फलम् ॥ ३४ ॥

इति । तत्रैवान्यत्र–

स्कन्धे कृत्वा तु योऽध्वानं वहते शैलनायकम् । तेनोढं तु भवेत् सर्वं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥ १ ॥
ब्रह्महत्यादिकं पापं यत्किञ्चित् कुरुते नरः । तत्सर्वं निर्दहत्याशु सालग्रामशिलार्चनम् ॥ २ ॥
न पूजनं न मन्त्राश्च न जपो नच भावना । न स्तुतिर्नोपस्कराश्च सालग्रामशिलार्चने ॥ ३ ॥
सालग्रामशिला यत्र तत्तीर्थं योजनत्रयम् । तत्र दानं च होमश्च सर्वं कोटिगुणं भवेत् ॥ ४ ॥
सालग्रामशिलायां तु यः श्राद्धं कुरुते नरः । पितरस्तस्य तिष्ठन्ति तृप्ताः कल्पशतं दिवि ॥ ५ ॥
सालग्रामसमीपे तु क्रोशमात्रं समन्ततः । कीटकोऽपि मृतो याति वैकुण्ठभवनं नरः ॥ ६ ॥
शालग्रामशिलाचक्रं यो दद्याद्दानमुत्तमम् । भूचक्रं तेन दत्तं स्यात् सशैलवनकाननम् ॥ ७ ॥

इति । गरुडपुराणे–

तिष्ठन्ति नित्यं पितरो मनुष्यास्तीर्थाग्निगङ्गागयपुष्कराणि ।
यज्ञाश्वमेधाद्यपि पुण्यशैलाश्चक्राङ्किता यस्य वसन्ति गेहे ॥ १ ॥

इति । पाद्मे–

सालग्रामशिलायां तु यैर्नरैः पूजितो हरिः । संशोध्य तेषां पापानि मुक्तये बुद्धिदा भवेत् ॥ १ ॥
कार्तिके मथुरायां तु सारूप्यं दृश्यते हरिः । सालग्रामशिलायां वै पितॄनुद्दिश्य पूजितः ॥ २ ॥
कृष्णः समुद्धरेत्तस्य पितॄनेतान् सलोकताम् ।

इति । बृहन्नारदीये–

सालग्रामशिलारूपी यत्र तिष्ठति केशवः । न बाधन्तेऽसुरास्तत्र भूतवेतालकादयः ॥ १ ॥
सालग्रामशिला यत्र तत्तीर्थं तत्तपोवनम् । शतं वा पूजितं भक्त्या तदा स्यादधिकं फलम् ॥ २ ॥

इति । अथ तासां बाहुल्ये फलविशेषः पाद्मे–

---

१ 'सर्वं' क. पाठः । २ 'नात्' क. पाठः ।

सालग्रामा युगाः पूज्या युगेषु द्वितयं नहि । अयुग्मा नैव पूज्यन्ते अयुग्मेष्वेक एव हि ॥ ३ ॥

शिला द्वादश भो वैश्य सालग्रामसमुद्भवाः । विधिवत् पूजिता येन तस्य पुण्यं वदामि ते ॥ ४ ॥

कोटिद्वादशलिङ्गैस्तु पूजितैः स्वर्णपङ्कजैः । यत् स्याद् द्वादशकल्पैस्तु दिनेनैकेन तद्भवेत् ॥ ५ ॥

यः पुनः पूजयेद्भक्त्या सालग्रामशिलाशतम् । तत्फलं नैव शक्तोऽहं वक्तुं कल्पशतैरपि ॥ ६ ॥

इत्याद्यास्तां विस्तरः। अत्र केचित् सालग्रामे विष्णोर्नावाहनं कार्यमिति वदन्ति, तत्र प्रमाणं चिन्त्यं वस्तुतस्तु स्कन्दपुराणादिदर्शनादावाहनमवश्यं कार्यमिति प्रतीयते । यथा स्कन्दपुराणे–

विप्रः पूर्वं निजे देहे स्मृत्युक्तेन न्यसेद्बुधः । ततस्तु प्रतिमायां च सालग्रामे विशेषतः ॥ १ ॥

क्रमेण च ततः पश्चात् कुर्यादावाहनादिकम् । आवाहयेच्च पुरतो ध्यानसेव्यं[1] द्विजोत्तमः ॥ २ ॥

इति । अत एवावाहनाद्युद्वासनान्तमभिधायोक्तं बौधायनेन–"सालग्रामे प्रतिमास्वप्यावाहनादिविसर्जन" मिति त्रैलोक्यसंमोहनतन्त्रे–'सालग्राम' इत्युपक्रम्य विसर्जनान्ता पूजोक्ता। अत्र–"सालग्रामशिलायां तु प्रतिष्ठां नैव कारयेत्" इति प्रतिष्ठामात्रनिषेधादावाहनमावश्यकं विष्णोरन्यदेवतानां चाविरुद्धमिति । "आवाह्यार्चादिषु स्थाप्य न्यस्ताङ्गं मां प्रपूजयेत्" ॥ इति भागवतेऽपि भगवता स्वयमभिधानात्। आदिपदेन मन्त्रादयो गृह्यन्ते। तथा मेरुतन्त्रेऽपि सालग्रामशिलालक्षणे–

विष्णोर्भेदा इमे प्रोक्ता अत्रैवावाहयेद्धरिम् । विसर्जयेत् तु पूजान्ते प्रतिष्ठां नात्र कारयेत् ॥ १ ॥

इति । आवाहनस्वरूपमुक्तं सिद्धान्तशेखरे–

स्वत एव प्रपूर्णस्य तत्त्वसेवार्चनादिषु । सादरं संमुखीभावस्तदावाहनमिष्यते ॥ १ ॥

इति । तत्पर्यायमाह शारदातिलके–

मूलमन्त्रं समुच्चार्य सुषुम्नावर्त्मना सुधीः । आनीय तेजः स्वस्थानान्नासिकारन्ध्रनिर्गतम् ॥ १ ॥

करस्थमातृकाम्भोजे चैतन्यं पुष्पसंचये । संयोज्य ब्रह्मरन्ध्रेण मूर्तावावाहयेत् सुधीः ॥ २ ॥

इति । सुषुम्नावर्त्मना ब्रह्मरन्ध्रेण दक्षिणनासारन्ध्रनिर्गतमिति । गरुडपुराणे–"आगच्छेति प्रयोगेण मूलमन्त्रेण शङ्कर" । आवाहनं प्रकर्तव्यमिति । नृसिंहपुराणे–"आगच्छ नरसिंहे" ति । तन्त्रान्तरे–

आवाहनं स्थापनं च संनिधापनमेव च । संनिरोधनमित्युक्तं संमुखीकरणं ततः ॥ १ ॥

अथावगुण्ठनं प्रोक्तं सकलीकरणं ततः । अमृतीकरणं चैव परमीकरणं तथा ॥ २ ॥

विधाय स्वस्वमुद्राभिः प्राणस्थापनमाचरेत् ।

इति । सकलीकरणस्वरूपं च सिद्धान्तशेखरे–

अविभिन्नस्वभावानां यदभिन्नप्रयोजनम् । अङ्गानामङ्गिना सार्धं सकलीकरणं त्विदम् ॥ १ ॥

इति । श्रीकुलार्णवे–

पीठे देवं प्रतिष्ठाप्य सकलीकृत्य मन्त्रवित् । मूलमन्त्रेण दीपिन्या मालिन्याघ्योंदकेन च ॥ १ ॥

त्रिवारं प्रोक्षयेद्विद्वान् देवशुद्धिरियं प्रिये । पञ्चशुद्धिं विधायेत्थं पश्चाद्यजनमारभेत् ॥ २ ॥

सा पूजा सफला देवि चान्यथा निष्फला भवेत् ।

---

१ 'व्या' क. पाठः ।

इति । तथा-

वाग्भवं वदयुग्मान्ते वाग्वादिनि च वाग्भवम् । कामराजं ततः क्लिन्ने क्लेदिनि क्लेदयेति च ॥ १ ॥
महाक्षोभं कुरुयुग्मं कामराजमतः परम् । तार्तीयं मोचशब्दान्ते कुरुयुग्मं वदेत्ततः ॥ २ ॥
स्यात् प्रासादपराम्बान्ते सप्तत्रिंशाद्भिरक्षरैः । दीपिनीमनुरित्युक्तः सर्वसिद्धिकरः प्रिये ॥ ३ ॥

इति । चकारात् कुरुयुग्मान्ते तार्तीयं तदनु पराप्रासादबीजमित्यर्थः । सप्तत्रिंशदक्षर इत्युक्तेः । वाग्भवकामराजतार्तीया बालाविद्याया एव, सा त्वग्रे वक्ष्यते । पराप्रासादबीजं तु पुरस्तात्प्रयोगे अस्यैव मन्त्रस्यान्ते द्रष्टव्यम् । तथा-

सकलीकृत्य तत्प्राणांस्तदीयानीन्द्रियाणि च । प्रतिष्ठाप्यार्चयेद् देवमन्यथा निष्फलं भवेत् ॥ १ ॥

इति । अत्र केचित्–"अस्मिन्प्राणप्रतिष्ठां तु प्रतिमापूजनादृते । न कश्चित्तु बुधः कुर्यात्कृत्वा मृत्युमवाप्नुयात्" ॥ इत्युत्तरतन्त्रवचनात्प्राणप्रतिष्ठा न कार्येत्याहुः । तन्न तस्य वचनस्यावाहनादिरहितस्य स्थण्डिलादेः पूजनविषयत्वात् । अत एवोक्तं तत्रैव—"प्रतिमापूजनादृते" इति । प्रतिमा मूर्तिस्तस्यां मन्त्रमय्यामपि तथात्वात्, अन्यथा कथं सकलीकरणमिति । उत्तरतन्त्रे—"मुद्रां प्रदर्श्य विधिवदुपचारान्प्रकल्पयेत्"॥ मुद्रास्तत्तत्कल्पोक्तास्तास्त्वग्रे वक्ष्यन्ते । कुलमूलावतारे-

मुदं स्वरूपलाभाख्यां देहद्वारेण वात्मनः । या ह्यर्पयन्त्ययत्नेन मुद्रास्ताः परिकीर्तिताः ॥ १ ॥
मोचयन्ति ग्रहादिभ्यो पापौघं द्रावयन्ति च । मोचनं द्रावणं यस्मान्मुद्रा शास्त्रेषु वर्णिता ॥ २ ॥

इति मुद्राशब्दनिरुक्तिः । प्रपञ्चसारे-

आसने स्वागतं चार्घ्यं पाद्यं साचमनीयके । मधुपर्काचमस्नानवसनाभरणान्यपि ॥ १ ॥
सुगन्धसुमनोधूपदीपनैवेद्यचन्दनम् । प्रयोजयेदर्चनायामुपचारांस्तु षोडश ॥ २ ॥
अर्घ्यपाद्ये साचमने मधुपर्काचमान्यपि । गन्धादयो निवेद्यान्ता उपचारा दश क्रमात् ॥ ३ ॥
गन्धादयो निवेद्यान्ता पूजा पञ्चोपचारिका । सपर्यास्त्रिविधाः प्रोक्तास्तासामेकतमां श्रयेत् ॥ ४ ॥

इति । अत्र पञ्चोपचारपूजापक्षे अर्घ्यादिस्थापनं नास्ति प्रयोजनाभावात् । भैरवीतन्त्रे—"एकैकस्यां ततो मन्त्री प्रणम्य तु निवेदयेत् ।" तन्निवेदनप्रकारमाह नारदपञ्चरात्रे-

प्रणवान्ते त्रिधा कृत्वा प्राणं व्योमविभूषितम् । इदमिदमिदं पश्चात्पदं दद्यात्षडक्षरम् ॥ १ ॥
गृहाण च ततः स्वाहा मन्त्रः पञ्चदशाक्षरः । योज्यः सर्वोपचारेषु पाद्यादिषु सदैव हि ॥ २ ॥

इति । प्राणं हकारः । व्योम बिन्दुः । अत्र तृतीयहकारोपरिस्थितबिन्दोरिकारेण सह सन्धिः कार्यस्तदा तु भवति । उत्तरतन्त्रे-

मूलेनैवासनं दद्यात् तेन स्वागतमीरयेत् । ततोऽर्घ्यं मूर्ध्नि दद्याच्च स्वाहामन्त्रेण मन्त्रवित् ॥ १ ॥
पादाब्जे देवतायास्तु हृदा पाद्यं प्रकल्पयेत् । दद्यादाचमनं वक्त्रे देवतायाः सुधाणुना ॥ २ ॥
सुधामन्त्रेण दद्याच्च मधुपर्कं मुखाम्बुजे ।

इति । अत्राघ्याचमनीयमधुपर्कमुख्येष्वपि शूद्रैर्नमःपदमेव स्वाहादिस्थाने प्रयोक्तव्यं प्रागुक्तयुक्तेः । अथात्र—"वैदिको मिश्रितो वापि विप्रादीनां विधीयते । तान्त्रिको विप्रभक्तस्य शूद्रस्यापि प्रकीर्तितः ॥" इति

...गुरुवचनाद्ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यैर्गणेशादिपञ्चदेवतानां तत्तद्वैदिकमन्त्रेण प्रथमं पूजां कृत्वा ततस्तत्तान्त्रिकमन्त्रेण पूजा कार्या । केवलतान्त्रिकयजनस्य शूद्रविषयत्वादुक्तवचनात् ।

कदाचिदपि न त्याज्यो वेदमार्गो द्विजैः सदा । वेदच्युतानां विप्रत्वं देवत्वं चापि दुर्लभम् ॥ १ ॥

वेदः कर्तुं तु नो शक्यस्तन्त्राणि तु युगे युगे । कल्मषं संभवैर्विप्रैर्यैन्नाम्ना कीर्तिताः सदा ॥ २ ॥

कलिना प्रेरिता विप्रास्तत्तन्त्रपथगामिनः । कामलोभादिभिर्ग्रस्ता ब्राह्मण्येन विदारिताः ॥ ३ ॥

म्लेच्छास्ते ते भविष्यन्ति क्षीणपुण्याश्च रौरवे । पतिष्यन्तीति विज्ञाय न वै वैदिकमुत्सृजेत् ॥ ४ ॥

इति । तत्र वैदिकमन्त्रास्तु—" गणानां त्वा " इति गणपतेः। " गौरीर्मिमाय " इति भुवनेश्वर्यादिगौरीभेदानाम् । " यद्वाक् " इति भारत्याः । श्रीसूक्तं लक्ष्म्याः । " जातवेदसे सुनवाम " इति दुर्गायाः । विष्णोः पुरुषसूक्तम् । रवेः " आकृष्णेन " इति । शिवस्य " नमः शम्भवे " इति " त्र्यम्बकं यजामहे " इति वा । गणानां त्वेति गृत्समदो गणपतिर्जगती । गौरीर्मिमायेति जगती दीर्घतमाः । आकृष्णेनेति हिरण्यस्तूपः सविता त्रिष्टुप् ॥ अथोपचाराः, तत्रादावासनानि—

देवस्य वामभागे तु दद्यान्मूलेन चासनम् । पौष्पं दारुमयं वास्त्रं चार्मकौशेयतैजसम् ॥ १ ॥

षड्विधमासनं प्रोक्तम् ।

इति । उत्तरतन्त्रे—

पौष्पं पुष्पादिरचितं कुशवस्त्रादिसंयुतम् । अतिप्रीतिकरं देव्या ममाप्यन्यस्य भैरव ॥ १ ॥

यज्ञदारुसमुद्भूतमासनं चाव्रणं शुभम् । अन्यदारुभवं चापि दद्यादासनमुत्तमम् ॥ २ ॥

सकीटकक्षीरयुतं दारुसारविवर्जितम् । चैत्यश्मशानसंभूतं वर्जयित्वा विभीतकम् ॥ ३ ॥

इति । चैत्यो ग्रामप्रसिद्धिहेतुभूतो महान् वृक्षः । दारुमयासने विशेषमाह रुद्रयामले—

शाण्डिल्यभद्रसारस्य चासनं हस्तमात्रकम् । सप्ताङ्गुलोच्छ्रितं दद्याद्विष्टरं वा विचक्षणः ॥ १ ॥

शाण्डिल्यो बिल्वः । " बिल्वे शाण्डिल्यशैलूषौ मालूरश्रीफलावपि " इत्यमरः ॥ भद्रसारश्चन्दनः । " भद्रसारो मलयजो भद्रश्रीश्चन्दनोऽस्त्रिया " मित्यमरः॥ विष्टरो दर्भमुष्टिः । सप्तविंशतिदर्भाणां वेण्यग्रे ग्रन्थिभूषितम् । विष्टरं सर्वयज्ञेषु लक्षणं परिकीर्तितम् ॥ इति । यद्वा विष्टरशब्दस्त्वासनमात्रवाची " विष्टरे विटपे दर्भमुष्टौ पीठाद्यमासन " मिति हि कोशः । उत्तरतन्त्रे—

कोशजं वाल्कलं शाणवस्त्रमेतद्द्वयं स्मृतम् । रोमजं कम्बलं चैव बादरं च चतुष्टयम् ॥ १ ॥

वास्त्रेषु कम्बलं श्रेष्ठमासनं देवतुष्टये ।

वास्त्रमासनचतुष्टयमित्यर्थः । बादरं कार्पासम् । " कार्पासं बादरं च त " दिति विश्वप्रकाशकोशात् च । तथा—

सिंहव्याघ्रतरक्षूणां छागस्य महिषस्य च । गजानां च तुरङ्गाणां कृष्णसारस्य चर्मणः ॥ १ ॥

राङ्कवं रोमजं श्रेष्ठं दारवं चन्दनोद्भवम् ।

राङ्कवं रङ्कुनामा मृगः काश्मीरदेशे प्रसिद्धः तद्रोमजं " पामरी " इति लोके प्रसिद्धा कम्बलविशेषः । तथा—

यथासनं कुशमयं तदासनमनुत्तमम् । योगपीठस्य सदृशमासनं कौशमुच्यते ॥ १ ॥

इति । तथा—

सर्वेषां तैजसानां चाप्यासनं श्रेष्ठमुच्यते । वर्जयित्वा लोहमयं कांस्यं सीसकमेव च ॥ १ ॥

इति । अतः परमर्घ्यदानं, तच्च देवस्य शिरोर्हणायैव शिरसि देयम् । नचैवं पित्रर्घ्यैणाव्याप्तिर्विप्रकारे दानादेव वाच्यं, तस्य पितृणां शिरोर्हणायैव तत्र दानादिति सोमशंभुः—

आगताय तथाचार्यां स्नातुमासनगाय च । पूजितागन्तुकामाय दद्यादर्घ्यं विचक्षणः ॥ १ ॥

आगते स्नानकाले च नैवेद्योपक्रमे तथा । पाद्यस्यापि समुद्दिष्टः समयस्त्रिविधो बुधैः ॥ २ ॥

पाद्ये च मधुपर्के च स्नाने वस्त्रोपवीतयोः । भोजने चाचमं दद्यात् ।

इति । तूर्णायागे–

सुगन्धतैलैरभ्यर्च्य सुगन्धामलकादिभिः । उद्वर्तनं विधायाथ तर्पयित्वार्थं वारिणा ॥ १ ॥

गन्धोदकैश्च मूलेन यथाशक्त्याभिषेचयेत् । महाभिषेकं सर्वत्र शंखेनैव प्रकल्पयेत् ॥ २ ॥

सर्वमन्त्रे प्रशस्तोऽब्जः शिवसूर्याचमं विना ।

इति । अब्जः शंखः । अगस्त्यः–

स्नानं पुरुषसूक्तेन शुद्धशंखोदकेन च । क्षीरदध्याज्यमधुभिः खण्डेन च पृथक् पृथक् ॥ १ ॥

नारिकेलोदकेनापि तथा तालफलाम्बुना । गन्धद्रव्यैश्च मधुभिस्तथा गन्धोदकेन च ॥ २ ॥

ऐक्षवेणोदकेनापि सकर्पूरादिगन्धिना । कदलीपनसाम्रोत्थजलेनापि सुगन्धिना ॥ ३ ॥

शतं सहस्रमयुतं शक्त्या वाप्यभिषेचयेत् । शंखं संपूज्य तेनैव सपुष्पेण रघूत्तम ॥ ४ ॥

सकृष्णागुरुधूपेन धूपयेदन्तरान्तरम् । ततः शुद्धजलेनैव स्नापयेत् तमनन्यधीः ॥ ५ ॥

इति । अत्र शिवस्य शंखेन स्नपनं निषिद्धं, पुराणे तु शंखेन स्नपनं प्रशस्तं श्रूयते । स्कान्दे–

सुप्रतिष्ठितशंखस्थैतीर्थैः पञ्चामृतैरपि । अभिषिच्य महादेवं रुद्रसूक्तैः समाहितः ॥ १ ॥

इति । यामले–

पीतं कौशेयवसनं विष्णुप्रीत्यै प्रकीर्तितम् । रक्तं शक्त्यर्कविघ्नानां शिवस्य च सितं प्रिये ॥ १ ॥

मलहीनं तथाच्छिद्रं क्षौमं कार्पासमेव च ।

इति । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे–

तैलादिदूषिताद्रोगः सच्छिद्राद् वाच्यता भवेत् । जीर्णाद् दरिद्रता कर्तुर्मलिनात् कान्तिहीनता ॥ १ ॥

इति । कालिकापुराणे–

निर्दशं मलिनं जीर्णं छिन्नं गात्रावलम्बितम् । परकीयं चाखुदष्टं सूचीविद्धं तथासितम् ॥ १ ॥

उपकेशमधौतं च श्लेष्ममूत्रादिदूषितम् । प्रदाने देवताभ्यश्च दैवे पित्र्ये च कर्मणि ॥ २ ॥

वर्जयेत् स्वोपयोग्यं च यज्ञादावुपयोजने ।

इति । उत्तरतन्त्रे–

यज्ञोपवीतं दत्त्वाथ भूषणानि समर्पयेत् । तानि नानाविधानि स्युर्मुकुटादिप्रभेदतः ॥ १ ॥

स्त्रीपुंस्प्रभेदतश्चापि विज्ञेयानि विचक्षणैः ।

इति । योगिनीतन्त्रे–

---

१ 'त्वोष्या' क. पाठः । २ 'स्य' क. ग. पाठः ।

गन्धः पुष्पं तथा धूपो दीपो नैवेद्यमेव च । यस्य यद्दीयते वस्त्रमलंकारादिकाञ्चनम् ॥ १ ॥
तेषां दैवतमुच्चार्य कृत्वा प्रोक्षणपूजने । उत्सृज्य मूलमन्त्रेण प्रतिनाम्ना निवेदयेत् ॥ २ ॥
वरुणस्य तु बीजेन तेषां प्रोक्षणमाचरेत् । अन्नस्य देवता लक्ष्मीरथवापि प्रजापतिः ॥ ३ ॥
सुवर्णं चाग्निदैवत्यं रजतं चन्द्रदैवतम् । हेरकं वारुणं ज्ञेयं रसानां पृथिवी तथा ॥ ४ ॥
जलस्य वरुणो देवः पेयानां वरुणस्तथा । कृसरस्य रमा देवी परमान्नस्य चैव हि ॥ ५ ॥
घृतप्रदीपके विष्णुस्तैलयोगे वनस्पतिः । गान्धर्वश्च तथा धूपो ह्याज्यं चैवाग्निदैवतम् ॥ ६ ॥
मधु वै वारुणं ज्ञेयं दधि क्षीरं च वैष्णवम् । वानस्पत्यं तथा पुष्पं वैष्णवो गन्ध ईरितः ॥ ७ ॥
मालायाश्च तथा दुर्गा सर्वं वा विष्णुदैवतम् ।

इति । अत्र पूजन एव देवतोच्चारः "तेषां दैवतमुच्चार्य पूजयेच्च विचक्षणः" इति स्वयमभिधानात् । उत्सर्गस्तु मूलमन्त्रेण "तथोत्सर्गनिवेदने" इति स्वयमभिधानात् । कालिकापुराणे-

चूर्णीकृतो वा घृष्टो वा दाहाकर्षित एव च । रसः संमर्दजो वापि प्राण्यङ्गोद्भव एव च ॥ १ ॥
गन्धः पञ्चविधः प्रोक्तो देवानां प्रीतिकारकः । गन्धचूर्णं गन्धपत्रचूर्णं सुमनसस्तथा ॥ २ ॥
प्रशस्तगन्धयुक्तानां पत्रचूर्णानि यानि च । तानि गन्धाह्वयानि स्युश्चूर्णजः प्रथमः स्मृतः ॥ ३ ॥
घृष्टो मलयजो गन्धः सकलश्च नमेरुणा । अगरुप्रभृतिश्चैव यस्य पङ्कः प्रणीयते ॥ ४ ॥
घृष्टेन घृष्टो गन्धोऽयं द्वितीयः परिकीर्तितः ।

इति । शारदातिलके-

गन्धश्चन्दनकर्पूरकालागुरुभिरीरितः । देवदार्वगरुब्रह्मसारसारात् तु चन्दनात् ॥ १ ॥
प्रियादीनां च यो दग्ध्वा गृह्यते दारुजो रसः । स दाहाकर्षितो गन्धस्तृतीयः परिकीर्तितः ॥ २ ॥
सुगन्धकरवीराद्यं सुगन्धललिता तथा । सुगन्धात्परमो योऽसौ निष्पीड्य परिगृह्यते ॥ ३ ॥
स संमर्दोद्भवो गन्धः संमर्दज इतीष्यते । मृगनाभिसमुद्भूतस्तत्कोशोद्भव एव च ॥ ४ ॥
गन्धः प्राण्यङ्गजो ज्ञेयो मोददः स्वर्गवासिनाम् ।

इति । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे-

पुष्पं पञ्चविधं प्रोक्तं मुनिभिर्नारदादिभिः । परापरोत्तमं चैव मध्यमं च तथाधमम् ॥ १ ॥
सौवर्णं परमित्युक्तमपरं चित्रवस्त्रजम् । वृक्षगुल्मलतापुष्पमुत्तमं परिकीर्तितम् ॥ २ ॥
अधमं पत्रतोयादि मध्यमं तु फलात्मकम् । उत्सृष्टं न क्रियायोग्यं सदा योग्यं परापरे ॥ ३ ॥

इति । एषु यदुत्सृष्टं देवेभ्यो दत्तं तत्पुनः क्रियायोग्यं न भवतीत्यर्थः । परापरे इति-परं सौवर्णम्, अपरं वास्त्रं, ते चानुत्सृष्टे चेत्सदा योग्ये भवेतां, देवतोपरि सदा धार्ये इत्यर्थः । तयोरेकतरमप्युत्सृष्टं यदि भवति तदा तत्पुनः क्रियायोग्यं देवपूजायोग्यं न भवतीत्यर्थः ॥ ज्ञानार्णवे-

पुष्पैः पर्युषितैर्देवि नार्चयेत् स्वर्णजैरपि । निर्माल्यभूतैः कुसुमैरुत्सृष्टैः परमेश्वरि ॥ १ ॥

इति । निर्माल्यभूतैरुत्सृष्टैर्दत्तैरिति यावत् । अथवोत्सृष्टैः पूजावशिष्टैः । उत्तमपुष्पाण्युत्तरतन्त्रे-

---

१ 'रजः' ग. पाठः । २ 'सरं' ग. पाठः ।

शुक्ला कृष्णा च तुलसी शुक्लं रक्तं च पङ्कजम् । केतकीयुगलं जातीद्वयं द्वन्द्वहयारिजम् ॥ १ ॥
पुष्पाणां दशकं ह्येतत् प्रशस्तं परिकीर्तितम् । रक्तनीलोत्पले शस्ते मल्लिकाकुमुदं तथा ॥ २ ॥
कुन्दं कह्लारकं चैव मन्दारं तगरं पुनः । अर्जुनं किंशुकं रक्तं मन्दारं नागचम्पकम् ॥ ३ ॥
अशोकं बिल्वपुष्पाणि पाटला नवमल्लिका । चम्पकं कर्णिकारं च पारिजाततरूद्भवम् ॥ ४ ॥
शतवर्गोद्भवं पुष्पं कोरण्टकुसुमानि च । इत्यादीनि सुपुष्पाणि गन्धवन्ति लसन्ति च ॥ ५ ॥
तत्तन्मन्त्रविधानेषु विहितानि समर्पयेत् । म्लानानि चाम्बुगान्येव शीर्णानि क्ष्मागतानि च ॥ ६ ॥
यानि पर्युषितानि स्युः क्रिमिभिर्भक्षितानि च । कोरकाणि च दुष्टानि समाघ्रातानि नार्पयेत् ॥ ७ ॥

इति । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—

पत्रेषु तुलसी श्रेष्ठा बिल्वं दामनकं शुभम् । मरुवो देवकह्लारि विष्णुक्रान्ता तथैव च ॥ १ ॥
अपामार्गोऽथ गान्धारी पत्री सुरभिसंज्ञिता । नागवल्लीदलं दूर्वा कुशपुष्पं तथा मतम् ॥ २ ॥
पत्रं चागस्त्यवृक्षस्य पुण्यं धात्रीफलं तथा ।

इति । ज्ञानमालायाम्—

नाक्षतैरर्चयेद्विष्णुं न तुलस्या गणाधिपम् । न दूर्वया यजेद् दुर्गां बिल्वपत्रैर्दिवाकरम् ॥ १ ॥
देवीनामर्कमन्दारावादित्ये तगरं तथा । गणेशाय च सूर्याय रक्तपुष्पमतिप्रियम् ॥ २ ॥
शिवे कुन्दं मदन्ती च यूथिं बन्धूककेतके । जपां रक्तां त्रिसन्ध्ये द्वे सिन्दूरं कुटकानि च ॥ ३ ॥
मालतीं घुसृणं रक्तहयारिं बर्बरीं त्यजेत् । उग्रगन्धमगन्धं च केशाक्रिम्यादिदूषितम् ॥ ४ ॥
अशुद्धपात्रपाण्यङ्गवासोभिः कुत्सितात्मभिः । आनीतं नार्पयेच्छम्भोः प्रमादादपि दोषकृत् ॥ ५ ॥
कलिकाभिस्तथा नेज्यं विना पङ्कजचम्पकैः । शुष्कैर्न पूजयेच्छम्भुं पत्रैः पुष्पैः फलैरपि ॥ ६ ॥
स्नात्वानीतैः पर्युषितैर्याचितैः कृष्णवर्णकैः । स्वयं विकाशितैः पुष्पैः स्वयं च पतितैर्भुवि ॥ ७ ॥
वर्जयेद् बृहतीपुष्पं काञ्चनारं कुरण्टकम् । सर्वपुष्पैः सदा पूजा विहिताविहितैरपि ॥ ८ ॥
कर्तव्या सर्वदेवानां भक्तिरेवात्र कारणम् ।

इति । अत्र स्नात्वानीतैर्मध्याह्नस्नानोत्तरमानीतैरित्यर्थः । प्रातरुत्थानादिप्रातःकालीनपूजान्तं प्रथमप्रहरकृत्यमुक्त्वा "ततः पुष्पफलादीनामुत्थायार्चनमाचरे" दिति द्वितीयप्रहरकृत्यत्वेन नारदपञ्चरात्रे पुष्पाहरणस्योक्तत्वात् । तथा—

पत्रं वा यदि वा पुष्पं फलं नेष्टमधोमुखम् । दुःखदं तत्समाख्यातं यथोत्पन्नं तथार्पणम् ॥ १ ॥
चित्रपूजासु सर्वासु न विरुद्धस्य दूषणम् । अधोमुखार्पणं नेष्टं पुष्पाञ्जलिविधौ न तत् ॥ २ ॥
लक्षपूजासु सर्वासु पुष्पमेकैकमर्पयेत् । समुदायेन चेत्पूजा लक्षपूजार्पणं न तत् ॥ ३ ॥
न पर्युषितदोषोऽस्ति जलजोत्पलचम्पके । तुलस्यगस्त्यबकुले बिल्वे गङ्गाजले तथा ॥ ४ ॥

इति । अत्र केचिदुत्पलपददर्शनात् जलजपदेन कमलमात्रं ग्राह्यमिति वदन्ति । तन्न "तुलस्यां बिल्वपत्रे च जलजेषु च सर्वशः । न पर्युषितदोषोऽस्ति मालाकारगृहेषु च" ॥ इति भविष्यपुराणवचनात् ॥ उत्तरतन्त्रे—

---

१ 'कुन्दम' क. पाठः । २ 'रिब' क. पाठः । ३ 'माहल्या' ग. पाठः ।

परारोपितवृक्षेभ्यः पुष्पाण्यानीय चार्चयेत् । अविज्ञाय च तैर्यस्तु निष्फलं तस्य पूजनम् ॥ १ ॥

इति । ज्ञानमालायाम्—

फलेष्वामलकं श्रेष्ठं बादरं तिन्तिणीफलम् । दाडिमं मातुलिङ्गं च जम्बीरं पनसोद्भवम् ॥ १ ॥

कदलीचूतसंभूतं श्रेष्ठं जम्बूफलं तथा । यजेदेतैः सदा विष्णुं पत्रैः पुष्पैः फलैरपि ॥ २ ॥

इति । विष्णुमित्युपलक्षणम्

दिवसे दिवसोत्फुल्लैः पुष्पैः पूजा तथा निशि । पुष्पाभावे प्रवालैर्वा कारयेच्चूतकोरकैः ॥ १ ॥

इति । अतः परमावरणपूजा । तत्र पुष्पोपचारान्ते उत्तरतन्त्रे—

मन्त्रसंपुटितैर्वर्णैर्मातृकायाः सबिन्दुकैः । क्रमेण गन्धपुष्पाद्यैर्देवस्याङ्गे समर्चयेत् ॥ १ ॥

लयाङ्गमर्चयेद् देहे देवस्य मनुवित्तमः ।

इति । ज्ञानार्णवेऽपि—"लयाङ्गमर्चयेद् देहे न्यासस्थानेषु मन्त्रवित्" इति । शारदातिलके—

अङ्गादिलोकपालान्तं यजेदावरणान्यपि । केसरेष्वग्निकोणादि हृदयादीनि पूजयेत् ॥ १ ॥

नेत्रमग्रे दिशास्वस्त्रं ध्यातव्याश्चाङ्गदेवताः । तुषारस्फटिकश्यामनीलकृष्णारुणार्चिषः ॥ २ ॥

वरदाभयधारिण्यः प्रधानतनवः स्त्रियः ।

अङ्गादीति विशेषानभिधाने लोकपालशब्देन तदस्त्राणामप्यादानम् । तत्राग्निकोणादीत्यादिपदस्य क्रमग्राहित्वाद्-ग्निराक्षसवायव्येशानकोणेष्वङ्गचतुष्टयं यजेदिति वदन्ति । तत्र "अग्नीशासुरवायव्यमध्ये दिक्ष्वङ्गपूजन" मिति ज्ञानार्णव-दक्षिणामूर्तिसंहितावचनात् । "हृदयं चाग्निदिग्भागे ऐशान्यां च शिरो यजेत् । शिखां निर्ऋतिदिग्भागे वायव्ये कवचं तथा ॥ अस्त्रमन्त्रं तथा दिक्षु नेत्रमग्रे प्रपूजयेत्" । इति दक्षिणामूर्तिकल्पवचनात् ।

वह्नौ हृदयमैशान्यां शिरो रात्रिचरे शिखाम् । वायौ वर्म पुरो नेत्रमस्त्रं दिक्षु चतुर्ष्वपि ॥ १ ॥

इति । कपिलपञ्चरात्रवचनात् । चतुर्ष्वपीति दिक्ष्वत्वाच्चतसृष्वित्यर्थः । "इष्ट्वा हृदयमाग्नेय्यामैशान्यां च शिरो यजेत् । शिखा च नैर्ऋत्यां पूज्या वायव्यां कवचं यजेत् ॥ अभ्यर्च्य पुरतो नेत्रमस्त्रं दिक्षु समर्चयेत् ।" इति सोमशम्भुवचनात् ।

पूर्वयाम्यान्तरे विष्णोर्हृदयं विनिवेशयेत् । शिरः पूर्वोत्तरे दद्याच्छिखां पश्चिमदक्षिणे ॥ १ ॥

पश्चिमोत्तरदिङ्मध्ये कवचं विन्यसेद्धरेः । अग्रतः केसरोद्देशे नेत्रं दिक्ष्वस्त्रराट् तथा ॥ २ ॥

इति नारदपञ्चरात्रवचनाच्चेति अत्र "अथावरणपूजा स्यात्पुरः प्राचीं प्रकल्पयेत् । तदादि परिवाराणां प्रादक्षिण्येन पूजनम्" ॥ इति नृसिंहकल्पवचनात् ।

"यष्टुरभिमुखा देवा देवाभिमुखतो दश । प्राच्यादिहरितो ज्ञेयाः पूजाहोमादिकर्मसु" ॥ इत्युत्तरतन्त्रवचनात् ॥

"यत्रैव भास्वानुदयं प्रयाति प्राचीमिमां वेदविदो वदन्ति । मध्ये तु सा पूजकपूज्ययोश्च सदागमज्ञैः सततं विचिन्त्या" ॥ इति भैरवीतन्त्रवचनात् । देवाग्रं प्राचीं परिकल्प्य तदनुसारेणाग्नेय्यादिकं कल्पयित्वाङ्गानि पूजयेत् । आवरणदेवताश्चैवमेव प्रपूजयेदिति ॥ महाकपिलपञ्चरात्रे—

शिरःप्रभृतिमन्त्रेषु पूजायां च नमोन्तता । शिरोभिन्नेषु मन्त्रेषु होमे स्वाहान्तता भवेत् ॥ १ ॥

इति । आवरणदेवतास्तत्तत्कल्पेषु द्रष्टव्याः । मालिनीतन्त्रे—"स्वे स्वे स्थाने चाभिमुखान् पूजयेत्प्रोक्षणादिभिः ।" अभिमुखान् देवस्य । श्रीविद्यावरणपूजायां दक्षिणामूर्तिसंहितायां— "श्रीविद्यासंमुखीः स्मरे" दित्युक्तेः

१ 'डी' ग. पाठः । २ 'नस्येति' क. ख. पाठः ।

तथा सिद्धेश्वरीतन्त्रे—

अधृष्यश्च समर्थश्च मार्तण्डः स्वमरीचिभिः । तद्वदङ्गैर्निजैर्देव्यो ध्यातव्याः स्वमरीचिभिः ॥ १ ॥

इति । तूर्णायागे—

देवीं ध्यात्वा तच्छरीरान्मयूखनिकरं बहिः । विनिःसृत्य स्थिरीभूतं परिवारं विचिन्तयेत् ॥ १ ॥

अभ्यर्च्यावरणं त्वाद्यं मूलमुच्चार्य मन्त्रवित् । संपूज्य देवीं संबोध्य वदेन्मन्त्रमिमं ततः ॥ २ ॥

अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सले । भक्त्या समर्पये[१] तुभ्यं प्रथमावरणार्चनम् ॥ ३ ॥

इति पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा प्रणमेदतिभक्तितः । प्रत्यावरणमेवं तु तत्तन्नाम्ना समर्पयेत् ॥ ४ ॥

इत्थमावरणं सम्यगभ्यर्च्य मनुवित्तमः । अन्ते यजेल्लोकपालांस्तत्तदस्त्राणि च क्रमात् ॥ ५ ॥

इन्द्रं सुराधिपं पीतं वज्रहस्तं सवाहनम् । अग्निं तेजोऽधिपं रक्तं शक्तिहस्तं सुभूषणम् ॥ ६ ॥

यमं प्रेताधिपं कृष्णं दण्डहस्तं समर्चयेत् । रक्षोऽधिपं निर्ऋतिं च खड्गहस्तं सुधूम्रकम् ॥ ७ ॥

पाशहस्तं सुशुभ्राङ्गं वरुणं यादसांपतिम् । वायुं प्राणाधिपं धूम्रमङ्कुशाढ्यकरं यजेत् ॥ ८ ॥

यक्षाधिपं कुबेरं च गदाहस्तं सितं यजेत् । विद्याधिपं शूलहस्तं स्फटिकाभं शिवं यजेत् ॥ ९ ॥

नागाधिपमनन्तं च गौरं चक्रायुधं यजेत् । लोकाधिपं विधातारं रक्तं पद्मकरं यजेत् ॥ १० ॥

ऐरावतं तथा मेषं महिषं मृगपूरुषम् । मकरं मृगमत्स्यौ च वृषं च विपहंसकौ ॥ ११ ॥

इन्द्रादिलोकपालानां वाहनानि विदुर्बुधाः । वज्रं पीतं सितां शक्तिं दण्डं कृष्णं समर्चयेत् ॥ १२ ॥

खड्गमाकाशसंकाशं पाशं विद्युन्निभं यजेत् । अङ्कुशं रक्तवर्णं च शुक्लवर्णां गदां यजेत् ॥ १३ ॥

त्रिशूलं नीलवर्णं च यजेन्मन्त्री ततः परम् । रथाङ्गं कुरुविन्दाभं पद्मं रक्तं समर्चयेत् ॥ १४ ॥

लोकपालायुधान्येवं क्रमेण परिपूजयेत् ।

इति । अत्र केचित्—"अन्ते यजेल्लोकपालान् भूत (मूल) पारिषदान्वितान् । हेतिजात्यधिपोपेतान् दिक्षु पूर्वादितः क्रमात्" । इति शारदातिलकवचनाद्यथास्थितपूर्वादिदिक्षु इन्द्रादिपूजनमिति वदन्ति, तन्न चतुरायतनदेवतास्थापनप्रकारेणोक्तयुक्तेः सर्वेषामावरणानां देवाग्रत आरम्भाल्लोकपालावरणस्याप्यावरणत्वाच्च कल्पितप्राच्यनुसारेणैव पूजनं युक्तमिति विचारतः प्रतिभातीति ॥

पुनर्मूलं समुच्चार्य साङ्गायै सपरीति च । वारायै नाम देव्याश्च चतुर्थ्यन्तमुदीर्य च ॥ १ ॥

नम इत्यर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैः साधकस्त्रिधा । ततो यजेद् धूपदीपनैवेद्यैः सुमनोहरैः ॥ २ ॥

इति । प्रपञ्चसारे—

सगुग्गुल्वगरूशीरसिताज्यमधुचन्दनैः । साराङ्गारविनिक्षिप्तैर्मन्त्री नीचैः प्रधूपयेत् ॥ १ ॥

इति । कुलमूलावतारे—

प्रालेयं मलयोद्भवं जतुनखं सर्जं च कुष्ठं समं

सिल्हारुयागुरुयुग् जटा द्विगुणिता प्रत्येकसंचूर्णिता ।

---

१ 'र्चये' ग. पाठः । २ 'तेषाम' ग. पाठः । ३ 'पर्व' ग. पाठः । ४ 'प' क. पाठः ।

षड्भागा वरमाक्षिकस्य सुसिता चार्धाष्टभागान्विता
धूपोऽयं भुवि शंकरेण कथितः श्रीसुन्दरीवल्लभः ॥ १ ॥

इति । शैवागमे-

धूपभाजनमस्त्रेण प्रोक्ष्याभ्यर्च्य हृदाणुना । अस्त्रेण पूजितां घण्टां वादयन् गुग्गुलुं दहेत् ॥ १ ॥

इति । नारदपञ्चरात्रे-

आवाहनेऽर्घ्ये धूपे च स्नाने नैवेद्ययोजने । नित्यमेवं प्रयुञ्जीत तन्मन्त्रामन्त्रितामपि ॥ १ ॥

चकाराद्दीपेऽपि । तथा-

पूजाकालं विनान्यत्र हितं नास्याः प्रचालनम् । नानया च विना पूजां कारयेत् सिद्धिलालसः ॥ १ ॥
दद्यात् तारावसाने च गजध्वनिपदं ततः । मन्त्रमातःपदं चैव स्वाहाक्षरसमन्वितम् ॥ २ ॥
एकादशाक्षरो मन्त्रो घण्टायाः सर्वसिद्धिदः ।

इति । उद्धारः सुगमः । कालिकापुराणे-

वामतस्तु तथा धूपमग्रे वा नतु दक्षिणे । न धूपं वितरेद्भूमौ नासने न घटे तथा ॥ १ ॥
यथा तथाधारगतं कृत्वा तं विनिवेदयेत् । मेदोमज्जासमायुक्तान्न धूपान् विनिवेदयेत् ॥ २ ॥
न यक्षधूपं वितरेत् साधकस्तु कदाचन ।

इति । यक्षधूपस्तु रालेति लोके प्रसिद्धः । विष्णुः-धूपार्थे न जीवतानामिति । प्रपञ्चसारे-

गोसर्पिषा वा तैलेन वर्त्या च लघुगर्भया । दीपितं सुरभिं शुभ्रं दीपमुच्चैः प्रदर्शयेत् ॥ १ ॥

इति । वाशब्देनोभयोरमिश्रणमुक्तम् । "न मिश्रीकृत्य दद्याच्च दीपस्नेहान् घृतादिकान् । कृत्वा मिश्रीकृतं स्नेहं तामिस्रं नरकं नयेत् ॥" इति कालिकापुराणवचनात् । तूर्णयागे-

पारावतभ्रमाकारं दीपं नेत्रादि दर्शयेत् । दक्षिणे सर्पिषा दीपं तिलतैलेन वामतः ॥ १ ॥
सिता वर्तिर्दक्षिणतो रक्ता वर्तिस्तु वामतः ।

इति । कालिकापुराणे-

वृक्षेषु दीपो दातव्यो नतु भूमौ कदाचन । कुर्वंस्तु पृथिवीतापं यो दीपमुत्सृजेन्नरः ॥ १ ॥
स ताम्रतापं नरकं प्राप्नोत्येव शतं समाः ।

इति । रुद्रयामले—

नैव निर्वापयेद् दीपं साधकस्तु कदाचन । यस्तु निर्वापयेद् दीपं तस्य लक्ष्मीर्विनश्यति ॥ १ ॥
कूष्माण्डच्छेदिका नारी दीपनिर्वापकः पुमान् । विधवा च दरिद्रश्च भवेत् सप्तसु जन्मसु ॥ २ ॥

इति । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे—"पाद्यमाचमनीयं च दत्त्वा नैवेद्यमर्पयेत्" । इति । सनत्कुमारकल्पे—

इत्थं कृष्णं समभ्यर्च्य पञ्चावरणसंयुतम् । कदलीफलसंयुक्तं पायसं विनिवेदयेत् ॥ १ ॥

इति । ज्ञानार्णवे—

शुद्धस्फटिकसंकाशं चन्द्ररश्मिसमप्रभम् । लसत्सुवर्णजे पात्रे चारु मृद्वोदनं प्रिये ॥ १ ॥

---

१ 'जय' ग. पाठः । २ 'व्रजेत्' ग. पाठः । ३ 'न संशयः' इति पाठान्तरम् ।

हिङ्गुजीरमरीचाद्यैरार्द्रकै रचितः शुभः । वटकः कुङ्कुमाकारः पायसं हिमसन्निभम् ॥ २ ॥
दुग्धभावर्तितं सम्यक् शर्करासारपूरितम् । कपिलाघृतसंयुक्तं भूर्जवच्छोभिमण्डकाः ॥ ३ ॥
शर्करा फाणिताश्चैव सूपं मुद्गोऽद्भवं तथा । नानाविधानि पेयानि व्यञ्जनानि बहूनि च ॥ ४ ॥

इति । उत्तरतन्त्रे—

निधाय स्वर्णजे पात्रे साधारं तच्च मण्डले । संस्थाप्य चतुरस्रे च संस्कुर्याच्छास्त्रमार्गतः ॥ १ ॥
अस्त्रमन्त्रेण संप्रोक्ष्य चक्रमुद्राभिरक्षितम् । वायुबीजेन संशोष्य वह्निबीजेन संदहेत् ॥ २ ॥
स्पृशन् दक्षकराग्रेण सुधाबीजेन मन्त्रवित् । अमृतीकृत्य तत्सर्वं मूलमन्त्रेण तत्पुनः ॥ ३ ॥
स्पृशन् कराभ्यां विधिवदष्टधा चाभिमन्त्रयेत् । धेनुमुद्रां प्रदर्श्याथ गन्धपुष्पैः समर्चयेत् ॥ ४ ॥
देवमभ्यर्च्य कुर्याच्च पुष्पाञ्जलिमनन्यधीः । हेमपात्रस्थितं द्रव्यं परमान्नं सुसंस्कृतम् ॥ ५ ॥
पञ्चधा षड्रसोपेतं गृहाण मम सिद्धये । मूलमन्त्रं समुच्चार्य स्वाहान्तं जलमर्पयेत् ॥ ६ ॥
कराभ्यां तत्समुद्धृत्य पूजितं च सुधात्मकम् । निवेदयामि भवते सानुगाय जुषाण तत् ॥ ७ ॥
सर्वपूजासु तन्नाम्ना नैवेद्यस्य मनुस्त्वयम् । प्राणसंज्ञस्तथापानो व्यानोदानमनू ततः ॥ ८ ॥
समानो ङेयुताः सर्वे प्रणवाद्या द्विठान्तकाः । पञ्चमन्त्रा भवन्तीह क्रमेण परिकीर्तिताः ॥ ९ ॥

इति । प्राणादीनां मुद्रास्त्वग्रे वक्ष्यन्ते । नैवेद्यसंस्कारस्तन्निवेदनप्रकारश्च प्रयोगे वक्ष्यते । स्मृतिसमुच्चये—

त्रिषु वर्णेषु दातव्यं विष्णवे पाकभोजनम् । खण्डाज्यादिकृतं पाकं न दुष्येच्छूद्रजन्मनः ॥ १ ॥

इति । श्राद्धकल्पे—शूद्रैस्त्वामान्नेनैव दशाहादिकं पिण्डं देयमित्युक्तं, तेन देवतानैवेद्यमप्यामान्नेनैव देयं तुल्यन्यायादिति । ज्ञानार्णवे—"संकल्प्य परमेशान्यै नित्यहोमविधिं चरेत्"। इति संकल्प्य नैवेद्यम् । उत्तरतन्त्रे—

इत्थं तु संस्कृते वह्नौ देवमावाह्य मन्त्रवित् । संपूज्य मूलमनुना पञ्चविंशतिमाहुतीः ॥ १ ॥
हुनेदाज्येन हविषा तिलैर्वा पायसैः शुभैः । तण्डुलैस्तिलमिश्रैर्वा केवलैर्वाथ पुष्पकैः ॥ २ ॥
अङ्गावरणदेवानामेकैकामाहुतिं हुनेत् । उद्वास्य वह्निदेवं तु पूजास्थानं व्रजेत्ततः ॥ ३ ॥
उपविश्यासने मन्त्री दद्याद्भूतबलिं ततः । ईशाने मण्डलं कृत्वा साधारं तत्र निक्षिपेत् ॥ ४ ॥
अन्नव्यञ्जनतोयाद्यं पात्रे पुष्पादिपूजिते । ध्यात्वा भूतानि संपूज्य ततस्तेभ्यो बलिं हरेत् ॥ ५ ॥

इति । भूतानां ध्यानं पीठपूजाप्रकरणे प्रोक्तम् । बलिमन्त्रो बल्युत्सर्गप्रकारश्च प्रागेवोक्तः । उद्वास्य पूजाचक्रे देवं स्वात्मनि वह्नौ चेति अग्निसंस्कारः प्रागेवाभिहितः । संक्षेपप्रकारेऽपि वसिष्ठः—"अग्न्याधानादिकं कर्म नित्यहोमे न विद्यते"। इति ॥ नारदीये—"पुनराचमनं दद्यात्करोद्वर्तनमेव च"। पुनराचमनोयमुत्तरापोशानं चकाराद् गण्डूषदन्तधावनादीन्युक्तानि । प्रपञ्चसारे—"पुनर्नैवेद्यमुद्धृत्य पुरोवत्परिपूज्य च । मुखवासादिकं दत्त्वा" इति ॥ नारायणीये—

सकर्पूरं च ताम्बूलं दद्यान्नीराजनं तथा । समर्प्य मुकुटादीनि भूषणानि विचक्षणः ॥ १ ॥
आदर्शयेत् तथादर्शं कल्पयेच्छत्रचामरे ।

इति । अगस्त्यः—

---

१ 'स्वाः' क. पाठः । २ 'ध्य' क. ग. पाठः । ३ 'च' क. पाठः । ४ 'ततः' ग. पाठः ।

कर्पूरशकलोन्मिश्रं नागवल्लीदलैर्युतम् । सुधाबिन्दुसमायुक्तं पूगीफलमनोहरम् ॥ १ ॥

ताम्बूलं रघुनाथाय दत्त्वा कामानवाप्नुयात् ।

इति । सुधाबिन्दुश्चूर्णम् । नीराजनमाह सोमशम्भुः— "शिरस्यारोप्य देवस्य दूर्वाक्षतपवित्रकम्" । इति नीराजनशब्देनारात्रिकमुच्यते । तत्र ज्ञानार्णवे—

आरात्रिकं ततः कुर्यात्सर्वकामार्थसिद्धये । सौवर्णे राजते कांस्ये लोकनेत्रमनोहरम्[1] ॥ १ ॥

कुङ्कुमेन लिखेत्पद्मं वसुपत्रं वरानने । दीपमेकं कर्णिकायां वसुपत्रेऽष्टदीपकान् ॥ २ ॥

यवगोधूमरचितान् शर्करादुग्धसंयुतान् । वलयाङ्कित[2]शोभाभिः शोभितान् घृतपूरितान् ॥ ३ ॥

अभिमन्त्र्य ततो मन्त्री रत्नेश्वर्या ततः परम् । मूलमन्त्रेण चाभ्यर्च्य ततश्चारात्रिकं चरेत् ॥ ४ ॥

तत्पात्रं तु समुद्धृत्य मस्तकान्तं पुनःपुनः । नववारं महादेव्यास्ततो नीराजनं चरेत् ॥ ५ ॥

आरात्रिकं महादेव्याश्चक्रमुद्रां प्रदर्शयेत् ।

इति । रत्नेश्वरीमन्त्रः प्रागेवोद्धृतः । कात्यायनीतन्त्रे—

इत्थमारात्रिकं कृत्वा प्रणम्य परदेवताम् । प्राणायामत्रयं कृत्वा मूलमन्त्रेण साधकः ॥ १ ॥

न्यासं कृत्वा यथापूर्वं देवीं ध्यात्वा हृदम्बुजे । मूलमन्त्रं यथाशक्ति जपेत्तद्गतमानसः ॥ २ ॥

इति । कुलार्णवे—

ग्रथित्वा मातृकावर्णैर्मूलमन्त्राक्षराणि च । क्रमोत्क्रमात् त्रिरावृत्त्या मन्त्रशुद्धिरितीरिता ॥ १ ॥

इति । शारदातिलके—

सहस्रकृत्वः संजप्य मूलमन्त्रमनन्यधीः । तं जपं सर्वसंपत्त्यै देवतायै समर्पयेत् ॥ १ ॥

इति । नित्यहोमे कालान्तरमाह—दक्षिणामूर्तिः, "यथाशक्ति जपं कृत्वा नित्यहोमं समाचरेत्" इति । शैवागमे—

अष्टोत्तरसहस्रं तु तदर्धं त्रिशतं तु वा । अष्टोत्तरशतं वापि जपेन्नित्यमतन्द्रितः ॥ १ ॥

जपो जपसमर्पणप्रकारश्च प्रयोगे वक्ष्यते ।

इत्थं जपं समर्प्याथ घण्टावादनपूर्वकम् । स्तुवीत स्तुतिभिः सम्यक् साधको भक्तिसंयुतः ॥ १ ॥

इति । उत्तरतन्त्रे—

पौराणिकैर्वैदिकैश्च मूलमन्त्रेण चैव हि । प्रदक्षिणं प्रणामं च कुर्याद्धर्मार्थसाधनम् ॥ १ ॥

ततः क्षमापयेन्मन्त्रैर्वक्ष्यमाणैर्महेश्वरि ।

इति । क्षमापणमन्त्राः प्रयोगे वक्ष्यन्ते । अत्र पौराणिकैर्वैदिकैरिति त्रैवर्णिकपरम् । मूलमन्त्रेणेति शूद्रपरं ज्ञेयम्, शूद्राणां पौराणिकस्तवपाठेऽपि निषेधात् । यदुक्तं कालिकापुराणे—

मोहाद्वा कामतः शूद्रः पुराणं संहितां स्मृतिम् । पठन्नरकमाप्नोति पितृभिः सह पापकृत् ॥ १ ॥

इति । पञ्चरात्राणां तु श्रवणेऽपि नाधिकारः । यदुक्तं नारदपञ्चरात्रे—

ब्राह्मणक्षत्रियविशां पञ्चरात्रं विधीयते । शूद्रादीनां न तच्छ्रोत्रपदवीमधिरोहति ॥ १ ॥

इति । तदुक्तं मेरुतन्त्रे—

---

१ 'रमम्' ग. पाठः । २ 'ञ्चित' ग. पाठः ।

ब्राह्मणो वेदमन्त्राद्यैः क्षत्रियः संहितादिभिः । पौराणिकाद्यैर्वैश्यस्तु शूद्रस्तु प्राकृतादिभिः ॥ १ ॥
मोहाद्वा कामतः शूद्रः पुराणं संहितां स्मृतिम् । पठन्नरकमाप्नोति पितृभिः सह पापकृत् ॥ २ ॥
यः शूद्रो बुद्धिपूर्वं तु शृणुयाच्छ्रावयेद् द्विजः । वदन्तौ द्वौ दुःखितौ स्तोऽस्मिन् भवेऽन्ते च नारकौ ॥ ३ ॥
अधिकारमदाद्यस्तु धनस्य मदतोऽपि वा । शूद्रश्च शृणुयाद्वेदं स निर्वंशश्च निर्धनः ॥ ४ ॥
अज्ञानाच्चेच्छ्रुतो वेदः श्रावितो वा द्विजन्मना । प्राजापत्यत्रयं कृत्वा तौ द्वौ शुद्धौ भविष्यतः ॥ ५ ॥

इति । शैवागमे—

अर्घ्यपात्रं समुद्धृत्य मूलमुच्चार्य मन्त्रवित् । साधु वासाधु वा कर्म यद्यदाचरितं मया ॥ १ ॥
तत्सर्वं भगवञ्छम्भो गृहाणाराधनं परम् । इत्यर्घ्योदकमुत्सृज्य किञ्चिद्देवस्य दक्षिणे ॥ २ ॥
करे समर्पयेद्विद्वान् कृतमाराधनं शिवे ।

इति । कुलार्णवे—

कृतार्चनादिकं सर्वं समन्त्रोदपुरःसरम् । इतः पूर्वादिमनुना देवतायै समर्पयेत् ॥ १ ॥

इति । इतः पूर्वमिति मन्त्रः प्रागेव प्रदर्शितः । सनत्कुमारः—"उद्वासयेत्ततो देवं परिवारगणैः सह" । इति । प्रपञ्चसारे—"स्तुत्वेन्दुखण्डपरिमण्डितमौलिमेवमुद्वासयेत्पुनरमुं हृदयाम्बुजे स्वे" इति । शिवरहस्ये—

रश्मिरूपा महेशस्य पूजिता याश्च देवताः । श्रीशिवाङ्गे विलीनास्ताः सन्तु सर्वाः शुभावहाः ॥ १ ॥
इति पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा प्रणम्य परिभावयेत् । देवस्याङ्गे विलीनं तद्रश्मिवृन्दमशेषतः ॥ २ ॥
तेजोरूपं शिवं ध्यात्वा क्षमस्वेति पुनः पुनः । क्षमाप्यारोपयेत् स्वीयहृदम्भोजे महेश्वरम् ॥ ३ ॥
गच्छ गच्छ परं स्थानं स्वस्थानं परमेश्वर । यत्र ब्रह्मादयो देवा न विदुः परमं पदम् ॥ ४ ॥
विसृज्यानेन मन्त्रेण ततः पूरकवायुना । ध्यायंस्तु मन्त्रेणानेन नत्वा तं स्थापयेद्धृदि ॥ ५ ॥
तिष्ठ तिष्ठ परे स्थाने स्वस्थाने परमेश्वर । यत्र ब्रह्मादयः सर्वे सुरास्तिष्ठन्ति मे हृदि ॥ ६ ॥

विसृजेत्संहारमुद्रया ।

संहारमुद्रां बद्ध्वा च तेजोरूपां महेश्वरीम् । विभाव्य पुष्पेणोद्धृत्य वहन्नासाध्वना शिवे ॥ १ ॥
प्रवेश्य द्वादशान्तस्थसहस्रारसरोरुहे । विश्राम्य मध्यनाड्या तामानीय हृदयाम्बुजे ॥ २ ॥
संस्थाप्य सम्यक् संपूज्य स्वात्मानं तन्मयं स्मरेत् ।

इति हंसपारमेश्वरवचनात् । कुलमूलावतारे—

ऐशान्यां मण्डलं कुर्याद्द्वारपद्मविवर्जितम् । विसर्जनार्थं निर्माल्यधारिण्याः पूजनाय वै ॥ १ ॥
निक्षिप्य तस्मिन्निर्माल्यं मन्त्रेण तु समर्चयेत् । चण्डेश्वरि महादेवि निर्माल्यैश्चन्दनादिभिः ॥ २ ॥
लेह्यचोष्यान्नपानादिनिर्माल्यस्रग्विलेपनम् । निर्माल्यभोजिन्यै तुभ्यं ददामि श्रीशिवाज्ञया ॥ ३ ॥
इति नैवेद्यशेषं तु दत्त्वा नत्वा विसर्जयेत् ।

इति । गणेश्वरपरामर्शिन्याम्—"लम्बोदराय निर्माल्यमैशान्यां मण्डले न्यसेत्" इति । संमोहनपञ्चरात्रे—"विश्वक्सेनाय निर्माल्यं नैवेद्यं च निवेदयेत्" । शैवागमे—

पूर्वोत्तरदिशि प्रान्ते च ण्डेशं मण्डलेऽर्चयेत् । देवदेवस्य निर्माल्यैर्ध्यायन्तं चन्द्रशेखरम् ॥ १ ॥

इति । वामदेवतन्त्रे—

चण्डोऽस्य निर्माल्यभोक्ता देवेशि यत्नतः । तस्मै समर्पयेन्नित्यं नाजिघ्रेन्नाक्रमेच्च तत् ॥ १ ॥

इति । उत्तरतन्त्रे—

ततो भास्करबीजेन सहितेनामुना ततः । मन्त्रेण भास्करायार्घ्यमच्छिद्रार्थं निवेदयेत् ॥ १ ॥

ओंनमो विवस्वते ब्रह्मन् भास्वते विष्णुतेजसे । जगत्सवित्रे शुचये सवित्रे कर्मदायिने ॥ २ ॥

ततः कृत्वाञ्जलिर्भूत्वा पठित्वा मन्त्रमीरितम् । एकाग्रमनसा वाग्भिरच्छिद्रमवधारयेत् ॥ ३ ॥

ओंयच्छिद्रं तपश्छिद्रं यच्छिद्रं पूजने मम । अच्छिद्रमस्तु तत्सर्वं भास्करस्य प्रसादतः ॥ ४ ॥

भास्करबीजं त्र्यक्षरमन्त्रः, स मन्त्रस्तत्प्रकरणे बोद्धव्यः । विजयमालिनीतन्त्रे—

अर्घ्यतोयेन देवेशि गन्धं पूजावशेषितम् । आलोड्य किञ्चिन्मूलेन मन्त्रयेदष्टधा शिवे ॥ १ ॥

प्रोक्षयेत्तेन तोयेन स्वात्मानं मूलमन्त्रतः । निर्माल्यं मस्तके धार्यं मूलमन्त्रेण मन्त्रिणा ॥ २ ॥

प्राश्य पादोदकं देवि नैवेद्यं विभजेत्प्रिये । तद्भक्तेभ्यः स्वयं भुक्त्वा तन्मयो विहरेत्सुखम् ॥ ३ ॥

ननु शिवादिप्रसादस्वीकारनिन्दावचनविरोधः, तस्याशुचिपरत्वात् । स्कन्दपुराणे तन्निर्माल्यस्वीकारस्योक्तत्वात् । यथा—

ब्रह्महापि शुचिर्भूत्वा निर्माल्यं यस्तु धारयेत् । तस्य पापं महच्छीघ्रं नाशयिष्ये महाव्रते ॥ १ ॥

स्नपयित्वा विधानेन यो लिङ्गस्नपनोदकम् । त्रिः पिबेत् त्रिविधं पापं तस्येहापि प्रणश्यति ॥ २ ॥

लिङ्गस्नपनवार्भिर्यः कुर्यान्मूर्धाभिषेचनम् । गङ्गास्नानफलं तस्य जायतेऽत्र विपाप्मनः ॥ ३ ॥

इति । तथा—

निर्माल्यं हि तु यो भक्त्या शिरसा धारयिष्यति । अशुचिर्भिन्नमर्यादो नरः पापसमन्वितः ॥ १ ॥

नरके पतते घोरे तिर्यग्योनौ प्रजायते ।

इति । कालिकापुराणे—

फलं पुष्पं च ताम्बूलमन्नपानादिकं च यत् । अदत्त्वा तन्महादेव्यै न भोक्तव्यं कदाचन ॥ १ ॥

पथि वा पर्वताग्रे वा सभायामपि साधकः । तथा तस्यै निवेद्यैव स्वमर्थमुपकल्पयेत् ॥ २ ॥

इति । वराहपुराणे—

विष्णुरुद्रान्तरं ब्रूयाच्छ्रीगौर्योरन्तरं तथा । नास्तिकानां तु मूर्खाणां वाक्यं शास्त्रविगर्हितम् ॥ १ ॥

इति । भविष्यपुराणे—

यथा शिवस्तथा विष्णुर्यथा विष्णुस्तथा ह्युमा । उमा यथा तथा गङ्गा चतूरूपं न विद्यते ॥ १ ॥

इति । तत्रैव—

विष्णुरुद्रान्तरं यस्तु श्रीगौर्योरन्तरं तथा । गङ्गागौर्योरन्तरं च यो ब्रूते मूढधीस्तु सः ॥ १ ॥

रौरवादिषु घोरेषु नरकेषु पतत्यधः ।

इति । भविष्योत्तरे—

यो ब्रह्मा स हरिः प्रोक्तो यो हरिः स महेश्वरः । महेश्वरः स्मृतः सूर्यः सूर्यः पावक उच्यते ॥ १ ॥

पावकः कार्तिकेयोऽसौ कार्तिकेयो विनायकः । गौरी लक्ष्मीश्च सावित्री शक्तिभेदाः प्रकीर्तिताः ॥ १ ॥

देवं देवीं समुद्दिश्य यः करोति व्रतं नरः । न भेदस्तत्र मन्तव्यः शिवशक्तिमयं जगत् ॥ २ ॥

इति । पद्मपुराणे—

सौराश्च शैवगाणेशा वैष्णवाः शक्तियाजकाः । मामेव ते प्रपद्यन्ते वर्षापः सागरं यथा ॥ १ ॥

एकोऽहं पञ्चधा जातः क्रीडया नामभिः किल । देवदत्तो यथा कश्चित् पुत्राद्याह्वाननामभिः ॥ २ ॥

इति । विष्णुवचनं गीतासु—"अहं हि सर्वयज्ञानां भोक्ता च प्रभुरेव च ।" इति । प्रभुः फलदाता । विष्णुपुराणे—

यजन् यज्ञान् यजत्येनं जपत्येनं जपन् नृप । घ्नंस्तथान्यं हिनस्त्येनं सर्वभूतो यतो हरिः ॥ १ ॥

इति । इत्थं सर्वत्र सर्वरूपेण श्रीविष्णोरेव क्रीडितत्वात् स्वेष्टदेवतास्वोपहारस्वीकारो न दोषावह इति प्रतिभाति विचारकाणामिति । अत्रादत्त्वा तदित्यनेन निवेद्यैवेत्यनेन च किञ्चिद्देयं किञ्चिद्भोक्तव्यमिति वा, यद्देयं तदथ भोक्तव्यमिति वा विधीयते । अत्र केचिद्विनियुक्तविनियोगदोषाद्दत्तापहारप्रसङ्गाच्च पूर्वः पक्षः श्लाघीयान् इति वदन्ति । वस्तुतस्तु किञ्चिदशेषादिवादाभावात् कर्मान्तराश्रुतेर्निवेदनभोजनयोरेककर्मकत्वाच्छ्रुतिसंवादात् तत्प्रदेशितत्वाच्चोत्तरपक्ष एव श्रेयानिति । श्रुतिः—"तस्माद्विद्वांसो विष्णुर्यद्वृतं भक्षयेयुः" इति । नारदपञ्चरात्रे—

यत्किञ्चित् स्वीयमश्नीयात् पुरो विप्र निवेदितम् । विष्णोर्वाक्कायमनसा मूलं साष्टशतं जपेत् ॥ १ ॥

इति प्रायश्चित्तमप्युक्तम् । विप्रेति नारदसम्बोधनम् । नित्यपूजायां संक्षेपप्रकारः प्रयोगे वक्ष्यते ॥ अथ नित्यपूजायामपि यावत्यावश्यकी क्रिया तामाह, प्रपञ्चसारे—

अथ पुनराचम्य गुरुः प्राग्वदनो विष्टरोपविष्टः सन् । प्राणायामं सलिपिन्यासं कृत्वा न्यसेत्तदृष्यादीन् ॥ १ ॥

इति । अत एव प्राणायाम-मातृकान्यास-ऋष्यादिकराङ्गन्यासानभिधायोक्तं तत्रैव—"जपारम्भे मनूनां तु सामान्येयं प्रकल्पना" इतीयं प्राणायामादिक्रिया प्रकर्षेण कल्प्यते समर्प्यते अधिकार्यते इति प्रकल्पना, अधिकारसंपादना सामान्या सर्ववर्णाश्रमसाधारणा, तेन तैरेव सर्वेषां पूजाधिकारः । अत एवैतेषामकरणे निन्दा श्रूयते । यथागस्त्यसंहितायाम्—

प्राणायामैर्विना यद्यत्कृतं कर्म निरर्थकम् । अतो यत्नेन कर्तव्याः प्राणायामाः शुभार्थिभिः ॥ १ ॥

इति । दक्षिणामूर्तिकल्पे—

जपार्थं सर्वमन्त्राणां विन्यासेन लिपेर्विना । कृते तन्निष्फलं विन्द्यात्तस्मादादौ लिपिं न्यसेत् ॥ २ ॥

इति । कापिलपञ्चरात्रे—

ऋषिच्छन्दोदेवतानां विन्यासेन विना यदा । जप्यते साधितोऽप्येष तत्र तुच्छफलं भवेत् ॥ १ ॥

इति । गौतमीये—

ध्यानं जपार्चना होमः सिद्धमन्त्रकृता अपि । अङ्गविन्यासविधुरा न दास्यन्ति फलं क्वमी ॥ १ ॥

अत एव विहिताननुष्ठाने दोषमाह याज्ञवल्क्यः—

विधिदृष्टं तु यत्कर्म करोत्यविधिना नरः । फलं न किञ्चिदाप्नोति क्लेशमात्रं हि तस्य तत् ॥ १ ॥

इति । उत्तरतन्त्रे—

प्रवासे पथि दुर्गे वा स्थानाप्राप्तौ जलेऽपि वा । कारागारनिबद्धो वा प्रायोवेशगतोऽपि वा ॥ १ ॥

---

१ 'प्रसाद' ग. पाठः ।

मनोभये समुत्पन्ने सिंहव्याघ्रसमाकुले । परचक्रागमे चैव कुर्यान्मानसपूजनम् ॥ २ ॥
मनसा हृदयस्यान्तर्ध्यात्वा योगाख्यपीठकम् । तत्रैव पृथिवीमध्ये पूजां तत्र समाचरेत् ॥ ३ ॥
मैत्रप्रसादनं स्नानं दन्तधावनकर्म वै । अन्यच्च सर्वं मनसा ध्यात्वा कुर्याच्च पूजनम् ॥ ४ ॥
यथा पुष्पादिभिः पूजा बहिर्देशे विधीयते । तथा ह्यपि कर्तव्याः सर्वाश्च प्रतिपत्तयः ॥ ५ ॥

इति । जले प्रवहणादौ । प्रायोवेशगतो गृहीतानशनव्रतः । अन्यच्च सर्वमिति । मैत्रप्रसादनं दन्तधावनव्यतिरिक्तमित्यर्थः । मैत्रादीनां मानसासंभवात् । मैत्रम्—"यः शौचनिरतो विप्रः स वै मैत्र उदाहृतः" इति भागुरिकृतसमुच्चयलिखितब्रह्माण्डपुराणवचनात् । नारदपञ्चरात्रे—

ब्राह्मयान्मुहूर्तादारभ्य प्रागंशं विप्र वासरात् । जपध्यानार्चनास्तोत्रैः कायवाङ्मनसा युतैः ॥ १ ॥
अभिगच्छेज्जगद्योनिं तच्चाभिगमनं स्मृतम् । ततः पुष्पफलादीनामुत्थायार्चनमाचरेत् ॥ २ ॥
भगवद्यागनिष्पत्तिकरणं प्रहरं परम् । ततोऽप्यङ्गेन यागेन पूजयेत्परमेश्वरम् ॥ ३ ॥
साधकः प्रहरं विप्र इज्याकालो हि स स्मृतः । श्रवणं चिन्तनं व्याख्या ततः पाठसमन्विता ॥ ४ ॥
स्वाध्यायकालं तद्विद्धि कालं तं मुनिसत्तम । दिनावसाने संप्राप्ते पूजां कृत्वा समभ्यसेत् ॥ ५ ॥
योगो निशावसानेऽथ विश्रामैरन्तरैः कृतम् ।

इति । विप्रेति नारदसंबोधनम् । आदिपदेन समिदाद्याहरणम् । "समित्पुष्पकुशादीनां स कालः समुदाहृतः" इति वचनात् । अङ्गेन यागेनेति स्वयमेव विवृणोति । "मध्वाज्येन च दध्ना च पूजा च पशुना च या । त्रितयं-तच्च यागाङ्गं तुर्यं मन्ये च पूजनम्" ॥ मध्वाज्येनेत्यनेन मधुपर्क उक्तः, पशुस्तदङ्गम्, विष्णुधर्मोत्तरे—

मधुपार्किकपश्वर्थे ततो मात्रां निवेदयेत् । सहिरण्यं बीजपात्रं द्रविणेन सदैव तु ॥ १ ॥
पशुः कलौ न कर्तव्य इत्याह भगवान् भृगुः ।

इति । द्रविणं दक्षिणा, एतन्मध्याह्नपूजानन्तरं सति संभवे कार्यम् । तथा तत्त्वसारसंहितायाम्—

आतुरी सौतिकी चैव त्रासी दौर्बोधकी तथा । साधना भाविनी चेति पञ्चधा भिद्यते पुनः ॥ १ ॥
यदि लङ्घनपर्यन्तो व्याधिरात्मनि दृश्यते । तदा पूजा न कर्तव्या स्थण्डिले प्रतिमासु च ॥ २ ॥
न स्नानं दन्तकाष्ठं वा कुर्याद्धोममथापि वा । रविमण्डलमालोक्य प्रतिमामथ वा पुनः ॥ ३ ॥
मूलमन्त्रं सकृज्जप्त्वा पुष्पं सान्नतमुत्क्षिपेत् । अन्ते व्याधिभिरत्युग्रैः क्रान्तश्चैवोपवासकैः ॥ ४ ॥
न दोषोऽस्त्विति संप्रार्थ्य पुनः पूर्ववदाचरेत् ।

इति संप्रार्थ्य जपहोमादिकं कार्यम् ।

यस्तु रोगवशान्मोहवशाद्दोष उपागतः । जपेन चालनीयः स्याद् दानेन हवनेन च ॥ १ ॥
ध्यानेनापि मुनिश्रेष्ठ ज्ञात्वा कर्म बलाबलम् ।

इति नारदपञ्चरात्रवचनात् । तथा—

अथ सूतकिनः पूजां वदाम्यागमबोधिताम् । स्नात्वा नित्यं च निर्वर्त्य मानस्या क्रियया तु वै ॥ १ ॥
बाह्यपूजाक्रमेणैव स्थानयोगेन पूजयेत् । यदि कामी न चेत्कामी नित्यं पूर्ववदाचरेत् ॥ २ ॥

१ 'भया' ग. पाठः ।

आसिनो वक्ष्यते पूजा यथैवागमबोधिता । लब्धं वा यदि वालब्धमर्घ्यपात्रादि साधनम् ॥ ३ ॥
पूजोदकेन कर्तव्या तच्चेत्तोयं न विद्यते । तदा संपूजयेद् देवं भावनाकुसुमादिभिः ॥ ४ ॥
दौर्बोधकीं प्रवक्ष्यामि पूजामागमबोधिताम् । मूर्खस्त्रीबालवृद्धाश्च दुर्बोधा इति भाविताः ॥ ५ ॥
रत्नमण्डपधर्मादिचतुष्कमुरगाम्बुजम् । मूलमूर्तिः षडङ्गानि तेषां पूजा विधीयते ॥ ६ ॥
अन्येषामपि सर्वेषां प्रोक्ता संक्षेपकर्मणि । सर्वेषामेव वस्तूनां अलाभे भावनैव हि ॥ ७ ॥
निर्मलेनोदकेनाथ पूर्णेत्याह नारदः । तथा पुनस्त्रिधा पूजा उत्तमाधममध्यमा ॥ ८ ॥
.... । पत्रपुष्पाम्बुनिष्पाद्या पूजा चाधमसंज्ञिका ॥ ९ ॥
विदिताखिलवेदार्थैर्ब्रह्मविद्भिरकल्मषैः । क्रियमाणा तु या पूजा सात्त्विकी सा विमुक्तिदा ॥ १० ॥
राजर्षिभिस्तपोनिष्ठैर्भगवत्तत्त्ववेदिभिः । या पूजा क्रियते सम्यक् राजसी सा सुखप्रदा ॥ ११ ॥
स्त्रीबालवृद्धमूर्खाद्यैर्भक्तैरक्षुद्रमानसैः । या पूजा क्रियते नित्यं तामसी सा प्रकीर्तिता ॥ १२ ॥

इति । उत्तरतन्त्रे—

आराधनासमर्थश्चेद् दद्यादर्चनसाधनम् । यो दातुं नैव शक्नोति कुर्यादर्चनदर्शनम् ॥ १ ॥
नैकं तु यस्य विद्येत सोऽधो यात्येव नान्यथा । यस्तु भक्त्या प्रयत्नेन स्वयं संपाद्य चाखिलम् ॥ २ ॥
साधनं चार्जयेद्विद्वान् स समग्रफलं लभेत् ।

इति । कुम्भसंभवः—

स्वस्थः समर्थः कुर्वीत चोत्तमैरेव साधनैः । मध्यमो मध्यमैनैव न्यूनैर्न्यूनस्तपोधनैः ॥ १ ॥
आपन्नश्चेत्समर्थोऽपि न्यूनैरेव समाचरेत् । पूजाकर्म विशेषेण देशकालानुसारतः ॥ २ ॥

इति । तथा मेरुतन्त्रे—

अथ सूतकिनो नित्यं वैदिकं तु स्मृतीरितम् । कृत्वा तान्त्रिकपूजादि मनसैव समाचरेत् ॥ १ ॥

इति । भविष्यपुराणे—

विभवे सति यो मोहान्न कुर्याद्विधिविस्तरम् । न तत्फलमवाप्नोति प्रलोभाक्रान्तमानसः ॥ १ ॥

इति । शिवयामले—

शिवपितृवनमेकलिङ्गवृक्षोद्भवजलसंगमचत्वरे सुदेशे ।
अपि शिवगदितं विमुच्य शस्तं निजगृह एव तु पूजनं मुमुक्षोः ॥ १ ॥

अरण्ये स्वल्पकामानां सिद्ध्यर्थं पूजनं हितम् । निष्कामानां मुमुक्षूणां गृहे शस्तं सदार्चनम् ॥ २ ॥

—:०=*:०:*=०:—

इति श्रीमहामहोपाध्यायवर्यभगवत्पूज्यपादश्रीगोविन्दाचार्यशिष्य-श्रीभगवच्छङ्कराचार्यशिष्य-श्रीविष्णु-शर्माचार्यशिष्य-श्रीप्रगल्भाचार्यशिष्य-श्रीविद्यारण्ययतिविरचिते श्रीविद्यार्णवाख्ये तन्त्रे

एकोनविंशः श्वासः ॥ १९ ॥

अथ

विंशः श्वासः ।

—:o:o:o:o:o:—

अथ नित्यपूजाप्रयोगः । तत्र श्रीमान्साधकेन्द्रो रजनीतुर्ययामे शयनाद्दक्षिणाङ्गेन समुत्थाय, स्वेष्टदेवतां स्मृत्वा वामपादं भुवि विन्यस्योत्थाय गृहाद्बहिर्निर्गत्यावश्यकं कृत्वा हस्तौ पादौ च प्रक्षाल्य, रात्रिवासः परित्यज्य धौते वाससी परिधायाचम्य देवतायागमन्दिरं संमार्ज्य गोमयेनोपलिप्य वितानादिभिरलंकृत्य, तत्र स्वासने उपविश्य पूजामूर्तेर्निर्माल्यमपकृष्य प्रक्षाल्य संस्थाप्य प्राणायामादित्रयर्ष्यादिन्यासपूर्वकं पूर्वदिनपूजावशिष्टपत्रादिना मूर्तिं त्रिरभ्यर्च्य पाद्याचमनीये दत्त्वा, देवाय कर्पूरशकलैर्दन्तधावनं कारयित्वा सुगन्धिजलैर्गण्डूषमुखप्रक्षालनादि दत्त्वा पुनराचमनीयं निवेद्य करास्यप्रोञ्छनाय सूक्ष्मनिर्मलवस्त्रं दत्त्वा, शिरसि श्वेतसहस्रदलकमलकर्णिकायां श्रीगुरुं श्वेतवस्त्राभरणभूषितं वराभयज्ञानमुद्रापुस्तककरं चन्द्रकान्तनिभं सुप्रसन्नं श्वेतगन्धानुलेपनं श्वेतमाल्यविभूषितं वामाङ्कगतया रक्तवर्णया रक्तवस्त्राभरणगन्धमाल्यविभूषितया वामकरधृतलीलाकमलया देव्या दक्षिणभुजेनालिङ्गितं त्रिनेत्रं शान्तमन्तर्मुखं शिवरूपिणं ध्यात्वा, तच्चरणारविन्दयुगलनिःसृतपीयूषधारया स्वदेहमभिषिक्तं संचिन्त्य "श्रीअमुकानन्दनाथश्रीपादुकां पूजयामि" इति तद्गुरुणा तत्सङ्केतकृतनाम्ना, तदज्ञाने "श्रीगुरुभ्यो नमः । श्रीगुरुपादुकाभ्यो नमः" इति मन्त्रेण वा गन्धादिभिरुपचारैर्मनसा वा संपूज्य ।

आनन्दमानन्दकरं प्रसन्नं ज्ञानस्वरूपं निजभावयुक्तम् ।
योगीन्द्रमीड्यं भवदुःखवैद्यं श्रीमद्गुरुं नित्यमहं नमामि ॥

इति प्रणम्य स्वहृदि लयं भावयेत् । ततो मूलाधारादिब्रह्मरन्ध्रान्तमुद्यत्सूर्यसहस्रप्रभं सुषुम्नान्तस्तेजोदण्डनिभं मूलमन्त्रं ध्यात्वा तत्तेजसा व्याप्तं स्वशरीरं संचिन्त्य वक्ष्यमाणविधिना मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा वक्ष्यमाणर्ष्यादिकरषडङ्गन्यासान् विन्यस्य हृदयकमले वक्ष्यमाणरूपं देवं ध्यात्वा मानसैरुपचारैः संपूज्य मूलमन्त्रं यथाशक्ति जपित्वा जपं समर्प्य स्तुत्वा प्रणम्य,

त्रैलोक्यचैतन्यमयादिदेव श्रीशङ्कर त्वच्चरणाज्ञयैव ।
प्रातः समुत्थाय तव प्रियार्थं संसारयात्रामनुवर्तयिष्ये ॥
संसारयात्रामनुवर्तमानं त्वदाज्ञया शङ्कर देवदेव ।
स्पर्धातिरस्कारकलिप्रमादभयानि मां माभिभवन्तु नाथ ॥
जानामि धर्मं नच मे प्रवृत्तिर्जानाम्यधर्मं नच मे निवृत्तिः ।
त्वयेन्द्रियाणामधिदैवतेन यथा नियुक्तोऽस्मि तथा करोमि ॥

एते प्रार्थनाश्लोका गणेशाद्युपासकैर्यथायोग्यमूह्याः, इति प्रार्थ्य

समुद्रमेखले देवि पर्वतस्तनमण्डले । विष्णुपत्नि नमस्तुभ्यं पादस्पर्शं क्षमस्व मे ॥

---

१ 'शान्त' ख. पाठः । २ 'भवरोग' क. पाठः । ३ "त्वया हृषीकेश हृदि स्थितेन" इति । "केनापि देवेन मयि स्थितेन" इति वा पाठान्तम् ॥

इति भूमिं प्रार्थ्य, श्वासानुसारेण तस्यां पादं निधायेष्टदेवतानामोदीर्योत्थाय पदे पदेऽस्त्रमन्त्रं स्मरन् ग्रामाद्बहिर्याम्यां नैर्ऋत्यां वा दिशि शरप्रक्षेपदूरमतीत्य दूरं गत्वा प्रमाणोक्तप्रकारेण स्थानादृण्यादीनुद्धास्य यथाविधि मलमूत्रोत्सर्गं प्रमाणोक्तविधिना शौचाचमनादिकं च विधायानिषिद्धदिनेषु विहितं दन्तकाष्ठमादाय "क्लीं कामदेवाय सर्वजनप्रियाय नमः" इति मन्त्रेण दन्तधावनं विधाय, दन्तकाष्ठं प्रक्षाल्य पुरतः शुद्धदेशे परित्यज्य, मूलमन्त्रेण मुखं प्रक्षाल्य कुशतिलगन्धाक्षतकुसुमधौतवस्त्राण्यादायास्त्रादिमन्त्रितशङ्कुनोद्धृतां शुचिस्थानान्मृत्तिकां च गृहीत्वा जलाशयं गत्वास्त्रमन्त्रादिमन्त्रितजलेन तीरं प्रक्षाल्य, तत्राभिमन्त्रितं कुशादिकं निधायोद्धृतजलेन तीर्थाद्बहिः कटिशौचं कृत्वा स्वशाखोक्तविधिना वैदिकस्नानं विधाय तदङ्गतर्पणं कृत्वा तीरं गत्वास्त्रमन्त्रेण मृत्तिकया मूर्धादिपादान्तं विलिप्य

"आधारः सर्वभूतस्य विष्णोरतुलतेजसः। तद्रूपाश्च ततो जातास्ता अपः प्रणमाम्यहम् ॥"

इति तीर्थजलं प्रणम्य सन्मुखीकरणमुद्रां बद्ध्वा प्राणवायुं निरुन्धन् जलान्तः प्रविश्य, तूष्णीं निमज्ज्योन्मज्ज्य नाभिमात्रे जले स्थित्वा "अद्येत्यादि अमुकोऽहमिष्टदेवताप्रीत्यर्थं तान्त्रिकस्नानं करिष्ये" इति संकल्प्य, मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा मूलमन्त्रस्य ऋष्यादिकरषडङ्गन्यासांश्च कृत्वा, स्वपुरतो जले हस्तमात्रं चतुरस्रं तीर्थं परिकल्प्य

"ब्रह्माण्डोदरतीर्थानि करैः स्पृष्टानि ते रवे। तेन सत्येन देवेश तीर्थं देहि दिवाकर ॥"

इति सूर्यात्तीर्थं प्रार्थ्य क्रोमित्यङ्कुशमुद्रया सूर्यमण्डलं भित्त्वा

"गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति। नर्मदे सिन्धुकावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ॥"

इति सूर्यमण्डलात् तीर्थमावाह्य पुरः कल्पिततीर्थमण्डले संयोज्य वक्ष्यमाणतीर्थशक्तिमन्त्रेण तीर्थशक्तिमावाह्य तत्र तां ध्यायेत्। यथा—

सर्वानन्दमयीमशेषदुरितध्वंसां मृगाङ्कप्रभां
त्र्यक्षीं चोर्ध्वकरद्वयेन दधतीं पाशं सृणिं च क्रमात्।
दोर्भ्यां चामृतपूर्णहेमकलशं मुक्ताक्षमालां वरं
गङ्गासिन्धुसरिद्द्वयादिसहितां श्रीतीर्थशक्तिं भजे ॥

इति ध्यात्वा, "ॐह्रांह्रींह्रूंह्रैंह्रौंह्रः सर्वानन्दमये तीर्थशक्ति एह्येहि स्वाहा तीर्थशक्त्यै नमः" इति तीर्थशक्तिं संपूज्य, "ॐनमो भगवति अम्बे अम्बालिके अम्बिके महामालिन्ये एह्येहि भगवति अशेषतीर्थालवाले ह्रींश्रीं शिवजटाधिरूढे गङ्गे गङ्गाम्बिके स्वाहा" इति मन्त्रेणाष्टवारमभिमन्त्र्य तज्जलं ह्रींकारेणावलोड्य वमिति धेनुमुद्रयामृतीकृत्य, कवचमन्त्रेणावगुण्ठनमुद्रयावगुण्ठ्यास्त्रमन्त्रेण छोटिकाभिः संरक्ष्य, तत्र सचक्रं सावरणं देवं ध्यात्वा जलमयैः पञ्चोपचारैः संपूज्य मूलमन्त्रेणाष्टवारमभिमन्त्र्य, तत्र मूलमन्त्रं जपन् हृदि देवं स्मरन् त्रिर्निमज्ज्योन्मज्ज्य कुम्भमुद्रां बद्ध्वा मूलमन्त्रेण स्वशिरसि त्रिरभिषिच्य

"ॐ सिसृक्षोर्निखिलं विश्वं मुहुः शुक्रं प्रजायते। मातरः सर्वदेवानामापो देव्यः पुनन्तु माम् ॥"

इति मन्त्रेण चात्मानमभ्युक्ष्य

"यन्मे केशेषु दौर्भाग्यं सीमन्ते यच्च मूर्धनि। ललाटे कर्णयोरक्ष्णोरापस्तु घ्नन्तु वो नमः ॥"

इति प्रणम्य स्वाहान्तेन मूलमन्त्रेण त्रिराचम्य मूलेन च त्रिः सन्तर्प्य देवं विसृज्य तीरमागत्य, धौते वाससी परिधायोरुकरौ मृदाद्भिश्च प्रक्षाल्याचम्य, प्रमाणोक्तस्ववर्णविहितं तिलकमादौ विधाय शिवभक्ताङ्गभूतं

भस्मत्रिपुण्ड्रधारणं कुर्यात् । तत्र ब्राह्मणस्योर्ध्वपुण्ड्रं क्षत्रियस्य त्रिपुण्ड्रं वैश्यस्यार्धचन्द्राकारं शूद्रस्य वृ-त्ताकारम् ॥

अथ भस्मधारणविधिः— तत्राग्निहोत्रोद्भवं वैवाह्याग्न्युद्भवं वा पूर्वोक्तविधिना वक्ष्यमाणविधिना वा संस्कृतशिवाग्नौ प्रमाणोक्तविधिनान्तरिते गृहीतगोमयपिण्डं शुष्कं मूलमन्त्रेण दग्धं देवोद्वासनात् पूर्वमेव गृहीतमपक्कातिपक्करहितं वस्त्रेण शोधितं कर्पूरादिसुवासितं भस्म संगृह्य संस्थाप्य तेन वा त्रिपुण्ड्रधारणं कुर्यात् । तत्र प्रकारस्तु-मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा शिरसि पिप्पलादऋषये नमः, मुखे गायत्रीछन्दसे नमः, हृदि श्रीरुद्राय देवतायै नमः, गुह्ये अग्निबीजाय नमः, पादयोः भस्मशक्तये नमः, मम मोक्षार्थे भस्मधारणे विनियोगः । इति ऋष्यादिन्यासं विधाय, अङ्गुष्ठयोः कालाय नमो हृदयाय नमः, तर्जन्योः कलविकरणाय नमः शिरसे स्वाहा, मध्यमयोः बलविकरणाय नमः शिखायै वषट्, अनामिकयोः बलप्र-मथनाय नमः कवचाय हुं, कनिष्ठिकयोः सर्वभूतदमनाय नमः नेत्रत्रयाय वौषट्, करतलकरपृष्ठयोः मनो-न्मनाय नमः अस्त्राय फट्, इति विन्यस्य, हृदयशिरःशिखाकवचनेत्रेषु प्रागुक्तपञ्चमन्त्रान् विन्यस्य अस्त्रमन्त्रेण तालत्रयं दशदिग्बन्धनं च कृत्वा

"विभूते भूतिमानासीद्वामदेवः सदाशिवः । रक्षाबन्धस्तथा देवि रक्ष मामनघे सदा ॥"

इति विभूतिं प्रणम्य, "सद्योजात" मित्यादिपञ्चानुवाकानां सांहितिकी देवतोपनिषदः ऋषयः प्रथमद्वितीय-चतुर्थानुवाकानां अनुष्टुप् "अघोरेभ्य" इत्यस्य स्वराडनुष्टुप् अन्त्या गायत्री, सर्वेषां रुद्रो देवता इति ऋष्यादिकं स्मृत्वा विन्यस्य, "ओं सद्योजातं प्रपद्यामि सद्योजाताय वै नमः । भवे भवे नातिभवे भजस्व मां भवोद्भवाय नमः ॥ १ ॥ वामदेवाय नमो ज्येष्ठाय नमः श्रेष्ठाय नमो रुद्राय नमः कालाय नमः क-लविकरणाय नमो बलविकरणाय नमो बलाय नमो बलप्रमथनाय नमः सर्वभूतदमनाय नमो मनो-न्मनाय नमः ॥ २ ॥ "अघोरेभ्योऽथ घोरेभ्यो घोरघोरतरेभ्यः । सर्वेभ्यः सर्वशर्वेभ्यो नमस्तेऽस्तु रुद्र रूपेभ्यः ।३।" तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि तन्नो रुद्रः प्रचोदयात् ॥ ४ ॥, ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्र-ह्माधिपतिर्ब्रह्मणोऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मेऽस्तु सदाशिवोम् ॥ ५ ॥ इति मन्त्रान् पठित्वा विभूतिमादाय वामकरे नि-धाय, भस्माभिमन्त्रणमन्त्रस्य ऋष्यादिन्यासं कुर्यात् । शिरसि अथर्वशिरसे ऋषये नमः । मुखे गायत्रीछ-न्दसे नमः । हृदये श्रीरुद्रदेवतायै नमः । इति विन्यस्य "अग्निरिति भस्म वायुरिति भस्म जलमिति भस्म स्थलमिति भस्म व्योमेति भस्म सर्वं ह वा इदं भस्म मन इत्येतानि चक्षूंषि भस्मानि" । इत्यभिमन्त्र्य, "आपो वा इत्यस्य प्रजापतिः ऋषिः यजुरापो देवता इति ऋष्यादिकं स्मृत्वा विन्यस्य "आपो वा इदं सर्वं विश्वा भूतान्यापः प्राणा वा आपः पशव आपोऽन्नमापः सम्राडापो विराडापः स्वराडापः छन्दांस्यापो ज्योतींष्यापः सत्यमापः सर्वा देवता आपो भूर्भुवःस्वरापः ओं" मिति मन्त्रेणाद्भिः संसिच्य । "मा नस्तोके" इत्यस्य भगवानृषिः जगती छन्दो हिरण्यगर्भो देवता इति ऋष्यादिकं स्मृत्वा विन्यस्य, "ओं मा नस्तोके तनये मा न आयुषि मा नो गोषु मा नो अश्वेषु रीरिषः । वीरान्मा नो रुद्र भामितो वधीर्हविष्मन्तो नमसा विधेम ते ॥" इति मन्त्रेण संमर्द्य, "तस्माद् ब्रह्ममूर्देतत्पाशुपतं पशुपाशविमोक्षाय" इति मन्त्रेणैकादशवार-मभिमन्त्र्य द्विधा कृत्वैकेन भागेन "ईशानः सर्वविद्यानां" इति प्रागुक्तमन्त्रेण शिरसि । "तत्पुरुषाय" इति मुखे । "अघोरेभ्य" इति बाह्वोः । "वामदेवाय" इति कण्ठादिनाभ्यन्तम् । "सद्योजात" मिति ऊरुमूलादि-पादद्वयपर्यन्तम् । इति सर्वाङ्गे भस्मोद्धूलनं कृत्वा हस्तौ प्रक्षाल्य द्वितीयभागमादाय, शिरसि ओंह्रींहरहर ओं नमः शिवाय । ललाटे ब्रह्मणे नमः । हृदये हव्यवाहनाय नमः । नाभौ स्कन्दाय नमः । कण्ठे पूष्णे नमः ।

---

१ "सर्वतः शर्व सर्वेभ्यो" ख. पाठः ।

दक्षबाहुमूले रुद्राय नमः । दक्षबाहुमध्ये आदित्याय नमः । दक्षमणिबन्धे चन्द्राय नमः । वामबाहुमूले वामदेवाय नमः । वामबाहुमध्ये प्रभञ्जनाय नमः । वाममणिबन्धे वसुभ्यो नमः । ककुदि शम्भवे नमः । पृष्ठे हराय नमः । ब्रह्मरन्ध्रे परमात्मने नमः । इति त्रिपुण्ड्रधारणं कृत्वा वैदिकसंध्यां कृत्वा तान्त्रिकसंध्यां कुर्यात् ॥ अयं भस्मधारणविधिस्त्रैवर्णिकानामेव । अन्यैस्तु पञ्चाक्षरेण मूलमन्त्रेण वा त्रिपुण्ड्रधारणं कार्यमिति । शाक्तैस्तु कुङ्कुमयुक्तचन्दनादिनैव मूलमन्त्रेण त्रिपुण्ड्रधारणं कार्यमिति ॥

अथ तान्त्रिकसंध्या—तत्र मूलमन्त्रेणाचम्य शिखां बद्ध्वा मूलेनैव प्राणायामत्रयं कृत्वा मूलमन्त्रस्य-ष्यादिकरषडङ्गन्यासान् विन्यस्य, स्वपुरतो वमिति धेनुमुद्रया जलममृतीकृत्य मूलमन्त्रेण अष्टवारमभिमन्त्र्य, तज्जलबिन्दुभिः कुशैरकारादिक्षकारान्तैरेकपञ्चाशदक्षरैः सबिन्दुभिः प्रत्यक्षरं शिरः प्रोक्ष्य, मूलेन च त्रिः प्रोक्ष्य, सूर्यमण्डले यथोक्तरूपं ध्यात्वा देवं, दक्षिणकरेण जलमादाय वामकराग्रेण त्रिः प्रोक्ष्यावशिष्टं वामकरस्थं जलं वामनासासमीपं नीत्वा तेजोमयं वामनासारन्ध्रेण स्वदेहान्तःप्रविष्टं ध्यात्वा, तेन जलेन स्वदेहान्तःस्थं सकलकलुषं प्रक्षाल्य कृष्णवर्णं तज्जलं दक्षिणनासारन्ध्रेण विनिर्गतं ध्यात्वा दक्षिणकरेणादाय स्ववामभागे वज्रशिलां ध्यात्वा "ॐश्लींपशुहुंफट्" इति पाशुपतास्त्रेण तस्यामास्फाल्य, हस्तौ प्रक्षाल्य मूलमन्त्रेण त्रिराचम्याञ्जलिना जलमादायोत्थाय स्वेष्टदेवतागायत्रीमुच्चार्य "श्रीमहादेव एष तेऽर्घ्यः स्वाहा"। महादेवेत्युपलक्षणम् । इति त्रिरर्घ्याञ्जलिं सूर्याभिमुखमुत्क्षिप्य मूलमुच्चार्य "श्रीमहादेवं तर्पयामि नमः" इति त्रिः संतर्प्य, प्राग्वत् प्राणायामादिकं कृत्वा सूर्यमण्डले देवं ध्यायन् "ॐतन्महेशाय विद्महे वाग्विशुद्धाय धीमहि तन्नः शिवः प्रचोदयात्" ॥ इति शिवगायत्रीं तत्तद्देवतागायत्रीं यथाशक्ति जपित्वा मूलमन्त्रं वाष्टोत्तरशतं जपित्वा जपं समर्प्य स्तुत्वा प्रणम्य सूर्यमण्डलाद् देवं हृदि विसृज्य श्रीगुरुं प्रणमेदिति त्रिषु कालेषु तान्त्रिकसन्ध्याविधिः ॥ गणेशाद्युपासकैरप्युक्तयुक्त्या तत्तत्संध्या कार्या, तत्तद्गायत्र्यार्घ्यदानजपतत्तन्मूलमन्त्रजपश्च विशेषः । तत्तद्गायत्री तत्तत्कल्पे द्रष्टव्या । अत्र—

"सन्ध्यालोपो न कर्तव्यः शम्भोराज्ञैवमेव हि । दीक्षितः संध्यया हीनो न दीक्षाफलमश्नुते ॥"

इति शिवरहस्यवचनात् संध्यात्रयमावश्यकमिति । स्वसमये न कृता चेत् संध्या तदाष्टोत्तरशतजपं प्रायश्चित्तार्थं कृत्वा पूर्वसंध्यां कृत्वा तत्तत्कालसंध्यां कुर्यात् ॥

तत्र प्रकृते प्रातः संध्यावन्दनानन्तरं वैदिकतर्पणं निर्वर्त्य मूलेन प्राणायामत्रयष्यादिन्यासपूर्वकं स्वपुरतो वमिति धेनुमुद्रया जलममृतीकृत्य, तत्र देवं सचक्रं साङ्गावरणं ध्यात्वा मूलमन्त्रमुच्चार्य "श्री अमुकदेवतां तर्पयामि नमः" इत्यष्टोत्तरशतवारं तदर्धमष्टाविंशतिवारं वा देवस्य मुखकमले परमामृतबुद्ध्या तत्तीर्थजलैः संतर्प्यावरणदेवताश्च "अमुकं तर्पयामि नमः" इति प्रत्येकमेकैकाञ्जलिना सन्तर्प्य देवं स्वहृदि विसृज्य तीर्थं च सूर्यं विसृज्य गुरुदिक्पतिग्रहान् प्रणम्य, शुद्धोदकपूर्णपात्रमादाय हृदि स्वेष्टदेवतां स्मरन् मौनी स्वपदमात्रदृष्टिः स्तोत्रादिकं पठन् स्वगृहं गच्छेत् । ततो द्वारि स्थितः स्वपापं मनसा संचिन्त्य,

"देव त्वं प्राकृतं चित्तं पापाक्रान्तमभून्मम । तन्निःसारय चित्तान्मे पापं फट्फट्फट् ते नमः ॥
सूर्यः सोमो यमः कालो महाभूतानि पञ्च च । एते शुभाशुभस्येह कर्मणो नव साक्षिणः ॥"

इति पठित्वा 'हुंफट्' इति क्रोधदृष्ट्या पार्श्वद्वयमूर्ध्वमधश्चावलोक्य सुमना भूत्वा गृहान्तः प्रविश्याङ्गणे स्थित्वा पादौ प्रक्षाल्याचम्याङ्गणभूमौ गोमयोपलिप्तायां सिन्दूरादिना रचितवृत्तमण्डलमध्ये स्वासनमास्तीर्य

१ 'मत्रयं' क. पाठः ।

ॐ आधारशक्तिकमलासनाय नमः ” इत्यासनं संपूज्य, तत्र प्राङ्मुख उपविश्य वक्ष्यमाणसूर्यमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि अजाय ऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदये श्रीसूर्यदेवतायै नमः । इति विन्यस्य सूर्यार्घ्यदाने विनियोगः इति कृताञ्जलिर्वदेत् । ततः अङ्गुष्ठयोः ह्रां हृदयाय नमः । तर्जन्योः ह्रीं शिरसे स्वाहा । मध्यमयोः ह्रूं शिखायै वषट् । अनामिकयोः ह्रैं कवचाय हुं । कनिष्ठिकयोः ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् । करतलकरपृष्ठयोः ह्रः अस्त्राय फट् । इति करयोर्विन्यस्यैतानेव पञ्चमन्त्रान् हृदयशिरःशिखाकवचनेत्रेषु विन्यस्यास्त्रमन्त्रेण तालत्रयदशदिग्बन्धनं च कृत्वा,

रक्ताम्बुजासनमशेषगुणैकसिन्धुं भानुं समस्तजगतामधिपं नमामि ।
पद्मद्वयाभयवरान् दधतं कराब्जैर्माणिक्यमौलिमरुणाङ्गरुचिं त्रिनेत्रम् ॥

इति सूर्यं ध्यात्वा स्वपुरतः पुरस्तात्प्रयोगप्रकरणे वक्ष्यमाणप्रयोजनतिलकाख्यत्र्यक्षरमन्त्रोक्तविधिना साङ्गं सावरणं संपूज्य, तदशक्तौ तन्मण्डले साङ्गावरणं ध्यात्वा संपूज्य, स्वपुरतश्चतुरस्रवृत्तत्रिकोणात्मकं मण्डलं कृत्वा “श्रीसूर्याधारमण्डलाय नमः ” इति मण्डलं संपूज्य, तत्र साधारं प्रस्थजलग्राहि ताम्रपात्रं निधाय सूर्यमन्त्रेण शुद्धोदकेनापूर्य तिलयवसर्षपश्यामाककुशाग्रगन्धाक्षतरक्तपुष्पाणि रक्तचन्दनं च निक्षिप्य कुशैराच्छाद्य तत्पात्रं कराभ्यामाच्छाद्य सूर्यमन्त्रमष्टोत्तरशतं जपित्वा जानुभ्यामवनीं गतस्तत्पात्रं कराभ्यामामस्तकमुद्धृत्य पूर्वोक्तरूपं सूर्यं निजेष्टदेवताभेदेन ध्यायन् “ओंह्रांह्रींसःसग्रहराशिनक्षत्रयोगकरणपरिवृत श्रीसूर्य एष तेऽर्घ्यः स्वाहा ” इति सूर्यायार्घ्यं दत्त्वा, तदर्घ्याम्बुपूतं सूर्यं ध्यायन् तन्मन्त्रं यथाशक्ति जपित्वा सूर्यं स्तुत्वा प्रणम्य स्वपुरः पूजापक्षे तं विसृज्य, पूजामण्डपद्वारं गत्वा तत्र वक्ष्यमाणविधिना सामान्यार्घ्यं संस्थाप्य, तदशक्तौ ताम्रादिपात्रस्थं जलं धेनुमुद्रया अमृतीकृत्य तेन जलेन वा पूजामण्डपस्य द्वारं प्रोक्ष्य द्वारस्योर्ध्वशाखाया मध्ये विघ्नाय नमः । तद्दक्षिणे महालक्ष्म्यै नमः। वामे सरस्वत्यै नमः । पुनर्मध्ये द्वारश्रियै नमः । द्वारस्य वामदक्षिणशाखयोः गं गणपतये नमः । क्षं क्षेत्रपालाय नमः । शंखनिधिवसुधाराभ्यां नमः । पद्मनिधिवसुमतीभ्यां नमः । मं मायाशक्त्यै नमः । चिं चिच्छक्त्यै नमः । गं गङ्गायै नमः । यं यमुनायै नमः। धं धात्र्यै नमः। विं विधात्र्यै नमः । इति द्वन्द्वक्रमेणाधोऽधः संपूज्य, अधो देहल्यै नमः । वामदक्षिणयोः नन्दिने नमः । महाकालाय नमः । इति द्वारपालौ संपूज्य, उत्तरद्वारं गत्वा तदर्घ्याम्बुना प्रोक्ष्य प्राग्वद्विघ्नादिदेहल्यन्तं प्रोक्तक्रमेण संपूज्य, द्वारपार्श्वयोः गणेशाय नमः । वृषभाय नमः । इति द्वारपालौ संपूज्य, दक्षिणद्वारं गत्वा तथैवाभ्युक्ष्य विघ्नादिदेहल्यन्तमभ्यर्च्य, द्वारपार्श्वयोः उमायै नमः । चण्डेश्वराय नमः । इति द्वारपालौ संपूजयेत् ॥ वैष्णवे तु नन्द–सुनन्द–चण्ड–प्रचण्ड–बल–प्रबल–भद्र–सुभद्राः प्रतिद्वारं द्विद्विक्रमेण पूजयेत् । गाणेशे वक्रतुण्डैकदंष्ट्रमहोदरगजाननलम्बोदरविकटविघ्नराजधूम्रवर्णास्तथैव पूज्याः॥ शाक्तसारस्तु·········[?] ब्राह्म्याद्यष्टमातरस्तु प्राग्वत्पूज्याः । पुनः पश्चिमद्वारं गत्वास्त्रमन्त्रेण सप्तधाभिमन्त्र्य,

“अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः प्रेतगुह्यकाः । ये चात्र निवसन्त्यन्ये देवता भुवि संस्थिताः ॥
अपसर्पन्तु [1]ये भूता ये भूता भुवि संस्थिताः । ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥”

इत्यन्तेऽस्त्रमन्त्रं जपन् नाराचमुद्रया मण्डपान्तः प्रक्षिप्य, तस्मान्निर्गच्छतां विघ्नानां स्ववामाङ्गसंकोचेन मार्गं दत्त्वास्त्रमन्त्रं पठन् वामपार्ष्णिघातत्रयेण भौमान्, ऊर्ध्वोर्ध्वतालत्रयेणान्तरिक्षगान्, तिग्मदृष्ट्यावलोकनेन दिव्यान् विघ्नानुत्सार्य, दक्षिणपादपुरःसरं शाक्तो वामपादपुरःसरं देहलीमुल्लङ्घ्यान्तः प्रविश्य वाससा द्वारमाच्छाद्य पञ्चगव्यार्घ्यतोयाभ्यां घण्टावादनपूर्वकं मण्डपाभ्यन्तरं प्रोक्ष्य, मण्डपस्य नैर्ऋतकोणे वास्तुपुरुषाय

1 ‘ते’ क. पाठः ।

नमः । तत्रैव वास्त्वधीशाय ब्रह्मणे नमः । इति संपूज्य, मण्डपस्येशानकोणे रक्तद्वादशशक्तिसहिताय श्रीरत्नपनाथाय नमः । इति दीपनाथं संपूज्य,

"अतितीक्ष्ण महाकाय कल्पान्तदहनोपम । भैरवाय नमस्तुभ्यं ममाज्ञां दातुमर्हसि ॥"

इति भैरवाज्ञां प्रार्थ्य "अः फट्" इति मण्डपमध्यस्थां पूजावेदीं गत्वा, शिरसि मेरुपृष्ठाय ऋषये नमः । मुखे सुतलाय छन्दसे नमः । ह्रदि पृथिव्यै देवतायै नमः । इति विन्यस्य पृथिवीप्रार्थने विनियोगः इति कृताञ्जलिरुक्त्वा,

"ॐ पृथ्वि त्वया धृता लोका देवि त्वं विष्णुना धृता । त्वं च धारय मां नित्यं पवित्रं कुरु चासनम् ॥"

इति पृथिवीं प्रार्थ्य, स्वासनस्थानं मूलमन्त्रेण वीक्ष्यास्त्रमन्त्रेण प्रोक्ष्य तेनैव मन्त्रेण कुशैः सन्ताड्य कवचमन्त्रेणाभ्युक्ष्य, तत्र मण्डूकादिवेदिकान्ताः पीठदेवताः संपूज्य तत्र चेलाजिनकुशोत्तरं हस्तद्वयमात्रं चतुरस्रं चतुरङ्गुलोच्छ्रितं स्वासनमास्तीर्य मूलमन्त्रेण द्वादशाभिमन्त्रितेन जलेनाभ्युक्ष्य "ह्रीं आधारशक्तिकमलासनाय नमः" इति संपूज्य, तत्र प्राङ्मुख उदङ्मुखो वा स्वस्तिकवीरसिद्धान्यतमेनोपविश्य, आसनस्य स्वदक्षिणाग्रकोणादिचतुष्कोणेषु प्रादक्षिण्येन गं गणपतये नमः । दुं दुर्गायै नमः । सं सरस्वत्यै नमः । क्षं क्षेत्रपालाय नमः । इति संपूज्य गन्धपुष्पाक्षतादीनि पूजाद्रव्याणि स्वदक्षिणभागे निधाय "ह्रांह्रूंफट्" इति मन्त्रं स्मरन् दिव्यदृष्ट्या विलोक्य कर्पूरादिवासितशुद्धोदकपूर्णं वामभागस्थं कुम्भं श्रीमिति वामपाणिना संस्पृशन् दक्षिणकराङ्गुल्यग्रेण ज्रीं इति कुम्भस्थं जलं संस्पृश्य, रमिति दीपशिखां स्पृष्ट्वा करं प्रक्षाल्य कृताञ्जलिर्वामे गुरुभ्यो नमः । दक्षिणे गणपतये नमः । अग्रे महादेवाय नमः । इति प्रणम्य, चन्दनसुगन्धपुष्पाणि हस्ौं इति मन्त्रेणादायास्त्रमन्त्रेण मर्दयित्वा करौ सुरभीकृत्य तत्पुष्पं वामकरेण स्वमूर्धानं परितो रोमिति भ्रामयित्वाघ्राय, ओं हौं

"ते सर्वे विलयं यान्तु ये मां हिंसन्ति हिंसकाः । मृत्युरोगभयक्लेशाः पतन्तु रिपुमस्तके ॥"

इति पठित्वास्त्रमन्त्रेण नाराचमुद्रया ईशान्यां दिशि दूरे प्रक्षिप्य, अस्त्रमन्त्रेण पुनः करावन्योन्यमार्जनेन संशोध्यास्त्रमन्त्रेणोर्ध्वोर्ध्वतालत्रयमङ्गुष्ठतर्जन्युत्थशब्देन दशदिग्बन्धनं कृत्वा त्रिशूलमुद्रामुद्रितौ व्यस्तौ मणिबन्धेनान्योन्यसंपृक्तौ करौ स्वमूर्धानं परितोऽस्त्रमन्त्रं स्मरन् प्रादक्षिण्येन त्रिर्भ्रामयन् अग्निप्राकारत्रयं विधाय तन्मध्यगतमात्मानं संचिन्त्य मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा भूतशुद्धिं कुर्यात् ॥

अत्र प्रागुक्तपरिपाट्या भूतशुद्ध्यादिकं तु, प्रथमतो भूतशुद्धिः, ततः प्राणप्रतिष्ठा, ततोऽन्तर्मातृकान्यासः । अत्रान्तर्मातृकान्यासो मनसैव कार्यः । "पुष्पैरनामया वापि मनसा वा न्यसेदणून्" इति दक्षिणामूर्तिसंहितावचनात् । "एवमन्तः प्रविन्यस्य मनसा नो बहिर्न्यसेत्" इति कुम्भसंभववचनाच्च । अत्र वाशब्दः समुच्चये । अणून् मन्त्रान् । अत्रैवं व्यवस्था—पुष्पैर्देवतामूर्तौ, अनामया स्वदेहे, मनसा मूलाधारादिचक्रेषु, तत्र करस्पर्शासंभवात् । अनामया साङ्गुष्ठया, । "अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु न्यासः सर्वत्र संमतः" इति पद्मवाहिनीवचनात् । ऋष्यादिकरषडङ्गन्यासव्यतिरिक्तेष्वियं व्यवस्था ज्ञेया । तत्रानङ्गुष्ठानां सर्वाङ्गुलीनां विहितत्वात् तथैव संप्रदायात् । षडङ्गमन्त्राणामपि पृथक्पृथक्प्रतिपादनाच्चेति ।

ततो बहिर्मातृकान्यासः । अत्र बहिर्मातृकान्यासे केवलं विन्दुयुक्तत्वमक्षराणां वीर्ययोजनार्थमिति संप्रदायः । ततो विन्दुमातृकान्यासः । ततो विसर्गमातृकान्यासः । ततो विन्दुविसर्गयुक्तमातृकान्यासः । अत्र

---

१ 'न्यमनुज्ञां' क. पाठः । २ 'प्राप्य' क. पाठः । ३ 'देवि' क. पाठः ।

वानप्रस्थैरादौ सृष्टिस्ततः स्थितिस्ततः संहार इति कार्यः । गृहस्थैस्तु प्रथमं संहारस्ततः सृष्टिस्ततः स्थितिः कार्या । ब्रह्मचारिभिः आदौ स्थितिस्ततः संहारस्ततः सृष्टिः कार्या । अत्र केचित् "गृहस्थैः सृष्टिस्थितिसंहारानन्तरं पुनः सृष्टिस्थिती च कार्ये, तेन स्थित्यन्तता स्यात् । एवं ब्रह्मचारिभिः सृष्टिस्थितिसंहारानन्तरं पुनः सृष्टिन्यासः कार्यः । एवं कृते स्थित्यन्तता सृष्ट्यन्तता संहारान्तता च भवति' इत्याहुः । अत्र यथागुरूपदेशं कार्यमिति ॥

ततस्तारोत्थैकपञ्चाशत्कलामातृकान्यासः । ततः केशवादिमातृकान्यासः । ततः श्रीकण्ठादिमातृकान्यासः । ततो भुवनेश्वरीमातृकान्यासः । ततः श्रीबीजादिमातृकान्यासः । ततः कामबीजादिमातृकान्यासः ततः श्रीशक्तिकामबीजादिमातृकान्यासः । ततः प्रपञ्चयागमातृकान्यासः । ततस्तत्तद्देवतोपासकस्तत्तद्देवतामातृकान्यासं कृत्वा मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा योगपीठन्यासं कुर्यात् ॥

तत्र प्राणायामप्रयोगः— तत्र बद्धपद्मासन ऋजुकायः समुपविश्य दक्षिणाङ्गुष्ठेन दक्षिणनासापुटं निरुध्य वामनासापुटेन वायुमाकृष्य स्वोदरे पूरयित्वा कनिष्ठानामिकाभ्यां वामनासापुटं च निरुध्य हृदि देवं ध्यायन् मूलमन्त्रं जपन् यावच्छक्यं वायुं कुम्भकेन धृत्वा पुनर्दक्षिणनासापुटेन शनैःशनैर्वायुं त्यजेदित्येकः प्राणायामः । पुनर्दक्षिणनासापुटेन वायुमाकृष्य तथैव कुम्भयित्वा पुनर्वामनासारन्ध्रेण तं वायुं त्यजेदित्यन्यः । पुनर्वामनासारन्ध्रेण प्राग्वद्वायुमापूर्य तथैव कुम्भयित्वा तथैव दक्षिणनासारन्ध्रेण तं वायुं त्यजेदित्यपरः । इत्थं प्राणायामत्रयं कृत्वा, मूलाधारे 'मण्डूकाय नमः' इत्यादिपरतत्त्वान्तं प्रागुक्तक्रमेण विन्यस्य "ॐ नमो भगवते सकलगुणात्मने शक्तियुक्तायानन्ताय योगपीठात्मने नमः" इति मूर्धादिपादान्तं व्यापकत्वेन न्यसेदिति योगपीठन्यासः । अत्र योगपीठस्थाने—गाणेशैः सुधार्णवस्थाने इक्षुरससमुद्रो विष्णुसूर्योपासकैः क्षीरसमुद्रस्तत्र तत्तत्पीठमन्त्रश्च न्यस्तव्य इति विशेषः ॥

अत्र मूलमन्त्रन्यासः, स च तत्तत्कल्पेषु बोद्धव्यः । ततस्तत्तत्कल्पोक्तमुद्रा विरच्य स्वेष्टदेवताकल्पोक्तरूपं स्वाभेदेन ध्यात्वा स्वशिरसि मूलमन्त्रेण पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा पुनर्हृदयकमले ध्यात्वा, योगपीठपुरःसरं मानसैरुपचारैर्देवं साङ्गं सावरणं संपूज्य मानसमेव नैवेद्यं दत्त्वा देवं भुञ्जानं ध्यायन्, मूलाधारे आत्मान्तरात्मपरमात्मज्ञानात्मेत्यात्मचतुष्काकारचतुरस्रे कुण्डमध्ये चिच्छक्तिं कुण्डलिनीं वह्निरूपां ध्यात्वा मूलमन्त्रमुच्चार्य "अहन्तां जुहोमि स्वाहा"। पुनर्मूलं "असत्यं जुहोमि स्वाहा" इत्थमहन्तासत्यपैशुन्यकामक्रोधलोभमदमोहमात्सर्याणि क्रमेण सुषुम्नास्रुग्युक्तमनःस्रुवेण हुत्वा प्राणायामऋष्यादिकरषडङ्गन्यासपूर्वकं मूलमन्त्रमष्टोत्तरशतवारं जपित्वा गुह्येत्यादिना समर्प्य श्रीगुरुं प्रणम्य, पुरतश्चन्दनादिलिप्ते श्रीपर्ण्यादिपीठे सौधादिनिर्मिते स्थण्डिले वा कुङ्कुमादिना तत्तत्कल्पोक्तं पूजाचक्रं निर्माय, तत्र मूलमन्त्रेण पुष्पाञ्जलिं दद्यात् । यद्वा सुवर्णादिभिः शिल्पिवरैर्निर्मितं पूजाचक्रं चन्दनादिमण्डितं प्राग्वत् पीठे संस्थाप्य पुष्पाञ्जलिं दद्यात् । तत्र स्वर्णरूप्यादिधातुनिर्मितस्य पूजाचक्रस्याम्लरसादिना संशुद्धस्यादौ वैदिकमार्गेणाग्न्युत्तारणं कारयित्वा मधुघृतगोदुग्धनारिकेलजलैः पृथक्पृथगभिषिच्य पञ्चाशद्वर्णौषधिकाथजलैस्तत्तन्मन्त्रौषधिकाथजलैर्वाभिषिञ्चेत् ॥

अत्र मन्त्रवर्णौषधिग्रहणे मन्त्रवर्णेषु पुनरुक्तवर्णानामोषध्यो यस्य वर्णस्य यावत्य आवृत्तयो मन्त्रे दृश्यन्ते तस्यौषधेस्तावन्तो भागा ग्राह्याः । तास्तु प्रागेव प्रदर्शिताः । ततः शुद्धजलैः प्रक्षाल्य चन्दनागरुकर्पूरकस्तूरीकुङ्कुमादिपङ्कैरालिप्य पुरतः शुभे पीठे संस्थाप्य तच्चक्रं स्पृष्ट्वा मूलमन्त्रमष्टोत्तरसहस्रं जपित्वा संशुद्धस्य तस्य चक्रस्य प्रागुक्तप्राणप्रतिष्ठामन्त्रे "अमुकदेवतापूजाचक्रस्य" इत्यादितत्तद्देवतानामपूर्वकं देवमावाह्य साङ्गं सावरणं संपूज्य महानैवेद्यं बलिदानादिपूर्वकं महोत्सवं प्रत्यहं दिनत्रयपर्यन्तं कुर्यात् ।

दिनत्रयमपि, प्रथमदिने आवाहितं देवं न विसर्जयेत् । चतुर्थदिने नित्यपूजान्ते देवं विसर्जयेत् । प्रति प्रतिष्ठिते चक्रे नित्यनैमित्तिकादिपूजनं च कुर्यात् । अग्न्युत्तारणं तु ऋग्वेदोक्ताग्निसूक्तेनैव वा कार्यम् । सूक्तं तु—[ऋ० १० मं० ८० सू०]

अग्निः सप्तिं वाजंभरं ददात्यग्निर्वीरं श्रुत्यं कर्मनिष्ठाम् ।
अग्नी रोदसी वि चरत्समञ्जन्नग्निर्नारीं वीरकुक्षिं पुरन्धिम् ॥ १ ॥
अग्नेरप्नसः समिदस्तु भद्राग्निर्मही रोदसी आ विवेश ।
अग्निरेकं चोदयत्समत्स्वग्निर्वृत्राणि दयते पुरूणि ॥ २ ॥
अग्निर्ह त्यं जरतः कर्णमावाग्निरद्भ्यो निरदहज्जरूथम् ।
अग्निरत्रिं घर्म उरुष्यदन्तरग्निर्नृमेधं प्रजयासृजत्सम् ॥ ३ ॥
अग्निर्दाद्द्रविणं वीरपेशा अग्निरृषिं यः सहस्रा सनोति ।
अग्निर्दिवि हव्यमा ततानाग्नेर्धामानि विभृता पुरुत्रा ॥ ४ ॥
अग्निमुक्थैरृषयो वि ह्वयन्तेऽग्निं नरो यामनि बाधितासः ।
अग्निं वयो अन्तरिक्षे पतन्तोऽग्निः सहस्रा परि याति गोनाम् ॥ ५ ॥
अग्निं विश ईळते मानुषीर्या अग्निं मनुषो नहुषो वि जाताः ।
अग्निर्गान्धर्वीं पथ्यामृतस्याग्नेर्गव्यूतिर्घृत आ निषत्ता ॥ ६ ॥
अग्नये ब्रह्म ऋभवस्ततक्षुरग्निं महामवोचामा सुवृक्तिम् ।
अग्ने प्राव जरितारं यविष्ठाग्ने महि द्रविणमा यजस्व ॥ ७ ॥

अथैतस्य प्रयोगः—तत एभिर्मन्त्रैः प्रथमं प्रतिष्ठितस्य चक्रादिकमग्निशब्दरहितैः शतावृत्त्या शुद्धजलैरभिषिच्यानन्तरमग्निशब्दसहितैः शताद्यावृत्त्याभिषिञ्चेदित्यग्न्युत्तारणविधिः ॥ ततः प्रत्यहमम्लादिभिः शुद्धजलेन प्रक्षालनं धातुमयचक्रस्य, स्फटिकस्य जलेनैव क्षालनं कार्यमिति ॥ अथ कालीमते चक्रप्रतिष्ठाविधिस्तु वामकेश्वरतन्त्रे— भैरव्युवाच ।

चक्रभेदं महादेव त्वत्प्रसादान्मया श्रुतम् । इदानीं श्रोतुमिच्छामि प्रतिष्ठाक्रमनिर्णयम् ॥ १ ॥
शङ्कर उवाच
शृणु देवि महाभागे जगत्कारिणि कौलिनि । तस्योद्यापनकर्माङ्गं सर्वकार्यविनिर्णयम् ॥ २ ॥
स्नात्वा सङ्कल्पयेन्मन्त्री गुरोरर्चनमारभेत् । पञ्चगव्यं ततः कृत्वा शिवमन्त्रेण मन्त्रितम् ॥ ३ ॥
तत्र चक्रं क्षिपेन्मन्त्री प्रणवेन समाकुलम् । समुद्धृत्य ततश्चक्रं स्थापयेत्पूर्णपात्रके ॥ ४ ॥
पञ्चामृतेन दुग्धेन शीतलेन जलेन च । चन्दनेन सुगन्धेन कस्तूरीकुङ्कुमेन च ॥ ५ ॥

पयोदधिघृतक्षौद्रशर्कराद्यैरनुक्रमात् । तोयधूपान्तरैः कुर्यात्पञ्चामृतविधिं बुधः ॥ ६ ॥
हाटकैः कलशैर्देवीमष्टभिर्वारिपूरितैः । कषायजलसंपन्नैः कारयेत् स्नानमुत्तमम् ॥ ७ ॥
स्नानं समाप्य तां देवीं स्थापयेत् स्वर्णपात्रके । यन्त्रराजाय विद्महे महायन्त्राय धीमहि ।
तन्नो यन्त्रं प्रचोदयात् ॥ ८ ॥
स्पृष्ट्वा यन्त्रं कुशाग्रेण गायत्र्या चाभिमन्त्रयेत् । अष्टोत्तरशतं देवि देवताभावसिद्धये ॥ ९ ॥
आत्मशुद्धिं ततः कृत्वा षडङ्गैर्देवतां यजेत् । तत्रावाह्य महादेवीं जीवन्यासं च कारयेत् ॥ १० ॥
उपचारैः षोडशभिर्महामुद्रादिभिः सदा । फलताम्बूलनैवेद्यैर्देवीं तत्र समर्चयेत् ॥ ११ ॥
पट्टसूत्रादिकं दद्याद्वस्त्रालङ्कारमेव च । मुकुरं चामरं घण्टां यथायोग्यं महेश्वरि ॥ १२ ॥
सर्वमेतत्प्रयत्नेन दद्यादात्महिते रतः । ततो जपेत्सहस्रं च सकलेप्सितसिद्धये ॥ १३ ॥
बलिदानं ततः कृत्वा प्रणमेच्चक्रराजकम् । अष्टोत्तरशतं हुत्वा संपाताज्यं विनिक्षिपेत् ॥ १४ ॥
होमकर्मण्यशक्तश्चेद् द्विगुणं जपमाचरेत् । धेनुमेकां समानीय स्वर्णशृङ्गाद्यलङ्कृताम् ॥ १५ ॥
गुरवे दक्षिणां दद्यात्ततो देव्या विसर्जनम् ।

अथ प्रयोगः—तत्र साधकः कृतनित्यक्रियः स्वस्तिवाचनपूर्वकं सङ्कल्पं कुर्यात् । अद्येहेत्यादि अमुकगोत्रोऽमुकशर्मामुकदेवतायाः पूजार्थममुकयन्त्रसंस्कारमहं करिष्ये इति सङ्कल्प्य, पञ्चगव्यमानीय हौमित्यष्टोत्तरशतमभिमन्त्र्य ओमिति यन्त्रं तत्र निक्षिपेत् । तस्मादुत्तोल्य पात्रान्तरे स्थापयेत् । ततः शीतलजलचन्दनकस्तूरीकुङ्कुमैः स्नापयित्वा पञ्चामृतं प्राग्वत् हौमिति शोधयित्वा स्थापयेत् ॥

तत्र क्रमस्तु—क्षीरेण स्नाप्य पुनः शुद्धजलैः स्नाप्य धूपयेत् । एवं दधिघृतमधुशर्कराभिः । ततोऽष्टभिः कलशैः कुङ्कुमगोरोचनाचन्दनमिश्रिततोयैः स्नापयेत् मूलमन्त्रेण सर्वत्र । ततो यन्त्रमुत्तोल्य कुशाग्रेण स्पृशन् "यन्त्रराजाय विद्महे महायन्त्राय धीमहि तन्नो यन्त्रं प्रचोदयात्" इत्यष्टोत्तरशतवारमभिमन्त्र्य प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् ॥ ततस्तत्रेष्टदेवतामावाह्य षोडशोपचारैः संपूज्य षडङ्गेन पूजयेत् । तत्र पट्टसूत्रादिकं दत्त्वाष्टोत्तरसहस्रं जपेत् । शक्तश्चेद्बलिं दद्यात् । ततोऽष्टोत्तरशतहोमं कृत्वा प्रत्याहुतिं संपातं कुर्यात् । होमासामर्थ्ये द्विगुणजपः कार्यः । ततो गुरवे सुवर्णालङ्कृतां गां दक्षिणां च दत्त्वाच्छिद्रावधारणं कुर्यादिति ।

इत्थं प्रतिष्ठितं प्रक्षालितं चन्दनादिमण्डितं पुरतः प्रोक्तपीठे संस्थाप्य, तत्र मूलमन्त्रेण पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा प्राग्वदर्घ्यादिपात्राण्यासाद्यार्घ्यजलं किंचित् पात्रान्तरेणोद्धृत्य तेन जलेन स्वात्मानं पूजाचक्रं पूजाद्रव्याणि च मूलमन्त्रेण प्रोक्ष्य तेषु धेनुमुद्रां प्रदर्श्य, स्वदेहं गन्धादिभिरलङ्कृत्य स्वेष्टदेवतारूपं संचिन्त्य स्वशिरसि श्रीगुरुं, मूलाधारे गणपतिं च संपूज्य, प्रागुक्तयोगपीठदेवतास्तत्तन्न्यासस्थानेषु संपूज्य हृदयकमलकेसरेषु तत्तत्पीठशक्तीश्च संपूज्य, तत्तत्पीठमन्त्रेण सर्वाङ्गेषु पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा स्वेष्टदेवतारूपं स्वात्मानं ध्यायन् मूलमन्त्रेण मूर्ध्नि हृदये गुह्ये पादयोः सर्वाङ्गे च पञ्चस्थानेषु पञ्च पुष्पाञ्जलीन् दत्त्वा धूपदीपनैवेद्यैरत्र प्राग्वन्मूलाधारे चतुरस्रं कुण्डं संचिन्त्य तत्र कुण्डल्यात्मकपरमात्मवह्निं संचिन्त्य मूलमन्त्रमुच्चार्य,

"धर्माधर्महविर्दीप्ते आत्माग्नौ मनसा स्रुचा । सुषुम्नावर्त्मना नित्यमक्षवृत्तीर्जुहोम्यहम् ॥"

पुण्यं जुहोमि स्वाहा । पुनर्मूलं प्रागुक्तश्लोकमन्त्रं च, पापं जुहोमि स्वाहा । इत्थं पुण्यपापे कृत्याकृत्ये सङ्-

कल्पविकल्पौ धर्मं च पृथक् हुत्वा पुनर्मूलं,

"प्रकाशाकाशहस्ताभ्यामवलम्ब्योन्मनीस्रुचम् । धर्माधर्मकलास्नेहपूर्णां वह्नौ जुहोम्यहं स्वाहा ॥"

इति धर्माधर्मात्मकं सकलप्रपञ्चकं पूर्णाहुतित्वेन हुत्वा निरस्तनिखिलोपाधितया निरतिशयसुखानन्दचिद्विलासात्मकं स्वात्मानं ध्यायन्, प्राणायामर्घ्यादिकरषडङ्गन्यासपूर्वकं मूलमन्त्रमष्टोत्तरशतवारं जपित्वा जपं समर्प्यार्घ्यजलेन पूजाचक्रमभ्युक्ष्य, चक्रस्योत्तरभागे ऐं गुरुभ्यो नमः । दक्षिणे गं गणपतये नमः । इति संपूज्य पूजाचक्रस्याधस्तादतलादिसप्तपातालभावनया ॐ मण्डूकाय नमः । एवं कालाग्निरुद्राय नमः । मूलप्रकृत्यै नमः । आधारशक्त्यै नमः । कूर्माय नमः । अनन्ताय नमः । वराहाय नमः । इति संपूज्य, वराहस्य दंष्ट्रोपरि पृथिव्यै नमः । तस्यां सुधार्णवाय नमः । तस्मिन् नवरत्नमयद्वीपाय नमः । तन्मध्ये स्वर्णपर्वताय नमः । तदुपरि नन्दनोद्यानाय नमः । तदुपरि कल्पवृक्षेभ्यो नमः । तेषां मध्ये विचित्ररत्नभूम्यै नमः । तन्मध्ये स्वर्णप्राकाराय नमः । तन्मध्ये रत्नमण्डपाय नमः । तस्यान्तः स्वर्णवेदिकायै नमः । तदुपरि रत्नसिंहासनाय नमः । इति तत्तद्भावनया संपूज्य पूजाचक्राधारपीठं सिंहासनत्वेन परिकल्प्य, तस्य चाग्नेयादिकोणचतुष्टयस्य पादचतुष्टये धर्माय नमः । ज्ञानाय नमः । वैराग्याय नमः । ऐश्वर्याय नमः । इति प्रादक्षिण्येन संपूज्य, स्वाग्रादिपीठस्य गात्रचतुष्टये अधर्माय नमः । अज्ञानाय नमः । अवैराग्याय नमः । अनैश्वर्याय नमः । इति प्रादक्षिण्येन पूजयेत् ॥

ततः सिंहासनस्य मध्ये, मायायै नमः । विद्यायै नमः । इति मायाविद्ये पट्टसूत्रमयपट्टिकारूपेण लौकिकमञ्चवदोतप्रोतरूपेण ग्रथिते स्थिते ध्यात्वा संपूज्य, तदुपरि अनन्ताय नमः । इति तल्पाकारमनन्तं संपूज्य, तस्य मूर्ध्नि पद्माय नमः । आनन्दकन्दाय नमः । संविन्नालाय नमः । तद्दलेषु प्रकृतिमयपत्रेभ्यो नमः । तत्केसरेषु विकृतिमयकेसरेभ्यो नमः । तत्कर्णिकायां पञ्चाशद्वर्णबीजाढ्यसर्वतत्त्वरूपायै कर्णिकायै नमः । केसरेषु अं अर्कमण्डलाय नमः । कर्णिकायां उं सोममण्डलाय नमः । पत्रेषु मं वह्निमण्डलाय नमः । तथैव, ब्रह्मणे नमः । विष्णवे नमः । रुद्राय नमः । तत्रैव सं प्रबोधात्मने सत्त्वाय नमः । रं प्रकृत्यात्मने रजसे नमः । तं मोहात्मने तमसे नमः । आं आत्मने नमः । अं अन्तरात्मने नमः । पं परमात्मने नमः । ह्रीं ज्ञानात्मने नमः । सिंहासनस्य स्वाग्रादिचतुर्दिक्षु मध्ये च–ज्ञानतत्त्वात्मने नमः । मायातत्त्वात्मने नमः । कलातत्त्वात्मने नमः । विद्यातत्त्वात्मने नमः । परतत्त्वात्मने नमः । इति संपूज्य, तत्केसरेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन गणेशादितत्तत्पीठस्य नवशक्तीः पीठमन्त्रेण समस्तं पीठं च संपूज्य तत्तन्मूलमन्त्रमुच्चार्य "श्रीशिवादिमूर्तिं परिकल्पयामि" इति पीठमध्ये शिवलिङ्गादि तदभावे पुष्पादिकं वा निक्षिप्य ध्यानोक्तां मूर्तिं विभावयेत् । "नमः" इति कल्पितां मूर्तिं पूजयेत् ॥

अथ पञ्चायतनी चेत्[1] मध्ये शिवपूजायां देवस्याग्नेयादिकोणचतुष्टये सूर्यगणेशदुर्गाविष्णून् संस्थाप्य गणेशादिक्रमेण तत्तत्कल्पोक्तविधिना तत्तद्यन्त्रे तत्तत्पीठपूजापुरःसरं पृथक्पृथक् साङ्गावरणान् सर्वोपचारैः संपूज्य तत्तन्मन्त्रजपस्तोत्रपाठप्रणामक्षमापनादिभिः परितोषयेत् । एवं विष्ण्वादिपूजायां प्रमाणोक्तप्रकारेण कोणेषु देवताः संस्थाप्य प्रमाणोक्तप्रकारेणायतनदेवताः पूजयेत् । अत्र पञ्चायतनपूजायामपि पूज्यपूजकयोर्मध्ये प्राचीदिशं परिकल्प्य तदनुसारेणाग्नेय्यादिकं कल्पयेदिति । ततः पुनर्मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं मूलमन्त्रस्यर्ष्यादिकांश्च कृत्वा कराभ्यां पुष्पाञ्जलिमादाय पद्ममुद्रां बद्ध्वा पूर्वोक्तमातृकाम्भोजत्वेन ध्यात्वा पद्मासनेनोपविष्ट ऋजुकायोऽन्तर्मुखो गुदमेढ्रयोरन्तराले सुषुम्नान्तश्चतुरस्रमध्यस्थचतुर्दलपङ्कजदलेषु विद्योतत्

---

१ 'चैवं' क. पाठः ।

[...]सारचतुष्टयं सकेसरं पीतवर्णं मूलाधारं संचिन्त्य, तन्मध्ये सोमसूर्याग्निमयाकथादित्रिरेखं त्रिकोणं विभाव्य तन्मध्ये सूर्यकोटिप्रतीकाशं चन्द्रकोटिसुशीतलं जपाकुसुमप्रभं ज्योतिर्लिङ्गं ध्यात्वा, तदुपरि चिद्रूपां तडित्कोटिप्रभादीप्तां बिसतन्तुतनीयसीं प्रसुप्तभुजगीमिव सार्धत्रिवलयेन सर्वान्तर्यामितया स्थितां परब्रह्माविनाभूतां कुण्डलिनीं शक्तिं चिरं विभाव्य, गुरूपदिष्टविधिना गुदाकुञ्चनपूर्वकं हूंकारेण[1] तां कुण्डलिनीमुत्थाप्य सुषुम्नावर्त्मना मूलाधारस्वाधिष्ठानमणिपूरकानाहतविशुद्धाज्ञाख्यषट्चक्रभेदेन ब्रह्मरन्ध्रं नीत्वा, तत्रस्थपरमामृताम्बुधौ परमात्मनि संयोज्य शिवशक्त्यात्मकं तत्तेजो वहन्नासाध्वना निःसार्य करस्थपुष्पाञ्जलौ संयोज्य, मूलमन्त्रमुच्चार्य "श्रीशिव इहागच्छ इहागच्छ" इति चक्रमध्यस्थितमूर्तेः शिरसि पुष्पाञ्जलिप्रक्षेपेण तत्तेज आवाहनीमुद्रया समावाह्य तद् ब्रह्मरन्ध्रेण प्रविष्टं संचिन्त्य, श्रीशिवादिरूपेण परिणतं ध्यानोक्तरूपं तं ध्यायन् मूलमन्त्रमुच्चार्य "श्रीशिव इह तिष्ठ इह तिष्ठ" इति स्थापनीमुद्रां प्रदर्श्य,

"देवेश भक्तसुलभ सर्वाभरणसंयुत । यावत्त्वां पूजयिष्यामि तावदत्र स्थिरो भव ॥"

इति प्रार्थ्य, पुनर्मूलमन्त्रमुच्चार्य "श्रीशिव इह संनिधेहि इह संनिधेहि" इति सन्निधापनमुद्रया संनिधाप्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव इह संनिरुद्धो भव इह संनिरुद्धो भव" पुनर्मूलं "श्रीशिव इह संमुखो भव इह संमुखो भव" इति तत्तन्मुद्रया विधाय, पुनर्मूलं "श्रीशिव इहावगुण्ठितो भव इहावगुण्ठितो भव" इत्यवगुण्ठ्य देवस्य हृदयादिषडङ्गन्यासस्थानेषु षडङ्गमन्त्रान् विन्यस्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव सकलीकृतो भव सकलीकृतो भव" इति सकलीकृत्य, धेनुमुद्रां बद्ध्वा देवस्य मूर्ध्नि अमृतवृष्टिं धारयन् मूलमुच्चार्य "श्रीशिवामृतीकृतो भवामृतीकृतो भव" इत्यमृतीकृत्य महामुद्रां बद्ध्वा मूलमुच्चार्य "श्रीशिव परमीकृतो भव परमीकृतो भव" इति देवस्य मूर्ध्नि परमामृतवृष्टिं ध्यात्वा, मूलमन्त्रं ततः "ऐं वद वद वाग्वादिनि ऐं क्लिन्ने क्लेदिनि क्लेदय महाक्षोभं कुरु कुरु सौः ह्सौः" इति दीपनीमकारादिक्षकारान्तां मातृकां चोच्चार्यार्घ्योदकेन देवं त्रिः प्रोक्ष्य देवस्य हृदयं स्पृशन् पूर्वोक्तप्राणप्रतिष्ठामन्त्रैर्ममपदस्थाने श्रीशिवस्येति पदं प्रक्षिप्य प्राणप्रतिष्ठामन्त्रं जपेत् । देवस्य प्राणप्रतिष्ठां विधाय, मूलमन्त्रमुच्चार्य "श्रीशिवाय नमः" इति त्रिः पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा लिङ्गयोनित्रिशूलाक्षमालावराभयमृगखट्वाङ्गकपालडमरुकाख्या दश मुद्राः प्रत्येकं कामबीजेन विरच्य मूलमन्त्रेण प्रदर्श्य ह्रमिति मुक्त्वेति दश मुद्राः प्रदर्श्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एतत्ते आसनं नमः" इति वार्क्षं चार्मं वास्त्रं पौष्पं तैजसं वा यथासंभवमासनं देवस्य वामभागे विन्यस्य, "हंहंहं इदमिदमिदं गृहाण स्वाहा" इति निवेद्य मूलेन पद्ममुद्रां प्रदर्श्य, पुनर्मूलमुच्चार्य "श्रीशिवाय नमः" इति पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा, पुनर्मूलमुच्चार्य "श्रीशिव कुशलं स्वागतं" इति कुशलस्वागतप्रश्नं कृत्वा कुशलस्वागतप्रश्नमुद्रे प्रदर्श्य, पुनर्मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एष तेऽर्घ्यः स्वाहा" इति पूर्वस्थापितार्घ्यपात्राद्गन्धपुष्पाक्षतयवकुशाग्रतिलसर्षपदूर्वान्वितं जलं पात्रान्तरेणोद्धृत्य देवस्य शिरसि दत्त्वा "ओं हंहंहं इदमिदमिदं गृहाण स्वाहा" इति निवेद्यार्घ्यमुद्रां प्रदर्श्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिवाय नमः" इति पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा, पुनर्मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एतत्ते पाद्यं नमः" इति पाद्यपात्राच्छ्यामाकदूर्वाब्जविष्णुक्रान्तान्वितं जलं पात्रान्तरेणोद्धृत्य देवस्य पादयोर्दत्त्वा ओं हंहंहमिति मन्त्रेण प्राग्वन्निवेद्य, मुद्रां प्रदर्श्य मूलं प्राग्वत्पुष्पाञ्जलिं दद्यात् । अत्र सर्वोपचारेषु प्रोक्तमन्त्रेण निवेदनं मूलमन्त्रेण पुष्पाञ्जलिं च प्रत्युपचारं कुर्यात् ।

तत आचमनीयपात्राज्जातीफललवङ्गकक्कोलचूर्णयुतजलं पात्रान्तरेणोद्धृत्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एतत्ते आचमनीयं सुधा" इति देवस्य मुखकमले दत्त्वा प्राग्वन्निवेद्याचमनीयमुद्रां प्रदर्श्य पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा मधुपर्कपात्रमुद्धृत्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एष ते मधुपर्कः सुधा" इति देवस्य मुखकमले दत्त्वा प्राग्वन्निवेद्य

---

१ 'हुंकारेण' क. ख. पाठः

मधुपर्कमुद्रां प्रदर्श्य पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा पुनराचमनीयपात्रात्पात्रान्तरेण जलमुद्धृत्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एतत्ते पुनराचमनीयं सुधा" इति पुनराचमनीयं दत्त्वा प्राग्वन्निवेद्याचमनीयमुद्रां प्रदर्श्य पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा, रत्नपादुके उपनीय "पादुकायुगमारुह्य भगवन् रत्ननिर्मितम् । स्नानमण्डपमायाहि स्नानार्थं शक्रदिग्गतम्"॥ इति प्रार्थ्य पूर्वस्यां दिशि विरचितं स्नानमण्डपं नीत्वा प्राग्वदासनं दत्त्वार्घ्यपाद्याचमनीयानि प्राग्वन्निवेद्य, सुगन्धतैलादिकमुपनीय "श्रीशिव एतत्ते सुगन्धतैलाभ्यङ्गसुगन्धामलकाद्युद्वर्तनादिकं नमः" इति सुगन्धामलकाद्युद्वर्तनादिकं च निधाय महाराजोपचारवत्स्नानविधैर्जलैरभिषिच्य गङ्गादितीर्थोदाहृतजलपूर्णकनककलशहस्ताभिर्देवकन्याभिरभिषिक्तं मत्वा; प्राग्वन्निवेद्य स्नानमुद्रां प्रदर्श्य मूलेन पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा प्राग्वदाचमनीयं दत्त्वा, जलापकर्षणार्थं वस्त्रं दत्त्वाङ्गप्रोञ्छनं परिकल्प्य श्वेतदुकूलयुगलमानीय वमिति वरुणबीजेनाभिमन्त्र्य, जलेनास्त्रमन्त्रेण प्रोक्ष्य "बृहस्पतिदैवताभ्यां वासोभ्यां नमः" इति संपूज्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एते ते वाससी नमः" इति वाससी परिधाप्य पूर्ववन्निवेद्य वस्त्रमुद्रां प्रदर्श्य पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा, पूर्ववदाचमनीयं दत्त्वा स्वर्णादिनिर्मितं यज्ञोपवीतमानीय, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एतत्ते यज्ञोपवीतं नमः" इति यज्ञोपवीतं दत्त्वा प्राग्वन्निवेद्य पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा यज्ञोपवीतमुद्रां प्रदर्श्य प्राग्वदाचमनीयं निवेद्य; रत्नपादुके उपनीय

"ओं पादुकायुगमारुह्य भगवन् रत्ननिर्मितम् । आगच्छ निर्मितं याम्यमलङ्कारस्य मण्डपम्" ॥

इति दक्षिणदिशि तमलङ्कारमण्डपं नीत्वा तत्र सिंहासने उपवेश्य नानाविधालङ्करणानि समुपनीय, प्राग्वत्प्रोक्ष्य "नानादेवतेभ्यो मुकुटाभरणेभ्यो नमः" इति संपूज्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एतत्ते मुकुटं नमः, एतत्ते कुण्डलं नमः" इति नानाभरणानि तत्तन्नाम्ना समर्प्य निवेद्याभरणमुद्रां प्रदर्श्य पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा, पादुके उपानीय

"पादुके परिधायेमे पञ्चवाद्यपुरःसरम् । यागमण्डपमायाहि परिवारगणैः सह" ॥

इति प्रार्थ्य प्रधानमण्डपं नीत्वा तत्र प्राक्कल्पितयोगपीठे देवं समुपवेश्य छत्रचामरादिनानाविधोपकरणहस्तं परिवारदेवतागणं सूर्यात् किरणसमूहमिव देवशरीराद्विनिर्गत्य स्वे स्वे स्थाने समुपविष्टं विशेषानुज्ञौ प्रधानदेवतासदृशाकाराभरणायुधादिशोभितं स्थिरीभूतं परितश्चक्रमध्ये ध्यात्वा, चन्दनागुरुकर्पूरादिनानागन्धमानीय प्राग्वत्प्रोक्ष्य "गन्धर्वदैवत्याय गन्धाय नमः" इति संपूज्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एष ते गन्धो नमः" इति देवाय गन्धं समर्प्य

"शरीरं ते न जानामि चेष्टां नैव च नैव च । मया निवेदितान् गन्धान् प्रतिगृह्य विलिप्यताम्" ॥

इति प्रपूज्य, मूलमुच्चार्य "श्रीशिवेमानि ते पुष्पाणि वौषट्" इति नानाविधानि सुगन्धशुभ्रपुष्पाणि समर्प्य प्राग्वन्निवेद्य पुष्पमुद्रां प्रदर्श्य देवं संपूज्य देवहृदयादिषु षडङ्गन्यासस्थानेषु षडङ्गानि लयाङ्गत्वेन संपूज्य "श्रीशिव परिवारदेवतापूजनार्थमनुज्ञां देहि" इति देवं प्रार्थ्य तत्तत्कल्पोक्तावरणदेवताः पूजयेदिति ॥

इत्थमङ्गावरणदेवताः संपूज्य तद्बाह्ये देवाग्राद्यष्टसु दिक्षु क्रमेण— लं इन्द्राय सुराधिपतये पीतवर्णाय वज्रहस्ताय ऐरावतवाहनाय नमः । रं अग्नये तेजोऽधिपतये रक्तवर्णाय शक्तिहस्ताय मेषवाहनाय नमः । टं यमाय प्रेताधिपतये कृष्णवर्णाय दण्डहस्ताय महिषवाहनाय नमः । क्षं निर्ऋतये रक्षोऽधिपतये धूम्रवर्णाय खड्गहस्ताय प्रेतवाहनाय नमः । वं वरुणाय जलाधिपतये शुक्लवर्णाय पाशहस्ताय मकरवाहनाय नमः । यं वायवे प्राणाधिपतये कृष्णवर्णायाङ्कुशहस्ताय मृगवाहनाय नमः । सं कुबेराय यक्षाधिपतये मौक्तिकवर्णाय गदाहस्ताय नरवाहनाय नमः । हं ईशानाय विद्याधिपतये स्फटिकवर्णाय शूलहस्ताय वृषभवाहनाय नमः । इति संपूज्य इन्द्रेशानयोर्मध्ये आं ब्रह्मणे लोकाधिपतये रक्तवर्णाय पद्महस्ताय हंसवाहनाय नमः । निर्ऋतिव-

रुनाम्मध्ये ह्रीं अनन्ताय नागाधिपतये गौरवर्णाय चक्रहस्ताय गरुडवाहनाय नमः , इति पूजयेत् ॥ एवं विस्ताराशक्तौ लं इन्द्राय नमः । रं अग्नये नमः । टं यमाय नमः । क्षं निर्ऋतये नमः । वं वरुणाय नमः । यं वायवे नमः । सं कुबेराय नमः । हं ईशानाय नमः । आं ब्रह्मणे नमः । ह्रीं अनन्ताय नमः , इति प्राग्वत्संपूज्य इन्द्रादीनां समीपे वं वज्राय नमः । एवं, शं शक्त्यै नमः । दं दण्डाय नमः । खं खड्गाय नमः । पां पाशाय नमः । क्रों अङ्कुशाय नमः । गं गदायै नमः । शं त्रिशूलाय नमः । पं पद्माय नमः । चं चक्राय नमः , इति लोकपालानायुधानि च पूजयेत् । अत्र सर्वत्रावरणपूजायां प्रथमावरणपूजान्ते मूलमन्त्रेण देवं संपूज्य संबोध्य मूलमन्त्रमुच्चार्य

"अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सल । भक्त्या समर्पये तुभ्यं प्रथमावरणार्चनम् " ॥

इति देवस्य चरणयोरर्घ्योदकं पुष्पादिकं दद्यात् । एवं द्वितीयावरणादिष्वप्यूहनीयम् ।

ततो मूलमुच्चार्य "साङ्गाय सावरणाय शिवाय नमः" इति त्रिः पुष्पाञ्जलिना संपूज्यास्त्रमन्त्रेण धूपभाजनं संप्रोक्ष्य हृदयमन्त्रेण धूपभाजनं गन्धादिभिरभ्यर्च्य, तत्र साराङ्गारान्निधाय वमिति धेनुमुद्रयामृतीकृत्य "क्लीं सुरभितेजसे स्वाहा" इति मन्त्रेण गुग्गुलादिधूपं निक्षिप्य "गन्धर्वदैवताय धूपाय नमः" इति धूपं संपूज्य, मूलमुच्चार्य

"वनस्पतिरसोत्पन्नो गन्धाढ्यो धूप उत्तमः । आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम् " ॥

इति धूपमुत्सृज्य, स्ववामभागे घण्टां निधायास्त्रमन्त्रेण प्रोक्ष्य तेनैव मन्त्रेण "घण्टायै नमः" इति त्रिरभिर्च्य "ॐ गजध्वनि मन्त्रमातः स्वाहा" इति घण्टामन्त्रेण तां त्रिभिरभिमन्त्र्य वामकरेण तां घण्टां वादयन् "ॐ हंहंहं इदमिदमिदं गृहाण स्वाहा" इति मन्त्रेण नीचैर्धूपं निवेद्य, धूपभाजनं देवस्य वामभागे निवेश्य धूपमुद्रां प्रदर्श्य देवं संपूज्य, दीपग्राहिण्यां गोघृतं तिलस्नेहं वा निक्षिप्य तत्र कर्पूरगर्भिणीं वर्तिं निधाय ह्रीमिति प्रज्वाल्य "विष्णुदैवत्याय घृतप्रदीपाय नमः, "वनस्पतिदैवत्याय तिलदीपाय नमः" इति तैलदीपश्चेत्संपूज्य वमिति धेनुमुद्रयामृतीकृत्य, मूलमुच्चार्य

"सुप्रकाशो महादीपः सर्वत्र तिमिरापहः । सबाह्याभ्यन्तरं ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम् " ॥

इत्युच्चार्य "श्रीशिव एष ते दीपो नमः" इति दीपमुत्सृज्य प्राग्वत् घण्टां वादयन् देवस्य पादादिमूर्धान्तं दीपमुच्चैः प्रदर्श्य, घार्तश्चेद्दक्षभागे तैलदीपश्चेद्देवस्य वामभागे दीपं निवेश्य दीपमुद्रां प्रदर्श्य, देवं संपूज्य प्राग्वद्देवस्य पाद्याचमनीये दत्त्वा स्वर्णादिपात्रे भक्ष्यभोज्यलेह्यचोष्यपेयात्मकं पञ्चविधमन्नं कटुम्ललवणतिक्तकषायमधुरात्मकषड्रसोपेतनानाविधव्यञ्जनसमेतं नैवेद्यमानीय "विष्णुदैवत्याय नैवेद्याय नमः" इति संपूज्य देवस्य पुरतः चतुरस्रमण्डले साधारं तत्पात्रं निधाय, मूलेन वीक्ष्यास्त्रेण प्रोक्षणीजलेन प्रोक्ष्य तेनैव मन्त्रेण कुशैस्त्रिः संताड्य कवचमन्त्रेणाभ्युक्ष्याधोमुखदक्षिणहस्तोपरि तादृशं वामहस्तं निधाय यमिति वायुबीजेनाष्टवारमभिमन्त्र्य नैवेद्यगतस्पर्शादिदोषान् शोषयित्वा, पुनर्वामहस्तोपरि दक्षिणकरं प्राग्वन्निधायाधोमुखवामहस्तेनाच्छादयन् रमिति वह्निबीजमष्टवारं जपन् तद्गतदोषान् दग्ध्वा, धेनुमुद्रां प्रदर्शयन् वमित्यमृतबीजमष्टधा जपन्नैवेद्यममृतीकृत्यास्त्रमन्त्रेण नैवेद्यस्योपरि चक्रमुद्रां दर्शयन् तत्संरक्ष्य मूलमन्त्रेणाष्टवारमभिमन्त्र्य दक्षिणहस्तेन जलं गृहीत्वा

"हेमपात्रगतं दिव्यं परमान्नं सुसंस्कृतम् । पञ्चधा षड्रसोपेतं गृहाण परमेश्वर ॥"

इति नैवेद्यस्योपरि चुलुकोदकं निक्षिप्य मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एतत्ते नैवेद्यं नमः" इत्युत्सृज्य, कराभ्यां तत्पात्रं स्पृशन् पूर्वोक्तमन्त्रेण निवेद्य पात्रान्तरे धेनुमुद्रयामृतीकृत्य देवस्य दक्षिणहस्ते तज्जलं किञ्चिद्दत्त्वा

"अमृतोपस्तरणमसि स्वाहा" इति देवमाचामयित्वा वामकरेण विकचोत्पलसन्निभां ग्रासमुद्रां दर्शयन् दक्षिणकरस्थकनिष्ठानामिकाङ्गुष्ठयोगेन "ॐ प्राणाय स्वाहा" एवं पुनस्तर्जनीमध्यमानामिकाङ्गुष्ठयोगेन "ॐ उदानाय स्वाहा ।" एवं प्रागुक्तपञ्चमुद्राभिः पञ्च ग्रासान् ग्राहयित्वा स्वर्णादिपात्रे जलं धेनुमुद्रया अमृतीकृत्य

"नमस्ते देवदेवेश सर्वतृप्तिकरं परम् । अन्यानिवेदितं शुद्धं प्रकृतिस्थं सुशीतलम् ॥
परमानन्दसंपूर्ण गृहाण जलमुत्तमम् ।"

इति देवस्य वामभागे जलपात्रं निवेश्य निवेद्य, पुष्पाञ्जलिं दत्त्वास्त्रमन्त्रेण दिग्बन्धनं कुर्वन् देवं परितो जवनिकां विभाव्य "अबात्मकं नैवेद्यं नमः" इत्यङ्गुष्ठानामिकायोगरूपां करद्वयेन नैवेद्यमुद्रां प्रदर्श्य देवं भुञ्जानं ध्यायेत् । यथा—

ब्रह्मेन्द्राद्यैः सरसमभितः सूपविष्टैः समेतो
देव्या शिञ्जद्वलयकरया सादरं वीज्यमानः ।
नर्मक्रीडाप्रहसनपरो हासयन् पङ्क्तिभोज्यान्
भुङ्क्ते पात्रे कनकघटिते षड्रसान् देवदेवः ॥

इति ध्यायन् मूलमन्त्रं दशधा जपित्वा जपं समर्प्य नित्यहोमं कुर्यात् । अत्र नित्यहोमविधानं तु प्रागेव दर्शितम् ॥ अत्रैवं विस्ताराशक्तौ "अग्न्याधानादिकं कर्म नित्यहोमे न विद्यते" इति वशिष्ठसंहितावचनात् लौकिकाग्नावेव देवदेवं ध्यात्वा संपूज्य मूलमन्त्रेण पञ्चविंशत्याहुतीः षडङ्गमन्त्रैश्च षडाहुतीरावरणदेवताना-मेकैकामाहुतिं च जुहुयात् । आवरणहोमाशक्तौ मूलमन्त्रेण षडङ्गमन्त्रैश्चोक्तसंख्यया जुहुयादिति नित्यहोमं विधाय, पूजास्थानं गत्वा स्वासने उपविश्य मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरषडङ्गन्यासपूर्वकं मूलमन्त्रेण पुष्पाञ्जलित्रयं दत्त्वा पूजाचक्रस्यैशानकोणे चतुरस्रवृत्तत्रिकोणमण्डलं कृत्वा साधारं सव्यञ्जना-न्नोदकपूरितं ताम्रपात्रं निधाय "सर्वभूतानीहागच्छत इह तिष्ठत" इत्यावाह्य "सर्वभूतेभ्यो नमः" इति पुष्पादिभिः संपूज्य,

"ये रौद्रा रौद्रकर्माणो रौद्रस्थाननिवासिनः । योगिन्योऽप्युग्ररूपाश्च गणानामधिपाश्च ये ॥
भूचराः खेचराश्चैव तथा वै चान्तरिक्षगाः । सर्वे ते प्रीतमनसो भूता गृह्णन्त्विमं बलिम् ॥"

इति वामकराङ्गुलिभिरर्घ्यपात्रात्पात्रान्तरेणोद्धृत्य जलधारां बलिपात्रे निक्षिपन् बलिमुत्सृज्य पुष्पाञ्जलिमादाय

"भूतानि यानीह वसन्ति भूतले बलिं गृहीत्वा विधिवत्प्रयुक्तम् ।
सन्तोषमासाद्य व्रजन्तु सर्वे क्षमन्तु तान्यत्र नमोऽस्तु तेभ्यः ॥"

इति पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा प्रणम्य "यथासुखं विहरन्तु भूतानि" इति नाराचमुद्रया विसृज्यास्त्रमन्त्रेण शुद्ध-जलैः स्वात्मानं प्रोक्ष्य देवं तृप्तं ध्यात्वा, पात्रान्तरे वमिति धेनुमुद्रया जलममृतीकृत्य "अमृतापिधा-नमसि स्वाहा" इति देवायोत्तरापोशानं दत्त्वा नैवेद्यं गतसारमुद्धृत्य नैर्ऋत्यां नैवेद्यपात्रं निधाय गोम-याद्भिरस्त्रमन्त्रेण तत्स्थानं शोधयित्वा तस्मात् किञ्चिच्छेषमादाय "निर्माल्यभोजिने नमः" इत्यैशान्यां नि-क्षिप्य हस्तं प्रक्षाल्य, देवाय करशोधनार्थं सुगन्धिचूर्णादिकं करक्षालनाय च दत्त्वा करं क्षालयित्वा, ह-स्तशोधनार्थं कर्पूरशलाकादि दत्त्वा पुनर्गण्डूषजलं दत्त्वा पादौ प्रक्षाल्य प्राग्वदाचमनीयं दत्त्वा सूक्ष्मवस्त्रेण हस्तौ पादौ प्रोञ्छ्य सुगन्धिचूर्णादिभिः करौ सुरभितौ कृत्वा ताम्बूलमादाय, मूलमुच्चार्य

तमालदलकर्पूरपूगभागतरङ्गितम् । [1]संशोभितं सुगन्धं च ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥"

"श्रीशिव एतत्ते ताम्बूलं नमः" इति ताम्बूलं समर्प्य प्रागुक्तनिवेदनमन्त्रेण निवेद्य, मूलमन्त्रमुच्चार्य "सुप्रसन्नाय श्रीशिवाय नमः" इति त्रिः पुष्पाञ्जलिना संपूज्य, पुनर्मूलमुच्चार्य "सुप्रसन्नाय श्रीशिवाय एष गन्धो नमः" एवं गन्धपुष्पधूपदीपैराराधयेत्, इति प्रसन्नपूजां कृत्वा मुकुटं परिधाप्यादर्शं दर्शयित्वा छत्रचामरव्यजनादिनानाविधराजोपचारान् परिकल्प्य, दूर्वाक्षतजलान्यादाय मूलमुच्चार्य "श्रीशिव एतत्ते नीराजनं नमः" इति देवस्य मुकुटोपरि दूर्वादिकं निक्षिपेत् । ततः कांस्यादिबृहत्स्थाल्यां चन्दनादिनाष्टदलकमलं कृत्वा तत्र मध्येऽष्टसु दलेषु च पिष्टमयान् नव दीपान् घृतपूर्णान् कर्पूरगर्भवर्तिसहितान् निःक्षिप्य ह्रौमिति प्रज्वाल्य, क्वचिच्चतुरस्रमण्डले निधाय वमिति धेनुमुद्रयामृतीकृत्यास्त्रमन्त्रेण चक्रमुद्रया संरक्ष्य "श्रींह्रींग्लूंस्लूंप्लूंम्लूंन्लूंह्रींश्रीं" इति रत्नेश्वरीविद्यया मूलमन्त्रेण च पृथक्पृथगभ्यर्च्य तत्पात्रं कराभ्यामादाय मूलमुच्चरन् देवस्य चरणान्मूर्धान्तं मूर्धादिचरणान्तं पुनःपुनर्भ्रामयन् नवकृत्वो नीराजयेत् ॥ इति नीराजनविधिः ॥

ततः प्रणम्य मूलमन्त्रस्य प्राणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिकरषडङ्गन्यासपूर्वकं प्राक्प्रोक्तविधिना प्रतिष्ठिताक्षमालां प्रागुक्तविधिना संपूज्य, देवं भावयन् मूलमन्त्रं प्रणवोच्चारपूर्वकमष्टोत्तरसहस्रं तदर्धं त्रिशतमष्टोत्तरशतं वा जपित्वा, ओमिति जपं समाप्य पुनः प्राणायामऋष्यादिन्यासपूर्वकं जपमालां प्राक्प्रोक्तविधिना स्वशिरसि निधायार्घ्योदकमादाय

"ॐ गुह्यातिगुह्यगोप्ता त्वं गृहाणास्मत्कृतं जपम् । सिद्धिर्भवतु मे देव त्वत्प्रसादात् त्वयि स्थिता ॥"

इति देवस्य दक्षिणहस्ते गृहीतोदकदानेन जपं समर्प्य, प्राक्प्रोक्तविधानेन जपमालां संपूज्य रहसि निधापयेत् । अत्र जपमालाभावेऽङ्गुलिभिर्वा जपगणना कार्या । इत्थं जपं विधाय घण्टावादनपूर्वकं शिवसहस्रनाम-शतनामस्तोत्रादिभिर्देवं स्तुत्वा प्रदक्षिणनमस्कारैः परितोष्य

"यद्दत्तं भक्तिमात्रेण पत्रं पुष्पं फलं जलम् । निवेदितं च नैवेद्यं तद्गृहाणानुकम्पया ॥
आवाहनं न जानामि न जानामि विसर्जनम् । पूजां चैव न जानामि त्वं गतिः परमेश्वर ॥
कर्मणा मनसा वाचा त्वत्तो नान्या गतिर्मम । अन्तश्चारेण भूतानां द्रष्टा त्वं परमेश्वर ॥
नाथ योनिसहस्रेषु येषु येषु व्रजाम्यहम् । तेषु तेष्वचला भक्तिरच्युतास्तु सदा त्वयि ॥
देवो दाता च भोक्ता च देवः सर्वमिदं जगत् । देवो जयति सर्वत्र यो देवः सोऽहमेव हि ॥"

इति कृताञ्जलिः प्रार्थ्य पुनःपुनः प्रणम्य स्वेष्टार्थप्रार्थनां कृत्वार्घ्यपात्रमुद्धृत्य

"साधु वासाधु वा कर्म यद्यदाचरितं मया । तत्सर्वं भगवञ्छम्भो गृहाणाराधनं परम् ॥"

इति कृतमाराधनमर्घ्योदकदानेन समर्प्य पुनः प्राग्वदर्घ्यं दत्त्वा तत्पात्रं स्वस्थाने निवेश्य पुष्पाञ्जलिमादाय "इतः पूर्व"मिति मन्त्रेण देवस्य पादयोर्दत्त्वा प्रणम्य पुष्पाञ्जलिमादाय मूलमुच्चार्य

"रश्मिरूपा महेशस्य पूजिता याश्च देवताः । श्रीशिवाङ्गे विलीनास्ताः सन्तु सर्वसुखावहाः ॥"

इति पुष्पाञ्जलिं निक्षिप्य, द्वारदेवताश्चतुरायतनदेवताश्च देवस्याङ्गे विलीना इति विभाव्य "श्रीशिव क्षमस्व" इति तालत्रयं दत्त्वा संहारमुद्रां बद्ध्वा

"गच्छ गच्छ परं स्थानं स्वस्थानं परमेश्वर । यत्र [2]ब्रह्मादयो देवा न विदुः परमं पदम् ॥"

इति पठित्वा निर्माल्यपुष्पेण सह तत्तेजः समुद्धृत्याघ्राय नासाध्वना तत्तेजो ब्रह्मरध्रं नीत्वा सुषुम्नामार्गेण

---

१ 'संसाधितं' क. पाठः । २ 'विष्णो' क. पाठः

हृत्कमलमानीय

"ॐ तिष्ठ तिष्ठ परे स्थाने स्वस्थाने परमेश्वर । यत्र ब्रह्मादयः सर्वे सुरास्तिष्ठन्ति मे हृदि ॥"

इति स्वहृदि संस्थाप्य, तत्र यथोक्तरूपं देवं ध्यात्वा मानसैरुपचारैः संपूज्य स्वाभेदेन ध्यायन् प्राणायामत्र्यर्घ्यादिकरषडङ्गन्यासान् विधायेशानकोणे चतुरस्रवेष्टितं त्रिकोणमण्डलं कृत्वा, पञ्चायतनी चेदीशानादिकोणचतुष्के प्रादक्षिण्येन—लम्बोदराय नमः । चण्डेश्वर्यै नमः । विष्वक्सेनाय नमः । तेजश्चण्डाय नमः, इति गणेशादिनिर्माल्येन संपूज्य, मध्ये चण्डेश्वराय नमः, इति देवस्य निर्माल्यपुष्पादिकं निक्षिप्य, नैवेद्यशेषं किञ्चिदानीय

"लेह्यचोष्यान्नपानादिताम्बूलं स्रग्विलेपनम् । निर्माल्यभोजिने तुभ्यं ददामि श्रीशिवाज्ञया ॥"

इति तत्रैव निक्षिप्य स्वकरं प्रक्षालयेत् । अन्यदेवतोपासकैरपि स्वेष्टदेवताङ्गत्वेन पूर्वोक्तस्थापनक्रमेण गणेशादीनां निर्माल्यदेवताः पूज्याः ॥ ततस्ताम्रादिपात्रे गन्धपुष्पान्वितं जलमापूर्य सूर्याभिमुखः स्थित्वा

"ॐ नमो विवस्वते ब्रह्मन् भास्वते विष्णुतेजसे । जगत्सवित्रे शुचये सवित्रे कर्मदायिने ॥"

इति पठित्वा "ह्रांह्रींसः श्रीसूर्य एष तेऽर्घ्यः स्वाहा" इति सूर्यायार्घ्यं दत्त्वा, कृताञ्जलिः

"यज्ञच्छिद्रं तपश्छिद्रं यच्छिद्रं पूजने मम । अच्छिद्रमस्तु तत्सर्वं भास्करस्य प्रसादतः ॥"

इत्यच्छिद्रमवधार्य पूजास्थानं गत्वा पूजावशिष्टं गन्धं किञ्चित् स्ववामकरे निधाय तत्रार्घ्यपात्रोदकं किञ्चित् निक्षिप्यालोड्य मूलमन्त्रेणाष्टवारमभिमन्त्र्य तेन जलेन स्वात्मानं प्रोक्ष्य मूलमन्त्रेण निर्माल्यपुष्पं शिरसि निधाय, मूलेनैव चरणोदकं प्राश्य नैवेद्यं शिवभक्तेभ्यो विभज्य दत्त्वा, स्वयमपि भुक्त्वा श्रीशिवरूपः सुखं विहरेत् ॥ इति नित्यपूजाविधिः ॥

अत्र स्कन्दपुराणे शिवनिर्माल्यधारणं तन्निवेदितभक्षणं च तद्भक्तैः कर्तव्यमित्युक्तत्वादवश्यं कार्यमिति । यत्तु शिवनिर्माल्यधारणनैवेद्यभक्षणादौ निषेधवचनं तदशुचिपरम् । अत्राशुचिरनधिकारी अदीक्षित इति यावत् ।

अथैवं विस्तरतो नित्यपूजां कर्तुमशक्तश्चेत् प्रातरुत्थाय श्रीगुरुं स्मृत्वा प्रणम्य शौचादिकं विधायोक्तविधिना स्नात्वा, स्नानेऽपि विस्ताराशक्तौ निर्मलादिस्नानानन्तरं कुम्भमुद्रया स्वशिरसि त्रिरभिषिञ्चेत् । उक्तविधिना त्रिपुण्ड्रं विधाय, तत्रापि विस्ताराशक्तौ मूलमन्त्रेणैवाभिमन्त्रितभस्मना विधायोक्तविधिना संध्यातर्पणसूर्यार्घ्यदानानि कृत्वा, तर्पणेऽपि विस्ताराशक्तौ मूलमन्त्रेणाष्टाविंशतिवारं देवं संतर्प्य, सूर्यार्घ्यदाने विस्ताराशक्तौ केवलसूर्यमन्त्रेणैवार्घ्यं दत्त्वा गृहं गत्वा प्राग्वद्भूतोत्सादनं कृत्वा प्रागुक्तविधिना पश्चिमद्वारमेव संपूज्य, प्राग्वत् प्रविश्यासनं कल्पयित्वा आसनेऽपि विस्ताराशक्तौ "ह्रीं आधारशक्तिकमलासनाय नमः" इत्यासनं संपूज्योपविश्य, प्राग्वद्द्रव्याण्यासाद्य भूतशुद्धिं विधाय, तत्रापि विस्ताराशक्तौ प्राग्वद्धृदये जीवात्मानं ध्यात्वा तथैव ब्रह्मरन्ध्रे संयोज्य प्राग्वत् पापपुरुषं ध्यात्वा तथैव यंबीजेन संशोष्य रंबीजेन संदह्य वंबीजेनाप्लाव्य पुनर्ब्रह्मरन्ध्राज्जीवात्मानं हृदयमानीय प्राग्वत् प्राणप्रतिष्ठां मातृकान्यासांश्च कृत्वा, समस्तमातृकान्यासकरणाशक्तौ केवलमातृकान्यासं श्रीकण्ठादिन्यासं च, तत्राप्यशक्तश्चेत् केवलमातृकान्यासमेव कृत्वा प्राणायामयोगपीठन्यासं मूलमन्त्रन्यासांश्च कृत्वा ध्यानार्घ्यस्थापनादि सर्वं प्राग्वत् समापयेत् ॥

पाद्यादिपात्रस्थापनाशक्तौ अर्घ्यपात्रं प्रोक्षणीपात्रं च संस्थाप्य प्रोक्षणीजलेनैव पाद्यादीनि कल्पयेत् । इतोऽपि संक्षेपप्रकारः शास्त्राद्गुरुमुखादवगन्तव्यः । इयं संक्षेपपूजा विस्तरतः कर्तुमशक्तानामेव, शक्तौ चेदालस्यादिना विस्तारं त्यक्त्वा संक्षेपेण क्रियते तदा दोषाय भवतीति । उत्तरतन्त्रे—

स्वरूपं मन्त्रयन्त्राणां देवतानां विशेषतः । अज्ञात्वा भजते मूढो न सिद्धिं प्राप्नुयात् क्वचित् ॥ १ ॥

अत्र विद्यार्णनिचयं स्वरव्यञ्जनभेदतः । पृथक्पृथग्विभज्यैवं पार्थिवाद्याश्च षड्विधाः ॥ २ ॥
रश्मयोऽपि समालेख्यास्तेषु पार्थिवसंचयम् । तथैवाप्यं तैजसं च वायव्यं नाभसं क्रमात् ॥ ३ ॥
मानसं रश्मिवृन्दं च षोढा संयोज्य संलिखेत् । षड्विधेषु च भूयस्त्वं यस्य तत् तत्स्वरूपकम् ॥ ४ ॥

इति । अस्यार्थः—मन्त्रे यावन्तो वर्णास्तान् स्वरव्यञ्जनरूपेण पृथक्पृथग्विलिख्य प्राक् मन्त्रवीर्यप्रकरणप्रोक्तेषु चतुर्विधेषु रश्मिष्वन्यतमं रश्मिक्रमं गृहीत्वा प्रत्यक्षरस्य षड्विधरश्मीन् पृथक्पृथग्विलिख्य, ततः इयन्तः पार्थिवाः, इयन्तः आप्याः, इयन्तस्तैजसाः, इयन्तो वायव्याः, इयन्तो नाभसाः, इयन्तो मानसाः। एवं षट् वृन्दानि कृत्वा तेषु यस्याधिक्यं दृश्यते तत्स्वरूपं मन्त्रयन्त्रदेवतानां ज्ञातव्यम्। इति कालीमते प्रकाशितं रश्मिवृन्दमेतस्यापि विवेको विविच्याग्रे वक्ष्यते ॥ कादिमते तु मातृकार्णवे—

ऊर्ध्वाम्नाया इति ख्याता ऊर्ध्ववक्त्राद्विनिर्गताः। पूर्वाम्नायास्तु संप्रोक्ता मन्त्राः पूर्वमुखोद्भवाः ॥ १ ॥
दक्षिणास्यात् समुद्भूता दक्षिणाम्नायसंज्ञकाः । पश्चिमाननसंभूताः पश्चिमाम्नायसंज्ञकाः ॥ २ ॥
उत्तरास्यात्तु संजाता ह्युत्तराम्नायसंज्ञकाः । ऊर्ध्ववक्त्राच्च संभूता ह्यूर्ध्वाम्नायाभिधाः स्मृताः ॥ ३ ॥
पृथिवीजलतेजांसि वायुराकाशमेव च । क्रमेणात्र तु विज्ञेयं धराद्यं भूतपञ्चकम् ॥ ४ ॥
मानसा रश्मयो ज्ञेया भूतग्रामे तु सर्वतः । ऊर्ध्वाम्नायक्रमे वच्मि रश्मिवृन्दं तु षड्विधम् ॥ ५ ॥
आकाशार्णेषु दशसु पार्थिवाद्याश्च रश्मयः । एकादिदशपर्यन्तं क्रमात्पार्थिवरश्मयः ॥ ६ ॥
एकसप्ततितोऽशीतिपर्यन्तं जलरश्मयः । एकादशोत्तरशताद्विंशोत्तरशतावधि ॥ ७ ॥
तैजसाश्चैकपञ्चाशदुत्तराच्छततः क्रमात् । षष्ट्युत्तरशतं यावद्वायव्याः परिकीर्तिताः ॥ ८ ॥
नाभसा रश्मयः सैकचत्वारिंशच्छतद्वयात् । पञ्चाशदुत्तरशतद्वयं यावत् प्रकीर्तितम् ॥ ९ ॥
अत्यक्षरं तु द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशन्मानसांशवः । दशानां वायुवर्णानां वक्ष्ये रश्मिक्रमं शृणु ॥ १० ॥
रुद्राद्विंशतिपर्यन्तं पार्थिवा रश्मयः स्मृताः । एकषष्टिमितात्सप्तत्यन्तमाप्याः प्रकीर्तिताः ॥ ११ ॥
एकोत्तरशताच्चैव दशोत्तरशतावधि । तैजसाः सैकनवतिशताद्यावच्छतद्वयम् ॥ १२ ॥
वायव्या रश्मयो ज्ञेयाः सैकत्रिंशच्छतद्वयात् । चत्वारिंशोत्तरशतद्वयं नाभसरश्मयः ॥ १३ ॥
मानसा रश्मयः प्राग्वद् द्वात्रिंशत्संमिताश्च ये । तैजसेषु दशार्णेषु पार्थिवाद्याश्च रश्मयः ॥ १४ ॥
एकविंशात् क्रमात् त्रिंशद्यावत्पार्थिवरश्मयः । एकपञ्चाशतः षष्टिर्यावदाप्याश्च रश्मयः ॥ १५ ॥
सैकचत्वारिंशशताद्यावत्सार्धशतं तथा । तैजसा रश्मयः सैकाशीत्युत्तरशतात् क्रमात् ॥ १६ ॥
सनवत्युत्तरशतं वायव्याः संप्रकीर्तिताः । शतद्वयात् सैकविंशात् सत्रिंशद्द्विशतं क्रमात् ॥ १७ ॥
नाभसा रश्मयो ज्ञेयाः प्राग्वन्मानसरश्मयः । आप्येषु दशवर्णेषु क्रमाद्रश्मिक्रमं विदुः ॥ १८ ॥
सैकत्रिंशात् ततश्चत्वारिंशद्यावच्च पार्थिवाः । तथैकनवतेर्यावच्छतमाप्याः प्रकीर्तिताः ॥ १९ ॥
सैकत्रिंशच्छताद्यावच्चत्वारिंशच्छतान्ततः । तैजसा रश्मयश्चैकसप्तत्यूर्ध्वशतात् क्रमात् ॥ २० ॥
साशीतिशतकं यावद्वायव्याः परिकीर्तिताः । एकादशोत्तरशतद्वयाद्विंशच्छतद्वयम् ॥ २१ ॥
नाभसा रश्मयो ज्ञेयाः प्राग्वन्मानसरश्मयः । पार्थिवार्णेषु दशसु क्रमाद्रश्मिक्रमं ब्रुवे ॥ २२ ॥

एकचत्वारिंशदङ्काद्यावत् पञ्चाशतं भवेत् । पार्थिवा रश्मयो ज्ञेयास्तथैकाशीतितः परम् ॥ २३ ॥
यावन्नवतिं चाप्यास्ते सैकत्रिंशच्छतात् परे । सत्रिंशच्छतकं यावत्तैजसाः संप्रकीर्तिताः ॥ २४ ॥
सैकषष्ट्युत्तरशतात् सप्तत्यूर्ध्वशतं तथा । वायव्या रश्मयो ज्ञेया एकोत्तरशतद्वयात् ॥ २५ ॥
दशोत्तरं द्विशतकं नाभसाः पूर्ववत् परे ।

इति । परे मानसाः । पूर्ववद् द्वात्रिंशत्प्रत्यर्णं ज्ञेया इत्यर्थः । जयद्रथयामले—

ऊर्ध्वाम्नाये नभोवायुतेजोजलधरांशवः । पूर्वाम्नाये पृथिव्यम्बुतेजोऽनिलनभःक्रमः ॥ १ ॥
दक्षिणेऽनिलतेजोऽम्बुपृथिवीनभसां क्रमः । पश्चिमेऽम्बुपृथिव्यग्निपवनानलरश्मयः ॥ २ ॥
उत्तरेऽनलवाःपृथ्वीनभोवायुक्रमः स्मृतः ।

इति । मातृकार्णवे—

षट्पञ्चाशल्लकारस्य चाधारे पार्थिवांशवः । स्वाधिष्ठाने तु द्वाषष्टिस्तेजसोपान्तरश्मयः ॥ १ ॥
मणिपूरे द्विपञ्चाशल्लान्तस्यामृतसंख्यकाः । अनाहते यकारस्य चतुःपञ्चाशदानिलाः ॥ २ ॥
द्वासप्ततिर्विशुद्धे तु हकारस्य च नाभसाः । आज्ञायां तु चतुष्षष्टिक्षान्ते मानसरश्मयः ॥ ३ ॥
विसर्गस्थे विसर्गस्य कलाशतकमानसाः ।

इति । अस्यार्थः—ऊर्ध्वाम्नाये आकाशात्मकेशानमुखोद्भूते देवतामन्त्रयन्त्राणां स्वरूपज्ञानार्थं षड्विधरश्मयः प्रदर्श्यन्ते । तत्रादावाकाशवर्णानां लृलॄअंङञणनमशहानां दशानां क्रमेण १ । २ । ३ । ४ । ५ । ६ । ७ । ८ । ९ । १० । एवं क्रमेण पार्थिवरश्मयो ज्ञेयाः । अथाप्यरश्मयः—७१ । ७२ । ७३ । ७४ । ७५ । ७६ । ७७ । ७८ । ७९ । ८० । अथ तैजसरश्मयः— १११ । ११२ । ११३ । ११४ । ११५ । ११६ । ११७ । ११८ । ११९ , १२० । अथ वायव्यरश्मयः— १५१ । १५२ । १५३ । १५४ । १५५ । १५६ । १५७ । १५८ । १५९ । १६० । अथाकाशरश्मयः— २४१ । २४२ । २४३ । २४४ । २४५ । २४६ । २४७ । २४८ । २४९ । २५० । अथ मानसरश्मयः— ३२ । ३२ । ३२ । ३२ । ३२ । ३२ । ३२ । ३२ । ३२ । ३२ ॥

अथ वायुवर्णानाम् अआएकचटतपयषाणां दशानां क्रमेण पार्थिवरश्मयः— ११ । १२ । १३ । १४ । १५ । १६ । १७ । १८ । १९ । २० । अथाप्यरश्मयः— ६१ । ६२ । ६३ । ६४ । ६५ । ६६ । ६७ । ६८ । ६९ । ७० । अथ तैजसरश्मयः— १०१ । १०२ । १०३ । १०४ । १०५ । १०६ । १०७ । १०८ । १०९ । ११० । अथ वायव्यरश्मयः— १९१ । १९२ । १९३ । १९४ । १९५ । १९६ । १९७ । १९८ । १९९ । २०० । अथाकाशरश्मयः— २३१ । २३२ । २३३ । २३४ । २३५ । २३६ । २३७ । २३८ । २३९ । २४० । मानसरश्मयः प्राग्वत्प्रत्यक्षरं द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशत्क्रमेण ज्ञेयाः ॥

अथ तैजसवर्णानां दशानाम् इईऐखछठथफरक्षाणां पार्थिवादिरश्मयः । तत्रादौ पार्थिवाः— २१ । २२ । २३ । २४ । २५ । २६ । २७ । २८ । २९ । ३० । अथाप्यरश्मयः— ५१ । ५२ । ५३ । ५४ । ५५ । ५६ । ५७ । ५८ । ५९ । ६० । अथ तैजसरश्मयः— १४१ । १४२ । १४३ । १४४ । १४५ । १४६ । १४७ । १४८ । १४९ । १५० । अथ वायव्यरश्मयः— १८१ । १८२ । १८३ । १८४ । १८५ । १८६ । १८७ । २८८ । १८९ । १९० । अथाकाशरश्मयः— २२१ । २२२ । २२३ । २२४ । २२५ । २२६ । २२७ । २२८ । १२९ । २३० । मानसाः प्राग्वत् ॥

अथाप्यवर्णानां दशानाम् ऋॠऔघझढधभवसानां दशानां क्रमेण पार्थिवादिरश्मयः । तत्रादौ पार्थिवाः—

३१ । ३२ । ३३ । ३४ । ३५ । ३६ । ३७ । ३८ । ३९ । ४० । अथाप्याः— ९१ । ९२ । ९३ । ९४ । ९५ । ९६ । ९७ । ९८ । ९९ । १०० । अथ तैजसाः— १३१ । १३२ । १३३ । १३४ । १३५ । १३६ । १३७ । १३८ । १३९ । १४० । अथ वायव्याः— १७१ । १७२ । १७३ । १७४ । १७५ । १७६ । १७७ । १७८ । १७९ । १८० । अथ नाभसाः— २११ । २१२ । २१३ । २१४ । २१५ । २१६ । २१७ । २१८ । २१९ । २२० । मानसाः प्राग्वत् ॥

अथ पार्थिववर्णानां दशानाम् उऊओगजडदबलळानां क्रमेण पार्थिवादिरश्मयः । तत्रादौ पार्थिवाः— ४१ । ४२ । ४३ । ४४ । ४५ । ४६ । ४७ । ४८ । ४९ । ५० । अथाप्याः— ९१ । ९२ । ९३ । ९४ । ९५ । ९६ । ९७ । ९८ । ९९ । १०० । अथ तैजसाः— १२१ । १२२ । १२३ । १२४ । १२५ । १२६ । १२७ । १२८ । १२९ । १३० । अथ वायव्याः— १६१ । १६२ । १६३ । १६४ । १६५ । १६६ । १६७ । १६८ । १६९ । १७० । अथ नाभसाः— २०१ । २०२ । २०३ । २०४ । २०५ । २०६ । २०७ । २०८ । २०९ । २१० । मानसाः प्राग्वज्ज्ञेयाः ॥ इत्यूर्ध्वाम्नायक्रमे रश्मिक्रमः ॥

अथ पूर्वाम्नाये रश्मिक्रमः । तत्रादौ पार्थिवानां दशार्णानां क्रमेण पार्थिवादिरश्मिक्रमः । तत्रादौ पार्थिवाः— २४१ । २४२ । २४३ । २४४ । २४५ । २४६ । २४७ । २४८ । २४९ । २५० । अथाप्याः— १५१ । १५२ । १५३ । १५४ । १५५ । १५६ । १५७ । १५८ । १५९ । १६० । अथ तैजसाः— १११ । ११२ । ११३ । ११४ । ११५ । ११६ । ११७ । ११८ । ११९ । १२० । अथ वायव्याः— ७१ । ७२ । ७३ । ७४ । ७५ । ७६ । ७७ । ७८ । ७९ । ८० । अथ नाभसाः— १ । २ । ३ । ४ । ५ । ६ । ७ । ८ । ९ । १० ॥

अथाप्यानां दशार्णानां पार्थिवादिरश्मयः । तत्रादौ पार्थिवाः— २३१ । २३२ । २३३ । २३४ । २३५ । २३६ । २३७ । २३८ । २३९ । २४० । अथाप्याः— १९१ । १९२ । १९३ । १९४ । १९५ । १९६ । १९७ । १९८ । १९९ । २०० । अथ तैजसाः— १०१ । १०२ । १०३ । १०४ । १०५ । १०६ । १०७ । १०८ । १०९ । ११० । अथ वायव्याः— ६१ । ६२ । ६३ । ६४ । ६५ । ६६ । ६७ । ६८ । ६९ । ७० । अथ नाभसाः— ११ । १२ । १३ । १४ । १५ । १६ । १७ । १८ । १९ २० । मानसाः प्राग्वत् ॥

अथ तैजसानां दशार्णानां क्रमेण पार्थिवादिरश्मयः तत्र पार्थिवाः— २२१ । २२२ । २२३ । २२४ । २२५ । २२६ । २२७ । २२८ । २२९ । २३० । अथाप्याः— १८१ । १८२ । १८३ । १८४ । १८५ । १८६ । १८७ । १८८ । १८९ । १९० । अथ तैजसाः— १४१ । १४२ । १४३ । १४४ । १४५ । १४६ । १४७ । १४८ । १४९ । १५० । अथ वायव्याः— ५१ । ५२ । ५३ । ५४ । ५५ । ५६ । ५७ । ५८ । ५९ । ६० । अथ नाभसाः— २१ । २२ । २३ । २४ । २५ । २६ । २७ । २८ । २९ । ३० । अत्र मानसाः प्राग्वत् ।

अथ वायव्यानां दशार्णानां पार्थिवादिरश्मयः । तत्रादौ पार्थिवाः— २२१ । २२२ । २२३ । २२४ । २२५ । २२६ । २२७ । २२८ । २२९ । २३० । अथाप्याः— १७१ । १७२ । १७३ । १७४ । १७५ । १७६ । १७७ । १७८ । १७९ । १८० । अथ तैजसाः— १३१ । १३२ । १३३ । १३४ । १३५ । १३६ । १३७ । १३८ । १३९ । १४० । अथ वायव्याः— ९१ । ९२ । ९३ । ९४ । ९५ । ९६ । ९७ । ९८ । ९९ । १०० । अथ नाभसाः— ३१ । ३२ । ३३ । ३४ । ३५ । ३६ । ३७ । ३८ । ३९ । ४० । मानसाः प्राग्वत् ॥

अथ नाभसानां दशार्णानां पार्थिवादिरश्मयः । तत्रादौ पार्थिवाः— २०१ । २०२ । २०३ । २०४ । २०५ । २०६ । २०७ । २०८ । २०९ । २१० । अथाप्याः— १६१ । १६२ । १६३ । १६४ । १६५ । १६६ । १६७ । १६८ । १६९ । १७० । अथ तैजसाः— १२१ । १२२ । १२३ । १२४ । १२५ । १२६ । १२७ । १२८ ।

१२९ । १३० । अथ वायव्याः— ८१ । ८२ । ८३ । ८४ । ८५ । ८६ । ८७ । ८८ । ८९ । ९० । अथ नाभसाः— ४१ । ४२ । ४३ । ४४ । ४५ । ४६ । ४७ । ४८ । ४९ । ५० । अत्रापि मानसाः प्राग्वत् ॥ इति पूर्वाम्नाये रश्मिक्रमः ॥

अथ दक्षिणाम्नाये रश्मिक्रमः । "दक्षिणेऽनिलतेजोऽम्बुपृथिवीनभसां क्रमः" । अत्रायमर्थः— पूर्वाम्नाये ये पार्थिवादिरश्मयः पार्थिवदशार्णानामभिहितास्ते दक्षिणाम्नाये वायव्यदशार्णानां पार्थिवादिरश्मयो ज्ञेयाः । अथ च पूर्वाम्नाये ये आप्यदशार्णानां पार्थिवादिरश्मयः प्रोक्तास्ते दक्षिणाम्नाये तैजसानां दशार्णानां पार्थिवादिरश्मयो ज्ञेयाः । अथ च पूर्वाम्नाये तैजसानां दशार्णानां ये पार्थिवादिरश्मयः प्रोक्तास्तेऽत्र दक्षिणाम्नाये आप्यानां दशार्णानां पार्थिवादिरश्मयो ज्ञेयाः । अथ च पूर्वाम्नाये वायव्यदशार्णानां ये पार्थिवादिरश्मयः प्रोक्तास्तेऽत्र दक्षिणाम्नाये पार्थिवदशार्णानां पार्थिवादिरश्मयो ज्ञेयाः । नाभसा उभयत्र समाना इत्यर्थः । एवं क्रमेण

"पश्चिमेऽम्बुपृथिव्यग्निपवनानलरश्मयः । उत्तरेऽनलवाःपृथ्वीनभोवायुक्रमः स्मृतः ॥"

एतद्रीत्या पश्चिमाम्नायोत्तराम्नाययोः रश्मिक्रम ऊह्यः । अत्र पञ्चाम्नायेषु क्रमप्राप्तरश्मिभ्योऽप्यधिकरश्मयो लरवयहठानां वर्णानां षण्णां पृथिव्यप्तेजोवाय्वाकाशमानसाः मातृकार्णवोक्तरीत्या ज्ञेयाः । यथा—मूलाधारे चतुर्दलकमलकर्णिकामध्यस्थलकारस्य षट्पञ्चाशत्पार्थिवरश्मयो ज्ञेयाः । स्वाधिष्ठाने षड्दलकमलकर्णिकामध्यस्थवकारस्य द्विपञ्चाशदाप्यरश्मयो ज्ञेयाः । मणिपूरे दशदलकमलकर्णिकामध्यस्थरेफस्य द्वाषष्टिस्तैजसरश्मयो ज्ञेयाः । अनाहते द्वादशदलकमलकर्णिकामध्यस्थयकारस्य चतुष्पञ्चाशद्वायव्यरश्मयो ज्ञेयाः । विशुद्धे षोडशदलकमलकर्णिकामध्यस्थहकारस्य द्वासप्ततिर्नाभसरश्मयो ज्ञेयाः । आज्ञायां द्विदलकमलकर्णिकामध्यस्थठकारस्य चतुःषष्टिर्मानसरश्मयो ज्ञेयाः । ततो ब्रह्मरन्ध्रे सहस्रदलकमलकर्णिकोपरिष्टाद्विसर्गस्थानस्थितअःकारस्य षोडशशतमानसरश्मयो ज्ञेयाः ॥ श्रीतन्त्रराजे—

अथ षोडशनित्यानां ध्यानानि विविधानि ते । कथयामि शृणु प्राज्ञे वाञ्छितार्थसुरद्रुमान् ॥ १ ॥
एकैकमङ्गाङ्गित्वेन तासां तच्छक्तिभिस्तथा । प्रयोगेषु समस्तेषु बाह्याभ्यन्तरतः क्रमात् ॥ २ ॥
श्रियै कीर्त्यै जयावाप्त्यै वश्याकर्षणसिद्धये । ध्यायेद्देवीः समस्ताश्च लोहिताकारमण्डनाः ॥ ३ ॥
विद्याप्त्यै शान्तिके मुक्ताबिन्दुकर्पूरसन्निभाः । विद्वेषोच्चाटनिधननिग्रहेष्वसिताः स्मरेत् ॥ ४ ॥
क्षित्यादिभूतैः सत्त्वादिगुणैरेकैकसंहतैः । एतद्व्याप्तिसमारब्धैर्वर्णाकारैस्तु शक्तयः ॥ ५ ॥

इति । अत्र क्षितिवर्णानां दशानां सत्त्वादियोजनाप्रकारस्तु—सात्त्विकवर्णाः । राजसवर्णाः । तामसवर्णाः । सात्त्विकसात्त्विकाः । राजसराजसाः । तामसतामसाः । सात्त्विकराजसाः । राजससात्त्विकाः । सात्त्विकतामसाः । तामससात्त्विकाः । राजसतामसाः । तामसराजसाः । एवं द्वादशधा क्षितिवर्णाः १२० । एवमाप्यवर्णाः १२० । तैजसाः १२० । वायव्याः १२० । नाभसाः १२० । एवं मानसा अपि ज्ञेयाः ॥ तथा—

धूम्राभाश्चिन्तयेत् सर्वाः प्रोक्तद्वेषादिसिद्धये । सर्वत्र स्वसमाकारवर्णशक्तिभिरावृताः ॥ १ ॥
असंख्याताः भवन्त्यासां कात्स्न्यार्द्ध्यानं तु को वदेत् । को वा शृणोति साकल्यात् ततः किञ्चिद्वदामि ते ।२।
भौमाकाराः पीतवर्णाः सर्वाः स्तम्भनकारिकाः । आप्याः सत्त्वगुणाः सर्वाः सिताकाराः समीरिताः ।३।

१ 'एकद्व्यादिसमा' क. पाठः ।

...ताः सर्वा ज्ञानकान्तिश्रीकीर्तिसौभाग्यमुक्तिदाः । आग्नेय्यो राजसाः सर्वा लोहिताकारसंयुताः ॥ ४ ॥

वश्याकर्षणशान्तिश्रीसौभाग्यविजयप्रदाः । वायुरूपा धूम्रवर्णाः सर्वा द्वेषादिकारिकाः ॥ ५ ॥

नाभसा नीलवर्णास्ता मारणोच्चाटयोः[1] स्मृताः । आसां मुखभुजादेहविधानं शृणु पार्वति ॥ ६ ॥

एकवक्त्राश्चतुर्वक्त्रा नववक्त्रास्तथापराः । षोडशास्याः पञ्चविंशदशास्या[2] अपि काश्चन ॥ ७ ॥

षट्त्रिंशद्वदनाः कापि चत्वारिंशन्नवाननाः । चतुःषष्टिमुखास्तद्वदेकाशीतिशताननाः ॥ ८ ॥

बहुना किं मुखभुजसंख्या साधकवाञ्छया । तथापि दर्शितं किञ्चिद्वक्त्रे वक्त्रे भुजद्वयम् ॥ ९ ॥

नामरूपातिगा येन तेन सानन्तविग्रहा । न सन्ति नानारूपाश्च भवेयुर्भक्तवाञ्छया ॥ १० ॥

अम्बायां[3] ललितायाः स्युरन्याः पञ्चदशाङ्गगाः । ललिताङ्गित्वरूपेण सर्वासामात्मविग्रहाः ॥ ११ ॥

तेन तासां तु सर्वासां स्वतोऽन्याः परिचारिकाः । तत्तद्वर्णायुधाकारवाहनैश्च सुसंयुताः ॥ १२ ॥

तथाविधैः स्वस्वशक्तिवृन्दैश्चावेष्टिता अपि । इति तासां ध्यानभेदाः प्रोक्ताः स्थूला महेश्वरि ॥ १३ ॥

सूक्ष्मरूपाणि च तथा कथयामि तवानघे । येन ते साधकाः सर्वे वाञ्छितं प्राप्नुयुः क्षणात् ॥ १४ ॥

प्रोक्तेष्वाधारपद्मेषु लोहितात्मैक्यविग्रहाम् । विभाव्य तेजोनिचये तत्र सिद्धिं च चिन्तयेत् ॥ १५ ॥

तेन सर्वमभीष्टं तु समवाप्नोत्ययत्नतः । पूजातर्पणहोमादिरहितं भावनेन वै ॥ १६ ॥

परं तु ध्यानमुदितमखण्डात्मविमर्शतः । निर्वातदीपसङ्काशमात्मनात्मसमीरणात्[4] ॥ १७ ॥

स्थूलेन साधयेत्तत्तदिष्टं सर्वं शुभाशुभम् । प्रोक्तक्रमेण देवेशि सततं साध्यसाधकैः ॥ १८ ॥

सिद्धस्तु सूक्ष्मरूपेण ध्यानेन सकलेप्सितम् । साधयेत् पररूपं तु साध्यं साधनसिद्धये ॥ १९ ॥

ब्रूहि देव महेशान स्थूलसूक्ष्मस्वरूपयोः । ध्यानयोः कर्मणा सिद्धिं विविधां फलयोगतः ॥ २० ॥

तासां तत्तत्करेषूक्तेष्वायुधान्यप्यशेषतः । शृणु वक्ष्ये महेशानि क्रमेण तव सांप्रतम् ॥ २१ ॥

वामदक्षिणयोः स्यातां द्विभुजे च वराभये । पाशाङ्कुशौ चतुर्बाहौ षड्भुजे चापसायकौ ॥ २२ ॥

चर्मखड्गौ चाष्टभुजे गदाशूले दशोदिते । मुखपाण्यायुधानां तु रूपसंख्यादिवाञ्छया ॥ २३ ॥

यस्मिन् कर्मणि ता देवि यथा स्मरति साधकः । तथा तस्याग्रतो भूत्वा पालयन्ति तमादरात् ॥ २४ ॥

सर्वत्र स्मेरवदननयनाः शुभकर्मसु । दंष्ट्रोग्रा भीमनयनवदनाः क्रूरकर्मसु ॥ २५ ॥

शुभेषु कर्मस्वासीनाः स्थिताः वाहनगा अपि । शुभेतरेषु ताः सर्वाः प्रयोगेषु तु सर्वदा ॥ २६ ॥

हारग्रैवेयमुक्तादिमुद्रिकानूपुरान्विताः । नवरत्नमयैः सर्वाः स्तवकैश्चोपशोभिताः ॥ २७ ॥

वलयैरङ्गदै रत्नमयैरप्यङ्गुलीयकैः । विराजमानास्ताः सर्वा दिव्यांशुकधरा अपि ॥ २८ ॥

एवं सामान्यमुदितं ध्यानं तासां महेश्वरि । विशेषं शृणु वक्ष्यामि तत्तत्कर्मसु सिद्धिदम् ॥ २९ ॥

गजवाजिरथारूढा विमानस्थाश्च सिंहगाः । व्याघ्रताक्ष्र्यसमारूढा ध्येया रक्षासु सर्वदा ॥ ३० ॥

समरेषु जयावाप्त्यै नृपराष्ट्रादिरक्षणे । पिशाचचोरव्यालादिदुर्गमेऽरण्यवर्त्मनि ॥ ३१ ॥

---

१ 'मारणोत्सादयोः' ख. पाठः । २ 'द्वदना' ख. पाठः । ३ 'आद्याया' ख. पाठः । ४ 'समीक्षणात्' क. पाठः ।

ध्यायेत्ता देवताः सर्वाः सर्वशक्तिभिरावृताः । एकैकशः समस्ता वा सुखीभवति निश्चितम् ॥ ३२ ॥
ऋक्षवानरभल्लूकखरसैरिभवाहनाः । उच्चाटनेषु सर्वास्ता भीमा ध्येयाः सुदारुणाः ॥ ३३ ॥
कङ्कश्येनबकक्रौञ्चकाककौशिकवाहनाः । विद्वेषणेषु सर्वास्ताः घोरप्रहरणाकुलाः ॥ ३४ ॥
खड्गगोमायुगवयशल्लीहरिणाश्वगाः । चिन्तयेत् सकलाः सर्वक्षुद्रकर्मसु साधकः ॥ ३५ ॥
पिशाचवेतालगता ध्येयाः सर्वत्र मारणे । इति वाहनभेदेन फलभेदाः समीरिताः ॥ ३६ ॥
सर्वास्ताक्ष्यगता वह्निवायुबाहुद्वयान्विताः । द्विनेत्रास्त्वेकवदना दष्टौष्ठा भीमविग्रहाः ॥ ३७ ॥
वहन्त्यो वह्निनिवहं ध्येयाः स्वाकारशक्तिभिः । भीमारवाभिरभितो वेष्टिता रणमूर्धनि ॥ ३८ ॥
विजयो भवति क्षिप्रं वैरिसेनाविनाशनः । पलायनात् संग्रहणात् पादयोः पतनेन वा ॥ ३९ ॥
चतुर्मुखा अष्टभुजा गृह्णत्यो महतीं चमूम् । विभाव्य विजयं युद्धे प्राप्नोत्युक्तक्रमेण वै ॥ ४० ॥
नवाननास्तद्द्विगुणभुजा वा भीमविग्रहाः । वामैः कोदण्डनिवहमन्यैर्बाणांश्च बिभ्रतीः ॥ ४१ ॥
ध्यात्वारिसेनां सकलां शरभिन्नकलेवराम् । वमद्रुधिरधारां च विजयं प्रोक्तमाप्नुयात् ॥ ४२ ॥
अथवा नवभिः खेटमन्यैः खड्गं च बिभ्रतीः । चतुरङ्गा रिपोः सेनाश्छिन्दतीस्तरवारिभिः ॥ ४३ ॥
चिन्तयित्वा रिपुं युद्धे भीमाकारे सुदुर्जये । पैन्यश्वेभरथाटोपवाद्यनिःस्वानसंकुले ॥ ४४ ॥
प्राप्नोत्ययत्नतः क्षिप्रं प्रागुक्तक्रमयोगतः । अथवा नवभिर्हस्तैर्गदा वामैस्तथेतरैः ॥ ४५ ॥
नखरान् पाणिभिर्भीमान् दधतीः समरे स्मरन् । तद्भिन्नचतुरङ्गां च सेनां विजयमाप्नुयात् ॥ ४६ ॥
तथा स्थूलकुठारौघैः पातयन्तीर्द्विषां बलम् । विजयी भवति प्रोक्तक्रमाद्वीरो रणाङ्गणे ॥ ४७ ॥
तथैव चर्मक्षुरिकानिवहैर्निघ्नतीर्बलम् । ध्यात्वा वा विजयी भूयात् समरे रोमहर्षणे ॥ ४८ ॥
निद्रातिमिरहस्ता वा मोहयन्तीर्द्विषां बलम् । ध्यात्वा विजयमाप्नोति नियतं[6] समरे नृपः ॥ ४९ ॥
पिशाचसर्पहस्ता वा तैः सेनां मृद्नतीः स्मरन् । विजयं समरे शश्वदश्नुते शङ्करोपमः ॥ ५० ॥
पाशकर्तरिकाभिर्वा निघ्नतीः पृतनां रणे । स्मृत्वा विजयमाप्नोति नृपः प्रोक्तक्रमाद् ध्रुवम् ॥ ५१ ॥
अङ्कुशक्रकचाभ्यां वा दारयन्तीश्चमूः क्षणात् । चिन्तयन् समरे भीमे विजयी स्यात् सुनिश्चितम् ॥ ५२ ॥
हलैश्च मुसलैर्नित्यं प्रहरन्तीर्द्विषां बलम् । स्मरन् प्रविजयं युद्धे प्राप्नोति ध्यानवैभवात् ॥ ५३ ॥
तथा षोडशवक्त्रास्ता द्वात्रिंशद्बाहुभिर्युताः । प्राग्वत् प्रमथितारातिपृतनाश्चिन्तयञ्जपेत् ॥ ५४ ॥
पञ्चविंशतिवक्त्रा वा पञ्चाशद्भुजसंयुताः । तथैकादशभिर्भेदैरायुधैर्निघ्नतीर्बलम् ॥ ५५ ॥
विचिन्त्य जयमाप्नोति समरे सर्वदा नृपः । तथा स्मरणसंयुक्तः पूजयेत्तास्तदा गृहे ॥ ५६ ॥
षड्त्रिंशद्वदना देवीर्द्विसप्ततिकराः स्मरेत् । तथैकादशरूपैस्तैः घोरैः प्रहरणैर्युताः ॥ ५७ ॥
एकोनपञ्चाशद्वक्त्रा हस्तैस्तद्द्विगुणैर्वृताः[7] । प्रहरन्तीस्तथारातीन् स्मृत्वा वा जयमाप्नुयात् ॥ ५८ ॥

---

१ 'बहु' क पाठः । २ 'दंष्ट्रोग्रा' ख. पाठ' । ३ 'दहन्त्यो वैरि' ख. पाठ' । ४ 'सत्य' क पाठः । ५ 'तस्याः भुजा' क. पाठः
६ 'तः' क. पाठः । ७ 'युताः' क पाठः ।

चतुःषष्टिमुखा देवीः करैस्तद्द्विगुणैर्युताः । प्रहरन्तीः स्मरन् युद्धे जयी भवति निश्चितम् ॥ ५९ ॥
एकाशीतिमुखा देवीस्तद्द्विगुणयभुजैर्युताः । तथाविधैः प्रहरणैः स्मरन् युद्धे जयी भवेत् ॥ ६० ॥
शतवक्त्रास्तद्द्विगुणकरास्तद्धेतिभिर्युताः । स्मृत्वा विजयमाप्नोति समरे ताश्च षोडश ॥ ६१ ॥
एवं वक्त्रकरैर्युक्तास्त्वनेकैरिष्टरूपतः । तथा तैर्हेतिनिवहैर्व्याकुलक्रमहस्तकैः ॥ ६२ ॥
असंख्याता भवेयुस्ताः साधकाभीष्टसिद्धिदाः । एवमुद्दामसमरसङ्कटादिषु चिन्तयन् ॥ ६३ ॥
देवीस्तास्तरति क्षिप्रमापदो मनुजोऽथवा । देवो वा राक्षसो यक्षः किन्नरो वा भुजङ्गमः ॥ ६४ ॥
पिशाचो वा गुह्यको वा सिद्धो वा दानवोऽथवा । न कदाचित् स्मरन्नित्यं भङ्गमाप्नोति निश्चितम् ॥६५॥
चोरादिसङ्कटेऽरण्ये गिरिदुर्गमवर्त्मनि । द्विविधैर्वैरिभिर्जातैः कृच्छ्रे राजभये तथा ॥ ६६ ॥
क्षुद्रपीडासु भूतापस्माररराक्षससंकटे । पिशाचडाकिनीवृन्दब्रह्मराक्षसपीडने ॥ ६७ ॥
अन्येष्वपि च कृच्छ्रेषु विस्तरेषु महत्स्वपि । स्मरन्नित्थं जयेत्सर्वा विपदो ध्यानवैभवात् ॥ ६८ ॥
एकवक्त्रा द्विनयना द्विभुजाभीष्टधारिकाः । सपादुकाः समागत्य सर्वाभरणभूषिताः ॥ ६९ ॥
स्वसमानाभिरभितः शक्तिभिः परिवारिताः । गायन्तीभिश्च नृत्येषु वनमालाभिरन्विताः ॥ ७० ॥
ध्यायन्नभिमतं सर्वमाप्नुयात् षोडशापि ताः । नासाध्यमस्ति भुवने ध्यानादासां महेश्वरि ॥ ७१ ॥
अलङ्कृतहयारूढाः शक्तिभिश्च तथावृताः[1] । स्मेराननाश्च गायन्तीः स्मृत्वा विश्वं वशं नयेत् ॥ ७२ ॥
तथाविधा गजारूढास्तथा शक्तिभिरावृताः । सङ्गीतासक्तमहिलावृन्दसङ्कुलमध्यगाः ॥ ७३ ॥
स्मृत्वा लक्ष्मीमवाप्नोति राजमान्यामतिस्थिराम् । नानाभोगसमोपेतां प्रख्यातां निजवैभवात् ॥ ७४ ॥
तथाविधरथारूढास्तथा शक्तिभिरावृताः । तथा संगीतसंसक्तशक्तिवृन्दसमन्विताः ॥ ७५ ॥
स्मरन् भूमिमवाप्नोति राजा चेद्वैरिमण्डलम्[2] । एवं तत् त्रिविधध्यानात् सौभाग्यं चातुलं यशः ॥ ७६ ॥
कदलीकानने रम्ये निर्जने तास्तथा स्मरन् । पादुकासक्तचरणा आगच्छन्तीश्च शक्तिभिः ॥ ७७ ॥
मण्डलं मासमर्धं वा जपन् विद्यां ततो वसेत् । निधिं संप्राप्य भवने भोगी स्याद्यावदायुषम् ॥ ७८ ॥
पूगारामे तथा स्मृत्वा निधिमाप्नोत्ययत्नतः । एवं चम्पकपुन्नागनमेरुबकुलेष्वपि ॥ ७९ ॥
तथा पर्वतकुञ्जेषु स्मरंस्ता वित्तमाप्नुयात् । राजतो धनितोऽन्यस्माद्येनासौ स्यात् सुखी चिरम् ॥ ८० ॥
समुद्रतीरे पुण्येषु तथा नित्यं स्मरन् धिया । प्राप्नोत्यनर्घ्यरत्नानि बहूनि ध्यानवैभवात् ॥ ८१ ॥
समुद्रगासरिन्मध्यतरुवाटीषु तास्तथा । स्मरन् कनकमाप्नोति वर्णोत्कृष्टमसंख्यकम् ॥ ८२ ॥
निर्जने विपिने स्मृत्वा प्राप्नोति महिलाः शुभाः । रूपयौवनशीलाढ्याः प्रेमनिघ्नास्त्वनन्यगाः[3] ॥ ८३ ॥
उक्तेषु तेषु स्थानेषु हयारूढाः स्मरन् नरः । नृपतिं कुरुते वश्यं मनोवाक्कायकर्मभिः ॥ ८४ ॥
तेषूक्तेषु गजारूढाः स्मृत्वा नारीर्नरान्नृपान् । वशीकरोति भुवने प्राणिनश्चाविशेषतः ॥ ८५ ॥
तथा तेषु रथारूढाः स्मृत्वा देवीस्तथोदिताः । वाञ्छितं समवाप्नोति मुक्तः स्यान्निगडादितः ॥ ८६ ॥

---

१ 'श्चाभयावृतः' क. पाठः । २ 'लात्' क. पाठः । ३ 'निघ्ना' ख. पाठः ।

शतवक्त्रास्तदद्विगुणभुजास्तेष्वायुधान्यपि । वाञ्छितानि लिखित्वा ताः पटेषु नवसु स्फुटम् ॥ ८७ ॥

पटांस्तान् मध्यपर्यन्तद्वये संस्थापयेत् तथा । रथदन्तिहयानां तु तिरस्करणिकायुतान् ॥ ८८ ॥

प्रतिसैन्याभिमुख्ये तु तांस्तु सम्यक्प्रदर्शयेत् । वज्रालिखितनिःसानभेरीपणवमर्दलान् ॥ ८९ ॥

आहत्य वादयन् शृङ्गशंखकाहलकादिकम् । व्रजेदभिमुखं वैरी धावत्याशु पराजितः ॥ ९० ॥

तत्सेना संमुखी पश्चान्न जातु भवति ध्रुवम् । इति ध्यानान्यशेषाणि कथितानि तवानघे ॥ ९१ ॥

सूक्ष्मध्यानेन सिद्धानां साधकानां फलोदयः । अतस्तच्छृणु वक्ष्यामि सर्वाभीष्टाप्तिकारकम् ॥ ९२ ॥

दाडिमीकेसरप्रख्यतेजोरूपाः स्मरन् धिया । तन्मध्ये साध्यरूपं च निजवाञ्छानुरूपकम् ॥ ९३ ॥

समस्ताभीष्टमाप्नोति शुभानप्यशुभानपि । तथा सुषुम्नान्तस्तद्वांश्चिन्तयेद्वा गमागमम् ॥ ९४ ॥

तेनाखिलं निजेष्टं तु प्राप्नोति ध्यानवैभवात् । साधकश्च तथा सिद्धस्तयोरेवाशुसिद्धिकृत् ॥ ९५ ॥

इति । अत्र मूलमन्त्रवर्णाः स्वरव्यञ्जनरूपेण पृथक्कृताः तत्तद्रश्मिवृन्दसहितास्तत्तद्रूपेण ध्यातव्याः । मातृकावर्णाश्च तथैव ध्यातव्या इत्यर्थः । षोडशनित्यासु ललिताया अङ्गत्वेन पञ्चदशनित्याः, पञ्चदशनित्यासु परस्परमङ्गाङ्गित्वेन तत्तन्मन्त्रवर्णान् स्वरव्यञ्जनरूपेण पृथक्पृथग्विभज्य क्षित्यादिभूतवर्णान् विभज्य तत्तद्रश्मिपुञ्जसहितान् भावयेत् । तत्तत्फलं भवेत् ॥ इति कादिमते रश्मिक्रमः ॥

अथ कालीमते रश्मिक्रममाह । उत्तरतन्त्रे—

मनूनां प्रस्तुतेर्योग्या रश्मयो वर्णसंहतेः । देवतामन्त्रयन्त्राणां ज्ञायते यैः स्वरूपकम् ॥ १ ॥

रश्मिक्रमस्य विज्ञानाच्छिवोऽभून्नात्र संशयः । अकारस्य तु विज्ञेयाः पार्थिवाश्च चतुर्दश ॥ २ ॥

आप्याः पञ्च मयूखाः स्युस्तैजसा दश चैव हि । वायव्यास्तस्य संप्रोक्ताः षष्ट्युत्तरशतांशवः ॥ ३ ॥

चत्वारो नाभसा उस्रास्तथा आकारके स्मृताः । चतुर्दश ततः पञ्च ततः षट्षष्टिकं शतम् ॥ ४ ॥

चत्वारश्चैव चत्वारः इईवर्णद्वये पृथक् । शतं सप्तत्युत्तरं च ततः पञ्च ततो दश ॥ ५ ॥

चत्वारश्चैव चत्वारः उऊवर्णद्वये पृथक् । चतुर्दश ततो भौमाः नवषष्ट्युत्तरं शतम् ॥ ६ ॥

ततो दश च चत्वारो वेदा ऋॠद्वये पृथक् । चतुर्दश ततः पञ्च ततो दश ततो युगाः ॥ ७ ॥

षष्ट्युत्तरशतं चैव ऌॡवर्णद्वये पृथक् । अवर्णस्येव संप्रोक्ता एकारस्य च रश्मयः ॥ ८ ॥

इवर्णस्य यथा प्रोक्ता ऐकारस्य तथा स्मृताः । उवर्णस्येव ओकारे ऋकारस्येव औलिपेः ॥ ९ ॥

ऌवर्णस्येव विज्ञेया अंस्वरस्य च रश्मयः । [ऌवर्णस्येव विज्ञेया अःस्वरस्य च रश्मयः ॥ १० ॥]

पार्थिवा रश्मयो ज्ञेयाः कवर्णस्य चतुर्दश । आप्याः पञ्चदश प्रोक्तास्तैजसाश्च ततः परम् ॥ ११ ॥

वायव्या रश्मयः प्रोक्ताः पञ्चत्रिंशच्छतद्वयम् । नाभसाश्चैव चत्वारः खकारस्य चतुर्दश ॥ १२ ॥

पार्थिवा जलजाः पञ्च ततश्चैव शतद्वयम् । सैकचत्वारिंशदनु तैजसा युगसंख्यकाः ॥ १३ ॥

वायव्या नाभसाश्चोक्ताश्चत्वारो वेदसंख्यकाः । गवर्णे पार्थिवाः पञ्चचत्वारिंशच्छतद्वयम् ॥ १४ ॥

पञ्चाप्या दश चाग्नेया वायव्या वेदसंख्यकाः । नाभसाश्चैव चत्वारो घवर्णे मनुपार्थिवाः ॥ १५ ॥

---

१ 'वज्राद' ख. पाठः ।

आप्याः शतद्वयं चैव प्रोक्ताः षट्त्रिंशदुत्तरम् । तैजसा दश वायव्याश्चत्वारो नाभसाः स्मृताः ॥ १६ ॥
पञ्चत्रिंशच्छतद्वे च कार्णस्येव चवर्णके । खवर्णस्येव छार्णस्य गवर्णस्येव जार्णके ॥ १७ ॥
घवर्णस्येव झार्णस्य ङवर्णस्येव ञार्णके । चवर्णस्येव टार्णस्य छवर्णस्येव ठार्णके ॥ १८ ॥
शतद्वयं पञ्चनवत्युत्तरं डस्य पार्थिवाः । घस्येव ढस्य संप्रोक्ता ञार्णस्येव च णार्णके ॥ १९ ॥
टस्येव तस्य संप्रोक्ता मनवस्थस्य पार्थिवाः । पञ्चाप्या एकनवतिद्विशतं चानु वायुजाः ॥ २० ॥
चत्वारो नाभसाश्चैव डस्येव च दवर्णके । ढस्येव धस्य संप्रोक्ता णार्णस्येव च नार्णके ॥ २१ ॥
पार्णस्य पार्थिवाः प्रोक्ताश्चतुर्दश जलीयकाः । पञ्चैव तैजसाः प्रोक्ता दशैकनवतिस्तथा ॥ २२ ॥
शतद्वयं तु वायव्याश्चत्वारो नाभसाः स्मृताः । थस्येव फस्य संप्रोक्ता रश्मयः क्रमशो बुधैः ॥ २३ ॥
बार्णस्य पार्थिवाः पञ्चचत्वारिंशच्छतांशवः । आप्याः पञ्चदशाग्नेया वायव्या नाभसाः स्मृताः ॥ २४ ॥
चत्वारश्च तथा प्रोक्ता भार्णस्य मनुसंख्यकाः । पार्थिवाश्च सषट्त्रिंशत्पञ्चसंख्याशतानि च ॥ २५ ॥
तैजसा दश वायव्याश्चत्वारो नाभसास्तथा । चतुर्दश मकारे तु रश्मयः पार्थिवाः स्मृताः ॥ २६ ॥
आप्याः पञ्च दशाग्नेया वायव्या वेदसंख्यकाः । पञ्चत्रिंशत्पञ्चशतं नाभसाः संप्रकीर्तिताः ॥ २७ ॥
यार्णे चतुर्दश प्रोक्ताः पार्थिवाः पञ्च नीरजाः । तैजसा रश्मयः प्रोक्ता वायव्याश्च ततः परम् ॥ २८ ॥
पञ्चत्रिंशत्पञ्चशतं चत्वारो नाभसाः स्मृताः । रेफस्य मनुसंख्याकाः पार्थिवाः पञ्चनीरजाः ॥ २९ ॥
सैकचत्वारिंशदनु शतपञ्चकतैजसाः । वायव्याश्चैकचत्वारश्चत्वारो नाभसाः स्मृताः ॥ ३० ॥
बार्णस्येव लवर्णस्य [रश्मयः संप्रकीर्तिताः । वार्णस्य रश्मयः प्रोक्ताः] पार्थिवाङ्क चतुर्दश ॥ ३१ ॥
सषट्त्रिंशदष्टशतमाप्या वै दश तैजसाः । वायव्याश्चैव चत्वारश्चत्वारो नाभसाः स्मृताः ॥ ३२ ॥
मनुसंख्याः शकारस्य पार्थिवाः पञ्च नीरजाः । तैजसा दश वायव्याश्चत्वारो नाभसाः स्मृताः ॥ ३३ ॥
पञ्चत्रिंशच्चाष्टशतं षकारे मनुसंख्यकाः । पार्थिवाः पञ्च चाप्या वै तैजसाः दश कीर्तिताः ॥ ३४ ॥
पञ्चत्रिंशच्चाष्टशतं वायव्या वेद नाभसाः । बार्णस्येव सकारस्य हकारस्य चतुर्दश ॥ ३५ ॥
पार्थिवाः पञ्च चाप्या वै तैजसा दश कीर्तिताः । वायव्याश्चैव चत्वारः सपञ्चत्रिंशदुत्तरम् ॥ ३६ ॥
सगप्ततिसहस्रं च नाभसाः परिकीर्तिताः । लकारस्येव ळस्येव क्षकारस्य चतुर्दश ॥ ३७ ॥
पार्थिवाः पायसाः पञ्च रश्मयः परिकीर्तिताः । सैकचत्वारिंशदनु ससप्ततिसहस्रकम् ॥ ३८ ॥
तैजसा वेद वायव्या नाभसाश्च तथा स्मृताः ।

1 'सम्तु' क. पाठः

कालीमते रश्मिक्रमः ॥

संख्या	१	२	३	४	५	६	७	८	९	१०	११	१२	१३	१४	१५	१६
वर्णाः	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	ॠ	ऌ	ॡ	ए	ऐ	ओ	औ	अं	अः
भौमाः	१४	१४	१४	१४	१७०	१७०	१४	१४	१४	१४	१४	१४	१७०	१४	१४	१४
आप्याः	५	५	५	५	५	५	१६९	१६९	५	५	५	५	५	१६९	५	५
तैजसाः	१०	१०	१६६	१६६	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१०	१६६	१०	१०	१०	१०
वायव्याः	१६०	१६०	४	४	४	४	४	४	२	२	१६०	४	४	४	२	२
नाभसाः	४	४	४	४	४	४	४	४	१६०	१६०	४	४	४	४	१६०	१६०

संख्या	१७	१८	१९	२०	२१	२२	२३	२४	२५	२६	२७	२८	२९	३०	३१
वर्णाः	क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	ज	झ	ञ	ट	ठ	ड	ढ	ण
भौमाः	१४	१४	२४५	१४	१४	१४	१४	२४५	१४	१४	१४	१४	२९५	१४	१४
आप्याः	१५	५	५	२३६	५	१५	५	५	२३६	५	१५	५	५	२३६	५
तैजसाः	१५	२४१	१०	१०	१०	१५	२४१	१०	१०	१०	१५	२४१	२४१	१०	१०
वायव्याः	२३५	२	४	४	४	२३५	२	४	४	४	२३५	२	२	४	४
नाभसाः	४	४	४	४	२३५	४	४	४	४	२३५	४	४	४	४	४

संख्या	३२	३३	३४	३५	३६	३७	३८	३९	४०	४१	४२	४३	४४	४५
वर्णाः	त	थ	द	ध	न	प	फ	ब	भ	म	य	र	ल	व
भौमाः	१४	१४	२९५	१४	१४	१४	१४	१४५	१४	१४	१४	१४	१४५	१४
आप्याः	१५	५	५	२३६	५	५	५	५	५३६	५	५	५	५	८३६
तैजसाः	१५	२९१	२४१	१०	१०	१०	२९१	१०	१०	१०	१०	५४१	१०	१०
वायव्याः	२३५	४	२	४	४	२९१	४	४	४	४	५३५	४१	४	४
नाभसाः	४	४	४	४	४	४	४	४	४	५३६	४	४	४	४

संख्या	४६	४७	४८	४९	५०	५१
वर्णाः	श	ष	स	ह	ळ	क्ष
भौमाः	१४	१४	१४	१४	१४५	१४
आप्याः	५	५	८३६	५	५	५
तैजसाः	१०	१०	१०	१०	१०	७००४१
वायव्याः	४	८३५	४	४	४	४
नाभसाः	८३५	४	४	७००३५	४	४

मूलाधारस्थपद्मस्य कर्णिकायां शिवात्मकः ॥ ३९ ॥
षट्पञ्चाशद्भिरुस्रैश्च प्रसरद्भिर्दलाब्धिके । आवृतः पृथिवीवर्णः स्वाधिष्ठानाह्वयाम्बुजे ॥ ४० ॥
कर्णिकायां द्विषष्टिश्च मयूखैः परिवारितः । तेजोभिर्व्याप्तपत्रैश्चानलवर्णः शिवात्मकः ॥ ४१ ॥
मणिपूराख्यचक्रस्थकर्णिकायां समावृतः । द्वासप्ततिमयूखैश्चामृताख्यैरमृतार्णकः ॥ ४२ ॥
अनाहताख्यचक्रस्थकर्णिकायां शिवात्मकः । चतुःपञ्चाशदुस्रैश्चावृतो मारुतवर्णकः ॥ ४३ ॥
विशुद्धाख्ये महाचक्रे कर्णिकायां समावृतः । द्वासप्ततिमयूखैश्च नाभसैः शिव एव हि ॥ ४४ ॥
आज्ञायाः कर्णिकामध्ये मनोवर्णः शिवात्मकः । चतुःषष्टिमयूखैश्चावृतोऽमृतमयः सदा ॥ ४५ ॥
सहस्रारे महापद्मे कर्णिकायां समावृतः । षट्शताधिकसाहस्रमयूखैर्मानसैः सदा ॥ ४६ ॥
दलैः सहस्रसंख्याकैः सहस्रकिरणात्मकैः । षट्शतैः स्वाङ्गभूतैश्च विसर्गात्मा शिवात्मकः ॥ ४७ ॥
विसर्गस्था मयूखाश्च षट्चक्रस्थाश्च रश्मयः । सोमसूर्याग्निमयाष्टात्रिंशत्संख्याकलात्मभिः ॥ ४८ ॥
पञ्चब्रह्मात्ममन्त्राणामष्टात्रिंशत्कलात्मभिः । तेजोभिर्मिश्रिताः सन्तः प्रसर्पन्तः परस्परम् ॥ ४९ ॥
वाच्यवाचकरूपेण जगत्स्थावरजङ्गमम् । व्याप्य तिष्ठन्ति वै सर्वे सृष्टिस्थित्यन्तकारिणः ॥ ५० ॥
षोडशार्णा महाविद्या चन्द्रमण्डलरूपिणी । षट्त्रिंशत्तत्त्वसंपूर्णा सुधावृष्टिमयी सदा ॥ ५१ ॥
पूर्णमण्डलरूपा च सर्वतेजोमयी परा ।

इति । अत्र पाञ्चभौतिकरश्मीनां सहस्रारस्थितमानसरश्मीनां परस्परप्रतिफलनेन पञ्चाशद्भूतवर्णानां यावन्तो रश्मयः संभूयन्ते, तावन्तः प्रतिवर्णरश्मयो द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशन्मानसरश्मिसञ्चये अथवा द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशन्मानसरश्मयः प्रतिवर्ण प्रतिफलन्तीत्यर्थः ।

ईशानवक्त्रसंभूतकलानां पञ्चकस्य तु । एकैकस्याः कलायास्तु त्रिशतं विंशदुत्तरम् ॥ १ ॥
मानसात्मकरश्मीनां क्रमो ज्ञेयो मनीषिभिः । मन्त्रस्य वाथ विद्याया अष्टषष्टिमितार्णकाः ॥ २ ॥

१ 'लोधके' क ख. पाठः ।

द्वात्रिंशद्भिर्मानसैश्च गुणिताः पूर्णमानसैः । हृताश्चेत् तत्र यल्लब्धं तच्छन्दस्तन्मनोः स्फुटम् ॥ ३ ॥

शेषाङ्कपूर्णरूपेण महाविद्या भवत्यसौ । न्यूने न्यूना क्रमस्त्वेवं ज्ञातव्यः सिद्धिमिच्छता ॥ ४ ॥

इति । अत्र यस्या विद्याया मन्त्रस्य वा स्वरव्यञ्जनरूपेण पृथक्कृता वर्णा यावन्तो जायन्ते, तावन्तो द्वात्रिंशदङ्केन गुणनीयाः । प्रत्यर्णं द्वात्रिंशद्द्वात्रिंशन्मानसरश्मिक्रमत्वात् । अथच पूर्णमानसैः षट्शतोत्तरसहस्रसंख्याकैर्भागहरणेन यल्लब्धं तत्तन्मन्त्रस्य छन्दो ज्ञेयम् । तत्रापि षड्विंशतोऽधिकं लब्धं चेत्प्राप्यते तदपि षड्विंशता भागहरणेन यदुर्वरितं तच्छन्द इति ज्ञेयम् । तथा पूर्णमानसैर्भागहरणाद्यदुर्वरितं, तत् षट्सहस्रयुत्तरपञ्चशतसंख्याङ्कश्चेत् सा विद्या महाविद्येति ज्ञेयम् । ततोऽधिकं चेत्तदपि ज्ञेयं, न्यूनं चेन्न्यूनं ज्ञेयमित्यर्थः ॥

अत्र विद्यार्णरूपस्य द्वात्रिंशद्गुणनेन च । हृतेन मानसैश्चापि कचिन्नोर्वरितं यदि ॥ १ ॥

लब्धं षड्विंशता चैव हरेल्लब्धं भवेच्च तत् । तच्छन्दः.. ॥ २ ॥

अस्यार्थः--मन्त्रस्य विद्याया वा वर्णाः स्वरव्यञ्जनरूपेण पृथक् कृताः द्वात्रिंशता गुणिताः पूर्णमानसैर्हृताश्चेच्छेषाङ्को नोर्वरितस्तदा लब्धमेव षड्विंशता हरेच्छन्दः प्राप्यते. एवं क्रमः सर्वत्र ज्ञेयः ॥

मन्त्रविद्यार्णरूपं तु द्वात्रिंशद्गुणितं यदि । पूर्णतां न लभेद्यत्र दशघ्नीकृत्य चाहरेत् ॥ १ ॥

अस्यार्थः—मन्त्रविद्याक्षराणि स्वरव्यञ्जनरूपेण पृथक्कृतानि द्वात्रिंशता गुणयेत् तदा पूर्णता षोडशशतानि न जायन्ते चेद् दशगुणितं कृत्वा षोडशशतैर्भागमाहरेत् । अन्यत्सर्वं प्राग्वत् ॥

श्रीविद्यायाश्च षोडश्याः सहस्राणि च विंशतिः । षष्ट्युत्तरं च त्रिशतं भवेयुर्नाभसांशवः ॥ १ ॥

पञ्चोत्तरं च नवतिर्द्विसहस्रं शताष्टकम् । पार्थिवा रश्मयश्चाथ षट्सहस्राणि चैव हि ॥ २ ॥

अष्टौ शतान्येकषष्टिस्तैजसा रश्मयो ह्यथ । पञ्चसप्तत्युत्तरशतं सहस्रं वायुरश्मयः ॥ ३ ॥

अष्टादशोत्तरं पञ्चशतं वेदसहस्रकम् । मयूखा ह्यमृतात्मानो वक्ष्ये संकीर्णरश्मिकम् ॥ ४ ॥

त्रिशतं च चतुःषष्टिर्वियद्वर्णेषु पार्थिवाः । षष्ट्युत्तरं शतं चाप्यास्तावन्तस्तैजसाः स्मृताः ॥ ५ ॥

शतं च चत्वारिंशच्च वायव्याः संप्रकीर्तिताः । चतुस्त्रिंशद्वेदशतं पार्थिवा ह्यनलेषु च ॥ ६ ॥

शतं च पञ्चपञ्चाशदाप्याश्च शतमेव च । चतुर्विंशतिसंख्याका वायव्याः संप्रकीर्तिताः ॥ ७ ॥

तावन्तो नाभसाः प्रोक्तास्ततो भूवर्णसंचये । त्रिंशदाप्याश्च चाग्नेया अशीतिश्चतुरुत्तरा ॥ ८ ॥

वायव्याश्च चतुर्विंशत्तावन्तो नाभसाः स्मृताः । सप्तत्युत्ताः समुद्दिष्टाः वायुवर्णेषु पार्थिवाः ॥ ९ ॥

पञ्चविंशतिश्चाप्यास्तु पञ्चाशत्तैजसाः स्मृताः । नाभसा विंशतिः प्रोक्ताश्चाप्यवर्णेषु पार्थिवाः ॥ १० ॥

अष्टाविंशत्युत्तरं च शतसप्तकमेव च । तैजसाः सप्ततिर्ज्ञेया अष्टाविंशतिर्वायुजाः ॥ ११ ॥

तावन्तो नाभसा ज्ञेयाः संकीर्णा रश्मयस्त्विमे । अत्र (न्ये) तद्भूतवर्णस्य तत्तद्भूतांशवो निजाः ॥ १२ ॥

इति । अन्ये भूतांशवः संकीर्णाः मानसा अपि तथैव ज्ञेयाः । ऊर्ध्वाम्नायक्रमे--मानसाः सहजा, अन्ये संकीर्णा इति केचित् । अत्र यथागुरूपदेशं बोद्धव्यम् ॥

पराप्रासादमन्त्रस्य पञ्चोत्तरसहस्रकम् । आप्यास्तथा पञ्चनवत्युत्तरं च शताष्टकम् ॥ १ ॥

सहस्रं नाभसाः प्रोक्ताः सङ्कीर्णाः पार्थिवाः स्मृताः । षट्पञ्चाशत्समाख्याताश्चत्वारिंशच्च तैजसाः ॥ २ ॥

वायव्याः षोडश प्रोक्ता नाभसाः षोडशैव हि । आप्या दश समाख्याता मानसाः प्राग्वदेव हि ॥ ३ ॥

इति । प्रत्येकं द्वात्रिंशत्क्रमेणाष्टाविंशत्युत्तरशतं रश्मय इत्यर्थः ॥

परप्रासादवर्णौघं गुणयात्तन्मानसांशुभिः । षड्विंशता हरेच्छेषं लब्धाङ्केन पुनर्हरेत् ॥ १ ॥

तल्लब्धं तस्य मन्त्रस्य छन्दो ज्ञेयं मनीषिभिः ।

इति । पराप्रासादमन्त्रस्य वर्णाः स्वरव्यञ्जनरूपेण पृथक् कृता द्वात्रिंशद्भिर्गुणिताः षड्विंशता हृताः शेषं लब्धाङ्केन हृतं तच्छेषं तल्लब्धाङ्केन हरेत्तल्लब्धं तच्छन्दः इत्यर्थः ॥ तथा—

कालिकाया महाविद्यावर्णा द्वात्रिंशता हताः । हृताश्च मानसैः पूर्णैः शेषं षड्विंशता हरेत् ॥ १ ॥

शेषं लब्धं तु संयोज्य पुनः षड्विंशता हरेत् । शेषं छन्दस्तु विज्ञेयं सम्यक् तत्त्वविशारदैः ॥ २ ॥

इति । अस्यार्थः— विद्याया वर्णाः स्वरव्यञ्जनरूपेण पृथक् कृताः द्वात्रिंशद्भिर्गुणिताः पूर्णमानसांशुभिर्हृताः शेषं षड्विंशता हरेत्, तच्छेषे तत्फलं संयोज्य पुनः षड्विंशता हरेत् तच्छेषं छन्दो ज्ञेयमिति ॥

रससंख्याः क्षितेर्भागा द्वौ भागावमृतस्य च । द्वाविंशत्यग्निभागाश्च वायुभागाश्चतुर्दश ॥ १ ॥

पञ्चविंशतिभागाश्च व्योम्नश्च परिकीर्तिताः । अष्टोत्तरं च द्विशतं सहस्रद्वयमेव च ॥ २ ॥

मानसा रश्मयो ज्ञेया भूतभागोद्भवांशवः । प्रागुक्तक्रमतो ज्ञेया रश्मिक्रम उदाहृतः ॥ ३ ॥

इति ॥

अथ कादिमते कामेश्वर्यादिनित्यानां प्रयोगविधिर्लिख्यते ॥ "ह्रींक्लींऐंब्लूंस्त्रीं" इति पञ्चकामा भवन्ति । तन्त्रराजे— [प० ७ श्लो० ३६]

एषां यन्त्राणि सर्वाणि त्रैलोक्यक्षोभणानि च । तानि क्रमेण कथयाम्याकर्णय समाहिता ॥ १ ॥

तेषु पञ्चसु बीजेषु पुनरुक्तविवर्जितैः । योजयेदष्टभिस्तैस्तैः स्वरान् षोडश मायया ॥ २ ॥

अष्टाविंशतिसंयुक्तं शतं तेन भवन्ति वै । तैर्यन्त्राणि विधेयानि पञ्चानां क्रमतः शिवे ॥ ३ ॥

इति । अस्यार्थः—प्रोक्तपञ्चसु बीजेषु द्वितीयबीजस्य जठरे प्रथमबीजं । १ । तृतीयबीजजठरे द्वितीयं बीजं । २ । चतुर्थबीजजठरे तृतीयं बीजं । ३ । पञ्चमबीजजठरे चतुर्थं बीजं । ४ । चतुर्थबीजजठरे पञ्चमं बीजं । ५ । तृतीयबीजजठरे चतुर्थं बीजं । ६ । द्वितीयबीजजठरे तृतीयं बीजं । ७ । प्रथमबीजजठरे द्वितीयं बीजं । ८ । एवमष्टौ बीजानि पुनरुक्तवर्जितानि भवन्ति । एतानि प्रत्येकं षोडशस्वरयुक्तानि कर्तव्यानि, तदा संख्यया १२८ बीजानि भवन्ति । एतैर्यन्त्राणि विधेयानीत्यर्थः ॥ यन्त्ररचनाप्रकारमाह—

वृत्तत्रयस्थं षट्कोणं कृत्वा मध्ये स्मरचरम् । लिखेत् साध्याख्ययोपेतं षट्कोणेषु च तत्पुनः ॥ १ ॥

विभज्य बिन्दुमायाभ्यामध ऊर्ध्वं लिखेत् क्रमात् । वृत्तान्तरालयोर्बाह्ये चतुःषष्ट्या द्विरालिखेत् ॥ २ ॥

एवं यन्त्राणि पञ्च स्युः पञ्चानां क्रमतः शिवे ।

इति । अस्यार्थः—प्रथमतः षट्कोणं कृत्वा तद्बहिर्वृत्तत्रयं विधाय मध्ये साध्यनामसहितं प्रकृतिस्थपञ्चकामेषु प्रथमं बीजं विलिख्य षट्सु कोणेषु तदेव बीजं विलिख्य प्रोक्ताष्टाविंशत्युत्तरशतं बीजानि चतुःषष्ट्या चतुःषष्ट्या द्विधा विभज्य वृत्तत्रयान्तरालद्वयेऽभ्यन्तरान्तराले बिन्दुयुक्तानि प्रथमचतुःषष्टिबीजानि पङ्क्त्याकारेण विलिख्य, तद्बाह्यान्तराले द्वितीयचतुःषष्टिबीजानि विसर्गयुक्तानि लिखेत् , इदं प्रथमं यन्त्रम् ॥ द्वितीयबीजं मध्ये साध्यसहितं विलिख्य षट्कोणेषु द्वितीयमेव बीजं विलिख्य बहिरन्तरालद्वये प्राग्वद्विलिखेदिति द्वितीययन्त्रम् ॥ एवं तृतीयबीजेन तृतीयं यन्त्रम् ॥ चतुर्थबीजेन चतुर्थं यन्त्रम् ॥ पञ्चमबीजेन पञ्चमं यन्त्रम् ॥ इति

१ 'भावो' क. पाठः ।

पञ्च यन्त्राणि भवन्तीत्यर्थः ॥ अथ पञ्चबीजैरेकमेव यन्त्रं लेखनीयमित्याह—

पञ्चभिस्त्वेकमस्त्यन्यद्यन्त्रं सुमहदद्भुतम् । द्वितीयजठरे त्वाद्यं सनामाभिलिखेत् तयोः ॥ १ ॥
बहिस्तृतीयरूपेण षट्कोणेन प्रवेष्टयेत् । चतुर्थं विलिखेत् कोणेष्वेषु षट्स्वपि पार्वति ॥ २ ॥
वेष्टयेत्पञ्चमेनैव तद्यन्त्रं सर्वमोहनम् ।

इति । अस्यार्थः—द्वितीयबीजस्य क्लींकारस्य जठरे प्रथमबीजं ह्रीमिति बीजं साध्यनामगर्भं विलिख्य, तद्ब-हिस्तृतीयबीजेन ऐंकारेण अधरोत्तरयोगेन षट्कोणं कुर्यात् । अत्र ऐंकारस्य त्रिकोणरूपत्वाद्बीजद्वयरूपत्रिको-णद्वयेन षट्कोणेनावेष्ट्य षट्कोणेषु चतुर्थबीजं ब्लूंकारं विलिख्य पञ्चमबीजेन स्त्रींकारेण षट्कोणाद्बहिर्वेष्टयेत्, यथा स्त्रींकारगर्भं सर्वं भाति तथा कुर्यादित्यर्थः । एवं षट्चक्राणि जातानि ॥

अथ समययन्त्रयोरुद्धारक्रममाह—

तस्यापि परतो बाह्ये तैरावेष्ट्य पुरोदितैः । यन्त्रान्तरं तु जनयेद् बहिर्मातृकयापि च ॥ १ ॥

इति । प्रोक्तषष्ठयन्त्रस्य बहिर्वृत्तत्रयं विधाय प्राग्वत् १२८ बीजैश्चतुःषष्ट्या द्विरालिखेत् सप्तमं यन्त्रं भवति । एतस्यैव षष्ठयन्त्रस्य बहिर्वृत्तत्रयान्तरालद्वये प्राग्वद्बिन्दुयुक्तां विसर्गयुक्तां च लिखेत्, इदमष्टमं यन्त्रं भवतीति ॥

यन्त्राण्यष्टौ भवन्त्येवं[1] पञ्चकामात्मकानि वै । तैरसाध्यं जगत्स्वेषु किञ्चित्तु[2] न कदाचन ॥ १ ॥
मनुजं मनुजेशं वा महिलां वा मदाविलाम् । अष्टस्वक्केषु मध्यस्थं भावयेत् स्वेन तेजसा ॥ २ ॥
एकीभूतं जपेदेतान्यक्षराण्यपि पञ्च वै[3] । तेन ते वशगाः क्षिप्रं यावज्जीवं न संशयः ॥ ३ ॥
तेष्वष्टमस्य मध्यस्थमात्मसाध्यं जपारुणम्[4] । तन्मन्त्रार्णप्रकाशैश्च तथारुणतरैर्वृतम् ॥ ४ ॥
भावयन्नात्मना ग्रस्तं जपेत्तां[5]राक्षराण्यपि । तेन ते वशगाः क्षिप्रं दद्युः प्राणान् धनानि च ॥ ५ ॥
तस्य षष्ठस्य मध्यस्थबीजं[6] मन्त्रेण वेष्टयेत् । प्राग्वन्नि (व ? ज) सुषुम्नान्तर्भावयेद्योनिमुद्रया ॥ ६ ॥
एतदष्टकमध्यस्थं कुम्भं कृत्वा यथाविधि । तेनाभिषिञ्चेद् दौर्भाग्यरोगदारिद्र्यमुक्तये ॥ ७ ॥
कुचन्दनैर्वा सिन्दूरगैरिकैर्दरदैस्तु वा । कृत्वा चक्राष्टकं भूमौ फलकायां शिलासु च ॥ ८ ॥
मध्ये विद्यावृतं कृत्वा तत्रात्राद्याभिपूज्य ताम् । कामेश्वरीं तदग्रस्थो जपेल्लक्षं पयोव्रतः ॥ ९ ॥
तेनास्य पूर्वजन्मान्तर्दुष्कृतान्यपयान्ति वै । अस्मिञ्जन्मनि सल्लक्ष्मीमवाप्य सुखमेधते ॥ १० ॥
नरं नारीं नृपं वान्यं नगरं वाथ पत्तनम् । देशं जनपदं विश्वं तन्मध्ये प्रविलिख्य तत् ॥ ११ ॥
पूजयेदरुणैः पुष्पैर्गन्धैः काश्मीरसंभवैः । नैवेद्यैः कदलीदुग्धशर्करापायसादिभिः ॥ १२ ॥
मण्डलं वा तदर्धं वा सप्तवासरमेव वा । कन्दर्पसमसौभाग्यो जायते नियतं नरः ॥ १३ ॥
सुवर्णादिषु संलिख्य धारणाद्धरणीतले । लक्ष्मीकान्तिधनारोग्यैरायुः पूर्णमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥
अनावृत्तैस्तु[8] विद्यार्णैः[9] षोडशस्वरयोजनात् । द्वानवत्या शतं वर्णा जायन्ते मन्त्रसंभवाः ॥ १५ ॥

---

१ 'वं' क. पाठः । २ 'तत्र' क. पाठः ३ 'तं:' क. पाठः । ४ 'सुमिश्रितम्' क पाठः । ५ 'तेषु मध्यस्थमात्मस्थमात्मसाध्यं' क. पाठः । ६ 'स्तान्य' क. पाठः । ७ 'जे' क पाठः । ८ 'चा' क. पाठः । ९ 'तै' ग. पाठः ।

इति । अस्यार्थः—कामेश्वर्या मन्त्रस्यैकादशाक्षरस्यानावृत्ताक्षराणि "असकलह्नरनतयमदव" इति द्वादशाक्षराणि भवन्ति । ते षोडशस्वरयोगेनाङ्कतः १९२ वर्णा भवन्तीति ॥

स्वराणां सर्वमन्त्रेषु योजनं केन हेतुना । क्रियते परमेशान तन्मे कथय सांप्रतम् ॥ १ ॥
स्वराः षोडश देवेशि व्यञ्जनानि तथा पुनः । पञ्चत्रिंशत् समाख्यातं तयोरन्योन्यसंगतैः ॥ २ ॥
भारत्या देहभूतैस्तैर्व्यञ्जनैः स्वरयोजनम् । तत्प्राणयोजनं विद्धि रहस्यं परमेश्वरि ॥ ३ ॥
भारत्या वर्णरूपाया हसौ नेत्रे समीरिते । प्राणाः स्वराः समाख्याता बिन्दुसर्गौ तु चेतना ॥ ४ ॥
अन्यान्यवयवानि स्युरन्यानि परमेश्वरि । तेन तद्युक्तितो वर्णाः प्रसीदन्ति नचान्यथा ॥ ५ ॥
बिन्दुसर्गौ हसौ तुर्यस्वरश्चेति च पञ्चमम् । भारत्या मातृकादेहे विद्धि चैतन्यजृम्भणम् ॥ ६ ॥
तेन तैर्हीनरूपास्तु मन्त्रविद्यास्तथापरे । निष्प्राणदेहवत् कार्यकरणेष्वक्षमाः स्मृताः ॥ ७ ॥
तेन सर्वत्र तु मया स्वरयोगं उदीर्यते । ये ये मन्त्राः प्रोक्तवर्णविहीनास्तैश्च योजयेत् ॥ ८ ॥
तेन ते बलवन्तः स्युः कार्येषु च फलान्विताः । तस्मात् सर्वत्र संयोगात् स्वरैः सर्वार्थसिद्धिदाः ॥ ९ ॥
एवं तैरेव जायन्ते यन्त्राणि सबलानि वै । द्वात्रिंशद्विनियोगांश्च वक्ष्ये तेषामनुक्रमात् ॥ १० ॥
वृत्तद्वयान्तः षट्कोणं कृत्वा मध्ये निजेप्सितम् । मायागर्भं समालिख्य वेष्टयेन्मातृकाक्षरैः ॥ ११ ॥

इति । अस्यार्थः—प्रथमतः षट्कोणं विलिख्य तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधाय मध्ये साध्यनामगर्भं ह्रींकारं विलिख्य, षट्सु कोणेषु द्वानवत्युत्तरशतवर्णेषु प्रथमतः षडक्षराणि विलिख्य बहिर्वृत्तद्वयान्तराले मातृकाक्षरैर्वेष्टयेदिति प्रथमं यन्त्रं भवति ॥ द्वितीययन्त्रस्य षट्सु कोणेषु प्रोक्तवर्णसमुदायस्य प्रथमतः षड्वर्णान् विहाय सप्तमाक्षरतः षड्वर्णान् विलिखेदिति द्वितीयं यन्त्रं भवति । एवं तृतीययन्त्रादिषु च क्रमेण पुनरुक्तवर्जिताः षट्षड्वर्णा लेखनीयाः । अन्यत्समानम् । एवं यन्त्राणि ३२ जायन्ते ॥ तेषां फलान्याह—

प्रथमे कनकावाप्तिर्द्वितीये भूषणादयः । तृतीये कन्यकासिद्धिश्चतुर्थे भूप्रतिग्रहः ॥ १ ॥
पञ्चमे वाहनावाप्तिः षष्ठे स्त्रीवश्यमीरितम् । सप्तमे भवनावाप्तिरष्टमे धेनुसङ्गमः ॥ २ ॥
नवमे वशयेद्भूपं दशमे वारणं हयम् । एकादशेन विजयी नरः समरसीमनि ॥ ३ ॥
वादेषु व्यवहारेषु द्यूतेषु द्विविधेष्वपि । द्वादशे चेप्सितावाप्तिः परेणारिविनाशनम् ॥ ४ ॥
गजवाजिखरोष्ट्राणां नरगोमृगपक्षिणाम् । भुजङ्गमेषमहिषवाजिनां त्वाशु नाशनम् ॥ ५ ॥
तत्त्वचि च तद्रक्तलिखितं तत्र तत्र च । स्थापितं मण्डलान्मासात्सप्तरात्रादथापि वा ॥ ६ ॥
चतुर्दशेन वृष्टिः स्यात्परेण स्तम्भनं रिपोः । क्रोधवैरिसमुद्योगगमनादेरपि ध्रुवम् ॥ ७ ॥
षोडशेन धृतेनासौ भूताद्यैर्नैव बाध्यते । ततः परेण यन्त्रेण खातेन धरणीतले ॥ ८ ॥
रक्षा भवति सर्वत्र प्राणिनां जगति ध्रुवम् । अनन्तरानन्तराभ्यां खननात्फलकद्वये ॥ ९ ॥

१ 'त्ता' ग. पाठः । २ 'तन्त्रे' ग. पाठः । ३ 'रैर्यो' क. पाठः । ४ 'नका' क. पाठः । ५ 'परिग्रह' क. पाठः ।
६ 'वि' क. पाठः । ७ 'षैरजानामाशु' ग. पाठः । 'षैरा' क. पाठः । ८ 'दृष्टिः' ग. पाठः । ९ 'जम्भणं' क. पाठः ।
१० 'वैर' क. पाठः । ११ 'नाशं' क. पाठः । १२ 'अनन्तराभ्यां खननात कलहोद्वेगयोर्द्वयोः' क. पाठः ।

शस्यानां बहुभिः क्लेशैर्नाशः स्यान्नूरुहामपि । देशानामपि चान्योन्यकलहात्पीडनं भवेत् ॥ १० ॥
अनन्तरेण यन्त्रेण विरोधो भूभुजां भवेत् । राज्यसन्धितले तस्य खननेनाल्पकालतः ॥ ११ ॥
एकविंशेन यन्त्रेण रोगार्तो वैरिणो ध्रुवम् । द्वाविंशेन गवां रोगस्त्रयोविंशेन दन्तिनाम् ॥ १२ ॥
चतुर्विंशेन वाहानां पञ्चविंशेन भूभुजाम् । षड्विंशेन प्रधानानां रोगावाप्तिर्दृढं भवेत् ॥ १३ ॥
सप्तविंशेन तेषां तु प्रोक्तानां क्लेशनाशनम् । अष्टाविंशेन यन्त्रेण कृत्या प्रतिनिवर्तते ॥ १४ ॥
धारणाद्धेषु खननाद्वृत्ताग्रादिषु बन्धनात् । तडागकूपवाप्यादिष्वर्पणात्पाति ता ध्रुवम् ॥ १५ ॥
ततः परेण यन्त्रेण वाग्मी मूकोऽपि[३] जायते । अत ऊर्ध्वेन यन्त्रेण वैरिवाक्स्तम्भनं भवेत् ॥ १६ ॥
एकत्रिंशेन यन्त्रेण वाहानां दन्तिनामपि । रक्षा भवति तद्धेषु खननाद्धारणादपि ॥ १७ ॥
द्वात्रिंशेनाम्बुधौ पोता न क्लिश्यन्ति कदाचन । पारं प्रयान्ति चाक्लेशाद्विचित्रा यन्त्रशक्तयः ॥ १८ ॥
षोडशानां तु नित्यानां प्रत्येकं तिथिषु क्रमात् । तत्तत्तिथौ तद्यजनं जपहोमादिना चरेत् ॥ १९ ॥
घृतं च शर्करा दुग्धमपूपं कदलीफलम् । क्षौद्रं गुडं नालिकेरं फलं लाजा तिलं दधि ॥ २० ॥
पृथुकं चणकं मुद्गं पायसं च निवेदयेत् । प्रतिपत्तिथिमारभ्य क्रमात् पञ्चदशस्वपि ॥ २१ ॥
कामेश्वर्यादिशक्तीनां सर्वासामपि चोदितम् । आद्याया ललितायास्तु सर्वाण्येतानि सर्वदा ॥ २२ ॥
निवेदयेच्च जुहुयाद्वह्नौ दद्यान्नृणामपि । विद्याभक्तिमतां नित्यमभीष्टावाप्तयेऽनिशम् ॥ २३ ॥
तत्तद्विद्याक्षरप्रोक्तमौषधं तत्प्रमाणतः । संपिष्य गुलिकीकृत्य ताभिः सर्वं च साधयेत् ॥ २४ ॥
अर्घ्यान्ततर्पणं नित्यं स्नानपानानुयोजनम् । पाटीरसंयुतं भाले धारणं सर्वसिद्धिकृत् ॥ २५ ॥
राज्ञां विशेषतो रक्षां कुर्यादेतैस्तु नित्यशः । स्नाने पाने धारणे च गुलिकायोजनेन वै ॥ २६ ॥
रोगापमृत्युकृत्यादिदोषा ग्रहसमुद्भवाः । न बाधन्ते ततो नित्यमर्चयेत् स्वगृहे क्वचित् ॥ २७ ॥

इति कामेश्वर्याः प्रयोगविधिः ॥

अथ भगमालिनीनित्याप्रयोगविधिः । श्रीतन्त्रराजे— (प० ८ श्लो० २४)

काम्यहोममथो वक्ष्ये नानाभीष्टाप्तिदायकम् । त्रिमध्वक्तैः पुण्डरीकैर्होमाद्विप्रान् वशं नयेत् ॥ १ ॥
आरग्वधैस्तु राजानं करवीरैस्तु वैश्यकम् । उत्पलैर्वशयेच्छूद्रं वनितां जपया हुतैः ॥ २ ॥
बिल्वैर्लक्ष्मीर्भवेद्धोमे भूम्याढ्यः कमलैर्हुतात् । कैरवैर्वाहनावाप्तिर्दरपुष्पैर्महद्यशः ॥ ३ ॥
सौभाग्यं चम्पकैः सिद्ध्यै रक्तसौगन्धिकैर्हुनेत् । तगरैर्वस्त्रसंसिद्ध्यै पुंनागैर्भूषणाप्तये ॥ ४ ॥
मधूकैः कन्यकासिद्ध्यै पलाशैः स्वर्णसिद्धये । किंशुकैरंशुकावाप्त्यै पाटलैः पशुसिद्धये ॥ ५ ॥
रक्तोत्पलैः सर्वसिद्ध्यै होमयेत् परमेश्वरि । अथ यन्त्राणि वक्ष्यामि वाञ्छितार्थप्रदानि तु ॥ ६ ॥
चन्दनागुरुकर्पूरकस्तूरीकुङ्कुमैर्लिखेत् । सर्वाणि सर्वतो यन्त्राण्यभीष्टावाप्तिकामुकः ॥ ७ ॥
सुवर्णे रजते ताम्रे त्वंशुके भूर्जपत्रके । धारणं मूर्ध्नि बाहौ वा कण्ठे कट्यां प्रकोष्ठके ॥ ८ ॥

---

१ 'षा' क. पाठः । २ 'राष्ट्र' क. पाठः । ३ 'भि' ग. पाठः । ४ 'गुटिकी' क. पाठः । ५ 'अर्घ्यवत्' क. पाठः ।
६ 'पानं तु भोजनं' क. पाठः । ७ 'तां' क. पाठः । ८ 'मैः' क. पाठः ।

अतिप्राय कापि पूजां वा कुर्याद्यन्त्राण्यशेषतः । षट्कोणं वृत्तयोर्मध्ये कृत्वा तन्मध्यतस्तथा ॥ ९ ॥
यानि विलिख्य तन्मध्ये मायां साध्यसमन्विताम् । विलिख्य कोणत्रितये बहिः षट्केऽपि संलिखेत् ॥१०॥
एकैकं वृत्तयोर्मध्ये शेषार्णानि समालिखेत् । बहिर्मातृकयावेष्ट्य वृत्तान्तर्बिन्दुयुक्तया ॥ ११ ॥
एवं यन्त्राणि मन्त्रार्णैर्दशभिर्दशभिर्भवेत् । चरमेऽमृतषष्ट्यैव शेषं संपूरयेच्छिवे ॥ १२ ॥

इति । अस्यार्थः—प्रथमतस्त्रिकोणं विलिख्य तद्बहिः षट्कोणं कृत्वा तद्बहिर्वृत्तचतुष्टयं विलिख्य मध्ये साध्यनामगर्भं ह्रींकारं विलिख्य त्रिषु कोणेषु प्रथमाक्षरमारभ्य मूलमन्त्रस्याक्षरत्रयं विलिख्य, ततः षट्सु कोणेषु षडक्षराणि विलिख्य तद्बहिर्वृत्तचतुष्टयान्तरालत्रयेऽभ्यन्तरान्तराले मूलमन्त्रस्य दशमबीजं विलिख्य, तत एकादशाक्षरमारभ्य तदन्तरालं यथा पूर्णं भवति तथा पञ्चविंशत्युत्तरशतमूलमन्त्रार्णैः संवेष्ट्य, तद्बहिरन्तराले बिन्दुयुक्तमातृकाक्षरैः संवेष्ट्य तद्बहिरन्तराले विसर्गयुक्तमातृकाक्षरैः संवेष्टयेत् । एवं दशभिर्दशभिर्मूलमन्त्रार्णैः कृत्वा त्रयोदश यन्त्राणि विलिख्यावशिष्टमूलमन्त्राक्षरैः पञ्चभिः सहामृतपञ्चकं संयोज्य, दशभिरक्षरैः प्राग्वद्यन्त्रं विलिख्यामृतपञ्चकं षण्ठहीनद्वादशस्वरसंयोगेन षष्टिबीजानि कृत्वा तानि बिन्दुयुक्तानि विसर्गयुक्तानि च विंशत्युत्तरशतवर्णैः प्रथमान्तराले संवेष्ट्य तद्बहिरन्तरालद्वये बिन्दुविसर्गमातृकाभ्यां वेष्टयेदिति चतुर्दश यन्त्राणि विलिखेत् ॥ अमृतपञ्चकस्योद्धारमाह तत्रैव—

ज्या कं दावोऽम्बु हृत् स्वेन माययामृतपञ्चकम् । तत्पञ्चकं स्वरैर्भेदादशीतिर्मायया तथा ॥ १ ॥
तथा अशीतिः ।
तैः षण्ठहीनैः षष्टिः स्यान्मायया च तथा भवेत् । षष्ट्या शतं समुद्दिष्टं वर्णेष्वमृतविग्रहम् ॥ १ ॥
तेषां सर्वत्र तन्त्रेऽस्मिन् विनियोगो विधीयते ।

ज्या जकारः, कं झकारः, दावष्ठकारः, अम्बु वकारः, हृत्सकारः, जझठवस इति । स्वेन बिन्दुना पञ्च । मायया विसर्गेण च योगे पञ्चेत्यर्थः । षण्ठहीनस्वरयुक्तेन षष्टिः । बिन्दुविसर्गाभ्यां १२० । अमृतपञ्चकषोडशस्वरसंयोगेन ८० । बिन्दुना विसर्गेण च १६० अक्षराणीत्यर्थः ॥ तथा—

चतुर्दशानां यन्त्राणां विनियोगं शृणु प्रिये । वश्यमाकर्षणं स्तम्भमारोग्यं विजयं श्रियम् ॥ १ ॥
रक्षां गजाश्वगोमेषमहिषाणामनुक्रमात् । नरनारीनृपाणां च प्रोक्तयोगेन साधयेत् ॥ २ ॥

इति ॥ तथा—

अमृतार्णैः समूलार्णैर्लिखिता (¹ललिता) रहितैस्तु तैः । नित्याचतुर्दशार्णैश्चाप्येकषष्ट्या शतेन च ॥ १ ॥
षट्पञ्चाशत्समोपेतं चतुःशतमुदीरितम् । तैर्यन्त्ररचनायोगं फलानि च शृणु प्रिये ॥ २ ॥

इति । अमृतार्णाः षष्ट्युत्तरशतवर्णाः १६० मूलार्णैः पञ्चत्रिंशच्छतवर्णैः १३५ ललितारहितचतुर्दशनित्यानां मन्त्राणां एकषष्ट्युत्तरशतवर्णाः १६१ सर्वे षट्पञ्चाशदुत्तरचतुःशतवर्णाः ४५६ भवन्ति ॥ तथा—

त्रिकोणमष्टपत्राब्जं बहिर्वृत्तद्वयं तथा । विधाय मध्ये मायास्थं कृत्वा नाम त्रिकोणजम् ॥ १ ॥
अन्तरालत्रयस्थं च बहिःपत्राष्टगामि च । चतुर्दशार्णमालिख्य वृत्तमध्ये तु मातृकाम् ॥ २ ॥
विलिख्यार्चाहुतजपसेकसिद्धानि योजयेत् । त्रयस्त्रिंशत्तमं यन्त्रं सशक्त्यमृतपञ्चकैः ॥ ३ ॥

---

१ 'कनृ' क. पाठः । २ 'न्त्राणि' ग. पाठः । ३ 'वृत्तयै च' ग. पाठः । ४ 'स्व' क. पाठः ।

इति । अस्यार्थः—प्रथमतस्त्रिकोणं विलिख्य तदुपरि वृत्तं कृत्वा, तद्बाह्यान्यष्टदलानि विरच्य तद्बहिर्भूपुरं कुर्यादिति यन्त्रं निर्माय मध्ये साध्यनामगर्भं ह्रींकारं विलिख्य त्रिषु कोणेषु तदन्तरालेषु षड्बीजानि विलिख्याष्टदलेष्वष्टबीजानि विलिखेदिति प्रागुक्तवर्णसमुदायात् प्रथमतश्चतुर्दशाक्षराणि विलिख्य बहिर्वृत्तद्वयान्तराले मातृकाक्षरैर्वेष्टयित्वा त्रयस्त्रिंशत्तमयन्त्रस्यावशिष्टमूलवर्णाष्टके मायाबीजयुक्तामृतपञ्चकं संयोज्य चतुर्दशाक्षराणि पिधाय प्राग्वत्पूरयेत् ॥ फलानि ३३ यन्त्राणां क्रमेणाह—

ज्वरे घोरे शीतिकायां तथा चातुर्थिके गदे । स्फोटे मसूरिकायां च नेत्रार्त्यां कुक्षिसंभवे ॥ १ ॥
यक्षराक्षसगन्धर्वपिशाचोरगपीडने । बालग्रहार्तौ दौर्भाग्ये वन्ध्यात्वे वैरिपीडने ॥ २ ॥
वादे चोन्मादके राजक्रोधे चौरभये तथा । डाकिन्यादिगणैः षड्भिराक्रान्त्यां ब्रह्मराक्षसैः ॥ ३ ॥
प्रमेहकामलाद्यर्दिदोषजेषु त्रिषु क्रमात् । योजयेदुक्तविधिना त्रयस्त्रिंशादितीश्वरि[1] ॥ ४ ॥
कामेश्वर्यादिनित्यानां साधारणसमर्चनम् । शृणु देवि प्रवक्ष्यामि सर्वाङ्गाङ्गित्वयोगतः ॥ ५ ॥
तासां पञ्चदशानां तु मन्त्रवर्णाः समीरिताः । शतद्वयं षण्णवतिः (२९६) तैश्चक्रं तत्र पूजनम् ॥ ६ ॥
प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च रेखाविंशतिमालिखेत् । तेन कोष्ठानि जायन्ते चतुरस्राणि पार्वति ॥ ७ ॥
शतत्रयं सैकषष्ट्या तेष्वीशादिप्रदक्षिणम् । प्रवेशगत्या[2] विलिखेद्यावत्संख्यं यथान्तरम्[3] ॥ ८ ॥
पञ्चषष्टिस्तेषु दिक्षु प्रागादिषु चतुष्टयम् । अवशिष्टं भवेत्तेषु[4] दिक्स्थेष्वेकीकृतेषु च ॥ ९ ॥
मायां चतुष्टयान्तस्थमालिखेद्वाञ्छितं क्रमात् । एकोनपञ्चशत्कोष्ठेष्वेकीभूतेषु तत्र वै ॥ १० ॥
पद्मं चतुर्दशदलं बहिर्वृत्तद्वयं तथा । लिखित्वा कर्णिकामध्ये योनिं मायोदरां लिखेत् ॥ ११ ॥
दलेष्वपि तथा[5] शक्तिं चतुर्दशसु संलिखेत् । भगमालां मध्यशक्त्याभावाह्याभ्यर्चयेद्बहिः ॥ १२ ॥
पश्चिमादि तु वाय्वन्तमन्या आवाह्य पूजयेत् । यथाक्रममिदं चक्रमासां साधारणं भवेत् ॥ १३ ॥
मध्ये मध्ये तु या पूज्या शेषास्तत्तद्दलाश्रिताः । यथाक्रमेण चित्रान्ताः पूजयेद्रक्तविग्रहाः ॥ १४ ॥
चतुरस्रद्वयं बाह्ये कृत्वा द्वाराणि दिक्षु च । द्वाराणां पार्श्वयोः कोणेष्वर्चयेद् द्वादश क्रमात् ॥ १५ ॥
ब्राह्मी माहेश्वरी द्वारे पश्चिमे सव्यदक्षिणे[6] । कौमारी वैष्णवी सौम्ये वाराह्यैन्द्री च पूर्वके[7] ॥ १६ ॥
चामुण्डा समहालक्ष्मीर्याम्ये वाय्वादिकोणगाः । देशकालौ तथाकारशब्दौ प्रोक्तक्रमेण वै ॥ १७ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—तत्र प्राक्प्रत्यगायता विंशतिरेखा दक्षिणोत्तरायता विंशतिं कोष्ठानि कृत्वा तेषु कोष्ठेष्वीशानगतकोष्ठमारभ्य प्रवेशगत्या प्रादक्षिण्येन पञ्चदशनित्यामन्त्राक्षराणि प्रोक्तानि षण्णवत्युत्तरशतद्वयसंख्यकानि [२९६] विलिख्यावशिष्टपञ्चषष्टिकोष्ठेषु प्रागादिदिक्षु कोष्ठचतुष्टयक्रमेण षोडशकोष्ठानि मार्जयित्वा तेषु साध्यनामगर्भं ह्रींकारं प्रतिदिशं विलिख्य मध्येऽवशिष्टान्येकोनपञ्चाशत्कोष्ठान्येकीकृत्य सकर्णिकं चतुर्दशदलकमलं कृत्वा, तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधाय कर्णिकामध्ये त्रिकोणं विलिख्य तन्मध्ये ह्रीमिति बीजं विलिख्य, दलेष्वपि मायाबीजं विलिख्य बहिश्चतुरस्रद्वयं चतुर्द्वारयुक्तं कुर्यादिति यन्त्रं विलिख्य, मध्ये भगमालामावाह्य चतुर्दशदलेषु पश्चिमादिवाय्वन्तं नित्यक्लिन्नादिविचित्रान्ताश्चतुर्दश नित्या आवाह्य पूजयेत् ।

---

१ 'शानितीश्वरि' क. पाठः । २ 'प्रदेश' क. पाठः । ३ 'न्तरा' ग. पाठः । ४ 'देषु' ग. पाठः ।
५ 'तथा' क. पाठः । ६ 'स्तत्र' क. पाठः । ७ 'पूर्वगे' क. पाठः ।

अत्र मध्ये या नित्या पूज्यते तत्परतो नित्यामारभ्य चतुर्दश नित्याः पूजयेत् । तद्बहिश्चतुर्द्वारपार्श्वेषु ब्राह्म्यादिशक्तीः संपूज्याग्नेयादिकोणेषु देशकालाकारशक्तीः संपूजयेत् ॥ तथा—

पूजयेत्प्रोक्तरूपैस्तु प्रोक्तरूपाश्च ता यजेत् । उपचारैश्चासवैश्च मत्स्यैः मांसैः सुसंस्कृतैः ॥ १ ॥
अपूपैः पायसैर्दुग्धैः सुश्रीतैः सितसंयुतैः । कदलीपनसाद्यैश्च फलैर्मधुभिरेव च ॥ २ ॥
नैवेद्यैः प्रीणयेद् देवीं नृत्यगीतादिभिस्तथा । एकरात्रं त्रिरात्रं च पञ्चरात्रं तु सप्त वा ॥ ३ ॥
नवरात्रं तथा पक्षं मासं पूर्णादिकं तु वा । वर्षं वा फाल्गुनान्तं वा स्यात् समस्तार्तिनाशनम् ॥ ४ ॥
ग्रहाणां प्रातिकूल्येषु दीर्घरोगेषु वैकृते । देवतानामथोत्पाते त्रिविधे त्वभिचारके ॥ ५ ॥
दारिद्र्ये विजयप्राप्त्यां दुर्भिक्षे शत्रुपीडने । कृच्छ्रेष्वन्येषु घोरेषु पूजैषा सर्वकामदा ॥ ६ ॥
पीठे वा सुसमे कृत्वा वेदिकामण्डपे तु वा । कृत्वैतत् प्रोक्तरूपं च प्रोक्तद्रव्यैस्तथार्चयेत् ॥ ७ ॥
नमेरुचम्पकाशोकपुंनागबकुलाम्बुजैः । मल्लिकामालतीजातीशतपत्रोत्पलादिभिः ॥ ८ ॥
सुगन्धिभिस्तथान्यैश्च पूजयेत् पूर्णमानसः । एतद्विद्याभक्त्युपास्तियुतानन्यांश्च पूजयेत् ॥ ९ ॥
अथान्यदपि देवेशि चक्रमद्भुतदर्शनम् । योन्यर्णवाख्यं वनितागर्वपर्वतवज्रकम् ॥ १० ॥
षड्विंशाङ्गुलमानेन कृत्वा योनिं समे तले । तत्र द्व्यङ्गुलमानेषु सूत्राण्येकादशार्पयेत् ॥ ११ ॥
तेनात्र योन्यो जायन्ते त्रिकोणानि शतात्परम् । चत्वारिंशच्च चत्वारि तेषु मन्त्राक्षराणि तु ॥ १२ ॥
प्रादक्षिण्यप्रवेशेन विलिखेत्तु निरन्तरम् । मध्येऽवशिष्टनवके नववर्गसमन्विते ॥ १३ ॥
नाथान् नव लिखेत् पश्चात् साध्याख्यां कर्मसंयुताम् । सर्वत्र विलिखेद्भूमौ भूय आवर्तनेन तु ॥ १४ ॥
अर्धरात्रे तु तां साध्यां स्मरन्मदनवह्निना । दह्यमानां हृतस्वान्तां मस्तकस्थापिताञ्जलिम् ॥ १५ ॥
विकीर्णकेशीमालोललोचनामरुणारुणाम् । वायुप्रङ्खत्पताकाग्रपटोपमकलेवराम् ॥ १६ ॥
विवेकविधुरां मत्तां मानलज्जाभयातिगाम् । चिन्तयन्नर्चयेच्चक्रं मध्ये देवीं दिगम्बराम् ॥ १७ ॥
जपादाडिमबन्धूककिंशुकाद्यैः समर्चयेत् । अन्यैः सुगन्धिशेफालिकुसुमाद्यैः सुगन्धिभिः ॥ १८ ॥
त्रिसप्तरात्रादायाति प्रोक्तरूपा मदाकुला । यावच्छरीरपातं सा छायेवानपगामिनी ॥ १९ ॥

प्रयोगः स्पष्टः ॥ इति भगमालिनीप्रयोगः ॥

अथ नित्याक्लिन्नाप्रयोगविधिः । तत्र श्रीतन्त्रराजे — [प० ६ श्लो० २३]

विद्यायाः साधनं सम्यक्समीहितफलप्रदम् । शृणु देवि प्रवक्ष्यामि प्रयोगार्हो यतो भवेत् ॥ १ ॥
जितेन्द्रियो हविष्याशी त्रिमध्यार्चारतो भवेत् । प्राग्वल्लक्षं तद्दशांशं कुर्याद्धोमं च तर्पणम् ॥ २ ॥
मधूकपुष्पैर्मध्वक्तैर्बकुलोत्थैरथापि वा । चन्द्रचन्दनकस्तूरीवासितैस्तर्पयेज्जलैः ॥ ३ ॥
ततो विद्याप्रयोगार्हो नित्यार्चानिरतस्तथा । सहस्रजापी तद्भक्तः कुर्यादुक्तं नचान्यथा ॥ ४ ॥
पद्मै रक्तैस्त्रिमध्वक्तैर्होमाल्लक्ष्मीमवाप्नुयात् । तथैव कैरवै रक्तैरङ्गनास्तु वशं नयेत् ॥ ५ ॥

१ 'क्रमात्' क. पाठः । २ 'अथान्यं शृणु' क. पाठः । ३ 'शे तु' क. पाठः । ४ 'तु' क. पाठः ।
५ 'गास्य सा' क. पाठः । ६ 'स्व' ग. पाठः ।

समानरूपवत्सायाः शुक्लायाः गोः पयःप्लुतैः । मल्लिकामालतीजातीशतपत्रैर्हुतैर्भवेत् ॥ ६ ॥
कीर्तिविद्याधनारोग्यसौभाग्यविजयादिकम् । आरग्वधप्रसूनैस्तु क्षौद्राक्तैर्हवनाद्भवेत् ॥ ७ ॥
स्वर्णाप्तिः स्तम्भनं शत्रोः नृपादीनां क्रुधोऽपि च । आज्याक्तैः करवीरोत्थैः प्रसूनैररुणैर्हुतैः ॥ ८ ॥
रक्ताम्बराणि वनिताभूपामात्यवशं तथा । भूषावाहनवाणिज्यसिद्धयश्चास्य वाञ्छिताः ॥ ९ ॥
लवणैः सर्षपैर्गौरैरितरैर्वाथ होमतः । तत्तैलाक्तैर्निशामध्ये त्वानयेद्वाञ्छितां वधूम् ॥ १० ॥
तैलाक्तैर्जुहुयात् कृष्णादरपुष्पैर्निशान्तरा । मासादरातिस्तीव्रार्तिर्ज्वरेण भवति ध्रुवम् ॥ ११ ॥
आरुष्करघृताभ्यक्तैस्तद्बीजैर्निशि होमतः । शत्रोर्देहे व्रणानि स्युर्दुःसाध्यानि चिकित्सकैः ॥ १२ ॥

आरुष्करघृतं भल्लातकतैलम् । तद्बीजैर्भल्लातकबीजैः ॥

तैरेव दलिताङ्गस्तु रिपुर्याति यमालयम् । तथा तत्तैलसंसिक्तैर्बीजैरङ्कोलकैरपि ॥ १३ ॥
मरिचैः सर्षपाज्याक्तैर्निशि होमात्तु मासतः । वाञ्छितां वनितां कामज्वरार्तामानयेद् ध्रुवम् ॥ १४ ॥
मरिचैः सर्षपोपेतैः सप्तरात्रं हुतैर्निशि । धैर्यमानकुलैर्नित्यं दुष्प्रापामानयेद्वधूम् ॥ १५ ॥
अन्नाज्यैर्जुहुयान्नित्यं शतमष्टोत्तरं तु वा । तेनान्नपूर्णो भवने भोक्ता च भवति प्रिये ॥ १६ ॥
शालीभिराज्ययुक्ताभिर्होमाच्छालीमवाप्नुयात् । मुद्गैर्मुद्गं घृतैराज्यमिष्टैरिष्टं हुतैर्भवेत् ॥ १७ ॥
साध्यर्क्षवृक्षसंभूतपिष्टपादरजःकृताम् । राजीमरिचलोणोत्थां पुत्तलीं जुहुयान्निशि ॥ १८ ॥
प्रपदाभ्यां च जङ्घाभ्यां जानुभ्यामूरुयुग्मतः । नाभेरधस्ताद्धृदयान्छिन्नेनाकण्ठतस्तथा ॥ १९ ॥
शिरसा च सुतीक्ष्णेन छित्त्वा शस्त्रेण वै क्रमात् । एवं द्वादशधा होमान्नरनारीनराधिपाः ॥ २० ॥
वश्या भवन्ति सप्ताहाज्ज्वरार्ताश्चास्य वाञ्छया । प्रयान्ति निधनं चास्य वाञ्छयानन्ययोगतः ॥ २१ ॥

अत्र साध्यनक्षत्रसंभूतपिष्ट-साध्यपादरजो धूली-राजीमरिचलवणैरेभिः पञ्चद्रव्यैरेकैकपुत्तालिका प्राक्प्रयोगोक्तप्रकारेण कृतप्राणप्रतिष्ठा। प्रपदाभ्यां १ जङ्घाभ्यां २ जानुभ्यां ३ ऊरुयुग्मतः ४ नाभेरधस्तात् ५ हृदयान्नाभिपर्यन्तं ६ कण्ठतो हृत्पर्यन्तं ७ शिरः ८, एवमाहुत्यष्टकम् ॥ तथा—

पिष्टेन गुडयुक्तेन मरिचैर्जीरकैर्युतम् । कृत्वा पुत्तलिकां साध्यनामयुक्तामथो हृदि ॥ २२ ॥
सनामहोमसंपातघृते संपाच्य तां पुनः । स्पृशन् निजकराग्रेण सहस्रं प्रजपेन्मनुम् ॥ २३ ॥
अभ्यर्च्य तद्घृताभ्यक्तं भक्षयेत्तद्धिया जपन् । नरनारीनृपास्तस्य वश्याः स्युर्मरणावधि ॥ २४ ॥

अस्यार्थः—प्राग्वद्गुडयुक्ततण्डुलपिष्टमरिचजीरकैः पुत्तलिकां कृत्वा तस्या हृदि साध्यनाम विलिख्य, क्वचिदग्निं संस्थाप्य साध्यनामविदर्भितमूलमन्त्रेण घृतेनैव सहस्रं हुत्वोद्देशत्यागं कृत्वा क्वचिद्भाण्डे कृत्वा तत्संपाताज्ये मूलमन्त्रं जपन् तां पुत्तलिकां पक्वान्नवत् संपाच्य, पुनर्निजकराग्रेण तां स्पृशन् मूलं साध्यविदर्भितं सहस्रं जपित्वा तस्यां देवतामावाह्याभ्यर्च्य "अमुकं मे वशमानय, अमुकदेवतापादुकां पूजयामि" इति प्रत्यावरणशक्तिं संपूज्य, धूपदीपादिकं सर्वं प्राग्वत्समाप्य प्राक्प्रोक्तसंपाताज्यसहितां तां मूलं जपन् तद्धिया भक्षयेदुक्तफलं भवति ॥ तथा—

---

१ 'श्र' ग. पाठः । २ 'नृपमर्त्य' क. पाठः । ३ 'ज्वलिता' क पाठः । ४ 'सप्तधारा' क. पाठः ।
५ 'त्वां' क. पाठः । ६ 'तां' क. ख. ग. पाठः ।

तैरेव पिष्टैर्वृत्तं तु कृत्वा तन्मध्यतस्तथा । साध्यनाम स्फुटं कृत्वा प्राग्वत्संपाच्य भक्षणात् ॥ २५ ॥
वश्यास्ते वत्सरं भूयुस्तन्नामार्णान्वितस्तथा । कृत्वा विपाच्य खादंस्तु वशयेत् तांस्तदर्धकम् ॥ २६ ॥

अयमर्थः- प्रागुक्तपिष्टैर्वर्तुलाकारां मुद्रां कृत्वा प्राग्वद्भक्षयेद्वत्सरमात्रं वश्या भवेयुः । अथ साध्यनामविदर्भितं मूलं जपन् प्रोक्तविधिं विनापि षण्मासमध्ये वश्या भवेयुः । तदुत्तरं पुनः कुर्यादित्यर्थः ॥

तथा—

नारिकेलफलाम्भोभिस्तर्पणाद्वनिता वशाः । कर्पूरवासितैस्तोयैर्मनुष्याः स्युर्वशे स्थिताः ॥ २७ ॥
तर्पणाल्लवणाम्भोधिजलैः सर्वेऽस्य किंकराः । तथा लवणयुक्तेन तोयेन वनिता वशाः ॥ २८ ॥
शुद्धेन वारिणा मासं तदर्धं सप्तरात्रकम् । तर्पयेद्यस्य नाम्नैव स तस्य स्याद्वशेऽनिशम् ॥ २९ ॥
केतकैर्वासितैरिन्दुयुक्तैः केलफलोदकैः । तर्पणाद्वनिता वश्या दद्युः प्राणान्निजं धनम् ॥ ३० ॥
नमेरुवासितैस्तोयैस्तर्पणाद्भूमिपा वशम् । चम्पकैर्वासितजलैस्तर्पणं सर्वरञ्जनम् ॥ ३१ ॥
पाटलीशतपत्राभ्यां वासितैस्तर्पणं जलैः । सर्वलोकचमत्कारकारी भवति नित्यशः ॥ ३२ ॥
कस्तूरीवासिताम्भोभिस्तर्पणं सर्वसिद्धिकृत् । इन्दुचन्दनसौरभ्यवासिताम्भःप्रतर्पणम् ॥ ३३ ॥
वाञ्छितार्थसुसंसिद्धिं मण्डलात् कुरुते ध्रुवम् । सक्तुमिश्रजलैराढ्यो धनधान्यादिभिश्चिरम् ॥ ३४ ॥
गुडमिश्रजलै रात्रौ तर्पणं विघ्ननाशनम् । चिञ्चाफलरसोपेतैर्जलैर्द्वेषाय तर्पयेत् ॥ ३५ ॥
उष्णोदकैः समरिचैस्तर्पयेद्वैरिमृत्यवे । केवलोष्णोदकैस्तस्य तीव्रज्वरसमुद्भवः ॥ ३६ ॥
निम्बपत्ररसोपेतैरम्बुभिस्तर्पणं द्विषाम् । जायतेऽन्योन्यवैरस्यं येन ते नाशमाप्नुयुः ॥ ३७ ॥
तथैव सर्षपतिलैस्तर्पणाद्वैरिणो भृशम् । अतीसारादिभिर्दोषैरौदरैः क्लेशमाप्नुयुः ॥ ३८ ॥

स्पष्टार्थः ॥

अथ यन्त्राणि देवेशि शृणु वाञ्छाप्रदानि वै । यैः कृतैः सिद्धयो हस्ते भवन्ति भजनादपि ॥३९॥
षट्कोणवृत्तयोर्मध्ये कृत्वा वृत्तं सनामकम् । विद्याद्यवर्णं विलिखेद् द्वितीयादीनि षट् क्रमात् ॥ ४० ॥
षट्सु कोणेषु विलिखेच्छिष्टमर्णचतुष्टयम् । वृत्तयोरन्तरा दिक्षु लिखेत् कोणान्तरालतः ॥ ४१ ॥
भूताक्षराणि क्रमशो दश द्वित्रिक्रमेण तु । एवमेकादशविधं मध्येऽन्येषां निवेशनात् ॥ ४२ ॥
भूताक्षराणि प्रत्येकयोगात् पञ्चशतान्वितम् । पञ्चकं परमेशानि शृणु तानि यथाक्रमम् ॥ ४३ ॥
एषु सर्वत्र तद्बाह्ये वृत्तं कृत्वा च मातृकाम् । विलिखेदभितः पश्चाद्विनियोगमथोच्यते ॥ ४४ ॥
वश्ये त्रयमथाकर्षे द्वयं शान्त्यां द्वयं तथा । मध्ये नामाक्षरन्यासभेदास्तद्भेदकल्पनम् ॥ ४५ ॥
एवं तत्फलभेदस्तु सप्तविंशतिधा भवेत् । शेषाणि शृणु देवेशि क्रमेण विनियोगतः ॥ ४६ ॥
स्तम्भनं मोहनं पश्चाद्विद्वेषोच्चाटनं तथा । मारणं व्याधिभिः क्लेशं कुलोत्सादकरं तथा ॥ ४७॥
गजाश्वोष्ट्रखराणां च रक्षा महिषमेषयोः । गवां नराणां नारीणां विजयः समरे द्विषाम् ॥ ४८ ॥

१ ‘भिपाच्य भक्षात्तु’ क. पाठः । २ ‘तस्मात्’ क. पाठः । ३ ‘तथैवोष्णोष्णसलिलैः’ क. पाठः । ४ ‘रोदनैः क्लेशमावहेत्’ क. पाठः । ५ ‘भवनात्’ क. पाठः । ६ ‘कृत्वात्र’ क. पाठः । ७ ‘कच्युतम्’ क. पाठः ।

द्वन्द्वयुद्धे तथा वादे व्यवहारेषु सर्वतः । द्यूते च रक्षा नगरग्राममण्डलके तथा ॥ ४९ ॥
इति । अस्यार्थः—प्रथमतो वृत्तं विधाय तद्बहिः षट्कोणं विलिख्य तद्बहिर्वृत्तत्रयं विधाय, मध्ये नित्यक्लिन्नाविद्याक्षरेष्वेकादशसु प्रथमबीजं साध्यनामयुक्तं विलिख्य, षट्सु कोणेषु द्वितीयबीजादिषड्बीजानि विलिख्यावशिष्टार्णचतुष्टयं षट्कोणाद्बहिर्वृत्तद्वयान्तराले चतुर्दिक्षु विलिख्य, तद्बहिरन्तराले तत्तत्कार्यानुगुणयभूतार्णदशकं द्वित्रिक्रमेण चतुर्दिक्षु विलिख्य, तद्बहिः पुनर्वृत्तं कृत्वा तदन्तराले मातृकावर्णैर्वेष्टयेदिति प्रथमयन्त्रम् । द्वितीययन्त्रे मध्ये मूलमन्त्रस्य द्वितीयाक्षरं विलिख्य शेषं प्राग्वल्लिखेदिति द्वितीयं यन्त्रं भवति । एवं तृतीयादिर्बीजानां तृतीयादीनि यन्त्राणि भवन्ति । एवमेकादश यन्त्राणि जायन्ते । एवमेकादशयन्त्राणां सप्तविंशतिप्रयोगा भवन्ति । यथा—त्रिविधवश्ये प्रथमयन्त्रम् । द्विविधविद्वेषे द्वितीयं यन्त्रम् । द्विविधशान्त्यां तृतीयं यन्त्रम् । अन्येषामष्टयन्त्राणां प्रतियन्त्रं स्तम्भनादिप्रयोगत्रयं प्रयोगत्रयं ज्ञेयं, मध्ये साध्याक्षरलेखनभेदेन प्रयोगभेदस्तत्तत्कार्यानुसारिभूतार्णदशकलेखनभेदश्च ज्ञातव्य इत्यर्थः ॥

अथ यन्त्रान्तरोद्धारमाह—

विद्यायां पुनरुक्तानि हित्वा वर्णानि तान्यपि । एकादश स्युस्तैः प्राग्वत् स्वरयोगान्महेश्वरि ॥ ५० ॥
षट्सप्तत्या शतं प्रोक्तं वर्णानां मन्त्रगामिनाम् । प्रोक्तयन्त्रेषु विलिखेदेकादशविभागतः ॥ ५१ ॥
मातृकाविद्ययावेष्ट्य कुर्यात् तन्नामयोजनम् । षोडशानां च यन्त्राणां विनियोगमथोच्यते ॥ ५२ ॥

अस्यार्थः—मूलविद्यायाः पुनरुक्तवर्जितानि अनावृत्तान्यक्षराणि एकादश भवन्ति "हस्नतयफलमदक्ष" इति । एते षोडशस्वरयोगेन षट्सप्तत्युत्तरशतं [१७६] वर्णा भवन्ति । प्राग्वदेषु वर्णेषु एकादशैकादशवर्णानामेकमेकं यन्त्रं विलिखेदेवं षोडश यन्त्राणि जायन्ते ॥ तेषां फलान्याह—

प्रथमेन तु यन्त्रेण कन्यकाः स्ववशं नयेत् । तेनैव तासामार्तिं च शमयेत् मेकधारणैः[1] ॥ ५३ ॥
स्वस्थावेशं च तेनैव कुर्यान्मन्त्रं[2] जपन् धिया । तन्मयीं भावयेत्कन्यां धूपं[3] सर्जरसैर्दहेत् ॥ ५४ ॥
आविष्टे तां[4] समभ्यर्च्य प्रोक्तैस्तैरुपचारकैः । पृच्छेत् तान्वाञ्छितानर्थानाचष्ट स्वात्मनस्तदा[5] ॥ ५५ ॥
ततोऽभ्यर्च्यात्मना योज्यं[6] तां तदात्मा भवेत्स्वयम् । तासामावेशमन्यैश्च शमयेत्तस्य[7] धारणात् ॥५६॥
द्वितीयेन तु यन्त्रेण कर्पटे गैरिकद्रवैः । लिखितेनं जयेद्वादे प्रतिवादिनमन्तरा ॥ ५७ ॥
स्थापनात्तस्य नियतमतिप्रौढोऽपि तत्क्षणात् । स्तब्धजिह्वो निरुद्योगः शुष्कास्यो लोललोचनः ॥५८॥
विलोकयन् दश दिशस्त्यक्तलज्जः पलायते । पतेद्वा पादयोः क्षिप्रं जितोऽस्मीति सथावदन्[8] ॥५९॥
तृतीयेन निशापिष्टतोयेन लिखितेन तु । कर्पटे खर्परे वापि स्थापितेनोष्णभूतले ॥ ६० ॥
चुल्ल्यधो वा दिनैस्त्रिभिः[9] स्तम्भयेत् सुदृढं रिपोः । रोषं गतिं मतिं जिह्वां समरं सर्वमेव च ॥ ६१ ॥
आयान्तमग्रतो रात्रौ मार्गमध्ये खनेदिदम्[10] । बलिं दद्यात्तु तद्योन्यां तन्त्रतन्त्रोक्तया पुनः ॥ ६२ ॥
तेन तत्पृतना भ्रष्टा रुग्णा गतसमुद्यमा । भीता नं[11] तत्मुखा जातु घटते यन्त्रवैभवात् ॥ ६३ ॥
चतुर्थेनारिनक्षत्रवृक्षोत्थफलकातले । लिखितेन पुरोक्तेन स्थापितेन रिपोः पुरे ॥ ६४ ॥
नाशमेति रिपुः कृच्छ्रैर्वैरिरोगादिसंभवैः । तेषु तेषु प्रयोगेषु कुर्याद्रक्षामथात्मनः ॥ ६५ ॥

---

१ 'गा' क. पाठः । २ 'मन्त्रजपं' क. पाठः । ३ 'धूपः' क. पाठः । ४ 'तं' क. पाठः । ५ 'स्वान्' क. पाठः । ६ 'सहमनः सदा' क. पाठः । ७ 'जयं' क. पाठः । ८ 'अवस्था' क. पाठः । ९ 'अस्य' क. पाठः । १० 'लिखत् तेन' क. पाठः । ११ 'नाभिदम्' क. पाठः । १२ 'तत्त' क. पाठः ।

पञ्चमेनाथ षष्ठेन सप्तमेनाष्टमेन च । नवमेन च कुर्वीत रक्षां राष्ट्रपुरालये ॥ ६६ ॥
आगादिषु चतुर्दिक्षु वह्न्यादिष्वस्रदिक्ष्वपि । मध्ये च स्थापयेदस्त्रं ताम्रपट्टेषु कल्पितम् ॥ ६७ ॥
क्रमेण नवमं मध्ये स्थापयेदुक्तयोगतः । स्वराष्ट्रे नगरे राजगृहे प्रोक्तक्रमात् खनेत् ॥ ६८ ॥
तेन वैरिकृताः कृत्याप्रयोगाः क्रूरविग्रहाः । प्रवेष्टुमत्राशक्तास्ते नाशयन्ति प्रयोजकम् ॥ ६९ ॥
दशमं राजते पट्टे विलिख्य कवचं दधत् । रणे वीरः प्रविश्याशु नाशयेद् द्रावयेच्च तत् ॥ ७० ॥
एकादशं निशातोयैघृष्टगैरिकलेखनात् । कर्पटे स्थापितं शीघ्रं शमयेद्धृतां रणम् ॥ ७१ ॥
द्वादशेनेन्दुकाश्मीरलिखितेन धृतेन तु । भूर्जपत्रपुटे सम्यक् सर्वरक्षा भवेन्नृणाम् ॥ ७२ ॥
त्रयोदशेन यन्त्रेण तालपत्रकृतेन तु ।ताललिप्तेन कुड्यान्तःस्थापितेनार्चितेन च ॥ ७३ ॥
गृहरक्षा भवेद्व्याधिचोरग्रहभुजङ्गमात् । राजतो वैरितो बाधादन्यक्षुद्रादितस्तथा ॥ ७४ ॥
चतुर्दशेन यन्त्रेण भूर्जपत्रस्थितेन वै । धृतेन कामिनीनां तु सौभाग्यमतुलं भवेत् ॥ ७५ ॥
तथा पञ्चदशेनापि स्वर्णपट्टधृतेन तु । वन्ध्यापि लभते पुत्रं गुणाढ्यं दीर्घजीवितम् ॥ ७६ ॥
षोडशेनोक्तरूपेण साभिषेकं धृतेन वै । सपत्नीष्वधिका तेन भर्तुः सात्यन्तवल्लभा ॥ ७७ ॥
भूर्जस्थेन धृतेनैव सर्वेषामपि सर्वदा । रक्षा भवति मर्त्यानां राजचौरग्रहादितः ॥ ७८ ॥

इति नित्यक्लिन्नाप्रयोगः ॥

अथ भेरुण्डानित्याप्रयोगविधिः । तत्र श्रीतन्त्रराजे- (प० १० श्लो० २१)

स्नातो मौनी पयोभक्षः प्रजपेन्नवलक्षकम् । तद्दशांशं हुनेदग्नौ त्रिमध्वक्तैः कुशेशयैः ॥ १ ॥
तावच्च तर्पयेत्तोयैरिन्दुचन्दनवासितैः । अर्चयेन्नित्यशो देवीं सहस्रं प्रजपेदपि ॥ २ ॥
ततः स्वगुरुणोद्दिष्टप्रयोगान् विधिना चरेत् । अन्यथा निष्फलं भूयात् प्रत्युतैनं निहन्ति च ॥ ३ ॥
द्वितीयाद्यैस्त्रिभिर्बीजैः षष्ठेन च समीरितम् । निग्रहाख्यमथान्यैस्तु त्रिभिरन्त्यद्वयेन च ॥ ४ ॥
षट्कोणं वृत्तयुग्मं च कृत्वा तन्मध्यतो लिखेत् । द्वितीयार्णं साध्ययुतं कोणेष्वन्यत् त्रयं लिखेत् ॥ ५ ॥
अधरेषु समायानि तानि लेख्यानि सर्वदा । वृत्तयोरन्तरा साध्यसमेतैः पवनार्णकैः ॥ ६ ॥
संवेष्ट्य तानि संजप्य रिपोरष्टमराशिगे । श्मशाने स्थापयेत्तत्र तयोर्विद्वेषणं भवेत् ॥ ७ ॥

अस्यार्थः—षट्कोणं विलिख्य तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधाय भेरुण्डाया मूलनवार्णस्य द्वितीयाक्षरं साध्यनामगर्भं "अमुकामुकयोर्विद्वेषणं कुरु कुरु" इति संयोज्य मध्ये विलिख्य, तृतीयं चतुर्थं षष्ठं बीजत्रयं बिन्दुयुक्तं षट्कोणस्योपरितनकोणत्रये विलिख्य, तान्येव त्रीणि बीजानि षट्कोणस्याधस्तनकोणत्रये विसर्गयुक्तानि विलिख्य तद्बहिर्वृत्तयोरन्तराले वायुवर्णदशकेन साध्यनामगर्भेणावेष्टयेदुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

निम्बपत्ररसैः पिष्टश्मशानाङ्गारलेखनात् । पृषदाखुत्वचि च तत्सहस्रद्वयजापतः ॥ ८ ॥

पृषन्मार्जारः । आखुर्मूषकः ।

---

१ 'तत्प्रयोगतः' क. पाठः २ '। वेष्टुं मन्त्रा अशक्तास्ते' ग. पाठः । ३ 'चे' क. पाठः । ४ 'तोयपिष्ट' ग. पाठः । ५ 'ऽत्रे पटे' ६ 'ध्वेन' क. पाठः । ७ 'नार्पितेन' क. पाठः । ८ 'थं' क. पाठः ।

द्वीपिवक्त्रत्वचि लिखेत् तद्यन्त्रं गोमुखत्वचि । समालिख्यं च संज्ञान्तं पूर्वस्मिन्नुत्तरे रिपोः ॥ ९ ॥
उत्तराधरमाधाय शिलाधः संध्ययोर्जपेत् । जपित्वा प्रोक्तसंख्यं च जयेत्तं प्रतिवादिनम् ॥ १० ॥

रिपोरुत्तरदिशि पूर्वदिशि वा उत्तराधरं उपरिष्टादधस्ताच्छिलाद्वयमित्यर्थः । संध्ययोः प्रातः सायम् । प्रोक्तसंख्यं सहस्रम् ।

एतन्मुखावलोकेन प्रतिवादी हतोद्यमः । निरुत्तरः पलायेत जितोऽस्मीति वदेत्तु वा ॥ ११ ॥
हरितालेन पिष्टेन निशारसयुतेन तु । त्रिलिखेद्वादविजये यन्त्रमुक्तक्रमेण वै ॥ १२ ॥
रुरुचर्मणि तद्रक्तलिखितं तद्रिपोर्गृहे । प्रोक्तकाले खनेदुक्तक्रमपूजाजपान्वितम् ॥ १३ ॥
उच्चाटयेद्रिपून् मासान्नियतं यन्त्रवैभवात् । नृचर्मणि च तद्रक्तलिखितं तत् श्मशानके ॥ १४ ॥
पूजाजपक्रमोपेतं निखनेदुक्तकालतः । मासेन याति वैरी तु दाहज्वरयुतो यमम् ॥ १५ ॥
तृतीयं मध्यतः कृत्वा त्वितरान् परितो लिखेत् ।

तृतीयं प्रोक्तबीजचतुष्टयमध्ये तृतीयं बीजमित्यर्थः ॥

साध्यर्क्षयोनेस्त्वचि तन्मधूच्छिष्टेन पीडितम् ॥ १६ ॥
श्मशानभस्ममिलितं निक्षिप्तं नष्टकूपके । प्रोक्तकालसमोपेतं नाशयेत् सलिले रिपुम् ॥ १७ ॥
तदेव वह्निमूलेन पिष्टेन मनुजासृजा । लिखितं गोत्वचि क्षिप्तं चुल्ल्यामुपरि वह्निना ॥ १८ ॥
ज्वलितेनानिशं मासादग्निनाग्नौ पतेद्रिपुः । तृतीयेन तु मध्येन वेष्टितैरितरैरपि ॥ १९ ॥
तृतीयेन तृतीयबीजेन ।
उलूककाकपक्षाभ्यां प्रथमोक्तेन संलिखेत् । गर्दभत्वचि तत् खात्वा कुण्डमध्ये तदूर्ध्वतः ॥ २० ॥
साध्यवृक्षेन्धने वह्नौ बीजैरुन्मत्तसंभवैः । कटुतैलप्लुतैर्होमान्मत्तोऽरिर्म्रियते ध्रुवम् ॥ २१ ॥
साध्यर्क्षवृक्षकीलं तु प्रोक्तयन्त्रसमन्वितम् । खरस्नायुभिराबद्धं खातं वैरिपुरे निशि ॥ २२ ॥
रात्रौ तदष्टमे मासात्तत्पुरं पितृकाननम् । काकोलूकबकश्येनकङ्कतित्तिरिपादयोः ॥ २३ ॥
विलिख्य यन्त्राण्युक्तानि प्रेतचीरे निबध्य तत् । खनेन्मङ्गलवारे तु प्रोक्तकाले चतुष्पथे ॥ २४ ॥
त्रिसप्ताहाद् व्रजेद्वैरी स्यादुन्मत्तो दिशो दश । तान्येव तत्तच्चर्मस्थं तदालयभुवि स्थितम् ॥ २५ ॥
शमयेद्गजमर्त्याश्वगोखरोष्ट्राजसैरिभान् । सप्ताहात् तद्द्वयान्मासान्नियतं यन्त्रवैभवात् ॥ २६ ॥
तच्छान्तिं शृणु देवेशि यन्त्रध्यानाभिषेकतः । तन्मन्त्रवर्णैर्यन्त्रस्थैश्चित्रा मन्त्रार्थवैभवाः ॥ २७ ॥
पद्ममष्टदलं कृत्वा मध्ये त्वाद्यं सनामकम् । लिखित्वाष्टसु पत्रेषु चतुष्कं तद्द्विरालिखेत् ॥ २८ ॥
बहिर्वृत्तान्तरा कुर्यान्मातृकाक्षरवेष्टनम् । प्रागुक्तैरेव तैर्द्रव्यैः संपूज्य विनियोगतः ॥ २९ ॥
तत्तत्क्लेशविनाशः स्यात्तथा मन्त्रानुभावतः ।

---

१ 'स्वसंज्ञा तु' क. पाठः । २ 'घृष्टेन' क. पाठः । ३ 'मिलितं' क. पाठः । ४ 'पिण्डितम्' क पाठः । ५ 'लिखितं' क. पाठः । ६ 'नायुजा' ग. पाठः । ७ 'नाशयेत्' क. पाठः । ८ 'न्ता' क पाठः । ९ 'वात्' क. पाठः ।

अत्र निग्रहयन्त्रोक्ताक्षरचतुष्टयं विहायोर्वरितादारपञ्चकमध्ये प्रथमं साध्यनामगर्भं कर्णिकायामर्णचतुष्टयं द्विरावृत्त्याष्टदलेषु लिखेदित्यर्थः ॥

विजयं समरे राज्ञां शृणु वैरिविनाशनम् ॥ ३० ॥

मन्त्राक्षराणि प्रत्येकं योजयेत् षोडशस्वरैः । तेन मन्त्राक्षराणि स्युः संख्यया च शतं पुनः ॥ ३१ ॥
चत्वारिंशच्च चत्वारि तैर्यन्त्ररचनं शृणु ।

अत्र मूलमन्त्रस्यानावृत्ताक्षराणि करभभ्रळजसवह इति नवाक्षराणि षोडशस्वरयुक्तानि चतुश्चत्वारिंशदुत्तरशतं १४४ भवन्ति ॥ तथा—

तेन सर्वत्र समरे विजयो भवति ध्रुवम् ॥ ३२ ॥

प्राक्प्रत्यक्दक्षिणोदक् च कुर्याद्रेखाश्चषोडश । तेन तावन्ति कोष्ठानि संभवन्ति समन्ततः ॥ ३३ ॥
कृत्वाष्टास्रं ततो बाह्ये वृत्तयुग्मं ततो लिखेत् । अक्षराणि शिवाद्यं तु निर्ऋत्यन्तमनुक्रमात् ॥ ३४ ॥
तत्तन्मन्त्रार्णकोष्ठेषु नवस्वाख्यां समालिखेत् । बहिरष्टसु कोणेषु द्वितीयार्णादि संलिखेत् ॥ ३५ ॥

यस्मिन् यस्मिन् कोष्ठेऽनावृत्ताक्षरं पतितं तस्मिंस्तस्मिन् कोष्ठे साध्यनाम लिखेदित्यर्थः । द्वितीयार्णेति मूलमन्त्रबीजानीत्यर्थः ॥

अन्तरालेषु विलिखेदाद्यं वृत्तद्वयान्तरां । तान्येव मातृकाख्याभिर्विदर्भितमथो लिखेत् ॥ ३६ ॥

बहिरष्टकोणान्तरालेषु आद्यक्षरं प्रणवमेव लिखेत् । तदन्तर्बहिर्वृत्तद्वयान्तराले मूलमन्त्राक्षरविदर्भितमातृकाक्षरैर्वेष्टयेदित्यर्थः ॥

एतत्पटे समालिख्य ध्वजीकृत्य रणोद्यमे । दर्शयेत् तेन रिपवः पलायन्ते दिशो दश ॥ ३७ ॥
प्रणमेयुर्निजां लक्ष्मीं प्राभृतीकृत्य तत्क्षणात् । तदेव वैरिशिबिरे निखनेदुदये शनेः[3] ॥ ३८ ॥
सद्यस्त्वन्योन्यकलहान्नाशमेति सुनिश्चितम् । तदेव स्वपुरे मध्ये स्थापयेद्धिषणोदये ॥ ३९ ॥
पराभिचारकृत्यादिदुरितानि न तत्र वै । संस्पृशन्ति पुरान्तःस्थाद्यन्त्रशक्त्यनुभावतः ॥ ४० ॥
तद्यन्त्रं ताम्रपट्टे तु विलिख्याभ्यर्च्य तत्पुनः । स्थापयेत् साध्यभूभर्तुरेकादशसमुद्यमे ॥ ४१ ॥
गजवाजिगृहे स्वस्य भाण्डागारे स्वमन्दिरे[4] । अन्तःपुरे नगर्यास्तु दिक्षु मध्ये च तत् खनेत् ॥ ४२ ॥
यत्र संस्थापितं यन्त्रं तत्रार्चां नित्यशो नृपः । कारयेत् तेन तत्सर्वं शाश्वतं वृद्धये भवेत् ॥ ४३ ॥
बीजानि तानि प्रत्येकमष्टपत्रसरोरुहे । मध्ये दलेषु परितो लिखेदेकैकशः क्रमात् ॥ ४४ ॥
बहिर्मातृकयावेष्ट्य संजप्याभ्यर्च्य नित्यशः । स्वजन्मर्क्षादिनवके कुर्याच्छान्तिमनुक्रमात् ॥ ४५ ॥
यन्नक्षत्रे भवेदस्य ग्रहतो राजतोऽपि वा । रोगतो वैरितो वापि तस्मिंस्तत्तेन शामयेत् ॥ ४६ ॥

अत्र यन्त्रान्तरमाह । बीजानीति— अष्टदलकमलं विलिख्य मध्ये प्रथमबीजं साध्यनामगर्भं विलिख्याष्टसु दलेषु द्वितीयाद्यष्टबीजानि विलिख्य बहिर्वृत्तद्वयान्तराले मातृकाक्षरैर्वेष्टयेत् । एवं द्वितीयाक्षरं मध्ये

---

१ 'तत्र' क. पाठः । २ 'रान्' क. पाठः । ३ शनिस्थितराश्युदयकाले इत्यर्थः क. पाठः । ४ 'मण्डपे' क. पाठः ।

अष्ट्र द्वितीयं यन्त्रं भवति । एवं नव यन्त्राणि भवन्तीत्यर्थः ॥ तथा—

मन्त्रार्णौषधमध्यस्थं[1] यन्त्रं कृत्वा तु तेन तु । रक्षां कुर्वीत सर्वेषां सर्वापत्तारणाय वै ॥ ४७ ॥
तत्तद्यन्त्रं तददिनेषु स्नानपानाशनादिना । ग्रहजं वैरिजं दुःखं शाम्यत्येव न संशयः ॥ ४८ ॥
क्रमेण नवयन्त्राणि नवग्रहमयानि च । तस्मात् तत्तद्ग्रहक्लेशं तत्तद्यन्त्रेण शामयेत् ॥ ४९ ॥
सेकाशनविभूत्यादिप्रयोगैरुदितैः क्रमात् । विविधानि विषाण्येभिर्यन्त्रैर्जलनिवेशनैः ॥ ५० ॥
नाशयेत् पानसेकाभ्यां धारणेनार्चनेन च । एभिस्तु नवभिर्यन्त्रैर्यन्न साध्यं न कुत्रचित् ॥ ५१ ॥
देशे वा नगरे ग्रामे मण्डले खर्वटादिके । प्रथमं मध्यतः खात्वा प्रागादिषु ततोऽष्टसु ॥ ५२ ॥
द्वितीयादीनि तु खनेत् तत्र लक्ष्मीरतिस्थिरा । धर्मार्थौ चातिसंवृद्धौ भवेतामुक्तयोगतः ॥ ५३ ॥
द्वितीयं मध्यतः खात्वा त्वितराण्यभितः खनेत् । धार्मिकास्तेन तत्रस्थाः प्रसीदन्ति च देवताः ॥ ५४ ॥
सप्तस्वन्येषु च तथा कान्त्यारोग्ययशोबलैः । पुत्रज्ञानधनैश्चाढ्याः प्रभवन्ति च नित्यशः ॥ ५५ ॥
दष्टेषु घोरैः फणिभिर्नवभिर्नवरन्ध्रगैः । ध्यातैर्मृतोऽपि[3] माहात्म्यान्मन्त्रस्योत्तिष्ठते ध्रुवम् ॥ ५६ ॥
अश्विन्यादिषु ऋक्षेषु नवानि नवसु क्रमात् । विलिख्य देवीं तत्रस्थां नवाकारां नवस्वपि ॥ ५७ ॥
पूजयेदुपचारैस्तां नित्यशो भक्तिसंयुतः । प्रागुक्तपरिवारादिरहितां पूजयन्नपि ॥ ५८ ॥
सिद्धिमेति नरो भक्त्या परया चेत् समन्वितः । स्त्रीबालवृद्धाशक्तानां गतिरेषा च सिद्धये ॥ ५९ ॥
भेरुण्डां कर्णयोर्जप्याद्विषार्तस्य तदैव सः । निर्विषो जायतेऽचिन्त्या[4] मन्त्राणां शक्तयः शिवे ॥ ६० ॥
त्रैलोक्यमोहिनी विद्या सर्वतो भवता स्तुता । न कदाचित् तु सा प्रोक्ता तां मे ब्रूहि महेश्वर ॥ ६१ ॥
सर्वेषामेव मन्त्राणां विद्यानां च यशस्विनि । व्याप्तरूपं प्रवक्ष्यामि शृणु त्वमिदमद्भुतम् ॥ ६२ ॥
येन नारीनरनृपदेवताः सर्वजन्तवः । भजन्त्येनं यथा मां त्वं तत्प्रयोगबलाद् ध्रुवम् ॥ ६३ ॥
अकारादिक्षकारान्तैर्मातृकार्णैः सबिन्दुभिः । प्रत्येकं पुटितान् कृत्वा मन्त्रं विद्यामथापि वा ॥ ६४ ॥
विद्यया मातृकावर्णान् पुटयेन्मन्त्रतोऽपि वा । प्रोक्ते तद्यन्त्रनवके कुम्भं संस्थाप्य वै तथा ॥ ६५ ॥
जपतर्पणहोमार्चासिद्ध्या सेक ईरितः । कुचन्दनैर्गैरिकैर्वा दरदैश्चन्दनैस्तथा ॥ ६६ ॥
सिन्दूरैस्तण्डुलैर्मुद्गैस्तिलैः कृष्णैः सितैरपि । नवानां नवभिः कुर्यादेभिर्यन्त्रप्रकल्पनम् ॥ ६७ ॥
चैत्रादिविषुवद्द्वन्द्वे तथैवायनयोर्द्वयोः । देवोत्तरार्क्ष्ययोर्जन्मत्रितये पर्वणि क्रमात् ॥ ६८ ॥
राजा वा राजमहिषी सेनापत्यधिपोऽथवा । अन्यो वा भक्तिशीलाढ्यः कारयेदभिषेचनम् ॥ ६९ ॥
दक्षिणामभिषेके च दद्याद्भूरि स्वशक्तितः । वित्तशाठ्यं न कुर्वीत यदि कुर्वीत लोभतः ॥ ७० ॥
संदहेत्तं याचकवत् पुत्रलक्ष्मीकलत्रकैः । तस्मात् सर्वत्र तन्त्रेऽस्मिन् वित्तशाठ्यं न चिन्तयेत् ॥ ७१ ॥
अभिषेकफलं देवि शृणु वक्ष्ये यथाविधि । सोमसूर्याग्निरूपेण जलेनेप्सितमन्त्रतः ॥ ७२ ॥

---

१ 'मन्त्रार्णौऽप्यथ भस्मस्थं' क. पाठः । २ 'न्त्रे' क. पाठः । ३ 'ध्यातैः' क. पाठः । ४ 'चिन्त्या' क. पाठः । ५ 'रक्षा' क. पाठः । ६ 'त्रयो' क. ग. पाठः ।

जपपूजादिना सिद्धवैभवेनाभिषेकतः । दुर्लक्षणसमुत्थानि तथा दुष्कर्मजानि च ॥ ७३ ॥
तद्वद्दुर्नीतिजनितान्यन्यानि दुरितानि च । नाशयेत् तत्क्षणादेव सलिलैरिव पावकः ॥ ७४ ॥
अपुत्रो वित्तविद्यायुरारोग्यादिसमन्वितः । लभते च बहून् पुत्रान् सुखी च चिरमेधते ॥ ७५ ॥
केमद्रुमादियोगेषु जन्मना ग्राक्कनाद्यतः । यो भृशं नित्यदारिद्र्यात् क्लिष्टः सोऽपि श्रियैधते ॥ ७६ ॥
प्राग्जन्मसंचितैः पापैरपथ्यादिनिषेवणैः । अनीत्या वैरिविहितैरभिचारादिभिस्तु वा ॥ ७७ ॥
ये रोगाः पीडयन्त्येनं ते विनश्यन्त्यशेषतः । कान्तिलक्ष्मीधनारोग्यविद्याविजयकीर्तिभिः ॥ ७८ ॥
सुचिरं जीवति ख्यातः पुत्रपौत्रादिभिर्युतः । नवाभिषेकं नवसु प्रोक्तेषु विधिना चरन् ॥ ८९ ॥
अपमृत्युं विजित्यासङ्गक्तः शुद्धान्तमानसः । जीवन्मुक्तश्चिरं योगी भुवि जीवति मन्मथः[1] ॥ ८० ॥

इति श्रीरुण्डानित्याप्रयोगविधि ॥

अथ वह्निवासिनीनित्याप्रयोगः । तत्र श्रीतन्त्रराजे— (प० ११ श्लो० २६)

विद्यायाः साधनं तद्वत्तन्त्रेऽस्मिन् परमेश्वरि । अन्यतन्त्रानपेक्षित्वादुच्यतेऽत्रैव साधनम् ॥ १ ॥
द्रव्यानुक्तौ होमविधौ घृतमन्नाज्यमेव च । संख्यानुक्तौ सहस्रं स्याच्छतं वा तत्रचोदितम् ॥ २ ॥
विदध्यादुक्तरूपेण पूर्णत्वं तमुनाचतम्[2] । काम्यहोमविधिं वक्ष्ये शृणु वाञ्छितदायकम् ॥ ३ ॥
शालितण्डुलमादाय प्रस्थं भाण्डे विनिक्षिपेत् । समानवर्णवत्साया रक्ताया गोः पयस्तथा ॥ ४ ॥
द्विगुणस्तत्र निक्षिप्य श्रपयेन् संस्कृतेऽनले । घृतेन सिक्तं सिक्थं तु कृत्वा तत्ससितं करे ॥ ५ ॥
निधाय विद्यामष्टोर्ध्वं शतं जप्त्वा हुनेत्ततः । एवं होमो महालक्ष्मीमावहेत् प्रतिपत्क्रतः[3] ॥ ६ ॥

सिक्थं पिण्डं, ससितं सितया युतम् ॥ तथा—

शुक्रवारेष्वपि तथा वर्षान्नृपसमो भवेत् । पञ्चम्यां तु विशेषेण प्राग्वद्धोमं समाचरेत् ॥ ७ ॥
तस्यां तिथौ त्रिमध्वक्तैर्मल्लिकाद्यैः सितैर्हुनेत् । अन्नाज्याभ्यां तु नियतं हुत्वान्नाढ्यो भवेन्नरः ॥ ८ ॥
यद्यद्धि वाञ्छितं वस्तु तानि सर्वाणि सर्वदा । घृतहोमादवाप्नोति तथैव तिलतण्डुलैः ॥ ९ ॥
पञ्चमीषु विशेषेण पूजां कुर्याद् व्रती भवेत् । प्रतिपत्तिथिमारभ्य पञ्चदश्यन्तमम्बिके ॥ १० ॥
कामेश्वर्यादिचित्रान्ता देव्यस्त्वेकैकविग्रहाः । यतस्तेन स्वस्वतिथौ तास्ताः पूज्या हुतादिभिः ॥ ११ ॥
प्रीणयेद् व्रतसङ्कल्पसमेतो भक्तिसंयुतः । तेनायुःश्रीधनारोग्यविद्याकीर्तिसमन्वितः ॥ १२ ॥
जीवेद्वर्षशतं भूमौ स्वकुल्याद्यश्च तत्त्ववित् । यत्तिथौ याः समाख्याताः स ताः सममवाप्नुयात् ॥ १३ ॥
विद्या विधिवद्दैवताः प्रोक्ताः पञ्चदशापि च । संप्राप्य जपहोमार्चायोगतर्पणसेकतः ॥ १४ ॥
विद्यया देवतात्मानं संप्राप्याखिलमाचरेत् । विद्याप्राप्तिविधिं देव ब्रूहि सम्यक् समाधुना[4] ॥ १५[5] ॥
आसां पञ्चदशानां च येनैताः साधकोन्मुखाः । शृणु वक्ष्यामि ते देवि विद्याप्राप्तिविधिं शुभाम् ॥ १६ ॥
येन विद्यादेवताभ्यामैक्यं योगेन सिध्यति । तद्भावमा[6]वयोरैक्यरूपमानन्दविग्रहम् ॥ १७ ॥

---

१ 'मन्मयः' क. पाठः । २ 'म' क. पाठः । ३ 'नवे' क. पाठः । ४ 'पक्षतः' ग. पाठः । ५ 'तदूबली' क. पाठः ।
६ 'तद्भावभावयोः' ग. पाठः ।

यदवाप्तुं यजन्तेऽद्याप्यनेके मुनयोऽम्बिके । कुचन्दनैः कुङ्कुमैर्वा सिन्दूरैर्गैरिकैः शुभैः ॥ १८ ॥
विदध्याद्विपुलं चक्रं व्यक्तरेखं सुशोभनम् । यस्या यच्चक्रमाख्यातं नित्यपूजाविधिक्रमे ॥ १९ ॥
तत्र कुम्भं निधायान्तर्जले संपूज्य देवताः । प्रोक्तक्रमसमोपेतं पूर्वेद्युर्गीतनृत्यकैः ॥ २० ॥
कृत्वोत्सवमथान्येद्युः प्राग्वदभ्यर्च्य तां तथा । तत्तिथौ प्राङ्मुखं शिष्यमुक्तलक्षणसंयुतम् ॥ २१ ॥
तथाविधो गुरुः कुम्भजलैस्तमभिषेचयेत् । तज्जलं प्रागुदङ्मध्यदिङ्गुगं सर्वसिद्धिदम् ॥ २२ ॥
अन्यासु क्रमतोऽनिष्टान्यवाप्नोति सुनिश्चितम् । वह्निदाहं मृतिं रोगं दारिद्र्यं देशमोचनम् ॥ २३ ॥
क्रमाद्वह्न्यादिवाय्वन्तं फलानि स्युरिमानि वै । ततोऽसौ परिधायाशु शुभ्रे शुद्धे च वाससी ॥ २४ ॥
समाचम्य निर्जवृत्तैः[1] समस्तैर्वा पुरोदितैः । अभ्यर्च्य पादयोर्नाथं पञ्चश्लोकैः स्तुवंस्त्रिशः ॥ २५ ॥
प्रणम्योत्थाय पुरतो बद्धाञ्जलिकरो भवेत् । ततो गुरुस्तमाहूय चक्रमध्ये निवेश्य च ॥ २६ ॥
मनसा भावयन्नैक्यमात्मानं देवतात्मना । प्रोक्तक्रमेण तां देवीं विद्यारूपां महाद्युतिम् ॥ २७ ॥
समावाह्यास्य मूर्धादित्रिषु स्थानेष्वनुक्रमात् । संस्थाप्य प्रोक्तरूपां तां ध्यात्वाभ्यर्च्य वदेन्मनुम् ॥ २८ ॥
जीवकर्णे त्रिशः पूर्णदेवतात्मा समाहितः । ततस्तत्रैव तां विद्यां शतं जप्यात् तदात्मवान् ॥ २९ ॥
पुनस्तदाज्ञयोत्थाय पुष्पैरभ्यर्च्य तं स्तुवन् । प्रणम्य त्रिरुपासीत मूर्ध्नि बद्धाञ्जलिः स्तुवन् ॥ ३० ॥
आहूय क्रममाचारान् प्रोक्त्वा सम्यग्भजेति तम् । आदिशेद् देशिकस्तस्माद् दिनादारभ्य सोऽपि तेम्[2] ।३१
नित्यशो जपपूजाद्यैरुपासीत शिवं[3] गुरुम् । एवं पञ्चदशानां च नित्यानां क्रम ईरितः ॥ ३२ ॥
विद्याप्राप्तिविधौ देवि सर्वं[4] सम्यक् समीरितम् । तासां नैमित्तिकं काम्यं ललितोक्तविधानतः ॥ ३३ ॥
कुर्यात्प्रतिष्ठाद्यं चैवं यत एतास्तु तन्मयः । आसामन्योन्यमङ्गाङ्गिपूजासु परमेश्वरि ॥ ३४ ॥
एकाङ्गत्वे स्थितान्यास्तत्परिवारास्तथाविधाः । अन्यदा प्रोक्तरूपास्तास्तत्र तत्रार्चने मताः ॥ ३५ ॥
तासां काम्यफलावाप्तिध्यानं तत्पटलोदितम् । एवं सर्वं समाख्यातं साधारणविधानकम् ॥ ३६ ॥
विद्या मन्त्रा इति प्रोक्ता यत्तद्भेदं वद प्रभो । शृणु देवि विशेषं तु संदर्भत्वे[5] समेऽपि च ॥ ३७ ॥
वर्णानां देवताभेदान् द्विधा स्युस्ते त्वशेषतः । स्त्रीदैवत्याः स्मृता विद्या मद्दैवत्यास्तु मन्त्रकाः ॥ ३८ ॥
पुनरस्यास्तु यन्त्राणि तत्फलानि शृणु प्रिये । विद्याक्षरेष्वनावृत्तान्यक्षराण्यष्ट तैस्तथा ॥ ३९ ॥
स्वराणां संगमादष्टाविंशत्या शतमीरितम् । विधाय वृत्तयोर्मध्ये त्वष्टकोणं ततो द्वयम् ॥ ४० ॥

अत्र अनावृत्ताक्षराणि "हरवनसयम" इति । आदावकारः, मिलित्वाष्टावक्षराणि षोडशस्वरयुक्तानि चेदष्टाविंशत्युत्तरशतं १२८ वर्णा भवन्तीत्यर्थः ।

कृत्वा तेषु न्यसेद्वर्णानष्टस्वष्टौ तु मध्यतः । मायां नामाङ्किताम्[6] कृत्वा तां तारेण प्रवेष्टयेत् ॥ ४१ ॥
अन्तर्वृत्तान्तराले ताँल्लिखेद्वर्णान् दश क्रमात् । कर्मानुरूपान् पञ्चाशल्लिखेदुक्तक्रमेण वै ॥ ४२ ॥ ॥

---

१ 'विर्त्तैः' 'चित्तैः' 'व्यस्तैः' ग. पाठः । २ 'ताम्' क. पाठः । ३ 'शिवां' क. पाठः । ४ 'एवा' क. पाठः ।
५ 'र्भेवै' क. पाठः । ६ 'न्विता' क. पाठः ।

बहिर्वृत्तान्तरा प्राग्वदादिक्षान्ताक्षराणि च । एवं षोडश यन्त्राणि जायन्ते तैर्यथाक्रमम् ॥ ४३ ॥

इति ॥ अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—प्रथमतो मध्ये साध्यनामगर्भं ह्रींकारं विलिख्य तत्प्रणवेन बहिरावेष्ट्य तद्बहिर्वृत्तद्वयं कृत्वा तद्बहिरष्टकोणं चतुरस्रद्वयेन विरच्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधायाभ्यन्तरवृत्तद्वयान्तराले क्रमानुसारीणि भूताक्षराणि दश द्वित्रिद्वित्रिक्रमेण विलिख्याष्टकोणेषु अष्टाविंशत्युत्तरशत १२८ वर्णेषु प्रथमाष्टबीजानि विलिख्य तद्बहिर्वृत्तद्वयान्तराले मातृकाक्षरैः संवेष्टयेत् । द्वितीययन्त्रस्याष्टकोणेषु प्रागुक्तवर्णेषु प्रथमाष्टकं विहाय द्वितीयाष्टकं लिखेत् । अन्यत्समानम् । एवं षोडश यन्त्राणि भवन्तीत्यर्थः ॥ तथा—

तैर्यन्त्रैः साधयेन्नित्यं मनीषितमशेषतः । प्रथमं खर्परे रक्तवह्निमूलेन संयुतम् ॥ ४४ ॥
सिन्दूरं तद्रसे पिष्ट्वा धत्तूररससंयुते । लिखित्वा खदिराङ्गारे तापयेन्निशि जापवान् ॥ ४५ ॥
नारी नरो नृपोऽन्यो वा समायाति च तद्बलात् । तदेव तेन ताम्रे वा कांस्ये वा प्राग्वदालिखेत् ॥ ४६ ॥
तत्तापनादपि भवेत् पूर्वोक्तं फलमीश्वरि । द्वितीयं खर्परे तेन विलिख्य निशि तापयेत् ॥ ४७ ॥
नारी वश्यं समायाति जन्माचारविलङ्घिनी । तृतीयं तेन तत्रैव लिखित्वा निशि तापयेत् ॥ ४८ ॥
श्मशानाग्नौ मुक्तकेशः क्षणाद्वैरी ज्वरातुरः । तदेव दम्पतीदग्धवक्षयङ्गारे तु निर्जने ॥ ४९ ॥
रसे पिष्ट्वा लिखित्वाग्नौ संताप्य निखनेत् ततः । श्मशाने वैरिणा प्रोक्तकाले क्रुद्धाशयो जपन् ॥ ५० ॥
मनुं तदैव संभ्रान्तः पिशाचार्तो रिपुर्भवेत् । चतुर्थं विलिखेत् कृष्णपटचीरेऽसिताम्बरे ॥ ५१ ॥
पूर्ववत् तत्र निखनेद्रात्रावुक्तक्रमेण तु । दाहज्वरेण सप्ताहाद्रिपुर्याति यमालयम् ॥ ५२ ॥
पञ्चमेऽप्यथवा षष्ठे द्वयोर्नाम लिखेद् द्वयोः । काकोलूकजपक्षोत्थलेखिन्या खर्परद्वये ॥ ५३ ॥
श्मशाने निखनेत् प्राग्वन्नदीतीरद्वये द्वयम् । नद्यां तु वारिपूर्णायां विद्वेषः स्यात् तयोर्मिथः ॥ ५४ ॥
सप्तमे नाम संलिख्य सीसपट्टे यथाविधि । शिरः कपाले निक्षिप्य श्मशाने निखनेन्निशि ॥ ५५ ॥
रिपोः पुरोक्तकाले च पिशाचैर्गृह्यते रिपुः । अष्टमं खर्परे कृत्वा रिपुद्वारे खनेन्निशि ॥ ५६ ॥
सप्ताहात् तद्गृहाद्वैरी प्रयात्युच्चाटितोऽन्यतः । नवमं हेम्नि कृत्वा तदूर्मिकायां रवेर्दिने ॥ ५७ ॥
सिद्धयोगे शुभे लग्ने धिषणोदय एव वा । कृत्यापमृत्युरोगादिदुःखेभ्यो मुच्यते नरः ॥ ५८ ॥
दशमं राजते पट्टे कृत्वा वेश्मनि कुत्रचित् । निधाय पूजयेद्वेश्मन्यश्मपातादिशान्तये ॥ ५९ ॥
तथा भूतग्रहातींश्च रक्षेदेतस्य धारणात् । एकादशं लिखेद्भूर्जे पाटीरेन्दुद्रवैस्तु तत् ॥ ६० ॥
उक्तक्रमसमोपेतं गुलिकीकृत्य तं पुनः । सितसिक्थमये लिङ्गे संस्थाप्याभ्यर्चयेत् पुनः ॥ ६१ ॥

अत्र सिक्थं मधूच्छिष्टम् ।

स्थापयेत् क्षौद्रमध्ये तु पूजयेन्नित्यशश्च तत् । संध्यासु सुसितैः पुष्पैः सौरभाढ्यैर्विधानतः ॥ ६२ ॥
मासात् तदर्धात् सप्ताहाद्वशे स्युः शत्रवो ध्रुवम् । भवेयुर्व्याधितास्तेनोद्धृतेनारोग्यमाप्नुयुः ॥ ६३ ॥
ज्वरार्तास्तु विशेषेण सुखिताः स्युरयत्नतः । आम्लसौवीरमध्यस्थं विद्वेषयति वैरिणौ ॥ ६४ ॥
तत्रैव क्वथनाद्रोगं द्वयोरुत्सादयेदपि । शुण्ठीमारिचपिप्पल्यः सुसूक्ष्मं परिचूर्णिताः ॥ ६५ ॥
लकुचस्य रसोपेतास्तन्मध्ये तद्विनिक्षिपेत् । तापयेत् त्रिषु संध्यासु यत्रारातिस्तु तन्मुखम् ॥ ६६ ॥

ग्रीष्मकाले ज्वरैरार्तस्तापतृष्णासमन्वितः । द्वादशं कर्पटे रात्रिरसेनालिख्य तत्पुनः ॥ ६७ ॥
इष्टकायुगमध्यस्थं कृत्वा तच्छ्लेषयेद् दृढम् । स्थापयेच्चण्डिकागेहे शास्तुरायतनेऽपि वा ॥ ६८ ॥
स्वगेहभित्तिमध्ये वा शयनस्थानतोऽपि वा । स्तम्भयेद्वैरिणो रोषमुद्योगं बन्धचिन्तनम् ॥ ६९ ॥
व्यवहारं रणं चान्यदस्याभिमतमात्मनः । त्रयोदशेन भूर्जस्थेनाशु धारणतोऽङ्गना ॥ ७० ॥
वन्ध्यापि लभते पुत्रं विचित्रा यन्त्रशक्तयः । चतुर्दशगतं नाम कृत्वा भूर्जे च तत्तथा ॥ ७१ ॥
सिक्थमध्यगतं कृत्वा तं निशीथेऽभितापयेत् । सप्ताहाद्वशमायान्ति स्त्रियो वा पुरुषा नृपाः ॥ ७२ ॥
गजा हया मृगास्त्वन्ये ये जीवा भूतलाश्रयाः । परेण नाम्ना युक्तेन फलकालिखितेन वै ॥ ७३ ॥
सुखप्रसूतिः स्यात् स्त्रीणां तत्पूजा प्रेक्षणादिना । षोडशे नाम संलिख्य धारयेत् प्राणिनां तथा ॥ ७४ ॥
रक्षा भवति सर्वत्र ग्रहरोगभयादिषु । तदेव स्वर्णपट्टस्थं विधाय विधिना युतम् ॥ ७५ ॥
ऊर्मिकाङ्गदभूषादौ मूर्ध्नि वा बिभृयात् ततः । आधिव्याधिविनिर्मुक्तो निःसपत्नो जितेन्द्रियः ॥ ७६ ॥
भोक्ता कर्ता च पुण्यानां जीवेद्वर्षशतं भुवि ।

इति वह्निवासिनीनित्याप्रयोगविधिः ॥ (११ प०)

अथ महावज्रेश्वरीनित्याप्रयोगविधिः । श्रीतन्त्रराजे— (१२ प० २२ श्लो०)

वसन्तकाले ग्रीष्मे वा पूर्णामारभ्य साधयेत् । हविष्याशी पयोभक्षः फलमूलाशनोऽथवा ॥ १ ॥
स्नातः सुगन्धिसलिलैररुणांशुकवाञ्छुचिः । चन्द्रचन्दनकाश्मीरचर्चालोहितविग्रहः ॥ २ ॥
अञ्जनाक्ताक्षियुगलस्ताम्बूलारुणवक्त्रवान् । मुखार्पितेन्दुशकलो हृष्टचेता जितेन्द्रियः ॥ ३ ॥
मौनी त्रिकालपूजासु कृतसंकल्पसाधनः । नक्ताशी हुतशिष्टेन जपेद्विद्यां समीरिताम् ॥ ४ ॥
नित्यशो भोजयेद्विप्रान् भक्तान् भजनकौतुकान् । अघादिहीनान् मधुरं पायसं भोज्यभक्तिमान् ॥ ५ ॥
प्रणम्याभ्यर्च्य विसृजेन्नित्यं सप्तदिनेषु तु । गुरुं जीवनमासाद्य प्रणम्यासकृदात्मवान् ॥ ६ ॥
धनधान्याम्बराद्यैस्तं संतोष्य तदनुज्ञया । कृतारम्भो नित्यशश्च पूजयेत्तं च भक्तितः ॥ ७ ॥
अन्ते च वित्तैः स्तोत्रैश्च तं संतोष्य कृती भवेत् । वित्तशाठ्यं च दम्भं च मोहं चासत्यमेव च ॥ ८ ॥
न कदाचित् प्रकुर्वीत विशेषाद्गुरुसन्निधौ । एवं लक्षत्रयं जप्त्वा तद्दशांशं हुनेद् घृतैः ॥ ९ ॥
आरग्वधप्रसूनैर्वा प्रसूनैर्बकुलोद्भवैः । मधूकजैश्चम्पकैर्वा त्रिमध्वक्तैश्च नित्यशः ॥ १० ॥
चन्द्रचन्दनकस्तूरीकाश्मीरसुरभीकृतैः । तर्पयेत् सलिलैस्तावद् दिनशो भक्तिमान् दृढः ॥ ११ ॥
एवं संसिद्धमन्त्रस्तु कुर्यात् काम्यानि साधकः । गुरुभक्तो नित्यकृत्यकृतसंकल्पसंयुतः ॥ १२ ॥
सहस्रजापी स्थिरधीर्मन्त्रवीर्यविदात्मवान् । यः सोऽपि काम्यान् कुर्वीत प्रयोगान् नान्यथा शिवे ॥ १३ ॥
यद्यज्ञानेन मोहेन चापलेनापि वा चरेत् । अनर्थक्लेशराजादिपीडाः प्राप्नोति निश्चितम् ॥ १४ ॥
अरुणैः पङ्कजैर्होमं कुर्यात् त्रिमधुराप्लुतैः । मण्डलाल्लभते लक्ष्मीं महतीं श्लाघ्यविग्रहाम् ॥ १५ ॥
कह्लारैः क्षौद्रसंसिक्तैः[3] पौर्णाद्यं तद्दिनावधि । जुहुयान्नित्यशो भक्त्या सहस्रं विकचैः शुभैः ॥ १६ ॥

१ 'शुभम्' क. ग. पाठः । २ 'समाहितः' क. पाठः । ३ 'युक्तैः' क. पाठः ।

तद्दिनेषु तु पूर्वोक्तान् भोजयेदुक्तरूपतः । तावच्च जप्याद्धोमान्ते यावत्संख्यं हुतं कृतम् ॥ १७ ॥
चम्पकैः क्षौद्रसंसिक्तैः सहस्रहवनाद् ध्रुवम् । लभते स्वर्णनिष्काणां शतं मासेन पूर्ववत् ॥ १८ ॥
पाटलैर्घृतसंसिक्तैस्त्रिसहस्रं हुतैस्तथा । दर्शादिमासाल्लभते चित्राणि वसनानि च ॥ १९ ॥
कर्पूरचन्दनादीनि सुगन्धीनि च मासतः । वस्तूनि लभते ह्यैरन्यैर्भोगोपयोगिभिः ॥ २० ॥
शालीभिः क्षीरसिक्ताभिः सप्तमीषु शतं हुनेत् । तेन शालिसमृद्धिः स्यान्मासैः षड्भिरसंशयम् ॥ २१ ॥
तिलैर्हुतैस्तद्दिवसे वर्षादारोग्यमाप्नुयात् । स्वजन्मसु त्रिषु तथा दूर्वाभिर्जुहुयात् तथा ॥ २२ ॥
निरातङ्को महाभोगः शतं वर्षाणि जीवति । गुडूचीतिलदूर्वाभिस्त्रिषु जन्मसु वा हुनेत् ॥ २३ ॥
तेनायुःश्रीयशोभाग्यपुण्यनिध्यादिवान् भवेत् । घृतपायसदुग्धैस्तु हुतैस्तेषु त्रिषु क्रमात् ॥ २४ ॥
आयुरारोग्यविभवैर्नृपमान्यो भवेत् तथा । सप्तम्यां कदलीहोमात् सौभाग्यं लभतेऽब्दतः ॥ २५ ॥
दूर्वात्रिकैस्तु प्रादेशमात्रैस्त्रिस्वादुसंयुतैः । जुहुयाद्दिनशो घोरे सन्निपाते ज्वरे गदे ॥ २६ ॥
महारोगेषु दूर्वाभिस्तिलैश्छिन्नोद्भवैस्तथा । त्रिभिर्वा नित्यशो होमं कुर्यात् त्रिस्वादुसंयुतैः ॥ २७ ॥
षण्मासादब्दतो वापि रोगान्मुक्तः सुखी भवेत् । तद्दिनेषु जपेद्विद्यां नित्यशः सलिलं स्पृशन् ॥ २८ ॥
सहस्रवारं तत्तोयैः स्नानपानं समाचरेत् । पाकाद्यमपि तैरेव कुर्याद्रोगविमुक्तये ॥ २९ ॥
साध्यर्णवृक्षं संचूर्ण्य ¹भूपर्णं सर्षपं तिलम् । पिष्टं च साध्यपादोत्थरजसा च समन्वितम् ॥ ३० ॥
कृत्वा पुत्तलिकां तैस्तु हृदये नामसंयुताम् । प्राग्वच्छित्त्वायसैस्तीक्ष्णैर्निशि पुत्तलिकां हुनेत् ॥ ३१ ॥
एवं दिनैः सप्तभिर्वा त्रिभिर्वैकदिनेन वा । साध्यो वश्यो भवेच्छीघ्रमपि दूरस्थितो दृढः ॥ ३२ ॥
तथाविधां पुत्तलिकां कुण्डमध्ये खनेद्भुवि । उपर्यग्निं निधायात्र विद्यया दिनशो हुनेत् ॥ ३३ ॥
त्रिसहस्रं त्रियामायां सर्षपैस्तद्रसाप्लुतैः । शतयोजनदूरादप्यानयेद्वनितां बलात् ॥ ३४ ॥

त्रियामायां निशीथे । तद्रसाप्लुतैः सर्षपतैलाक्तैः ॥

तां तु पुत्तलिकां मध्ये मधूच्छिष्टसमन्विताम् । कृतप्राणप्रतिष्ठां च श्मशाने निखनेन्निशि ॥ ३५ ॥
साध्ययोनिं च तत्रैव छित्वा दत्त्वा बलिं ततः । कृताभिषेकस्तां विद्यां प्रजपेच्च शतत्रयम् ॥ ३६ ॥
अरातेरष्टमे राशौ मासान्नानाविधैरपि । रोगैर्भूतादिसंक्लेशैर्नाशमेति सुनिश्चितम् ॥ ३७ ॥
यद्यन्तरा समुद्धृत्य सलिले तां खनेन्निशि । क्लेशैस्तैः स विनिर्मुक्तः सुखी जीवति भूतले ॥ ३८ ॥
साध्यवृक्षेण कृत्वा तां सर्षपाज्ये निवेशिताम् । तोयमध्ये निधायैतत् क्राथयेदुक्तवासरैः ॥ ३९ ॥
वैरी तीव्रज्वरेणार्तः कृती प्राग्वत् सुखी भवेत् । तामेव चण्डिकागेहे तथा बलियुतां खनेत् ॥ ४० ॥
साध्यो नरश्च नारी चेच्छास्तुरायतने खनेत् । तद्विधानेन सहितं शत्रुरुन्मादवान् भवेत् ॥ ४१ ॥
महावज्रं च वज्रं च यन्त्राण्येतान्यनुक्रमात् । प्रयोगानपि वक्ष्यामि समाहितधिया शृणु ॥ ४२ ॥
प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च विंशत् सूत्राणि पातयेत् । तेन कोष्ठानि जायन्ते त्वेकषष्ट्या शतत्रयम् ॥ ४३ ॥

---

१ 'लवङ्गं' क. पाठः । २ 'कामधं' क. पाठः ।

तेषु कोणचतुष्केऽपि मार्जयेत् पञ्चकेन च । चत्वारिंशत्तत्र शेषं वज्राकारं यथा भवेत् ॥ ४४ ॥
दिक्षु चत्वारि चत्वारि मार्जयित्वा त्रिकोणगम् । कुर्याच्छेषाणि कोष्ठानि पञ्चषष्ट्या शतं भवेत् । ४५ ।
तेषु पूर्वादि परितो लिखेद्विद्याक्षराणि तु । प्राग्वत् स्वरविभिन्नानि प्रागुक्तविधिना तथा ॥ ४६ ॥
चत्वारि चत्वारिंशच्च शतं तेषां तु मध्यतः । एकविंशति कोष्ठानि शिष्टानि पुनरम्बिके ॥ ४७ ॥
तेषु पर्यायनित्याणुवर्णषट्कसमन्वितम् । घटिकायुगवर्णौ च लिखेत् प्रागुक्तयोगतः ॥ ४८ ॥
शिष्टेषु विद्यावर्णांश्च लिखेद् द्वादश शेषयोः । साध्याख्यामालिखेदुक्तक्रमेण पुटयोर्द्वयोः ॥ ४९ ॥
चतुर्दिक्षु लिखेत् कोणेष्वभितो भौतिकार्णकान् । द्वित्रिक्रमेण प्राक्प्रत्यक्कोणयोस्तु त्रयं त्रयम् ॥ ५० ॥
एतत् प्रोक्तेषु संलिख्य संपूज्य विधिना युतम् । स्पृशञ्जपेन्मनुं पश्चात् त्रिसहस्रं ततस्तु तत् ॥ ५१ ॥
विनियुञ्ज्यादथोक्तेषु कार्येषु क्रमतः शिवे । भूताक्षराणि च पुनर्लिखेत् कार्यानुरूपतः ॥ ५२ ॥
महावज्रमिति ख्यातं सर्वत्रैवापराजितम् । विजयस्तम्भविद्वेषवश्योच्चाटनकर्मसु ॥ ५३ ॥
रक्षां[1] पुष्टिं च शान्तिं च तथैव रिपुनिग्रहे । देशराष्ट्रपुरग्रामनिवेशोदेर्विशेषतः ॥ ५४ ॥
घोरेषूत्पातजातेषु भूमौ संलिख्य गैरिकैः । मध्ये देवीं समावाह्य पूजयेन्नित्यशः शिवाम् ॥ ५५ ॥
संध्यासु तिसृषु प्रोक्तक्रमान्नीराजनं तथा । कुर्यात् त्रिरात्रं द्विगुणं त्रिगुणं काम्यरूपतः ॥ ५६ ॥
राज्ञां वैरिनिरोधेन[3] पुरीमात्रावशेषिते । विभवे मण्डपे तस्य प्रोक्तवज्रं लिखेन्महत् ॥ ५७ ॥
दरदेनार्चयेत् तस्य मध्ये देवीं शुचिस्मिताम् । नृत्यगीतादिभिः सार्धं संध्यासु च विशेषतः ॥ ५८ ॥
एवं प्राग्वद्दिनैरुक्तैर्विजयी नृपतिर्भवेत् । वैरिनाशेन वा तस्य भङ्गाद्यसनतोऽपि वा ॥ ५९ ॥
ततस्तन्मार्जयित्वा तु भाले कृत्वा पुरीं बलैः । परीयाद्देशिकं त्वग्रे गजे जीवेच्चिरं सुखी ॥ ६० ॥
निःसपत्नो निरातङ्कः षडङ्गख्यातवैभवः । एवमेतस्य वज्रस्य वैभवं को नु वर्णयेत् ॥ ६१ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—तत्र प्राक्प्रत्यगायता दक्षिणोत्तरायताश्च विंशतिं विंशतिं रेखाः कृत्वा समान्तरालानि एकषष्ट्युत्तरत्रिशतकोष्ठानि विलिख्य, कोणचतुष्टये प्रतिकोणं पञ्चचत्वारिंशत्पञ्चचत्वारिंशदिति अशीत्युत्तरशतं कोष्ठानि गुरूक्तयुक्त्या मार्जयित्वा, तेषु स्थलेषु चत्वारि कोणानि विधाय सिद्धेषु, पञ्चषष्ट्युत्तरशतकोष्ठेषु १६५ मूलविद्याक्षराण्यनावृत्तानि षोडशस्वरयुक्तानि चतुश्चत्वारिंशदुत्तरशताक्षराणि १४४ पूर्वादिप्रादक्षिण्येन प्रवेशगत्या विलिख्यावशिष्टैकविंशतिकोष्ठेषु तद्दिननित्याया वर्णत्रयं पर्यायनित्याया वर्णत्रयं षट्कोणेषु विलिख्य, घटिकाक्षरसहितं युगाक्षरमेकस्मिन् कोष्ठे विलिख्यावशिष्टचतुर्दशकोष्ठेषु प्रतिकोष्ठमेकमेकमिति मूलमन्त्राक्षराणि विलिख्यावशिष्टकोष्ठद्वये साध्याख्यां कर्म च विलिख्य दिक्चतुष्टयस्थकोणचतुष्टये तत्तत्कर्मानुसारिभूतवर्णान् द्वित्रिद्वित्रिक्रमेण विलिखेदेतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

अथान्यवज्रनिर्माणविधानं च शृणु प्रिये । येन हस्तगतेन स्युः सिद्धयोऽपि स्वहस्तगाः ॥ ६२ ॥
प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च दशसूत्रनिपातनात् । तेनैकाशीतिकोष्ठानि जायन्ते तच्च पूर्ववत् ॥ ६३ ॥

---

१ 'रक्षयन् पुष्टिशान्त्यै' क. पाठः । २ 'दिवि' क. पाठः । ३ 'विरोधेन' क. पाठः । ४ 'नजे' क. पाठः ।
५ 'न्यास' पाठः ।

मार्जयेद्दशकोणेषु शिष्टेषु विलिखेत्तथा । त्रिकोणानि चतुर्दिक्षु तेषु तान्येव पूर्ववत् ॥ ६४ ॥
विलिखेदवशिष्टेषु मन्त्रार्णांस्तद्द्विशस्तथा । एकस्मिन्मध्यमे शक्तिजठरे साध्यमालिखेत् ॥ ६५ ॥
एतच्च पूर्वप्रोक्तेषु विनियुञ्ज्यान्निजेच्छया । न भेदस्त्वनयोरस्ति प्रयोगेषु तु सर्वतः ॥ ६६ ॥
एतद्यन्त्रस्य मध्यस्थं नाम कृत्वा महीभुजः । दंशके हृदये शीर्षे संस्थाप्य समरे कृते ॥ ६७ ॥
निहत्य वाहिनीं शत्रोश्चतुरङ्गां महीभुजः । अक्षताशेषसर्वाङ्गो यशोलक्ष्मीधरान्वितः ॥ ६८ ॥
निर्वर्त्य सुचिरं जीवेद् भूमौ भोगी निजेच्छया । एतत्ताम्रतले कृत्वा स्थापयेदभिवृद्धये ॥ ६९ ॥

अथैतद्रचनाप्रकारः—तत्र प्राक्प्रत्यगायता दक्षिणोत्तरायताश्च दश दश रेखाः कृत्वा समान्तरालानि एकाशीतिकोष्ठानि विधाय, चतुर्दिक्षु दश दश कोष्ठानि मार्जयित्वा एकचत्वारिंशत्कोष्ठात्मकं वज्राकारं निष्पाद्य, दिक्षु चत्वारि चत्वारि कोष्ठानि मार्जयित्वा त्रिकोणानि विधाय, तेषु कर्मानुसारिप्राग्वक्ष्यभूतार्णान् विलिख्य मध्यकोष्ठे मायाबीजं साध्यनामगर्भं विलिख्यावशिष्टकोणेषु मूलमन्त्रस्य द्वादशाक्षराणि द्विशो विलिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

विधाय वृत्तयोर्मध्ये षट्कोणं तस्य मध्यतः । बाह्ये च कृत्वा विद्याया बीजमाद्यमथान्तिकम् ॥७०॥
षट्सु कोणेषु तु पुनरग्रपश्चिमयोर्लिखेत् । एकैकं पार्श्वकोणेषु द्वे द्वे वृत्तान्तरा पुनः ॥ ७१ ॥
मातृकां विलिखेदादिक्षान्तां बिन्दुसमन्विताम् । मध्यबीजस्य मध्यस्थं लिखेत् तन्निजवाञ्छितम् ॥ ७२ ॥
भर्तुर्दर्शनभीतानां कुमारीणामिदं भुजे । कण्ठे वा धारयेत् सद्यो वल्लभा तस्य जायते ॥ ७३ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— प्रथमतः षट्कोणं विधाय तद्बहिर्वृत्तद्वयं कृत्वा मध्ये साध्यनामगर्भं ह्रींकारं विलिख्य षट्सु कोणेषु कोणाग्रेषु कोणान्तरालेषु च मायाबीजान्येव विलिख्य वृत्तद्वयान्तराले मायाबीजद्वयसहितामकारादिक्षकारान्तां मातृकां विलिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

स्वरप्रसारितैर्मन्त्रवर्णैः पद्मानि कारयेत् । वृत्ताष्टपत्रयुक्तानि षोडशानि मनोहरम् ॥ ७४ ॥
कर्णिकासु च पत्रेषु लिखेदेकैकमक्षरम् । कर्णिकायास्तु मध्यस्थं कुर्यान्नाम निजेप्सितम् ॥ ७५ ॥
घटिकाक्षरसंयुक्तं विनियुञ्ज्यात्तु नित्यशः । अहोरात्रं षोडशधा कृत्वा तां तेषु योजयेत् ॥७६॥
समस्तं वाञ्छितं तत्र तन्मध्यं विलिखेत् तदा । धारयेदभिषिञ्चेच्च जपेदिष्टार्थसिद्धये ॥ ७७ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— प्रथमतो वृत्तं कृत्वा तल्लग्नान्यष्टदलानि विधाय प्राक्प्रोक्तषोडशस्वरसंयुक्तमूलविद्यानावृत्ताक्षरेषु चतुश्चत्वारिंशदुत्तरशतवर्णेषु १४४ प्रथमाक्षरं साध्यनामगर्भं कर्णिकायां विलिख्य तत्रैव घटिकाक्षरं संयोज्याष्टदलेषु द्वितीयाद्यष्टौ वर्णान् विलिखेत् । एवं नवनववर्णानामेकमेकं यन्त्रं भवति । एवं षोडश यन्त्राणि भवन्तीत्यर्थः ॥ तथा—

प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च पञ्च सूत्राणि पातयेत् । कोष्ठानि षोडशात्र स्युस्तेषु पद्मानि कारयेत् ॥ ७८ ॥
प्रगुक्तेषु विधायैवमर्चयेद्यामतः क्रमात् । देवीं तु स्थापयेद्भूमौ सर्वसंपदवाप्तये ॥ ७९ ॥
स्पष्टोऽयमर्थः ॥ इति महावज्रेश्वरीनित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ शिवदूतीनित्याप्रयोगविधिः, श्रीतन्त्रराजे— (१३ प० २० श्लो०)

---

१ ‘ धना ’ क. पाठः । २ ‘ दले ’ क. पाठः । ३ ‘ दमन ’ क. पाठः । ४ ‘ ञ्चेयुः ’ क. पाठः ।

साधनं ओंक्रमार्गेण कुर्याल्लक्षमतन्द्रितः । काम्यहोमविधिं देवि शृणु संकल्पसिद्धिदम् ॥ १ ॥
येनासौ वाञ्छितं क्षिप्रमवाप्नोति सुनिश्चितम् । वशयेद्वनिता होमाद् गुग्गुलैर्मधुमिश्रितैः ॥ २ ॥
नारिकेलफलोपेतैर्गुडैर्लक्ष्मीमवाप्नुयात् । तथाज्यसिक्तैः कह्लारैः क्षीराक्तैररुणोत्पलैः ॥ ३ ॥
त्रिमध्वक्तैश्चम्पकैश्च प्रसूनैर्बकुलोद्भवैः । मधूकजैः प्रसूनैश्च हुतैः कन्यामवाप्नुयात् ॥ ४ ॥
पुंनागजैर्हुतैर्वस्त्राण्याज्यैरिष्टमवाप्नुयात् । माहिष्यैर्महिषीराज्यैरजान् गव्यैश्च गास्तथा ॥ ५ ॥
अवाप्नोति हुतैराज्यैरन्नेनान्नं च साधकः । शालिपिष्टमयीं कृत्वा पुत्तलीं सितसंयुताम् ॥ ६ ॥
हृद्देशन्यस्तनामार्णां पचेत् तैलाज्ययोर्निशि । तामनश्नन् दिवा रात्रौ विद्याजप्तां तु भक्षयेत् ॥ ७ ॥
सप्तरात्रप्रयोगेण नरो नारी नृपोऽथवा । दासवद्वशमायाति वित्तप्राणादिमर्पयेत् ॥ ८ ॥
हयारिपुष्पैररुणैः सितैर्वा जुहुयात् तथा । त्रिसप्तरात्रान्महतीमवाप्नोति श्रियं नरः ॥ ९ ॥
छागमांसैस्त्रिमध्वक्तैर्होमात् स्वर्णमवाप्नुयात् । क्षीराक्तैः शस्यसंपूर्णां भुवमाप्नोति मण्डलात् ॥ १० ॥
पद्माद्यैर्हवनाल्लक्ष्मीमवाप्नोति त्रिभिर्दिनैः । अथ यन्त्राणि वक्ष्यामि नानाभीष्टप्रदानि ते ॥ ११ ॥
शृणु तेषु विधानानि समाहितमनाः शिवे । दूतीनित्याक्षरेषु स्युरनावृत्तानि वै दश ॥ १२ ॥

अत्रानावृत्ताक्षराणि "हरप्रशवदतयनम" इति ।

तैः षोडशस्वरयुतैः षष्ट्या शतमुदीरितम् । चतुरस्रद्वयं कृत्वा तदन्तर्वृत्तयुग्मकम् ॥ १३ ॥
तदन्तरष्टकोणं च तदन्तर्वृत्तयुग्मकम् । कृत्वा तत्र लिखेन्मध्ये विद्याद्यं नामसंयुतम् ॥ १४ ॥

विद्याद्यं ह्रींकारम् ।

वृत्तयोरन्तरा शेषं बहिः कोणेषु चाष्टसु । लिखेद् द्वे द्वेऽक्षरे तेषु बाह्यवृत्तद्वयान्तरा ॥ १५ ॥
कर्मानुरूपान् भूतार्णान् दश भूपुरमध्यतः । मातृकां विलिखेद् दिक्षु द्वादश द्वादश क्रमात् ॥ १६ ॥
अन्त्यं च त्रिषु कोणेषु शेषाणां च विलेखने । स्वरैर्बिन्दुं समायोज्य योजयेद् व्यञ्जने परम् ॥१७॥
एवं यन्त्राणि जायन्ते दश सिद्ध्यास्पदानि वै । .... ॥

अत्र प्रथमतो वृत्तद्वयं कृत्वा तद्बहिरष्टकोणं तद्बहिर्वृत्तद्वयं तद्बहिश्चतुरस्रद्वयं कृत्वा मध्ये साध्यनामगर्भं मायाबीजं विलिख्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयान्तराले प्रथमबीजरहितैर्मूलविद्याक्षरैर्वेष्टयित्वा तद्बहिरष्टकोणेषु षोडशस्वरसंयुक्तानावृत्ताक्षरेषु षष्ट्युत्तरशतसंख्याकेषु १६० प्रथमतः षोडशाक्षराणि प्रतिकोणं द्विद्विक्रमेण विलिख्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयान्तरे कर्मानुसारिभूताक्षरदशकं प्राग्वद्विलिख्य, तद्बहिश्चतुरस्रद्वयान्तराले दिक्षु द्वादश द्वादश क्रमेण अकारादिसकारान्तमातृकावर्णान् विलिख्याग्नेयादिकोणेषु त्रिषु हलक्षान् विलिख्येशानकोणे ह्रंलंक्षं इति विलिखेत् । एवं दश यन्त्राणि भवन्तीत्यर्थः ॥ तथा—

.... । प्रथमं गैरिकैः कृत्वा तत्रावाह्य शिवां यजेत् ॥ १८ ॥
सप्तम्यां त्रिषु संध्यासु सितापूपसमन्वितम् । कृत्वा निवेद्य पयसा प्रातर्मध्यन्दिने तथा ॥ १९ ॥

---

१ 'साज्यैरन्नैरन्नं' क. पाठः । २ 'धूप' ग. पाठः । ३ 'द्यं' क. पाठः ।

दधिभक्तं तु सायं तु क्षीरं मोचाफलं तथा । एवं मण्डलमर्धं वा कुर्यात् पूजां समाहितः ॥ २० ॥
वाञ्छितं प्राप्नुयाद् देव्याः प्रसादेनाल्पयत्नतः । द्वितीयं दण्डैः कृत्वा तत्रावाह्याथ तद्दिने ॥ २१ ॥
सुपक्कछागमांसेन क्षौद्रमन्नं निवेदयेत् । तावद्वर्जेन्महीपालं वशे कर्तुमयत्नतः ॥ २२ ॥
तथैव वनितां हृद्यां वशयेद्यावदायुषम् । तृतीयमपि सिन्दूरैर्विधायावाह्य तत्र ताम् ॥ २३ ॥
तावद्दिनैस्तथावाह्य वशयेद्विविधान् रिपून् । चतुर्थं कुङ्कुमैः कृत्वा तत्र मध्येऽर्चयेत् तथा ॥ २४ ॥
सप्ताहादापदः सर्वाः प्रयान्त्यस्याः प्रसादतः । पञ्चमं चन्दनैः कृत्वा तन्मध्ये पूजयेच्छिवाम् ॥ २५ ॥
केवलं पायसं मोचां सितां घृतसमन्विताम् । निवेदयंस्त्रिसंध्यासु मासाद्रोगानशेषतः ॥ २६ ॥
जित्वा सुखं चिरं जीवेच्छेषमायुर्निरामयः । अभिषिञ्चेच्च यन्त्रे वै कुम्भं संस्थाप्य तैर्जलैः ॥ २७ ॥
कृत्वा तस्मै दक्षिणां च दद्याद्भूरि सशक्तितः । प्राणप्रदात्रे तस्मै तु दद्यात् सर्वस्वमेव वा ॥ २८ ॥
येनासौ तोषमायाति तावद्वित्तं समर्पयेत् । षष्ठं कर्पूरसंयुक्तं पाटीरैरालिखेत् ततः ॥ २९ ॥
मसृणे वा शिलापट्टे पीठे वा सौधभूतले । अन्नाज्यपायसापूपव्यञ्जनानि निवेदयेत् ॥ ३० ॥
पूजयेच्च त्रिसंध्यासु जपन् विद्यां तदा वशी । त्रिसप्तरात्रमात्रेण ज्वराद्यैमाभिचारजात् ॥ ३१ ॥
मुच्यन्ते प्राणिनोऽचिन्त्याः शक्तयो मन्त्रयन्त्रयोः । सप्तमं ताम्रपट्टे तु कृत्वावाह्याभिपूज्य च ॥ ३२ ॥
स्थापयेन्मन्दिरे तस्मिँल्लक्ष्मीरास्तेऽतिसुस्थिरा । अष्टमं राजते कृत्वा बिभृयात् सर्वसंपदे ॥ ३३ ॥
नवमं हेमगं कृत्वा भूपादौ धारयेच्छिवे । दशमे सर्वकार्याणि साधयन्नर्चयेच्छिवाम् ॥ ३४ ॥
यद्यद्धि वाञ्छितं कार्यं तत्तन्मध्यगतं तथा । कृत्वा तां पूजयेत् तत्र तत्कार्यं हृदये स्मरन् ॥ ३५ ॥
तद्दिनैस्तदवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा । दशैव तानि यन्त्राणि भूर्जे कृत्वाभिपूज्य च ॥ ३६ ॥
सिक्थनिर्मितपात्रं तु क्षौद्रमध्ये निवेशयेत् । त्रिसंध्यमर्चयेद्रक्तगन्धपुष्पैः समाहितः ॥ ३७ ॥
साध्यस्याभिमुखो विद्यां जपेन्नित्यमनुस्मरन् । पाशेन कण्ठमाबध्य पातितं निजपादयोः ॥ ३८ ॥
न्यस्ताञ्जलिकरं शीर्षे दासोऽहमिति वादिनम् । त्रिसप्तरात्राद्वश्याः स्युर्नरनारीनृपादयः ॥ ३९ ॥
तदेव कोष्णं कृत्वा च संध्यासु त्रिषु नित्यशः । कामार्ता वनिताः कामज्वरग्रस्ताशयाः शनैः ॥ ४० ॥
कुलं लज्जां विवेकं च परित्यज्यास्य किङ्कराः । भवेयुरिति यन्त्राणां प्रयोगास्ते समीरिताः ॥ ४१ ॥
प्राणप्रतिष्ठाविद्यां ते वक्ष्येऽहं शृणु पार्वति । वातो नभो धरायुक्तं स्पर्शो व्यासेन संयुतः ॥४२॥
जवी दाहमरुद्युक्तो व्योमापि मरुता युतम् । अग्निर्हंसश्च पूर्वाणौ पश्चादादित्रयं तथा ॥ ४३ ॥
ज्यावह्नियुक्तान्तोऽम्बु स्यात् षष्ठसप्तमकौ पुनः । हृच्छिख्यग्निरथो माया वातादित्रितयं पुनः ॥ ४४ ॥
हृद्दाहाम्बुचरैः स्वेन गोत्रादाहाग्निभिः परम् । व्याप्तं मरुत्समोपेतं व्योमाग्निगमनन्तरम् ॥ ४५ ॥
पुनराद्यत्रयं चाम्बु मरुद्युक्तं नभसा युतम् । शून्यं मायान्वितं पश्चाच्चतुर्थं पञ्चमं ततः ॥ ४६ ॥
अग्निर्हंसो मरुद्युक्तो व्याप्तं च मरुता युतम् । स्वं स्याद्द्वयधरायुक्तं हृदम्बु मरुदन्वितम् ॥ ४७ ॥

१ 'गजे' क. पाठः । २ 'रयगादिभ्रयं' क. पाठः ।

हंसश्च मरुता युक्तश्चत्वारिंशाल्लिपिर्मनुः । .... ॥

"अमुष्य प्राणा इह प्राणा अमुष्य जीव इह स्थित अमुष्य सर्वेन्द्रियाणि अमुष्य वाङ्मनःप्राणा इहायान्तु स्वाहा" इति ।

.... । यादिसप्ताक्षरैः कुर्यात् षडङ्गानि द्वियोगतः ॥ ४८ ॥
त्वगादिषु च तान्येव न्यस्येच्छक्तिपुटस्थितम् । ध्यायेद् देवीं प्राणशक्तिमरुणामरुणाम्बराम् ॥ ४९ ॥
अरुणाकल्पमुकुटामरुणाधरपल्लवाम् । अरुणायतनेत्राब्जयुगां चारुस्मिताननाम् ॥ ५० ॥
प्रसूनपिण्डं पाशं च दधानां पाणियुग्मतः । स्वसमानाभिरभितो वेष्टितां दशशक्तिभिः ॥ ५१ ॥
अनन्तशक्तियुक्ताभिः पूजयेत् पद्ममध्यतः । प्राणापानसमानाश्च व्यानोदाना च शक्तयः ॥ ५२ ॥
नागा कूर्मा सकृकरा देवदत्ता धनञ्जया । चतुरस्रद्वयं कृत्वा तदन्तर्वृत्तयुग्मकम् ॥ ५३ ॥
तदन्तर्दशपत्राब्जं तदन्तस्तद्द्वयं तथा । कृत्वा मध्ये समावाह्य कृत्वार्घ्यं पूजयेत् ततः ॥ ५४ ॥
लक्षं जपेत् पयोभक्षस्तद्दशांशं हुनेत् तथा । तिलैः शुद्धैः सर्षपैश्च सितैर्मधुरसंयुतैः ॥ ५५ ॥
तर्पयेत् सौरभाद्येन जलेनेत्थं सुसाधयेत् । तत्रेऽस्मिन् यास्तु पुत्तल्यो यन्त्राण्युक्तानि सर्वतः ॥ ५६ ॥
अनया विद्यया तत्र साध्यप्राणान्नियोजयेत् । यन्त्रमस्याः शृणु प्राज्ञे सद्यःप्रत्ययकारकम् ॥ ५७ ॥
येन पुत्तलिका जीवस्पन्दयुक्ता मनोबलात् । प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च सूत्राण्यष्टौ निपातयेत् ॥ ५८ ॥
कोष्ठान्येकोनपञ्चाशज्जायन्ते तेषु विन्यसेत् । प्रागुत्तरं समालिख्य परितोऽपि प्रवेशतः ॥ ५९ ॥
मध्येषु शिष्टनवसु लिखेदङ्गोदितात् क्रमात् । ततः शिष्टद्वये साध्यनामालिख्याथ साधकः ॥ ६० ॥
संजप्य विद्यां हस्तेन सजीवेन स्पृशन् शतम् । तेन पुत्तलिकाः कुर्यात् सिद्ध्यै नान्यथा भवेत् ॥ ६१ ॥
साध्यजीवाद्यानयनं शृणु वक्ष्यामि तेऽद्भुतम् । मन्त्रवीर्यस्मृतिं कुर्वन् तथा तद्देहगर्भतः ॥ ६२ ॥
ज्ञानकर्मेन्द्रियाण्यर्थान्मनो जीवं तनुं तथा । तस्मात् साध्यशरीरान्तात् पुत्तल्या नामभिस्तथा ॥ ६३ ॥
रक्तरज्ज्वा शक्तिमय्या तानानीयार्पयेद्धिया । विद्यायास्त्र्यक्षरान्तेषु साध्यनाम नियोजयेत् ॥ ६४ ॥
एवं नियोजितां विद्यां सहस्रं प्रजपेत् स्पृशन् । जीवहस्तेन तच्चित्तो निशामध्येषु साधकः ॥ ६५ ॥
एवं संस्थापितप्राणा पुत्तली स्पन्दते तदा । साध्यस्य जन्मनक्षत्राण्याकर्ण्य वदामि ते ॥ ६६ ॥
तज्जन्मलग्नसंजातनवांशर्क्षप्रमाणकम् । अन्यानि च नवर्क्षाणि नवग्रहसमन्वयात् ॥ ६७ ॥
तेषु तेषु प्रयोगांस्तु वक्ष्याम्यपरहोमके । रिपोर्नखं च केशं च चरणोत्थं रजस्तथा ॥ ६८ ॥
अन्यानि चाङ्गरोमाणि पुत्तल्यां योजयेन्मृतौ । वश्यादिषु च सर्वत्र पुत्तल्यां प्रोक्तया तया ॥ ६९ ॥
एवं सर्वं समाख्यातं प्राणाकर्षणकर्मणि । अनया विद्यया कृत्वा प्राणाकर्षणमुक्तया ॥ ७० ॥
ततो निर्दिष्टपुत्तल्यां तत्र तन्त्रोक्तमाचरेत् । सर्वत्र मारणे प्रोक्ते साध्यर्क्षग्रहसंस्थितिम् ॥ ७१ ॥
उक्तानां तत्र ऋक्षाणां तथैवाष्टकवर्गकम् । दशास्थितिं च संवीक्ष्य कुर्यान्मारणमात्मवान् ॥ ७२ ॥

---

१ 'रम्भ' क. पाठः । २ 'ऽब्द्रुतः' ग. पाठः ।

अनवेक्ष्य कृतं कर्म स्वात्मानं हन्ति तत्क्षणात् । ब्राह्मणं धार्मिकं भूपं वनितामास्तिकं नरम् ॥ ७३ ॥
वदान्यं सदयं नित्यमभिचारे न योजयेत् । योजयेद्यदि वैरेण प्रत्यगेनं निहन्ति तत् ॥ ७४ ॥
अभिचारस्य विषयानाकर्णय वदामि ते । पापिष्ठान् नास्तिकान् घोरान् देवब्राह्मणनिन्दकान् ॥ ७५ ॥
प्रजानां घातकान् सर्वक्लेशकर्मसु संस्थितान् । क्षेत्रवृत्तिधनस्त्रीणामाहर्तारं कुलान्तकम् ॥ ७६ ॥
निन्दकं समयानां च पिशुनं राजघातकम् । विषाग्निक्षुरशस्त्राद्यैर्हिंसकं प्राणिनां सदा ॥ ७७ ॥
नियोजयेन्मारणेषु कर्मस्वेतैर्न पातकी । कृत्वा तु मारणं कर्म तदन्ते स्वाघनाशतः ॥ ७८ ॥
पादतो वा गुरुं विप्रानाराध्य स्वेन नित्यया । अभिषिच्य ततो विद्यां जपेल्लक्षं हविष्यभुक् ॥ ७९ ॥
जन्मत्रयेऽप्यब्दमात्रमभिषेकं समाचरेत् । सदूर्वाहोममब्दात्तु तत्पापैरेष मुच्यते ॥ ८० ॥
एतत्ते कथितं सर्वं दूतीनित्याविधानकम् ।

इति शिवदूतीनित्याप्रयोगविधिः ॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायवर्य्यभगवत्पूज्यपादश्रीगोविन्दाचार्यशिष्य—श्रीभगवच्छङ्कराचार्यशिष्य—श्रीविष्णुशर्माचार्यशिष्य—श्रीप्रगल्भाचार्यशिष्य—श्रीविद्यारण्ययतिविरचिते श्रीविद्यार्णवाख्ये तन्त्रे

विंशः श्वासः ॥ २० ॥

अथ

एकविंशः श्वासः ।

अथ त्वरितानित्यायाः प्रयोगविधिः । श्रीतन्त्रराजे — (१४ । २३)

ततः साधितविद्यस्तु प्रयोगानाचरेन्नरः । बैल्वैर्दशांशं जुहुयात् पत्राद्यैः साधने जपे ॥ १ ॥
एवं संसिद्धमन्त्रस्तु मन्त्रितैश्चुलुकोदकैः । फणिदष्टमृतानां तु मुखे संताड्य जीवयेत् ॥ २ ॥
तत्कर्णयोर्जपेद्विद्यां यष्ट्या वा जपसिद्धये । संताड्य शीर्षे सहसा मृतमुत्थापयेदिति ॥ ३ ॥
काम्यहोमविधिं देवि शृणु वक्ष्ये यथाविधि । कृत्वा योनिं कुण्डमध्ये तत्राग्नौ विधिवद्धुनेत् ॥ ४ ॥
तिलसर्षपगोधूमशालिधान्ययवैर्हुनेत् । त्रिमध्वक्तैरेकशो वा समेतैर्वा समृद्धये ॥ ५ ॥
बकुलैश्चम्पकैरब्जैः कह्लारैररुणोत्पलैः । कैरवैर्मल्लिकाकुन्दमधूकैरिन्दिराप्तये ॥ ६ ॥
अशोकैः पाटलैर्बिल्वैर्जातीविचकिलैः सितैः । नवैर्नीलोत्पलैरश्वारिपुजैः कर्णिकारजैः ॥ ७ ॥
होमाल्लक्ष्मीं च सौभाग्यमायुर्वित्तं यशो निधिम् । यद्यद्धि वाञ्छितं सर्वमवाप्नोति सुनिश्चितम् ॥ ८ ॥
दूर्वागुडूचीमश्वत्थं वटमारग्वधं तथा । सितार्कलक्षकं हुत्वा रोगान्मुक्तो नरोऽचिरात् ॥ ९ ॥
इक्षुजम्बूनालिकेरमोचागुडसितैर्हुतैः । अचलां लभते लक्ष्मीं भोक्ता च भवति ध्रुवम् ॥ १० ॥
एतैरुदीरितैराज्यमधुक्षीरपरिप्लुतैः । एकैकैर्वनिता वश्या यावज्जीवं धनादिभिः ॥ ११ ॥
तैस्तैराज्यप्लुतैर्भूपा वश्या स्युर्हवनात्प्रिये । क्षीराक्तैस्तैर्हुतैर्मर्त्या वशे तिष्ठन्त्यशेषतः ॥ १२ ॥
सर्षपाज्यैर्हुनेन्मृत्युकाष्ठाग्नौ वैरिमृत्यवे । तदक्तैर्वैरियोन्युत्थमांसैरपि च तत्कृते[1] ॥ १३ ॥
अक्षेन्धनाग्नौ योन्युत्थक्षतजोत्पादितं[2] चरुम् । आरुष्करघृतोपेतं फणिशीर्षस्रुचा हुनेत् ॥ १४ ॥
कृष्णांशुकशिरोवेष्टः खड्गपाणिश्च रोषवान् । निशामध्ये हुनेत् सद्यो निहन्तुं वैरिणं हठात् ॥ १५ ॥
मृत्युकाष्ठानले तस्य फलैः पत्रैश्च होमतः । सप्तरात्रादरातेस्तु गजाश्वा रोगमाप्नुयुः ॥ १६ ॥
चतुरङ्गुलजैर्होमाच्चतुरङ्गबलं रिपोः । सप्ताहाद्रोगदुःखार्तं भवत्येव न संशयः ॥ १७ ॥
एवमस्यास्तु विद्याया वैभवं को नु वर्णयेत् । तथापि तद्दिशा किञ्चिदुच्यते तच्छृणु प्रिये ॥ १८ ॥
अथ यन्त्राणि वक्ष्यामि समस्ताभीष्टसिद्धये । तानि सर्वाणि देवेशि कुरु चित्ते क्रमेण वै ॥ १९ ॥
प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च सूत्राणि द्वादशार्पयेत् । तदग्राण्यभितः कुर्यात् त्रिशिखान्यस्य मध्यगे[3] ॥ २० ॥
कोष्ठे तारर्सं मध्यस्थं नाम कृत्वा शिवादिषु । प्रादक्षिण्यप्रवेशेन द्वादशावृत्ति मायया ॥ २१ ॥

१ 'तै' क. पाठः । २ 'चितं' क.पाठः । ३ 'नि महेश्वरि' ग. पाठः । ४ 'अस्य यन्त्रस्य' ग.पाठः ।

विद्यामालिख्य संजप्य बिभृयात् सर्वसिद्धये । श्रियै कीर्त्यै च वश्याय सौभाग्यायाखिलाप्तये ॥ २२ ॥
विषग्रहगदोन्मादशान्त्यै युद्धे जयाप्तये । नरनारीनृपादीनां वश्याय बिभृयाच्च तत् ॥ २३ ॥

अस्यार्थः—प्राग्प्रत्यगायता दक्षिणोत्तरायताश्च द्वादश रेखा विलिख्यैकविंशत्युत्तरशतकोष्ठानि (१२१) कृत्वा, रेखाग्रेषु सर्वेषु त्रिशूलानि विलिख्य तन्मध्यकोष्ठे ससाध्यं प्रणवं विलिख्येशानकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येन प्रवेशगत्या त्वरिताविद्यां प्रणवद्वितीयहृल्लेखाविधुरां द्वादशावृत्ति विलिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥

तथा—

प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च नव सूत्राणि पातयेत् । जायन्ते च चतुःषष्टिकोष्ठानि परमेश्वरि ॥ २४ ॥
तेषु शर्वनिर्ऋत्यादि लिखेल्लक्ष्मीमनुं क्रमात् । बहिस्तूर्णाक्षरैरन्ते वषड्युक्तैस्तु वेष्टयेत् ॥ २५ ॥
अनुग्रहं महाचक्रं विद्यां शृणु महेश्वरि । सर्वतोभद्रविन्यासानुष्टुभं सर्वसिद्धिदम् ॥ २६ ॥
दाहवह्नियुतं चाद्यं वियद्भृन्मरुता ततः । नभश्च मरुतोपेतं व्याप्तं तेन समन्वितम् ॥ २७ ॥
एतान्येव विलोमानि प्रथमं चरणं भवेत् । द्वितीयादि द्वितीयं स्याद्धुवा शून्यं द्वितीयकम् ॥ २८ ॥
तृतीयं च चतुर्थं स्याज्ज्या तु साभ्रचरा ततः । प्रतिलोमं तथैतेषां द्वितीयं चरणं भवेत् ॥ २९ ॥
तृतीयतुर्यौ परत इला वह्न्या ततस्त्विला । मरुद्युता प्राग्वदेतत्प्रतिलोमं तृतीयकम् ॥ ३० ॥
चतुर्थं द्वादशं बिंशं तदाद्यं[1] ते विलोमगाः । एतच्चतुर्थं चरणं श्रीविद्यायां महेश्वरि ॥ ३१ ॥
सर्वतोभद्ररूपैषा विद्या सर्वार्थसाधिका । यत्र स्थितासौ चक्रस्था न तत्राशुभसंकथा ॥ ३२ ॥

"श्रीसामायायामासाश्री सानोयाज्ञेज्ञेयानोसा । मायालीलालालीयामा याज्ञेलालीलीलाज्ञेया" ॥ इति । अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—तत्र प्रागप्रत्यगायता दक्षिणोत्तरायताश्च नव रेखाः कृत्वा चतुःषष्टिकोष्ठयुतं चतुरस्रं श्रीचक्रं परिकल्प्य, तत्र सर्वोपरिगतपङ्क्तेः प्रथमकोष्ठमारभ्य स्ववामादिदक्षिणान्तक्रमेण पङ्क्तिचतुष्टयगतेषु द्वात्रिंशत्कोष्ठेषु प्रोक्तसर्वतोभद्राख्यलक्ष्मीमन्त्रस्य द्वात्रिंशदक्षराणि विलिख्य, पुनरधोगतपङ्क्तिचतुष्टयेऽपि सर्वाधःपंक्तेः प्रथमकोष्ठं स्वदक्षिणस्थमारभ्य वामान्तमुपर्युपरि पङ्क्तिचतुष्टये तस्यैव मन्त्रस्य द्वात्रिंशदक्षराणि विलिख्य तद्बहिः प्रागादिषु चतसृषु दिक्षु ईशादीशान्तं चतुरावृत्ति तद्बाह्यरेखास्पृष्टां त्वरिताविद्यामन्तर्गतवषट्कारामालिख्य तद्बहिर्वमित्यमृतबीजेन वेष्टयेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

दशसूत्रनिपातेन कृत्वैकाशीतिकं पदम् । तन्मध्यकोष्ठे दात्रस्थं कृत्वा नामास्य वीथिषु ॥ ३३ ॥
लिखेद्वर्णचतुष्कं तु शृणु भद्रे यथाविधि । ज्याधरासैर्मायया हृत्ततोऽम्बु स्पर्शगा इला ॥ ३४ ॥
ततः श्रियो लिखेद्विद्यां शिवरक्षोदिगादिकाम् । प्राग्वत्तूर्णामृतार्णैस्तैर्वेष्टयेत् फड्वियोजितैः ॥ ३५ ॥
ततोऽम्बु स्वयुतं तेन मालाकलितरूपिणा । वृत्तद्वयेन निष्पाद्य कुम्भं पद्माधरोत्तरम् ॥ ३६ ॥
कृत्वा स्वर्णादिपूक्तेषु संपूज्याभ्यर्च्य तत्पुनः । स्थापयेज्जपसंसिद्धं तेषु पूर्वोदितेषु वै ॥ ३७ ॥
तत्र लक्ष्मीरतिस्फीता नीरोगाश्च प्रजास्तथा । गजाश्वपशवस्त्वन्ये प्राणिनः सुखिनोऽनिशम् ॥ ३८ ॥
भूतप्रेतपिशाचादिपीडासु बिभृयादिदम् । अलक्ष्मीशान्तये वश्यसिद्धये सर्वसंपदे ॥ ३९ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—तत्र प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च समान्तरालानि दश दश सूत्राण्यास्फाल्यैकाशीति-

[1] 'तत्पूर्वे' ख. पाठः ।

पदानि विधाय, तत्र मध्यकोष्ठे सबिन्दुकाऽकारोदरे साध्यनामालिख्य तत्कोष्ठपार्श्वस्थपूर्वापरायतपंक्तिद्वयेन दक्षिणोत्तरायतपङ्क्तिद्वयेन च संभूय चतसृषु पंक्तिषु चतुश्चतुष्कोष्ठात्मिकासु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्यक्रमेण "जूंसः वषट्" इति च प्रतिकोष्ठमेकैकमभ्यन्तराग्निर्गमगत्या विलिख्य, तत ईशानादिनिर्ऋत्यादिकं च प्रागुक्तश्रीविद्यानुष्टुभं मध्यवीथीचतुष्टयवर्जमालिख्य, सर्वबाह्येऽभितः ईशादीशान्तं तूर्णामृताक्षराणि चतुरावृत्त्या प्राग्वत्समालिख्य सर्वमध्यकोष्ठमध्यकोष्ठमवष्टभ्य चतुष्कोणस्य तूर्णाक्षरमानेन भ्रमेण वृत्तं निष्पाद्य, तद्बाह्येऽङ्गुलमानेन तथा वृत्तान्तरं कृत्वाध उपरिभागे च मध्यतश्चतुरङ्गुलान्तरालं वृत्तद्वयं मार्जयित्वा तदग्रचतुष्टयमानमवक्रं समान्तरालमुपरि चतुरङ्गुलकुम्भमुखाकारं यथा भवति तथा समुन्नमय्य कुम्भमुखे तिर्यग्रेखाद्वयं प्रसार्य, तत्कुम्भवीथीमध्यमन्योन्यस्पृष्टवकारमालया शृङ्खलारूपयान्तमुखया समापूर्य सर्वत्रोपरि बिन्दुं समालिख्य, कुम्भाधस्तात्पद्मं तत्कर्णिकास्थकुम्भं यथा भवति तथा समालिख्य प्रोक्तक्रमेण मनीषितेषु विनियोगात् प्रोक्तफलानि भवन्ति । इत्यनुग्रहयन्त्राणि ॥ अथ निग्रहयन्त्राणि (तत्रैव)—

निग्रहं शृणु देवेशि शत्रवो यस्य शङ्किताः । स्वल्पेनैव तु कालेन भवन्त्येव परासवः ॥ ४० ॥
प्राग्वदेकाशीतिपदं कृत्वा तन्मध्यकोष्ठके । दाहगर्भं नाम कृत्वा तथा दिग्वीथिषु क्रमात् ॥ ४१ ॥
लिखेद्बीजचतुष्कं तु वह्निमारुतविग्रहम् । यैः सद्यो वैरिणः स्वैरं[1] विमुञ्चन्ति कलेवरम् ॥ ४२ ॥
रसो दाहक्षमास्वयुतो ग्रासो दाहक्षमया खगः । भ्रमा दाहक्षमास्वयुता हंसो दाहादिसंयुतः ॥ ४३ ॥
ईशरक्षोदिगारम्भात् पङ्क्तिशो विलिखेत्ततः । काल्या यमस्य क्रमतो विद्यामन्त्रं च संक्रमम् ॥ ४४ ॥
सर्वतोभद्ररूपं तु काल्यनुष्टुभमीश्वरि । शृणु वक्ष्यामि परतो यमानुष्टुभमीदृशम् ॥ ४५ ॥
प्राणो मरुत्समोपेत इला वह्न्या समन्विता । नभो मरुद्युतं दाहश्चतुर्णां प्रतिलोमतः ॥ ४६ ॥
प्रथमं चरणं तस्य द्वितीयं शून्यमेव च । नभो भुवा ग्रास एतत्प्रतिलोमाद् द्वितीयकम् ॥ ४७ ॥
तृतीयमेकादशमं ततो गोत्रा चरान्विता । रयस्तेषां विलोमं च तृतीयं चरणं मतम्[2] ॥ ४८ ॥
चतुर्थं द्वादशं विंशं रयोऽम्बुधो विलोमकम् । चतुर्थं चरणं प्रोक्तं विद्यैषा सर्वनाशिनी ॥ ४९ ॥
व्याप्तं कालीतृतीयं च मरुताम्बुसमन्वितम् । नाद एषां विलोमं च प्रथमं चरणं यमे ॥ ५० ॥
एतद्द्वितीयतुर्यौ च नभसा भूश्च नादकम् । एतेषां प्रतिलोमं च द्वितीयं चरणं मनोः ॥ ५१ ॥
अम्बुयुक्तो मरुद्ग्रासिन्नेकादशकमेव च । रसः क्षमया वह्निदाहौ प्रतिलोमं तृतीयकम् ॥ ५२ ॥
नादो नादो दाहवह्नी रयोऽम्बुः तदनन्तरम् । प्रतिलोमं तु तेषां स्याच्चतुर्थं चरणं शिवे ॥ ५३ ॥
एवं मनुद्वयं कोष्ठेष्वालिख्य बहिरप्यथ । वेष्टयेद् व्याप्तदाहाभ्यामुक्तक्रमसमन्वितम् ॥ ५४ ॥
मर्कटीदाण्डगरलैरालिप्तं स्थापितेरकम् । जपन् विनिक्षिपेदक्षविवरे चत्वरेऽथवा ॥ ५५ ॥
वल्मीके मातृभवने शास्तुरायतनेऽथवा । श्मशाने प्रोक्तसमये प्रोक्तक्रमसमन्वितम् ॥ ५६ ॥

"कालीमाररमालीका लीनमोक्षक्षमोनली । मामोद्यतदमोमा रक्षतत्वत्वतक्षर ॥" इति काल्यनुष्टुभम् ॥ "यमावाटटवामाय माटमोटटमोटमा । वामोभूरीरीभूमोवा टटरीत्वत्वरीटट" इति यमानुष्टुभम् ॥ "भ्रूंत्रूंक्षूंह्रूं" इति निग्रहबीजचतुष्टयम् ॥ अथैतन्निग्रहयन्त्ररचनाप्रकारः—तत्र प्राग्वदेकाशीतिपदोपेतं चक्रं विरच्य तन्म-

---

१ 'स्वीयं' क. पाठः । २ 'न्त्रमसं' क. पाठः । ३ 'मनोः' ग. पाठः ।

यकोष्ठे सबिन्दुकरेफोदरे साध्यनामालिख्य प्राग्वत् तत्पार्श्वपङ्क्तिषु चतुष्कोष्ठेषु प्रागुक्तक्रमेण "भ्रं ...." इत्यक्षरचतुष्टयमभ्यन्तराभिर्गमनगत्याभितः समालिख्य, आभिचार्यः पुरुषश्चेदन्तःकाल्यनुष्टुभं बहिर्यममन्त्रं, वनिता चेदन्तर्यममन्त्रं बहिः कालीविद्यां च समालिखेत् । लेखने तु—ईशानादिकं निर्ऋत्यादिकं च कालीविद्याम्, अन्यदा तथा यममन्त्रं विलिख्य अन्यतरं बहिरीशानादिनिर्ऋत्यन्तं निर्ऋत्यादीशान्तं च निरन्तरं द्विरालिख्य, तद्बहिर्निरन्तरं बिन्दुयुक्तं यकारं रेफं चेशादीशान्तं यथाक्रममन्तर्बहिर्विभागेन समालिख्य मनीषितेषु विनियुञ्ज्यात् । एतन्निक्षिपेदाभिचार्यः पुरुषश्चेत् काल्यादिशङ्करायतने, स्त्री चेत् शास्तुरायतन एवाग्रभागेऽधस्तान्निखनेदिति संप्रदायः । प्रपञ्चसारे?—

सीसकृते नवपट्टे शावभवे कर्पटके वा । प्रस्तारके वा विषमस्या संलिख काकसुपत्रैश्च ॥ १ ॥
चत्वरके वा कलिवृक्षे स्थापितमेतदरीणां हि । मृत्युकरं व्याधिकरं स्यात् पुत्रस्त्रीविपत्करं च ॥ २ ॥

इति । तन्त्रराजे—

यत्र देशादिके यन्त्रं तत्रालक्ष्मीर्गदैः समम् । मारी सुदुस्तरासाध्या सर्वैर्देवासुरैरपि ॥ ५७ ॥
प्राग्वच्च नवभिः सूत्रैरष्टाष्टकपदं शिवे । कृत्वा तेष्वीशरक्षोदिगारम्भात् कालिकामनुम् ॥ ५८ ॥
विलिख्य यममन्त्रेण प्रोक्तबीजद्वयेन च । वेष्टयित्वा बहिश्चक्रं स्थापयेत्तदधोमुखम् ॥ ५९ ॥
एतच्च पूर्वचक्रोक्तफलकृत् परमेश्वरि । अनुक्तेष्वपि नामानि योजयेत् कोष्ठमध्यतः ॥ ६० ॥
लवणोषणमेहाम्बुगृहधूमाग्निसंयुतम् । श्मशानाङ्गारनिम्बोत्थनिर्यासो विषमीरितम् ॥ ६१ ॥

ऊषणमूषर इति मनोरमाकारैर्व्याख्यातम् । मेहाम्बु प्रस्रवः । अग्निश्चित्रकम् ॥ यन्त्ररचनाक्रमो यथा—तत्र प्राग्वत् नवभिर्नवभिः सूत्रैश्चतुःषष्टिकोष्ठकानि कृत्वा तेष्वीशानादिकं निर्ऋत्यादिकं चाभिचार्यः पुरुषश्चेदन्तः कालीविद्यां बहिर्यममन्त्रं च, स्त्री चेदन्तर्यममन्त्रं बहिः कालीविद्यां च प्राग्वत् समालिख्य प्राग्वत् सबिन्दुयकाररेफाभ्यां संवेष्ट्य प्रोक्तक्रमेण प्रोक्तस्थानेषु स्थापनात् प्रोक्तफलसिद्धिर्भवतीति ॥ तथा—

विद्याद्यवर्णजठरे साध्यमालिख्य तद्बहिः । अष्टच्छदेषु फडवर्ज्यमालिखेदष्टवर्णकम् ॥ ६२ ॥
कर्णिकास्थं ततोऽब्जं च वेष्टयेन्मायया ततः । बहिः कुम्भं विदध्याच्च प्रोक्ताक्षरविधानतः ॥ ६३ ॥
एवमन्यैश्च नवभिर्विद्यावर्णैर्यथाक्रमम् । विदध्यान्नव यन्त्राणि दशानां च फलं शृणु ॥ ६४ ॥

यन्त्ररचनाक्रमो यथा—तत्राष्टदलकमलं सकर्णिकं विलिख्य तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधाय कर्णिकायां विद्याद्यवर्णं साध्यनामगर्भं विलिख्य, तद्बहिर्मायाबीजेन संवेष्ट्याष्टदलेषु फडवर्ज्यं द्वितीयाद्यष्टौ बीजानि विलिख्य तद्बहिर्मायया वेष्टयेत् । एवं द्वितीयबीजं कर्णिकायां विलिख्य द्वितीयं यन्त्रं भवति । एवं तृतीयबीजादिकं ज्ञेयम् । एवं दश यन्त्राणि भवन्ति ॥ फलान्याह—

सर्वरक्षां जयं वश्यं नरनारीनृपादिनाम् । स्तम्भं लक्ष्मीयशोहेमवासांसि च समाप्नुयात् ॥ ६५ ॥
अनावृत्तान्यक्षराणि मन्त्रेष्वेकादशाथ तैः । स्वरभिन्नैर्भवेत् संख्या पट्सप्तत्या शतं स्मृतम् ॥ ६६ ॥

'अहरखचळक्षसतफद' इति ।

तैर्यन्त्रकरणं तेषां फलानि च यथाक्रमम् । शृणु वक्ष्यामि देवेशि साधकाभीष्टसिद्धये ॥ ६७ ॥
वृत्तयोर्मध्यगं कृत्वा पद्मं षोडशपत्रकम् । तन्मध्ये कर्णिकामध्ये शक्तिं साध्यसमन्वितम् ॥ ६८ ॥
पत्रेषु षोडशार्णानि वेष्टयेत्तच्च मायया । वृत्तयोरन्तरा बाह्ये कुम्भं प्रोक्तं समालिखेत् ॥ ६९ ॥

एवमेकादशोक्तानि यन्त्राणि प्रथितानि वै । .... ॥

अत्र सकर्णिकं षोडशदलपद्मं विलिख्य बहिर्वृत्तद्वयं विधाय, कर्णिकायां साध्यनामगर्भं ह्रींकारं विलिख्य तन्मायया संवेष्ट्य षोडशदलेषु षोडशबीजानि विलिख्य, वृत्तद्वयान्तराले मायाबीजैः संवेष्ट्य प्राक्प्रोक्तप्रकारेण तद्बहिः कुम्भं विलिखेत् । एवमेकादश यन्त्राणि भवन्ति । तथा—

.... । विनियोगानथैतेषां क्रमेण शृणु पार्वति ॥ ७० ॥

प्रथमं गर्जरक्षाकृद् द्वितीयं हेमरक्षकम् । तृतीयं नृपरक्षायां चतुर्थं द्वन्द्वरक्षकम् ॥ ७१ ॥

पञ्चमं कुरुते राजवेश्मरक्षां तु सर्वतः । षष्ठं सचिवरक्षाकृत् सप्तमं पुररक्षकम् ॥ ७२ ॥

अष्टमे गृहरक्षा स्यात् सर्वेषामपि सर्वदा । फणिचोरग्रहादिभ्यो भयेभ्यः शत्रुतस्तथा ॥ ७३ ॥

नवमं सर्वरोगार्तौ सर्वेषामपि सर्वदा । उच्चारकं स्याद् देवेशि प्राक्प्रोक्तविधिना युतम् ॥ ७४ ॥

दशमं भूर्जगं कृत्वा प्राग्वत् सिक्थोत्थलिङ्गकम् । स्थापयेच्छीतले तोये घटादौ सविधेऽथ तम् ॥७५॥

पूजयेत् तानि च यजेत् स्पृशञ्जीवकरेण तम् । घोराभिचारकृत्यादिजातो दाहज्वरः क्षणात् ॥ ७६ ॥

विमुच्य तं प्रयोक्तारं नाशयेत् तत्क्षणात् प्रिये । एवमेतानि यन्त्राणि नामतः सर्वकार्यकृत् ॥ ७७ ॥

सर्वासामपि नित्यानां प्रातरेव समृद्धये । पूजादौ च बलिं दद्यात् षोडशार्णेन पार्वति ॥ ७८ ॥

इति त्वरितानित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ कुलसुन्दरीनित्याप्रयोगविधिः । श्रीतन्त्रराजे— (१५ । २५)

एवं नित्यार्चनं कुर्यान्नित्यहोमं घृतेन वै । प्रातः सलिलपानं च कुर्याद्विद्यात्मसिद्धये ॥ १ ॥

चन्दनोशीरकर्पूरकस्तूरीरोचनान्वितैः । काश्मीरकालागुरुभिर्मृगस्वेदमयैरपि ॥ २ ॥

आलिप्तगात्रो हृष्टान्तःकरणो मौनमन्वितः । चित्रभूषाम्बरस्रग्वी जपेद्विद्यां निशामुखे ॥ ३ ॥

पूजयेच्च शिवामेतैर्गन्धैः सर्वार्थसिद्धये । सर्वाभिरपि नित्याभिः प्रातर्मातृकया समम् ॥ ४ ॥

त्रिजप्ताभिः पिबेत्तोयं तथा वाक्सिद्धये शिवे । अन्यैरपि च मन्त्रैस्तैर्विद्याभिस्तत् प्रसिद्ध्यति ॥ ५ ॥

प्राग्वल्लक्षत्रयं जप्त्वा तद्दशांशं च तर्पयेत् । सुगन्धिसलिलैर्होमं तावत् त्रिमधुराप्लुतैः ॥ ६ ॥

पलाशपुष्पैर्विकचैरदुष्टैरविखण्डितैः । सिद्धविद्यः पुनः कुर्यात् काम्यकर्माणि साधकः ॥ ७ ॥

देव्या वर्णविभेदेन फलभेदाः समीरिताः । विद्यास्वरूपभेदांस्तु शृणु वक्ष्ये यथाविधि ॥ ८ ॥

त्रयीमयत्वं विद्यायास्तथा व्यञ्जनसङ्गमात् । वाच्यवाचकरूपस्य प्रपञ्चस्यामितात्मनः ॥ ९ ॥

कारणत्वं परात्मत्वममेयत्वं च वै क्रमात् । कथयामि शृणु प्राज्ञे विचित्रास्तव वैभवाः ॥ १० ॥

अकारादिः सामवेदो ऋग्वेदस्तु तदादिकः । यजुर्वेद इकारादिस्तेषां संयोगतः शुचिः ॥ ११ ॥

तन्निष्पत्तिं शृणु प्राज्ञे प्रोक्तं पूर्वापरक्रमात् । विलिखेद्योजयेत् पूर्वं शब्दशास्त्रानुसारतः ॥ १२ ॥

गुणसंध्या ऋग्यजुषा ततस्तेनापरं तथा । वृद्धिसंध्या समायुञ्ज्यादित्युत्पन्नं शुचेर्वपुः ॥ १३ ॥

तेन त्रयीमयी विद्या कार्यकारणयोगतः । आद्यक्षरप्रसूतानि सर्वाण्यन्यानि येन वै ॥ १४ ॥

---

१ 'हय' क. पाठः । २ 'के' क. पाठः । ३ 'शुद्धये' क. पाठः । ४ 'मास्थितः' क. पाठः ।

मध्यमार्णगतप्राणा व्यञ्जनादेस्तु मातृका । प्राग्वत् कारणकार्यत्वयोगाद्वाचकरूपता ॥ १५ ॥

तदर्णकरसायोगाद्भूतादित्वेन वाच्यता । इति वाचकवाच्यत्वरूपा विश्वात्मतोदिता ॥ १६ ॥

परारूपं तृतीयेन त्रिंशिकोक्तं त्रिकात्मकम् । एवमेषा विश्वमयी विद्यारूपमिदं शृणु ॥ १७ ॥

शुचिराद्या वाक्स्वरूपा द्वितीया वह्निरीरिता । बिन्दुसर्गात्मनोरैक्यरूपा सा त्वावयोर्वपुः ॥ १८ ॥

तेन बीजेन विश्वात्मरूपा सा सम्यगीरिता । वनं तृतीयमाख्यातं मायया स्वेन वा युतम् ॥ १९ ॥

एषा त्रैपुरकन्दा स्यात् सङ्केतेन निगद्यते । ज्ञातृज्ञानज्ञेयदोषगुणतेजस्त्रयात्मिका ॥ २० ॥

'ऐईऔ' इति सङ्केतविद्या । त्रैपुरकन्दं त्रिपुरामन्त्राणां मूलमित्यर्थः । वनं तृतीयं औकारः । मायया विसर्गेण, स्वेन बिन्दुना वेति विकल्पः ॥ तथा—

अस्यास्तु मध्यमे बीजे रसाप्राणनियोजनात् । वाच्यवाचकरूपात्मा प्रपञ्चस्य हि कारणम् ॥ २१ ॥

तृतीये हृत्समायोगात् त्रिकाविश्वात्मतोदिता । हंसहृद्योगतस्तेषु जङ्गमस्थावरात्मता ॥ २२ ॥

'ऐंक्लींऔः, ऐंक्लींसौः, हसैंहसक्लींहसौः'। एतासु विद्यासु कादिपञ्चत्रिंशद्व्यञ्जनानाम् । तथा—

एकद्व्यादिसमायोगाद् व्यञ्जनानां तथा त्रिषु । ज्ञातुं न शक्यते संख्या विद्यानां परमेश्वरि ॥ २३ ॥

त्रिषु त्रिबीजेषु ।

एवं सानन्तविभवा तां निःशेषं वदेत् कथम् । तथापि भक्तसंत्राणहेतोः कांचन वच्मि ते ॥ २४ ॥

आयुर्लक्ष्मीकीर्तिभोगसौन्दर्यारोग्यदायिकाः । ऐहिकामुष्मिकज्ञानमय्यः सङ्कल्पसिद्धिदाः ॥ २५ ॥

विद्यायाः कुलसुन्दर्या हंसयोगात् त्रिषु क्रमात् । विजयाख्या महाविद्या विश्वसंत्राणतत्परा ॥ २६ ॥

अत्र हैंहक्लींहसौः' इति विजया ।

हृत्समायोगतस्तेषु बीजाख्या विश्वचिन्मयी । द्वयोर्नियोजनात्तेषु जायते सावयोर्वपुः ॥ २७ ॥

केवलसकारयोगाद्बीजाख्या । द्वयोर्हकारसकारयोर्योगाद्विश्वचिन्मयी ।

हृदादिस्त्वन्मयी विद्या हंसादिर्मन्मयो मनुः । तेषु दाहसमायोगाद्विश्वाख्या विश्वविग्रहा ॥ २८ ॥

अत्र मन्त्र इति विद्येति भेदद्वयम् । दाहो रेफः ।

प्रत्येकं शक्तिपुटिता विद्या विश्वविमोहिनी । .... ॥

मायाबीजपुटिता प्रत्येकम् ।

.... । स्वंचराम्बुरसोपेतमाभ्यां पुटिता तु सा ॥ २९ ॥

त्रिपुरामृतसंज्ञा सा सर्वाप्यायनविग्रहा । ह्लाब्लैंह्रीं इति ।

.... । मायाद्या मोहिनी प्रोक्ता तन्मध्या क्षोभिणी मता ॥ ३० ॥

तदन्ता क्लेदिनी ख्याता वातादिः स्यान्महोदया । त्रयोदशीति कथिता त्रिपुरानिधयः स्मृताः ॥ ३१ ॥

आसां क्रमविपर्यासजाता विद्याष्टसप्ततिः । तासां विधानं ते प्रोक्तमशेषं लद्दसागरे ॥ ३२ ॥

संपत्करीति काप्यस्ति विद्या याचिन्त्यवैभवा । तां वक्ष्ये शृणु देवेशि साधकाभीष्टसिद्धये ॥ ३३ ॥

---

१ 'भिदाः शुभाः' क. पाठः । २ 'ता' क. पाठः । ३ 'सकल' क. पाठः । ४ 'जीवाख्या' क. पाठः । ५ 'खे' क. पाठः
६ 'महा' क. पाठः । ७ 'विभवः' क. पाठः । ८ 'सा' क. पाठः ।

प्राणो रसा मरुद्वह्निस्वयोगादाद्यमीरितम् । वातेन च चरस्वाभ्यां द्वितीयमपि पार्वति ॥ ३४ ॥
हंसद्वनमायाभिस्तृतीयं परमेश्वरि । एवं त्रिवर्णा सा विद्या विधानं चाथ कथ्यते ॥ ३५ ॥

'कळआईं, अएँ, ह्सौः' ।

तृतीयबीजेनाङ्गानि दीर्घस्वरयुजा क्रमात् । कुर्यात् कराङ्गयोः प्राग्वदित्थं ध्यायेच तां पराम् ॥ ३६ ॥
दाडिमीकेसरप्रख्यदेहवासोविभूषणाम् । चतुर्भुजां त्रिनयनां प्रसन्नस्मेरवक्त्रकाम् ॥ ३७ ॥
रत्नाभिषेकसंभिन्नामष्टपत्राब्जमध्यगे । त्रिकोणे स्वस्तिकासीनां करुणानन्दमन्दिराम् ॥ ३८ ॥
प्रवालाक्षस्रजं रत्नचषकं रत्नपूरितम् । पुस्तकं च वरं हस्तैर्दधानां सर्वमङ्गलाम् ॥ ३९ ॥
अकारादिसकारान्तषोडशत्रयकल्पिते । कुलासने हळक्षार्णमध्ये तद्विद्ययान्विते ॥ ४० ॥
समावाहाद्यर्घ्यसंकल्पपूर्वं तामर्चयेत् क्रमात् । मध्ये त्रिकोणकोणेषु रतिं प्रीतिं मनोभवाम् ॥ ४१ ॥
अग्रादिसव्यगास्तद्वदष्टपत्रेषु मातरः । चतुरस्रे लोकपालान् प्राग्वच्छक्तीः समर्चयेत् ॥ ४२ ॥
विधानमष्टसप्तत्या इति सम्यक्समीरितम् । बलिद्वयं च होमं च प्राग्वदन्यत् सदाचरेत् ॥ ४३ ॥
चतुर्गुणचतुर्थांशस्वसमाननियोजितैः । ब्राह्मीरसवचादुग्धैः शृतं सर्पिस्त्रिभिर्दिनैः ॥ ४४ ॥
सयन्त्रं मातृकाविद्याजप्तं त्वयुतमादरात् । दिनशो विलिखेत् प्रातरब्दान्मूको भवेत् कविः ॥ ४५ ॥
शिवोऽम्बिका कुमारश्च विधिर्विष्णुस्तथा रमा । कुबेरो रविचन्द्रारज्ञगुरुसितसौरयः ॥ ४६ ॥
वारेशास्तेषु वारेषु तांस्तद्दिनजविद्यया । नामसप्ताक्षरीयुक्त्या पूजयेत् तर्पयेद्धुनेत् ॥ ४७ ॥
वर्णौषधिसमुत्थेन भस्मना मन्त्रितेन तु । मातृकान्याससहितं स्पृशेद्रक्षाकृतेन तु ॥ ४८ ॥
विशेषतो महीपानामार्तानां च विधिं चरेत् । तेन ते सुखिनो भूयुः सान्वया यावदायुषम् ॥ ४९ ॥
क्रूरेषु व्याधिषु प्राप्तेष्वभ्यर्च्यैवं तु मण्डले । नवकोष्ठे नव प्रोक्तान् राहुकेतुसमन्वितान् ॥ ५० ॥
मध्येन्द्रयमपाशीन्दुवह्निरक्षोऽनिले शिवे[1]। कोष्ठे तांस्तैर्जपेत्[2] सद्यो मुक्तरोगः सुखी भवेत् ॥ ५१ ॥
ग्रहार्तिषु रिपुक्लेशे दुर्भिक्षे त्रिविधे तथा । उत्पन्ने[3] समरोद्योगे कुर्यादुक्तार्चनादिकम् ॥ ५२ ॥
संपूज्य तद्विदां[4] सम्यग् दद्याद्गां स्वर्णमम्बरम् । तेन सर्वापदुन्मुक्तः सुखी जीवति भूतले ॥ ५३ ॥
ब्रूहि मे मातृकान्यासं तद्यन्त्रं परमेश्वर । कथयामि द्वयं तेऽद्य वक्ष्ये तत्पटलेऽखिलम् ॥ ५४ ॥
ह्रस्वदीर्घस्वरद्वन्द्वपुटितैः षण्ठवर्जितैः । कुर्यादङ्गानि षड्वर्गैः पञ्च पञ्चदशाक्षरैः ॥ ५५ ॥
स्वरेषु मध्यतः प्रोक्ताश्चत्वारः षण्ठवर्जिताः । कराङ्गयोर्विधायेत्थमादिक्षान्ताक्षराणि वै ॥ ५६ ॥
भाले वक्त्रावृतौ नेत्रश्रोत्रनासाकपोलतः । ओष्ठदन्तशिरोजिह्वास्वेकशो विन्यसेत् स्वरान् ॥ ५७ ॥
करयोः पादयोर्मूलमध्यसन्धिष्वथाग्रतः । विन्यसेच्च चतुर्वर्गं पञ्चमं पार्श्वपृष्ठतः ॥ ५८ ॥
नाभौ हृदि च विन्यस्य व्यापकान् दशधातुषु । त्वगसृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रान्तगामिषु ॥ ५९ ॥
प्राणशक्त्यात्मसु तथा न्यसेदेवं समाहितः । हृदयस्पर्शिनां तेषां स्मरन् धातुषु विन्यसेत् ॥ ६० ॥

---

१ 'संपन्नां' क. पाठः । २ 'परे' ग. पाठः । ३ 'यजेत्' क. पाठः । ४ 'उत्पाते' क. पाठः । ५ 'तद्विद्यां' क. पाठः ।

अथ बाहुद्वये[1] स्कन्धयुगे च त्रिककक्षयोः । हृदयाधस्तथा पादजठरे वदने न्यसेत् ॥ ६१ ॥
वृत्तद्वयावृतं चाष्टपत्रमब्जं महीपुरम् । विधाय विलिखेन्मध्ये हंसहृद्गनशक्तिकम् ॥ ६२ ॥
कूटं स्वरान् केसरेषु वर्गान्पत्रेषु चालिखेत् । पञ्चपञ्चाक्षरोपेतान् दावाम्बु दिग्विदिक्षु च ॥ ६३ ॥
स्वरेष्वपुनरुक्तानि पञ्चान्यानि तु पञ्च वै । सव्यञ्जनाव्यञ्जनत्वभेदतोऽभूद् द्विरन्वयः ॥ ६४ ॥
सवाताग्निधरास्वेन शक्तिस्तत्पञ्चकं भवेत् । अन्यान्येकादश शिवे सन्धिमात्रादिसंभवाः ॥ ६५ ॥
एतद्यन्त्रस्य मध्यस्थं नाम कृत्वा प्रयोजयेत् । प्रातर्मूर्ध्नि स्मरेदिन्दुबिम्बस्थं सर्वसंपदे ॥ ६६ ॥
अभिषेकाद् धारणाच्च पूजनाल्लोहकल्पिते । स्थापनाद् गृहदेशादौ यन्त्रं सर्वार्थसिद्धिदम् ॥ ६७ ॥
एतद्यन्त्रस्य मध्यस्था देवताः सकला अपि । संनिधिं फलदानं च साधकानां वितन्वते ॥ ६८ ॥
विद्यां तां तु नरो मूर्खो जडो मूकोऽतिपातकी । नित्यशो जपपूजाद्यैः काले मत्समतां व्रजेत् ॥ ६९ ॥
जिह्वायामक्षराण्येतान्यसकृद्भावयन् धिया । प्रविष्टो विद्वद्गोष्ठीषु पूज्यते वाग्मिभिर्जनैः ॥ ७० ॥
मूर्ध्नीन्दुबिम्बमध्यस्थं सुधावर्षविधायिनम् । विभावयन्निति मनुं जपेदेकाग्रमानसः ॥ ७१ ॥
मण्डलात् कवितासिद्धिः सर्वभाषामयी भवेत् । वादादिषु तु सर्वत्र देवतात्मा जयी भवेत् ॥ ७२ ॥
यन्त्राणि नित्याविद्यायाः समान्येकात्मयोगतः । तेनात्मनोक्तानि शिवे सर्वसिद्धिकराणि वै ॥ ७३ ॥
षोडशस्वपि विद्यासु यन्त्रादन्यत् समीरितम् । प्रयोगजातमन्योन्यं विदध्यादैक्ययोगतः ॥ ७४ ॥
वृत्तयुग्मं षडस्रं च कृत्वा मध्याद्यमध्यतः । नामालिख्य बहिः षट्सु तत्त्रयं स्वेन मायया ॥ ७५ ॥
विलिख्य मातृकां वृत्ते कृत्वा तद्धारणान्मुखे । जिह्वायां भावनात् सर्वगोष्ठीष्वग्रं विगाहते ॥ ७६ ॥

इति कुलसुन्दरीनित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ नित्यानित्याप्रयोगविधिः । श्रीतन्त्रराजे— (१६ प० । २१ श्लो०)

विदध्यात् साधनं प्राग्वद्वर्णलक्षं पयोव्रतः । त्रिस्वादुसिक्तैररुणैरम्बुजैर्हवनं तथा ॥ १ ॥
जपतर्पणहोमार्चासिक्तसिद्धमनुर्नरः । कुर्यादुक्तान् प्रयोगांश्च नचेत् तद्धातुदेवताः ॥ २ ॥
प्राणांस्तस्य प्रसन्त्येव कुपितास्तत्क्षणं शिवे । अनया विद्यया लोके यन्न साध्यं न तत्क्वचित् ॥ ३ ॥
विद्याक्षराणि सप्त स्युस्तैः प्राग्वत् स्वरसंयुतैः । शतं द्वादशसंयुक्तं तैर्यन्त्राणि वदामि ते ॥ ४ ॥
वृत्तद्वयान्तः षट्कोणं तदन्तर्वृत्तयुग्मकम् । विधाय मध्ये मायास्थमेकमक्षरमाख्यया ॥ ५ ॥
बहिः षडालिखेत् षट्सु वृत्तयोर्भूतमातृकाम् । कृत्वान्तर्बहिरेवं स्युः क्रमाद्यन्त्राणि षोडश ॥ ६ ॥

इति ॥ अस्यार्थः— अस्या अनावृत्ताक्षराणि सप्त "हसकलरडञ" इति । ते षोडशस्वरयुक्ता द्वादशोत्तरशतं वर्णाः ११२ भवन्ति ॥ प्रथमतो वृत्तद्वयं कृत्वा तद्बहिः षट्कोणं तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधाय मध्ये साध्यनामगर्भमायाबीजे एकमक्षरं विलिख्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयान्तराले कर्मानुसारीणि तत्तद्भूताक्षराणि प्राग्वद्विलिख्य, तद्बहिः षट्सु कोणेषु षडक्षराणि विलिख्य तद्बहिर्वृत्तद्वयान्तराले मातृकाक्षरैर्वेष्टयेत् । एवं षोडश यन्त्राणि भवन्ति ॥ फलान्याह—

---

१ 'अथवा हृदये' क. पाठः ।

प्रथमेन धृतेन स्यादौदर्य्याधिसंहतिः । द्वितीयेन शिरोरोगा नश्यन्ति परमेश्वरि ॥ ७ ॥
तृतीयेनाक्षिरुक्शान्तिः श्रोत्रजानां परेण तु । पञ्चमेन भुजारोगाः प्रयान्त्यूर्ध्वेन पादजाः ॥ ८ ॥
सप्तमेनान्तराधिस्था धृतेन निधनाश्रयाः । धृतेनाष्टमयन्त्रेण ज्ञानेन्द्रियगता गदाः ॥ ९ ॥
परेण कर्मेन्द्रियगा दशमेनानिलोद्भवाः । एकादशेन पित्तोत्था द्वादशेन कफोद्भवाः ॥ १० ॥
त्रयोदशेन दोषाणां संनिपातसमुद्भवाः । प्रयान्ति विलयं सद्यो यन्त्राणां शक्तिवैभवात् ॥ ११ ॥
चतुर्दशेन यन्त्रेण भूतप्रेतपिशाचकाः । प्रयान्ति भीताः क्षणतः सर्वेऽन्येऽपि ग्रहाः शिवे ॥ १२ ॥
तत्परेण महारोगाः धृतेनाष्टौ न बाधकाः । षोडशेन धृतेन स्यादायुरारोग्यमीश्वरि ॥ १३ ॥
यन्त्राणि षोडशैतानि धारयेद्व्याधिशान्तये । सर्वेषां प्राणिनां सम्यगनुक्तेषु गदेष्वपि ॥ १४ ॥
सर्वत्र यन्त्रधरणं साभिषेकं सदक्षिणम् । सचन्दनं सविश्वासं फलत्येवान्यथान्यथा ॥ १५ ॥
कुर्विहीना तु सा विद्या पञ्चकूटाभिधा शिवे । वाक्सिद्धिमन्यत् सकलं कुरुते त्वभिदान्ययोः[3] ॥ १६ ॥
तद्विद्याकूटभेदाः स्युर्विंशत्या शतसप्तकम् । तैर्वज्रयन्त्रनिर्माणं फलानि च शृणु प्रिये ॥ १७ ॥
प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च सूत्राण्यष्टादश क्षिपेत् । तैस्तु कोष्ठानि जायन्ते नवाशीतिशतद्वयम् ॥ १८ ॥
प्राग्वत् तत्कोणकोष्ठानि षट्त्रिंशन्मार्जयेत् क्रमात् । मध्ये वज्रं यथा भूयात् तथा कुर्यात् समन्ततः ॥१९
सपञ्चचत्वारिंशच्च शतकोष्ठैस्तु वज्रकम् । त्र्यस्राणि चत्वार्यग्राणि चतुष्कोष्ठैस्तु पूर्ववत् ॥ २० ॥
विधाय तस्य मध्याधः कोष्ठमारभ्य संलिखेत् । आदक्षिण्यप्रवेशेन कूटांस्तस्याद्यखण्डजान् ॥ २१ ॥
मध्येऽवशिष्टनवके वामदक्षत्रयद्वये । प्रतिलोमानुलोमात्मविद्याद्वयमथालिखेत् ॥ २२ ॥
शिष्टेषु त्रिषु कोणेषु साधकाख्यां तदूर्ध्वगे । कर्म मध्येऽधरे साध्यमालिखेदपि सर्वतः ॥ २३ ॥
चतुस्त्रिकोणमध्यस्थं द्विरेखाभिर्नवीकृतम् । मध्यवद्विलिखेत् तेषु वज्रयन्त्रमितीरितम् ॥ २४ ॥
एवमन्यैः पञ्चभिश्च खण्डैः पञ्च प्रकल्पयेत् । इति षड्वज्रयन्त्राणि प्रोक्तानि क्रमतः शिवे ॥ २५ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— तत्र प्राक्प्रत्यगायता दक्षिणोत्तरायताश्चाष्टादशाष्टादश रेखा विलिख्य, समान्तरालानि नवाशीत्युत्तरशतद्वय (२८९) कोष्ठानि कृत्वा, चतुर्दिक्षु षट्त्रिंशत् षट्त्रिंशत्कोष्ठानि गुरूक्तयुक्त्या मार्जयित्वा पञ्चचत्वारिंशदुत्तरशत (१४५) कोष्ठात्मकं वज्राकारं निष्पाद्य, चतुर्दिक्षु कोष्ठचतुष्टयं कोष्ठचतुष्टयं मार्जयित्वा त्रिकोणानि विधायावशिष्टेष्वेकोनत्रिंशदुत्तरशत (१२९) कोष्ठेषु मध्याधः कोष्ठमारभ्याद्यकूटखण्डान् विंशत्युत्तरशत (१२०) भेदान् विलिख्य, मध्येऽवशिष्टनवकोष्ठेषु वामपार्श्वस्थत्रिषु कोष्ठेषु प्रतिलोमविद्यां त्रिधा विलिख्य दक्षपार्श्वस्थकोष्ठत्रये तथैवानुलोमविद्यां विलिख्य, मध्यस्थकोष्ठत्रये ऊर्ध्वकोष्ठे साधकनाम तदधः कोष्ठे कर्म तदधः कोष्ठे साध्यनाम विलिख्य, चतुर्दिक्षु चतुस्त्रिकोणेषु द्विद्विरेखायोगेन नव नव त्रिकोणानि विलिख्य तेषु तेषु मध्यनवकोष्ठवद्विलिखेत् । एवं षट्कूटखण्डजैः षड्वज्रयन्त्राणि भवन्तीत्यर्थः ॥ तथा —

लोहत्रयकृते पट्टे शिलायां वा चतुर्षु वा । पट्टे वा फलकायां वा षट्कं षट्सु प्रकल्पयेत् ॥ २६ ॥

चतुर्षु वेति लोहत्रयं शिला च ।

---

१ 'विधिना' ग. पाठः । २ 'धारणं' क. पाठः । ३ 'न भिदा तयोः' ख पाठः ।

फलकापट्टयोः पूजां कुर्यान्नित्यश एव तु । इतराणि तु संस्थाप्य यजेत् तत्रैव तां शिवाम् ॥ २७ ॥
तत्स्थापनप्रदेशे तु विदध्यान्मण्डपं शुभम् । नवहस्तायामततं पताकातोरणान्वितम् ॥ २८ ॥
फलपुष्पवितानाद्यैरुपेतं परिकल्पयेत् । उत्सेधायामविस्तारहस्तां वेदीं च मध्यतः ॥ २९ ॥
एकं चेत् षट्कमथ चेत् कुर्याद्द्वियादिकं तथा । ईशमाग्नक्षिरक्षोम्बुवाय्वादीनां यथाक्रमम् ॥ ३० ॥
प्रथमं राक्षसे त्वन्यान्यन्येषूक्तक्रमेण वै । निवेश्य गन्धपुष्पाद्यैर्नृत्यगीतादिभिस्तथा ॥ ३१ ॥
समाराध्यैवमेवं तु त्रिदिनं प्रोक्तशक्तिभिः । हुत्वा जपित्वा जीवोच्चे भानूच्चे वा स्थिरोदये ॥ ३२ ॥
स्ववामगे भूम्युदये संस्थाप्य परमेश्वरि । देव्यात्मा तच्छिलाभिस्तु दृढमाबध्य तत्र वै ॥ ३३ ॥
देवीं षड्भिर्वृतां ताभिर्डाकिन्यादिभिरम्बिके । मूर्तिसप्तकमुत्पाद्य प्रतिष्ठाप्य समर्चयेत् ॥ ३४ ॥
नित्यशस्तत्पुरो[२] विद्याभजनं वापि कारयेत् । यत्र तत्र गदालक्ष्मीरिपुग्रहपिशाचकाः ॥ ३५ ॥
दुर्भिक्षक्षुद्रकर्मोत्थपीडाः कृत्याः परेरिताः । न कदाचित् संभवन्ति विद्यायत्रानुभावतः ॥ ३६ ॥
मङ्गलान्येव जायन्ते सर्वेषां सर्वतः सदा । धार्मिकाश्चैव राजानः पूर्णसप्ताङ्गसंयुताः ॥ ३७ ॥
फलकापट्टयोः क्लृप्तपूजातो निजमन्दिरे । वाञ्छितं समवाप्नोति मण्डलान्मासतोऽपि वा ॥ ३८ ॥
आसां देहे[४]स्थितिं वक्ष्ये शृणु सर्वार्थदायिनीम् । सुषुम्नामध्यसंस्थेषु षडाधाराम्बुजेषु ताः ॥ ३९ ॥
तिष्ठन्ति प्राणिनां देव्यः सिध्यन्ति ज्ञानपूजिताः । बहिश्च मण्डले पूजां निग्रहानुग्रहात्मिकाम्[५] ॥ ४० ॥
विशुद्धाख्ये कण्ठदेशे षोडशस्वरपत्रके । धूम्रवर्णाम्बुजे देवीं डाकिनीं तत्समाकृतिम् ॥ ४१ ॥
शक्तिभिः स्वररूपाभिरावृतां तत्र पूजयेत् । तथा सर्वज्ञतासिद्धिर्भवत्येव न संशयः ॥ ४२ ॥
अनाहताख्ये हृद्देशे सिन्दूरारुणपङ्कजे । राकिणीं द्वादशदले कादिठान्ताक्षरात्मभिः ॥ ४३ ॥
शक्तिभिः पूजयेन्नित्यं कीर्त्यायुःश्रीधनाप्तये । मणिपूरकसंज्ञे च नाभिस्थे दशपत्रके ॥ ४४ ॥
इन्द्रनीलनिभे डादिदशवर्णात्मशक्तिके । लाकिनीं पूजयेद्देवीं[६] विजयश्रीसमृद्धये ॥ ४५ ॥
ध्वजमूले समस्तापत्तारणायेष्टसिद्धये । वादिषड्वर्णशक्तीभिरावृतां काकिनीं यजेत् ॥ ४६ ॥
स्वाधिष्ठानाह्वये पद्मे बालार्कत्विषि षड्दले । आधाराख्ये चतुष्पत्रे सुवर्णाभे सरोरुहे ॥ ४७ ॥
वादिसान्तार्णशक्तीभिरावृतां शाकिनीं यजेत् । पायुध्वजान्तरा त्र्यस्रमध्ये तेजःसमन्विताम् ॥ ४८ ॥
आज्ञाख्येऽब्जे भ्रुवोर्मध्ये द्विदले शुद्धविग्रहे । सेवितां हक्षशक्तिभ्यां हाकिनीं पूजयेत्तथा ॥ ४९ ॥
त्रिकालज्ञानतः सर्वचित्ताकर्षणकारिणी । विश्वसृष्टिस्थितिध्वंसशक्तिदामप्ययत्नतः ॥ ५० ॥
उक्तक्रमविपर्यासो[१०] निग्रहोऽन्तर्बहिस्तथा । पूजनं सर्वदुःखार्तिशमनं संपदास्पदम् ॥ ५१ ॥
भूमौ विधाय षट्कोणसप्तकं प्रोक्तदिक्क्रमात् । मध्ये च तत्र तां नित्यानित्यां गन्धादिभिर्यजेत् ॥ ५२ ॥

---

१ 'न्यासेषु' ग. पाठः । २ 'तत्परः' ग. पाठः । ३ 'चिकाः' ग. पाठः । ४ 'देहे' ग. पाठः । ५ 'पूजा' 'त्मिका' क. पाठः । ६ 'वैरि' क. पाठः । ७ 'सा' ग. पाठः । ८ 'शुभ्र' क. पाठः । ९ 'ज्ञो नरः सर्वचिन्तालोकनकारिणीम्' क. पाठः । १० 'सात्' क. पाठः ।

अभितस्तु षडस्त्रेषु तत् षट्कं तत्क्रमाद्यजेत् । बाह्येष्वपि च ताः प्राग्वत् प्रोक्तवर्णाः समर्चयेत् ॥ ५३ ॥
तासां षण्णामपि तथा षट्सु कोणेषु शक्तयः । षट्त्रिंशत् ताः समा देव्याः सर्वा रूपायुधादिभिः ॥ ५४ ॥
प्राग्वत् स्वरेण पञ्च स्युरपूर्वाः कादिमान्ति[1]काः । परेषु चै[2]वलक्षार्णरहितैस्तैस्तथार्चयेत् ॥ ५५ ॥
तेषा[3]मपि च चक्राणां शक्तीनां च विलोमतः । पूजा निग्रहसंज्ञा स्यात्सा शत्रूणां विपत्तये ॥ ५६ ॥
षट्चक्रेषु च षट् कुम्भान्निधायारिमहीरुहाम् । क्वाथतोयाभिसंपूर्णान् कृष्णाम्बरसमन्वितान् ॥ ५७ ॥
अर्धरात्रे यजेत्तास्तु तद्योनिबलिदानतः । क्षिप्रं खगादिभिस्ते स्युः पूर्णाः शत्रोः कलेवरा[4]ः ॥ ५८ ॥
निवेद्यं योनिरक्तेन संपन्नं चरुणा रिपोः । होमं च कुर्यात्तेनैव फणिशीर्षस्रुचा रुषा ॥ ५९ ॥
ध्यायेद् देवीश्च कुपिता दष्टौष्ठा बाहुभिर्निजैः । प्रहरन्तीः पिशाचेभ्यो विकिरन्तीश्च तत्तनुम् ॥ ६० ॥
जपागुलुच्छवि[5]कैसत्कण्ठा भीमार्तनिःस्वनाः । ध्यात्वैवं निग्रहं कुर्याद्रिपूणां मारणाय वै ॥ ६१ ॥
चक्रं च निग्रहे प्रोक्तं वज्ररूपं भयङ्करम् । कांस्ये सीसेऽपि वा कृत्वा स्थापयेद्वैरि[6]भूमिषु ॥ ६२ ॥
प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च दशसूत्रनिपातनात् । एकाशीतिपदानि स्युस्तेषु कोणचतुष्टये ॥ ६३ ॥
प्रत्येकं दशकोष्ठानि मार्जयेच्छिष्टवज्रकैः । चतुर्दिक्षु त्रिकोणानि चतुष्कोष्ठैः प्रकल्पयेत् ॥ ६४ ॥
तेषु मध्यस्थकोष्ठे च साध्यं कर्म समालिखेत् । शिष्टेषु मध्याधःकोष्ठमारभ्य प्रतिलोमजान् ॥ ६५ ॥
विधाकूटांस्तु षट्त्रिंशदालिखेदप्रदक्षिणम् । साध्ययोन्यसृजा पिष्टं तद्वृक्षक्षोदलेपितम् ॥ ६६ ॥
स्थापयेत् प्रोक्तसमये रिपुक्षेत्रगृहादिके । श्मशाने चण्डिकागेहे कुलोत्सादकरं भवेत् ॥ ६७ ॥
इति निग्रहमाख्यातं समस्तरिपुमर्दनम् । अनुग्रहं शृणु प्राज्ञ पूजाचक्रविधानतः ॥ ६८ ॥
देवीस्ताः प्रोक्तरूपास्तु ध्यात्वा चक्रेषु पूजयेत् । नैवेद्यमासां संप्रोक्तं यदासां प्रीतिदायकम् ॥ ६९ ॥
पायसान्नं गुडान्नं च मुद्गभिन्नान्नकं तथा । हरिद्रान्नं तिलान्नं च शुद्धान्नं षट्कमेव च ॥ ७० ॥
चक्रेषु सप्तसु तथा तद्वर्णाश्चारुविग्रहाः । [7]युवतीसप्तकं स्थाप्य प्राग्वदभ्यर्च्य ताः क्रमात् ॥ ७१ ॥
भूषणाम्बरगन्धास्रग्भोजनाद्यैस्तु तोषयेत् । तुष्टासु तासु तुष्टाः स्युः शक्तयस्ताः समास्तदा ॥ ७२ ॥
प्रागुक्तवज्रे साध्याख्यां तथालिख्यानुलोमजान् । कूटानुक्तसमारम्भान् प्रादक्षिण्येन संलिखेत् ॥ ७३ ॥
प्रोक्तेषु प्रोक्तरूपेण स्थापयेत् प्रोक्तभूमिषु । प्रोक्तान्येव फलानि स्युर्योगोऽयं लघुविग्रहः ॥ ७४ ॥
आदिक्षान्ताक्षरैः प्राग्वद्रूपिणीशक्तिसंयुतैः । बीजद्वयाद्यैः सप्ताक्षर्यन्तैः पञ्चदशाक्षरैः ॥ ७५ ॥
पञ्चाशच्छक्तयः पूज्याः पञ्चाशत्क्षेत्रपालकैः । सप्ताक्षर्या च संयुक्ता मन्त्राः पञ्चदशाक्षराः ॥ ७६ ॥
चतुःषष्टिपदे मध्यचतुष्के दिनविद्यया । दिनेषु घटिकायोगात् पञ्चाशन्मिथुनान्यपि ॥ ७७ ॥
तेषां बीजद्वयं वर्णरूपक्षेत्रेशसंयुताः । मनीषितं समालेख्य तेषु तन्मिथुनानि वै ॥ ७८ ॥
घटिकाक्रमयोगेन हृन्मायामध्यगेऽर्चयेत् । एवं मण्डलमासाधात् प्राप्नोत्येवाभिवाञ्छितम् ॥ ७९ ॥

---

१ 'न्तकाः' क. पाठः । २ 'चवल' ग. पाठः । ३ 'एषां' क. पाठः । ४ 'वरात्' क. पाठः । ५ 'विलसत्कर्णाः' क. पाठः । ६ 'द्वेषि' ग. पाठः । ७ 'युक्तं' ग. पाठः । ८ युवतीः सप्त संस्थाप्य' क. पाठः ।

नित्यशक्तां समावाद्य तस्मिंश्चक्रे समर्चनात् । समस्तवाञ्छितप्राप्तिः सदा भवति सर्वतः ॥ ८० ॥

इति नित्यानित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ नीलपताकानित्याप्रयोगविधिः । श्रीतन्त्रराजे— (१७ । १८)

सर्वत्र नित्यहोमं तु कुर्याद्वाज्यतोऽपि वा । तिलतण्डुलकैर्वापि प्रोक्तं द्रव्यानुदीरणे ॥ १ ॥
विद्याक्षराणां सर्वेषां स्वरव्यञ्जनबिन्दुकान् । पृथक् कृत्वाथ गणितैस्त्रिपञ्चाशद्भवन्ति हि ॥ २ ॥
तेन तल्लक्षसंख्यं तु जपेद्विद्यां प्रयत्नतः । तद्दशांशं हुनेदग्नौ सर्वत्राक्षरलक्षके ॥ ३ ॥
प्राङ्मुखो नित्यपूजासु साधनेषु च साधकः । नित्यानामपि सर्वासां वासनायामुदीरितम्[1] ॥ ४ ॥
ततः सिद्धमनुर्मन्त्री कुर्यात् सिद्धिषु कौतुकम् । तद्विधानं शृणु प्राज्ञे वक्ष्ये विद्याविभेदतः ॥ ५ ॥
दशानामपि सिद्धीनां विद्यास्तासां भिदागताम् । संख्यां च ताश्च संप्रोक्ताः क्रमेणासां फलानि च ॥ ६ ॥
विद्यादिकूटे त्वाद्ये तु योजयेद् दशसु क्रमात् । ताभ्यामेव विलोमाभ्यां पुटयेदुपरीरितान् ॥ ७ ॥
मन्त्रवर्णान् दशानां च तत्तत्संख्याश्च ताः शृणु । परस्तात्तत्प्रभेदानां मन्त्रान् वक्ष्ये यथाविधि ॥ ८ ॥
चतुर्विधः स्याद्विजयो द्वन्द्वे सचतुरङ्गके । कूटयुद्धे दुर्गजे च तेषां मन्त्राश्चतुर्विधाः ॥ ९ ॥
कामरूपत्वमुदितं स्वेच्छयाभीष्टविग्रहम् । विधातुमात्मनः शक्तिं स एको मन्त्र ईरितः ॥ १० ॥
पादुकायुगलं विद्यावैभवाप्तं तु पादयोः । कृत्वा स्वरेद्वाञ्छितं तु देशं तत्र तदा स्थितिः ॥ ११ ॥
तन्मन्त्रः स्यादेकविधस्तथैवाञ्जनमीरितम् । येनाक्ताक्षो निधिं पश्येद् देवाद्यांश्चान्तरिक्षगान् ॥ १२ ॥
खड्गश्च तादृशः प्रोक्तः करस्थेनाहिताः क्षणात् । पलायिता वा पदयोः प्रणमेयुर्वशंगताः ॥ १३ ॥
वेतालाः स्युरसंख्याताः सिध्यन्ते चैकविद्यया[2] । निधाय साधकं स्कन्धे चरेयुर्वाञ्छयास्य ते ॥ १४ ॥
विकृताङ्गमुखाः केचित् केचित्तिर्यङ्मुखाङ्गकाः । केचिद्भीषणनादाङ्गा[3] वेताला बहुविग्रहाः ॥ १५ ॥
सर्वेऽपि वशगा वाक्यादस्य शत्रून् ग्रसन्ति च । किङ्कराः प्रोक्तकरणाज्ञवेयुर्यावदायुषम् ॥ १६ ॥
पिशाचास्तादृशाः प्रोक्ताः कार्श्यवैरूप्यविग्रहाः । क्रुद्धाः क्षुद्राशयाः प्रोक्तकारिणः स्युरसंख्यकाः ॥ १७ ॥
तेषामेका भवेद्विद्या तथा ते किङ्कराः सदा । तैरेव प्रहरेच्छत्रुमज्ञातमनिशं रणे ॥ १८ ॥
षट्त्रिंशद्रूपसंयुक्ता यक्षिण्यो वाञ्छितप्रदाः । सुरूपा द्विभुजाश्चित्रवसनाभरणान्विताः ॥ १९ ॥
ससहाया यौवनाढ्याः स्रगालेपनसौरभैः । समेत्य सर्वाभीष्टानि दद्युस्ताः साधकाय वै ॥ २० ॥
तासां विद्यास्तु षट्त्रिंशद्वक्ष्ये ताश्च शृणु प्रिये । याभिः सिद्धाभिरनिशं साधकाः सर्वसंमताः ॥ २१ ॥
चेटकाश्च चतुःषष्टिस्तेषां मन्त्राश्च तत्समाः । तेऽपि नानाविधाकाराः सिद्धास्ते दद्युरीप्सितम् ॥ २२ ॥
मायासंख्याश्चित्ररूपाश्चित्राण्यस्येच्छयानिशम् । वस्त्न्युपहरेयुस्ता विद्यैका तत्प्रसाधने ॥ २३ ॥
विद्याया नवमार्णादिवर्णैः षड्भिरुदीरितैः । दश विद्याः प्रजायन्ते शृणु वक्ष्ये च ताः क्रमात् ॥ २४ ॥
नित्येति विजयं देहीत्युक्त्वा संपुटयेत् ततः । विद्या सा विजयप्राप्त्यां चतुर्भैकादशाक्षराः[4] ॥ २५ ॥

---

१ 'नुदीरितम्' ग. पाठः । २ 'चेक' ग. 'चैव' क. पाठः । ३ 'पादाङ्गा' क. पाठः । ४ 'चतुर्थे' क. पाठः ।

अथ "नित्यविजयं देहि मदद्रवे" इत्येकादशाक्षरो मूलभूतश्चतुर्धा । तथा— "नित्यद्वन्द्वयुद्धे विजयं देहि मदद्रवे" (१)। "नित्यचतुरङ्गयुद्धे विजयं देहि मदद्रवे" (२)। "नित्यकूटयुद्धे विजयं देहि मदद्रवे" (३)। नित्यदुर्गयुद्धे विजयं देहि मदद्रवे" (४) इति । तथा—

मदेति कामरूपं मे देहीति पुटयेत्तथा । त्रयोदशाक्षरी विद्या कामरूपप्रदेरिता ॥ २६ ॥

"मदकामरूपं मे देहि द्रवे नित्य"। इति

नित्यदे पादुकां देहीत्युक्त्वा कुर्याच्च संपुटम् । द्वादशार्णा भवेद्विद्या सिद्धा दद्याच्च पादुके ॥२७॥

"नित्यदे पादुकां देहि मदद्रवे"। इति ।

तथा नित्यमदेत्युक्त्वा देह्यञ्जनमितीरयेत् । पुटयेत् तद् द्वयेनार्थं[1] द्वादशार्णा समीरिता ॥ २८ ॥

"द्रवे नित्यमद देह्यञ्जनं द्रवे"। इति

द्रवनित्ये देहि खड्गमित्युक्त्वा पुटयेत् तथा । द्वादशार्णा भवेत् सिद्धा खड्गं दद्यात् सुशोभनम् ॥२९॥

"द्रवनित्ये देहि खड्गं द्रवनित्ये" इति ।

नित्यद्रवेति वेतालान् देहीति पुटयेत् तथा । त्रयोदशाक्षरी विद्या सिद्धा तान् दर्शयेत्तथा ॥ ३० ॥

"नित्यद्रवे वेतालान्देहि नित्यद्रवे" इति ।

पिशाचान्मे प्रयच्छेति पूर्वं नित्यमदद्रवे । पुटयेत् पूर्ववद् द्वाभ्यां विद्या सप्तदशाक्षरी ॥ ३१ ॥

"नित्यमदद्रवे पिशाचान्मे प्रयच्छ नित्यद्रवे" इति ।

षट्त्रिंशदुक्ता यक्षिण्यः सर्वा वाञ्छितसिद्धिदाः । तासां नामानि विद्याश्च शृणु वक्ष्ये यथाविधि ॥३२॥

विचित्रा विभ्रमा हंसी भीषणी जनरञ्जिका । विशाला मदना तुष्टी[2] कालकण्ठी महाभया ॥ ३३ ॥

माहेन्द्री शंखिनी[3] चान्द्री मङ्गला वटवासिनी । मेखला सकला लक्ष्मीर्मालिनी विश्वनायिका ॥ ३४ ॥

सुलोचना सुशोभा च कामदा सविलासिनी । कामेश्वरी नन्दिनी च स्वर्णरेखा[4] मनोहरा ॥ ३५ ॥

प्रमोदा रागिणी सिद्धा पद्मिनी सरतिप्रिया । कल्याणदा कलादक्षा ततश्च सुरसुन्दरी ॥ ३६ ॥

इति षट्त्रिंशदाख्याता यक्षिण्योऽभीष्टदायिकाः । तासां विद्याः क्रमेण स्युस्तद्बीजद्वयसंपुटैः ॥३७॥

नित्यद्रवमदन्त्येतैः[6] षड्वर्णैश्चोक्तनामभिः । विद्याः षट्त्रिंशदाख्यातास्ताः सिद्धाः दद्युरीप्सितम् ॥३८॥

तासां विद्यार्णसंख्यास्तु शृणु वक्ष्ये यथाक्रमम् । पञ्चमी पञ्चदशमी विंशतिश्च तथान्तिमा ॥ ३९ ॥

चतस्रः पञ्चदशकास्तृतीया साष्टमी तथा । त्रयोदशी साष्टदशा[7] द्वाविंशा द्वादशाक्षरा ॥ ४० ॥

सैकत्रिंशच्च[8] तद्वत् स्युश्चतुर्दशसमन्विताः । नवमी दशमी चैकविंशा तद्वदनन्तरम् ॥ ४१ ॥

चतुर्विंशा पञ्चविंशा सप्तविंशा तदूर्ध्वगा । त्रयस्त्रिंशादिकास्तिस्रस्त्रयोदशयुताः पराः ॥ ४२ ॥

चेटकानां चतुःषष्टिं तन्मन्त्रांश्च वदामि ते । शृणु सिद्धास्तु ते नित्यं साधयेयुः समीहितम् ॥ ४३ ॥

विभ्रमो वाहको वीरो विकर्षः कोरकः[9] कविः । सिंहनादो महानादः सुग्रीवो मर्कटः शठः[10] ॥ ४४ ॥

---

१ 'पुटयेत् तद्द्वयेनात्र' क. पाठः । २ 'रुद्धा' क. पाठः । ३ 'शशिनी' क. पाठः । ४ 'स्वर्णरेखा' क. पाठः । ५ 'सौव' क. पाठः । ६ 'त्यन्तैः षड्वर्णैः स्त्रो' क. पाठः । ७ 'चाष्टदशी' क. पाठः । ८ 'सैकात्रिंशा' क. पाठः । ९ 'सोरकः' क. पाठः । १० 'सद्रा' क. पाठः ।

बिडालाचो बिडालास्यः कुमारः खेचरो भवः । मयूरो मङ्गलो भीमो द्वीपिवक्त्रः खराननः ॥४५॥
मातङ्गश्च निशाचारी विषग्राही वृकोदरः । सैरिभास्यो गजमुखः पशुवक्त्रो मृगाननः ॥ ४६ ॥
चोभको मणिभद्रश्च क्रीडकः सिंहवक्त्रकः । श्येनास्यः कङ्कवदनः काकास्यो हयवक्त्रकः ॥४७॥
महोदरः स्थूलशिरा विकृतास्यो वराननः । चपलः कुक्कुटास्यश्च मायावी मदनालसः ॥ ४८ ॥
मनोहरो दीर्घजङ्घः स्थूलदन्तो दशाननः । सुमुखः पिण्डितः क्रुद्धो वराहास्यः सटामुखः ॥४९॥
कपटः कौतुकी कालः किङ्करः कितवः खलः । भचको भयदः सिद्धः सर्वगश्चेति कीर्तिताः ॥५०॥
बीजद्वयपुटान्तस्थैर्मदनित्यद्रवे-युतैः । नामभिस्तैर्द्वितीयान्तैर्देहीति पदसंयुतैः ॥ ५१ ॥
एवं मन्त्राश्चतुःषष्टिः क्रमादुक्ता महेश्वरि । तेषां संख्यामपि तथा शृणु वक्ष्ये यथाविधि ॥ ५२ ॥
चतुर्दशाक्षरास्तेषु नव मन्त्राः समीरिताः । तथा पञ्चदशार्णास्तु षड्विंशतिरितीरिताः ॥ ५३ ॥
षोडशार्णास्तु मनवः पञ्चविंशतिरीरिताः । तथा सप्तदशार्णाश्च चत्वारो व्याकुलाः क्रमात् ॥ ५४ ॥

इति ॥ (१) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदविचित्रे श्रींह्रीं" १३ ॥ (२) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदविभ्रमे श्रींह्रीं" १३ ॥ (३) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदहंसि श्रींह्रीं" १२ ॥ (४) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदभीषणि श्रींह्रीं" १३ ॥ (५) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदजनरञ्जिके श्रींह्रीं" १५ ॥ (६) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदविशाले श्रींह्रीं" १३ ॥ (७) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदमदने श्रींह्रीं" १३ ॥ (८) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदतुष्टे श्रींह्रीं" १२ ॥ (९) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदकालकण्ठि श्रींह्रीं" १४ ॥ (१०) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदमहाभये श्रींह्रीं" १४ ॥ (११) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदमाहेन्द्रि श्रींह्रीं" १३ ॥ (१२) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदशंखिनि श्रींह्रीं" १३ ॥ (१३) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदचान्द्रि श्रींह्रीं" १२ ॥ (१४) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदमङ्गले श्रींह्रीं" १३ ॥ (१५) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदवटवासिनि श्रींह्रीं" १५ ॥ (१६) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदमेखले श्रींह्रीं" १३ ॥ (१७) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदसकले श्रींह्रीं" १३ ॥ (१८) ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदलक्ष्मि श्रींह्रीं" १२ ॥ (१९) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदमालिनि श्रींह्रीं" १३ ॥ (२०) ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदविश्वनायिके श्रींह्रीं" १५ ॥ (२१) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदसुलोचने श्रींह्रीं" १४ ॥ (२२) ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मद(सु)शोभे श्रींह्रीं" १३ ॥ (२३) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदकामदे श्रींह्रीं" १३ ॥ (२४) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मद(स)विलासिनि श्रींह्रीं" १५ ॥ (२५) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदकामेश्वरि श्रींह्रीं" १४ ॥ (२६) ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदनन्दिनि श्रींह्रीं" १३ ॥ (२७) ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदस्वर्णरेखे श्रींह्रीं" १४ ॥ (२८) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदमनोहरे श्रींह्रीं" १४ ॥ (२९) 'ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदप्रमोदे श्रींह्रीं" १३ ॥ (३०) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदरागिणि श्रींह्रीं" १३ ॥ (३१) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदसिद्धे श्रींह्रीं" १२ ॥ (३२) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदपद्मिनि श्रींह्रीं" १३ ॥ (३३) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मद(स)रतिप्रिये श्रींह्रीं" १५ ॥ (३४) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदकल्याणदे श्रींह्रीं" १५ ॥ (३५) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदकलादक्षे श्रींह्रीं" १४ ॥ (३६) "ह्रींश्रीं नित्यद्रवे मदसुरसुन्दरि श्रींह्रीं" १५ ॥ इति षट्त्रिंशद्यक्षिणीमन्त्राः ॥

अथ चतुष्षष्टिश्चेटका यथा— (१) "ह्रींश्रीं मदनित्यद्रवे विभ्रमं देहि श्रींह्रीं" १५ ॥ (२) "ह्रींश्रीं मदनित्यद्रवे वाहकं देहि श्रींह्रीं" १५ ॥ (३) "ह्रींश्रीं मदनित्यद्रवे वीरं देहि श्रींह्रीं" १४ ॥ (४) "ह्रींश्रीं मदनित्यद्रवे विकर्षं देहि श्रींह्रीं" १५ ॥ (५) "ह्रींश्रीं मदनित्यद्रवे कोरकं देहि श्रींह्रीं" १५ ॥ एवं—कविं सिंहनादं महानादं सुग्रीवं

---

१ 'षडाननः' क. पाठः । २ 'विषाननः' क. पाठः । ३ 'गजाननः' क. पाठः । ४ 'तृणदन्त' क. पाठः । ५ 'पण्डितः' ग. पाठः । ६ 'रुद्राहताः' क. पाठः । ७ 'लक' ख. पाठः ।

कटं शठं बिडालाक्षं बिडालास्यं कुमारं खेचरं भवं मयूरं मङ्गलं भीमं द्वीपिवक्त्रं खराननं मातङ्गं निशाचारिणं विषग्राहिणं वृकोदरं सैरिभास्यं गजमुखं पशुवक्त्रं मृगाननं क्षोभकं मणिभद्रं क्रीडकं सिंहवक्त्रकं श्येनास्यं कङ्कवदनं काकास्यं हयवक्त्रकं महोदरं स्थूलशिरसं विकृतास्यं वराननं चपलं कुक्कुटास्यं मायाविनं मदनालसं मनोहरं दीर्घजङ्घं स्थूलदन्तं दशाननं सुमुखं पिण्डितं क्रुद्धं वराहास्यं सटामुखं कपटं कौतुकिनं कालं किङ्करं कितवं खलं भक्षकं भयदं सिद्धं सर्वगं (६४) इति चतुःषष्टिश्चेटकाः ॥ तथा—

विद्याक्षरेष्वै[1]नावृत्तान्यक्षराणि चतुर्दश ।. सस्वरैस्तैर्भवेत् संख्या चतुर्विंशच्छतद्वयम् ॥ ५५ ॥

अत्र "क्षरफसकअलवनतयमदव" इति ।

तैर्यन्त्राणि च सप्त स्युस्तेषु प्रोक्तक्रमाद्यजेत् । देवताः सप्तवारेषु भास्करादिषु भक्तितः ॥ ५६ ॥

वाराख्यां सप्तमीयुक्तामिष्टं देहीति चालिखेत् । यन्त्रस्य मध्ये मायास्थं तत्र सिद्धीश्च पूजयेत् ॥ ५७ ॥

वृत्तयोर्नवयोनिं च कृत्वा बाह्येऽष्टकोणकम् । बहिः कलाब्जभूसद्मयुगं कुर्याद्यथाविधि ॥ ५८ ॥

विलिख्य तेषु क्रमतो वर्णान् द्वात्रिंशदालिखेत् । दलेषु कोणेषु तथा वृत्तमध्ये द्वये[3] पुनः ॥ ५९ ॥

मातृकामकथाद्यां वै विलिखेदान्तरक्रमात् । तस्य कोणान्तरालेषु हळक्षार्णान् समालिखेत् ॥ ६० ॥

अग्रात् प्रदक्षिणं त्वेवं सप्त यन्त्राणि तैर्भवेत् । सिद्धीनां चेटकानां च यक्षिणीनां तथैकशः ॥ ६१ ॥

चेटकानां विशेषोऽयं मध्येऽष्टच्छदमम्बुजम् । तेषामुक्तक्रमेणैव साधनानि फलानि वै[5] ॥ ६२ ॥

प्रयोगाञ्छृणु देवेशि यैः सिद्धो मत्समो भुवि । पूज्यते सर्वलोकैश्च सर्वतः सर्वदापि वा ॥ ६३ ॥

सिन्धुतीरवने चैता यक्षिणीः साधयेत् त्रिशः । एकैकस्मिन् वर्णलक्षं जपेदुक्तविधानतः ॥ ६४ ॥

अरण्यवटमूले च पर्वताग्रे गुहासु च । उद्यानमध्ये कान्तारे मातृपादपमूलतः ॥ ६५ ॥

तद्दशांशं तर्पणं च होमं कुर्यात् प्रसूनकैः । कदम्बबन्धूकजपाहयमारैश्च लोहितैः ॥ ६६ ॥

ततः प्रीताः समागत्य प्रत्यक्षा वाञ्छितप्रदाः । सुवर्णानि च वासांसि भूषणानि फलानि च ॥ ६७ ॥

आस्वाद्यानि च लेह्यानि[6] भोज्यानि विविधानि च । आलेपनानि माल्यानि दद्युराजीवितावधि ॥ ६८ ॥

आयाताः सर्वदा मह्यं प्रत्यक्षा देहि वाञ्छितम् । इत्युक्त्वा नित्यशस्तास्तु पूजयेच्च जपेत्तथा ॥ ६९ ॥

अष्टोत्तरसहस्रं तु तां तां विद्यामनन्यधीः । एवं ताः सर्वयक्षिण्यः फलं दद्युर्यथेप्सितम् ॥ ७० ॥

चेटकानां तु सर्वेषां तेषु तेषु क्रमेण वै । एकस्मिन् पञ्च पञ्च स्युः सिद्धाः सिन्धुतटे नव ॥ ७१ ॥

तेषां च वर्णलक्षं तु जपमुक्तविधानतः । मौनं दिनेषु सततं कुर्यात् सिद्धौ न चालयेत् ॥ ७२ ॥

मध्यरात्रे सदा होमं तर्पणं च समीरितम् । जपेद् दिवानिशं प्रोक्तं सर्वेषामपि साधने ॥ ७३ ॥

चेटकास्ते समागत्य मध्यरात्रेऽतिभीषणाः । क्षोभयेयुरमुं क्षोभं न चेदेत्याथ तत्पुरः ॥ ७४ ॥

प्रत्यक्षाः किं तवेष्टं तत् करोमीति वदेन्निशि । प्रत्येकं[10] ते तथेत्युक्त्वा न मां मुञ्चत इत्यपि ॥ ७५ ॥

नित्यशस्तान् जपार्चाभिरुपासीताचरेत् ततः[11] । स्मृते तमेत्य संदिष्टं साधयेयुः समीहितम् ॥ ७६ ॥

---

१ 'रैर' क. पाठः । २ 'भवद्म' क. पाठः । ३ 'लिखेद्वृत्तत्रये' क. पाठः । ४ 'क्रमात्' ख. पाठः । ५ 'फलावलिः' क. पाठः । ६ 'पेयानि' क. पाठः । ७ 'आयाते सर्वदा' 'आह्यं' क. पाठः । ८ 'एतैः' क. पाठः । ९ 'तर्पकेषु' क. पाठः । १० 'तत्प्रत्येकं' क. पाठः । ११ 'पुनः' क. पाठः ।

शत्रूणां समरे भङ्गं प्रहारमहिते जने । कुर्वन्ति प्रार्थितार्थानां प्रदानं ते दिवानिशम् ॥ ७७ ॥
आनयेयुश्च वनिता वाञ्छितास्तत्क्षणाद् ध्रुवम् । निश्चलीकुर्वते मत्तं दन्तिनं वा हयं नरम् ॥७८॥
नित्याषोडशके सिद्धे देवर्षिपितृराक्षसैः । पिशाचैरुरगैः सिद्धैः किन्नरैरप्सरोगणैः ॥ ७६ ॥
मरुद्भिर्वसुभिः सप्तऋषिभिर्यक्षदानवैः । रुद्रैरेकादशविधैः साध्यैश्च नवभिर्ग्रहैः ॥ ८० ॥
द्वादशार्कैर्लोकपालैस्तथान्यैरपि दैवतैः । राजभिर्वनिताभिश्च नरैरन्यैर्मृगैस्तथा ॥ ८१ ॥
पूज्यते सर्वदा सिद्धः समीहितसुखास्पदः । हृष्टाशयो वदान्यश्च दयावान् सुमुखः क्षमी ॥८२॥
पूर्णाशयः सदानन्दो निरपेक्षः कलान्वितः । धनी भोक्तापरद्वेषी प्रेमभूरावयोर्भवेत् ॥ ८३ ॥

इति नीलपताकानित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ विजयानित्याप्रयोगविधिः । श्रीतन्त्रराजे— (१८ । २६)

पूर्वोक्तक्रमतो विद्यां वर्णलक्षं जपेत् सुधीः[2] । होमं रक्ताम्बुजैः कृत्वा सिद्धमन्त्रो दयान्वितः ॥ १ ॥
प्रयोगानाचरेन्मन्त्री होमयन्त्रविधानतः । जपेन तर्पणेनापि पूजनेन यथाविधि ॥ २ ॥
कमलैः कैरवै रक्तैः सितैः सौगन्धिकोत्पलैः । सुगन्धिशेफालिकया त्रिमधक्तैर्यथाविधि ॥ ३ ॥
होमात् सप्तसु वारेषु कुर्यात् प्रोक्तैस्तु सप्तभिः । प्रोक्तवारेशयोश्चापि[3] तन्मण्डलत एव वै ॥ ४ ॥
विजयं समवाप्नोति समरे द्वन्द्वयुद्धके । मल्लयुद्धे शस्त्रयुद्धे वादे द्यूतद्वयेऽपि च ॥ ५ ॥
व्यवहारेषु सर्वत्र जयमाप्नोति निश्चितम् । चतुरङ्गुलजैः पुष्पैर्होमात् संस्तम्भयेद्रिपून् ॥ ६ ॥
तथैव कर्णिकारोत्थैः पुंनागोत्थैर्नमेरुजैः । चम्पकैः केतकै राजवृक्षजैर्माधवोद्भवैः ॥ ७ ॥
प्राग्वद्वारेषु जुहुयात् क्रमात् पुष्पैस्तु सप्तभिः । प्रोक्तेषु स्तम्भनं शत्रोर्भङ्गो वा भवति ध्रुवम् ॥ ८ ॥
शत्रोर्नक्षत्रवृक्षाग्नौ तत्समिद्भिस्तु होमतः । सर्षपाज्याप्लुताभिस्तैः प्रणमन्त्येव पादयोः ॥ ९ ॥
मृत्युकाष्ठानले मृत्युपत्रपुष्पफलैरपि । समिद्भिर्जुहुयात् सम्यग् वारेशार्चनपूर्वकम् ॥ १० ॥
अरातेश्चतुरङ्गं तु बलं रोगार्दितं भवेत् । तेनास्य विजयो भूयान्निधनेनापि वा पुनः ॥ ११ ॥
अर्कवारेऽर्कजैरिध्मैः समिद्धेऽग्नौ तदुद्भवैः । पत्रैः पुष्पैः फलैः काण्डैर्मूलैश्चापि हुनेत् क्रमात् ॥ १२ ॥
सवर्णारुणवत्साया घृतासिक्तैस्तु मण्डलात् । अरातिदिङ्मुखो भूत्वा कुण्डे त्र्यस्रे विधानतः ॥ १३ ॥
पलायते वा रोगार्तः प्रणमेद्वा भयान्वितः । वैरी बलसमग्रोऽपि शौर्यमानान्वितोऽपि च ॥ १४ ॥
पलाशेध्मानले तस्य पञ्चाङ्गैस्तदघृताप्लुतैः । होमेन सोमवारेषु भवेत् प्राग्वन्न संशयः ॥ १५ ॥
खादिरेध्मानले तस्य पञ्चाङ्गैस्तद्घृताप्लुतैः । वारे भौमस्य हवनात् तदाप्नोति सुनिश्चितम् ॥ १६ ॥
अपामार्गेध्मजे वह्नौ तत्समिद्भिर्हुनेत् तथा । बुधवारेषु शुभ्रायाः सवत्साया घृतान्वितम् ॥ १७ ॥
पूर्वोक्तफलसंसिद्धिर्भवत्येव च तद्दिनैः । तत्तद्वारेषु भजनात् पूर्वमेव हुतक्रिया ॥ १८ ॥
सर्वत्र प्रोक्तमेवार्चाजपयन्त्रादिकर्मसु । तत्तन्नित्यार्चनं तत्तद्वारेशद्वयपूजनम् ॥ १९ ॥

---

१ 'सफला' क. पाठः । २ 'वशी' क. पाठः । ३ 'योगार्चा' 'योरर्चां' ग. पाठः । ४ 'महा' क. पाठः । ५ 'मगधो' क. पाठः ६ 'आगत' क. पाठः । ७ 'सघृ' क. पाठः । ८ 'च' क. पाठः । ९ 'प्रोक्तहोमा' क. पाठः ।

विधाय पश्चात्कर्माणि तानि कुर्यात् समाहितः । शीघ्रं तत्फलसंसिद्धिं भवत्येवान्यथान्यथा ॥२०॥
पिप्पलाग्नौ गुरोर्वारे तदुत्थैस्तद्घृतप्लुतैः । हुनेत्तथा तत्फलाप्तिस्तद्दिनैः स्यादसंशयम् ॥ २१ ॥
उदुम्बराग्नौ भृगुजे वारे होमं तदुद्भवैः । तत्सिक्थैर्विदधीतेत्थं तद्दिनैस्तत्र सिध्यति ॥ २२ ॥
शमीवह्नौ तदुत्थैस्तु जुहुयात् कृष्णगोघृतैः । तद्दिनात् तत्फलानि स्युरिति वारेषु सप्तसु ॥ २३ ॥
विजयो [1]विहितः सम्यग्हवनात् तिथिऋक्षयोः । विजयं शृणु देवेशि कथयामि क्रमेण ते ॥ २४ ॥
प्रतिपत्तिथिमारभ्य पञ्चम्यन्तक्रमेण वै । शालिचणकमुद्गैश्च यवमाषैश्च होमतः ॥ २५ ॥
महिषाज्यप्लुतैस्ताभिस्तिथिभिः समवाप्नुयात् । षष्ठ्यादि च दशम्यन्तमजाभवघृतैस्तदा ॥ २६ ॥
प्रागुक्तैर्निस्तुषैर्होमात् प्रागुक्तं फलमाप्नुयात् । तदूर्ध्वं पञ्चदश्यन्ते समस्तैश्च तिलद्वयैः ॥ २७ ॥
सिताक्तैः[3] पायसैः सिक्तैराविकैस्तु घृतैस्तथा । हवनात् फलमाप्नोति यदादौ फलमीरितम् ॥ २८ ॥
एवं नक्षत्रवृक्षोत्थवह्नौ तैस्तैर्मधुप्लुतैः । हवनादपि तत्प्राप्तिर्भवत्येव न संशयः ॥ २९ ॥
विद्यायां प्राग्वदर्णानि पञ्च युञ्ज्यात् स्वरैस्तथा । अशीत्यर्णवती विद्या तैर्यन्त्राणि शृणु प्रिये ॥ ३० ॥
प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च दश सूत्राणि पातयेत् । एकाशीतिपदानि स्युस्तेषु तानि लिखेत् क्रमात् ॥३१॥
मध्यकोष्ठेऽभिधां कृत्वा प्रागुक्तविधिना युतम् । शूलीकृत्य च रेखाग्राण्यत्रावाह्याभिपूज्य ताम् ॥ ३२ ॥
उपासीत पुरो विद्यां जपं[7] नित्यं समर्चयेत् । विद्याकर्म तत्र यन्त्रे यजेत् तत्फलमाप्नुयात् ॥ ३३ ॥

अथ यन्त्रलेखनक्रमः सुगमः । तथा—

प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च चतुःसूत्रनिपातनात् । नवानि संभवन्त्यत्र कोष्ठानि परमेश्वरि ॥ ३४ ॥
तेषु प्रत्येकमब्जानि साष्टपत्राणि संलिखेत् । तेषु मध्यस्थपद्मस्य कर्णिकायां समालिखेत् ॥ ३५ ॥
नामगर्भां तु तां विद्यां तद्बहिश्चाष्टपत्रके । तेष्वादितोऽष्टौ संलिख्य बिन्दुना तद्बहिस्तथा ॥ ३६ ॥
कर्णिकायां तु नामैकं बहिरष्टौ तथाष्टसु । एवमष्टसु संलिख्य वेष्टयेन्मातृकाक्षरैः ॥ ३७ ॥
विलोमैरनुलोमैश्च मायाबिन्दुसमन्वितैः । चतुरस्रत्रये बाह्ये ठवाग्रे समालिखेत् ॥ ३८ ॥
एवं कृत्वा हस्तयुग्ममाने कुम्भं विधाय तम् । विद्याक्षरौषधिकाथजलैरापूर्य पूर्ववत् ॥ ३९ ॥
अभ्यर्च्य विद्यामयुतं जपित्वा तैर्विधानतः । अभिषिञ्चेत् ततः क्लेशैर्विमुक्तो जायते सुखी ॥ ४० ॥
विजयं सर्वतो भूयात् प्रोक्तेष्वपि च सप्तसु । नवग्रहार्तौ रिपुभिः सर्वतः क्लेशसंभवे ॥ ४१ ॥
समरस्योद्यमे कीर्तिसमृद्ध्योरप्यवाप्तये । पुत्रार्थे वाञ्छितप्राप्त्यै त्रिषु जन्मसु कारयेत् ॥ ४२ ॥
एतद्यन्त्रं गैरिकेण पीठे संलिख्य तत्र ताम् । देवीमावाह्य संपूज्य जपेद्विद्यां तथायुतम् ॥ ४३ ॥
एवं त्रिःसप्तभिः[8] सप्तरात्राद्विश्वं वशं नयेत् । राजानं वनितां मर्त्यानन्यांश्च प्राणिनोऽखिलान् ॥४४॥
हरिद्राढ्यपटे कृत्वा कलशे वा शरावयोः । निधाय भित्तिमध्ये वा शयनस्थानके निजे ॥ ४५ ॥

---

१ 'भिहितः' क. पाठः । २ 'बलि' क. पाठः । ३ 'सिताक्तैः' क. पाठः । ४ 'सूत्रनिपाततात्' क. पाठः ।
५ 'पात्' ग. पाठः । ६ 'यन्त्रस्था' क. पाठः । ७ 'नि' क. पाठः । ८ 'त्रिः' क. पाठः । ९ 'याः' क. पाठः ।

अभ्यर्च्य त्रियया जापं कुर्यात् संध्यासु नित्यशः । सहस्रं प्रोक्तकलनात्[1] स्तम्भयेदखिलं दृढम् ॥ ४६ ॥
शत्रोरुद्योगरोषाभ्यामनिष्टकरणं तथा । व्यवहारे रणोद्योगे वादे वाचं रुषं मतिम् ॥ ४७ ॥
एतत्प्रागुक्तसुरभिद्रव्यैरालिख्य तत्र ताम् । संध्यासु पूजयेन्नित्यं सहस्रं प्रजपेत्तथा ॥ ४८ ॥
प्रोक्तकालप्रयोगेण श्रियं प्राप्नोति पुष्कलाम् । .... ।

इति । अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— तत्र प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च चतुश्चतुःसूत्रनिपातनात् समान्तरालानि नव कोष्ठानि कृत्वा, तेषु नवसु कोष्ठेषु अष्टदलपद्मानि सकर्णिकानि नव कृत्वा, मध्याष्टदलकर्णिकायां साध्यनामयुक्तां विजयाविद्यां विलिख्य, बहिरष्टसु दलेषु प्रागुक्ताशीत्यक्षरेषु प्रथमतोऽष्टाक्षराणि विलिख्य, पूर्वदिग्गताष्टदले कर्णिकायां नवमाक्षरं साध्यनामगर्भं विलिख्याष्टदलेष्वष्टाक्षराणि विलिख्य, तथैवाग्नेयदिक्स्थाष्टदलपद्मेषु विलिख्य बहिश्चतुरस्रत्रयं कृत्वाभ्यन्तराले विसर्गयुक्तां विलोममातृकां विलिख्य तद्बहिर्लेखाभ्यां वेष्टयेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

.... । अथान्यद्वज्ररूपं तु यन्त्रं वक्ष्येऽतिवैभवम्[2] ॥ ४९ ॥
प्राग्वद् द्विसप्तरूपाणां[3] पातेनोत्पादयेत् तथा । कोष्ठानि नवषष्ट्या च युतं शतमतिस्फुटम् ॥ ५० ॥
तच्चतुष्कोणकोष्ठानि मार्जयेत् सैकविंशतिम् । मध्ये वज्रं भवेत् पञ्चाशीतिकोष्ठैर्यथाविधि ॥ ५१ ॥
तच्चतुर्दिक्षु विलिखेत् त्रिकोणान्येककोणतः[4] । सर्वमध्यस्थकोष्ठे च चतुर्दिक्षु न्यसेत् तथा ॥ ५२ ॥
विद्यां नामोदरां कृत्वा प्राग्वद्वर्णांस्तु संलिखेत् । एतदग्रचतुष्कस्य स्पर्शात् त्रिचतुरस्रकम् ॥ ५३ ॥
विधाय तत्र विलिखेत् मातृकां प्राग्विधानतः । एतेन[5] वज्रयन्त्रेण विजया विजयप्रदा ॥ ५४ ॥
एतत्प्रोक्तेषु संलिख्य स्थापयेत् प्रोक्तरूपतः । विजयं समवाप्नोति प्रोक्तेष्वपि च सप्तसु ॥ ५५ ॥
विलिख्याश्वत्थफलकातले यन्त्रं कुचन्दनैः । जपाराधनसंसिद्धं[6] स्थापयेच्छून्यवेश्मसु ॥ ५६ ॥
देशे वा तत्र दिनशो वर्धते श्रीरचञ्चला । पिशाचा राक्षसाः कृत्या वेतालाः स्युर्न तत्र वै ॥ ५७ ॥
पलाशफलकायां तु विलिख्यैतद्यथाविधि । स्थापयेद्यत्र कुत्रापि तत् क्षेत्रं ब्राह्मणास्पदम् ॥ ५८ ॥
पूर्वोक्तस्थापनाद् राजधानी भवति सुस्थिरा । वटे विलिख्य खननात् पत्तनं भवति ध्रुवम् ॥ ५९ ॥
उदुम्बरे विधायेत्थं स्थापनादचिरेण वै । अहितानाश्रयं स्थानं भवत्येव न संशयः ॥ ६० ॥
वज्रस्य दिक्त्रिकोणान्तरालात् कुर्यात् त्रिशूलकम् । दाहव्याप्ते स्वसंयुक्ते लिखेत् तच्छूलमध्ययोः ॥ ६१ ॥
तत्र संस्थाप्य गदितं विद्याजप्तविभूतिना । भालस्थेनाभिजप्तेन तमाविश्य गदो वदेत् ॥ ६२ ॥
स्वावेशकारणं कर्म स्वापयानक्रमं तथा । ग्रहभूतपिशाचाद्या अस्याविश्यापयान्ति वै ॥ ६३ ॥
(तदैव दासवत् तस्य वशे भवति तद्बलात् ।) यन्त्रमेतद्विलिख्याश्मन्यभ्यर्च्य स्थापयेत् क्वचित् ॥ ६४ ॥
राज्ञो गेहे तस्य राज्ञः क्षमा मुञ्चति नान्वयम् । स्थाने गजानां वाहानां नव कृत्वा नवस्वपि ॥ ६५ ॥
स्थानेषु स्थापितान्येतान्यर्चयेद् दिनशस्तथा । दिक्षु मध्ये च तत्रैव रोगाः कृत्याः परेरिताः ॥ ६६ ॥

---

१ 'सहस्रं प्रोक्तकालेन' क. पाठः । २ 'अतिदुर्लभम्' ग. पाठः । ३ 'सूत्राणां' क. पाठः । ४ 'कोष्ठतः' क. पाठः ।
५ 'एकेन' क. पाठः । ६ 'जप' ग. पाठः ।

वीक्षितुं भुवनं नैव शक्ताः स्युस्तत्प्रभावतः । चन्द्रचन्दनकाश्मीरैरालिख्याभिनवे पटे ॥ ६७ ॥
अभ्यर्च्य विद्याजप्तं तं पटमास्तीर्य शाययेत् । दाहज्वरार्तमचिरान्मुच्यते तज्ज्वरेण सः ॥ ६८ ॥
अन्येष्वपि गदेष्वेवं कारयेत् तद्विमुक्तये । समरेषु महीपानां यन्त्रमेतदुदीरितम् ॥ ६९ ॥
निःसाने पटहेऽन्येषु वाद्येषु च समालिखेत् । दरदेनाथ तन्मध्ये तामावाह्य समर्चयेत् ॥ ७० ॥
विजयां विजयावाद्यै युगपत् ताडयन् व्रजेत् । प्रत्यर्थिसेना तच्छब्दाकर्णनेन पलायते ॥ ७१ ॥
दिशो दश भयोद्विग्ना नाभियाति कदाचन । सजीवभूतकालेषु यन्त्रमेतद्विनिर्मितम् ॥ ७२ ॥
गुलिकीकृत्य तत्कण्ठे[1] बद्ध्वा पश्चात् तु योजयेत् । एतद्दर्शनमात्रेण पलायन्ते दिशो दश ॥ ७३ ॥
निर्जीवेषु च तद्यन्त्रं जयमाप्नोति सर्वतः । नासाध्यं विद्यते तेन वज्रयन्त्रेण पार्वति ॥ ७४ ॥
ध्यायेद्वक्त्रे रिपोर्यन्त्रं विद्यां वा लोहिताकृतिम् । तदैव दासवत् तस्य वशो भवति तद्बलात् ॥ ७५ ॥
इति ते विजयानित्यावैभवास्तु समीरिताः ।

एतदत्र (स्य ? स्तु) सुगमत्वान्न विस्तारितः । इति विजयानित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ सर्वमङ्गलाप्रयोगविधिः । तत्र श्रीतन्त्रराजे— (१६ । १७)

जपं तु नित्यशः कुर्यादग्रे तस्याः सहस्रकम् । प्राग्वत् तां साधयेद्विद्यां द्वात्रिंशल्लक्षमानतः ॥ १ ॥
होमं दशांशतः कुर्याद्दन्नाज्याभ्यां घृतेन वा । एवं संसिद्धविद्यस्तु कुर्यात् प्रोक्तानशेषतः ॥ २ ॥
प्रयोगानन्यथा तस्य नैष्फल्यमयशो मृतिम् । विदध्यात् तेन तां प्रोक्तक्रमेणाराध्य भक्तितः ॥ ३ ॥
संसाध्य पश्चात् कुर्वीत मङ्गलान्मङ्गलोदितान् । प्रयोगार्थो वर्णशक्तीर्वक्ष्ये देवि शृणु प्रिये ॥ ४ ॥
सोमसूर्याग्निरूपाश्च ताश्चाष्टत्रिंशदेव ताः । अमृता मानदा पूषा तुष्टिः पुष्टी रतिर्धृतिः ॥ ५ ॥
शशिनी चन्द्रिका कान्तिर्ज्योत्स्ना श्रीः प्रीतिरङ्गदा । पूर्णा पूर्णामृता कामदायिन्यः स्वरजाः कलाः ॥ ६ ॥
एताः षोडश चन्द्रस्य कलाः कल्पद्रुमोपमाः । तपिनी तापिनी धूम्रा मरीचिर्ज्वालिनी रुचिः ॥ ७ ॥
सुषुम्ना भोगदा विश्वा बोधिनी धारिणी क्षमा । एतास्तु[2] शक्तयः प्रोक्ताः क्रमाद् द्वादश भानुजाः ॥ ८ ॥
भकारादिडकारान्तवर्णोच्चारो विलोमतः । धातार्यमा च मित्रश्च वरुणो सौभगस्तथा ॥ ९ ॥
विवस्वानिन्द्रपूषार्काः पर्जन्यः समनन्तरः । त्वष्टा विष्णुरिति प्रोक्ता द्वादशार्काः क्रमेण वै ॥ १० ॥
कादिठान्तार्णतनवः सर्वगाः सर्वसिद्धिदाः । धूम्रार्चिरूष्मा ज्वलिनी ज्वालिनी विस्फुलिङ्गिनी ॥ ११ ॥
सुश्रीः सुरूपा कपिला हव्यकव्यवहे अपि । यादिक्षान्ताक्षरमयाः शक्तयो दश कीर्तिताः ॥ १२ ॥
तेषां दशानां नामानि वासनोक्तानि ते शिवे । कादिक्षान्ताक्षराणां तु द्वात्रिंशन्मिथुनानि वै ॥ १३ ॥
प्रोक्तक्रमेण संपूज्य विनियुञ्ज्यात् तु सर्वतः । स्वराणां तु स्वतन्त्रत्वात् स्वतन्त्राः शक्तयस्तथा ॥ १४ ॥
तासां नाथास्तत्सदृशनामरूपाः समीरिताः । मिथुनान्येवमुक्तानि त्रिंशदष्टक्रमेण वै ॥ १५ ॥
तानि संपूज्य तत्तेजस्त्रयात्मनि जले शिवे! । प्रोक्तानि देवतारूपाण्यावाह्याभ्यर्च्य तैर्जलैः ॥ १६ ॥

---

१ 'स्कन्धं' क. पाठः । २ 'स्युः' क. पाठः ।

अभिषेकात्तु तत्तेजस्त्रयं देव्यात्मता भवेत् । .... ।

अत्र स्वरान्विना द्वाविंशतिमिथुनानि सूर्यस्याग्नेश्च कलाद्वाविंशतित्वात्स्वरैर्मिलित्वा अष्टात्रिंशन्मिथुनानीत्यर्थः । तथा—

.... । वाताद्यैर्ग्रासमायान्तैः षट्सप्ततियुतैः शतैः ॥ १७ ॥

पञ्चभिर्योजयेन्नित्यां विद्यां तां सर्वमङ्गलाम् । ततस्तस्या वनस्थाने स्वरान् षोडश योजयेत् ॥ १८ ॥

ततः सहस्रैर्नवभिर्द्विशतेन च षोडश । रूपाणि नित्याविद्याया जायन्ते परमेश्वरि ॥ १९ ॥

तैर्यन्त्राणि प्रयोगांश्च फलानि च वदामि ते ।

अस्यार्थः—वाताद्यैरकाराद्यैर्ग्रासमायान्तैर्ग्रासो क्षकारः माया विसर्गस्तत्सहितक्षकारान्तैः षट्सप्तत्युत्तरपञ्चशत (५७६) वर्णैः पूर्णमण्डलरूपैरित्यर्थः । ततः सर्वमङ्गलाविद्याया वनस्थाने औकारस्थाने षोडशस्वरान् योजयेत् । तद्बीजमेव षोडशस्वरयुक्तं कुर्यादित्यर्थः । एवं षोडशस्वरयुक्तसर्वमङ्गलाबीजेन प्रागुक्तपूर्णमण्डलवर्णान् योजयेत् । यथा—स्वंअंस्वंआंस्वंइंस्वंईं इत्यादि स्वंक्षः इत्यन्तं (५७६)। एवं स्वांअंस्वांआं स्वांइंस्वांईं इत्यादि स्वांक्षः इत्यन्तं (५७६) । स्विंअंस्विंआंस्विंइंस्विंईं इत्यादि स्विंक्षः इत्यन्तं (५७६)। एवं नव सहस्राणि षोडशोत्तरद्विशतवर्णाः (९२१६) जायन्ते इत्यर्थः ॥ तथा—

.... । वृत्तद्वयं विधायास्य बहिः षट्कोणमालिखेत् ॥ २० ॥

तद्बहिश्चाष्टपत्राब्जं तद्बहिस्तत्त्रयं तथा । कृत्वा तेषु न्यसेद्विद्याकूटान्युक्तक्रमेण वै ॥ २१ ॥

तेष्वाद्यं मध्यतः साध्यसमेतं विलिखेद् बहिः । षट्सु कोणेषु चत्वारि प्रत्येकं विलिखेत् ततः ॥२२॥

अष्टच्छदेषु प्रत्येकं पञ्च पञ्च समालिखेत् । बहिर्वृत्तान्तरयुगे मातृकां माययान्विताम् ॥ २३ ॥

विलोमामनुलोमां च स्वेन सम्यक् समालिखेत् । अन्तः षडन्तरालेषु पर्यायदिनसंभवे ॥ २४ ॥

नित्ये लिखेदग्रतस्तु प्रादक्षिण्येन सर्वतः । एवं यन्त्राणि जायन्ते तैः कूटैरुक्तभेदतः ॥ २५ ॥

शतं च चत्वारिंशच्च चत्वारि च ततः क्रमात् । एवमन्यानि कूटानि प्रोक्तानि विलिखेत् क्रमात् ॥ २६ ॥

मध्ये नामसमेतानि तदन्यान्यभितो लिखेत् । त्रयोदशमितैर्लक्षैः सप्तविंशतिसंख्यकैः ॥ २७ ॥

सहस्रैश्च शतेनापि चतुर्भिस्तानि संख्यया । यन्त्राणि तेन[1] जायन्ते तैश्चासौ सर्वमङ्गला ॥ २८ ॥

एवमासां तु नित्यानां यन्त्राणि स्युः पृथक् पृथक् । तस्मादाभिरसाध्यानि न कदाचिच्च कुत्रचित् ॥२९॥

विद्यन्ते तेषु यत् किञ्चिद्वक्ष्ये कोऽशेषतो वदेत् । नाथात्मकानि येन स्युस्तेन तानि नवक्रमैः ॥ ३० ॥

भित्त्वा षोडशधा देवि विदध्याद्विनियोगकम् । विशालमध्यविन्यासं विधाय नवकोष्ठकम् ॥ ३१ ॥

प्रागादिमध्यपर्यन्तं प्रादक्षिण्यक्रमाल्लिखेत् । नवानि नवसु प्राज्ञे तेषु ऋक्षाणि चालिखेत् ॥ ३२ ॥

सप्तम्या साध्यसंयुक्तं नाथान् देवीश्च तत्क्रमात् । यद्यद्धि वाञ्छितं कर्म तत्तत् तेषु विलिख्य वै[2] ॥ ३३ ॥

पीठे वा भूतले वापि पूजयेत् प्रोक्तवासरे । ततः प्राप्ते वाञ्छितार्थे स्वात्मन्युद्वास्य देवताः ॥ ३४ ॥

चक्रं प्रक्षाल्य तत् तोयं[3] केदारादिषु निक्षिपेत् । एवमन्यानि यन्त्राणि प्रोक्तानि क्रमतः शिवे ॥ ३५ ॥

१ 'देवि' क. पाठः । २ 'तत्तेषु विनियोजयेत्' ख. पाठः । ३ 'तिर्यक्' क. पाठः ।

विनियुञ्ज्यादभीष्टेषु कार्येषु क्रमतः शिवे । परसंख्यासमेतानि तेषु तेष्वप्ययं विधिः ॥ ३६ ॥
सर्वतः सौम्यकर्माणि सिध्यन्त्येवानया ध्रुवम् । वश्येषु ज्ञानसंप्राप्तौ सर्वप्रत्यूहशान्तये[1] ॥ ३७ ॥
लक्ष्मीप्राप्तौ तथारोग्यसिद्धौ रोगार्तिशान्तिषु । विजयाय समस्तापत्तारणायाभिवृद्धये ॥ ३८ ॥
पुत्रार्थं सर्वरक्षायै पूजयेत् तेषु तत्क्रमात् । गजाश्वगोखरोष्ट्राजमहिषीणां विवृद्धये ॥ ३९ ॥
तेषां रोगादिपीडासु तच्छान्त्यै च यथाक्रमात् । निर्माय नवयन्त्राणि तत्र तत्रार्चयेच्छिवाम् ॥ ४० ॥
तेषु तेषूक्तकार्येषु तत्तत्संप्राप्तिहेतवे । नव प्राकारयुक्तानि षोडश प्रथमादिषु ॥ ४१ ॥
तिथिषु प्रोक्तरूपाणि तत्र तां सर्वमङ्गलाम् । पूजयेद्वाञ्छितावाप्त्यै प्रथमे सर्वदा यजेत् ॥ ४२ ॥
एवमेषा महासिद्धिकरी पूजाजपादिना । लघुमन्त्रक्रियामासां पूजां सर्वार्थसिद्धिदाम् ॥ ४३ ॥
पूर्णामनतिविस्तारां मङ्गलां ब्रूहि मे शिव । देवर्षिसिद्धगन्धर्वयक्षदेवाङ्गनाश्रयाम् ॥ ४४ ॥
पूजां वक्ष्यामि देवेशि गुह्यां शृणु मनोहराम् । विद्यया कुलसुन्दर्या कराङ्गन्यासपूर्वकम् ॥ ४५ ॥
अर्घ्यं तथा विधायाथ पीठे चक्रं विधाय तत् । चन्दनागुरुकर्पूररोचनादरदादिषु ॥ ४६ ॥
एकेन तत्र ताः सम्यगुक्तरूपमथार्चयेत् । रत्नादिषूक्तेष्वालिख्य प्रतिष्ठाप्यात्र पूजयेत् ॥ ४७ ॥
वृत्तस्यायामविस्तारद्वये त्वेकतुरीयतः । वृत्ते विधाय चिह्नानि तेषु सूत्राणि पातयेत् ॥ ४८ ॥
त्रयमन्तरतो मुक्त्वा तेन द्वादशकोणकम् । तेषां मर्मसु मध्ये च विदध्याद् वृत्तयुग्मकम् ॥ ४९ ॥
मध्यवृत्तस्य मध्ये तु योनिं कुर्यात् समास्रकम् । प्राग्वत् तिस्रोऽर्चयेन्नित्यास्तत्कोणेषु प्रदक्षिणम् ॥ ५० ॥
अन्या अन्येषु कोणेषु पूजयेद् द्वादश क्रमात् । अग्रात् प्रदक्षिणं पश्चाद्बलिं दध्याद्यथाविधि ॥ ५१ ॥
सप्ताक्षर्या केवलया केवलां ललितां जपेत् । नित्यानां ललिताद्यानां षोडशानां च नामभिः ॥ ५२ ॥
नित्यासप्ताक्षरीभिः स्युर्विद्याः पूजासु सर्वदा । ताभिः षोडशविद्याभिर्नित्यास्ताः षोडशार्चयेत् ॥ ५३ ॥
तद्विद्याक्षरसंख्यास्तु शृणु वक्ष्ये यथाक्रमम् । प्रथमायाश्च सप्तम्या विद्या स्यात् षोडशाक्षरी ॥ ५४ ॥
द्वितीयायाश्चतुर्थ्यास्तु[2] चतुर्दशभिरक्षरैः । तृतीयायाश्च षष्ठ्याश्च दशम्या दशपञ्चकम् ॥ ५५ ॥
द्वादश्याः सचतुर्दश्याः पञ्चदश्याः क्रमेण वै । पञ्चम्याश्च नवम्याश्च त्रयोदश्यास्त्रयोदश ॥ ५६ ॥
एकादश्यास्तु साष्टम्याः षोडशशा द्वादशोदिताः । अस्मिन्नेवार्चयेच्चक्रे चतुर्विंशतिभिस्तथा ॥ ५७ ॥
सविंशतिशता विद्या जपेत्तास्ताश्च सिद्धये । अन्या त्रिंशत्सप्तशतं तैर्यन्त्रेष्वेव पूजनम् ॥ ५८ ॥
आसां पूजाजपाद्येषु यन्त्रेषु च समीरितम् । एतल्लघुप्रकारं तु यन्त्रं सर्वार्थदायकम् ॥ ५९ ॥
तेन तत्रोक्तमखिलं साधयेद्वज्ररूपिणा । .... ॥

इति । अत्र " वृत्तद्वयं विधाय " इत्यादिश्लोकषट्कस्यायमर्थः—प्रथमतो वृत्तद्वयं विधाय तद्बहिः षट्कोणं कृत्वा तद्बहिरष्टदलपद्मं विरच्य तद्बहिर्वृत्तद्वयं कृत्वा मध्ये साध्यगर्भमाद्यकूटं विलिख्य, षट्कोणे प्रतिकोणं चत्वारि चत्वारि कूटानि विलिख्याष्टपत्रेषु प्रतिपत्रं पञ्च पञ्च कूटानि विलिख्य, बहिर्वृत्तान्तरालद्वयस्याभ्यन्तरान्तराले विसर्गसहितां प्रतिलोममातृकां विलिख्य, बाह्यान्तराले बिन्दुयुक्तामनुलोममातृकां विलिख्यान्तः

1 'न्तिषु' क. पाठः । 2 'र्थ्यां' क. पाठः ।

कोणान्तरालेषु पर्यायनित्यातद्दिननित्ययोः षडक्षराणि स्वाग्रात् प्रादक्षिण्येन विलिखेदिति । एवं मध्ये कूटं तथैव स्थापयित्वा द्वितीययन्त्रेऽग्रिमकूटानि विलिखेदेवं तृतीये तदग्रिमकूटानि विलिखेत् । एवमेकैकस्य कूटस्य चतुश्चत्वारिंशदुत्तरशतं (१४४) यन्त्राणि जायन्ते । एवं क्रमेण सर्वाणि यन्त्राणि त्रयोदशलक्षाणि सप्तविंशतिसहस्राणि चतुरुत्तरशतसंख्यानि (१३२७१०४) भवन्ति । एवमन्यासां नित्यानां यन्त्राणि भवन्तीत्यर्थः । यन्त्राणां विनियोगानाह— 'नाथात्मकानि' इति । अस्यायमर्थः— विशालायामं नवकोष्ठात्मकं चक्रं विलिख्यैकैकस्मिन् कोष्ठे सूत्रत्रयनिपातनात् षोडश कोष्ठानि विलिख्यैकैकस्मिन् कोष्ठे एकमेकं यन्त्रं विलिखेत् । एवं चतुश्चत्वारिंशदुत्तरशतं (१४४) यन्त्राणि भवन्ति । नवकोष्ठेषु त्रिरावृत्त्या सप्तविंशतिनक्षत्राणि विलिख्य नवसु नवनाथान् विलिख्य, सप्तम्यन्तं साध्यनाम "वाञ्छितं कर्म देहि" इति विलिख्य प्रोक्तक्रमेण पूजादिकं कुर्यात्, प्रोक्तफलानि भवन्तीत्यर्थः । एवमन्येषां यन्त्राणामपि प्रोक्त एव क्रमो ज्ञेयः । "लघुमन्त्रक्रिया" मित्यादिश्लोकैर्लघुपूजोक्ता । तत्र चतुर्दशारं विलिख्य, मध्ये त्र्यस्रं विधाय तन्मध्ये ललितात्र्यस्रे तिस्रः चतुर्दशस्वरेषु चतुर्दशनित्याः पूज्या इत्यर्थः । तत्तद्विद्याया उच्चारणाशक्तौ नाममन्त्रैः पूजा कार्येत्याह— 'प्रथमायाश्च' इत्यादिश्लोकैः । ते मन्त्रास्तु तत्तत्संख्यां ज्ञात्वोह्याः । 'अस्मिन्नेवार्चयेच्चक्रे' इत्यादिश्लोकेन चतुश्चत्वारिंशदुत्तरशतकूटानि प्रागुक्तान्यप्यस्मिन्नेव चक्रे जपेदित्यर्थः । अन्यानि नित्याप्रकरणे प्रोक्तानि विंशत्युत्तरसप्तशत (७२०) कूटानि तत्रोक्तयन्त्रेष्वेव पूजयेदित्यर्थः ॥ तथा—

.... । तद्वज्रं द्विविधं प्रोक्तं कोष्ठकोणात्मभेदतः ॥ ६० ॥
कोणात्मवज्रनिर्माणप्रयोगाः परतः शिवे । तयोस्तु कोष्ठरूपं तु वज्रं वक्ष्ये यथाविधि ॥ ६१ ॥
यत्साधकोऽप्सितावाप्त्यै सुराङ्घ्रिपसमो भवेत् । प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च चतुर्विंशतिसूत्रतः ॥ ६२ ॥
नवविंशतिभिः पञ्चशतं कोष्ठानि तेषु वै । कोणेषु मार्जयेत् षड्भिः षष्टिकोष्ठानि पूर्ववत् ॥ ६३ ॥
शिष्टेषु[1] वज्रकोष्ठानि पञ्चषष्ट्या शतद्वयम् । तेषु प्राग्वत् त्रिकोणानि चतुर्दिक्षु चतुष्टयैः ॥ ६४ ॥
कोष्ठैर्विधायाधो मध्ये बाह्यारम्भात् प्रदक्षिणम् । प्रवेशगत्या विलिखेच्चित्रादिललितान्तकम् ॥ ६५ ॥
मध्येऽवशिष्टेष्वन्यार्णचतुर्विंशतिमालिखेत् । ललितार्णचतुर्भेदजनितां नामशक्तियुक् ॥ ६६ ॥
ललितां साध्यगर्भां तु विलिखेन्मध्यकोणतः । एवं यन्त्रं समालिख्य शिलालोहत्रयादिषु ॥ ६७ ॥
संस्थाप्य कुत्रचित् स्थाने पूजयेद्वाञ्छिताप्तये । यस्मिन् देशे वज्रयन्त्रं स्थापितं योजनावधि ॥ ६८ ॥
मङ्गलान्येव जायन्ते नामङ्गलकथा क्वचित्[2] । पूजाचक्रे च तासां तु नामानि प्रतिकोणकम् ॥ ६९ ॥
विलिख्य मध्ये ललितां साध्यगर्भां समालिखेत् । बहिर्वृत्ते मातृकां च तच्चक्रं स्थापयेद् भुवि ॥ ७० ॥
तेनापि पूर्ववत् प्रोक्तं देशे न स्यादमङ्गलम् । तस्मिन् सर्वत्र संलिख्य तां विद्यां सर्वमङ्गलाम् ॥ ७१ ॥
मध्ये साध्याक्षरोपेतां स्थापयेत् तत्फलाप्तये । प्रागुक्ते वज्रयन्त्रे वा द्वादशारेऽपि वा शिवे ॥ ७२ ॥
संस्थाप्य कुम्भं तद्वर्णभूरुहक्वाथपूरितम् । विद्यया विधिवज्जप्तैरभिषिञ्चेज्जलैः शुभैः ॥ ७३ ॥
जन्मर्क्षेषु विशेषेण समस्तामयशान्तये । पूर्णसंपत्समृद्ध्यै[3] च ग्रहरोगादिशान्तये ॥ ७४ ॥
तथान्यमपि देवेशि प्रयोगं सर्वपावनम् । दारिद्र्यवनदावाग्निं पापाब्धिवडवानलम् ॥ ७५ ॥

---

१ 'तु' क. ग. पाठः । २ 'भवेत्' ग. पाठः । ३ 'पूर्व' क. पाठः ।

सङ्कोचध्वान्तमार्तण्डं सन्तोषाब्धिविधूदयम् । प्रागुक्ताक्षरसंभिन्नां विद्यां नित्यां समाहितः ॥ ७६ ॥
मौनी जपेत् प्रसूनैश्च पूजयेत् सौरभान्वितैः । तर्पयेत् सलिलैः सिन्धुगामिनीसंभवैः शिवे ॥ ७७ ॥
सौरभाढ्यैस्तिलैः शुभ्रैस्तण्डुलैर्विधिवद्धुनेत् । संस्थाप्य कुम्भं प्रोक्ताम्बुपूर्णं संपूज्य भक्तितः ॥ ७८ ॥
प्रोक्ताम्बु अष्टरौषधिकाथम् ।
समस्तं तत् क्रमादेकवारं तैरभिषेकतः । घोराभिचारकृत्यादिदुःखेभ्यो मुच्यते क्षणात् ॥ ७९ ॥
भूतप्रेतपिशाचापस्माररात्तसयत्तकाः । कुमारा गुह्यका वीरा डाकिन्यश्चातिदारुणाः ॥ ८० ॥
विमुच्य तत्क्षणाद्भीताः प्रयान्त्येवान्यतः क्षणात् । समुद्रगासरित्तोये ताः समावर्तयेत् स्थितः ॥ ८१ ॥
कण्ठमात्रे मण्डलात्तु प्राग्जन्माघैर्विमुच्यते । तथैव घृतहोमेन तर्पणाच्चाब्धिवारिभिः ॥ ८२ ॥
एवं सकलकल्याणा[2] संप्रोक्ता सर्वमङ्गला । नामानुरूपं भजतां कृपया फलदानतः ॥ ८३ ॥
क्षिप्रप्रसादतो नित्यं हर्षोत्पादनतोऽपि च ।

इति सर्वमङ्गलानित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ ज्वालामालिनीनित्यायाः प्रयोगविधिः । तन्त्रराजे—[२० । १४]

अष्टलक्षं हविष्याशी जपेद्विद्यां जितेन्द्रियः । तद्दशांशं तर्पणं च होमं कुर्याच्च गोघृतैः ॥ १ ॥
एवं संसिद्धमन्त्रस्तु कुर्याद्यन्त्राण्यनुक्रमात् । पूजाचक्रे बहिर्भूतचतुरस्रे त्वखण्डिते ॥ २ ॥
विधाय तत्र विलिखेदक्षराणि यथाविधि । सर्वमध्ये तारगर्भं शक्तिमाख्यासमन्विताम् ॥ ३ ॥
त्रयं च त्रिषु कोणेषु षट्सु षट्कमथाष्टसु । अष्टकं बहिरप्येवं बाह्ये दिक्षु नव क्रमात् ॥ ४ ॥
एवं मूलाक्षरैः कृत्वा यन्त्रं तेनैव साधयेत् । समस्तं वाञ्छितं पूजाधारणस्थापनैः शिवे ॥ ५ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— तत्र मध्ये त्रिकोणं तद्बहिः षट्कोणं तद्बहिरष्टास्रं तद्बहिरष्टदलकमलं तद्बहिर्द्वाररहितं चतुरस्रमिति चक्रं निर्माय, मध्ये साध्याख्यागर्भं मायाबीजं प्रणवोदरे विलिख्य त्रिषु कोणेषु त्रीण्यक्षराणि षट्सु कोणेषु षडक्षराणि चाष्टकोणेष्वष्टाक्षराणि अष्टदलेष्वष्टाक्षराणि चतुरस्रे प्रागादिदिक्ष्वष्टाक्षराणि मूलमन्त्रस्य लिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

अकारादिक्षकारान्तवर्णेषु स्वरयोगिषु । चतुष्टयं प्रोक्तयन्त्रं[3] वर्णांस्तत्स्थानतो लिखेत् ॥ ६ ॥
शिष्टमेकं लिखेन्मध्ये साध्याक्षरसमन्वितम् । एवं यन्त्राणि जायन्ते दश तेषामनुक्रमात् ॥ ७ ॥
विनियोगात् फलावाप्तिं प्रवक्ष्यामि शृणु प्रिये । यैरिष्टमखिलं प्राप्नोत्ययत्नात् साधको ध्रुवम् ॥ ८ ॥
द्वितीयादीनि यन्त्राणि मातृकार्णयुतानि वै । क्रमान्नवग्रहाणां स्युस्तत्तद्द्वारेषु तद्दिशि ॥ ९ ॥
तेषु देव्यर्चनात् प्रीतास्त्वनिष्टं ते न कुर्वते । राहुकेतू स्थितौ यत्र तद्राश्यधिपवारके ॥ १० ॥
षडस्राष्टान्तरालेषु ग्रहनाम द्वितीयया । विभक्त्या भाजने सम्यक् प्रीणयामीति संलिखेत् ॥ ११ ॥
आद्ये तु यन्त्रे संलिख्य प्रोक्तक्रममथार्चयेत् । सर्वेष्वपि च वारेषु सर्वेषां प्रीतिसिद्धये ॥ १२ ॥
अनिष्टशान्त्यै नियतमर्चयेत् तान् ग्रहान् प्रिये । एवं यन्त्रेषु दशसु पूजिता नित्यया सह ॥ १३ ॥

१ 'मज्जनात्' ख. पाठः । २ 'संकल्प्य' ग. पाठः । ३ 'न्त्रे' ख. पाठः ।

भीताः क्रूरा अपि तथा क्रूरस्था अपि सर्वदा । सौम्याः सौम्यगतानां तु फलान्येव वितन्वते ॥ १४ ॥
दशस्वपि च यन्त्रेषु दरदैर्गैरिकैस्तु वा । लिखितेष्वर्चितेष्वेवं कुमारं कन्यकां तु वा ॥ १५ ॥
सुशुभावयवां मुग्धां स्नातां धौताम्बरां शुभाम् । तथाविधं कुमारं वा संस्थाप्याभ्यर्च्य विद्यया ॥ १६ ॥
१स्पृष्टशीर्षो जपेद्विद्यां शतवारं तथार्चयेत् । प्रसूनैररुणैः शुभ्रैः सौरभाढ्यैरथापि वा ॥ १७ ॥
दद्याद् गुग्गुलधूपं च यावत्कार्यावसानकम् । ततो देव्या समाविष्टे तस्मिन् संपूज्य २भक्तितः ॥ १८ ॥
ततस्तामुपचारैस्तैः प्रागुक्तैर्विद्यया वशी । प्रजपेत् तां ततः पृच्छेदभीष्टं कथयेच्च सा ॥ १९ ॥
भूतं भवद्भविष्यं च यदन्यन्मनसि स्थितम् । जन्मान्तराण्यतीतानि सर्वं संपूजिता वदेत् ॥ २० ॥
ततस्तां प्राग्वदभ्यर्च्य स्मारमन्युद्वास्य तां जपेत् । सहस्रवारं स्थिरधीः पूर्णात्मा विचरेत् सुखी ॥ २१ ॥
तथा षट्कोणकोणेषु मध्ये ३चालिख्य दाहकम् । तत्र संस्थाप्य गदिनमभ्यर्च्योदीरितक्रमात् ॥ २२ ॥
आवेश्य रोगिणं रोगं पृच्छेत् तत्कारणं शमम् । प्रोक्त्वा तत्सकलं तस्य निर्देशादपयाति च ॥ २३ ॥
प्रथमं स्त्रीकपालस्य मध्यस्थं तापयेन्निशि । जपन् विद्यां स्मरन् साध्यां सद्य आकृष्यतेऽथ सा ॥ २४ ॥
भीतिलज्जाभिमानादिरहिता वेपिताङ्गका । निरस्तेतरसद्भावा मन्मथार्ताभियाति सा ॥ २५ ॥
तद्यन्त्रं पुंस्कपालस्थं स्थापयेत् प्रजपेत् तथा । राजानो राजपुत्रा वा तथान्ये वापि केचन ॥ २६ ॥
विवेकविधुरा मूढास्त्यक्तजातिकुलक्रमाः । वशगा दासवद्भूमौ तिष्ठन्त्यामरणाद् ध्रुवम् ॥ २७ ॥
सर्वासामपि नित्यानामुपदेशेषु तं गुरुः । तत्र चक्रस्य मध्यस्थं चेष्टविद्याजपान्वितम् ॥ २८ ॥
वह्निज्वालापरीताङ्गं भावयन्निन्द्रियाण्यपि । मनःषष्ठानि वैाकर्षन्मनसा प्राग्वदात्मनि ॥ २९ ॥
एवं कृते क्षणादेवं विसंज्ञो निपतेद् भुवि । ततस्तमुत्थाप्य मुखे ४प्रक्षिप्ताम्बु वदेत्ततः ॥ ३० ॥
एष वेधस्त्रिधा प्रोक्तः सद्यः प्रत्ययकारकः । शाक्तशाम्भववेधाभ्यां द्वयो५रात्मैक्ययामलात् ॥ ३१ ॥
शिष्यस्य मूलाधारादिस्थानेषु ब्रह्मरंध्रके । स्मर दाहार्णकान् सप्तेत्युक्त्वा प्राग्वदुदीक्षणात् ॥ ३२ ॥
विदध्याच्छाक्तवेधं तु देशिकः सिद्धविद्यया । शाम्भवं तु शृणु प्राज्ञे वेधमद्भुतविग्रहम् ॥ ३३ ॥
तूष्णीं संस्थापितं शिष्यं तत्तच्चक्रे तदात्मना । स्वयं प्रविश्य तद्देहमेकीभूत्वा पुनः स्वके ॥ ३४ ॥
समागत्यात्मरूपेण तदात्मानं विभाव्य वै । कृतन्यासजपार्चस्तु तत्तनुं वह्निना दहेत् ॥ ३५ ॥
स्यादेष शाम्भवो वेधः प्रोक्तः प्रागेव यामलः । इति वेधत्रयं प्रोक्तं भावनासिद्धि६सूचकम् ॥ ३६ ॥
यामले तु विशेषोऽयं ७विद्धैः पश्चाद्गुरोः श्रुतम् । ज्ञानमन्यच्च सकलं संक्रमेत् तेन तत्समः ॥ ३७ ॥
रक्तचन्दनपङ्केन लिखित्वा प्रथमं शिवे । लोहैर्विरचिते पट्टे फलकायां शिलातले ॥ ३८ ॥
भूमौ वा सुसमे शुद्धे लोष्टाङ्गारविवर्जिते । देवीमावाह्य तत्रैव पूजयेच्छक्तिभिर्वृताम् ॥ ३९ ॥
दिनं दिनत्रयं सप्तवासरं पक्षमेव वा । मासं मण्डलमित्येवं क्रमादिष्टमवाप्नुयात् ॥ ४० ॥

---

१ 'स्पृष्ट्वा शीर्षे' ख. पाठः । २ 'यत्नतः' ख. पाठः । ३ 'चा' ख. पाठः । ४ 'क्षिप्त्वाप्यम्बु' ख. पाठः । ५ 'रैक्यात्मयामलात्' ख. पाठः । ६ 'स्वभाव' ख. पाठः । ७ 'सिद्धः' ख. पाठः ।

वश्यमाकर्षणं स्तम्भं निग्रहं लाभमीप्सितम् । अन्यच्च सकलं सिद्धमवाप्नोत्यर्चनाद् द्रुतम् ॥ ४१ ॥
तदा प्रोक्तगदान्सर्वान् जयेदन्यांस्तथाखिलान् । साधयेत् प्रथमेनैव यन्त्रेणायत्नतः शिवे ॥ ४२ ॥
द्वितीयं दरदैः[1] कृत्वा प्रोक्तेषूच्चगते रवौ । पूजयेत् प्रोक्तकालेन फलान्युक्तान्यवाप्नुयात् ॥ ४३ ॥
विलिख्य राजते पट्टे जपित्वा दिनशः स्पृशन् । सहस्रवारं तां नित्यां विद्यां तद्वासिताम्बुभिः ॥ ४४ ॥
स्नानं पानं पाकजातं कुर्यादुक्तदिनं ततः । प्रमेहैस्त्रिविधैर्घोरैर्मूत्रकृच्छ्रैः सुदारुणैः ॥ ४५ ॥
अश्मरीमूत्रघातादिरोगैर्मुक्तः सुखी भवेत् । जीवेच्च सुचिरं भूमौ नीरोगः स्वस्थमानसः ॥ ४६ ॥
तृतीयं गैरिकैः कृत्वा वैरिनक्षत्रवृक्षजे । तले भूमौ ततः खात्वा तत्राग्निं ज्वालयेत्सदा ॥ ४७ ॥
प्रोक्तैस्तैर्वासरैर्वैरी दाहज्वरगदादिभिः । तच्च नोद्धृत्य सलिले प्रक्षिपेच्चेद्विनश्यति ॥ ४८ ॥
चतुर्थं रोचनापङ्कैरालिख्योक्तप्रपूजनात् । प्राप्नोति विजयं प्रोक्तेष्वखिलेषु सुनिश्चितम् ॥ ४९ ॥
वादे च द्विविधे द्यूते ग्रहेष्वन्येषु सर्वतः । सर्वदा जयिनः सर्वे भवन्त्येतस्य वैभवात् ॥ ५० ॥
पञ्चमं कुङ्कुमैः कृत्वा तत्र तत्पूजनाद्दिनैः । वशे भवन्ति मनुजा दन्तिनो वाजिनः स्त्रियः ॥ ५१ ॥
षष्ठं हरिद्रयालिख्य कर्पटे नामसंयुतम् । मन्दोच्चे स्थापयेत् क्वापि सुबद्धं लिष्टकापुटे ॥ ५२ ॥
शत्रोर्जिह्वां गतिं दोषं[2] दिव्यं राज्ञां समुद्यमम् । वादेच्छां सकलं चान्यदनिष्टं स्तम्भयेद् ध्रुवम् ॥ ५३ ॥
सप्तमं चन्दनैरिन्दुमिलितैरालिखेत्तथा[3] । तत्रार्चयेत् नित्यशस्तां सन्ध्यासु भुवने निजे ॥ ५४ ॥
तद्दिनैरिन्दिरा तस्य सर्वलोकातिशायिनी । भवत्येव महेशानि विचित्रा यन्त्रशक्तयः ॥ ५५ ॥
अष्टमं लगुरुक्षोदैरालिखेत् फलकापुटे । पीठे वा तत्र तां देवीं गुरावुच्चगते दिने ॥ ५६ ॥
तदुच्चकाले सुरभिप्रसूनैस्त्वेवमर्चयेत्[4] । वासांसि च विचित्राणि भूषणान्यप्यवाप्नुयात् ॥ ५७ ॥
मृगस्वेदैस्तु नवममालिख्याभ्यर्च्य तत्र ताम् । तदालिप्तो व्रजेद्यत्र कुत्रापि जनसंसदि ॥ ५८ ॥
सर्वे तं गुरुवद् बुद्धा वशं स्युर्वनिता यदि । तादिष्टसाधिका यावज्जीवमस्यानुभावतः ॥ ५९ ॥
विलिखेद् दशमं प्रोक्तद्रव्यैः सर्वैस्तथैकशः । सद्यस्तैरीरितं सर्वं कार्यमेतत् सुसाधयेत् ॥ ६० ॥
प्रोक्तेषु दशसु प्रोक्तद्रव्यैरालिख्य तेषु च । संस्थाप्य कुम्भं विधिना जापलोग्रग्रहे[6] तदा ॥ ६१ ॥
अभिषिञ्चेत् तद्ग्रहस्य दोषस्थानगतं फलम् । न भवेच्छुभमेव स्यादेवं यन्त्रेष्वशेषतः ॥ ६२ ॥
तथा तदुच्चे तत्पूजां होममन्नाज्यपायसैः । निवेद्य च प्रणम्यार्घ्ययुतं दद्याच्छिवात्मवान् ॥ ६३ ॥
तत्तद्ग्रहार्तिषु क्षिप्रं ते ग्रहास्तत्प्रभावतः । एकादशस्थफलदा नित्यशो यजनादपि ॥ ६४ ॥
सुवर्णे रजते वा तद्यन्त्रेष्वन्यतमं शिवे । विलिख्याभ्यर्च्य तद्विद्याविदे दद्यात् सुपूजितम् ॥ ६५ ॥
षोडशद्वादशनवषट्त्रिनिष्कप्रकल्पितम् । नित्यार्चकस्य नित्यानामेकां पूजयितुं तु वा ॥ ६६ ॥
दद्याद् गन्धादिनाच्यैतं प्रणम्य ग्रहविग्रहम् । पश्चिमामुखमासीनं तस्मै प्रोक्तविधानतः ॥ ६७ ॥
विद्याजप्ताम्बुपानेन वर्धते कुक्षिगोऽनलः । भुक्ते च जठरस्पर्शजपादपि सुनिश्चितम् ॥ ६८ ॥

---

१ 'दे' ख. पाठः । २ 'शेषं, ख. पाठः । ३ 'ततः' ग. पाठः । ४ 'रचयेत्तथा' ग. पाठः । ५ 'यद्यत्तैः' ख. पाठः ।
६ 'उग्रे' ए. पाठः ।

मेषादिराशिगे भानौ मासेषु द्वादशस्वपि । प्रोक्तेषु दशयन्त्रेषु प्रत्येकं त्रित्रिवासरम् ॥ ६९ ॥
पूजयेदेवमब्देन धनधान्यगृहादिभिः । समृद्धो जीवति चिरमरोगः सुमना भुवि ॥ ७० ॥
यद्राशौ यो ग्रहस्तिष्ठत्येको द्वौ बहवोऽथवा । तद्दिनेषु तदुक्तेषु कालेषु च तदर्चनात् ॥ ७१ ॥
तत्तद्ग्रहाः सुसंप्रीताः पालयन्त्यनिशं च तम् । तथा तर्पणहोमाभ्यां जपदानादिनापि वा ॥ ७२ ॥
नवस्वपि च यन्त्रेषु नवग्रहमयत्नतः । तत्तत्स्तोमं विलिख्यान्तः पूजयेद्वैरिमर्दने ॥ ७३ ॥
रिपुनामयुतान्युक्तान्यालिख्य रविचन्द्रयोः । उपरागे समे भूमौ दिनशो जयमाप्नुयुः ॥ ७४ ॥
विद्याचरौषधानां तु प्रत्येकं कर्षमर्पितम् । भाण्डे नवे पञ्चगव्ये खारिमाने पचेच्च तत् ॥ ७५ ॥
विद्यया संस्कृते वह्नौ ततस्तद्युदरोत्थिते । घृतेन विद्यया हुत्वा तद्भस्मादाय तत्र वै ॥ ७६ ॥
यन्त्राणि दश निष्पाद्य तत्र देवीं यजेत्तथा । ततस्तद्भस्म संगृह्य निदध्याद् दिनशोऽर्चयेत् ॥ ७७ ॥
तद्भस्म सर्वरक्षाकृत्सर्वाभिरपि साधयेत् । गदचोरग्रहारिष्टक्लेशा न स्युश्च तद्गृहे ॥ ७८ ॥
नित्यशो धारणे देहे श्रीकण्ठाद्यैर्विलेपितम् । भक्षणं सर्वकृत्यादिदुरितार्तिविभञ्जकम् ॥ ७९ ॥
बह्न्यक्षरेषु दशसु व्यञ्जनैः सप्तभिः पृथक् । स्वरत्रयं क्रमाद्युञ्ज्यात् तेन तान्येकविंशतिः ॥ ८० ॥
त्रिकोणद्वयमालिख्य बाह्याभ्यन्तरयोगतः । तदन्तर्वृत्तमध्यस्थं षडस्रं च विधाय तु ॥ ८१ ॥
नामाद्यं विलिखेन्मध्ये षट्कोणेषु च षट् क्रमात् । विलिखेदग्रमारभ्य प्रादक्षिण्येन पार्वति ॥ ८२ ॥
त्रिकोणान्तरतो लिख्य चतुर्दश तथा क्रमात् । शिष्टे साध्याक्षरं लग्ने लिखेत् पञ्चदशस्वपि ॥ ८३ ॥
क्रमेण मध्ये त्वन्येषां निवेशादेकविंशतिः । भवन्ति यन्त्राणि तथा तैः कुक्षयग्निः प्रवर्धते ॥ ८४ ॥
त्रिकोणाकारके पट्टे ताम्रे तानि विलिख्य वै । स्पृशन् विद्यां जपेल्लक्षं तद्वर्णकृतसंपुटाम् ॥ ८५ ॥
तत्तोयभाण्डे दिनशो निक्षिपेज्जपपूजितम् । तत्तोयैः[1] पाकपानाभिषेकतो भवति ध्रुवम् ॥ ८६ ॥
प्रदीप्तिर्जठराग्नेस्तु प्राग्जन्माघक्षयेण वै । जायते परमेशानि नित्यानां वैभवादिति ॥ ८७ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—प्रथमतः षट्कोणं विरच्य तद्बहिर्वृत्तं तद्बहिस्तद्बहिर्विभागेन त्रिकोणद्वयं विधाय वह्न्यक्षरेषु सप्तव्यञ्जनानि स्वरत्रययोगेनैकविंशतिर्भवन्ति । तेष्वाद्यं साध्यनामगर्भं मध्ये विलिख्य क्ष्रीं' यादिषडक्षराणि षट्सु कोणेषु विलिख्यावशिष्टचतुर्दशाक्षराणि त्रिकोणद्वयान्तरालेऽग्रात् प्रादक्षिण्यक्रमेणावेष्ट्य शिष्टं वह्न्यक्षरं साध्यनामगर्भं कृत्वाग्रेषु विलिखेत् । एवं मध्याक्षरभेदेनैकविंशतिर्भवन्ति, प्रोक्तफलेषु योज्यानि प्रोक्तफलानि भवन्ति ॥ इति ज्वालामालिनीनित्याप्रयोगः ॥

अथ विचित्रानित्याप्रयोगविधिः । तत्र श्रीतन्त्रराजे— (२१ । १३)

काम्यहोमविधिं वक्ष्ये शृणु सर्वार्थदायकम् । येनातिमन्दभाग्योऽपि श्रीमान् भोक्ता सुखी भवेत् ॥ १ ॥
मधुरत्रयसंसिक्तैररुणैरम्बुजैः श्रियम् । प्राप्नोति मण्डलाद्धोमात् सितैस्तैश्च महद्यशः ॥ २ ॥
क्षौद्राक्तैरुत्पलैः रक्तैर्हवनात् प्रोक्तकालतः । सुवर्णं समवाप्नोति निधिं वा वसुधां तु वा ॥ ३ ॥
क्षीराक्तैः कैरवैर्होमात् प्रोक्तकालगताप्नुयात् । धान्यानि त्रिविधान्याशु सुभगस्तु भवेन्नरः ॥ ४ ॥
आज्याक्तैरुत्पलैर्होमाद्वाञ्छितं समवाप्नुयात् । तदक्तैरपि कह्लारैर्हवनाद्राजवल्लभः ॥ ५ ॥

---

[1] 'तत्तोयेनान्नपाकाभि' ख. पाठः ।

पलाशपुष्पैस्त्रिस्वादुयुक्तैस्तत्कालहोमतः । चतुर्विधं तु पाण्डित्यं भवत्येव न संशयः ॥ ६ ॥
लाजैस्त्रिमधुरोपेतैस्तत्कालहवनेन वा । कन्यकां लभतेऽयत्नात् समस्तगुणसंयुताम् ॥ ७ ॥
नारिकेलफलक्षोदं ससितं सगुडं तु वा । क्षौद्राक्तं जुहुयात् तद्वदयत्नाद् धनदोपमः ॥ ८ ॥
तथैवान्नाज्यहोमेन सतण्डुलतिलैरपि । प्रसूनैररुणैस्तद्वत् तथा बन्धूकसंभवैः ॥ ९ ॥
सितैः प्रसूनैर्वाक्सिद्धिं हवनात् समवाप्नुयात् । सितरक्तैस्तु मिलितैरायुरारोग्यमाप्नुयात् ॥ १० ॥
दूर्वात्रिकैस्त्रिमध्वक्तैर्हवनात्तु जयेद्गदान् । तथा गुडूच्या होमेन पायसेन तिलेन च[1] ॥ ११ ॥
श्रीखण्डपङ्ककर्पूरमिलितैः शतपत्रकैः । हवनाच्छ्रियमाप्नोति या तदन्वयगामिनी ॥ १२ ॥
कुङ्कुमं हिमतोयेन पिष्ट्वा कर्पूरसंयुतम् । तत्पङ्कमर्दितैर्होमात् कल्हारैर्विकचैः शुभैः ॥ १३ ॥
राजकल्पः श्रिया भूयाज्जीवेद्वर्षशतं भुवि । निःसपत्नो निरातङ्को निर्द्वन्द्वो निर्मलाशयः ॥ १४ ॥
इक्षुकाण्डस्य शकलैर्हवनादन्नमाप्नुयात् । तथैव करवीरोत्थैः प्रसूनैररुणैः सितैः ॥ १५ ॥
क्षौद्राक्तैः पाटलीपुष्पैर्हवनाद् वशयेद् वधूः । तथैव चम्पकैर्होमाद्रूपाजीवां वशं नयेत् ॥ १६ ॥
सरूपवत्सासितगोक्षीराक्तासितहोमतः । लभतेऽनुपमां लक्ष्मीमपि पापिष्ठचेतनः ॥ १७ ॥
सौवीराक्तैस्तु कार्पासबीजैस्तत्कालहोमतः । अर्धेन्दुकुण्डे नियतं विद्विष्टा रिपवोऽम्बिके ॥ १८ ॥
अरिष्टपत्रैस्तद्बीजैस्तत्तैलाक्तैस्तथा हुतैः । मृत्युबीजैर्निम्बतैलसिक्तैर्होमात्तु दन्तिनः ॥ १९ ॥
रोगार्तास्तुरगास्तद्वत् तत्पत्राक्तैर्हुतैर्ध्रुवम् । अक्षबीजैस्तु तैलाक्तैर्होमः सर्वविनाशनः[2] ॥ २० ॥
करञ्जबीजैस्तत्सिक्तैर्होमाद्वैरी पिशाचवान् । तथैवाक्षतरूद्भूतपत्राङ्गहवनादपि ॥ २१ ॥
निम्बतैलाप्लुतैरक्षद्रुमबीजैस्तु होमतः । तद्दिनैः स्यादपसारी वैरी भवति निश्चितम् ॥ २२ ॥
अरातेर्जन्मनक्षत्रवृक्षेन्धनगतेऽनले । तद्योनिपिशितैस्तैश्च हवनं मृत्युकृद्रिपोः ॥ २३ ॥
यक्षाक्षबीजैः सर्षपतैलाक्तैर्हवनात् तथा । जायन्ते वैरिणः कुष्ठरोगा देहविलोपकाः ॥ २४ ॥
मरिचैः सर्षपैर्होमात् तैलाक्तैर्मध्यरात्रके । दाहज्वरेण ग्रस्तः स्यादरातिस्तद्दिनैर्ध्रुवम् ॥ २५ ॥
एवं निग्रहहोमेषु स्वरक्षार्थं तथान्वहम् । स्निग्धैः संप्राप्तमन्त्रैस्तु[3] जपहोमादि कारयेत् ॥ २६ ॥
मृत्युञ्जयेन वा तद्वत् प्रयोगस्ताभिरेव च । विद्याभिरन्यथासिद्धमन्त्रमाशु विनाशयेत्[4] ॥ २७ ॥
प्रागुक्तानां तु कुर्वीत निग्रहं स्वस्य रोषतः । वित्ताशया वा न कदाप्याचरेद्भूतिकामुकः ॥ २८ ॥
नित्याह्निकविधौ प्रोक्तैस्तर्पणैस्तानि साधयेत् । अनया विद्यया कर्माण्यशेषाणि महेश्वरि ॥ २९ ॥
अथ यन्त्राणि वक्ष्यामि नानाभीष्टप्रदानि वै । यैः सर्वे सर्वदा सर्वसमीहितमवाप्नुयुः ॥ ३० ॥
स्वरयुक्तलिपिव्रातगर्भां विद्यां समालिखेत् । सर्वत्रोक्तेषु विधिवत् स्थानेषु परमेश्वरि ॥ ३१ ॥
त्रिकोणं वृत्तयुग्मं च षट्कोणं तद्द्वयं तथा । तद्बहिः षड्दलं पद्मं तत्त्रयं च समालिखेत् ॥ ३२ ॥
आद्यकूटं लिखेत् साध्यगर्भं मध्ये विधानतः । त्रिकोणेषु च षट्कोणे षट्पत्रेषु समालिखेत् ॥ ३३ ॥

---

१ 'वा' ख. पाठः । २ 'वैरिविनाशनः' ख. पाठः । ३ 'सद्विद्यः' ख. पाठः । ४ 'माथाशु नाश' ख. पाठः ।

कूटान्यन्यानि चोक्तानि तत्र पञ्चदशान्यपि । अन्तर्वृत्तान्तरद्वन्द्वे भूतार्णांश्च क्रियोचितान् ॥ ३४ ॥
ससाध्यकर्मवर्णांश्च बहिर्वृत्तान्तरद्वये । मातृकां विलिखेन्मायाबिन्दुयुक्तां क्रमोत्क्रमात् ॥ ३५ ॥
एवं षड्विंशतिविधं यन्त्रं कुर्याद्विचक्षणः । परस्तात्तु शतेनापि षष्ट्या कूटैर्लिखेत् पविम् ॥ ३६ ॥

इति । अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—मध्ये त्रिकोणं तद्बहिर्वृत्तद्वयं तद्बहिः षट्कोणं तद्बहिः पुनर्वृत्तद्वयं तद्बहिः षड्दलं पद्मं तद्बहिर्वृत्तत्रयमिति यन्त्रं विलिख्य, तन्मध्ये षोडशस्वरयुक्तमूलविद्यायाः प्रथमं कूटं साध्यगर्भं विलिख्य त्रिकोणेषु कूटत्रयं षट्कोणेषु षट्कूटानि षड्दलेषु षट्कूटानीति षोडश कूटानि विलिख्याभ्यन्तरवृत्तान्तराले साध्यनामयुक्तं तत्तत्कर्मानुसारितत्तद्भूताक्षराणि द्वित्रिद्वित्रिक्रमेण षट्कोणाद्बहिर्वृत्तान्तराले तान्येव भूताक्षराणि तथैव कर्मयुक्तानि विलिख्य, बहिर्वृत्तान्तरालद्वयेऽभ्यन्तरान्तराले विसर्गयुक्तमातृकामनुलोमां विलिख्य तद्बहिरन्तराले बिन्दुयुक्तां विलोममातृकां विलिखेत् । एवं द्वितीययन्त्रे मध्ये साध्यगर्भं द्वितीयं कूटं विलिख्य प्रागुक्तक्रमेणान्यानि पञ्चदशकूटानि विलिखेत् । एवं तृतीयकूटादीनि तृतीयादिषु यन्त्रेषु विलिखेदिति षोडशयन्त्राणि निष्पाद्य, प्रागुक्तामृतबीजपञ्चकं षोडशस्वरसंयुक्तं कृत्वा तान्यशीतिर्बीजानि बिन्दुयुक्तानि विसर्गयुक्तानि च षष्ट्युत्तरशतबीजानि कुर्यात् । ततस्तेषु प्रथमं मूलविद्यया सहितं मध्ये विलिख्य पञ्चदशबीजानि त्रिकोणादिषु विलिखेत् । एवं षोडशषोडशबीजैर्दशयन्त्राणि विलिखेत् । एवं प्रागुक्तैः षोडशयन्त्रैः सह षड्विंशतिर्यन्त्राणि भवन्तीत्यर्थः ॥

अथ सप्तविंशतितमं वज्ररूपं यन्त्रमाह—

प्राक्प्रत्यगुदग्दक्षिणोदक् च सूत्राण्यष्टादश क्षिपेत् । तैस्तु कोष्ठानि जायन्ते नवाशीतिशतद्वयम् ॥३७॥
तत्र कोणेषु कोष्ठानि द्वात्रिंशन्मार्जयेत् तदा[2] । ततो वज्रं भवेन्मध्ये त्वेकषष्ट्या शतात्मकम् ॥ ३८ ॥
अस्य[3] दिक्षु त्रिकोणानि विदध्यादेककोष्ठतः । मध्ये कोष्ठे[4] लिखेद्विद्यां साध्याख्याकर्मसंयुताम् ॥३९॥
त्रिकोणेषु तु तत्कूटान्यालिखेत् साध्यवन्ति च । प्राग्वदारभ्य विलिखेत् प्रादक्षिण्यप्रवेशतः ॥ ४० ॥
एतद्वज्रं महायन्त्रं समस्तापन्निवारणम् ।

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् चाष्टादशाष्टादशसूत्रपातनेन नवाशीत्युत्तरशतकोष्ठानि विरच्य, चतुर्दिक्षु द्वात्रिंशद् द्वात्रिंशत् कोष्ठानि मार्जयित्वा एकषष्ट्युत्तरशत (१६१) कोष्ठात्मकं वज्ररूपं विधाय चतुर्दिक्षु एकैकं कोणं मार्जयित्वा त्रिकोणानि विधाय, मध्ये साध्यनामगर्भां मूलविद्यां विलिख्य चतुर्दिक्षु चतुस्त्रिकोणेषु प्रागुक्तामृतबीजानामादितश्चतुर्बीजानि साध्यनामयुक्तानि विलिख्य, पञ्चमबीजमारभ्य बाह्यतः प्रवेशगत्या प्रादक्षिण्येन सर्वाणि कोष्ठानि पूरयेदिति ॥ तथा—

समस्ताभीष्टदं सर्वविजयश्रीप्रदं शुभम् । सप्तविंशतिरुक्तानि यन्त्राण्येवं महेश्वरि ॥ ४१ ॥
सप्तविंशतिनक्षत्रमयान्येतानि येन वै[5] । तेन तान्येव सप्तम्या विभक्त्या साध्यमालिखेत् ॥ ४२ ॥
तानि तत्तद्दिनेष्वेवं विलिखेत् स्थापयेदपि । फलानि तेषां क्रमशो वदाम्युक्तक्रमेण वै ॥ ४३ ॥
विनियोगक्रमं चैव सुस्फुटं परमेश्वरि । प्रथमेनार्चितेन स्यु[6]र्द्रोगा नश्यन्त्यशेषतः ॥ ४४ ॥
स्ववेश्मनि विधायैतत् पीठे भूमितलेऽपि वा । प्रोक्तद्रव्याणि संपिष्य तत्पङ्केनाथ सुस्फुटम् ॥ ४५ ॥
त्रिरात्रं सप्तरात्रं वा सप्तविंशतिरात्रकम् । संपूज्य तत्र कुम्भं तु विद्यौषधिजलान्वितम् ॥ ४६ ॥

---

१ '' सुधीः ' ख. पाठः । २ 'तथा' ख. पाठः । ३ 'तस्य' ख. पाठः । ४ 'कोष्ठं' ग. पाठः । ५ 'समान्येतानि चेदपि' ख. पाठः । ६ स्यादिति अव्ययमिदमाख्यातप्रतिरूपकम् अवधारणार्थम् ।

निधायाभ्यर्च्य गदिनमभिषिञ्चेत् ततः सुखी । एवमन्यानि यन्त्राणि प्रोक्तेषु विनियोजयेत् ॥ ४७ ॥
तेषां विलेखनद्रव्याण्याकर्णय वदामि ते । कुचन्दनं चन्दनं च सिन्दूरं सेन्दुरोचनम् ॥ ४८ ॥
काश्मीरमगुरुं कुष्ठमेलाकक्कोलजातिभिः । स्वर्त्तवृत्तैर्द्वादशभिर्हिमाम्बुपरिपेषितैः ॥ ४९ ॥
जलैर्नक्षत्रवृक्षोत्थै रसैर्वा सूक्ष्मपेषितैः । द्वितीयं विजयप्राप्त्यै विदध्यात् प्रोक्तरूपतः ॥ ५० ॥
वादे विवादे समरे द्यूतेषु च जयी भवेत् । तृतीयाद्येषु नवसु ग्रहान् नव समर्चयेत् ॥ ५१ ॥
देव्यात्मरूपान् तेनास्य तैर्बाधा न भवेद् ध्रुवम् । स्तम्भयेद् द्वादशेनाशु प्रोक्तक्रमविधानतः ॥ ५२ ॥
संग्रामगमनं वर्षामुद्योगं वाचमाग्रहम् । त्रयोदशाद्यैर्वक्त्रान्तैर्यन्त्रैस्तिथिमयैरपि ॥ ५३ ॥
तत्तत्तिथिषु तैः प्राग्वद्वाञ्छितान् प्राप्नुयाद् ध्रुवम् । तेषु तेषु तु यन्त्रेषु तत्तत्तिथिदिनाधिपान् ॥ ५४ ॥
वारेशानपि संपूज्य तत्तत्फलमवाप्नुयात् । कार्योद्येगेषु रोगेषु वाञ्छितेष्वितरेष्वपि ॥ ५५ ॥
वारर्क्षतिथिसंप्रोक्तयन्त्रे तां तैश्च दैवतैः । आवृतामर्चयेदग्निरक्षोवाय्वीशदिग्गतैः ॥ ५६ ॥
रोगशान्तिसमुद्योगफलाभीष्टान्यवाप्नुयात् । वाराणामधिपाः प्रोक्तास्तिथिनक्षत्रदेवताः ॥ ५७ ॥
ऋक्षवृक्षांस्तथा योनीर्वदामि परमेश्वरि । वह्निदस्रावुमा विघ्नो भुजङ्गः षण्मुखो रविः ॥ ५८ ॥
मातरश्च तथा दुर्गा दिशो धनदकेशवौ । यमो हरः शशी चेति तिथीशाः परिकीर्तिताः ॥ ५९ ॥
नक्षत्रदेवताश्चापि शृणु वक्ष्ये यथाविधि । अश्विनौ च यमो वह्निर्धाता चन्द्रः शिवोऽदितिः ॥ ६० ॥
गुरुः सर्पाश्च पितरस्त्वर्यमा भग एव च । दिनकृच्च तथा त्वष्टा मरुदिन्द्राग्निमित्रकाः ॥ ६१ ॥
इन्द्रो निर्ऋतितोयाख्यौ विश्वेदेवा हरिस्तथा । वसवो वरुणः पश्चादजएकपदस्तथा ॥ ६२ ॥
अहिर्बुध्न्यस्तथा पूषा प्रोक्ता नक्षत्रदेवताः । कारस्करश्चामलकोदुम्बरो जम्बुकस्तथा ॥ ६३ ॥
खादिरः कृष्णवंशौ च पिप्पलो नागरोहिणौ । पलाशप्लक्षकाम्बष्ठबिल्वार्जुनविकङ्कताः ॥ ६४ ॥
बकुलः सरलः सर्जो वञ्जुलः पनसस्तथा । अर्कः शमी कदम्बश्च चूतो निम्बस्तथान्तिमः ॥ ६५ ॥
मधूकश्चेति संप्रोक्ता वृक्षा भानां क्रमादमी । अश्वगजमजं सर्पसर्पिणीश्वबिडालिकाः ॥ ६६ ॥
अजामार्जारमूषाश्च मूषिका वृषमाहिषौ । व्याघ्रश्च महिषो व्याघ्री मृगी मृगशुनी कपिः ॥ ६७ ॥
[३]गोखङ्गो वानरी सिंही तुरगी सिंहगोगजाः । यदा रोगादिदुःखार्तिर्भवेत् तत्पूर्वगैर्दिनैः ॥ ६८ ॥
मुहूर्तैः संख्ययाऽहोभिः शान्तिः स्याद् द्विगुणेन वा । आधारे पञ्च यन्त्राणि स्वाधिष्ठाने चतुष्टयम् । ६९।
प्रोक्तेषु भावयेत्तानि तावन्ति मणिपूरके । अनाहते ततः पञ्चयन्त्राणि परिभावयेत् ॥ ७० ॥
विशुद्धाख्ये च चत्वारि पञ्चाज्ञायामिति क्रमात् । तत्तत्तिथिदिनेष्वेवं भावयेत् षोडशीं शिवाम् ॥ ७१ ॥
तत्तच्चक्रगताः सर्वा भावयेत् सर्वसंपदे । आधारादिषु चक्राणि भावयेदुक्तयोगतः ॥ ७२ ॥
नतु सर्वत्र सर्वाणि भावयेन्न कदाचन । भावनायामशक्तानां तत्तद्यन्त्राद्बहिस्तथा ॥ ७३ ॥
प्रोक्तान्याधारपद्मानि कृत्वा तत्रार्चयेच्छिवाम् । एवं दिनेषु वारेषु नक्षत्रेषु त्रिषु क्रमात् ॥ ७४ ॥

---

१ 'जातेषु' ख. पाठः । २ 'निगदे' ख. पाठः । ३ 'गोकर्णो' ख. पाठः । ४ 'तदर्धकैः' ख. पाठः ।

संपूज्य देवीमिष्टानि प्राप्नुयात् प्रोक्तवासरैः । बलिं च दद्यात् तेष्वेव वासरेषु यथाविधि ॥ ७५ ॥
पश्चाशन्मिथुनानां च प्रोक्तचक्रेऽर्धरात्रके । मध्याह्ने सन्ध्ययोश्चापि चक्रस्थानामपीश्वरि ॥ ७६ ॥
मिथुनोक्तक्रमे शक्तिमन्त्रवचक्रगामिनाम् । कूटानां मन्त्ररूपाणि प्रोक्तानि स्फुटमीश्वरि ॥ ७७ ॥
तैस्तेषां तेषु कालेषु बलिं दद्यात् तथेरितैः । देव्यास्तत्तनुग्रहप्रोक्तनिवेद्यैः सिक्थकं महत् ॥ ७८ ॥
विधाय तस्य मध्ये तु कृत्वा दीपं घृतप्लुतम् । विधाय तत्तन्मन्त्रैस्तु विदध्यात् तान्यनुक्रमात् ॥ ७९ ॥
प्रत्येकं देवतानां वा मिथुनानां तथापि वा । इत्थं कार्यस्य गुरुतालाघवापेक्षया दिनैः ॥ ८० ॥
साधयेत् सप्तभिः पञ्चान्मासान्मण्डलतोऽपि वा । दद्यादपूपपनसमोचागुडघृतान्वितम् ॥ ८१ ॥
कुल्माषाः पायसान्नं च व्यञ्जनं छागमांसयुक् । मिथुनानां बलिं दद्यात् प्रतिमासं गृहेऽर्चयेत् ॥ ८२ ॥
प्रत्यब्दं वा गृहे मन्त्री जीवेदाढ्यो महोदयः । एवं कालात्ममिथुनबलिदानेन पूजनात् ॥ ८३ ॥
स्मरणात् कीर्तनात् सर्ववाञ्छितानाप्नुयुर्नराः । मिथुनानां बलिद्रव्याण्याकर्णय महेश्वरि ॥ ८४ ॥
यैस्तुष्टिं प्रापितान्याशु प्रयच्छन्त्यभिवाञ्छितम् । दशानां पायसं दद्याद् दशानां तु गुडौदनम् ।८५।
पञ्चानां मुद्गभिन्नान्नं पञ्चानां दधिभक्तकम् । दद्यादपूपं पञ्चानां पञ्चानां क्षीरशर्करे ॥ ८६ ॥
पञ्चानां नारिकेलस्य फलक्षोदं गुडान्वितम् । पञ्चानां सितभक्ताभ्यां मोचाफलमुदीरितम् ॥ ८७ ॥
मिथुनार्चारतो नित्यं योऽसौ स्यान्मान्त्रिकाग्रणीः ।

इति विचित्रानित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ कुरुकुल्लानित्याप्रयोगविधिः । तत्र श्रीतन्त्रराजे — (२२ । ३२)

प्राग्वद्व्रतयुतो विद्यां पञ्चविंशतिलक्षकम् । जपित्वा पूजयेत् सन्ध्यास्वथ तर्पणहोमतः ॥ १ ॥
कुर्यान्नित्योदितेष्वन्यतमेन हवनक्रियाम् । एवं संसिद्धविद्यस्तु नित्यार्चानिरतस्तथा ॥ २ ॥
प्रयोगानाचरेद्भक्त्या काम्यान् प्रोक्तक्रमेण वै । होमेन पूजया यन्त्रभावनेन च तान् शृणु ॥ ३ ॥
घृताक्तैः सर्षपैर्होमाद् वशयेद् वनिताजनम् । सर्षपस्नेहसंसिक्तैर्मरिचैरानयेच्च ताः ॥ ४ ॥
तैलाक्तैस्तु तिलैर्होमान्मध्यरात्रे यथाविधि । नारीनरनृपानन्यान् वशयेद्यावदायुषम् ॥ ५ ॥
अजाघृताक्तैर्बन्धूककुसुमैर्मध्यरात्रके । हवनाद्वनिताः सर्वा मोहयेत् प्रेमकौतुकैः ॥ ६ ॥
क्षीराक्तैर्मल्लिकापुष्पैर्हवनाद् ब्राह्मणान् नृपान् । वशयेच्छतपत्रैस्तु तथा विचकिलैः शुभैः ॥ ७ ॥
सवत्ससितगोदुग्धसमेतैर्नारिकेलजैः । फलक्षोदैः सितयुतैर्हवनात् स्वर्णमाप्नुयात् ॥ ८ ॥
नारिकेलफलक्षोदैर्गुडक्षौद्रघृतप्लुतैः । प्रागुक्तकालतो वित्तनिचयं समवाप्नुयात् ॥ ९ ॥
कदलीफलहोमेन स्यादाढ्योऽम्बुजहोमतः । कह्लारहोमतोऽभीष्टं लभते कुमुदद्वयैः ॥ १० ॥
उत्पलैः पूजयेद् देवीं समस्तापद्विमुक्तये । पद्मैः सितैर्लोहितैश्च पूजयेदिन्दिराप्तये ॥ ११ ॥
कुमुदाभ्यां यजेद्वित्तलाभाय यशसे तथा । जपाबन्धूककुसुमैस्तथा दाडिमजैरपि ॥ १२ ॥

१ 'नामथा' ख. पाठः ।

सौगन्धिकैर्विचकिलैः कुटजैः शतपत्रकैः । पुंनागजैः पाटलैश्च चम्पकोत्थैर्यजेच्छिवे ॥ १३ ॥
सप्तभिः सप्तवारेषु भास्करादिषु पूजयेत् । प्रोक्तकालेषु वित्ताढ्यो धराधान्यांशुकादिमान् ॥ १४ ॥
चन्दनैरर्चयेन्नित्यं समस्तमपि वाञ्छितम् । लभते प्रोक्तकालेन तथा कालागुरुद्रवैः ॥ १५ ॥
कुसुमैर्नित्यशः पूजां कुर्यात् सौभाग्यसिद्धये । कर्पूरैरायुषः सिद्ध्यै वश्यश्रीधनसिद्धये ॥ १६ ॥
मृगस्वेदमदाभ्यां च पूजयेन्मासमात्रकम् । कन्दर्पसमसौभाग्यो वनितासु नरो भवेत् ॥ १७ ॥
एलालवङ्गकक्कोलजातीभिर्नित्यशो यजेत् । अब्दमात्रं ततो लोके विश्रुतः स्यात्स वैभवैः ॥ १८ ॥
कर्पूरशकलैः पूजा सर्वाभीष्टप्रदा भवेत् । पूजितैस्तैस्तु जग्धैः स्यान्नरो यात्यखिलप्रियः ॥ १९ ॥
वृत्तत्रयं तथाष्टारमब्जं तन्मध्यतस्तथा । नवयोनिं विधायात्र मध्ये मायां ससाध्यकाम् ॥ २० ॥
आलिख्याष्टसु कोणेषु मन्त्रार्णाष्टकमालिखेत् । बहिर्दलेष्वपि तथा लिखेद् द्विद्विक्रमेण वै ॥२१॥
बहिर्मातृकया मायाख्यया प्रतिलोमया । क्रमेण चाभिसंवेष्ट्य तेन यन्त्रेण साधयेत् ॥ २२ ॥
समस्तं वाञ्छितं पूजाधारणस्थापनादिना । यन्त्रं रोचनयालिख्य भूर्जे वा क्षौमखण्डके ॥२३॥
गुलिकीकृत्य सिक्थस्य मध्यगं तद्विधाय तु । तापयेद्रात्रिषु दिनैः प्रागुक्तैः[1] स्त्रियमानयेत् ॥ २४ ॥
दरदेन विलिख्यैतत् पटे वा फलकोदरे । तत्र देवीं समावाह्य पूजयेत् तैर्दिनैर्भवेत् ॥ २५ ॥
वशे त्रिभुवनं सर्वं नरनारीनृपादिकम् । गजवाजितरक्ष्वादितिर्यग्जातीरपि ध्रुवम् ॥ २६ ॥
तद्यन्त्रं सिन्धुतीरे वा नदीतीरेऽथवा लिखेत् । गैरिकेण समावाह्य देवीं तत्रैव पूजयेत् ॥ २७ ॥
समस्तरोगदुःखार्तिशान्तिः स्यादुदितैर्दिनैः । लभेच्च[3] पूजनात्तत्र पशुदासीधनादिकम् ॥ २८ ॥
तद्यन्त्रं चन्दनैः कृत्वा पीठे तद्दिनपूजनात् । पुत्रपौत्रकलत्राज्ञाधनधान्यर्द्धिमान् भवेत् ॥ २९ ॥
तद्यन्त्रं हेम्नि रूप्ये वा भूर्जे वालिख्य धारणात् । समस्तरोगदुःखार्तिरहितो वर्धते सुखी ॥ ३० ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—प्रथमतो नवयोनिचक्रं विलिख्य तद्बहिरष्टदलकमलं तद्बहिरष्टारं तद्बहिर्वृत्तत्रयं च विलिख्य, मध्ये ससाध्यं ह्रीः[2] इति बीजं विलिख्य तद्बहिरष्टसु कोणेषु मूलपञ्चविंशाक्षरमन्त्रस्याद्यौ वर्णान् विलिख्य, तद्बहिरष्टदलेष्वष्टाक्षराणि तद्बहिरष्टारेष्वपि शिष्टान्यष्टाक्षराणि विलिख्य तद्बहिरन्तराले विसर्गयुक्तयानुलोममातृकया तद्बहिरन्तराले विन्दुयुक्तया विलोममातृकया च वेष्टयेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च सूत्रषट्कनिपातनात् । कोष्ठेषु पञ्चविंशत्सु त्रीणि कोणेषु मार्जयेत् ॥ ३१ ॥
कोष्ठैर्वज्रं ततः शेषैस्त्रयोदशभिरीरितम् । तन्मध्ये शक्तिमायास्थामालिख्याख्यां ततोऽभितः ॥ ३२ ॥
लिखेद्विद्यां ततस्तास्मिन् पूजयेदर्धरात्रके । वाञ्छितां वनितां मानकुललज्जातिलङ्घिनीम् ॥ ३३ ॥
तृणराजदले कृत्वा यन्त्रं सर्षपहिङ्गुभिः । .... ॥
तृणराजदले तालपत्रे ।
.... । पटुशुण्ठीमागधिकामरिचार्कपयोयुतम् ॥ ३४ ॥

---

१ 'कुङ्कुमैः' ख. पाठः । २ 'ह्री' ख. पाठः । ३ 'लाभाय' ख. ग. पाठः ।

निशासु सिक्थगं दीपवह्नौ संतापयेज्जपन् । विद्यां त्रयोदशार्णां तु तद्दिक्ववक्त्रो दिनैः स्त्रियम् ॥ ३५ ॥
आकर्षयेन्नवा गच्छेत् तत्र कामज्वराच्छनैः । अवस्थाभिश्च दशभिर्मृतिमेति सुनिश्चितम् ॥ ३६ ॥
भूर्जे वा तालपत्रे तदालिख्य स्पष्टविग्रहम् । मधूच्छिष्टप्रतिकृतेर्मञ्जु तं तापयेत्तथा ॥ ३७ ॥
नरं नारीं नृपं चान्यं प्राणिनं स्नेहविह्वलम् । करोति यावद्देहान्तं ते प्रतीपा लपन्ति च ॥ ३८ ॥
कज्जलैर्यन्त्रमालिख्य भूर्जे क्षौमे सितेऽथवा । जपित्वा धारयेत् सर्वरोगदुःखार्तिनाशनम् ॥ ३९ ॥
गैरिकैश्चन्दनोपेतैरालिख्य विमलाम्बरे । तदास्तीर्य शयानस्य वैरिणो दाससन्निभाः ॥ ४० ॥
वृत्तद्वयान्तरा कृत्वा षट्कोणं तस्य मध्यतः । भूःस्वगर्भगतं नाम विलिख्याश्रिषु षट्स्वपि ॥ ४१ ॥
षडक्षराणि विलिखेत् सप्ताक्षर्या क्रमेण वै । यन्त्रमेतत्तालपत्रे भूर्जे क्षौमेऽर्कपत्रके ॥ ४२ ॥
प्रजप्य विद्यामयुतं वल्मीके निक्षिपेच्च तत् । तत्र स्थिता ये भुजगा पलायन्तेऽथ तद्दिने ॥ ४३ ॥
तद्दूर्मिकादौ संलिख्य संजप्याभ्यर्च्य कुत्रचित् । निधाय नित्यशः पूजासमेतं रक्षितो गृहे ॥ ४४ ॥
भूतप्रेतपिशाचापस्मारवेतालराक्षसाः । यक्षगन्धर्वभुजगवृश्चिकाद्या न तत्र वै ॥ ४५ ॥
तन्निक्षिप्य कुम्भसलिले जपित्वा विद्ययानया । सहस्रवारं सलिलैरासेकः क्ष्वेडनाशनः ॥ ४६ ॥
तत्पीतं जठरे प्राप्तमशेषं नाशयेद्विषम् । देहगं परमेशानि त्रिविधं भीषणात्मकम् ॥ ४७ ॥
तद्विलिख्य नखाग्रेण नारिकेलदले स्मरन् । तद्रूपं फणिनं विद्याजपपूर्वं नखादिना ॥ ४८ ॥
पीडनात् पाटनाद्रोगी पीडितः पाटितो भवेत् । एवं सर्वं त्रिप्रकारं गरलं नाशयेदिदम् ॥ ४९ ॥
वालुकासु सुसंलिख्य यन्त्रमभ्यर्च्य देवताम् । तत्र तैर्वेष्टयेत् सुप्तं भोगिनं न व्रजेद्बहिः ॥ ५० ॥

अथ त्रयोदशाक्षरमन्त्रस्य यन्त्ररचनाप्रकारः—तत्र प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक्च षट्सूत्रनिपातनात् पञ्चविंशतिकोष्ठात्मकं यन्त्रं विरच्य चतुष्कोणेषु त्रीणि त्रीणि कोष्ठानि मार्जयित्वा त्रयोदशकोष्ठात्मकं वज्ररूपं निष्पाद्य मध्यकोष्ठे ह्रीं इति मायाबीजं साध्यगर्भं विलिख्यावशिष्टानि विद्याया अक्षराणि प्रवेशगत्या विलिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥

अथ सप्ताक्षर्याः यन्त्ररचनप्रकारः—तत्र वृत्तद्वयमध्यस्थं षट्कोणं विलिख्य मध्ये प्रणवगर्भं साध्यनामालिख्य षट्सु कोणेषु षडक्षराणि विलिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

अनावृत्तानि विद्यायामक्षराणि त्रयोदश । तैः षोडशस्वरोपेतैः संख्याष्टौ च शतद्वयम् ॥ ५१ ॥
तानि पूर्वाद्ययन्त्रे तु विलिखेन्मध्यतो द्वयम् । बहिः प्राग्वत् ततस्तैः स्याद्यन्त्राण्यष्टौ महेश्वरि ॥ ५२ ॥
तेष्वाद्यं सर्ववारेषु विनियुञ्ज्यादुदीरिते । द्वितीयादीनि यन्त्राणि सप्त भान्वादिवारके ॥ ५३ ॥
विनियुञ्ज्यात् प्रोक्तकर्मस्वाख्यालेखनपूर्वकम् । वाराख्यां सप्तमीयुक्तामालिखेत् साधयेति तत् ॥ ५४ ॥
वश्याकर्षणशान्त्याप्त्यै विदध्यादाद्ययन्त्रतः । प्रोक्तक्रमेण विधिना शान्तिमर्चनतस्तथा ॥ ५५ ॥
सप्तमं पूजितं क्वापि स्थापितं पोतगर्भके । न नाशयति तत्पोतमम्बुधौ सर्वदा शिवे ॥ ५६ ॥
तथा वारेषु तेषूक्तान्यालिख्याभ्यर्चयेच्छिवाम् । वाञ्छितेषु समस्तेषु तैर्दिनैस्तान्यवाप्नुयात् ॥ ५७ ॥

१ 'स्त्रियः' ख. पाठः । २ 'वैरिणः' ख. पाठः ।

रोगशान्तिं जयं लाभं नानाभीष्टार्थविग्रहम् । शत्रुभङ्गं वशं नारीनृपमर्त्यादिजन्मिनाम् ॥ ५८ ॥
प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च सूत्राण्यास्फालयेत् क्रमात् । द्वात्रिंशतिं ततः सैकचत्वारिंशचतुःशतम् ॥ ५९ ॥
तेषु कोणेषु परितो मार्जयेत् पूर्ववत् क्रमात् । पञ्चपञ्चाशदन्यानि कोष्ठवज्रे महेश्वरि ॥ ६० ॥
शतद्वयं सैकविंशत् तेषु दिक्षु त्रिकोणकम् । कुर्यात् प्राग्वच्चतुःकोष्ठैस्तथा प्राङ्मध्यतः शिवे ॥ ६१ ॥
प्रादक्षिण्येन विलिखेत् प्रवेशक्रमयोगतः । मध्येऽवशिष्टनवकमध्ये नामोदरां लिखेत् ॥ ६२ ॥
मायां तदभितो मन्त्रवर्णांस्त्रिस्त्रिक्रमेण वै । त्रिकोणेषु च साध्यानि लिखेद्वज्रमितीरितम् ॥ ६३ ॥
तद्वज्रयन्त्रं तु पटे क्षौमे वा सुसिते शुभे । विलिख्याभ्यर्च्य तद्यन्त्रं पोतं रक्षति वारिधौ ॥ ६४ ॥
प्रागुक्तानि समस्तानि साधयेद्वज्ररूपिणा । यन्त्रेणानेन कालेन प्रोक्तेन नियतं शिवे ॥ ६५ ॥
तां देवीं पाशसंबद्धं साध्यमङ्कुशताडनात् । आकर्षन्तीं स्वपादान्ते साञ्जलिं प्रणतं मुहुः ॥ ६६ ॥
रक्ष रक्षेति भाषन्तं स्मरन् विद्यां जपन्निशि । साध्यो नरोऽथ नारी वा वशमेति सुनिश्चितम् ॥ ६७ ॥
अथवा साञ्जलिं साध्यं प्राग्वद्धादिनमङ्कुशे । प्रोतकेशसमाकृष्टं जपेत् प्राग्वद् वशे भवेत् ॥ ६८ ॥
मन्त्राक्षराणां तेजोभिः परीतं वा तथाविधाम् । स्वयमेवानयेत् तां तु स्मरन् जापैर्वशं नयेत् ॥ ६९ ॥
एवं सा कुरुकुल्ला ते प्रोक्ता सर्वार्थसाधिका । ललिताविग्रहा येन वशिन्यादियुता ततः ॥ ७० ॥

इति कुरुकुल्लानित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ वाराहीनित्याप्रयोगविधिः । तत्र श्रीतन्त्रराजे— (२३ । १०)

जितेन्द्रियो हविष्याशी मौनी सन्ध्यासु पूजयेत्[१] । विद्यां जपेल्लक्षसंख्यां तद्दशांशेन तर्पणम् ॥ १ ॥
अर्चनं हवनं कृत्वा सिद्धमन्त्रो दयान्वितः । गुरुभक्तः सुसन्तुष्टः शान्तचित्तः क्षमान्वितः ॥ २ ॥
प्रयोगानाचरेद्भक्त्या यैरिष्टमखिलं क्षणात् । सिध्यत्ययत्नतो देव्या प्रसादाद्वैभवादपि ॥ ३ ॥
ध्यायेच्च देवीं कोलास्यां तप्तकाञ्चनसन्निभाम् । आकण्ठवनितारूपां ज्वलत्पिङ्गशिरोरुहाम् ॥ ४ ॥
त्रिनेत्रामष्टहस्तां च चक्रं शङ्खमथाङ्कुशम्[३] । पाशं च मुसलं सीरमभयं वरदं तथा ॥ ५ ॥
दधानां गरुडस्कन्धे सुखासीनां विचिन्तयेत् । नित्यपूजासु तच्छक्तीस्तत्समानाः स्मरेच्छिवे ॥ ६ ॥
प्रयोगेषु स्मरेद् देवीं सिंहस्थां व्याघ्रगामपि । गजारूढां हयारूढां तार्क्ष्यारूढां च शक्तिभिः ॥ ७ ॥
श्यामामप्यरुणां पीतामसितां धूम्रविग्रहाम् । तत्तत्प्रयोगेषु तथा ध्यायेत् तत्तदवाप्तये ॥ ८ ॥
अरुणामरुणाकल्पामरुणाभिस्तु शक्तिभिः । आवृतां पञ्चमीं ध्यायन् जपेद्वश्याप्तयेऽनिशम् ॥ ९ ॥
पीतां पीताम्बरां पीतभूषणस्रग्विलेपनाम् । पीतशक्त्यावृतां ध्यायेत् स्तम्भनेषु तु सर्वदा ॥ १० ॥
श्यामां च दुर्गमे मार्गे सिंहस्थां भीमविग्रहाम् । शक्तिभिः स्वसमानाभिरनन्ताभिः समावृताम् ॥ ११ ॥
चिन्तयन् प्रजपन् विद्यां प्रजपेच्छक्तिमध्यगम् । स्वात्मानं भावयन्मन्त्री प्रयात्यक्लिष्टवैभवः ॥ १२ ॥

१ 'धारणात्' क. ग. पाठः । २ 'यत्न्' ख. पाठः । ३ 'थाम्बुजम्' ख. पाठः । ४ 'यजेत्तच्छक्तिमध्यगः' ख. पाठः । ५ 'व्रजेद् ख. पाठः ।

सिंहर्क्षद्वीपिशरभखड्गिसैरिभसूकरैः । गवयैर्भुजगैर्भीमैर्दन्तिभिर्मदमन्थरैः ॥ १३ ॥

चौरैः कुन्तप्रहरणैः क्रूरैरन्यैर्भयावहैः । भूतप्रेतपिशाचाद्यैराकुले रणसङ्कटे ॥ १४ ॥

अलब्धमार्गे विपिने गिरिशृङ्गे तथाविधे । स्मरन् देवीमुक्तरूपां निरातङ्को व्रजेत् सुखी ॥ १५ ॥

समरेष्वपि भीमेषु पत्त्यश्वरथदन्तिभिः । सङ्कटेषु दुरन्तेषु स्मृत्वेत्थं विजयी भवेत् ॥ १६ ॥

नखरं छुरिकां खड्गं बाणं शूलं गदां सृणिम् । चक्रं च दक्षिणैर्बिभ्रत् बाहुभिर्भीमविग्रहाम् ॥ १७ ॥

तर्जनीं खेटकं चर्म चापं डमरुकं हलम् । पाशं शङ्खं च दधतीमन्यैर्नीलां स्वशक्तिभिः ॥ १८ ॥

गजाधिरूढां द्विरदैः शक्त्यारूढैः समावृताम् । वैरिसेनां समस्तां च निपात्य परिघैर्भुवि ॥ १९ ॥

तदुपर्यभितः प्रेङ्खत्कदलीकेतुसंकुलम् । चरन्तीं शक्तिवृन्दैश्च भीमारावैर्मदोद्धतैः ॥ २० ॥

भानुमण्डलमध्यस्थां शूलप्रोतारिविग्रहाम् । तद्देहानिर्यद्रक्ताक्तशूलां देवीं विचिन्तयेत् ॥ २१ ॥

कण्ठमात्रे जले स्थित्वा जपेद्विद्यामनन्यधीः । सप्तरात्रप्रयोगेण वैरिणं मारयेज्ज्वरात् ॥ २२ ॥

देव्याः सपरिवाराया हेतिभिः शकलीकृतम् । रिपुदेहं स्मरन् फेरुकङ्कक्रव्यादकुक्कुरैः ॥ २३ ॥

भक्ष्यमाणं जपेद्विद्यां त्रिदिनं सलिले स्थितः । यावत्तावद्दिनैर्वारिहतं श्रुत्वा समुत्तरेत् ॥ २४ ॥

द्विभुजां धूम्रवर्णां च साध्यजिह्वाहृदम्बुजे । उत्पाटयन्तीं संचिन्त्य जपञ्छत्रुं यमं नयेत् ॥ २५ ॥

तथाविधां पीतवर्णां स्मृत्वा सङ्क्षप्य वैरिणः । क्रोधं संशमयेद्वादे विवादे समरेऽपि च ॥ २६ ॥

तार्क्ष्यारूढां च तां तार्क्ष्यगणस्थाभिश्च शक्तिभिः । वृतां तार्क्ष्यगणोद्दामपक्षमारुतमूर्छिताम् ॥ २७ ॥

स्मृत्वा जपेद्रिपोः सेनां दूरतो द्रावयेत् क्षणात् । तथैवाष्टभुजैः खड्गान् दधानां शक्तिभिर्वृताम् ॥ २८ ॥

तथैवारातिपृतनां समरे नाशयेत् क्षणात् । विकीर्य केशानरुणवारबाणधरा हयैः ॥ २९ ॥

तरक्षुकेसरिकपिकोलर्क्षगरुडस्थितैः । शक्तिवृन्दैस्त्रिशूलाग्रप्रोतपत्त्यश्ववारणैः ॥ ३० ॥

क्रीडाविनोदां माणिक्यमण्डपे सिंहविष्टरे । ध्यायन्नरातेः पृतनां नाशयेत् स्वैर्बलैर्नृपः ॥ ३१ ॥

पीतप्रसूतैः पीताभामर्चयेत् स्तम्भनाय वै । प्रागुक्तैर्मण्डलाद्यैस्तु वासरैः परमेश्वरि ॥ ३२ ॥

अरातीनां गतिं सेनां मतिं जिह्वां समुद्यमम् । इष्टमन्यच्च सकलं स्तम्भयेत् साधकः क्षणात् ॥ ३३ ॥

अरुणामरुणैः पुष्पैरर्चयेन्मध्यरात्रतः । निहन्तुकाममप्याशु रिपुं कुर्याद्विधेयताम् ॥ ३४ ॥

विषनाड्यां दग्धयोगे मृतियोगे सनाशके । यमकण्टककाले वा कृष्णैः पुष्पैस्तथाविधाम् ॥ ३५ ॥

पूजयेत्तद्दिनैः शत्रून् जीवितेशपुरं नयेत् । श्यामां च सौरभाद्यैस्तैः पुष्पैरभ्यर्च्य वासरैः ॥ ३६ ॥

तद्दिनैरिन्दिराढ्यः स्यादरोगः सुमना वशी । सुखी जीवति भूमौ स शतं वर्षाणि विश्रुतः ॥ ३७ ॥

होमं कुर्यात् तथा रात्रौ चतुरस्रेऽथ कुण्डके । हरिद्रामिलितैरन्नैस्तिलैर्माषैः सतण्डुलैः ॥ ३८ ॥

पीतैः पुष्पैस्तथा पीतैः फलैस्तालदलैरपि । सकलीकृत्य लिखितसाध्यवर्णसमन्वितैः ॥ ३९ ॥

---

१ 'श्वाङ्गिकुक्कुर' ख. पाठः । २ 'अरण्य' ख. पाठः । ३ 'छु' ख. पाठः । ४ 'णांभां' ख. पाठः । ५ 'जयेत्' ख. पाठः ।

६ 'वशो ध्रुवम्' क. पाठः । ७ 'यन्' ख. पाठः । ८ 'उदिनैः' ख. पाठः ।

निशाघृतसमोपेतैः स्तम्भयेत् प्रागुदीरितान् । निशाचूर्णैर्घृताक्तैस्तु होमात् संस्तम्भयेत्तथा ॥ ४० ॥

अर्धरात्रेऽरिवृक्षोद्भवैर्वह्नौ तद्योनिदेहजैः । मांसैस्तद्देहसंभूतस्नेहाक्तैर्हवनाद् दिनैः ॥ ४१ ॥

मारयेद्वैरिणं रोगशस्त्रशृङ्गफणीजलैः । दहनैर्वारुणैरन्यैः प्रमादैः कण्ठकादिभिः ॥ ४२ ॥

निर्घाततरुकुड्यादिपतनाद् विषभक्षणात् । शत्रुभिर्वा प्रयोगामी‡ न भवन्त्येव भङ्गुराः ॥ ४३ ॥

धूम्रां कङ्कसमारूढां नखराद्यायुधैर्युताम् । ध्यायन् रिपोरष्टमे तु राशौ छागघृताप्लुतैः ॥ ४४ ॥

मरीचैः सर्षपैर्होमात् तद्दिनैर्मारयेद्रिपून् । तीव्रदाहज्वरैर्ग्रस्तं विसंज्ञं विकृताङ्गकम् ॥ ४५ ॥

बालार्काभां स्मरन्नाद्यहेतिभिः संयुतां शिवाम् । सरूपवत्सारुणगोघृताक्तैररुणैः शुभैः ॥ ४६ ॥

प्रसूनैः किंशुकोद्भूतैस्तथा बन्धूकसंभवैः । जपाप्रसूनैः पालाशैः करवीरसमुद्भवैः ॥ ४७ ॥

कह्लारैरुत्पलै रक्तैः कमलैः पाटलोद्भवैः । अशोकजैः कुसुम्भोत्थैरन्यैः पुष्पैश्च लोहितैः ॥ ४८ ॥

हवनात् नृपतुल्यः स्यादैश्वर्येणाज्ञया धनैः । अन्यैरपि च तत्साम्यकरैरङ्गैः सुनिश्चितम् ॥ ४९ ॥

अरुणां नखराद्यैश्च युतां ध्यायन् समाहितः । मध्यरात्रे हुनेत् साध्यदिङ्मुखो मरिचैस्तथा ॥ ५० ॥

प्रोक्तैर्दिनैर्नृपो नारी नरलोकोऽपि वा वशे । भवेत् कीर्तीन्दिरायुक्तश्चिरं जीवति भूतले ॥ ५१ ॥

विलिख्य भूपुरं मध्ये निजसाध्यं समालिखेत् । भौमाक्षराणि तद्बाह्ये दशाग्राद्भितो लिखेत् ॥ ५२ ॥

बहिरष्टच्छदं पद्मं कृत्वा तत्र लिखेत् क्रमात् । मन्त्राक्षराणि ऋतुशस्तद्बहिर्वृत्तयुग्मकम् ॥ ५३ ॥

तत्रापि पार्थिवान् वर्णान् बहिः षट्कोणमालिखेत् । तत्कोणेष्वन्तरालेषु मन्त्रार्णान् भूदशान्वितान् । ५४ ।

विलिखेत् प्राग्वदभितो बहिर्वृत्तद्वयं लिखेत् । विलोमां मातृकां तत्र न्यस्य भूमिपुरं बहिः ॥ ५५ ॥

कृत्वानुलोमामालिख्य मातृकां मूलविद्यया । पूजयन्नखिलं लोकं स्तम्भयेदरित्राहिनीम् ॥ ५६ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—तत्र मध्ये भूपुरं विलिख्य तन्मध्ये साध्यनाम लिखित्वा तद्बहिः पार्थिववर्णैर्दशभिरावेष्ट्य, तद्बहिरष्टदलपद्मं निर्माय दलेषु मूलमन्त्राक्षराणि प्रतिदलं षट्षट् क्रमेण विलिख्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधाय तदन्तराले पार्थिववर्णैर्दशभिरावेष्ट्य, तद्बहिः षट्कोणं विलिख्य तत्कोणेषु मन्त्रवर्णान् पार्थिवार्णसहितान् षट्षट् क्रमेण विलिख्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधाय तदन्तराले विलोममातृकाक्षरैर्वेष्टयेत् ।, तद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

नवास्रं वृत्तयुग्मं च वस्वस्रं तद्द्वयं बहिः । चतुरस्रं च संलिख्य मन्त्रार्णान् षट्षडालिखेत् ॥ ५७ ॥

अष्टान्तरालेष्वेकैकं बाह्यवृत्ते तु मातृकाम् । चतुरस्रे च विलिखेत् प्रतिलोमानुलोमकाम् ॥ ५८ ॥

साध्याख्यां सर्वतो लिख्याद् ध्यायेदष्टभुजां शिवाम् । स्तम्भः स्यात् पूर्वमुक्तानां विधानात् परमेश्वरि । ५९ ।

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—तत्र प्रथमतो नवास्रं विलिख्य तद्बहिर्वृत्तद्वयं तद्बहिर्वसुकोणं तद्बहिर्वृत्तद्वयं तद्बहिश्चतुरस्रं विलिख्य, मध्ये साध्यनाम कर्मसहितं विलिख्य नवकोणेषु प्रतिकोणं षट्षट् क्रमेण मूलमन्त्राक्षराणि विलिख्याष्टकोणेष्वपि तथैवाष्टकोणान्तरालेष्वेकमेकं मूलमन्त्राक्षरं विलिख्य, मध्यवृत्तान्तरालद्वयेऽपि पार्थिववर्णान् प्रागुक्तविधिना साध्यसहितान् विलिख्य, बाह्यवृत्तान्तरालेषु मातृकाक्षरैः संवेष्ट्य तद्बहिश्चतुरस्रे

---

१ 'मः स्तम्भयते' ख. पाठः । २ 'शेद्ध' ख. पाठः । ३ 'सक्तपैरः' ख. पाठः । ४ 'कम' ख. पाठः । ५ 'कययजेत' ख. पाठः ।

‡ प्रयोगा अमी इति छिन्नत्वात् पदच्छेदः ।

प्रस्थस्य प्रतिलोमानुलोममातृकां विलिखेत् । तद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

वृत्तं त्र्यस्रं पुनर्वृत्तं षडस्रं वृत्तयुग्मकम् । अष्टास्रं तद्बहिर्वृत्तमिति कृत्वा निवेदयेत्[1] ॥ ६० ॥
एकं मध्ये बहिः कोणेष्वन्तरालेषु च क्रमात् । त्रयं त्रयं समालिख्य बहिः शिष्टं तु पार्थिवैः ॥६१॥
विलिख्य साध्यै[2]नामापि जपित्वाभ्यर्च्य साधकः । स्थापयेत् क्वापि तत्रैव नित्यशश्च बलिं क्षिपेत् ॥६२॥
कृत्वा षडष्टकोणानि षट्कोणानि पृथक् पृथक् । क्रमात् त्रिकोणवृत्तान्तरालान् षट्कोणसंयुतान् ॥६३॥
बाह्यात् क्रमेण मध्यान्तं नक्षत्रातिथिवारयुक् । विलिखेल्लिपिशः सर्वां मातृकां शक्तिसंयुताम् ॥६४॥
साध्यं सप्तसु मध्येषु विलिखेच्च प्रदक्षिणम् । मायामध्यगतं देवि धारयेत् सर्वसिद्धये ॥ ६५ ॥
भूतप्रेतपिशाचादिशान्त्यै सर्वार्तिशान्तये । गजवाजिखरोष्ट्रादिरोगशान्त्यै च धारयेत् ॥ ६६ ॥

एतेषां पृथक्पृथक्करणे सुगमत्वान्न विस्तारितम् ॥ तथा—

प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च रेखा द्वादश संलिखेत् । रेखाग्रौ[3]त्सर्वतः शूलांस्तन्मध्याग्रे च पार्श्वयोः ॥६७॥
स्तम्भयेति समालिख्य मध्यकोष्ठेऽरिनाम च । परितो विलिखेन्मन्त्रवर्णान् भौमसमन्वितान् ॥ ६८ ॥
गैरिकेणाथ निशया तालेन विलिखेच्छुभम् । स्थापयेद्भित्तिमध्ये च भूमौ च क्रमतः शिवे ॥ ६९ ॥
भूर्जे वा कर्पटे लोहे शिलायां वा समालिखेत् । गृहपत्तनयोर्लोहदृषदोरिष्टसिद्धिदम् ॥ ७० ॥
नित्यशः पूजयेत् पुष्पैः सुगन्धैः प्रजपेत्तथा । यावत्फलाप्ति कुर्वीत नियतं संध्ययोर्द्वयोः ॥ ७१ ॥

इदमपि यन्त्रं सुगमम् ।

प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च कुर्यात् सूत्राणि षोडश । तैस्तु कोष्ठानि जायन्ते पञ्चविंशच्छतद्वयम् ॥७२॥
तेषु कोष्ठेषु परितो मार्जयेत् प्राग्वदीश्वरि । अष्टाविंशतिकोष्ठानि ततः शिष्टेषु दिक्ष्वपि ॥ ७३ ॥
प्राग्वदेकैकतः कुर्यात् त्रिकोणानि यथाविधि । मध्ये त्रिषु तु कोष्ठेषु साध्यसाधककर्म च ॥ ७४ ॥
उपर्यधो मध्यतश्च शेषेषु प्राग्वदालिखेत् । मन्त्रार्णानग्रमारभ्य विलिखेदभितः शिवे ॥ ७५ ॥
एतद्वज्रं महायन्त्रं समस्ताभीष्टदायकम् । यत्रैतत् स्थापितं लोहशिलादिलिखितं शिवे ॥ ७६ ॥
तत्र चोरग्रहव्याधिरिपुसर्पसमुद्भवाः । भूतप्रेतपिशाचादिकोपजाश्चाप्युपप्लवाः ॥ ७७ ॥
न भवन्ति कदाप्यत्र संभवन्ति च संपदः । वास्तुमर्मादिदुःखादि शमयेद्देहगं च यत् ॥ ७८ ॥
यस्मिन् गृहे स्थापितं तद्यन्त्रं तद्गृहवर्तिनाम् । कृत्याभिचारक्षुद्रादिपीडा न भवति ध्रुवम् ॥७९॥
वाय्वग्निनैर्ऋतेशं च कुर्याद् द्वादशसूत्रकम् । तैर्वज्ररूपकोष्ठानि सैकविंशं शतं भवेत् ॥ ८० ॥
तेषु मध्ये समालिख्य साध्यनाम ततो बहिः । अग्राद्यभित एवान्यान्यक्षराणि समालिखेत् ॥ ८१ ॥
निर्गमेन महीवर्णपूर्वाणि क्रमतः शिवे । यत्रैतत् स्थापितं लोहशिलादिलिखितं शिवे ॥ ८२ ॥
रोगभूतग्रहोन्मादपिशाचापस्मृतिद्विषः । अन्यानि क्लेशकारीणि यानि तानि विनाशयेत् ॥ ८३ ॥

---

१ 'त्ते इति कृत्वात्र विन्यसेत्' ख. पाठः । २ 'मध्ये' ख. पाठः । ३ 'ग्रे' ख. पाठः । ४ 'शिलायां' ख. पाठः । ५ 'कोणेषु' ख. ग. पाठः । ६ 'साधकम्' ख. पाठः । ७ 'तत्' ख. पाठः । ८ 'द' ख. पाठः । ९ 'कानि' ख. पाठः ।

प्राक्प्रत्यार्तिष्वपि तथा तद्यन्त्रं गैरिकैर्भुवि । विलिख्य मध्ये कुम्भं तु क्षीरद्रुकाथपूरितम् ॥ ८४ ॥
निधाय देवीं सलिले समावाह्याभिपूज्य च । स्पृशञ्जलं जपेद्विद्यां सहस्रत्रयमात्मवान् ॥ ८५ ॥
तैर्जलैरभिषिञ्चेत् तं गादिनं प्राङ्मुखं ततः । तैः क्लेशैर्मुक्तदेहस्तु सुखी जीवति भूतले ॥ ८६ ॥
विद्याप्राप्त्यभिषेकं तु वज्रेऽस्मिन् कोष्ठवज्रके । सैकविंशशते वापि कुम्भं संस्थाप्य सेचयेत् ॥ ८७ ॥
वेदाङ्गुलपरिभ्रान्त्या वृत्तं कृत्वा ततो बहिः । त्र्यङ्गुले त्र्यङ्गुले कुर्यादेकादश ततः क्रमात् ॥ ८८ ॥
तेषु त्र्यङ्गुलमानेषु तिर्यक्सूत्राणि पातयेत् । एकादश ततस्तेषु प्राङ्मध्यात्तु प्रदक्षिणम् ॥ ८९ ॥
भूदशार्णैस्तु तां विद्यामालिखेन्निर्गमक्रमात् । रेखाग्राणि च शूलानि कृत्वा साध्यं च मध्यतः ॥ ९० ॥
तद्यन्त्रं प्राग्वदखिलविनियोगेषु योजितम् । नासाध्यमस्ति भुवने विद्यया सिद्धयानया ॥ ९१ ॥

इति वाराहीनित्याप्रयोगविधिः ॥

अथ कौतुकप्रकरणम् । श्रीतन्त्रराजे— (३४ । १)

अथ षोडशनित्यानां विद्याकौतुकिनामिह । चमत्कारकरीं विद्यां वदामि शृणु सुन्दरि ॥ १ ॥
सिद्धसारस्वतं मृत्युञ्जयं त्रिपुटगारुडे । अश्वारूढामन्नपूर्णां नवात्मानं नवात्मिकाम् ॥ २ ॥
ततश्च देवीहृदयं गौरीविद्यां च लक्षदाम् । निष्कत्रयप्रदामिष्टवादिनीं[1] च मतङ्गिनीम् ॥ ३ ॥
राज्यलक्ष्मीं महालक्ष्मीं सिद्धलक्ष्मीमनन्तरम् । गोपालभेदानौषध्यान् वदाम्युक्तक्रमेण वै ॥ ४ ॥
शुचिः खेन ततो माया वियद् दाहस्ववह्नियुक् । हंसहृत्तेजसां योगाद् द्युतिदाहचरस्वकैः ॥ ५ ॥
पुनश्च हंसहृद्धंसद्यदाहवनैरपि । समायैरुदिता विद्या पञ्चार्णामृतविग्रहा ॥ ६ ॥

"ऐं ह्रीं श्रीं हसखफ्रें हसह्ह्रौः" ।

पटलेऽस्मिन्ननुक्तानामङ्गानि निजविद्यया । मायया वा विदध्याच्च ध्यानं चाद्यानुदीरिते ॥ ७ ॥
पयोव्रतः पञ्चलक्षं जपित्वा कुलसुन्दरीम् । ध्यात्वा सिद्धमनुः पश्चाद्विदध्याद्विनियोगकम् ॥ ८ ॥
अनया मन्त्रितैरद्भिः शोधयित्वा तु कन्यकाम् । पाययित्वा च तां ब्रूयाच्छ्लोकयेति समाहितः ॥ ९ ॥
गङ्गाप्रवाहवत् तस्या भारती निःसरेन्मुखात् । आचष्टे च त्रिकालस्थानर्थान् पृष्टा महाद्भुतम् ॥ १० ॥
भूःखेन ज्या धराखेता† हृच्च मायासमन्वितम् । पालयेति द्विरुक्त्वा तत्प्रतिलोममुदीरयेत् ॥ ११ ॥
विद्या मृत्युञ्जयाख्यासौ दीर्घस्वरयुजा हृदा । विधायाङ्गानि नियतं स्वात्मानं चिन्तयेदिति ॥ १२ ॥

"ॐजुंसः पालय पालय सःजुंॐ" । सांसीं इत्यादिना षडङ्गन्यासः ॥

आद्यमध्यतृतीयार्णनालपद्मसुकर्णिके । समासीनं सुधार्द्राङ्गं मौलाविन्दुकलायुतम् ॥ १३ ॥
सुसितं हरिणाक्षस्रक्चिन्तापाशकरं‡ हरम् । स्वैक्येन भावयन्नित्यं जपन् दीर्घायुरेधते ॥ १४ ॥
तृतीयममृताख्याया द्वितीयं तदनन्तरम् । रसात्रह्निखसहितप्राणस्तैस्त्रिपुटोदिता ॥ १५ ॥

"श्रींह्रींक्लीं" ।

---

१ 'दायिनीं' ख. पाठः । २ 'धा' ख. पाठः । ३ 'विद्यया' ख. पाठः । ४ 'जय' ख. पाठः ।

† इना सहितेत्यर्थः । ‡ चिन्तेति व्याख्यानमुद्रा, इति मनोरमाकारः ।

त्रिभिर्द्विरुक्तैरङ्गानि कृत्वा नित्यां तु नित्यशः । जपेदङ्को मुखे स्वैक्यं भावयंस्त्रिसहस्रकम् ॥ १६ ॥
तेन विद्यां श्रियं कान्तिं कवितां गानकौशलम् । नरनारीनृपाणां च वाल्लभ्यं लभते नरः ॥ १७ ॥
अरुणामरुणाब्जस्थां प्रसन्नवदनाम्बुजाम् । पुष्पेष्वङ्कुशपद्मानि पद्मपाशेक्षुचापकान् ॥ १८ ॥
दधानां बाहुभिः षड्भिर्माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् । भृङ्गारभूषापिटकचामरादर्शपादुकाः ॥ १९ ॥
दधानाः परितस्तस्या गायन्त्यश्चापि शक्तयः । परिवार्य स्थितास्ताभिर्वृतां तां स्वैक्यतः स्मरेत् ॥ २० ॥
भूःस्वेन हंसदाहाभ्यां मरुद्वह्निन्दुमया युताः । वैरिमोहीत्यक्षराणां चतुष्कं गरुडेति च ॥ २१ ॥
जवी सवह्निर्ग्रासश्च हंसहिंसद्वयं तथा । स्वाहान्तो गदितो मन्त्रस्तार्क्ष्यस्याखिलरक्षितुः ॥ २२ ॥
त्रयोविंशार्णको मन्त्र उपरागे सुसाधितः । .... ॥

"ॐह्रांह्रींह्रूं वैरिमोहिगरुडपक्षी हंसहंसहिंसहिंस स्वाहा" ।

.... । फणिदष्टान् पिशाचाद्यैः क्लिष्टानन्यांश्च रोगिणः ॥ २३ ॥
विषार्तांस्त्रिविधैरुग्रैर्मूर्छितांश्च गतासुकान् । पालयेच्छतजप्तेन तोयेनाभ्युक्षणात् क्षणात् ॥ २४ ॥
कुर्वतस्ताण्डवं शम्भोरग्रे मेरुसमं विभुम् । अहितानि च खादन्तं स्मरंस्तार्क्ष्यमनुं जपेत् ॥ २५ ॥
पश्चाद्बीजतैलेनाप्याशु नस्येन नाशयेत् । गरलं भुजगानां च समस्तानामयत्नतः ॥ २६ ॥
प्रणवं चरहंसाग्निर्जवी दाहो नभश्चरौ । शून्याम्बुग्नियुतो दाहो हृदम्बु मरुदन्वितम् ॥ २७ ॥
हंसश्च मरुता युक्तः प्रोक्ता विद्या दशाक्षरी । षडङ्गं मायया कृत्वा जपेदक्षरलक्षकम् ॥ २८ ॥

"ॐ एहि परमेश्वरि स्वाहा" ।

ततो यमुद्दिश्य जपं निशि कुर्यादयत्नतः । समानयेत् स्वगेहे तमानाशात् प्रोक्तकारिणम् ॥ २९ ॥
वश्यमाकर्षणं लक्ष्मीं सुवर्णं वाञ्छितानि च । प्राप्नोत्ययत्नादनया विद्यया सिद्धयानिशम् ॥ ३० ॥
लोहितां लोहिताश्वस्थां लोहिताम्बरभूषणाम् । चतुर्भुजां त्रिनयनां प्रसन्नवदनाम्बुजाम् ॥ ३१ ॥
भल्लं दक्षेण वामेन चर्मयष्टिं समुज्ज्वलाम् । अन्याभ्यां हेमपाशेन कण्ठे बद्ध्वा स्वसाध्यकम् ॥ ३२ ॥
हेमवेत्राहतं बद्धकरयुग्मकृताञ्जलिम् । दासोऽहमिति भाषन्तं पतितं निजपादयोः ॥ ३३ ॥
स्मरन् विद्यां जपेन्मर्त्यो वशीकुर्यादयत्नतः । समस्तं जीवभुवनमश्वारूढाख्यविद्यया ॥ ३४ ॥
प्रणवं नमसा युक्तं तथा भगवतीति च । माहेश्वरीति प्रोक्त्वान्नपूर्णे स्वाहेति तन्मनुः ॥ ३५ ॥
विधाय माययाङ्गानि जपेद्विद्यामहर्मुखे । सहस्रवारं नियतं तस्य स्याददरिद्रता ॥ ३६ ॥

"ॐनमो भगवति माहेश्वरि अन्नपूर्णे स्वाहा" ।

भुजगत्रासकरणनृत्तासक्तावलोकिनीम् । स्मितवक्त्रां हेमपात्रात् पयसं दधतीं स्मरेत् ॥ ३७ ॥
भवानीं सर्वदा विद्याजपवान्न कदाचन । बुभुक्षितो भवेदेव न कदाचिन्न कुत्रचित् ॥ ३८ ॥
तथा नृत्यस्थितं मां त्वां तदालोकनकौतुकाम् । आभ्यां भजन्नित्यशो यो मन्त्राभ्यां याचते वरम् । ३९ ।

---

१ 'वियदम्बु सदाहोऽग्निः' ख. पाठः । २ 'बद्ध्वा' ख. पाठः । ३ 'त्या' ख. पाठः । ४ 'करे' ख. पाठः ।

तस्यावयोः प्रसादेन सिध्यत्येवाशु चिन्तितम् । तिष्ठेच्चोपरि सर्वेषां सर्वथा सर्वतः सदा ॥ ४० ॥

हंसहृद्ग्रासनभसां रसाम्बुव्याप्तदाहकैः । क्ष्मास्वयोगान्नामतश्च नवात्मा नवभिश्च तैः ॥ ४१ ॥

"हसक्षमलवयरूं" ।

तस्यैव क्ष्माचरं हित्वा षं हि तत्र प्रयोजयेत् । नवात्मिका तु ते विद्या द्वावेतौ सर्वसिद्धये ॥ ४२ ॥

"हसक्षमलवयरीं" ।

प्रणवं त्रिपुटान्त्यार्णं नमसा चतुरक्षरी । देवीहृदयसंज्ञासौ विद्या सर्वार्थसिद्धिदा ॥ ४३ ॥

"ओंक्लींनमः" ।

ध्यानमुक्तममुष्यास्तु सततं सर्वमङ्गलम् । सितकुष्ठं स्वर्णपुष्पीमूलं तत्पत्रवारिणा ॥ ४४ ॥

पिष्ट्वा शुद्धः पायसाशी विद्याजापी जितेन्द्रियः । भूमौ शयीत तां रात्रिं विजने सुशुभे गृहे ॥ ४५ ॥

तल्लिप्ताज्ञाकण्ठहृत्कस्तत्रालिखितमायकः । स्वपन्निशीथिनीविद्यां जपन्नाज्ञास्थितां तथा ॥ ४६ ॥

अविलोहितरूपां तां विद्यां तां देवतामपि । स्वप्ने सा तं समासाद्य वदेदस्याभिवाञ्छितम् ॥ ४७ ॥

देवीहृदयविद्येयं स्त्रीणां सद्यः फलप्रदा । सौभाग्यलक्ष्मीकीर्त्यायुरारोग्यविजयावहा ॥ ४८ ॥

प्रणवं रुद्रदयिते तथा योगेश्वरीति च । स्वाहान्तिका तु विद्येयं कथिता द्वादशाक्षरी ॥ ४९ ॥

"ओंरुद्रदयिते योगेश्वरि स्वाहा" ।

गौरीविद्येत्यसौ प्रोक्ता लक्षजप्तानुसारतः । ध्यानात् प्राग्वद्धयारूढा देवी साधयतीप्सितम् ॥५०॥

निशामध्ये तु निशया निजवामोरुदेशतः । साध्यनामसमोपेतामालिख्यैतां तु तन्मनाः ॥ ५१ ॥

ध्यायंस्तथा जपेद्विद्यां तदैवाकर्षयेत् प्रियाम् । नानया सदृशी विद्या विद्यते वनितावशे ॥ ५२ ॥

राजवश्ये तथा लोकवश्ये स्त्रीवश्यकर्मणि । न विद्याः सन्ति विषये हयगौरीमनुद्वयात् ॥ ५३ ॥

अग्निर्नादश्च तद्युक्तस्तावेवाथ नभोधरे । एतद् द्वितीयं तौ स्यातां काकण्ठेति ततः परम् ॥ ५४ ॥

मुण्डिस्वाहेति विद्येयमुक्ता पञ्चदशाक्षरी । .... ॥

"हटिहटिमुटिमुटिकाकण्ठमुण्डि स्वाहा" ।

.... । कृताङ्गो मायया ध्यात्वा तां देवीं सर्वमङ्गलाम् ॥ ५५ ॥

जपेद्विद्यां मौनयुतः कदलीपूगमध्यतः । त्रिसन्ध्यार्चासमोपेतं सा प्रीता लक्षदा दिनैः ॥ ५६ ॥

प्रणवं नवकेशी च कनकं वतिसंयुतम् । स्वाहान्ता द्वादशार्णेयं विद्या निष्कत्रयप्रदा ॥ ५७ ॥

"ओं नवकेशी कनकवति स्वाहा" ।

नित्यशो गिरिशृङ्गस्थवटमूले त्रिलक्षकम् । जपित्वाक्षरशो विद्यां फलमुक्तमवाप्नुयात् ॥ ५८ ॥

चरः प्राणो मरुद्युक्तो व्याप्तं प्राणो धरान्वितः । व्योमद्वयं मरुद्युक्तं रयश्च धरया युतः ॥ ५९ ॥

चरः प्राण इति प्रोक्ता विद्याभीष्टं वदेन्मिथः । .... ॥

---

१ 'सुसाधिता' ख. पाठः । २ 'भुवने' क. पाठः ।

"एकायकुणगातुपक"।

.... । जातीपुष्पैर्निशामध्ये पूजिता मङ्गलाकृतिः ॥ ६० ॥

सिद्धसारस्वतस्यादौ त्र्यक्षराणि ततः परम् । मातङ्गिन्यै तथा स्वाहा पुनस्त्रीणीनि तन्मनुः ॥ ६१ ॥

"ऐंह्रींश्रीं मातङ्गिन्यै स्वाहा ऐंह्रींश्रीं"।

द्वादशार्णेयमचिरात् सौभाग्यं कवितां श्रियम् । गानाभियोगं विश्वेषां मान्यतां च प्रयच्छति ॥ ६२ ॥

मायाकृताङ्गो नित्यशस्तां जपेदुदये रवेः । सहस्रवारं तेनासौ सिद्धा सर्वं प्रयच्छति ॥ ६३ ॥

इन्द्रनीलनिभां रक्तवसनाभरणोज्ज्वलाम् । प्रलम्बवेणीसन्नद्धसौगन्धिकसमुज्ज्वलाम् ॥ ६४ ॥

तत्क्लृप्तमुण्डमालां च मुक्तास्तवकशोभिताम् । ऊर्मिकावीरकटकनूपुरैर्मण्डिताङ्घ्रिकाम् ॥ ६५ ॥

वादयन्तीं सदा वीणां स्वसमानाङ्गनाजनैः । स्तूयमानां च परितो ध्यायेद् देवीं शुचिस्मिताम् ॥ ६६ ॥

मातङ्गिन्या द्वितीयं च तृतीयं तदनन्तरम् । रसाचरस्वैरम्बु स्याद्वाताग्नी तदनन्तरम् ॥ ६७ ॥

राज्यदे राज्यलक्ष्मीति हृन्माया व्युत्क्रमात् त्रयम् । विद्यासौ राज्यलक्ष्म्यास्तु षोडशार्णा समीरिता ।६८।

"ह्रींश्रींक्लींश्रइराज्यदे राज्यलक्ष्मि सः क्लींश्रींह्रीं"।

ध्यात्वा तां विजयाविद्यां जपेन्नित्यं च पूजयेत् । राज्यं प्रयच्छति प्रीता साधकायाविलम्बितम् ।६९।

प्रणवं श्रीपुटां मायां कमले तदनन्तरम् । कमलाते लये पश्चात्प्रसीद द्वितयं पुनः ॥ ७० ॥

आद्यत्रयं महालक्ष्म्यै नमः प्रोक्ता महेश्वरि । विद्या ते सप्तविंशार्णा समस्ताभीष्टदानिशम् ॥ ७१ ॥

"ॐश्रींह्रींश्रीं कमले कमलालये प्रसीदप्रसीद श्रींह्रींश्रीं महालक्ष्म्यै नमः"।

बीजत्रयैः षडङ्गानि द्विरुक्तैर्विहितानि वै । ध्यानं च विजयारूपं प्रजपेद् दिनशस्तथा ॥ ७२ ॥

कीर्तिलक्ष्मीधरारोग्यविजयाद्याखिलेष्टदा । तुलास्थे भास्करे पूजा पूर्णायां सकलेष्टदा ॥ ७३ ॥

ज्यासकदाहवह्निस्वान्तभो हंसो मरुद्युतः । चण्डतेजश्च संकर्षवर्णाः स्युस्तदनन्तरम् ॥ ७४ ॥

व्योमाग्न्या कालिमन्थाने वर्णा हंसश्च मायया । सिद्धलक्ष्म्याश्च विद्येयं प्रोक्ता सप्तदशाक्षरा ॥ ७५ ॥

"जभरीं महाचण्डतेजः संकर्षणि कालिमन्थाने हः"।

आद्येन कृत्वा चाङ्गानि जपेद्विद्यां तु नित्यशः । प्रातः सहस्रवारं तु तर्पयेद् तद्दशांशकम् ॥ ७६ ॥

प्रसन्ना वर्षतो नित्यपूजायां साधकस्य सा । प्रयच्छति जयं युद्धे श्रियं सर्वातिशायिनीम् ॥ ७७ ॥

भूतप्रेतपिशाचापस्मारकृत्यादिवारणम् । करोति मार्गे कान्तारगिरिकृच्छ्रेऽभिरक्षति ॥ ७८ ॥

ध्यानं तु तस्या देवेशि मङ्गले मङ्गलासमा । युद्धमार्गादिरक्षासु शृणु वक्ष्ये यथाविधि ॥ ७९ ॥

शतशीर्षां त्रिनयनां प्रतिवक्त्रं भयानकाम् । हस्तद्विशतसंयुक्तां स्वसमाकारशक्तिभिः ॥ ८० ॥

वृतामनन्तैर्हस्तेषु साधकाभीष्टहेतिकाम् । ध्यात्वैवमर्चयन्निष्टमवाप्नोत्यखिलं ध्रुवम् ॥ ८१ ॥

प्राक्प्रत्यग्दक्षिणोदक् च कृत्वा सूत्राष्टकं ततः । मार्जयेद् वाह्यवीथीषु पञ्च पञ्च तथैकधा ॥ ८२ ॥

तदन्तरपि कोणेषु त्रयमेकीकृते ततः । मध्यादि विलिखेन्मन्त्रवर्णान् षोडशनाम च ॥ ८३ ॥

---

१ 'धना' ख. पाठः । २ 'अनन्तैः' ख. पाठः । दिव्यपाठत्वात् अनन्ताभिरिति यावत् ।

[१]प्रदक्षिणत्रयान्मध्ये पूजयेत्तत्र तां सदा । समस्ताभीष्टसंसिद्ध्यै सिद्धलक्ष्मीं तु नित्यशः ॥ ८४ ॥
कदाचिदाद्या ललिता पुंरूपा कृष्णविग्रहा । सर्वनारीसमारम्भादकरोद्विवशं जगत् ॥ ८५ ॥
ततः स गोपीसंज्ञाभिरावृतोऽभूत् स्वशक्तिभिः । [२]ततस्तेन विनोदाय स्वं षोढाकल्पयद्वपुः ॥ ८६ ॥
तेषां षण्णां च षण्मन्त्राः समस्ताभीष्टदायकाः । तैर्यन्त्रपूजाहवनजपतर्पणसेचनैः ॥ ८७ ॥
भवन्ति लक्ष्मीकान्तिश्रीविजयारोग्यसंपदः । शृणु तान् षट्क्रमान्मन्त्रान् ध्यानार्चाविनियोगकैः । ८८ ।
स्थिरारसाव्याप्तवनस्वैरुक्तोभूत्महामनुः । प्रणवद्वयमध्यस्थः सिद्धगोपालकाभिधः ॥ ८९ ॥
" ॐग्लूंथौंॐ "। (१)
प्रोक्तैस्तैः पञ्चभिः काममन्त्रैरेकैकतः क्रमात् । पुटनान्नामतस्तस्माद्राणैस्तैः पुटनाद्भवेत् ॥ ९० ॥
संमोहनाख्यस्त्वेवं च सप्तधाभून्महामनुः । .... ॥
"ह्रींग्लयौंह्रीं (२) । क्लींग्लूंयौंक्लीं (३) । ऐंग्लूंयौंऐं (४) । ब्लूंग्लूंयौंब्लूं (५) । स्त्रींग्लूंयौंस्त्रीं (६) ।
द्रांद्रींक्लींब्लूंसः ग्लूंयौं सःब्लूंक्लींद्रींद्रां (७) ।
.... । आद्यः पञ्चाङ्गको मन्त्रस्त्वितरे स्युः षडङ्गकाः ॥ ९१ ॥
तत्तद्बीजादिकेन स्यात् षडङ्गानि यथाविधि । अष्टपत्राब्जमध्यस्थं पूजयेत् सप्त तान् क्रमात् ॥ ९२ ॥
यन्त्राणि तानि तन्मन्त्रयुतमध्यान्यनुक्रमात् । वारेषु भास्कराद्येषु तेषां पूजा क्रमेण वै ॥ ९३ ॥
सकलेष्टप्रदा नित्यं दुग्धक्षौद्रघृतान्नकैः । पायसैर्नारिकेलैश्च ससितैः कदलीफलैः ॥ ९४ ॥
क्रमाद्वारेषु नैवेद्यं दद्यादिष्टार्थसिद्धये । इतीरितैः सप्तभिस्तैः सर्वमिष्टमवाप्नुयात् ॥ ९५ ॥
अरुणं षड्भुजं वंशवादिनं पाशमङ्कुशम् । पुण्ड्रेक्षुचापपुष्पेषून् दधानं शक्तिभिः स्मरेत् ॥ ९६ ॥
सुवर्णपुष्पीमूलेन पिष्टेन निजवारिणा । हृत्कण्ठाङ्गालेपनतो देवतादर्शनं भवेत् ॥ ९७ ॥
उग्रगन्धां च नीलां च धातकीं फलसंयुताम् । आरग्वधं मुण्डिनीं च शाखोटं जम्बुमूलकम् ॥ ९८ ॥
कर्णिकारं हंसपदीं वाराहीं [३]भृङ्गराजकम् । कोरण्टं कर्पटं [४]सूत्रं त्रिफलां चूर्णयेत् समम् ॥ ९९ ॥
सितेनाज्येन मधुना [५]जग्ध्वा तल्लिप्ततत्त्रयः । भावयंस्तन्मयो भूयाद् दिवसैः कैश्चिदात्मवान् ॥१००॥
इति ॥ अथ वासना तत्र श्रीतन्त्रराजे— (३५ । १)
अथ षोडशनित्यानां स्वात्मत्वे वासनां शृणु । यया तन्मयतासिद्धिः प्रत्यक्षा भवति ध्रुवम् ॥ १ ॥
गुरुराद्या भवेच्छक्तिः सा विमर्शमयी मता । नवत्वं तस्य देहस्य रन्ध्रत्वेनावभासते ॥ २ ॥
बलिदेव्यः स्वमायाः स्युः पञ्चमी जनकात्मिका । कुरुकुल्ला भवेन्माता पुरुषार्थास्तु सागराः ॥ ३ ॥
रत्नद्वीपो भवेद्देहो नवत्वं धातुरोमभिः । सङ्कल्पाः कल्पतरवः स्वाधारा ऋतवः स्मृताः ॥ ४ ॥
ग्रहर्चराशिचक्रेण कालात्मा पश्चिमामुखः । तेन पूर्वाभिमुख्यं स्यादन्यत्ते कथितं मिथः ॥ ५ ॥
ज्ञाता स्वात्मा भवेज्ज्ञानमर्घ्यं ज्ञेयं बहिःस्थितम् । श्रीचक्रपूजनं तेषामेकीकरणमीरितम् ॥ ६ ॥
श्रीचक्रे सिद्धयः प्रोक्ता रसा नियतिसंयुताः । ऊर्मयः पुण्यपापे च ब्राह्म्याद्या मातरः स्मृताः ॥७ ॥

---

१ 'प्रादक्षिण्यक्रमात्' ख.पाठः २ 'तदा' ख. पाठः । ३ 'मृगराजकम्' ख. पाठः । ४ 'विप्रवंमूतं' ख. पाठः । ५ 'द' ख. पाठः ।

भूतेन्द्रियमनांस्येव क्रमान्नित्याकलाः पुनः । कर्मेन्द्रियार्थौ दोषाश्च ज्ञेयाः स्युः शक्तयोऽष्ट वै ॥ ८ ॥
नाड्यश्चतुर्दश प्रोक्ताः चोभिण्याद्यास्तु शक्तयः । वायवो दश संप्रोक्ताः सर्वसिद्ध्यादिशक्तयः ॥ ९ ॥
वह्नयो दश संप्रोक्ताः सर्वज्ञाद्यास्तु शक्तयः । शीतोष्णसुखदुःखेच्छा गुणाः प्रोक्ताः क्रमेण वै ॥ १० ॥
वशिन्याद्याः शक्तयः स्युस्तन्मात्राः पुष्पसायकाः । मनो भवेदिक्षुधनुः पाशो राग इतीरितः ॥ ११ ॥
द्वेषः स्यादङ्कुशः प्रोक्तः क्रमेण वरवर्णिनि । अव्यक्ताहङ्कृतिमहदाकाराः प्रतिलोमतः ॥ १२ ॥
कामेश्वर्यादिदेव्यः स्युः संवित्कामेश्वरः स्मृतः । स्वात्मैव देवता प्रोक्ता ललिता विश्वविग्रहा ॥ १३ ॥
लौहित्यं तद्विमर्शः स्यादुपास्तिरिति भावना । सिद्धिस्त्वनन्यचित्तत्वं मुद्रा वैभवभावना ॥ १४ ॥
उपचाराश्चलत्वेऽपि तन्मयत्वाप्रमत्तता । प्रयोगास्तु विकल्पानां हेतोः स्वात्मनि नाशनम् ॥ १५ ॥
यन्त्राणि मन्त्राः सर्वत्र स्वात्मत्वे धैर्यसाधनम् । संध्यासु भजनं देव्या आदिमध्यान्तमञ्जनम् ॥ १६ ॥
अन्यास्तु शक्तयश्चक्रगाभिन्यो याः समन्ततः । तास्तु विश्वविकल्पानां हेतवः समुदीरिताः ॥ १७ ॥
न्यासस्तु देवतात्वेन स्वात्मनो देहकल्पनम् । जपस्तन्मयतारूपभावनं सम्यगीरितम् ॥ १८ ॥
होमो विश्वविकल्पानामात्मन्यस्तमयो मतः । तेषामन्योन्यसंभेदभावनं तर्पणं स्मृतम् ॥ १९ ॥
मोहाज्ञानादिदुःखनामात्मन्यस्तमयो दृढम् । अभिषेकस्तु विद्या स्यादात्मा सर्वाश्रयो महान् ॥ २० ॥
उपाधीनां तु राहित्यमुपदेश इतीरितः । दक्षिणा भेदशून्यत्वं शुश्रूषा स्थैर्यमुच्यते ॥ २१ ॥
तिथिरूपेण कालेन परिणामावलोकनम् । नित्याः पञ्चदशैताः स्युरिति प्रोक्तास्तु वासनाः ॥ २२ ॥
पृथिव्यादीनि भूतानि कनिष्ठाद्याः क्रमान्मताः । तेषामन्योन्यसंभेदप्रकारैस्तत्प्रपञ्चता ॥ २३ ॥
ललितायास्त्रिभिर्वर्णैः सकलार्थोऽभिधीयते । शेषेण देवीरूपं तु तेन स्यादिदमीरितम् ॥ २४ ॥
अशेषतो जगत् कृत्स्नं हृल्लेखात्मकमीरितम् । तस्याश्चार्थस्तु कथितः सर्वतन्त्रेषु गोपितः ॥ २५ ॥
व्योम्ना प्रकाशमानत्वं ग्रसमानत्वमग्निना । तयोर्विमर्श ईकारो बिन्दुना तन्निफालनम् ‡ ॥ २६ ॥

इति ॥ अथ प्रणवस्वरूपनिरूपणम् । तत्रोपनिषद्वाक्यम्—

ओंब्रह्मविद्यां प्रवक्ष्यामि सर्वज्ञानमनुत्तमाम् । यत्रोत्पत्तिं लयं चैव ब्रह्मविष्णुमहेश्वरात् ॥ १ ॥
प्रसादान्तःसमुत्थस्य विष्णोरद्भुतकर्मणः । रहस्यं ब्रह्मविद्यायां ध्रुवाग्निः संप्रचक्षते ॥ २ ॥
ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म यदुक्तं ब्रह्मवादिभिः । शरीरं तस्य वक्ष्यामि स्थानं कालं लयं तथा ॥ ३ ॥
तत्र देवास्त्रयः प्रोक्ता लोका वेदास्त्रयोऽग्नयः । तिस्रो मात्रार्धमात्रा च त्र्यक्षरस्य शिवस्य च ॥ ४ ॥
ऋग्वेदो गार्हपत्यश्च पृथिवी ब्रह्म एव च । अकारस्य शरीरं तु व्याख्यातं ब्रह्मवादिभिः ॥ ५ ॥
यजुर्वेदोऽन्तरिक्षं च दक्षिणाग्निस्तथैव च । विष्णुश्च भगवान् देव उकारः परिकीर्तितः ॥ ६ ॥
सामवेदस्तथाद्यौश्चाहवनीयस्तथैव च । ईश्वरः परमो देवो मकारः परिकीर्तितः ॥ ७ ॥

---

१ 'उदीरितः' ख. पाठः । २ 'स्थैर्य' ख. पाठः । ३ 'कालस्य' ख. पाठः ।

‡ निफालनं तादात्म्यविमर्शानिर्णीतिरित्यर्थः ।

सूर्यमण्डलमिवाभात्यकारः शङ्खमध्यगः । उकारश्चन्द्रसङ्काशस्तस्य मध्ये व्यवस्थितः ॥ ८ ॥
मकारश्चाग्निसङ्काशो विधूमो विद्युतोपमः । तिस्रो मात्रास्तथा ज्ञेयाः सोमसूर्याग्नितेजसः ॥ ९ ॥
शिखाभा दीपसङ्काशा यस्मिन्नुपरि वर्तते । अर्धमात्रा तु सा ज्ञेया प्रणवस्योपरि स्थिता ॥ १० ॥
पद्मसूत्रनिभा सूक्ष्मा शिखाभा दृश्यते परा । सा नाडी सूर्यसङ्काशा सूर्यं भित्त्वा तथापरम् ॥ ११ ॥
द्वासप्ततिसहस्राणि सूर्यं भित्त्वा तु मूर्धनि । वरदः सर्वभूतानां सर्वं व्याप्यैव तिष्ठति ॥ १२ ॥
कांस्यघण्टानिनादस्तु यथा लीयति शान्तये । ओंकारस्तु तथा योज्यः शान्तये सर्वमिच्छता ॥ १३ ॥
यस्मिन् संलीयते शब्दस्तत्परं ब्रह्म गीयते । ध्रुवं हि चिन्तयेद्ब्रह्म सोऽमृतत्वाय कल्पते सोऽमृतत्वाय कल्पते ॥ १४ ॥

इति । अस्यार्थः—ब्रह्मविद्यां प्रवक्ष्यामीति श्लोकः क्वचिदेवादौ पठ्यते । ब्रह्म प्रणवस्तस्य विद्यां ज्ञानं, तां किंभूतां, सर्वेषां ज्ञानं ज्ञानोपायभूतां, प्रणवेन[1] ब्रह्मणि ज्ञाते सर्वस्य विज्ञानात् । तथा यत्र विद्यायां देवत्रयादुत्पत्तिं लयं चकारात् पालनं च वक्ष्यामीति पूर्वेणान्वयः श्रुतेः प्रतिज्ञेयम् । प्रसादेति विष्णोः ब्रह्मविद्यायां रहस्यं ध्रुवाग्निः प्रणवतेज इति संप्रचक्षते बुधा इत्यन्वयः । विष्णुनेयं विद्या प्रवर्तितेत्यर्थः । कीदृशस्य प्रसादेन भक्तकृपया अन्तः अन्तरात् स्तम्भमध्यात् समुत्थस्य नृसिंहरूपेण प्रकटीभूतस्य, यद्वा "प्रासादो देवभूभुजा" मिति कोषात् क्षीरोदार्णववैकुण्ठश्वेतद्वीपद्वारकादेः प्रासादस्यान्तराज्जगद्रक्षणार्थं प्रकटीभूतस्य, यद्वा प्रसादः लिङ्गाद्यपेक्षया प्रसन्नरूपो जीवस्तस्यान्तरमावरणमविद्यादि, ततः समुत्थस्य निष्क्रान्तस्याविद्यावरणरहितस्येत्यर्थः । यथोक्तं छान्दोग्ये—"अथ य एष संप्रसादोऽस्माच्छरीरात्समुत्थाय परं ज्योतिरुपसंपद्य स्वेन रूपेणाभिनिष्पद्यते स उत्तमपुरुषः" इति । अद्भुतकर्मणो मत्स्यादिरूपेण ओंकारो ध्रुवोऽक्षरनिघण्टावुक्तः । तथाहि—

"ओंकारो वर्तुलस्तारो बिन्दुः शक्तिस्त्रिदैवतः । प्रणवो मन्त्रगर्भश्च पञ्चदेवो ध्रुवः शिवः ॥
मन्त्राद्यः परमं बीजं मूलमाद्यश्च तारकः । शिवादि व्यापको व्यक्तः परं ज्योतिश्च संविदः" ॥

इति ॥ स्थानं कालं लयं तथेति कालशब्दो मेचकवाचको वर्णं लक्षयति, तेन वर्णं वक्ष्यामीत्यर्थः । वर्णमित्येव वक्तव्ये कालग्रहणं मात्रारूपकालस्यापि संग्रहार्थमिति द्रष्टव्यम् । अवयवशः शरीरं तावदाह तत्र देवा इति, त्र्यक्षरस्य शिवस्य चेति । शिवोऽर्धमात्रार्थः । तिस्रो मात्रा त्र्यक्षरस्य, अर्धमात्रा शिवस्येत्यर्थः प्रणवस्य देवादयस्त्रय उक्ताः । त्रयस्त्रयोऽनुपदमेव वक्ष्यन्ते । तिस्रो मात्रा अर्धमात्रा चेति वक्तव्ये छान्दसः सन्धिः । तदुक्तं हठप्रदीपिकायाम्—

"अकारश्च उकारश्च मकारो बिन्दुसंज्ञकः । त्रिधा मात्रा स्थिता यत्र तत्परं ज्योतिरोमिति" ॥

त्रय इत्युक्तं तदेव विभजते ऋग्वेद इत्यादिना । ब्रह्म एव चेत्यत्र छान्दसो ह्रस्वः प्रकृतिभावश्च, ब्रह्मा देव इत्यर्थः । खण्डान्तेन ग्रन्थेन शरीरमित्युक्तं संप्रति स्थानं वर्णसहितमाह सूर्येति, सूर्यमण्डलमिवाभाति अकारः ॥ शङ्खो ललाटास्थि तन्मध्यं नेत्रस्थानं तत्र वर्तमानः "योऽयं दक्षिणेऽक्षन्पुरुषः" इति श्रुतेः । "शङ्खो निध्यन्तरे कम्बुललाटास्थिनखेषु चेति" विश्वः । तस्य मध्ये शङ्खस्यैव मध्येऽर्थाद्वामनेत्रे स्थितः । मकार इत्यत्रापि तस्य मध्ये इत्यपेक्षते । शङ्खस्य मध्ये अर्थात् तृतीयनेत्रे व्यवस्थितः । अत एव याज्ञवल्क्येनोक्तम्

---

१ 'तीरूपं सं' ख. पाठः । २ 'निध्य' क. पाठः ।

"इडायां पिङ्गलायां च चरतश्चन्द्रभास्करौ । इडायां चन्द्रमा ज्ञेयः पिङ्गलायां रविः स्मृतः" ॥

इति ॥ खेचर्यां च—

"जिह्वामूले स्थितो देवि सर्वतेजोमयोऽनलः । तदग्रे भास्करश्चन्द्रस्तालुमध्ये प्रतिष्ठितः ॥

एवं यो वेत्ति तत्त्वेन तस्य सिद्धिः प्रजायते" ॥

इति । तिस्रो मात्रा अकारादयः । अनेन काल उक्तः । सोमसूर्याग्नितेजस इत्यनेन वर्णा उक्ताः । यस्मिन् शङ्के उपरि तृतीयनेत्रादुपरि, अनेनार्धमात्रास्थानमुक्तम् । पद्मसूत्रनिभेति तस्या वर्ण उक्तः । शिखाभा ज्वालाभा ऊर्ध्वतावैशद्याभ्याम् । तथा मूले स्थूला उपर्युपरि तन्वी च ।

"शिखा शिफायां ज्वालायां चूडायामग्रमात्रके । लाङ्गल्यां चापि शाखायां चूडायां च शिखण्डिनः" ॥

इति विश्वः । सा नाडी सुषुम्ना तस्या एव वा पूर्वाणि विशेषणानि । सूर्यं चक्षुरधिष्ठानं अथवा सूर्याख्यरश्मित्यात्मनोऽधिष्ठानश्चन्द्रः सूर्यस्तं भित्त्वा तथा अपरमधःकन्दे द्वासप्ततिसहस्रनाडीर्भित्त्वा ऊर्ध्वं गता ॥ तदुक्तं (गोरक्षेण)—

"ऊर्ध्वं मेढ्रादधो नाभेः कन्दयोनिः खगाण्डवत् । तत्र नाड्यः समुत्पन्नाः सहस्राणि द्विसप्ततिः" ॥

इति । पुनरधिदैवतं सूर्यं भित्त्वा मूर्धनि ब्रह्मलोके द्वादशान्ते च दृश्यते इत्यनुषङ्गः ॥ तदुक्तं याज्ञवल्क्येन—

तासां मुख्यतमा तिस्रस्तिसृष्वेकोत्तमोत्तमा । मुक्तिमार्गेति सा प्रोक्ता सुषुम्ना विश्वधारिणी ॥ १ ॥

कन्दस्था मध्यमे मार्गे सुषुम्ना सुप्रतिष्ठिता । पृष्ठमध्यस्थिता नाडी सा हि मूर्ध्नि व्यवस्थिता ॥ २ ॥

मुक्तिमार्गे सुषुम्ना सा ब्रह्मरन्ध्रे प्रतिष्ठिता । अव्यक्ता सैव विज्ञेया सूक्ष्मा सा वैष्णवी स्मृता ॥ ३ ॥

इति । प्रणवो नादरूपेण सर्वं व्याप्यैव तिष्ठतीत्याह वरद इति । अनेन ओंकारोऽनाहतशब्दो विष्णुश्चेक इत्युक्तं भवति । इदानीं लयमाह कांस्यघण्टेति । यथा लीयति लीनो उपरतव्यापारो भवति ओंकारस्तथा शान्तये योज्यः, प्लुततरो जप्तव्य इत्यर्थः । सर्वं सर्वात्मभावं ब्रह्मभावमिच्छता । यस्मिन् संलीयते इति, यद्वस्त्वनुभूय शब्दो विषयो नोपलभ्यते विलीयते तत्परं ब्रह्म ॥ तदुक्तं प्रदीपिकायाम्—

काष्ठे प्रवर्तितो वह्निः काष्ठेन सह शाम्यति । नादे प्रवर्तितं चित्तं नादेन सह लीयते ॥ १ ॥

विसृज्य सकलं बाह्यं नादे दुग्धाम्बुवन्मनः । एकीभूयास्य मनसा ब्रह्माकाशे विलीयते ॥ २ ॥

इति । लयलक्षणं तु—

लयो लय इति प्राहुः कीदृशं लयलक्षणम् । अपुनर्वासनोत्थानाल्लयो विषयविस्मृतिः ॥ १ ॥

यद्वा यतो वाचो निवर्तन्ते, इत्यर्थः । उपसंहरति ध्रुवमिति । ध्रुवमोंकारं हि ब्रह्म चिन्तयेत्, ध्रुवमेकरूपं वा एकाग्रतया वा ब्रह्म चिन्तयेत् । द्विरुक्तिः समाप्त्यर्थः ॥

अथ प्रसङ्गतो योगलक्षणमाह क्षुरिकायाम्—

क्षुरिकां संप्रवक्ष्यामि धारणां योगसिद्धये । यां प्राप्य न पुनर्जन्म योगयुक्तः स जायते ॥ १ ॥

वेदतत्त्वार्थविहितं यथोक्तं हि स्वयम्भुवा । निःशब्दं देशमास्थाय तत्रासनमवस्थितः ॥ २ ॥

कूर्मोऽङ्गानीव संहृत्य मनो हृदि निरुध्य च । मात्राद्वादशयोगेन प्रणवेन शनैः शनैः ॥ ३ ॥

---

१ 'सा गार्गि' ख. पाठः । २ 'कस्य' क. पाठः ।

पूरयेत् सर्वमात्मानं सर्वद्वारान् निरुध्य च । उरोमुखकटिग्रीवं किञ्चिद् हृदयमुन्नतम् ॥ ४ ॥
प्राणान् संचारयेद्योगी नासाभ्यन्तरचारिणः । भूत्वा तत्र गतः प्राणान् शनैरथ समुत्सृजेत्[3] ॥ ५ ॥
स्थिरमात्रादृढं कृत्वा अङ्गुष्ठे तु समाहितः । द्वे तु गुल्फे च कुर्वीत जङ्घे चैव त्रयस्त्रयः ॥ ६ ॥
द्वे जानुनि तथोरुभ्यां गुदे शिश्ने त्रयस्त्रयः । वायोरायतनं चात्र नाभिदेशे समाश्रयेत् ॥ ७ ॥
तत्र नाडी सुषुम्ना तु नाडीभिर्बहुभिर्वृता । अणुरक्ताश्च पीताश्च कृष्णास्ताम्रविलोहिताः ॥ ८ ॥
अतिसूक्ष्मां च तन्वीं च शुक्लां नाडीं समाश्रयेत् । ततः संचारयेत् प्राणानूर्णनाभीव तन्तुना ॥ ९ ॥
तत्र रक्तोत्पलाभासं पुरुषायतनं महत् । दहरं पुण्डरीकेति[6] वेदान्तेषु निगद्यते ॥ १० ॥
तद्भित्त्वा कण्ठमायाति तां नाडीं पूरयन्यतः । मनसस्तु क्षुरं गृह्य सुतीक्ष्णं बुद्धिनिर्मलम् ॥ ११ ॥
पादस्योपरि मर्मृज्य तद्रूपं नाम कृन्तयेत् । मनोद्वारेण तीक्ष्णेन योगमाश्रित्य नित्यशः ॥ १२ ॥
इन्द्रवज्र इव प्रोक्तं मर्मजङ्घानुकीर्तनम् । तद्ध्यानबलयोगेन धारणाभिर्निकृन्तयेत् ॥ १३ ॥
ऊर्वोर्मध्ये तु संस्थाप्य मर्मप्राणविमोचनम् । चतुरभ्यासयोगेन छिन्देदनभिशङ्कितः ॥ १४ ॥
ततः कण्ठान्तरे योगी समूहन्नाडिसञ्चयम् । एकोत्तरं नाडिशतं तासां मध्ये वराः स्मृताः ॥१५॥
इडा रक्षतु वामेन पिङ्गला दक्षिणेन तु । तयोर्मध्ये वरं स्थानं यस्तं वेद स वेदवित् ॥ १६ ॥
सुषुम्ना तु परे लीना विरजा ब्रह्मरूपिणी । द्वासप्ततिसहस्राणि प्रति नाडीस्तु तैतिलम् ॥१७॥
छिद्यते ध्यानयोगेन सुषुम्नैका न छिद्यते । योगनिर्मलधारेण क्षुरेणानलवर्चसा ॥ १८ ॥
छिन्देन्नाडीशतं धीरः प्रभावादिह जन्मनि । जातीपुष्पसमायोगैर्यथा वास्यन्ति तैतिलम् ॥ १९ ॥
एवं शुभाशुभैर्भावैः सा नाडी तां विभावयेत् । तद्भाविताः प्रपद्यन्ते पुनर्जन्मविवर्जिताः ॥ २० ॥
ततो विदितचित्तस्तु निःशब्दं देशमाश्रितः । निःसङ्गस्तत्त्वयोगज्ञो निरपेक्षः शनैः शनैः ॥ २१ ॥
पाशं छित्वा यथा हंसो निर्विशङ्कः खमुत्क्रमेत् । छिन्नपाशस्तथा जीवः संसारं तरते तदा ॥ २२ ॥
यथा निर्वाणकाले तु दीपो दग्ध्वा लयं व्रजेत् । तथा सर्वाणि कर्माणि योगी दग्ध्वा लयं व्रजेत् ।२३।
प्राणायामसुतीक्ष्णेन मात्राधारेण योगवित् । वैराग्योपलघृष्टेन छित्त्वा तन्तुं न बध्यते । छित्त्वा तन्तुं न बध्यते ॥ २४ ॥

इति । अस्यार्थः—

"क्षुरिका शस्त्रिका प्रोक्ता तत्तुल्या धारणा यतः । तद्वाचकस्त्रिखण्डोऽयं क्षुरिकाग्रन्थ उच्यते" ॥
गुरुतः प्राप्तविद्यस्य तत एव लब्धज्ञानप्रणवमन्त्रस्य षडङ्गयोगेऽधिकार इति तदर्थमुत्तरो ग्रन्थः क्षुरिकामित्यादि । क्षुरिकामिव संसारोच्छित्तये शस्त्रिकामिव रूपकं धारणामात्मनि चित्तावस्थानलक्षणम् । उक्तं च योगियाज्ञवल्क्येन—

१ 'तस्मिन्' ग. पाठः । २ 'धा' क. पाठः । ३ 'समुत्क्षिपेत्' क. पाठः । ४ 'चाथ' क. पाठः । ५ 'ततः' क. पाठः । ६ 'तु' क. पाठः । ७ 'येप्सुनैः' येद्यतः' क. पाठः । ८ 'नाडी तु' क. पाठः । ९ 'मल' क. पाठः । १० 'स्थितः' क. पाठः । ११ 'नयेत्' क. पाठः ।

"शमादिगुणयुक्तस्य मनसः स्थितिरात्मनि । धारणेत्युच्यते सद्भिः शास्त्रतात्पर्यवेदिभिः" ॥

इति । न पुनर्जन्म भवतीति शेषः । स धारणावान् कुतश्चिदपराधाद्यदि योगभ्रष्टो भवति तर्हि जन्मान्तरे योगयुक्त एव जायते इत्यर्थः । "योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः" । "तत्र तं बुद्धिसंयोगं लभते पौर्वदेहिक" मिति स्मृतः ॥ वेदेति । इदं योगस्वरूपं वेदेन तत्त्वार्थेन परमार्थेन विहितं विधिविषयीकृतं स्वयंभुवा ब्रह्मणा यथोक्तं यथा वर्तते तथोक्तं न विसंवादीत्यर्थः । तदुक्तं योगियाज्ञवल्क्येन — "वक्ष्यामि योगसर्वस्वं ब्रह्मणा कीर्तितं पुरा" इति । 'यथोक्तं परमेष्ठिना' इति च ॥ योगस्वरूपं साधयितुं षडङ्गान्याह निःशब्दमिति । यदुक्तं 'कान्तारे विजने देशे फलमूलोदकान्विते । तपश्चरन् वसेन्नित्यं' इति ॥ षडङ्गलक्षणानि प्रागुक्तानि । यमादीनां पूर्वकाण्डादेव सिद्धत्वादिहानभिधानं, नतु कापालिकवदनङ्गीकारात् । यमा दश यथा—

"अहिंसा सत्यमस्तेयं ब्रह्मचर्यं दयार्जवम् । क्षमा धृतिर्मिताहारः शौचं चेति यमा दश" ॥

इति । नियमा दश यथा—

"तपः सन्तोष आस्तिक्यं दानमीश्वरपूजनम् । सिद्धान्तश्रवणं चैव ह्रीर्मतिश्च जपो हुतम्" ॥

इति ॥ अवस्थित आस्थित आरूढः । तदुक्तं गीतासु—

"शुचौ देशे प्रतिष्ठाप्य स्थिरमासनमात्मनः । नात्युच्छ्रितं नातिनीचं चैलाजिनकुशोत्तरम्" ॥

इति । तथा तन्त्रेणासनं पद्माद्यास्थितमित्यपि बोद्धव्यम् । तदुक्तं हठयोगप्रदीपिकायाम्—

"हठस्य प्रथमाङ्गत्वादासनं पूर्वमुच्यते । तत् कुर्यादासनस्थैर्यमारोग्यं चाङ्गपाटवम्" ॥

इति ॥ कूर्मोऽङ्गानिवेति प्रत्याहार उक्तः । अत्र इन्द्रियाणीति शेषः । तदुक्तम्—

"इन्द्रियाणां विचरतां विषयेषु स्वभावतः । बलादाहरणं तेषां प्रत्याहारः स उच्यते" ॥

इति । आन्तरप्रत्याहारसिद्धये मन इति । हृदि हृत्पुण्डरीके । मनोऽनिरोद्धे दोषस्मरणात् । तदुक्तम्—

"कर्मेन्द्रियाणि संयम्य य आस्ते मनसा स्मरन् । इन्द्रियार्थान् विमूढात्मा मिथ्याचारः स उच्यते" ॥

इति । मात्रेति द्वादश मात्रा नादबिन्द्वाद्युक्ताः 'घोषिणी प्रथमा मात्रा' इत्यादिना तत्रैव द्रष्टव्याः । प्रणवेन शनैः शनैरुच्चारितेन वायुं पूरयेत् । कीदृशेन मात्राः अकारोकारमकारार्धमात्राख्याश्चतस्रस्तासां प्रत्येकं तिस्रस्तिस्रो मात्रा घोषिण्यादयो भूमिपत्यादिफला द्वादश, तासां योगश्चिन्तनं यस्मिंस्तेन प्रणवेन पूरयेत् । यदा द्वादशभिः प्रणवैः पूरणं तदाष्टचत्वारिंशद्भिः कुम्भनं, चतुर्विंशतिभी रेचनम् । यदा तु षोडशभिः पूरणं तदा चतुष्षष्टिभिः कुम्भनं द्वात्रिंशद्भी रेचनम् । यदा त्वष्टभिः पूरणं तदा द्वात्रिंशद्भिः कुम्भनं षोडशभी रेचनमिति विवेकः । सर्वमात्मानं नतु कतिपयाङ्गनिरोधेनोपविशेत् । तथा सति वायुवैषम्यं स्यात् । सर्वद्वारान् सर्वद्वाराणीत्यर्थः । अधोद्वारे आकुञ्चनमूलबन्धाभ्यामूर्ध्वद्वाराणि जालन्धरबन्धेन । उरोमुखकटिग्रीवमुन्नतं धारयेदिति शेषः । तदुक्तं गीतासु— "समं कायशिरोग्रीवं धारयन्नचलं स्थिरम्" । इति । हृदयं किञ्चिदुन्नतं धारयेत्, अनेन जालन्धरबन्धः सूचितः । स यथा—

"कण्ठमाकुञ्च्य हृदये स्थापयेच्चिबुकं दृढम् । बन्धो जालन्धराख्योऽयममृताक्षयकारकः" ॥

इति ॥ सञ्चारयेत् पूरकमात्राभिस्तस्मिन् हृदये । नासेति तेन मुखेन पूरकरेचकौ निषिद्धौ, मुखेनैव पूरणे

---

१ 'थर्ववेन' क. पाठः । २ 'यान्यङ्गानि' क. ख. पाठः ।

शिरानैर्मल्यासिद्धेः । भूत्वेति प्राणस्तत्र सर्वशरीरे गतः प्रविष्टो भूत्वा तिष्ठतीति शेषः, एतेन कुम्भक उक्तः स च पूरकमात्रापेक्षया चतुर्गुणाभिर्मात्राभिः कार्यः । अथ रेचकमाह शनैरिति । समुत्सर्जनं च पूरणापेक्षया द्विगुणाभिर्मात्राभिः । शीघ्रोत्सर्जने विमार्गे वायुर्गच्छेत् । स्थिरेति स्थिराभिरेकरूपाभिर्मात्राभिर्दृढं स्थिरं प्राणं कृत्वा केवलकुम्भके सिद्धे इत्यर्थः । ततो धारणाभिः प्रत्याहारमभ्यसेदित्याह अङ्गुष्ठ इत्यादिना । अङ्गुष्ठ इत्यादौ जातावेकवचनम् । अङ्गुष्ठयोर्गुल्फयोर्जङ्घयोरित्यादि बोद्धव्यम् । अङ्गुष्ठयोर्धारणे कुर्वीतेत्यन्वयः, द्वे तु, धारणे कुर्यादित्यर्थः । त्रयस्त्रय इति (जङ्घे प्राप्य) आद्यन्तमध्येषु निरोधाः कर्तव्या इति शेषः । जानुनि आद्यन्तयोरूरुभ्यां साधनाभ्यां ऊर्वोरपि तथा द्वे इत्यर्थः । गुदेति मूलाधारे स्वाधिष्ठाने चाद्यन्तमध्येषु निरोधः । वायोरिति, अत्र नाभिदेशे वायोरायतनं मुख्यं स्थानमस्ति । तच्च धारणया समाश्रयेदित्यर्थः । तत्रेति, तत्र नाभौ सुषुम्ना मध्यनाडी बहुभिर्द्वासप्ततिसहस्रैर्वृता । मूलं तु तस्याः कन्दमध्ये कन्दस्तु— 'गुदध्वजान्तरे कन्दमुत्सेधाद्द्व्यङ्गुलं विदु'रित्युक्तः । 'गुदमेढ्रान्तरे यद्वै— वेणुकन्दं तदुच्यते' इति च । वेणुः सुषुम्ना सा च षट्चक्रवर्ती मूलाधारदण्डान्तर्विवरगता मूर्धानं भित्त्वा ब्रह्मलोकान्तं निर्गता । यच्छान्दोग्ये— 'शतं चैका च हृदयस्य नाड्यस्तासां मूर्धानमभिनिःसृतैका' इति । नाभेरूर्ध्वं तु चक्रानुक्रमेण धारणा मूर्धान्तं द्रष्टव्या । उक्तं च योगियाज्ञवल्क्येन—

मर्मस्थानानि सिद्ध्यर्थं शरीरे योगक्षेमयोः । तानि सर्वाणि वक्ष्यामि यथावच्छृणु सुव्रते ॥ १ ॥

मर्मस्थानसंख्या तु—

"पादाङ्गुष्ठौ तु गुल्फौ च जङ्घामध्यौ तथैव च । तयोर्मूलं च जान्वोश्च मध्ये चोरुभयस्य च ॥ २ ॥
पायुमूलं ततः पश्चान्मध्यदेहश्च मेढ्रकम्[1] । नाभिश्च हृदयं गार्गि कण्ठकूपस्तथैव च ॥ ३ ॥
तालुमूलं च नासाया मूलं चाक्ष्णोश्च मण्डले । भ्रुवोर्मध्यं ललाटं च प्रोक्तानि[2] मुनिसत्तमैः[3] ॥ ४ ॥
मर्मस्थानानि चैतानि" । इति एतेषु च तत्रैव धारणोक्ता—
स्थानेष्वेतेषु मनसा वायुमारोप्य धारयेत् । स्थानात् स्थानं समाकृष्य[4] प्रत्याहारं प्रकुर्वतः ॥ १ ॥
सर्वे रोगाश्च नश्यन्ति योगाः सिध्यन्ति तस्य च । .... ॥

इति । प्रपञ्चसारेऽपि – (१६ । ५१)

अङ्गुष्ठगुल्फजानुद्वितयं च गुदं च सीवनी मेढ्रम् । नाभिर्हृदयं ग्रीवा सलम्बिकाग्रं तथैव नासा च ॥ १ ॥
भ्रूमध्यललाटाग्रं सुषुम्नाग्रं द्वादशान्तमित्येवम् । उत्क्रान्तौ परकायप्रवेशने चागतौ च पुनः स्वतनौ ॥ २ ॥
स्थानानि धारणायाः प्रोक्तानि मरुत्प्रयोगविधिनिपुणैः । .... ॥

इति । अङ्गुष्ठादूर्ध्वमारोहे फलमिदमुक्तम् । मूर्ध्नोऽङ्गुष्ठपर्यन्तावरोहेऽपि च धारणानां फलमुक्तम्—

"स्थानात् स्थानं समाकृष्य यस्त्वेवं धारयेत् सुधीः । सर्वपापविशुद्धात्मा जीवेदाचन्द्रतारकम्" ॥

इति । अणुरक्ताश्चेत्यादीनां नाडीनां विशेषणम् । तदुक्तं छान्दोग्ये— "अथ या एता हृदयस्य नाड्यस्ताः पिङ्गलस्याणिम्नस्तिष्ठन्ति शुक्लस्य नीलस्य पीतस्य लोहितस्य" इति ॥ अणवश्च ता रक्ताश्चेति समासः ।

---

१ 'चित्तोः' ग. पाठः । २ 'याङ्गानि' ग. पाठः । ३ 'मूर्धा च' क. पाठः । ४ 'मे' क. पाठः । ५ 'मर्मस्थानं' क. पाठः । ६ 'समुत्कृष्य' क. पाठः । ७ 'द्वययोनिगुदं' क. पाठः ।

एवं केवलकुम्भके सिद्धे प्राणमनसोः स्थानविशेषेषु प्रत्याहारमभ्यस्य धारणासिद्धये सुषुम्नायां प्राणमनसोः प्रवेशः कर्तव्यः । तत्रोपायः — मूलोड्याणजालन्धरबन्धैः शक्तिचालनेन त्वपानमूर्ध्वमाकृष्य तेन देहमध्ये अग्निं प्रज्वाल्य तज्ज्वालया कुण्डलिनीं प्रताप्योद्बोध्य ब्रह्मनाडीद्वारमध्यस्थतन्मुखप्रसारणेन तत्र वायुमनोवह्नीन् प्रवेशयेदित्याशयेन आह– अतिसूक्ष्मामिति । तत्र जालन्धरबन्ध उक्तः । उड्याणं यथा–

"उदरे पश्चिमं तानं नाभेरूर्ध्वं तु कारयेत् । उड्डियाणो ह्ययं बन्धो मृत्युमातङ्गकेसरी" ॥

इति ॥ मूलबन्धो यथा—

"पार्ष्णिभागेन संपीड्य योनिमाकुञ्चयेद् गुदम् । अपानमूर्ध्वमाकृष्य मूलबन्धो निगद्यते" ॥

इति । शक्तिचालनं यथा—

सव्यासनस्थस्य फणावती सा प्रातश्च सायं प्रहरार्धमात्रम् ।
प्रपूर्य सूर्यात् परिधानयुक्ता प्रगृह्य नित्यं परिचालनीया ॥

इति । अतिसूक्ष्मां तन्वीं बालाग्रशत(सहस्रान्त)भागोपमां नाडीं सुषुम्नां समाश्रयेत्, अन्या नाडीः त्यक्त्वा तत्रैव मनो रुन्ध्यादित्यर्थः। ततस्तयेत्यर्थः। तृतीयार्थे तसिः । तन्तुना इति प्रतियोगिनि तृतीयाश्रवणात् । सुषुम्नया प्राणान् सञ्चारयेदूर्ध्वं नयेत् । ऊर्णनाभी कीटविशेषो लूताख्यः स तन्तुना यथोर्ध्वं सञ्चरति तथा संचारयेदित्यर्थः । तत इति । ततः सञ्चारानन्तरं तद्भित्त्वा इत्यग्रतनेनान्वयः । तत् पुण्डरीकं कीदृशं रक्तोत्पलवदाभासं रक्तवर्णं, नानावर्णनाडीयोगात् रक्तता । "पुण्डरीकं सिताम्बुजे" इति कोषात्, सितत्वेऽपि औपाधिकी रक्तता ज्ञेया । पुरुषायतनं जीवनीडः महत् सर्वावभासकत्वात् । दहरं दभ्रं सूक्ष्मरूपत्वेन पुण्डरीके हृत्पद्मे दहराख्यमाकाशं वेदान्तेषु छान्दोग्यादिषु निगद्यते पठ्यते । तद्यथा— "अथ यदिदमस्मिन् ब्रह्मपुरे दहरं पुण्डरीकं वेश्म दहरोऽस्मिन्नन्तराकाशस्तस्मिन् यदन्तस्तदन्वेष्टव्यं तद्वा व विजिज्ञासितव्यम्" इति । तद्भित्त्वेति, तत्पुण्डरीकमनाहताख्यं कुण्डलिनीं मनःप्राणाग्निभिर्भित्त्वा कण्ठं विशुद्धिचक्रस्थानं अर्गलां भेत्तुमायाति जीवः । तां सुषुम्नां पूरयन् व्याप्नुवन् यतः प्रयतः सावधानः 'पूरयन् दिवि' इति पाठे दिवि इति निमित्तसप्तमी, फलमपि च निमित्तं भवति, दिवः प्राप्त्यर्थं ऊर्ध्वमारोहेदित्यर्थः । मनसस्त्वेति मनःप्रकृतिकं क्षुरं शास्त्रनिष्णातं मन एवेत्यर्थः । सुतीक्ष्णं तर्केण घर्षणोपलेन निर्घृष्टं शाणस्थानीयया बुद्ध्या निर्मलम् । पादस्येति, ब्रह्मणः पादस्य श्रुत्यन्तरोक्तस्य पुंस्पादस्थानीयस्योपरि तदुपासनया सम्मृज्य निर्मलीकृत्य, मृजेर्यङन्तात् ल्यप् छान्दसः । ब्रह्मणः पादा यथा— 'तदेतच्चतुष्पाद् ब्रह्म वाक् पादः प्राणः पादः चक्षुः पादः श्रोत्रं पादः, इत्यध्यात्मम् । अथाधिदैवतं 'अग्निः पादो वायुः पाद आदित्यः पादो दिशः पादः इत्युभयमेवादिष्टं भवति अध्यात्मं चाधिदैवं चेति । अथवा प्रणवस्य चत्वार्यक्षराण्येव जाग्रदादिरूपाणि पादाः । 'ओमित्येतदक्षरस्य पादाश्चत्वारः' इत्यथर्वणशिखोक्तेः । तत् प्रसिद्धं रूपं भूतादिस्वरूपं नाम तद्वाचकः शब्दः तद्द्वयं ब्रह्मणो लोमस्थानीयं स्वरूपाद् बाह्यं कृन्तेत् निवर्तयेत्, तद्विषयां वृत्तिं भूतशुद्धिमार्गेण त्यजेदित्यर्थः । इदमेव तस्य निकृन्तनं यदविषयीकरणं मनोमयत्वात् संसारस्य मनसानुपरक्तस्य स्वरूपाभावात् । हठपक्षे उत्तरमार्गरोधकं सग्रन्थि नाडीचक्रं छिन्द्यात् । तदुक्तम्—

१ 'ध्यस्य' क. पाठः । २ 'मध्य' क. पाठः ।

नासादक्षिणमार्गवाहिपवनः प्राणातिदीर्घीकृतश्चन्द्राम्भःपरिपूरितामृततनुः प्राग्घण्टिकायां ततः ।
छिन्द्यात् कालविशालवह्निवशतो[1] भ्रूरन्ध्रनाडीगणान् तत्कार्यं कुरुते पुनर्नवतरं छिन्नद्रुमस्कन्धवत् ॥

इति । किं कृत्वा निकृन्तयेदत आह मन इति । मनसा उपायेन नित्यशोऽभीक्ष्णं योगं जीवात्मपरमात्मनोरैक्यं पक्षान्तरे योगमुद्योगमाश्रित्य । इन्द्रेति । कीदृशं योगं इन्द्रवज्र इवेति । तथा प्रोक्तं यथा इन्द्रो वज्रेण भेद्यं भिनत्ति, एवमयं योगश्छेद्यं वासनाजालम् । इन्द्रवज्रो विद्युत् तत्तुल्यया कुण्डलिन्या नाडीजालं च छिनत्ति । पुनः कीदृशं, मर्मणो जङ्घाया अनुकीर्तनं यस्मिन् स तं जङ्घारूपं मर्म ध्यानस्थानं यत्र कथितम् । जङ्घाग्रहणमङ्गुष्ठादेरप्युपलक्षणं तुल्यन्यायत्वात् । अङ्गुष्ठादिमूर्धान्तानां मर्मणामनुकीर्तनात् । 'मर्मजङ्घानुकर्तनं' इति पाठे यथा नापितेन क्षुरस्य तैक्ष्ण्यज्ञानाय जङ्घा अनुकृत्यते मुण्ड्यते, तथाङ्गुष्ठादिमर्मस्थानानि नाडीमलापनुत्त्यै निर्मलीक्रियन्ते इत्यर्थः । तद्ध्यानेति, तच्छब्देन योग्यतावशाद् मर्म जङ्घादि गुणीभूतमपि परामृश्यते । तत् [2]सैनामकं मर्मादि धारणाभिः छिन्द्यात् । अथवा व्यवहितमपि रूपं नाम तच्छब्देन परामृश्यते, स एवार्थः । इममिन्द्रवज्रयोगं जिह्वायास्तालुमूले प्रवेशार्थं जिह्वामूलसूत्रकृन्तनरूपं हठयोगिनो वर्णयन्ति । तदुक्तं खेचर्याम्—

तालुमूलं समुद्धृत्य सप्तवासरमात्मवित् । स्वगुरूक्तप्रकारेण मलं सर्वं विशोधयेत् ॥ १ ॥
स्नुहीपत्रनिभं शस्त्रं सुतीक्ष्णं स्निग्धनिर्मलम् । समाधाय ततस्तेन रोममात्रं समुच्छिदेत् ॥ २ ॥
छित्त्वा सैन्धवपथ्याभ्यां चूर्णं तेन प्रघर्षयेत् । पुनः सप्तदिने प्राप्ते रोममात्रं समुच्छिदेत् ॥ ३ ॥
एवं क्रमेण षण्मासं नित्ययुक्तः समाचरेत् । षण्मासाद्रसनामूले शिराबन्धः प्रणश्यति ॥ ४ ॥

इति । ततो दोहनमुक्तम् ।

अथ वागीश्वरीं नाम शिरोवस्त्रेण वेष्टयेत् । शनैरुत्कर्षयेद्योगी कालवेलाविधानवित् ॥ ५ ॥

इति । प्रवेशोऽप्युक्तः—

यदा[4]त्वबाह्यमार्गेण जिह्वा ब्रह्मबिलं विशे[5]त् । तदा ब्रह्मार्गलं देवि दुर्भेद्यं त्रिदशैरपि ॥ ६ ॥
अङ्गुल्यग्रेण संघृष्य जिह्वां तत्र प्रवेशयेत् । .... ॥

इति । ततो जिह्वया मथनाभ्यासात् फलमप्युक्तम्—

एवं द्वादशवर्षान्ते संसिद्धिः परमेश्वरि । शरीरे सकलं विश्वं पश्यत्यात्माविभेदतः ॥

इति । स हठतरः पन्थाः । ऊरोरिति । ऊरुग्रहणमुत्तरोत्तरस्थानोपलक्षणम्, ऊरोर्मध्ये समनस्कं प्राणं संस्थाप्य मर्मणः प्राणस्य च विमोचनं कर्तव्यम् । 'अस्मिन् मर्मण्यहं स्थितः' इत्यभिमानं त्यक्त्वा निरालम्बस्तिष्ठेदित्यर्थः । एवं स्थानान्तरेष्वप्यूह्यम् । अथवा सर्वत्रावच्छेदेन व्यवधायकं नाड्यादि विदार्य स्थानात् स्थानान्तरे गमनं च ॥ चतुरिति, ऊरोरुत्तरेषु चतुर्षु गुदशिश्ननाभिहृदयस्थानेषु अभ्यासयोगेन नामरूपमर्मप्राणान् छिन्देत् । अथवा चतुर्वारं चतुरावृत्त्या प्रातर्मध्याह्ने सायं निशीथे च सर्वेषु स्थानेषु अभ्या-

---

१ 'शगान्' क. पाठः । २ 'मलानुकृन्तनेन' क. पाठः । ३ 'सनाडीक' क. ग. पाठः । ४ 'थ' क. पाठः ।

५ 'त्प' ग. पाठः । ६ 'व्रजेत्' क. पाठः ।

सम्मीन । नन्वेवं छेदने देहाभिमानत्यागेन देहपातः स्यादत आह— अनभिशङ्कित इति । अयं भावः— न ह्यभिमानत्यागेन देहपातो भवति, सुषुप्त्यादिषु तथादर्शनात् । ध्यानिनां चिरकालं देहावस्थानस्मृतेश्च । नवा चक्रादिभेदेनेत्यपि सा शङ्केति ॥ तत इति, तदनन्तरं योगी कण्ठान्तरे कण्ठमध्ये नाडीसंचयं समूहन् सङ्कीकुर्वन् छिन्देदित्यनुषङ्गः । कियन्त्यो नाड्यः सन्तीत्यपेक्षायां मध्यमसंख्यामाह— एकेति । वरा उत्तमाः ॥ इडा रक्षत्वेति, । इडा वामेन पिङ्गला दक्षिणेन इत्येवं[1] वक्तव्ये रक्षतुशब्दप्रयोगः शिष्याणामाशिषे विद्यासंप्रदायोच्छेदो मा भूदिति । वरं स्थानं सुषुम्नाख्यं, तं तदधिष्ठातारं पुंलिङ्गनिर्देशात् । किं तत् स्थानं कश्च तदधिष्ठाता इत्यपेक्षायामाह— सुषुम्ना त्विति । परे परपुरुषे ब्रह्मणि लीना विरजा निर्मला ब्रह्मरूपिणी ब्रह्मस्थानत्वात् सुषुम्नैव वरं स्थानं पर एव तदधिष्ठाता इत्यर्थः । कथंभूता सुषुम्ना, नाडीषु मध्ये द्वासप्ततिसहस्राणि नाडीः प्रति तैतिलमुच्छीर्षं गण्डुकम् । यथा गण्डुकाधारे उत्तमाङ्गं तिष्ठति एवं सुषुम्नाधारे सर्वा नाड्यः स्थिता इत्यर्थः । "तैतिलो गण्डुके प्रोक्तस्तैतिलं करणान्तरे" इति विश्वः ॥ छिद्यते इति । ध्यानयोगेन ताश्छिद्यन्ते, तासां छिन्नत्वादुच्चावचदेशेषु उत्क्रान्तो जीवस्य गमनं भवतीत्यर्थः ॥ यदुक्तम्— 'तयोर्ध्वमायन्नमृतत्वमेति विष्वङ्ङन्या उत्क्रमणे भवन्ति' इति ॥ एका सुषुम्ना न छिद्यते, तस्याः परमसूक्ष्मत्वेन मनोविषयत्वायोग्यत्वात् मनोविषयस्यैव योगेन छेद्यत्वात् ऋजुतयाऽप्रतिद्वन्द्वित्वाच्च ॥ योगनिर्मलेति, योग एव निर्मला धारा यस्य तेन क्षुरेण मनसा अनलवर्चसा पादस्योपरि मृ(घृ)ष्ट्वाग्निर्मलतेजसा नाडीशतं छिन्देत् । तासां छेदे तत्प्रभूतस्य द्वासप्ततिसहस्रस्यापि छेद सिद्धः । धीरो धीमान्, प्रभावाद्योगसामर्थ्यात्, इहजन्मनि मनुष्यशरीरे । तैतिलेन सुषुम्नायाः सादृश्यान्तरमाह— जातीपुष्पेति । जाती मालती तस्याः पुष्पाणां समायोगैः संयोगैः कृत्वा यथा प्रसाधकास्तैतिकं गण्डुकं वासयन्ति वासेन परिमलेन युक्तं कुर्वन्ति एवं सा नाडी शुभाशुभैर्भावैर्वास्यते इति विपरिणामः । पुष्पाधिवासाश्रयो यथा गण्डुकं भवति तथेयं नाडी वासनाश्रय इत्यर्थः । तर्हि किं कार्यमत आह— तामिति । चिन्तनफलमाह— तदिति प्रपद्यन्ते संपद्यन्ते ॥ तत इति, विदितं चित्तं येन स विदितचित्तः । मात्राधारेण मात्रा द्वादशादिसंख्या प्रणवमात्रास्ता एव धारा यस्य मनः क्षुरस्य स तथा, तन्तुं वासनारूपं नाडीरूपं च. । द्विरुक्तिर्निश्चयार्थः । समाप्त्यर्थ इति शब्दः । अयमारोहप्रकार उत्क्रान्तिसमये खेचरीपटले उक्तः, यथा—

यदा तु योगिनो बुद्धिस्त्यक्तुं देहमिमं भवेत् । तदा स्थिरासनो भूत्वा मूलाच्छक्तिं समुज्ज्वलाम् ॥ १ ॥
सूर्यकोटिप्रतीकाशां भावयेच्चिरमात्मनः । आपादतलपर्यन्तं प्रसृतं जीवमात्मनः ॥ २ ॥
संहृत्य क्रमयोगेन मूलाधारपदं नयेत् । तत्र कुण्डलिनीं शक्तिं संवर्तानलसंनिभाम् ॥ ३ ॥
जीवं निजं चेन्द्रियाणि ग्रसन्तीं चिन्तयेद्धिया । संप्राप्य कुम्भकावस्थां तडिज्ज्वलनभास्वराम् ॥ ४ ॥
मूलाधाराद् यतिर्देवि स्वाधिष्ठानपदं नयेत् । तत्रस्थं जीवमखिलं ग्रसन्तीं चिन्तयेद् व्रती ॥ ५ ॥
तडित्कोटिप्रतीकाशां तस्मादुन्नीय सत्वरम् । मणिपूरपदं प्राप्य तत्र पूर्ववदाचरेत् ॥ ६ ॥
तत्र स्थित्वा क्षणं देवि पूर्ववद्योगमार्गवित् । अनाहतं नयेद्योगी तत्र पूर्ववदाचरेत् ॥ ७ ॥
ततो विशुद्धावानीय कुण्डलीं पूर्ववच्चरेत् । उन्नीय तस्माद् भ्रूमध्ये नीरक्षीरं ग्रसेत् पुनः ॥ ८ ॥
ग्रस्तं क्षीरं महाशक्त्या कोटिसूर्यसमप्रभम् । मनसा सह वागीश्या भित्त्वा ब्रह्मार्गलं क्षणात् ॥ ९ ॥

---

१ 'च च' क. पाठः । २ 'मल' ग. पाठः । ३ 'वासन्ती' क. पाठः । ४ 'भाम्' क. पाठः ।

परामृतमहाम्भोधौ विश्रान्तिं तत्र कारयेत् । तत्रस्थं परमं देवं शिवं परमकारणम् ॥ १० ॥

शक्त्या सह समायोज्य तयोरैक्यं विभावयेत् । .... ॥

इति । ज्ञातमुत्क्रान्तिकालं वञ्चयित्वा यदि जीवितुमिच्छेत् तदावरोहं कुर्यात्, इत्यपि तत्रोक्तम् । तद्यथा—

यदि वञ्चितुमुद्युक्तः कालं कालविभागवित् । कालस्तु यावद्व्रजति तावत्तत्र सुखं वसेत् ॥ १ ॥

ब्रह्मद्वारार्गलस्याधो देहं कालप्रयोजनम् । तस्मादूर्ध्वं पदं देयं नहि कालप्रयोजनम् ॥ २ ॥

यदा देव्यात्मनः कालमतिक्रान्तं प्रपश्यति । तदा ब्रह्मार्गलं भित्त्वा शक्तिं मूलपदं नयेत् ॥ ३ ॥

शक्तिदेहप्रसूतं तु स्वजीवं चेन्द्रियैः सह । तत्तत्कर्मणि संयोज्य स्वस्थदेहः सुखं व्रजेत् ॥ ४ ॥

अनेन देवि योगेन वञ्चयेत् कालमागतम् । .... ॥

इति । अत्रारोहावरोहाभ्यास एव योगशास्त्रेषु मुख्यो योग इति द्रष्टव्यम् । स चात्र प्रकाशितः । अत्र पञ्चाशद्दलगामिनि चित्ते पञ्चाशद्वृत्तयो जायन्ते । तदुक्तमध्यात्मविवेके—

गुदलिङ्गान्तरे चक्रमाधारं तु चतुर्दलम् । परमः सहजस्तद्वदानन्दो वीरपूर्वकः ॥ १ ॥

योगानन्दश्च तस्य स्यादीशानादिदले फलम् । स्वाधिष्ठानं लिङ्गमूलं षट्पत्रं चक्रमस्य तु ॥ २ ॥

पूर्वादिषु दलेष्वाहुः फलान्येतान्यनुक्रमात् । प्रश्रयः क्रूरता गर्वनाशो मूर्छा ततः परम् ॥ ३ ॥

अवज्ञानमविश्वासो जीवस्य चरतो ध्रुवम् । नाभौ दशदलं पद्मं मणिपूरकसंज्ञकम् ॥ ४ ॥

सुषुप्तिरत्र तृष्णा स्यादीर्ष्या पिशुनता पुनः । लज्जा भयं घृणा मोहः कुधिताथ विषादिता ॥ ५ ॥

हृदयेऽनाहतं चक्रं दलैर्द्वादशभिर्युतम् । लौल्यप्रणाशः कपटः वितर्कोऽप्यनुतापिता ॥ ६ ॥

आशा प्रकाशश्चिन्ता च समीहा समता ततः । क्रमेण दम्भो वैकल्यविवेको हुंकृतिस्तथा ॥ ७ ॥

फलान्येतानि पूर्वादिदलस्थस्यात्मनो विदुः । कण्ठेऽस्ति भारतीस्थानं विशुद्धिः षोडशच्छदम् ॥ ८ ॥

तत्र प्रणव उद्गीथो हुंफट्वौषट्वषट्सुधा । स्वाहा नमोऽमृतं सप्त स्वराः षड्जादयो मताः ॥ ९ ॥

इति पूर्वादिपत्रस्थे फलान्यात्मनि षोडश । .... ॥

इति । षोडशच्छदे त्वन्यत्र विशेष उक्तः—

कृपा क्षमार्जवं धैर्यं वैराग्यं च धृतिस्तथा । हास्यं रोमाञ्चनिश्चयौ ध्यानं सुस्थिरता तथा ॥ १० ॥

गाम्भीर्यमुद्यमं सत्त्वं चौदार्यैकाग्रता तथा । एते पूर्वादिपत्रेषु गुणाः.............................. ॥ ११ ॥

इति । "तत्त्वंपदार्थविभासो द्रष्टव्यो द्विदले पुनः" इति । अत्र वायोरुत्थापनं तु आधारस्वाधिष्ठानयोरन्तरेऽग्निकुण्डं तन्मूले मनो दध्यात् । यत्र यत्र मनस्तत्र तत्र प्राण आयाति । प्राणवायुयोगेनाग्निर्दीप्यते स चोर्ध्वज्वलनस्वभावः । तस्मिंश्च ज्वालिते वायुरूर्ध्वं गच्छति ततः षट्चक्रभेदो भवति । स्वाधिष्ठानं लिङ्गचक्रं त्रिःप्रदक्षिणीकृत्य त्रिरावृत्त्या, तत्र कुण्डलिनीमिति अत एव वचनादनुमीयते । तदुक्तं दीक्षापटले—

तत्र वेधमयीं दीक्षां वक्ष्ये संसारमोचनीम् । ध्यायेच्छिष्यतनोर्मध्ये मूलाधारे चतुर्दले ॥ १ ॥

त्रिकोणमध्ये विमले तेजस्त्रयविजृम्भिते । वलयत्रयसंयुक्तां तडित्कोटिसमप्रभाम् ॥ २ ॥

शिवशक्तिमयीं देवीं चेतनामात्रविग्रहाम् । सूक्ष्मात् सूक्ष्मतरां शक्तिं भित्त्वा षट्चक्रमञ्जसा ॥ ३ ॥

गच्छन्तीं मध्यमार्गेण दिव्यां परशिवावधि । वादिसान्तदलस्थार्णान् संहरेत् कमलासन ॥ ४ ॥

इत्येतदिंकुण्डल्यनुसारेण वायोरपि चोर्ध्वं गच्छतास्त्रिः परिवृत्तिः । मणिपूरकं नाभिचक्रं गत्वा प्राप्य, अनाहतं हृच्चक्रं तदप्यतिक्रम्य, विशुद्धौ कण्ठप्रदेशे प्राणान् वायूनिरुध्याज्ञामाज्ञाचक्रं भ्रूमध्यवर्त्यनुध्यायन् अथो नादं ध्यायन् । कीदृशम् आधारमारभ्य ब्रह्मरन्ध्रपर्यन्तं प्रतीयमानं तथोज्ज्वलं, स वै नादः ब्रह्म प्राणात्मा परमात्मैवेति । ते प्राणाः षट्शताधिकैकविंशतिसहस्रसंख्याकाः प्राक्प्रोक्ताः । ग्रन्थान्तरेषु तु षडुत्तरषट्शताधिकैकविंशतिसहस्रसंख्याकाः (२१६०६)" इत्यङ्कतः । अन्यत्र ग्रन्थेषु "अशीतिः षट्शतं चैव सहस्राणि त्रयोदश । लक्षं चैकं च निश्वासा अहोरात्रप्रमाणतः" इति संख्याभेद उक्तः । अङ्कतः (११३६८०) भवन्ति । तन्त्रान्तरे तु—

उच्छ्वासे चैव निःश्वासे हंस इत्यक्षरद्वयम् । तस्मात् प्राणस्तु हंसाख्य आत्माकारेण संस्थितः ॥ १ ॥
नाभेरुच्छ्वासनिःश्वासा हृदयाग्रे व्यवस्थिताः ।

इति । *गुदं पायुमवष्टभ्य रुद्ध्वा आधारान्मूलाधारचक्राद्वायुं प्राणाख्यमुत्थाप्योर्ध्वमवष्टभ्य, अवष्टम्भनोपायो योगियाज्ञवल्क्येनोक्तः—

दक्षिणोत्तरगुल्फेन सीवनीं पीडयेद् दृढम् । अधस्तादण्डयोः सूक्ष्मां सव्योपरि च दक्षिणः ॥ १ ॥
जङ्घोर्वोरन्तरं योगी निश्छिद्रं बन्धयेद् दृढम् । समग्रीवशिरःस्कन्धः समपृष्ठः समोदरः ॥ २ ॥

इत्यादि ॥ अत्र कादिमतोक्तश्वासक्रमोऽग्रे वक्ष्यते ॥

—=:※०※०※:=—

इति श्रीमहामहोपाध्यायभगवत्पूज्यपादश्रीगोविन्दाचार्यशिष्य—श्रीभगवच्छङ्कराचार्यशिष्य—श्रीविष्णुशर्माचार्यशिष्य-श्रीप्रगल्भाचार्यशिष्य-श्रीविद्यारण्ययतिविरचिते श्रीविद्यार्णवाख्ये तन्त्रे एकविंशतितमः श्वासः ॥ २१ ॥

---

* अयं टीकाभागो मूलश्लोकाप्राप्तेः संदिग्धः ।

अथ

द्वाविंशः श्वासः ।

अथ लक्ष्म्यादिमन्त्राणामुद्धारप्रयोगविधिः । कूर्मपुराणे—

श्रियं ददाति विपुलां पुष्टिं मेधां यशो बलम् । अर्चिता भगवत्पत्नी तस्माल्लक्ष्मीं समर्चयेत् ॥ १ ॥

इति । सारसंग्रहे—

अथोच्यते रमामन्त्रा लक्ष्मीसौभाग्यदा भृशम् । दुर्गत्युद्धारणे शक्तास्त्रिवर्गफलदायकाः ॥ १ ॥

संवर्ताद्वामतः षष्ठं व्योमसप्तमसंयुतम् । तुरीयस्वरचन्द्रार्धकलानादाधोविष्ठितम्[1] ॥ २ ॥

एकाक्षरो रमामन्त्रो मनोरथसुरद्रुमः । .... ॥

इति । संवर्तात् क्षकाराद्वामतो विलोमेन षष्ठं शकारः, व्योमसप्तमोऽपि तथैव, तेन रेफस्तद्युक्तं, तुरीयस्वरः ई, चन्द्रार्धकला अर्धचन्द्रः, नादो विन्दुः, तेन श्रींबीजमुक्तम् । तथा—

भृगुरस्य मुनिः प्रोक्तश्छन्दश्चास्य निचृन्मतम् । देवता गदिता लक्ष्मीर्भोगमोक्षफलप्रदा ॥ ३ ॥

द्विसव्यनेत्रकर्णेन मन्वन्तस्वरसंयुता । मन्त्रेणैव षडङ्गानि जातियुक्तानि कल्पयेत् ॥ ४ ॥

सव्यनेत्र इंकारः, कर्ण ऊ, कर्णस्यापि सव्यत्वं समासात् । इनो द्वादशस्वरः, मनुश्चतुर्दशस्वरः, अन्त्यो विसर्गः, एतेन श्रांश्रींश्रूंश्रैंश्रौंश्रः इति षडङ्गमन्त्रा उक्ताः । ध्यानम्—

पद्मारूढा नवकनकरुक् पद्मयुग्माभयेष्टप्रोद्यद्धस्ता हिमगिरिनिभैर्वेदसंख्यैरिभेन्द्रैः ।

हस्तोत्क्षिप्तामृतभृतघटैः[2] सिच्यमानाङ्गयष्टिर्भूयाद्भूत्यै रुचिरमुकुटा क्षौमवस्त्राब्जनेत्रा ॥

पद्माद्यूर्ध्वयोराद्ये तदाद्यधःस्थयोरन्ये, इत्यायुधध्यानम् ।

"चतुर्भुजां सुवर्णाभां सपद्मोर्ध्वकरद्वयाम् । दक्षिणाभयहस्तां तां वामहस्तवरप्रदाम्" ॥

इति नारायणीयवचनात् । 'हिमगिरिनिभैरिति श्वैत्यमुक्तं, 'शुभ्राभ्राभेभ' इति दक्षिणामूर्तिवचनात् * दक्षिणा-

१ 'नादविभूषितम्' ख. पाठः । २ 'घटजवैः' ख. पाठः ।

*तद्यथा–भूयाद्भूयो द्विपद्माभयवरदकरा तप्तकार्तस्वराभा, शुभ्राभ्राभेभयुग्मद्वयकरधृतकुम्भाद्भिरासिच्यमाना ।
रत्नौघाबद्धमौलिर्विमलतरदुकूलार्तवालेपनाढ्या, पद्माक्षी पद्मनाभोरसि कृतवसतिः पद्मगा श्रीः श्रिये वः ॥

मूर्तिसंहितायाम्—

अष्टपत्रं लिखेत् पद्मं बहिर्भूबिम्बमालिखेत् । मध्ये बीजं विनिक्षिप्य नव शक्तीः समर्चयेत् ॥ १ ॥

इति । सारसंग्रहे—

अष्टपत्राम्बुजद्वन्द्वं कर्णिकाकेसरोज्ज्वलम् । चतुर्द्वारसमायुक्तं चतुरस्रत्रयावृतम् ॥ १ ॥

इति पूजाचक्रमुद्धृतम् । तत्रैव—

धर्मादिकल्पिते पीठे नवशक्तिसमन्विते । रमामावाह्य गन्धाद्यैर्यजेत् साधकसत्तमः ॥ २ ॥

इति । दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्—

विभूतिरुन्नतिः कान्तिर्हृष्टिः[1] कीर्तिश्च सन्नतिः । व्युष्टिरुत्कृष्टिर्ऋद्धिश्च वसुदिक्षु प्रपूजयेत् ॥ १ ॥

मध्ये सिंहासनं पूज्यं सर्वशक्तिमयं प्रिये । .... ॥

इति । शारदातिलके— "बीजाद्यमासनं दद्यात् मूर्तिं मूलेन कल्पयेत्" । सर्वशक्तिपदं प्रोक्त्वा ङेन्तं च कमलासनम् । नम इत्यासनं पूज्यं तत्तद्बीजादिकं शिवे ॥ १ ॥

इति । तेन बीजानन्तरं 'सर्वशक्तिकमलासनाय नमः' इति पीठमन्त्रो ज्ञेयः । तदुक्तम्—

सर्वशक्तिपदं प्रोक्त्वा ङेऽन्तं च कमलासनम् । नम इत्यासनं पूज्यं तत्तद्बीजादिकं शिवे ॥

इति । पद्मपादाचार्यास्तु—'श्रींश्रींदिव्यासनाय नमः श्रींश्रींदेवीमूर्तये नमः' इत्याहुः । सनत्कुमारः—"संकल्प्याम्भोरुहं शुभ्रं कर्णिकायां यजेच्छ्रियम् ।" इति । सारसंग्रहे—

तस्मिन् पीठे समावाह्य देवीं गन्धादिभिर्यजेत् । पुराङ्गानि समभ्यर्च्य वासुदेवादिमूर्तिभिः ॥ १ ॥

इभैर्निधियुगेनान्या बलाकाद्याभिरीरिता । लोकेशैरपरावृत्तिस्तदस्त्रैश्च परा स्मृता ॥ २ ॥

बलाका विमला चैव कमला वनमालिका । विभीषिका मालिका च शांकरी वसुमालिका ॥ ३ ॥

पङ्कजद्वयहस्तास्ता मुक्ताहारसमप्रभाः । अनेन विधिना मन्त्री मन्त्रमेतं भजेत् तु यः ॥ ४ ॥

वसन्तसंकुलां लक्ष्मीं स प्राप्नोत्यचिराद् ध्रुवम् ।

अत्र वासुदेवादिपद्मनिध्यन्तं द्वितीयावरणम्, "मूर्तीभचतुष्कनिधियुगैरपरा" (प्रपञ्चसारे १२।१०) इत्याचार्योक्तेः । यत्तु "आग्नेयादिषु पत्रेषु गुग्गुलुश्च कुरण्टकः । दमकः सलिलश्च" इति नारायणीयवचनं तत्प्रकृतदिक्परम् ॥

अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि भृगुऋषये नमः । मुखे निचृच्छन्दसे नमः । हृदि श्रियै देवतायै नमः । गुह्ये शं बीजाय नमः । पादयोः ईं शक्तये नमः । नाभौ रं कीलकाय नमः । इति विन्यस्य, प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा श्रां हृदयाय नमः, श्रीं शिरसे स्वाहा, श्रूं शिखायै वषट्, श्रैं कवचाय हुं, श्रौं नेत्रत्रयाय वौषट्, श्रः अस्त्राय फट्, इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं करयोर्हृदयादिषडङ्गेष्वपि विन्यस्य, ध्यानमानसपूजान्ते चतुर्द्वारयुक्तचतुरस्रत्रयावृतमष्टदलद्वयमर्चापीठं निर्माय, प्राग्वत् पुरतो निधायार्घ्यस्थापनादिपरतत्त्वार्चान्ते, ॐ विभूत्यै नमः, रत्यै[2] नमः, कान्त्यै नमः, हृष्ट्यै नमः, कीर्त्यै नमः, संनत्यै नमः, व्युष्ट्यै नमः, उत्कृष्ट्यै नमः, मध्ये ऋद्ध्यै नमः, इति स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन पीठशक्तीः संपूज्य, श्रींसर्वशक्तिकमलासनाय नमः, इति समस्तपीठं

---

१ 'सृष्टिः' ख. पाठः । २ 'पुष्टिः' क. पाठः । ३ 'शुक्लाक' क. पाठः । ४ 'की' ख. पाठः ।

संपूज्यावाहनाद्यङ्गपूजान्तेऽन्तरालाष्टदले देव्यग्रादिचतुर्दलेषु— ॐ वासुदेवाय नमः, सङ्कर्षणाय नमः, प्रद्युम्नाय नमः, अनिरुद्धाय नमः, इति संपूज्याग्नेयादिविदिक्षु दमकाय नमः, सलिलाय नमः, गुग्गुलवे नमः, कुरुण्टकाय नमः, इति संपूज्य, देवीदक्षिणदलाग्रे ॐ शंखनिधये नमः, वामदलाग्रे ॐ पद्मनिधये नमः, इति संपूज्य, द्वितीयाष्टदले– ॐ बलाकायै नमः, ॐ विमलायै नमः, ॐ कमलायै नमः, ॐ वनमालायै नमः, ॐ विभीषिकायै नमः, ॐ मालिकायै नमः, ॐ शाङ्कर्यै नमः, ॐ वसुमालिकायै नमः, इति संपूज्य लोकपालार्चादि सर्वं समापयेत् इति ॥ तथा—

जपेद्भास्करलक्षं च तत्सहस्रं हुनेत् ततः । पद्मैस्त्रिस्वादुसंयुक्तैर्बिल्वैर्वा श्रीफलैरपि ॥ ५ ॥

त्रिभिर्वा मधुराक्तैश्च जुहुयाद्विजितेन्द्रियः । तर्पणादि ततः कुर्याद् द्विजार्चान्तं प्रसन्नधीः ॥ ६ ॥

इति । भास्करलक्षं द्वादशलक्षम् । तत्सहस्रमित्युक्तेर्दशांशो होमः । बैल्वैः समिद्भिरित्याचार्यचरणाः ॥ त्रिभिरिति एकैकेन सहस्रचतुष्टयं नतु मिलितैस्तेषां तु द्रव्यान्तरत्वेन त्रिभिर्होमासंभवादिति । तदुक्तं भट्टचरणैः— नैवं व्रीहिभिरिष्टे स्याद्यवैर्नच यथाश्रुतैः ॥ मिश्रैरिज्येत चेदिति "मिश्राणां विष्यदर्शना" दिति च , तर्हि त्रिमधुराक्तं विरुद्धमिति चेत् न "सर्वं त्रिमधुरोपेतं होमद्रव्यमुदाहृतम् ।" इति वचनात् तद्योगस्य पशुपुरोडाशावदानानामुपस्तरणाभिघाराज्ययोगवदविरुद्धत्वादिति ॥

ततः सिद्धमनुर्मन्त्री साधयेन्निजवाञ्छितम् । वक्षोजदघ्ने पयसि तिष्ठन्नर्कगतां श्रियम् ॥ ७ ॥

संस्मृत्य मनुमेनं च जपेल्लक्षत्रयावधि । सोऽचिरेणैव कालेन दारिद्र्यान्मुच्यते नरः ॥ ८ ॥

मधुसूदनगेहस्थबिल्वाध उपविश्य च । त्रिलक्षं प्रजपेन्मन्त्री वत्सराद्वाञ्छितप्रदः[2] ॥ ९ ॥

अधिकं वसुसंघातं लभते नान्यथाचिरात् । अशोकेध्मचिते वह्नौ सघृतैस्तण्डुलैर्हुनेत् ॥ १० ॥

मन्त्री त्रिभुवनं सर्वं वशयत्येव नान्यथा । खादिरैः शकलैः सम्यगेधितेऽग्नौ यथाविधि ॥ ११ ॥

तण्डुलैस्त्रिस्वादुयुक्तैर्जुहुयान्मन्त्रवित्तमः । तेन राजकुलं वश्यं धनदादर्थवान् भवेत् ॥ १२ ॥

अर्कवह्नौ हुनेन्मन्त्री सुशुद्धैः शालितण्डुलैः । नियुतं राज्यलक्ष्मीं च राजपुत्रो लभेद् ध्रुवम् ॥१३॥

त्रिस्वादुयुक्तैर्नलिनैर्लक्षमेकं हुनेत् सुधीः । अलक्ष्मीसहितो मर्त्यो लक्ष्मीं प्राप्नोति निश्चितम् ॥१४॥

धनधान्यादिसंपत्त्या तोषयेत् तां च साधकः । करुणार्द्रं सनाथा सा कुलं तस्य न मुञ्चति ॥ १५ ॥

ब्राह्मणः स्वगृहे बिल्वं समारोप्य च वर्धयेत् । श्रीसूक्तं च जपन्नेष तत्पत्रैर्जुहुयात् ततः ॥ १६ ॥

त्रिस्वादुयुक्तैः कुसुमैः फलैश्चापि समिद्वरैः । स्कन्धभेदैस्तस्य नरस्तन्मूलैश्चापि संहुनेत् ॥ १७ ॥

बिल्वमिश्रहविष्याशी मण्डलात् प्राक् स्वयं रमा । प्रत्यक्षा च भवेत्तस्य कथमश्रीः कुले भवेत् ॥ १८ ॥

इति । श्रीयन्त्रसारे—

कर्णिकायां साध्यनामगर्भं तारं विलिख्य च । एवा पित्र्ये ऋचः पादचतुष्कं चापि तद्दले ॥ १ ॥

अष्टपत्रे यूयमिति दिक्ष्वेवेन्द्रादि चाश्रिषु । पादा लेख्यास्ततो बाह्यदलषोडशके क्रमात् ॥ २ ॥

आलिखेत् षोडशदले तं सोमाद्यस्य चाप्यृचः(प्रचिकीत्यृचः)। त्रीण्यक्षराणि प्रथमे द्वितीये सप्त सप्त च । ३ ।

तृतीये च चतुर्वर्णास्तुरीये पञ्च पञ्चमे । षष्ठे षट् चतुरो वर्णान् सप्तमेऽष्ट दलेऽष्टमे ॥ ४ ॥

---

१ 'शर्वैः' क. पाठः । २ 'तार्थदः' ख. पाठः । ३ 'एतत्' ख. पाठः ।

प्रजापते ऋचो वर्णांश्चतुरो नवमे दले । दशमे च दले वर्णान् पञ्च चैकादशेऽपि षट् ॥ ५ ॥
द्वादशे चतुरो वर्णान् दले चापि त्रयोदशे । [चतुर्दशे चतुर्वर्णान् सप्त पञ्चदशे दले] ॥ ६ ॥
षोडशे चापि षड्वर्णान् विलिख्य च दले बहिः । आवेष्ट्य लिप्या श्रीबीजं विलिखेद्भूपुरास्त्रिषु ॥ ७ ॥
यन्त्रं ऋक्पञ्चकस्यैतद्धनधान्यधरासुतैः । गोगजाश्वाविमाहिषसस्यभूषादिसंकुलाम् ॥ ८ ॥
लक्ष्मीं समावहेद्रम्यां पुत्रपौत्रादिगामिनीम् । .... ॥

इति । अस्यार्थः— तत्र चतुर्दलकमलकर्णिकामध्ये ससाध्यं प्रणवं विलिख्य , तद्दलेषु " एवापित्रे " इति ऋचः पादचतुष्टयं स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन प्रतिदलमेकं पादं विलिख्य , तद्बहिरष्टदलं कमलं कृत्वा तस्य दिग्दलेषु " यूयं " इत्यादृचः पादचतुष्टयं , कोणदलेषु " एवेन्द्राग्नी " इत्यादृचः पादचतुष्टयं विलिख्य , तद्बहिः षोडशदलं कमलं कृत्वा तद्दलेषु " त्वं सोम " इत्यादि ऋग्द्वयस्य प्रथमदले त्रीण्यक्षराणि , द्वितीये सप्त . तृतीये सप्त , चतुर्थे चत्वारि , पञ्चमे पञ्च , षष्ठे षट् , सप्तमे चत्वारि , अष्टमेऽष्ट , " प्रजापते न त्वदे" इति ऋचो नवमे चत्वारि , दशमे पञ्च , एकादशे षट् , द्वादशे चत्वारि , त्रयोदशेऽपि चत्वारि , चतुर्दशे चत्वारि , पञ्चदशे सप्त , षोडशे षडक्षराणि चेति विभज्य विलिख्य , तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधाय तयोरन्तरालवीथ्याम् अकारादिक्षकारान्तान् मातृकार्णान् सबिन्दुकान् वेष्टनरूपेण विलिख्य , तद्बहिश्चतुरस्रं कृत्वा तत्कोणेषु श्रीबीजं लिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ ऋक्पञ्चकं तु ऋग्वेदे— वामदेवस्य बृहस्पतिः त्रिष्टुप् । " एवा पित्रे विश्वदेवाय वृष्णे यज्ञैर्विधेम नमसा हविर्भिः । बृहस्पते सुप्रजा वीरवन्तो वयं स्याम पतयो रयीणाम् " ॥ १ ॥ " यूयमस्मान्नयत वस्यो अच्छा निरंहतिभ्यो मरुतो गृणानाः । जुषध्वं नो हव्यदातिं यजत्रा वयं स्याम पतयो रयीणाम् " ॥ २ ॥ एवेन्द्राग्नी इत्यस्य कुत्सः इन्द्राग्नी त्रिष्टुप् । " एवेन्द्राग्नी पपिवांसा सुतस्य विश्वास्मभ्यं सं जयतं धनानि । तन्नो मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः " ॥ ३ ॥ गौतमस्य त्रिष्टुप् । " त्वं सोम प्रचिकितो मनीषा त्वं रजिष्ठमनु नेषि पन्थाम् । तव प्रणीती पितरो न इन्दो देवेषु रत्नमभजन्त धीराः " ॥४॥ प्रजापते इति हिरण्यगर्भ ऋषिः को देवता त्रिष्टुपछन्दः । " प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परि ता बभूव । यत्कामास्ते जुहुमस्तन्नो अस्तु वयं स्याम पतयो रयीणाम् " ॥ ५ ॥

इति । श्रीयन्त्रसारे—

मध्ये तारं साध्ययुक्तं श्रियं कोणेषु षट्स्वपि । अष्टपत्रे केसरेष्वथ स्वरद्वंद्वं क्रमेण च ॥ १ ॥
या लक्ष्मीरित्यृचो वर्णांश्चतुरश्चतुरो बहिः । अश्वदाया ऋचा हल्भिश्च संवेष्ट्य कुगृहाश्रिषु ॥ २ ॥
श्रियं समालिखेद्यन्त्रं स्थापितं यत्र मन्दिरे । धनैर्धान्यैश्च विभवैरन्यैश्चाश्वगवादिभिः ॥ ३ ॥
आपूरयन्ती सततं तत्रैव रमते रमा । .... ॥

इति । अस्यार्थः— अष्टदलपद्मोदरे षट्कोणं कृत्वा तन्मध्ये ससाध्यं प्रणवं विलिख्य , षट्कोणेषु श्रीबीजं विलिख्याष्टदलकेसरेषु द्वन्द्वशः स्वरानालिख्याष्टदलेषु " या लक्ष्मीः " इत्यृचो वर्णांश्चतुरश्चतुरो विलिख्य , बहिर्वृत्तत्रयान्तरालद्वयेऽन्तर्गतान्तराले श्रीसूक्ते अग्रे वक्ष्यमाण- " अश्वदायै गोदायै* " इति ऋचा सं-

* ' अश्वदायै गोदायै धनदायै महाधने । धनं मे जुषतां देवि सर्वकामांश्च देहि मे ॥ '

वेष्टय तद्बहिर्गतान्तराले कादिक्षान्तवर्णैरावेष्ट्य तद्बहिश्चतुरस्रं कृत्वा तत्कोणेषु श्रीबीजं लिखेत् । एतद्यन्त्रं मुक्तिफलदम् । "या लक्ष्मीः सिन्धुसंभवा भूतिर्धेनु पुरूवसुः । पद्मा विश्वा वसुर्देवी सदा नो जुषतां गृहे ॥" इति ऋक् । तथा—

.... । सद्याद्यं बिन्दुसहितं द्वितीयं भुवनेश्वरी ॥ ४ ॥

तृतीयं च रमाबीजं चतुर्थं कामराजकम् । समुद्रवर्णो धर्मार्थकाममोक्षफलो मतः ॥ ५ ॥

सद्याद्य ऐ, बिन्दुयुतं तेन ऐं, अन्यत् प्रसिद्धम् । तथा—

ऋषिर्भृगुर्निचृत्पूर्वमनुष्टुप् छन्द ईरितम् । देवता कमला प्रोक्ता सर्वसंपत्करी शुभा ॥ ६ ॥

पूर्वमन्त्रवदेवास्य षडङ्गानि प्रकल्पयेत् । .... ॥

अथ ध्यानम्—

माणिक्याभा हरगिरिनिभैः कुञ्जरेन्द्रैश्चतुर्भि-
र्नासाग्रोद्यन्मणिमयघटाम्भोभिरासिच्यमाना ।
अम्भोजस्था वरसरसिजद्वन्द्वकाभीतिहस्ता
लक्ष्मीः पायादमरनिकरैः सेविताङ्घ्र्यम्बुजा सा ॥ ६ ॥

आयुधध्यानं प्राग्वत् ।

पूर्वोदिते रमापीठे यजेद्देवीं च पूर्ववत् । अर्कलक्षं जपेन्मन्त्री नियताशी च संहुनेत् ॥ ७ ॥

तत्सहस्रं सरोजैश्च रक्तैस्त्रिस्वादुसंयुतैः । पूर्वानुक्तप्रयोगांश्च कुर्यान्मन्त्री यथाविधि ॥ ८ ॥

साधको मनुवर्यस्य निधिभिः सेव्यते स्वयम् । .... ॥

प्रयोगः सुगमः । तथा—

कामिकापश्चिमं कालो अन्त्यस्वरविभूषितः । वर्णादिः क्ष्वेडमचला वरुणो दीर्घयुग्भृगुः ॥ ६ ॥

अक्षियुक् धान्तपवनसद्याद्याश्च द्विठाववि ः । दशाक्षरो निगदितो मन्त्रः प्रोक्तफलप्रदः ॥ १० ॥

इति । कामिकापश्चिमं न, कालो म, अन्त्यस्वरो विसर्गस्तेन मः, वर्णादिः क, क्ष्वेडं म, अचला ल, वरुणो व, दीर्घयुक् वा, भृगुः स अक्षियुक् सि, धान्तं न, पवनो य, सद्याद्य ऐ तेन न्यै, द्विठः स्वाहा, ॥ तथा—

ऋष्याद्या दक्षसविराट्कमलाः समुदीरिताः । देवी च पद्मिनी विष्णुपत्नी च वरदा मता ॥ ११ ॥

रूपान्ता कमला चाभिर्ङे-नमोन्ताभिरुक्तवत् । पञ्चाङ्गानि मनोरस्य जातियुक्तानि कल्पयेत् ॥ १२ ॥

इति । शारदायाम्—"नमोन्ता प्रणवादिकाः" इत्यङ्गमन्त्रा उदिताः । ध्यानं तु—

तडित्पुञ्जाभासा कमलयुगदानाभयकरा
शरीरोद्यद्भासा भुवनविवरं भासयति या ।
सरोजस्था काञ्चीमणिमुकुटमञ्जीररुचिरा
श्रिये भूयाल्लक्ष्मीः कुचकलशभारानततनुः ॥ १३ ॥

आयुधध्यानं प्राग्वत् ।

रमापीठे पुरा प्रोक्ते यजेल्लक्ष्मीं यथाविधि । आदावङ्गानि तद्बाह्ये बलाक्याद्यष्टशक्तयः ॥ १४ ॥

तद्बाह्ये लोकपालाश्च तदस्त्राणि ततो बहिः । एवमभ्यर्चयेल्लक्ष्मीं भवेत् साक्षाद्धनाधिपः ॥ १५ ॥

अथ प्रयोगः— प्राग्वद्योगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि दक्षाय ऋषये नमः । मुखे विराट्छन्दसे नमः । हृदि श्रीकमलायै देवतायै नमः । इति विन्यस्य प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा मूलमन्त्रं करयोर्व्यापय्य, ॐ देव्यै नमः हृदयाय नमः, ॐ पद्मिन्यै॰शिरसे॰, ॐ विष्णुपत्न्यै॰शिखायै॰, ॐ वरदायै॰कवचाय॰, ॐ कमलरूपायै॰अस्त्राय॰, इति पञ्चाङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं करयोर्विन्यस्य, नेत्रवर्जं हृदयादिपञ्चाङ्गेष्वपि विन्यस्य, ध्यानाद्यङ्गपूजान्ते प्राग्वदष्टदले बलाक्याद्यष्टशक्तीः संपूज्य इन्द्राद्यर्चादि सर्वं प्राग्वत् समापयेदिति ॥ तथा—

पङ्क्तिलक्षं जपेन्मन्त्रं हविष्याशी जितेन्द्रियः । तद्दशांशं सरसिजैस्त्रिस्वाद्वक्तैर्हुनेत् सुधीः ॥ १६ ॥
नद्यां समुद्रगामिन्यां कण्ठदघ्ने जले स्थितः । लक्षत्रयं जपेन्मन्त्री भवेदर्थान्वितो नरः ॥ १७ ॥
नन्द्यावर्तप्रसूनैश्च जुहुयादुत्तराह्वभे । रमां संपूज्य साहस्रं तावद्बैल्वैर्मधुप्लुतैः ॥ १८ ॥
फलैर्हुनेत् पौर्णमास्यां पञ्चम्यां वा सिताम्बुजैः । शुक्रवारे श्वेतपुष्पैर्मासं यो जुहुयात् सुधीः ॥ १९ ॥
संवत्सराद्धनं पूर्णं लभते नात्र संशयः । किं बहूक्तेन भजते मनुमेनं जितेन्द्रियः ॥ २० ॥
स वाञ्छितार्थांल्लभते वसुधान्यसमृद्धियुक् । .... ॥

इति । तथा—

वाक्शक्तिश्रीकामखं च साग्निसद्यान्तसर्गयुक् । चतृतीयं च वर्गादितृतीयं केवलश्च तः ॥ २१ ॥
लोहितोऽग्नियुतो वामश्रुतियुग् भृगुरीरितः । तुर्यवर्गादिपवनसद्याद्यहृदयावधि ॥ २२ ॥
द्वादशार्णो महालक्ष्मीमन्त्रः प्रोक्तस्तु सूरिभिः । प्रणवाद्योऽयमेव स्यात् सर्वसिद्धिकरो मनुः ॥ २३ ॥

इति । वाक् वाग्बीजं, शक्तिः भुवनेश्वरीबीजं, कामस्तद्बीजं, खं ह, स स्वरूपं, अग्नी रेफः, सद्यान्त औ, सर्गो विसर्गः, एभिः पिण्डितं ह्स्रौः, च तृतीयं ज, वर्गादितृतीयं ग, केवलश्च तः तकारः स्वररहितः, लोहितः प, अग्नियुक् सरेफः तेन प्र, वामश्रुतियुक् ऊकारयुक्तः भृगुः स तेन सू, तुर्यवर्गादि त, पवन य, सद्याय ऐ तेन त्यै, हृदयं नमः, प्रणवाद्यस्त्रयोदशाक्षरः ॥ तथा—

ऋष्याद्या ब्रह्मगायत्रीमहालक्ष्म्यः समीरिताः । संशोध्य मनुना पाणी प्रणवाद्यं हृदन्तकम् ॥ २४ ॥
अङ्गुलीषु क्रमान्मन्त्री विन्यसेद्बीजपञ्चकम् । मन्त्रशेषं न्यसेन्मन्त्री [तलयोरुभयोरपि ॥ २५ ॥
मूर्धादि चरणं यावन्मन्त्रेण व्यापकं न्यसेत् । मूर्धाक्षिवक्त्रोगुह्याङ्घ्रौ पञ्च बीजानि विन्यसेत् ॥ २६ ॥
शेषं सप्तार्णकं मन्त्री] विन्यसेद् हृदि धातुषु । पञ्चबीजैः पञ्चमन्त्रान् शिष्टैः षष्ठं तु कल्पयेत् ॥ २७ ॥
चतुर्थ्यन्तैर्ज्ञानमुखैर्युक्तं वापि षडङ्गकम् । ज्ञानैश्वर्ये शक्तिबले वीर्यं तेजश्च षट् क्रमात् ॥ २८ ॥
एवं न्यस्ततनुर्मन्त्री चिन्तयेदिष्टदेवताम् । आदौ स्मरेत् समुद्यानं सर्वर्तुप्रतिशोभितम् ॥ २९ ॥
वञ्जुलैर्नागरङ्गैश्च रसालैः श्रीद्रुमैरपि । तालैस्तमालैर्हिन्तालैः शालैश्च बकुलैरपि ॥ ३० ॥
कर्कन्धुबन्धुजीवैश्च चम्पकैरुपशोभितम् । मन्दान्दोलितकर्पूरकदलीदलमण्डितम् ॥ ३१ ॥
अशोकपाटलानागकोविदारमनोरमम् । मल्लिकायूथिकाकुन्दमदयन्तीसुगन्धिकम् ॥ ३२ ॥

१ 'द्य' क. पाठः । २ 'हूयैः' क. ग. पाठः ।

द्राक्षावल्लीनागवल्लीमाधवीदेवदारुभिः । नमेरुभिर्लवङ्गैश्च बकुलैस्तिलकैस्तथा ॥ ३३ ॥
शोभितं कर्णिकारैश्च चन्दनैः रक्तचन्दनैः । वञ्जुलैर्मातुलुङ्गैश्च दाडिमीलकुचैः शुभैः ॥ ३४ ॥
नारिकेलैश्च खर्जूरैः पूगैः कुरवकैर्वृतम् । मालतीकेतकीजातीपारन्तीतुलसीवृतम् ॥ ३५ ॥
नन्द्यावर्तैर्दमनकैः सर्वर्तुकुसुमोज्ज्वलम् । अमन्दैः पिचुमन्दैश्च मन्दारैरुपशोभितम् ॥ ३६ ॥
विशिष्टैः पनसैरुच्चैः शाखोटैः कुटजैर्गणैः । अवेगपवनस्पृष्टसुमनोगन्धमञ्जुलम् ॥ ३७ ॥
महासरस्तस्य मध्ये स्मरेन्मन्त्री मनोरमम् । वरटाहंससङ्घातचक्रकारण्डकोज्ज्वलम् ॥ ३८ ॥
भ्रमद्भ्रमरमालाभिरलंकृतचतुर्दिशम् । केकिकेकारवाकीर्णं लक्ष्मणासारसैर्वृतम् ॥ ३९ ॥
फुल्लैः सरसिजैः रम्यैः कह्लारैः कैरवैरपि । नीलेन्दीवरसङ्घैश्च सुगन्धिकुसुमैर्वृतम् ॥ ४० ॥
सर्वर्तुशोभिकल्पद्रुवनमण्डितमुज्ज्वलम् । पुलिनं तत्र तन्मध्ये मण्डपं रत्नकुट्टिमम् ॥ ४१ ॥
समुद्यदर्कसंदोहकिरणद्युतिभास्वरम् । हिमरश्मिकरव्रातसिक्तामृतसुशीतलम् ॥ ४२ ॥
प्रोल्लसद्गालितस्वर्णप्राकारसुमनोहरम् । नानारत्नौघरचितचतुर्द्वारसमन्वितम् ॥ ४३ ॥
नवरत्नमयप्रोद्यदररा[१]ष्टकशोभितम् । नूतनोद्यन्महारत्नै रचितोत्तुङ्गगोपुरम् ॥ ४४ ॥
तप्तगालितहेमोद्यद्दण्डध्वजसमूहकम् । वैडूर्यादिमहारत्नरचितस्तम्भराजितम् ॥ ४५ ॥
संतप्तस्वर्णरचितगवाक्षशतसङ्कुलम् । हेमदण्डस्फुरद्दीपसहस्रसुमनोहरम् ॥ ४६ ॥
नानाविधक्षौमवस्त्ररचिताभिश्च काञ्चनैः (?) । सक्षुद्रघण्टिकायुक्तपताकाभिरथावृतम् ॥ ४७ ॥
शरद्राकासुधारश्मिदुकूलरचितैः शुभैः । विचित्रवसनोद्भूतैर्वृतं चन्द्रातपैरपि ॥ ४८ ॥
काञ्चनोर्वीमणिव्रातकुट्टिमालंकृतं शुभम् । घनसारागुरुस्वम्बुकस्तूरीकुङ्कुमैरपि ॥ ४९ ॥
तमालैर्द्रव्य(व)जातैश्च सुगन्धिभिरथेतरैः । आमोदितचतुर्द्वारं मण्डपं प्र[२]विचिन्तयेत् ॥ ५० ॥
(तदन्तः पारिजातस्य मूले सिंहासनं नवम् । नानारत्नगणाकीर्णं तत्र देवीं विचिन्तयेत् ॥)
बालभास्करसत्कान्तिं शशिशेखरमण्डिताम् । मुक्ताहारोज्ज्वलां रम्यां रत्नाकल्पविभूषिताम् । ५१ ।
हस्ताम्भोजैश्च बिभ्राणां नूतनां शालिमञ्जरीम् । पद्मद्वयं कौस्तुभं च सस्मितास्यसरोरुहाम् । ५२ ।
विकचोत्पलसंशोभिलोचनत्रयसंयुताम् । कणन्नूपुरसंफुल्लरक्तोत्पलपदद्वयाम् ॥ ५३ ॥
नितम्बबिम्बविलसद्रशनादाममञ्जुलाम् । वलित्रयलसद्वेदिमध्यदेशसुशोभिताम् ॥ ५४ ॥
गम्भीरावर्तह(भृ)न्नाभिहृदमण्डलमण्डिताम् । यक्षकर्दमसंलिप्तपीनोन्नतघनस्तनीम् ॥ ५५ ॥
कुम्भिकुम्भोद्भवप्रोद्यन्मुक्तादामविराजिताम् । क्षौमोत्तरासङ्गवती[३] पुष्पदामसुभूषिताम् ॥ ५६ ॥
गालितस्वर्णखचितवैडूर्याढ्याङ्गदोज्ज्वलाम् । काञ्चनोद्यत्पद्मरागमणिसंबद्धकङ्कणाम् ॥ ५७ ॥
नानाविधलसद्रत्नमुद्रिकालंकृताङ्गुलीम् । कम्बुकण्ठकलारावां स्वर्णग्रैवेयराजिताम् ॥ ५८ ॥
विचित्रनानालङ्कारालङ्कृताङ्गीं शुचिस्मिताम् । उद्यदर्कप्रभाभास्वद्रत्नताटङ्कशोभिताम् ॥ ५९ ॥

---

१ 'रत्नातप' ख. पाठः २ 'परि' ग. पाठः । ३ 'सरोचि' क. ग. पाठः । ४ 'वीतां' क. पाठः ।

कर्णपूरीकृतस्वर्णबद्धरत्नाङ्कुशां शुभाम् । प्रवालविलसत्कान्तिरुचिराधरपल्लवाम् ॥ ६० ॥
शेखरप्रो(शङ्खरत्नो)ल्लसद्रम्यदशनावलिशोभिताम् । निर्लञ्छनशरद्राकाताराधिपशुभाननाम् ॥ ६१ ॥
पञ्चसायककोदण्डविलासाधिकभ्रूयुगाम् । बिभ्राणां नासिकां प्रोद्यत्तिलपुष्पजयोद्यताम् ॥ ६२ ॥
शीतांशुशकलाकाररुचिरालिकराजिताम् । घनसौगन्ध्यसंपन्नमृगनाभिविशेषकाम् ॥ ६३ ॥
मनाक्कुञ्चितसुस्निग्धनीलमञ्जुलमूर्धजाम् । पारिजातद्रुकुसुमगन्धवाहिसुमूर्धजाम् ॥ ६४ ॥
[अनर्घ्यरत्नघटितमुकुटाङ्कितमस्तकाम्] । तप्तहाटकसंबद्धनानारत्नौघशेखराम् ॥ ६५ ॥
सौन्दर्यभूमेरवधिं तेजसां जन्मभूमिकाम् । विलासलक्ष्मीभवनं महालक्ष्मीं विचिन्तयेत् ॥ ६६ ॥

वामाधःकरमारभ्य दक्षाधःकरपर्यन्तमायुधध्यानम् ।

पुराप्रोक्ते रमापीठे देवीं सम्यक् प्रपूजयेत् । दद्याद्बीजेनासनं च स्वाणुना मूर्तिकल्पना ॥ ६७ ॥
दक्षभागे यजेद्देव्या गणपं चान्यतस्तथा । सुमनोञ्जलिहस्तं च पुष्पधन्वानमर्चयेत् ॥ ६८ ॥
अङ्गानि पूजयेदादौ यथास्थानेषु मन्त्रवित् । अष्टपत्रेष्विमाः पूज्या उमा श्रीश्च सरस्वती ॥ ६९ ॥
दुर्गा धरणिगायत्र्यौ देव्युषा चेति शक्तयः । नानालङ्करणाढ्याः स्युरम्भोजद्वयपाणयः ॥ ७० ॥
अङ्घ्रिप्रक्षालनार्थं च प्रोद्यते जह्नुसूर्यजे । पूजनीये प्रयत्नेन कराभ्यां धृतचामरौ ॥ ७१ ॥
निधी पूज्यौ च वरुणं पश्चिमे छत्रधारिणम् । परितश्च यजेत् राशीन् ग्रहान्नव ततोऽर्चयेत् ॥ ७२ ॥
चतुर्दन्तान् दिग्गजांश्च यजेदाशासु मन्त्रवित् । लोकपालांस्तदस्त्राणि तत्तद्बाह्ये यजेत् सुधीः ।७३।
ऐरावतः पुण्डरीको वामनः कुमुदोऽञ्जनः । पुष्पदन्तः सार्वभौमः सुप्रतीकश्च ते क्रमात् ।७४।

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्राग्वत् प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदि श्रीमहालक्ष्मीदेवतायै नमः । इति विन्यस्य, प्राग्वद्विनियोगमुत्कीर्त्य (मूलमन्त्रेण करयोर्व्यापकं कृत्वा, अङ्गुष्ठयोः ऐं नमः, तर्जन्योः ह्रीं०, मध्यमयोः श्रीं०, अनामिकयोः क्लीं०, कनिष्ठिकयोः ह्सौः०, करतलयोः जगत्प्रसूत्यै नमः ॥ मूर्ध्नि ऐं नमः, चक्षुषोः ह्रीं०, वक्षसि श्रीं०, गुह्ये क्लीं०, पादयोः ह्सौः०, हृदि सप्तधातुषु—त्वचि जं नमः, रक्ते गं०, मांसे अं०, मेदसि सूं०, अस्थि त्यैं०, मज्जायां नं०, शुक्रे मं नमः, इति विन्यस्य,) ऐंज्ञानाय नमः हृदयाय नमः । ह्रींऐश्वर्याय नमः शिरसे स्वाहा । श्रींशक्तये नमः शिखायै वषट् । क्लींबलाय नमः कवचायहुं । ह्सौः वीर्याय नमः नेत्राभ्यां वौषट् । जगत्प्रसूत्यै तेजसे नमः अस्त्रायफट् । इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं मूलमन्त्राभिमृष्टयोः करयोर्विन्यस्य हृदयादिषडङ्गेष्वपि न्यसेत् । ततः सकेसरमष्टदलकमलं तद्बहिर्द्वादशदलकमलं तद्बहिर्नवदलं कमलं तद्बहिश्चतुर्द्वारयुतचतुरस्रत्रयमिति पूजाचक्रं निर्माय, प्राग्वत् पुरतः संस्थाप्य ध्यानादिपुष्पोपचारान्ते कर्णिकायां देव्या दक्षिणे गणपतये नमः वामे कामदेवाय इति संपूज्य, प्राग्वत् षडङ्गानि संपूज्याष्टदले उमायै नमः, श्रियै०, सरस्वत्यै०, दुर्गायै०, धरण्यै०, गायत्र्यै०, देव्यै०, उषायै०, इति स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन संपूज्य, देव्या दक्षिणचरणसमीपे गङ्गायै नमः, वामसमीपे यमुनायै नमः । देवीदक्षिणे शङ्खनिधये नमः । वामे पद्मनिधये नमः, इति संपूज्य, द्वादशदले मेषाय नमः, वृषाय० मिथुनाय० कर्काय० सिंहाय० कन्यायै० तुलायै० वृश्चिकाय० धनुषे० मकराय० कुम्भाय० मीनाय नमः । तद्ब-

१ 'चिल्लिकाम्' ख. पाठः । २ 'स्पोज्ज्वलोद्यतां' क. ख. पाठः ।

हिर्नवदले रवये नमः, सोमाय० मङ्गलाय० बुधाय० बृहस्पतये० शुक्राय० शनैश्चराय० राहवे० केतुभ्यो नमः । तद्बहिश्चतुरस्रकमलयोरन्तराले देव्यग्राद्यष्टदिक्षु ऐरावताय नमः, पुण्डरीकाय० वामनाय० कुमुदाय० अञ्जनाय० पुष्पदन्ताय० सार्वभौमाय० सुप्रतीकाय नमः । इति प्रादक्षिण्येन संपूज्य, प्राग्वद्वीथीद्वये दिगीशान् तदस्त्राणि च समभ्यर्च्य धूपदीपादिशेषं प्राग्वत् समापयेदिति । तथा—

जपेद्भास्करलक्षं च नियताशी यतव्रतः । तद्दशांशं प्रजुहुयाद् घृतैस्त्रिस्वादुसंयुतैः ॥ ७५ ॥

पद्मै रमाद्रुमफलैः प्रत्येकमयुतं हुनेत् । वासितैः शुचिभिस्तोयैस्तर्पयेदयुतद्वयम् ॥ ७६ ॥

इति । अत्र घृतैर्दशांशहोमं विधाय तद्दशांशतर्पणादि निर्वर्त्य पश्चादयुतद्वयहोममयुतद्वयतर्पणं च विदध्यात्, इत्यन्यमन्त्रेभ्यो विशेषः ॥ तथा—

एवं सिद्धमनुर्मन्त्री गुरुभक्तो दृढव्रतः । कुर्यात् काम्यानि कर्माणि स्वाभीष्टानि च मन्त्रवित् ॥ ७७ ॥

आज्याप्लुताभिर्दूर्वाभिरायुष्कामो हुनेन्नरः । सहस्रं दशरात्रं च समिद्धे हव्यवाहने ॥ ७८ ॥

शताह्वाभिर्गुडूचीभिरष्टोत्तरसहस्रकम् । सप्ताहं जुहुयाज्जीवेद् वत्सराणां शतं सुधीः ॥ ७९ ॥

शताह्वाभिर्दूर्वाभिः ।

दीर्घायुश्च घृताभ्यक्तैस्तिलैः प्रजुहुयाद्बुधः । आरोग्यकामो जुहुयादारभ्यार्कदिनं सुधीः ॥ ८० ॥

दशांशं प्रत्यहं चापि सर्पिरक्तान् समिद्वरान् । कण्ठदघ्ने जले स्थित्वा महालक्ष्मीमनुस्मरन् ॥ ८१ ॥

समिद्वरानर्कजान् ।

अष्टाधिकसहस्रं च प्रोर्ध्वबाहुर्जपेन्मनुम् । स वाञ्छितार्थं लभते आरोग्यमपि साधकः ॥ ८२ ॥

अन्वहं जुहुयादष्टसहस्रं शालिभिर्ध्रुवम् । सोऽचिराल्लभते लक्ष्मीं महतीं साधकोत्तमः ॥ ८३ ॥

अष्टसहस्रमष्टाधिकसहस्रमित्यर्थः ।

रमालताप्रसूनैर्वा नन्द्यावर्तसमुद्भवैः । श्वेतसर्षपकैराज्यप्लुतैर्वा जुहुयाद्बुधः ॥ ८४ ॥

प्रथीयसीं रमामाप्नोत्यचिरात् साधको ध्रुवम् । मान्यते च तथा सर्वैर्जन्तुभिर्नान्यथात्र च ॥ ८५ ॥

नालिकेररजोयुक्तैर्मरिचैर्जीरकान्वितैः । गुडयुक्तैर्घृतपक्वैरपूपैर्जुहुयात् सुधीः ॥ ८६ ॥

संयतः प्रत्यहं चाष्टशतं पायसभुग् द्विजः । मण्डलाच्च ध्रुवं साक्षाद् भवेद्वैश्रवणस्तथा ॥ ८७ ॥

गुडमिश्रहविष्यस्य होमादन्नसमृद्धिमान् । अष्टोत्तरसहस्रं च जपान्नानि संहुनेत् ॥ ८८ ॥

संगृह्य तद्भस्म मन्त्री नागवल्लीरसेन च । सहितं तिलकं कुर्यात् सर्ववश्यं भवेद् ध्रुवम् ॥ ८९ ॥

पलाशोत्थसमिद्भिश्च कुसुमैर्जुहुयात् तथा । वश्या भवेयुर्भूखजा वशिनस्तस्य मन्त्रिणः ॥ ९० ॥

जातिकाकुसुमैर्मन्त्री राजानं वशमानयेत् । जुहुयादरुणाम्भोजैर्वैश्याः स्युस्तेन वश्यगाः ॥ ९१ ॥

नीलोत्पलानां होमेन वश्याश्चरणसंभवाः । वशयेत् प्रमदा विद्वान् मधूककुसुमैर्घृतैः ॥ ९२ ॥

नवकोष्ठात्मकं सम्यङ्मण्डलं रचयेत् सुधीः । मध्ये यन्त्रं च रुचिरं कल्पयेच्च यथाविधि ॥ ९३ ॥

यन्त्रं वक्ष्यमाणम् ।

तेषु कोष्ठेषु नवसु विन्यसेत् कलशान् नव । शुभांश्चन्दनकाश्मीरलिप्तसर्वाङ्गकान् नवान् ॥ ९४ ॥

कूर्चतण्डुलसंयुक्तान् सर्वदृष्टिमनोहरान् । पूजयेच्च यथावत् तान् वासितैस्तीर्थपुष्करैः ॥ ९५ ॥

कर्षस्वर्णेन रचितं नवरत्नसमन्वितम् । कर्णिकामध्यविलसद्यन्त्रं पद्मं तु कारयेत् ॥ ९६ ॥
मध्यस्थकलशे रम्यं यथावत् तद्विनिक्षिपेत् । पञ्चरत्नानि सर्वेषु कलशेषु विनिक्षिपेत् ॥ ९७ ॥

पञ्चरत्नानि तु—

वज्रं मुक्ताफलं नीलं पद्मरागं तथैव च । मरकतेन समायुक्तं पञ्चरत्नमिदं विदुः ॥ १ ॥

इति पुराणोक्तानि । तथा—

पटीरोशीरकाश्मीरचन्द्रागुरुतमालकम् । जातीककोलसंयुक्तं संपिष्येत् तानि भागशः ॥ ९८ ॥
कलशेषु च सर्वेषु यथाविधि विलोडयेत् । सदाभद्रा च दूर्वा च देवी श्रीश्च मधुव्रता ॥ ९९ ॥
अपामार्गस्य पत्राणि मुशली वज्रिवल्लरी । चक्रप्रियङ्गुव्रीहींश्च मुद्गगोधूमतण्डुलान् ॥ १०० ॥
शालिमाषांश्च सतिलान् यवान् प्रक्षिप्य निक्षिपेत् । कदलीनारिकेलश्रीधात्रीलकुचभूरुहाम् ॥ १०१ ॥
फलानि पद्मबकुलजातिसौगन्धिकानि च । मल्लिकाचम्पकाशोकपुंनागोत्थानि निक्षिपेत् ॥ १०२ ॥
पुष्पाणि केतकीं तद्वत् तुलसीपल्लवानि च । न्यग्रोधोदुम्बरप्लक्षचैत्यानां ब्रह्मकूर्चकम् ॥ १०३ ॥
प्रक्षिप्य घटवक्त्राणि च्छादयेत् भूपकैः शुभैः । साक्षतैः सफलैस्तांश्च वेष्टयेत् क्षौमवाससा ॥ १०४ ॥
तेषु मध्यस्थकलशे समावाह्य महेश्वरीम् । महालक्ष्मीं चन्दनाद्यैरुपचारैश्च संयजेत् ॥ १०५ ॥
शिष्टेष्वष्टसु कुम्भेषु ह्युमाद्याः क्रमतो यजेत् । सुगन्धैश्चन्दनैः पुष्पैर्मनोज्ञैर्धूपदीपकैः ॥ १०६ ॥
भक्ष्यभोज्यनिवेद्यैश्च यथाविधि यजेत् सुधीः । संस्पृश्य तान् घटान् मन्त्री त्रिसहस्रं मनुं जपेत् ॥ १०७ ॥
ततः साध्यं समानीय संयतं स्थण्डिले शुभे । सुपीठे तं निवेश्यार्थं तस्मिन् साध्ये तु योजयेत् ॥ १०८ ॥
मनोहरैरलङ्कारैर्विविधैर्वसनैरपि । आदरात् तमलङ्कृत्य सुरक्तं सुमनोवृतम् ॥ १०९ ॥
सुवासिनीभिर्योषाभिरर्चितानां द्विजन्मनाम् । सहस्रैर्वचनैः सर्ववाद्यानां निनदैः सह ॥ ११० ॥
वेदघोषेण च सह लग्ने चैव सुशोभने । तेषु मध्यस्थितं कुम्भं समुद्धृत्य गुरुः स्वयम् ॥ १११ ॥
मूलमन्त्रं जपन् सिञ्चेत् साध्यशीर्षे ततोऽपरैः । कलशैः पूर्ववत् सिक्त्वा हस्तेनास्य शिशोःशिरः । ११२ ।
संस्पृशन् वेदगदितामाशिषं च प्रयच्छति । कल्याणमस्तु च सदा संपदश्च निराकुलाः ॥ ११३ ॥
प्रसीदतु महालक्ष्मीः सकला देवता अपि । रक्षन्तु त्वां सर्वदैव विजयोऽस्तु सुखी भव ॥ ११४ ॥
इत्थं दत्त्वाशिषः पश्चाद्वाससी परिधाप्य च । आचन्तः प्रणमेत् सम्यग्यथाविधि गुरुं शिशुः ॥ ११५ ॥
नानाविधैश्च वसनैर्नानालङ्करणैरपि । धनैर्धान्यै रत्नगोभिर्महिषीभिश्च दासकैः ॥ ११६ ॥
दासीभिर्देवताबुद्ध्या गुरुं संतोषयेत् सुधीः । नानाविधैर्भक्ष्यभोज्यैर्लेह्यचोष्यैस्तथेतरैः ॥ ११७ ॥
दीनान्धकृपणैः सार्धं भोजयेच्च द्विजन्मनः । ततः स्वमन्दिरे कुर्यादुत्सवं बन्धुभिः सह ॥ ११८ ॥
षट्त्रिंश्येकाहरम्यं च ततः स नृवरः स्वयम् । कृतार्थं मन्यते सम्यगात्मानं नान्यथात्र हि ॥ ११९ ॥
राजा शत्रून् विजयतेऽभिषिक्तश्च यथाविधि । राजपुत्रश्च राज्येप्सुरचिरादाप्नुयात् पदम् ॥ १२० ॥

---

१ 'शुभे पीठे तं निवेश्य' ख. पाठः । २ 'न्यस्तशिरोशिरः' क. ख. पाठः ।

वन्ध्याभिषिक्ता रमणी ह्यचिराद्वाञ्छितं सुतम् । महामतिं च लभते नात्र कार्या विचारणा ॥ १२१ ॥
महाभयेषु भूतादिनिमित्तोत्थभयेषु च । कृत्याद्रोहादिदोषे च प्रकुर्यादभिषेचनम् ॥ १२२ ॥
अभिषेकेणामुना च नृणां भवति निश्चितम् । सर्वसंपच्च सौभाग्यं सर्वामयशमस्तथा ॥ १२३ ॥
सर्वापद्वारणं चैव सर्वसौख्यानि निश्चितम् । .... ॥

पाटीरश्चन्दनः । उशीरो वालकं । काश्मीरं कुङ्कुमं केसरमिति प्रसिद्धम् । चन्द्रः कर्पूरः । तमालकं पत्रजं । जाती जातीफलं, कक्कोलं कोल इति प्रसिद्धम् । भागशः समभागेन । सदाभद्रा मुस्ता । देवी सहदेवी । श्रीरपराजिता । मधुव्रता भृङ्गराजः । मुशली तालमूली । वाजिवल्लरी इन्द्रवारुणी । प्रियङ्गुः काङ्गुनी । श्रीः बिल्वः । धात्री आमलकी, लकुचो बडहर इति प्रसिद्धः । बकुलः बैलसरीति प्रसिद्धः । प्लक्षः पाकडिति प्रसिद्धः । चैत्यो ग्रामप्रसिद्धिहेतुभूतो महावृक्षः । ब्रह्मकूर्चं पञ्चगव्यं । भूपकैराच्छादनपात्रैः ॥ तथा—

श्रीमायाकामयुक्तं प्रणवगतमथो साध्यमालिख्य मध्ये
किञ्जल्केषूक्तबीजत्रितयमपि लिखेद् युग्मशश्वार्कपत्रे ।
मन्त्रार्णान् षोडशारं स्वरलसितदलं कादियुक्पत्रमूलं
हचोद्यत्कोणभूमीगृहयुगलवषडन्ततूर्णावृतं स्यात् ॥ १२४ ॥

यन्त्रमेतन्महालक्ष्म्याः प्रोक्तं संपत्करं परम् । सर्वसौभाग्यदं चापि सर्वदुःखविमोचनम् ॥ १२५ ॥
आपन्निवारणं प्रोक्तं किं बहूक्तेन सर्वदम् । .... ॥

इति । अस्यार्थः—द्वादशदलं पद्मं विरच्य तत्कर्णिकायां प्रणवं विलिख्य तस्योदरे श्रीमायाकामबीजानि (साध्यनाम च विलिख्य तत्केसरेषु प्रोक्तश्रीमायाकामबीजानि) प्रतिकेसरमेकैकमिति बीजत्रयस्याष्टावृत्त्या चतुर्विंशतिकेसरेष्वपि विलिख्य, द्वादशपत्रेषु मूलमन्त्रस्य वर्णानेकैकशो विलिख्य, तद्बहिः षोडशदलं पद्मं कृत्वा तत्केसरेषु ककारादिसकारान्तान् वर्णान् द्वात्रिंशतं द्वन्द्वशो विलिख्य दलेषु षोडश स्वरान् विलिख्य, तद्बहिश्चतुरस्रद्वयेनाष्टकोणं कृत्वा, तत्कोणेषु प्रतिकोणं ह्रौं विलिख्य वषडन्तया त्वरिताविद्यया वेष्टयेत् । अत्र त्वरिताविद्यावेष्टने तु अष्टकोणाद्बहिर्वृत्तद्वयं कृत्वा तयोरन्तरालवीथ्यां यथोक्तया त्वरिताविद्यया वेष्टयेदिति संप्रदायः । एतद्यन्त्रमुक्तफलदम् ॥ तथा—

तारश्रीशक्तिलक्ष्मीकसूर्याः शिवयुता धरा । चतुराननसूर्यौ च दीर्घयुक्तः पुरन्दरः ॥ १२६ ॥
उपान्त्यः शिवयुग्वायुर्लोहितोऽग्नियुतो भृगुः । चतुर्थस्वरयुक् थान्तः पुनरेतत् त्रयं वदेत् ॥ १२७ ॥
बीजत्रयं महालक्ष्मि हृदन्तो गदितो मनुः । सर्वदो वै महालक्ष्म्या मन्त्रराजः प्रकीर्तितः ॥ १२८ ॥

इति । तारः प्रणवः, श्रीः श्रीबीजं, शक्तिर्भुवनेशी, लक्ष्मीः श्रीबीजं, क स्वरूपं, सूर्यो मकारः, शिव ए धरा ल तेन ले, चतुराननः क, सूर्यो म, दीर्घयुक्तः पुरन्दरः ला, उपान्त्यो ल, शिव ए, वायु य, तेन ये । लोहितः प, अग्निः रेफस्तेन प्र, भृगुः स, चतुर्थस्वर ई तेन सी, थान्तो द, पुनरेतत्त्रयं प्रसीदेति । बीजत्रयं श्रीशक्तिलक्ष्मीबीजानि । महालक्ष्मि स्वरूपं, हृदन्तो नमोन्तः ॥ अत्र केचित् लक्ष्मीशब्दं चतुर्थ्यन्तत्वेनेच्छन्ति, 'महालक्ष्म्यै' इत्येवोद्धरन्ति । तथाच प्रपञ्चसारे "समहालक्ष्म्यै हृदिन्दिरामन्त्रः" इति (१२ । २७) । सारसंग्रहे—

त्रिबीजपुटितैर्मन्त्रवर्णैः पञ्चाङ्गमीरितम् । श्रीध्यग्निवाह्निवेदैश्च ततो देवीं विचिन्तयेत् ॥ १ ॥

इषुः ५ अग्निः ३ वेदः ४ । ध्यानम्—

सिन्दूरारक्तकान्तिः सरसिजवसतिश्चारुलावण्यभूमि-
हस्ताब्जै रत्नपात्रं सरसिजयुगलं दर्पणं संवहन्ती ।
दासीभिश्चाभिवीता मणिमयमुकुटा हारसत्कुण्डलाढ्या
काञ्चीप्रोद्यन्नितम्बाङ्गदलसितभुजा श्रेयसे वोऽस्तु लक्ष्मीः ॥ २ ॥

वामाधःकरमारभ्य दक्षिणाधःकरपर्यन्तमायुधध्यानं दक्षाधस्तादारभ्य वा ।

पूर्वोदिते यजेत् पीठे वक्ष्यमाणेन वर्त्मना । पुराङ्गानि यजेत् पश्चात् श्रीधरादींस्ततः सुधीः॥ ३ ॥
श्रीधरश्च हृषीकेशो वैकुण्ठो विश्वरूपकः । वासुदेवादयश्चेमे चत्वारः समुदीरिताः ॥ ४ ॥
भारत्यादिभिरन्या स्यात् भारती पार्वती तथा । चान्द्री शची च संप्रोक्ता दमकाद्यान् यजेद्गजान् ॥ ५ ॥
यजेद्बाणान् महालक्ष्म्या अनुरागादिकान् बहिः । अनुरागो विसंवादो विजयो वल्लभो मदः ॥ ६ ॥
हर्षो बलश्च तेजश्च यजेल्लोकेश्वरान् बहिः । तदायुधानि तद्बाह्ये पूजयेच्चन्दनादिभिः ॥ ७ ॥
एवं संपूजयेल्लक्ष्मीं यो मर्त्यो विधिनामुना । तत्र नित्यं महालक्ष्मीर्वर्धते न जहाति तम् ॥ ८ ॥

इति । अथ प्रयोगः— प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि दक्षप्रजापतये ऋषये नमः । मुखे गायत्रीच्छन्दसे नमः । हृदये श्रीमहालक्ष्मीदेवतायै नमः । इति विन्यस्य प्राग्वद्विनियोगमुत्कीर्त्य, श्रींह्रींश्रीं कमले श्रींह्रींश्रीं हृदयाय नमः । श्रींह्रींश्रीं कमलालये श्रींह्रींश्रीं शिरसे स्वाहा ॥ श्रींह्रींश्रीं प्रसीद श्रींह्रींश्रीं शिखायै वषट् । श्रींह्रींश्रीं प्रसीद श्रींह्रींश्रीं कवचाय हुं । श्रींह्रींश्रीं महालक्ष्म्यै श्रींह्रींश्रीं अस्त्राय फट् । इति पञ्चाङ्गमन्त्रान् मूलाभिमृष्टयोः करयोरङ्गुष्ठादिकनिष्ठिकान्तास्वङ्गुलीषु विन्यस्य, नेत्रवर्जं हृदयादिषु च न्यसेत् । ततो ध्यानमानसपूजान्तेऽष्टदलकमलत्रयं चतुर्द्वारयुतचतुरस्रत्रयावृतं पूजाचक्रमुद्धृत्य, अर्घ्यस्थापनाद्यङ्गपूजान्तेऽन्तरष्टदलेषु ॐश्रीधराय नमः । हृषीकेशाय नमः । वैकुण्ठाय० । विश्वरूपाय ० । वासुदेवाय ० । संकर्षणाय ० प्रद्युम्नाय ० अनिरुद्धाय ०, इति देव्यग्रादि प्रादक्षिण्येन संपूज्य, द्वितीयेऽष्टदले दिक्पत्रेषु भारत्यै नमः । पार्वत्यै ० । चान्द्र्यै ० । शच्यै ० । आग्नेयादिषु पत्रेषु दमकाय नमः, सलिलाय ०, गुग्गुलवे ०, कुरण्टकाय ०, इति संपूज्य, तृतीयेऽष्टदले अनुरागाय नमः । विसंवादाय ०, विजयाय ०, वल्लभाय ०, मदाय ०, हर्षाय ०, बलाय ०, तेजसे ०, इति संपूज्य प्राग्वद् दिगीशादि शेषं समापयेत् इति ॥ दक्षिणामूर्तिसंहितायां तु— अङ्गैः प्रथमावरणं, भारत्यादिचतसृभिः श्रीधरादिभिश्चतुर्भिश्च द्वितीयम्, अनुरागादिभिस्तृतीयं, ततो लोकेशास्तद्धेतयश्च इति पञ्चावरणमुक्तम् ।

दक्षिणामूर्तिः —

लक्षं जपेत् फलैर्बिल्वैर्जुहुयान्मधुरोक्षितैः । दशांशं संस्कृते वह्नौ प्राक्प्रोक्तेनैव वर्त्मना ॥ १ ॥

इति । एष जपः कृतयुगपरः ।

एवं सिद्धमनुर्मन्त्री साधयेदिष्टमात्मनः । चन्दनाक्तैः सरसिजैर्लक्षं प्रजुहुयात् सुधीः ॥ २ ॥
लभते नृपतिर्वैरिसाम्राज्यं समरं विना । महालक्ष्मीमनुं चैव जपन् राजसभां व्रजेत् ॥ ३ ॥
तत्र संमान्यते नित्यं नात्र कार्या विचारणा । सहदेवी रमा दूर्वा क्रान्ता भद्रा मधुव्रता ॥ ४ ॥
शक्रवल्ली चाञ्जलिनी मुशली हरिचन्दनम् । घनसारं चन्दनं च कक्कोलं रोचनं च रुक् ॥ ५ ॥

मायूरकेसरी सर्वं पिष्ट्वा सम्यग् हरिद्रया । संजप्तं मनुना सम्यगष्टोत्तरसहस्रतः ॥ ६ ॥
अनेन तिलकं कृत्वा सर्ववश्यं भवेद्ध्रुवम् । .... ॥

रमा श्रीलता । कान्ता अपराजिता । हरिचन्दनं रक्तचन्दनम् । "हरिर्नो कपिले त्रिषु" इति कोशात् । घनसारः कर्पूरः । रुक् कुष्ठम् ॥ सारसंग्रहे—

प्रणवं शुद्धवासान्ते से हृदन्ते महापदम् । ङेन्तश्रीहृन्मनुः प्रोक्तश्चतुर्दशभिरक्षरैः ॥ १ ॥
शुद्धवास स्वरूपं । से स्वरूपं । हृन्नमः । महा स्वरूपं । ङेन्ता श्रीः श्रियै । हृन्नमः ।

मनोः पदैश्च पञ्चाङ्गं पूर्ववद् ध्यानपूजनम् । जपाल्लिलक्षमेतस्य पद्मैर्होमो दशांशतः ॥ २ ॥

पूर्ववत् महालक्ष्मीमन्त्रवत् । जपः कलियुगपरः । तेनर्ष्यादिकमपि तत्रोक्तं ज्ञेयम् । तथा—

यौतौमौतभये प्रोक्त्वा श्रियै श्रीर्नम इत्यथ । एकादशार्णो मन्त्रोऽयं जमदग्निर्मुनिर्मतः ॥ ३ ॥
यौतौमौतभये स्वरूपं, श्रियै श्रीर्नम इत्यपि स्वरूपम् ।

त्रिष्टुप्छन्दो रमादेवी देवता परिकीर्तिता । आद्यषण्मन्त्रवर्णैश्च हृदन्तैर्हृद्द्विठान्तकैः ॥ ४ ॥

शिरः, शिखा वषट् भूयो हृत् (हुं) प्रान्तैः कवचं मतम् । श्रियै नेत्रं श्रीर्नमोऽस्त्रं विदध्याद् ध्यानमुक्तवत् ।

ध्यानमित्युपलक्षणम् । पूजादिकमपि तथा ज्ञेयम् । अथ प्रयोगः—प्राग्वद्योगपीठन्यासान्ते मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि जमदग्नये ऋषये नमः, मुखे त्रिष्टुप्छन्दसे नमः, हृदि श्रीमहालक्ष्म्यै देवतायै नमः, इति विन्यस्य प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा, यौतौमौतभये नमः हृदयाय नमः, यौतौमौतभये स्वाहा शिरसे स्वाहा, यौतौमौतभये वषट् शिखायै वषट्, यौतौमौतभये हुं कवचाय हुं । श्रियै नेत्रत्रयाय वौषट् । श्रीर्नमः अस्त्राय फट् । इति षडङ्गमन्त्रान् प्राग्वत् करयोर्हृदयादिषु च विन्यस्य शेषं महालक्ष्मीवत् सर्वं कुर्यात् ॥ तथा—

नित्यं द्वादशसाहस्रं सप्तरात्रं मनुं जपेत् । तेन सिद्धो भवेन्मन्त्रः साधकस्य न संशयः ॥ ६ ॥
अत्र होमो नोक्तः । तथापि पूर्वोक्तमन्त्रहोमद्रव्यैर्जपदशांशतो होमः कार्यः, इति सांप्रदायिकाः । तथा—

लक्ष्मीं सुवर्णाब्जकरां ध्यात्वा मन्त्रमिमं जपेत् । अष्टोत्तरसहस्रं च स लभेद्वाञ्छितां श्रियम् ॥ ७ ॥

जपन्नष्टशतं विश्वं तिलकाद्वशयेद् ध्रुवम् । माासत्रयं तथा जप्त्वा ग्रामं मन्त्री समाप्नुयात्[1] ॥ ८ ॥
इति । तथा—

पद्मप्रभेपदं पद्मसुन्दरीति पदं वदेत् । पद्मेऽग्निवधूर्मन्त्रश्चतुर्दशभिरक्षरैः ॥ ९ ॥
मन्त्रोद्धारस्तु सुगमः ।

पदैश्चतुर्भिः सर्वेण पञ्चाङ्गं गदितं मनोः । जपपूजादिकं सर्वमस्य पूर्ववदाचरेत् ॥ १० ॥

पूर्ववदेकादशाक्षरोक्तवत् । "इयं सिद्धा महाविद्या भक्तानां कल्पवल्लिका ।" एतेन पुरश्चरणमपि तत्रोक्तमेव ॥

अथ शक्तिलक्ष्मीमन्त्रः सतु वक्ष्यमाणत्रिपुरामन्त्र एव (२२ श्वा०)। यजनविधिरपि तत्रोक्त एव ज्ञेयः ॥ दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्—

अथ वक्ष्ये महादेवि सर्वसाम्राज्यदेवताम् । यस्या आराधनाद् विष्णुरभूल्लक्ष्मीपतिः स्वयम् ॥ १ ॥

---

१ 'कुर्यात्' क. पाठः ।

चन्द्रः समदनं क्ष्मेशो वह्निदीर्घाक्षिमण्डितः । बिन्द्वक्रूरेश्वरीयुक्तो विद्येयं वैष्णवी प्रिये ॥ २ ॥

श्रीबीजं संपुटं कुर्यात् सर्वसाम्राज्यदायिनी । .... ॥

इति । चन्द्रः स, मदनं ककारः, क्ष्मा लकारः, ईशो हकारः, वह्नी रेफः, दीर्घाक्षी ईकारः, बिन्दुशब्देन नादो गृह्यते जनकजन्ययोस्तयोरभेदात् । नादबिन्द्वोर्जनकजन्यत्वम् । तत्र शारदातिलके— "आसीच्छक्ति-स्ततो नादो नादाद्बिन्दुसमुद्भवः" (१।७) इति । अक्रूरेश्वरी बिन्दुः. एतेन मायोद्धृता । तथा—

.... । ऋषिर्हरिस्तथा छन्दो गायत्री चास्य संमता ॥ ३ ॥

देवता मोहिनी लक्ष्मीः सर्वसाम्राज्यदायिनी । बीजं कूटं समाख्यातं शक्तिः श्रीबीजमुच्यते ॥ ४ ॥

षड्भिः कूटं स्वरैर्भित्त्वा षडङ्गानि प्रविन्यसेत् । अतसीपुष्पसंकाशां रत्नभूषणभूषिताम् ॥ ५ ॥

शङ्खचक्रगदापद्मशार्ङ्गबाणधरां करैः । षड्भिः कराभ्यां देवेशि वरदाभयशोभिताम् ॥ ६ ॥

ध्यायेदिति शेषः । वामाधूर्ध्वयोराद्ये, तदाद्यधःस्थयोरपरे, तदाद्यधःस्थयोरितरे इत्यायुधध्यानम् । तथा—

.... यन्त्रोद्धारं शृणु प्रिये । त्रिकोणं चाष्टपत्रं च भूबिम्बं च ततो लिखेत् ॥ ७ ॥

चतुर्द्वारोपशोभाढ्यं यन्त्रमेतत् समालिखेत् । अस्मिन् समावाह्य देवीं पूजयेदुपचारकैः ॥ ८ ॥

पूर्ववत् परमेशानि षडङ्गावरणं यजेत् । गायत्री चैव सावित्री सरस्वत्यग्रकोणतः ॥ ९ ॥

क्रमेण पूजयेन्मन्त्री ब्राह्म्याद्याश्च स्वरैः पृथक् । अष्टपत्रेषु भूबिम्बे चैकोत्तरेण पूजयेत् ॥ १० ॥

अष्टादशमहाकोटियोगिनीभ्यो नमो लिखेत् । अनेन मनुना पश्चादिन्द्रादीन् पूजयेत् ततः ॥ ११ ॥

पुनर्देवीं समभ्यर्च्य गन्धपुष्पाक्षतादिभिः । वटुकक्षेत्रपालेभ्यो योगिनीभ्यो बलिं हरेत् ॥ १२ ॥

अत्र वटुकक्षेत्रपालेभ्य इति बहुवचनं गणेशस्यापि ग्रहणार्थम् । तेन वटुकक्षेत्रपालगणेशेभ्य इत्यर्थः ॥ अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि हरये ऋषये नमः, मुखे गायत्रीछन्दसे नमः, हृदये श्रीसर्वसाम्राज्यलक्ष्म्यै देवतायै नमः, गुह्ये सकलह्रींबीजाय नमः, पादयोः श्रींशक्त्यै नमः, इति विन्यस्य ममेत्यादि प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा, सकलां हृदयाय नमः, सकलीं शिरसे स्वाहा, सकलूं शिखायै वषट्, सकलैं कवचाय हुं, सकलौं नेत्रत्रयाय वौषट्, सकलः अस्त्राय फट्, इति षडङ्गमन्त्रैः प्राग्वत् करषडङ्गन्यासं कृत्वा, ध्यानाद्यात्मपूजान्ते प्रागुक्तं लक्ष्मीपीठमभ्यर्च्यावाहनादिपुष्पो-पचारान्ते प्राग्वदङ्गानि संपूज्य, त्रिकोणाग्रादिप्रादक्षिण्येन ॐ गायत्र्यै नमः, सावित्र्यै नमः, सरस्वत्यै नमः, इति संपूज्याष्टदलेषु प्राग्वत् ब्राह्म्याद्याः संपूज्य, चतुरस्रे 'अष्टादशमहाकोटियोगिनीभ्यो नमः' इति देवीं परितः संपूज्य लोकेशार्चादि प्राग्वत् समापयेदिति ॥ तथा—

"एवमष्टभुजां ध्यात्वा त्रिलक्षं प्रजपेत् सुधीः । तद्दशांशेन पद्मैस्तु हुनेत् साम्राज्यसिद्धये ॥ १३ ॥

जितेन्द्रियः सन् विधिवत्" इति । अत्र विधिवदित्यनेन तर्पणादिब्राह्मणभोजनान्तं कर्तव्यमित्युक्तम् ॥ तथा सारसंग्रहे—

हृदयं पद्मतनया संबुद्ध्यन्तो रमामनुः । सप्तार्णो गदितश्चास्य षडङ्गान्यमुनैव हि ॥ १ ॥

नमो हृ०, पद्मतनये शि०, नमः शिखा०, पद्मतनये कवचा०, नमो नेत्रा० पद्मतनये अस्त्रा० । "ध्यान-पूजाहुतार्चादि पूर्ववच्चास्य कीर्तितम्" । इति । पूर्ववदेकाक्षरोक्तवत् तथा—

१ 'आगतः' ख. पाठः ।

रमामन्त्रेषु यो भक्तः श्रीसूक्तं स जपेत् सुधीः । विधानं वक्ष्यते सम्यक् पञ्चदशर्चकस्य हि ॥ १ ॥
हिरण्यवर्णामित्यस्या ऋचो लक्ष्मीर्मुनिर्मतः । छन्दोऽनुष्टुप् समाख्यातमन्यासां मुनयः क्रमात् ॥ २॥
आनन्दकर्मदचिक्लीतश्रीपुत्रा अमी मताः । तामम्आवहजातास्वपूर्वामित्यनयोर्मतः ॥ ३ ॥
छन्दोऽनुष्टुप्च कांसोस्मितामस्या बृहती मतम् । चन्द्रां प्रभासादित्यवर्णामनयोस्त्रिष्टुबीरितम् ॥ ४ ॥
उपैतु मां क्षुत्पिपासा गन्धद्वारां दुरेति च । मनसः कर्दमेनापः सृजन्त्यार्द्रां च सप्तमी ॥ ५ ॥
आर्द्रां पुष्करिणीमासामष्टर्चा च प्रकीर्तितम् । छन्दोऽनुष्टुप् तथा ताम आवहास्याः प्रकीर्तितम् । ६ ।
प्रस्तारपङ्क्तिः सर्वासां देवते श्रीविभावसुः । मूर्धाक्षिकर्णनासास्यगलदोर्हृरसनाभिषु ॥ ७ ॥
गुह्यपायूरुयुग्जानुजङ्घापत्सु न्यसेदृचः । हिरण्मयी च चन्द्रा च तृतीया रजतस्रजा ॥ ८ ॥
हिरण्याद्या स्रजा त्वन्या हिरण्या च तथापरा । हिरण्यवर्णा चैताभिः कुर्यादङ्गानि षट् क्रमात् ॥ ९ ॥

एताभिश्चतुर्थीनमोन्ताभिः । "एताभिर्ङेनमोन्ताभिरङ्गकल्पनमीरितम् ।" इति मन्त्रतन्त्रप्रकाशवचनात् ॥

ध्यानम्—

संरक्तोद्यत्सरसिजरजःपुञ्जवर्णा कराब्जैरिष्टाभीती कमलयुगलं धारयन्ती मनोज्ञा ।
सम्यक्शोणप्रवरनलिने संस्थिता चारुभूषा भूयाद्भूत्यै भुवनजननी श्रीरियं रत्नमौलिः ॥ १० ॥

एकाक्षरोक्तवदायुधध्यानम् ।

यजेद् देवीं पुराप्रोक्ते पीठे आवाह्य मन्त्रवित् । यजेदङ्गानि पद्माद्या लोकपालाः सहेतयः ॥ ११ ॥
आवाहनं चासनं स्यादर्घ्यपाद्याचमानि च । मधुपर्काभिषेकौ च वस्त्रालङ्कारचन्दनम् ॥ १२ ॥
पुष्पं धूपं दीपभोज्ये प्रोद्वासनमथापि च । एतानि मन्त्रवित् कुर्यादृक्पञ्चदशकेन हि ॥ १३ ॥
पद्माद्या पद्मवर्णान्या पद्मस्थाद्र्रा तुरीयका । तर्पयन्ती सतृप्तान्या ज्वलन्ती सप्तमी मता ॥ १४ ॥
स्वर्णप्राकारसंज्ञेयमष्टमी समुदाहृता । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः—प्राग्वद्योगपीठन्यासान्ते प्रणवेन श्रीबीजेन वा प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि आनन्दकर्दमचिक्लीतश्रीपुत्रेभ्य ऋषिभ्यो नमः । मुखे अनुष्टुप्बृहतीत्रिष्टुप्अनुष्टुप्प्रस्तारपङ्क्तिभ्यश्छन्दोभ्यो नमः । हृदि श्रीविभावसुभ्यां देवताभ्यां नमः, इति विन्यस्य प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा, हिरण्मय्यै नमः हृदयाय नमः, चन्द्रायै नमः शिरसे स्वाहा, रजतस्रजायै नमः शिखायै वषट्, हिरण्यस्रजायै नमः कवचाय हुं, हिरण्यायै नमः नेत्रत्रयाय वौषट्, हिरण्यवर्णायै नमः अस्त्राय फट्, इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं करयोर्हृदादिषडङ्गेष्वपि विन्यस्य, शिरसि ओंहिरण्यवर्णामित्यादि० नमः । नेत्रयोः ओंताम्म आवह० नमः । कर्णयोः ओं अश्वपूर्वां० नमः । नासायां ओंकांसोस्मितां० नमः । मुखे ओंचन्द्रां० नमः । गले ओंआदित्यवर्णे० नमः । बाह्वोः ओंउपैतु मां० नमः । हृदि ओंक्षुत्पिपासा० नमः । नाभौ ओंगन्धद्वारां० नमः । गुह्ये ओंमनसः० नमः । गुदे ओं कर्दमेन० नमः । ऊर्वोः ओंआपः सृजन्तु० नमः । जान्वोः ओंआर्द्रां० नमः । जङ्घयोः ओंआर्द्रां० नमः । पादयोः ओंताम्म० नमः ॥ एवमेता ऋचः प्रणवादिनमोन्ता विन्यस्य ध्यानमानसपूजान्ते चतुर्द्वारयुतं चतुरस्रत्रयावृतमष्टदलकमलं पूजाचक्रं निर्माय, प्राग्वत् पुरतो निधायार्घ्यस्थापनादिपीठार्चनान्ते,

"ओं हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो ममावह" ॥ १ ॥

इत्यृचा प्राग्वदावाहनीयमुद्रयावाह्य आवाहनादिपरमीकरणान्तं तत्तन्मुद्रया विधाय, ओं ताम्म आवह-

जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानहम् ॥ २ ॥ श्रीरेतत्त आसनं नमः ॥ ॐ अश्वपूर्वां रथमध्यां हस्तिनादप्रमोदिनीम् । श्रियं देवीमुपह्वये श्रीर्मा देवीजुषताम् । ३ । श्रीरेतत्त अर्घ्यं स्वाहा ॥ ॐ कांसोस्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां तर्पयन्तीम् । पद्मे स्थितां पद्मवर्णां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ ४ ॥ श्रीरेतत्ते पाद्यं नमः ॥ ॐ चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम् । तां पद्मनेमिं शरणं प्रपद्ये अलक्ष्मीर्मे नश्यतां त्वां वृणोमि ॥ ५ ॥ श्रीरेतत्ते आचमनीयं सुधा ॥ ॐ आदित्यवर्णे तपसोऽधिजातो वनस्पतिस्तव वृक्षोऽथ बिल्वः । तस्य फलानि तपसा नुदन्तु मायान्तराश्च बाह्या अलक्ष्मीः ॥ ६ ॥ श्रीरेष ते मधुपर्कः सुधा ॥ ततः पूर्ववदाचमनीयम् । ॐ उपैतु मां देवसखः कीर्तिश्च मणिना सह । प्रादुर्भूतोऽस्मि राष्ट्रेऽस्मिन् कीर्तिं वृद्धिं ददातु मे ॥ ७ ॥ श्रीरेतत्ते स्नानं नमः । ॐ क्षुत्पिपासामला ज्येष्ठा अलक्ष्मीर्नाशयाम्यहम् । अभूतिमसमृद्धिं च सर्वां निर्णुद मे गृहात् ॥ ८ ॥ श्रीरेते ते वाससी नमः ॥ ततः पूर्ववदाचमनीयम् ॥ ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ ९ ॥ श्रीरेतानि ते भूषणानि नमः ॥ ॐ मनसः काममाकूतिं वाचः सत्यमशीमहि । पशूनां रूपमन्नस्य मयि श्रीः श्रयतां यशः ॥ १० ॥ श्रीरेष ते गन्धो नमः ॥ ॐ कर्दमेन प्रजा भूता मयि संभ्रम कर्दम । श्रियं वासय मे गृहे मातरं पद्ममालिनीम् ॥ ११ ॥ श्रीरेतत्ते पुष्पं वौषट् । इति पुष्पान्तानुपचारानुपचर्य्य पूर्ववदङ्गानि संपूज्याष्टदले स्वाग्रादिमादक्षिण्येन, ॐ पद्मायै नमः, ॐ पद्मवर्णायै नमः ॐ पद्मस्थायै नमः, आर्द्रायै नमः, तर्पयन्त्यै नमः, तृप्तायै नमः, ज्वलन्त्यै नमः, स्वर्णप्राकारायै नमः, इति संपूज्य प्राग्वल्लोकपालांस्तदायुधानि च संपूज्य, ॐ आपः सृजन्तु स्निग्धानि चिक्लीत वस मे गृहे । नि च देवीं मातरं श्रियं वासय मे कुले ॥ १२ ॥ श्रीरेष ते धूपो नमः ॥ ॐ आर्द्रां पुष्करिणीं यष्टिं सुवर्णां हेममालिनीम् । चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो ममावह ॥ १३ ॥ श्रीरेष ते दीपो नमः ॥ ॐ आर्द्रां पुष्करिणीं पुष्टिं पिङ्गलां पद्ममालिनीम् । सूर्यां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो ममावह ॥ १४ ॥ श्रीरेतत्ते नैवेद्यं नमः ॥ ततः पुनराचमनादिकं दत्त्वा ताम्बूलादि सर्वं प्राक्पूजाप्रकरणोक्तप्रकारेण कृत्वा, ॐ ताम्म आवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम् । यस्यां हिरण्यं प्रभूतं गावो दास्योऽश्वान् विन्देयं पुरुषानहम् ॥ १५ ॥ श्रीः यमस्व, इति विसृज्य शेषं प्राग्वत्कृत्वा समापयेदिति ॥

अत्र सर्वेषूपचारेषु प्राग्वत् पूजाप्रकरणोक्तप्रकारेण यत्र यद्यत् कर्तव्यं तत्र तत्तत् सर्वं कुर्यात् ॥ तथा—

.... । प्रारभ्य शुक्लप्रतिपद्यावदेकादशी भवेत् ॥ १५ ॥
तावद् द्वादशसाहस्रं जपन् निश्चलमानसः । ब्रह्मचर्यरतः शुद्धवस्त्रदन्तादिकः सुधीः ॥ १६ ॥
पद्मैस्त्रिमधुरोपेतैर्घृताक्तेन पयोन्धसा । श्रीसमिद्भिः सर्पिषा च प्रत्येकं त्रिशतं हुनेत् ॥ १७ ॥

श्रीसमिद्भिर्बिल्वसमिद्भिः ।

द्वादश्यां द्वादशैवाथ विप्रांश्चैव तु भोजयेत् । तेन सिद्धो भवेन्मन्त्रो नात्र कार्या विचारणा ॥ १८ ॥

अत्र द्वादशसाहस्रमृचां नतु सूक्तस्य, इति संप्रदायः । एकादशभिर्दिनैः सूक्तस्य द्वादशसाहस्रावृत्तिसंभ-

वादशक्यत्वाच्च । तदा त्वेकादशभिर्दिनैरष्टशतावृत्तिः सूक्तस्य कार्या । तत्राष्टदिनपर्यन्तं प्रत्यहं त्रिसप्तत्यावृत्तिः सूक्तस्य कार्या, अनन्तरदिनत्रये द्वासप्तत्यावृत्तिः प्रत्यहं कार्या, तेन द्वादशसाहस्रमृचामावृत्तिर्भवतीति ॥ तथा—

कुन्दमन्दारकुमुदमालतीपद्मकेतकाः । नन्द्यावर्तद्वयं जाती कह्लारं चम्पकं तथा ॥ १९ ॥
रक्तोत्पलादिपुष्पाणि लक्ष्म्याश्चातिप्रियाणि हि । स्नानकाले च तैः सूक्तैरभिषिञ्चेत् त्रिशः सुधीः ॥२०॥
यावज्जपेद्रविमुखस्तर्पयेत् तावदेव तु । पूर्वोक्तविधिना सम्यक् पूजयेत् परमेश्वरीम् ॥ २१ ॥
त्रिवारं प्रत्यहं मन्त्री जुहुयाच्च यथाविधि । षण्मासं यः करोत्येवं साक्षाल्लक्ष्मीपतिः स्वयम् ॥ २२ ॥
विकचन्मात्र एवाब्जे नवनीतं प्रविन्यसेत् । मध्ये सकेसरे पद्मे सम्यक्पत्रान्तरालके ॥ २३ ॥
सुसमिद्धेऽनले तच्च समुद्धृत्य हुनेत् सुधीः । अन्त्यर्चाष्टोत्तरशतं जपंश्च भृगुवासरे ॥ २४ ॥
चत्वारिंशद्भिरस्य स्यान्महालक्ष्मीरचञ्चला । तुरीयर्चा च जुहुयाद्घृतेनैकादशाहुतीः ॥ २५ ॥
एवं कुर्वत एवास्य षण्मासात् स्यान्महेन्दिरा । प्रधानतर्पणान्ते च संतर्प्याः शक्तयस्त्विमाः ॥ २६ ॥
प्रणवाद्या हृदन्ताश्च श्रीर्लक्ष्मीर्वरदायिका । विष्णुपत्नी च वसुदा रूपाप्यन्या हिरण्यतः ॥२७॥
स्वर्णमालिन्यपि परा ततः स्याद् रजतस्रजा । सुवर्णादिगृहा स्वर्णप्राकारा पद्मवासिनी ॥ २८ ॥
पद्महस्तप्रिया * मुक्तालङ्कारा सूर्यकापरा । चन्द्रा विश्व[विल्व]प्रियेश्वर्यो भुक्तिश्चापि प्रमुक्तियुक् ॥२९॥
विभूर्त्यृद्धिः[भूत्यृद्धी]समृद्धिश्च तुष्टिः पुष्टिर्धनाद्यदा । भुवनेशी च शुद्धा स्याद्योगिनी भोगदा मता ३०
धात्री विधात्री द्वात्रिंच्छक्तयः समुदीरिताः । द्वात्रिंशद्भिश्च पूजान्ते मन्त्री मन्त्रैर्बलिं हरेत् ॥ ३१ ॥

मन्त्रैर्नाममन्त्रैः, श्रीरेष ते बलिर्नमः इत्यादिभिः ।

श्रीमन्त्रजापिनां केचिदुच्यन्ते नियमा इह । तैलाभ्यक्तश्च नाश्नीयान्नग्नस्तोये न संविशेत् ॥३२॥
अशुचिर्न स्वपेत् क्वापि त्वभ्यङ्गादशुचिर्भवेत् । लवणं तिलसंभूतं नाश्नीयात् केवलं सुधीः ॥ ३३ ॥
लिम्पेद्धरिद्रां वक्त्रे नो नानृतं प्रवदेत् क्वचित् । कदाचिन्मलिनो न स्याद्भुवं नैवालिखेद्वृथा । ३४ ।
श्रीफलाम्बुजसद्रोणान् न मूर्धनि च धारयेत् । तथा च निर्मलाचारः शुक्लः शुद्धमना भवेत् । ३५ ।
शुद्धमाल्यानुलेपश्च शुद्धाभरणभूषितः । श्वेतवस्त्रपरीधानः शुद्धदेहः स्वलंकृतः ॥ ३६ ॥
उत्कृष्टगन्धानुलेपः शुद्धदन्तश्च सन्नखः । विष्णुभक्तश्च विमलरम्यशय्यो भवेत् सुधीः ॥ ३७ ॥
निन्दितान्वयसंभूतां दुष्टां च कलहप्रियाम् । दुष्टयोनिमनिष्टां च रोगग्रहनिषेविताम् ॥ ३८ ॥
अन्यासक्तामशक्तां च कृष्णाङ्गीं सुबृहत्तनुम् । अतिह्रस्वां सुदीर्घां च विरस्यां भोगलोलुपाम् ॥ ३९ ॥
अन्यपुरुषलोलां च काकाक्षीं राजयोषितम् । रजस्वलामेकचारां योषितं न स्पृशेदपि ॥ ४० ॥
शान्तः शुचिस्मितो वाग्मी मधुरालापवान् भवेत् । दयार्द्रचित्त आचार्यदेवातिथ्यर्चनारतः ॥ ४१ ॥
गुर्वग्निपूजानिरतः पुण्यशीलो दृढव्रतः । नित्यस्नायी पश्चिमाशामुखाशी शीलवान् भवेत् ॥४२॥

---

१ 'रे' क. 'ने' ग. पाठः । २ 'पास्यास्य' क. ख. पाठः । ३ 'ध्यदा' ग. पाठः । ४ 'संभोगिनी' ख. पाठः ।
५ 'कृशा' ख. पाठः । * पद्महस्ता पद्मप्रियेति द्वे नामनी ।

वर्णाश्रमरतः स्वीयदारतुष्टोऽल्पभाषणः । एतादृशश्च नियमैर्युक्तो लक्ष्मीं लभेत सः ॥४३॥

इति ॥ नारायणीये—

नाजिघ्रेन्नाक्रमेच्चाब्जं तद्बीजं नच भक्षयेत् । न स्यान्मलिष्टो न च्छिन्द्याद्बिल्वं भूमौ शयीत सः ॥ १ ॥

लवणामलके वर्ज्ये नागादित्यतिथौ क्रमात् । पञ्चम्यामुत्तरे च स्त्री वर्ज्या[2] प्रत्यङ्मुखोऽशने ॥ २ ॥

नागादित्यतिथी पञ्चमीसप्तम्यौ ।

बिल्वैर्न मार्जयेद्दन्तान् त्रिसंध्यं प्रणमेच्च तान् । प्रातर्भक्ष्यास्तिलास्ते च धार्या लक्ष्मीं ❀ च भक्षयेत् ।३।

धारयेन्मूर्ध्नि तत्पुष्पमुत्तरे मधुरान्नभुक् । पायसं बिल्वबीजं च भक्षयेच्छुक्लपर्वणि ॥ ४ ॥

शुक्लपर्वणि पूर्णिमायाम् ॥ शारदातिलके— (८ । १६३)

शयीत शुद्धशय्यायां तरुण्या सह नान्यथा । (नग्नो नावतरेदम्भस्तैलाभ्यक्तो न भक्षयेत् ॥ १ ॥

हरिद्रां न मुखे लिम्पेन्न स्वपेदशुचिः क्वचित् । न वृथा विलिखेद्भूमिं न बिल्वं द्रोणमम्बुजम् ॥२॥

धारयेन्मूर्ध्नि नैवाद्याल्लोणं तैलं च केवलम् ।) मलिनो न भवेज्जातु कुत्सितान्नं न भक्षयेत् ॥ ३ ॥

द्रोणपङ्कजबिल्वानि पद्भ्यां जातु न लङ्घयेत् । सहदेवीमिन्द्रवल्लीं श्रीदेवीं विष्णुवल्लभाम् ॥ ४ ॥

कन्याम्बुजप्रवालं च धारयेन्मूर्ध्नि सर्वदा । .... ॥

श्रीदेवी श्रीलता । विष्णुवल्लभा अपराजिता । कन्या कुमारी । प्रयोगसारे—

धान्यगोगुरुहुताशनराणां न स्वपेदुपरि नाप्यनुवंशम् ।

नोत्तरापरशिरा नच नग्नो नार्द्रपाणिचरणः श्रियमिच्छन् ॥ १ ॥

इति । यन्त्रसारे—

श्रीबीजं साध्यसंयुक्तं कर्णिकायां विलिख्य च । वस्वादित्याष्टसंख्यपत्रेष्वपि यथाक्रमम् ॥ १ ॥

श्रीसूक्तस्याप्यर्धमर्धमृचामालिख्य तद्बहिः । यः शुचिः प्रयतो भूत्वेत्यृचा मातृकयापि च ॥ २ ॥

संवेष्ट्य च धराबिम्बकोणेषु श्रियमालिखेत् । श्रीसूक्तयन्त्रमेतत्तु धारयेद्यो यथाविधि ॥ ३ ॥

पुत्रारोग्यधराधान्यधनगोसस्यशालिनीम् । लब्ध्वातिबहुलां लक्ष्मीं जीवेच्च शरदां शतम् ॥ ४ ॥

इदमेव ताम्रपट्टे विलिख्य जप्त्वा च सिक्तसंपातम् । संस्थाप्याङ्गनभूमौ लक्ष्मीमावाह्य साधु संपूज्य ॥५॥

भूयः परिवारयुतां बलिं हरेद्भूतलं समीकृत्य । यस्मिन्नेव क्रियते वर्धन्ते तत्र संपदो नित्यम् ॥ ६ ॥

पुत्रैर्दारैर्विभवैर्भृत्यैरिष्टैर्धनैश्च धान्यैश्च । नागै रथैस्तुरङ्गैर्वृषभैर्गोभिश्च संख्यया हीनैः ॥७॥

रमयन्ती गेहेऽस्मिन् विहरत्याभूतसंप्लवं लक्ष्मीः । .... ॥

इति । अस्यार्थः— अष्टदलकमलं कृत्वा तत्कर्णिकायां श्रीबीजं साध्यसहितं विलिख्याष्टदलेषु 'हिरण्यवर्णा' मित्यारभ्य 'तामिहोपह्वये श्रिय' मित्यन्तमृचामर्धमर्धमालिख्य, तद्बहिर्द्वादशकमलं कृत्वा तद्दलेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन 'चन्द्रां प्रभासां' मित्यारभ्य 'मयि श्रीश्रियतां यश' इत्यन्तमृचामर्धमर्धमालिख्य तद्बहिः षोडशदलकमलं कृत्वा तद्दलेषु पूर्ववत् श्रीसूक्तस्य ऋचामर्धमर्धमालिख्य अन्त्यदलद्वये 'यः शुचिः' इत्यर्धद्वयं विलिख्य तद्बहिर्वृत्तत्रयं कृत्वाभ्यन्तरवीथ्यां "यः शुचिः प्रयतो भूत्वा जुहुयादाज्यमन्वहम् ।

१ 'भ्यभा' क. ख. पाठः । २ 'वर्या' ख. पाठः । ❀ भक्षितां इत्यर्थः ।

श्रियः पञ्चदशर्चं च श्रीकामः सततं जपेत्" इत्यृचा संवेष्ट्य बहिर्वीथ्यां मातृकया संवेष्ट्य तद्बहिर्भूपुरं विलिख्य तत्कोणेषु श्रीबीजमालिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥

अथाश्विननवरात्रे वेदोक्तप्रकारेण महालक्ष्मीपूजनं वक्ष्यते । तत्र ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय श्रीगुरुस्मरणकुण्डलिनीध्यानाजपासंकल्पशौचदन्तधावनस्नानमन्त्रस्नानतिलकधारणवैदिकसन्ध्यानन्तरतान्त्रिकसन्ध्यासूर्यार्घ्यदेवर्षिपितृतर्पणानि विधाय, स्वासने समुपविश्य भूशुद्धिदीपनाथवन्दनविघ्नोत्सारणकरशुद्धिदिग्बन्धनाग्निप्राकारत्रयशान्तिपाठभूतशुद्धिप्राणप्रतिष्ठामातृकान्यासादियोगपीठन्यासान्तं विधाय, मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा गणपतिकुलदेवताब्राह्मणादीन् नमस्कृत्य,

सुमुखश्चैकदन्तश्च कपिलो गजकर्णकः । लम्बोदरश्च विकटो विघ्ननाशो[1] विनायकः ॥
धूम्रकेतुर्गणाध्यक्षो भालचन्द्रो गजाननः । द्वादशैतानि नामानि यः पठेच्छृणुयादपि ॥
विद्यारम्भे विवाहे च प्रवेशे निर्गमे तथा । संग्रामे सङ्कटे चैव विघ्नस्तस्य न जायते ॥
शुक्लाम्बरधरं विष्णुं शशिवर्णं चतुर्भुजम् । प्रसन्नवदनं ध्यायेत् सर्वविघ्नोपशान्तये ॥
अभीप्सितार्थसिद्ध्यर्थं पूजितो यः सुरैरपि[2] । सर्वविघ्नच्छिदे तस्मै श्रीगणाधिपतये नमः ॥
यत्र योगीश्वरः कृष्णो यत्र पार्थो धनुर्धरः । तत्र श्रीर्विजयो भूतिर्ध्रुवा नीतिर्मतिर्मम ॥
अनन्याश्चिन्तयन्तो मां ये जनाः पर्युपासते । तेषां नित्याभियुक्तानां योगक्षेमं वहाम्यहम् ॥
स्मृते सकलकल्याणभाजनं यत्र जायते । पुरुषस्तमजं नित्यं व्रजामि शरणं हरिम् ॥
सर्वेष्वारम्भकार्येषु नास्ति तेषाममङ्गलम् । येषां हृदिस्थो भगवान् मङ्गलायतनो हरिः ॥
तदेव लग्नं सुदिनं तदेव ताराबलं चन्द्रबलं तदेव ।
विद्याबलं दैवबलं तदेव लक्ष्मीपते तेऽङ्घ्रियुगं स्मरामि ॥

इति मङ्गलं कृत्वा, अद्याश्विने मासि चैत्रे वा अमुकगोत्रोत्पन्नोऽहममुकदेवशर्म्मा श्रीमहाकाली-महालक्ष्मी-महासरस्वतीप्रीतिपूर्वकदुरितनिवारणक्षेमस्थैर्यायुरारोग्यैश्वर्याभिवृद्धिकामः प्रतिपदमारभ्य नवमीपर्यन्तामिष्टदेवतास्वरूपिण्याः श्रीमहालक्ष्म्याः षोडशोपचारपूजां तदङ्गभूतश्रीसप्तशतीचण्डीपाठतद्दशांशहोमांश्च निर्विघ्नार्थं गणपतिपूजनं च करिष्ये, इति संकल्प्य ततो रक्ताक्षतादिभिरष्टदलकमलं पीठे विरच्य, तत्र— ॐभूर्भुवः-स्वर्महागणपते सिद्धिबुद्धिसहित सवाहन सायुध सपरिवार इहागच्छ,

हे हेरम्ब त्वमेह्येहि अम्बिकात्र्यम्बकात्मज । सिद्धिबुद्धिप्रदे त्र्यक्ष लक्षलाभपितः पितः ॥
नागास्य नागहार त्वं गणराज चतुर्भुज । भूषितः स्वायुधैर्दिव्यैः पाशाङ्कुशपरश्वधैः ॥
आवाहये त्वां पूजार्थं रक्षार्थं च मम क्रतोः । इहागत्य गृहाण त्वं पूजां क्रतुश्च रक्ष मे ॥
आवाह्यैवं गणेशानं पूजाद्रव्यैः प्रपूजयेत् । "ॐ गणानां त्वा गणपतिꣳ हवामहे प्रियाणां त्वा प्रियपतिꣳ हवामहे निधीनां त्वा निधिपतिꣳ हवामहे वसो मम । आहमजानि गर्भधमात्वमजासि गर्भधम् ॥ ॐ गणानां त्वा गणपतिꣳ हवामहे कविं कवीनामुपम श्रवस्तमम् । ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नूतिभिः सीद सादनम्" ॥

---

[1] 'राजो' ख. पाठः । [2] 'सुरासुरैः' क. ख. पाठः ।

इति मन्त्रेणावाहनं स्वागतं पाद्यमर्घ्यमाचमनीयं मधुपर्कं पुनराचमनीयं स्नानं वसनमाभरणानि गन्धपुष्पधूपदीपनैवेद्यताम्बूलप्रदक्षिणनमस्कारान् समर्प्य, हस्तद्वये नारिकेलादिकमर्घ्यपात्रस्थं सपुष्पं गृहीत्वोत्थाय प्रार्थयेत्—

रक्ष रक्ष गणाध्यक्ष त्र्यक्ष त्रैलोक्यरक्षक । भक्तानामभयं कर्ता त्राता भव भवार्णवात् ॥
द्वैमातुर कृपासिन्धो षाण्मातुराग्रज प्रभो । वरद त्वं वरं देहि वाञ्छितं वाञ्छितार्थद ॥
अनेन फलदानेन फलदोऽस्तु सदा मम । .... ॥

इति फलं दत्त्वा प्रार्थयेत् ।

विघ्नेश्वराय वरदाय सुरप्रियाय लम्बोदराय सकलाय जगद्धिताय ।
नागाननाय श्रुतियज्ञविभूषिताय गौरीसुताय गणनाथ नमो नमस्ते ॥
भक्तार्तिनाशनपराय गणेश्वराय सर्वेश्वराय शुभदाय सुरेश्वराय ।
विद्याधराय विकटाय च वामनाय भक्तप्रसन्नवरदाय नमो नमस्ते ॥
नमस्ते ब्रह्मरूपाय विष्णुरूपाय ते नमः । विश्वरूपस्वरूपाय नमस्ते ब्रह्मचारिणे ॥
भक्तिप्रियाय देवाय नमस्तुभ्यं विनायक । .... ॥

इति नमस्कृत्य ।

त्वं विघ्नशत्रुदलनेति च सुन्दरेति भक्तप्रियेति फलदेति सुखप्रदेति ।
विद्याप्रदेत्यघहरेति च ये स्तुवन्ति तेभ्यो गणेश वरदो भव नित्यमेव ॥

इति सम्यक् प्रार्थ्य, ऋत्विग्वरणं कृत्वा यवान् वापयित्वा तन्मध्ये कलशस्थापनं कुर्यात् । तद्यथा—

ओं मही द्यौः पृथिवी च न इमं यज्ञं मिमिक्षताम् । पिपृतां नो भरीमभिः ॥ इति भूमिं स्पृष्ट्वा । ओं स्योना पृथिवि भवानृक्षरा निवेशिनी । यच्छा नः शर्म सप्रथाः ॥ इति भूमिं प्रार्थ्य । मृत्तिके हर मे पापं० इति मृत्तिकां क्षिप्त्वा । ओं ओषधयः संवदन्ते सोमेन सह राज्ञा । यस्मै कृणोति ब्राह्मणस्तँ राजन् पारयामसि ॥ इति यवान् क्षिप्त्वा । ओं आजिघ्र कलशं मह्या त्वा विशन्त्विन्दवः । पुनरूर्जा निवर्तस्व सा नः सहस्रं धुक्ष्वोरुधारा पयस्वती पुनर्मा विशताद्रयिः ॥ इति तत्र कलशं निधाय । ओं वरुणस्योत्तम्भनमसि । वरुणस्य स्कम्भसर्जनीस्थो वरुणस्य ऋतसदन्यसि । वरुणस्य ऋतसदनमसि वरुणस्य ऋतसदनमासीद ॥ इति जलेन पूरयित्वा । ओं या ओषधीः पूर्वा जाता देवेभ्यस्त्रियुगं पुरा । मनै नु बभ्रूणामहँ शतं धामानि सप्त च ॥ इति सर्वौषधीः स्थापयित्वा । ओं स्योना पृथिवि नो भवा नृक्षरा निवेशिनी । यच्छा नः शर्म सप्रथा ॥ इति पञ्चमृत्तिका निक्षिप्य । ओं ओषधयः संवदन्ते० इति यवान् निक्षिप्य । ओं काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषः परुषस्परि । एवा नो

१ 'वदनाय' क. पाठः । २ 'सर्वं' क. पाठः ।

दूर्वे प्रतनु सहस्रेण शतेन च ॥ इति दूर्वां निःक्षिप्य । ॐ अश्वत्थे वो निषदनं पर्णे वो वसतिष्कृता । गोभाज इत्किलासथ यत्सनवथ पूरुषम् ॥ इति पञ्चपल्लवान्निःक्षिप्य । ॐ याः फलिनीर्या अफला अपुष्पा याश्च पुष्पिणीः । बृहस्पतिप्रसूतास्ता नो मुञ्चन्त्वंहसः ॥ इति फलं क्षिप्त्वा । ॐ परि वाजपतिः कविरग्निर्हव्यान्यक्रमीत् । दधद्रत्नानि दाशुषे ॥ इति पञ्चरत्नानि निःक्षिप्य । ॐ हिरण्यगर्भः समवर्तताग्रे भूतस्य जातः पतिरेक आसीत् । स दाधार पृथिवीं द्यामुतेमां कस्मै देवाय हविषा विधेम ॥ इति हिरण्यं दत्त्वा । ॐ युवा सुवासाः परिवीत आगात्स उ श्रेयान् भवति जायमानः । तन्धीरासः कवय उन्नयन्ति स्वाध्यो मनसा देवयन्तः ॥ इति रक्तवस्त्रेण सूत्रेण वावेष्ट्य । ॐ गन्धद्वारां दुराधर्षां नित्यपुष्टां करीषिणीम् । ईश्वरीं सर्वभूतानां तामिहोपह्वये श्रियम् ॥ इति गन्धं दत्त्वा । ॐ पूर्णादर्वि परापत सुपूर्णा पुनरापत । वस्नेव विक्रीणावहा इषमूर्जं शतक्रतो ॥ इत्युपरि धान्यपूर्णपात्रं विन्यस्य तदुपरि नारिकेलफलं संस्थाप्य । "ॐ तत्त्वा यामि ब्रह्मणा वन्दमानस्तदाशास्ते यजमानो हविर्भिः । अहेळमानो वरुणेह बोध्युरुशँसमान आयुः प्रमोषीः ॥ इति मन्त्रेण वरुणावाहनं कृत्वा तेनैव मन्त्रेण षोडशोपचारैः पूजयेत् ॥ ततः—

ब्रह्माण्डोदरतीर्थानि करैः स्पृष्टानि ते रवे । तेन सत्येन देवेश तीर्थं[1] देहि दिवाकर ॥

इति क्रों इत्यङ्कुशमुद्रया च रविमण्डलात् तीर्थान्याकृष्य,

गङ्गे च यमुने चैव गोदावरि सरस्वति । नर्मदे सिन्धुकावेरि जलेऽस्मिन् सन्निधिं कुरु ॥
सर्वे समुद्राः सरितस्तीर्थानि जलदा नदाः । आयान्तु लक्ष्मीपूजार्थं दुरितक्षयकारकाः ॥

इत्यावाह्य, चन्दनाक्षतपुष्पमालयादिभिः कलशमलंकृत्य,

ॐ कलशस्य मुखे विष्णुः कण्ठे रुद्रः समाश्रितः । मूले तु संस्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्थिताः[2] ॥
कुक्षौ तु सागराः सर्वे[3] सप्तद्वीपा वसुन्धरा । ऋग्वेदोऽथ यजुर्वेदः सामवेदो ह्यथर्वणः ॥
अङ्गैश्च सहिताः सर्वे कलशं तु समाश्रिताः । .... ॥

इति कलशमभिमन्त्र्य,

देवदानवसंवादे मथ्यमाने महोदधौ । उत्पन्नोऽसि तदा कुम्भ विधृतो विष्णुना स्वयम् ॥
त्वत्तोये सर्वतीर्थानि देवाः सर्वे त्वयि स्थिताः । त्वयि तिष्ठन्ति भूतानि त्वयि प्राणाः प्रतिष्ठिताः ॥
शिवः स्वयं त्वमेवासि विष्णुस्त्वं च प्रजापतिः । आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवाः सपैतृकाः ॥
त्वयि तिष्ठन्ति सर्वेऽपि यतः कामफलप्रदाः । त्वत्प्रसादादिमं यज्ञं कर्तुमीहे जलोद्भव ॥
सांनिध्यं कुरु मे देव[4] प्रसन्नो भव सर्वदा । .... ॥

इति प्रार्थयेत् । इत्थं कलशस्थापनं विधाय मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा, ॐ अस्य श्रीसूक्तस्य, शिरसि आनन्दकर्दमचिक्लीतश्रीपुत्रेभ्य ऋषिभ्यो नमः । हृदि श्रीविभावसुभ्यां देवताभ्यां नमः । मुखे अनुष्टुब्बृहतीत्रिष्टुबनुष्टुप्प्रस्तारपङ्क्तिभ्यश्छन्दोभ्यो नमः । इति विन्यस्य मम सकुटुम्बस्य क्षेमस्थैर्यायुरा-

---

१ 'मे देव तीर्थं' क. पाठः । २ 'स्मृताः' क. पाठः । ३ 'स' क. पाठः । ४ 'देवेश' क. पाठः ।

रक्ष्याभिवृद्धये विनियोगः ; इति कृताञ्जलिरुक्त्वा , ॐ हिरण्यायै नमो हृदयाय नमः । ॐ चन्द्रायै नमः शिरसे स्वाहा । ॐ रजतस्रजायै नमः शिखायै वषट् । ॐ हिरण्यस्रजायै नमः कवचाय हुं । ॐ हिरण्यायै नमः नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ हिरण्यवर्णायै नमः अस्त्राय फट् । इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं करयोर्हृदयादिषडङ्गेष्वपि न्यसेत् ॥ शिरसि हिरण्यवर्णा० । नेत्रयोः ताम्म आवह० । कर्णयोः अश्वपूर्वां० । नासिकायां कांसोस्मितां० । मुखे चन्द्रां प्रभा० । गले आदित्यवर्णे० । बाह्वोः उपैतु मां० । हृदि क्षुत्पिपासा० । नाभौ गन्धद्वारां० । गुह्ये मनसः काम० । गुदे कर्दमेन० । ऊर्वोः आपः सृजन्ति० । जान्वोः आर्द्रां० । जङ्घयोः आर्द्रां० । पादयोः ताम्म आवह० । इति विन्यस्य , श्रांश्रींश्रूंश्रैंश्रौंश्रः इत्यपि षडङ्गानि विन्यस्य प्रागुक्तरीत्या स्वहृत्कमले देवीं ध्यायेत् ।

अरुणकमलसंस्था तद्रजःपुञ्जवर्णा करकमलधृतेष्टाभीतियुग्माम्बुजा च ।

मणिमुकुटविचित्रालङ्कृता कल्पजातैः[1] भवतु भुवनमाता सन्ततं श्रीः श्रिये वः ॥

इति ध्यात्वा मानसोपचारैराराध्यार्घ्यादिस्थापनान्ते " श्रींह्रींहंसः सोऽहं स्वाहा " इति मन्त्रेणात्मपूजां विधाय पीठपूजामारभेत् । ॐ मण्डूकाय नमः । ॐ कालाग्निरुद्राय नमः । एवं ॐ मूलप्रकृत्यै० । आधारशक्त्यै० , कूर्माय० , अनन्ताय० , वराहाय० , पृथिव्यै० , सुधासमुद्राय० , श्वेतद्वीपाय० , स्वर्णपर्वताय० , नन्दनोद्यानाय० , कल्पवृक्षवनाय० , स्वर्णप्राकाराय० , करुणातोयपरिखायै० , स्वर्णमण्डपाय नमः । पूर्वद्वारे—द्वारश्रियै नमः , इन्द्राय० , ब्रह्मणे० , सत्त्वाय० , ऋग्वेदाय० , आत्मने० , कालतत्त्वाय० , अम्बिकायै० , इन्द्राण्यै० , वेदमात्रे० , शैलपुत्र्यै० , ब्रह्मचारिण्यै० , चण्डघण्टायै० , स्कन्दमात्रे० , कात्यायन्यै० , कालरात्र्यै० , गौर्यै नमः । ततो दक्षिणद्वारे–द्वारश्रियै नमः । यमाय० , शान्तायै[2]० , सिद्धायै० , क्षमायै० विष्णवे० , यजुर्वेदाय० , रजसे० , विद्यातत्त्वाय० , जगन्मात्रे० , मायायै० , शिवायै० , शान्त्यै० , प्रभायै० , ह्रींकारायै० , क्लींकारायै० , मायाशक्त्यै० , वीरायै० , प्रवीरायै० , अन्तरात्मने० , दण्डधराय नमः । ततः पश्चिमद्वारे–द्वारश्रियै नमः , वरुणाय० , रुद्राय० , सामवेदाय० , तमसे० , आदित्याय० , वारुण्यै० , शंखायुधायै० , हंसवाहिन्यै० , जगज्जीवायै० , जगद्बीजायै० , षोडशकलायै० , पूर्णकलशाय० , चित्रिण्यै० , चित्रमालायै० , चित्रायै० , चामुण्डायै नमः । तत उत्तरद्वारे–द्वारश्रियै नमः, कपालधारिण्यै० . भक्तवत्सलायै० , हूँकारायै० , क्षांकारायै० , विमलरूपायै० , ईशानाय० , पार्वत्यै० , ब्रह्मणे० , अथर्वणवेदाय० , धात्रे० , ज्योत्स्नायै० , कल्याण्यै० , शर्वाण्यै० , चन्द्रकलायै० , चन्द्रवदनायै० , विभूत्यै० , परमविभूत्यै० , भस्मधारिण्यै० , पावनायै० , गङ्गायै० , भागीरथ्यै० , गोदावर्य्यै० , प्रवरायै० , प्रणतायै० , क्रांकारायै० , क्रींकारायै० , क्रौंकारायै० , सर्वबीजात्मने० , बीजप्रवाहिन्यै नमः । ततो मध्ये–रत्नवेदिकायै नमः , रत्नसिंहासनाय० , धर्माय० , ज्ञानाय० , वैराग्याय० , ऐश्वर्याय० , अधर्माय० , अज्ञानाय० , अवैराग्याय० , अनैश्वर्याय० , श्वेतच्छत्राय० , चिच्छक्त्यै० , मायाशक्त्यै० , आनन्दकन्दाय० , संविन्नालाय० , प्रकृतिमयपत्रेभ्यो० , विकारमयकेसरेभ्यो० , पञ्चाशद्वर्णबीजाढ्यसर्वतत्त्वरूपायै कर्णिकायै० , अं अर्कमण्डलाय० , मं वह्निमण्डलाय० , सं सोममण्डलाय० , सं सत्त्वाय० , रं रजसे० , तं तमसे० , आं आत्मने० , अं अन्तरात्मने० , पं परमात्मने० , ह्रीं ज्ञानात्मने० , आत्मतत्त्वाय० , मायातत्त्वाय० , विद्यातत्त्वाय० , कलातत्त्वाय० , परतत्त्वाय नमः । इति संपूज्य , केसरेषु पूर्वाद्यष्टदिक्षु मध्ये च— ॐ विभूत्यै नमः , उन्नत्यै० , कान्त्यै० , हृष्ट्यै० , कीर्त्यै० , सन्नत्यै० , व्युष्ट्यै० , उत्कृष्ट्यै० , मत्यै० , ऋद्ध्यै० , इति संपूज्य , ' श्रींश्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः ' इति

१ ' पद्मजालैः ' ग. पाठः । २ ' शान्त्यै ' क. पाठः ।

समस्तपीठं संपूज्य मूलमन्त्रमुच्चार्य "श्रीलक्ष्मीमूर्तिं परिकल्पयामि नमः" इति कलशोपरि मूर्तिं परिकल्प्य

घटामस्तककरां (?) लक्ष्मीं दुर्गां देवीं व्यवस्थिताम् । स्थापयामि महादेवीं सर्वसौभाग्यदायिनीम् ॥

इति संस्थाप्य स्वहृत्कमले प्राग्वद् देवीं ध्यात्वा देव्यास्तेजो दीपाद्दीपान्तरमिव वहन्नासापुटाध्वना पुष्पाञ्जलावानीय

एह्येहि देवदेवेशि परिवारसमन्विते । यावत्त्वां पूजयिष्यामि तावत्त्वं च इहावह ॥

महापद्मवनान्तःस्थे कारणानन्दविग्रहे । सर्वभूतहिते मातरेह्येहि परमेश्वरि ॥

इत्यावाह्य, आवाहनादिदशमुद्राः प्रदर्श्य ध्यायेत् ।

लक्ष्मीं क्षीरसमुद्रराजतनयां श्रीरङ्गधामेश्वरीं दासीभूतसमस्तदेवनिकरां लोकैकदीपाङ्कुराम् ।

श्रीमन्मन्दकटाक्षलब्धविभवब्रह्मेन्द्रगङ्गाधरां तां त्रैलोक्यकुटुम्बिनीं सरसिजां[गां] वन्दे मुकुन्दप्रियाम् ॥

इति ध्यात्वा मूलमन्त्रेण दीपिन्या मालिन्यार्घ्योदकेन च त्रिवारं प्रोक्षयित्वा प्राणप्रतिष्ठां विधाय पुष्पाञ्जलिं गृहीत्वा

ॐ दुर्गे कात्यायनि देवि शाम्भवि शङ्करप्रिये । मया भक्त्या कृतां पूजां गृहाण त्वं महेश्वरि ॥

हिरण्यवर्णां०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, श्रीमहालक्ष्म्यै नमः आवाहनं समर्पयामि इति दद्यात् ॥

ॐ तप्तकाञ्चनवर्णाभं मुक्तामणिविराजितम् । अमलं कमलं दिव्यमासनं प्रतिगृह्यताम् ॥

ताम्म आवह०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, श्रीमहासरस्वत्यै नमः श्रीरेतत्ते आसनं नमः ।

स्वागतं कुशलं पृच्छे महादेव्यै महेश्वरि । सुस्वागतं त्वया भद्रे कृपया भक्तवत्सले ॥

ताम्म आवह०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, महासरस्वत्यै नमः श्रीरेतत्ते स्वागतं नमः ।

ॐ गङ्गादितीर्थसंभूतं गन्धपुष्पाक्षतैर्युतम् । पाद्यं ददाम्यहं तुभ्यं नमस्ते कमलालये ॥

अश्वपूर्वां०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, श्रीरेतत्ते पाद्यं नमः ।

अष्टगन्धसमायुक्तं स्वर्णपात्रे प्रपूरितम् । अर्घ्यं ददाम्यहं तुभ्यं प्रसीद त्वं सुरेश्वरि ॥

कांसोस्मितां०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, लोकमात्रे नमः श्रीरेष तेऽर्घ्यः स्वाहा ।

ॐ सर्वलोकस्य या माता या माता लोकपाविनी । ददाम्याचमनं तस्यै महालक्ष्म्यै प्रयततः ॥

चन्द्रां प्रभासां०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, वरदायै नमः श्रीरेतत्त आचमनीयं सुधा ।

कपिलादधि कुन्देन्दुधवलं मधुसंयुतम् । स्वर्णपात्रस्थितं देवि मधुपर्कं गृहाण मे ॥

आदित्यवर्णे०, जातवेदसे०, नमो देव्यै० भक्तप्रियायै नमः, श्रीरेष ते मधुपर्कः सुधा ।

ॐ कर्पूरवासितं वारि निर्मलं शुद्धिहेतुकम् । गृहाण परमेशानि पुनराचमनीयकम् ॥

आदित्यवर्णे०, जातवेदसे०, नमो देव्यै० भक्तप्रियायै नमः श्रीरेतत्त आचमनीयं नमः ।

ॐ एहि पादुकया देवि स्नानार्थं स्नानमण्डपम् । स्नानशाटीं गृहीत्वा तु स्नानासनसमागता ॥

सुगन्धितैलगव्यादिपञ्चामृतजलादिकम् । सुगन्धिश्लक्ष्णचूर्णं च तथोद्वर्तनकादिकम् ॥

नानातीर्थोद्भवं तोयं स्नानीयं च गृहाण मे । .... ॥

आदित्यवर्णे०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, भक्तप्रियायै नमः, श्रीरेतत्ते स्नानीयं नमः । आपो हि ष्ठेति मलापकर्षणम् ।

ॐ पयो दधि घृतं चैव शर्करामधुसंयुतम् । पञ्चामृतं मयानीतं गृहाण परमेश्वरि ॥

आदित्यवर्णे०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, भद्रायै नमः श्रीरेतत्ते पञ्चामृतस्नानं नमः । पुरुषसूक्तेन शुद्धोदकेन स्नानम् । जातवेदसे० इति पुनराचमनीयम् ।

ॐ दिव्याम्बरं नवं श्वेतं क्षौमं चातिमनोहरम् । त्रैलोक्यजननि देवि दीयमानं गृहाण मे ॥

उपैतु मां०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, श्रीलक्ष्म्यै नमः एतत्ते वस्त्रयुग्मं नमः ।

एहि देवि विभूषार्थं नेपथ्यागारमुत्तमम् । विभूषासनमास्थाय तथादर्शं विलोक्य च ॥

केशप्रसाधनं कृत्वा भूषणान्यङ्गसात् कुरु । रत्नकङ्कणवैडूर्यमुक्ताहारादिकानि च ॥

सुप्रसन्ने महालक्ष्मि भूषणानि गृहाण मे । .... ॥

क्षुत्पिपासा०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, हिरण्यायै नमः श्रीरेतानि ते भूषणानि नमः ।

एहि देवि निजं स्थानं सिंहासनमनुत्तमम् । पूजाचक्रं समास्थाय गन्धं देव्यङ्गसात् कुरु ॥

चन्दनागुरुकर्पूरकुङ्कुमाद्यैः समन्वितम् । कस्तूरीरोचनायुतं गन्धं देवि गृहाण मे ॥

गन्धद्वारां०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, श्रीरेष ते गन्धो नमः ।

शुद्धमुक्ताफलाभैस्तैरक्षतैः शशिसंनिभैः[1] । सर्वाधिपे महालक्ष्मीर्योतयामि सुभक्तितः ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, देव्यै नमः श्रीरेते ते अक्षताः नमः ।

हरिद्रां च मयानीतां देवि कल्याणदायिनि । सौभाग्यवर्धनां नित्यं गृहाण हरिवल्लभे ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, हरिप्रियायै नमः श्रीरेतत्ते हारिद्रं नमः ।

कुङ्कुमं शोभनं दिव्यं सर्वदा मङ्गलप्रदम् । मयानीतं महादेवि तुभ्यं दास्यामि सुन्दरि ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, मङ्गलायै नमः श्रीरेतत्ते कुङ्कुमं नमः ।

सिन्दूरं शुभदं नित्यं महाशक्तिप्रियं सदा । प्रयच्छामि महादेवि सर्वसौभाग्यदायिनि ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, महादेव्यै नमः श्रीरेतत्ते सिन्दूरं नमः ।

मालतीमल्लिकादीनि नवानि कुसुमानि च । एकनाथे प्रयच्छामि पुष्पाणि प्रतिगृह्यताम् ॥

मनसः काममाकूतिं०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, एकनाथायै नमः । श्रीरेतानि पुष्पाणि वौषट् ।

रक्तैः श्वेताम्बुजैः पुष्पैर्मल्लिकादिविचित्रितैः । पुष्पमालां प्रयच्छामि प्रसीद त्वं सुरेश्वरि ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, श्रीरेषा ते पुष्पमाला नमः ।

सुगन्धं शीतलं शुभ्रं नानागन्धसमन्वितम् । प्रीत्यर्थं तव देवेशि सच्चूर्णं प्रतिगृह्यताम् ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, सुभगायै नमः श्रीरेतत्ते परिमलद्रव्यं नमः ।

अथाङ्गपूजा– ॐ चञ्चलायै नमः पादौ पूजयामि । ॐ चपलायै नमः गुल्फौ० । कान्त्यै नमः जानुनी० । मङ्गलायै नमः जङ्घे० । भद्रकाल्यै नमः ऊरू० । कमलिन्यै नमः कटिं० । शिवायै नमः नाभिं० । क्षमायै नमः उदरं० । गौर्यै नमः हृदयं० । सिंहवाहिन्यै नमः स्तनद्वयं० । स्कन्दमात्रे नमः भुजद्वयं० । कम्बुकण्ठायै नमः कण्ठं० । सरस्वत्यै नमः मुखं० । सुवासिन्यै नमः नासिकां० । स्वर्णकुण्डलायै नमः कर्णद्वयं० । चण्डिकायै नमः नेत्रद्वयं० । शिवायै नमः ललाटं० । कुमार्यै नमः शिरः० । सर्वरूपायै नमः सर्वाङ्गं पूजयामि, इति संपूज्याष्टो-

---

[1] 'शालिसंभवैः' क. पाठः ।

त्तरशतनामभिः पूजयेत् ॥

ॐ अस्य श्रीमहालक्ष्म्या अष्टोत्तरशतनाममन्त्रस्य ब्रह्मा ऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, श्रीमहालक्ष्मीर्देवता श्रीमहालक्ष्मीप्रीत्यर्थं श्रीमहालक्ष्मीमष्टोत्तरशतनामभिः पूजयिष्ये । ततः श्रींबीजषट्केन षडङ्गन्यासं कृत्वा "लक्ष्मीं क्षीरसमुद्र" ति ध्यात्वा पुष्पैरक्षतैर्वा पूजयेत् । तद्यथा— ॐ महालक्ष्म्यै नमः एवं महाकाल्यै० महासरस्वत्यै० महाकन्यायै० महागौर्यै० महादेव्यै० भक्तानुग्रहकारिण्यै० स्वप्रकाशात्मरूपिण्यै० महामायायै० महेश्वर्यै० (१०) वागीश्वर्यै० जगद्धात्र्यै० कालरात्र्यै० त्रिलोचनायै० भद्रकाल्यै० कपालिन्यै० महाशौर्यायै० त्रिलोकात्मिकायै० सिद्धलक्ष्म्यै० क्रियालक्ष्म्यै० (२०) लोकमार्गप्रदायिन्यै० अरूपायै० सुरूपायै० विश्वरूपिण्यै० पञ्चभूतात्मिकायै० देवमात्रे० सुरेश्वर्यै० दारिद्र्यध्वंसिन्यै० वीणापुस्तकधारिण्यै० सर्वशक्त्यै० (३०) ब्रह्मात्मिकायै० अष्टाङ्गरूपिण्यै० नवदुर्गात्मिकायै० अष्टभैरव्यै० गङ्गायै० शारदायै० वेण्यै० सर्वशास्त्रधारिण्यै० समुद्रवसनायै० ब्रह्माण्डमणिमेखलायै० (४०) अवस्थात्रयनिर्मुक्तायै० गुणत्रयविवर्जितायै० योगध्यानैकसंन्यासिन्यै० योगध्यानैकपरायणायै० देवत्रयविशोकायै० वेदान्तज्ञानरूपिण्यै० पद्मावत्यै० विशालाक्ष्यै० नागयज्ञोपवीतिन्यै० सूर्यचन्द्रार्धमासायै० (५०) ग्रहनक्षत्ररूपिण्यै० वेदिकायै० वेदरूपिण्यै० गिरिसंभवायै० कैवल्यदायै० विशृंखलायै० सूर्यमण्डलसंस्थितायै० सोममण्डलमध्यस्थायै० वायुमण्डलसंस्थितायै० वह्निमण्डलसंस्थितायै० (६०) शक्तिमण्डलसंस्थितायै० चत्रिकायै० चक्रमध्यस्थितायै० चक्रमार्गप्रदायिन्यै० सर्वसिद्धान्तमार्गयायिन्यै० षड्वर्गवर्जितायै० प्रत्यक्षादिप्रमावृतायै० विद्यामूर्तायै० त्रैलोक्यमोहिन्यै० विद्यायै० (७०) चर्मदायै० रक्षायै० ब्रह्मस्थापितरूपायै० कैवल्यज्ञानगोचरायै० करुणायै० वरुणायै० मधुकैटभमर्दिन्यै० अचिन्त्यलक्षणायै० गोप्त्र्यै० सदाभक्ताघनाशिन्यै० (८०) महारमायै० परमेश्वर्यै० सुसिद्धलक्ष्म्यै० महाकालिन्द्यै० सद्योजातायै० वामदेव्यै० अघोरायै० तत्पुरुषायै० ईशानरूपिण्यै० एकाक्षरदेव्यै० (९०) योगिन्यै० योगध्यानपराक्रमायै० श्रीसिद्धलक्ष्म्यै० श्रियै० कमलायै० कमलालयायै० पद्मायै० नलिनयुग्मकराम्बुजायै० शैलपुत्र्यै० ब्रह्मचारिण्यै० (१००) चण्डघण्टायै० कूष्माण्ड्यै० स्कन्दमात्रे० कात्यायन्यै० कालरात्र्यै० महागौर्यै० सिद्धिदायै० सर्वात्मिकायै नमः (१०८) इति संपूज्य, कर्णिकायां— श्रां हृदयाय नमः । श्रीं शिरसे स्वाहा नमः । श्रूं शिखायै वषट् नमः । श्रैं कवचाय हुं नमः । श्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् नमः । श्रः अस्त्राय फट् नमः । ततोऽष्टदलेषु— पूर्वादि, श्रों पद्मासनायै नमः, श्रा पद्मवर्णायै०, श्रों पद्मस्थायै०, श्रों आर्द्रायै०, श्रों तर्पयन्त्यै०, श्रों तृप्तायै०, श्रों ज्वलन्त्यै०[1], श्रों स्वर्णप्राकारायै नमः । ततो दलाग्रेषु— ब्राह्म्यै नमः, माहेश्वर्यै०, कौमार्यै०, वैष्णव्यै०, वाराह्यै०, इन्द्राण्यै०, चामुण्डायै०, महालक्ष्म्यै नमः ॥ ततो भूपुरे— लं इन्द्राय सायुधाय सवाहनाय सपरिवाराय सशक्तिकाय नमः । एवं रं अग्नये०, टं यमाय०, क्षं निर्ऋतये०, वं वरुणाय०, यं वायवे०, सं कुबेराय०, हौं ईशानाय०, आं ब्रह्मणे०, ह्रीं अनन्ताय नमः । तद्बहिः— वं वज्राय नमः, शं शक्तये०, दं दण्डाय०, खं खड्गाय०, श्रां पाशाय०, क्रों अङ्कुशाय०, गं गदायै०, शं शूलाय०, पं पद्माय०, चं चक्राय नमः, इति संपूज्य देव्यै पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा,

ॐ दशाङ्गं गुग्गुलं धूपं चन्दनागुरुसंयुतम् । भक्त्या दत्तं मया देवि प्रसीद त्वं महेश्वरि ॥

कर्दमेन०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, श्रीमहालक्ष्म्यै नमः श्रीरेष ते धूपो नमः ।

ॐ कर्पूरवर्तिसंयुक्तं गोघृतेन समन्वितम् । दीपं गृहाण देवेशि महालक्ष्मि नमोऽस्तु ते ।

---

१ 'ज्वलिन्यै' ग. पाठः ।

दुग्धः सृजन्ति०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, श्रीमहालक्ष्म्यै नमः श्रीरेष ते दीपो नमः ।

ॐ नैवेद्यं गृह्यतां देवि भक्ष्यभोज्यसमन्वितम् । षड्रसै रचितं दिव्यं घृतेन परिपूरितम् ॥

आर्द्रां०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, पूर्णमालिन्यै नमः श्रीरेतत्ते नैवेद्यं सुधा । मध्ये पानीयम् । उत्तरापोशनम् । पुनराचमनीयम् ।

ॐ कर्पूरचन्दनोन्मिश्रं दिव्यगन्धसमन्वितम् । करोद्वर्तनकं नित्यं गृहाण परमेश्वरि ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, माहेश्वर्यै नमः श्रीरेतत्ते करोद्वर्तनं नमः ।

ॐ पूगीफलैः सकर्पूरैर्नागवल्लीदलैर्युतम् । कर्पूरचूर्णसंयुक्तं ताम्बूलं प्रतिगृह्यताम् ॥

आर्द्रां०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, पिङ्गलायै नमः श्रीरेतत्ते ताम्बूलं नमः ।

.... । .... ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, देव्यै नमः श्रीरेतत्ते सुवर्णपुष्पं नमः ।

ॐ इदं फलं मया देवि स्थापितं पुरतस्तव । तेन मे सकलावाप्तिर्भवेज्जन्मनि जन्मनि ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, सिद्धिदायै नमः श्रीरेतत्ते फलम् ।

ॐ त्वं सूर्यचन्द्ररत्नानि विद्युदग्निस्त्वमेव हि । नीराजनं मया दत्तं गृहाण परमेश्वरि ॥

ताम्म आवह०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, यमुनाद्रिवासिन्यै नमः । श्रीरेतत्ते नीराजनम् । गौरीर्मिमाय०, जातवेदसे०, प्रणो देवी०, समस्तश्रीसूक्तं पठित्वा श्रीरेतत्ते नैवेद्यं नमः । ॐ महाकाल्यै नमः, महालक्ष्म्यै नमः, महासरस्वत्यै नमः श्रीरेतत्ते मन्त्रपुष्पं नमः । ॐ सर्वस्वरूपे०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, महाकाल्यै नमः श्रीरेतानि प्रदक्षिणानि । ॐ सर्वतः पाणिपादं ते०, यः शुचिः प्रयतो०,

नमस्तेऽस्तु महादेवि नमस्तेऽस्तु हरिप्रिये । नमस्तेऽस्तु जगद्धात्रि नमस्ते शिववल्लभे ॥

जातवेदसे०, नमो देव्यै०, महामायायै नमः श्रीरेतानि ते वन्दनानि । पद्मप्रिये०, या साम्प्रतं०, पद्मासनस्था०, या माया मधुकैटभ०, जातवेदसे०, नमो देव्यै०, श्रीरेषा ते प्रार्थना । ततः श्रीसूक्तं चण्डीपाठलक्ष्मीहृदयादिकं पाठयित्वा "गुह्य" त्यादिना जपं समर्पयेत्, इति लक्ष्मीपूजा ॥

अथ लक्ष्मीहृदयम् ।

अस्य श्रीलक्ष्मीहृदयस्य शिरसि भार्गवाय ऋषये नमः । मुखे त्रिष्टुबादिच्छन्देभ्यो नमः । हृदये महालक्ष्म्यै देवतायै नमः । इति विन्यस्य ममालक्ष्मीपरिहारपूर्वकदीर्घायुर्नैरुज्यमहैश्वर्यफलावाप्त्यर्थं लक्ष्मीहृदयपाठे विनियोगः, इति कृत्वाञ्जलिर्वदेत् । ततः श्रांश्रींमिति मन्त्रैः षडङ्गन्यासं विधाय ध्यायेत् ।

हस्तद्वयेन कमले धारयन्तीं तु लीलया । हारनूपुरसंयुक्तां लक्ष्मीं देवीं विचिन्तये ॥ १ ॥

वन्दे लक्ष्मीं परशिवमयीं शुद्धजाम्बूनदाभां तेजोरूपां कनकवसनां सर्वभूषोज्ज्वलाङ्गीम् ।
बीजापूरं कनककलशं हेमपद्मे दधानामाद्यां शक्तिं सकलजननीं विष्णुवामाङ्कसंस्थाम् ॥ २ ॥

श्रीमत्सौभाग्यजननीं स्तौमि लक्ष्मीं सनातनीम् । सर्वकामफलावाप्तिसाधनैकसुखावहाम् ॥ ३ ॥

नमामि नित्यं देवेशि त्वया प्रेरितमानसः । त्वदाज्ञां शिरसा धृत्वा भजामि परमेश्वरीम् ॥ ४ ॥

समस्तसंपत्सुखदां महाश्रियं समस्तसौभाग्यकरीं महाश्रियम् ।
समस्तकल्याणकरीं महाश्रियं भजाम्यहं ज्ञानकरीं महाश्रियम् ॥ ५ ॥

विज्ञानसंपत्सुखदां सनातनीं विचित्रवाग्भूतिकरीं महेश्वरीम् ।
मनोहरानन्तसुभोगदायिनीं नमाम्यहं भूतिकरीं हरिप्रियाम् ॥ ६ ॥
समस्तभूतान्तरसंस्थिता त्वं समस्तभूतेश्वरि विश्वरूपे ।
तन्नास्ति यत् त्वद्व्यतिरिक्तवस्तु त्वत्पादपद्मं प्रणमाम्यहं श्रीः ॥ ७ ॥
दारिद्र्यदुःखौघतमोपहन्त्री त्वत्पादपद्मं मयि सन्निधत्स्व ।
दीनार्तिविच्छेदनहेतुभूतैः कृपाकटाक्षैरभिषिञ्च मां श्रीः ॥ ८ ॥
अम्ब प्रसीद करुणासुधयार्द्रदृष्ट्या मां त्वत्कृपाद्रविणगेहमिमं कुरुष्व ।
आलोकनप्रणयिहृद्गतशोकहन्त्री त्वत्पादपद्मयुगलं प्रणमाम्यहं श्रीः ॥ ९ ॥
शान्त्यै नमोऽस्तु शरणागतरक्षणायै कान्त्यै नमोऽस्तु कमनीयगुणाश्रयायै ।
क्षान्त्यै नमोऽस्तु दुरितक्षयकारणायै धात्र्यै नमोऽस्तु धनधान्यसमृद्धिदायै ॥ १० ॥
शक्त्यै नमोऽस्तु शशिशेखरसंस्तुतायै रत्यै नमोऽस्तु रजनीकरसोदरायै ।
भक्त्यै नमोऽस्तु भवसागरतारकायै मत्यै नमोऽस्तु मधुसूदनवल्लभायै ॥ ११ ॥
लक्ष्म्यै नमोऽस्तु शुभलक्षणलक्षितायै सिद्ध्यै नमोऽस्तु शिवसङ्घसुपूजितायै ।
धृत्यै नमोऽस्त्वमितदुर्गतिभञ्जनायै गत्यै नमोऽस्तु वरसद्गतिदायिकायै ॥ १२ ॥
देव्यै नमोऽस्तु दिवि देवगणार्चितायै भूत्यै नमोऽस्तु भुवनार्तिविनाशिकायै ।
दान्त्यै नमोऽस्तु धरणीधरवल्लभायै पुष्ट्यै नमोऽस्तु पुरुषोत्तमवल्लभायै ॥ १३ ॥
सुतीव्रदारिद्र्यविदुःखहन्त्र्यै नमोऽस्तु ते सर्वभयापहन्त्र्यै ।
श्रीविष्णुवक्षःस्थलसंस्थितायै नमो नमः सर्वविभूतिदायै ॥ १४ ॥
जयतु जयतु लक्ष्मीर्लक्षणालङ्कृताङ्गी जयतु जयतु पद्मा पद्मसद्माभिवन्द्या ।
जयतु जयतु विद्या विष्णुवामाङ्कसंस्था जयतु जयतु सम्यक्सर्वसंपत्करी श्रीः ॥ १५ ॥
जयतु जयतु देवी देवसङ्घाभिपूज्या जयतु जयतु भद्रा भार्गवी भाग्यरूपा ।
जयतु जयतु नित्या निर्मलज्ञानवेद्या जयतु जयतु सत्या सर्वभूतान्तरस्था ॥ १६ ॥
जयतु जयतु रम्या रत्नगर्भान्तरस्था जयतु जयतु शुद्धा शुद्धजाम्बूनदाभा ।
जयतु जयतु कान्ता कान्तिमद्भासिताङ्गी जयतु जयतु शान्ता शीघ्रमायाहि सौम्ये ॥ १७ ॥
यस्याः कलायाः कमलोद्भवाद्या रुद्राश्च शक्रप्रमुखाश्च लेखाः ।
जीवन्ति सर्वेऽपि सशक्तयस्ते प्रभुत्वमापुः परमायुषस्ते ॥ १८ ॥

---

१ 'मनोहराम्' पाठः । २ 'अनन्तसामोदसुखप्रदायिनीं' पाठः । ३ 'सिद्ध' पाठः । ४ 'सगति' पाठः । ५ 'श्यामा-लिता' ख. पाठः ।

लिलेख निटिले विधिर्मम लिपिं विसृज्यान्तरं
त्वया विलिखितव्यमेतदिति तत्फलावाप्तये ।
तदन्तर इह स्फुटं कमलवासिनि श्रीरिमां
समर्पय स्वमुद्रिकां सकलभाग्यसंसूचिकाम् ॥ १६ ॥

तदिदं तिमिरं भाले स्फुटं कमलवासिनि । श्रियं समुद्रजां देहि सर्वभाग्यस्य सूचिकाम् ॥ २० ॥
कलया ते यथा देवि जीवन्ति सचराचराः । तथा संपत्करी लक्ष्मि सर्वदा संप्रसीद मे ॥ २१ ॥
यथा विष्णौ ध्रुवे नित्यं स्वकलां संन्यवेशयः । तथैव स्वकलां लक्ष्मिर्मयि सम्यक् समर्पय ॥ २२ ॥
सर्वसौख्यप्रदे देवि भक्तानामभयप्रदे । अचलां कुरु यत्नेन कलां मयि निवेशिताम् ॥ २३ ॥

सदास्तां मद्भाले परमपदलक्ष्मीः स्फुटकला
सदा वैकुण्ठश्रीर्निवसतु कला मे नयनयोः ।
वसेन्मर्त्ये लोके मम वचसि लक्ष्मीर्वरकला
श्रियः श्वेतद्वीपे निवसतु कला मे स्वकरयोः ॥ २४ ॥

तावन्नित्यं ममाङ्गेषु क्षीराब्धौ श्रीकला वसेत् । सूर्याचन्द्रमसौ यावद्यावल्लक्ष्मीपतिः श्रिया ॥२५॥
सर्वमङ्गलसंपूर्णा सर्वैश्वर्यसमन्विता । आद्यादिश्रीर्महालक्ष्मीः त्वत्कला मयि तिष्ठतु ॥ २६ ॥
अज्ञानतिमिरं हन्तुं शुद्धज्ञानप्रकाशिका । सर्वैश्वर्यप्रदा मेऽस्तु त्वत्कला मयि सुस्थिरा ॥ २७ ॥
अलक्ष्मीं हरतु क्षिप्रं तमः सूर्यप्रभा यथा । वितनोतु मम श्रेयस्त्वत्कला मयि संस्थिता ॥ २८ ॥
ऐश्वर्यमङ्गलोत्पत्तिस्त्वत्कला या निधीयते । मयि तस्मात् कृतार्थोऽस्मि पात्रमस्मि स्थितेस्तव ॥ २६ ॥
भवदावेशभाग्यार्हो भाग्यवानस्मि भार्गवि । त्वत्प्रसादात् पवित्रोऽहं लोकमातर्नमोऽस्तु ते ॥ ३० ॥

पुनासि मां त्वं कलयैव यस्मादतः समागच्छ ममाग्रतस्त्वम् ।
परं पदं श्रीर्भव सुप्रसन्ना मय्यच्युतेन प्रविशादिलक्ष्मि ॥ ३१ ॥

श्रीवैकुण्ठस्थिते लक्ष्मि समागच्छ ममाग्रतः । नारायणेन सह मां कृपादृष्ट्यावलोकय ॥ ३२ ॥
सत्यलोकस्थिते लक्ष्मि त्वं ममागच्छ सन्निधिम् । वासुदेवेन सहिता प्रसीद वरदा भव ॥ ३३ ॥
श्वेतद्वीपस्थिते लक्ष्मि शीघ्रमागच्छ सुव्रते । विष्णुना सहिते देवि जगन्मातः प्रसीद मे ॥ ३४ ॥
क्षीराम्बुधिस्थिते लक्ष्मि समागच्छ समाधवे । त्वत्कृपादृष्टिसुधया सततं मां विलोकय ॥ ३५ ॥
रत्नगर्भस्थिते लक्ष्मि परिपूर्णे हिरण्मयि । समागच्छ समागच्छ तिष्ठस्व पुरतो मम ॥ ३६ ॥
स्थिरा भव महालक्ष्मि निश्चला भव निर्मले । प्रसन्ने कमले देवि प्रसन्नहृदया भव ॥ ३७ ॥
श्रीधरे श्रीमहाभूते त्वदन्तःस्थं महानिधिम् । शीघ्रमुद्धृत्य पुरतः प्रदर्शय समर्पय ॥ ३८ ॥

---

१ 'विसृज्या' ख. पाठः । २ 'सत्ये' ख. पाठः । ३ 'कलायां निधीयते अहं तस्मात्' क. ग. पाठः ४ 'स्वत' ख. पाठः । ५ 'सोहि' ख. पाठः ।

वसुन्धरे श्रीवसुधे वसुदोग्ध्रि कृपामयि । त्वत्कुक्षिगतसर्वस्वं शीघ्रं मे संप्रदर्शय ॥ ३९ ॥
विष्णुप्रिये रत्नगर्भे समस्तफलदे शिवे । त्वद्गर्भगतहेमादीन् प्रदर्शय प्रदर्शय ॥ ४० ॥
रसातलगते लक्ष्मि शीघ्रमागच्छ मत्पुरः । न जाने परमं रूपं मातर्मे संप्रदर्शय ॥ ४१ ॥
आविर्भव मनोवेगाच्छीघ्रमागच्छ मे पुरः । मा वत्स भैरिहेत्युक्त्वा कामं गौरिव रक्ष माम् ॥ ४२ ॥
देवि शीघ्रं समागच्छ धरणीगर्भसंस्थिते । मातस्त्वद्भृत्यभृत्योऽहं मृगये त्वां कुतूहलात् ॥ ४३ ॥
उत्तिष्ठ जागृहि त्वं मे समुत्तिष्ठ सुजागृहि । अक्षयान् हेमकलशान् सुवर्णेन सुपूरितान् ॥४४ ॥
निक्षेपान्मे समाकृष्य समुद्धृत्य ममाग्रतः । समुन्नतान्नता भूत्वा समृद्धेहि धरान्तरात् ॥ ४५ ॥
मत्सन्निधिं समागच्छ मदाहितकृपारसात् । प्रसीद श्रेयसां दोग्ध्रि लक्ष्मि मे नयनाग्रतः ॥४६ ॥
अत्रोपविश्य लक्ष्मि त्वं स्थिरा भव हिरण्मयि । सुस्थिरा भव संप्रीत्या प्रसन्ना वरदा भव ॥ ४७ ॥
आनीतांस्तांस्त्वया देवि निधीन् मे संप्रदर्शय । अद्य क्षणेन सहसा दत्त्वा संरक्ष मां सदा ॥ ४८ ॥
मयि तिष्ठ तथा नित्यं यथेन्द्रादिषु तिष्ठसि । अभयं कुरु मे देवि महालक्ष्मि नमोऽस्तु ते ॥ ४९ ॥
समागच्छ महालक्ष्मि शुद्धजाम्बूनदप्रभे[3] । प्रसीद पुरतः स्थित्वा प्रणतं मां विलोकय ॥ ५० ॥
लक्ष्मि भुवि गता भासि यत्र यत्र हिरण्मयी । तत्र तत्र स्थिता त्वं मे तव रूपं प्रदर्शय ॥ ५१ ॥
क्रीडसि त्वं च बहुधा परिपूर्णकृपामयि । मम मूर्धनि ते हस्तमविलम्बितमर्पय ॥ ५२ ॥
फलद्भाग्योदये लक्ष्मि समस्तपुरवासिनि । प्रसीद मे महालक्ष्मि परिपूर्णमनोरथे ॥ ५३ ॥
अयोध्यादिषु सर्वेषु नगरेषु समास्थिते । वैभवैर्विविधैर्युक्ता समागच्छ बलान्विता ॥ ५४ ॥
समागच्छ समागच्छ ममाग्रे भव सुस्थिरा । करुणारसनिःष्यन्दनेत्रद्वयविलासिनि ॥ ५५ ॥
संनिधत्स्व महालक्ष्मि त्वत्पाणिं मम मस्तके । करुणासुधया मां त्वमभिषिच्य स्थिरं कुरु ॥ ५६ ॥
दीनस्य मस्तके हस्तं मम त्वं कृपयार्पय । आद्यादिश्रीमहालक्ष्मि विष्णुवामाङ्कसंस्थिते ॥ ५७ ॥
भवभीतिपरित्रस्तभक्तत्राणपरायणे । प्रत्यक्षीकुरु रूपं मे रक्ष मां शरणागतम् ॥ ५८ ॥
सर्वराजगृहाल्लक्ष्मि समागच्छ गुणान्विता । स्थित्वा तु पुरतो मेऽद्य प्रसादेनाभयं कुरु ॥ ५९ ॥
प्रसीद मे महालक्ष्मि सुप्रसीद महाशिवे । अचला भव सुप्रीत्या सुस्थिरा भव मद्गृहे ॥ ६० ॥
यावत्तिष्ठन्ति देवाश्च यावत्त्वन्नाम[6] तिष्ठति । यावद्विष्णुश्च यावत्त्वं तावत् कुरु कृपां मयि ॥ ६१ ॥
चान्द्री कला यथा शुक्ले वर्धते सा दिने दिने । तथा दया ते मय्येव वर्धतामभिवर्धताम् ॥ ६२ ॥
यथा वैकुण्ठनगरे यथा वै क्षीरसागरे । तथा मद्भवने तिष्ठ स्थिरं श्रीविष्णुना सह ॥ ६३ ॥
योगिनां हृदये नित्यं यथा तिष्ठसि विष्णुना । तथा मद्भवने तिष्ठ स्थिरं श्रीविष्णुना सह ॥६४ ॥

नारायणस्य हृदये भवती यथास्ते नारायणोऽपि तव हृत्कमले यथास्ते ।

---

१ 'तानना' ख. पाठः । २ 'समाधेहि' ख. पाठः । ३ 'स्थिते' ख. पाठः । ४ 'वं' ख. पाठः । ५ 'योऽहिरण्मयि' ख. पाठः । ६ 'त्वं मम तिष्ठसि' ख. पाठः ।

नारायणस्त्वमपि नित्यमुभौ तथैव तौ तिष्ठतां हृदि ममापि दयावती श्रीः ॥ ६५ ॥
विज्ञानवृद्धिं[1] हृदये कुरु श्रीः सौभाग्यसिद्धिं कुरु मे गृहे श्रीः ।
दयासुपुष्टिं कुरुतां मयि श्रीः सुवर्णवृद्धिं कुरु मे करे[2] श्रीः ॥ ६६ ॥
न मां त्यजेथाः श्रितकल्पवल्लि सद्भक्तिचिन्तामणिकामधेनो ।
विश्वस्य मातर्भव सुप्रसन्ना गृहे कलत्रेषु च पुत्रवर्गे ॥ ६७ ॥
आद्यादिमाये त्वमजाण्डबीजं त्वमेव साकारनिराकृतिस्त्वम् ।
त्वया धृताश्चाब्जभवाण्डसंघाश्चित्रं चरित्रं तव देवि विष्णोः ॥ ६८ ॥
ब्रह्मरुद्रादयो देवा वेदाश्चापि न शक्नुयुः । महिमानं तव स्तोतुं मन्दोऽहं शक्नुयां कथम् ॥ ६९ ॥
अम्ब त्वद्वत्सवाक्यानि सूक्तासूक्तानि यानि च । तानि स्वीकुरु सर्वज्ञे दयालुत्वेन सादरम् ॥ ७० ॥
भवतीं शरणं गत्वा कृतार्थाः स्युः पुरातनाः । इति संचिन्त्य मनसा त्वामहं शरणं व्रजे ॥ ७१ ॥
अनन्तानन्त[3]सुखिनस्त्वद्भक्तास्त्वत्परायणाः । इति वेदप्रमाणाद्धि देवि त्वां शरणं व्रजे ॥ ७२ ॥
तव प्रतिज्ञा मद्भक्ता न नश्यन्तीत्यपि क्वचित् । इति संचिन्त्य संचिन्त्य प्राणान् सन्धारयाम्यहम् ॥ ७३ ॥
त्वदधीनस्त्वहं मातस्त्वत्कृपा मयि विद्यते । यावत् संपूर्णकामः स्यां तावद् देहि कृपानिधे ॥ ७४ ॥
क्षणमात्रं न शक्नोमि जीवितुं त्वत्कृपां विना । न जीवन्तीह जलजा जलं त्यक्त्वा जलग्रहाः ॥ ७५ ॥
हितो हि पुत्रवात्सल्याज्जननी प्रस्नुतस्तनी । वत्सं त्वरितमागत्य संप्रीणयति वत्सला ॥ ७६ ॥
यदि स्यां तव पुत्रोऽहं मातस्त्वं यदि मामकी । दयापयोधरस्तन्यसुधाभिरभिषिञ्च माम् ॥ ७७ ॥
मृग्यो न गुणलेशोऽपि मयि दोषैकमन्दिरे । पांसूनां वृष्टिबिन्दूनां दोषाणां च न मे मितिः ॥ ७८ ॥
पापिनामहमेवाग्र्यो दयालूनां त्वमग्रणीः । दयनीयो मदन्योऽस्ति तव कोऽत्र जगत्त्रये ॥ ७९ ॥
विधिनाहं न सृष्टश्चेन्न स्यात् तव दयालुता । आमयो वा न सृष्टश्चेदौषधस्य वृथोदयः ॥ ८० ॥
कृपा मदग्रजा किं ते ह्यहं वा किं तदग्रजः । विचार्य देहि मे वित्तं तव देवि दयानिधे ॥ ८१ ॥
माता पिता त्वं गुरु सद्गतिः श्रीस्त्वमेव संजीवनहेतुभूता ।
अन्यं न मन्ये जगदेकनाथे त्वमेव सर्वं मम देवि[4] सत्यम् ॥ ८२ ॥
आद्यादिलक्ष्मीर्भव सुप्रसन्ना विशुद्धविज्ञानसुखैकदोग्ध्रि ।
अज्ञानहन्त्रि त्रिगुणातिरिक्ता प्रज्ञाननेत्रे भव सुप्रसन्ना ॥ ८३ ॥
अशेषवाग्जाड्यमलापहारिणि नवं नवं स्पष्टसुवाक्प्रदायिनि ।
ममैहि जिह्वाग्रसुरङ्गनर्तकी भव प्रसन्ना वदने च मे श्रीः ॥ ८४ ॥
समस्तसंपत्सुविराजमाना समस्ततेजःसु विराजमाना ।

---

१ 'वृद्धिं' ख. पाठः । २ 'गृहे' ख. पाठः । ३ 'नित्य' ख. पाठः । ४ 'दया' ख. पाठः । ५ 'जश्रयराज-माना' ख. पाठः ।

विष्णुप्रिये त्वं भव दीप्यमाना वाग्देवता मे भवने[1] प्रसन्ना ॥ ८५ ॥
भक्त्या नतानां सकलार्थदे त्वं प्रभासुलावण्यदयासुदोग्ध्रि ।
सुवर्णदे त्वं सुमुखी भव श्रीर्हिरण्मये मे भव सुप्रसन्ना ॥ ८६ ॥
सर्वार्थदा सर्वजगत्प्रसूतिः सर्वेश्वरी सर्वभयापहर्त्री ।
सर्वोन्नता त्वं सुमुखी भव श्रीर्हिरण्मये मे वदने[2] प्रसन्ना ॥ ८७ ॥
समस्तविघ्नौघविनाशकारिणी समस्तविघ्नोद्धरणे[3] विचक्षणा ।
अनन्तसौभाग्यसुखप्रदायिनी हिरण्मये मे वदने प्रसन्ना ॥ ८८ ॥
देवि प्रसीद दयनीयतमाय मह्यं देवादिनाथभवदेवगणाभिवन्द्ये ।
मातस्तथैव भव सन्निहिता दृशोर्मे पत्या समं मम मुखे भव सुप्रसन्ना ॥ ८९ ॥
मा वत्स भैरभयदानकरोऽर्पितस्ते मौलौ[4] ममेति मयि दीनदयानुकम्पे ।
मातः समर्पय मुदा करुणाकटाक्षं माङ्गल्यबीजमहिमानुसृतं ममान्तः ॥ ९० ॥

कटाक्ष इह कामधुक् तव ममास्तु चिन्तामणिः
करः सुरतरुः सदा नवनिधिस्त्वमेवेन्दिरे ।
भवेत्[5] तव दयारसो रस[6]सायनं त्वन्वहं
मुखं तव कलानिधिर्विविधवाञ्छितार्थप्रदम् ॥ ९१ ॥

यथा रसस्पर्शनतोऽयसोऽपि सुवर्णता स्यात् कमले तथा ते[7] ।
कटाक्षसंस्पर्शनतो जनानाममङ्गलानामपि मङ्गलत्वम् ॥ ९२ ॥
देहीति नास्तीति वचः प्रवेशाद्भीतो रमे त्वां शरणं प्रपन्नः ।
अतः सदास्मिन्नभयप्रदा त्वं सहैव पत्या मम सन्निधेहि ॥ ९३ ॥
कल्पद्रुमेण मणिना सहिता सुरम्या श्रीस्ते कला मयि रसेन रसायनेन ।
आस्तां यतो मम च दृक्शिरपाणिपादस्पृष्टाः सुवर्णवपुषः स्थिरजङ्गमाः स्युः ॥ ९४ ॥
आद्यादिविष्णोः स्थिरधर्मपत्नी त्वमम्ब पत्या मम सन्निधेहि ।
आद्यादिलक्ष्मीस्त्वदनुग्रहेण पदे पदे मे निधिदर्शनं स्यात् ॥ ९५ ॥
आद्यादिलक्ष्मीहृदयं पठेद्यः स राज्यलक्ष्मीमचलां तनोति ।
महादरिद्रोऽपि भवेद् धनाढ्यस्तदन्वये श्रीः स्थिरतां प्रयाति ॥ ९६ ॥
यस्य स्मरणमात्रेण तुष्टा स्याद्विष्णुवल्लभा । तस्याभीष्टं ददात्याशु तं पालयति पुत्रवत् ॥ ९७ ॥
इदं रहस्यं हृदयं सर्वकामफलप्रदम् । जपः पञ्चसहस्रं तु पुरश्चरणमुच्यते ॥ ९८ ॥

---

१ 'नयने' ख. पाठः । २ 'नयने' ख. पाठः । ३ 'भक्तोद्धरणे' ख. पाठः । ४ 'मिह नः सृज जन्ममातः' ख. पाठः
५ 'भवे' ख. पाठः । ६ 'मम' ख. पाठः । ७ 'थैव' ख. पाठः । ८ 'सुवृष्टि' ख. पाठः ।

त्रिकालमेककालं वा नरो भक्तिसमन्वितः । यः पठेच्छृणुयाद्वापि स याति परमां श्रियम् ॥ ९९ ॥
महालक्ष्मीं समुद्दिश्य निशि भार्गववासरे । इदं श्रीहृदयं जप्त्वा पञ्चवारं धनी भवेत् ॥ १०० ॥
अनेन हृदयेनान्नं गर्भिण्या अभिमन्त्रितम् । ददाति तत्कुले पुत्रो जायते श्रीपतिः स्वयम् ॥ १०१ ॥
नरेणाप्यथवा नार्या लक्ष्मीहृदयमन्त्रिते । जले च पीते तद्वंशे मन्दभाग्यो न जायते ॥ १०२ ॥

य आश्विने मासि च शुक्लपक्षे रमोत्सवे सन्निहितैकभक्त्या ।
पठेत् तथैकोत्तरवारवृद्ध्या लभेत सौवर्णमयीं च वृद्धिम्[1] ॥ १०३ ॥
य एकभक्तोऽन्वहमेकवर्षं विशुद्धधीः सप्ततिवारजापी ।
स मन्दभाग्योऽपि रमाकटाक्षाद्भवेत् सहस्राक्षशताधिकश्रीः ॥ १०४ ॥
श्रीशाङ्घ्रिभक्तिं हरिदासदास्यं प्रसन्नमन्त्रार्थ[2]दृढैकनिष्ठाम् ।
गुरोः स्मृतिं निर्मलबोधबुद्धिं प्रदेहि मे देहि परं पदं श्रीः ॥ १०५ ॥
पृथ्वीपतित्वं पुरुषोत्तमत्वं विभूतिवासं विविधर्द्धिसिद्धिम् ।
संपूर्णसिद्धिं[3] बहुवर्षभोग्यां प्रदेहि मे देहि पुनः पुनस्त्वम् ॥ १०६ ॥
वागर्थसिद्धिं बहुलोकवश्यं वयःस्थिरत्वं ललनासुभोगम् ।
पौत्रादिलब्धिं सकलार्थसिद्धिं प्रदेहि मे भार्गवि जन्मजन्मनि* ॥ १०७ ॥

ध्यायेल्लक्ष्मीं प्रहसितमुखीं कोटिबालार्कभासां विद्युद्वर्णाम्बरवरधरां भूषणाढ्यां सुशोभाम् ।
बीजापूरं सरसिजयुगं बिभ्रतीं स्वर्णपात्रे भर्त्रा युक्तां मुहुरभयदां शश्वदप्यच्युतश्रीः ॥ १०८ ॥
इत्यथर्वणरहस्ये लक्ष्मीहृदयस्तोत्रं संपूर्णम् ॥ सारसंग्रहे—

अथोच्यन्ते महामन्त्रा दुर्गायाः वाञ्छितार्थदाः । त्रिवर्गफलमोक्षाप्तिदायका विजयप्रदाः ॥ १ ॥
सद्यः सदण्डी हृल्लेखा सधृतिह्लादिनीन्दुयुक् । अत्रीन्धिके विसर्गः स्मृतिप्रतिष्ठे श्रिया सह ॥ २ ॥
धूम्रार्चिः स्यात् टपंक्त्यर्णस्तन्द्रानन्तोऽष्टवर्णकः । दुर्गामनुः समाख्यातो भजतां सर्वकामदः ॥ ३ ॥

सद्य ओ, दण्डी अनुस्वारस्तद्युक्तस्तेन प्रणवः, हृल्लेखा भुवनेश्वरीबीजं, धृतिरुकारो, ह्लादिनी दकारः इन्दुः अनुस्वारस्तेन दुं, अत्रिर्दकारः इन्धिका उकारः विसर्गयुक्तस्तेन दुः, स्मृतिर्गकारः प्रतिष्ठा आ तेन गा, श्रीः यकारः धूम्रार्चिर्यकारः तेन यै, टपंक्त्यर्णो नकारः, तन्द्रा म, अनन्तो विसर्गः, तस्यात्र "ससजुषो रु" रिति रेफः, तेन दुर्गा इत्यस्य सन्धिस्तेन दुर्गायै इति मन्त्रो बोद्धव्यम् ॥

मुनिः प्रोक्तो नारदाख्यो गायत्रं छन्द ईरितम् । दुर्गा च देवता प्रोक्ता दृष्टादृष्टफलप्रदा ॥ ४ ॥
षड्दीर्घयुक्तैरायन्तैर्मनुपूर्वषडर्णकैः । जातियुक्तैः षडङ्गानि मनोरस्य प्रकल्पयेत् ॥ ५ ॥

---

* सुवर्णवृद्धिं कुरु मे गृहे श्रीः कल्याणवृद्धिं कुरु मे गृहे श्रीः ।
विभूतिवृद्धिं कुरु मे गृहे श्रीः सौभाग्यवृद्धिं कुरु मे गृहे श्रीः ॥
इति पुस्तकान्तरेऽधिकः श्लोकः ।

१ 'सवृद्धिं' ख. पाठः । २ 'धार्थ' ख. पाठः । ३ 'कीर्तिं' ख. पाठः । ४ 'वादा' ख. पाठः ।

तत्र ओं ह्रींदुंदुर्गायै ह्रां हृदयाय नमः, इत्यादिषडङ्गमन्त्रा ऊह्याः । तदुक्तमाचार्यचरणैः—"तारो माया च दुर्गायै ह्रामाद्यन्ताङ्गकल्पना" इति । चकारः दुं समुचिनोतीति पद्मपादाचार्यः ॥ ध्यानम्—

सिंहासनां मरकतद्युतिमिन्दुचूडां शंखं ह्यरिं करतलैर्दधतीं शरासम् ।
बाणं त्रिनेत्रलसितां भवदुःखहर्त्रीं दुर्गां नमामि मणिभूषणभूषिताङ्गीम् ॥ ६ ॥

वामाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदाद्यधःस्थयोरन्ये, इत्यायुधध्यानम् । तथा—

अष्टपत्राम्बुजद्वन्द्वं चतुरस्रत्रयावृतम् । चतुर्द्वारसमायुक्तं कुङ्कुमादिभिरुद्धरेत् ॥ ७ ॥
कुर्याच्च पीठपूजायां नवशक्तिसमर्चनम् । ताश्च प्रभा समाया सजया सूक्ष्मा विशुद्धा स्यात् ॥ ८ ॥
नन्दिन्या सुप्रभया विजया सर्वादिसिद्धिर्नवमी । एकवह्निशरक्षीवहीनैरज्भिः प्रपूजयेत् ॥ ९ ॥

एकेति अइउऋऋलॢ इति सप्तस्वररहितैरज्भिः आईऊएऐओऔअंअः इति नवभिः स्वरैः सहिता नवशक्तयः पूज्या इत्यर्थः ।

तारो वज्रनखदंष्ट्रायुधाय च महापदम् । सिंहाय वर्मास्त्रनतिप्रान्तः सिंहाणुरीरितः ॥ १० ॥
आसनं मनुनानेन दद्यान्मूलेन कल्पयेत् । .... ॥

वर्म हुं, अस्त्रं फट्, नतिर्नमः ।

मूर्तिमावाह्य तस्यां तां पूजयेच्चन्दनादिभिः । प्रथमावृतिरङ्गैः स्याज्जयादिभिः परा परा ॥ ११ ॥
शङ्खादिकैरायुधैः स्याच्चतुर्थीन्द्रादिभिः परा । तदायुधैश्च दुर्गायाः पूजनं समुदीरितम् ॥ १२ ॥
सजया विजया कीर्तिः प्रीतिः प्रभा समीरिता श्रद्धा । मेधा श्रुतिः स्वनामाद्यक्षरपूर्वाः समभ्यर्च्याः ॥ १३ ॥

अरिदरगदासिपाशाङ्कुशशरधनूंष्यायुधानि गदितानि ।
इत्थं दुर्गामन्त्रं यो भजते स नर इन्दिरां लभते ॥ १४ ॥

अथ प्रयोगः—तत्र प्रातरुत्थाय योगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ओं नारदाय ऋषये नमः, मुखे गायत्रीछन्दसे नमः, हृदये श्रीदुर्गायै देवतायै नमः, इति विन्यस्य कृताञ्जलिर्मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः इत्युक्त्वा, ओं ह्रींदुंदुर्गायै ह्रां हृदयाय नमः, ओं ह्रींदुंदुर्गायै ह्रीं शिरसे० इत्यादिषडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं हृदयादिषडङ्गेष्वपि विन्यस्य, ध्यानादिमानसपूजान्ते स्वर्णादिपट्टे चन्दनादिभिरन्तर्बहिर्विभागेनाष्टदलकमलं कृत्वा तद्बहिश्चतुर्द्वारयुक्तचतुरस्रत्रयं कुर्यादिति पूजाचक्रं निर्माय, प्राग्वत् स्वपुरतः संस्थाप्यार्घ्यस्थापनादिपरतत्त्वार्चान्तं विधाय, अष्टदलकेसरेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन आं प्रभायै नमः, ईं मायायै०, ऊं जयायै०, एं सूक्ष्मायै०, ऐं विशुद्धायै०, ओं नन्दिन्यै०, औं सुप्रभायै०, अं विजयायै०, मध्ये अः सर्वसिद्ध्यै नमः, इति संपूज्य "ओं वज्रनखदंष्ट्रायुधाय महासिंहाय हुं फट् नमः" इति पीठस्य मध्ये समभ्यर्च्यावाहनादिपुष्पोपचारान्ते प्राग्वदङ्गानि संपूज्यान्तरष्टदलेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन ओं जं जयायै नमः, ओं विं विजयायै०, ओं किं कीर्त्यै०, ओं प्रिं प्रीत्यै०, ओं प्रं प्रभायै०, ओं श्रं श्रद्धायै०, ओं में मेधायै०, ओं श्रुं श्रुत्यै नमः, इति संपूज्य, बाह्याष्टदलेषु ओं शंखाय नमः, चक्राय०, गदायै०, खड्गाय०, पाशाय०, अङ्कुशाय०, शरेभ्यः०, धनुषे नमः, इति प्रादक्षिण्येन संपूज्य, प्राग्वद् वीथीद्वये लोकपालतदस्त्रार्चादि सर्वं समापयेत् ॥

तथा—

जितेन्द्रियो हविष्याशी वसुलक्षं जपेन्मनुम् । तत्सहस्रं तिलैः स्वादुलोलितैर्वा पयोन्धसा ॥ १५ ॥

मुहूर्तादेधिते वह्नौ तर्पणादि ततश्चरेत् । .... ॥
वसुलक्षमष्टलक्षं, स्वादु त्रिमधु ।

.... । एवं सिद्धमनुर्मन्त्री प्रयोगानाचरेत् सुधीः ॥ १६ ॥

यथोक्तेन विधानेन नव कुम्भान् मनोरमान् । पञ्चरत्नसमायुक्तान् नवस्थानेषु विन्यसेत् ॥ १७ ॥

मन्त्री दुर्गां यजेन्मध्ये त्वन्यत्र च जयादिकाः । चन्दनाद्यैः समभ्यर्च्य धूपदीपैश्च मन्त्रवित् ॥ १८ ॥

अभिषिञ्चेत प्रियं साध्यं राजानं वा शिशुं बुधः । विजयश्रीसमायुक्तो राजा भवति नान्यथा ॥ १९ ॥

भूतापस्मारवेतालपिशाचाद्यैर्वियुज्यते । वन्ध्या च ललना पुत्रं विनीतं प्राप्नुयाच्छुभम् ॥ २० ॥

आमयान्मुच्यते मर्त्यो दीर्घायुश्च न संशयः । अनेनैव विधानेन जनानामनुरञ्जनम् ॥ २१ ॥

एवं दुर्गामनुं मर्त्यो यो भजेद्विधिनामुना । स दीर्घायुश्च दुरितं जयेत् सुविजितामयः ॥ २२ ॥

पद्मे तारगतां शक्तिं ससाध्यां तद्दलेष्वथ । मन्त्रवर्णांल्लिखेदष्टौ त्रिष्टुभमन्त्रेण वेष्टयेत् ॥ २३ ॥

मातृकार्णैर्बहिर्वीतं चतुरश्रेण वेष्टयेत् । दौर्गं यन्त्रमिदं प्रोक्तं सर्वसिद्धिकरं परम् ॥ २४ ॥

अपस्मारमहाभूतक्षुद्रज्वरनिवारणम् । नृणां विजयदं स्त्रीणां पुत्रदं नात्र संशयः ॥ २५ ॥

इति । अस्यार्थः— अष्टदलपद्मं कृत्वा तन्मध्ये तारं तस्योदरे शक्तिबीजं तदुदरे साध्यनाम च विलिख्य, तद्दलेषु मन्त्रवर्णानेकैकशो विलिख्य, बहिर्वृत्तत्रयं कृत्वाऽन्तर्वीथ्यां "जातवेदसे सुनवाम" ति त्रिष्टुभमन्त्रेण संवेष्ट्य, तद्बाह्ये चतुरश्रं कुर्यात् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति । पूर्वोक्तनवकुम्भस्थापनमस्मिन्नेव यन्त्रे ज्ञेयम् ॥ नारायणीये—

विषं हि मज्जा कालोऽग्निरत्रिनिष्ठो निठद्वयम् । मन्त्रो महिषमर्दिन्याः प्रोक्तो वस्वक्षरात्मकः ॥ १ ॥
विषं म, हि स्वरूपं, मज्जा ष, कालो म, अग्निः र, अत्रिनिष्ठो दकारस्थस्तेन र्दं, नि स्वरूपं, ठद्वयं स्वाहा ।

मार्कण्डेयो मुनिश्छन्दो गायत्रं देवता मनोः । सुरासुरनता देवी प्रोक्ता महिषमर्दिनी ॥ २ ॥
शारदातिलके— (११ । २२)

महिषमर्दिनि हुंफट् हृदयं परिकीर्तितम् । महिषशत्रुत्सादि[1] हुंफट् शिरोऽङ्गं समुदीरितम् ॥ १ ॥

महिषं भीषयद्वन्द्वं[2] हुंफडन्तः शिखामनुः । महिषं हनयुग्मान्ते देवि हुंफट् तनुच्छदम् ॥ २ ॥

महिषान्ते सूदनि हुंफडन्तं चास्त्रमीरितम् । मन्त्रैरेतैर्जातियुक्तैः पञ्चाङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥ ३ ॥

गारुडोपलसन्निभां मणिमौलिकुण्डलमण्डिताम् । नौमि भालविलोचनां महिषोत्तमाङ्गनिषेदुषीम् ॥४॥

शंखचक्रकृपाणखेटकबाणकार्मुकशूलकान् । तर्जनीमपि बिभ्रतीं निजबाहुभिः शशिशेखराम् ॥ ५ ॥
दक्षाधूर्ध्वयोराद्य तदाद्यधःस्थयोरन्ये , इत्यायुधध्यानम् ॥ ईशानशिवे तु—

ध्यायेत् श्यामां महादुर्गां सर्वाभरणभूषिताम् । जटामुकुटशोभाढ्यां स्फुरच्चन्द्रकलान्विताम् ॥ १ ॥

पीताम्बरधरां देवीं पीनोन्नतकुचद्वयाम् । शङ्खचक्रलसद्धस्तां तदधः खड्गखेटकौ ॥ २ ॥

बाणचापौ च तदधः सशूलां तर्जनीमधः । .... ॥

१ 'हिंसिके' ख. पाठः । २ 'हेषय' क. ग. पाठः ।

तर्जनीति तर्जनीमुद्रा । तल्लक्षणं यथा—"तर्जन्येकाकिनी ऊर्ध्वं शेषाः संनमितास्त्वधः । मुद्रेयं तर्जनी प्रोक्ता वक्तृश्रोत्रोस्तु भीतिदा ॥" इति सारसंग्रहोक्ता ।

.... । ततः पूर्वोदिते पीठे यजेन्महिषमर्दिनीम् ॥ ३ ॥

प्रथमावृतिरङ्गैः स्याद् दुर्गाद्याभिः परा परा । ध्यानोक्तैरायुधैर्याद्यैर्लोकपालैः परीरिता ॥ ४ ॥

तदायुधैः पञ्चमी स्यादेवं पूजा समीरिता । दुर्गाद्या वरवर्णिन्या ह्यार्या च कनकप्रभा ॥ ५ ॥

कृत्तिका ह्यभयाद्या च प्रदा कन्या स्वरूपिका । दीर्घस्वराद्याः क्रमतः पूजयेन्मन्त्रवित्तमः ॥ ६ ॥

इति । दीर्घाद्याः क्लीवान्त्यरहितदीर्घस्वराद्याः । नारायणीये पूर्वं पटलेऽनन्तत्र्यब्धियोन्याद्यैरित्युक्त्वोत्तरपटले आद्यैः स्वरैः क्रमादित्युक्तम् । आद्यैः— आईऊएऐओऔअं इति परस्परैरिति टीका । याद्यैर्यादिभिर्हान्तैरिति ॥ अथ प्रयोगः– तत्र प्राग्वद्योगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि मार्कण्डेयाय ऋषये नमः, मुखे गायत्रीछन्दसे नमः, हृदये श्रीमहिषमर्दिन्यै देवतायै नमः, इति विन्यस्य विनियोगमुत्कीर्त्य, महिषमर्दिनी- हुंफट् हृदयाय नमः । महिषशत्रूत्सादिहुंफट् शिरसे स्वाहा । माहिषं हेषय २ हुंफट् शिखायै वषट् । माहिषं हनहन देवि हुंफट् कवचाय हुं । महिषसूदनि हुंफट् अस्त्रायफट् । इति पञ्चाङ्गमन्त्रान् मूलमन्त्रा- भिमृष्टयोः पाण्योरङ्गुष्ठादिकनिष्ठिकान्तास्वङ्गुलिषु विन्यस्य, नेत्ररहितेषु हृदयादिपञ्चाङ्गेषु विन्यस्य, ध्यानमा- नसपूजान्ते पूर्वमन्त्रोक्तं पूजाचक्रं निर्माय्यार्घ्यस्थापनाद्यङ्गपूजान्ते तदष्टदलेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन आं दुर्गायै नमः, ईं वरवर्णिन्यै नमः, ऊं आर्यायै०, एं कनकप्रभायै०, ऐं कृत्तिकायै०, ओं अभयप्रदायै०, औं कन्या- यै०, अं स्वरूपायै नमः, इति संपूज्य, द्वितीयेऽष्टदले स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन यं शङ्खाय नमः, रं चक्राय०, लं खड्गाय०, वं खेटकाय०, शं बाणाय०, षं बाणासनाय०, सं शूलाय०, हं तर्जन्यै नमः, इति संपूज्य दिगी- शार्चादि शेषं प्राग्वत् समापयेदिति ॥ तथा—

प्रजपेद्वसुलक्षं च तत्सहस्रं तिलैर्हुनेत् । एवं सिद्धमनुर्मन्त्री प्रयोगानाचरेत् ततः ॥ ७ ॥

तिलहोमाद्वशीकारो नृणां स्त्रीणां भवेद् ध्रुवम् । आमयान्मुच्यते मर्त्यः सद्यः सर्षपहोमतः ॥ ८ ॥

पद्महोमात्तथा राज्ञः सङ्ग्रामे विजयो भवेत् । दूर्वाहोमेन मर्त्यानां रोगशान्तिर्भवेद् ध्रुवम् ॥ ९ ॥

अश्वत्थोत्थकुसुमैर्लभते पुष्टिमुत्तमाम् । धान्यहोमेन धान्याप्तिः काकपक्षहुतेन च ॥ १० ॥

विद्वेषो जायते लोके ह्यत्यन्तं सुहृदोरपि । शत्रुर्गच्छति पञ्चत्वं सत्यं मरिचहोमतः ॥ ११ ॥

एवं यो भजते देवीं दुर्गां महिषमर्दिनीम् । स नाशयेत् क्षुद्रभूतचौरादीन् दर्शनादपि ॥ १२ ॥

इति । सारसंग्रहे—

वेदादिर्दुर्गासम्बुद्धिद्वितयं वह्निरन्त्यगः । टपञ्चमः सनयनः कृशानुगृहिणी ततः ॥ १ ॥

पङ्क्त्यक्षरो मनुः प्रोक्तो भजतां सर्वसिद्धिदः । .... ॥

वेदादिः प्रणवः । दुर्गासम्बुद्धिद्वितयं दुर्गे दुर्गे इति । वह्नी रेफः । अन्त्यगः क्षकारः, टपञ्चमो णकारः सनयन इकारसहितस्तेन क्षिणि । कृशानुगृहिणी स्वाहा ॥ शारदातिलके— "तारो दुर्गायुगं रक्षमन्त्यं ढान्तं सलोचनम्" इत्युद्धृतं, तत्र सलोचनमिति पदमन्त्यस्य ढान्तस्य च विशेषणमिति द्वयोर- पीकारयोग उक्तस्तट्टीकाकृता अपेक्षितार्थद्योतनिकाकारेण । तेन क्षिणि इति केचिद्वदन्ति, तन्न रम्यम् । 'तारो दुर्गाद्वयं वह्निरन्त्यं ढान्तं सदृक् शिरः" इति नारायणीयवचनात् ।

वह्निभार्या स्वरः षष्ठो ढान्तः प्रान्त्योऽग्निरेव च । दुर्गे द्विरिति सोंकारो दुर्गामन्त्रः स्मृतो बुधैः ॥
इति कालिकापुराणाच्च ॥ अत्र षष्ठः स्वर इकारः सप्तस्वराङ्गीकारात् । ह्रस्वदीर्घयोरेकत्वात् व्युत्क्रमेण इकारस्य षष्ठत्वात् सन्निधिस्थेन ढान्तेनैव अस्यान्वये जाते केवलप्रान्तप्रतीतेरुक्तशारदातिलकस्यापि लाघवादेकस्यैव सलोचनमिति पदं विशेषणमित्यर्थः ॥ अत्र व्युत्क्रमेण मन्त्रोद्धारो बोद्धव्यः ॥ तथा नारायणीये—

नारदो मुनिराख्यातो विराट्छन्द उदाहृतम् । जयदुर्गा देवता स्याद्भुक्तिमुक्तिफलप्रदा ॥ १ ॥
ताराद्यैः पञ्चभिर्मन्त्रपदैः सर्वेण संमता । जातियुक्तैरङ्गक्लृप्तिः ॥

इति । शारदातिलके—

दुर्गे च हृदयं प्रोक्तं[1] दुर्गे शिर इतीरितम् । दुर्गायै स्याच्छिखा वर्म भूतरक्षिणि कीर्तितम् ॥ १ ॥
तारादि दुर्गे-द्वितयं रक्षण्यस्त्रं प्रकीर्तितम् । .... ॥

इति षडङ्गमन्त्रा उक्ताः । अत्र केचित् तारादीति वर्मान्तमन्त्रमस्त्रान्तर्वदन्ति । वस्तुतस्तु तयोरुक्तमध्ये तदन्तर्भाव इति तत्त्वम् । ध्यानम्—

जलदद्युतिमिन्दुकिरीटां चक्रदरासिरुजः करपद्मैः । दधतीं नयनत्रययुक्तां सिंहगतां प्रणमेज्जयदुर्गाम् । १ ।

रुक् त्रिशूलम् । वामोर्ध्वादिवामाधः करान्तमायुधध्यानम् । दक्षोर्ध्वादितदधोऽन्तं वा । तथा—

दौर्गे पीठे यजेद्देवीमुक्तमार्गेण मन्त्रवित् । प्रजपेत् पञ्चलक्षं च तद्दशांशं हुनेद् घृतैः ॥ १ ॥

उक्तमार्गेण प्रथमाष्टाक्षरोक्तमार्गेण ।

तर्पणादि ततः कुर्यात् ततः सिद्धो भवेन्मनुः । ततः सिद्धमनुर्मन्त्री प्रयोगानाचरेत् सुधीः ॥ २ ॥
इमं मन्त्रं जपन् भूयः प्रविशेच्छत्रुसङ्गरम् । अशेषेण रिपुं हन्यान्नात्र कार्या विचारणा ॥ ३ ॥
विवादे व्यवहारादौ जप्तो विजयदो भवेत् । अनयास्त्राणि विद्धानि शस्त्राणि सुबहून्यपि ॥ ४ ॥
सुजप्तानि च सङ्ग्रामे सम्यग्विजयदानि च । .... ॥

इति । सारसंग्रहे—

तारो हृन्मन्त्रतो दुर्गेद्वयं रक्षिणि च द्विठः । द्वादशार्णो मनुः प्रोक्तो मुन्याद्यं पूर्ववच्चरेत् ॥ १ ॥
व्यस्तेन च समस्तेन मन्त्रेणाङ्गानि षट् क्रमात् । ध्यानपूजादिकं सर्वमस्य पूर्ववदाचरेत् ॥ २ ॥

द्विठः स्वाहाकारः । पूर्ववद् दुर्गाष्टाक्षरवत् ॥ तथा—

प्रणवो हृद्भगवती ज्वालामालिनि गृध्रगः । गलोहितो रिवृते च द्विठान्तः परिकीर्तितः ॥ ३ ॥
द्वाविंशत्यर्णको मन्त्रः सर्वकामफलप्रदः । .... ॥

हृन्नमः । लोहितः प । द्विठः स्वाहा । अन्यानि पदानि स्वरूपाणि ॥

.... । त्रिचतुष्पञ्चवस्वर्णैर्मिश्रैर्मन्त्रार्णकैः क्रमात् ॥ ४ ॥
पञ्चाङ्गानि मनोरस्य जातियुक्तानि कल्पयेत् । अन्यच्छूलिनिदुर्गावत् सर्वमस्य प्रकल्पयेत् ॥ ५ ॥

इति ॥ अथ शूलिनिदुर्गाविधिर्लिख्यते । सारसंग्रहे—

अथ शूलिनिदुर्गाया मनुं वक्ष्ये यथाविधि । चतुर्थीयं सुधायुक्तं धरा श्वेतद्वयं ततः[3] ॥ ६ ॥

---

१ 'तारादिदुर्गे हृदयं' ख. पाठः । २ 'पञ्चवर्णैर्मिलितैर्मन्त्रा' क. ग. पाठः । ३ 'पुनः' ख. पाठः ।

मरुत्पञ्चम च वामश्रुतीनां भूमिरक्षियुक् । दीर्घा तृतीयस्वरयुक् त–तृतीयश्च कर्णयुक् ॥ ७ ॥

ष्ठग्र्व्योम च वर्मास्त्रवह्नियोषावसानकः । अयं शूलिनि दुर्गायास्तिथिवर्णो मनुर्मतः ॥ ८ ॥

चतृतीयं ज ; सुधा व, तद्युक्तं तेन ज्व , धरा ल , एतद्द्वयं ज्वलज्वल इति । मरुत्पञ्चम श, वामश्रुतिः ऊ तेन शू । भूमिर्ल, अक्षि इ तेन लि । दीर्घा न, तृतीयस्वर इ तेन नि । ततृतीयो द, कर्ण उ तेन दु । ष्ठग्र स्वरूपं । व्योम ह, वर्म हुं, अस्त्रं फट, वह्नियोषा स्वाहा ॥

मुनिर्दीर्घतमाश्छन्दः ककुबुक्तं च देवता । शूलिन्याह्वा महादुर्गा क्षुद्रदुष्टविनाशिनी ॥ ९ ॥

दुर्गे स्याद् हृदयं शीर्षं वरदे विन्ध्यवासिनी । शिखा वर्मासुरान्ते च मर्दन्यन्ते ततो वदेत् ॥ १० ॥

युद्धप्रिये पदं पश्चात् त्रासय–द्वयमीरितम् । पञ्चाङ्गमन्त्रा उद्दिष्टा एवं न्यस्तस्य मन्त्रिणः ॥ ११ ॥

रक्षाकृद्ग्रहदोषघ्नमङ्गकर्म भवेद् ध्रुवम् । एवं न्यस्तशरीरोऽसौ ध्यायेद् दुर्गां सुरैर्नुताम् ॥ १२ ॥

पञ्चाङ्गमन्त्रानाह— 'दुर्गे स्याद्धृदय' मित्यादि । तेन शूलिनि इत्यादावन्ते देवसिद्धेत्यादि । तदुक्तं नारायणीये—

एवमादौ शूलिनीति पदं तारादिकं वदेत् । अवसाने तु सर्वेषां देवसिद्धसुपूजिते ॥ १ ॥

नन्दिर्नीरक्षयुग्मं च महायोगेश्वरीमपि । वर्मास्त्रबीजे चामूनि ग्रहरक्षाकराणि हि ॥ २ ॥

पञ्चाशदावृतिन्यासाज्ज्वरस्तीव्रोऽपि नश्यति । .... ॥

तारादित्वं च ज्वरप्रयोगे । तथा—

नीलाम्भोधरकान्तिमिन्दुमुकुटां सिंहाधिरूढां करैः
शूलं बाणमसिं ह्यरिं दरगदाचापान् सपाशाङ्कुशैः ।
बिभ्राणामसिखेटयुक्चतसृभिः कन्याभिराराद्वृतां
नानाभूषणभूषितां त्रिनयनां दुर्गां भजे शूलिनीम् ॥

दक्षिणाधःकरमारभ्य वामाधःकरपर्यन्तमायुधध्यानम् ।

.... । दुर्गापीठे पुरा प्रोक्ते ध्यात्वा देवीं प्रपूजयेत् ॥ ३ ॥

वक्ष्यमाणेन विधिना पुराङ्गानि प्रपूजयेत् । दुर्गादिभिर्द्वितीया स्यादायुधैश्चापरा स्मृता ॥ ४ ॥

दिशाधिनाथैर्वज्राद्यैरेवमर्चा समीरिता । दुर्गा च वरदा विन्ध्यवासिन्यसुरमर्दिनी ॥ ५ ॥

प्रोक्ता युद्धप्रिया देवसिद्धसुपूजितापि च । नन्दिन्या समहायोगेश्वरीति गदिताश्च ताः ॥ ६ ॥

आयुधानि तु— "चक्रदरासिगदाशरशरासनत्रिशिखपाशकानि विदुः" ॥ अथ प्रयोगः— तत्र प्राग्वद्योगपीठन्यासान्ते मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि दीर्घतमसे ऋषये नमः । मुखे ककुप्छन्दसे नमः । हृदि शूलिनीदुर्गायै देवतायै नमः । इति विन्यस्य विनियोगमुक्त्वा, शूलिनि दुर्गे देवसिद्धसुपूजिते, हृदयाय नमः । शूलिनि वरदे देवसिद्धसुपूजिते, शिरसे स्वाहा । शूलिनि विन्ध्यवासिनि देवसिद्धसुपूजिते, शिखायै वषट् । शूलिन्यसुरमर्दिनि देवसिद्धसुपूजिते, कवचाय हुं । शूलिनि युद्धप्रिय त्रासय २ देवसिद्धसुपूजिते, अस्त्राय फट् । इति पञ्चाङ्गमन्त्रान् मूलमन्त्राभिमृष्टयोः पाण्योरङ्गुष्ठादिकनिष्ठास्वङ्गुलीषु विन्यस्य हृदयादिषु नेत्ररहितेषु पञ्चाङ्गेषु च विन्यस्य, ध्यानादिपञ्चाङ्गपूजान्तेऽष्टदलेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन ओं दुं

दुर्गायै नमः, एवं वरदायै०, विन्ध्यवासिन्यै०, असुरमर्दिन्यै०, युद्धप्रियायै०, देवसिद्धसुपूजितायै० नन्दिन्यै०, महायोगेश्वर्यै नमः, इति संपूज्य, द्वितीयाष्टदले स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन ओं चक्राय नमः, शंखाय०, खड्गाय०, गदायै०, बाणाय०, चापाय०, शूलाय०, पाशाय०, इति संपूज्य दिगीशास्त्रादि शेषं प्राग्वत् समापयेत् ॥ तथा—

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं जुहुयात् तद्दशांशतः । आज्येन प्राज्यहविषा तर्पणादि ततश्चरेत् ॥ ७ ॥
आराध्य विप्रान् विधिवद्भक्त्याभ्यर्च्य गुरुं ततः । एवं सिद्धमनुर्मन्त्री प्रयोगान् मनसीप्सितान् ॥ ८ ॥
विदधीत विधानेन गुरोराज्ञापुरःसरम् । शूलाद्यायुधसंयुक्तामुग्रां स्वं शूलिनीं तथा ॥ ९ ॥
विचिन्त्य प्रजपेन्मन्त्रं ग्रस्तं स्पृष्ट्वा विधानतः । तमाविश्य क्षणं सर्वं वदेत् पश्चाद्विनश्यति ॥ १० ॥
मन्त्रावृत्त्या तदानीं च भूतसङ्घः पलायते । स्मृत्वात्मरोगिणोर्मध्ये शूलिनीमायुधैर्वृताम् ॥ ११ ॥
जपतो विद्रवन्त्याशु ग्रहा अवशविग्रहाः । दुःसर्पवृश्चिकाद्युत्थं बहुपातकवकुरोद्भवम् ॥ १२ ॥
लूतिकादिककीटोत्थं विषं नाशयति क्षणात् । निशिते सायके देवीमाधायैव च शूलिनीम् ॥१३॥
क्षेमङ्करीं पूजयित्वा मनुमेनं जपेत् सुधीः । परायुधानि गृह्णाति सेना निश्चेष्टका भवेत् ॥ १४ ॥
तिलयुक्तैः सर्षपैश्च वैरिणो नामसंयुतैः । लक्षं प्रजुहुयाच्छत्रुरामयाविष्टविग्रहः ॥ १५ ॥
यमातिथित्वमायाति नात्र कार्या विचारणा । त्रिस्वाद्वक्तैस्तिलैरष्टसहस्रं प्रत्यहं हुनेत् ॥ १६ ॥

अष्टसहस्रमष्टोत्तरसहस्रमित्यर्थः ।

शक्तिरस्याप्रतिहता वत्सरात् प्राग्भवेद्‌लम् । घृतेनाष्टशतं मन्त्री जुहुयाद्वाञ्छितं लभेत् ॥ १७ ॥
वत्सरात् प्राग् दूर्वया च मधुरत्रययुक्तया । सम्यगष्टोत्तरशतं जुहुयादीप्सितं लभेत् ॥ १८ ॥
छुरिकाखड्गनाराचाः सञ्जप्ता मनुनामुना । संपातघृतसिक्ताश्च संग्रामेऽहतशक्तयः ॥ १९ ॥
अष्टोत्तरशतं मन्त्री गुलिका गोमयस्य च । जुहुयात् सप्तदिवसैरिष्टो द्विष्टो स्त आदरात् ॥ २० ॥
अस्पृष्टभूम्यन्तरिक्षे गृहीत्वा गोमयं शुभम् । त्रिसहस्रमितं जप्त्वा ययासोद्वारि संखनेत् ॥ २१ ॥
तस्य संस्तम्भनं मङ्क्षु भवेन्नैवात्र संशयः । सेनामुखे निखातं च सेनास्तम्भं करोत्यलम् ।२२।
ग्रामं वा नगरं गच्छन् संस्मरेदम्बिकां सुधीः । पानीयान्नकरीं चैव प्रसन्नां प्रजपेन्मनुम् ॥२३॥
तर्पयित्वा प्रविष्टस्तं प्राप्नुयादिष्टभोजनम् । सह च भृत्यवर्गेण साधको नात्र संशयः ॥ २४ ॥
अर्कवृक्षसमिद्भिश्च त्रिमध्वक्ताभिरुक्तवत् । जुहुयाद्द्विसाहस्रं यानुद्दिश्य तु साधकः ॥ २५ ॥
भवन्त्येव हि ते वश्यास्तथाश्वत्थसमिद्वरैः । प्रसन्नचेताश्च तिलैः पूर्वकर्मणि वा हुनेत् ॥ २६ ॥
दुर्गाकल्पोदितान् सर्वान् प्रयोगान् साधयेत् सुधीः । .... ॥

यन्त्रव्यतिरिक्तानिति ॥ तथा सारसंग्रहे—

अथातो वनदुर्गायाः प्रोच्यते मन्त्र उत्तमः । ध्रुतिश्च कामिकाद्वन्द्वं तुष्टियुग् वृषठान्तकः ॥ १ ॥
रमेषुस्वरयुक्ता च परा विष्णुयुतात्रियुक् । प्रज्ञा जया तुष्टिबिन्दुयुक्ता हंसश्च बालयुक् ॥ २ ॥

---

१ 'अशुभ' ग. पाठः । २ 'कुलिकादि' ग. पाठः । ३ 'जपेत्' क. पाठः । ४ 'प्रच्छन्नां' क. ग. पाठः ।

लोहितो नेत्रसहितो मन्त्रषष्ठाक्षरं वदेत् । क्लिन्ना सदण्डी वसुधा विषं पङ्क्तिस्वरार्णयुक् ॥ ३ ॥
प्रभा महाकालश्रोत्रशूरः स्थ्यर्धेन्दुयुग्धरिः । मरुन्मुक्त्यक्षिणी सन्ध्या क्षम सन्ध्याक्ष बिन्दुमत् ॥४॥
सूक्ष्मा कान्तियुता शुद्धिर्दीर्घकाले स्वरान्विता । विश्वमूर्तिः प्रभा बालः कामिकेयुग् वृषघ्नकः ॥५॥
वैकुण्ठो वसुधा चाग्निकान्ता मनुरयं मतः । प्रवरो वनदुर्गायाः ससप्तत्रिंशदर्णकः ॥ ६ ॥

धृतिरुकारः । कामिकाद्वन्द्वं त्त । तुष्टियुग् इकारयुक्तं तेन त्ति । वृषः ष स एव ठान्तस्तेन ष्ठ । रमा प इषु-स्वर उ तद्युक्तस्तेन पु । परा रेफः विष्णुयुत उकारयुतस्तेन रु । अक्षियुक् प्रज्ञा षि । जया क तुष्टिरिकारः बिन्दुरनुस्वारस्तेन किं । हंसः स बालयुग् वकारयुक्तस्तेन स्व । लोहितः प नेत्रसहित इकारयुक्तस्तेन पि । म-न्त्रषष्ठाक्षरं षि । क्लिन्ना भ । सदण्डीवसुधा यं । विषं म पंक्तिस्वरार्णयुक् तेन मे । प्रभा स । महा-कालो म श्रोत्र उ तेन मु । शूरः प । स्थि स्वरूपं । अर्धेन्दुयुग्धरिः तं । मरुत् य । मुक्त्यक्षिणी दि । सन्ध्या श । क्षम स्वरूपं । सन्ध्या श । क्ष बिन्दुमत् क्षं । सूक्ष्मा व कान्तियुतस्तेन वा । शुद्धिः त । दीर्घकालेस्वरान्विता मकारएकारयुक्तो नकारस्तेन न्मे । विश्वमूर्तिः भ । प्रभा ग । बालो व । कामिकेयुक् तकार- इकारयुक् तेन ति । वृषघ्नः श । वैकुण्ठो म । वसुधा य । अग्निकान्ता स्वाहा ॥ अत्र वा तन्मे इत्यक्षराणि कीलकानि ॥ ईशान संहितायाम्— "गुणबीजं समुद्धृत्य उत्तिष्ठेति पदं ततः" इत्यादि । "एवमेषा महाविद्या निष्कीला सर्वसिद्धिदा । गुणान्ते भुवनेशानी दुर्गाबीजं नियोजयेत् ॥ मनोरन्ते त्रयं बीजं मुक्त्वा चान्ते विलोमतः । पूर्वोक्तबीजात्रितयं योजयेत् क्रौंश्चदारण ॥" बीजत्रयं प्रणवमायादुर्गा-बीजानि विलोमतः दुर्गामायाप्रणवक्रमेण । एतावता आदौ बीजपञ्चकमनन्तरं मन्त्रस्तदनु विलोमेन त्रिबी-जमिति मन्त्रः सिद्धः ॥ तथा—

आरण्यको मुनिः प्रोक्तोऽस्यनुष्टुप्छन्द ईरितम् । वनदुर्गा देवतास्य सर्वशत्रुविघातिनी ॥ ७ ॥
अत्नब्ध्यष्टाष्टर्तु-बाणमितैर्मन्त्रार्णकैः क्रमात् । जातियुक्तैः षडङ्गानि मनोरस्य प्रकल्पयेत् ॥ ८ ॥
पादाष्टसन्धिके गुदे लिङ्गाधारोदरेषु च । पार्श्वयुग्मे हृदि कुचद्वन्द्वे कण्ठेऽष्टसन्धिषु ॥ ९ ॥
करयोर्वदने नासागण्डदृक्कर्णयुग्मके । भ्रूमध्ये मूर्धनि मनोर्वर्णान् न्यसेद्यथाविधि ॥ १० ॥

ध्यानम्—

विद्युद्दामप्रभाभां कनकसरसिजे संस्थितां सत्रिनेत्रां
हस्ताम्भोजैर्वहन्तीमरिदरवरदाभीतिसंज्ञाः क्रमेण ।
स्वर्णाद्यत्कान्तिवस्त्रां शशिकलितलसद्रत्नचूडां प्रसन्नां
पार्श्वोद्यत्सन्मृगेन्द्रां हृदि वनवसतिं दावदुर्गां स्मरेऽहम् ॥ ११ ॥

दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्यं तदाद्यधःस्थयोरन्यं, इत्यायुधध्यानम् ।

इति ध्यात्वा महादेवीं पूजयेद्भक्तितत्परः । पूर्वोदिते शुभे दौर्गे पीठे दुर्गां प्रपूजयेत् ॥ १२ ॥
पूर्वमङ्गानि पूज्यानि तत्र आर्यादिकान् यजेत् । चक्राद्यस्त्राणि मातॄश्च लोकेशानायुधानि च ॥ १३ ॥
आर्या दुर्गा भद्रा सभद्रकाल्यम्बिका क्षेम्या । वेदाद्या गर्भाख्या क्षेमङ्कर्यष्टमी प्रोक्ता ॥ १४ ॥
चक्रशङ्खासिखेटेषुधनू-रुजन्नूकरोटिकाः । तदायुधानीरितानि दुर्गापूजनमीरितम् ॥ १५ ॥

१ 'वर्मयोगान्ते स्वक' ख. पाठः । २ 'पृथक्' ख. पाठः ।

रुक् त्रिशूलम् । नृकरोटिर्नृकपालम् ॥ अथ प्रयोगः— तत्र प्राग्वद्योगपीठन्यासान्ते मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि आरण्यकाय ऋषये नमः । मुखे अत्यनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदि श्रीवनदुर्गादेवतायै नमः । इति विन्यस्य प्राग्वद्विनियोगमुत्कीर्त्य, उत्तिष्ठ पुरुषि हृदयाय नमः । किं स्वपिषि शिरसे स्वाहा । भयं मे समुपस्थितं शिखायै वषट् । यदि शक्यमशक्यं वा कवचाय हुं । तन्मे भगवति नेत्रत्रयाय वौषट् । शमय स्वाहा अस्त्रायफट्, इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं करयोर्हृदयादिषडङ्गेषु च विन्यस्य, दक्षपादाङ्गुलीमूले उं नमः । गुल्फे त्तिं नमः । जानुनि ष्ठ नमः । ऊरुमूले पुं नमः । वामपादाङ्गुलीमूले रुं नमः । गुल्फे षिं नमः । जानुनि किं नमः । ऊरुमूले स्वं नमः । गुदे पिं नमः । लिङ्गे षिं नमः । मूलाधारे भं नमः । उदरे यं नमः । दक्षपार्श्वे मे नमः । वामपार्श्वे सं नमः । हृदि मुं नमः । दक्षस्तने पं नमः । वामस्तने स्थि नमः । कण्ठे तं नमः । दक्षकराङ्गुलिमूले यं नमः । दक्षमणिबन्धे दिं नमः । कुर्परे शं नमः । बाहुमूले क्यं नमः । वामकराङ्गुलिमूले मं नमः । मणिबन्धे शं नमः । कुर्परे क्यं नमः । बाहुमूले वां नमः । मुखे तं नमः । दक्षनासापुटे न्मे नमः । वामे भं नमः । दक्षगण्डे गं नमः । वामे वं नमः । दक्षनेत्रे तिं नमः । वामे शं नमः । दक्षकर्णे मं नमः । वामे यं नमः । भ्रूमध्ये स्वां नमः । शिरसि हां नमः, इति विन्यस्य प्राग्वद् ध्यानमानसपूजान्तेऽष्टदलकमलत्रयात्मकं प्राग्वत् पूजाचक्रं निर्मायार्घ्यस्थापनाद्यङ्गपूजान्ते प्रथमेऽष्टदले— आर्यायै नमः । दुर्गायै नमः । भद्रायै नमः । भद्रकाल्यै नमः । अम्बिकायै नमः । क्षेम्यायै नमः । वेदगर्भायै नमः । क्षेमङ्कर्यै नमः । द्वितीयेष्टदले— चक्राय नमः । शङ्खाय नमः । खड्गाय नमः । खेटकाय नमः । बाणाय नमः । चापाय नमः । शूलाय नमः । कपालाय नमः । तृतीयेष्टदले— प्राग्वद् ब्राह्म्याद्याः संपूज्य दिगीशाद्यादि सर्वं पूर्ववत् समापयेत् । इति । नारायणीये—

वेदलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेत् तिलैः । ब्राह्म्याद्यास्तिलदुग्धान्नैर्दुर्गां संचिन्त्य चानले ॥ १ ॥
तर्पणं मार्जनं कृत्वा ब्राह्मणाराधनं तथा । धनधान्यादिभिः सम्यक् तोषयित्वा निजं गुरुम् ॥ २ ॥
एवं सिद्धमनुर्मन्त्री वाञ्छितार्थान् प्रसाधयेत् । दुर्गाप्रयोगभेदेन चिन्तयेद्वनवासिनीम् ॥ ३ ॥

श्रिये च दुर्गां महिषोत्तमाङ्गस्थितां च दूर्वादलरुग् (भां) वहन्तीम् ।
सचक्रशङ्खासिसखेटबाणचापान् भुजैस्तर्जनिकां वहन्तीम् (त्रिशूलम्) ॥ ४ ॥

शङ्खचक्रकृपाणखेटकबाणधनूंषि शूलवत् । पुंस्कपालमऋष्टिकान् मुसलकुन्तनन्दकान्[1] ॥ ५ ॥
सत्करैर्वलयसद्गदाभिण्डिपालकशक्तिकान् । बिभ्रतीं जलदद्युतिं महिषोत्तमाङ्गनिषेदुषीम् ॥ ६ ॥
पावकोल्लसितद्युतिं हृदि भीमसिंह(समा)गताम् । श्यामलां कमलस्थितां नयनत्रयोल्लसितां शुभाम् ॥ ७ ॥
व्याघ्रचर्मसदंशुकामहिबद्धकुन्तलशोभिताम् । चन्द्रशोभितशेखरां सुरदानवाभयभीतिदाम् ॥ ८ ॥
प्रजपेत् प्रत्यहं मन्त्री स्वरक्षायै शतं त्वथ । सहस्रं वा तदन्ते च प्रयोगान् कर्तुमर्हति ॥ ९ ॥
यद्यदुद्दिश्य च मनुं सहस्रं वायुतं जपेत् । अचिराल्लभते तत्तदसाध्यमपि साधकः ॥ १० ॥
प्रातःस्नायी न्यासपूर्वं स्मरन् देवीमनन्यधीः । नित्यं सहस्रं प्रजपेन्मन्त्रं साधकसत्तमः ॥ ११ ॥
ज्वरसर्पग्रहोत्थांश्च दोषान् प्रशमयेत् सुधीः । हुनेदारण्यकतिलै राजिकाभिश्च वा हुनेत् ॥ १२ ॥
अपामार्गसमिद्भिश्च नाशयेत् सकलामयान् । अपस्मारादिकान् मन्त्री नात्र कार्या विचारणा ॥ १३ ॥

---

१ 'कुम्भकदम्बकान्' ख. ग. पाठः ।

न्यग्रोधोत्थसमिद्भिर्वा सशुक्लाभिर्हुनेत् सुधीः । अयुतं सर्वसंपत्त्यै सर्वापन्मुक्तयेऽपि च ॥ १४ ॥
ग्रहादिशान्त्यै च तथा ह्यभिचारादिशान्तये । अर्कवृक्षसमुद्भूतैर्जुहुयाच्च समिद्वरैः ॥ १५ ॥
आरभ्य रविवारं च तद्द्वयं प्रत्यहं सुधीः । दशाहतो वाञ्छितार्थसिद्धिर्भवति नान्यथा ॥ १६ ॥
त्र्यहं वा सप्तरात्रं वा चेध्मैः सारसमुद्भवैः । एकैकं शकलं मन्त्री हुनेद्वाञ्छितसिद्धये ॥ १७ ॥
त्रिंशच्छरान् शिताग्रांश्च निधाय जुहुयाद्बुधः । कटुतैलैः सहस्रं वा ह्ययुतं तदनन्तरम् ॥ १८ ॥
संपाततैलेन शरान् समभ्युक्ष्य यथाविधि । पूर्ववत् प्रजपेन्मन्त्रं तान्शरान् अथ भूपतिः ॥ १९ ॥
शुद्धाचारश्च धीरश्च धन्वी संयतमानसः । गृहीत्वा परसेनाया मध्ये गच्छेदभीः क्षिपेत् ॥ २० ॥
सा धावति दिशः सर्वाः संभ्रान्ता विह्वला तदा । स आगत्य पुनर्भूयो गुरुं धान्यैर्धनैरपि ॥ २१ ॥
वस्त्रालङ्करणैश्चैव तोषयेज्जयदायिनम् । अष्टाधिकशतेनाथ सञ्जप्तं शवभस्म च ॥ २२ ॥
निक्षिपेद्यस्य शिरसि स विद्विष्टो भवेज्जनैः । देशाद् देशान्तरं चैव काकवद् भ्रमते सदा ॥ २३ ॥
कारस्करद्रुमोत्थैश्च पत्रैर्वायुनिपातितैः । सहस्रं जुहुयात् पादरजोभिः सह वैरिणः ॥ २४ ॥
उच्चाटोऽस्य भवेत् सद्यो, विषवृक्षसमुद्भवैः । पुष्पैर्हुनेन् सहस्रं च सेनां संस्तम्भयेत् बुधः ॥ २५ ॥
तावद्भिस्तस्य पत्रैश्च मन्त्री सेनां निवर्तयेत् । विषवृक्षसमुद्भूतां शत्रोः प्रतिकृतिं शुभाम् ॥ २६ ॥
कृत्वा प्रतिष्ठितप्राणां खण्डं खण्डं कृतैर्निशि । कृष्णपक्षचतुर्दश्यां काकोलूकवसाप्लुतैः ॥ २७ ॥
तद्गात्रैर्विपिने होमः कर्तव्योऽष्टसहस्रकम् । चतुर्दशीत्रयादेवं नाशमेति रिपुर्ध्रुवम् ॥ २८ ॥
उलूकवायसपक्षैः सवसारक्तसंयुतैः । होमाद्रिपुर्नाशमेति ह्युन्मत्तसमिधं तथा ॥ २९ ॥
होमान्मत्तो रिपुर्नूनं भवत्येव सहस्रतः । वैरिणः प्रतिमां कृत्वा सम्यक् संस्थापितानिलाम् ॥ ३० ॥
विषत्रिकटुकालिप्तां सम्यगुष्णे जले क्षिपेत् । प्रजपेच्च मनुं सद्यो ज्वराक्रान्तो भवेद्रिपुः ॥ ३१ ॥
दुग्धाभिषेकतः शान्तिर्भवत्यस्य न संशयः । प्रतिमां विषवृक्षोत्थां निःक्षिपेदुष्णवारिणि ॥ ३२ ॥
उन्मादश्च रिपोः सद्यः पूर्ववच्छान्तिरीरिता । सूर्यबिम्बेऽन्तरारक्तां शूलतर्जनिकाकराम् ॥ ३३ ॥
ध्यात्वायुतं प्रजप्याथ मारयेद्रिपुमव्ययम् । असिखेटकरार्कस्था क्रुद्धा सा वनवासिनी ॥ ३४ ॥
संस्मृता मन्त्रजापे तु शमयेच्छत्रुमव्ययम् । शरधनुष्करां सिंहास्थितां पावकसन्निभाम् ॥ ३५ ॥
संस्मृत्य मन्त्रं प्रजपन् क्षिप्रमुच्चाटयेदरीन् । कारस्करद्रुसमिधामयुतं जुहुयात् सुधीः ॥ ३६ ॥
रोगिणः करिणः सर्वे जायन्ते ह्यचिरात् सदा । विषवृक्षोत्थितैः पत्रैरमी नाशं प्रयान्ति च ॥ ३७ ॥
तद्वृक्षसुमनोभिः स्यादुच्चाटः करिणां ध्रुवम् । राजवृक्षसमिद्भिर्वा रोगा नश्यन्ति दन्तिनाम् ॥ ३८ ॥
विषवृक्षप्रसूनैश्च त्रिमध्वक्तैस्तु मानवः(वारणः)। वशीभवेत् तथा शीघ्रं पत्रैरानित्यशोभितैः*(कोद्रवैः)
त्रिस्वाधुयुक्तैः करिणो ह्यतिमत्ता भवन्ति च । अभ्यङ्गः पञ्चगव्येन लोके रक्षाकरः परः ॥ ४० ॥
करिणां मनुजप्तोऽयं प्रोक्तो मन्त्रविदुत्तमैः । सर्पिस्तिलानित्यकैस्तु राजिकापञ्चगव्यकैः ॥ ४१ ॥

१ 'सदा' क. ग. पाठः ।

* 'आनित्यको राजवृक्षः' इत्यर्थः ।

दूर्वातण्डुलकैश्चैव प्रत्येकं च सहस्रतः । जुहुयादिभसङ्घानां वृद्धिर्भवति नान्यथा ॥ ४२ ॥
महान्तं विष(द्विज)वृक्षं च छित्वा निर्भिद्य पञ्चधा । दिक्क्रमेणैव पञ्चैवमायुधानि प्रकल्पयेत् ॥ ४३ ॥
सम्यक् शिल्पविदा शङ्खो नन्दकश्चक्रशार्ङ्गकौ । कौमोदकीति क्रमेण प्रोक्तमायुधपञ्चकम् ॥ ४४ ॥
निक्षिप्य पञ्चगव्येतु जपेन्मन्त्रसहस्रकम् । तावच्चाज्येन जुहुयात् संपातं तत्र पातयेत् ॥ ४५ ॥
भूयश्च पूर्वसंख्याकं जपं कुर्याद्विचक्षणः । विदध्यादायुधान् पञ्च पञ्चगव्यप्रपूरितान् ॥ ४६ ॥
मध्यायुधे स्वा(मध्यावेष्ट्या)युधानि निक्षिपेत्(तत्र तत्र च । बलिं हरेत् समीकृत्य तन्मन्त्रैर्मन्त्रिणा तथा ।
कार्या रक्षा राष्ट्रपुरग्रामाणामेवमेव च । यत्रेयं विहिता रक्षा लक्ष्मीः) तत्र च वर्धते ॥ ४८ ॥
धनधान्यसमृद्धिः स्याद्रिपुचौरभयं नच । पद्मैर्नृपं वशीकुर्यात् तत्पत्नीरुत्पलैरपि ॥ ४९ ॥
ब्राह्मणान् कुमुदैर्हुत्वा कह्लारैर्विश एव च । शूद्रांल्लवणहोमेन ग्रामं जातिप्रसूनकैः ॥ ५० ॥
चक्रशङ्खगदाम्भोजहस्तं सञ्चिन्तयेच्छुभम् । रविबिम्बे मुकुन्दं च मनुं व्यत्यस्तलिङ्गकम् ॥ ५१ ॥
प्रजपेच्चाथ पुरुषभगवत्पदयोरथ । सर्वसिद्धिकरः प्रोक्तः प्रकारोऽयं सुमन्त्रिभिः ॥ ५२ ॥
साध्यनामाक्षरैः सम्यग्विदर्भितमनुं लिखेत् । यन्त्रे(पत्रे) ततः कुलालस्य करलग्नं प्रगृह्य मृत्तं ॥५३ ॥
तया कृता या प्रतिमा तस्याश्च हृदि संन्यसेत् । संस्थाप्य स्वाभिमुख्ये तां सप्ताहं प्रजपेन्मनुम् ॥५४ ॥
संध्यात्रये शतं चाष्टाधिकं वश्यो भवेत्तु सः । व्रीहीन् हुनेदष्टशतं प्रत्यहं वत्सराद्भवेत् ॥ ५५ ॥
व्रीहिमान् गोपयोभिश्च पशुमान् भवति ध्रुवम् । घृतहोमान्मन्त्रिणः स्यात् काञ्चनाप्तिर्महीयसी ॥ ५६ ॥
दध्ना सर्वसमृद्धिः स्यादन्नैरन्नसमृद्धियुक् । मधुहोमेन रत्नानां निधिर्भवति नान्यथा ॥ ५७ ॥
दूर्वाहोमेन दीर्घायुर्मन्त्री भवति निश्चितम् । श्वेतगुञ्जाः समानीय कुडवप्रमिताः शुभाः ॥ ५८ ॥
एतन्मन्त्रसुजप्ताश्च विकिरेच्छत्रुसैन्यके । स्वयं मन्त्री सुगुप्तः सन् तेनासौ वैरिणश्चमूः ॥ ५९ ॥
ज्वरादिकैर्महारोगैः पीडिता स्यान्मृताचिरात् । सेनाधिपतिमुख्यानां परस्परविरोधतः ॥ ६० ॥
एतदुपद्रवैर्नानाविधनाशं प्रयाति च । .... ॥

तारे शक्तिं ससाध्यां लिखतु रविदले मध्यतः पत्रमूले
मर्दिन्या वर्णयुग्मं दलमनु विलिखेद्बहिशो मूलवर्णान् ।
अन्त्ये प्र(चा)न्त्यैकबीजं बहिरथ लिपिभिर्भूपुरद्वन्द्वसंस्थं
दुर्गाया यन्त्रमेतद्युवतितनयदं सर्वरक्षाकरं स्यात् ॥ ५९ ॥

सर्वसंपत्करं नृणां सर्वसौभाग्यपुष्टिदम् । राज्यलक्ष्मीविहीनानां भूपतीनां च राज्यदम् ॥ ६० ॥
आमयग्रस्तनृणां च रोगशान्तिकरं परम् । जपहोमाज्यसंपातसाधितं यन्त्रमुत्तमम् ॥ ६१ ॥
प्रोक्तं च वनदुर्गायाः सर्वदं नात्र संशयः । .... ॥
इति । अस्यार्थः—द्वादशदलपद्मं विरच्य तन्मध्ये तारं तस्योदरे शक्तिं तदन्तः साध्यनाम च विलिख्य,

---

१ 'प्रगृह्य करलग्नमृत' इति ख. पाठः ।

…केसरेषु महिषमर्दिन्यष्टाक्षरमन्त्रस्य शिरावृत्त्या प्रतिकेसरं वर्णद्वयं वर्णद्वयमालिख्य, मूलमन्त्र… वर्णान् प्रतिदलं त्रिश आलिख्यान्तिमाक्षरमन्तिमदले विलिख्य पश्चाद्बहिर्वृत्तद्वयं विरच्य तयोरन्तरालवीथ्यां प्रत्यक्षरं सबिन्दुकां मातृकां विलिख्य तद्बहिश्चतुरस्रद्वयसंपुटरूपेणाष्टकोणेन वेष्टयेत्, एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवेत् ॥ नारायणीये – 'अत्रिरत्र समाख्यातस्तद्बीजं शिवसर्गवान्'। अत्रिः दकारः शिव उ सर्गो विसर्गः तेन दुः । तद्बीजं तस्या दुर्गाया बीजम् । (अस्य) कश्यप ऋषिः, गायत्री छन्दः, श्रीदुर्गा देवता, षड् दीर्घयुक्तबीजेन षडङ्गानि बीजेन सविसर्गेण । सर्वत्र अष्टकमलदले दूर्वाश्यामां त्रिनेत्रां शूलबाणचक्रशङ्खखड्गखेटधनुःकपालानि दक्षिणाधःकरक्रमेण धारयन्तीं ध्यायेत । लक्षजपे दशांशहोमः पूजादिकं वनदुर्गावज्ज्ञेयम् । अयं लक्षजपः कृतयुगपरः ॥ अथ स्तोत्रम्—

यत्कर्मधर्मनिलयं प्रवदन्ति तज्ज्ञाः यज्ञादिपुण्यमखिलं सकलं त्वयैव ।
त्वं चेतना यत इति प्रविचार्य चित्ते नित्यं त्वदीयचरणौ शरणं प्रपद्ये ॥ १ ॥
पाथोऽधिनाथतनयापतिरेष शेषपर्यङ्कलालितवपुः पुरुषः पुराणः ।
त्वन्मोहपाशविवशो जगदम्ब सोऽपि व्याघूर्णमाननयनः शयनं चकार ॥ २ ॥
तत् कौतुकं जननि यस्य जनार्दनस्य कर्णप्रसूतमलजौ मधुकैटभाख्यौ ।
तस्यापि यौ न भवतः सुलभौ निहन्तुं त्वन्मायया कवलितौ विलयं गतौ तौ ॥ ३ ॥
यन्माहिषं वपुरपूर्वबलोपपन्नं यन्नाकनायकपराक्रमजित्वरं च ।
यल्लोकशोकजननव्रतबद्धहार्दं तल्लीलयैव दलितं गिरिजे भवत्या ॥ ४ ॥
यो धूम्रलोचन इति प्रथितः पृथिव्यां भस्मीबभूव स रणे तव हुंकृतेन ।
सर्वासुरक्षयकरे गिरिराजकन्ये मन्ये स्वमन्युदहने कृत एष होमः ॥ ५ ॥
केषामपि त्रिदशनायकपूर्वकाणां हन्तुं न जातु सुलभाविति चण्डमुण्डौ ।
तौ दुर्मदौ सपदि चाम्बरतुल्यमूर्तेर्मातस्तवासिकुलिशात् पतितौ विशीर्णौ ॥ ६ ॥
दौत्येन ते शिव इति प्रथितप्रभावो देवोऽपि दानवपतेः सदनं जगाम ।
भूयोऽपि तस्य चरितं प्रथयांचकार सा त्वं प्रसीद शिवदूति विजृम्भितेन ॥ ७ ॥
चित्रं तदेतदमरैरपि ये न जेयाः शस्त्राभिघातपतिताद्रुधिरादपर्णे ।
भूमौ बभूवुरमिताः प्रतिरक्तबीजास्तेऽपि त्वयैव गगने गिलिताः समस्ताः ॥ ८ ॥
आश्चर्यमेतदतुलं यदभूत् सुरारी त्रैलोक्यवैभवविलुण्ठनहृष्टपाणी ।
शस्त्रैर्निहत्य भुवि शुम्भनिशुम्भसंज्ञौ नीतौ त्वया जननि तावपि नाकलोकम् ॥ ९ ॥
त्वत्तेजसि प्रलयकालहुताशनेऽस्मिंस्तस्मिन् प्रयान्ति विलयं भुवनानि सद्यः ।
तस्मिन्निपत्य शलभा इव दानवेन्द्रा भस्मीभवन्ति हि भवानि किमत्र चित्रम् ॥ १० ॥
तत्किं गृणामि भवतीं भवतीव्रतापनिर्वापणप्रणयिनीं प्रणमज्जनेषु ।
तत्किं गृणामि भवतीं भवतीव्रतापसंवर्द्धनप्रणयिनीं विपदि स्थितेषु ॥ ११ ॥

वामे करे तदितरे च तथोपरिष्टात् पात्रं सुधारसयुतं वरमातुलुङ्गम् ।
खेटं गदां च दधतीं भवतीं भवानि ध्यायन्ति येऽरुणनिभां कृतिनस्त एव ॥ १२ ॥
यद्वारुणात् परमिदं यदि मानवस्ते बीजं स्मरेदनुदिनं दहनाधिरूढम् ।
मायाङ्कितं तिलकितं तरुणेन्दुबिन्दुनादैरमन्दामिह राज्यमसौ भुनक्ति ॥ १३ ॥
आवाहनं यजनवर्णनमग्निहोत्रं कर्मार्पणं तव विसर्जनमत्र देवि ।
मोहान्मया कृतमिदं सकलापराधं मातः क्षमस्व वरदे बहिरन्तरस्थे ॥ १४ ॥
अन्तः स्थिताप्यखिलजन्तुषु जन्तुरूपा विद्योतसे बहिरिवाखिलविश्वरूपा ।
का भूरिशब्दरचना वचनाधिका सा दीनं जनं जननि मामव निष्प्रपञ्चम् ॥ १५ ॥
एतत् पठेदनुदिनं दनुजान्तकारि चण्डीचरित्रमतुलं भुवि यस्त्रिकालम् ।
श्रीमान् सुखी स विजयी सुभगः कृती स्यात् त्यागी चिरन्तनवपुः कविचक्रवर्ती ॥ १६ ॥

श्रीसिद्धनाथापरनामधेयः श्रीशम्भुनाथो भुवनैकनाथः ।
तस्य प्रसादात् सकलागमश्रीः पृथ्वीधरस्तोत्रमिदं चकार ॥ १७ ॥

अथ नवार्णविधानोक्तमहालक्ष्मीपूजा लिख्यते । तत्र प्रातःकृत्यादिमातृकान्यासान्तं विधाय मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मविष्णुरुद्रेभ्यो नमः । मुखे गायत्र्युष्णिगनुष्टुप्छन्दोभ्यो नमः । हृदि श्रीमहालक्ष्मीमहाकालीमहासरस्वतीदेवताभ्यो नमः । गुह्ये परमशिवलिङ्गाय बीजाय नमः । पादयोः कालीशिवदूतीप्रजापतिभ्यः शक्तिभ्यो नमः । नाभौ ह्रीं कीलकाय नमः । इति विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्धये जपे विनियोगः । इति कृताञ्जलिरुक्त्वा ओं ऐंह्रींक्लीं हृदयाय नमः, एवं षडङ्गन्यासं विदध्यात् । अत्रै-कादशन्यासेषु मातृकान्यासः प्रथमः । षडङ्गन्यासो द्वितीयः । ततः— ओं ह्रीं ब्रह्माणी मे पूर्वं पातु । २ महालक्ष्मीर्मे ईशान्यां पातु । २ व्योमेश्वरी मे ऊर्ध्वं पातु । २ सप्तद्वीपेश्वरी मे मध्यं पातु । २ नागे-श्वरी मेऽधः पातु । इति तृतीयो न्यासः ॥ ततः— ओंह्रीं मम पूर्वाङ्गं नन्दजा पातु नमः । एवं २ दक्षिणाङ्गं रक्तदन्तिका०, २ पश्चिमाङ्गं शाकम्भरी०, २ वामाङ्गं दुर्गा०, २ मूर्धादिपादान्तं भीमा०, २ पादा-दिमूर्धान्तं भ्रामरी पातु नमः । इति चतुर्थो न्यासः ॥ पादादिनाभिपर्यन्तं २ ब्रह्मा पातु नमः । नाभेः कण्ठपर्यन्तं २ विष्णुः पातु नमः । कण्ठाद्ब्रह्मरन्ध्रान्तं २ रुद्रः पातु नमः । पादद्वये २ हंसः पातु नमः । नेत्रयोः २ वृषभः पातु नमः । सर्वाङ्गे २ गजाननः पातु नमः । ब्रह्मरन्ध्रे २ हरिः पातु नमः । मध्य-देहे २ महालक्ष्म्यै नमः । मस्तके २ सरस्वत्यै नमः । पादयोः २ महालक्ष्म्यै नमः । करयोः २ सिंहाय नमः । नेत्रयोः २ परमहंसाय नमः । पादयोः २ महिषसहितप्रेताय नमः । सर्वाङ्गे २ महेशाय नमः । पुनः सर्वाङ्गे २ चण्डिकायै नमः । इति षष्ठो न्यासः । ततो ब्रह्मरंध्रे ओंऐं नमः । दक्षिणकर्णे ओंह्रीं नमः । वामकर्णे ओंक्लीं नमः । दक्षिणनेत्रे ओंचां नमः । वामनेत्रे ओंमुं नमः । दक्षनासायां ओंडां नमः । वाम-नासायां ओंयैं नमः । मुखे ओंविं नमः । लिङ्गे ओंच्चें नमः । इति सप्तमो न्यासः ॥ ततो गुदे ओंऐं नमः । लिङ्गे ओंह्रीं नमः । मुखे ओंक्लीं नमः । वामनासायां ओंचां नमः । दक्षनासायां ओंमुं नमः । वामनेत्रे ओंडां नमः । दक्षनेत्रे ओंयैं नमः । वामकर्णे ओंविं नमः । दक्षकर्णे ओंच्चें नमः । इत्यष्टमो न्यासः ॥

स्वपूर्वाङ्गे[1] मूर्धादिपादान्तं मूलमन्त्रमुच्चार्य नमः । एवं दक्षिणपार्श्वे, पृष्ठभागे, वामभागे, पुनर्वामे, पुनर्दक्षभागे, पूर्वाङ्गे व्यापकत्वेन न्यसेत्, इति नवमो न्यासः ॥ ततो मूलमन्त्रमुच्चार्य हृदयाय नमः । इत्येवं षडङ्गन्यासं कुर्यात् । इति दशमो न्यासः ॥ 'खड्गिनी शूलिनी घोरा' इत्येकं श्लोकं कृष्णवर्णं ध्यात्वा सर्वाङ्गे व्यापकम् । 'शूलेन पाहि नो देवि' इत्यादि 'रक्ष सर्वतः' इत्यन्तं श्लोकचतुष्टयं बालार्कवर्णं ध्यायन् व्यापकम् । 'सर्वस्वरूपे सर्वेशे' इत्यादि 'चण्डिके त्वां नता वयम्' इत्यन्तं श्लोकपञ्चकं शुद्धस्फटिकसङ्काशं ध्यायन् सर्वाङ्गे व्यापकं न्यसेत् । इति एकादशो न्यासः ॥ अथ स्वहृदये वक्ष्यमाणं पूजापीठं विभाव्य तन्मध्ये मूलमन्त्रस्य बीजत्रयं ध्यात्वा मध्यबीजे श्रीमहालक्ष्मीं सर्वदेवशरीरतेजसोद्भूतां ध्यायेत्—

सर्वदेवशरीरेभ्यो याविर्भूतामितप्रभा । विचित्रजघना चित्रमाल्याम्बरविभूषणा ॥ १ ॥
चित्रानुलेपना कान्तिरूपसौभाग्यशालिनी । अष्टादशभुजा पूज्या सा सहस्रभुजा सती ॥ २ ॥
आयुधान्यत्र वक्ष्यन्ते दक्षिणाधःकरक्रमात् । अक्षमाला च कमलं बाणोऽसी मुसलं गदा ॥ ३ ॥
चक्रं त्रिशूलं परशुः शङ्खो घण्टा च पाशकः । शक्तिर्दण्डश्चर्म चापः पानपात्रं कमण्डलुः ॥ ४ ॥
अलङ्कृतभुजामेभिरायुधैः कमलासनाम् । सर्वदेवमयीमीशां महालक्ष्मीमिमां नृप ॥ ५ ॥
पूजयन् सर्वदेवानां लोकानां च प्रभुर्भवेत् । .... ॥

इति महालक्ष्मीं ध्यात्वा प्रथमबीजे महाकालीं ध्यायेत् ॥

दशवक्त्रा दशभुजा दशपादाञ्जनप्रभा । विशालया राजमाना त्रिंशल्लोचनमालया ॥ १ ॥
स्फुरद्दशनदंष्ट्रा सा भीमरूपापि भूमिप । रूपसौभाग्यकान्तीनां सा प्रतिष्ठा महाश्रियाम् ॥ २ ॥
खड्गबाणगदाशूलचक्रपाशभुशुण्डिभृत् । परिघं कार्मुकं शीर्षं निश्च्योतद्रुधिरं दधौ ॥ ३ ॥
एषा सा वैष्णवी माया कालरात्रिर्दुरत्यया । आराधिता वशीकुर्यात् पूजाकर्तुश्चराचरम् ॥ ४ ॥

इति महाकालीं ध्यात्वा महालक्ष्म्या वामभागे सरस्वतीं तृतीयबीजे ध्यायेत् —

गौरीदेहात् समुद्भूता या सत्त्वैकगुणान्विता । साक्षात् सरस्वती प्रोक्ता शुम्भासुरनिबर्हिणी ॥१॥
दधानाष्टभुजा बाणान् मुसलं चक्रशूलभृत् । शङ्खं च लाङ्गलं घण्टां कार्मुकं वसुधाधिप ॥ २ ॥
एषा संपूजिता भक्त्या सर्वज्ञत्वं प्रयच्छति । .... ॥

इति महासरस्वतीं च ध्यात्वा वक्ष्यमाणपीठपूजापुरःसरं महालक्ष्मीं साङ्गां सावरणां मानसोपचारैः स्वमूलाधारे आत्मादिचतुष्टयरूपं चतुरश्रं कुण्डल्यग्निसमुज्ज्वलं ध्यात्वा, मूलमन्त्रमुच्चार्य "अहन्तां जुहोमि स्वाहा" पुनर्मूलमुच्चार्य "असत्यं जुहोमि स्वाहा" इत्येवं अहन्तापैशुन्यकामक्रोधलोभमोहमदमात्सर्याणि सुषुम्णारूपकस्रुक्मनःस्रुवेण पृथक् पृथग् हुत्वा, निर्दग्धनिखिलवैरिगणः स्थिरचित्तो मूलमन्त्रं यथाशक्ति जपित्वा जपं समर्प्य बाह्यपूजां समारभेत् ॥ तत्र स्वर्णादिपीठे कुङ्कुमादिना षट्कोणं तद्बहिर्वृत्तं तदग्रे सकेसरमष्टदलं तद्बहिर्वृत्तं तद्बहिश्चतुर्द्वारयुतं चतुरश्रत्रयं रचयेत्, इति पूजाचक्रं निर्माय, षट्कोणमध्ये वाग्भवमायाकामराजबीजत्रयं पङ्क्त्याकारेण विलिख्य स्वाग्रादिषट्कोणेषु प्रादक्षिण्येन च अकारादिबीजषट्कं विलिखेत् । ततोऽर्घ्यादिपात्राण्यासाद्य पूजोपकरणानि संप्रोक्ष्य "ॐ ह्रीं हंसः सोऽहं स्वाहा" इति मन्त्रेण स्वशरीरं गन्धादिभिरलङ्कृत्य, स्वात्मानं देवीरूपं विभाव्य प्राग्वत् मूलाधारे चतुरस्रं कुण्डलिरू-

---

१ 'पूर्वभागे' ग. पाठ ।

पद्मामध्ये संचिन्त्य, मूलं०

धर्माधर्महविर्दीप्त आत्माग्नौ मनसा स्रुचा। सुषुम्णावर्त्मना नित्यमक्षवृत्तीर्जुहोम्यहं स्वाहा ॥

एवं पापं जुहोमि स्वाहा, इत्थं पुण्यपापकृत्याकृत्यसङ्कल्पविकल्पधर्मान् हुत्वा, पुनर्मूलं०

प्रकाशामर्शहस्ताभ्यामवलम्ब्योन्मनीस्रुचम्। धर्माधर्मकलास्नेहपूर्णां वह्नौ जुहोम्यहम् ॥

अधर्मं जुहोमि स्वाहा, इति पूर्णाहुतिं हुत्वा देवीरूपमात्मानं ध्यात्वा मूलमन्त्रं यथाशक्ति जपित्वा जपं समर्प्य, पूजापीठमर्घ्योदकेनाभ्युक्ष्य, षट्कोणे ओंकारपीठाय नमः। अष्टदले ओं पूर्णगिरिपीठाय नमः। चतुरस्रे ओं कामपीठाय नमः। इति संपूज्य, पीठाद्बहिश्चतुर्दिक्षु ओं गंगणेशाय नमः, ओं क्षंक्षेत्रपालाय नमः, ओं दुंदुर्गायै नमः, ओं वंवटुकाय नमः, इति संपूज्याग्नेयादिकोणेषु ओं जंजयायै नमः, ओं विंविजयायै०, ओं जंजयन्त्यै०, ओं अंअपराजितायै नमः। पद्मनालमूले आं आधारशक्त्यै नमः, कूं कूर्माय नमः, शें शेषाय०, पृं पृथिव्यै०, नां नालाय०, पं पद्माय०, इति संपूज्याष्टदलकर्णिकायां षट्कोणाद्बहिः ओं विं विष्णुमायायै नमः, एवं चें चेतनायै०, बुं बुद्ध्यै०, निं निद्रायै०, क्षुं क्षुधायै०, इति पञ्चशक्तीः संपूज्य, दक्षिणदिशि ओं छां छायायै नमः, शं शक्त्यै, तृं तृष्णायै०, क्षां क्षान्त्यै०, जां जात्यै०, लं लज्जायै०, इति शक्तिषट्कं संपूज्य, पश्चिमदिशि ओं शां शान्त्यै नमः, श्रं श्रद्धायै०, कां कान्त्यै०, लं लक्ष्म्यै०, धृं धृत्यै०, वृं वृत्यै०, इति शक्तिषट्कं संपूज्य, उत्तरदिशि ओं स्मृं स्मृत्यै नमः, दं दयायै०, तुं तुष्ट्यै०, पुं पुष्ट्यै०, मां मात्रे०, भ्रां भ्रान्त्यै०, इति शक्तिषट्कं संपूजयेदिति प्रादक्षिण्येन त्रयोविंशतिदेवताः संपूज्य, मध्यबीजे मूलं० "श्रीमहालक्ष्म्या मूर्तये नमः" इति मूर्तिं संपूज्य, कराभ्यां पुष्पाञ्जलिमादाय हृदयकमले यथोक्तरूपां साङ्गां सावरणां महालक्ष्मीं ध्यात्वा, तत्तेजोरूपतामादाय सुषुम्णावर्त्मना ब्रह्मरन्ध्रं नीत्वा प्रवहन्नासारन्ध्रेण पुष्पाञ्जलौ संयोज्य मूलेन तत्तेजः समानीय,

ध्यायामि मनसा दुर्गां नाभिमध्ये व्यवस्थिताम्। आवाहयेत् ततो दुर्गां संसारभयतारिणीम् ॥ १ ॥

कल्याणजननीं सत्यां कामदां करुणाकराम्। अनन्तशक्तिसंपन्नां दुर्गामावाहयाम्यहम् ॥ २ ॥

महापद्मवनान्तःस्थे कारणानन्दविग्रहे। सर्वभूतहिते मातरेह्येहि परमेश्वरि ॥ ३ ॥

इति पुष्पाञ्जलिप्रक्षेपेणावाह्य, आवाहनादिनवमुद्राः प्रदर्श्य,

देवेशि भक्तिसुलभे सर्वावरणसंयुते। यावत् त्वां पूजयिष्यामि तावत् त्वं सुस्थिरा भव ॥ ४ ॥

इति प्रार्थ्य,

ओं दुर्गे देवि सुरेशानि ज्ञानमार्गप्रदे शिवे। आसनं मम भूत्यर्थं गृहाण त्वं सुरेश्वरि ॥ ५ ॥

इत्यासनम्।

ओं स्वागतं कुशलं पृच्छे महादेवि महेश्वरि। सुस्वागतं त्वया भद्रे कृपया भक्तवत्सले ॥ ६ ॥

इति स्वागतम्।

जगत्पूज्ये त्रिलोकेशि दैत्यदानवभञ्जनि। अष्टाङ्गार्घ्यं गृहाण त्वं देवि विश्वार्तिहारिणि ॥ ७ ॥

इत्यर्घ्यम्।

कात्यायनि महादुर्गे चामुण्डे शङ्करप्रिये। पाद्यं गृहाण देवेशि भद्रकालि नमोऽस्तु ते ॥ ८ ॥

इति पाद्यम्।

सर्वलोकस्य या माता या माता लोकपावनी। ददाम्याचमनं तस्यै महालक्ष्म्यै प्रयत्नतः ॥ ९ ॥

इत्याचमनीयम् ।

कपिलादधि कुन्देन्दुधवलं मधुसंयुतम् । स्वर्णपात्रस्थितं देवि मधुपर्कं गृहाण मे ॥ १० ॥

इति मधुपर्कम् ।

कर्पूरवासितं वारि निर्मलं शुद्धिहेतुकम् । गृहाण परमेशानि पुनराचमनीयकम् ॥ ११ ॥

इति पुनराचमनीयम् ।

ज्ञानमूर्ते भद्रकालि दिव्यमूर्ते सुरेश्वरि । स्नानं गृहाण देवेशि तीर्थोदकविभूषितम् ॥ १२ ॥

इति स्नानम् ।

वस्त्रं स्वच्छं महार्हं वै पट्टसूत्रविनिर्मितम् । गृहाण सुभगे देवि मे दुकूलं सुरार्चिते ॥ १३ ॥

इति वस्त्रम् ।

सुरासुरशिरोरत्ननिघृष्टचरणाम्बुजे । अलङ्कारान् गृहाण त्वं नानारत्नविभूषितान् ॥ १४ ॥

इति अलङ्कारः ।

श्रीखण्डागुरुकर्पूररोचनानाभिसंयुतम् । गृहाण गन्धं मे देवि सर्वकामफलप्रदे ॥ १५ ॥

इति चन्दनम् ।

नानापुष्पविचित्राढ्यां पुष्पमालां सुशोभिताम् । प्रयच्छामि महादेवि गृहाण त्वं सुरेश्वरि ॥ १६ ॥

इति पुष्पाणि । इति पुष्पान्तानुपचारानुपचर्य, श्रीभगवति परिवारपूजार्थमनुज्ञां देहि इति प्रार्थ्य, मध्ये प्रथमबीजे ॐ महासरस्वत्यै नमः । तृतीयबीजे ॐ महाकाल्यै नमः । महालक्ष्म्याः पृष्ठे ब्रह्मसरस्वतीभ्यां नमः । महासरस्वतीपृष्ठे रुद्रगौरीभ्यां नमः । महाकाल्याः पृष्ठे हृषीकेशलक्ष्मीभ्यां नमः । महालक्ष्म्या वामाग्रे मं महिषासुराय नमः । दक्षाग्रे सिं सिंहाय नमः, इति संपूज्य षट्कोणेषु पूर्वादि ॐ नन्दजायै नमः, ॐ रक्तदन्तिकायै०, ॐ शाकम्भर्यै०, ॐ दुर्गायै०, ॐ भीमायै०, ॐ भ्रामर्यै नमः इति संपूज्य, षट्कोणाद्बहिः कर्णिकायामेवं षडङ्गानि संपूज्य, अष्टदलेषु ब्राह्म्याद्यष्टमातृकाः संपूज्य, चतुरस्रे प्रथमवीथ्यामिन्द्रादीन्, द्वितीयवीथ्यां वज्रादीन् संपूज्य, मूलं० साङ्गायै सपरिवारायै श्रीमहालक्ष्म्यै नमः इति पुष्पाञ्जलीन् दद्यात् ।

गुग्गुलं घृतसंयुक्तमगुर्वादिसमाहितम् । दशाङ्गं गृहाण धूपं भद्रकालि नमोऽस्तु ते ॥ १७ ॥

इति धूपम् ।

रक्तसूत्रलसद्वर्ति गोघृतेन च पूरितम् । दीपं गृहाण देवेशि नमस्त्रैलोक्यसुन्दरि ॥ १८ ॥

इति दीपम् ।

दिव्यान्नं रससंपुष्टं नानाभक्ष्यैस्तु संस्कृतम् । चोष्यपेयसमायुक्तमन्नं देवि गृहाण मे ॥ १९ ॥

इति नैवेद्यम् । इति नैवेद्यं समर्प्य देवीं भुञ्जानां भावयन् मूलं दशवारं जपित्वा शुद्धोदकं देव्यै निवेद्य, स्मार्ताग्नौ मूलेन पञ्चविंशत्याहुतीर्हुत्वा षडङ्गमन्त्रैः षडाहुतीः, आवरणदेवतानामेकैकामाहुतिं हुत्वा पूजास्थानमागत्य, स्ववामाग्रे त्रिकोणमण्डलेऽक्षतयवयुतं साधारबलिपात्रं निधाय "ॐह्रीं सर्वविघ्नकृद्भ्यः सर्वभूतेभ्यो हुं फट्" सर्वभूतेभ्य एष बलिर्नमः । इति मन्त्रेण बलिमुत्सृज्य देव्यै उत्तरापोशानादिकं दत्त्वा, ततः

गृहाण देवि ताम्बूलं कर्पूरेण सुवासितम् । पूगीफलसमायुक्तं सचूर्णं मुखमण्डनम् ॥ २० ॥

इति ताम्बूलम् ।

मङ्गले कालिके दुर्गे महिषासुरमर्दनि । नीराजनं मया दत्तं गृहाण सुरसुन्दरि ॥ २१ ॥

इति नीराजनम् ।

दुर्गे देवि नमस्तुभ्यं सकलासुरनाशिनि । पुष्पाञ्जलिं गृहाण त्वं मया दत्तं सुरार्चिते ॥ २२ ॥

इति पुष्पाञ्जलिः ।

सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके । शरण्ये त्र्यम्बके दुर्गे कात्यायनि नमोऽस्तु ते ॥ २३ ॥

इति नमस्कारः ।

मया जन्मसहस्रेषु अर्जितं पापसंचयम् । तत्सर्वं नाशय क्षिप्रं प्रदक्षिणपदे पदे ॥ २४ ॥

इति प्रदक्षिणम् ।

पूजायाः सद्गुणार्थं तु दक्षिणा दीयते मया । तां गृहाण महेशानि पूजां मे सफलां कुरु ॥ २५ ॥

इति हिरण्यम् ।

महिषघ्नि महामाये चामुण्डे पापहारिणि । यशो देहि धनं देहि तव भक्तिं च देहि मे ॥ २६ ॥

इति प्रार्थना । ततो मूलमन्त्रं यथाशक्ति जपित्वा जपं समर्प्य सप्तशतीपाठं कुर्यात् ॥ तत्र अद्येत्यादिसङ्कल्पं कृत्वा, प्रथमचरित्रस्य ब्रह्मा ऋषिः, गायत्री छन्दः, महाकाली देवता, रक्तदन्तिका बीजं, नन्दा शक्तिः, अग्निस्तत्त्वं प्रथमचरित्रजपे विनियोगः । मध्यमचरित्रस्य विष्णुर्ऋषिः, पंक्तिश्छन्दः, महालक्ष्मीर्देवता, दुर्गा बीजं, शाकम्भरी शक्तिः, वायुस्तत्त्वं मध्यमचरित्रजपे विनियोगः । उत्तमचरित्रस्य रुद्र ऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, महासरस्वती देवता, भ्रामरी बीजं, भीमा शक्तिः, सूर्यस्तत्त्वं उत्तमचरित्रजपे विनियोगः, इति विन्यस्य पठेत् ॥ पूजायन्त्रस्य चतुरस्राद्बहिः प्राच्यां ऍं उड्याणपीठाय नमः, मुण्डेश्वरनाथाय नमः, मुण्डाम्बापादुकां पूजयामि नमः । एवं आग्नेये ऍं मातृकापीठाय०, मातृकाचक्रेश्वरनाथाय०, मातृकाम्बापा० । दक्षिणे ऍं जालन्धरपीठाय०, जालामुखनाथाय०, जालाम्बापा० । नैर्ऋत्ये ऍं कोलापुरपीठाय०, कोलापुरेश्वरनाथाय०, कोलाम्बापा० । पश्चिमे ऍं पूर्णगिरिपीठाय नमः, पूर्णेश्वरनाथाय०, पूर्णाम्बापा० । वायव्ये ऍं चौहारपीठाय०, चौहारनाथाय०, चौहाराम्बापा० । उत्तरे ऍं कोलगिरिपीठाय०, कोलनाथाय०, कोलाम्बापा० । ऐशान्यां ऍं कामरूपपीठाय०, कामरूपनाथाय०, कामाम्बापा० । मध्ये ऍं योगिनीपीठाय नमः । तत आग्नेयादिकोणेषु वेतालान् पूजयेत्, अग्निमुखाय नमः, प्रेतवाहनाय० ज्वालामुखाय नमः, धूम्राक्षाय नमः । ततो मध्ये षट्कोणेषु गुरुभ्यो नमः, परमगुरुभ्यो०, परमेष्ठिगुरुभ्यो०, गणेशाय०, हरये०, हराय नमः । ततो मध्ये देवीपृष्ठभागे महालक्ष्मीहृषीकेशाभ्यां नमः, सरस्वतीविरिञ्चिभ्यां०, उमामहेश्वराभ्यां० । दक्षिणे कालाय०, रुद्राय०, महासिंहाय० । वामे मृत्यवे०, मध्ये विजयाय०, गणपाय०, महिषाय०, चण्डिकायै०, । उत्तरे कालाय०, दक्षिणे यमाय नमः । इति संपूज्य योनिमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥

अथ जातवेदसादिमन्त्राः—ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय पूर्वोक्तवद्गुरुध्यानाजपास्नानसंध्याभूतशुद्ध्यादिमातृकान्यासान्तं विधाय, मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा मन्त्रन्यासान् कुर्यात् ॥ अस्य श्रीजातवेदसे—महामन्त्रस्य मरीचिकश्यप ऋषिः, त्रिष्टुप् छन्दः, जातवेदसेऽग्निस्वरूपिणी दुर्गा देवता ममाभीष्टसिद्ध्यर्थे विनियोगः । मरीचिकश्यपऋषये नमः शिरसि, त्रिष्टुप्छन्दसे नमो मुखे, जातवेदसेऽग्निस्व-

रूपिणीदुर्गादेवतायै नमो हृदि, ममाभीष्टसिद्ध्यर्थे विनियोगाय नमः सर्वाङ्गेषु । जातवेदसे हृदयाय नमः, सुनवाम सोममरातीयतो शिरसे स्वाहा, निदहाति वेदः शिखायै वषट्, स नः पर्षदति कवचाय हुं, दुर्गाणि विश्वा नावेव नेत्रत्रयाय वौषट्, सिन्धुं दुरितात्यग्निः अस्त्राय फट् । एवमङ्गुलीन्यासः ॥

ओं जां नमो दक्षपादाङ्गुष्ठे । ओं तं नमो वामे । ओं वें नमो दक्षगुल्फे । ओं दं नमो वामे । ओं सें नमो दक्षजङ्घायां । ओं सुं नमो वामायां । ओं नं नमो दक्षजानुनि । ओं वां नमो वामे । ओं मं नमो दक्षोरौ । ओं सों नमो वामे । ओं मं नमो दक्षकट्यां । ओं अरां नमो वामायां । ओं तीं नम अन्धुनि । ओं यं नमो नाभौ । ओं तों नमो हृदि । ओं निं नमो दक्षस्तने । ओं दं नमो वामस्तने । ओं हां नमो दक्षपार्श्वे । ओं तिं नमो वामपार्श्वे । ओं वें नमो पृष्ठे । ओं दः नमो दक्षस्कन्धे । ओं सं नमो वामे । ओं नः नमो मध्ये । ओं पं दक्षबाहुमूले । ओं रं नमो वामे । ओं षं नमो दक्षोपबाहौ । ओं दं नमो वामे । ओं तिं नमो दक्षकूर्परे । ओं दुं नमो वामे । ओं गां नमो दक्षप्रकोष्ठे । ओं णिं नमो वामे । ओं विं नमो दक्षमणिबन्धादितलान्ते । ओं श्वां नमो वामे । ओं नां नमो मुखे । ओं वें नमो दक्षनासिकायां । ओं वं नमो वामायां । ओं सिं नमो दक्षनेत्रे । ओं न्धुं नमो वामे । ओं दुं नमो दक्षकर्णे । ओं रिं नमो वामे । ओं तां नमो ललाटे । ओं त्यं नमो मस्तिष्के । ओं ग्निः नमो मूर्ध्नि । इत्यक्षरन्यासः ॥

जात शिखायां । वेदसे ललाटे । सुनवाम कर्णयोः । सोमं नासिकायां । अराती चक्षुषोः । यत ओष्ठयोः । नि दन्तेषु । दहाति तालुनि । वेदः जिह्वायां । स ग्रीवायां । नः बाह्वोः । पर्षत् स्तनयोः । अति हृदये । दुः कुक्षौ । गाणि नाभौ । विश्वा पृष्ठे । नावा पार्श्वौ । इव वृषणयोः । सिन्धुं शिश्ने । दुः कट्योः । इता ऊर्वोः । अति जङ्घयोः । अग्निः पादयोः । अग्नी रक्षतु । इति पदन्यासे सृष्टिः ॥ ततः समग्रमन्त्रेण व्यापकं विन्यस्य,

जातवेदसे पादयोः । सुनवाम अङ्गुलीषु । सोमं जानुनोः । अरातीयतो ऊर्वोः । नि गुह्ये । दहाति कट्योः । वेदः नाभौ । स हृदये । नः पृष्ठे । पर्षत् बाह्वोः । अति कण्ठे । दुर्गाणि वक्त्रे । विश्वा चक्षुषोः । नावेव नासिकयोः । सिन्धुं कर्णयोः । दुरिता ललाटे । अति मुकुटे । अग्निः मूर्ध्नि ॥

पादयोः विष्णवे नमः । हृदि ब्रह्मणे नमः । मूर्ध्नि परमात्मने नमः । शिखायां सप्तऋषिभ्यो नमः । नासिकायां सप्तवायुभ्यो नमः । चक्षुषोः शशिभास्कराभ्यां नमः । श्रोत्रयोः अश्विनीयदेवाभ्यां नमः । जिह्वायां सरस्वत्यै नमः । वाचि अग्नये नमः । दन्तेषु मरुद्भ्यो नमः । कण्ठे देवेभ्यो नमः । हृदि वरुणाय नमः । उदरे हव्यवाहनाय नमः । कुक्षौ पृथिव्यै नमः । कट्यां नवग्रहेभ्यो नमः । नाभौ मेरवे नमः । अस्त्रे जातवेदसे नमः । शिखायां आज्यस्थाल्यै नमः । शिरसि आज्याय नमः । नेत्रयोः ज्योतिषे नमः । कवचे बर्हिषे नमः ॥ उद्यन्तः शक्तिः ज्वलन्तः प्रहरणं बद्धगोधाङ्गुलित्राणं,

यस्याः सिंहो रथे युक्तो व्याघ्रा यस्यानुगामिनः । तामिमां रुद्रसंयुक्तां दुर्गामावाहयाम्यहम् ॥

आयातु दुर्गा दुर्गरूपा अभयं मे ददातु तां दुर्गां कुमारीमृषिभिश्च पूजितां शरणमहं प्रपद्ये । ओं दुर्गायै नमः, ओं याम्यै०, ओं रौद्र्यै०, ओं आदित्यायै०, ओं कात्यायन्यै०, ओं गौर्यै०, ओं धात्र्यै०, ओं शक्त्यै०, ओं चामुण्डायै०, ओं सरस्वत्यै०, इति नवशक्तियुक्तां.

शङ्खं खेटं तथा बाणान् वामे चाभयदायिनीम् । धनुश्चक्रं तथा पात्रं दक्षिणे सुवरप्रदम् ॥
चक्रखड्गशराञ्छूलं लोहमुष्टिं च तोमरम् । वलयं भिण्डिपालं च दधानां चोत्तरे भुजे ॥
परिघं चाङ्कुशं चैव धारयन्तीं त्रिलोचनाम् । सिध्यन्ति सर्वकार्याणि निश्चितं हि द्विजोत्तम ॥

ऋग्वेदसंस्तुता देवी कश्यपेन प्रकीर्तिता । जातवेदःप्रभां देवीं भुक्तिमुक्तिविधायिनीम् ॥

मेरुपर्वतकुभां व्याघ्रानुसारिणीं सिंहचतुर्मुखवाहिनीमष्टादशभुजां शुक्लवस्त्रां शुक्लवासिनीं सर्वाभरणभूषितां जातवेदसेदेवीं ध्यात्वा मानसैरुपचारैः संपूज्य, तदेव देवीस्वरूपं स्वात्मानमित्यभेदभावनां कृत्वा रक्षाषडङ्गं कुर्यात् । ओं हरहरिणि मालिनि शूलिनि दुष्टग्रहनिवारिणिभ्यां स्वाहा हृदयाय नमः । अग्नितेजोज्वालामालिनि शिरसे स्वाहा । चन्द्रतेजोज्वालामालिनि शिखायै वषट् । ब्रह्मतेजोज्वालामालिनि कवचाय हुं । आदित्यतेजोज्वालामालिनि नेत्रत्रयाय वौषट् । विष्णुतेजोज्वालामालिनि सर्वतेजोज्वालामालिनि ज्वलज्ज्वालामालिनि शूलिनि दुष्टग्रहनिवारिणि देवि दह जातवेदससंभूते स्वाहा अस्त्रायफट् । इति षडङ्गं कृत्वा,

"ओं जातवेदसे सुनवाम सोमं सुरासुरैर्द्विजगणैः पिशाचोरगराक्षसैः रात्रौ भये समुत्पन्ने अरातीयतो निदहाति वेदः राजद्वारे भये घोरे संग्रामे शत्रुसङ्कटे सर्वं रक्षति दुरितं सनः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा महद्भये समुत्पन्ने स्मरन्ति च पठन्ति सर्वं तरति दुर्गा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः" इति पठन् स्वात्मानं स्वप्रकाशचिदानन्दमग्नं देवतामयं ध्यात्वा मूलषडङ्गं कुर्यात् । ओं जातवेदसे सुनवाम हलाहलिनि ज्वलज्ज्वालामालिनि वज्रगोधाङ्गुलित्राणिनि हृदयाय नमः । सोममरातीयतो हलाहलिनि ज्वलज्ज्वालामालिनि वज्रगोधाङ्गुलित्राणिनि शिरसे स्वाहा । निदहाति वेदः हलाहलिनि ज्वलज्ज्वालामालिनि वज्रगोधाङ्गुलित्राणिनि शिखायै वषट् । स नः पर्षदति हलाहलिनि ज्वलज्ज्वालामालिनि वज्रगोधाङ्गुलित्राणिनि कवचाय हुं । दुर्गाणि विश्वा नावेव हलाहलिनि ज्वलज्ज्वालामालिनि वज्रगोधाङ्गुलित्राणिनि नेत्रत्रयाय वौषट् । सिन्धुं दुरितात्यग्निः हलाहलिनि ज्वलज्ज्वालामालिनि वज्रगोधाङ्गुलित्राणिनि अस्त्रायफट् । इति षडङ्गं कृत्वा मन्त्रेण सर्वाङ्गं व्याप्य, स्ववामभागे कलशस्थापनं कृत्वा, स्वदक्षिणभागे शङ्खं संस्थाप्य मध्येऽर्घ्यादिपात्राणि संस्थाप्य, देवीसूक्तेन देवीमभिषिच्य पीठपूजां कुर्यात् । ओं कालाग्निरुद्राय नमः । मण्डूकाय०, आधारशक्त्यै०, कूर्माय०, अनन्ताय०, वराहाय०, पृथिव्यै० । एवमुपर्युपरि संपूज्य, क्षीरसमुद्राय नमः, श्वेतद्वीपाय०, कल्पवृक्षाय नमः, रत्नवेदिकायै नमः, । रत्नसिंहासनाय नमः । आग्नेयादि धर्माय०, ज्ञानाय०, वैराग्याय०, ऐश्वर्याय०, एते पादरूपिणः ॥ अधर्माय०, अज्ञानाय०, अवैराग्याय०, अनैश्वर्याय०, एते सिंहासनगात्ररूपिणः, इति सम्पूज्य, तदुपरि ह्रीं मायायै०, ह्रीं विद्यायै० । तदुपरि आनन्दकन्दाय०, संविन्नालाय०, प्रकृतिमयपत्रेभ्यो०, विकारमयकेसरेभ्यो०, पञ्चाशद्वर्णबीजाढ्यसर्वतत्त्वरूपायै कर्णिकायै० । तदधः अं अर्कमण्डलाय०, सं सोममण्डलाय०, रं वह्निमण्डलाय०, सं सत्त्वाय०, रं रजसे०, तं तमसे०, अं अन्तरात्मने०, आं आत्मने०, पं परमात्मने०, ह्रीं ज्ञानात्मने०, आत्मतत्त्वाय०, मायातत्त्वाय०, विद्यातत्त्वाय०, कलातत्त्वाय०, मध्ये परमतत्त्वाय०, इति संपूज्य केसरेषु पूर्वाद्यष्टदिक्षु मध्ये च पीठशक्तीः प्रपूजयेत् । ह्रीं जं जयायै०, ह्रीं विं विजयायै०, ह्रीं भं भद्रायै०, ह्रीं भं भद्रकाल्यै०, ह्रीं सुं सुमुख्यै०, ह्रीं दुं दुर्मुख्यै०, ह्रीं व्यां व्याघ्रमुख्यै०, ह्रीं सिं सिंहमुख्यै०, मध्ये—ह्रीं दुं दुर्गायै०, इति संपूज्य 'ओं वज्रनखदंष्ट्रायुधाय महासिंहाय हुं फट् नमः, इति पीठं संपूज्य, तदुपरि मूलमन्त्रमुच्चरन् देवीयन्त्रं संस्थाप्यावाहनं कुर्यात् ।

यस्याः सिंहो रथे युक्तो व्याघ्रा यस्यानुगामिनः । तामिमां रुद्रसंयुक्तां दुर्गामावाहयाम्यहम् ॥

इत्यावाह्य आवाहिता भव, आस्थापिता भव, सन्निरोधिता भव, संमुखी कृता भव, अवगुण्ठिता भव, सकलीकृता भव, परमीकृता भव, अमृतीकृता भव, इत्युच्चरन् तत्तन्मुद्राः प्रदर्शयेत् ॥ ध्यानम्—

विद्युद्दामसमप्रभां मृगपतिस्कन्धस्थितां भीषणां
कन्याभिः करवालखेटविलसद्धस्ताभिरासेविताम् ।
हस्तैश्चक्रगदासिखेटविशिखं चापं गुणं तर्जनीं
बिभ्राणामनलात्मिकां शशिधरां दुर्गां त्रिनेत्रां स्मरेत् ॥

इति ध्यात्वा, मूलमन्त्रेणार्घ्यपाद्याचमनीयमधुपर्कादिषोडशोपचारपूजां कृत्वा आवरणपूजामारभेत् । यथा आग्नेयकोणे जातवेदसे सुनवाम हृदयाय नमः । ईशानकोणे सोममरातीयतः शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्ये निदहाति वेदः शिखायै वषट् । वायव्ये स नः पर्षदति कवचाय हुं । मध्ये दुर्गाणि विश्वा-नावेव नेत्रत्रयाय वौषट् । पूर्वादिचतुर्दिक्षु सिन्धुं दुरितात्यग्निः अस्त्राय फट् । इति षडङ्गपूजाप्रथमावरणम् ॥

ततोऽष्टदलेषु पूर्वादिप्रादक्षिण्येन जातवेदसे नमः, सप्तजिह्वाय नमः, हव्यवाहनाय०, अश्वोदरजाय० वैश्वानराय०, कौमारतेजसे०, विश्वमुखाय०, देवमुखाय नमः । इति द्वितीयावरणम् ॥

ततः पत्राग्रेषु पूर्वादिचतुर्दिक्षु ॐ पृथिव्यात्मने०, सलिलात्मने०, अग्न्यात्मने०, वाय्वात्मने० । आग्नेयादिकोणेषु निवृत्त्यै०, प्रतिष्ठायै०, विद्यायै०, शान्त्यै नमः । इति तृतीयावरणम् ॥

ततः पूर्वादिकोणेषु (दिग्विदिक्षु) प्रादक्षिण्येन वचनात्मिकाभिमुखीभ्योऽधोमुखीभ्यः स्त्रीदेवताभ्यो नमः०, ॐ जां जागरायै०, ॐ तं तपनायै०, ॐ वें वेदगर्भायै०, ॐ दं दहनरूपिण्यै०, ॐ सें सेन्दुखण्डायै० । शब्दस्पर्शरूपरसगन्धात्मिकाभिमुखीभ्यस्तिर्यङ्मुखीभ्यः स्त्रीदेवताभ्यो नमः, ॐ सुं सुम्भद्रन्त्यै०, ॐ नं नभश्चारिण्यै०, ॐ वां वागीश्वर्यै०, ॐ मं मन्दवाहायै०, ॐ सों सोमरूपायै० । पादकौशिकमयात्मिकाभिमुखीभ्यस्तिर्यङ्मुखीभ्यः क्लीबदेवताभ्यो नमः । ॐ मं मनोजवायै०, ॐ मं मरुद्वेगायै०, ॐ रां रात्र्यै०, ॐ तीं तीव्रकोपायै०, ॐ यं यशोवत्यै०, ॐ तों तोयात्मिकायै० । षडूर्म्यात्मिकाभिमुखीभ्यः ऊर्ध्वमुखीभ्यः क्लीबदेवताभ्यो नमः । ॐ निं नित्यायै०, ॐ दं दयावत्यै०, ॐ हां हारिण्यै०, ॐ तिं तिरस्क्रियायै०, ॐ वें वेदमात्रे०, ॐ दः दमनप्रियायै० । सप्तधात्वात्मिकाभिमुखीभ्य उभयमुखीभ्यः क्लीबदेवताभ्यो नमः । ॐ सं समाराध्यायै०, ॐ नः नन्दिन्यै०, ॐ पं पराख्यै०, ॐ रं रिपुमर्दिन्यै०, ॐ षं षष्ठ्यै०, ॐ दं दण्डिन्यै०, ॐ तिं तिग्मायै० । पञ्चभूतात्मिकाभिमुखीभ्यस्तिर्यङ्मुखीभ्यः क्लीबदेवताभ्यो नमः । ओं दुंः दुर्गायै०, ओं गां गायत्र्यै०, ओं णि निरवद्यायै०, ओं विं विशालाक्ष्यै०, ओं श्वां श्वासोच्छ्वासायै० । कर्मेन्द्रियात्मिकाभिमुखीभ्य ऊर्ध्वमुखीभ्यः स्त्रीदेवताभ्यो नमः । ओं नां नादिन्यै०, ओं वें वेदनायै०, ओं वं वह्निगर्भायै०, ओं सिं सिंहवाहाह्वयायै०, ओं धुं धुर्यायै० । ज्ञानेन्द्रियात्मिकाभिमुखीभ्य ऊर्ध्वमुखीभ्यः स्त्रीदेवताभ्यो नमः । ओं दुं दुर्विषयायै०, ओं रिं रिरंसायै०, ओं तां तापहारिण्यै०, ओं त्यं त्यक्तदोषायै०, ओं निः निःसपत्नायै० । एताः प्रज्वलत्केशवदनाः भीमदंष्ट्रा भयापहा ध्येयाः । इति चतुर्थावरणम् ॥

ततस्तद्बहिः पूर्वादिदले लं इन्द्राय०, रं अग्नये०, मं (टं) यमाय०, क्षं निर्ऋतये०, वं वरुणाय०, यं वायवे०, सं कुबेराय०, हौं ईशानाय० । इति पञ्चमावरणम् ॥

ततस्तद्बहिः वं वज्रायुधाय०, शं शक्त्यायुधाय०, दं दण्डायुधाय०, खं खड्गायुधाय०, पां पा-

---

१ 'राय' ख. पाठः । २ 'दवना' क. पाठः ।

[illegible]धाय०, क्रौं अङ्कुशायुधाय०, गं गदायुधाय०, शूं शूलायुधाय० । इति षष्ठावरणम् ॥ एवं सं-
पूज्य नैवेद्यादिकं निवेद्य आरात्रिकापुष्पाञ्जल्यन्तं समर्प्य, मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा यथाशक्ति
जपित्वा "गुह्याति०" इति मन्त्रेण जपफलं समर्प्य पूर्वोक्तमन्त्रैर्दिक्पालेभ्यो बलिं हरेत् । एवं गा-
यत्रीजपद्विगुणसहितचतुश्चत्वारिंशत्सहस्राणि जपित्वा तिलसर्षपचित्रमूलसमिद्भिरुडुम्बरप्लक्षाश्वत्थसमिद्भिरा-
ज्याक्तहविष्यान्नेन दशांशतो होतव्यं, कृतपुरश्चरणो भवति । तत आग्नेयास्त्राधिकारी भवति ॥ तदु-
क्तं शारदाम्— (२१ । ३५)

आग्नेयमभिधास्यामि मन्त्रं सर्वार्थसाधनम् । मारीचः कश्यपः प्रोक्तो मुनिरस्य महामनोः ॥ १ ॥
त्रिष्टुप्छन्दो देवतात्र जातवेदोऽग्निरीरितः । नवभिः सप्तभिः षड्भिः सप्तभिः पुनरष्टभिः ॥ २ ॥
सप्तभिः मूलमन्त्रार्णैः षडङ्गविधिरीरितः । अङ्गुष्ठगुल्फजङ्घासु जानुनोरूरुयुग्मके ॥ ३ ॥
कट्यन्धुनाभिषु हृदि स्तनयोः पार्श्वयोः द्वयोः । पृष्ठतः स्कन्धयोर्मध्ये बाहुमूलोपबाहुषु ॥ ४ ॥
अकूर्परप्रकोष्ठेषु मणिबन्धतलेष्वपि । मुखनासाक्षिकर्णेषु मस्तमस्तिष्कमूर्धसु ॥ ५ ॥
क्रमेण विन्यसेद्वर्णान् मन्त्री मन्त्रसमुद्भवान् । शिखाललाटनयनकर्णौष्ठरदनास्वथ ॥ ६ ॥
सकण्ठबाहुहृत्कुक्षिकटिगुह्योरुजानुषु । जङ्घयोः पादयोर्न्यसेत् पदान्यस्य मनोः सुधीः ॥ ७ ॥
"विद्युद्दामसमप्रभां" इत्यादिध्यानम् ।
मन्त्रवर्णसहस्राणि जपेन्मन्त्रं विशालधीः । तदन्ते तिलसिद्धार्थचित्रमूलैः समिद्वरैः ॥ ८ ॥
क्षीरद्रुमाणामाज्येन हविष्यान्नैर्घृतप्लुतैः । चतुश्चत्वारिंशदाढ्यं चतुःशतसमन्वितम् ॥ ९ ॥
चतुःसहस्रं जुहुयादर्चिते हव्यवाहने । मण्डले सर्वतोभद्रे षट्कोणाङ्कितकर्णिके ॥ १० ॥
विधिना वक्ष्यमाणेन पीठं देव्याः प्रपूजयेत् । अथाख्यां विजयां भद्रां भद्रकालीमनन्तरम् ॥ ११ ॥
सुमुखीं दुर्मुखीसंज्ञां पश्चाद्व्याघ्रमुखीं पुनः । अथ सिंहमुखीं दुर्गां नव शक्तीः प्रपूजयेत् ॥ १२ ॥
आसनं सिंहमन्त्रेण दद्यादुक्तेन देशिकः । प्रणवानन्तरं वज्रनखदंष्ट्रायुधाय च ॥ १३ ॥
महासिंहाय वर्मास्त्रनतिः सिंहमनुः स्मृतः । मूर्तिं संकल्प्य मूलेन तस्यामावाह्य पूजयेत् ॥ १४ ॥
षडङ्गानि यथापूर्वं केसरेष्वर्चयेत् सुधीः । ग्न्यादिपादाष्टकोत्पन्ना मूर्तयोऽर्च्या बहिः पुनः ॥ १५ ॥
जातवेदाः सप्तजिह्वो हव्यवाहनसंज्ञकः । अश्वोदरजसंज्ञोऽन्यः पुनर्वैश्वानराह्वयः ॥ १६ ॥
कौमारतेजाः स्याद्विश्वमुखो देवमुखस्ततः । ततो भूसलिलाग्नीरानात्मनेन्तान् नमोन्वितान् ॥ १७ ॥
चतुर्दिक्षु समभ्यर्चेत् कोणेषु तत्कलाः पुनः । पूर्वादिदिक्षु संपूज्या जाग्राद्याः सार्णशक्तयः ॥ १८ ॥
जागरा तपना वेदगर्भा दहनरूपिणी । सेन्दुखण्डा सुम्भहन्त्री नभश्चारिण्यनन्तरम् ॥ १९ ॥
वागीश्वरी मन्दवाहा सोमरूपा मनोजवा । मरुद्वेगा रात्रिसंज्ञा तीव्रकोपा यशोवती ॥ २० ॥
तोयात्मिका पुनर्नित्या दयावत्यपि हारिणी । तिरस्क्रिया वेदमाता तत्परा दमनोप्रिया ॥ २१ ॥
समाराध्या नन्दिनी च पराकी रिपुमर्दिनी । षष्ठी च दण्डिनी तिग्मा दुर्गा गायत्र्यनन्तरम् ॥ २२ ॥

१ 'मदवहा' ख. पाठः । २ 'मदन' ख. पाठः ।

निरवद्या विशालाक्षी श्वासोद्वाहा च नादिनी । वेदना वह्निगर्भाख्या सिंहवाहाह्वया तथा ॥ २३ ॥

धुर्या दुर्विषया पश्चात् रिरंसा तापहारिणी । त्यक्तदोषा निःसपत्ना चत्वारिंशच्चतुर्युताः ॥ २४ ॥

लोकपालांस्ततोऽभ्यर्चेद्वज्राद्यायुधसंयुतान् । इत्थं जपादिभिः सिद्धे मन्त्रेऽस्मिन् साधकोत्तमः ॥ २५ ॥

आग्नेयास्त्राधिकारी स्यात् तद्विधानमिहोच्यते । .... ॥

अस्य श्री आग्नेयास्त्रमन्त्रस्य मरीचिपुत्रकश्यप ऋषिः त्रिष्टुप् छन्दः उग्रकृत्या देवता शत्रुक्षयार्थं जपे विनियोगः । प्रतिलोममन्त्रेण करशुद्धिं कृत्वा “ त्रिस्त्यतारिदु धुंसि ” अस्त्रायफट् । ‘ वचना श्वाविणि गोदु ’ नेत्रत्रयाय वौषट् । ‘ तिदषरप नः स ’ कवचाय हुं । दःवे तिहादनि ’ शिखायै वषट् । ‘ तोयतीराममसो ’ शिरसे स्वाहा । ‘ मवानसु सेदवेतजा ’ हृदयाय नमः । इति षडङ्गं कृत्वा, अक्षरन्यासपदन्यासान् प्रतिलोमेन कृत्वा गुरूपदिष्टमार्गेण ध्यात्वा, ब्रह्मास्त्रद्विगुणजपसहितं प्रतिलोममन्त्रं चतुश्चत्वारिंशत्सहस्रसंख्याकं जप्त्वा पञ्चगव्येन पक्त्वा चरुणा दशांशेन होमः कार्यः । अस्त्रसिद्धिर्भवति ॥

तथा—

.... । आग्नेयास्त्रमिति प्रोक्तं विलोमोच्चरितो मनुः ॥ २६ ॥

पूर्वोक्ता एव मुन्याद्या मन्त्रस्यास्य प्रकीर्तिताः । प्रतिलोमक्रमादस्य षडङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥ २७ ॥

वर्णन्यासपदन्यासान् विदध्यात् प्रतिलोमतः । ध्यानभेदान् विजानीयात् गुर्वादेशान्नचान्यथा ॥ २८ ॥

पूर्ववज्जपक्लृप्तिः स्याज्जुहुयात् पूर्वसंख्यया । पञ्चगव्यसुपक्वेन चरुणा तस्य सिद्धये ॥ २९ ॥

अर्चनं पूर्ववत् कुर्याच्छक्तेस्तु प्रतिलोमतः । सर्वत्र देशिकः कुर्याद् गायत्र्या द्विगुणं जपम् ॥ ३० ॥

क्रूरकर्माणि कुर्वीत प्रतिलोमविधानतः । शान्तिकं पौष्टिकं कर्म कर्तव्यमनुलोमतः ॥ ३१ ॥

प्रयोगकाले प्रजपेदष्ट पादान् विलोमतः । साधितो जायते पश्चान्मन्त्रोऽयं विधिनामुना ॥ ३२ ॥

न्यादिपञ्चाक्षरः पादो ज्ञेयो ज्ञानेन्द्रियात्मकः । धुमाद्योऽन्यः पञ्चवर्णः स्मृतः कर्मेन्द्रियात्मकः ॥ ३३ ॥

श्वाद्यस्तृतीयः पञ्चार्णः पञ्चभूतमयः स्मृतः । त्याद्यः सप्ताक्षरः पादश्चतुर्थो धातुरूपकः ॥ ३४ ॥

दःपूर्वः पञ्चमः पाद ऊर्मिरूपः षडक्षरः । तोवर्णादिः षडर्णोऽन्यः षाट्कोशिकमयो मतः ॥ ३५ ॥

सोपूर्वः[3] पञ्चवर्णोऽन्यः शब्दादिमय ईरितः । सेवर्णाद्यष्टमो ज्ञेयः पञ्चार्णो वचनादिकः ॥ ३६ ॥

एवं तत्त्वसमायोगात् पादक्लृप्तिरुदीरिता । तत्तत्पादाक्षरोत्पन्नास्तावत्यो वर्णदेवताः ॥ ३७ ॥

प्रधानमूर्तिप्रतिमाः स्वस्ववर्णोदितप्रभाः । प्रज्वलत्केशवदना भीमदंष्ट्रा भयापहाः ॥ ३८ ॥

देवता इन्द्रियोत्पन्ना ऊर्ध्वदृष्टय ईरिताः । देवता भूतपादोत्थास्तिर्यग्वक्त्राः प्रकीर्तिताः ॥ ३९ ॥

धातुरूपाक्षरोद्भूता उभयाननशोभिताः । ऊर्मिजा ऊर्ध्ववदनाः कोशोत्थास्तिर्यगाननाः ॥ ४० ॥

एताः सर्वाः स्मृताः क्लीबा इन्द्रियार्थोद्भवाः स्त्रियः । अधस्तिर्यङ्मुखोपेता ईरिता वर्णदेवताः ॥ ४१ ॥

अभिमुख्यः स्मृताः सौम्ये पराङ्मुख्योऽन्यकर्मणि । आभ्योऽसंख्याः समुत्पन्ना देवता ज्वलिताननाः ४२

याभिर्मन्त्री दहेच्छत्रो राज्यं सगिरिकाननम् । अस्त्रं मनुष्यनक्षत्रेष्वारभेत विचक्षणः ॥ ४३ ॥

---

१ ‘पहा’ ख. पाठः । २ ‘पठितो’ ख. पाठः । ३ ‘सोवर्णात्’ ख. पाठः ।

आसुरीषु प्रयुञ्जीत देवतासु संहरेत् । पूर्वोत्तरत्रयं पश्चाच्छ्रवण्याद्रार्थ रोहिणी ॥ ४४ ॥
इमानि मानुष्याख्याहुर्नक्षत्राणि मनीषिणः । ज्येष्ठाशतभिषामूलधनिष्ठाश्लेषकृत्तिकाः ॥ ४५ ॥
चित्रामघाविशाखाःस्युस्तारा राक्षसदेवताः । अश्विनी रेवती पुष्यस्वाती हस्तः पुनर्वसुः ॥ ४६ ॥
अनुराधा मृगशिरः श्रवणं देवतारकाः । उपक्रमेत नन्दासु रिक्तास्वस्त्रं विसर्जयेत् ॥ ४७ ॥
भद्रास्वाहरणं कुर्याञ्जयास्वत्यन्तमुत्तमम् । उपक्रमो भौमवारे शनिवारे विसर्जनम् ॥ ४८ ॥
प्रतिसंहरणं वारे गुरोः शुक्रस्य वा भवेत् । भानुना मोक्षसंहारौ कुर्यात् पक्षद्वये सुधीः ॥ ४९ ॥
स्थिरेषु राशिष्वारम्भश्चरेषु स्याद्विसर्जनम् । अस्त्रसंहरणं कुर्यादुभयेषु विचक्षणः ॥ ५० ॥
कृष्णपक्षेऽनलेनास्त्रं विसृजेच्छशिना पुनः । शुक्लपक्षे क्रमादस्त्रं पुनरात्मनि संहरेत् ॥ ५१ ॥
पश्चिमाभिमुखो भूत्वा कर्म सर्वत्र कारयेत्[1] । नक्षत्रवृक्षशकलान् साध्याख्याकर्मसंयुतान् ॥ ५२ ॥
तत्तन्मन्त्राक्षरोपेतान् मन्त्री मन्त्रार्णसंख्यया । जुहुयादेधिते वह्नौ मारयेद्रिपुमात्मनः ॥ ५३ ॥
कृष्णाष्टमीं समारभ्य यावत्कृष्णचतुर्दशीम् । धत्तूरविषवृक्षाक्षभूरुहोत्थान् समिद्वरान् ॥ ५४ ॥
राजीतैलेन संयुक्तान् पृथक्सप्तसहस्रकम् । जुहुयात्संयतो भूत्वा रिपुर्यमपुरं व्रजेत् ॥ ५५ ॥
सप्तरात्रं प्रजुहुयात् सिद्धार्थस्नेहलोलितैः । आर्द्रवस्त्रो विष्टिकाले मरिचैर्मनुनामुना ॥ ५६ ॥
निगृह्यते ज्वरेणारिः प्रलयाग्निसमेन सः । तालपत्रे समालिख्य शत्रुनाम यथाविधि ॥ ५७ ॥
आग्नेयास्त्रेण संवेष्ट्य कुण्डमध्ये निखातयेत्[2] । जुहुयान्मरिचैः क्रुद्धो ज्वराक्रान्तः स जायते ॥ ५८ ॥
तदादाय क्षिपेत् तोये शीतले स वशो भवेत् । पिष्ट्वापामार्गबीजानि मरीचमधुसंयुतम् ॥ ५९ ॥
अत्युष्णे लवणे तोये निःक्षिप्य क्राथयेत् ततः । अक्षवृक्षप्रतिकृतेर्हृदये वदने नसि ॥ ६० ॥
किंचित्किंचित् क्षिपेत् तोयं दर्व्या कारस्करोत्थया । आग्नेयमुच्चरन् मन्त्री सोऽचिराज्ज्वरितो भवेत् ॥६१॥
क्वथितेऽम्भसि तां क्षिप्त्वा हन्याच्छत्रुमयत्नतः । तीक्ष्णस्नेहेन संलिप्तां शत्रोः प्रतिकृतिं निशि ॥ ६२ ॥
तापयेदेधिते वह्नौ प्रतिलोममनुं जपन् । ज्वरेण बाध्यते सद्यो मासादस्य मृतिर्भवेत् ॥ ६३ ॥
सामुद्रे सलिले हिङ्गुविषजीरकलोलिते । क्वथिते पुत्तलीं साध्यनक्षत्रतरुनिर्मिताम् ॥ ६४ ॥
अधोवक्त्रां विनिक्षिप्य यष्ट्या विषतरूत्थया । तच्छिरस्ताडनं कुर्वञ्जपेदस्त्रं विलोमतः ॥ ६५ ॥
सप्ताहान्मरणं याति शत्रुर्ज्वरविमोहितः । आदित्यरथनागेन्द्रग्रस्ताङ्गिं तद्विषाहतम् ॥ ६६ ॥
नग्नं तैलेन लिप्ताङ्गं दग्धं भानुमरीचिभिः । अधोमुखं निजरिपुं ध्यात्वा क्वथितवारिणा ॥ ६७ ॥
तापयेच्चानुमालोक्य शत्रुर्मृत्युप्रियो भवेत् । बिभ्रतीं मुसलं शूलं ध्यायन् कालघनप्रभाम् ॥६८॥
कार्पासबीजैर्निम्बस्य पत्रैर्मेषीघृतप्लुतैः । हुत्वा विद्वेषयेच्छत्रूनस्त्रेणानेन देशिकः ॥ ६९ ॥
बिभ्राणां तर्जनीं शूलं ध्यात्वा दुर्गां भयङ्करीम् । माहिषीघृतसंप्लुतैर्पल्लवैर्विषवृक्षजैः ॥ ७० ॥

---

१ 'साधयेत्' ख. पाठः । २ 'लिप्तान्' ख. पाठः । ३ 'मन्त्री' ख. पाठः । ४ 'छम्यते' ख. पाठः । ५ 'सं-सिक्तैः' ख. पाठः ।

हुत्वा रिपोः चणात् सेनामुच्चाटयति मन्त्रवित् । ध्यात्वा देवीं पुरा प्रोक्तां चतुर्भिर्मरिचान्वितैः ॥ ७१ ॥
अजारुधिरसंयुक्तैर्जुहुयाद् दिवसत्रयम् । रिपोरुच्चाटनं कुर्यात् सेनाया नात्र संशयः ॥ ७२ ॥
असिशूलकरां दुर्गां ज्वलन्तीं प्रलयाग्निवत् । ध्यात्वा सर्षपतैलाक्तैर्बीजैर्धत्तूरसंभवैः ॥ ७३ ॥
हुत्वा विमोहयेच्छत्रून् मरिचैर्वा ससर्षपैः । कालाञ्जननिभां दुर्गां शूलखड्गधरां स्मरेत् ॥ ७४ ॥
नचत्रवृचसंभूतैर्व्रणकृतस्नेहलोलितैः । समिद्वरैः प्रजुहुयाद्धन्यान्मासेन वैरिणम् ॥ ७५ ॥
सिंहारूढां प्रधावन्तीं धावमानं रिपुं प्रति । शरान् कार्मुकनिर्मुक्तान् वह्निज्वालासमाकुलान् ॥ ७६ ॥
मुञ्चन्तीं संस्मरन् दुर्गां तर्पयेदुष्णवारिणा । भानुबिम्बं समालोक्य रिपोरुच्चाटनं भवेत् ॥ ७७ ॥
अतिदुर्गामयोयष्टिगदाहस्तां विचिन्तयेत् । विद्युद्दामसमानाभां महिषीघृतसंप्लुतैः ॥ ७८ ॥
पुत्राकैर्जुहुयान्निम्बवैभीतिकसमिद्वरैः । कोद्रवैरथवा शत्रोः सेनायाः स्तम्भनं भवेत् ॥ ७९ ॥
आत्तपाशाङ्कुशां रक्तां गाणिदुर्गामनु स्मरेत् । लोणैः समधुरैः साध्यवृत्तकाष्ठेधितेऽनले ॥ ८० ॥
जुहुयान्निशि सप्ताहान्मन्त्रविद्वशयेन्नृपान् । पाशाङ्कुशधरां रक्तां विश्वदुर्गां विचिन्तयेत् ॥ ८१ ॥
फलिनीकुसुमैः फुल्लैश्चन्दनाम्भःसमुत्थितैः । जुहुयान्निशि यो मन्त्री तस्य विश्वं वशं भवेत् ॥ ८२ ॥
शरच्चन्द्रनिभां देवीं विगलत्परमामृताम् । पाशाङ्कुशधरां ध्यात्वा सिन्धुदुर्गां समिद्वरैः ॥ ८३ ॥
वैतसैर्मधुरासिक्तैर्जुहुयाद् वृष्टिसिद्धये । कपालं त्रिशिखं पाशमङ्कुशं बिभ्रतीं करैः ॥ ८४ ॥
जपाकुसुमसङ्काशामग्निदुर्गां विचिन्तयेत् । हुत्वा लवणपुत्तल्या मधुरत्रययुक्तया ॥ ८५ ॥
आकर्षेद्वाञ्छितान् साध्यान् मन्त्रविन्नात्र संशयः । अतिदुर्गेयामित्याद्या फडन्ता त्रिष्टुबीरिता ॥ ८६ ॥
दुर्वर्णान्ता च गाण्याद्या गाणिदुर्गा समीरिता । विश्वाद्या णयत्तरान्ता सा विश्वदुर्गा समीरिता ॥ ८७ ॥
सिन्ध्वाद्या सा वकारान्ता सिन्धुदुर्गा निगद्यते । त्यन्तामग्न्यादिकामेनामग्निदुर्गां विदुर्बुधाः ॥ ८८ ॥
अङ्गणे स्थण्डिलं कृत्वा सुगन्धिकुसुमादिभिः । देवीमभ्यर्चयेन्नित्यं प्रागुक्तेनैव वर्त्मना ॥ ८९ ॥
आहरेद्रात्रिषु बलिं चरुणा तस्य सिद्धये । कृत्यारोगग्रहद्रोहभूतादीन् नाशयेदयम् ॥ ९० ॥
यथावदग्निमाराध्य गन्धपुष्पैर्मनोहरैः । स्थित्वा तस्याग्रतो मन्त्री जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥ ९१ ॥
जपोऽयं सर्वसिद्ध्यै स्यान्नात्र कार्या विचारणा । लवणैर्मधुरासिक्तैः जुहुयात् पश्चिमामुखः ॥ ९२ ॥
मन्त्रार्णसंख्यया मन्त्री रिपुमात्मवशं नयेत् । शालीन् प्रक्षाल्य संशोध्य शुद्धान् कुर्वीत तण्डुलान् ॥
पाचित्वा पञ्चगव्येषु संस्कृते हव्यवाहने । चरुं पचेज्जपन् मन्त्रमवतार्य पुनः सुधीः ॥ ९४ ॥
अर्चयित्वा विशदधीर्देवीमग्नौ यथा पुरा । जुहुयाच्चरुणा तेन साज्येनाष्टसहस्रकम् ॥ ९५ ॥
पात्रे संपातनं कुर्यात् साध्यं तत्प्राशयेत् पुनः । शिष्टं तं निखनेद् द्वारि संपातं प्राङ्गणान्तरे ॥ ९६ ॥
कृत्यारोगा विनश्यन्ति सह भूतग्रहामयैः । परैरुत्पादिता कृत्या पुनस्तानेव भक्षयेत् ॥ ९७ ॥

---

१ 'संसिक्तैः' ख. पाठः । २ 'अग्नि' ख. पाठः । ३ 'मुक्ता' ख. पाठः । ४ 'आकर्षयेद्वाञ्छितार्थान्' ग. पाठः ।
५ 'साध्यान् मन्त्री न' क. पाठः । ६ 'जपित्वा' ख. पाठः । ७ 'हासुरैः' ग. पाठः ।

श्रीहिभिर्हविषा चीरैः पयोवृक्षसमिद्वरैः । आज्यैर्मधुत्रयोपेतैरेतैर्दशशतं पृथक् ॥ ९८ ॥
जुहुयात् संपदां भूमिः साधको भवति ध्रुवम् । भास्करे मेषराशिस्थे मन्त्रज्ञोऽनुगुणे दिने ॥ ९९ ॥
नद्यां समुद्रगामिन्यां स्नात्वा मन्त्री यथाविधि । उद्धृत्यादाय सिकताः संशोध्य परिशोधयेत् ॥१००॥
न्यस्य ताः पञ्चगव्येषु संस्कृते हव्यवाहने । भर्जयेन्मनुना सिद्धे दर्व्या ब्रह्मतरूत्थया ॥ १०१ ॥
सिंहमेषधनुःस्थेऽर्के कृष्णपक्षेऽष्टमीतिथौ । विशाखाकृत्तिकामूलहस्तोत्तरमघास्वथ ॥ १०२ ॥
रोहिण्यां श्रवणे वारौ मन्दवाक्पतिदेवतौ । विहायान्येषु कुर्वीत सिकतास्थापनं सुधीः ॥ १०३ ॥
गृहग्रामादिराष्ट्राणां रक्षार्थं सिकताः शुभाः । प्रस्थाढकघटोन्माना मध्यादिष्ववटेष्विमाः ॥१०४॥
नवसु प्रक्षिपेज्ज्ञप्तास्तेषु संपूजयेत् क्रमात् । मध्यादिदेवीमस्त्राणि कपालान्तानि देशिकः ॥ १०५ ॥
चक्रं शङ्खमसिं खेटं बाणं चापं त्रिशूलकम् । कपालं स्वस्वमन्त्रेण संपूज्यान्ते बलिं हरेत् ॥१०६॥
नक्षत्रग्रहराशीनां लोकेशानां बलिं हरेत् । विहिता यत्र रक्षेयं वर्धन्ते तत्र संपदः ॥ १०७ ॥
क्षुद्रग्रहमहारोगचोरभूतसरीसृपाः । अमुना विलयं यान्ति विधिना नात्र संशयः ॥ १०८ ॥
सिकतानां विशुद्धानां विकारकुडवं सुधीः । पञ्चगव्ययुतं पात्रे ब्रह्मवृक्षेण निर्मिते ॥ १०९ ॥
निक्षिप्य विधिना यत्र स्थापयेत्तत्र संपदः । दिने दिने प्रवर्धन्ते कालविष्ट्यादिभिः सह ॥११०॥
महोत्पाता विनश्यन्ति कृत्याद्रोहमहाग्रहाः । चरुं गव्यात्मना कुर्यात् स्थापनं विधिनामुना ॥१११॥
गोमूत्रं प्रस्थमानं स्याद्गोमयाम्भस्तदर्धकम् । आज्यात् सप्तगुणं क्षीरं गोमूत्रात् त्रिगुणं दधि ॥११२॥
गोमूत्रेण समं सर्पिः सर्वं वा सममुच्यते । गावः स्युः कपिलाः श्वेतश्यामधूम्रारुणप्रभाः ॥११३॥
अभावे गदिताः सर्वाः सर्वं वा कपिलोद्भवम् । एकोनपञ्चाशत्कोष्ठे फलके ब्रह्मशाखिनः ॥११४॥
विहाय कोणकोष्ठानि शक्त्याद्यं जातवेदसम् । लिखित्वा मध्यकोष्ठादि पूजयेत् तत्र देवताम् ॥११५॥
कृत्वा होमं ससंपातं निखनेत् तद्यथा पुरा । दद्याद्बलिं यथापूर्वमस्य पूर्वोदितं फलम् ॥ ११६ ॥

मध्ये मायामष्टकोष्ठेषु पादानष्टौ कृत्वा मातृकार्णैः प्रवीतम् ।
भूबिम्बस्थं सर्वभूतामयघ्नं रक्षायुःश्रीकीर्तिदं यन्त्रमेतत् ॥ ११७ ॥

आग्नेयास्त्रस्य जानाति विसर्गादानकर्मणी । यः पुमान् गुरुणा शिष्टस्तस्याधीनं जगत्त्रयम् ॥ ११८॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायभगवत्पूज्यपादश्रीगोविन्दाचार्यशिष्य-श्रीभगवच्छङ्कराचार्यशिष्य-श्रीविष्णुशर्माचार्यशिष्य-श्रीप्रगल्भाचार्यशिष्य-श्रीविद्यारण्ययतिविरचिते श्रीविद्यार्णवाख्ये तन्त्रे

द्वाविंशतितमः श्वासः ॥ २२ ॥

---

१ 'सततं पुष्कलाम्भसि' ख. पाठः ।

अथ

त्रयोविंशः श्वासः ।

—:०*०*०:—

तथा— (२२ । १)

अथो दिनास्त्रं कृत्यास्त्रं वक्ष्ये शत्रुविमर्द्दनम् । अतिदुर्गामनुं प्राहुर्दिनास्त्रं मन्त्रवित्तमाः ॥ १ ॥
प्रतिलोममिमं मन्त्रं कृत्यास्त्रं च प्रचक्षते । दिनास्त्रस्य षडङ्गादीन् प्रतिलोमोदितान् विदुः ॥ २ ॥

(इममतिदुर्गामन्त्रं, सतु— अतिदुर्गाणि इत्यारभ्य पर्षदित्यन्तम् । प्रतिलोममिति तर्षप इत्यादि गांदुतिश्र इत्यन्तम् । दिनास्त्रस्य कृत्यास्त्रस्येति शेषः, प्रतिलोमोदितानि षडङ्गानि त्वाग्नेयास्त्रवदेव । आदिपदेन वर्णन्यासपदन्यासवर्णशक्तिपूजासु प्रातिलोम्यं सूच्यते । तथात्र पञ्चाद्यक्षरादिमन्त्राक्षरपर्यन्तं क्रमेण, नतु क्रमेण त्रिष्टुप्मन्त्रस्य प्रातिलोम्यम् ।)

भानुबिम्बगतं शत्रुमधोवक्त्रं विषाहतम् । मूलादुत्थितया ग्रस्तं कुण्डल्या भावयन् सुधीः ॥ ३ ॥
मूलाधारे क्षिपेत् सद्यः प्रस्फुरत्कालपावके । दिनत्रयाज्ज्वराक्रान्तो रिपुर्यमपुरं व्रजेत्[१] ॥ ४ ॥
दिनास्त्रप्रतिविद्धाङ्गं स्वाधिष्ठानगतं रिपुम् । पञ्चवायुसमिद्धेन वह्निना दग्धविग्रहम् ॥ ५ ॥
ध्यायेन्मनुं जपेत् सद्यः स भवेद्यमवल्लभः । मणिपूरगतं शत्रुमग्निना दीप्तविग्रहम् ॥ ६ ॥
ध्यायन् दिनास्त्रं प्रजपेत् स मृत्युग्रासतां व्रजेत् । अनाहताहितः शत्रुर्निर्दग्धो मन्त्रवह्निना ॥ ७ ॥
पाशेन बद्ध्वा शीघ्रेण नीयते यमकिङ्करैः । विशुद्धस्थानगो वैरी दिनबाणेन पीडितः ॥ ८ ॥
अधोमुखः स्मृतस्तूर्णं परासुः स्यात् दिनत्रयात् । आज्ञायां निहितं शत्रुं दहेद्[२] दिनाग्निना धिया ॥ ९ ॥
पुत्रमित्रकलत्रादीन् हित्वा मृत्युमुपाश्रयेत् । नाभिमात्रोदके स्थित्वा ध्यायन् बिम्बे दिनेशितुः ॥ १० ॥
वैरिणं दग्धसर्वाङ्गं मन्त्रमष्टोत्तरं शतम् । जपेत् सप्तदिनादर्वाग् यमलोकं स गच्छति ॥ ११ ॥
आरवारं समारभ्य सप्ताहं प्रजपेन्मनुम् । सूर्योदयं समारभ्य यावदस्तमयो भवेत् ॥ १२ ॥
सन्निपातज्वराविष्टो यमग्रस्तो भवेदरिः । स्थित्वा दुर्गालये मन्त्री त्रिरात्रं वर्जिताशनः[३] ॥ १३ ॥
दिनबाणेन विद्धाङ्गं वैरिणं प्रविचिन्तयन् । जपेन्मनुमिमं शत्रुर्ज्वरितो मरणं व्रजेत् ॥ १४ ॥
स्पृष्ट्वा दुर्गां जपेन्मन्त्रमनश्नंस्त्रिदिनं स्मरन् । शूलप्रोतं निजरिपुं दिनास्त्रेण प्रपीडितम् ॥ १५ ॥
ज्वरेण महताविष्टो जायतेऽसौ यमातिथिः । रविमण्डलगं शत्रुं दष्टं तद्रथपन्नगैः ॥ १६ ॥
विषाग्निदग्धसर्वाङ्गं ध्यायन्नुष्णेन वारिणा । तर्पयेद् दिनबाणेन स्यादसौ यमवल्लभः[४] ॥ १७ ॥

---

१ 'उद्धृत' ग. क. पाठः । २ रिपुः प्राणान् विमुञ्चति' ख. पाठः । ३ 'स्रेण प्रवि' ख. पाठः ।
४ 'वशतां' ख. पाठः ।

रविबिम्बादागतया ज्वालया ग्रस्तविग्रहम् । रिपुं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं स क्रीडति यमान्तिके ॥१८॥
ग्रहग्रस्तार्कबिम्बस्थं विद्धं मन्त्रमयैः शरैः । प्रतिपद्य निजं शत्रुं जपेदयुतमस्त्रवित् ॥ १९ ॥
रिपुं नयति शीघ्रेण यमदूतो यमालयम् । प्रलयानलसंकाशकालरात्रिमित्रापराम् ॥ २० ॥
शूलपाशधरां घोरां सिंहस्कन्धनिषेदुषीम् । सवितुर्मण्डलान्तःस्थां रक्तनेत्रत्रयोद्धतैः ॥ २१ ॥
विस्फुलिङ्गैर्निर्दहन्तीं रिपुमाकुलविग्रहम् । स्पष्टदंष्ट्राधरां नृत्यद्भ्रूकुटीभीषणाननाम् ॥ २२ ॥
तर्जयन्तीं निजं शत्रुं तर्जन्या भीमरूपया । दंष्ट्रामयूखजालेन द्योतयन्तीं दिगन्तरम् ॥ २३ ॥
शूलेन वैरिणो वक्षो दारयन्तीं भयङ्करीम् । जपेद् दिनत्रयं मन्त्री मारयेद्रिपुमात्मनः ॥ २४ ॥
अस्त्रमन्त्रकृतन्यासः प्रलयाग्निसमप्रभः । रक्तवस्त्रधरां क्रुद्धां रक्तनेत्रत्रयान्विताम् ॥ २५ ॥
सिंहाधिरूढां धावन्तीं धावमानं रिपुं प्रति । खड्गेन तच्छिरश्छित्त्वा क्षणाद् व्योमस्थलं गताम् ॥२६॥
ध्यात्वा दुर्गां जपेन्मन्त्रं त्रिदिनं वर्जिताशनः । अनेनैव विधानेन रिपुर्मृत्युप्रियो भवेत् ॥ २७ ॥
कर्माण्येतानि कुर्वीत दिवसे नतु रात्रिषु । .... ॥

इति । अथ रात्रिकृत्यम्—

.... । पश्चिमामुखलिङ्गस्य सजीवं महिषं पुरः ॥ २८ ॥
निखाय तस्य शिरसि कुण्डं कृत्वा त्रिकोणकम् । तस्मिन् समेधिते वह्नौ यथावद् देशिकोत्तमः ॥ २९ ॥
सत्रिकोणान् संसाध्यचसाध्यनामसमन्वितान् । अजारक्तेन संसिक्तान् कारस्करसमिद्वरान् ॥ ३० ॥
सहस्रं जुहुयाद् देवीं ध्यात्वा सवितृमण्डले । प्रलयाग्निसमां घोरां द्वात्रिंशद्भुजशोभिताम् ॥ ३१ ॥
उद्यदायुधसंदीप्तां नृत्यन्तीं सिंहमस्तके । महादंष्ट्रां महाभीमां[3] ज्वलत्केशीं नदन्मुखीम् ॥ ३२ ॥
रक्तार्द्रमांसवदनां घूर्णितोग्रत्रिलोचनाम् । अनेन विधिना शत्रुर्महाज्वरानिपीडितः ॥ ३३ ॥
विमुञ्चति निजं देहं पुत्रमित्रादिभिः सह । ऊर्ध्वमुष्णाम्भसो मन्त्री लम्बयित्वा भुजङ्गमम् ॥३४॥
बानुबिम्बगतां दुर्गां सहस्रादित्यसन्निभाम् । सहस्रपाणिचरणां सहस्राचिशिरोमुखीम् ॥ ३५ ॥
सहस्रनागबद्धाङ्गीं त्रासयन्तीं जगत्त्रयम् । ध्यायन्ननेन सर्पास्ये तर्पयेदुष्णवारिणा ॥ ३६ ॥
संयतः कालपाशेन वैरी मुञ्चेत् स्वजीवितम् । मध्याह्नार्कायुतप्रख्यां नदन्तीं नरसिंहवत् ॥ ३७ ॥
घोरसिंहसमासीनां महाभीषणदर्शनाम् । शूलप्रोताहितां ध्यायञ्जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥ ३८ ॥
तर्पयेदुष्णतोयेन सर्पवक्त्रे दिनत्रयम् । यमस्य भुवनं गच्छेदरातिर्नात्र संशयः ॥ ३९ ॥
ऋक्षवृक्षप्रतिकृतिं प्रतिष्ठितसमीरणाम् । उष्णोदके विनिक्षिप्य विषाढ्ये विधिना ततः ॥ ४० ॥
अर्केन्दुनलसंकाशां खड्गखेटकधारिणीम् । नयनत्रयनिर्गच्छद्विस्फुलिङ्गशताकुलाम् ॥ ४१ ॥
सिंहस्थां सर्पभूषाढ्यां त्रैलोक्यभयकारिणीम्[5] । खड्गकृत्ताहितां ध्यायन् प्रजपेदयुतं मनुम् ॥ ४२ ॥

---

१ 'युक्ता' ख. पाठः । २ 'समम्रणान्' ख. पाठः । ३ 'मायां' ग. पाठः । ४ 'घूर्णदेहां' ग. पाठः । ५ 'दायिनीम्' ख. पाठः ।

विधानेनामुना शत्रुर्ग्रस्तो भवति मृत्युना । प्रकल्प्य दुर्गायतने त्रिकोणं कुण्डमुत्तमम् ॥ ४३ ॥
तत्र संज्वालिते वह्नौ महिषीशकृता कृताम् । पुत्तलीमजरक्ताक्तां प्रतिष्ठितसमीरणाम् ॥ ४४ ॥
छित्वा छित्वा प्रजुहुयादजरक्तान्वितां निशि । ध्यात्वा दुर्गां प्रनृत्यन्तीं महिषोरःस्थलान्तरे ।४५।
शूलेन महिषस्याङ्गं भिन्दतीं घोरदर्शनाम् । अट्टहासैरजस्रोत्थैर्भीषणां सुरसेविताम् ॥ ४६ ॥
प्रलयानलसंकाशां भ्रमन्नेत्रत्रयान्विताम् । संदष्टाधरसंभिन्नां दंष्ट्राभीममुखाम्बुजाम् ॥ ४७ ॥
खड्गखेटकयुक्ताभिः कन्यकाभिः समावृताम् । अनेन विधिना शत्रुः प्रयाति यममन्दिरम्[१] ॥४८॥
दिनात्रमेवं विहितं[२] शत्रुनिग्रहकारणम् । कृत्यास्त्रचोदितान् कुर्यात् प्रयोगान् मन्त्रवित्तमः ॥४९॥
आधारादुद्धृतां देवीं कुण्डलीं सर्परूपिणीम् । सुषुम्नारन्ध्रमार्गेण यातां व्योमस्थलं ततः ॥ ५० ॥
मुखेन शत्रुमादाय निवृत्तां स्वगृहं प्रति । ज्वलत्कालानलोद्दीप्तां विचिन्त्य प्रजपेन्मनुम् ॥ ५१ ॥
सप्तभिर्वासरैः शत्रुर्मृत्युमाप्नोति मोहितः । अङ्गारवारे चित्याग्नौ सर्षपस्नेहलोलितम् ॥ ५२ ॥
सिद्धार्थकुडवं जप्त्वा जुहुयात् पक्षमात्रतः । कृत्यास्त्रज्वालया दग्धो रिपुर्यमपुरं व्रजेत् ॥ ५३ ॥
चतुर्दश्यामर्धरात्रे चितास्थीन्यत्र साधकः । व्रणतैलविलिप्तानि चिताग्नौ जुहुयात् ततः ॥ ५४ ॥
अनेन विधिना शत्रुर्मृत्युमेष्यति कातरः । तुषास्थिनिर्मितां शत्रोर्व्रणतैलपरिप्लुताम् ॥ ५५ ॥
प्रतिमां स्थापितप्राणां जुहुयान्निशि साधकः । छित्वा छित्वाजरक्तेन सप्ताहान्म्रियते रिपुः ।५६।
श्मशानवालुकाः स्पृष्ट्वा साक्षता नियुतं जपेत् । विकिरेत्तास्तडागादौ कृत्यास्त्रकथितं जलम् ॥५७॥
तदीयं पीतमचिरान्निहन्ति सकलाञ्जनान् । कृष्णाङ्गारचतुर्दश्यां प्रजप्तैः प्रेतभस्मभिः ॥ ५८ ॥
महिष्याज्येन लुलितैस्तन्मन्त्राक्षरसंख्यया । निर्माय गुलिकामेनां सम्यग्जप्तसमीरणाम् ॥ ५९ ॥
चितिकाष्ठेधिते वह्नौ जुहुयाद् दृढमानसः । चतुर्दशीत्रयादर्वाक् शत्रुर्मृत्युप्रियो भवेत् ॥ ६० ॥
श्मशानभस्म सिद्धार्थान् पञ्चगव्ये विनिक्षिपेत् । महिषस्थां स्मरन् देवीं कालाग्निसदृशप्रभाम् ॥६१॥
भर्जयेत् प्रजपन्मन्त्रं विषकाष्ठेश्रितानले । दुर्गागारे प्रजुहुयादनेनायुतमस्त्रवित् ॥ ६२ ॥
पुनरादाय तद्भस्म सेनायां वैरिणः क्षिपेत् । सा सेना बहुधा भिन्ना ज्वररोगविमोहिता ॥ ६३ ॥
आयुधानि परित्यज्य युधकाले पलायते । गेहग्रामादिषु क्षिप्तं कुर्यादुच्चाटनं क्षणात् ॥ ६४ ॥
सप्तारवारे गुलिकां[११] दुर्गावेश्मसु शर्कराः । सप्त माहेन्द्रादिग्वर्जं गृहीत्वा प्रजपेन्मनुम् ॥ ६५ ॥
माहिषीपञ्चगव्येषु[१२] भर्जयेत्तां यथापुरा । भूयो जपित्वा विकिरेद्गेहग्रामपुरेष्विमाः ॥ ६६ ॥
स देशो नश्यति क्षिप्रं दग्धो मन्त्रभवाग्निना । ब्रह्मदण्डीं मर्कटिकां करञ्जोशनिकात्रयम् ॥ ६७ ॥
भौमवारस्य गुलिके गृहीत्वा प्रजपेन्मनुम् । चतुर्दश्यां रिपोर्गेहे निखनेत् प्रजपेन्मनुम् ॥ ६८ ॥

---

१ 'पितां' ख. पाठः । २ 'संनिधिम्' ख. पाठः । ३ 'कथितं' ख. पाठः । ४ 'दर्शितान्' ख. पाठः ।
५ 'त्युं प्रा' ख. पाठः । ६ 'स्पष्ट' ग. पाठः । ७ 'का पताः' ख. पाठः । ८ 'रणाः' ग. पाठः ।
९ 'वशो' ख. पाठ । १० 'धिता' ख. पाठः । ११ 'सप्तवारेषु कुलिके' ख. पाठः । १२ 'ज्येन' ग. पाठः ।

सार्धं पुत्रकलत्राद्यैरुच्चाटो जायते रिपोः । एकैकं वा जपेन्मन्त्री मण्डलात् तत्फलं लभेत् ॥ ६९ ॥
षड्विन्दुखण्डं पुत्तल्यां निखनेदोदनाप्लुतम् । स्पृष्ट्वा तां प्रजपेदस्त्रं कृष्णाष्टम्यां निशार्धतः ॥७०॥
शत्रुनामसमायुक्तं श्मशाने निखनेदिमाम् । प्रणश्यति रिपुः शीघ्रं सकुटुम्बः सबान्धवः ॥७१॥
कपालशकलान् मन्त्री कृत्यास्त्राचरसंख्यकान् । संस्पृशन् प्रजपेन्मन्त्रं प्राणस्थापनपूर्वकम् ॥ ७२ ॥
कृष्णाङ्गारचतुर्दश्यां श्मशाने विषवृत्तजे । जुहुयादजरक्ताक्तान् कृत्यास्त्रज्वालया हतः ॥ ७३ ॥
रिपुर्यमपुरं गच्छेन्महाज्वरविमोहितः । अजारक्तेन संपूर्णे कलशे निक्षिपेदहिम् ॥ ७४ ॥
कपालेन पिधायैनं छादयेद्रक्तवाससा । पूजयेद्रक्तपुष्पाद्यैः स्पृष्ट्वा तमयुतं जपेत् ॥ ७५ ॥
भौमवारे निशामध्ये कारस्करसमेधिते । श्मशानवह्नौ जुहुयाद्गच्छेद्यमपुरं रिपुः ॥ ७६ ॥
साध्यनक्षत्रवृक्षेण कृत्वा कुम्भं प्रपूरयेत् । माहिषैः पञ्चगव्यैस्तं बिडालं तत्र निक्षिपेत् ॥ ७७ ॥
जपपूजादिकं सर्वं यथापूर्वं समाचरेत् । कारस्करैधिते वह्नौ कृत्यास्त्रेण समेधिते ॥ ७८ ॥
अयुतं व्रणतैलेन हुत्वा चान्ते घटं पुनः । आमस्तकं समुद्धृत्य जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥ ७९ ॥
जुहुयाद्विधिनानेन त्रिदिनैर्म्रियते रिपुः । सुन्दरं महिषीवत्समेकरात्रमुपोषितम् ॥ ८० ॥
पाययेन्महिषीसर्पिः प्रस्थं मन्त्रेण मन्त्रितम् । कुशैः स बद्धसर्वाङ्गं स्थापितमाणमञ्जसा ॥ ८१ ॥
कारस्करैधिते वह्नौ व्रणतैलेन मन्त्रवित् । होमं कृत्वायुतं वत्सं जुहुयाद्यतमानसः ॥ ८२ ॥
एकेन दिवसेनारिर्गच्छेद्यमपुरं सुखी । त्रिकोणकुण्डे निहिते वह्नौ मन्त्रेण दीपिते ॥ ८३ ॥
अर्चिते गन्धपुष्पाद्यैरयुतं जुहुयात् क्रमात् । राजीभल्लातकतिलतैलैः सप्तदिनं ततः ॥ ८४ ॥
अप्रतिसमयं प्राप्तां महिषीं स्थापितानिलाम् । पूजितां गन्धपुष्पाद्यैः स्पृशन् कूर्चेन तां जपेत् ॥८५॥
मस्तकाद्योनिपर्यन्तं धिया वत्समनुस्मरन् । आकृष्य हस्ते पतितं जुहुयादेधितेऽनले ॥ ८६ ॥
एवं कृते समुत्पन्ना कृत्या दीप्ता हुताशनात् । भक्षयेदचिराच्छत्रुमीश्वरेणापि रक्षितम् ॥ ८७ ॥
पुनरग्नौ विशत्येषा कर्तारमनुकाङ्क्षिणी । एवंविधानि कर्माणि यः कुर्यान्मन्त्रवित्तमः ॥ ८८ ॥
स जपेदात्मरक्षार्थं मन्त्रान् मृत्युञ्जयादिकान् । .... ॥

अथ लवणदुर्गामन्त्राः । एषां श्रीलवणदुर्गामन्त्राणां अङ्गिरसऋषये नमः शिरसि । अनुष्टुप्छन्दसे नमो मुखे । अग्निरात्रिदुर्गाभद्रकालीदेवताभ्यो नमो हृदये । ह्रींबीजाय नमो गुह्ये । क्लींशक्तये नमो जान्वोः । आंकीलकाय नमः पादयोः । मम सकलजगद्वशार्थं जपे विनियोगः सर्वाङ्गेषु । ओं चिटि चिटि हृदयाय नमः, चण्डालि शिरसे स्वाहा, महाचण्डालि शिखायै वषट्, अमुकं मे कवचाय हुं, वशमानय नेत्रत्रयाय वौषट्, स्वाहा अस्त्राय फट् । एवमङ्गुलीन्यासः ॥

अथाक्षरन्यासः— ओं ओं नमो मूर्ध्नि, ओं चि नमो भाले, ओं टिं नमो दक्षनेत्रे, ओं चिं नमो वामनेत्रे, ओं टिं नमो दक्षकर्णे, ओं चं नमो वामकर्णे, ओं ण्डां नमो दक्षनासिकायां, ओं लिं नमो वामनासिकायां, ओं मं नमो मुखे, ओं हां नमश्चिबुके, ओं चं नमः कण्ठे, ओं ण्डां नमो हृदि,

१ 'उत्सादो' ग. पाठः । २ 'खनेत्' ख. पाठः । ३ 'कीटविशेषः' ख. पाठः । ४ 'स्पृष्ट्वा तान्प्रजपेदस्त्रं' ख. पाठः । ५ 'अप्रजिते' ग. पाठः । ६ 'जनवश्या' ग. पाठः ।

ॐ लिं नमो दक्षस्तने, ॐ श्रं नमो वामस्तने, ॐ मुं नमः कुक्षौ, ॐ कं नमो नाभौ, ॐ मं नमः दक्षकट्यां, ॐ वं नमो वामकट्यां, ॐ शं नमो मेढ्रे, ॐ मां नमः पार्श्वयोः, ॐ नं नमः ऊरुद्वये, ॐ यं नमो जानुयुगे, ॐ स्वां नमो जङ्घायुगे, ॐ हां नमः पादद्वये, इत्यक्षरन्यासः ॥ ध्यानम्—

नवकुङ्कुमसन्निभं त्रिनेत्रं रुचिराकल्पशतं नमामि वह्निम् ।
स्रुवशक्तिवराभयानि दोर्भिर्दधतं रक्तसरोरुहे निषण्णम् ॥ १ ॥
कालाम्बुवाहद्युतिमिन्दुवक्त्रां हारावलीशोभिपयोधराढ्याम् ।
कपालपाशाङ्कुशशूलहस्तां नीलांशुकां याम्यवतीं नमामि ॥ २ ॥
नीलाञ्जनाभामरिशङ्खशूलखट्वाङ्गहस्तां तरुणेन्दुचूडाम् ।
भीमां त्रिनेत्रां जितशत्रुवर्गां दुर्गां भजे दुर्गतिभङ्गदक्षाम् ॥ ३ ॥
टङ्कं कपालं डमरुं त्रिशूलं संबिभ्रती चन्द्रकलावतंसा ।
पिङ्गोर्ध्वकेशी सितभीमदंष्ट्रा भूयाद्विभूत्यै मम भद्रकाली ॥ ४ ॥

इति ध्यात्वा ।

अक्षलक्षं जपेत् सम्यगयुतं तद्दशांशतः । हविषा घृतसिक्तेन जुहुयादर्चितेऽनले ॥ ५ ॥
एवं कृतपुरश्चर्यः प्रयोगे कुशलो भवेत् । अग्निर्याम्यवती ध्येयौ वश्याकर्षणकर्मणोः ॥ ६ ॥
स्मरेद् दुर्गां भद्रकालीं मन्त्री मारणकर्मणि । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः— ब्राह्मे मुहूर्ते चोत्थाय गुरुनमस्कारस्नानसन्ध्यामातृकान्यासपात्रासादनान्तं कर्म समाप्य, पीठे मण्डूकादिकमलान्तं संपूज्य केसरेषु पूर्वाद्यष्टदिक्षु मध्ये च पीठशक्तीः पूजयेत् ।

भीषणी बहुरूपा च तीक्ष्णदंष्ट्रा मदोत्कटा । स्मरणी मोहिनी कान्ता कमण्डलुधरा परा ॥७॥

इति क्रमेण भीं भीषण्यै नमः इत्यादि संपूज्य तत्कर्णिकायां 'ॐ ह्रीं आधारशक्तिकमलासनाय नमः' इति पीठमनुं विन्यस्य तदुपरि षट्कोणाष्टदलकमलभूगृहत्रयं विभाव्य मध्ये इष्टदेवतामावाह्य षोडशोपचारैः पूजां कृत्वा षट्कोणेषु पूर्वादि, ॐ चिटि चिटि हृदयाय नमः। इति रीत्या षडङ्गानि संपूज्य, अष्टदलेषु पूर्वादि

शूलहस्ता विकेशी च दारुणा लवणप्रिया । परा कराला अत्युग्रा तामसी चाष्ट सिद्धयः ॥ ८ ॥

ॐ शूं शूलहस्तायै नमः, इति रीत्या संपूज्य, केसरेषु पूर्वादि,

उत्कटो विकटाक्षश्च शूलहस्तो महाबलः । अग्निजिह्वः खड्गधरः कपाली तारणप्रियः ॥ ९ ॥

ॐ उं उत्कटाय नमः, इति रीत्या संपूज्य, पत्राग्रेषु पूर्वादि ॐ अं आं असिताङ्गभैरवसहितब्राह्म्यै नमः, ॐ इं ईं रुरुभैरवसहितमाहेश्वर्यै नमः, ॐ उं ऊं चण्डभैरवसहितकौमार्यै नमः, ॐ ऋं ॠं क्रोधभैरवसहितवैष्णव्यै नमः, ॐ लृं ॡं उन्मत्तभैरवसहितवाराह्यै नमः, ॐ एं ऐं कपालिभैरवसहितेन्द्राण्यै नमः, ॐ ओं औं भीषणभैरवसहितचामुण्डायै नमः, ॐ अं अः संहारभैरवसहितमहालक्ष्म्यै नमः, इति संपूज्य, भूगृहे लोकपालान् संपूज्य बहिर्वज्राद्यायुधानि संपूज्य, षडावरणसहितामिष्टदेवतां संपूज्याष्टोत्तरसहस्रं जपित्वा "गुह्यातिगुह्य" इति मन्त्रेण तेजोरूपं फलं देव्या हस्ते समर्पयेत् ॥
दशसहस्रजपः पुरश्चरणम् । साज्येन हविषा दशांशहोमः ।

अथो लवणमन्त्रस्य विधानमभिधीयते । ऋगाद्या कथिता पूर्वं लकणाम्भसि-पूर्विका ॥ १ ॥
लवणादि द्वितीया स्याद् दहाद्या परिकीर्तिता । तं दग्ध्वाद्या चतुर्थी स्याद्या ते-पूर्वादि पञ्चमी ॥२॥
अङ्गिरा मुनिराख्यातश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतः । अग्नी रात्रिः पुनर्दुर्गा भद्रकाली च देवताः ॥ ३ ॥
चिटिमन्त्राक्षरैः कुर्यात् षडङ्गानि समाहितः । पञ्चभिर्हृदयं प्रोक्तं त्रिभिर्वर्णैः शिरः स्मृतम् ॥४॥
पञ्चवर्णैः शिखा प्रोक्ता कवचं करणाक्षरैः । पञ्चभिर्नेत्रमुदितं युगलेनास्त्रमीरितम् ॥ ५ ॥
तारश्चिटिद्वयं पश्चाच्चाण्डालि तदनन्तरम् । महत्पदाद्यां तां ब्रूयादमुकं मे तनः परम् ॥ ६ ॥
वशमानय ठद्वन्द्वं चिटिमन्त्र उदाहृतः । चतुर्विंशत्यक्षरात्मा सर्वकामफलप्रदः ॥ ७ ॥

नवकुङ्कुमसंनिभं त्रिनेत्रं रुचिराकल्पशतं नमामि[1] वह्निम् ।
स्रुवशक्तिवराभयानि दोर्भिर्दधतं रक्तसरोरुहे निषण्णम् ॥ ८ ॥
कालाम्बुवाहद्युतिमिन्दुवक्त्रां हारावलीशोभिपयोधराढ्याम् ।
कपालपाशाङ्कुशशूलहस्तां नीलांशुकां[2] यामवतीं नमामि ॥ ९ ॥
नीलाञ्जनाभामरिशंखशूलखट्वाङ्गहस्तां तरुणेन्दुचूडाम् ।
भीमां त्रिनेत्रां जितशत्रुवर्गां दुर्गां भजे दुर्गतिभङ्गदक्षाम् ॥ १० ॥
टङ्कं कपालं डमुरुं त्रिशूलं संबिभ्रती चन्द्रकलावतंसा ।
पिङ्गोर्ध्वकेशी सितभीमदंष्ट्रा भूयाद् विभूत्यै मम भद्रकाली ॥ ११ ॥

लक्षपञ्चकं जपेत् सम्यगयुतं तद्दशांशतः । हविषा घृतसिक्तेन जुहुयादर्चितेऽनले ॥ १२ ॥
एवं कृतपुरश्चर्यः प्रयोगे कुशलो भवेत् । अग्निर्यामवती ध्येया वश्याकर्षणकर्मणोः ॥ १३ ॥
स्मरेद् दुर्गां भद्रकालीं मन्त्री मारणकर्मणि । जानुप्रमाणे सलिले स्थित्वा निशि जपेन्मनुम् ॥१४॥
अनेन वाञ्छितः साध्यः किङ्करो जायतेऽचिरात्[4] । नाभिमात्रोदके स्थित्वा जपेन्मन्त्रमिमं सुधीः[5] ॥१५॥
अष्टोत्तरसहस्रं यस्तस्य साध्यो वशे भवेत् । लक्षपञ्चकं जपेन्मन्त्री कण्ठमात्रोदके स्थितः ॥१६॥
सप्तभिर्दिवसैर्भूपान् वशयेद्विधिनामुना । विलिख्य तालपत्रे तं साध्यनाम्ना विदर्भितम् ॥ १७ ॥
निःक्षिप्य क्षारसंमिश्रे जले तत् क्वाथयेन्निशि । वश्यो भवति साध्योऽस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ १८ ॥
तालपत्रे लिखित्वैनं भद्रकालीगृहे खनेत् । वश्याय सर्वजन्तूनां प्रयोगोऽयमुदाहृतः ॥ १९ ॥
ताम्रपत्रे समालिख्य मन्त्रं साध्यविदर्भितम् । तापयेत् खादिरे वह्नौ मासाद्वश्यो भवेन्नरः ॥२०॥
त्रिकोणकुण्डमापाद्य सम्यक् शास्त्रोक्तलक्षणम् । तस्मिन् होमं प्रकुर्वीत संस्कृते हव्यवाहने ॥ २१ ॥
प्रक्षाल्य गव्यदुग्धेन संशोध्य लवणं[7] सुधीः । सुचूर्णितं तज्जुहुयात् सप्ताहाद्वशयेज्जनान्[8] ॥ २२ ॥

---

१ 'भजामि' ग. पाठः । २ 'म्बरां' ग. पाठः । ३ 'कालाम्बुदाभा' ग. पाठः । ४ 'क्षणात्' ग. पाठः । ५ 'मनन्यधीः' ग. पाठः । ६ 'तालपत्रे लिख्य यन्त्रं साध्यनाम' ख. पाठः । ७ 'च्य लवणात्' ग. पाठः । ८ 'जगत्' ग. पाठः ।

दधिमध्वाज्यसंसिक्तैः सैन्धवैर्जुहुयात् तथा । वशयेत् सकलान् देशानचिरात् किमु पार्थिवान् ॥ २३ ॥
विशुद्धलवणं प्रस्थं विभक्तं पञ्चधा पृथक् । एकैकया प्रजुहुयादृचा पञ्चाहमादरात् ॥ २४ ॥
यस्य नाम्ना स वश्यः स्यादनेनैव न संशयः । शुद्धं लवणमादाय जुहुयान्मधुरान्वितम् ॥ २५ ॥
ऊनपञ्चाशदाहुत्या वशं नयति वाञ्छितम् । नित्यं शुद्धेन लोणेन हुत्वा शत्रून् वशं नयेत् ॥ २६ ॥
मधुरत्रयसंयुक्तैर्लवणैः साधुचूर्णितैः । जुहुयाद् वशयेन्नारीर्नरान् नरपतीनपि ॥ २७ ॥
मन्त्रं कृष्णतृतीयादि प्रजपेद्यावदष्टमी । पुत्तलीः पञ्च कुर्वीत साङ्गोपाङ्गाः समाः शुभाः ॥ २८ ॥
एका साध्यद्रुमेण स्यादन्या पिष्टमयी मता । चक्रिहस्तमृदान्या स्यादन्या सिक्थमयी स्मृता ॥ २९ ॥
लवणं पोतसंभूतं चूर्णितं परिशोधितम् । कुडवं प्रोक्षयेत् क्षीरदध्याज्यमधुभिः क्रमात् ॥ ३० ॥
गुडाज्यमधुभिः सम्यङ्मिश्रितनामुना ततः । कुर्वीत पुत्तलीं सौम्यां सर्वावयवशोभिताम् ॥ ३१ ॥
प्राणमन्त्रकृतं यन्त्रमासां हृदि विनिःक्षिपेत् । आसु प्राणान् प्रतिष्ठाप्य पूजयेत् कुसुमादिभिः ॥ ३२ ॥
पश्चात् कृष्णाष्टमीरात्रौ याममात्रे गते सति । विधाय मातृकान्यासं मन्त्रन्यासमनन्तरम् ॥ ३३ ॥
चिटिमन्त्रसमुद्धृतान् चतुर्विंशतिसंख्यकान् । ताराद्यान् विन्यसेद्वर्णान् स्थानेष्वेषु समाहितः ॥ ३४ ॥
मूर्ध्नि भाले दृशोः श्रुत्योर्नासास्यचिबुकेष्वथ । कण्ठहृत्स्तनयुग्मेषु कुक्षौ नाभौ कटिद्वये ॥ ३५ ॥
मेढ्रे पायौ प्रविन्यस्य शिष्टवर्णचतुष्टयम् । ऊरुद्वये जानुयुगे जङ्घायुग्मे पदद्वये ॥ ३६ ॥
एवं विन्यस्तसर्वाङ्गो रक्तमाल्यानुलेपनः । रक्तवस्त्रधरः शुद्धः पुत्तलीं दारुणा कृताम् ॥ ३७ ॥
अधोमुखीं खनेत् कुण्डे पिष्टजामासनादधः । मृन्मयीं प्रतिमां पाददेशे न्यस्येत् तथात्मनः ॥ ३८ ॥
मधूच्छिष्टमयीं व्योम्नि कुण्डस्योर्ध्वं प्रलम्बयेत् । लवणेन कृतां पश्चात् पुत्तलीं संस्पृशञ्जपेत् ॥ ३९ ॥
ऋक्पञ्चकं यथान्यायमष्टोत्तरसहस्रकम् । संहृत्या चिटिमन्त्रार्णान् पुनस्तस्यास्तनौ न्यसेत् ॥ ४० ॥
अङ्गुष्ठसन्धिप्रपदजङ्घाजानूरुपायुषु । लिङ्गदेशे पुनर्नाभौ जठरे हृदयाम्बुजे ॥ ४१ ॥
स्तनद्वये कन्धरायां चिबुके वदने पुनः । घ्राणयोः कर्णयोरक्ष्णोर्ललाटे मूर्धनि न्यसेत् ॥ ४२ ॥

तत्प्रतिमाप्रमाणं तु—

आयामः पादयोस्तस्या आकट्याच्चतुरङ्गुलम् । पादानत्र्यङ्गुलात् कुक्षिस्तावदेवाङ्गुलोदरम् ॥ १ ॥
अङ्गुलद्वयमावक्त्रात् कण्ठदेशस्य मानकम् । शिरसो वक्ष्यमाणं स्यात् सार्धद्वयमिहाङ्गुलम् ॥ २ ॥

इति द्वादशाङ्गुलप्रमाणप्रतिमेत्यर्थः ॥

अग्निमादाय संदीप्य साध्यनक्षत्रदारुभिः । तस्मिन्नभ्यर्च्य मन्त्रोक्तां देवतां रूप्यपात्रके ॥ ४३ ॥
कुशीतराजिपुष्पाद्भिर्दत्त्वार्घ्यं प्रणमेत् सुधीः । मन्त्रैरेतैः प्रयोगादावन्ते संयतमानसः ॥ ४४ ॥
ओं त्वमनेनाप्यमित्रघ्न निशायां हव्यवाहन । हविषा मन्त्रजप्तेन तृप्तो भव तया सह ॥ ४५ ॥

---

१ 'देवान्' ख. पाठः । २ 'क्रमशो जु' ग. पाठः । ३ 'न विधिनाचिरात्' ग. पाठः । ४ 'त्वमाननम' क. पाठः । ५ 'हुतेन' क. पाठः ।

जातवेदो महादेव तप्तजाम्बूनदप्रभ । स्वाहापते विश्वभक्ष लवणं दह शत्रुहन् ॥ ४६ ॥
ईशे शर्वरि शर्वाणि ग्रस्तं मुक्तं त्वया जगत् । महादेवि नमस्तुभ्यं वरदे कामदा भव ॥ ४७ ॥
तमोमयि महादेवि महादेवस्य सुव्रते । त्रियामे[1] पुरुषं हत्वा वशमानय देवि[2] मे ॥ ४८ ॥
दुर्गे दुर्गादिरहिते दुर्गसंरोधनाकुले । चक्रशंखधरे देवि दुष्टशत्रुभयङ्करि ॥ ४९ ॥
नमस्ते दह शत्रुं मे वशमानय चण्डिके । शाकंभरि महादेवि शरणं मे भवानघे ॥ ५० ॥
भद्रकालि भवाभीष्टे भद्रासिद्धिप्रदायिनि । सपत्नान् मे हन हन दह शोषय तापय ॥ ५१ ॥
शूलासिशक्तिवज्राद्यैरुत्कृत्योत्कृत्य मारय । महादेवि महाकालि रक्षास्मानक्षरात्मिके ॥ ५२ ॥
साध्यं संस्मृत्य निर्भिद्य पुत्तलीं सप्तधा ततः । ऋक्पञ्चकं समुच्चार्य जुहुयादेधितेऽनले ॥ ५३ ॥
प्रथमो दक्षिणः पादस्तत्करस्तदनन्तरम् । शिरस्तृतीयमाख्यातं वामहस्तस्ततः परम् ॥ ५४ ॥
मध्यादूर्ध्वं पञ्चमः स्यादधोऽङ्गः षष्ठ ईरितः । सप्तमो वामपादः स्यादेवं भागक्रमः स्मृतः ॥५५॥
सप्तसप्तविभागो वा प्रोक्तेष्वेषु यथाविधि । हुत्वैवमर्चयित्वाग्निं प्रणमेद् दण्डवत्ततः ॥ ५६ ॥
यजमानो धनैर्धान्यैः प्रीणयेद्गुरुमात्मनः । अनेन विधिना मन्त्री वशयेत् ससुरासुरान् ॥ ५७ ॥
किं पुनर्मनुजान् भूपानमात्यान् वारयोषितः । मारणे पूर्वसंप्रोक्तं पुत्तलीनां चतुष्टयम् ॥ ५८ ॥
निवेशयेद्यथापूर्वं साधकेन्द्रो विधानवित् । अपरां वक्ष्यमाणेन विधानेन प्रकल्पयेत् ॥ ५९ ॥
वराहपारावतविट्तिलत्र्यूषणरामठैः । व्रणकृत्रिम्बासिद्धार्थसाध्यवामांघ्रिरेणुभिः ॥ ६० ॥
माहिषीमूत्रसंपिष्टैः पूर्वोक्तलवणान्वितैः । विधाय पुत्तलीं सम्यक् प्राणस्थापनमाचरेत् ॥ ६१ ॥
जपपूजादिकं सर्वं कुर्यात् प्रागुक्तवर्त्मना । ततः पूर्वोदिते कुण्डे रात्रौ प्रज्वालितेऽनले ॥ ६२ ॥
दुर्गां वा भद्रकालीं वा समाराध्य यथाविधि । धारयेन्निशितं शस्त्रं सव्यहस्तेन साधकः ॥ ६३ ॥
वामपादं समारभ्य दक्षिणाङ्घ्र्यवसानकम् । छित्वा छित्वा प्रजुहुयान्निराहारो जितेन्द्रियः ॥६४॥
कृष्णाष्टमीं समारभ्य यावत्कृष्णचतुर्दशीम् । अनेनैव विधानेन होमं कुर्याद्विचक्षणः ॥ ६५ ॥
त्रिसप्ताहप्रयोगेण मारयेद्रिपुमात्मनः । .... ॥

अथ लवणमन्त्राः—

लवणाम्भसि तीक्ष्णोऽस्युग्रोऽसि हृदयं तव । लवणस्य पृथिवी माता लवणस्य वरुणः पिता ॥ १ ॥
लवणे हूयमाने तु कुतो निद्रा कुतो रतिः । लवणं पचति पाच लवणं छिन्दति भिन्दति ॥ २ ॥
अमुष्य दह गात्राणि दह मांसं दह त्वचम् । दह त्वगस्थिमज्जानि अस्थिभ्यो मज्जिकां दह ॥ ३ ॥
यदि वसति योजनशते नदीनां वा शतान्तरे । नगरे लोहप्राकारे कृष्णसर्पशतार्गले ॥ ४ ॥
तं दग्ध्वानय मे शीघ्रमग्रे लोणस्य तेजसा । वशमायातु लवणमन्त्रशक्तिपुरस्कृतः ॥ ५ ॥

---

१ 'एषा मे' ग. पाठः । २ 'देहि' क. पाठः । ३ 'सर्गा' क. पाठः । ४ 'गले' क. पाठः । ५ 'हन दह शोषय तापय तापय' ख. पाठः । ६ 'संस्कृत्य' ख. ग. पाठः । ७ 'नृप' ख. पाठः । ८ 'सत्त्वगुणेन' ग पाठः

या ते रात्रिः शल्यविद्धस्य शूलाग्रारोपितस्य च । या ते रात्रिर्महारात्रिः सा ते रात्रिर्महानिशा ॥

इति । एतेषु ऋगादिषु प्रणवान् संयोज्य प्रणवपाशादि त्र्यक्षरादि चिटिमन्त्रसमेतं ऋक्पञ्चकं जपेत् । अथवा सर्वेषु ऋगादिषु चिटिमन्त्रादौ च आवरणदेवतादिषु च प्रणवपाशादित्र्यक्षरं योजयेत् ॥

पिप्पलादमते अथ लवणमन्त्राः—

लवणाम्भासि तिक्तोऽसि उग्रोऽसि हृदयं तव । लवणस्य पृथिवी माता लवणस्य जलं पिता ॥ १ ॥
लवणं दहति पचति लवणं छिन्धि भिन्दति । लवणे हूयमाने तु कुतो निद्रा कुतो रतिः ॥ २ ॥
अमुकस्य दह गात्राणि दह मांसं दहानलम् । दह त्वगस्थिमज्जानि अस्थिभ्यो मज्जिकां दह ॥३॥
यदि वसति योजनशते नदीनां च शतान्तरे । संदग्ध्वा च स मे शीघ्रमग्नेर्लवणतेजसा ॥ ४ ॥
या ते रात्रिर्महारात्रिर्यातिरात्रिर्महानिशा । या रात्रिः शल्यविद्धस्य शूलाग्रारोपितस्य च ॥ ५ ॥

ह्रीं चिटि चिटि चण्डालि महाचण्डालि अमुकं मे वशमानय स्वाहा, इति लवणमन्त्राः ॥ अस्याङ्गिरा ऋषिः, अनुष्टुप् छन्दः, अग्निरात्रिदुर्गाभद्रकाल्यो देवताः, मन्त्रस्थे हलो बीजानि, स्वराः शक्तयः- लवणाम्भासि—लवणे हूयमाने—दह त्वगस्थि—संदग्ध्वा—या ते रात्रिरित्येतैः पञ्चमन्त्रैः पञ्चाङ्गानि । अथवा चिटिमन्त्राक्षरैः पञ्चत्रिपञ्चचतुष्पञ्चद्विसंख्याकैः क्रमात् षडङ्गानि ॥ ध्यानम्—

अरुणोऽरुणपङ्कजसंनिषण्णः स्रुवशक्तिवराभययुक्तकरः ।
अमितार्चिरजातगतिर्विलसन्नयनत्रितयोऽवतु वो दहनः ॥ १ ॥
नीलतरांशुककेशकलापा नीलतनुर्निबिडस्तनभारा ।
साङ्कुशपाशसशूलकपाला यामवती भवतोऽवतु नित्यम् ॥ २ ॥
करकमलविराजच्चक्रशंखासिशूला परिलसितकिरीटा पातितानेकदैत्या ।
त्रिनयनलसिताङ्गी तिग्मरश्मिप्रकाशा पवनसखनिभाङ्गी पातु कात्यायनी वः ॥ ३ ॥
सुरौद्रसितदंष्ट्रिका त्रिनयनोर्ध्वकेशोज्ज्वला कपालपरशूल्लसड्डमरुका त्रिशूलोज्ज्वला ।
घनाघननिभा रणद्रुचिरकिङ्किणीमालिका भवद्विभवसिद्धये भवतु भद्रकाली चिरम् ॥ ४ ॥

इति ध्यानम् । अयुतजपः पुरश्चरणम् । अत्यन्तासक्तस्य त्रिसहस्रजपः पुरश्चरणम् । आज्यचरुणा दशांशहोमः । अष्टमीमारभ्य चतुर्दशीपर्यन्तं रात्रिषु प्रतिदिनं कुडवपरिमितलवणचूर्णैर्मधुरत्रयोपेतैरष्टोत्तरं द्विशतं जुहुयात् । एवं सप्तरात्रहोमेन साध्यो दासवद्वश्यो भवति । प्रयोगकाले मन्त्रस्यामुकपदस्थाने साध्यनाम निक्षिप्य जुहुयात् प्रजपेच्च ॥ साध्यनक्षत्रवृक्षास्तु—

कारस्करोऽथ धात्री स्यादुदुम्बरतरुः पुनः । जम्बूः खदिरकृष्णाख्यौ वंशोपिप्पलसंज्ञकौ ॥ १ ॥
नागरोहिणनामानौ पलाशप्लक्षसंज्ञकौ । अम्बष्टबिल्वार्जुनाख्यविकङ्कतमहीरुहाः ॥ २ ॥
वकुलः शम्बरः सर्जो वञ्जुलः पानसार्ककौ । शमीकदम्बाम्रनिम्बमधूका ऋक्षशाखिनः ॥ ३ ॥

---

१ 'सरलः' क. ख. पाठः ।

॥ अथान्नपूर्णेश्वरीमन्त्रः ज्ञानार्णवे— (६ प० १५ श्लो०)

तारं च भुवनेशानी श्रीबीजं कामराजकम् । हृदन्ते भगवत्यर्णान् माहेश्वरिपदं वदेत् ॥
अन्नपूर्णेऽग्निजाया च विंशदर्णा [विंशदक्षरी] ।
विद्येयं विंशदक्षरी । .... ॥

तारं प्रणवः, भुवनेशानी मायाबीजं, श्रीबीजं श्रीमिति, कामराजकं क्लीं, हृन्नमः, भगवति स्वरूपं, माहेश्वरि अन्नपूर्णे स्वरूपं, अग्निजाया स्वाहाकारः । अत्र माहेश्वर्यन्नपूर्णे इति पदयोर्न संधिर्विंशदक्षरीत्युक्तेः ॥ तथा— (६—१६)

ऋषिर्ब्रह्मास्य मन्त्रस्यानुष्टुप् छन्दोऽभिधीयते[1] । अन्नपूर्णेश्वरी देवी देवता परिकीर्तिता ॥ १ ॥
बीजं तु भुवनेशानी श्रीबीजं शक्तिरुच्यते । कीलकं कामराजं[2] स्यात् षडङ्गानि ततः परम् ॥ २ ॥

इति । दक्षिणामूर्तिः— (१६ प० ७ श्लो०)

षड्दीर्घस्वरसंभिन्नां हृल्लेखां कुरु पार्वति । एभिरङ्गानि विन्यस्य वर्णन्यासमथाचरेत् ॥ १ ॥
ब्रह्मरन्ध्रे च सीमन्ते भालभ्रूमध्ययोर्नसि । वक्त्रे कण्ठे च हृदये कुक्षिनाभिषु लिङ्गके ॥ २ ॥
आधारे स्फिग्द्वये चोरुद्वये जानुद्वये तथा । पादयोर्देवदेवेशि (पदन्यासं ततश्चरेत् ॥ ३ ॥
नवद्वारेषु देवेशि पदन्यासः उदाहृतः । .... ॥

ज्ञानार्णवेतु— (६—२३)

पदानि नव देवेशि) नवद्वारेषु विन्यसेत् । मूर्धादिगुदपर्यन्तं पुनस्तेषु वरानने ॥ ४ ॥
गुदादिब्रह्मरन्ध्रान्तं पदानां नवकं न्यसेत् । .... ॥

गुदः पर्यन्तो दशमो येषां ब्रह्मरन्ध्रादीनामित्यर्थः । तेन ब्रह्मरन्ध्रादिलिङ्गपर्यन्तं नव पदानि विन्यस्य पुनर्गुदादिदक्षनेत्रान्तानि तान्येव पदानि न्यसनीयानीति ।

ब्रह्मरन्ध्रास्यहृदयमूलाधारेष्वनुक्रमात् । चतुर्बीजानि विन्यस्य स्वरेष्वन्यान् प्रविन्यसेत् ॥
गोलकं च ततो देवि विन्यसेद्विधिवत् प्रिये । .... ॥

गोलकं व्यापकम् ॥ " मूलेन व्यापकं न्यासं कुर्याद् देहस्य सिद्धये " इति दक्षिणामूर्त्युक्तवाक्यात् । स्वरेषु स्वरन्यासस्थानेषु । ध्यानम्—

तप्तकाञ्चनसंकाशां[3] बालेन्दुकृतशेखराम् । नवरत्नप्रभादीप्तमुकुटां कुङ्कुमारुणाम् ॥ १ ॥
चित्रवस्त्रपरीधानां शफराक्षीं[4] त्रिलोचनाम् । सुवर्णकलशाकारपीनोन्नतघटस्तनीम् ॥ २ ॥
नृत्यन्तमीशमनिशं दृष्ट्वानन्दमयीं पराम् । सानन्दमुखलोलाक्षीं मेखलाढ्यां नितम्बिनीम् ॥ ३ ॥
अन्नदानरतां नित्यं भूमिश्रीभ्यां नमस्कृताम्[5] । .... ॥

अन्नदानरतामित्यनेन वामहस्तेऽन्नपात्रं दक्षिणहस्ते दर्वीं धृतवतीति ज्ञेयम् ।

" अथवा दक्षिणे हस्ते दर्वीं ध्यायेत् सुवर्णजाम् । दुग्धान्नभरितं पात्रं दिव्यरत्नविभूषितम् ॥
वामहस्ते महेशानि " इति संहितोक्तेः ।

---

१ ' कृतिश्छन्दोऽभिधीयते ' ख. पाठः । २ ' बीजं ' क. पाठः । ३ ' वर्णाभां ' क. पाठः । ४ ' शावकाक्षीं ' क. पाठः ॥
५ ' अलंकृतां ' क. पाठः ।

ज्ञानार्णवे— (६-२५)

त्रिकोणं च चतुष्पत्रं वसुपत्रं ततः परम् । कलापत्रं च भूबिम्बं सचतुर्द्वारमालिखेत् ॥ १ ॥

भूबिम्बं चतुरस्रत्रयात्मकं, चतुरस्रत्रयं च कुर्यात् । चतुर्द्वारोपशोभितामिति संमोहनपञ्चरात्रात् । एतत्सर्वदैवतपरं ज्ञेयम् । "सर्वेष्वेव विधातव्यं पूजाचक्रेषु भूगृह" मिति स्वयमभिधानात् ।

सिंहासनस्य परितः पीठदेवीः समर्चयेत् । सिंहासने दक्षिणे तु कथिताः पीठनायिकाः ॥ २ ॥

ता एव पूजिताः पीठे वामाद्याः परमेश्वरि । .... ॥

वामाद्याः शैवपीठशक्तयः । अथवा—

समभ्यर्च्य जयाद्यास्तु पीठशक्तीर्नव क्रमात् । पीठं च पीठमन्त्रेण हृल्लेखाद्याः प्रपूजयेत् ॥ १ ॥

इति संमोहनतन्त्रवचनात् । "जयादिनवशक्तींश्च पूजयेत्तदनन्तरम्" इति सारसंग्रहवचनात् । पूर्वोक्तभुवनेश्वरीपीठस्य जयादिनवशक्तयः, तत्पीठमन्त्रश्च वा ग्राह्यः । तथा— (६-३४)

एवं ध्यात्वा यजेद्देवीं षडङ्गावरणं यजेत् । तारं प्रासादबीजं च हृच्छिवाय ततः परम् ॥ १ ॥
सप्ताक्षरी महाविद्या अनया देवि पूजयेत् । गोक्षीरधामधवलं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् ॥ २ ॥
प्रसन्नवदनं शान्तं नीलकण्ठविराजितम् । कपर्दिनं स्फुरत्सर्पभूषणं कम्बुसन्निभम् ॥ ३ ॥
नृत्यन्तमीश्वरं देवं त्रिकोणाग्रे सुरेश्वरि । ॐ नमः पदमाभाष्य ततो भगवतेपदम् ॥ ४ ॥
ततो वराहरूपाय भूर्भुवःस्वःपतिस्तथा । ङेन्तं भूमिपतित्वं च मे देहि च ददापय ॥ ५ ॥
वह्निजायान्वितो मन्त्रो वराहस्य वरानने । अनया विद्यया देवि वामकोणे प्रपूजयेत् ॥ ६ ॥
ॐनमःपदमाभाष्य ङेन्तं नारायणं लिखेत् । नारायणं दक्षकोणे क्रमेण परिपूजयेत् ॥ ७ ॥
वामदक्षिणयोः पूज्ये भूश्रियौ परमेश्वरि । एकेन मनुना देवि कथयामि तवानघे ॥ ८ ॥
अन्नमहि पदं चान्नं मे देह्यन्नाधिपान्तिके । तये ममान्नमाभाष्य प्रदापय ततः परम् ॥ ९ ॥
वह्निजायान्वितो मन्त्रः संपुटीकृत्य पूजयेत् । ग्लौमात्मकेन रमया वामदक्षिणयोः क्रमात् ॥१०॥
ततश्चतुर्दले पूज्याः पश्चिमादिक्रमेण तु । तारेण परविद्यां च भुवनेशीं तदात्मना ॥ ११ ॥ ॥
कमलां रमया भद्रे कामेन सुभगां यजेत् । वसुपत्रे महेशानि ब्राह्म्याद्याः पश्चिमादितः ॥१२॥
षोडशारे महेशानि चन्द्रमण्डलरूपिणीः । कलाः षोडश संपूज्याः पश्चिमादिक्रमेण हि ॥१३॥
अमृता मानदा पुष्टिस्तुष्टिः प्रीती रतिस्तथा । ह्रीश्च श्रीश्च सुधा रात्रिर्ज्योत्स्ना हैमवती तथा ॥१४॥
छाया च पूर्णिमा नित्या अमावास्या तु षोडशी । शेषैर्वर्णैः प्रपूज्याश्च अन्नपूर्णान्तशब्दकाः ॥१५॥
चतुरस्रे लोकपालान् क्रमेण परिपूजयेत् । .... ॥

इति । अथ प्रथमप्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीअन्नपूर्णायै देवतायै नमः । गुह्ये

---

१ 'कुन्द' ग. पाठः । २ 'पूषा' ग. पाठः ।

ह्रीं बीजाय नमः । पादयोः श्रीं शक्तये नमः । नाभौ क्लीं कीलकाय नमः । इति विन्यस्य ममान्नसमृद्धये जपे विनियोगः । इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ह्रां हृदयाय नमः । ह्रीं शिरसे स्वाहा । ह्रूं शिखायै वषट् । ह्रैं कवचाय हुं । ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् । ह्रः अस्त्राय फट् । इति षडङ्गमप्यानङ्गुष्ठादितलान्तं करयोर्विन्यस्य हृदयादिषडङ्गेष्वपि न्यस्य, शिरसि ओं नमः । सीमन्ते ह्रीं नमः । भाले श्रीं नमः । भ्रूमध्ये क्लीं नमः । नासायां नं नमः । मुखे मों नमः । कण्ठे भं नमः । हृदि गं नमः । उदरे वं नमः । नाभौ तिं नमः । लिङ्गे मां नमः । आधारे हें नमः । दक्षस्फिजि श्वं नमः । वामे रिं नमः । दक्षोरौ अं नमः । वामोरौ न्नं नमः । दक्षजानुनि पूं नमः । वामे र्णें नमः । दक्षपादे स्वां नमः । वामे हां नमः । इति वर्णन्यासः ॥

ततो ब्रह्मरन्ध्रे ओं नमः । दक्षनेत्रे ह्रीं० । वामे श्रीं० । दक्षश्रोत्रे क्लीं० । वामे नमो० । दक्षनासारन्ध्रे भगवति० । वामे माहेश्वरि० । मुखे अन्नपूर्णे० । लिङ्गे स्वाहा० । इति विन्यस्यैतान्येव पदानि गुदलिङ्गमुखवामदक्षनासारन्ध्रवामदक्षिणश्रोत्रवामदक्षनेत्रेषु । इति पदन्यासः ॥ ततो ब्रह्मरन्ध्रे ओं नमः । मुखे ह्रीं नमः । हृदये श्रीं नमः । मूलाधारे क्लीं नमः । इति विन्यस्य शिष्टं षोडशस्वरन्यासस्थानेषु न्यसेत् । ततो मूलेन व्यापकं कृत्वा ध्यानाद्यात्मपूजान्ते प्रागुक्तभुवनेश्वरीपीठं समभ्यर्च्यावाहनादिपुष्पोपचारान्ते प्राग्वदङ्गानि संपूज्य, त्रिकोणाग्रे “श्रीं ह्रीं नमः शिवाय शिवाय नमः” इति मन्त्रेण नृत्यन्तं शिवं संपूज्य, वामकोणे “ओं नमो भगवते वराहरूपाय भूर्भुवःस्वःपतये भूपतित्वं मे देहि ददापय स्वाहा वराहाय नमः” । इति वराहं संपूज्य, दक्षकोणे “ओं नमो नारायणाय नारायणाय नम” इति संपूज्य, त्रिकोणाभ्यन्तरे देव्या वामभागे “ग्लौं अन्नमह्यन्नं मे देहि अन्नाधिपतये ममान्नं प्रदापय स्वाहा ग्लौं भूम्यै नमः” इति संपूज्य, दक्षभागे “श्रीं अन्नमह्यन्नं मे देहि अन्नाधिपतये ममान्नं प्रदापय स्वाहा श्रीं श्रियै नमः” इति संपूज्य, चतुर्दलेषु देव्यग्रादितः— ओं परविद्यायै नमः । ह्रीं भुवनेश्वर्यै नमः । श्रीं कमलायै नमः । क्लीं सुभगायै नमः ॥ ततोऽष्टदलेषु ब्राह्म्याद्याः संपूज्य, षोडशदलेषु देव्यग्रादि प्रादक्षिण्येन नं अमृतायै अन्नपूर्णायै० मों मानदायै अन्नपूर्णायै० भं पुष्ट्यै अन्नपूर्णायै० गं तुष्ट्यै अन्नपूर्णायै० वं प्रीत्यै अन्नपूर्णायै० तिं रत्यै अन्नपूर्णायै० मां ह्रियै अन्नपूर्णायै० हें श्रियै अन्नपूर्णायै० श्वं स्वधायै अन्नपूर्णायै० रिं रात्र्यै अन्नपूर्णायै० अं ज्योत्स्नायै अन्नपूर्णायै० न्नं हैमवत्यै अन्नपूर्णायै० पूं छायायै अन्नपूर्णायै० र्णें पूर्णिमायै अन्नपूर्णायै० स्वां नित्यायै अन्नपूर्णायै० हां अमावास्यायै अन्नपूर्णायै नमः । तद्बहिश्चतुरस्रे प्राग्वदिन्द्रादीन् संपूज्य शेषं समापयेदिति ॥ दक्षिणामूर्तिः— (१६ । १७)

लक्षं जपेत् सनियमो दशांशेन तु होमयेत् । रम्यपायससर्पिर्भ्यां सिद्धिदा भवति ध्रुवम् ॥ १ ॥ ॥

इति । सारसंग्रहे—

तर्पणादि ततः कुर्यात् पूर्वोक्तविधिना सुधीः । अन्नपूर्णेश्वरी देवी पूजितान्नसुवर्णदा ॥ १ ॥

अनया विद्यया जातः कुबेरो धननायकः । अन्नपूर्णेश्वरी नाम सर्वसंपत्समृद्धिदा ॥ २ ॥

इति । तथा—

बीजहीनेयमेव स्यात् षोडशार्णा तथा परे[1] । मायाद्या साथ ताराद्या मता सप्तदशाक्षरा ॥ १ ॥

---

१ ‘परा’ ग. पाठः ।

मायातारादिका चान्या गदिताष्टादशार्णका । मुन्याद्याः पूर्वमुदिता माययाङ्गक्रिया मता ॥ २ ॥
अर्चनाङ्गेन्द्रवज्राद्यैः साधयेत् पूर्ववच्च ताः । .... ॥

भगवति भवरोगात् पीडितं दुष्कृतोत्थात्[1] सुतदुहितृकलत्रोपद्रवेणानुयातम् ।
विलसदमृतदृष्ट्या वीक्ष्य विभ्रान्तचित्तं सकलभुवनमातस्त्राहि मामोंनमस्ते ॥ ३ ॥
माहेश्वरीमाश्रितकल्पवल्लीमहं भवोच्छेदकरीं भवानीम् ।
क्षुधार्तजायातनयाद्युपेतस्त्वामन्नपूर्णे शरणं प्रपद्ये ॥ ४ ॥
दारिद्र्यदावानलदह्यमानं पाह्यन्नपूर्णे गिरिराजकन्ये ।
कृपाम्बुधौ मज्जय मां त्वदीये त्वत्पादपद्मार्पितचित्तवृत्तिम् ॥ ५ ॥
इत्यन्नपूर्णास्तुतिरत्नमेतच्छ्लोकत्रयं यः पठतीह भक्त्या ।
तस्मै ददात्यन्नसमृद्धिमम्बा श्रियं च विद्यां च यशश्च मुक्तिम् ॥ ६ ॥

अन्नप्रदाख्यमन्त्रस्य पूर्वोक्तस्योच्यते विधिः । ऋषिर्ब्रह्मा समाख्यातश्छन्दश्चातिकृतिर्मतम् ॥ ७ ॥
देवते भूश्रियौ प्रोक्ते धनधान्यप्रदे शुभे । वेदेषुपक्षमुनिद्वन्द्वमितैर्मन्त्रार्णकैः पृथक् ॥ ८ ॥
पञ्चाङ्गानि मनोः कुर्याज्जातियुक्तानि मन्त्रवित् । .... ॥

क्षीराब्धौ रजतोच्चयप्रकनकद्वीपे सुराद्ये (?) शुभे
कल्पद्रुव्रजशोभिते मणिमये सद्वित्तपस्याग्रतः ।
आसीने वसुधाश्रियौ धनसमूहान् संसृजन्त्यौ मुहु-
र्भक्ताय प्रविचिन्तयेद् दिनमुखे धान्यान्नसंपत्तये ॥ ९ ॥

आवाह्य वैष्णवे पीठे देवीं गन्धादिभिर्यजेत् । पुराङ्गानि यजेदाद्ये दिक्षु भूतानि संयजेत् ॥१०॥
आद्यानि चत्वारि पुनर्विदिक्षु पूजयेदिमाः । निवृत्त्याद्याश्चतस्रस्तु बलाकयाद्यास्ततः परम् ॥ ११ ॥
इन्द्रादयस्तदस्त्राणि चैवं पूजा समीरिता । .... ॥

इति ॥ अथ द्वितीयप्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलविद्यया प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे अतिकृतिच्छन्दसे नमः । हृदये भूश्रीभ्यां देवताभ्यां नम इति विन्यस्य मम धनधान्यसमृद्धये विनियोगः इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, मूलमन्त्रेणाभिमृष्टयोः पाण्योः अन्नमहि अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । अन्नं मे देहि तर्जनीभ्यां नमः । अन्नाधिपतये मध्यमाभ्यां नमः । ममान्नं प्रदापय अनामिकाभ्यां नमः । स्वाहा कनिष्ठिकाभ्यां नमः । इति विन्यस्य हृदयादिष्वपि नेत्रहीनेषु पञ्चाङ्गेषु न्यसेत् । अन्नमहि हृदयाय नमः । अन्नं मे देहि शिरसे स्वाहा । अन्नाधिपतये शिखायै वषट् । ममान्नं प्रदापय कवचाय हुं । स्वाहा अस्त्राय फट्, ततो ध्यानादिमानसपूजान्ते चतुर्द्वारयुक्चतुरस्रत्रयवेष्टितमष्टदलकमलद्वयं पूजाचक्रं कृत्वा, प्राग्वत् संस्थाप्य संपूज्य तत्र वक्ष्यमाणवैष्णवपीठं संपूज्य, तत्र भूश्रियौ समावाह्यासनादिपुष्पोपचारान्ते प्राग्वदङ्गानि संपूज्य, प्रथमाष्टदलस्य दिग्दलेषु ॐ आकाशाय नमः । ॐ वायवे नमः । ॐ अग्नये नमः । ॐ जलाय नमः, इति संपूज्य, विदिग्दलेषु ॐ निवृत्त्यै नमः । प्रतिष्ठायै

१ ‘ दुःखयोगात् ’ ख. पाठः । २ ‘ बद्धमे ’ ख. पाठः ।

॥ विद्यायै नमः । शान्त्यै नमः । इति संपूज्य, द्वितीयाष्टदलेष्वेकाक्षरलक्ष्मीप्रकरणोक्तबलाकाद्यष्टशक्तीः संपूज्य प्राग्वदिन्द्रादिपूजामारभ्य शेषं समापयेदिति । तथा—

नियुतं प्रजपेन्मन्त्रं तद्दशांशं च मन्त्रवित् । जुहुयादाज्यसंपृक्तेनान्नेन च यथाक्रमम् ॥ १ ॥

तर्पणादि ततः कृत्वा विप्रान् संभोज्य यत्नतः । गुरुं सन्तोष्य यत्नेन मन्त्रसिद्धिमवाप्नुयात् ॥२॥

दिनादौ प्रजपेन्मन्त्रमष्टोत्तरशतं सुधीः । चेत्रधान्याम्बरलौघसमृद्धो भवति ध्रुवम् ॥ ३ ॥

इति ॥ अथाश्वारूढामन्त्राः । सारसंग्रहे—

योनिर्वियत् सनेत्रं च परमेपदमुच्चरेत् । अस्थिगं मेदयुक्तं च रक्तस्थं दृक् द्विठावपि ॥ १ ॥

प्रणवाद्यो दशार्णोऽयमश्वारूढामनुर्मतः । .... ॥

योनिरेकारः, वियद्धकारः सनेत्रं इकारयुक्तं तेन हि, परमे स्वरूपं, अस्थि शकारः मेदो वकारः तेन श्व, रक्तं रेफः दृक् इकारः तेन रि, द्विठः स्वाहाकारः । तथा—

.... । ऋषिर्ब्रह्मा विराट् छन्दो देवता परिकीर्तिता ॥ २ ॥

अश्वारूढा त्रिभिः पादैः प्रणवाद्यैर्द्विरीरितैः । षडङ्गानि मनोरस्य जातियुक्तानि कल्पयेत् ॥ ३ ॥

अश्वारूढां नवशशियुतां भालनेत्रां च दोष्णा
पाशाबद्धं मदनविवशं साध्यमाश्वानयन्तीम् ।
दक्षेणोद्यत्कनकरचितां वेत्रयष्टीं दधानां
बन्धूकाभां मनसि कलये पीनवक्षोजनम्राम् ॥ ४ ॥

इति । तन्त्रराजे तु— (३४ । ३१)

" लोहितां लोहिताश्वस्थां लोहिताम्बरभूषणाम् । चतुर्भुजां त्रिनयनां प्रसन्नवदनाम्बुजाम् ॥ १ ॥

भक्तां दक्षेण वामेन चर्मयष्टिं समुज्ज्वलाम् । अन्याभ्यां हेमपाशेन कण्ठे बद्ध्वा स्वसाध्यकम् ॥ २ ॥

हेमवेत्राहतं बद्धकरयुग्मकृताञ्जलिम् । दासोऽहमिति भाषन्तं पातितं निजपादयोः ॥ ३ ॥

स्मरन्" । इति चतुर्भुजध्यानमुक्तम् ।

शाक्ते पीठे यजेद्देवीं पुराङ्गानि प्रपूजयेत् । मातृरिन्द्रादिकान् बाह्ये तदस्त्राणि ततो बहिः ॥१॥

पूजेयमश्वारूढायाः प्रोक्ता सर्वसमृद्धिदा । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे विराजे छन्दसे नमः । हृदये अश्वारूढायै देवतायै नमः, इति विन्यस्य वश्यार्थे विनियोगः । इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, एहि हृदयाय नमः । परमेश्वरि शिरसे स्वाहा । स्वाहा शिखायै वषट् । एहि कवचाय हुं । परमेश्वरि नेत्रत्रयाय वौषट् । स्वाहा अस्त्राय फट्, इति करषडङ्गन्यासं कृत्वा ध्यानादिपुष्पोपचारान्ते प्राग्वदङ्गानि संपूज्य, (अष्टदलेषु प्राग्वद् ब्राह्म्याद्याः संपूज्य) चतुरस्रे लोकपालान् संपूज्य धूपादिशेषं प्राग्वत् समापयेत् । तथा—

जपेदयुतसंख्याकं तद्दशांशं हुनेद्घृतैः । तर्पणादि ततः कुर्यात पूर्वोक्तविधिना सुधीः ॥ १ ॥

---

१ 'संसिक्ते' ख. पाठः ।

इत्थं ध्यात्वैव सकलं विश्वं वशयतेऽचिरात् । आज्याद्यं जुहुयान्मन्त्री लभते वाञ्छितं फलम् ॥२॥
त्रिमध्वक्तैस्तथा लोणैर्हुतैर्वश्या नृपाः किल । प्रोक्तेनैव विधानेन वश्याः स्युर्वनिता अपि ॥३॥
अनया विद्यया सर्पिर्होमः काञ्चनदो मतः । त्रिस्वादुभिः सहस्रं च हुनेत् स्त्रीवश्यसिद्धये ॥४॥
पूर्वोक्तेनैव होमेन नारीमाकर्षयेद् ध्रुवम् । प्रणवाद्यथ मायादिरयमेकादशार्णकः ॥ ५ ॥
षड्दीर्घमाययैवास्य षडङ्गविधिरीरितः । .... ॥

इति । तथा—

प्रणवं पाशहृल्लेखे ह्यङ्कुशाद्योऽयमीरितः । त्रयोदशार्णको द्वाभ्यामेकेनैकेन युग्मतः ॥ ६ ॥
पञ्चभिश्च तथा द्वाभ्यां षडङ्गविधिरीरितः । .... ॥

पाशः आं, हृल्लेखा ह्रीं, अङ्कुशः क्रों, अयं वशार्णः ।

पुरश्चरणमस्याणोः पञ्चलक्षं प्रकीर्तितम् । पूजादिकं स्यादनयोः पूर्वमन्त्रानुसारतः ॥ ७ ॥
कोष्ठानां द्वादशकं कृत्वा मध्यस्थवेदमिते कोष्ठे । प्रणवं साध्यसमेतं शिष्टेषु द्वादशाथ मन्त्रार्णान् ॥८॥
अशेषनारीनरपनरवश्यप्रदं मतम् । अश्वारूढायन्त्रमेतत् पूजितं सर्वकामदम् ॥ ९ ॥

इति । केरलीये यन्त्रसारे—

मध्ये शक्तिं ससाध्यां ज्वलनपुरयुगास्त्रिष्वथो पाशशक्तिं
क्रोमैंक्लींसौःक्रमेण प्रविलिखतु बहिर्मन्त्रवर्णान् दलेषु ।
एकैकं भानुसंख्येष्वपि मदनशरैर्नित्यया मातृकार्णै-
श्चावीतं यन्त्रमेतद्धरणिपुरगतं श्रीकरं वश्यकारि ॥

अस्यार्थः—षट्कोणमध्ये ससाध्यं शक्तिबीजं विलिख्य (तत्कोणेषु आंह्रींक्रोंऐंक्लींसौः इत्येकमेकं बीजं विलिख्य बहिर्द्वादशदलेषु शक्तिरहितद्वादशाक्षराणि एकैकं क्रमेण विलिख्य) बहिर्वृत्तचतुष्टयं कृत्वा प्रथमवीथ्यां पूर्वोक्तैर्बाणबीजैर्द्वितीयवीथ्यां वक्ष्यमाणनित्यक्लिन्नानित्याविद्यया तृतीयवीथ्यां मातृकार्णैश्च निरन्तरं संवेष्ट्य तद्बहिश्चतुरस्रं कुर्यादेतदुक्तफलदं भवति । तथा—

प्रणवो भुवनाधीशा नमो भगपदं वति । माहेश्वर्यैहि परमेश्वरि स्वाहान्तिको मनुः ॥
एकविंशार्णकः प्रोक्तः पूजाद्यं चास्य पूर्ववत् । .... ॥

भुवनाधीशा ह्रीं, अन्यत्सुगमम् । अत्र माहेश्वर्यैहिपदयोर्न सन्धिरेकविंशाक्षर इत्युक्तः ॥

अथ गौरीमन्त्राः । सारसंग्रहे—

मयां वदेद्गौरि रुद्रदयिते योपदं वदेत् । गेश्वर्यन्ते च वर्मास्त्रद्विठान्तः षोडशाक्षरः ॥ १ ॥

माया ह्रीं, वर्म हुं, अस्त्रं फट्, द्विठः स्वाहा ।

अजोऽस्य ऋषिराख्यातोऽनुष्टुप् छन्दश्च देवता । गौरी सौभाग्यसद्वश्यसर्वसंपत्प्रदायिका ॥ २ ॥
षड्दीर्घमायया कुर्यात् षडङ्गानि मनोरथ । हेमाभां बिभ्रतीं दोर्भिर्दर्पणाञ्जनसाधने ॥ ३ ॥
पाशाङ्कुशौ सर्वभूषां तां गौरीं सर्वदा स्मरेत् । .... ॥

वामाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदाद्यधःस्थयोरन्ये, इत्यायुधध्यानम् ।

.... । शाक्ते पीठे यजेद्गौरीं चन्दनाद्यैर्मनोहरैः ॥ ४ ॥

अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य सुभगाद्यास्ततो यजेत् । सुभगा ललिता चान्या कामिनी काममालिनी ॥५॥

पाशाङ्कुशौ दर्पणोऽञ्जनशलाकाष्टमी मता । शक्रादयस्तदस्त्राणि गौरीपूजा समीरिता ॥ ६ ॥

इति । प्रपञ्चसारे तु—

धर्मादिकल्पिते पीठे पीठशक्तीरिमा यजेत् । प्रभा ज्ञाना च वाग्वागीश्वरी स्याज्ज्वालिनी परा ॥१॥

वामा ज्येष्ठा च रौद्री च गुह्यशक्तिश्च ता नव । ह्रस्वत्रयक्लीबवर्ज्यस्वराढ्यभृगुणान्विता ॥ २ ॥

ह्रस्वत्रयं अइउ, क्लीबाः ऋॠऌॡ, भृगुः सकारः ।

गौंगौरीमूर्तये हृच्च पीठमन्त्रश्च कल्पिते । एवं पीठे यजेद् देवीं चन्दनाद्यैर्मनोहरैः ॥ ३ ॥

सुभगायै च विद्मान्ते हेऽन्ते काममालि च । न्यै स्याद्धीमहि तन्नो च गौरी स्यात्तु प्रचोदयात् ॥४॥

गायत्र्या त्वनया सर्वानुपचारान् प्रकल्पयेत् । अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य सुभगाद्यास्ततो यजेत् ॥ ५ ॥

भृगुः साम्बुः सद्वितुर्यषष्ठार्केन्दुस्वरादिकाः । सुभगा ललिता चान्या कामिनी काममालिनी ॥ ६ ॥

दिग्स्वन्यत्र स्वायुधानि लोकपालैस्तदायुधैः । .... ॥

भृगुः सकारः अम्बु वकारः द्वि आ, तुर्य ई, षष्ठ ऊ, अर्क ऐ, तेन स्वांस्वींस्वूंस्वैं । आयुधानि दर्पणाञ्जनसाधनपाशाङ्कुशाः ।

अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि अजऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीगौर्यै देवतायै नमः । इति विन्यस्य ममाभीष्टार्थसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा ह्रांह्रीमित्यादिना करषडङ्गन्यासं विधाय, ध्यानाद्यात्मपूजान्ते मण्डूकादिपरतत्त्वान्तं पीठमभ्यर्च्याष्टदलकेसरेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन सां प्रभायै नमः, सीं ज्ञानायै० सूं वाचे० सें वागीश्वर्यै० सैं ज्वालिन्यै० सों वामायै० सौं ज्येष्ठायै० सं रौद्र्यै० सः गुह्यशक्त्यै नमः । इति संपूज्य, गौं गौरीमूर्तये नमः इति समस्तं पीठं संपूज्यावाहनादिमुद्राप्रदर्शनान्ते "सुभगायै विद्महे काममालिन्यै धीमहि तन्नो गौरी प्रचोदयात्" इति गायत्र्या आसनादिसर्वानुपचारान् दद्यात् । ततः पुष्पोपचारान्ते पूर्ववदङ्गानि संपूज्याष्टदलेषु दिग्दलेषु ॐ स्वां सुभगायै० ॐ स्वीं ललितायै० ॐ स्वूं कामिन्यै० ॐ स्वैं काममालिन्यै० । विदिक्षु पाशाय० अङ्कुशाय० दर्पणाय० अञ्जनशलाकायै० इति तदग्रादिप्रादक्षिण्येन संपूज्य तद्बहिश्चतुरस्रे लोकपालांस्तदस्त्राणि च संपूज्य धूपादि शेषं प्राग्वत् समापयेदिति । तथा—

एकलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेद्घृतैः । तर्पणादि ततः कुर्याद् गुरुं सन्तोष्य यत्नतः ॥ १ ॥

सिद्धे मन्त्रे प्रकुर्वीत मन्त्री काम्यानि नान्यथा । वामाक्षीणां च निशया वामोरौ विलिखेन्निशि ॥ २ ॥

आच्छादयन् वामदोष्णा तन्मनाः प्रजपेन्मनुम् । शतं सहस्रं लोलाक्षीमानयेत् काममोहिताम् ।३।

एतन्मन्त्रेण संजप्तं गन्धपुष्पफलादिकम् । दत्तं संसेवितं सर्वजनतावश्यकारकम् ॥ ४ ॥

इति । तथा—

अथान्यं संप्रवक्ष्यामि समस्तस्त्रीवशंकरम् । कांक्षितस्त्रीवशंशब्दं करिसुद् पृथग् द्वयम् ॥

---

१ 'पद्म।' ग. पाठः ।

धेद्वयं वाद्वयं स्त्रींस्वाहेति मन्त्रोऽयमीरितः । एकोनविंशत्यर्णाढ्यो मन्त्रः स्त्रीवश्यदः परः ॥
अस्य पूजादिकं सर्वं मन्त्री पूर्ववदाचरेत् । अस्याद्यवर्णतस्त्वर्वाक् साध्यनाम प्रयोजयेत् ॥
जपेन्मन्त्रं शतं वापि स वश्यो भवति ध्रुवम् । .... ॥

इति ॥ अथ पद्मावतीमन्त्राः । सारसंग्रहे—

माया सलोहिता आवति स्वाहा सप्तवर्णकः । पद्मावत्या मनुः प्रोक्तः सर्ववश्यप्रदायकः ॥ १ ॥

माया भुवनेश्वरीबीजं, लोहितः प, आवति स्वरूपम्, स्वाहा स्वरूपं । तथा—

ऋषिर्ब्रह्मा समुद्दिष्टो गायत्री छन्द उच्यते । पद्मावती देवतास्य ह्रींबीजं शक्तिरस्य तु ॥ २ ॥
स्वाहा स्यान्माययाङ्गानि षड्दीर्घस्वरभिन्नया । कृत्वा देवीं ततो ध्यायेत् साधकः स्थिरमानसः ॥३॥
रक्तोत्पलकरद्वन्द्वामब्जस्थां कमलाननाम् । बन्धूकाभां त्रिनयनां नानाकल्पोज्ज्वलां स्मरेत् ॥ ४ ॥
शक्तिपीठे यजेद् देवीं पुराङ्गानि च मातरः । लोकपालांस्तदस्त्राणि पद्मावत्यर्चना मता ॥ ५ ॥

प्रयोगः सुगमः । तथा—

पुरश्चरणमस्यैकं लक्षं प्रोक्तं च मन्त्रिभिः । तद्दशांशेन च घृतैर्जुहुयान्मन्त्रवित्तमः ॥ ६ ॥
एनं मनुं यो भजते सुभगः सर्वयोषिताम् । षट्कोणान्तर्लिखेच्छक्तिं षट्कोणेषु च संलिखेत् ॥ ७ ॥
मन्त्राणांश्च ततो बाह्ये लिपिवीतमिदं मतम् । रम्यं पद्मावतीयन्त्रं वश्यदं नात्र संशयः ॥ ८ ॥

लिपिवीतं मातृकया । अन्यत् सुगमम् । तथा—

वाग्भवं प्रथमं बीजं द्वितीयं भुवनेश्वरी । तृतीयं च रमाबीजं आद्यलक्ष्मीपदं ततः ॥ ९ ॥
स्वयंभुवे पदान्ते च प्रवदेद्भुवनेश्वरी । ज्येष्ठायै हृदयं चैव मन्त्रः सप्तदशाक्षरः ॥ १० ॥

वाग्भवं ऐं, हृदयं नमः । अन्यत्सुगमम् । तथा—

ऋषिरस्य स्मृतो ब्रह्मा छन्दोऽष्टिः समुदाहृतम् । देवता ज्येष्ठलक्ष्मीश्च श्रीमाये शक्तिबीजके ॥११॥
प्रमृज्य त्रिः करौ विद्वानङ्गन्यासमथाचरेत् । त्रिवेदाब्धीन्द्वग्नियुग्मवर्णैरङ्गानि षट् क्रमात् ॥ १२ ॥
शिरोभ्रूमध्यवक्त्रेषु बीजानां त्रितयं न्यसेत् । हृन्नाभ्याधारजान्वङ्घ्रौ पदानां पञ्चकं न्यसेत् ॥१३॥
पद्मासनस्थामरुणामरुणाम्बरधारिणीम् । कुङ्कुमक्षोदलिप्ताङ्गीं प्रोत्फुल्लकमलेक्षणाम् ॥ १४ ॥
मन्दस्मितमुखीं ज्येष्ठां कलशं वसुपात्रकम् । दधानामूर्ध्वबाहुभ्यां पाशमप्यङ्कुशं तथा ॥ १५ ॥
चिन्तयेत् परया भक्त्या देवीमित्थं प्रपूजयेत् । .... ॥

वामाद्यूर्ध्वयोराद्ये । तदाद्यधःस्थयोरन्ये, इत्यायुधध्यानम् । कलशं सुधाढ्यम् ।

सम्यग्धर्मादिभिः पीठे मन्त्रवित् परिकल्पयेत् । लोहिताक्षी विरूपाक्षी कमला नीललोहिता ॥ १६ ॥
समदा वारुणी पुष्टिरमोघा विश्वमोहिनी । पूर्वादिदलमूलेषु मध्ये चार्च्याः क्रमादिमाः ॥ १७ ॥
वदेच्च रक्तज्येष्ठायै विद्महे नीलशब्दतः । ज्येष्ठायै धीमहि प्रोक्त्वा तन्नो लक्ष्मीः प्रचोदयात् ॥१८॥
अनयावाह्य तां ज्येष्ठां पूजयेच्चन्दनादिभिः । अङ्गानि मातृर्लोकेशांस्तदस्त्राणि प्रपूजयेत् ॥ १९ ॥

---

१ 'षट्कोणं विलि' ग. पाठः । २ 'चक्रं' क. पाठः ।

इति ॥ अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे अतिच्छन्दसे नमः । हृदये ज्येष्ठालक्ष्म्यै देवतायै नमः । गुह्ये श्रींबीजाय नमः । पादयोः ह्रींशक्तये नमः, इति विन्यस्य, मूलविद्यया करौ प्रमृज्य, ॐ ऐंह्रींश्रीं हृदयाय नमः । आद्यलक्ष्मी शिरसे स्वाहा । स्वयंभुवे शिखायै वषट् । ह्रीं कवचाय हुं । ज्येष्ठायै नेत्राभ्यां वौषट् । नमः अस्त्राय फट्, इत्यङ्गमन्त्रैः करषडङ्गन्यासं विधाय, ध्यानाद्यात्मपूजान्ते मण्डूकादिपरतत्त्वान्तं पीठं संपूज्याष्टदलकेसरेषु स्वाग्रादिमध्यान्ते लोहिताक्ष्यै नमः । विरूपाक्ष्यै नमः । कमलायै०, नीललोहितायै०, मदायै०, वारुण्यै०, पुष्ट्यै०, अमोघायै०, विश्वमोहिन्यै०, इति प्रादक्षिण्येन संपूज्य 'ऐंह्रींश्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः' इति समस्तं पीठं संपूज्य "रक्तज्येष्ठायै विद्महे नीलज्येष्ठायै धीमहि तन्नो लक्ष्मीः प्रचोदयात्" इत्यनया गायत्र्यावाह्य मूलविद्ययासनादिपुष्पोपचारान्तं कृत्वा प्राग्वदङ्गानि संपूज्याष्टदले ब्राह्म्याद्याश्चतुरस्रे लोकपालांस्तदस्त्राणि च संपूज्य धूपदीपादि शेषं प्राग्वत् समापयेत् इति ॥ तथा—

लक्षं तु प्रजपेन्मन्त्रं जुहुयात् तद्दशांशतः । पायसेन सुशुद्धेन सर्पिःसिक्तेन साधकः ॥ २० ॥
तर्पणं मार्जनं कृत्वा कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् । .... ॥

ज्येष्ठामनुं यो भजते मनुष्यः सन्यासपूजाजपतर्पणैश्च ।
भोगानिह प्राप्य बहून् स मर्त्यः परत्र विष्णोः पदमेति नित्यम् ॥ २१ ॥

इति । सारसंग्रहे—

अथ वक्ष्ये मन्त्रवरं त्रिपुटासंज्ञकं शुभम् । लोकरञ्जनकर्तारं चतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ १ ॥
यशस्करं पुत्रपौत्रफलदं कविताकरम् । कमला भुवनेशानी तृतीयश्च मनोभवः ॥ २ ॥
वर्णत्रयात्मा त्रिपुटानामको मन्त्र ईरितः । .... ॥

कमला श्रीं, भुवनेशानी ह्रीं, मनोभवः क्लीं । दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्— ऋषिर्ब्रह्मास्य मन्त्रस्य गायत्रं छन्द ईरितम् । शारदातिलके— "ऋषिः संमोहन" इत्युक्तम् । आचार्यचरणैः किमपि नोक्तम् । सारसंग्रहे—

.... । भृगुः संमोहनोऽस्यर्षिः छन्दो गायत्रमुच्यते ॥ ३ ॥
देवता त्रिपुटाख्या स्याद्द्विरुक्तेनाणुनाङ्गकम् । अथवा भुवनेशान्या षडङ्गानि प्रविन्यसेत् ॥ ४ ॥

हेमाभां पारिजातद्रुमरुचिरवने मण्डपे स्वर्णभूमौ
रत्नोद्यत्कुट्टिमेऽधो लसदमरतरोश्चारुसिंहासनोर्ध्वे ।
षट्कोणस्थां स्मरेऽहं कमलयुगगुणानङ्कुशं चापबाणौ
बिभ्राणां हस्तपद्मैर्मणिमयमुकुटां चारुभूषां त्रिनेत्राम् ॥ ५ ॥

दूतीभिश्चामरादर्शसमुद्गककरण्डकान् । ताम्बूलं च वहन्तीभिरावृतां परितः शुभाम् ॥ ६ ॥

दूतीभिर्घृणिन्यादिभिः । नारायणीये— सौम्यादि घृणिनीं सूर्यामादित्यां च प्रभावती' मिति । तथा— 'पीयूषदृष्ट्या पश्यन्तीं साधकं च मनोहरम्' इति । दक्षिणामूर्तिः—

षट्कोणं पूर्वमालिख्य मध्ये विद्यां लिखेत् सुधीः । वीप्सया तां तु षट्कोणकोणेषु क्रमतो लिखेत् । १ ।

बाह्ये वसुदलं कुर्याद् दीर्घस्वरविभूषितम् । चतुरस्रं चतुर्द्वारभूषितं मण्डलं लिखेत् ॥ २ ॥

चतुरस्रं चतुरस्रत्रयं, गृहं संमार्ष्टीतिवदेकवचनमुद्दिश्य गतसंख्यापरम् । मध्ये षट्कोणान्तःस्थचतुष्पत्रमध्ये । "यजेद्देवीं चतुष्पत्रे षट्कोणस्थाम्बुजे बुधः" इति नारायणीयवचनात् । सारसंग्रहे—

शक्ति पीठे यजेद् देवीं नवशक्तिसमन्विते । अङ्गानि पूजयेदादौ लक्ष्म्याद्याः कोणषट्कगाः ॥ १ ॥

षट्कोणपार्श्वे च निधी यजेन्मातॄश्च तद्बहिः । लोकपालांश्च रमणीरूपानाराधयेत् क्रमात् ॥ २ ॥

काञ्चनाभां कृशां लक्ष्मीं सवराब्जकरद्वयाम् । स्वर्णाभमरिशंखाब्जगदाब्जसुकरं हरिम् ॥ ३ ॥

गुणसृण्यभयाहेष्टधारिणीमरुणां शिवाम् । शिवं स्वर्णाभमेणाह्वटङ्काभीतीष्टधारिणम् ॥ ४ ॥

स्वर्णाभां नीलकमलकरां सौम्यां रतिं स्मरम् । पाशाङ्कुशौ चापबाणौ धारयन्तं रुचारुणम् ॥ ५ ॥

त्रिपुटाहमहाविद्यापूजा प्रोक्ता समासतः । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलविद्यया प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि संमोहनाय ऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदये श्रीत्रिपुटादेवतायै नमः । इति विन्यस्य, श्रीं हृदयाय नमः । ह्रीं शिरसे स्वाहा । क्लीं शिखायै वषट् । श्रीं कवचाय हुं । ह्रीं नेत्रत्रयाय वौषट् । क्लीं अस्त्राय फट्, इति मन्त्रैः करषडङ्गन्यासं विधाय ध्यानादिपुष्पोपचारान्तं पूर्वोक्तभुवनेश्वरीपीठे कृत्वा प्राग्वदङ्गानि संपूज्य, चतुर्दले देव्या वामदलमारभ्य प्रादक्षिण्येन घृणिन्यै० । सूर्यायै० । आदित्यायै० । प्रभावत्यै० । षट्कोणेषु देव्यग्रकोणमारभ्य लक्ष्म्यै० । हरये० । गिरिजायै० । शिवाय० । रत्यै० । अनङ्गाय० इति संपूज्य, षट्कोणपार्श्वयोर्देवीदक्षिणे शङ्खनिधये नमः । वामे पद्मनिधये नमः, इति संपूज्याष्टदलेषु ब्राह्म्याद्याः संपूज्य दिगीशार्चादि सर्वं प्राग्वत् समापयेदिति । तथा—

इति ध्यात्वा मन्त्रमिमं जपेदादित्यलक्षकम् । तत्सहस्रं प्रजुहुयान्मधुराक्तैः समिद्वरैः ॥ १ ॥

श्रीराजवृक्षसंभूतैः सजपाकुसुमैः शुभैः । तर्पणं मार्जनं कृत्वा ब्राह्मणाराधनं तथा ॥ २ ॥

श्रीवृक्षो बिल्वः । तथा—

लक्ष्मीगौरीसुकन्दर्पबीजानि क्रमतः सुधीः । कृत्वा कलायां तां चेन्दौ तं चाकाशे स्मरेच्च तत् ॥

सिन्दूरवर्णमखिलं त्रैलोक्यं तन्मयत्वतः । स्मृत्वा तदाखिलान् देवान् वशयेत् किं पुनर्नरान् ॥

एवं मनुं यो भजते स लभेत् कवितां पराम् । दिव्यां लक्ष्मीं च सौभाग्यमतुलं लभतेऽचिरात् ॥

बहुकालं च विहरेत् सुस्थिरं भुवि मानवः । .... ॥

इति । प्रपञ्चसारे—पाशश्रीशक्तिस्मरमन्मथशक्रीन्दिराङ्कुशाश्च । पाश आं, स्मरः, मन्मथश्च क्लीं क्लीं, इन्दिरा श्रीबीजं, अङ्कुशः क्रों, । तथा—

ऋष्याद्या अजगायत्रीशक्तयः समुदीरिताः । स्त्रीवश्याकर्षणादौ तु विनियोग उदाहृतः ॥ ६ ॥

षड्दीर्घमाययाङ्गानि सर्वैरष्टाङ्गमिष्यते । हृच्छिरश्च शिखावर्मनेत्रास्त्रोदरपृष्ठके ॥ ७ ॥

अष्टाङ्गं विन्यसेन्मन्त्री मूलेन व्यापकं न्यसेत् । आनन्दरूपिणीं देवीं पाशाङ्कुशधनुःशरान् ॥

बिभ्रतीं दोर्भिररुणां कुचार्तां हृदि भावयेत् । .... ॥

---

१ 'नभ्यर्चयेत्' ख. पाठः ।

मायुर्ध्वयोराद्ये , तदाद्यधःस्थयोरन्त्ये , इत्यायुधध्यानम् ।

शक्ते पीठे यजेद्देवीं हृल्लेखाद्याभिरङ्गकैः । मातृभिर्लोकपालैश्च वज्राद्यैः पञ्चमावृत्तिः ॥ ६ ॥

इति । अथ प्रयोगः— प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलविद्यया प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि अज-ऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदये शक्त्यै देवतायै नमः, इति विन्यस्य स्त्रीवश्याकर्षणे विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा ह्रांह्रीं इत्यादिना करषडङ्गन्यासं कृत्वा, हृदये श्रां नमः । शिरसि श्रीं नमः । शिखायां ह्रूँ नमः । कवचस्थाने क्लीं नमः । नेत्रस्थाने क्लीं नमः । अस्त्रे ह्रीं नमः । उदरे श्रीं नमः । पृष्ठे क्रों नमः, इति विन्यस्य ध्यानादिपुष्पोपचारान्ते, मध्ये हृल्लेखायै नमः । अग्रे गगनायै०, दक्षिणे रक्तायै०, उत्तरे करालिकायै०, पश्चिमे महोच्छुष्मायै०, इति संपूज्य प्राग्वदङ्गानि संपूज्याष्टदलेषु ब्राह्म्याद्याः संपूज्य चतुरस्रे लोकेशाद्यादि प्राग्वत् समापयेदिति । तथा—

अष्टलक्षं जपेत् साज्यैर्दशांशं जुहुयात् तिलैः । तर्पणादि ततः कुर्यादेवं सिद्धो भवेन्मनुः ॥

इति ॥ अथ नित्यक्लिन्नाप्रयोगः । सारसङ्ग्रहे—

भुजङ्गेशसमारूढा लक्ष्मीर्लोलाक्षिसंयुता । श्रीमुखीविलसच्छीर्षा मेषो नयनसंयुतः ॥ १ ॥

पूतना सुमुखीयुक्ता महाकाली समाधवी । सूक्ष्मेण सहिता मेषद्वयं झिण्टीशसंयुतम् ॥ २ ॥

जया च योगिनी चैव रेवतीयुक् च वारुणी । सोर्ध्वकेशी च सहजा खड्गीशं विरजान्वितम् ॥ ३ ॥

सानन्तो नकुलीशश्च नित्यक्लिन्नामनुर्मतः । एकादशाक्षरः सर्वसौभाग्यैश्वर्यदायकः ॥ ४ ॥

इति । भुजङ्गेशो रेफः, लक्ष्मीः हकारः, लोलाक्षी ईकारः, श्रीमुखी बिन्दुः, एतैः ह्रीं । मेषो नकारः, नयनं इकारः, तेन नि । पूतना त, सुमुखी य तेन त्य । महाकाली क, माधवी ल, सूक्ष्म इ तेन क्लि । मेषद्वयं नकारद्वयं, झिण्टीशः ए तेन न्ने । जया म, योगिनी द, रेवती रेफः चकारात्पुनर्दकारः तेन द्र । वारुणी व, ऊर्ध्वकेशी ए तेन वे । सहजा स, खड्गीशो व, विरजा आ तेन स्वा । नकुलीशो ह, अनन्तः आ तेन हा ॥ तथा—

ऋषिर्ब्रह्मा त्रिष्टुबुक्तं छन्दो मन्त्रस्य देवता । नित्यक्लिन्ना च गदिता चतुर्वर्गफलप्रदा ॥ ५ ॥

दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्— " बीजमाद्यं वह्निजाया शक्तिर्न्ने कीलक " मिति " विराट्छन्द " इति च ।

आद्येन मन्त्रवर्णेन हृदयं समुदीरितम् । ततो द्वाभ्यां पुनर्द्वाभ्यां द्वाभ्यां द्वाभ्यां द्वयेन च ॥ ६ ॥

कुर्याच्छिष्टानि चाङ्गानि करयोश्च न्यसेत् क्रमात् । हृदि दृक्श्रोत्रयोर्द्वन्द्वे नासि लिङ्गे च गुह्यके ॥ ७ ॥

पादयोश्चैव मन्त्रार्णान् विन्यसेन्मन्त्रवित्तमः । अरुणामरुणाकल्पामरुणांशुकधारिणीम् ॥ ८ ॥

अरुणस्रग्विलेपां तां चारुस्मेरमुखाम्बुजाम् । नेत्रत्रयोल्लसद्वक्त्रां भाले घर्माम्बुमौक्तिकैः ॥ ९ ॥

विराजमानां मुकुटलसदर्धेन्दुशेखराम् । चतुर्भिर्बाहुभिः पाशमङ्कुशं पानपात्रकम् ॥ १० ॥

अभयं बिभ्रतीं पद्ममध्यासीनां मदालसाम् । ध्यात्वैवं पूजयेन्नित्यां प्राक्प्रोक्तशक्तिपीठके ॥ ११ ॥

पद्ममष्टदलं मध्ये वह्निगेहसमन्वितम् । चतुरस्रद्वयं बाह्ये प्राक्प्रत्यग्द्वारसंयुतम् ॥ १२ ॥

तत्र मध्ये यजेद् देवीं चन्दनादिभिरुत्तमे । कर्णिकायोनिमध्यस्थदेशे वाय्वीशवह्निषु ॥ १३ ॥

नैर्ऋत्यां पुरतो दिक्षु यजेदङ्गानि षट् क्रमात् । क्षोभिणी मोहिनी लोला त्रिषु कोणेषु पूजयेत् ॥ १४ ॥

नित्या निरञ्जना क्लिन्ना क्लेदिनी मदनातुरा । मदद्रवा द्राविणी च द्राविणा चाष्ट पत्रगाः ॥ १५ ॥

मदाविला मङ्गला च मन्मथार्ता मनस्विनी । मोहामोदा मानमयी माया मन्दा मितावती ॥ १६ ॥

द्वारपार्श्वेषु कोणेषु दिक्षु ता दश पूजयेत् । लोकेशानपि तद्बाह्ये तदस्त्राणि ततो बहिः ॥ १७ ॥

इति ॥ अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलविद्यया प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे त्रिष्टुपछन्दसे नमः । हृदये श्रीनित्यक्लिन्नायै देवतायै नमः, इति विन्यस्य मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ह्रीं हृदयाय नमः । नित्य शिरसे स्वाहा । क्लिन्ने शिखायै वषट् । मद कवचाय हुं । द्रवे नेत्रत्रयाय वौषट् । स्वाहा अस्त्राय फट्, इति करषडङ्गन्यासं विधाय, हृदि ह्रीं नमः । दक्षनेत्रे निं नमः । वामे त्यं नमः । दक्षश्रोत्रे क्लिं नमः । वामे न्नें नमः । दक्षनासायां मं नमः । वामे दं नमः । सर्वाङ्गे द्रं नमः । लिङ्गे वें नमः । गुदे स्वां नमः । पादयोः हां नमः, इति विन्यस्य मूलविद्यया व्यापकं कृत्वा ध्यानादिषडङ्गपूजान्ते, त्रिकोणे ॐक्षोभिण्यै नमः, मोहिन्यै०, लोलायै०, इति देव्यग्रादिकोणत्रये संपूज्याष्टदलेषु देव्यग्रदलमारभ्य प्रादक्षिण्येन नित्यायै नमः, निरञ्जनायै०, क्लिन्नायै०, क्लेदिन्यै०, मदनातुरायै०, मदद्रवायै०, द्राविण्यै०, द्रविणायै०, इति संपूज्य, चतुरस्रे देव्यग्रद्वारस्य वामपार्श्वमारभ्य मदाविलायै०, मङ्गलायै०, मन्मथार्तायै०, मनस्विन्यै०, मोहायै०, आमोदायै०, मानमय्यै०, मायायै०, मन्दायै०, मितावत्यै०, इति द्वारपार्श्वद्वयाग्नेयदक्षिणनिर्ऋति-पश्चिमद्वारपार्श्वद्वयवायव्योत्तरेशानेषु दशदिक्षु संपूज्य, मध्यरेखायामिन्द्रादीन् सर्वबाह्यरेखायां वज्रादींश्च संपूज्य धूपदीपादि सर्वं प्राग्वत् समापयेदिति ॥ तथा—

ध्यात्वैवं प्रजपेल्लक्षं मनुमेनं दशांशतः । मधूकपुष्पैः स्वाद्वक्तैर्जुहुयात् हविषाथवा ॥ १८ ॥

तद्दशांशं तर्पयित्वा जलैः कर्पूरवासितैः । आत्मानमभिषिच्याथ ब्राह्मणान् भोजयेत् ततः ॥ १९ ॥

वित्तभूषाम्बराद्यैश्च संतोष्य गुरुमात्मनः । सिद्धमन्त्रः प्रकुर्वीत प्रयोगान् मन्त्रवित्तमः ॥ २० ॥

ततो विद्याप्रयोगार्हो नित्यार्चानिरतस्तथा । सहस्रजापी तद्भक्तः कुर्याद्युक्तं नचान्यथा ॥ २१ ॥

पद्मै रक्तैस्त्रिमध्वक्तैर्होमाल्लक्ष्मीमवाप्नुयात् । तथैव कैरवै रक्तैः राज्ञश्च स्ववशं नयेत् ॥ २२ ॥

समानरूपवत्सायाः शुक्लाया गोः पयःप्लुतैः । मल्लिकामालतीजातीशतपत्रैर्हुतैर्भवेत् ॥ २३ ॥

स्वर्णाप्तिः स्तम्भनं शत्रोर्नृपादीनां क्रुधोऽपि वा । आज्याक्तैः करवीरोत्थैः प्रसूनैररुणैर्हुतैः ॥ २४ ॥

रक्ताम्बराणि वनिता भूपमर्त्यं वशं नयेत् । भूषावाहनवाणिज्यसिद्धयः स्युः स्ववाञ्छिताः ॥ २५ ॥

लवणैः सर्षपैर्गौरतिलैर्वापि च होमतः । तत्तैलाक्तैर्निशामध्ये त्वानयेद्वाञ्छितां वधूम् ॥ २६ ॥

तैलाक्तैर्जुहुयात् कृष्णदरपुष्पैर्निशान्तरे । मासादरातिस्तीव्रार्तिज्वरेण परिपीड्यते ॥ २७ ॥

आरुष्करघृताभ्यक्तैस्तद्बीजैर्निशि होमतः । व्रणाः शरीरे शत्रोः स्युर्दुःसाध्याश्च चिकित्सकैः ॥ २८ ॥

तैरेव द[illegible]ाङ्गस्तु रिपुर्याति यमालयम् । तथा तत्तैलसंसिक्तैर्बीजैरङ्कोलजैरपि ॥ २९ ॥

मरिचैः सर्षपाज्याक्तैर्निशि होमात्तु मासतः । वाञ्छितां च रमां कामज्वरार्तामानयेद् ध्रुवम् ॥ ३० ॥

मरिचैः सर्षपोपेतैः सप्तरात्रं हुतैर्निशि । दानमानकुलैर्नित्यं दुःप्रापामानयेद् वधूम् ॥ ३१ ॥

अन्नाज्यैर्जुहुयान्नित्यं शतमष्टोत्तरं तु वा । तेनान्नपूर्णो भवने भोक्ता च भवति ध्रुवम् ॥ ३२ ॥

---

१ ' वाणिज्यभूतमर्थं ' क. ग. पाठः । २ ' धैर्य ' ख. पाठः ।

शालीभिराज्ययुक्ताभिर्होमाच्छालीनवाप्नुयात् । साध्यर्क्षवृक्षसंभूतामिष्टपादरजःकृताम् ॥ ३३ ॥
राजीमरिचलोणैस्तथा पुत्तलीं जुहुयान्निशि । प्रपदाभ्यां च जङ्घाभ्यां जानुभ्यामूरुयुग्मतः ॥३४॥
नाभेरधस्ताद् हृदयाद्गलेनाकण्ठतस्तथा । शिरसश्च सुतीक्ष्णेन छित्त्वा शस्त्रेण वै क्रमात् ॥ ३५ ॥
एवं द्वादशधा होमान्नरनारीनराधिपाः । वश्या भवन्ति सप्ताहादरातिरस्य वाञ्छया ॥ ३६ ॥
प्रयाति निधनं चास्य वाञ्छयानन्ययोगतः । पिष्टेन गुडयुक्तेन मरीचैर्जीरकैर्युताम् ॥ ३७ ॥
कृत्वा पुत्तलिकां साध्यनामयुक्तामथो हृदि । सनामहोमसंपातघृते संपाच्य तां पुनः ॥ ३८ ॥
स्पृशन् निजकराग्रेण सहस्रं प्रजपेन्मनुम् । अभ्यर्च्य तद्घृताभ्यक्तां भक्षयेत्तद्धिया जपन् ॥३९॥
नरनारीनृपास्तस्य वश्याः स्युर्मरणावधि । तैरेव पिष्टैर्वृत्तं तु कृत्वा तन्मध्यतस्तथा ॥ ४० ॥
साध्यनाम स्फुटं कृत्वा प्राग्वत्संपाच्य भक्षणात् । वश्यास्ते वत्सरं भूयुस्तन्नामार्णान्वितैस्तथा ॥४१॥
कृत्वा विपाच्य खादंस्तु वशयेत् तांस्तदर्धकम् । नारिकेलफलाम्भोभिस्तर्पणाद्वनिता वशाः ॥ ४२ ॥
कर्पूरवासितैस्तोयैर्मनुष्याश्च वशे स्थिताः । तर्पणाल्लवणाम्भोभिः सर्वे स्युस्तस्य किङ्कराः ॥४३॥
तथा लवणयुक्तेन तोयेन वनिता वशाः । शुद्धेन वारिणा मासं तदर्धं सप्तवारकम्[३] ॥ ४४ ॥
तर्पयेद्यस्य नाम्नैव स तस्य स्याद् वशेऽनिशम् । केतकीवासितैश्चेन्दुयुक्तैः केरफलोदकैः ॥ ४५ ॥
तर्पणाद्वनिता वश्या दद्युः प्राणान्निजं धनम् । नमेरुवासितैस्तोयैस्तर्पणाद्भूमिपा वशाः ॥ ४६ ॥
चम्पकैर्वासितजलैस्तर्पणं सर्वरञ्जनम् । पाटलीशतपत्राभ्यां वासितैस्तर्पणैर्जलैः ॥ ४७ ॥
सर्वलोकचमत्कारकारी भवति नित्यशः । कस्तूरीवासिताम्भोभिस्तर्पणं सर्वसिद्धिकृत् ॥ ४८ ॥
इन्दुचन्दनसौरभ्यवासिताम्भःप्रतर्पणम् । वाञ्छितार्थस्य संसिद्धिं मण्डलात् कुरुते ध्रुवम् ॥ ४९ ॥
(सिक्तुमिश्रजलैराढ्यो धनधान्यादिभिश्चिरम् । गुडमिश्रजलैं रात्रौ तर्पणं विघ्ननाशनम् ॥ ५० ॥
चिञ्चाफलरसोपेतैर्जलैर्द्वेषाय तर्पयेत् ।) उष्णोदकैः समरिचैस्तर्पयेद् वैरिमृत्यवे ॥ ५१ ॥
केवलोष्णोदकेन स्यात् तीव्रज्वरसमुद्भवः । निम्बपत्ररसोपेतैरम्बुभिस्तर्पणाद् द्विषाम् ॥ ५२ ॥
जायतेऽन्योन्यवैरस्यं येन ते नाशमाप्नुयुः । तथैवात्युष्णसलिलैस्तर्पणाद् वैरिणो भृशम् ॥ ५३ ॥
अतिसारादिभिर्दोषैरोदरैः क्लेशमाप्नुयुः । वनितानवनीतस्य द्रावकोऽग्निर्जपादिना ॥ ५४ ॥
जायते साधको नित्यं कन्दर्पाधिकसुन्दरः । .... ॥

इति ॥ तथा—

प्रणवं चाथ हृल्लेखा वाग्बीजं नित्यशब्दतः । क्लिन्ने मदद्रवे वाचं मायामग्निवधूं वदेत् ॥ १ ॥
नित्यक्लिन्नाभिधो मन्त्रः प्रोक्तः पञ्चदशाक्षरः । .... ॥

हृल्लेखा ह्रीं, वाचम् ऐं, अग्निवधूः स्वाहाकारः । तथा—

ऋषिः संमोहनः प्रोक्तो विराडुक्तं च देवता । नित्याक्लिन्नाभिधा देवी चतुर्वर्गफलप्रदा ॥ २ ॥

---

१ 'पिष्ट' ख. पाठः । २ 'ज्वरार्ताश्चास्य' ख. पाठः । ३ 'राप्तकम्' ख. पाठः ।

विना वाग्भवबीजं तु द्विद्वियुग्मेषुयुग्मकैः । समस्तेनाङ्गषट्कं स्यान्नित्यक्लिन्नां स्मरेत्ततः ॥ ३ ॥

सुराब्धिमध्ये पृथुलं सुचारु द्वीपं स्मरेत् कल्पतरूपशोभि ।
पिकालिभृङ्गावलिमञ्जुनादं मन्देन संसेवितमीरणेन ॥ ४ ॥
मनोज्ञवीरुत्कुसुमावकीर्णमुद्यच्छशाङ्कप्रतिमस्वररश्मिम् ।
माणिक्यसङ्घामलमण्डपं च सिंहासनं रत्नमयं च तत्र ॥ ५ ॥
त्रिकोणमध्यं ललिताष्टपत्रं संचिन्त्य पद्मं स्मर तत्र देवीम् ।
शीतांशुचूडामरुणोत्पलाभां करैः सपाशाङ्कुशकल्पवल्लीः ॥ ६ ॥
कपालमन्येन च धारयन्तीं द्वाभ्यां कराभ्यां कलनादवीणाम् ।
त्रैलोक्यसंमोहनकारिणीं तां नित्यां भजे चारुरुचिं त्रिनेत्राम् ॥ ७ ॥

इति । वामाद्यूर्ध्वयोराद्ये, तदादिमध्ययोरन्ये, तदधस्तनाभ्यां वीणा, इत्यायुधध्यानम् ॥

इति ध्यात्वा यजेत्पीठं चतुःशक्तियुतं सुधीः । सयोनिकर्णिकं पद्ममष्टपत्रविराजितम् ॥ ८ ॥
बहिः पञ्चदलं पद्मं तद्बहिर्दशपत्रकम् । चतुरस्रत्रयं बाह्ये चतुर्द्वारविराजितम् ॥ ९ ॥

(इति संमोहनपञ्चरात्रोक्तमिति ।

चतुर्दले द्राविण्यादीरीशाद्यास्त्रिषु पूजयेत् । प्रादक्षिण्येन मन्त्रज्ञ उच्यन्ते ता यथाक्रमम्)॥ १० ॥
पूर्वा स्याद् द्राविणी वामा ज्येष्ठा साह्लादकारिणी । अपरा क्षोभिणी रौद्री गुह्यशक्तिश्चतुर्थिका ॥ ११ ॥
मायाद्यमासनं देयं मूर्तिं मन्त्रेण कल्पयेत् । .... ॥

द्राविण्याद्यास्तिस्रो वामाद्यानां तिसृणां विशेषणभूताः । "कोणेष्वैशादिमध्ये च तत्र शक्तीर्न्यसेदिमाः" इति नारायणीयवचनस्य कोणेषु मध्ये चेत्यर्थः ।

"नित्याक्लिन्नां तत्र यजेत् वक्ष्यमाणेन वर्त्मना । केसरेष्वङ्गपूजा स्यात् पत्रेष्वेताः प्रपूजयेत् ॥
सषण्ठाद्यन्तयुक्स्वरवर्जमष्टस्वरादिकाः" । .... ॥

सषण्ठाद्यन्तयुक्स्वरवर्जमित्यर्थः । ऋॠऌॡसहितानुस्वारविसर्ग—अआइत्यष्टस्वररहिताः स्वरादिका इत्यर्थः ।

नित्यादिमा सुभद्रा समङ्गला वनचारिणी । सुभगा दुर्भगा स्यान्मनोन्मनी रुद्ररूपिणी ॥१२ ॥
वल्लकीवादनपरा दूत्यो रक्ता मनोहराः । मदमन्थरगामिन्यः सुवेशाश्चारुभूषणाः ॥ १३ ॥
अरुणांश्चावलङ्कारान् पञ्च कामान् प्रपूजयेत् । व्योमसर्गाढ्यकन्दर्पबीजाद्यांस्त्व स्मनङ्गकः ॥ १४ ॥
स्मरमन्मथकामाश्च मारः पञ्चम ईरितः । पञ्चपुष्पेषुपाशाह्वसाङ्कुशेक्षुधनुर्भृतः ॥ १५ ॥
पृष्ठभागे तूणयुक्ताः शक्तीस्तत्पार्श्वसंस्थिताः । भूषायुक्ताः स्मेरवक्त्रकमलाः साधु पूजयेत् ॥१६॥
सबिन्दुक्लीबौष्ठ्यवर्ज्यस्वरवर्गादिमादिकाः । ता रतिर्विरतिः प्रीतिर्विप्रीतिर्मतिदुर्मती ॥ १७ ॥

---

१ 'मात्रिकाः' ख. ग. पाठः ।

धृतिः स्याद्विधृतिस्तुष्टिर्वितुष्टिर्दश संस्मृताः । अरुणारुणभूषाढ्या वीणाहस्ताः सितानना: ॥१८॥
लोकपालांस्ततो बाह्ये तद्धेतीश्च ततो बहिः । .... ॥

इति ॥ अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि संमोहनाय ऋषये नमः । मुखे विराट्छन्दसे नमः । हृदये श्रीनित्यक्लिन्नायै देवतायै नमः । इति विन्यस्य ओं ह्रीं हृदयाय नमः । नित्य शिरसे स्वाहा । क्लिन्ने शिखायै० । मदद्रवे ह्रीं कवचाय० । स्वाहा नेत्रत्रयाय० । ओं ह्रीं नित्यक्लिन्ने मदद्रवे ह्रीं स्वाहा अस्त्रायफट् । इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं करयोर्विन्यस्य ध्यानादिपरतत्त्वान्तं पञ्चदलकेसरेष्वीशानकोणादि ओं द्राविण्यै वामायै० । ई[1] ह्लादिन्यै ज्येष्ठायै० । ऊं[2] क्षोभिण्यै रौद्र्यै० । ऐं गुह्यशक्त्यै० इति पीठशक्तीः संपूज्य, ह्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः, इति समस्तं पीठं संपूज्य मूलविद्यया मूर्तिं प्रकल्प्यावाहनादिषडङ्गपूजान्ते अष्टदलेषु इं नित्यायै० । ईं सुभद्रायै० । उं मङ्गलायै० । ऊं वनचारिण्यै० । एं सुभगायै० । ऐं दुर्भगायै० ओं मनोन्मन्यै० । औं रुद्ररूपिण्यै०, इति संपूज्य, (तद्बहिः पञ्चदलेषु देव्यग्रादि द्रीः अनङ्गाय० । द्रीः स्मराय० । द्रीः मन्मथाय० । द्रीः कामाय० । द्रीः माराय० । इति संपूज्य) तद्बहिर्दशदलेषु देव्यग्रादिप्रादक्षिण्येन कं रत्यै० । कां विरत्यै० । किं प्रीत्यै० । कीं विप्रीत्यै० । कुं मत्यै० । कूं दुर्मत्यै० । कों धृत्यै० । कौं विधृत्यै० । कं तुष्ट्यै० । कः वितुष्ट्यै०, इति संपूज्य लोकेशार्चादि सर्वं समापयेदिति ॥ तथा—

वह्निलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेत् ततः । घृतेन तर्पणाद्यं च कृत्वा संतोष्य देशिकम् ॥१९॥
धनधान्यादिभिः सम्यक् प्रयोगानाचरेत् ततः । एवं मन्त्रोदितान् सम्यक् पूर्वोक्तविधिना सुधीः ॥२०॥
एवं यः पूजयेद्भक्त्या नित्यक्लिन्नां नरोऽन्वहम् । प्राप्नोति महतीं लक्ष्मीं प्रार्थ्यते प्रमदाजनैः ॥२१॥

इति ॥ तथा—

बालान्त्यहीना नित्यान्ते ह्रस्वं बिन्दुविवर्जितम् । कामबीजं नद्वयं च शिवयुक् च मदौ वदेत् ॥ १ ॥
द्रान्तेऽम्बु शिवयुग् हादिजलानन्ताः सकान्ति खम् । अयं वाग्वादिनीक्लिन्नामन्त्रो द्वादशवर्णकः ॥२॥

बालाविद्या पूर्वोद्धृता सा अन्त्यहीना तृतीयबीजरहिता तेन ऐं क्लीं इति बीजद्वयमुद्धृतम् । नित्य स्वरूपं, कामबीजं ह्रस्वं ह्रस्वेकारयुक्तं बिन्दुविवर्जितं तेन क्लि इति । नद्वयं शिवयुगेकारयुक्तं तेन न्ने इति । मदौ मकारदकारौ, द्र स्वरूपं, अम्बु वकारः, शिव एकारः तद्युक्तं तेन वे इति । हादि सकारः, जलं वकारः, अनन्त आकारस्तैः स्वा इति । सकान्ति खम् आकारयुक्तो हकारः तेन हा इति ॥

संमोहननिचृन्नित्यक्लिन्ना मुन्यादिका मताः । वाग्भवेन षडङ्गानि कृत्वा नित्यां विचिन्तयेत् ॥ ३ ॥
रक्तां सुरक्तवसनामरुणाङ्गरागां हस्ताम्बुजैः कमलपाशसृणीन् कपालम् ।
संबिभ्रतीं त्रिनयनां शशिशेखरां तां नित्यां स्मरेद्धृदि मदाकुलिताङ्गयष्टिम् ॥ ४ ॥

दक्षाधःकरमारभ्य वामाधःकरपर्यन्तमायुधध्यानम् ।

शाक्ते पीठे यजेद् देवीं प्रोक्तेऽङ्गानि पुरा यजेत् । पूर्वोक्ताश्च ततो ह्यष्टशक्तीर्नित्यादिका यजेत् ॥ ५ ॥
अरुणा नीलकमलकपालाढ्यकराम्बुजाः । शतक्रत्वादिकान् बाह्ये वज्रादीनि ततो बहिः ॥ ६ ॥

---

१ 'ओंआह्लादिन्यै' ख. पाठः । २ 'उं' ख. पाठः ।

अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि सम्मोहनाय ऋषये नमः । मुखे निचृच्छन्दसे नमः । हृदये नित्यक्लिन्नानित्यायै देवतायै नमः, इति विन्यस्य इष्टसिद्धये विनियोगः इत्युक्त्वा, ऐं हृदयाय० इत्यादिकरषडङ्गन्यासं कृत्वा ध्यानाङ्गपूजान्ते अष्टदलेषु पूर्वोक्तैकादशाक्षरोक्तनित्याद्यष्टशक्तीः संपूज्य लोकेशार्चादि सर्वं समापयेदिति ॥ तथा—

संबुद्ध्यन्ता मता नित्यक्लिन्ना तद्वन्मदद्रवा । कामिकापश्चमः कालः सविसर्गो दशाक्षरः ॥ १ ॥

नित्यक्लिन्नामनुः प्रोक्तो भजतां सर्वसिद्धिदः । .... ॥

संबुद्ध्यन्ता नित्यक्लिन्ने, तद्वत् मदद्रवे, कामिकापश्चमो नकारः कालो म सविसर्गो मः इति ।

.... । ऋषिरत्रित्रिष्टुबुक्तं छन्दो नित्या च देवता ॥ २ ॥

नित्यायै हृदयं स्वाहा नित्यायै शिर ईरितम् । क्लिन्नेस्वाहा शिखा नित्यक्लिन्नेन कवचं मतम् ॥ ३ ॥

नित्यक्लिन्ने नमश्चास्त्रं ध्यानं पूर्ववदाचरेत् । पूजादिकं चास्य मन्त्री पूर्ववत् परिकल्पयेत् ॥ ४ ॥

इति ॥ अथ प्रयोगः— मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा शिरसि अत्रये ऋषये नमः, मुखे त्रिष्टुप्छन्दसे नमः, हृदये श्रीनित्यक्लिन्नायै देवतायै नमः, इति विन्यस्य सर्वाभीष्टार्थसिद्धये विनियोगः, इति प्राग्वदुक्त्वा मूलेन करयोर्व्यापकं कृत्वा, नित्यायै हृदयाय नमः । नित्यायै शिरसे स्वाहा । क्लिन्नेस्वाहा शिखायै० । नित्यक्लिन्ने कवचाय हुं । नित्यक्लिन्ने नमः अस्त्राय फट्, इत्यङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं करयोर्विन्यस्य हृदयादिष्वपि नेत्रहीनेषु पञ्चाङ्गेषु न्यसेत् । ततो ध्यानपूजादिकं सर्वं पूर्वमन्त्रवत् कुर्यात् ॥ तथा—

एकलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेत् तिलैः । तर्पणादि ततः कुर्यात् पूर्वोक्तविधिना सुधीः ॥५॥

नित्यामन्त्रं जपेद्यः सहुतविधिजपैः सार्चनातर्पणैश्च
स स्याद् दारिद्र्यदुःखामयगणवियुतो वत्सराणां शतं च ।
जीवेद्विश्वं समग्रं वशयति मनुविन्मोहयत्याशु लोकं
देहान्ते मुक्तिमिष्टां परमतिविमलां प्राप्नुयान्नान्यथात्र ॥ ६ ॥

इति ॥ सारसंग्रहे—

प्रणवं भुवनेशानीं जलं वह्न्यम्बुनन्तयुक् । ङेन्तं सिनीपदं हृच्च नववर्णा समीरिता ॥ १ ॥

विद्येयं वह्निवासिन्याः सर्वसौख्यफलप्रदा । यस्याः स्मरणतो वश्यं जायते भुवनत्रयम् ॥ २ ॥

इति । (जलं व, वह्निः स्वरूपं, अम्बु व, अनन्त आ, तद्युक्तस्तेन वा, ङेन्तं सिनी सिन्यै, हृन्नमः ।)

दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्— (२२ प०)

ऋषिर्वसिष्ठश्छन्दः स्याद्गायत्री देवता त्वियम् । आद्यन्ते बीजशक्ती तु कीलकं मध्यमेव च ॥ १ ॥

इति । देवता त्वियं वह्निवासिनी ॥ सारसंग्रहे—

विद्याद्वितीयबीजेन दीर्घस्वरयुजा सुधीः । मायान्तेन षडङ्गानि कुर्यान्मन्त्री कराङ्गयोः ॥ ३ ॥

नवाक्षराणि विद्याया नवरन्ध्रेषु विन्यसेत् । व्यापकं च समस्तेन कुर्याद् देव्यात्मसिद्धये ॥ ४ ॥

तप्तकाञ्चनसङ्काशां नवयौवनसुन्दरीम् । चारुस्मेरमुखाम्भोजविलसन्नयनत्रयाम् ॥ ५ ॥

---

१ 'वपं समग्रं' ग. पाठः ।

अष्टभिर्बाहुभिर्युक्तां माणिक्याभरणोज्ज्वलाम् । रक्ताब्जकम्बुपुण्ड्रेक्षुचापपूर्णेन्दुमण्डलान् ॥ ६ ॥
दधानां बाहुभिर्वामैः कह्लारं हेमशृङ्गकम् । पुष्पेषु मातुलुङ्गं च दधानां दक्षिणैः करैः ॥ ७ ॥
स्वसमानाभिरभितः शक्तिभिः परिवारिताम् । नवयोनिकर्णिकायां कृत्वा तद्बहिरम्बुजम् ॥ ८ ॥
द्वादशच्छदसंयुक्तं विदध्यात् च मनोहरम् । तद्बहिश्चतुरस्रे द्वे द्वारद्वयसमन्विते ॥ ९ ॥
पूर्वपश्चिमयोस्तस्मिंश्चक्रे देवीं समर्चयेत् । मध्ये समावाह्य वह्निवासिनीं विश्वविग्रहाम् ॥ १० ॥
गन्धपुष्पैर्निवेद्यान्तैरुपचारैर्यजेत् क्रमात् । अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य वक्ष्यमाणाश्च शक्तयः ॥ ११ ॥
अष्टकोणेषु संपूज्यास्तदग्रात्तु प्रदक्षिणम् । ज्वालिनीविस्फुलिङ्गिन्यौ मङ्गला समनोहरा ॥ १२ ॥
कनका कितवा विश्वा विविधा चेति शक्तयः । दलेषु द्वादशस्वेता राशिशक्तीः समर्चयेत् ॥ १३ ॥
मेषां वृषाह्वयां शक्तिं मिथुनां कर्कटामपि । सिंहां कन्यां तुलां कीटां चापां च मकरामपि ॥ १४ ॥
कुम्भां मीनां यजेत् प्राग्वदग्रादारभ्य मन्त्रवित् । चतुरस्रद्वारयुग्मपार्श्वयोः कोणदिक्षु च ॥ १५ ॥
मन्त्रवित् वक्ष्यमाणाश्च दश शक्तीः समर्चयेत् । घस्मरा सर्वभक्षा च विश्वा च विविधोद्भवा ॥ १६ ॥
चित्ररूपा निःसपत्ना निरातङ्का च पावनी । अचिन्त्यवैभवा रक्ता दशमी परिकीर्तिता ॥ १७ ॥
लोकपालांस्ततो बाह्ये तदस्त्राणि ततो बहिः । पूजेयं वह्निवासिन्याः प्रोक्ता सर्वसमृद्धिदा ॥ १८ ॥

इति ॥ अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलविद्यया प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि वशिष्ठाय ऋषये नमः, मुखे गायत्रीछन्दसे नमः, हृदये श्रीवह्निवासिनीनित्यायै देवतायै नमः, गुह्ये ॐ बीजाय नमः, पादयोः नमः शक्तये नमः, नाभौ वह्निवासिन्यै कीलकायै नमः, इति विन्यस्य (ह्रूंह्रीमिति करषडङ्गन्यासं विधाय, दक्षनेत्रे ॐ नमः, वामे ह्रीं, दक्षकर्णे वं, वामे ह्निं, दक्षनासि वां, वामे सिं, मुखे न्यैं, लिङ्गे नं, गुदे मः नमः इति विन्यस्य) मूलविद्यया मूर्धादिपादान्तं व्यापकं कृत्वा ध्यानादिमानसपूजान्ते प्रमाणोक्तचक्रमुद्धृत्यार्घ्यस्थापनादिस्वात्मपूजनान्ते भुवनेश्वरीपीठं संपूज्यावाहनादिपुष्पोपचारान्तेऽङ्गानि संपूज्य, अष्टयोनिषु[3] देव्यग्रमारभ्य प्रादक्षिण्येन— ज्वालिन्यै नमः । विस्फुलिङ्गिन्यै० । मङ्गलायै० । मनोहरायै० । कनकायै० । कितवायै० । विश्वायै० । विविधायै नमः । इति अष्टशक्तीः संपूज्य, ततस्तद्बहिर्द्वादशदलेषु प्रादक्षिण्येन मेषायै नमः, वृषायै०, मिथुनायै०, कर्कटायै०, सिंहायै०, कन्यायै०, तुलायै०, कीटायै०, चापायै०, मकरायै०, कुम्भायै०, मीनायै०, इति राशिशक्तीः संपूज्य, चतुरस्रे देव्यग्रद्वारस्य दक्षिणभागमारभ्य प्रादक्षिण्येन घस्मरायै०, सर्वभक्षायै०, विश्वायै०, विविधोद्भवायै०, चित्ररूपायै०, निःसपत्नायै०, निरातङ्कायै०, पावन्यै०, अचिन्त्यवैभवायै०, रक्तायै०, इति देव्यग्रद्वारपार्श्वद्वयाग्नेयदक्षिणनिर्ऋतिवायव्यकोणेषु देव्याः पृष्ठभागद्वारपार्श्वादित ईशानकोणावधि संपूज्य तद्बाह्ये लोकपालांस्तदस्त्राणि संपूजयेत् । एतदुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

एकलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेद् घृतैः । तर्पणं मार्जनं कृत्वा ब्राह्मणाराधनं तथा ॥ १९ ॥
सिद्धमन्त्रः प्रकुर्वीत प्रयोगान्निजवाञ्छितान् । काम्यहोमविधिं वक्ष्ये सम्यग्वाञ्छितदायकम् ॥ २० ॥
शालितण्डुलमाधाय प्रस्थं भाण्डे नवे क्षिपेत् । समानवर्णवत्साया रक्ताया गोः पयस्तथा ॥ २१

---

१ 'क्षया' ग. पाठः । २ 'कोणेषु' क. पाठः । ३ 'क्षया' क. ग. पाठः ।

द्विगुणं तत्र निक्षिप्य श्रपयेत् संस्कृतेऽनले । घृतेन सिक्तं सम्यक् तु कृत्वा च संसितं करे
निधाय विद्यामष्टोर्ध्वशतं जप्त्वा हुनेत्ततः । एवं होमो महालक्ष्मीमावहेत् प्रतिपत्कृतः ॥ २३ ॥
शुक्रवारेष्वपि तथा वर्षान्नृपसमो भवेत् । पञ्चम्यां च विशेषेण प्राग्वद्धोमं समाचरेत् ॥ २४ ॥
तस्यां तिथौ त्रिमध्वक्तैर्मल्लिकाद्यैः सितैर्हुनेत् । अन्नाज्याभ्यां च नियतं हुत्वा त्वाढ्यो भवेन्नरः ॥२५॥
यद्यद्धि वाञ्छितं वस्तु तानि सर्वाणि सर्वदा । घृतहोमादवाप्नोति तथैव तिलतण्डुलैः ॥ २६ ॥
पञ्चमीषु विशेषेण पूजां कुर्याद् व्रती भवेत् । .... ॥

इति ॥ अथ वज्रप्रस्तारिणीप्रयोगः सारसंग्रहे—

वज्रप्रस्तारिणीविद्यामिन्दिरामन्दिरं शुभम् । वच्मि लोकहितार्थाय यथावच्च समासतः ॥ १ ॥
सर्वनारीनरपतिनरसंमोहकारिणीम् । कान्तारसागरक्रूरदुःखसंघाततारिणीम् ॥ २ ॥
अरुणांक्रोधिनी शान्तियुक्ता सृष्टिक्रियाक्षियुक् । तपश्चमद्वयं रुद्रयुक्तं ज्ञानामृतेन्दुयुक् ॥ ३ ॥
जयेन्द्वग्न्याप्यायनीयुक् दीर्घा विद्येव कामिका । क्षुधावती विषं शान्तं पुनस्तद्वह्निसंयुतम् ॥ ४ ॥
उत्कारी शिवयुक् प्रोक्त्वा बीजमाद्यं पुनर्वदेत् । द्वादशार्णा महाविद्या प्रोक्ता सर्वसमृद्धिदा ॥ ५ ॥

अरुणा हकारः, अं स्वरूपं, क्रोधिनी रेफः, शान्तिरीकारः, एभिर्मायाबीजमुद्धृतम् । सृष्टिः ककारः, क्रिया लकारः, अक्षि इकारः, एभिः क्लि इति । तपश्चमद्वयं नकारद्वयं, रुद्र एकारस्तद्युक्तं तेन न्ने । ज्ञानामृता ऐकारः इन्दुरनुस्वारस्तेन ऐं इति । जया ककारः, इन्दुरनुस्वारः, अग्नी रेफः, आप्यायनी ओकारस्तेन क्रों, दीर्घा न विद्या इ तेन नि, कामिका त, क्षुधावती य; तेन त्य । विषं म, शान्तं द, पुनस्तदेव दकारः, वह्नी रेफस्तद्युतं द्र । उत्कारी वकारः, शिव एकारः, तेन वे । आद्यबीजं मायाबीजम् ॥ दक्षिणामूर्तिः— (२२ प०)

द्वादशार्णा पराविद्या ऋषिर्ब्रह्मा च गीयते । गायत्री छन्द आख्यातं देवता परमेश्वरी ॥ १ ॥

परमेश्वरी वज्रेश्वरी । सारसंग्रहे—

आद्यन्ते बीजशक्ती तु वाग्भवं कीलकं भवेत् । क्लिन्ने हृदयमं प्रोक्तं शिरश्चैवाङ्कुशः शिखा ॥ ६ ॥
नित्य वर्म मद नेत्रं द्रवेऽस्त्रं समुदीरितम् । मायया पुटितानेतानङ्गषट्के प्रकल्पयेत् ॥ ७ ॥
प्रत्येकं शक्तिपुटितान् मन्त्राणान् दश विन्यसेत् । श्रोत्रनासाकपोलाक्षिनाभिगुह्येष्वनुक्रमात् ॥ ८ ॥
ततः संचिन्तयेद् देवीं सर्वसौख्यप्रदायिनीम् । रक्तां रक्ताम्बरां रक्तगन्धमाल्यविभूषणाम् ॥ ९ ॥
चतुर्भुजां त्रिनयनां माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् । पाशाङ्कुशाविक्षुचापं दाडिमीसायकं तथा ॥ १० ॥
दधानां बाहुभिर्नेत्रैर्दयामदसुशीतलैः । पश्यन्तीं साधकं त्र्यस्रषट्कोणाब्जमहीपुरे ॥ ११ ॥
चक्रमध्ये सुखासीनां स्मेरवक्त्रसरोरुहाम् । शक्तिभिः स्वस्वरूपाभिरावृतां पोतमध्यगाम् ॥ १२ ॥
सिंहासनेऽभितः प्रेङ्खत्पोतस्थाभिश्च शक्तिभिः । वृतां ताभिर्विनोदांश्च यातायातादिभिः सदा ॥ १३ ॥
कुर्वाणामरुणाम्भोधौ चिन्तयेन्मन्त्रनायिकाम् । ध्यानोदिते मण्डले च शक्तिपीठसुशक्तिके ॥१४॥

१ 'सिक्थं' ख. पाठः । २ 'सकृतं' क. ग. पाठः । ३ 'दम' ख. पाठः । ४ 'तत्तत्स्थाभिः' ख. पाठः ।

शोणाब्धिं हेमपोतं च सिंहासनमनन्तरम् । तत्र चक्रं ततो देवीं सम्यगावाह्य पूजयेत् ॥१५॥
अरुणैर्गन्धकुसुमैर्धूपदीपनिवेद्यकैः । अङ्गानि पूजयेदादौ त्रिकोणस्थास्तु पूजयेत् ॥ १६ ॥
इच्छाज्ञानक्रियासंज्ञाः षट्कोणेष्वर्चयेत् ततः । डाकिनीं राकिणीं चैव लाकिनीं काकिनीं ततः ।१७।
शाकिनीं हाकिनीं चैव पत्रद्वादशपत्रगाः । हृल्लेखा क्लेदिनी क्लिन्ना क्षोभिणी मदनातुरा ॥१८॥
निरञ्जना रागवती तथैव मदनावती । मेखला द्राविणी वेगवती द्वादश शक्तयः ॥ १९ ॥
ततः षोडशपत्रेषु वक्ष्यमाणाः प्रपूजयेत् । कमला कामिनी कल्पा कला कलितकौतुके ॥ २० ॥
किराता कालकदने कौशिकी कम्बुवाहिनी । कातरा कपटा कीर्तिः कुमारी कुङ्कुमापि च ।२१।
चतुरस्रगताश्चापि शक्तीर्वक्ष्ये यथाक्रमात् । भगिनी वेगिनी नागा चपला पेशला सती ॥ २२ ॥
रतिः श्रद्धा भोगलोला मदोन्मत्ते मनस्विनी । दिक्षु द्वाराग्रपार्श्वेषु कोणदिक्षु च संस्थिताः । २३ ।
द्वादशैता महादेव्यश्चतुरस्रेऽभितो यजेत् । यजेदाशाधिपान् बाह्ये तदस्त्राणि ततो बहिः ॥२४॥
एतत्संपूजनान्मर्त्यो दारिद्र्यान्मुच्यतेऽचिरात् । रोगापमृत्युदौर्भाग्यजरादोषैर्विवर्जितः ॥ २५ ॥
देहान्ते भवभीतेश्च मुच्यते नात्र संशयः । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे गायत्री छन्दसे नमः । हृदये श्रीवज्रेश्वरीनित्यायै देवतायै नमः । पादयोः ह्रीं शक्तये नमः । नाभौ ऐं कीलकाय नमः, इति विन्यस्य ममेष्टार्थसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ह्रींक्लिन्नेह्रीं हृदयाय नमः । ह्रींपेह्रीं शिरसे स्वाहा । ह्रींक्रोंह्रीं शिखायै वषट् । ह्रींनित्यह्रीं कवचाय हुं । ह्रींमदह्रीं नेत्रत्रयाय वौषट् । ह्रींद्रवेह्रीं अस्त्राय फट्, इति करषडङ्गन्यासं कृत्वा, दक्षश्रोत्रे ह्रींक्लिन्ह्रीं नमः । वामे ह्रींनेह्रीं नमः । दक्षनासि ह्रींपेह्रीं नमः । वामे ह्रींक्रोंह्रीं नमः । दक्षकपोले ह्रींनिह्रीं नमः । वामे ह्रींत्यंह्रीं नमः । दक्षनेत्रे ह्रींमंह्रीं नमः । वामे ह्रींदंह्रीं नमः । नाभौ ह्रींद्रंह्रीं नमः । गुह्ये ह्रींवेंह्रीं नमः, इति विन्यस्य मूलविद्यया[1] व्यापकं कृत्वा ध्यानादिमानसपूजान्ते द्वादशदलकमलं कृत्वा, तत्कर्णिकायां षट्कोणं, तन्मध्ये त्रिकोणं, द्वादशदलाद्बहिः षोडशदलं, तद्बहिश्चतुरस्रत्रयं चतुर्द्वारयुक्तं कुर्यादिति पूजाचक्रं निर्माय, पुरतः प्राग्वत् संस्थाप्याभ्यर्च्यार्घ्यस्थापनादिकमात्मपूजान्तं कृत्वा पीठपूजायां मण्डूकादिपृथिव्यर्चान्ते शोणाब्धौ हेमपोतं तन्मध्ये रत्नसिंहासनं च संपूज्य, धर्मादिषडङ्गपूजान्ते त्रिकोणस्याग्रकोणमारभ्य ॐ इच्छाशक्त्यै नमः । ज्ञानशक्त्यै० । क्रियाशक्त्यै०, इति संपूज्य, षट्कोणेषु देव्या वामकोणे डाकिन्यै नमः, दक्षिणे राकिण्यै० । पृष्ठकोणे लाकिन्यै० । पृष्ठवामकोणे काकिन्यै० । पृष्ठदक्षिणकोणे शाकिन्यै० । देव्यग्रकोणे हाकिन्यै नमः, इति संपूज्य, द्वादशदलेषु देव्यग्रमारभ्य प्रादक्षिण्येन हृल्लेखायै नमः, क्लेदिन्यै०, क्लिन्नायै०, क्षोभिण्यै०, मदनातुरायै०, निरञ्जनायै०, रागवत्यै०, मदनावत्यै०, मेखलायै०, द्राविण्यै०, वेगवत्यै०, इति संपूज्य, षोडशदलेषु कमलायै नमः, कामिन्यै०, कल्पायै०, कलायै०, कलितायै०, कौतुकायै०, किरातायै०, कालायै०, कदनायै०, कौशिक्यै०, कम्बुवाहिन्यै०, कातरायै०, कपटायै०, कीर्त्यै०, कुमार्यै०, कुङ्कुमायै०, इति संपूज्य, चतुरस्रे देव्यग्रद्वारस्य दक्षिणपार्श्वमारभ्य द्वारपार्श्वेषु कोणेषु च प्रादक्षिण्यक्रमेण भगिन्यै०, वेगिन्यै०, नागायै०,

---

1 'लविद्यया' क. पाठः ।

चपलायै०, पेशलायै०, सत्यै०, रत्यै०, श्रद्धायै०, भोगलोलायै०, मदायै०, उन्मत्तायै०, मनस्विन्यै० इति संपूज्य, लोकेशार्चादिसर्वं प्राग्वत् समापयेदिति ॥ तथा—

मन्त्री लक्षत्रयं जप्त्वा तद्दशांशं हुनेद् घृतैः । आरग्वधप्रसूनैर्वा प्रसूनैर्वकुलोद्भवैः ॥ २६ ॥
मधूकजैश्च पद्मैर्वा त्रिमध्वक्तैश्च मन्त्रवित् । चन्द्रचन्दनकस्तूरीकाश्मीरसुरभीकृतैः ॥ २७ ॥
तर्पयेद् दिनशस्तद्वत् सलिलैर्भक्तिमान् सुधीः । आत्मानमभिषिच्याथ तर्पयेद् ब्राह्मणानपि ॥ २८ ॥
एवं संसिद्धमन्त्रस्तु नित्यार्चानिरतस्तथा । गुरुभक्तः प्रकुर्वीत प्रयोगान् निजवाञ्छितान् ॥ २९ ॥
सहस्रजापी स्थिरधीर्मन्त्रवीर्यविदात्मवान् । यः सोऽपि काम्यान् कुर्वीत प्रयोगान्नान्यथा क्वचित् ।३०।
यदाज्ञानेन मोहेन चापलेनाथ वाचरेत् । अनर्थक्लेशराजादिपीडाः प्राप्नोति निश्चितम् ॥ ३१ ॥
अरुणैः पङ्कजैर्होमं कुर्यात् त्रिमधुराप्लुतैः । मण्डलाल्लभते लक्ष्मीं महतीं श्लाघ्यविग्रहाम् ॥ ३२ ॥
कह्लारैः क्षौद्रसंयुक्तैः पूर्णार्घं तद्दिनावधि । जुहुयान्नित्यशो भक्त्या सहस्रं विकचैः शुभैः ॥ ३३ ॥
तत्तद्दिनेषु पूर्वोक्तान् भोजयेदुक्तरूपतः । तावच्च जप्याद्धोमोऽथ यावत्संख्यं हुतं कृतम् ॥३४॥
चम्पकैः[1] क्षौद्रसंसिक्तैः सहस्रहवनाद् ध्रुवम् । लभते स्वर्णनिष्काणां शतं मासेन पूर्ववत् ॥ ३५ ॥
पाटलैर्घृतसंसिक्तैस्त्रिसहस्रहुतैस्तथा । दर्शादिमासाल्लभते चित्राणि वसनानि च ॥ ३६ ॥
कर्पूरचन्दनाद्यानि सुगन्धीनि च मासतः । वस्तूनि लभते हृद्यैरन्यैर्भोगोपयोगिभिः ॥ ३७ ॥
शालीभिः क्षीरसिक्ताभिर्मन्त्रविच्च शतं हुनेत् । तेन शालीसमृद्धिः स्यान्मासैः षड्भिरसंशयम् ॥३८॥
तिलैर्हुनेच्चवशतं वर्षादारोग्यमाप्नुयात् । स्वजन्मसु त्रिषु तथा दूर्वाभिर्जुहुयात् सुधीः ॥ ३९ ॥
निरातङ्को महाभोगः शतं वर्षाणि जीवति । गुडूचीतिलदूर्वाभिः त्रिषु जन्मसु संहुनेत् ॥ ४० ॥
चिरायुःश्रीयशोधान्यभोगपुण्यादिभाग् भवेत् । घृतपायसदुग्धैश्च हुतैस्तेषु त्रिषु क्रमात् ॥ ४१ ॥
आयुरारोग्यविभवैः नृपमान्यो भवेत् तथा । सप्तम्यां कदलीहोमात् सौभाग्यं लभते ध्रुवम् ॥४२॥
दूर्वात्रिकैस्तु प्रादेशमात्रैः त्रिस्वादुसंयुतैः । षण्मासादब्दतो वापि रोगान्मुक्तः सुखी भवेत् ॥४३॥
तद्दिनेषु जपेद्विद्यां नित्यशः सलिलं स्पृशन् । सहस्रवारं तत्तोयैः स्नानं पानं समाचरेत् ॥ ४४ ॥
पाकाद्यमपि तैरेव कुर्याद्रोगविमुक्तये । साध्यर्क्षवृक्षसंचूर्णत्र्यूषणं सर्षपास्तिलाः ॥ ४५ ॥
पिष्टं च साध्यपादोत्थरजसा च समन्वितम् । कृत्वा पुत्तलिकां तैस्तु हृदये नामसंयुताम् ॥४६॥
प्राग्वच्छित्त्वायसैस्तीक्ष्णैः शस्त्रैः पुत्तलिकां हुनेत् । एवं दिनैः सप्तकैर्वा त्रिभिर्वैकदिनेन वा ॥ ४७ ॥
साध्यो वश्यो भवेच्छीघ्रमतिदूरस्थितोऽपि च । तथाविधां पुत्तलिकां कुण्डमध्ये खनेद्भुवि ॥४८॥
उपर्यग्निं निधायात्र विद्यया दिनशो हुनेत् । त्रिसहस्रं त्रियामायां सर्षपैस्तद्रसाप्लुतैः ॥ ४९ ॥
शतयोजनदूरादप्यानयेद्वनितां बलात् । तां तु पुत्तलिकामेभिर्मधुच्छिष्टसमन्विताम् ॥ ५० ॥
कृतप्राणप्रतिष्ठां च श्मशाने निखनेन्निशि । साध्ययोनिं च तत्रैव छित्त्वा दत्त्वा बलिं ततः ॥ ५१ ॥

---

1 'चम्पकैः' ख. पाठः । २ 'मान्ते' ख. पाठः ।

कृताभिषेकं तां विद्यां प्रजपेच्च शतत्रयम् । अरातेरष्टमे राशौ मासाश्नानाविधैरपि ॥ ५२ ॥
रोगैर्भूतादिसंक्लेशैर्नाशमेति सुनिश्चितम् । यद्यन्तरात् समुद्धृत्य सलिले तां खनेन्निशि ॥ ५३ ॥
क्लेशैस्तैः स विनिर्मुक्तः सुखी जीवति भूतले । साध्यवृक्षेण कृत्वा तां सर्पपाज्यनिवेशिताम् ॥५४॥
तोयमध्ये निधायैतत् क्वाथयेदुक्तवासरैः । वैरी घोरज्वरेणार्तः कृते प्राग्वत् सुखी भवेत् ॥ ५५ ॥
तामेव चण्डिकागेहे तथा बलियुतां खनेत् । साध्यो नरश्चेत् नारी चेत् शास्तुरायतने खनेत् ॥ ५६ ॥
तद्विधानेन सततं शत्रुरुन्मादवान् भवेत् । .... ॥

इति ॥ तथा—

अथ वाग्वादिनीक्लिन्नाद्वितीयार्णे तु योजयेत् । माया भेषा द्वादशार्णा वज्रप्रस्तारिणी मता ॥ १ ॥

वाग्वादिनी क्लिन्ना पूर्वोक्ता तस्या द्वितीयार्णे द्वितीयार्णस्थाने मायां भुवनेश्वरीबीजं योजयेत् , तत्र स्थितं कामबीजमपास्येत्यर्थः । तथा—

मुनिः स्यादङ्गिरास्त्रिष्टुप् छन्दः प्रोक्तोऽस्य देवता । वज्रप्रस्तारिणी प्रोक्ता सर्वराजवशंकरी ॥ २ ॥
बीजेनाद्येन चाङ्गानि कल्पयेत् षट् क्रमात् सुधीः । ध्यानपूजादिकं सर्वमस्याः पूर्ववदाचरेत् ॥ ३ ॥

पूर्ववद्वज्रप्रस्तारिणीवत् । ह्रांह्रीमित्यादिना षडङ्गन्यासः । अन्यत्सुगमम् ॥ अथ शिवदूती , सारसंग्रहे—

भुवनेशी चतुर्थ्यन्तशिवदूतीपदं सहृत् । सप्तार्णोऽयं मनुः प्रोक्तः शिवदूत्यास्त्रिवर्गदः ॥ १ ॥

भुवनेशी ह्रीं , चतुर्थ्यन्तशिवदूती शिवदूत्यै , हृन्नमः ॥ दक्षिणामूर्तिः— (२२ प०)

ऋषी रुद्रोऽस्या गायत्री छन्दः स्याद्देवता शिवा । आद्यन्ते बीजशक्ती च मध्यं कीलकमुच्यते ॥१॥

शिवा शिवदूती । तथा—

षड्दीर्घस्वरयुक्तेन बीजेनाद्येन कल्पयेत् । षडङ्गानि मनोरस्य जातियुक्तानि मन्त्रवित् ॥ २ ॥
तेनैव पुटितैरन्यैर्मन्त्रार्णैर्विन्यसेत् तनौ । श्रोत्रनासाकपोलाक्षिनाभिषु क्रमतः सुधीः ॥ ३ ॥
षष्ठं मनसि विन्यस्य व्यापकं विद्यया न्यसेत् । निदाघकालमध्याह्नदिवाकरसमप्रभाम् ॥ ४ ॥
नवरत्नकिरीटां च त्रीक्षणामरुणाम्बराम् । नानाभरणसंभिन्नदेहकान्तिविराजिताम् ॥ ५ ॥
शुचिस्मितामष्टभुजां स्तूयमानां महर्षिभिः । पाशं खेटं गदां रत्नचषकं वामबाहुभिः ॥ ६ ॥
दक्षिणैरङ्कुशं खड्गं कुठारं कमलं तथा । दधानां साधकाभीष्टदानोद्यमसमन्विताम् ॥ ७ ॥
ध्यात्वैवं पूजयेद् देवीं दूतीं दुरितनाशिनीम् । वृत्तद्वयं बहिस्त्र्यस्रं तद्‍द्वयं षड्दलाम्बुजम् ॥ ८ ॥
तथा षडस्रमष्टास्रं तद्वदष्टदलाम्बुजम् । भूपुरं वह्निवासिन्याः कृत्वा तन्मध्यगां शिवाम् ॥ ९ ॥
आवाह्याभ्यर्चयेद् देवीं दूतीं दुर्नीतिवारिणीम् । शाक्ते पीठे गन्धपुष्पैरुपचारैः समाहितः ॥ १० ॥
वृत्तमध्ये द्वितीये च वृत्ते चाङ्गानि पूजयेत् । इच्छाज्ञानक्रियाशक्तीः त्रिषु कोणेषु पूजयेत् ।११।
शिवां त्वाष्ट्रीं दूरसिद्धां त्वैविग्रहवतीमपि । नादां मनोन्मनीं षट्सु पत्रेषु परिपूजयेत् ॥ १२ ॥
डाकिन्याद्याः षडस्रेषु सर्वास्त्वग्रात् प्रदक्षिणम् । मूलदेवीसमाकारवर्णायुधसमन्विताः ॥ १३ ॥

१ 'रा' ख. पाठः । २ 'विधियुतां' क. ग. पाठः । ३ 'दुर्नीति' ख. पाठः ।

सुमुखी सुन्दरी सारा सुमना च सरस्वती । समया सर्वगा सिद्धेत्युक्ता अष्टास्रशक्तयः ॥१४॥
वागीशी वरदा विश्वा विनदा विघ्नकारिणी । वीरा विघ्नहरा विद्या पूज्याः पत्राष्टके त्विमाः ॥ १५ ॥
विह्वला कर्षिणी लोला नित्या मदनमालिनी । प्रमोदा कौतुका पुण्या पुराणा चतुरस्रगाः ॥ १६ ॥
पूज्या बाह्ये लोकपालास्तदस्त्राणि च तद्बहिः । एवं पूजा मया प्रोक्ता शिवदूत्या यथाविधि ॥१७॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलविद्यया प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि रुद्राय ऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदये श्रीशिवदूतीनित्यायै देवतायै नमः । गुह्ये ह्रींबीजाय नमः । पादयोः नमः शक्तये नमः । नाभौ शिवदूत्यै कीलकाय नमः, इति विन्यस्य सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः, इति प्राग्वदुक्त्वा ध्यानादिमानसपूजान्ते स्वर्णादिपट्टे चन्दनादिना वृत्तद्वयं कृत्वा (तद्बहिः स्वाभिमुखाग्रं त्र्यस्रं तद्बहिः पुनर्वृत्तद्वयं तद्बहिः षड्दलपद्मं) तद्बहिः षट्कोणं तद्बहिरष्टकोणं तद्बहिरष्टदलं कमलं तद्बहिः पूर्वपश्चिमयोर्द्वारद्वययुक्तं चतुरस्रत्रयमिति पूजाचक्रं निर्माय, संस्थाप्य अर्घ्यस्थापनादिपुष्पोपचारान्ते वृत्तान्तराले षडङ्गानि प्राग्वत् संपूज्य, त्रिकोणस्याग्रकोणादिप्रादक्षिण्येन ॐइच्छाशक्त्यै नमः । ज्ञानशक्त्यै० । क्रियाशक्त्यै०, इति संपूज्य, षड्दलेषु शिवायै नमः । वाण्यै० दूरसिद्धायै० त्यविग्रहवत्यै० नादायै० मनोन्मन्यै० इति संपूज्य, षट्कोणेषु देव्यग्रकोणादिप्रादक्षिण्येन हाकिन्यै नमः । राकिण्यै० शाकिन्यै० लाकिन्यै० काकिन्यै० डाकिन्यै० इति संपूज्य, अष्टकोणेषु सुमुख्यै नमः, सुन्दर्यै० सारायै० सुमनायै० सरस्वत्यै० समयायै० सर्वगायै० सिद्धायै० इति संपूज्य, अष्टदलेषु वागीश्यै नमः, वरदायै० विश्वायै० विनदायै० विघ्नकारिण्यै० वीरायै० विघ्नहरायै० विद्यायै० इति संपूज्य, चतुरस्रे देव्यग्रद्वारस्य दक्षिणभागमारभ्य प्रादक्षिण्येन विह्वलायै नमः, आकर्षिण्यै० लोलायै० नित्यायै० मदनायै० मालिन्यै० प्रमोदायै० कौतुकायै० पुण्यायै० पुराणायै० इति संपूज्य, लोकपालार्चादि प्राग्वत् समापयेदिति ॥ तथा—

एकलक्षं जपेन्मन्त्रं जुहुयात् साधकोत्तमः । तद्दशांशं पयोक्तेन सर्पिरक्तेन मन्त्रवित् ॥ १८ ॥
तर्पयेत् तद्दशांशेन सुगन्धिसलिलैः शुभैः । आत्मानमभिषिच्याथ ब्राह्मणांस्तोषयेद्गुरुम् ॥ १९ ॥
एवं संसिद्धमन्त्रस्तु प्रयोगान् कर्तुमर्हति । काम्यहोमविधिं वक्ष्ये सम्यक् सङ्कल्पसिद्धिदम् ॥ २० ॥
येनासौ वाञ्छितं क्षिप्रमवाप्नोति सुनिश्चितम् । वशयेद्वनिता होमाद् गुग्गुलैस्तिलमिश्रितैः ॥ २१ ॥
नारिकेलसमोपेतैर्गुडैर्लक्ष्मीमवाप्नुयात् । तथाज्यसिक्तैः कह्लारैः क्षीराक्तैररुणोत्पलैः ॥ २२ ॥
त्रिमध्वक्तैश्चम्पकैश्च प्रसूनैर्बकुलोद्भवैः । मधूकजप्रसूनैश्च हुतैः कन्यामवाप्नुयात् ॥ २३ ॥
पुंनागजैर्हुतैर्वस्त्राण्याज्यैरिष्टमवाप्नुयात् । माहिषैर्महिषीराजैरजा गव्यैश्च गास्तथा ॥ २४ ॥
अवाप्नोति हुतैः साज्यैः रत्नै रत्नानि साधकः । शालिपिष्टमयीं कृत्वा पुत्तलीं सितसंयुताम् ॥२५॥
हृद्देशे न्यस्तसाध्याख्यां पचेत्तैलाज्ययोर्निशि । तां मन्त्री च दिवा रात्रौ विद्याजप्तां तु भक्षयेत् ॥२६॥
सप्तरात्रप्रयोगेण नरो नारी नृपोऽथवा । दासवच्च समायाति वित्तं प्राणादि चार्पयेत् ॥ २७ ॥
हयारिपुष्पैररुणैः सितैर्वा जुहुयात् तथा । त्रिसप्तरात्रान्महतीमवाप्नोति श्रियं नरः ॥ २८ ॥

' मधु ' क. पाठः । २ ' फलो ' ख. पाठः । ३ ' हुतैराज्यैरन्नैरन्नानि ' ग. पाठः ।

छागमांसैस्त्रिमध्वक्तैर्होमात् स्वर्णमवाप्नुयात् । क्षीराक्तैः शस्यसंपन्नां भुवं प्राप्नोति मण्डलात् ॥ २९ ॥

पद्माद्यैर्हवनाल्लक्ष्मीमवाप्नोति त्रिभिर्दिनैः । समस्तापत्तारिणीयं मोहिनी विश्वरञ्जिनी ॥ ३० ॥

श्रीकरी शिवदूत्याह्वा प्रोक्ता सर्वसमृद्धिदा । .... ॥

इति ॥ अथ (त्वरित्वा,) सारसंग्रहे—

त्वरितामन्त्रमथ ते वक्ष्यामि सर्वसिद्धिदम् । सर्वापत्तारकं सर्वसंपत्सन्तानसिद्धिदम् ॥ १ ॥

मूर्धयुग्दन्तपंक्तिश्च हृल्लेखा कवचान्त्यिका । दक्षदोःकूर्परोष्ठौ स्तो वामदोर्मूलकं ततः ॥ २ ॥

तद्दन्त्योष्ठावन्तिमं च भृगुणान्तिमरेफयुक् । सशान्तिः खं वामकर्णबिन्दुयुक् सस्वरोऽन्तिमः ॥ ३ ॥

शक्तिरस्त्रान्तको मन्त्रो द्वादशार्णः समीरितः । .... ॥

दन्तपंक्तिः ओकारः, मूर्धयुक् बिन्दुयुक्तः, तेन ॐ । हृल्लेखा भुवनेश्वरीबीजं ह्रीं । कवचं हुं । दक्षदोःकूर्परः खकारः ओष्ठः ए तेन खे । वामदोर्मूलं चकारः, दन्त्योष्ठौ छकारेकारौ ताभ्यां च्छे । अन्तिमः क्षकारः । भृगुः सकारः, णान्तेन तकारेण रेफेण च युक्तः । सशान्तिः ईकारयुतस्तैः स्त्री । खं हकारः, वामकर्णः ऊकारः, बिन्दुरनुस्वारः एतैः हूं । अन्तिमः क्षकारः, स एकारयुक्तस्ताभ्यां क्षे । शक्तिः ह्रीं, अस्त्रं फट्कारः । तथा—

.... । ऋष्याद्या अर्जुनविराट्त्वरिताह्वाः समीरिताः ॥ ४ ॥

कूर्माद्यैः सप्तभिः पूर्वपूर्वहीनैः षडङ्गकः । द्वाभ्यां द्वाभ्यां विना मायां कृत्वा मन्त्रवर्णकान् न्यसेत् ॥ ५ ॥

कूर्मश्चकारः । द्वाभ्यामित्यनेन 'चच्छे हृत्' च्छेक्षः शिरः, इत्यादि प्रयोगे वक्ष्यते । नारायणीये तु—

नवमादितृतीयान्तं यदस्या वर्णसप्तकम् । तेनाङ्गानि द्विवर्णानि कर्तव्यान्युपदेशतः ॥ १ ॥

उपदेश इत्यनेन पूर्वपूर्वत्यागः सूचितः । तेन 'खेच हृत्, चच्छे शिरः, इत्यादि यथागुरूपदेशं कार्यम् ।

कभालकण्ठहृन्नाभिगुह्योरुषु सजानुषु । जङ्घयोः पादयोर्मन्त्री सर्वेण व्यापकं न्यसेत् ॥ ६ ॥

लसच्छ्यामतनुं रक्तपङ्कजोद्यत्पदाम्बुजाम् । ताटङ्काङ्गदविद्योतिरशनानूपुरात्मकैः ॥ ७ ॥

विप्रक्षत्रियविट्शूद्रजातिभिर्भीमविग्रहैः । द्विद्विक्रमादष्टनागैः कल्पितोद्यत्सुभूषणाम् ॥ ८ ॥

शेषश्च वासुकिर्विप्रौ तक्षकर्कोटकौ नृपौ । वैश्यौ पद्ममहापद्मौ तुर्यौ कुलिकशङ्खपौ ॥ ९ ॥

शङ्खपः शङ्खपालः ।

पल्लवांशुकसंवीतां शिखिपिच्छकृतैः शुभैः । वलयैर्भूषितभुजां माणिक्यमुकुटोज्ज्वलाम् ॥ १० ॥

बर्हिबर्हकृतापीडां तच्छत्रां तत्पताकिनीम् । गुञ्जाफललसद्धारविलसत्कुचमण्डलाम् ॥ ११ ॥

त्रिनेत्रां चारुवदनां मन्दस्मितमुखाम्बुजाम् । वराभयकरां गण्डद्वयीमुकुरशोभिताम् ॥ १२ ॥

तनुमध्यलताभुग्नपृथुलस्तनयुग्मकाम् । अरुणायतसन्नेत्रां सुशोणाधरपल्लवाम् ॥ १३ ॥*

---

* दक्षवामयोर्वराभये, विप्रनागावनन्तकुलिकौ वह्निवर्णौ, प्रत्येकं सहस्रफणालङ्कृतौ, नृपौ वासुकिशंखपालौ पीतवर्णौ प्रत्येकमष्टशतफणालङ्कृतौ, वैश्यौ तक्षकमहापद्मौ नीलवर्णौ प्रत्येकं फणापञ्चशतालङ्कृतौ, वृषलौ पद्मकार्कोटकौ सितवर्णौ प्रत्येकं त्रिशतफणालङ्कृतौ तत्तदाभरणभूतौ ध्येयौ, इत्यधिकः पाठः शिवार्चनचन्द्रिकायाम् ।

१ 'लतामुच' ख. पाठः ।

विलासमन्दिरं देवीं तरुणीं संस्मरेत् सुधीः । आसने हेमरचिते लष्टसिंहवृतेऽभितः ॥ १४ ॥
सरोजमष्टपत्रं स्याद्वृत्तयुग्मं ततो भवेत् । तद्बहिर्भूपुरद्वन्द्वं पश्चिमद्वारसंयुतम् ॥ १५ ॥
मायापीठोदिता अत्र नवशक्तीः प्रपूजयेत् । त्वरितां वक्ष्यमाणेन विधानेनात्र संयजेत् ॥ १६ ॥
अन्त्यं सदण्डी वर्माथ खं सदण्डी सुधा त्रदे । वियद्भ्रान्त्यः सकर्णाग्निरप्येतद्द्वन्द्वकं पुनः ॥ १७ ॥
अन्त्यं सनेत्रार्धचन्द्रो गुलगर्जद्वयं वदेत् । उपान्त्यस्वरयुग्व्योम वर्मान्त्यो दीर्घबिन्दुयुग् ॥ १८ ॥
ङेन्तं पञ्चाननं हृच्च पीठमन्त्र उदाहृतः । .... ॥

अन्त्यं क्षकारः, सदण्डी सानुस्वारः तेन क्षं । वर्म हुं । खं हकारः सदण्डी सानुस्वारः तेन हं । सुधा वकारः । त्रदे स्वरूपं । वियत् हकारः । भ्रान्त्यः मकारः कर्ण उ तेन मु । अग्नी रेफः अपिशब्दादुकारः तेन रु । पुनरेतद्द्वयं मुरु इति । अन्त्यं क्षकारः, सनेत्रः इकारसहितः अर्धचन्द्रो बिन्दुः तेन क्षिं इति । गुलद्वयं गर्जद्वयं चेत्यर्थः । उपान्त्यस्वरो बिन्दुः, तद्युग्व्योम हकारः तेन हं । वर्म हुं । अन्त्यः क्षकारः, दीर्घः आकारः बिन्दुरनुस्वारः तेन क्षां । ङेन्तं पञ्चाननं पञ्चाननाय । हृत् नमः ॥

अनेन मनुना दद्यादासनं मूर्तिकल्पना । मूलमन्त्रेण कर्तव्या त्वरितां पूजयेत् ततः ॥ १९ ॥
यथावत् केसरेष्वङ्गपूजा कार्या विपश्चिता । प्रणीतां चैव गायत्रीं यजेत्तत्रैव मन्त्रवित् ॥ २० ॥

तत्रैव सप्तमाष्टमकेसरेषु । षडङ्गानि संपूज्यावशिष्टकेसरयोर्विपश्चितेत्यनेन षडङ्गपूजायां विशेष उक्तः । यथा अत्र देव्यग्रकेसरमारभ्य प्रादक्षिण्येन षट्सु केसरेषु षडङ्गानि संपूज्यावशिष्टकेसरद्वये शक्तिद्वयं पूजयेदिति ॥ उक्तं च मृडानीतन्त्रे— "अष्टसिंहासने पूज्या दले पूर्वादिकं क्रमात् " । इति " अङ्गं प्रणीतां गायत्रीं" इति तोतलामतेऽपि । " यजेत् तत्राष्टपत्रेषु (पूर्वाशाद्यङ्गदेवताः । सौम्ये प्रणीतामैशे च गायत्रीमभिपूजयेत् ॥ " इति । पद्मपादाचार्याश्च पूर्वादिषट्सु केसरेषु) षडङ्गानि संपूज्य उत्तरैशानयोरुभयं पूजयेदिति ॥ प्रपञ्चसारे— (१३ । ३३) " हुंकाराख्या खेचरिचण्डे सच्छेदनी तथा क्षेपणी । भूयस्त्रियाह्वयाहुंकारीक्षेमङ्कर्यश्च संपूज्याः ॥ १ ॥ सश्रीबीजा लोकेशायुधभूषणान्विता दलाग्रेषु । " इति लोकेशवाहनमपि ज्ञेयम् । " इन्द्रादिलोकपालानां वर्णवाहायुधैः समाः " इति तोतलामतात् । तथा— फट्कारी चाप्यग्रे सचापशरधारिणी च तद्बाह्ये ॥ २ ॥ सस्वर्णवेत्रयष्ट्यौ द्वाःस्थे पूज्ये पुनर्जयाविजये । कृष्णो बर्बरकेशो लकुटधरः किङ्करश्च तत्पुरतः ॥ ३ ॥ बर्बरः उद्भूषितः, धूसर इति यावत् । लकुडः गदा । ' कृष्णवर्णो गदापाणि' रिति सारसंग्रहवचनात् । सारसंग्रहे—

किङ्कराय रक्षयुगं त्वरिताज्ञास्थिरो भव । कवचान्ते फट्च वदेदनेन मनुना ततः ॥ १ ॥
आरक्तैर्वनसंभूतैर्मनोज्ञैश्च सुगन्धिभिः । धूपदीपादिभिर्नृत्यगीतैः संपूजयेच्छिवाम् ॥ २ ॥
एवं पूजां विधायाग्रे जपेद्विद्यां सहस्रकम् । शतं वा कृतहोमस्तु प्राग्वत् पूजां समापयेत् ॥ ३ ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलविद्यया प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि अर्जुनाय ऋषये नमः । मुखे विराजे छन्दसे नमः । हृदये श्रीत्वरितानित्यायै देवतायै नमः । गुह्ये ॐ बीजाय नमः । पादयोः ह्रीं शक्तये नमः, इति विन्यस्य मम सकलपुरुषार्थसिद्धये विनियोगः, इति

---

१ ' शरास ' ख. पाठः । २ ' बर्बरः ' कुटिल इति तन्त्रराजटीकाकारः ।

...अलिङ्कत्वा, क्षे हृदयाय नमः । क्षेंक्षुः शिरसे स्वाहा । क्षःक्षीं शिखायै वषट् । क्षांहुं कवचाय हुं । हुंक्षे नेत्रत्रयाय वौषट् । क्षेफट् अस्त्राय फट्, इति करषडङ्गन्यासं विधाय ध्यानाद्यात्मपूजान्ते भुवनेश्वरीपीठमभ्यर्च्यावाहनादिपुष्पोपचारान्तेऽष्टदलकेसरेषु देव्यग्रादिषट्केसरेषु षडङ्गानि संपूज्य, अन्तिमकेसरयोः— ॐ प्रणीतायै० ॐ गायत्र्यै० इति संपूज्य, अष्टदलेषु— ॐ हूंकार्यै०, खेचर्यै०, चण्डायै०, च्छेदिन्यै०, क्षेपण्यै०, स्त्रियै०, हुंकार्यै०, क्षेमङ्कर्यै०, इति संपूज्य, देव्यग्रे ॐ फट्कार्यै नमः, देव्यग्रद्वारदक्षवामपार्श्वयोः ॐ जयायै० विजयायै०, इति संपूज्य, द्वाराग्र एव 'किङ्कराय रक्ष रक्ष त्वरिताज्ञास्थिरो भव हुंफट्' किङ्कराय नमः, इति संपूज्य लोकेशाद्यादि प्राग्वत् समापयेदिति ॥ अत्र हुंकार्यादिशक्तीनां लोकेशात्मकत्वा-ल्लोकपालार्चा नास्तीति केचित् ॥ मृडानीतन्त्रे—

त्वरितादेवि शब्दान्ते विद्महे तूर्णिमुद्धरेत् । विद्यायै धीमहि प्रोक्ता तन्नो देवी प्रचोदयात् ॥ १ ॥
गायत्री त्वरितायास्तु जपात् सांनिध्यकारिणी । .... ॥

इति गायत्र्युक्ता ॥ प्रपञ्चसारे— (१३ । ३१)

दीक्षां प्राप्य गुरोरथ लक्षं जप्याद् दशांशकं जुहुयात् ।
बिल्वसमिद्भिस्त्रिमधुरसिक्ताभिः साधकः सुसंयतधीः ॥ १ ॥

इति । सारसंग्रहे—

एवं संस्मृत्य लक्षैकं प्रजपेन्मनुवित्तमः । मध्वक्तबिल्वसमिधो जुहुयात् तद्दशांशतः ॥ १ ॥
सुगन्धिसलिलैश्चैव तर्पयेत् त्वरितां पराम् । आत्मानमभिषिच्याथ कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् ॥ २ ॥
एवं सिद्धे मनौ तस्मै नरनारीनराधिपाः । नमस्क्रियां प्रकुर्वन्ति नात्र कार्या विचारणा ॥ ३ ॥
देवदानवगन्धर्वयक्षचारणयोषितः । सिद्धविद्याधराणां च योषा ह्यप्सरसस्तथा ॥ ४ ॥
विस्पृष्टजघनोरस्काः स्पष्टदोर्मूलमञ्जुलाः । प्रस्खलत्पदविन्यासाः प्रस्पन्दिदशनांशुकाः ॥ ५ ॥
रम्यमीषदुन्मिलितनयनेन्दीवराश्च ताः । श्लथमानाङ्गवसनाः श्लथकुञ्चितमूर्धजाः ॥ ६ ॥
मन्दस्खलितभाषिण्यः प्रसादाकाङ्क्षया मुहुः । सम्यक् शिरोविरचितनत्यञ्जलय उत्कटम् ॥ ७ ॥
पश्य वाचं प्रयच्छाशु ह्याश्लेषसुखमेधि नः । एहि रम्यं सुरोद्यानं रंस्यामोऽद्य निजेच्छया ॥ ८ ॥
निरातङ्कं सदेत्यादिवादिनीभिरहर्निशम् । प्रलोभ्यमानो मन्त्रज्ञो यदा विक्रियते न सः ॥ ९ ॥
तदैत्य वाञ्छितं तस्मै ददाति त्वरिताखिलम् । संजप्य कर्णयोर्विद्यां यष्ट्या च जपसिद्धया ॥ १० ॥
संताड्य शीर्षे सहसा मृतमुत्थापयेदसौ । .... ॥

मृतं सर्पादिदष्टमिति शेषः । तथा—

काम्यहोमविधिं वक्ष्ये यथाविधि विधानवित् । कृत्वा योनिं कुण्डमध्ये समाधायाग्निमत्र ताम् ॥ १ ॥

योनिं स्वाभिमुखाग्रत्रिकोणम् ।

संपूज्य पूर्वविधिना देवतां पूर्ववत् सुधीः । तिलसर्षपगोधूमशालिधान्ययवैर्हुनेत् ॥ २ ॥
त्रिमध्वक्तैरेकशो वा समेतैर्वा समृद्धये । बकुलैश्चम्पकैः रक्तकह्लारैररुणोत्पलैः ॥ ३ ॥
कैरवैर्मल्लिकाकुन्दमधूकैरिन्दिरात्तये । अशोकैः पाटलैर्बिल्वैर्जातीविचकिलैः सितैः ॥ ४ ॥

नवैर्नीलोत्पलैरश्वरिपुजैः कर्णिकारजैः । होमाल्लक्ष्मीं च सौभाग्यमायुर्नित्यं यशो निधिम् ॥ ५ ॥
यद्यद्धि वाञ्छितं सर्वं तत्तदाप्नोति निश्चितम् । दूर्वां गुडूचीमश्वत्थं वटमारग्वधं तथा ॥ ६ ॥
सिताब्जंलक्षकं हुत्वा रोगान्मुक्तो नरोऽचिरात् । इक्षुजम्बूनारिकेलमोचागुडसिता हुनेत् ॥ ७ ॥
अचलां लभते लक्ष्मीं भोक्ता च भवति ध्रुवम् । एतैरुदीरितैराज्यमधुक्षीरप्लुतैर्हुनेत् ॥ ८ ॥
एकैकैर्वनिता वश्या यावज्जीवं धनादिभिः । तैस्तैराज्यप्लुतैर्भूपा वश्याः स्युर्हवनात्ततः ॥ ९ ॥
क्षीराक्तैस्तैर्हुतैर्मर्त्या वशे तिष्ठन्त्यशेषतः । सर्षपाज्यैर्हुनेन्मृत्युकाष्ठाग्नौ वैरिमृत्यवे ॥ १० ॥
तदङ्कैर्वैरियोन्युत्थमांसैरपि च तत्कृते । क्ष्वेडेन्धनाग्नौ योन्युत्थघृतजोत्पाचितं चरुम् ॥ ११ ॥
आरुष्करघृतोपेतं फणिशीर्षस्रुचा हुनेत् । कृष्णांशुकशिरोवेष्टः खड्गपाणिश्च रोषवान् ॥ १२ ॥
निशामध्ये हुनेत् सद्यो निहन्तुं वैरिणं हठात् । मृत्युकाष्ठानले तस्य फलैः पत्रैश्च होमतः ॥१३॥
मृत्युः कारस्करः ।

सप्तरात्रादरातेस्तु गजाश्वा रोगमाप्नुयुः । चतुरङ्गुलजैर्होमाच्चतुरङ्गबले रिपोः ॥ १४ ॥
सप्ताहाद्रोगदुःखार्तिर्भवत्येव न संशयः । मन्त्रजप्तोदकैः सेकात् क्ष्वेडशान्तिर्भविष्यति ॥ १५ ॥
तज्जप्तयष्टिघाताच्च तज्जप्तचुलुकोदकात् । होमसंख्या यावती स्याज्जपसंख्या च तावती ॥ १६ ॥
तत्कर्णरन्ध्रजापाच्च सद्यो न स्युर्विषग्रहाः । तद्यन्त्रस्थापनं चैव विषभूतादिनाशनम् ॥ १७ ॥
एवमस्यास्तु विद्याया वैभवं को नु वर्णयेत् । तथाप्यनुग्रहात्तस्याः किञ्चिदुक्तं मया स्फिदम् ॥१८॥
वैरियोन्युत्थमांसैर्वैरिनक्षत्रयोनिमांसैरित्यर्थः । नक्षत्रयोनयस्तु तोतुलामते—

अश्वहस्त्यजसर्पाश्च सर्पिणी च विडालिका । मेषो भिडालकश्चाखुर्मूषको गौर्वृषस्तथा ॥ १ ॥
महिषो व्याघ्रमहिषीव्याघ्रैणीहरिणाः शुनी । वानरो नकुलश्चैव नकुली वानरी तथा ॥ २ ॥
सिंहो हयवधूः सिंही छागी हस्तिन्यपि क्रमात् । भानां तु योनयो देवि कथितास्तव सुव्रते ॥ ३ ॥
अत्र द्वितीयनकुलशब्दोऽभिजिदभिप्रायेणोक्तः, अत एवाष्टाविंशतिरिति । सारसंग्रहे—

अथानुग्रहयन्त्राणि वक्ष्यन्तेऽत्र समासतः । .... ॥

कोष्ठचतुःषष्टिं च लिखित्वा तेषु च शर्वाद्यं कुणपादि ।
श्रीमनुमालिख्य शिखाशेषं तूर्णामनुं ब्राह्येऽमृतवीतम् ॥ १ ॥
काञ्चनपट्टेऽच्छे वसने वा संलिखितं च स्थापितमेतत् ।
सस्यसमृद्धिदायिन्यः समये स्युस्तत्र वृष्टयः फलदाश्च ॥ २ ॥
यन्त्रमिदं चानुग्रहसंज्ञं यत्र निखातममङ्गला वार्ता ।
तत्र भवेत् सत्यं न काचिच्छ्रीमनुमेनं संप्रति वक्ष्ये ते ॥ ३ ॥

विबिन्दुका रमाथ सा विषं च दीर्घसंयुतम् । मरुच्च दीर्घसंयुतो विलोमगानिमान् वदेत् ॥ ४ ॥

---

१ 'कं प्लवजं' ख. पाठः । २ 'अच्छे' ख. पाठः ।

भृगुश्च कान्तिसंयुतस्तपश्चमश्च सद्ययुक् । ह्यनन्तयुक् मरुद्भवेत् ज्ञमेयुतं पुनर्वदेत् ॥ ५ ॥
इमान्विलोमगांस्ततश्च मा मरुच्च दीर्घयुक् । धरा च वामनेत्रयुक् वसुन्धरा ह्यनन्तयुक् ॥ ६ ॥
इमान्विलोमगान् पठेत् ततश्च याज्ञमेयुतम् । वदेच्च लापदंचलीं सुवैपरीत्यगानिमान् ॥ ७ ॥
वदेद्रमामनुर्मतः स सर्वकार्यसाधकः । .... ॥

इति । विबिन्दुका रमा श्री इति, सा स्वरूपम्, विषं मकारः, दीर्घः आकारः तेन मा । मरुत् यकारः, दीर्घः आकारस्तेन या । विलोमगान् यामासाश्री । भृगुः सकारः, कान्तिः आ तेन सा इति । तपश्चमः नकारः, सद्यः ओकारस्तेन नो । अनन्त आ, तद्युक्तो मरुत् यकारः तेन या । ज्ञ स्वरूपं, तत् एयुतं तेन ज्ञे । इमान् विलोमगान् ज्ञेयानोसा । मा स्वरूपं, मरुत् यकारः दीर्घः आ तेन या इति, धरा लकारः, वामनेत्रं ईकारः तेन ली, वसुन्धरा लकारः, अनन्तः आ तेन ला । विलोमगान् लालीयामा । या स्वरूपं, ज्ञ एयुतं एकारयुक्तं तेन ज्ञे । ला स्वरूपं, ली स्वरूपं, वैपरीत्यगान् लीलाज्ञेया इति ॥ अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः—

तत्र प्राक्प्रत्यगायता नव रेखा दक्षिणोत्तरायता नव रेखाश्च कृत्वा चतुष्षष्टिकोष्ठयुतं चतुरस्रं चक्रं परिकल्प्य, तत्र सर्वोपरिगतपङ्क्तेः प्रथमकोष्ठमारभ्य स्ववामादिदक्षिणान्तक्रमेण पङ्क्तिचतुष्टयगतेषु द्वात्रिंशत्कोष्ठेषु प्रोक्तसर्वतोभद्राख्यलक्ष्मीमन्त्रस्य द्वात्रिंशदक्षराणि विलिख्य, पुनरधोगतपङ्क्तिचतुष्टयेऽपि सर्वाधःपङ्क्तेः प्रथमकोष्ठं स्वदक्षिणस्थमारभ्य वामान्तमुपर्युपरि पङ्क्तिचतुष्टये तस्यैव मन्त्रस्य द्वात्रिंशदक्षराणि विलिख्य, तद्बहिः प्रागादिषु चतसृषु दिक्षु ईशानादीशान्तं चतुरावृत्त्या तद्बाह्यरेखास्पृष्टां त्वरितविद्यामन्तर्गतवषट्कारामालिख्य तद्बहिः वमित्यमृतबीजेन वेष्टयेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥

इतः परं प्रवक्ष्ये ते मनोज्ञं यन्त्रमुत्तमम् । प्राक्प्रत्यगायतैः सूत्रैस्तथा दक्षोत्तरायतैः ॥ १ ॥
दशभिर्दशभिः कुर्यादेकाशीतिपदानि वै । समान्तरालकान्यत्र मध्यकोष्ठे समालिखेत् ॥ २ ॥
ससाध्यं टपरं मन्त्री बिन्दुयुक्तं च तद्बहिः । चतसृष्वपि वीथीषु चतुष्कोष्ठात्मिकासु च ॥ ३ ॥
दिग्गतासु क्रमाद्वर्णान् वक्ष्यमाणान् समालिखेत् । चतुर्थीयं वामकर्णयुक्तं बिन्दुविभूषितम् ॥ ४ ॥
विसर्गाढ्यो भृगुस्तोयं श्वेतेशः खेचरी ततः । केवलां च ततः प्राग्वल्लक्ष्मीविद्यां समालिखेत् ॥५॥
उक्तवर्णविहीनेषु कोष्ठेषु मनुवित्तमः । ततस्तूर्णामृतार्णैस्तैर्वेष्टयेद्बाहिरुक्तवत् ॥ ६ ॥
मूलविद्याक्षराण्येव वषड्युक्तानि मन्त्रिभिः । फट्काररहितानीह तानि प्रोक्तानि चागमे ॥ ७ ॥
बहिः कुम्भं विदध्याच्च पद्मं तदधरोत्तरम् । .... ॥

इति । अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— तत्र प्राक्प्रत्यगुदग्दक्षिणादक् च समान्तरालानि दश दश सूत्राण्यास्फाल्य एकाशीतिपदानि विधाय, तत्र मध्यकोष्ठे सबिन्दुकठकारोदरे साध्यनामालिख्य, तत्कोष्ठपार्श्वस्थपूर्वापरायतपङ्क्तिद्वये च संभूय चतसृषु पङ्क्तिषु चतुश्चतुःकोष्ठात्मिकासु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्यक्रमेण "जूंसः वषट्" इति च प्रतिकोष्ठं प्रतिकोष्ठमेकैकमभ्यन्तरान्निर्गमगत्या विलिख्य, ततः ईशानादिनैर्ऋत्यादिकं च प्रागुक्तश्रीविद्यानुष्टुभं मध्यवीथिचतुष्टयवर्जमालिख्य सर्वबाह्येऽभितः ईशानादीशान्तं तूर्णामृताक्षराणि चतुरावृत्त्या प्राग्वत्समालिख्य, सर्वमध्यकोष्ठमवष्टभ्य चतुःकोणस्य तूर्णामृताक्षरमानभ्रमेण वृत्तं निष्पाद्य तद्बाह्येऽङ्गुलमानेन तथा वृत्तान्तरं कृत्वा, अधः उपरि भागे च मध्यतः चतुर-

कुम्भान्तरालं वृत्तद्वयं मार्जयित्वा, तदग्रचतुष्टयमानमधर्कं समान्तरालमुपरि चतुरङ्गुलं कुम्भमुखाकारं यथा भवति तथा समुन्नमय्य तत्कुम्भमुखे तिर्यग्रेखाद्वयं प्रसार्य, तत्कुम्भवीथीमध्यम् अन्योन्यस्पृष्टवकारमालया शृङ्खलारूपया अन्तर्मुखया समापूर्य सर्वोपरि बिन्दुं समालिख्य, कुम्भाधस्तात् पद्मं तत्कर्णिकास्थं कुम्भं यथा भवति तथा समालिख्य प्रोक्तक्रमेण मनीषितेषु विनियोगात् प्रोक्तफलानि भवन्ति ॥ तथा—

कुङ्कुमैर्लाक्षया वापि लिखितं स्वर्णपट्टके । धवले वसने वापि लेखिन्या स्वर्णजातया ॥ ८ ॥
संपूज्य जपसंसिद्धं स्थापयेद्यत्र तत्र वै । भवेल्लक्ष्मीरतिस्फीता नीरोगाश्च प्रजास्तथा ॥ ९ ॥
गजाश्वपशवस्त्वन्ये प्राणिनः सुखिनो भृशम् । भूतप्रेतपिशाचादिपीडासु बिभृयादिदम् ॥ १० ॥
अलक्ष्मीशान्तये वश्यसिद्धये सर्वसंपदे । कृत्यामृत्युग्रहक्ष्वेडदुरितेभ्यो विमुक्तये ॥ ११ ॥
पुत्रपौत्रैश्वर्यदीर्घायुष्यसंसिद्धयेऽपि च । .... ॥

इति । तथा—

पद्मे दशदलयुक्ते मायां साध्याह्वयसहितां च ।
तारायर्णाल्लिखेद् दशपत्रे षट्कोणस्थं क्षितिपुरसंस्थं च ॥ १२ ॥
कृत्याद्रोहग्रहविनाशमनन्तचोरव्यालादिकभयहरम् ।
जप्तं दोष्णा विधृतमशेषं राज्ञां युद्धे विजयदमुक्तम् ॥ १३ ॥

इति । अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— तत्र दशदलपद्मं कृत्वा तत्कर्णिकायां मायाबीजस्योदरे साध्यनामालिख्य, तद्दलेषु मूलविद्यायाः प्रणवादिदशवर्णान् मायाबीजरहितान् विलिख्य, तद्बहिः षट्कोणं कृत्वा तद्बहिश्चतुरस्रं कुर्यात् । एतदुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

विद्याद्यवर्णजठरे साध्यमालिख्य तद्बहिः । अष्टच्छदेषु फड्वर्जमालिखेदष्टवर्णकम् ॥ १४ ॥
कर्णिकास्थं ततोऽब्जं च मायया वेष्टितं ततः । बहिः कुम्भं विदध्याच्च प्रोक्तलक्षणसंयुतम्[1] ॥ १५ ॥
एवमन्यैश्च नवभिर्विधावर्णैर्यथाक्रमम् । विदध्यान्नव यन्त्राणि दशानां च फलं त्विदम् ॥ १६ ॥
सर्वरक्षां जयं वश्यं क्ष्वेडहृद्ग्रहनाशनम् । स्तम्भं लक्ष्मीयशोधान्यवासांसि स समाप्नुयात् ॥ १७ ॥

अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— तत्राष्टदलं पद्मं विधाय तत्कर्णिकामध्ये विद्याप्रथमहृल्लेखां तदुदरे विद्याद्यभूतप्रणवं तन्मध्ये साध्यनाम चालिख्य शेषाण्यष्टौ मन्त्राक्षराणि हृल्लेखाद्वयफट्कारविधुराणि क्रमेणाग्न्यादिप्रादक्षिण्येन अष्टसु दलेषु समालिख्य, तत्पद्मं द्वितीयहृल्लेखया उक्तमन्त्रेणावेष्ट्य तद्बहिः प्राग्वत् सबिन्दुकशृङ्खलितवकाराक्षरमालोपेतं उपर्यधश्च पद्मद्वयोपेतं च कुम्भं कुर्यात्, एतत्प्रथमयन्त्रम् । एवमस्यैव यन्त्रस्य कर्णिकामध्ये हृल्लेखोदरे विद्यायास्तृतीयाक्षरादीनि शेषाक्षराणि क्रमेणैकमेकं नामगर्भं विन्यस्य तदनन्तरादितत्पूर्वान्तं प्राग्वदेभिरक्षरैर्दलस्थैः पूर्वोक्तेन सार्धं नव यन्त्राणि, हृल्लेखामध्ये सनामकं फट्कारं समालिख्य प्रणवविधुरैस्तृतीयादिभिः शेषाक्षरैः प्राग्वद्दलस्थैर्दशमं चेति, एवं दश यन्त्राणि कुर्यादिति ॥ तथा—

1 'प्रोक्ताक्षरविधानतः' ख. पाठः ।

साध्ययुतं तारकमिह मध्ये कोष्ठशते चैक विंशतिसहितेऽत्र ।
द्वादशधा शूलमिह शिवाग्रं संलिख्य विंशद्युगवसुशूलम् ॥ १८ ॥

मूलजप्तं यन्त्रवर्यं संपाताज्यसुसंयुतम् । क्ष्वेडग्रहादि हरति जयलक्ष्मीयशःप्रदम् ॥ १९ ॥

अस्यार्थः— प्राक्प्रत्यगायता दक्षिणोत्तरायताश्च द्वादश द्वादश रेखा विलिख्यैकविंशत्युत्तरशतकोष्ठानि कृत्वा, रेखाग्रेषु सर्वेषु त्रिशूलानि विरच्य, तन्मध्यकोष्ठे ससाध्यं प्रणवं विलिख्येशानकोष्ठमारभ्य प्रादक्षिण्येन प्रवेशगत्या त्वरिताविद्यां प्रणवद्वितीयहृल्लेखाविधुरां द्वादशावृत्ति लिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलं भवति ॥ तथा—

एकाशीतिपदं चक्रं कृत्वा तन्मध्यकोष्ठके । रेफोदरे समालिख्य साध्यनाम यथाविधि ॥ २० ॥

लिखेद्बीजचतुष्कं तद्वीथीषु च यथा पुरा । वक्ष्यमाणां ततः प्राग्वत्कालीविद्यां समालिखेत् ॥२१॥

चतुःषष्टिपदेष्वीशादिषु च कुणपादिषु । यममन्त्रावृतं बाह्ये वह्निवायुसमावृतम् ॥ २२ ॥

निग्रहाख्यमिदं यन्त्रं सर्वशत्रुनिबर्हणम् । वह्निस्थं पतुरीयं स्याद्वामकर्णेन्दुभूषितम् ॥ २३ ॥

प्रथमं बीजमुदितं संवर्तोऽग्न्यासनेन्दुयुक् । सवामकर्णो ह्यपरं कूर्मान्तार्घीन्दुवह्नियुक् ॥ २४ ॥

तृतीयं व्योमवह्न्यर्घीबिन्दुभिः परमीरितम् । एतद्बीजचतुष्कं तु शत्रुसंहारकारकम् ॥ २५ ॥

पतुरीयं भकारः, वह्निस्थं रेफोपरि स्थितं, वामकर्णमूकारः, इन्दुरनुस्वारः एतैः भ्रूं । संवर्तः क्षकारः, अग्न्यासनेति रेफस्थं, इन्दुरनुस्वारः, वामकर्णः ऊकारः तेन क्ष्रूं । कूर्मान्तः छ, अर्घी ऊकारः, इन्दुरनुस्वारः, वह्नियुक् सरेफः एतैः छ्रूं । व्योम हकारः, वह्नी रेफः, अर्घी ऊकारः, बिन्दुरनुस्वारः एतैः ह्रूं । इति ॥ तथा—

क्रोधीशः कान्तिमान् शक्रो वामनेत्रं ततः परम् । कालोऽनन्तयुतो वह्निर्विपरीतानिमान् वदेत् ।२६।

शक्रो युतश्च लोलाक्ष्या मेषो भान्तश्च सद्ययुक् । संवर्तः पुनरेवैतान् विपरीतान् समुद्धरेत् ॥ २७ ॥

कालोऽनन्तयुतः सोऽथ सद्ययुक् तत्तृतीयकः । झिण्टीयुता पूतना च विपरीतानिमान् वदेत् ॥२८॥

वह्निरन्त्यः पूतना च सा जलस्था वदेदिमान् । विपरीतानियं प्रोक्ता कालीविद्यारिघातिनी ॥२९॥

इति । क्रोधीशः ककारः, कान्तिराकारस्तेन का, शक्रो ल, वामनेत्रं ईकारस्तेन ली । कालो मकारः, अनन्त आकारस्तेन मा । वह्नी र । विपरीतान् रमालीका इति । शक्रो ल, लोलाक्षी ईकारः तेन ली । मेषो नकारः, भान्तो मकारः, सद्य ओकारस्तेन मो । संवर्तः क्ष । विपरीतान् क्षमोनली इति, कालो मकारः, अनन्त आ तेन मा । स एव सद्ययुक् तेन मो । तत्तृतीयो द, झिण्टी ए तद्युता दे, पूतना त । विपरीतान् तदेमोमा इति । वह्नी रेफः, अन्त्यः क्षकारः, पूतना त, सैव जले स्थिता वकारोपरि स्थिता तेन त्व । विपरीतान् त्वतक्षर इति ॥ तथा—

वायुः कालोऽनन्तयुतो जलं कान्तिसमन्वितम् । सोमश्च खेचरी तोयं कान्तियुक् सा जयान्विता ।३०।

वायुः कालः कान्तियुतः खेचरी सद्ययुग् विषम् । सोमेशः खेचरी कालः सद्ययुक् खेचरी विषम् ॥३१॥

कान्तिमज्जलकान्ती च कालः सद्ययुतः पुनः । पतुरीयो वामकर्णयुतोऽग्निर्नेत्रवान् पुनः ॥ ३२ ॥

---

१ 'विद्यायं' क. पाठः ।

स एव तादृशो भूयः पतुरीयश्च पूर्ववत् । कालः सद्ययुतस्तोयं कान्तियुक् खेचरीद्वयम् ॥ ३३ ॥
वह्निः सवामनेत्रश्च ततस्तोयं च पूतना । तथाविधा पुनः सैव वह्निर्वामाक्षिसंयुतः ॥ ३४ ॥
सोमेशः खेचरी चेति यममन्त्र उदाहृतः । सर्वशत्रुक्षयकरो यन्त्रविन्यासतः सदा ॥ ३५ ॥

इति । वायुर्यकारः, कालो मकारः अनन्त आकारस्तद्युतो तेन मा । जलं वकारः, कान्तिराकारस्तेन वा । सोम ट, खेचरी ट, तोयं व, कान्ति आ तेन वा । सैव कान्तिर्जयान्विता तेन मा । वायुः यकारः, कालो म, कान्तिराकारस्तेन मा । खेचरी ट, सद्ययुक् ओकारयुतं, विषं मकारस्तेन मो । सोमेशः ट, खेचरी ट, कालो म सद्ययुक् ओकारयुतस्तेन मो । खेचरी ट, विषं मकारः कान्तिमदाकारयुक्तस्तेन मा । जलं व कान्तिः आ तेन वा । कालो म, सद्य ओ तेन मो । पतुरीयो भ, वामकर्णः ऊ तेन भू । अग्निः र, नेत्रं इ तेन रि । सोऽभिस्तादृशो नेत्रयुत इकारयुक्तस्तेन रि । पतुरीयो भ, पूर्ववत् ऊकारयुक्तस्तेन भू । कालो म, सद्य ओ तेन मो । तोयं व, कान्तिः आ तेन वा । खेचरीद्वयं टट इति, वह्निः र, वामनेत्रं ई तेन री । तोयं व, पूतना त तेन त्व । सैव पूतना तथाविधा तकार एव वकारयुत इत्यर्थः, तेन त्व इति । वह्निः र, वामाक्षि ई तेन री । सोमेशः ट खेचरी ट इति ॥

अथैतन्निग्रहयन्त्ररचनाप्रकारः— तत्र प्राग्वद्धूर्दिकायामेकाशीतिपदोपेतं चक्रं विरच्य, तन्मध्यकोष्ठे सबिन्दुकरेफोदरे साध्यनामालिख्य, प्राग्वत् पार्श्वपङ्क्तिषु चतसृषु चतुष्कोष्ठेषु प्रागुक्तक्रमेण अंजंछंहं इति वर्णचतुष्टयं आभ्यन्तरान्निर्गमनगत्या अभितः समालिख्य, अभिचार्यः पुरुषश्चेदन्तःकाल्यनुष्टुभं बहिर्यममन्त्रं, वनिता चेदन्तर्यममन्त्रं बहिःकालीविद्यां च समालिखेत् । लेखने तु ईशानादिकं निर्ऋत्यादिकं च कालीविद्या, अन्यदा तथा यममन्त्रं (विलिख्य अन्यतरं बहिरीशादिनिर्ऋत्यन्तं निर्ऋत्यादीशान्तं च निरन्तरं द्विर्द्विरालिख्य तद्-) बहिस्तद्वन्निरन्तरं बिन्दुयुक्तं यकारं रेफं च ईशादीशान्तं यथाक्रममन्तर्बहिर्विभागेन समालिख्य मनीषितेषु विनियुञ्ज्यात् । एतन्निक्षेपे चाभिचार्यः पुरुषश्चेत् काल्यादिशङ्करायतनेऽग्रे स्त्री चेच्छास्तुरायतने एवाग्रभागे अधस्तान्निखनेदिति संप्रदायः ॥ तथा—

सीसकृते नवपट्टे शावभवे कर्पटके वा । प्रस्तरके वा विषमस्या संलिख्य काकसुपत्रैश्च ॥ ३६ ॥
चत्वरके वा कलिवृक्षे स्थापितमेतदरीणां हि । मृत्युकरं व्याधिकरं स्यात् पुत्रस्त्रीवियुतत्वकरं च ॥ ३७ ॥

इति । तथा—

प्राक्प्रत्यगुदक्षिणोदक् च नव सूत्राणि पातयेत् । जायन्ते च चतुष्षष्टिः कोष्ठानि सुसमानि च ॥ ३८ ॥
मन्त्री तेष्वीशनैर्ऋत्यदिगाद्यं कालिकामनुम् । विलिख्य यममन्त्रेण प्रोक्तबीजद्वयेन च ॥ ३९ ॥
वेष्टयित्वा बहिश्चक्रं विषेणैव च लेपयेत् । ब्रह्मदण्ड्या च मर्कट्या लिप्तं जप्तमधोमुखम् ॥ ४० ॥
क्षिप्तं देशादिके यत्र तत्रालक्ष्मीर्गदैः समम् । मारी तु सुस्थिरासाध्या भवेद् देवासुरैरपि ॥ ४१ ॥

यंत्ररचनाक्रमो यथा— तत्र प्राग्वन्नवभिर्नवभिः सूत्रैश्चतुःषष्टिकोष्ठकानि कृत्वा तेष्वीशादिकं निर्ऋत्यादिकं चाभिचार्यः पुरुषश्चेदन्तःकालीविद्यां बहिर्यममन्त्रं च, स्त्री चेदन्तर्यममन्त्रं बहिः कालीविद्यां च प्राग्वत् समालिख्य प्राग्वत् सबिन्दुयकाररेफाभ्यां संवेष्ट्य प्रोक्तक्रमेण प्रोक्तेषु स्थानेषु स्थापनात् प्रोक्तफलसिद्धिर्भवति ॥ तथा—

अनुक्तेष्वपि नामानि योजयेत् कोष्ठमध्यतः । लवणापणमहाम्बुगृहधूमाग्निसंयुतम् ॥ ४२ ॥

श्मशानाङ्गारनिम्बोत्थनिर्यासो विषमीरितम् । .... ॥

ऊषणमूषर इति मनोरमाकारैर्व्याख्यातम् । मेहाम्बु प्रस्रवः, अग्निश्चित्रकम् । सारसंग्रहे—

खौं खेऽन्त्योऽन्त्यकलायुक्तास्त्रिवर्णोयं त्रिकण्टकी । ऋष्यादिकं पुरा प्रोक्तं द्विरुक्तार्णैः षडङ्गकम् ॥४३॥

खं हकारः उं स्वरूपं तेन हुं । ख स्वरूपं । अन्त्यः क्षकारः अन्त्यकला विसर्गः, तेन क्षः इति ।

नाभेर्नीलनिभामधोऽरुणरुचिं कण्ठात् सिताभाननां
तुन्दालम्बिभिराननैर्युगमितैर्दंष्ट्रोत्कटैर्भीषणाम् ।
दीपद्वन्द्वदरारिहस्तकमलां चन्द्रोल्लसच्छेखरा-
मुद्यज्ज्वालविलोचनां भयहरां देवीं सदा भावयेत् ॥ ४४ ॥

युगमितैश्चतुर्भिः । दरः शंखः । अरिश्चक्रं । वामादूर्ध्वयोः शंखचक्रे, अन्ययोरन्यतरे । इत्यायुधध्यानम् ।

ततः पूर्वोदितेनाथ वर्त्मनामुं भजेत् सुधीः । वर्णलक्षं जपेदन्ते दशांशेन घृतं हुनेत् ॥ ४५ ॥

आत्मानं देवतारूपं ध्यात्वा रूपं (बद्धा) करद्वये । शूलमुद्रां ग्रहग्रस्तं स्पृष्ट्वैवं प्रजपेन्मनुम् ॥ ४६ ॥

आशु ग्रहात् प्रमुच्येत नरो मन्त्रप्रभावतः । .... ॥

इति । तथा—

ईशयुक् पूर्वमन्त्रान्त्यौ मध्ये योषिद्भवेदियम् । वश्या त्रिकण्टकीविद्या त्र्यर्णा मन्त्रिभिरीरिता ॥४७॥

पूर्वमन्त्रान्त्यौ खक्षः इति वर्णौ ईशयुतावीकारयुक्तौ, एतद्द्वयोर्मध्ये योषित् स्त्री इत्यक्षरं यदि भवेदित्यर्थः ।

पूर्वोक्तवत्सर्वमस्य कुर्यान्मन्त्री यथाविधि । .... ॥

पूर्ववत् त्वरितावत् । एतन्मन्त्रद्वयस्यापि ज्ञेयम् ॥ अथ महामाया वैष्णवी उत्तरतन्त्रे—

हान्तान्तपूर्वो मान्तश्च नान्तो णान्तस्तथैव च । कैकादश आदिषष्ठः खान्तो विष्णुपुरःसरः ॥१॥

एभिरष्टाक्षरैर्मन्त्रः शोणपद्मसमप्रभः । ओंकारं पूर्वतः कृत्वा जप्यः सर्वैस्तु साधकैः ॥ २ ॥

हान्तान्तपूर्वः शकारः, मान्तो यकारः, नान्तः पकारः, णान्तस्तकारः, कैकादश टकारः, आदिषष्ठश्चकारः, खान्तः ककारः, विष्णुरकारः, पुरःसर इत्यनेनाकारादिशकारान्तो मन्त्रः उक्तः ।

नारदोऽस्य ऋषिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुप् च वैष्णवी । देवता मुनिभिः प्रोक्ता सर्वसिद्धिप्रदा तथा ॥३॥

मूलमन्त्राक्षरैः कुर्यात् त्रिभिस्त्रिभिरनुक्रमात् । एकैकं वर्जयेत् पश्चादङ्गानि षडनुक्रमात् ॥ ४ ॥

अकच हृत्, कचट शिरः, इत्यादिप्रणवपूर्वं कुर्यात् । "अकचैते सप्रणवाः" इति हयशीर्षवचनात् ।

ततस्तु मूलमन्त्रस्य वक्त्रे पृष्ठे तथोदरे । बाह्वोर्गुह्ये पादयोश्च जङ्घयोर्जघने क्रमात् ॥ ५ ॥

विन्यसेदक्षराण्यष्टौ ओंकारं च तथा स्मरेत् । शोणपद्मप्रतीकाशां मुक्तमूर्धजलम्बिनीम् ॥ ६ ॥

---

१ 'पचि' ख. पाठः ।

चलत्काञ्चनसंभूतकुण्डलोज्ज्वलशालिनीम् । स्वर्णरत्नसमुत्पन्नकिरीटच्छत्रधारिणीम् ॥ ७ ॥
शुक्लकृष्णारुणैर्नेत्रैस्त्रिभिश्चारुविभूषिताम् । बन्धूकदन्तवसनां शिरीषप्रभनासिकाम् ॥ ८ ॥
कम्बुग्रीवां विशालाक्षीं सूर्यकोटिसमप्रभाम् । चतुर्भुजां विवसनां पीनोन्नतपयोधराम् ॥ ९ ॥
दक्षिणोर्ध्वेन निस्त्रिंशं परेण सिद्धसूत्रकम्[1] । बिभ्रतीं वामहस्ताभ्यामभीतिवरदायिनीम् ॥ १० ॥
आनम्रनागनासोरुं वृत्तगुल्फां सुपार्ष्णिकाम् । गात्रेण रत्नस्तम्भं च सम्यगालम्ब्य संस्थिताम् ॥११॥
किमिच्छसीति वचनं व्याहरन्तीं मुहुर्मुहुः । पञ्चाननं पुरःसंस्थं निरीक्षन्तीं स्ववाहनम् ॥ १२ ॥
ईदृशीमम्बिकां ध्यात्वा ॐनमः फडिति मस्तके । स्वकीये सुमनो दद्यात् साहमेवं विचिन्त्य च ॥१३॥
पञ्चाननं मण्डलस्य मध्येऽवश्यं प्रपूजयेत् । आवाहनं ततः कुर्याद् गायत्र्या शिरसा सह ॥ १४ ॥
महामायायै विद्महे चण्डिकायै च धीमहि । एवमुक्त्वा ततः पश्चात्तन्नो देवी प्रचोदयात् ॥ १५ ॥
ततस्तु मूलमन्त्रेण गन्धं पुष्पं सधूपकम् । दीपादिकं च दद्यात्तु मोदकं पायसं तथा ॥ १६ ॥
पुष्पाञ्जलित्रयं दद्यान्मूलमन्त्रेण शोभनम् । एवं संपूज्य मध्ये तु मन्त्रेणाङ्गानि पूजयेत् ॥ १७ ॥
सिद्धसूत्रं च खड्गं च खड्गमन्त्रेण पूजयेत् । शैलपुत्रीं चण्डघण्टां स्कन्दमातरमेव च ॥ १८ ॥
कालरात्रीं च दिक्पत्रेष्वर्चयेच्चन्दनादिभिः । चण्डिकामथ कूष्माण्डीं तथा कात्यायनीं शुभाम् ॥ १९ ॥
महागौरीं चाग्निकोणे नैर्ऋत्यादिषु पूजयेत् । ततः संपूज्य लोकेशांस्तदस्त्राणि च मन्त्रवित् ॥ २० ॥
महामायां नमामीति मूलमन्त्रेण चाष्टधा । पूजयेत् पद्ममध्ये तु सुमनोञ्जलिभिस्तथा ॥ २१ ॥
सर्वमङ्गलमाङ्गल्ये शिवे सर्वार्थसाधिके । शरण्ये त्र्यम्बके गौरि नारायणि नमोऽस्तु ते ॥ २२ ॥
सप्तधावर्तनं कृत्वा स्तुतिमेनां तु साधकः । पञ्च प्रणामान् कुर्वीत ऐंह्रींश्रीमिति मन्त्रकैः ॥ २३ ॥
योनिमुद्रां ततः पश्चाद् दर्शयित्वा विसर्जयेत् । .... ॥

अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि नारदाय ऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीवैष्णव्यै महामायायै देवतायै नमः, इति विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्ध्ये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, अकच हृदयाय नमः । कचट शिरसे स्वाहा । चटत शिखायै वषट् । टतप कवचाय हुं । तपय नेत्रत्रयाय वौषट् । पयश अस्त्राय फट्, इति मन्त्रैः करषडङ्गन्यासं कृत्वा ध्यानानन्तरं 'ॐ नमः फट्' इति स्वशिरसि पुष्पं दत्त्वा मानसपूजादिपरतत्त्वपूजान्ते 'ॐ पञ्चाननाय (नमः' इति पीठमध्ये संपूज्य, महामायायै विद्महे चण्डिकायै धीमहि तन्नो देवी प्रचोदयात् स्वाहा।) इत्यन्तं "श्रीवैष्णवीहागच्छागच्छ" इत्यावाह्य मूलेन स्थापनादिपरमीकरणान्तं कृत्वा प्राणस्थापनादिपुष्पोपचारान्ते मूलमन्त्रेण पुष्पाञ्जलित्रयं दत्त्वा प्राग्वदङ्गानि संपूज्य, दुं सिद्धसूत्राय नमः ह्रांह्रींह्रूंसः खड्गाय नमः इति देव्या दक्षिणाधऊर्ध्वकरयोः संपूज्याष्टदलेषु देव्यग्रादिचतुर्दलेषु ॐ शैलपुत्र्यै नमः । चण्डघण्टायै० स्कन्दमात्रे० कालरात्र्यै०, आग्नेयादिदलेषु ॐ चण्डिकायै० कूष्माण्ड्यै० कात्यायन्यै० महागौर्यै० इति प्रादक्षिण्येन संपूज्य, इन्द्रादिपूजानन्तरं मूलान्ते "महामायां नमामि" इति पुष्पाञ्जल्यष्टकं देव्यै

---

१ 'सिद्धसूत्रं जपमालामित्यर्थः ।

पुष्प· धूपादिसर्वं प्राग्वत्समर्पयेत् ॥ तथा—

लक्षद्वयं भवेदस्य पुरश्चरणकर्म वै । दशांशहोमश्चाज्येन कर्तव्यस्तर्पणादिकम् ॥ २४ ॥

इति ॥ तथा—

ॐनमोऽन्ते महामायायै मनुर्वसुवर्णकः । ॐनमोऽन्ते च वैष्णव्यै मन्त्रः प्रोक्तः षडक्षरः ॥

एतन्मन्त्रद्वयस्यापि सर्वं पूर्वोक्तमाचरेत् । .... ॥

इति । कालिकापुराणे—

अशुचिर्न महामायां पूजयेत्तु कदाचन । अवश्यं तु स्मरेन्मन्त्रं योऽतिभक्तियुतो नरः ॥ १ ॥

दन्तरक्ते समुत्पन्ने स्मरणं च न विद्यते । सर्वेषामेव मन्त्राणां स्मरणान्नरकं व्रजेत् ॥ २ ॥

जानूर्ध्वक्षतजे जाते नित्यकर्माणि संत्यजेत् । नैमित्तिकं तु तदधः स्रवद्रक्तो न चाचरेत् ॥ ३ ॥

लोतके तु समुत्पन्ने क्षुरकर्मणि मैथुने । धूमोद्गारे तथा वान्ते नित्यकर्माणि संत्यजेत् ॥ ४ ॥

द्रव्यभुक्तेऽप्यजीर्णे च नैव भुक्त्वा च किञ्चन । कर्म कुर्यान्नरो नित्यं सूतके मृतके तथा ॥ ५ ॥

गलस्यापि नरश्रेष्ठ भोजनाद्भेषजादृते । नित्यक्रिया निवर्तेत सह नैमित्तिकैः सदा ॥ ६ ॥

जलौकां गूढपादं च कृमिगण्डूपदादिकम् । कामाद्धस्तेन संस्पृश्य नित्यकर्माणि संत्यजेत् ॥ ७ ॥

विशेषतः शिवापूजां प्रमीतपितृको नरः । यावद्वत्सरपर्यन्तं मनसापि न चाचरेत् ॥ ८ ॥

महागुरुनिपाते च काम्यं किञ्चिन्न चाचरेत् । आर्त्विज्यं ब्रह्मयज्ञं च श्राद्धं देवक्रियां तथा ॥९॥

गुरुमाक्षिप्य विप्रं च प्रहत्यैव च पाणिना । न कुर्यान्नित्यकर्माणि रेतःपाते च भैरवि ॥ १० ॥

स्मरेद् ध्यायेन्मनसा जपेदित्यर्थः । अतिभक्तियुतः सततेष्टदेवतागतचित्तो नित्यमपि नाचरेदित्यर्थः । स्रवदिति वर्तमानमविवक्षितम् ।

नाभेरूर्ध्वमधो वापि यस्य क्षरति शोणितम् । अशुचिस्तदहः कर्म कुर्वन्नरकमाप्नुयात् ॥ १ ॥

इति भविष्यपुराणवचनात् मेढ्रादधो जान्वधः नित्यं कुर्यादेवेत्यर्थः लोतकेऽश्रुजले । लोतमस्रुणि चो-दितमिति विश्वप्रकाशकोषात् । द्रव्येऽन्नादौ । गूढपादः सर्पः । गण्डूपदः किञ्चुलिकः । आर्त्विज्यम् आर्त्विजमाक्षिप्य तिरस्कृत्य पाणिनेत्युपलक्षणम् ॥ योगार्णवे—

वान्तोद्गारे च क्षतजे लोतके च समुद्भवे । गूढपादस्पर्शने च उपस्थस्पर्शने तथा ॥ १ ॥

रेतःपाते तथा चौरे प्रमीतपितृके तथा । नित्यं नैमित्तिकं काम्यं मनसापि न चाचरेत् ॥ २ ॥

उद्गारे धूमोद्गारे । लोतके क्रन्दनादौ वा ।

क्रन्दनादश्रुपाते तु नित्यनैमित्तिकं त्यजेत् । तदेव हर्षात् संजातं कर्म कुर्वन् न दुष्यति ॥ १ ॥

इति मत्स्यपुराणवचनात् । उपस्थस्पर्शोऽकामतः । शौचे 'गृहीतशिश्नश्चोत्थाय' इति तत्स्पर्शोक्तेः । प्रमीतपितृक इत्युपलक्षणम्, तेन मातर्यपि प्रमीतायाम् ।

प्रमीतौ पितरौ यस्य देहस्तस्याशुचिर्भवेत् । नापि दैवं नवा पैत्र्यं यावत् पूर्णोऽथ वत्सरः ॥ २ ॥

इति देवीपुराणवचनात् । एतत्सर्वं महामायोपासकपरम् । अथवा सकामपरम् ॥ "अथ सूतकिनां पूजां वदाम्यागमबोधिता" मित्यादिप्राक्पूजाप्रकरणोक्ततत्त्वसारसंहितावचनात् । इति अन्यथा पुर-

मारणप्रकरणे लिखितवचनानां वैयर्थ्यापत्तेः ॥

अथ ब्रह्मास्त्रविद्या, तत्र श्रीभैरवयामले— श्रीदेव्युवाच

प्रभो त्वं भैरवश्रेष्ठ सर्वतन्त्रानुजीवक । नानारहस्यसारं च त्वत्प्रसादाच्छ्रुणोम्यहम् ॥ १ ॥
दिव्यतन्त्रं महातन्त्रं पूर्वपश्चिमसंज्ञकम् । दक्षिणोत्तरमूर्ध्वं च ह्युपायाः कथिताः प्रभो ॥ २ ॥
वश्याकर्षणादिव्यानि मारणोच्चाटनादिकम् । विद्वेषं मोहनं चान्यद् द्विविधं कामनादिकम् ॥ ३ ॥
विस्तारपूर्वं कथितं ज्ञानं न्यासेन तन्मया[1] । इदानीं स्तम्भनं देव कथयस्व प्रसादतः ॥ ४ ॥
कथयस्व सुरश्रेष्ठ यद्यहं तव वल्लभा । .... ॥

श्रीभैरव उवाच

साधु साधु महाभागे सर्वतन्त्रार्थसाधिके । न कस्यचिन्मयाख्यातं पृष्टं वापि न केनचित् ॥ ५ ॥
गुह्याद् गुह्यतरं देवि त्वत्स्नेहात्तु प्रकाश्यते[2] । अथातः संप्रवक्ष्यामि शृणु चैकाग्रमानसा ॥ ६ ॥
विद्या या परमा गुप्ता महास्तम्भनकारिणी । तारं प्रथममुच्चार्य स्थिरमायामथोच्चरेत् ॥ ७ ॥
संबोधनपदं देवि वदेच्च बगलामुखीम् । तदग्रे सर्वदुष्टानां ततो वाचं मुखं पदम् ॥ ८ ॥
स्तम्भयेति पदं जिह्वां कीलयेति ततः परम् । बुद्धिं विनाशयेत्यस्मात् स्थिरमायां पुनर्लिखेत् ॥९॥
लिखेच्च पुनरोंकारं स्वाहेति पदमन्ततः । षट्त्रिंशदक्षरा विद्या महास्तम्भनकारिणी ॥ १० ॥

इति । जयद्रथयामले—

पूर्वोक्तमायाबीजे तु व्योमरेफान्तरालके । भूबीजं योजयेदेषा स्थिरमाया प्रकीर्तिता ॥ ११ ॥

मायाबीजे भुवनेश्वरीबीजे भूबीजं लकारं, सुगममन्यत् (तन्त्रान्तरे 'वह्निहीनेन्द्रयुग्माया स्थिरमाया प्रकीर्तिता' इति मतान्तरम् ।) भुवनेश्वरीबीजस्य सर्वेषु स्थलेषु उद्धृतत्वात् पूर्वोक्तेत्युक्तिः ।

गजानां च रथानां च दुर्जनान् शीघ्रकारिणः । स्तम्भयेच्च महावाचं बृहस्पतिमुखोद्गताम् ॥१२॥
महापर्वतवृक्षाणां सरितां सागरव्रजाम् । चतुष्पदां पक्षिणां च सर्पाग्निवायुविद्युताम् ॥ १३ ॥
स्तम्भयेत् पञ्च दिव्यानि मानुष्येषु च का कथा । त्रैलोक्यस्तम्भिनी विद्या देवी श्रीबगलामुखी ॥१४॥

तारं प्रणवं, स्थिरमाया ह्लींबीजं, संबोधनपदं बगलामुखि, सर्वदुष्टानां स्वरूपं, वाचं स्वरूपं, मुखं स्वरूपं, पदं स्वरूपं, स्तम्भय स्वरूपं, जिह्वां कीलय स्वरूपं, बुद्धिं विनाशय स्वरूपं, स्थिरमायां प्राग्वद्बीजं, प्रणवमोंकारं, स्वाहा स्वरूपम् ॥ तथा—

नारायण ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दश्च बगलामुखी । देवता गदिता देवि त्रैलोक्यस्तम्भकारिणी ॥ १५ ॥
स्थिरमाया भवेद्बीजं शक्तिः स्वाहा समीरिता । विनियोगस्तु विख्यातः पुरुषार्थचतुष्टये ॥ १६ ॥
स्थिरमाया च हृदयं शिरश्च बगलामुखी । सर्वदुष्ट शिखां न्यस्य कवचं स्तम्भयान्तिकम् ॥ १७ ॥
जिह्वां कीलय नेत्रे च बुद्धिं विनाशयास्त्रकम् । .... ॥

सर्वदुष्ट इति समग्रपदस्य ग्रहणं तेन सर्वदुष्टानां शिखायै इति । स्तम्भयान्तिकमित्यनेन वाचं

1 'न्यासेन कथितं मया' ख. पाठः । 2 'ह्यप्रकटीकृतम्' ख. पाठः ।

मुखं पदं स्तम्भय इति पदचतुष्टयं कवचे प्रोक्तम् । सुगममन्यत् ।

मूर्ध्नि भाले भ्रुवोर्मध्ये नेत्रयोः श्रोत्रयोर्नसोः । गण्डयोरोष्ठयोर्वक्त्रे चिबुके च गले प्रिये ॥ १८ ॥

दोःपत्सन्धिषु साग्रेषु मन्त्रवर्णान् न्यसेत् क्रमात् । एवं न्यासविधिः प्रोक्तस्ततो ध्यानं शृणु प्रिये ॥१९॥

यस्याः स्मरणमात्रेण त्रैलोक्यं स्तम्भयेत् क्षणात् । गम्भीरां च मदोन्मत्तां तप्तकाञ्चनसुप्रभाम्[१] ॥२०॥

चतुर्भुजां त्रिनयनां कमलासनसंस्थिताम् । मुद्गरं दक्षिणे पाशं वामे जिह्वां च वज्रकम् ॥ २१ ॥

पीताम्बरधरां सान्द्रवृत्तपीनपयोधराम् । हेमकुण्डलभूषां च पीतचन्द्रार्धशेखराम्[२] ॥ २२ ॥

पीतभूषणभूषां च स्वर्णसिंहासनस्थिताम् । एवं ध्यात्वा च देवेशि शत्रुस्तम्भनकारिणीम् ॥ २३ ॥

महाविद्यां महामायां साधकेष्टफलप्रदाम् । .... ॥

दक्षिणाध उत्तरयोर्मुद्गरपाशौ , वामाध उत्तरयोर्जिह्वावज्रे , जिह्वां साधकविपक्षजनस्येति , "धृतमुद्गरवैरिजिह्वा" मिति वचनात् ॥

श्रीदेव्युवाच ।

ध्यानं तु कथितं देव महाश्चर्यप्रदायकम् । इदानीं कथयस्वेश पूजनं विधिपूर्वकम् ॥ २४ ॥

श्रीभैरव उवाच ।

पूजनं शृणु देवेशि साधके सिद्धिदायकम् । नित्यं नैमित्तिकं काम्यं पूजनं त्रिविधं प्रिये ॥२५॥

भूप्रदेशे मनोरम्ये पुष्पामोदैः सुधूपिते । गोमयेनाथ संलिप्ते पुष्पप्रकरशोभिते ॥ २६ ॥

मण्डपे विधिवत्तत्र आसनं तु समर्चयेत् । सौवर्णे वाथ रौप्ये वा पैत्तले वाथ भूर्जके ॥ २७ ॥

कर्पूरागरुकस्तूरीश्रीखण्डकुङ्कुमैरपि । लिखेद् यन्त्रं प्रयत्नेन लेखिन्या हेमतारया ॥ २८ ॥

मध्ये योनिं समालिख्य तद्बाह्ये तु षडस्रकम् । तद्बाह्येऽष्टदलं पद्मं तद्बाह्ये षोडशच्छदम् ॥२९॥

चतुरस्रत्रयं बाह्ये चतुर्द्वारोपशोभितम् । .... ॥

इति । अत्र तु—

यत्र नोक्तं महादेवि पीठं वा पीठशक्तयः । तत्र मायोदितं पीठं ज्ञेयं ता एव शक्तयः ॥३०॥

तद्बीजेनैव पीठं च यजेन्मायाणुनाथ वा । .... ॥

इति श्रीशिवयामलवचनाद्भुवनेश्वरीपीठमभ्यर्च्य तत्र श्रीबगलामुखीमन्यां वा देवीमनुक्तपीठां यजेत् । मायाणुना भुवनेशीबीजेन । तथा—

तत्रावाह्य यजेद् देवीं सुपीतैरुपचारकैः । अङ्गानि पूर्वमभ्यर्च्य यथास्थानं महेश्वरि ॥ ३१ ॥

पूर्वद्वारे गणेशं च दक्षिणे वटुकं यजेत् । पश्चिमे योगिनीः पूज्याः क्षेत्रपालं तथोत्तरे ॥ ३२ ॥

ईशानादिनिर्ऋत्यन्तं गुरुपङ्क्तिं समर्चयेत् । .... ॥

ईशानादीति तन्त्रेषु षडङ्गपूजाक्रमे अग्नीशासुरवायव्येत्युक्तक्रमस्य कल्पितप्राच्यनुसारादीशानस्यादिभूतमाग्नेयं तदारभ्य निर्ऋतिदिक्पर्यन्तं गुरुपङ्क्तिं पूजयेदित्यर्थः । तदा तु यथास्थितवायव्यादीशानान्तं

---

१ 'संनिभाम्' क. पाठः । २ 'किरीटस्पर्शशेखराम्' ख. पाठः । ३ 'तत्तद्बीजेन' ख. पाठः ।

गुरुपङ्क्तिपूजा कार्येत्यायातम् ॥ तथा—

.... । बगला पूर्वपत्रे तु स्तम्भिनी च ततः परम् ॥ ३३ ॥
जम्भिनी मोहिनी वश्या अचला च चला तथा । दुर्द्धरा कल्मषा धीरा कल्पना कालकर्षिणी ॥३४॥
भ्रामिका मन्दगमना भोगाख्या चैव योगका । एताः षोडशपत्रेषु गन्धपुष्पाद्यैर्यजेत् ॥ ३५ ॥
षोडशस्वरसंयुक्ताः संप्रदायात् कुलागमे । यजेच्च पत्रमध्येषु कल्पिते चाष्टपत्रके ॥ ३६ ॥
ब्रह्माण्याद्याष्ट पूर्वादौ वाहनाकल्पसंयुताः । स्थिरमायाबीजपूर्वाः परिपूज्याः कुलागमे ॥ ३७ ॥
डादिहान्ताः षडस्रेषु पूज्याः षड्धातुमातृकाः । लोकेशांश्च तदस्त्राणि पूजयेद्वाह्यतः प्रिये ॥३८॥
योनिमध्ये मूलदेवीं त्रिरञ्जलिभिरर्चयेत् । धूपदीपसुनैवेद्यैर्गन्धताम्बूलदीपकैः ॥ ३९ ॥
नीराज्य विधिवत् पश्चाज्जपसंख्यां निवेदयेत् । पवित्रारोपणं देवि दमनेन च पूजयेत् ॥ ४० ॥
बलित्रयं ततो दद्यात् पीतान्नादीनि साधकः । .... ॥

बलित्रयमित्युपलक्षणं बलिपञ्चकं दद्यादित्यर्थः । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि नारायणऋषये नमः । मुखे त्रिष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये बगलामुख्यै देवतायै नमः । नाभौ ह्लींबीजाय नमः । गुह्ये स्वाहा शक्तये नमः । पादयोः पुरुषार्थचतुष्टये विनियोगाय नमः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ह्लीं हृदयाय नमः । बगलामुखि शिरसे स्वाहा । सर्वदुष्टानां शिखायै वषट् । वाचं मुखं पदं स्तम्भय कवचाय हुं । जिह्वां कीलय नेत्राभ्यां वौषट् । बुद्धिं विनाशय अस्त्राय फट् । इति करषडङ्गन्यासं कृत्वा, शिरसि ॐ नमः । ललाटे ह्लीं नमः । भ्रूमध्ये बं नमः । दक्षनेत्रे गं नमः । वामे लां नमः । दक्षश्रोत्रे मुं नमः । वामे खिं नमः । दक्षनसि सं नमः । वामे र्वं नमः । दक्षगण्डे दुं नमः । वामे ष्टां नमः । ऊर्ध्वोष्ठे नां नमः । अधरोष्ठे वां नमः । मुखे चं नमः । चिबुके मु नमः । गले खं नमः । दक्षबाहुमूले पं नमः । मध्ये दं नमः । मणिबन्धे स्तं नमः । अङ्गुलिमूले म्भं नमः । अग्रे यं नमः । वामबाहुमूले जिं नमः । मध्ये ह्वां नमः । मणिबन्धे कीं नमः । अङ्गुलिमूले लं नमः । अग्रे यं नमः । दक्षोरुमूले बुं नमः । जानुनि द्धिं नमः । गुल्फे विं नमः[1] । अङ्गुलिमूले नां नमः । अग्रे शं नमः । वामोरुमूले यं नमः । जानुनि ह्लीं नमः । अङ्गुलिमूले स्वां नमः । अग्रे हां नमः, इति विन्यस्य, ध्यानाद्यात्मपूजान्ते प्रवोक्तभुवनेश्वरीपीठं संपूज्य तत्र नवशक्तिपूजान्ते 'ह्लीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः' इति समस्तं पीठं संपूज्यावाहनादिषडङ्गपूजान्ते देव्यग्रद्वारमारभ्य प्रादक्षिण्येन चतुर्द्वारेषु, गणेशाय नमः । वटुकाय नमः । योगिनीभ्यो नमः । क्षेत्रपालाय नमः । इति संपूज्य, स्ववामभागे कल्पितप्राच्यनुसारेणाग्नयादिनिर्ऋत्यन्तं, गुरुभ्यो नमः । परमगुरुभ्यो नमः । परमेष्ठिगुरुभ्यो नमः । परापरगुरुभ्यो नमः । अस्मद्गुरुभ्यो नमः । इति गुरुपङ्क्तिं संपूज्य, षोडशदलेषु देव्यग्रादिप्रादक्षिण्येन अं बगलायै नमः, आं स्तम्भिन्यै०, इं जम्भिन्यै०, ईं मोहिन्यै०, उं वश्यायै०, ऊं अचलायै०, ऋं चलायै०, ॠं दुर्द्धरायै०, लृं कल्मषायै०, ॡं धीरायै०, एं कल्पनायै०, ऐं कालकर्षिण्यै०, ओं भ्रामिकायै०, औं मन्दगमनायै०, अं भोगायै०, अः योगायै

[1] 'ईशानादिनिर्ऋत्यन्तं' ख. पाठः ।

नमः, इति संपूज्य । अष्टदलेषु प्रादक्षिण्येन– ह्लीं ब्रह्माण्यै नमः, माहेश्वर्यै नमः इत्यादि स्थिरमायाबीजाद्या अष्ट मातृः संपूज्य, अन्तःषट्कोणेषु देव्यग्रादेशादक्षिण्येन डां डाकिन्यै नमः । रां राकिण्यै नमः । लां लाकिन्यै नमः । कां काकिन्यै नमः । शां शाकिन्यै नमः । हां हाकिन्यै नमः, इति संपूज्य, मध्ये देवीं पुनस्त्रिर्मूलविद्यया संपूज्य लोकेशपूजादि सर्वं नित्यहोमान्तं कृत्वा बालाप्रकरणोक्तवद्बलित्रयं दत्त्वा शेषं प्राग्वत् समापयेदिति ॥ तथा—

साधनं संप्रवक्ष्यामि साधकानां हिताय वै । सर्वपीतोपचारेण पीताम्बरधरो नरः ॥ ४१ ॥
जपमाला च देवेशि हरिद्राग्रन्थिसंभवा । पीतमासनमारूढः पीतध्यानपरायणः ॥ ४२ ॥
पीतपुष्पार्चनं नित्यमयुतं जपमाचरेत् । दशांशेन कृतो होमः पीतद्रव्यैः सुशोभितः[1] ॥ ४३ ॥
तर्पणादि ततः कुर्यान्मन्त्रः सिध्यति मन्त्रिणः । साध्यसंज्ञां समुच्चार्य स्तम्भयेति ततः परम् ॥४४॥
गतिस्तम्भकरी विद्या अरिस्तम्भनकारिणी । मेधां प्रज्ञां च शस्त्रादीन् देवमानवपन्नगान् ॥४५॥
स्तम्भयेच्च महाविद्या सत्यं सत्यं वरानने । .... ॥

श्रीदेव्युवाच ।

अधुना साधनं देव शीघ्रप्रत्ययकारकम् । मन्त्रयन्त्रौषधजपहुताद्यैः कथयस्व मे ॥ ४६ ॥

साधनं कामितार्थस्य, मन्त्रसाधनस्य प्रागेवोक्तत्वात् । श्रीभैरव उवाच ।

शृणु प्राज्ञे महागुप्तं प्रकटीक्रियतेऽधुना । एकान्ते निर्जने रम्ये शुचौ देशे गृहेऽपि वा ॥४७॥
कुण्डं सलक्षणं कृत्वा मेखलात्रयशोभितम् । योनिर्वितस्तिमात्रा तु षट्कर्माण्यत्र साधयेत् ॥४८॥
नानाविधासने देवि क्रमोद्दिष्टं समाचरेत् । मधुरत्रितिलाज्येन वश्यलाभानि साधयेत् ॥ ४९ ॥
तथाकर्षणकामस्तु लोणं त्रिमधुरान्वितम् । निम्बपत्रैस्तैलयुक्तं विद्वेषणकरं परम् ॥ ५० ॥
हरितालं हरिद्रां च लवणेनैव संयुतम् । स्तम्भने होमयेद् देवि प्रज्ञां चैव गतिं मतिम् ॥५१॥
स्तम्भयेदिति शेषः ।
राजिकाष्ठस्य सारेण माहिष्या रुधिरेण च । रिपूणां मारणे देवि श्मशानाग्नौ हुनेन्निशि ॥ ५२ ॥
राजिकाष्ठसारः आसुरीस्नेहः ।
गृध्राणामपि काकानां गृहधूमयुतेन वै । पक्षेण जुहुयाद् देवि (शत्रोरुच्चाटनाय वै ॥ ५३ ॥
दूर्वाङ्कुरामृतावल्लीखण्डाश्च चतुरङ्गुलाः । लाजांस्त्रिमधुयुक्तांश्च सर्वरोगोपशान्तये ॥ ५४ ॥
लक्षमेकं जपेद् देवि) ब्रह्मचारी दृढव्रतः । पर्वताग्रे महारण्ये सिद्धशैलमये गृहे ॥ ५५ ॥
सङ्गमे च महानद्योर्निशायामपि साधयेत् । श्वेतब्रह्मतरोर्मूलपादुकां चैव कारयेत् ॥ ५६ ॥
अलक्तेन तु रागेण रञ्जिता च हरिद्रया । षट्त्रिंशदक्षरीविद्या लक्षैकेन तु मन्त्रिता ॥ ५७ ॥
शतयोजनमात्रं तु मनश्चिन्तितमात्रतः । .... ॥

1 'शोभनैः' ख. पाठः ।

गच्छेदिति शेषः ।

रसं मनःशिलां तालं माक्षिकेण समन्वितम् । पिष्ट्वाभिमन्त्र्य लक्षैकं सर्वाङ्गे लेपनं कृतम् ॥ ५८ ॥
अदृश्यकारकं देवि लोके च महदद्भुतम् । सुरभेरेकवर्णाया धारोष्णं क्षीरमाहरेत् ॥ ५९ ॥
शर्करामधुसंयुक्तं त्रिवारं तेन मन्त्रितम् । पाययित्वा तु हरते विषं स्थावरजङ्गमम् ॥ ६० ॥
दारिद्र्यमोचनं देवि लक्षमेकं जपेन्नरः । दशांशेन कृतो होमः एभिर्द्रव्यैः[1] पृथक्पृथक् ॥ ६१ ॥
लक्ष्मीयुक्तो भवेद् देवि दारिद्र्यं नाशयेद् ध्रुवम्[2] । अथान्यत् संप्रवक्ष्यामि कामनां यन्त्रतः पराम् ॥६२॥
पटे वाप्यथ पाषाणे साध्यसंज्ञां तु कारयेत् । आद्यन्ते स्थिरमायां च हरिद्रातालकैर्लिखेत् ॥ ६३ ॥
उन्मत्तरससंयुक्तैर्गाढं त्रिवलयं लिखेत् । गर्भस्तम्भं गतिस्तम्भं चमत्कारकरी परा ॥ ६४ ॥

करोतीति शेषः ।

भूर्जपत्रे समालिख्य तालोन्मत्तनिशारसैः । षट्कोणं तस्य मध्ये तु विद्यां वलयतो लिखेत् ॥६५॥

साध्यसंज्ञां विद्यया वेष्टयेदित्यर्थः ।

साध्यसंज्ञां ततो देवि पीतसूत्रेण वेष्टयेत् । चक्रं भ्राम्यत्कुलालस्य विपरीतं तु मृत्तिकाम्[3] ॥६६॥
वृषभं कारयेत् तस्या विलिप्तं तालकेन च । तन्मध्ये निक्षिपेद् यन्त्रमारूढं वृषभोपरि ॥ ६७ ॥
नासायां निक्षिपेद्रज्जुं पीतवस्त्रेण वेष्टयेत् । बाह्योपचारपूजाभिः स्वगृहे तु प्रपूजयेत् ॥ ६८ ॥
अर्चयेत्तं चतुष्कालं साध्यनामात्र साधकः । दुष्टानां स्तम्भयेद्वक्त्रं साक्षाद्वाचस्पतेरपि ॥ ६९ ॥
अधोमुखं श्मशानस्थं दृढं खर्परमानयेत् । गृहीत्वा वामहस्तेन श्मशानाङ्गारकैर्लिखेत् ॥ ७० ॥
दक्षहस्तेन देवेशि लिखेन्नाम प्रयत्नतः । सप्तधा तु ठकारेण पूरकेणाभिमन्त्रयेत् ॥ ७१ ॥
तन्मध्ये विलिखेद्बीजं त्रिवलीकारतः प्रिये । षष्ठ्यन्तसाध्यनामान्ते मुखं स्तम्भय चालिखेत् ॥७२॥
बाह्ये न्यस्तं महाबीजं चतुःसंख्यं समालिखेत् । साध्यनामाक्षरं देवि चाभिमन्त्र्यार्थ[4] विद्यया ॥७३॥
षष्ठ्यन्तं साधकं चोक्त्वा साध्ये संबोधनं वदेत् । मा भुंक्ष्वेति पदं पश्चाद्वदेदाम्रेडितान्वितम् ॥ ७४ ॥
पीतोपचारैः संपूज्य मुखस्तम्भनमुत्तमम् । एतद्यन्त्रं वरारोहे श्मशानवसने[5] लिखेत् ॥ ७५ ॥
भेकस्य वदने क्षिप्त्वा पीतसूत्रेण वेष्टयेत् । भूमिष्ठं मण्डलं कृत्वा पीतपुष्पैः समर्चयेत् ॥ ७६ ॥
उत्सर्गोत्सर्गमन्त्रे च पदमुच्चारयेत् स्फुटम् । वामपादेन संपूज्य[6] कुलालोद्भवमृत्तिकाम् ॥ ७७ ॥
पूरकस्य प्रयोगेण प्रयोगः प्रत्ययावहः । आलिखेच्चतुरः पादान् कुब्जत्वात् कुब्जतां गतान् ॥ ७८ ॥
अन्योन्यं मिलितत्वेन कृतोऽर्धो(त्वोर्ध्वा)धः समन्ततः । वामदाक्षिणसंबन्धात् द्वौ द्वौ पादौ प्रकल्पयेत् ७९
नाम साध्यस्य षष्ठ्यन्तं गतिं च स्तम्भयेति च । पूर्ववन्मायया नामालिख्य भूबीजमालिखेत्[10] ॥८०॥

---

१ एभिर्धारोष्णक्षीरशर्करामधुभिर्मिलितैरित्यर्थः । 'पीत' क. पाठः । २ 'द्रुतम्' ख. पाठः । ३ 'तन्मृदा' ख. पाठः ।
४ 'न्त्र्य स्वावि' ख. पाठः । ५ 'वासरे' ग. पाठः । ६ 'उच्चा' ख. पाठः । ७ 'पूर्यं' ग. पाठः ।
८ 'भग्नत्वात्' ख. पाठः । ९ 'न्मध्यमालिख्य' ख. पाठः । १० 'जं तस्यचा' ग. पाठः ।

पादशाखास्तदग्रेषु तन्मध्ये बीजमालिखेत् । पूर्वोक्तैर्वस्तुभिर्लिख्य पाषाणे वाथ पट्टके ॥ ८१ ॥
पूर्वोक्तैः संपुटीकृत्य वेष्टयेत् पीततन्तुभिः । शय्यायाः स्थलसंस्थं च खनेत् खातं प्रयत्नतः ॥ ८२ ॥
वामहस्ते न्यसेद्यन्त्रं पीतपुष्पैस्तु पूजयेत् । महदाश्चर्यदं भद्रे रेतःस्तम्भनमुत्तमम् ॥ ८३ ॥
श्मशानखर्परं ग्राह्यं श्मशानाङ्गारमाहरेत् । मायाबीजं त्रिधालिख्य साध्यसंज्ञां च मध्यतः ॥८४॥
अपसव्येन वलना रेखात्रिवलयानया । वामहस्तेन निखनेत् खर्परं तदधोमुखम् ॥ ८५ ॥
छादयेद्वामपादेन मलोत्सर्गं तथोपरि । स्तम्भनं चैव देवेशि रिपूणां मुखबन्धनम् ॥ ८६ ॥
ताटङ्कपत्रमादाय लिखेत् साध्यं तु नामतः । आद्यन्ते विलिखेद्बीजं त्रिविधोत्तरकं लिखेत् ॥८७॥
वामहस्तपुटं कृत्वा करपिण्डीयकण्टकात् । सप्तसंख्याकण्टकानि भित्त्वा चैव पुटीकृतम् ॥ ८८ ॥
पृथग्विद्यां च चोच्चार्य नाम साध्यस्य साधकः । भाण्डमध्ये क्षिपेत्तं च सौवीरेण च पूरयेत् ॥ ८९ ॥
स्वगृहे बाह्यदेशे तु वायव्ये चैव कोणके । वामहस्ते खनेत् खातं वामपादेन पूरयेत् ॥ ९० ॥
गतिमतिस्तम्भकारः प्रयोगः प्रत्ययावहः । दिव्यस्तम्भकरं देवि नान्यग्रन्थेष्वपीरितम् ॥ ९१ ॥
तत्प्रीत्या कथयाम्यद्य शृणु त्वं प्रियमुत्तमम् । यत्र स्थाने भवेद् दिव्यं देवालयगृहेऽपि वा ॥ ९२ ॥
तत्र स्थाने लिखेद्विद्यां साधकात् साध्यनामतः । आटरूपस्य पत्राणि परिमृज्य तथोपरि ॥ ९३ ॥
स्तम्भयेत् सप्त दिव्यानि कृतदोषोऽपि शुध्यति । उत्तरावारुणीमूलं सप्तविद्याभिमन्त्रितम् ॥ ९४ ॥
जलमध्ये तु तत् क्षिप्त्वा तेनैव स्नानमाचरेत् । महाकृतस्य दोषस्य कृतदिव्यो विशुध्यति ॥९५॥
अथवा दीपमार्गेण रात्रौ कृत्वा तु मण्डलम् । भूर्जपत्रे समालिख्य पूर्वोक्तद्रव्यकेण च ॥ ९६ ॥
दीपं प्रज्वालयेद्यत्नात् कपिलाज्येन पूरितम् । तावत्तु दीपयेद् दीपं यावद् दिव्यं प्रशाम्यति ॥९७॥
एवं ते कथिता भद्रे कामना प्रत्ययावहा । इयं तु परमा विद्या किमन्यत् परिपृच्छसि ॥ ९८ ॥

इति । जयद्रथयामले—

पीताम्बरधरो भूत्वा पूर्वाशाभिमुखस्ततः । लक्षमेकं जपेन्मन्त्रं हरिद्राग्रन्थिमालया ॥ १ ॥
ब्रह्मचर्यरतो नित्यं जपतो ध्यानतत्परः । प्रियङ्गुपायसैर्वापि पीतपुष्पैश्च होमयेत् ॥ २ ॥
कृते होमे दशांशेन सिद्ध्यति बगलामुखी । कुरुते वाग्गतिस्तम्भं दुष्टानां बुद्धिनाशनम् ॥ ३ ॥
जपहोमप्रयोगेषु मन्त्रं चाप्ययुतं जपेत् । .... ॥

एतेन पूर्वं पुरश्चरणत्वेनोक्तायुतजपस्तु प्रयोगसिद्ध्यर्थं प्रयोगारम्भकाले कर्तव्यत्वेनोक्त इति प्रतीयते, नतु पुरश्चरणत्वेन । अत एवात्रोभयप्रकारे उक्त इति, तेनैव लक्षजप एव पुरश्चरणम् । अयं लक्षजपः कृतयुगपरः ।

हरिद्राहरितालाभ्यां जुहुयाल्लवणं निशि । स्तम्भयेत् पञ्च दिव्यानि नात्र कार्या विचारणा ॥ ४ ॥
स्तम्भनेषु च सर्वेषु प्रयोगः प्रत्ययावहः । अथवा पीतपुष्पैर्वा त्रिमध्वक्तैश्च होमयेत् ॥ ५ ॥
ऊंकारयोः संमुखयोरूर्ध्वाधःशिरसो[1]र्लिखेत् । मध्यगं नाम साध्यस्य तद्बाह्ये चाक्षरद्वयम् ॥ ६ ॥

---

१ 'नाङ्कारतो लिखेत्' ख. पाठः ।

अथ

चतुर्विंशः श्वासः ।

—०:=:*:=:०—

अथ कालीप्रकरणं, तत्र भैरवतन्त्रे—

अथ वक्ष्ये महाविद्याः कालिकायाः सुदुर्लभाः । यासां विज्ञानमात्रेण जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥१॥
नात्र [1]चित्तादिशुद्धिः स्यान्नारिमित्रादिलक्षणम् । न वा प्रयासबाहुल्यं समयासमयादिकम् ॥ २ ॥
न वित्तव्ययबाहुल्यं कायक्लेशकरं नच । य एनां चिन्तयेन्मन्त्री सर्वकार्यसमृद्धिदाम् ॥ ३ ॥
तस्य हस्ते सदैवास्ति सर्वसिद्धिर्न संशयः । गद्यपद्यमयी वाणी सभायां तस्य जायते ॥ ४ ॥
तस्य दर्शनमात्रेण वादिनो निष्प्रभां गताः । राजानोऽपि च दासत्वं भजन्ते किं परे जनाः ॥ ५ ॥
दिवारात्रिव्यत्ययं च वशीकर्तुं क्षमो भवेत् । अन्ते च भजते देव्या गणत्वं दुर्लभं नरः ॥ ६ ॥

इति । अथ श्यामामन्त्रः । तत्र कालीतन्त्रे—

कामत्रयं वह्निसंस्थं रतिबिन्दुसमन्वितम् । कूर्चयुग्मं तथा लज्जायुगलं तदनन्तरम् ॥ १ ॥
दक्षिणे कालिके चेति पूर्वबीजानि चोच्चरेत् । अन्ते वह्निवधूं दद्याद् विद्याराज्ञी प्रकीर्तिता ॥ २ ॥

मन्त्रार्थमाह, रुद्रयामले—

ककाराज्जलरूपत्वात् केवलं मोक्षदायिनी । ज्वलनार्थसमायोगात् सर्वतेजोमयी शुभा ॥ १ ॥
मायाबीजत्रयेणैव सृष्टिस्थित्यन्तकारिणी । बिन्दूनां निष्कलत्वाच्च कैवल्यफलदायिनी ॥ २ ॥
बीजत्रयाणां युक्त्या सा केवलं ज्ञानचित्फला । शब्दबीजद्वयेनैव (शब्दराशिप्रबोधिनी ॥ ३ ॥
लज्जाबीजद्वयेनैव) सृष्टिस्थित्यन्तकारिणी । संबोधनपदेनैव सदा सन्निधिकारिणी ॥ ४ ॥
स्वाहया जगतां माता सर्वपापप्रदाहिनी । .... ॥

इति । एवं वीरतन्त्रे—

अथातः संप्रवक्ष्यामि दक्षिणां कालिकां शुभाम् । कामाक्षरं वह्निसंस्थं वामनेत्रविभूषितम् ॥ १ ॥
बिन्दुनादसमायुक्तं बीजमेतत्त्रयं लिखेत् । कूर्चयुग्मं ततो देवि लज्जायुग्ममनन्तरम् ॥ २ ॥
दक्षिणे कालिके चेति संबोधनपदान्वितम् । सप्तबीजं पुनः प्रोच्य स्वाहान्तं मनुमुद्धरेत् ॥ ३ ॥

अथास्य पूजाप्रयोगः— तत्राचमनं भैरवतन्त्रे—

कालिकाभिस्त्रिभिः पीत्वा काल्यादिभिरुपस्पृशेत् । द्वाभ्यामोष्ठौ द्विरुन्मृज्य चैकेन क्षालयेत् करौ ॥१॥

---

१ 'चिन्ताविशुद्धिः' ख. पाठः । २ 'नाम' ख पाठः । ३ "दूषणम्" क. पाठः ।

मुखघ्राणेचक्षणश्रोत्रनाभ्युरःकं भुजौ क्रमात् । आचम्यैवं भवेत् काली वत्सराणां (तां) प्रपश्यति ॥२॥

आद्यबीजत्रयेण त्रिराचमेत् । ॐ काल्यै नमः, ॐ कपालिन्यै नमः, इति ओष्ठौ द्विरुन्मृजेत् । ॐ कुल्लायै नमः, इति करं क्षालयेत् । ॐ कुरुकुल्लायै नमः, इति मुखे । ॐ विरोधिन्यै नमः, इति दक्षिणनासायां । ॐ विप्रचित्तायै नमः, इति वामनासायां । ॐ उग्रायै नमः, ॐ उग्रप्रभायै नमः, इति नेत्रयोः । ॐ दीप्तायै नमः, ॐ नीलायै नमः, इति श्रोत्रयोः । ॐ घनायै नमः नाभौ । ॐ बलाकायै नमः, इति वक्षसि । मात्रायै नमः शिरसि । मुद्रायै नमः, मितायै नमः इत्यंसयोः, इति मन्त्राचमनम् । ततः प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्त भूतशुद्ध्यन्तं कर्म विधाय, मायाबीजेन यथाविधि प्राणायामत्रयं कृत्वा ऋष्यादिन्यासं कुर्यात् । तद्यथा— अस्य मन्त्रस्य भैरव ऋषिः, उष्णिक् छन्दः, दक्षिणकालिका देवता, ह्रींबीजं, हूं शक्तिः, क्रीं कीलकं पुरुषार्थसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः । शिरसि भैरवऋषये नमः । मुखे उष्णिक्छन्दसे नमः । हृदि दक्षिणकालिकादेवतायै नमः । गुह्ये ह्रीं बीजाय नमः । पादयोः हूं शक्तये नमः । सर्वाङ्गे क्रीं कीलकाय नमः ॥ तथाच कालीतन्त्रे—

भैरवोऽस्य ऋषिः प्रोक्त उष्णिक् छन्द उदाहृतम् । देवता कालिका प्रोक्ता लज्जाबीजं तु बीजकम् ॥१॥

शक्तिस्तु कूर्चबीजं स्यादनिरुद्धसरस्वती । कवित्वार्थे विनियोगः स्यादेवं ऋषिकल्पना ॥ २ ॥

इति । कालीक्रमे— "कीलकं चाद्यवर्णं स्याच्चतुर्वर्गार्थसिद्धये ।" कवित्वार्थ इत्युपलक्षणं, तन्त्रान्तरे फलान्तरश्रवणाच्च । कुलचूडामणौ—

भैरवोऽस्य ऋषिः प्रोक्त उष्णिक् छन्द उदाहृतम् । दक्षिणा कालिका देवी चतुर्वर्गफलप्रदा ॥ १ ॥

इति । अथ कराङ्गन्यासौ, यथा कालीतन्त्रे—

अङ्गन्यासकरन्यासौ यथावदभिधीयते । षड्दीर्घभाजा बीजेन प्रणवाद्येन कल्पयेत् ॥ १ ॥

इति । वीरतन्त्रेऽपि— "दीर्घषट्कयुताद्येन प्रणवाद्येन कल्पयेत् ।" तद्यथा— ॐ ह्रां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ॐ ह्रीं तर्जनीभ्यां स्वाहा, इत्यादि । एवं ओं ह्रां हृदयाय नमः, इत्यादि । ॐ क्रां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः, इत्यादिना वा । ततो वर्णन्यासः— अंआंइंईंउंऊंऋंॠंऌंॡं नमः, इति हृदये । एंऐंओंऔंअंअःकंखंगंघं नमः, इति दक्षबाहौ । ङंचंछंजंझंञंटंठंडंढं नमः, इति वामबाहौ । णंतंथंदंधंनंपंफंबंभं नमः, इति दक्षपादे । मंयंरंलंवंशंषंसंहंळंक्षं नमः, इति वामपादे । विरूपाक्षमते तु सबिन्दुरेव न्यासः, तन्त्रे पुनर्निर्बिन्दुः । यथा वीरतन्त्रे— "अंआंइंईंउंऊंऋंॠंऌंॡं वै हृदये न्यसेत्" । इत्यादि ॥ कालीतन्त्रेऽपि— "अआइईउऊऋॠऌॡ वै हृदये न्यसेत् ।" इत्यादि । अथ षोढान्यासः, तदुक्तं वीरतन्त्रे—

केवलां मातृकां कृत्वा मातृकां तारसंपुटाम् । मातृकापुटितं तारं न्यसेत् साधकसत्तमः ॥ १ ॥

श्रीबीजपुटितां तां तु मातृकापुटितं तु तत् । कामेन पुटितां देवीं (तत्पुटं काममेव च ॥२॥

शक्त्या च पुटितां देवीं) शक्तिं च तत्पुटां न्यसेत् । ह्रींद्वन्द्वं च पुनर्न्यस्य ऋॠऌॡ च पूर्ववत् ॥ ३ ॥

मूलेन पुटितां देवीं तत्पुटं मन्त्रमेव च । अनुलोमविलोमेन न्यस्य मन्त्रं यथाविधि ॥ ४ ॥

मूलेनाष्टशतं कुर्याद् व्यापकं तदनन्तरम् । .... ॥

यथा— ॐअंॐ, अंॐअं, श्रींअंश्रीं, अंश्रींअं, एवं तथैव मातृकापुटितम् । एवं कामपुटितां तां तत्पुटितं

यन्त्रं कृत्वा क्वचित् संस्थाप्य मूलविद्यायां सर्वदुष्टपदस्थाने अमुकं अमुकस्य मा भुंक्ष्व मा भुंक्ष्वेति पदं दत्त्वा, पीतोपचारैस्तस्मिन् यन्त्रे देवीमावाह्य पूजयेत्, मुखस्तम्भो भवति । इदमेव यन्त्रं पूर्वोक्तहरिद्रादिद्रव्यैः श्मशानवस्त्रे विलिख्य गुलिकीकृत्य, मण्डूकस्य सजीवस्य मुखे विन्यस्य पीतसूत्रेण तन्मुखं दृढं बद्ध्वा, तं मण्डूकं भूमौ खात्वा तदुपरि पीतवर्णं पूजामण्डपं[1] कृत्वा, तत्र देवीं पीतपुष्पादिभिः पूजयेदुक्तफलसिद्धिर्भवति ॥

चत्वर इत्यादिभि प्रभावत इत्यन्तैर्यन्त्रान्तरमाह— तत्र चत्वर इति दिव्यत्वात्, अयं यन्त्ररचनाप्रकारः, तत्र चतुर्द्वारयुक्तं चतुरस्रं कृत्वा तन्मध्ये अमुकस्य गतिं मतिं मुखं स्तम्भय स्तम्भयेति विलिख्य, मूलविद्यां चतुर्धा विभज्य प्रथमपादमूर्ध्वगत्या पूर्वद्वारान्तं, द्वितीयपादमधोगत्या, पश्चिमद्वारान्तं, तृतीयपादं तिर्यग्गत्या उत्तरद्वारान्तं, चतुर्थं पादं तिर्यग्गत्या दक्षिणद्वारान्तमिति मध्यलिखिताक्षरसमुदायस्य चतुर्दिक्षु विलिख्य, चतुष्पादाग्रेषु चतुरस्रस्य चतुष्कोणेषु पूर्वोक्तं भूबीजं विलिखेदिति पूर्वोक्तद्रव्यैर्यन्त्रं पाषाणे वा पट्टे वा विलिख्य, पीतरज्जुभिर्वेष्टयित्वोपर्यधः पाषाणेन निरुध्य स्थापनात् पूजनाच्चोक्तफलसिद्धिर्भवति ॥

शिलेत्यादिश्लोकाभ्यां पूर्वोक्तस्यैव यन्त्रस्य लेखनद्रव्यविशेषं लेखनी च लेखनसमये कर्तव्यत्वेनोक्तम् । पुनः शिलेत्यादिभिर्ध्रुवमित्यन्तैः पञ्चभिः श्लोकैः पूर्वोक्तयन्त्रे लेखनविशेषेण प्रयोगविशेषमाह— अयमर्थः, तत्र पूर्वोक्तैरेव द्रव्यैः पूर्वोक्तमेव यन्त्रं करपत्रद्वये विलिख्य तच्च स्वरविदर्भितं मध्ये नाम विलिख्य तद्यन्त्रं वृत्तत्रयेणावेष्ट्य तद्बहिश्चतुरस्रं कृत्वा, तद्रेखाचतुष्कोष्ठके वज्राष्टकं कृत्वा, प्रतिवज्रपार्श्वयोः रेफद्वयमिति संभूय रेफषोडशकं सबिन्दुकं विलिख्य, तद्बहिर्वृत्तपञ्चकं कृत्वा तदन्तरालचतुष्टयेऽभ्यन्तराले स्थिरमायाबीजेन संवेष्ट्य, बहिरन्तरालत्रयेऽपि अङ्कुशबीजैर्वेष्टयित्वा, तन्मध्ये मूलविद्यया विदर्भितं साध्यनाम विलिख्य वेष्टयित्वा, वल्मीकमध्ये निःक्षिप्य पाषाणैः पूरयित्वा प्रत्यहं पूजां कारयेत् । राजा स्वकटकैः शत्रुसैन्यं संवेष्ट्य युद्धमारभेत् । विवादकर्ता च विवादं कुर्यात् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥

कृष्णेत्यादिश्लोकाभ्यामेतदुक्तं भवति, तत्रैतदेव यन्त्रं कृष्णवस्त्रे विषरक्तमिलितैः पूर्वोक्तद्रव्यैर्विलिख्य (तन्मध्ये मूलविद्यया विदर्भितं साध्यनाम विलिख्य) मधूच्छिष्टेन दृढं संवेष्ट्य जलमध्ये निःक्षिप्य तत्र दिव्यं कारयेत्, कृतदोषोऽपि विशुद्धो भवति ॥

विषरक्तेनेत्यादिभिः श्लोकैः पूर्वोक्तस्यैव यन्त्रस्य प्रयोग (विशेषमाह— तत्र श्मशानवस्त्रे पूर्वोक्तं यन्त्रं मूलविद्याविदर्भितसाध्यनामगर्भितं विषयुक्तरक्तेन विलिख्य श्मशान) भस्ममृद्भ्यां पुत्तलीं निर्माय तस्या हृदि यन्त्रं निक्षिप्य[2] विद्यां स्मरन् कण्टकैस्तां सर्वाङ्गेषु वेधयेदुक्तफलावाप्तिर्भवति । ततः शत्रुः शीघ्रं म्रियते इति ॥

अथ बगलामुखीस्तोत्रम् । अस्य श्रीबगलामुखीस्तोत्रमन्त्रस्य भगवान्नारद ऋषिः बार्हच्छन्दांसि बगलामुखी देवता स्थिरमाया बीजं, स्वाहा शक्तिः, कीलय कीलकं, मम संनिहितानां दूरस्थानां दुष्टानां विरोधिनां पदजिह्वामुखबुद्धिस्तम्भनार्थे श्रीपरमेश्वरीप्रीत्यर्थे च जपमहं करिष्ये,

मध्येसुधाब्धि मणिमण्डपरत्नवेद्यां सिंहासनोपरिगतां परिपीतवर्णाम् ।
पीताम्बराभरणमाल्यविभूषिताङ्गीं देवीं भजामि धृतमुद्गरवैरिजिह्वाम् ॥ १ ॥

---

१ 'लं' क. पाठः । २ 'विलिप्य' क. पाठः ।

जिह्वाग्रमादाय करेण देवीं वामेन शत्रून् परिपीडयन्तीम् ।
गदाभिघातेन च दक्षिणेन पीताम्बराढ्यां द्विभुजां नमामि ॥ २ ॥

त्रिशूलधारिणीमम्बां सर्वसौभाग्यदायिनीम् । सर्वाभरणशोभाढ्यां देवीं ध्यात्वा प्रपूजयेत् ॥ ३ ॥
पीताम्बरां त्रिनेत्रां च द्विभुजां हाटकोज्ज्वलाम् । शिलापर्वतहस्ताङ्गीं रिपुस्तम्भां मदोत्कटाम् ॥४॥
वैरिनिर्दलनार्थाय स्मरेत्तां बगलामुखीम् । गम्भीरां च मदोन्मत्तां स्वर्णकान्तिसमप्रभाम् ॥ ५ ॥
चतुर्भुजां त्रिनयनां कमलासनसंस्थिताम् । हेमकुण्डलभूषां च पीतचन्द्रार्धशेखराम् ॥ ६ ॥
पीतभूषणभूषां च स्वर्णसिंहासने स्थिताम् । सानन्दमपि देवेशि अरिस्तम्भनकारिणीम् ॥ ७ ॥
मदनस्य रतेश्चैव प्रीतिस्तम्भकरीं पराम् । महाविद्यां महामायां साधकस्य बलप्रदाम् ॥ ८ ॥
यस्याः स्मरणमात्रेण त्रैलोक्यं स्तम्भयेत् क्षणात् । वामे पाशाङ्कुशं च तस्याधस्ताद्वरं शुभम् ॥ ९ ॥
तस्यैवाधःकरे चाक्षसूत्रं च पद्ममुत्तमम् । .... ॥

एवं दक्षिणपाणिक्रमतः पाशाभयाक्षसूत्रपद्मानि ।
केयूराङ्गदकुण्डलभूषां बालां हिमद्युतिसंस्कृतमुकुटाम् ॥ १० ॥
तरुणादित्यप्रतिमां कौशेयांशुकलसनितम्बाम् ।
तन्वीं कल्पद्रुमाधो हेमशिलायां प्रमुदितचित्तोल्लसत्कान्तिम् ॥ ११ ॥
पञ्चप्रेतसमारूढां भक्तजनाविविधकामलीलाम् ।
एवंविधां तां बगलां ध्यायेन्मनसि शुद्धेन्दीवरनीलाम् ॥ १२ ॥

चलत्कनककुण्डलोच्छ्लसितचारुगण्डस्थलां
लसत्कनकचम्पकद्युतिविराजिचन्द्राननाम् ।
गदाहतविपक्षकां कलितलोलजिह्वाञ्चलां
स्मरामि बगलामुखीं विमुखिनां मुखस्तम्भिनीम् ॥ १ ॥
पीयूषोदधिमध्यचारुविलसद्रत्नोज्ज्वले मण्डपे
यः[३] सिंहासनमौलि[गां त्रि]पातितरिपुं[४] प्रेतासनाध्यासिनीम् ।
स्वर्णाभां करपीडितारिरसनां भ्राम्यद्गदाविभ्रमां
नित्यं ध्यायति यान्ति तस्य विलयं सद्योऽम्ब सर्वापदः ॥ २ ॥
मन्त्रस्तावदलं विपक्षदलने स्तोत्रं पवित्रं च ते
यन्त्रं वादिनियन्त्रणं त्रिजगतां जैत्रं च चित्रं च ते ।
मातः श्रीबगलेति नाम ललितं यस्यास्ति जन्तोर्मुखे

१ 'ह्ल' ख. पाठः । २ 'स्विवाङ्' ख. पाठः । ३ 'सत्' ख. पाठः । ४ 'दुभे' ख. पाठः । ५ 'इत्थं' ख. पाठः । ६ 'अयं' ग. पाठः ।

तन्नामग्रहणेन संसदि मुखस्तम्भो भवेद्वादिनाम् ॥ ३ ॥

देवि त्वच्चरणाम्बुजार्चनविधौ[1] यः पीतपुष्पाञ्जलिं[2]

भक्त्या वामकरे निधाय च पुनर्मन्त्री[3] मनोज्ञाक्षरम् ।

पीठध्यानपरोऽथ कुम्भकवशाद्बीजं स्मरेत् पार्थिवं

तस्यामित्रमुखस्य वाचि हृदये जाड्यं भवेत् तत्क्षणात्[4] ॥ ४ ॥

वादी मूकति रङ्कति क्षितिपतिर्वैश्वानरः शीतति

क्रोधी शाम्यति दुर्जनः सुजनति क्षिप्रानुगः खञ्जति ।

गर्वी खर्वति सर्वविच्च जडति त्वन्मन्त्रिणा मन्त्रितः

श्रीनित्ये बगलामुखि प्रतिदिनं कल्याणि तुभ्यं नमः ॥ ५ ॥

दुष्टस्तम्भनमुग्रविघ्नशमनं दारिद्र्यविद्रावणं

गर्वस्तम्भकरं परं मृगदृशां चेतःसमाकर्षणम् ।

सौभाग्यैकनिकेतनं मम दृशोः कारुण्यपूर्णामृतं

मृत्योर्मारणमाविरस्तु पुरतो मातस्त्वदीयं वपुः ॥ ६ ॥

मातर्भञ्जय मद्विपक्षवदनं जिह्वां बलात्कीलय

ब्राह्मीं मुद्रय मुद्रयाशु धिषणामुग्रां गतिं स्तम्भय ।

शत्रूंश्चूर्णय चूर्णयाशु गदया गौराङ्गि पीताम्बरे

विघ्नौघं बगले हर प्रतिदिनं[8] कारुण्यपूर्णेक्षणे ॥ ७ ॥

संकटे चौरसंघे प्रहरणसमये बन्धने वारिमध्ये

विद्यावादे विवादे प्रकुपितनृपतौ दिव्यकाले निशायाम् ।

वश्यत्वे स्तम्भने वा रिपुवधसमये दीर्घमन्त्रे रणे वा

गच्छंस्तिष्ठंस्त्रिकालं यदि पठति शिवं प्राप्नुयादाशु धीरः ॥ ८ ॥

मातर्भैरवि भद्रकालि विजये वाराहि विश्वाश्रये

श्रीविद्ये[12] बगले महेशि समये कामेशि वामे रमे ।

मातङ्गि त्रिपुरे परात्परतरे स्वर्गापवर्गप्रदे

दासोऽहं शरणागतः करुणया विश्वेश्वरि त्राहि माम् ॥ ९ ॥

---

१ 'कृते' ख. पाठः । २ 'लीन् शुद्धं' ख. पाठः । ३ 'मनुं' ख. पाठः । ४ 'वाग्वृदयश्रीस्तम्भो भवेद्वादिनाम्' क. ग. पाठः । ५ 'वीर्यगमनं' क. ग. पाठः । ६ 'च संकी' क. पाठः । ७ 'नाशय' ख. पाठः । ८ 'देवि तीक्ष्ण' ख. पाठः । ९ 'प्रणमतां' ख. पाठः । १० 'संरम्भे चौरसंघे' ख. पाठः । ११ 'निर्जने वा' ख. पाठः । १२ 'नित्ये' ख. पाठः ।

त्वं विद्या परमा त्रिलोकजननी विघ्नौघसंछेदिनी
योषाकर्षणकारिणी च सुमहद्विघ्नौघसंछेदिनी ।
दुष्टोच्चाटनकारिणी जनमनःसंमोहसंदायिनी
जिह्वाकीलनवैभवा विजयते ब्रह्मास्त्रविद्या परा ॥ १० ॥
नित्यं यस्तु मनोहरं स्तवमिमं देव्याः पठेत् सादरं
धृत्वा यन्त्रमिदं तथैव समरे बाहौ करे वा गले ।
राजानो वैरयोषितोऽथ करिणः सर्पा मृगेन्द्राः खगा-
स्ते वै यान्ति विमोहिता रिपुगणा लक्ष्मीः स्थिरा सिद्धयः ॥ ११ ॥
अनुदिनमभिरामं साधको यस्त्रिकालं पठति भुवनमातुः पूज्यते देववर्गैः ।
भवति परमकृत्यं तस्य दृष्ट्यैव लोके भवति परमसिद्धा लोकमाता परा च ॥ १२ ॥
विद्या लक्ष्मीः सर्वसौभाग्यमायुः
पुत्राः संपद्राज्यमिष्टार्थसिद्धिः ।
मातः श्रेयः सर्ववश्यत्वसिद्धिः
प्राप्ता प्राप्ता भूतलेऽस्मिन् नरेण ॥ १३ ॥
यत् कृतं जपसंनाहं गदितं[3] परमेश्वरि । शत्रूणां स्तम्भनार्थाय तद्गृहाण नमोऽस्तु ते ॥१४॥
ब्रह्मास्त्रमिति विख्यातं त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् । गुरुभक्ताय दातव्यं न देयं यस्य कस्यचित् ॥ १५ ॥

इति श्रीरुद्रयामले बगलामुखीस्तोत्रं संपूर्णम् ॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायभगवत्पूज्यपादश्रीगोविन्दाचार्यशिष्य—श्रीभगवच्छङ्कराचार्यशिष्य—श्रीविष्णु-
शर्माचार्यशिष्य—श्रीप्रगल्भाचार्यशिष्य—श्रीविद्यारण्ययतिविरचिते
श्रीविद्यार्णवाख्ये तन्त्रे त्रयोविंशः श्वासः ॥ २३ ॥

---

१ 'प्यरयो मदान्धकारिण.' ख. पाठः । २ 'दाच' क. पाठः । ३ 'दृश्यते यस्य संख्यातं चिन्तनं' क. ग. पाठः ।

बीजं द्वितीयवर्गस्य तृतीयं बिन्दुभूषितम् । चतुर्दशस्वरोपेतं संलिखेत् पृथिवीगतम् ॥ ७ ॥

ठकारेण समावेष्ट्य चतुष्कोणपुटं बहिः । तत्कोणरेखासंसक्तं शूलवज्राष्टकं लिखेत् ॥ ८ ॥

त्रिशूलमध्यरेखासु पृथ्वीबीजानि पार्श्वयोः । अष्टस्वपि च कोणेषु तदेकैकं समालिखेत् ॥ ९ ॥

पृथिव्यान्तरपार्श्वे च मातृकोपरि मण्डलम् । आवेष्ट्य च ततः पश्चाद्बाह्ये स्थिरमायया ॥ १० ॥

निरोध्याङ्कुशबीजेन नादसंमिलिताङ्घ्रिणा । लिखेत् पूर्वोक्तमावेष्ट्य ठकारं बगलामुखीम् ॥ ११ ॥

बगलामुखीं तद्विद्याम् ।

पाषाणपट्टे वाथ पटे हरिद्रोन्मत्ततालके । गर्भस्तम्भं गतिस्तम्भं लिखित्वा गाढमाक्रमेत् ॥ १२ ॥

विवादव्यतिरिक्तेषु स्तम्भनकृत्येषु प्रोक्तं यन्त्रं पटे वा पाषाणे विलिख्य अथ ऊर्ध्वं स पाषाणेन निरुध्य स्थापयित्वा तत्र देवीं पूजयेत् । विवादे तु वक्ष्यमाणविधिं कुर्यात् ।

विवादे यन्त्रमालिख्य भूर्जे तैरेव वस्तुभिः । कुम्भकारस्य चक्रस्थां भ्रमन्तीं विपरीतगाम् ॥ १३ ॥

मृत्तिकां समुपादाय वृषभं कारयेत् ततः । यन्त्रं तदुदरे न्यस्य तालकेन विलिख्य च ॥ १४ ॥

तन्नासायां विनिक्षिप्य पीतरज्जुं निजे गृहे । अर्चयित्वा चतुष्कोणे नित्यं पीतोपचारकैः ॥ १५ ॥

दुष्टस्य स्तम्भयत्येव मुखं वाचस्पतेरपि । .... ॥

इति । अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— तत्र ऊर्ध्वाधोमस्तकमोंकारद्वयमालिख्य तत्पार्श्वगतमन्योन्यसंमुखमोंकारद्वयमित्येवमोंकारचतुष्टयं विलिख्य, तन्मध्ये साध्यनामालिख्य ओंकारयोरन्योन्यसंमुखयोः पार्श्वद्वये ग्लौं इति धराबीजं विलिख्यैतत्सर्वं वृत्तेन संवेष्ट्य, तद्बहिः पुनर्वृत्तं कृत्वा वृत्तयोरन्तराले मूलं विलिख्य, तद्बहिरष्टकोणं कृत्वा तेष्वाग्नेयादिविदिक्स्थकोणचतुष्टयगतरेखाष्टके प्रतिरेखमेकमेकं वज्रमिति वज्राष्टकं विधाय, दिग्गतकोणचतुष्टयस्थरेखाष्टके त्रिशूलाष्टकं कृत्वा, त्रिकोणोदरेषु त्रिशूलमध्यरेखासु त्रिशूलपार्श्वेषु च प्रागुक्तं धराबीजं विलिख्य, वज्रयुक्तचतुरस्रस्य कोणपार्श्वेषु च तदेव बीजं विलिख्याष्टकोणाद्बहिर्वृत्तचतुष्टयं कृत्वा, तदन्तरालवीथीत्रये सर्वाभ्यन्तरवीथ्यां मातृकया संवेष्ट्य तद्बाह्यवीथ्यां स्थिरमायाबीजेन ह्लींकारेण तद्बाह्यवीथ्यां क्रोमित्यङ्कुशबीजेन संवेष्टयेदिति प्रोक्तविधिना प्रोक्तद्रव्यैर्विलिख्य विनियोगात् प्रोक्तफलसिद्धिर्भवति ॥ तथा—

दृढं खर्परमादाय श्मशानस्थमधोमुखम् । वामहस्ते समावेश्य[1] तदङ्गारं तु दक्षिणे ॥ १६ ॥

अङ्गारं 'कोइला' इति भाषा ।

अभिमन्त्र्य ठकारेण सप्तधा कृतपूरकः । तस्योदरगतं बीजं वलयाकारमालिखेत् ॥ १७ ॥

साध्यं मध्ये च षष्ठ्यन्तं तन्मुखं स्तम्भयेति च । पृथ्वीबीजानि चत्वारि व्यस्तशीर्षाणि संलिखेत् ॥ १८ ॥

ततः परं प्रकुर्वीत यन्त्रं देवेशि पूर्ववत् । साध्यसंबोधनं कृत्वा षष्ठ्यन्तं साधकं लिखेत् ॥ १९ ॥

मा भुञ्जेति पदं पश्चात्तद्वदाम्रेडितान्वितम् । पूजयेत् पीतपुष्पाद्यैर्मुखस्तम्भोऽयमुत्तमः ॥ २० ॥

पूर्वद्रव्यैः श्मशानोत्थवसने व्यक्तमालिखेत् । भेकस्य वदने क्षिप्त्वा कीलयेत् पीततन्तुभिः ॥ २१ ॥

क्षिप्त्वा क्षोण्यां यजेत् पुष्पैः पीतवर्णैस्तु मण्डले । अनुस्वाराद्वि मन्त्रस्य स्फुटमुच्चारमाचरेत् ॥ २२ ॥

---

१ 'मावेशात्' ख. पाठः ।

पूरकस्य प्रयोगेण प्रयोगः प्रत्ययावहः । चत्वारः पादानालिख्य भग्नत्वात् कुब्जतां गतान् ॥२३॥

भग्नत्वात् त्रुटितत्वाच्चतुर्धा विभक्तत्वादित्यर्थः ।

अन्योन्यमिलितत्वेन तं चोर्ध्वाधः समन्ततः । वामदक्षिणसंबन्धं द्वौ पादौ तस्य कल्पयेत् ॥२४॥

आलिखेन्नाम षष्ठ्यन्तं गतिं च स्तम्भयेति च । मध्ये लिखित्वा संलिख्य पृथ्वीबीजानि चाग्रतः ॥२५॥

पादाग्रेष्वित्यर्थः । अग्रेषु शाखा इति च । 'अग्रतः पादशाखान्ते परं मध्ये तु संलिखेत्'। पादाभ्यां चतुरस्रं प्राप्यते इति सांप्रदायिकाः ।

पटे पाषाणपट्टे वा प्रोक्तैश्चैव त्रिभिस्त्रिभिः । प्राग्वत् संपुटयोगेन बद्ध्वा पीतगुणैर्दृढैः ॥ २६ ॥

गतिस्तम्भो भवत्येवं यन्त्रस्यास्य प्रभावतः । शिलातालहरिद्राभिर्मेषमूत्रसमन्वितैः ॥ २७ ॥

कोकिलाक्षस्य लेखिन्या निजरक्तपटे लिखेत् । साध्यस्य नाम षष्ठ्यन्तं कुम्भकेन च वायुना ॥२८॥

स्तम्भनं नात्र संदेहः सप्ताहाज्जायते ध्रुवम् । शिलातले हरिद्राभिः करपत्रयुगे लिखेत् ॥ २९ ॥

कोकिलस्य च लेखिन्या स्तम्भने रिपुनाम वा । त्रिकोणैः सुसमावेष्ट्य तद्बाह्ये पार्थिवं पुरम् ॥३०॥

वज्राष्टकैः समोपेतं रेफषोडशसंयुतम् । मायाबीजेन संवेष्ट्य चाङ्कुशेन निरोधितम् ॥ ३१ ॥

तद्योगं योजयित्वा तु कटकैर्वलयेत् ततः । क्षिप्त्वा वल्मीकमध्ये तु पाषाणैस्तत्र पूरयेत् ॥ ३२ ॥

पश्चात् समारभेद्युद्धं विवादं वापि कारयेत् । गतिस्तम्भो मनःस्तम्भो वाचां स्तम्भस्तथैव च ॥ ३३ ॥

जिह्वास्तम्भो विवादे च परास्तो जायते ध्रुवम् । कृष्णकर्पटके यन्त्रं विषरक्तेन संलिखेत् ॥ ३४ ॥

विद्याविदर्भितं नाम जलमध्ये विनिक्षिपेत् । सिक्थकेन भृशं वेष्ट्य दिव्यस्तम्भनमुत्तमम् ॥३५॥

स्तम्भयेत् पञ्च दिव्यानि नात्र कार्या विचारणा । अभिन्नं तु तमेवं तु अनेन विधिना भवेत् ॥३६॥

त्रिषु स्थानेषु कर्तव्यं त्रिकोणमायसे लिखेत् । शिखिपिच्छेन तन्मध्ये नाम विद्याविदर्भितम् ॥३७॥

तद्बाह्ये चाग्निबीजेन भावशुद्धोऽपि यो नरः । विषरक्तेन संलिख्य कर्पटे तु श्मशानके ॥ ३८ ॥

विदर्भितं यस्य नाम श्मशाने भस्ममृत्तिकाम् । गृहीत्वा चाकृतिं कृत्वा यन्त्रं तद्धृदि संक्षिपेत् ॥३९॥

कण्टकैर्वेधयेत् प्राज्ञः स्मृत्वा विद्यां पुनः पुनः । वेधिते प्रभवत्यस्य दुःखं स्यादतिवेदना ॥ ४० ॥

सर्वाङ्गैर्म्रियते विद्धः शूलैश्चैव सुदारुणैः । ब्रह्मास्त्रं त्रिषु लोकेषु दुर्लभं त्रिदशैरपि ॥ ४१ ॥

गोपनीयं प्रयत्नेन न देयं यस्य कस्यचित् । गुरुभक्ताय दातव्यं वत्सरार्धोषिताय च ॥ ४२ ॥

इति । दृढमित्यादिभिरुत्तम इत्यन्तैः पञ्चभिः श्लोकैर्यन्त्रान्तरमाह— तत्र श्मशानस्थमधोमुखं खर्परमादाय तद्वामहस्ते निधाय दक्षिणहस्तेन श्मशानाङ्गारं गृहीत्वा तद्द्वयं ठकारेण सप्तधाभिमन्त्र्य, तस्मिन् खर्परे तेनाङ्गारेण वृत्तं कृत्वा तन्मध्ये स्थिरमायाबीजं विलिख्य, तन्मध्ये अमुकस्य मुखं स्तम्भयेति विलिख्य बीजपरितः पूर्वोक्तं बीजं चतुर्दिक्षु मध्यबीज (*) तद्बहिरष्टकोणादि सर्वं पूर्वोक्तं

---

१ 'कृत्वोर्ध्वा' ख. पाठः । २ 'लिप्य······श्रिषु' ग. पाठः । ३ 'श्रिपु' ग. पाठः । ४ 'ठकारैः' ख. पाठः
५ 'त्रिधाङ्कुश' ख. पाठः । ६ 'वेष्ट' क. पाठः । ७ 'लिखेत्' क. पाठः । * अत्र त्रुटिरस्तीति अनुमीयते ।

कामम् । एवं शक्तिपुटितां तां तत्पुटितां शक्तिं न्यसेत् । तथा ह्रींक्लींपुटितां तां तु मातृकापुटितं द्वयम् । तथा क्रांश्रांलंलं च पूर्ववत् । एवं मन्त्रपुटितां मातृकां मातृकापुटितं मनुं । पुनरनुलोमविलोमेन मन्त्रं मातृकास्थाने न्यस्य मूलेनाष्टोत्तरशतेन व्यापकं कुर्यात् । एतन्न्यासस्ताराया अपि बोद्धव्यः । "इति गुप्तेन दुर्गाया अङ्गषोढा प्रकीर्तिता । तारायाः कालिकायाश्च तन्मुख्याश्च तथापरा ॥ कृतेऽस्मिन् न्यासवर्ये च सर्वपापं प्रणश्यति" । ततस्तत्त्वन्यासः— मनुं त्रिखण्डं विधाय प्रथमखण्डान्ते ॐ आत्मतत्त्वाय स्वाहा, पादादिनाभिपर्यन्तम् । द्वितीयान्ते ॐ विद्यातत्त्वाय स्वाहा, नाभ्यादिहृदयान्तम् । तृतीयखण्डान्ते ॐ शिवतत्त्वाय स्वाहा, हृदयादिशिरःपर्यन्तम् ॥ तदुक्तं स्वतन्त्रे—

मूलविद्यात्रिखण्डान्ते प्रणवाद्यैर्यथाविधि । आत्मविद्याशिवैस्तत्त्वैर्न्यासं तत्र समाचरेत् ॥ १ ॥

इति । अथ बीजन्यासः । तदुक्तं कुमारीकल्पे—

ब्रह्मरन्ध्रे भ्रुवोर्मध्ये ललाटे नाभिदेशके । गुह्ये वक्त्रे च सर्वाङ्गे सप्तबीजं क्रमान्न्यसेत् ॥

तद्यथा— आद्यबीजं ब्रह्मरन्ध्रे । द्वितीयं बीजं भ्रूमध्ये । तृतीयं बीजं ललाटे । चतुर्थं बीजं नाभौ । पञ्चमं बीजं गुह्ये । षष्ठबीजं वक्त्रे । सप्तमबीजं सर्वाङ्गे । एतत् त्रयं काम्यम् । मूलेन सप्तधा व्यापकं कृत्वा यथाविधि मुद्रां प्रदर्शयेत् ॥ तदुक्तं भैरवीतन्त्रे— "पञ्चधा नवधा वापि मूलेन सप्तधा तथा ।" स्वतन्त्रेऽपि— "मूलेन व्यापकं न्यासं नवधा कारयेद्बुधः" । ततो देवीं ध्यायेत् । तद्यथा कालीतन्त्रे—

करालवदनां घोरां मुक्तकेशीं चतुर्भुजाम् । कालिकां दक्षिणां दिव्यां मुण्डमालाविभूषिताम् ॥१॥
सद्यश्छिन्नशिरःखड्गवामाधोर्ध्वकराम्बुजाम् । अभयं वरदं चैव दक्षिणाधोर्ध्वपाणिकाम् ॥ २ ॥
महामेघप्रभां श्यामां तथा चैव दिगम्बराम् । कण्ठावसक्तमुण्डालीगलद्रुधिरचर्चिताम् ॥ ३ ॥
कर्णावतंसतानीतशवयुग्मभयानकाम्[1] । घोरदंष्ट्रां करालास्यां पीनोन्नतपयोधराम् ॥ ४ ॥
शवानां करसंघातैः कृतकाञ्चीं हसन्मुखीम् । सृक्कद्वयगलद्रक्तधाराविस्फुरिताननाम् ॥ ५ ॥
घोररावां महारौद्रीं श्मशानालयवासिनीम्[2] । (बालार्कमण्डलाकारलोचनत्रितयान्विताम्) ॥६॥
दन्तुरां दक्षिणव्यापिमुक्तालम्बिकचोच्चयाम् । शवरूपमहादेवहृदयोपरि संस्थिताम् ॥ ७ ॥
शिवाभिर्घोररावाभिश्चतुर्दिक्षु समन्विताम् । महाकालेन च समं विपरीतरतातुराम् ॥ ८ ॥
सुखप्रसन्नवदनां स्मेराननसरोरुहाम् । एवं संचिन्तयेत् कालीं श्मशानालयवासिनीम् ॥ ९ ॥

शिवयुग्मेति, घोरकर्णावतंसेति, प्रेतकर्णपूरेति च, "शकुन्तपक्षसंयुक्तबाणकर्णविभूषणाम्" इति । "विगतासुकिशोराभ्यां कृतकर्णावतंसिनीमिति" पठनादुभयमेव पाठः ॥ ध्यानान्तरं स्वतन्त्रे—

अञ्जनाद्रिप्रभां देवीं करालवदनां शिवाम् । मुण्डमालावलीकीर्णां मुक्तकेशीं स्मिताननाम् ॥ १ ॥
महाकालहृदम्भोजस्थितां पीनपयोधराम् । विपरीतरतासक्तां घोरदंष्ट्रां शवैः सह ॥ २ ॥
नागयज्ञोपवीताढ्यां चन्द्रार्धकृतशेखराम् । सर्वालङ्कारसंयुक्तां मुण्डमालाविभूषिताम् ॥ ३ ॥
मृतहस्तसहस्रैस्तु बद्धकाञ्चीं दिगंशुकाम् । शिवाकोटिसहस्रैस्तु योगिनीभिर्विराजिताम्[4] ॥ ४ ॥

---

१ 'गुह्ये' ख. पाठः । २ 'विराजिताम्' ख. पाठः । ३ 'रूपां' ख. पाठः । ४ 'बाला' ख. पाठः

रक्तपूर्णमुखाम्भोजां मद्यपानप्रसक्तिकाम् । वह्न्यर्कशशिनेत्रां तु रक्तविस्फुरिताननाम् ॥ ५ ॥
विगतासुकिशोराभ्यां कृतकर्णावतंसिनीम् । कण्ठावसक्तमुण्डालीगलद्रुधिरचर्चिताम् ॥ ६ ॥
श्मशानवह्निमध्यस्थां ब्रह्मकेशववन्दिताम् । सद्यश्छिन्नशिरःखड्गवराभीतिकराम्बुजाम् ॥ ७ ॥

इति ध्यात्वा, मानसोपचारैः संपूज्य अर्घ्यस्थापनं कुर्यात् । यथा— स्ववामे भूमौ 'हुमिति' अर्घ्यस्थापनीयगर्भं त्रिकोणं विलिख्य, तत्रार्घ्यपात्रं संस्थाप्य मूलेन शुद्धजलादिना शंखादिपात्रमापूर्य 'ॐ ह्रां हृदयाय नमः' इत्यादिषडङ्गमन्त्रैरग्नीशासुरवायुषु, अग्रे ॐ ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् । चतुर्दिक्षु ह्रः अस्त्राय फट्, इत्यभ्यर्च्य, तदुपरि मत्स्यमुद्रयाच्छाद्य, तदुपरि मूलमन्त्रं दशधा जप्त्वा धेनुमुद्रया अमृतीकृत्य, अस्त्रेण संरक्ष्य भूतिनीयोनिमुद्रे प्रदर्श्य, तज्जलं प्रोक्षणीपात्रे किञ्चिञ्चिक्षिप्य, तेनोदकेनात्मानं स्वपूजोपकरणं चाभ्युक्ष्य पीठपूजामारभेत् । अस्याः पूजायन्त्रम्— आदौ विन्दुं स्वबीजं भुवनेश्वरीं च विलिख्य, ततस्त्रिकोणं तद्बाह्ये त्रिकोणचतुष्टयं वृत्तमष्टदलं पद्मं पुनर्वृत्तं चतुर्द्वारात्मकं भूगृहं यन्त्रमारभेत् । ततः पीठपूजा, कुमारीकल्पे—

पीठपूजां ततः पश्चादाधारशक्तिपूर्वकम् । प्रकृतिं कमठं चैव शेषं पृथ्वीं तथैव च ॥ १ ॥
सुधाम्बुधिं मणिद्वीपं चिन्तामणिगृहं तथा । श्मशानं पारिजातं च तन्मूले रत्नवेदिकाम् ॥ २ ॥
तस्योपरि मणेः पीठं न्यसेत् साधकसत्तमः । चतुर्दिक्षु मुनीन् देवान् शिवाश्च शवमुण्डकान् ॥३॥

'धर्माधर्मादीश्चे'त्यादि ॥ ततः पीठन्यासोक्ताधारशक्त्यादि ह्रीं ज्ञानात्मने नमः इत्यन्तं संपूज्य, केसरेषु पूर्वादितः "इच्छाज्ञानक्रियाश्चैव कामिनी कामदायिनी । रती रतिप्रियानन्दा मध्ये चैव मनोन्मनी" ॥ सर्वत्र प्रणवादिनमोऽन्तेन पूजयेत् । तदुपरि "ह्सौः सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमः" पीठस्योत्तरे गुरुपूजा । पुनर्ध्यात्वा पुष्पाञ्जलावानीय मूलमन्त्रकल्पितमूर्तौ आवाहयेत् । "देवेशि भक्तिसुलभे परिवारसमन्विते । यावत्त्वां पूजयिष्यामि तावत्त्वं सुस्थिरा भव" ॥ ततो मूलमुच्चार्य "अमुके देवि इहावह २ इह तिष्ठ २ इह सन्निधेहि २ इह संनिरुध्यस्व २" । ततो हुमित्यवगुण्ठ्य अङ्गमन्त्रैः सकलीकृत्य, धेनुमुद्रया अमृतीकृत्य, परमीकरणमुद्रया परमीकृत्य, भूतिनीयोनिमुद्रे प्रदर्श्य प्राणप्रतिष्ठां विधाय मूलेन पाद्यादिभिः पूजयेत् । मूलमुच्चार्य अमुकदेवतायै एतत्पाद्यं नमः । इदमर्घ्यं स्वाहा । इदमाचमनीयं स्वधा । स्नानीयं निवेदयामि । पुनराचमनीयं स्वधा । एष गन्धो नमः । एतानि पुष्पाणि वौषट् । ततो मूलेन पुष्पाञ्जलिं दत्त्वा मूलमुच्चार्य एष दीपो नमः । ततो घण्टां संपूजयेत्— 'ॐ जगद्ध्वनि मन्त्रमातः स्वाहा' इति घण्टां संपूज्य वादयन् धूपं दत्त्वा दीपं दृष्टिपर्यन्तं दद्यात् । ततो मूलेन पुष्पाञ्जलित्रयं दत्त्वा यथोपपन्नं नैवेद्यं दद्यात् ॥

ततः आवरणपूजामारभेत् । ततः "अमुके देवि आवरणं ते पूजयामि" इत्याज्ञां गृहीत्वा, केसरेषु अग्निकोणे ॐ ह्रां हृदयाय नमः । ईशाने ॐ ह्रीं शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्ये ॐ ह्रूं शिखायै वषट् । वायौ ॐ ह्रैं कवचाय हुं । आग्नेये ॐ ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् । चतुर्दिक्षु ॐ ह्रः अस्त्राय फट् । ततो बहिः षट्कोणे ॐ काल्यै नमः, एवं कपालिन्यै०, कुल्लायै०, कुरुकुल्लायै०, विरोधिन्यै०, विप्रचित्तायै नमः उग्रायै०, उग्रप्रभायै०, दीप्तायै०, (इत्यन्तत्र्यस्रे । नीलायै०, घनायै०, बलाकायै०, इति द्वितीयत्र्यस्रे । मात्रायै०, मुद्रायै०) मितायै नमः इति तृतीयत्र्यस्रे । "सर्वाः श्यामा असिकरा मुण्डमालाविभूषणाः । तर्जनीं वामहस्तेन धारयन्त्यः शुचिस्मिताः ॥ दिगम्बरा हसन्मुख्यः

स्वस्वभर्तृसमन्विताः ।" इति ध्यात्वार्चयेत् ॥ ततोऽष्टपत्रेषु पूर्वादिक्रमेण ॐ ब्राह्म्यै नमः, एवं नारायण्यै०, माहेश्वर्यै०, चामुण्डायै०, कौमार्यै०, अपराजितायै०, वाराह्यै०, नारसिंह्यै० । ततो गन्धादिभिः संपूज्य, पत्राग्रे असिताङ्गादिभैरवान् पूजयेत् । ततो मूलेन पुष्पाञ्जलित्रयं दद्यात् । ततः पाद्यादिना देव्या दक्षिणे भागे महाकालं पूजयेत् ॥ कुमारीकल्पे— "देव्याश्च दक्षिणे भागे महाकालं प्रपूजयेत्" । "ह्रूंक्षौंयांरांलांवांह्रांक्रों महाकालभैरव सर्वविघ्नान् नाशय २ ह्रींश्रींफट्स्वाहा" । अनेन पाद्यादिभिराराध्य त्रिस्तर्पयित्वा मूलेन देवीं पञ्चोपचारैः पूजयेत् । तथाच कालीतन्त्रे— "महाकालं यजेद्यत्नात् पश्चाद् देवीं प्रपूजयेत्" । ततो देवीं ध्यायेत् । ततो यथाशक्ति जपित्वा गुह्यत्यादिना जपं देव्या वामहस्ते समर्पयेत् । ततः स्तुत्वा प्रदक्षिणीकृत्याष्टाङ्गं प्रणामं कुर्यात् । श्रीजगन्मङ्गलं नाम कवचं पठेत् । ततस्तत्तेजः पुष्पेण सार्धं हृदि आरोपयेत् । (ततो नैवेद्यं निवेदयित्वा) तन्नैवेद्यं किञ्चित् "उच्छिष्टचण्डालिन्यै नमः" इत्यैशान्यां दिशि दत्त्वा शेषं शिष्टेभ्यो दद्यात् । किञ्चित् स्वीकृत्य पादोदकं किञ्चित् पीत्वा, निर्माल्यं धृत्वा यथेच्छं विहरेदिति । ततो मूलेनाष्टोत्तरशताभिमन्त्रितं "पुष्पं च चन्दनं धृत्वा त्रैलोक्यं वशमानयेत् । सर्वसिद्धियुतो भूत्वा भैरवो वत्सराद्भवेत्" ॥ इति । अस्य पुरश्चरणं लक्षद्वयजपः । तत्क्रमस्तु कालीतन्त्रे—

लक्षमेकं जपेद्विद्यां हविष्याशी दिवा शुचिः । रात्रौ ताम्बूलपूरास्यः शय्यायां लक्षमानतः ॥१॥

इति । व्यवस्थामाह स्वतन्त्रतन्त्रे—

दिवा लक्षं शुचिर्भूत्वा हविष्याशी जपेन्नरः । ततस्तस्य दशांशेन हविषाग्नौ समर्पयेत् ॥ १ ॥

इति । अत्राङ्गस्य कालान्तरमाह, नीलसारस्वततन्त्रे— "लक्षमेकं जपेन्मन्त्रं हविष्याशी दिवा शुचिः । अशुचिश्च तथा रात्रौ लक्षमेकं तथैव च ॥ दशांशं होमयेन्मन्त्री दशांशमभिषेचयेत् ।" इति सांप्रदायिकाः । वस्तुतस्तु कुमारीकल्पे—

लक्षमेकं जपेन्मन्त्री हविष्याशी दिवा शुचिः । रात्रौ ताम्बूलपूरास्यः शय्यायां लक्षमानतः ॥ १ ॥
एवं लक्षद्वयं जप्त्वा तद्दशांशेन मन्त्रवित् । अयुतं होमयेत् देवि दिवारात्रिप्रभेदतः ॥ २ ॥

इति दर्शनाद् दिवा लक्षं जप्त्वा तद्दशांशहोमं कुर्यात् । रात्रौ लक्षं जपित्वा रात्रावेव तद्दशांशहोमं कुर्यात्, इति रहस्यार्थः ॥ अत्र मन्त्रभेदाः—

वर्गाद्यं वह्निसंयुक्तं रतिबिन्दुसमन्वितम् । एकाक्षरो महामन्त्रः सर्वकामफलप्रदः ॥
त्रिगुणस्तु विशेषेण सर्वशास्त्रप्रबोधकः । .... ॥

पूजादिकं तु—प्रातःकृत्यादिप्राणायामान्तं कर्म विधाय पूर्वोक्ता ऋषिच्छन्दोदेवता विन्यस्य वर्णन्यासं कृत्वा कराङ्गन्यासं कुर्यात् । तद्यथा— ॐ क्रां अङ्गुष्ठाभ्यामित्यादि । एवं क्रां हृदयायेत्यादि कल्पयेत् । एवं— "षडङ्गानि मनोरस्य जातियुक्तानि देशिकः" । अन्यत्सर्वं पूर्ववत् । अनयोः पुरश्चरणं लक्षजपः । तथा च सिद्धेश्वरीतन्त्रे—

एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं लक्षमेकं विधानतः । तद्दशांशं विधानेन होमयेत् साधकोत्तमः ॥ १ ॥
मायाद्वयं कूर्चयुग्मं ऐन्द्रान्तं मादनत्रयम् । मायाबिन्द्वीश्वरयुतं दक्षिणे कालिके पदम् ॥ २ ॥
संहारक्रमयोगेन बीजसप्तकमुद्धरेत् । एकविंशाक्षरो मन्त्रस्ताराद्यः कालिकामनुः ॥ ३ ॥

---

१ 'स्वस्ववाहनभूषिताः' ख. पाठः ।

ऋग्रस्य समीपे येन्द्रं रेफमित्यर्थः । तेन प्रणवं मायाद्वयं कूर्चयुग्मं निजबीजद्वयं दक्षिणेकालिके निजबीजत्रयं कूर्चद्वयं मायाद्वयमित्येकविंशत्यक्षरः । अस्य पूजादिकं दक्षिणावत् । पुरश्चरणं तु लक्षजपः । होमस्तु तद्दशांशतः ।

स्वाहान्तश्च त्रयोविंशाक्षरोऽयं मनुराजकः । स्वाहां विनैकविंशत्यक्षरः कामप्रदो मनुः ॥ ४ ॥

विंशत्यर्णा महाविद्या स्वाहाप्रणववर्जिता । ध्यानपूजादिकं सर्वं दक्षिणावदुपाचरेत् ॥ ५ ॥

इति । स्वतन्त्रे—

प्रणवं पूर्वमुद्धृत्य हृल्लेखाबीजमुद्धरेत् । रतिबीजं समुद्धृत्य पपश्चमं भगान्वितम् ॥ १ ॥

ठद्वयेन समायुक्ता विद्याराज्ञी प्रकीर्तिता । .... ॥

रतिबीजं निजबीजम् । तथाच चामुण्डातन्त्रे— 'रत्याद्या कालिका पातु द्वाविंशाक्षररूपिणी, इति कवचे प्रतिपादितम् । तेन प्रणवो माया निजबीजं पपश्चममेकारयुक्तं वह्निवल्लभा ।

अस्य पूजा— प्रातःकृत्यादिप्राणायामान्तं विधाय ऋष्यादिन्यासं कुर्यात् । अस्य मन्त्रस्य भैरव ऋषिः, विराट् छन्दः, सिद्धिकाली ब्रह्मरूपा त्रिभुवनेश्वरी देवता, निजबीजं बीजं, लज्जा शक्तिः । वर्णन्यासकराङ्गन्यासौ च दक्षिणावत् । ध्यानं तु—

खड्गोद्धिन्नेन्दुबिम्बस्रवदमृतरसाप्लाविताङ्गी त्रिनेत्रा
सव्ये पाणौ कपालाद्गलदसृजमथो मुक्तकेशी पिबन्ती ।
दिग्वस्त्रा बद्धकाञ्ची मणिमयमुकुटाद्यैर्युता दीप्तजिह्वा
पायान्नीलोत्पलाभा रविशशिविलसत्कुण्डलालीढपादा ॥

एवं ध्यात्वा पूजादिकं दक्षिणावत् कुर्यात् । पुरश्चरणं त्वेकविंशतिसहस्रजपः । तदुक्तं कालीतन्त्रे—

जपेद्विंशतिसाहस्रं सहस्रैकेन संयुतम् । होमयेत् तद्दशांशेन मृदुपुष्पेण मन्त्रवित् ॥ १ ॥

इति । प्रकारान्तरं विश्वसारे—

मूलबीजं ततो माया लज्जाबीजं ततः परम् । महाविद्या महाकाल्या महाकालेन भाषिता ॥ १ ॥

वर्गाद्यं वह्निसंयुक्तं रतिबिन्दुसमन्वितम् । एतत्त्रयं क्रमेणैव तदन्ते वह्निवल्लभा ॥ २ ॥

निजबीजत्रयं फट् वह्निवल्लभा (३) निजबीजत्रयं कूर्चबीजं लज्जा पुनस्तान्येव वह्निवल्लभा (४) । वाग्भवं नमः मूलबीजं पुनस्तदेव कालिकायै वह्निवल्लभा (५) ।

अस्य पूजाप्रयोगः— प्रातःकृत्यादिप्राणायामान्तं विधाय ऋष्यादिन्यासं कुर्यात्, अस्यैकादशाक्षरस्य दक्षिणामूर्तिः ऋषिः, पङ्क्तिः छन्दः, कालिका देवता, शिरोमुखहृदयेषु ऋषिच्छन्दोदेवता विन्यस्य ध्यायेत् । तथा—

चतुर्भुजा कृष्णवर्णा मुण्डमालाविभूषिता । खड्गं च दक्षिणे पाणौ बिभ्रतीन्दीवरद्वयम् ॥ १ ॥

कर्त्रीं च खर्परं चैव क्रमाद्वामे सुबिभ्रती । द्यां लिखन्ती जटामेकां बिभ्रती शिरसा द्वयीम् ॥ २ ॥

मुण्डमालाधरा शीर्षे ग्रीवायामपि चापराम् । वक्षसा नागहारं च बिभ्रती रक्तलोचना ॥ ३ ॥

---

१ 'खण्ड' ख. पाठः

कृष्णवस्त्रधरा रुद्यां व्याघ्राजिनसमन्विता । वामपादं शवहृदि संस्थाप्य दक्षिणं पदम् ॥ ४ ॥
विलाप्य सिंहपृष्ठे तु लेलिहाना शवद्वयम् । साट्टहासा महाघोररावयुक्ता सुभीषणा ॥ ५ ॥

इति । एवं ध्यानम् । अन्यत्सर्वं दक्षिणावत् । पूर्वोक्तानां मन्त्राणां च सर्वं दक्षिणावद्बोद्धव्यम् । अस्य पुरश्चरणं लक्षद्वयजपः । अन्यासां मन्त्रवर्णसंख्यलक्षजपः । तदुक्तं तत्रैव—

लक्षद्वयं जपेद्विद्यां पुरश्चरणकर्मणि । अन्यासां वर्णलक्षं तु कथितं पद्मयोनिना ॥ १ ॥

इति । भेदास्तु— (१) निजबीजं कूर्चबीजं माया दक्षिणेकालिके वह्निवल्लभा । (२) निजबीजं कूर्चं लज्जा दक्षिणेकालिके फट् । (३) मूलबीजद्वयं कूर्चद्वयं लज्जाद्वयं दक्षिणेकालिके पूर्वषड्बीजानि वह्निवल्लभा । (४) निजबीजं वह्निवल्लभा । (५) निजबीजद्वयं कूर्चद्वयं लज्जाद्वयं वह्निवल्लभा । (६) मूलबीजं कूर्चं लज्जा वह्निसुन्दरी । (७) मूलबीजं दक्षिणेकालिके वह्निवल्लभा । (८) निजबीजं कूर्चं माया पुनस्तान्येव वह्निवल्लभा । (९) मूलद्वयं कूर्चद्वयं मायाद्वयं पुनस्तान्येव वह्निवल्लभा । (१०) मूलत्रयं कूर्चद्वयं लज्जाद्वयं पुनस्तान्येव वह्निवल्लभा । (११) हृदयं वाग्भवं मूलद्वयं कालिकायै ठद्वयं । (१२) हृदयं पाशद्वयं अङ्कुशद्वयमस्त्रं वह्निजाया कालि कालिके दीर्घतनुच्छदं भुवनेशी कूर्चमस्त्रम् । (१३) लज्जाबीजं क्रोधमस्त्रं । एतासां पूजादिकं सर्वं दक्षिणावत् ॥ एषां पूजा— प्रातःकृत्यादि-प्राणायामान्तं कर्म विधाय ऋष्यादिन्यासं कुर्यात् । एषां दक्षिणामूर्तिर्ऋषिः पङ्क्तिश्छन्दः दक्षिणाकाली देवता, अन्यत् सर्वं दक्षिणावद्बोद्धव्यम् । अस्यास्तु पुरश्चरणं लक्षजपः । एतासां पूजायन्त्रं कालीतन्त्रे—

आदौ त्रिकोणं विन्यस्य त्रिकोणं तद्बहिर्न्यसेत् । ततो वै विलिखेन्मन्त्री त्रिकोणत्रयमुत्तमम् ॥१॥
ततो वृत्तं समालिख्य लिखेदष्टदलं ततः । वृत्तं विलिख्य विधिवल्लिखेद्भूपुरमेककम् ॥ २ ॥

इति । कुमारीकल्पे— "मध्ये तु बैन्दवं चक्रं बीजमायाविभूषितम्" इति । यन्त्रनिर्माणपात्रं मुण्ड-मालातन्त्रे—

ताम्रपात्रे कपाले वा श्मशानकाष्ठनिर्मिते । शनिभौमदिने वापि शरीरे मृतसंभवे ॥
स्वर्णरूप्येऽथवा लोहे चक्रं कार्यं विधानतः । .... ॥

इति । एतासां प्रमाणं विश्वसारतन्त्रे—

अथ पञ्चाक्षरीं विद्यां शृणुष्व कमलानने । प्रजापतिं समुद्धृत्य वह्न्यारूढं प्रजापतिम् ॥ १ ॥
चतुर्थस्वरसंयुक्तं नादबिन्दुविभूषितम् । द्विगुणं च ततः कृत्वा ङेन्तं च कालिकापदम् ॥ २ ॥
स्वाहान्ता कथिता विद्या प्रिय एकादशाक्षरी । ऋषिः स्याद् दक्षिणामूर्तिः पङ्क्तिश्छन्द उदाहृतम् ॥३॥
परात्परतरा शक्तिः कालिका देवता स्मृता । एकादशाक्षरी विद्या कालिकायाः सुदुर्लभा ॥ ४ ॥
लक्षद्वयं जपेद्विद्यां पुरश्चरणकर्मणि । अन्यासां वर्णलक्षं स्यात् कथितं पद्मयोनिना ॥ ५ ॥

इति । अन्यासां पञ्चाक्षरीप्रभृतीनाम् । अस्या ध्यानम्— "चतुर्भुजा कृष्णवर्णा" इत्यादि ।

मूलबीजं ततो मायां लज्जाबीजं ततः परम् । दक्षिणे कालिके चेति अस्त्रान्ता समुदीरिता ॥६॥
अथापरां प्रवक्ष्यामि विद्यां विंशतिवर्णकाम् । यस्याः प्रसादमात्रेण भवेद्भूमिपुरन्दरः ॥ ७ ॥

---

१ 'प्रणव' क. पाठः ।

मूलबीजद्वयं दद्यात् ततः कूर्चद्वयं वदेत् । लज्जायुग्मं समुद्धृत्य संबुद्ध्यन्तं पदद्वयम् ॥ ८ ॥
पूर्ववत् षट् तथा बीजान्यन्ते च वह्निसुन्दरी । ऋषिः स्याद् दक्षिणामूर्तिः पंक्तिश्छन्द उदाहृतम् ॥ ९ ॥
देवता कथिता सद्भिः काली दक्षिणपूर्विका । अथापरां प्रवक्ष्यामि विद्यां त्रिभुवनेश्वरीम् ॥ १० ॥
निजबीजं समुद्धृत्य तदन्ते वह्निसुन्दरीम् । भैरवोऽस्य ऋषिः प्रोक्तो नानातन्त्रसमन्वितः ॥११॥
अष्टाक्षरी तु या प्रोक्ता सर्वतन्त्रेषु गोपिता । निजबीजद्वयं कूर्चद्वयं लज्जाद्वयं ततः ॥ १२ ॥
स्वाहान्ता कथिता विद्या (सर्वकामफलप्रदा । निजं कूर्चं तथा लज्जा तदन्ते वह्निसुन्दरी ॥१३॥
पञ्चाक्षरी महाविद्या पञ्चवक्त्र ऋषिः स्मृतः । नवाक्षरीं महाविद्यां शृणुष्व कमलानने ॥१४॥
निजबीजत्रयं कूर्चयुग्मं लज्जायुगं ततः । स्वाहान्ता कथिता विद्या) सर्वसंपत्करी मता ॥१५॥
अथापरां प्रवक्ष्यामि विद्यां तां च नवाक्षरीम् । मूलबीजं समुद्धृत्य संबुद्ध्यन्तं पदद्वयम् ॥ १६ ॥
स्वाहान्ता कथिता विद्या सर्वशत्रुक्षयङ्करी । अथवाष्टाक्षरीं विद्यां शृणुष्व कमलानने ॥ १७ ॥
निजबीजं ततः कूर्चं ततो मायां समुद्धरेत् । पुनस्तान्येव उच्चार्य स्वाहान्ता मोक्षदायिनी ॥ १८ ॥
अथापरां प्रवक्ष्यामि दशतत्त्वसमन्विताम् । मूलद्वयं कूर्चयुगं तथा लज्जाद्वयं तथा ॥ १९ ॥
पुनस्तान्येव बीजानि तदन्ते वह्निसुन्दरी । चतुर्दशाक्षरी विद्या चतुर्वर्गफलप्रदा ॥ २० ॥
ब्रह्मत्रयं समुद्धृत्य रतिवह्निसमन्वितम् । नादबिन्दुसमायुक्तं लज्जाकूर्चद्वयं ततः ॥ २१ ॥
पुनः क्रमेण चोद्धृत्य वह्निजायावधिर्मनुः । षोडशीयं समाख्याता विद्या कल्पद्रुमोपमा ॥२२॥

इति । मायातन्त्रे—

हृदयं वाग्भवं देवि निजबीजयुगं ततः । कालिकायै पदं प्रोक्त्वा तदन्ते वह्निसुन्दरी ॥ १ ॥

तन्त्रान्तरे—

नमः पाशाङ्कुशौ द्वेधा फट्स्वाहाकालिकालिके । दीर्घतनुच्छदं कालीमनुः पञ्चदशाक्षरः ॥ १ ॥

अस्य पुरश्चरणं लक्षजपः । तथाच—

लक्षसंख्यं जपं कुर्यात् पुरश्चरणसिद्धये । एतासां पूजनं चैव दक्षिणावत् सुरेश्वरि ॥ २ ॥

मत्स्यसूक्ते— "लज्जाबीजं ततः क्रोधं फडन्ता त्र्यक्षरी भवेत्" । इति कालीमन्त्राः ॥ अथ गुह्यकाली विश्वसारे—

अथ वक्ष्ये महेशानि विद्यां सर्वफलप्रदाम् । चतुर्वर्गप्रदां साक्षान्महापातकनाशिनीम् ॥ १ ॥
सर्वसिद्धिप्रदां विद्यां भुक्तिमुक्तिप्रदायिनीम् । गुह्यकालीमहाविद्यां त्रैलोक्ये चातिदुर्लभाम् ॥ २ ॥
इन्द्रादिरूढं वर्गाद्यं रतिबिन्दुसमन्वितम् । त्रिगुणं च तथा कृत्वा ईशानं च समुद्धरेत् ॥ ३ ॥
षष्ठस्वरसमायुक्तं बिन्दुनादकलान्वितम् । द्विगुणं च ततः कृत्वा ईशानद्वयमुद्धरेत् ॥ ४ ॥
वामाक्षिवह्निसंयुक्तं नादबिन्दुविभूषितम् । तद् गुह्ये कालिके प्रोक्त्वा अथवा दक्षिणे वदेत् ॥ ५ ॥
सप्तबीजं पुनः पूर्वक्रमेण योजयेत् ततः । वह्निजायावधिः प्रोक्ता विद्या त्रैलोक्यमोहिनी ॥ ६ ॥

---

१ 'ब्रूयात्' ग. पाठः ।

अथवेति गुह्यकालिके दक्षिणेकालिके वा मन्त्रः ।

कामबीजं तथा कूर्चं तदन्ते भुवनेश्वरी । गुह्ये च कालिके वापि तथा बीजद्वयं भवेत् ॥ ७ ॥

स्वाहान्ता कथिता विद्या सर्वतन्त्रेषु गोपिता । एषा तु षोडशी विद्या चतुर्वर्गफलप्रदा ॥ ८ ॥

अस्यार्थः— आदौ निजबीजं कूर्चं मायां ततः संबोधनपदद्वयं ततो निजबीजद्वयं कूर्चद्वयं मायाद्वयं वह्निवल्लभा । "कामबीजद्वयं हित्वा भवेद्विद्या चतुर्दशी" । अस्य मन्त्रस्येति शेषः ।

सप्तबीजं पुरा प्रोक्तं गुह्ये च कालिके पुनः । स्वाहान्ता कथिता विद्या सर्वतन्त्रेषु गोपिता ॥ ९ ॥

एषापि चतुर्दशाक्षरी । तथा—

दक्षिणे पदमाभाष्य भवेत् पञ्चदशाक्षरी । कामबीजं समुद्धृत्य सम्बुद्ध्यन्तं पदद्वयम् ॥ १० ॥

पुनः कामं तदन्ते च दद्याद्वह्नेश्च सुन्दरीम् । एषा नवाक्षरी विद्या गुह्यकाल्याः समीरिता ॥ ११ ॥

दक्षिणे पदमाभाष्य भवेद्विद्या दशाक्षरी । कामबीजं परित्यज्य अथवा षोडशाक्षरी ॥ १२ ॥

तेन षोडशाक्षरविद्यायाः कामबीजाभावे पञ्चदशी भवति । एतासां पूजनं तु—

पूर्ववन्न्यासवर्गैस्तु पूर्ववत् पूजयेच्छिवाम् । पूर्ववच्च जपेद्विद्यां सर्वं पूर्ववदेव हि ॥ १३ ॥

बलिदानं तथा यन्त्रं पूर्ववत् परिकल्पयेत् । .... ॥

बलिमन्त्रस्तु— ॐ ह्रीं एह्येहि परमेशानि जगन्मातर्जगतां जननि गृह्ण २ मम बलिं सिद्धिं देहि देहि शत्रुक्षयं कुरु कुरु ॐ ह्रूं ह्रीं फट् ॐ कालिकायै नमः फट् स्वाहा ॥ यद्वा गुह्यकाल्या अयं बलिमन्त्रः, ह्रूं नमो एहि २ गुह्यकालिके गृह्ण २ मम शत्रून् नाशय २ खादय २ तुरु[1] २ छिन्दि २ सिद्धिं देहि २ ह्रूं[3] २ स्वाहा ॥ तथायमासनमन्त्रः— ॐ ह्रूं सदाशिवमहाप्रेताय गुह्यकाल्यासनाय नमः, गुह्यकाल्यै ह्रूं नमः ।

भद्रकाल्यादयो विद्याः कथ्यन्ते सुरसुन्दरि । कामबीजादिकं बीजं सप्त पूर्वापरे यजेत् ॥ १४ ॥

भद्रकालीं तथा ङेन्तां बीजमध्ये नियोजयेत् । स्वाहान्ता कथिता विद्या विंशद्वर्णात्मिका परा ॥ १५ ॥

चतुर्वर्गप्रदा विद्या भद्रकाली शुभावहा । सप्तबीजं समुद्धृत्य श्मशानकालिके तथा ॥ १६ ॥

पुनर्बीजं क्रमेणैव स्वाहान्ता सर्वसिद्धिदा । विंशत्येकाक्षरी विद्या श्मशानकालिका मता ॥ १७ ॥

बीजानि चोच्चरेत् पूर्वं महाकालिपदं ततः । तदन्ते सप्तबीजानि स्वाहान्ता सर्वसिद्धिदा ॥ १८ ॥

विंशत्यर्णा महाविद्या महाकाल्याः प्रकीर्तिता । .... ॥

एतासां जपपूजनं दक्षिणावत् । विशेषस्तु—भूपुरे इन्द्रादिवज्रादीन् पूजयेत् । गृहस्य पूर्वादिद्वारेषु विष्णुं शिवं सूर्यं गणेशं पूजयेत् । तत्रैव—

भूपुरे लोकपालांश्च तदस्त्राणि ततो बहिः । भूपुरेषु चतुष्कोणे पूजयेत क्रमतः सुधीः ॥ १९ ॥

विष्णुं शिवं तथा सूर्यं गणेशं पूजयेत् ततः । .... ॥

अथास्याः पूजायन्त्रम्—

त्रिकोणं चैव षट्कोणं नवकोणं मनोहरम् । त्रिवृत्तं चाष्टपत्रं च सुकिञ्जल्कसमन्वितम् ॥ २० ॥

---

१ 'ह्रूं' क. पाठः । २ 'स्फुरस्फुर' ख. पाठः । ३ 'ह्रूंफट्' ख. पाठः ।

त्रिपुरात्रितयारूढं योनिमण्डलमण्डितम् । त्रिपञ्चारमिदं चक्रं सर्वतन्त्रेषु कीर्तितम् ॥ २१ ॥

त्रिकोणं त्रिकोणाकारमित्यर्थः । ध्यानं तु—

महामेघप्रभां देवीं कृष्णवस्त्रपिधायिनीम् । ललज्जिह्वां घोरदंष्ट्रां घोररावां हसन्मुखीम् ॥ २१ ॥

नागहारलतोपेतां चन्द्रार्धकृतशेखराम् । द्यां लिखन्तीं जटामेकां (लेलिहानासवं स्वयम् ॥२२॥

नागयज्ञोपवीताङ्गीं) नागशय्यानिषेदुषीम् । पञ्चाशन्मुण्डसंयुक्तनरमालां महोदरीम् ॥ २३ ॥

सहस्रफणसंयुक्तमनन्तं शिरसोपरि । चतुर्दिक्षु नागफणावेष्टितां गुह्यकालिकाम् ॥ २४ ॥

तक्षकसर्पराजेन वामकङ्कणभूषिताम् । अनन्तनागराजेन कृतदक्षिणकङ्कणाम् ॥ २५ ॥

नागेन्द्ररशनाहारकल्पितां रत्ननूपुराम् । द्विभुजां चिन्तयेद् देवीं नागयज्ञोपवीतिनीम् ॥ २६ ॥

नरदेहसमारब्धकुण्डलश्रुतिमण्डिताम् । प्रसन्नवदनां सौम्यां नवरत्नविभूषिताम् ॥ २७ ॥

नारदाद्यैर्मुनिगणैः सेवितां शिवगे(मो)हिनीम् । अट्टहासां महाभीमां साधकाभीष्टदायिनीम् ॥२८॥

जटामेकां धारयन्तीमिति शेषः । अनन्तं शिरसोपरि दधतीमिति शेषः । गुह्येत्युपलक्षणम् । पूजादिकं तु दक्षिणावत् कार्यम् , इति कालीमन्त्राः ॥

अथ ताराप्रकरणम्—

अथ भेदान् प्रवक्ष्यामि तारिण्याः सर्वसिद्धिदान् । येषां विज्ञानमात्रेण जीवन्मुक्तस्तु साधकः ॥ १ ॥

कवितां लभते शुद्धामनर्गलविजृम्भिणीम् । पाण्डित्यं सर्वशास्त्रेषु धनधान्यपतिर्भवेत् ॥ २ ॥

राजद्वारे सभायां च विवादे व्यवहारके । सर्वत्र जयमाप्नोति बृहस्पतिरिवापरः ॥ ३ ॥

इति । तथाच मत्स्यसूक्ते—

मायाबीजं समुद्धृत्य तारकं[3] वह्निसंयुतम् । मायाबिन्दुस्वरयुतं[4] द्वितीयं बीजमुद्धृतम् ॥ १ ॥

कूर्चबीजं तृतीयं च फट्कारं तदनन्तरम् । संपूर्णं[5] सिद्धमन्त्रं तु रश्मिपञ्चकसंयुतम् ॥ २ ॥

रश्मिपञ्चकं वर्णपञ्चकमित्यर्थः (एकजटापक्षे रश्मिपञ्चकं वर्णपञ्चकं, नीलसरस्वतीपक्षे प्रणवमित्यर्थः)

लीलया वाक्प्रदा चेति तेन नीलसरस्वती । तारकत्वात् सदा तारा सुखमोक्षप्रदायिनी ॥ ३ ॥

उग्रापत्तारिणी यस्मादुग्रतारा प्रकीर्तिता । .... ॥

इति । तारार्णवे—

वसिष्ठाराधिता विद्या नतु शीघ्रफला यतः । अतस्तेनापि मुनिना शापो दत्तः सुदारुणः ॥ १ ॥

ततः प्रभृति विद्येयं फलदात्री न कस्यचित् । .... ॥

शापोद्धारमाह—

चन्द्रबीजं त्रपान्तत्रं बीजोपरि नियोजितम् । ततः प्रभृति विद्येयं वधूरिव यशस्विनी ॥ १ ॥

फलिनी सर्वविद्यानां जयिनी जयकाङ्क्षिणाम् । विपक्षयकरी विद्या अमृतत्वप्रदायिनी ॥ २ ॥

---

१ 'कोटराक्षीं' ख. पाठः । २ 'क्षोभवेद्ध्रुवम्' ख. पाठः । ३ 'तकारं' क. पाठः । ४ 'बिन्द्वीश्वर' क. पाठः ।
५ 'शक्ति' ख. पाठः ।

मत्रस्य ज्ञानमात्रेण विजयी भुवि जायते । .... ॥
एकवीराकल्पेऽपि—

लज्जाबीजं वधूबीजं कूर्चबीजं तथाच फट् । एषा पञ्चाक्षरी विद्या पञ्चभूतप्रकाशिनी ॥ १ ॥

तथा च तत्रैव—

षोडशव्यञ्जनं वह्निवामाक्षिबिन्दुसंयुतम् । चन्द्रबीजसमारूढं वधूबीजमिदं स्मृतम् ॥ १ ॥

वधूबीजं स्त्रींकारम् । तथा च विश्वसारे— 'स्वबीजं च महेशानि वधूबीजं प्रकीर्तितम्' इति ।
नीलतन्त्रे—

तारायाः पञ्चवर्णेयं श्रीमन्नीलसरस्वती । सर्वभाषामयी शुद्धा सर्वाम्नायैर्नमस्कृता ॥ १ ॥

इति । तारार्णवेऽपि—

अनुत्तरं समुद्धृत्य मायोत्तरमतः परम् । पपञ्चमसमायुक्तं[1] पञ्चरश्मि प्रकीर्तितम् ॥ १ ॥

जीवनी मध्यमा पश्चादेकाक्षी तदनन्तरम् । उग्रदर्प[2] ततो दद्यादस्त्रं देवि प्रकाशितम् ॥ २ ॥

एकाक्षी स्त्रीं, एतेन सर्वत्र शापोद्धारः । पञ्चाक्षरीमधिकृत्य तन्त्रे—

श्रीबीजाद्या यदा विद्या तदा श्रीः सर्वतोमुखी । एषैव हि महाविद्या मायाद्या सकलेष्टदा ॥१॥

वाग्भवाद्या यदा विद्या वागीशत्वप्रदायिनी । वितारैकजटा वैषा महामुक्तिकरी मता ॥ २ ॥

तारास्त्ररहिता त्र्यर्णा महानीलसरस्वती । कुल्लुकेयं समाख्याता सर्वतन्त्रेषु गोपिता ॥ ३ ॥

एषा क्रमगता प्रा‍प्ता मतभेदादनेकधा । .... ॥

एषा पञ्चाक्षरी । तदेवाह— "पञ्चाक्षरी एकजटा ताराभावे महेश्वरि । ताराद्या तु भवेद्देवि श्रीमन्नीलसरस्वती ॥ उग्रतारा त्र्यक्षरी च महानीलसरस्वती" कुल्लुका च । अन्यासां विद्यानामेकजटैव देवता प्रकृतित्वात् । एतासां साधनस्थानं नीलतन्त्रे—

एकलिङ्गे श्मशाने वा शून्यागारे चतुष्पथे । (शवस्योपरि मुण्डे वा जले वाकण्ठपूरिते ॥१॥

संग्रामभूमौ योनौ वा स्थले वा विजने वने ।) तत्रस्थः साधयेद्योगी विद्यां त्रिभुवनेश्वरीम् ॥ २ ॥

इति । तत्रैव—

पञ्चक्रोशान्तरे यत्र न लिङ्गान्तरमीक्षते । तदेकलिङ्गमाख्यातं तत्र सिद्धिरनुत्तमा ॥ १ ॥

इति । अन्यत्रापि—

उजटे पर्वते वापि निर्जने वा चतुष्पथे । देवागारे च शून्ये च निर्जनैकान्तवेश्मनि ॥ १ ॥

इति । वीरतन्त्रेऽपि—

शून्यागारे श्मशाने यदि जपति जडस्त्वेकलिङ्गे तडागे
गङ्गागर्भे गिरौ वा शुचिविमलमतिः सर्वदा भक्तियुक्तः ।
विद्यां श्रीनीलवाण्या भुवनजनपतिः सर्वशास्त्रार्थवेत्ता
देहान्ते योगिमुख्यः परमसुखपदं ब्रह्म निर्वाणमेति ॥ १ ॥

---

१ 'पञ्चपञ्च' ख. पाठः । २ 'ततः' क. पाठः । ३ 'रमल' ख. पाठः ।

इति । ताराचमनं भैरवतन्त्रे—

तारभेदैस्त्रिभिः पीत्वा मायया क्षालयेत् करम् । स्त्रीं हूं ओष्ठौ द्विरुन्मृज्य फट्कारैः क्षालयेत् करम् ॥१॥

आस्यनासेक्षणश्रोत्रनाभिवक्षःशिरोभुजान् । वैरोचनादिभिः स्पृष्ट्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते ॥ २ ॥

आचम्य भैरवो भूत्वा वत्सरात्तां प्रपश्यति । .... ॥

ताराभेदैरिति— उग्रतारा एकजटा नीलसरस्वती च । वैरोचनादयस्तु— वैरोचनशंखपाण्डुरपद्मनाभ (असिताख्य) मामकनामकतारकपाण्डुरपद्मान्तकयमान्तकविघ्नान्तकनरकान्तकाः सचतुर्थीप्रणवादिनमो-न्तकाः । इति ।

अथ पूजा— प्रातःकृत्यादिस्नानान्तं कर्म विधाय यागस्थानं गत्वा "ॐवज्रोदके हुंफट् स्वाहा" इति मन्त्रेण जलमधिष्ठाय एतज्जलं पूजार्थं विधाय तत्र किञ्चिदन्यजले निक्षिप्य तेनैव वारिणा "ॐ ह्रीं विशुद्ध सर्वपापानि शमयाशेषविकल्पमपनय हुंफट् स्वाहा" इति हस्तपादौ प्रक्षाल्य कुलकुशान् सुवर्णरजतरूपान् यथासंख्येन हस्ते दत्त्वा "ॐह्रींस्वाहा" इत्याचम्य पीठं विचिन्तयेत् । कुलकुशास्तु—

सुवर्णं रजतं चैव जपपूजादिकर्मसु । कुशकार्यकरं प्रोक्तं नतु वन्याः कुशाः कुशाः ॥ ३ ॥

इति । ततः—

जलशङ्खं करे कृत्वा तिष्ठेद् द्वारि महेश्वरि । क्षालयेद्धस्तपादौ च वक्ष्यमाणेन वर्त्मना ॥ १ ॥

इति । मत्स्यसूक्ते— "तारं वज्रोदके हुंफट् स्वाहा जलमधिष्ठितम् ।" तथाच—

(तारं) लज्जा विशुद्धान्ते सर्वपापानि चैव हि । शमयान्ते त्वशेषान्ते विकल्पपदमुच्चरेत् ॥ १ ॥

अपनयान्ते वर्म फट् स्वाहा पादविशुद्धये । ॐ माया वह्निजाया च तथा चाचमने मनुः ॥ २॥

इति । तथा—

श्मशानं तत्र सञ्चिन्त्य तत्र कल्पद्रुमं स्मरेत् । तन्मूले मणिपीठं च नानामणिविभूषितम् ॥ १ ॥

नानालङ्कारभूषाढ्यं मुनिदेवैश्च शोभितम् । शिवाभिर्बहुमांसास्थिमोदमानाभिरन्वितम्[3] ॥ २ ॥

चतुर्दिक्षु शिवामुण्डचिताङ्गारास्थिभूषितम् । तन्मध्ये भावयेद् देवीं यथोक्तध्यानयोगतः ॥ ३ ॥

इति ध्यात्वा 'ॐमणिधरि वज्रिणि महाप्रतिसरे हुंफट् स्वाहा' इति शिखाबन्धनं कुर्यात् । सामान्यार्घ्यं विधाय, फट् इति त्रिवारं संप्रोक्ष्य गां गणेशाय नमः । एवं वां वटुकाय०, क्षां क्षेत्रपालाय०, यां योगिनीभ्यो नमः । इति द्वारं संपूज्य वास्तुपुरुषं पूजयेत् । शिखाबन्धनानन्तरं मत्स्यसूक्ते सामान्यार्घ्यमाह—

फडित्युक्त्वा हृदापूर्य तारेण दश मन्त्रयेत् । फटा द्वारं प्रोक्षयेच्च बीजेनाभ्यर्चयेत् सुरान् ॥ १ ॥

गांवांक्षांयां च बीजानि तान्युक्तानि महेश्वरि । गणेशं वटुकं क्षेत्रपालं च योगिनीर्यजेत् ॥ २ ॥

ङेन्तानेतांश्च सर्वान्ते हृन्मन्त्रं विलिखेत्ततः । पूजयित्वा ततो गेहं प्रविशेद् गृहमध्यतः ॥ ३ ॥

ब्रह्माणं वास्तुदेवं च तारादिहृदयान्तकम् । .... ॥

इति । ॐरक्षरक्षहुंफट् स्वाहा इति जलसेकाद्भूमिं शोधयेत् । "ॐसर्वविघ्नानुत्सारय हुंफट् स्वाहा"

---

१ 'रान्तकाः' ख. पाठः । २ 'इति त्रिरा' ख. पाठः । ३ 'रात्रृ' ख. पाठः । ४ 'बाह्य' ख. पाठः । ५ 'लाभिषेकात्' स. पाठः ।

इति नाराचमुद्रया अक्षतप्रक्षेपेण वामपार्ष्णिघातत्रयेण (भौमानूर्ध्वतालत्रयेणान्तरिक्षगान् दिव्यदृष्ट्या दिव्यानिति) त्रिविधविघ्नान् दिव्यान्तरिक्षभौमानुत्सारयेत् । " ॐपवित्रवज्रभूमे हुंफट् स्वाहा " इति भूमिमभिमन्त्र्य तत्र कोमलकम्बलविष्टराद्यासनानि यथाप्राप्तान्यास्तीर्य " ॐआःसुरेखे वज्ररेखे हुंफट् स्वाहा " इति रक्तचन्दनगन्धपुष्पादिना समभ्यर्च्य स्वस्तिकादिक्रमेण तत्रोपविशेत् । तदुक्तं मत्स्यसूक्ते—

मृदुकोमलमासीनो ह्यन्येषु कम्बलेषु च । विष्टरेषु समासीनः साधयेत् सिद्धिमुत्तमाम् ॥ १ ॥

(संग्रामे पतितं बालं संपादितमचूडकम् । षण्मासनिःसृतं प्राप्य चितायां वा तदन्तिके ॥ २ ॥)

इति । तन्त्रचूडामणौ—

(तत्र मृद्वासनं देवीपीठमन्त्रेण पूजयेत् । तारं मेंकामपीठाय हृदयान्तोऽयमीरितः ॥ १ ॥

तत्र वद्धासनं वीरः स्वात्मानं शोधयेत्ततः ।) .... ॥

इति । कोमलादिलक्षणमाह श्रीक्रमे—

(वीरासनाद्यभावे तु मृतासनं शृणु प्रिये) । पञ्चवर्षोत्तरं यावन्मृतं बालमचूडकम् ॥ १ ॥

षण्मासाभ्यन्तरं चैव दशमासाच्च पूर्वकम् । गर्भच्युतमृतं बालं गर्भाष्टमात् पुरःसरम् ॥ २ ॥

एतत्कोमलमित्याहुर्विष्टरेषु कुशेषु वा । .... ॥

इति । तथाच तन्त्रे—

अवृत्तचूडको बालो हीनोपनयनः पुमान् । यो मृतः पञ्चमे वर्षे तमेव कोमलं विदुः ॥ ३ ॥

पञ्चमे वर्षे पञ्चमवर्षे पूर्णे । आसनपरिमाणमाह

एकहस्तं द्विहस्तं वा चतुरस्रं समन्ततः । विशुद्धे आसने कुर्यात् संस्कारं पूजनं बुधः ॥ ४ ॥

कृष्णसारव्याघ्रचर्माद्यपि आसनम् । " कृष्णसारद्वीपिचर्म अचूडं कम्बलं तथा । पीतं च श्वेतवर्णं वा आसनाय प्रकल्पयेत् ॥ प्रोतं च विस्तरेणाथ ह्यथवा कुण्डलीकृतम् । " इत्यादि । विष्टरेष्वित्यादि कुशपत्रशतकेन वटुकं निर्माय तत्र शवप्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । तत्रैव—

ॐकारं आःसुरेखे च वज्ररेखे ततः परम् । हुंफट्स्वाहा च कुर्यात्तु मण्डलं च शवासने ॥ ५ ॥

वीरासनेनोपविश्य संपूज्यासनमेव च । चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत् ॥ ६ ॥

इति । " ॐमणिधरि वज्रिणि महाप्रतिसरे रक्ष रक्ष मां हुं फट् स्वाहा " इति वस्त्राञ्चले रक्षाग्रन्थिं बन्धयेत् । " ॐआःहुंफट् स्वाहा " इति व्यापकतया कायवाक्चित्तं शोधयेत् । " ॐ पुष्पकेतुराजार्हते शताय सम्यक्संबन्धाय " ॐपुष्पे पुष्पे महापुष्पे सुपुष्पे पुष्पभूषिते पुष्पचयावकीर्णे हुं फट् स्वाहा " इति च पुष्पादि मन्त्रमयं कृत्वा स्वर्णादिपीठे गोरोचनकुङ्कुमादिलिप्ते 'ॐआः सुरेखे वज्ररेखे हुं फट् स्वाहा' इति मन्त्रेणाधोमुखत्रिकोणगर्भाष्टदलपद्मं वृत्तं चतुरस्रं चतुर्द्वारयुक्तं यन्त्रमुद्धरेत् । पद्मस्य पूर्वादिदलेषु मन्त्राक्षराणि लिखेत् । तथाच कुलचूडामणौ—

ततः कुलरसेनैव पीठं निर्माय यत्नतः । आः सुरेखे वज्ररेखे हुंफट् स्वाहा समन्वितम् ॥ १ ॥

मन्त्रेणानेन संलिख्य वसुपत्रं मनोहरम् । चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत् ॥ २ ॥

कुलरसेन स्वयंभूरसेन । वर्णलिखनप्रकारमाह फेत्कारीये—

---

१ 'वाभ्यन्तरे' ख. पाठः । २ 'कुशेनै' क. पाठः ।

मृगयोनिं चन्दनेनाष्टपत्रं वृत्तं लिखेत्ततः । मृद्वासनं समासाद्य मायां पूर्वदले लिखेत् ॥ १ ॥
मध्यबीजं द्वितीये फमुत्तरे पश्चिमे तु टम् । मध्ये बीजं लिखेत्तारं भूतशुद्धिमथाचरेत् ॥ २ ॥

इति । तदुक्तं गन्धर्वे—

षट्कोणान्तर्गतं पद्मं भूबिम्बद्वितयं पुनः । चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं वा यन्त्रमालिखेत् ॥ ३ ॥
(तन्मध्ये विलिखेन्मन्त्री ताराप्रणवमेवच ।) .... ॥

बीजलेखनं तु पूर्ववत् । नीलतन्त्रेऽपि सारस्वतार्थिनां तु विशेषेण यन्त्रान्तरमुक्तम् ।

व्योमेन्द्वीरसनार्णकर्णिकमचां द्वन्द्वैः स्फुरत्केसरं वर्गोल्लासिवसुच्छदं वसुमतीगेहेन संवेष्टितम् ।
ताराश्रीश्वरवारिवर्णविलसद्दिक्कोणसंशोभितं यन्त्रं नीलतनोः परं निगदितं सर्वार्थसिद्धिप्रदम् ॥
(बिन्दुस्त्रिकोणं च षडस्रयुक्तं वृत्तं तथाष्टारमलं त्रिवृत्तम् ।
सभूपुरं चैकजटाविलासगेहं मया यन्त्रमिदं प्रदिष्टम् ॥)

इति । (एवमेतेषामन्यतमं विरच्य पुरतो निधायार्चयेत्) पीठस्य पूर्वद्वारे ॐह्रींगां गणपतये नमः । पीठस्य दक्षिणे ॐह्रींवां वटुकाय नमः । पीठस्य पश्चिमोत्तरयोः ॐह्रींक्षां क्षेत्रपालाय नमः । ॐह्रींयां योगिनीभ्यो नमः । ततो मध्ये श्मशानाय नमः । कल्पवृक्षाय नमः । तन्मूले मणिपीठाय नमः । नानालंकारेभ्यो नमः, मुनिभ्यः०, देवेभ्यः०, बहुमांसास्थिमोदमानाभ्यः शिवाभ्यो नमः । चतुर्दिक्षु शवमुण्डचिताङ्गास्थिभ्यो नमः । इति सर्वत्र नमोन्तेन पूजयेत् । अष्टदलेषु अग्न्यादि ॐलक्ष्म्यै नमः । ॐसरस्वत्यै० । ॐरत्यै० । ॐप्रीत्यै० । ॐकीर्त्यै० । ॐकान्त्यै० । ॐतुष्ट्यै० । पुष्ट्यै नमः । एवमुत्तरोत्तरमभ्यर्च्य तस्य मध्ये ह्सौः सदाशिवमहाप्रेतासनाय नमः ॥ तदुक्तं सिद्धसारस्वते—

लक्ष्मीः सरस्वती चैव रतिः प्रीतिस्तथैव च । कीर्तिः कान्तिश्च तुष्टिश्च पुष्टिश्चेत्यष्ट शक्तयः ॥ १ ॥
देव्या नीलसरस्वत्याः पीठशक्तय ईरिताः । .... ॥

इति । वीरतन्त्रे— " तन्मध्ये पूजयेद् देव्या वाहनं शवमेव च " । इति, ततो भूतशुद्धिं कुर्यात् । यथा—स्वाङ्के उत्तानौ करौ कृत्वा हंस इति मन्त्रेण कुण्डलिनीं जीवात्मानं चैलोम्येन चतुर्विंशतितत्त्वानि सुषुम्णावर्त्मना परमतेजसि संयोज्य, कुम्भकेन ह्रींकारं रक्तवर्णं नाभौ ध्यात्वा तदुद्भूताग्निना लिङ्गशरीरं संदह्य, स्त्रींकारं पीतवर्णं हृदि विचिन्त्य (तदुद्भूतवायुना तद्भस्म प्रोत्सारयेत् । ततो रेचकेन हूंकारं श्वेतवर्णं शिरसि विचिन्त्य) तदुद्भूतेनामृताम्बुना तदस्थि प्लावितं कृत्वा समस्तमपगतव्यथं विश्वमयं शरीरमाप्लावयेत् । तथाच श्रुतिः— षट्त्रिंशत्तत्त्वानि शरीरमिति । तत आत्मानमपगतव्यथं निर्मलं देवताधिया ध्यायेत् । तस्मिन् विश्वव्यापके अमृतवारिणि आःकारं रक्तपङ्कजं ध्यात्वा तदुपरि टांकारात् श्वेतपङ्कजं विचिन्त्य, तदुपरि नीलसन्निभं हूंकारं ध्यात्वा तदुपरि हुंबीजभूषितां कर्णिकां ध्यायेत् । तदुपरि देवतां " आंह्रींक्रों-स्वाहा " इति एकादशवारं जपन् प्राणान् प्रतिष्ठाप्य ध्यायेदिति । तदुक्तं फेत्कारीये—

मायां नाभौ रक्तवर्णां ध्यात्वा तज्जातवह्निना । शुष्कं कर्मात्मकं देहं दग्धं संचिन्तयेत् ततः ॥ १ ॥

---

१ 'पद्मं' ख. पाठः । २ 'द्रुमासनमास्थाय' ख. पाठः । ३ 'फट्' ख. पाठः । ४ 'तारं हूंकारं हूंकारस्य ताराप्रणवत्वेन प्रसिद्धत्वात् । ५ 'वृत्तेन' ख. पाठः । ६ 'शान्त्यै' ख. पाठः । ७ 'शा' ख. पाठः । ८ 'रक्तं पापात्मकं' ख. पाठः ।

स्रीकारं हृदि पीताभं तदुद्भूतेन वायुना । भस्म प्रोत्सारितं कृत्वा ललाटे चिन्तयेत् ततः ॥ २ ॥
कूर्चं तुषारवर्णाभं तदुद्भूतामृतेन च । तदस्थि प्लावितं कृत्वा तारात्मानं विचिन्तयेत् ॥ ३ ॥
सर्वव्यथा विनिर्मुक्तं निर्मलं देवतामयम् । भूतशुद्धिं विधायेत्थं शून्यं विश्वं विचिन्तयेत् ॥ ४ ॥
निर्लेपं निर्गुणं शुद्धमात्मानं देवतामयम् । अन्तरिक्षे ततो ध्यायेदाःकाराद्रक्तपङ्कजम् ॥ ५ ॥
(भूयस्तस्योपरि ध्यायेत् टांकारात् श्वेतपङ्कजम् । तस्योपरि पुनर्ध्यायेद् हूंकारं नीलसंनिभम् ॥ ६ ॥
ततो हूंकारबीजात्तु कर्त्रिकां बीजभूषिताम् ।) भूयस्तस्योपरि ध्यायेदात्मानं तारिणीमयम् ॥ ७ ॥

इति । ततो ध्यानम्—

प्रत्यालीढपदां घोरां मुण्डमालाविभूषिताम् । खर्वां लम्बोदरीं भीमां व्याघ्रचर्मावृतां कटौ ॥ ८ ॥
नवयौवनसंपन्नां पञ्चमुद्राविभूषिताम् । चतुर्भुजां ललजिह्वां महाभीमां वरप्रदाम् ॥ ९ ॥
खड्गकर्त्रिसमायुक्तसव्येतरभुजद्वयाम् । कपालोत्पलसंयुक्तसव्यपाणियुगान्विताम् ॥ १० ॥
पिङ्गोग्रैकजटां ध्यायेन्मौलावक्षोभ्यभूषिताम् । बालार्कमण्डलाकारलोचनत्रयभूषिताम् ॥ ११ ॥

इति । पञ्चमुद्राविभूषितामिति, ललाटे श्वेतास्थिपट्टिकाचतुष्टयान्वितकपालपञ्चकान्वितामित्यर्थः । श्रीशङ्कराचार्येणाप्युक्तं— "विचित्रास्थिमालां ललाटे करालां कपालं च पञ्चान्वितं धारयन्ती" मिति। ततः प्राणायामः, वामनासापुटेन मूलं चतुर्वारं जप्त्वा वायुं पूरयेत् । तदनु नासापुटौ धृत्वा षोडशवारजपेन वायुं कुम्भयेत । तदनु दक्षिणनासापुटेन वाराष्टकावर्तनेन रेचयेत् । पुनर्दक्षिणनापूर्य वामेन रेचयेत् । पुनर्वामेनापूर्य दक्षिणेन रेचयेत, इति प्राणायामत्रयं भवति । तत ऋष्यादिन्यासः । तद्यथा—शिरसि अक्षोभ्यऋषये नमः । मुखे बृहतीछन्दसे नमः । हृदि श्रीमदेकजटादिदेवताभ्यो नमः । मूलाधारे हूंबीजाय नमः । पादयोः फट् शक्तये नमः । शेषाणयक्षराणयुच्चार्य सर्वाङ्गे स्त्रींकीलकाय नमः । तदुक्तं वीरतन्त्रे—

अक्षोभ्य ऋषिरेतस्या बृहती छन्द ईरितम् । नीलासरस्वती देवी त्रिषु लोकेषु गोपिता ॥ १ ॥
हूंबीजमस्त्रं शक्तिः स्याच्चतुर्वर्गफलप्रदा । .... ॥

इति । ततः कालीतन्त्रोक्तमातृकान्यासः । तथाचोक्तम्— "यथा काली तथा नीला तत्क्रमान्मातृका न्यसेत्" । तद्यथा— अंआंइंईंउंऊंऋंॠंलृंॡं नमो हृदि । एंऐंओंऔंअंअः कंखंगंघं नमो दक्षभुजे । ङंचंछंजंझंञंटंठंडंढं नमो वामभुजे । णंतंथंदंधंनंपंफंबंभं नमो दक्षिणजङ्घायां । मंयंरंलंवंशंषंसंहंक्षं नमो वामजङ्घायां । ततः कराङ्गन्यासौ— ह्रां अखिलवाग्रूपिण्यै अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ह्रीं अखण्डवाग्रूपिण्यै तर्जनीभ्यां नमः । ह्रूं ब्रह्मवाग्रूपिण्यै मध्यमाभ्यां नमः । ह्रैं विष्णुवाग्रूपिण्यै अनामिकाभ्यां नमः । ह्रौं रुद्रवाग्रूपिण्यै कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ह्रः सर्ववाग्रूपिण्यै करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः ॥ ह्रां अखिलवाग्रूपिण्यै हृदयाय नमः । ह्रीं अखण्डवाग्रूपिण्यै शिरसे स्वाहा । ह्रूं ब्रह्मवाग्रूपिण्यै शिखायै वषट् । ह्रैं विष्णुवाग्रूपिण्यै कवचाय हुं । ह्रौं रुद्रवाग्रूपिण्यै नेत्रत्रयाय वौषट् । ह्रः सर्ववाग्रूपिण्यै अस्त्राय फट् ॥ अङ्गुलिनिर्णय उक्तः । अयं तु नीलसरस्वतीपक्षे । तथाच तारामधिकृत्य सिद्धसारस्वते—

---

१ 'तेन वायुना' ख. पाठः । २ 'भाव' ख. पाठः । ३ 'मलं' ख. पाठः । ४ 'तारिणी' ख. पाठः । ५ 'दाकाशा' ख. पाठः । ६ 'कर्त्रुपरिगतं' ख. पाठः । ७ 'भीमरूपां' ख. पाठः ।

अखिलवाग्रूपिणीं प्रोच्य हृदयाय नमो वदेत् । अखण्डवाग्रूपिणीति शिरसे वह्निवल्लभा ॥ १ ॥
ब्रह्मवाग्रूपिणीत्युक्त्वा शिखायै वषडित्यथ । विष्णुवाग्रूपिणीं प्रोच्य कवचाय हुमादिशेत् ॥ २ ॥
रुद्रवाग्रूपिणीत्युक्त्वा नेत्राभ्यां वौषडित्यपि । सर्ववाग्रूपिणीमुक्त्वा अस्त्राय फडिति स्मरेत् ॥ ३ ॥
षड्दीर्घमायया चैव बीजान्ते तानि योजयेत् । .... ॥

इति । ह्रां एकजटायै अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ह्रीं तारिण्यै तर्जनीभ्यां स्वाहा । ह्रूं वज्रोदके मध्यमाभ्यां वषट् । ह्रैं उग्रजटे अनामिकाभ्यां हुं । ह्रौं महाप्रतिसरे कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् । ह्रः पिङ्गोग्रैकजटे करपृष्ठाभ्यां फट् । एवं हृदयादिषु न्यसेत् ॥ तथाच एकजटामधिकृत्य नीलतन्त्रे—

बीजान्ते एकजटायै हृदयं परिकीर्तितम् । तारिण्यै शिरसे तद्वद् वज्रोदके शिखा ततः ॥ १ ॥
उग्रजटे च कवचं महाप्रतिसरे तथा । पिङ्गोग्रैकजटे तद्वन्नेत्रास्त्रे परिकीर्तयेत् ॥ २ ॥
षड्दीर्घया मायया च बीजान्ते नाम वाचयेत् । .... ॥

अत्र वर्णन्यासपीठन्यासौ न लिखितौ, अनुक्तत्वात् । तथाच फेत्कारीये— "अत्रोक्तमाचरेत् सम्यग् नान्योक्तमाचरेद् बुधः"। कालीषोढा वा कर्तव्या । ततो मूलमुच्चार्य शिर आदिपादपर्यन्तं पादादिशिरोन्तं हृदयादिमुखपर्यन्तमिति व्यापकत्रयं न्यसेत् । ततोऽर्घ्यस्थापनं तद्यथा-- स्ववामे त्रिकोणवृत्तचतुरस्रमण्डलं कृत्वा, तत्र साधारं पात्रं निधाय मूलविद्यया जलादिनापूर्य रक्तचन्दनबिल्वपत्राणि अक्षतादीन्निक्षिप्य, अर्घ्यस्याग्नीशासुरवायुमध्ये दिक्षु च— ह्रां अखिलवाग्रूपिण्यै हृदयाय नमः, इत्यादि । ह्रां एकजटायै हृदयाय नमः, इत्यादि वा षडङ्गानि विन्यस्य, अर्घ्यपात्रं मत्स्यमुद्रयाच्छाद्य मूलमन्त्रं दशधा जपेत् । तथाच— 'दशकृत्वो जपेद्विद्यां देवताभावसिद्धये' इति । ततोऽस्त्रेण संरक्ष्य धेनुयोनिमुद्रे प्रदर्श्य तेजोमयं तज्जलं विभाव्य किञ्चित् प्रोक्षणीयपात्रे निक्षिप्य, तेनोदकेनात्मानं पूजोपकरणं चाभ्युक्ष्य पूजामारभेत् । भूतशुद्ध्यनन्तरं वा । तथाच फेत्कारीये—

भूतशुद्धिं विधायेत्थमर्घ्यादिस्थापनं चरेत् । प्राणायामं ततः कृत्वा ऋष्यादिन्यासमाचरेत् ॥ १ ॥

इति । ततः पुष्पाञ्जलिं विरच्य आत्माभेदेन देवीं ध्यायेत् । तद्यथा—

प्रत्यालीढपदार्पिताङ्घ्रिशवहृद्घोराट्टहासा परा खड्गेन्दीवरकर्त्रिखर्परधरा हूंकारबीजोद्भवा ।
खर्वा नीलविशालपिङ्गलजटाजूटैकनागैर्युता जाड्यं न्यस्य कपालके त्रिजगतां हन्त्युग्रतारा स्वयम् ॥

एवं विभाव्य, करकलितदूर्वाक्षतरक्तचन्दन (वज्रपुष्पादि) मिलितदिनकरकिरणारुणकुसुमाञ्जलौ मातृकायन्त्रं ध्यात्वा हृदयान्मूलमन्त्रतेजोमयीं शुद्धज्ञानचैतन्यमयीं षट्चक्रभेदेन शिरःस्थितसहस्रदलकमलकर्णिकान्तर्गतपरमशिवं प्रापय्य क्रियासमभिव्याहारेण तदमृताम्बुधौ विश्राम्य तदमृतलोलीभूतां चैतन्यानन्दमयीं तां प्रवहन्नासापुटादानीय मूलेन कल्पितमूर्तावावाहयेत् ॥ तन्त्रान्तरे—

देवीं सुषुम्णामार्गेण चानीय ब्रह्मरन्ध्रकम् । वहन्नासापुटे ध्यायेन्निर्यान्तीं स्वाञ्जलिस्थिते ॥ १ ॥
पुष्पे आरोप्य तत्पुष्पं प्रतिमादौ निधापयेत् । देवेशि भक्तिसुलभे परिवारसमन्विते ॥२॥
यावत् त्वां पूजयिष्यामि तावत् त्वं सुस्थिरा भव । .... ॥

---

१ 'नाम' ख. पाठः । २ 'नु' ख. पाठः । ३ 'मुजा' ख. पाठः ।

ततः पूर्वोक्तक्रमेणावाहनादिकं कृत्वा योन्यादिपञ्चमुद्राः प्रदर्शयेत् * । "आवाहनादिमुद्राभिः पञ्चमुद्राः प्रदर्शयेत्" इति भैरवीयात् । तास्तु मुद्राप्रकरणेऽनुसन्धेयाः । 'आंह्रींक्रों स्वाहा' इति प्राणप्रतिष्ठां कुर्यात् । ततः "ॐ श्रीमदेकजटे वज्रपुष्पं प्रतीच्छ हूंफट् स्वाहा" इत्यनेन षोडशोपचारेण पञ्चोपचारेण वा पूजयेत् । "ताराद्यमाग्निजायान्तमुदीर्य यजनं चरेत्" । तारः कूर्चस्तदादि हूंफाडित्यर्थः । सच वह्निजायान्त इति । (ॐ भगवत्येकजटे ह्रींविशुद्धधर्मगात्रि सर्वपापानि शमय सर्वविकल्पानपनय हूंफट् स्वाहा पाद्यं नमः । तारिणि ह्रामिदमाचमनीयं स्वधा । ह्रीं मणिधारि वज्रिणि) महाप्रतिसरे इदमर्घ्यं स्वाहा । ह्रींकपालिनि मधुपर्कं स्वधा । श्रीमदेकटजे इदमाचमनीयं सुगन्धिजलं नमः । गन्धपुष्पयोर्विशेषस्त्वयम्— "परमानन्दसौरभ्यपरिपूर्णदिगन्तरम् । गृहाण परमं गन्धं कृपया परमेश्वरि ॥" श्रीमदेकजटे एष गन्धो नमः । "तुरीयवनसंभूतं नानागुणमनोहरम् । आनन्दसौरभं पुष्पं गृह्यतां परमेश्वरि ॥" इयं वचोरचना विद्याधराचार्यसंमता । महातन्त्रे तारिणीनिर्णये— "प्रणवं भगवत्येकजटे माया ततः परम् । (विशुद्धधर्मगात्रितः सर्वपापानि तत्परम् ॥ शमय सर्वविकल्पानपनय हूंफट् शिरः । अयं पाद्यमनुर्देवि आचमनीयमनुं शृणु । तारं वज्रिणि मायेति तारो माया ततः परम् ।) मणिधारि वज्रिणीति महाप्रतिसरे मनुः ॥ माया कपालिनि मन्त्रो मधुपर्के सुरेश्वरि ।" ततो योनिमुद्रां प्रदर्श्य, देवि आज्ञापय भगवत्याः परिवारान् पूजयामि, इति प्रार्थ्य आवरणान् पूजयेत् । तथा केसरेषु आग्नेशासुरवायुमध्ये दिक्षु च षडङ्गानि पूजयेत् । आग्नेय्यां ह्रां एकजटे हृदयाय नमः । ऐशान्यां ह्रीं तारिणि शिरसे स्वाहा । नैर्ऋत्यां हूं वज्रोदके शिखायै वषट् । वायव्यां हैं कपालिनि कवचाय हुं । मध्ये ह्रौं महाप्रतिसरे नेत्रत्रयाय वौषट् । चतुर्दिक्षु ह्रः पिङ्गोग्रैकजटे अस्त्राय फट् ॥ नीलसरस्वतीपक्षे तु— ह्रां अखिलवाग्रूपिण्यै हृदयाय नमः, इत्यादिना षडङ्गानि पूजयेत् । ततो देव्या मौलौ "अक्षोभ्यवज्रपुष्पं प्रतीच्छ हूं फट् स्वाहा" इति संपूजयेत् । तदुक्तं भैरवीये—

वज्रपुष्पं प्रतीच्छेति हूंफट् स्वाहेति मन्त्रतः । एतन्मन्त्रे नाममात्रं भिन्नं नैव न संशयः ॥
अनेन मनुना सर्वान् परिवारान् समर्चयेत् । .... ॥

सर्वत्र प्रणवः । तदुक्तं तत्रैव— "प्रणवं वह्निजायान्तं वज्रपुष्पं विनिक्षिपेत् ।" ततः पीठस्योत्तरे वायव्यादीशानपर्यन्तं गुरुपङ्क्तिं पूजयेत् । तथाच ताराचूडामणौ—

अथ तारागुरून् वक्ष्ये दृष्टादृष्टफलप्रदान् । ऊर्ध्वकेशो व्योमकेशो नीलकण्ठो वृषध्वजः ॥ १ ॥
दिव्यौघाः सिद्धिदा देवि सिद्धौघाञ्छृणु तत्त्वतः । वशिष्ठः कूर्मनाथश्च मीननाथो महेश्वरः ॥ २ ॥
हरिनाथो मानवौघानथ वक्ष्यामि तद्गुरून् । तारावती भानुमती जया विद्या महोदरी ॥ ३ ॥
सुखानन्दः परानन्दः पारिजातः कुलेश्वरः । विरूपाक्षः फेरवी च कथितं तारिणीकुलम् ॥४॥

अशक्तश्चेदक्षोभ्यमात्रं पूजयेत् । ततः पूर्वादिदलमूले—

महाकाल्यथ रुद्राणी भया[३] भीमा तथैव च । घोरा च भ्रामरी चैव महारात्री च सप्तमी ॥५॥
अष्टमी भैरवी प्रोक्ता योगिनीस्ताः प्रपूजयेत् । .... ॥

ततः पूर्वादिचतुर्दलेषु वामावर्तेन, ह्रां वैरोचनशंखपाण्डुरपद्मनाभासिताङ्गान् पूजयेत् । ततः वह्न्यादिचतु-

---

* पञ्चमुद्रास्तु— सुमुखं चतुरस्रं च वृत्तं गोमुखमेव च । योनिमुद्रेति विख्याता मुद्राः पञ्च नमस्कृतौ ॥

१ 'ईश्वरी' ख. पाठः । २ 'भैर' ख. पाठः । ३ 'उमा' ख. पाठः ।

केसरेषु दक्षिणावर्तेन मामकनोमकपाण्डुरतारकान् पूजयेत् । ततः पूर्वादिद्वारेषु पद्मान्तकयमान्तकविघ्नान्तकनरकान्तकान् पूजयेत् । तथाच सिद्धसारस्वते—

तथा वैरोचनं शङ्खपाण्डुरं पद्मनाभकम् । असिताङ्गं यजेन्मन्त्री दिक्ष्विन्द्रादिचतुर्दले ॥ १ ॥
नोमकं मामकं चैव पाण्डुरं तारकं तथा । वह्न्यादिकचतुष्कोणे मन्त्रैः स्वैः स्वैः क्रमाद्यजेत् ॥ २ ॥
द्वारपूर्वादितस्तद्वत् पद्मान्तकयमान्तकौ । विघ्नान्तकं समभ्यर्च्य पूजयेन्नरकान्तकम् ॥ ३ ॥

इति । नीलतन्त्रे— "वामावर्तक्रमेणैव पूजयेदङ्गदेवताः" । इति । ततो बलिं दद्यात् । "पूजान्ते भोजनादौ च बलिं मन्त्रेण दापयेत्" । तत्र क्रमः— स्ववामे त्रिकोणवृत्तचतुरस्रमण्डलं कृत्वा पुष्पैस्तमभ्यर्च्य, तत्र विहितबलिद्रव्यभरितं साधारं पात्रं निधाय तद्वामाङ्गुष्ठानामाभ्यां स्पृष्ट्वा "ॐह्रींएकजटे महायक्षाधिपतये मयोपनीतबलिं गृह्ण २ गृह्णापय २ मम सर्वशान्तिं कुरु २ परविद्यामाकृष्य २ त्रुट २ छिन्धि २ सर्वजगद्वशमानय ह्रींस्वाहा" इति त्रिः पठित्वा बलिं दद्यात् । तथाच सिद्धसारस्वते— बलिमन्त्रः ।

प्रणवं पूर्वमुच्चार्य हृल्लेखां च ततः परम् । एकजटे पदान्ते च महाशब्दमुदीरयेत् ॥ १ ॥
यक्षाधिपदमाभाष्य पतये पदतो मया । उपनीतपदं चोक्त्वा बलिं गृह्णेति च द्विधा ॥ २ ॥
गृह्णापय द्विधा प्रोक्त्वा मम सर्वपदं तथा । शान्तिं कुरु द्विधा चैव परविद्यामनन्तरम् ॥ ३ ॥
द्विधाकर्ष्येति च ब्रूयात् त्रुट छिन्धीति च द्विधा । सर्वजगत्पदं चोक्त्वा वशमानय इत्यनु ॥ ४ ॥
माया स्वाहेति मन्त्रोऽयं बल्यादौ विहितः स्मृतः । .... ॥

इति । ततो रहस्यमालया निगदेनोपांशुना मानसेन वाष्टोत्तरसहस्रं शतं वा जपेत् । तथाच—

अष्टोत्तरशतं जाप्यं याव(द्विंश)ज्जीवतिसंख्यया । सहस्रं वा जपेद्देवि नित्यपूजाविधौ पुनः ॥१॥

अशक्तश्चेद्विंशत्यन्तं नूनं जपेत् । तथाच नीलतन्त्रे— "सहस्रं शतं विंशतिं वा जपेद्रहस्यमालया ।" तत्र जपरहस्यं यथा— मूलाधारस्वाधिष्ठानमणिपूरकेषु यथासंख्यं बीजत्रयव्याप्तिं तडित्कोटिभास्वरां परस्परानुस्यूतां विभाव्य सर्वतेजोमयं फट्कारं विश्रान्तिरूपं ध्यात्वा उच्चारयेत् । तथाच नीलतन्त्रे—

मन्त्रध्यानं प्रवक्ष्यामि जपात् सार्वज्ञदायकम् । मन्त्रध्यानान्महेशानि शुध्यते ब्रह्महा यतः ॥ १ ॥
मूलरन्ध्रे तु हृल्लेखां सूर्यकोटिसमप्रभाम् । स्वाधिष्ठाने पीतवर्णं द्वितीयं तु विभावयेत् ॥ २ ॥
नाभौ जीमूतसंकाशं कूर्चबीजं महाप्रभम् । अस्त्रबीजं हृदि ध्यायेत् कालाग्निसदृशप्रभम् ॥ ३ ॥
मूलादिब्रह्मरन्ध्रान्तं सर्वां विद्यां विभावयेत् । सूर्यकोटिप्रतीकाशां योगिभिर्दृष्टपूर्विकाम् ॥ ४ ॥

इत्येवं यथाशक्ति जपित्वा समर्प्य नित्यहोमादिकं चरेत् । तदुक्तं सोमसिद्धान्ते—

नाजप्तः सिध्यते मन्त्रो नाहुतश्च फलप्रदः । नानिष्टो यच्छते कामान् तस्मात् त्रितयमाचरेत् ॥ १ ॥
पूजया लभते पूजां जपात् सिद्धिर्न संशयः । विभूतिं चाग्निकार्येण सर्वसिद्धिं च विन्दति ॥ २॥

इति । नीलतन्त्रेऽपि—

विद्याहोमं प्रवक्ष्यामि सर्वां सिद्धिं च विन्दति । सपर्यासर्वमापाद्य बलिपूर्वं चरेद्विधिम् ॥ १ ॥
ततो जपं तर्पणं च चरेत् साधकसत्तमः । बलिवश्यादिकं चैव ब्राह्मणः समुपाचरेत् ॥ २ ॥

---

१ 'लाम' ख. पाठः । २ 'लाम' ख. पाठः । ३ 'बहिर्बलिं' ख. पाठः । ४ 'पदं' ख. पाठः ।

विधिवदग्निमानीय क्रव्यादेभ्यो नमस्तदा । मूलमन्त्रं समुच्चार्य कुण्डे वा स्थण्डिलेऽपि वा ॥ ३ ॥
भूमौ वा संस्तरेदग्निं व्याहृतित्रितयेन तु । स्वाहान्तेन त्रिधा कृत्वा षडङ्गत्रितयं ततः ॥ ४ ॥
ततो देवीं समावाह्य मूलेन षोडशाहुतीः । हुत्वा स्तुत्वा नमस्कृत्वा विसृजेद्बिन्दुमण्डले ॥ ५ ॥

ततो विसर्जनान्तं कर्म समापयेत् । अस्य पुरश्चरणं लक्षजपः । तद्दशांशो होमः । तथाच—

एवं कृत्वा हविष्याशी जपेल्लक्षमनन्यधीः । रहस्यमालामादाय लक्षमेकं सदा जपेत् ॥ ६ ॥

रहस्यमाला यथा—

अकसाक्षिहिता सिद्धिर्महाशङ्खाक्षमालया । पञ्चाशन्मणिभिर्माला निर्मिता सर्वसिद्धिदा ॥ ७ ॥

महाशङ्खाभावेऽपि स्फाटिकी माला कर्तव्या । तथाच— "महाशङ्खेऽप्यशक्तश्चेत् स्फाटिकीमालया जपेत्" । तारामन्त्रे तु कुल्लुकाया ज्ञानमावश्यकम् । तथाच मत्स्यसूक्ते—

कुल्लुकां च न जानाति महामन्त्रं जपेन्नरः । पञ्चत्वं जायते तस्य अथवा वातुलो भवेत् ॥७॥

इति । मायातन्त्रे—

कुल्लुकां धारयेच्छीर्षे लिखित्वा भूर्जपत्रके । राजद्वारे सभायां च विजयी भवति ध्रुवम् ॥ १ ॥
एवमुक्तेन जप्त्वा तु तद्दशांशस्य होमतः । तद्दशांशं तर्पणं तद्दशांशं ब्राह्मभोजनम् ॥ २ ॥
तर्पयेच्च परां देवीं तत्प्रकार इहोच्यते । .... ॥

ततो गुरुदक्षिणामाचरेत् । तथाच सिद्धसारस्वते—

एवं जपं पुरा कृत्वा दशांशमसितोत्पलैः । आज्याक्तैर्जुहुयान्मन्त्री तद्दशांशेन तर्पणम् ॥ १ ॥
कालागरुद्रवोपेतैर्विमलैर्गन्धवारिभिः । तर्पयेच्च परां देवीं तत्प्रकार इहोच्यते ॥ २ ॥
जले चावाह्य विधिवत् पाद्याद्यैरुपचारकैः । संतर्प्य विधिवद् देवीं परिवारान् सकृत्सकृत् ॥ ३ ॥

इति । अभिषेको यथा—

देवीबुद्ध्यात्मनात्मानं संपूज्य साधकोत्तमः । तारिणीं सिञ्चयामीति जलं मूर्ध्नि विनिक्षिपेत् ॥४॥

इति । अथ रहस्यपुरश्चरणम् । यथा—

अथवान्यप्रकारेण पुरश्चरणमिष्यते । कुजे वा शनिवारे वा नरमुण्डं समाहृतम् ॥ १ ॥
पञ्चगव्येन मिलितं चन्दनाद्यैर्विशेषतः । निक्षिप्य भूमौ हस्तार्धमानतः कानने वने ॥ २ ॥
तत्र तद्दिवसे रात्रौ सहस्रं परिमाणतः । एकाकी प्रजपेन्मन्त्रं स भवेत् कल्पपादपः ॥ ३ ॥
अथवान्यप्रकारेण पुरश्चरणमिष्यते । अष्टम्यां च चतुर्दश्यां पक्षयोरुभयोरपि ॥ ४ ॥
सूर्योदयं समारभ्य यावत् सूर्योदयान्तरम् । तावज्जप्त्वा निरातङ्कः सर्वसिद्धीश्वरो भवेत् ॥ ५ ॥

इति । मुण्डमालातन्त्रे—

अथवान्यप्रकारेण पुरश्चरणमिष्यते । शरत्काले चतुर्थ्यादिनवम्यन्तं विशेषतः ॥ १ ॥
भक्तितः पूजयित्वा तु रात्रौ तावत्सहस्रकम् । जपेदेकाकी विजने केवलं तिमिरालये ॥ २ ॥
अष्टम्यादिनवम्यन्तमुपवासपरो भवेत् । कृष्णाष्टमीं समारभ्य यावत्कृष्णाष्टमी भवेत् ॥ ३ ॥

---

१ 'जपन्' ख. पाठः

सहस्रसंख्ये जप्ते तु पुरश्चरणमिष्यते । कृष्णां चतुर्दशीं प्राप्य नवम्यन्तं महोत्सवे ॥ ४ ॥
अष्टमीं नवमीं रात्रौ पूजां कुर्याद्विशेषतः । दशम्यां पारणं कुर्यान्मत्स्यमांसादिभिर्युतम् ॥ ५ ॥
षट्सहस्रं जपेन्मन्त्रं नित्यं भक्तिपरायणः । चतुर्दशीं समारभ्य यावदन्या चतुर्दशी ॥ ६ ॥
तावज्जप्त्वा महेशानि पुरश्चरणमिष्यते । केवलं जपमात्रेण मन्त्राः सिद्धा भवन्ति हि ॥ ७ ॥
इत्यादिकं वीरसाधनाद्याचारादि प्रागुक्तं बोद्धव्यम् ॥ अथ श्यामातारयोर्मन्त्राणां लघूद्धारक्रमस्तु तन्त्रान्तरे—
ताराभेदा अथोच्यन्ते शीघ्रसिद्धिप्रदायिनः । वह्निनामाक्षिबिन्द्वाढ्या कामिका भुवनेश्वरी ॥ १ ॥
भुवनेशी वर्मरुद्रा फडन्ता प्रणवादिका । सप्ताक्षरी महाविद्या विरिञ्चिसमुपासिता ॥ २ ॥
" ॐश्रींह्रींहुंह्रींहुं फट् । " इति स्वरूपम् । तथा—
वाक्शक्तिः कमला कामो हंसोऽनुग्रहसर्गवान् । वर्मोग्रतारे वर्मास्त्रं विप्रवर्च्या द्वादशाक्षरी ॥३॥
" ऐंह्रींश्रींक्लींसौः हुं उग्रतारे हुं फट् । " इति स्वरूपम् । तथा—
तारं वर्म शिवा कामो मनुसर्गयुतो भृगुः । वर्मास्त्रमेषा सप्तार्णा सिद्धिदा विष्णुसेविता ॥ ४ ॥
" ॐहुंह्रींक्लींसौः हुं फट् । इति स्वरूपम् ।
एतयोः पञ्चमे बीजे सकारो हादिरन्तिमः । तदा विद्याद्वयं प्रोक्तं चतुर्मुखसमर्चितम् ॥ ५ ॥
" ऐंह्रींश्रींक्लींह्सौः हुं उग्रतारे हुं फट् । ॐहुंह्रींक्लींह्सौः हुं फट् । " इति स्वरूपद्वयम् । " तारो माया वर्ममाया वर्मास्त्रं च रसाक्षरी । " " ॐह्रींहुंह्रींहुं फट् " इति स्वरूपम् । तथा—
हारिराग्नित्रिमूर्तीन्दुयुग्वर्मपुटिताद्रिजा । अस्त्रान्ता पञ्चवर्णेयं प्रोक्ता एकजटाह्वया ॥ ६ ॥
" श्रींहुंह्रींहुं फट् " इति स्वरूपम् । तथा—
रेफशान्तीन्दुयुग णान्तो वर्मास्त्रं कामवाग्भवे । नारायणोपासितेयं पञ्चार्णा सर्वसिद्धिदा ॥ ७ ॥
" स्त्रींहुंफट्क्लींऐं " इति स्वरूपम् ।
अमूषामष्टविद्यानामृषिः शक्तिर्वशिष्ठजः । गायत्रीतारके छन्दोदेवते परिकीर्तिते ॥ ८ ॥
न्यासं तु पूर्ववत् कृत्वा ध्यायेत् तारां हृदम्बुजे । .... ॥

श्वेताम्बरां शारदचन्द्रकान्तिं संद्भूषणां चन्द्रकलावतंसाम् ।
कर्त्रीकपालाञ्चितपाणिपद्मां तारां त्रिनेत्रां प्रभजेऽखिलर्द्ध्यै ॥ ९ ॥

जपपूजादिकं सर्वमासां पूर्ववदाचरेत् । मधुयुक्परमान्नेन होमाद् विद्यानिभिर्भवेत् ॥ १० ॥
रक्तां वशे स्वर्णवर्णां स्तम्भने मारणेऽसिताम् । उच्चाटने धूम्रवर्णां शान्तौ श्वेतां स्मरेदिमाम् ॥ ११ ॥
भूरिणा किमिहोक्तेन विद्या एताः प्रसाधिताः । पूरयन्त्यखिलं नृणां मनोरथमिह ध्रुवम् ॥१२॥
इति । तथा—
मायाहृद्भगवत्येकजटे मम जलं स्थिरा । वह्न्यासनगता पुष्पं प्रतीच्छानलवल्लभा ॥ १३ ॥
द्वाविंशत्यक्षरो मन्त्रस्तारादि पूर्वसिद्धिदः । .... ॥
ॐह्रींनमो भगवत्येकजटे मम वज्रपुष्पं प्रतीच्छ स्वाहा " इति स्वरूपम् ।

---

१ 'पूर्ववत् षड्दीर्घमायया' ख. पाठः । २ 'शुभ्रांसु' ख. पाठः ।

ऋषिः पतञ्जलिश्छन्दो गायत्र्येकजटा पुनः । देवता दीर्घषट्काद्यमायया स्यात् षडङ्गकम् ॥२१॥
ध्यानार्चनप्रयोगांस्तु कुर्यात् पूर्वोक्तमन्त्रवत् । .... ॥

इति । तथा—

रमा माया हसौ व्यापिन्यारूढौ सर्गसंयुतौ । वर्मास्त्रं नीलभृगुरस्वत्यै ठद्वयमीरितः ॥ २२ ॥
प्रणवाद्यो मनुः सर्वसिद्धिदो मनुवर्णकः । .... ॥

" ॐश्रींह्रींह्सौःहुंफट् नीलसरस्वत्यै स्वाहा । " इति स्वरूपम् ।

ऋष्याद्या ब्रह्म गायत्री तथा नीलसरस्वती । नेत्रचन्द्रेन्दुनेत्राङ्गनेत्रार्णैरङ्गकल्पना ॥ २३ ॥
मन्त्रोत्थितैरथो ध्यायेद् देवीं सर्वेष्टसिद्धिदाम् । .... ॥

घण्टां शिरः शूलमसिं कराग्रैः संबिभ्रतीं चन्द्रकलावतंसाम् ।
प्रमर्षन्तीं पादतले पशुं तां भजे मुदा नीलसरस्वतीं ताम् ॥ २४ ॥

जपपूजादिकं सर्वमस्याः पूर्ववदीरितम् । विशेषाज्जयदा वादे विद्येयं साधिता नृणाम् ॥ २५ ॥

इति । तथा—

माया सैवानन्तयुक्ता वर्महृतङ्युता पुनः । तारा महापदाद्या सा भृगुब्रह्मानलान्तिमाः ॥ २६ ॥
दुस्तरं तारयद्वन्द्वं तरयुग्मं च ठद्वयम् । द्वात्रिंशदर्णा ताराद्या मुनिभिः पूर्ववन्मता ॥ २७ ॥

इति । " ॐह्रींह्रांहुं नमस्तारायै महातारायै सकलदुस्तरं तारय २ तर २ स्वाहा " इति स्वरूपम् । तथा—

विद्याराज्ञीमथो वक्ष्ये सुरेन्द्रस्यापि दुर्लभाम् । लब्ध्वा यां मानवाः स्वेष्टान् साधयन्त्यर्चने रताः ॥१॥
वाङ्मायाश्रीर्मनोजन्मा हंसोऽनुग्रहबिन्दुयुक् । कामः शक्तिश्च वाग्बीजं फान्तो लार्घीशबिन्दुयुक् ॥२॥
स्त्रीबीजं नीलतारे स्यात् सम्बुध्यन्ता सरस्वती । अत्री सरेफौ क्रमतः शेषवामाक्षिसंयुतौ ॥ ३ ॥
सानुस्वारौ कामबीजं फान्तो मांसाग्निबिन्दुकः । सर्गी भृगुर्वाग् हृल्लेखा रमा कामश्च सौद्वयम् ॥४॥
सर्गान्तं भुवनेशानी स्वाहा द्वात्रिंशदक्षरा । महाविद्या समाख्याता सेविता भोगमोक्षदा ॥ ५ ॥

" ऐंह्रींश्रींक्लींसौंक्लींह्रींऐंब्लूंस्त्रीं नीलतारे सरस्वति द्रांद्रींक्लींब्लूंसःऐंह्रींश्रींक्लींसौःसौःह्रीं स्वाहा " इति स्वरूपम् । तथा—

ब्रह्मानुष्टुप्सरस्वत्योर्मुन्याद्या अङ्गकल्पना । पञ्चपञ्चाष्टपञ्चेषुयुगार्णैर्मन्त्रसंभवैः ॥ ६ ॥

नौकासनां सर्पविभूषणाढ्यां कर्त्रीं कपालं चषकं त्रिशूलम् ।
करैर्दधानां नरमुण्डमालां त्र्यक्षीं भजे नीलसरस्वतीं ताम् ॥ ७ ॥

चतुर्लक्षं जपेद्विद्यां किंशुकैर्मधुरान्वितैः । दशांशं जुहुयाद्वह्नौ श्रद्धापूर्वमतन्द्रितः ॥ ८ ॥
पूर्वोक्ते पूजयेत् पीठे वक्ष्यमाणेन वर्त्मना । आदौ त्रिकोणं षट्कोणमष्टषोडशपत्रके ॥ ९ ॥
द्वात्रिंशत्पत्रमब्जं स्याच्चतुःषष्टिदलं ततः । त्रिरेखाढ्यधरागेहं चतुरस्रमतः परम् ॥ १० ॥
एवं यन्त्रं समालिख्य बाह्यतः पूजनं चरेत् । चतुरस्राग्निकोणेषु विघ्नेशं परिपूजयेत् ॥ ११ ॥
वायुकोणे क्षेत्रपालमीशाने भैरवं तथा । नैर्ऋते योगिनीस्तच्चर्या वामभागे गुरुं यजेत् ॥ १२ ॥

भूगृहस्याद्यरेखायामणिमा लघिमा तथा । महिमा चेशिता पूज्या वशिता कामपूरणी ॥ १३ ॥
गरिमा प्राप्तिरित्येताः पूज्याः पूर्वादिदिक्क्रमात् । धरागृहस्य रेखायां द्वितीयायां तु भैरवान् ॥ १४ ॥
असिताङ्गो रुरुश्चण्डः क्रोधोन्मत्तकपालिनः । भीषणश्चाथ संहार एतेऽष्टौ भैरवाः स्मृताः ॥१५॥
भूमिगेहतृतीयायां रेखायां मातरः पुनः । ब्राह्मी माहेश्वरी चाथ कौमारी वैष्णवी तथा ॥१६॥
वाराहीन्द्राणिका चैव चामुण्डा सप्तमी स्मृता । महालक्ष्मीर्दलेष्वर्च्याः पूर्वादिषु यथाक्रमम् ॥ १७ ॥
इत्थमाद्यावृतिं चेष्ट्वा योनिमुद्रां प्रदर्शयेत् । चतुःषष्टिदले पद्मे शक्तीरर्चेच्च तावतीः ॥ १८ ॥
कुलेशी कुलनन्दा च वागीशी भैरवी तथा । उमा श्रीः शान्तपा चण्डा धूम्रा काली कपालिनी ॥१६॥
महालक्ष्मीश्च कङ्काली रुद्रकाली सरस्वती । वाग्वादिनी च नकुली भद्रकाली शशिप्रभा ॥२०॥
प्रत्यङ्गिरा सिद्धलक्ष्मीरमृतेशी च चण्डिका । खेचरी भूचरी सिद्धा कामाख्या हिङ्गुला धरा ॥ २१ ॥
जया च विजया चाथ जिता नित्यापराजिता । विलासिनी तथा घोरा चित्रा मुग्धा धनेश्वरी ॥ २२ ॥
सोमेश्वरी महाचन्द्रा विद्या हंसी विनायका । वेदगर्भा तथा भीमा उग्रा वैद्या च सद्गतिः ॥ २३ ॥
उग्रेश्वरी चन्द्रगर्भा ज्योत्स्ना सत्या यशोवती । कुलिका कामिनी कामा ज्ञानवत्यथ डाकिनी ॥२४॥
राकिणी लाकिनी चाथ काकिनी शाकिनीत्यपि । हाकिनीति चतुःषष्टिशक्तयः सिद्धिदायिकाः ॥ २५ ॥
दर्शयेत् खेचरीमुद्रां द्वितीयावरणेऽर्चिते । द्वात्रिंशत्पत्रमध्ये तु पूज्या एतास्तु शक्तयः ॥ २६ ॥
किराता योगिनी वीरा वेताला यक्षिणी हरा । ऊर्ध्वकेशी च मातङ्गी मोहिनी वंशवर्द्धिनी ॥२७॥
मालिनी ललिता दूती मनोज्ञा पद्मिनी धरा । बर्बरी छत्रहस्ता च रक्तनेत्री विचर्चिका ॥२८॥
मातृका दूरदर्शा च क्षेत्रेशी रङ्गिनी नदी । शान्तिर्दीप्ता वज्रहस्ता धूम्रा श्वेता सुमङ्गला ॥२६॥
इच्छा तृतीयावरणे बीजमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततः षोडशपत्रेषु पूज्याः षोडशशक्तयः ॥ ३० ॥
मुग्धा श्रीः कुरुकुल्ला च त्रिपुरा तोतला क्रिया । रतिः प्रीतिस्तथा बाला सुमुखी श्यामलाविला ।३१।
पिशाची च विदारी च शीतला वज्रयोगिनी । सर्वेश्वरीति संपूज्य सृणिमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥३२॥
अष्टपत्रे स्वस्वमन्त्रैर्यजेदष्ट सरस्वतीः । .... ॥

इति । ता यथा—

तारो हृल्लोहितः सत्यो वैकुण्ठानन्तसंयुतः । भृगुर्नेशब्दरूपे वाग् माया कामो वद द्वयम् ॥ १ ॥
वाग्वादिन्यग्निकान्तान्तो मन्त्रो वेदाब्धिवर्णवान् । अनेन मनुना पूर्वपत्रे वागीश्वरीं यजेत् ॥ २ ॥

"ॐनमः पद्मासने शब्दरूपे ऐंह्रींक्लीं वद वद वाग्वादिनि स्वाहा ।" इति वागीश्वरीमन्त्रः ॥ १ ॥

वराहहंसचक्रेन्द्रसंयुता भुवनेश्वरी । वदयुग्मं च चित्रेश्वरि वाग्बीजानलप्रिया ॥
द्वादशार्णेन मनुना वह्नौ चित्रेश्वरीं यजेत् । .... ॥

"हसकलह्रीं वदवद चित्रेश्वरि ऐं स्वाहा ।" इति चित्रेश्वरीमन्त्रः ॥ २ ॥ तथा—

वाग्बीजं कुलजे वाक् च सरस्वत्यनलाङ्गना । एकादशार्णमनुना कुलजां दक्षिणे यजेत् ॥ ४ ॥

ऐं कुलजे ऐं सरस्वति स्वाहा । " इति कुलजामन्त्रः ॥ ३ ॥

वाङ्माया श्रीवदद्वन्द्वं कीर्तीश्वरि वसुप्रिया । त्रयोदशार्णेन यजेन्नैर्ऋत्ये कीर्तिनायिकाम् ॥ ५ ॥

"ऐंह्रींश्रीं वद वद कीर्तीश्वरि स्वाहा । " इति कीर्तीश्वरीमन्त्रः ॥ ४ ॥

वाङ्माया चान्तरिक्षान्ते सरस्वति च ठद्वयम् । रुद्रर्णेन यजेत् प्रत्यगन्तरिक्षसरस्वतीम् ॥ ६ ॥

"ऐंह्रीं अन्तरिक्षसरस्वति स्वाहा । " इति अन्तरिक्षसरस्वतीमन्त्रः ॥ ५ ॥

वराहहंसचण्डीशजनार्दनकृशानुयुक् । सेन्दुर्योनिश्च नकुलिभृगुरर्धेन्दुयुग्मनुः ॥ ७ ॥

अरुणाभृगुशिख्यग्निसंयुता शान्तिरिन्दुयुक् । वाङ्मायाश्रीषुबीजानि श्रीं घटान्ते सरस्वति ॥ ८ ॥

घटे वदतरद्वन्द्वं रुद्राज्ञया युता मम । अभिलाषं कुरुद्वन्द्वं प्रेयसी कृष्णवर्त्मनः ॥ ९ ॥

गुणवेदार्णेन यजेद्वायौ घटसरस्वतीम् । .... ॥

"हसखफ्रें हसौं हसफ्रीं ऐंह्रींश्रीं द्रांद्रींक्लींब्लूंसः श्रीं घटसरस्वति घटे वदतर वदतर रुद्राज्ञया ममाभिलाषं कुरु कुरु स्वाहा । " इति घटसरस्वतीमन्त्रः ॥ ६ ॥

भूधरेन्द्रयुतोऽर्धीशो बिन्द्वाढ्यो वैं वदद्वयम् । श्रींहुंफट् नववर्णेन नीलामर्चेदुदग्दिशि ॥ १० ॥

"ब्लूंवैं वद वद श्रींहुंफट् । " इति नीलामन्त्रः ॥ ७ ॥

वाग्बीजमधराक्रान्तो नकुली बिन्दुमान् पुनः । शान्तिचन्द्राढ्यमाकाशं किणिद्वन्द्वं सदृग्जलम् ॥ ११ ॥

कूर्मद्वन्द्वं भगाक्रान्तं नवार्णेनामुना यजेत् । मन्त्रेणेशानदिग्भागे किणिसंज्ञां सरस्वतीम् ॥ १२ ॥

"ऐंह्रौंह्रीं किणि किणि विच्चे । " इति किणिसरस्वतीमन्त्रः ॥ ८ ॥

पञ्चमावृतिमाराध्य क्षोभमुद्रां प्रदर्शयेत् । डाकिन्याद्याः पूर्वमुक्ताः षट्कोणे षट् प्रपूजयेत् ॥ १३ ॥

दर्शयेद् द्राविणीमुद्रां षष्ठावरणपूजने । परा बाला भैरवीति पूजनीयास्त्रिकोणके ॥ १४ ॥

सप्तमावृतिपूजायां मुद्रां कुर्याच्च कर्षिणीम् । इत्थं संपूज्य तारेशीं मनोऽभीष्टमवाप्नुयात् ॥ १५ ॥

गणेशाय क्षेत्रपालयोगिन्यै भैरवाय च । तारायै चापि वितरेद्बलिं नित्यं चतुष्पथे ॥ १६ ॥

मांसमाषान्नशाकाज्यपायसापूपकादिकम् । बलिद्रव्यं समाख्यातं तेनेष्टं सा प्रयच्छति ॥ १७ ॥

तस्या ध्यानं त्रिधा वच्मि सत्त्वादिगुणभेदतः । श्वेताम्बराढ्यां हंसस्थां मुक्ताभरणभूषिताम् ॥ १८ ॥

चतुर्वक्त्रामष्टभुजैर्दधानां कुण्डिकाम्बुजे । वराभये पाशशक्ती अक्षस्रक्पुष्पमालिके ॥ १९ ॥

शब्दपाथोनिधौ ध्यायेत् सृष्टिध्यानं समीरितम् । रक्ताम्बरां रक्तसिंहासनस्थां हेमभूषिताम् ॥ २० ॥

एकवक्त्रां वेदसंख्यैर्भुजैः संबिभ्रतीं क्रमात् । अक्षमालां पानपात्रमभयं वरमुत्तमम् ॥ २१ ॥

श्वेतद्वीपस्थितां ध्यायेत् स्थितिध्यानं समीरितम् । कृष्णाम्बराढ्यां नौसंस्थामस्थ्याभरणसंयुताम् ॥ २२ ॥

नववक्त्रां भुजैरष्टादशभिर्दधतीं वरम् । अभयं परशुं दर्वीं खड्गं पाशुपतं हलम् ॥ २३ ॥

भिण्डिं शूलं च मुशलं कर्त्रीं शक्तिं त्रिशीर्षकम् । संहाराक्षं वज्रपाशौ खट्वांगं गदया सह ॥ २४ ॥

रक्ताम्भोधौ स्थितां ध्यायेत् संहारध्यानमीदृशम् । कर्मसु क्रूरसौम्येषु ध्यायेन्मन्त्री यथातथा ॥ २५ ॥

एवं सिद्धे मनौ मन्त्री गिरा वाचस्पतिर्भवेत् । दूर्वोत्थया तु लेखिन्या रोचनारसयुक्तया ॥ २६ ॥

बालस्याच्छिन्ननालस्य जिह्वायां विलिखेन्मनुम् । संप्राप्ते चाष्टमे वर्षे सर्वशास्त्रज्ञतामियात् ॥ २७ ॥
अयुतमन्त्रसंजप्तां वचां बालककण्ठतः । बध्नीयात् पूर्वसंप्रोक्तं बलिं दद्याद्विधानतः ॥ २८ ॥
द्वादशे वत्सरे प्राप्ते भविता स कविलकृत् । ज्योतिष्मतीभवं तैलं कर्षमात्रं तु भक्षितम् ॥ २९ ॥
उपरागे जलस्थो यो जग्ध्वा वाचस्पतिर्भवेत् । चतुष्पथे श्मशाने वा हित्वा लज्जां भयं तथा ॥३०॥
जपेच्छवं समारुह्य विद्यां तत्परमानसः । शृणोत्यसावमुं शब्दं निशीथे जपतत्परः ॥ ३१ ॥
पारगो भव विद्यानां सर्वसिद्धिमवाप्नुहि । विद्वत्कुलसमुद्भूतमष्टवर्षं शिशुद्वयम् ॥ ३२ ॥
उपवेश्य तयोर्मूर्ध्नि करौ दद्याज्जपेन्मनुम् । वेदान्तन्यायसंयुक्त्या विवदेते उभावपि ॥ ३३ ॥
यः कौतुकी स आश्चर्यं विद्यायाः पश्यतु ध्रुवम् । विधाय वेदिकां रम्यां विजने कदलीवने ॥३४॥
तत्रासीनो जपेद्विद्यामेकलक्षं विधानतः । दासीचालितदोलायामारूढां सुस्मितराननाम् ॥ ३५ ॥
पुंनागचंपकाशोकधरां विपिनसंस्थिताम् । एवं ध्यायन् भगवतीं बलिं दद्याज्जपान्ततः ॥ ३६ ॥
एवं कुर्वन्नरः सर्वमभीष्टं लभतेऽचिरात् । निर्वासाः विशिखः प्रेतभूमिस्थो यो जपेन्मनुम् ॥३७॥
अयुतं कृष्णभूताहे स वाक्सिद्धिमवाप्नुयात् । विद्यां सौख्यं धनं पुष्टिमायुःकीर्तिबलं स्त्रियः ॥३८
रूपं कामयमानेन तारा सेव्या निरन्तरम् । .... ॥

इति । एकवीराकल्पे—

लिखेत् खं कूर्चसंयुक्तं रौद्रं त्रैगुण्यमेव च । विधिविष्णुमहेशानां स्वशक्त्या क्रमयोगतः ॥ १ ॥
एषा मता महाविद्या सर्वसिद्धिप्रदा सदा । .... ॥

अस्यार्थः, खं स्वरूपं, रौद्रं, प्रासादं, त्रैगुण्यं प्रणवं, विधिशक्तिर्वाग्भवं, विष्णुशक्तिः रमाबीजं, महेशशक्तिर्भुवनेश्वरीबीजम् । "खंहूंहसौःओंऐंश्रींह्रीं ।" ध्यानार्चनप्रयोगश्च पूर्ववद्भवेत् ॥ प्रणवं भुवनेश्वरीं ह्रां कूर्चबीजं नमस्तारायै सकलदुस्तरं तारय तारय प्रणवयुग्मं वह्निजाया । तथाच नीलतन्त्रे—

प्रणवं पूर्वमुद्धृत्य हृल्लेखाबीजमुद्धरेत् । गगनं शेषसंयुक्तं बिन्दुनादविभूषितम् ॥ १ ॥
कूर्चबीजं च हृदयं तारायै च समुद्धरेत् । सकलदुस्तरं तारय तारयेति तथा पुनः ॥ २ ॥
तारयुग्मं वह्निजाया मन्त्रोऽयं सुरपादपः । ध्यानपूजादिकं सर्वं पूर्ववत् समुपाचरेत् ॥ ३ ॥

"ओंह्रींहांहूं नमस्तारायै सकलदुस्तरं तारय तारय ओंओं स्वाहा ।" अस्याः पुरश्चरणं चतुर्लक्षजपः । तदुक्तं तत्रैव— "चतुर्लक्षजपेनास्याः सिद्धयोऽष्टौ भवन्ति च ।" मायातन्त्रे—

तारा चोग्रा महोग्रा च वज्रा नीला सरस्वती । कामेश्वरी भद्रकाली इत्यष्टौ तारिणी स्मृताः ॥ १॥
उष्णवर्णगतो जीवो निगमस्वरसंयुतः । नादबिन्दुसमाक्रान्तस्तत्स्वररश्मिसमन्वितः ॥ २ ॥
कपिलं वामकर्णस्थं नादाढ्यबिन्दुशेखरम् । पार्श्वान्त्यं च तथा आन्त्यं शवान्तं परिकीर्तितम् ॥ ३ ॥
मध्यादिमायाकूर्चान्तं द्वितीयं मन्त्रमुद्धृतम् । विपरीतं त्रिधा ज्ञेयं कूर्चाद्यं च तुरीयकम् ॥ ४ ॥
मायादिकं च कूर्चान्तं पञ्चमं परिकीर्तितम् । मायामध्यगतं षष्ठं द्वितीयान्तं च सप्तमम् ॥ ५ ॥
अष्टमं कूर्चमध्यं स्यादेवं भेदाष्टकं भवेत् । .... ॥

उष्णवर्णो रेफः । जीवो हकारः । निगमस्वरः ईकारः । तत्त्वरश्मिर्वधूबीजं । कपिलो हकारः । शवान्तं फडन्तं । तेन पञ्चाक्षर उद्धृतः । फडन्तश्चैका विद्या । तेन पञ्चाक्षरश्च प्रकृतिः । मध्यार्द्रीति, तेन वधूर्माया कूर्चं फट् । विपरीतामिति, तेन कूर्चवधूमायाफट् । कूर्चेति कूर्चमायावधूफट् । मायावधूकूर्चं फट् । वधूमायाकूर्चं फट् । मायाकूर्चवधूफट् । अष्टममिति वधूकूर्चमायाफट् । स्पष्टं यथा— ह्रीं-स्त्रींहूँ फट् ॥ १ ॥ स्त्रींह्रींहूं फट् ॥ २ ॥ हूंस्त्रींह्रीं फट् ॥ ३ ॥ हूंह्रींस्त्रीं फट् ॥ ४ ॥ ह्रींस्त्रींहूं फट् ॥ ५ ॥ स्त्रींह्रींहूं फट् ॥ ६ ॥ ह्रींहूंस्त्रीं फट् ॥ ७ ॥ स्त्रींहूंह्रीं फट् ॥ ८ ॥ इति,

ऋषिः स्यादष्टकश्छन्दोऽनुष्टुप् च देवता तथा । शम्भुपत्नी महेशानि चतुर्वर्गेषु योजयेत् ॥ ६ ॥
त्र्यक्षरस्यैव भेदोऽयं फटौ यत्र न तत्र वै । जाप्ये तु त्र्यक्षरं ज्ञेयं न्यासे सर्वं प्रतिष्ठितम् ॥७॥
काललक्षं जपेन्मन्त्रमेवमुक्तेन वर्त्मना । ध्यानपूजादिकं सर्वं पूर्ववत् समुपाचरेत् ॥ ८ ॥

इति । "प्रणवं तारे तुतारे तत्ता स्वाहा ।" तदुक्तं गन्धर्वतन्त्रे—

प्रणवं पूर्वमुद्धृत्य तारे तुतारे च तथा । तत्ता स्वाहेति मन्त्रोऽयं दशाक्षर उदाहृतः ॥ १ ॥

इति । अस्या ध्यानं स्वतन्त्रतन्त्रे—

श्यामवर्णां त्रिनयनां द्विभुजां रक्तपङ्कजे । बिभ्राणां बहुरूपाभिर्बहुवर्णाभिरावृताम् ॥ १ ॥
शक्तिभिः स्मेरवदनां स्मेरमौक्तिकभूषणाम् । रत्नपादुकयोर्न्यस्तपादाम्बुजयुगां स्मरेत् ॥ २ ॥

अस्याः पूजादिकं सर्वं पूर्ववत् । पुरश्चरणं तु दशलक्षजपः । तदुक्तं तत्रैव—

वर्णलक्षं जपेद्धीमान् नियमेन यथाविधि । दशांशं जुहुयान्मन्त्री घृताक्तै रक्तपुष्पकैः ॥ १ ॥

"वाग्भवं भुवनेश्वरी प्रणवं वाग्भवं भुवनेश्वरी फट् स्वाहा ।" तदुक्तं मातृकार्णवे—

वाग्भवं कुलदेवी च तारकं वाग्भवं तथा । हृल्लेखा चास्त्रमन्त्रान्ते वह्निजायावधिर्मनुः ॥ १ ॥
अष्टाक्षरो मनुः प्रोक्तो वेदमातुरनुत्तमः । पञ्चाङ्गान्यस्य मन्त्रस्य पञ्चबीजैः प्रकल्पयेत् ॥ २ ॥
अस्त्रं शेषाक्षरैर्न्यस्य कृतकृत्यो भवेन्नरः । ध्यानपूजादिकं सर्वं पूर्ववच्च समाचरेत् ॥ ३ ॥

इति । मत्स्यसूक्ते—

प्रणवं पूर्वमुद्धृत्य पद्मेयुग्मं तथैव च । महापद्मेपदं ब्रूयात् पद्मावति पदं ततः ॥ १ ॥
माये स्वाहेति मन्त्रोऽयं प्रोक्तः सप्तदशाक्षरः । पूजा पूर्ववदुद्दिष्टा अर्धरात्रे चतुष्पथे ॥ २ ॥
जपमस्याचरेद्यस्तु स स्याद् द्रुतकविस्तथा । हंसश्च प्रणवं माया वधूः कूर्चश्च हंसकः ॥ ३ ॥
अष्टाक्षरी महाविद्या हंसाद्यन्ता सुदुर्लभा । .... ॥

हंसः प्रणवं माया वधूबीजं कूर्चं हंसः । तदुक्तं स्वच्छन्दसंग्रहे—

शिवबीजं महेशानि शक्तिबीजं ततः परम् । बिन्दुसर्गसमायुक्तं वेदाद्यं तदधः क्रमात् ॥
मायास्त्रीवर्मबीजान्तं हंसबीजमुदाहृतम् । एषा सप्ताक्षरी विद्या कथिता भुवि दुर्लभा ॥
पञ्चाक्षरी च या विद्या हंसाद्यन्ता महोदया । केवलं त्वत्प्रयत्नेन तव स्नेहात् प्रकीर्तिता ॥
अनयोर्जपपूजादीन् पञ्चाक्षरीवदाचरेत् । .... ॥

अथ श्यामातारयोर्लघुपूजानुक्रमणिकाप्रसिद्धमन्त्राणामुद्धारक्रमः प्रदर्श्यते । तत्रादौ श्यामाया उत्तरतन्त्रे—

वर्गाद्याद्यं वह्नियुतं रतिबिन्दुसमन्वितम् । त्रिगुणं च ततः कूर्चयुग्मं लज्जायुगं ततः ॥ १ ॥
दक्षिणे कालिके चेति पूर्ववच्च ततः पुनः । ठद्वयेन समायुक्तं मन्त्रमेनं विदुर्बुधाः ॥ २ ॥

इति । "क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं दक्षिणेकालिके क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा ।" अयं मन्त्रराजः । कालिकायै विद्महे श्मशानवासिन्यै धीमहि तन्नो घोरा प्रचोदयात् । इति कालीगायत्री । "क्रींहूंस्त्रींह्रींफट् ।" इति कालिकायाः कुब्जिका । 'ऐंह्रींश्रींऐं परायै अपरायै परापरायै विरूपायै ह्सौः सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमः ।' इति कालिकायाः पीठमन्त्रः । 'सिंहव्याघ्रमुखी मृगमेषमुखी गजवाजिमुखी बिडालमुखी क्रोष्टुमुखी ह्रस्वदीर्घमुखी लम्बोदरमुखी ह्रस्वजङ्घा काकजङ्घा लम्बोष्ठी प्रलम्बोष्ठी ।' एताः कालिकाया द्वारपालिकाः । "ॐहूं महाकाल प्रसीद २ ह्रीं २ स्वाहा ।" इति महाकालमन्त्रः । "ॐवज्रोदके हुं फट् स्वाहा" इति जलग्रहणमन्त्रः । 'ॐह्रींस्वाहा' "ॐह्रींसुविशुद्धधर्मगात्रि सर्वपापनिशामयाशेषविकल्पानपनय हूं स्वाहा' इति मन्त्रद्वयं पादप्रक्षालने । "ॐमणिधरि वज्रिणि शिखरिणि सर्ववशंकरिणि महाप्रतिसरे हूं फट् स्वाहा" इति शिखाबन्धनमन्त्रः । "ॐरक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा" इति भूमिसेचनमन्त्रः । "ॐ सर्वविघ्नानुत्सारय हुं फट् स्वाहा" इति विघ्नोत्सारणमन्त्रः । "ॐपवित्रवज्रभूमे हूं फट् स्वाहा" इति भूम्यभिमन्त्रणमन्त्रः । "आः सुरेखे वज्ररेखे हूं फट् स्वाहा" इति आसनपूजामन्त्रः । "ॐह्रीं आधारशक्तिकमलासनाय नमः" इत्यासनमन्त्रः । "ॐशताभिषेके शताभिषेके हूं फट् स्वाहा" इति पुष्पाधिष्ठानमन्त्रः । "ॐपुष्पकेतुराजार्हते शताय सम्यक् सम्बुद्धाय, पुष्पे पुष्पे महापुष्पे सुपुष्पे पुष्पसंभवे पुष्पचयावकीर्णे हुं फट् स्वाहा" इति पुष्पाभिमन्त्रणमन्त्रः । "ॐआंहूं फट् स्वाहा" इति कायवाक्चित्तशोधनमन्त्रः । "रक्ष रक्ष हूं फट् स्वाहा" इत्यात्मरक्षामन्त्रः । "प्रह्लादानन्दनाथाख्यः सनकानन्द एव च । कुमारानन्दनाथश्च वशिष्ठानन्द एव च ॥ क्रोधानन्दः शुकानन्दो ध्यानानन्दस्त्वतः परम् । बोधानन्दस्ततश्चैव कुलाख्या गुरवः स्मृताः ॥" इति कुलगुरवः । 'श्रीगुरुः परमगुरुः परापरगुरुः परमेष्ठिगुरुः' एते सामान्यगुरवः । "महादेवी महादेवस्तथा त्रिपुरभैरवः ।" इति दिव्यौघाः । 'ब्रह्मानन्दः पूर्णदेवश्चलाचित्तश्चलाचलः । कुमारः बोधनश्चैव वरदः स्मरदीपनः । माया मायावती चैव सिद्धौघाः संप्रकीर्तिताः ॥' एते सिद्धौघाः । 'विमलः कुशलश्चैव भीमसेनः सुधाकरः । मीनो गोरक्षकश्चैव भोजदेवः प्रजापतिः ॥ मूलदेवो रन्तिदेवो विघ्नेश्वरहुताशनौ । सन्तोषः समयानन्दो मानवौघाः प्रकीर्तिताः ॥' एते संप्रदायगुरवः । 'इच्छा ज्ञाना क्रिया चैव कामिनी कामदायिनी । रती रतिप्रियानन्दा मध्ये चैव मनोन्मनी ॥' इति कालिकायाः पीठशक्तयः ॥ अथ मन्त्रभेदाः— 'क्रीं' इत्येकाक्षरः । 'क्रींक्रींक्रीं' इति त्र्यक्षरमन्त्रः । 'क्रींहूंह्रीं' इत्यपि त्र्यक्षरः । 'क्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं' इति षडक्षरः । 'ऐंहूंह्रींहूं फट् स्वाहा' इत्यष्टाक्षरः । 'क्रीं दक्षिणे कालिके क्रीं स्वाहा' इति दशाक्षरः । 'हूंह्रींक्रीं दक्षिणे हूंह्रीं स्वाहा' इत्यन्यो दशाक्षरः । 'ॐह्रींक्रीं स्वाहा' इति कालीहृदयम् । 'क्रींहूंह्रीं दक्षिणेकालिके क्रींहूंह्रीं स्वाहा' इति चतुर्दशाक्षरी । 'ॐह्रींह्रींहूंहूंक्रींक्रींक्रीं दक्षिणे कालिके क्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' इति एकविंशाक्षरी । 'ॐह्रींह्रींहूंहूंक्रींक्रींक्रीं दक्षिणे कालिके क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' इति त्रयोविंशाक्षरी । 'ह्रींह्रींहूंहूंक्रींक्रींक्रीं दक्षिणे कालिके क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं' इति विंशत्यक्षरी । 'ॐह्रींक्रीं मे स्वाहा' इति षडक्षरी । 'क्रींह्रींह्रीं' इति त्र्यक्षरी । 'क्रींक्रींक्रीं स्वाहा' इति पञ्चाक्षरी । 'क्रींहूंह्रींक्रींहूंह्रीं स्वाहा' इति अष्टाक्षरी । 'ऐं नमः क्रींक्रींकालिकायै स्वाहा' इति एकादशाक्षरी । 'क्रींहूंह्रीं दक्षिणे कालिके स्वाहा' इत्यप्येकादशाक्षरी । 'क्रींहूंह्रीं दक्षिणे कालिके फट्' इति दशाक्षरी । 'क्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं दक्षिणे कालिके क्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' इति विंशाक्षरी । 'क्रीं स्वाहा' इति

ऽयक्षरी । 'क्रींक्रीं कालिकायै स्वाहा' इत्यष्टाक्षरी । 'क्रींहूंह्रीं स्वाहा' इति पञ्चाक्षरी । 'क्रीं दक्षिणे कालिके स्वाहा' इति नवाक्षरी । 'क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रींक्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' इति षोडशाक्षरी । नमः ऐं-क्रींक्रीं कालिकायै स्वाहा' इत्येकादशाक्षरी । 'नमः आंआंक्रोंक्रोंफट् स्वाहा' इति नवाक्षरी । 'काकिकालिके हूंह्रींहूंफट्' इत्यपि नवाक्षरी । क्रींक्रींक्रींफट् स्वाहा' इति षडक्षरी । 'क्रींक्रींक्रींक्रींक्रींक्रीं स्वाहा' इत्यष्टाक्षरी । 'क्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' चतुर्दशाक्षरी । क्रींहूंह्रीं दक्षिणेकालिके फट्' दशाक्षरी । 'क्रींहूंह्रींक्रींहूंह्रीं स्वाहा' अष्टाक्षरी । 'क्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रींक्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' विंशाक्षरी । 'नमः आंक्रोंआंक्रों फट् स्वाहा कालिकालिके हूं' पञ्चदशाक्षरी । 'ह्रींहूं फट्' त्र्यक्षरी । अथ वक्ष्ये प्रागुक्तद्वाविंशद्वर्णान्ते— 'हूंह्रींह्रींक्रींक्रीं' इति पञ्चबीजानि संयोजयेत् । २७ । अथाकर्षं 'हूंह्रींक्रीं मूलं हूंह्रींक्रीं' ॥ २८ ॥ 'हूंह्रींक्रीं दक्षिणेकालिके स्वाहा हूंह्रींक्रीं' इत्यप्याकर्षं केचिद्वदन्ति ॥ १४ ॥ 'क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं गुह्यकालिके क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' ॥ २१ ॥ 'क्रींहूंह्रीं गुह्यकालिके क्रींक्रींहूंहूं-ह्रींह्रीं स्वाहा' षोडशाक्षरी । 'क्रींहूंह्रीं गुह्यकालिके हूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' चतुर्दशाक्षरी । क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रींद-क्षिणेकालिके स्वाहा' पञ्चदशाक्षरी । 'क्रींगुह्येकालिकेक्रीं स्वाहा' नवाक्षरी । 'क्रीं दक्षिणेकालिके क्रीं स्वाहा' दशाक्षरी । 'हूंहूंह्रींह्रीं दक्षिणे कालिके हूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' षोडशाक्षरी । इति गुह्यकाली ॥ ब-लिमन्त्रस्तु— ऐंह्रींएह्येहि परमेशानि जगन्मातर्जगतां जननि गृह्ण २ मम बलिं सिद्धिं देहि २ शत्रुक्षयं कुरु २ ॐहूंह्रींफट् ॐकालिकायै नमः फट् स्वाहा' अयं दक्षिणकालिकायाः बलिमन्त्रः ॥ 'हूंनमः एह्येहि गुह्यकाल्यै गृह्ण २ मम शत्रून् नाशय २ खादय २ तुरु २ छिन्धि २ सिद्धिं देहि २ हुं २ स्वाहा' अयं गुह्यकाल्याः बलिमन्त्रः । 'ॐहूं सदाशिवमहाप्रेताय गुह्यकाल्यासनाय नमः गुह्यकाल्यै हूं नमः' इति गुह्यकाल्यासनमन्त्रः । 'ह्रीं कालि महाकालि किणि २ फट् स्वाहा' । १४ । इयं भद्रकाली । 'क्रींक्रींक्रींहूं-हूंह्रींह्रीं भद्रकाल्यै क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' । २० । इयमपि भद्रकाली । 'क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं श्मशानका-लिके क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' । २२ । इयं श्मशानकालिका । 'क्रींक्रींक्रींहूंहूंह्रींह्रीं महाकालि क्रींक्रींक्रीं-हूंहूंह्रींह्रीं स्वाहा' । इति महाकालीमन्त्रः । 'ॐद्रेंद्रेंक्रूंक्रूं पशुं गृहाण हुं फट् स्वाहा' महाकालीमन्त्रः । 'गृध्रकर्णि २ विरूपाक्षि २ लम्बस्तनि २ महोदरि २ उत्पादय २ हुंफट् स्वाहा' अयमपि महा-कालीमन्त्रः । 'ऐंह्रींश्रींक्लीं कालिके क्लींश्रींह्रींऐं' इति श्मशानकालीमन्त्रः ॥ अथ तारामन्त्राः— 'ॐह्रींस्त्रीं-हूंफट्' ५ । पीठमन्त्रः प्राग्वत् । द्वारपालाः प्राग्वत् । पीठशक्तयस्तु—

लक्ष्मीः सरस्वती चैव रतिः प्रीतिस्तथैव च । कीर्तिः शान्तिश्च पुष्टिश्च तुष्टिरित्यष्ट शक्तयः ॥

सारसंग्रहे—

रतिः प्रीतिः प्रिया कान्तिः कामिनी काममालिनी । कन्दर्पदलनी दुर्गा भाविनी नव शक्तयः ॥

इति । अन्यत्र—

मेधा प्रज्ञा प्रभा विद्या धीर्धृतिस्मृतिबुद्धयः । विश्वेश्वरीति संप्रोक्ताः पीठस्य नव शक्तयः ॥

इति । तन्त्रान्तरे—

महाकाली च रुद्राणी उग्रा भीमा तथैव च । घोरा च भ्रामरी चैव महारात्रिस्तथैव च ॥

भैरवी च तथा प्रोक्ता पीठस्य वसुशक्तयः । .... ॥

इति । प्रागुक्ता एव दशमन्त्राः कुलगुरवश्च । संप्रदायगुरवस्तु—

ऊर्ध्वकेशो व्योमकेशो नीलकण्ठो वृषध्वजः । आनन्दनाथशब्दान्ता दिव्यौघाः कथिताः प्रिये ॥
वशिष्ठः कूर्मनाथश्च मीननाथो महेश्वरः । हरिनाथश्च सिद्धौघाः कथिता वीरवन्दिते ॥
तारावती भानुमती जया विद्या महोदरी । सुखः परः पारिजातस्ततश्चैव कुलेश्वरः ॥
विरूपाक्षः फेरवी च मानवौघाः प्रकीर्तिताः । .... ॥

इति । अथ मन्त्रभेदाः— 'ॐत्रींह्रींहुंह्रींहुं फट्' । ७ । 'ऐंह्रींश्रींक्लींसौःहुं उग्रतारे हुंफट्' । १२ । 'ॐहुंह्रींक्लींसौः हुंफट्' । ७ । 'ॐहुंह्रींक्लींह्सौः हुंफट्' । ७ । 'ॐह्रींहुंह्रींहुं फट्' । ६ । 'त्रींहुंह्रीं-हुं फट्' । ५ । 'त्रींह्रूंफट्क्लींएं' । ५ । 'ऐंह्रींश्रींक्लींसौःक्लींह्रींऐंब्लूंस्त्रीं नीलतारे सरस्वति द्रांद्रींक्लींब्लूं-सःऐंह्रींश्रींक्लींसौःसौःह्रीं स्वाहा' ॥ ३२ ॥ 'ॐनमः पद्मासने शब्दरूपे ऐंह्रींक्लीं वदवद वाग्वादिनि स्वाहा' इति वागीश्वरीमन्त्रः । 'ह्सकलह्रीं वद चित्रेश्वरि ऐं स्वाहा' इति चित्रेश्वरी । 'ऐं कुलजे ऐं सरस्वति स्वाहा' इति कुलजा । 'ऐंह्रींश्रीं वदवद कीर्तीश्वरि स्वाहा' इति कीर्तीश्वरी । 'ऐंह्रीं अन्त-रिक्षसरस्वत्यै स्वाहा' इत्यन्तरिक्षसरस्वती । 'ह्सखफ्रीं ह्सौ हसफ्रीं ऐंह्रींश्रींद्रांद्रींक्लींब्लूंसःघ्रीं घटसरस्वति घटे वदतर वदतर रुद्राज्ञया ममाभिलाषं कुरु २ स्वाहा' इति घटसरस्वती । 'ब्लूंवें वदवद त्रींहुं फट्' इति नीलामन्त्रः । 'ऐंह्रींह्रीं किणि किणि विच्चे' इति किणिसरस्वती । 'खेंह्रौंॐऐंश्रींह्रां' इति महाविद्या । 'ऐंह्रींह्रांह्रूं नमस्तारायै सकलदुस्तरं तारय तारय ॐॐस्वाहा' २५ ॥

तारा चोग्रा महोग्रा च वज्रा नीला सरस्वती । कामेश्वरी भद्रकाली इत्यष्टौ तारिणी स्मृताः ॥

तारा प्रागुक्तादौ । 'स्त्रींह्रींह्रूंफट्' इत्युग्रा । ह्रूंस्त्रींह्रीं फट्' इति महोग्रा । 'ह्रूंह्रींस्त्रीं फट्' इति वज्रा । 'ह्रींस्त्रीं फट् ह्रूं' इति नीला । 'स्त्रींह्रीं फट् ह्रूं' इति सरस्वती । 'ह्रींह्रूं फट् स्त्रीं' इति कामेश्वरी । 'ह्रींह्रूंस्त्रीं फट्' इति भद्रकालीतारा । 'ॐतारे तुतारे तत्ता स्वाहा' १० । 'ऐंह्रींॐऐंह्रीं फट् स्वाहा' ८ । 'ॐपद्मे पद्मे महापद्मे पद्मावति ह्रींह्रीं स्वाहा' १७ । 'हंसः ॐह्रींस्त्रींह्रूं हंसः' ८ । 'स्त्रींह्रींह्रूं नीलसरस्वति' ६ 'हंसः ॐह्रींस्त्रींह्रूं फट् हंसः' ६ । 'ॐह्रीं एकजटे महायक्षाधिपतये ममोपनीतं बलिं गृह्ण २ स्वाहा । इति बलिमन्त्रः । 'खेंह्रौंॐऐंश्रींह्रीं' ६ ॥

अथ महाविद्या षोडशी । तत्रादौ पञ्चदशी— कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं' इति कामराजविद्या । 'हसकहह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं' इति लोपामुद्रोपासिता । 'कहएईलह्रीं हकएईलह्रीं सकएईलह्रीं' इयं मनूपासिता । 'सहकएईलह्रीं सहकहएईलह्रीं हसकएईलह्रीं' इति चन्द्रोपासिता । 'हसकएईलह्रीं हस-कएईलह्रीं सहकएईलह्रीं' इयं कुबेरोपासिता । 'कएईलह्रीं हसकईलह्रीं सहसकलह्रीं' इयमगस्त्योपासिता । 'सएईलह्रीं सहकलह्रीं सकलह्रीं' इयं नन्द्युपासिता । 'हसकलह्रीं सहकलह्रीं सकहलह्रीं' इयं सूर्योपासिता । 'हसकलह्रीं हसकलह्रीं सकलह्रीं हसकलहसकलसकलह्रीं' इयं शिवोपासिता । 'कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सहसकलह्रीं सएईलह्रीं सहकहलह्रीं सकलह्रीं' इयं विष्णूपासिता । 'हसकलह्रीं सकहसकलह्रीं सहक-हलह्रीं' इयं स्कन्दोपासिता । 'कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं' इयमिन्द्रोपासिता । 'कएईलहरीहरी ह-सकहलहरीहरी सकलहरीहरी' इयं दुर्वासउपासिता । 'कएईलह्रीं हकहलह्रीं हसकलह्रीं' इयमुन्मनी । 'कएईलह्रीं हकहलह्रीं सहकलह्रीं' इयं वरुणोपासिता । 'कएईलह्रीं हकहह्रीं सहकलह्रीं' इयं धर्मराजो-पासिता । 'कसकलह्रीं हसलकलह्रीं सकलरलह्रीं' इयं वह्न्युपासिता । 'हसकलह्रीं हसककहलह्रीं स-

१ 'सह्रूं' ख. पाठः ।

कलरलह्रीं ' इयं नागराजोपासिता । 'कहरलरह्रीं हकलरहलह्रीं सरकलरह्रीं ' इयं वायूपासिता । 'कए-ईरलह्रीं हकहलरह्रीं सहकरह्रीं' इयं बुधोपासिता । 'कहलह्रीं हकहललरह्रीं सकलह्रीं ' इयमीशानोपासिता । 'कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ' इयं रत्युपासिता । 'कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं सकलह्रीं हसकहलह्रीं कएईलह्रीं ' नारायणोपासितेयम् । 'कएईलह्रीं हकहसरह्रीं हसकलह्रीं ' ब्रह्मोपासितेयम् । 'हसकलह्रीं हकहसरह्रीं हसकलह्रीं ' जीवोपासितेयम् । एते शुद्धाः २५ । अशुद्धाः २५ । शुद्धाशुद्धाः २५ । शबलाः २५ । एवं शतं भेदाः ॥

अथ पञ्चमीभेदाः—(१) 'कएईलह्रीं हसकलह्रीं हकहलह्रीं कहयलह्रीं हसकलह्रीं ' (२) । 'कएईलह्रीं हसकलह्रीं हकहलह्रीं कहयलह्रीं सहकलह्रीं '। (३) 'सकहलह्रीं कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं हकलसह्रीं '। (४) सकहलह्रीं कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ईएकलह्रीं ' । (५) 'कएकलह्रीं कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं सहकलह्रीं '। (६) 'ईएकलह्रीं कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं हकलसह्रीं '। (७) 'एईकलह्रीं कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं सहकलह्रीं ' । (८) 'एईकलह्रीं कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं हकलसह्रीं '। (९) 'कएईलह्रीं हसकलह्रीं हसकहलह्रीं हकहलह्रीं सकलह्रीं ' । (१०) 'कएईलह्रीं हसकलह्रीं हसकहलह्रीं सकलसह्रीं सकलह्रीं ' । (११) 'कएईलह्रीं हसकलह्रीं सहकलहह्रीं सहकलह्रीं सकलह्रीं ' । (१२) कएईलह्रीं हसकलह्रीं सहकहलह्रीं सकलह्रीं सहकलह्रीं ' ॥ 'कहलह्रीं कएईलह्रीं हसकलह्रीं हसकहलह्रीं हकलसह्रीं '। एषा प्राग्वदष्टधा । अन्या चतुर्धा १२ ॥ 'कहसलह्रीं कएईलह्रीं हसकहलह्रीं हसकलह्रीं सकलह्रीं ' एषा पूर्ववदष्टधा । अन्या चतुर्धा । एवं षट्त्रिंशद् ३६ भेदाः पञ्चम्याः । एतासां पञ्चमीविद्यानां श्रींह्रींह इति बीजत्रयं संपुटत्वेनाद्यन्तयोः संयोज्य, मध्यस्थकामराजकूटत्रयादौ कामराजबीजं संयोज्य जपो विधेयः ॥

अथ सुन्दरीभेदाः— 'ईएकलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ' इति प्रथमसुन्दरी १ । एईकलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ' २ । 'कईएलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ' इत्यनन्तसुन्दरी ३ । 'सहकलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ' इति पश्चिमाम्नायसुन्दरी ४ । हससकलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ' इत्युत्तराम्नायसुन्दरी ५ । 'हसह्रीं कहह्रीं सहह्रीं ' इयं रुद्रयोगिनी पूर्वाम्नायसुन्दरी ६ । 'कलह्रीं कहलह्रीं सकलह्रीं ' इति दक्षिणाम्नायसुन्दरी ७ । 'कहक्षमलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ' इत्यूर्ध्वाम्नाये शिवसुन्दरी ८ । 'सहक्षमलह्रीं सहकहलह्रीं सकलह्रीं ' इत्यूर्ध्वाम्नाये शक्तिसुन्दरी ९ । 'हक्षमलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ' इति सर्वसुन्दरी १० । सहकलह्रीं हकहलह्रीं कहकलह्रीं ' इति सौभाग्या ११ । 'हकलसह्रीं कहलसह्रीं कलसहह्रीं ' इयं भाषा १२ । 'हसकलह्रीं हलकहसह्रीं सकलह्रीं ' इयं सृष्टिः १३ । 'हलकसह्रीं कसहलसह्रीं कहसलह्रीं ' इति स्थितिः १४ । 'हलकसह्रीं हसकलह्रीं हहसलह्रीं ' इति संहृतिः १५ । 'लकसह्रीं सहकलह्रीं हससहकह्रीं ' निराख्या १६ । 'कहकलसह्रीं हससहकह्रीं सहकहह्रीं ' निराख्या १६ । 'हकलसह्रीं हकहलह्रीं हसकलह्रीं ' स्वप्नावती १७ । 'कहलसह्रीं कहयलह्रीं कससलह्रीं ' इयं मधुमती १८ । 'कएईलह्रीं हसकहलह्रीं सकलह्रीं ' सहकलह्रीं हकहलह्रीं कहकलह्रीं ' ततः पञ्चम्याः पञ्चकूटं । इयमेकादशकूटा । एवं षट्त्रिंशत्पञ्चमीनां पञ्चपञ्चकूटयोजनेनैकादशकूटा । एवं शुद्धाशुद्धादिभेदैः सह त्रिचतुष्पञ्चषट्सप्ताष्टनवकूटयोजनेन सुन्दरीभेदा बहवः सन्ति । जपे तु सर्वासां सुन्दरीविद्यानामाद्यन्तेषु प्रागुक्तबीजत्रयसंपुटीकरणमावश्यकम् ॥

अथ दशविद्यान्तर्गतत्वेन संक्षेपतः श्रीविद्यायाः पद्धतिः । तद्यथा— तत्र प्रातःकृत्यादिप्राणायामान्तं विधाय ऋष्यादिन्यासं कुर्यात् । अस्य श्रीत्रिपुरसुन्दरीमन्त्रस्य दक्षिणामूर्तिर्ऋषिः, पङ्क्तिश्छन्दः, त्रिपुरसुन्दरी देवता, वाग्भवं बीजं, कामराजं कीलकं, तार्तीयं शक्तिः, पुरुषार्थचतुष्टयसिद्धये विनियोगः ।

१ 'हसकलह्रीं ' ख. पाठः । २ 'सहकलह्रीं ' ख. पाठः । ३ 'हसकहलह्रीं ' ग. पाठः । ४ 'हकलह्रीं ' ख. पाठः ।

शिरसि दक्षिणामूर्तये ऋषये नमः । मुखे पङ्क्तिच्छन्दसे नमः । हृदि त्रिपुरसुन्दरीदेवतायै नमः । गुह्ये वाग्भवबीजाय नमः । पादयोः तार्तीयशक्तये नमः । सर्वाङ्गे कामराजकीलकाय नमः । इति ।

तथाच समयार्के—

त्रिपुरसुन्दरीमन्त्रस्य दक्षिणामूर्तये तथा । ऋषये नमः शिरसि पङ्क्तये छन्दसे नमः ॥ १ ॥

मुखे त्रिपुरसुन्दर्यै देवतायै नमो हृदि । .... ॥

तथाच वाग्भवादिस्वरूपं दक्षिणामूर्तौ—

निःसरन्ति[1] महामन्त्रा महाग्नेश्च स्फुलिङ्गवत् । तथैव मातृका वर्णा निःसृता वाग्भवात् प्रिये ॥ १ ॥

अत एव तदेव स्याद्वाग्भवं बीजमुच्यते । योषित्पुरुषरूपेण स्फुरन्ती विश्वमातृका ॥ २ ॥

महामोहेन देवेशि कीलयन्ती जगत्त्रयम् । अतस्तत्कीलकं देवि तेन सौभाग्यगर्विता ॥ ३ ॥

पालयन्ती जगत् सर्वं तेनेयं शक्तिरुच्यते । .... ॥

इति । ज्ञानार्णवे—

बीजं तु वाग्भवं शक्तिस्तार्तीयं कीलकं ततः । कामराजं महेशानि बीजन्यासस्ततः परम् ॥

इति । अथ वशिन्यादिन्यासः— यथा, अं १६ र्व्लूं वशिनीवाग्देवतायै नमः ब्रह्मरन्ध्रे । कं ५ कलह्रीं कामेश्वरीवाग्देवतायै नमः ललाटे । चं ५ नव्लीं मोदिनीवाग्देवतायै नमः भ्रूमध्ये । टं ५ य्लूं विमलावाग्देवतायै नमः कर्णयोः । तं ५ ज्म्रीं अरुणावाग्देवतायै नमः हृदये । पं ५ ह्सल्व्यूं जयिनीवाग्देवतायै नमः नाभौ । यं ४ झ्म्र्यूं सर्वेश्वरीवाग्देवतायै नमः आधारे । शं ५ क्ष्म्रीं कौलिनीवाग्देवतायै नमः सर्वाङ्गे । तथाच ज्ञानार्णवे—

अवर्गान्ते लिखेद्बीजं रेफान्ते[2] वक्षमान्वितम् । वामकर्णविशोभाढ्यं बिन्दुनादाङ्कितं प्रिये ॥ १ ॥

वशिनीं पूजयेद्वाचां देवतां देवि सुव्रते । कवर्गान्ते महेशानि कलह्रीं बीजमुत्तमम् ॥ २ ॥

कामेश्वरीं समुच्चार्य वाग्देवीं पूजयेत्ततः । चवर्गान्ते धान्तलान्तक्षमातुर्यस्वरान्वितम् ॥ ३ ॥

मोदिनीं पूजयेद्वाचं नादबिन्दुविभूषिताम् । टवर्गान्ते वायुबीजं भूमिपूर्वं[3] महेश्वरि ॥ ४ ॥

वामकर्णेन्दुबिन्द्वाढ्यं विमलां वागधीश्वरीम् । तवर्गान्ते जमयान्तं वामनेत्रविभूषितम् ॥ ५ ॥

बिन्दुनादाङ्कितं बीजं वाग्देवीमरुणां यजेत् । पवर्गान्ते व्योमचन्द्रक्षमातोयानिलसंयुतम् ॥ ६ ॥

ऊकारस्वरसंयुक्तं बिन्दुनादकलान्वितम् । जयिनीं पूजयेद्वाचां देवतां वीरवन्दिते ॥ ७ ॥

यवर्गान्ते जान्तकालरेफवायुसमन्वितम् । वामकर्णेन्दुशोभाढ्यं सर्वेशीं परिपूजयेत् ॥ ८ ॥

क्षमवह्निगतं तुर्यस्वरेण परिवेष्टितम् । बिन्दुनादकलाक्रान्तं कौलिनीं वाचमर्चयेत् ॥ ९ ॥

शवर्गान्ते महेशानि न्यसेत् सर्वार्थसिद्धये । शिरोललाटभ्रूमध्यकर्णहृन्नाभिगोचरे ॥ १० ॥

आधारे व्यापके यावत् न्यसेद् देवि परां प्रिये[4] । .... ॥

इति । अथ करन्यासः— ऐं मध्यमाभ्यां नमः । ऐं अनामिकाभ्यां नमः । सौः कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ऐं

---

१ 'निःस्फुरन्ति' ख. पाठः । २ 'वह्निकान्त' ख. पाठः । ३ 'संस्थं' ख. पाठः । ४ 'न्यासान् वर्गैरष्टभिराचरेत्' ख. पाठः ।

दुकं पूजयामि नमः, इति स्मृत्वा मानसैर्गन्धादिभिः पूजयेत् । यथा— ऐंह्रींश्रींलंपृथिव्यात्मकं गन्धं समर्पयामि नमः, कनिष्ठाभ्यां । ऐंह्रींश्रींहं आकाशात्मकं पुष्पं समर्पयामि नमः, अङ्गुष्ठाभ्यां । ॐ यं वाय्वात्मकं धूपं समर्पयामि नमः, तर्जनीभ्यां । ॐ रं वह्न्यात्मकं दीपं समर्पयामि नमः, मध्यमाभ्यां । ॐ वं अमृतात्मकं नैवेद्यं समर्पयामि नमः, अनामिकाभ्यां । ॐ ऐं ताम्बूलं समर्पयामि नमः, अञ्जलिना ॥ यथा विशुद्धेश्वरे—

एवं ध्यात्वा पुनश्चैवं पञ्चभूतात्मकैर्यजेत् । गन्धतत्त्वं पार्थिवं तु कनिष्ठाङ्गुलियोगतः ॥ १ ॥
पुष्पमाकाशात्मकं च अङ्गुष्ठाभ्यां समर्पयेत् । वाय्वात्मकं महाधूपं तर्जनीभ्यां समर्पयेत् ॥ २ ॥
तेजोमयं महादीपं मध्यमाद्वययोगतः । अमृतात्मकनैवेद्यमनामिकायुगेन च ॥ ३ ॥
नमस्कारेणाञ्जलिना ताम्बूलं च समर्पयेत् । स्मृतं तु स्वस्वबीजान्ते सर्वान्ते तु नमस्क्रिया ॥४॥

इति । ततो योन्यञ्जलिमुद्रां प्रदर्श्य नमस्कृत्य स्तुतिं कुर्यात् । "अखण्डमण्डलाकार" मित्यादि । शेषं सामान्यपद्धत्युक्तक्रमेण कुर्यात् ।

अथ श्रीविद्याया विशेषस्नानम् । वैदिकस्नानं विधायाचमनं कृत्वा षडङ्गानि विधाय, क्रों इत्यङ्कुशमुद्रया सवितुर्मण्डलात् तीर्थमावाह्य, मूलविद्यायाः शक्तिमुच्चार्य योनिमुद्रां तज्जले निक्षिप्य, धेनुयोनिमुद्रे प्रदर्श्य मूलवाग्भवबीजेन दशवारमभिमन्त्र्य, आनन्दामृतवारिमध्यस्थां देवीं विचिन्त्य मूलविद्यया सप्तवारमभिमन्त्र्य तन्मुखारविन्दविनिर्गतामृतधारायुक्तया मूलेन सप्तवारमात्मानमभिषिच्य, पुनरेकविंशतिवारं मूलविद्यामुच्चरन् तज्जले देवीपादारविन्दाधोगलदमृतधारया त्रिवारं निमज्ज्योत्थाय, पुनर्योनिमुद्रया सप्तवारं त्रिवारं वा शिरस्यभिषेकं विधाय तत्रैवाचामेत् । यामले तु—

बालाबीजत्रयैः पीत्वा द्वाभ्यामोष्ठौ प्रमार्जयेत् । दुर्गाभ्यां च त्रिकं मृज्य मायया क्षालयेत् करम् ॥१॥
श्रीमायावाक्पराकामात्रिपुटायोनिवर्तुलैः ?। कामकलाङ्कुशाभ्यां च मुखनासाक्षिकर्णकान् ॥ २ ॥
नाभ्युरस्कं भुजौ स्पृष्ट्वाप्यधिकारी जपार्चने । आचम्यैवं यजेद् दुर्गां जीवन्मुक्तो भवेन्नरः ॥ ३ ॥

दशावृतः । यथा— ऐंक्लींसौः इति पिबेत् । ह्रांश्रीं इति ओष्ठौ द्विः प्रमार्जयेत् । दुर्गे दुर्गे रक्षिणि स्वाहा इति मार्जयित्वा । ह्रीं इति करक्षालनम् । श्रीं मुखे, ह्रांऐं नसोः, सौःक्लीं चक्षुषोः, ह्रींश्रींक्लीं कर्णयोः । ऐं नाभौ, ह्रीं वक्षसि, ईं दक्षांसे, क्रों वामांसे, इति स्पृष्ट्वा, तीरमागत्यानुपहते वाससी परिधाय मूलमन्त्राभिमन्त्रितशुद्धयज्ञभस्मना त्रिपुण्ड्रं त्रिरेखात्मकमर्धचन्द्राकृतिं विधायाघमर्षणान्तं कृत्वा तर्पणं कुर्यात् । तथाच—

षडङ्गान्यपि विन्यस्य तीर्थमङ्कुशमुद्रया । क्रोंमन्त्रेण समाकृष्य ततः सवितृमण्डलात् ॥ १ ॥
शक्तिबीजं समुच्चार्य निक्षिपेद्योनिमुद्रया । धेनुमुद्रायोनिमुद्रे ततस्तत्र प्रदर्शयेत् ॥ २ ॥
मूलवाग्भवबीजेन मन्त्रयित्वाथ देवताम् । आनन्दामृतवारीणां मध्यस्थां परिचिन्तयेत् ॥ ३ ॥
देवीमुखारविन्दाच्च निर्गतामृतधारया । सप्तकृत्वो जपेद्विद्यामभिषिञ्चेत् स्वकां तनुम् ॥ ४ ॥
एकविंशतिवाराणि जपेद्विद्यामनन्तरम् । देवीपादारविन्दाधोगलदमृतधारया ॥ ५ ॥

---

१ शब्दमयं महापुष्पं प्रथमाङ्गुलियोगतः ख. पाठः ।

वारत्रयं ततः पश्चात् निमज्ज्योत्तीर्य साधकः। योनिना च तथा देवि मूर्ध्नि सेकं समाचरेत् ॥६॥
त्रिसप्त वा तथा वारान् सेचयेत् साधकाग्रणीः। ततस्तीरं समासाद्य कर्म कुर्याद्यथेप्सितम् ॥७॥
उचिते वाससी पश्चात् परिदध्यादनन्तरम्। आचम्य प्राङ्मुखो भूत्वा मूलमन्त्राभिमन्त्रितम् ॥८॥
धृत्वा भालतले भस्म पूर्ववच्छ्रीगुरुं स्मरेत्। सूर्यमण्डलवासिन्यै देवतायै ततः परम् ॥ ९ ॥
अर्घ्यमञ्जलिनादाय गायत्र्या च त्रिरुत्क्षिपेत्। यथाशक्ति जपेद् देवीं गायत्रीं परमाक्षरीम् ॥१०॥
तर्पणार्थं समाचम्य प्राणानायम्य साधकः। वसून् रुद्रांस्तथादित्यांस्तथैवाङ्गिरसं ततः ॥ ११ ॥
देवान् गाश्च ततो ब्रह्मविष्णुरुद्रान् ग्रहानपि। लोपामुद्रामहल्यां चानुसूयामृषितीर्थके ॥ १२ ॥
नक्षत्रराशियोगांश्च करणानि यथाक्रमम्। चतुर्थीवह्निजायान्तं देवतीर्थेन तर्पयेत् ॥ १३ ॥
मरीचिमत्रिं पुलहं पुलस्त्यं क्रतुमेव च। वसिष्ठं च भरद्वाजं गौतमागस्त्यनामकौ ॥ १४ ॥
अग्निष्वात्तान् बर्हिषदः पितॄंश्च स्वपितृक्रमम्। त्रिधा ङेन्तं हृदन्तं च पितृतीर्थेन तर्पयेत् ॥१५॥
भैरवान् क्षेत्रपालांश्च कुमारीर्योगिनीस्तथा। भूतानि सर्वसत्त्वानि तृप्यन्त्वन्तानि तर्पयेत् ॥ १६ ॥

ततो देवीं तर्पयेत्। दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्— "तर्पणं च ततः कुर्याद् देवर्षिपितृपूर्वकम्"। ततस्तस्मिञ्जले त्रिकोणवृत्तचतुरस्रं विभाव्य, गणेशवटुकौ चक्रवामदक्षिणतः संतर्प्य, त्रिकोणवृत्तचतुरस्रान्तराले ईशानादिवायव्यान्तां वक्ष्यमाणगुरुपङ्क्तिं सन्तर्प्य, त्रिकोणमध्ये साध्यसिद्धासनमन्त्रैर्वक्ष्यमाणैः संतर्प्य, जले भगवतीमावाह्य परमामृतधारया त्रिवारं पूर्वोक्तक्रमेण संतर्प्य, त्रिकोणेषु कामेश्वर्यादिदेवीत्रयं वक्ष्यमाणसमयविद्यया संतर्प्य, चतुरस्रकोणेष्वङ्गदेवतास्तर्पयेत्। तत आवरणदेवतानां तर्पणम्। ततः सूर्यायार्घ्यं दत्त्वा "हंसः सोऽहं"मित्युपस्थाय सवितृमण्डले तीर्थं निधाय यतवचनो यागस्थानमागच्छेत्। यागस्थाने तु कालीकुलसद्भावे—

अरण्यं स्वल्पकामानां सिद्ध्यर्थं पूजने हितम्। निष्कामानां मुमुक्षूणां गृहे शस्तं सदार्चनम् ॥ १ ॥
ऋषीणां मुनिमुख्यानां दीक्षितानां द्विजन्मनाम्। गृहेऽपि यजनं शस्तं रसैर्वा चेक्षुसंभवैः ॥ २ ॥

इति। कुलार्णवेऽपि—

एकान्ते निर्जने रम्ये देशे बाधाविवर्जिते। सुखासने समासीनः प्राङ्मुखो वाप्युदङ्मुखः ॥ १ ॥

इति। तत्रादौ सूर्यपूजा। तदुक्तं रुद्रयामले—

आदित्यं पूजयेदादौ प्रत्यक्षं लोकसाक्षिणम्। अन्यथा नैव सिद्धिः स्यात् कल्पकोटिशतैरपि ॥१॥

इति। बृहत्स्तवराजेपि—

मूलेन (स्नानं तु) विधिवत् सन्ध्यां तर्पणं सूर्यपूजनम्। पूजालये तथागत्य पञ्चमीपूजनं चरेत् ॥ १ ॥

इति। ततः पूजामण्डपमागत्य, ऐँ आत्मतत्त्वाय स्वाहा, ह्रीँ विद्यातत्त्वाय स्वाहा, श्रीँ शिवतत्त्वाय स्वाहा, इत्यनेनाचम्य सामान्यार्घ्यं विधाय द्वारपूजां कुर्यात्। तद्यथा— बालया द्वारमभ्युक्ष्य दक्षिणवामपार्श्वयोरुपर्यधः ऐंह्रींश्रींगं गणपतये नमः। ३ दुं दुर्गायै नमः ३ वां वटुकाय नमः। ३ क्षां क्षेत्रपालाय नमः। ३ द्वारश्रियै नमः। ३ देहल्यै नमः। ततो वामपादपुरस्सरं गृहं प्रविश्य, अग्न्यादिकोणेषु ३ गणपतये नमः। ३ दुं दुर्गायै नमः। ३ वां वटुकाय नमः। ३ क्षां क्षेत्रपालाय नमः। मध्ये ३ रत्नमण्डपाय

१ 'शुचिः' ख. पाठः।

अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । क्लीं तर्जनीभ्यां नमः । सौः करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । अथाङ्गन्यासः— ऐं हृदयाय नमः । क्लीं शिरसे स्वाहा । सौः शिखायै वषट् । ऐं कवचाय हुं । क्लीं नेत्रत्रयाय वौषट् । सौः अस्त्राय फट् । ततो मूलेन व्यापकं कृत्वा ध्यायेत् । यथा—

बालार्कमण्डलाभासां चतुर्बाहुं त्रिलोचनाम् । पाशाङ्कुशशरांश्चापं धारयन्तीं शिवां भजे[1] ॥

इति ध्यात्वा, मानसोपचारैः संपूज्य आनन्दोऽहमिति विभाव्य शङ्खस्थापनं कुर्यात् । यथा— श्रीचक्र-पुरतः स्ववामे षट्कोणमध्ये त्रिकोणं विलिख्य, तत्र त्रिपादिकां संस्थाप्य मूलेन षट्कोणं पूजयेत् । फट् इति शङ्खं प्रक्षाल्य तत्र गन्धपुष्पादिकं निक्षिप्य, मूलेन जलेनापूर्य मण्डलादिकं पूजयेत् । मं वह्नि-मण्डलाय दशकलात्मने नमः इति त्रिपादिकायाम् । अं सूर्यमण्डलाय द्वादशकलात्मने नमः इति शंखे । उं सोममण्डलाय षोडशकलात्मने नमः इति जले । ततः "गङ्गे च यमुने चैव" इत्यादिना तीर्थमा-वाह्य, हुं इत्यवगुण्ठ्य षडङ्गेन संपूज्य, धेनुमुद्रां प्रदर्श्य, मूलमष्टधा जप्त्वा तज्जलं किंचित् प्रोक्षणी-तोये निक्षिप्य तेनोदकेनात्मानं पूजोपकरणं चाभ्युक्षयेत् । तद्दक्षिणे पाद्यादिपात्रं संस्थाप्यासनपूजामा-रभेत् । यथा उपर्युपरि यन्त्रस्य— ॐ आधारशक्त्यै नमः । एवं प्रकृतये०, कूर्माय०, अनन्ताय०, पृथि-व्यै०, रसाम्बुधये०, रत्नद्वीपाय०, नन्दनोद्यानाय०, रत्नमण्डपाय०, कल्पवृक्षाय०, रत्नवेदिकायै०, रत्नसिंहासनाय नमः । पीठोपरि बैन्दवचक्रे— ह्सौः सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमः । बैन्दवे— ह्सरैं ह्सकलरीं ह्सरौः इति मन्त्रेण मूर्तिं संकल्प्य त्रिखण्डां मुद्रां बद्ध्वा पूर्ववद् ध्यात्वा, प्रवहन्नासापुटेन तेजोमयं पुष्पाञ्जलावानीय "ॐ महापद्मवनान्तःस्थे कारणानन्दविग्रहे । सर्वभूतहिते मातरेह्येहि परमेश्वरि ॥" इति मूर्तौ संस्थाप्यावाहनादि यथाशक्त्युपचारेण पूजां विधाय षडङ्गानि पूजयेत् । अग्नीशासुरवायुमध्ये दिक्षु च, वाग्भवकूटमुच्चार्य हृदयाय नमः । कामराजमुच्चार्य शिरसे स्वाहा । शक्तिकूटमुच्चार्य शिखायै वषट् । पुनर्वाग्भवकूटमुच्चार्य कवचाय हुं । कामराजमुच्चार्य नेत्रत्रयाय वौषट् । शक्तिकूटमुच्चार्य अस्त्रा-य फट् । ततो मध्यप्राक्त्र्यस्रमध्येषु गुरुपङ्क्तिं पूजयेत् । ऐंह्रींश्रींगुरुपङ्क्तिभ्यो नमः । ३ँ गुरुपादुकाभ्यां नमः । एवं परमगुरुं तत्पादुकां, परापरगुरुं तत्पादुकां, आचार्यं तत्पादुकां च पूजयेत् ।

अथावरणपूजा— तत्र चतुरस्रस्य प्रथमरेखायां—३ँ अणिमाद्यष्टदेवीश्रीपादुकां पूजयामि नमः । एवं मध्यरेखायां-३ँ ब्राह्म्याद्यष्टदेवीश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अन्तरेखायां—३ँ सर्वसंक्षोभिण्यादिमुद्राश्रीपादुकां पूजयामि नमः । सर्वत्रावरणपूजायां श्रीपादुकापदप्रयोगः । तथाच तन्त्रान्तरे—

श्रीपदं पूर्वमुच्चार्य पादुकापदमुद्धरेत् । पूजयामि नमः पश्चात् पूजयेदङ्गदेवताः ॥ १ ॥

इति । चक्राग्रे ३ँ त्रिपुराचक्रनायिकाश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अत्र त्रैलोक्यमोहनचतुरस्रचक्रे त्रिपु-राचक्रनायिकाधिष्ठिते एता अणिमाद्याः प्रकटयोगिन्यः समुद्राः सायुधाः सपरिवाराः सवाहनाः पूजि-तास्तर्पिताः सन्तु, इत्यर्घ्यजलेन मूलदेव्यै समर्पयेत् । त्रिपुरापदव्युत्पत्तिस्तु वाराहीये—

ब्रह्मविष्णुमहेशाद्यैस्त्रिदशैरर्चिता पुरा । त्रिपुरेति तदा नाम कथितं दैवतैस्तव ॥ १ ॥

इति । तर्पणं तु वामहस्तेन । तथाच स्वतन्त्रतन्त्रे—

अङ्गुष्ठानामिकायोगाद्वामहस्तेन पार्वति । तर्पयेत् सुन्दरीं दिव्यां समुद्रां च सवाहनाम् ॥ १ ॥

ततः षोडशदले— अं १६ ऐंह्रींश्रींकामाकर्षिण्यादिषोडशनित्याकलाश्रीपादुकां पूजयामि नमः । च-क्राग्रे— ३ँ त्रिपुरेशीचक्रनायिकाश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अत्र सर्वाशापरिपूरके षोडशदलचक्रे त्रिपुरेशी-

---

१ 'भये' ख. पाठः । २ 'ततः' क. पाठः ।

चक्रनायिकाधिष्ठिते एताः कामाकर्षिण्याद्या गुप्तयोगिन्यः समुद्राः इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् ॥

ततोऽष्टदले— ३ँ अनङ्गकुसुमादिदेवीश्रीपादुकां पूजयामि नमः । चक्राग्रे— ३ँ त्रिपुरसुन्दरीचक्रनायिकाश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अत्र सर्वसंक्षोभकरे अष्टदलचक्रे त्रिपुरसुन्दरीचक्रनायिकाधिष्ठिते एता अनङ्गकुसुमाद्या गुप्ततरयोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् ॥

ततश्चतुर्दशारचक्रे— ३ँ सर्वसंक्षोभिण्यादिचतुर्दशदेवीश्रीपादुकां पूजयामि नमः । चक्राग्रे— ३ँ त्रिपुरवासिनीचक्रनायिकाश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अत्र सर्वसौभाग्यदायके चतुर्दशारचक्रे त्रिपुरवासिनीचक्रनायिकाधिष्ठिते एताः सर्वसंक्षोभिण्यादयः संप्रदाययोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् ॥

ततो बहिर्दशारचक्रे— ३ँ सर्वसिद्धिप्रदादेवीश्रीपादुकां पूजयामि नमः । चक्राग्रे— ३ँ त्रिपुराश्रीचक्रनायिकाश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अत्र सर्वार्थसाधके बहिर्दशारचक्रे त्रिपुराश्रीचक्रनायिकाधिष्ठिते एताः सर्वसिद्धिप्रदाद्या दशदेव्यः कुलकौलिन्यादियोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् ॥

ततोऽन्तर्दशारचक्रे— ३ँ सर्वज्ञादिदशदेवीश्रीपादुकां पूजयामि नमः । चक्राग्रे— ३ँ त्रिपुरमालिनीचक्रनायिकाश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अत्र सर्वरक्षाकरे अन्तर्दशारचक्रे त्रिपुरमालिनीचक्रनायिकाधिष्ठिते एताः सर्वज्ञादिदशदेव्यो निगर्भयोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् ॥

ततोऽष्टारचक्रे— ३ँ वशिन्याद्यष्टदेवीश्रीपादुकां पूजयामि नमः । चक्राग्रे— त्रिपुरसिद्धाचक्रनायिकाश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अत्र सर्वरोगहराष्टारचक्रे त्रिपुरसिद्धाचक्रनायिकाधिष्ठिते एता वशिन्याद्या रहस्ययोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् ॥

अत्रान्तरालत्र्यस्रे मूलविद्यया षडङ्गानि पूजयेत् ॥ ततोऽग्रकोणे ३ँ कामेश्वरीनित्याश्रीपादुकां पूजयामि नमः । दक्षिणकोणे ३ँ वज्रेश्वरीनित्याश्रीपादुकां पूजयामि नमः । वामकोणे ३ँ भगमालिनीनित्याश्रीपादुकां पूजयामि नमः । चक्राग्रे ३ँ त्रिपुराम्बिकाचक्रनायिकाश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अत्र सर्वसिद्धिप्रदे त्र्यस्रचक्रे बाणपाशाङ्कुशविभूषितान्तराले त्रिपुराम्बिकाचक्रनायिकाधिष्ठिते एता कामेश्वर्याद्या रहस्यातिरहस्ययोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् ॥

ततो बिन्दुमध्ये— ३ँ श्रीमहात्रिपुरसुन्दरीनित्याश्रीपादुकां पूजयामि नमः । इत्यादि वारत्रयं पूजयेत् । वामे ३ँ योनिमुद्राश्रीपादुकां पूजयामि नमः । चक्राग्रे— ३ँ त्रिपुरभैरवीश्रीपादुकां पूजयामि नमः । अत्र सर्वानन्दमये परब्रह्मस्वरूपिणि बैन्दवचक्रे त्रिपुरभैरवीचक्रनायिकाधिष्ठिते एताः सर्वचक्रेश्वरीयोगिन्यः समुद्राः सवाहनाः सपरिवाराः सायुधाः पूजितास्तर्पिताः सन्तु, इति मूलदेव्यै समर्पयेत । ततो धूपादिविसर्जनान्तं कर्म समापयेत् । अस्याः पुरश्चरणं लक्षजपः ॥ तथाच वामकेश्वरतन्त्रे—

तत्र स्थिला जपेल्लक्षं साक्षाद् देवीस्वरूपदृक् । किंशुकैर्हवनं कुर्याद् दशांशं च वरानने ॥ १ ॥
कुसुम्भकुसुमैर्वापि मधुरत्रयमिश्रितैः । इति ।

अथ श्रीविद्याविशेषपद्धतिः यथा—

ब्राह्मे मुहूर्ते उत्थाय रात्रिवासः परित्यज्य, गुरुं यथोक्तरूपं ध्यात्वा " ऐंह्रींश्रींहसक्षफ्रें हसक्षमलवरयूं सहक्षमलवरयीं हसौः स्हौः अमुकानन्दनाथश्रीपादुकां पूजयामि नमः " अमुकशक्त्यम्बाश्रीपा-

---

१ ' चाप ' ख. पाठः ।

नमः । दिक्षु ॐ कामदेवाय रत्यै नमः । ॐ वसन्ताय प्रीत्यै नमः । ॐ गां गणपतये नमः । ॐ सा... स्वस्त्यै नमः । ॐ श्रीं श्रियै नमः । इति । सोमभुजगावल्याम्— "सरस्वतीं श्रियं मायां दुर्गां च तदनन्तरम् । भद्रकालीं ततः स्वस्तिं स्वाहां चैव शुभङ्करीम् ॥ गौरीं च लोकधात्रीं च तथा वागीश्वरीमपि ।" इति । एताः पूजयेत् । ततः ऐंह्रींश्रीं रक्तवर्णद्वादशशक्तिसहिताय दीपनाथाय नमः, इति पुष्पाञ्जलित्रयं मुञ्चेत् । विश्वसारे—

समुद्रमेखले देवि पर्वतस्तनमण्डले । विष्णुपत्नि नमस्तुभ्यं पादस्पर्शं क्षमस्व मे ॥ १ ॥

इति प्रसाद्य । 'पृथिव त्वया धृता लोकाः' इति निवेद्य, ततोऽस्त्रेण वामपार्ष्णिघातत्रयेण भौमान् विघ्नानुत्सार्य, अस्त्रेण जलेनान्तरिक्षगान्, श्रीबालान्यस्ततिग्मदृष्ट्यवलोकनेन दिव्यविघ्नानुत्सार्य, सिद्धार्थाक्षतकुसुमान्यादाय "ॐ अपसर्पन्तु ते भूताः" इत्यादिना क्षिप्त्वा विघ्नानुत्सार्य, सिद्धार्थाक्षतकुसुमान्यादाय रक्षेत् । ततो नैर्ऋत्यां ॐ ब्रह्मणे नमः, ॐ वास्त्वधिपतये नमः, ॐ आधारशक्तिकमलासनाय नमः, इत्यासनं संपूज्य तत्रोपविश्य, भूतशुद्धिमातृकान्यासादिप्राणायामान्तं विधाय ऋष्यादिन्यासं कुर्यात् ॥ कल्पसूत्रे यद्यपि वाय्वग्निसलिलात्मकप्राणायामैः शोषणदाहनप्लावनरूपां भूतशुद्धिं विधाय त्रिः प्राणानायम्य मातृकान्यासं कुर्यात्, इति नियमः, तथापि मातृकान्यासानन्तरं प्राणायामो बोद्धव्यः । तथाच तन्त्रान्तरे—

भूतशुद्धिं विधायेत्थं मातृकान्यासमाचरेत् । प्राणायामत्रयं कृत्वा न्यासानन्यान् समाचरेत् ॥ १ ॥

इति । यथा— शिरसि दक्षिणामूर्तये ऋषये नमः । मुखे पङ्क्तिच्छन्दसे नमः । हृदि श्रीत्रिपुरसुन्दर्यै देवतायै नमः । गुह्ये वाग्भवबीजाय नमः । पादयोः शक्तिकूटशक्तये नमः । सर्वाङ्गे कामराजकीलकाय नमः ॥ तथाच तन्त्रान्तरे—

ऋषिं न्यसेन्मूर्ध्नि देशे छन्दस्तु मुखपङ्कजे । देवतां हृदये चैव बीजं तु गुह्यदेशके ॥ १ ॥
शक्तिं च पादयोश्चैव सर्वाङ्गे कीलकं न्यसेत् । .... ॥

ततः करन्यासः । यथा— ऐं मध्यमाभ्यां नमः । ह्रीं अनामिकाभ्यां नमः । सौः कनिष्ठिकाभ्यां नमः ऐं अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ह्रीं तर्जनीभ्यां नमः । सौः करतलपृष्ठाभ्यां नमः ॥ तथाच नवरत्नेश्वरे—

एतद्बीजद्विरावृत्त्या[1] मध्यमाद्यङ्गुलीषु च । शुद्धिं करस्य कुर्वीत तलयोः पृष्ठयोरपि ॥ १ ॥
चतुर्थीनतिसंयुक्तनाममन्त्रैः पृथक् पृथक् । बालाबीजत्रयं पूर्वं तथा त्रिपुरसुन्दरि ॥ २ ॥
आत्मानं रक्ष रक्षेति कुर्याद्रक्षां हृदि स्पृशन् । तथैवास्त्रेण मुद्रया कुर्याद् दिग्बन्धनं ततः ॥ ३ ॥

ततो बालान्ते अमृतार्णवासनाय नमः, पादयोः । बालान्ते त्रिपुरसुन्दरीपोताम्बुजासनाय नमः, जानुद्वये । ह्रींक्लींसौः त्रिपुरसुन्दरीदिव्यात्मासनाय नमः, ऊरुद्वये ॥ यामलतन्त्रे—

अमृतार्णवशब्दान्ते आसनाय ततो नमः । पादयोर्विन्यसेत् पश्चाद्बालान्ते त्रिपुरेश्वरी ॥ १ ॥
पोताम्बुजासनायान्ते नमो जानुनि विन्यसेत् । ह्रींक्लींसौः त्रिपुरेत्युक्त्वा सुन्दरीति पदं ततः ॥ २ ॥
ङेन्तं देव्यासनं चान्ते नम ऊरुद्वये न्यसेत् । .... ॥

ह्रैंह्क्लींह्सौः त्रिपुरवासिनीचक्रासनाय नमः, स्फिक्द्वये । ह्सैं ह्सक्लीं ह्सौः त्रिपुराश्रीसर्वमन्त्रासनाय नमो गुह्ये । ह्रींक्लींब्लें त्रिपुरमालिनीसाध्यसिद्धासनाय नमो नाभिदेशे । ह्सरैं ह्सकलरीं ह्सरौः त्रिपुराम्बाप-

[1] 'एतद्विद्यां द्विरुच्चार्य' ख. पाठः । २ 'महा' ख. पाठः ।

ऋशक्तिपीठासनाय नमो, वक्षसि। ततो मूलविद्यान्ते श्रीमहात्रिपुरभैरवीसदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमो ब्रह्मरन्ध्रे । तथाच यामले—

हैंहक्लींहसौरन्ते च त्रिपुरावासिनीति च । चक्रासनायेत्यमुना स्फिग्द्वये परिविन्यसेत् ॥ १ ॥

हसैंहसक्लींहसौश्चेति त्रिपुराश्रीपदं ततः । सर्वमन्त्रासनायान्ते नमो गुह्ये प्रविन्यसेत् ॥ २ ॥

ह्रींक्लींब्लेंत्रिपुरमालिन्यन्ते साध्यसिद्धपदं वदेत् । आसनाय नम इति नाभिदेशे प्रविन्यसेत् ॥३॥

हसैं हसकलरीं हसौरन्ते त्रिपुराम्बापदं ततः । पर्यङ्कपीठासनं ङेन्तं नमो वक्षसि विन्यसेत् ॥ ४ ॥

त्रिकूटविद्याबीजान्ते महात्रिपुरभैरवी । सदाशिवमहाप्रेतपदात् पद्मासनाय च ॥ ५ ॥

नम इत्यमुना ब्रह्मरन्ध्रस्थाने प्रविन्यसेत् । ………………………………… ॥

अथ षडङ्गन्यासः— ऐं सर्वज्ञताशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी हृदयाय नमः । क्लीं नित्यतृप्तिशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी शिरसे स्वाहा । सौः अनादिबोधशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी शिखायै वषट् । ऐं स्वतन्त्रशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी कवचाय हुं । क्लीं नित्यमलुप्तशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी नेत्रत्रयाय वौषट् । सौः अनन्तशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी अस्त्राय फट् ॥ तथाच नवरत्नेश्वरे—

सर्वज्ञता नित्यसुतृप्तता च अनादिबोधश्च स्वतन्त्रता च ।

अलुप्तशक्तित्वमनन्तता च षडाहुरङ्गानि बुधाः शिवायाः ॥ १ ॥

इति । तथाच— "बीजान्ते नाम संयोज्य जातियुक्तं षडङ्गकम्" । ततो वशिन्यादिन्यासः । सच संक्षेपप्रयोगे उक्तः । ततो नवयोन्यात्मकन्यासः । तथाच— "बालाया त्रिपुरेशान्या नवयोन्यात्मकं न्यसेत्" । प्रयोगस्तु भैरवीप्रकरणे उक्तः । पुनर्बालां समुच्चार्य गोलकत्वेन चिन्तयेत् । पुनर्बालां समुच्चार्य चतुरस्रं विचिन्तयेत् ॥ अथ पीठन्यासः । यथा मूलवाग्भवमुच्चार्य अग्निचक्रे कामगिर्यालये मित्रेशनाथात्मके रुद्रात्मशक्तिश्रीकामेश्वरीदेवीश्रीपादुकायै नमः, आधारे । द्वितीयकूटमुच्चार्य, सूर्यचक्रे पूर्णगिरिपीठे षष्ठेशनाथात्मके विष्णवात्मशक्तिश्रीवज्रेश्वरीदेवीश्रीपादुकायै नमो हृदि । तृतीयकूटमुच्चार्य सोमचक्रे जालन्धरपीठे उड्डीशनाथात्मके ब्रह्मात्मशक्तिश्रीभगमालिनीदेवीश्रीपादुकायै नमः ललाटे । त्रिकूटमुच्चार्य परब्रह्मचक्रे उड्डियानपीठे श्रीचर्यानाथात्मके ब्रह्मात्मशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरीदेवीश्रीपादुकायै नमो ब्रह्मरन्ध्रे ॥ अथ तत्त्वन्यासः— वाग्भवमुच्चार्य, आत्मतत्त्वव्यापिकायै श्रीमन्महात्रिपुरसुन्दर्यै नमो आधारे । कामराजमुच्चार्य, विद्यातत्त्वव्यापिकायै श्रीमहात्रिपुरसुन्दर्यै नमो हृदये । तृतीयकूटमुच्चार्य, शिवतत्त्वव्यापिकायै श्रीमहात्रिपुरसुन्दर्यै नमो ललाटे । त्रिकूटमुच्चार्य, सर्वतत्त्वव्यापिकायै श्रीमहात्रिपुरसुन्दर्यै नमः ब्रह्मरन्ध्रे ॥ ततः पञ्चदशीन्यासः— यथा मूले हृदि चक्षुषोः कर्णयोः नसोर्मुखे भुजयुगपृष्ठजानुयुगलनाभिषु प्रत्येकं नमोऽन्तं मूलवर्णं न्यसेत् ॥ अथ षोडशीन्यासः—

ब्रह्मरन्ध्रे च संपूर्णां विद्यां रक्तां विचिन्तयेत् । सौभाग्यदण्डिनीं मुद्रां वामांसे भावयेत् सुधीः ॥१॥

रिपुजिह्वाग्रहां मुद्रां वामपादतले न्यसेत् । व्यापकान्ते योनिमुद्रां मुखे शिरसाभिवन्द्य च ॥ २ ॥

पुनर्ब्रह्मरन्ध्रे मणिबन्धे ललाटे मालिकायां षोडशार्णान् न्यसेत् । ततः—

पादयोर्जङ्घयोर्जान्वोः कट्यामन्धुनि पृष्ठके । नाभौ पार्श्वद्वये चापि स्तनयोरंसयोस्तथा ॥ ३ ॥

---

१ 'जालन्धर' ख. पाठः । २ 'पूर्णगिरि' ख. पाठः ।

करयोर्ब्रह्मरन्ध्रे च वदने भ्रुवि पार्वति । कर्णप्रदेशे च तथा करवेष्टनयोः क्रमात् ॥ ४ ॥

इति संहारन्यासः ॥ अथ स्थितिक्रमः— करयोरङ्गुलीषु पञ्च । ब्रह्मरन्ध्रे मुखे हृदि त्रयं । नाभ्यादिपादपर्यन्तमेकं । कण्ठान्नाभिपर्यन्तमपरं । ब्रह्मरन्ध्रात् कण्ठपर्यन्तमेकं । पादयोः पञ्चाङ्गुलीषु पञ्च ॥ अथ सृष्टिन्यासः— ब्रह्मरन्ध्रे ललाटे नेत्रे श्रवणे घ्राणे ओष्ठे दन्ताधऊर्ध्वे जिह्वायां चिबुके पृष्ठे सर्वाङ्गे हृदि स्तनयोः कुक्षौ लिङ्गे च षोडशार्णान् विन्यसेत् । अथ षोढान्यासः— ऐंह्रींश्रीं अं विघ्नेश्वरश्रीभ्यां नमः शिरसि । ॐ आं विघ्नराजह्रीभ्यां नमो मुखवृत्ते । ॐ इं विनायकपुष्टिभ्यां नमो दक्षचक्षुषि । ॐ ई शिवोत्तमशान्तिभ्यां नमो वामचक्षुषि । ॐ उं विघ्नहृत्तुष्टिभ्यां नमो दक्षकर्णे । ॐ ऊं विघ्नकर्तृसरस्वतीभ्यां नमो वामकर्णे । ॐ ऋं विघ्नराजरतिभ्यां नमो दक्षनसि । ॐ ॠं गणनायकमेधाभ्यां नमो वामनसि । ॐ लृं एकदन्तकान्तिभ्यां नमो दक्षगण्डे । ॐ लॄं द्विदन्तकामिनीभ्यां नमो वामगण्डे । ॐ एं गजवक्त्रमोहिनीभ्यां नमः ओष्ठे । ॐ ऐं निरञ्जनजटाभ्यां नमः अधरे । ॐ ओं कपर्दितीव्राभ्यां० ऊर्ध्वदन्ते । ॐ औं दीर्घमुखज्वालामुखीभ्यां०[1] अधोदन्ते । ॐ अं शङ्कुकर्णनन्दाभ्यां० ब्रह्मरन्ध्रे । ॐ अः वृषध्वजस्वरसाभ्यां० मुखे । ॐ कं गणनाथकामरूपिणीभ्यां० दक्षस्कन्धे । ॐ खं गजेन्द्रशुभ्राभ्यां० दक्षकूर्परे । ॐ गं शूर्पकर्णजयिनीभ्यां नमो मणिबन्धे । ॐ घं त्रिनेत्रसत्ती[2]भ्यां० अङ्गुलिमूले । ॐ ङं लम्बोदरविघ्नेशाभ्यां० अङ्गुल्यग्रे । ॐ चं महामो(ना)दस्वरूपिणीभ्यां० वामस्कन्धे । ॐ छं चतुर्मुख[3]कामदाभ्यां नमः कूर्परे । ॐ जं सदाशिवमदविह्वलाभ्यां नमः वाममणिबन्धे । ॐ झं आमोदविकटाभ्यां० वामाङ्गुलिमूले । ॐ ञं दुर्मुखधूम्राभ्यां० वामाङ्गुल्यग्रे । ॐ टं सुमुखभूतिभ्यां० दक्षिणकट्यधः । ॐ ठं प्रमोदभूति[4]भ्यां० जानुनि । ॐ डं एकपादसतीभ्यां० गुल्फे । ॐ ढं द्विजिह्वरमाभ्यां० अङ्गुल्याधः । ॐ णं शूरमानुषीभ्यां० अङ्गुल्यग्रे । ॐ तं वीरमकरध्वजाभ्यां० वामकट्यधः । ॐ थं षण्मुखविकर्णाभ्यां० मणिबन्धे । ॐ दं वरदभ्रुकुटीभ्यां० गुल्फे । ॐ धं वामदेवलज्जाभ्यां० अङ्गुल्यधः । ॐ नं वक्रतुण्डदीर्घघोणाभ्यां० अङ्गुल्यग्रे । ॐ पं द्विरदधनुर्धराभ्यां० दक्षपार्श्वे । ॐ फं सेनानीयामिनीभ्यां नमः वामपार्श्वे । ॐ बं ग्रामणीरात्रिभ्यां० पृष्ठे । ॐ भं मत्तचण्डिकाभ्यां० नाभौ । ॐ मं विमलशशिप्रभाभ्यां नमः उदरे । ॐ यं मत्तवाहनलोलाक्षीभ्यां० हृदि । ॐ रं जटिलचपलाक्षीभ्यां० दक्षस्कन्धे । ॐ लं मुण्डऋद्धिभ्यां नमः ककुदि । ॐ वं खड्गिदुर्भगाभ्यां वामस्कन्धे । ॐ शं वरेण्यसुभगाभ्यां हृदयादिदक्षहस्ते । ॐ षं वृषकेतुशिवाभ्यां० हृदयादिवामहस्ते । ॐ सं भक्ष्यप्रियदुर्गाभ्यां० हृदयादिदक्षपादे । ॐ हं गणेशगुह्यप्रियाभ्यां० हृदयादिवामपादे । ॐ ळं मेघनादकामिनीभ्यां० हृदयाद्युदरे । ॐ क्षं गणेश्वरकालजिह्वाभ्यां० मुखे । एतान् नमोन्तान् विन्यसेत् ॥

अथ ग्रहन्यासः— ॐ अं १६ आं आदित्यरुचिभ्यां नमो हृदये । ॐ यं ४ सों सोममेधाभ्यां नमो भ्रूमध्ये । ॐ कं ५ अं अङ्गारकरक्ताभ्यां नमो नेत्रत्रये । ॐ चं ५ बुधज्ञानरूपाभ्यां० हृदयोपरि । ॐ टं ५ बृं बृहस्पतियशस्विनीभ्यां नमः कण्ठे । ॐ तं ५ शुं शुक्राह्लादिनीभ्यां० हृदये । ॐ पं ५ शं शनैश्चरशक्तिभ्यां० नाभौ । ॐ शं ४ रां राहुकृष्णाभ्यां नमो वक्षसि । ॐ ळंक्षं कें केतुवायवीभ्यां नमो गुह्ये ॥ तथाच

---

१ 'ज्वालिनीभ्यां' ख. पाठः । २ 'सत्या' ख. पाठः । ३ 'चतुर्मूर्ति' ख. पाठः । ४ 'भामि' ख. पाठः । ५ 'चन्द्रिका' ख. पाठः ।

अन्यत्रापि— "सुरेरकं हृदि न्यसेत् यवर्गेण शशी ततः । भ्रूयुगे" इत्यादि ॥

अथ नक्षत्रन्यासः— ॐ अंआं अश्विन्यै नमो ललाटे । ॐ इं भरण्यै० दक्षनेत्रे । ॐ ईंउंऊं कृत्तिकायै नमो वामनेत्रे । ॐ ऋंॠंलृंलॄं रोहिण्यै० दक्षकर्णे । ॐ एं मृगशीर्षायै० वामकर्णे । ॐ ऐं आर्द्रायै० दक्षनासिकायां । ॐ ओंऔं पुनर्वसवे नमो वामनासिकायां । ॐ कं पुष्यायै नमो दक्षकरे । ॐ खंगं अश्लेषायै नमो दक्षस्कन्धे । ॐ घंङं मघायै नमो वामस्कन्धे । ॐ चं पूर्वाफाल्गुन्यै नमो दक्षकूर्परे । ॐ छंजं उत्तराफाल्गुन्यै० वामकूर्परे । ॐ झंञं हस्तायै नमो दक्षमणिबन्धे । ॐ टंठं चित्रायै नमो वाममणिबन्धे । ॐ डं स्वात्यै नमो दक्षहस्ततले । ॐ ढंणं विशाखायै नमो वामहस्ततले । ॐ तंथंदं अनुराधायै नमो नाभौ । ॐ धं ज्येष्ठायै० दक्षकटौ । ॐ नंपंफं मूलायै नमो वामकटौ । ॐ बं पूर्वाषाढायै नमो दक्षोरौ । ॐ भं उत्तराषाढायै नमो वामोरौ । ॐ मं श्रवणाय नमो दक्षजानुनि । ॐ यंरं धनिष्ठायै नमो वामजानुनि । ॐ लं शतभिषायै नमो दक्षगुल्फे । ॐ वंशं पूर्वाभाद्रपदायै नमो वामगुल्फे । ॐ षंसंहं उत्तराभाद्रपदायै नमो दक्षपादतले । ॐ ळंक्षं रेवत्यै नमो वामपादतले ॥

अथ योगिनीन्यासः— ॐ अं १६ डमलवरयूं डाकिन्यै मां रक्ष २ त्वगात्मने नमः कण्ठे । ॐ कं ५ चं ५ टंठं रांरींरूंरमलवरयूं राकिण्यै मां रक्ष २ असृगात्मने नमो हृदये । ॐ डंढंणंतं ५ पंफं लांलींलूंलमलवरयूं लाकिन्यै मां रक्ष २ मांसात्मने नमः नाभौ । ॐ बंभंमंयंरंलं कांकींकूंकमलवरयूं काकिन्यै मां रक्ष २ मेदात्मने नमः स्वाधिष्ठाने । ॐ वंशंषंसं सांसींसूंसमलवरयूं साकिन्यै मां रक्ष २ मज्जात्मने नमो मूलाधारे । ॐ हंळंक्षं हांहींहूंहमलवरयूं हाकिन्यै मां रक्ष २ अस्थ्यात्मने भ्रूमध्ये ॥ एवमसृक्मांसमेदमज्जास्थीनि राकिण्यादिषु योज्यानि ॥

अथ राशिन्यासः— ॐ अंआंइंईं मेषराशये नमो दक्षपादे । ॐ उंऊं वृषराशये नमो दक्षवृषणे । ॐ ऋंॠंलृंलॄं मिथुनराशये नमो दक्षकुक्षौ । ॐ एंऐं कर्कटराशये नमो दक्षोरसि । ॐ ओंऔं सिंहराशये नमो दक्षबाहुमूले । ॐ अंअः शं ६ कन्याराशये नमो दक्षमस्तके । ॐ कं ५ तुलाराशये नमो वाममस्तके । ॐ चं ५ वृश्चिकराशये नमो वामबाहुमूले । ॐ टं ५ धनूराशये नमो वामहृदये । ॐ तं ५ मकरराशये नमो वामकुक्षौ । ॐ पं ५ कुम्भराशये नमो वामवृषणे । ॐ यं ४ मीनराशये नमो वामपादे ॥

अथ पीठन्यासः— ॐ अं वाराणसीपीठाय नमः । ॐ आं कामरूपपीठाय० । ॐ इं नेपालपीठाय० । ॐ ईं पौण्ड्रवर्धनपीठाय० । ॐ उं पुरस्थिरपीठाय० । ॐ ऊं कान्यकुब्जपीठाय० । ॐ ऋं पूर्णशैलपीठाय० । ॐ ॠं अर्बुधपीठाय० । ॐ लृं आम्रातकेश्वरपीठाय० । ॐ लॄं एकाम्रपीठाय० । ॐ एं तिस्रोतः पीठाय नमः । ॐ ऐं कामकोपीठाय० । ॐ ओं भृगुनगरपीठाय० । ॐ औं केदारपीठाय० । ॐ अं चन्द्रपुरपीठाय० ॐ अः श्रीपुरपीठाय० । ॐ कं ओंकारपीठाय० । ॐ खं जालन्धरपीठाय० । ॐ गं मालवपीठाय० । ॐ घं भद्रपीठाय० । ॐ ङं देवीकोटपीठाय० । ॐ चं गोकर्णपीठाय० । ॐ छं मारुतेश्वरपीठाय० । ॐ जं मङ्गलकोटपीठाय० । ॐ झं अट्टहासपीठाय० । ॐ ञं सवीरजपीठाय० । ॐ टं राजगृहपीठाय० । ॐ ठं महापथपीठाय० । ॐ डं कोलागिरिपीठाय० । ॐ ढं एलापुरपीठाय० । ॐ णं वाणीश्वरपीठाय० । ॐ तं जयन्तीपीठाय० । ॐ थं उ-

१ 'विजय' ख. पाठः । २ 'कामेश्वर' 'कोलेश्वर' ख. पाठः ।

क्षयिनीपीठाय० । ३ँ दं चरित्रापीठाय० । ३ँ धं द्वारिकापीठाय० । ३ँ नं हस्तिनापुरपीठाय० । ३ँ पं उ-
ड्डीशपीठाय० । ३ँ फं प्रयागपीठाय० । ३ँ बं षष्ठीपुरपीठाय० । ३ँ भं मायापुरपीठाय० । ३ँ मं जले-
श्वरपीठाय० । ३ँ यं मलयगिरिपीठाय० । ३ँ रं श्रीशैलपीठाय० । ३ँ लं महामेरुपीठाय० । ३ँ वं गिरि-
पीठाय० । ३ँ शं महेन्द्रपीठाय० । ३ँ षं वामनपीठाय० । ३ँ सं हिरण्यपीठाय० । ३ँ हं महालक्ष्मीपुरपी-
ठाय० । ३ँ ळं उड्डीयानपुरपीठाय० । ३ँ क्षं छायाच्छत्रपीठाय नमः । एतानि नमोन्तानि मातृकास्थानेषु कर्तव्यानीति षोढान्यासः । अयं षोढान्यासो मातृकान्यासानन्तरं कर्तव्य इति ॥

अथ त्रिपुरान्यासः— तथाच तन्त्रान्तरे “ त्रिपुरान्यासं ततः कुर्यात् सर्वकामार्थसिद्धये । आसां तु न्यासमात्रेण सदाशिवो भवेश्वरः ” ॥ ३ँ अं कामिनीत्रिपुरायै नमः । ३ँ आं मालिनीत्रिपुरायै० । ३ँ इं मदनात्रिपुरायै० । ३ँ ईं उन्मादिनीत्रिपुरायै० । ३ँ उं द्राविणीत्रिपुरायै० । ३ँ ऊं खेचरीत्रिपुरायै० । ३ँ ऋं घण्टिकात्रिपुरायै० । ३ँ ॠं कलावतीत्रिपुरायै० । ३ँ ऌं क्लेदिनीत्रिपुरायै० । ३ँ ॡं शिवदूतीत्रिपुरायै० । ३ँ एं सुभगात्रिपुरायै० । ३ँ ऐं भगावहात्रिपुरायै० । ३ँ ओं विद्येश्वरीत्रिपुरायै० । ३ँ औं सिद्धीश्वरीत्रिपुरायै० । ३ँ अं उग्रात्रिपुरायै० । ३ँ अः महोग्रात्रिपुरायै० । ३ँ कं कपालिनीत्रिपुरायै० । ३ँ खं व्यापिनीत्रिपुरायै० । ३ँ गं सुभगात्रिपुरायै० । ३ँ घं वागीश्वरीत्रिपुरायै० । ३ँ ङं कालिकात्रिपुरायै० । ३ँ चं पिङ्गलात्रिपुरायै० । ३ँ छं भगसर्पिणीत्रिपुरायै० । ३ँ जं सुन्दरीत्रिपुरायै० । ३ँ झं नीलपताकात्रिपुरायै० । ३ँ ञं महासिद्धेश्वरीत्रिपुरायै० । ३ँ टं अमोघात्रिपुरायै० । ३ँ ठं रत्नमालात्रिपुरायै० । ३ँ डं मङ्गलात्रिपुरायै० । ३ँ ढं विजयात्रिपुरायै० । ३ँ णं भगमालिनीत्रिपुरायै० । ३ँ तं रौद्रीत्रिपुरायै० । ३ँ थं योगेश्वरीत्रिपुरायै० । ३ँ दं अम्बिकात्रिपुरायै० । ३ँ धं अट्टहासात्रिपुरायै० । ३ँ नं व्योमव्यापिनीत्रिपुरायै० । ३ँ पं वज्रेश्वरीत्रिपुरायै० । ३ँ फं क्षोभिणीत्रिपुरायै० । ३ँ बं शाम्भवीत्रिपुरायै० । ३ँ भं अनङ्गात्रिपुरायै० । ३ँ मं लोकेश्वरीत्रिपुरायै० । ३ँ यं रक्षात्रिपुरायै० । ३ँ रं सुस्थात्रिपुरायै० । ३ँ लं शुक्लात्रिपुरायै० । ३ँ वं अपराजितात्रिपुरायै० । ३ँ शं संवर्तात्रिपुरायै० । ३ँ षं विमलात्रिपुरायै० । ३ँ सं अघोरात्रिपुरायै० । ३ँ हं भैरवीत्रिपुरायै० । ३ँ ळं अमोघात्रिपुरायै० । ३ँ क्षं सर्वाकर्षिणीत्रिपुरायै नमः । एता नमोऽन्तेन मातृकास्थानेषु विन्यसेत् ॥

अथ कामरतिन्यासः । यथा— ऐंह्रींश्रींक्लीं अं कामरतिभ्यां नमः । ४ँ आं कामदप्रीतिभ्यां० । ४ँ इं कान्तकामिनीभ्यां० । ४ँ ईं भ्रान्तिमोहिनीभ्यां० । ४ँ उं काम[3]मधुकरकलाभ्यां० । ४ँ ऊं कामाचार्यविलासिनीभ्यां० । ४ँ ऋं कामिकल्पलताभ्यां० । ४ँ ॠं कोमलश्यामलाभ्यां० । ४ँ ऌं कामवर्द्धकशुचिस्मिताभ्यां० । ४ँ ॡं कामविजयाभ्यां० । ४ँ एं रमणविशालाक्षीभ्यां० । ४ँ ऐं भ्रमणलेलिहानाभ्यां० । ४ँ ओं रतिनाथदिगम्बराभ्यां० । ४ँ औं रतिप्रियरमाभ्यां० । ४ँ अं रात्रिनाथकुब्जिकाभ्यां० । ४ँ अः स्मरसेनकान्ताभ्यां० । ४ँ कं रमणनित्याभ्यां० । ४ँ खं निशाचरकल्याणीभ्यां० । ४ँ गं नन्दकमोहिनीभ्यां० । ४ँ घं नन्दनकामदाभ्यां० । ४ँ ङं मदनसुलोचनाभ्यां० । ४ँ चं नन्दयितृसुलापिनीभ्यां० । ४ँ छं निशाचरमर्दिनीभ्यां० । ४ँ जं रतिस-

---

१ ‘ शाकंभरी ’ ख. पाठः । २ ‘ अनन्तगा ’ ख. पाठः । ३ ‘ कामधुक् कमलाभ्यां ’ ख. पाठः । ४ ‘ नन्दि ’ ख. पाठः ।

सकलह्रियाभ्यां० । ॐ फं पुष्पधन्ववराहीभ्यां० । ॐ ञं महाधनुःसुमुखीभ्यां० । ॐ टं भ्रामणीनालिनीभ्यां० । ॐ ठं भ्रमणजटिनीभ्यां० । ॐ डं भ्रममाणपालिनीभ्यां० । ॐ ढं भ्रमाशिखिनीभ्यां० । ॐ णं भ्रान्तमुग्धाभ्यां० । ॐ तं भ्रामकरमाभ्यां० । ॐ थं भृङ्गभ्रमाभ्यां० । ॐ दं भ्रान्तचारलोलाभ्यां० । ॐ धं भ्रमावहसुचञ्चलाभ्यां० । ॐ नं मोहनदीर्घजिह्वाभ्यां० । ॐ पं मेचकमाद्रिभ्यां० । ॐ फं मुग्धलोलाक्षीभ्यां० । ॐ बं मोहबर्धनभृङ्गिनीभ्यां० । ॐ भं मोहकपाटलाभ्यां० । ॐ मं मन्मथमदनाभ्यां० । ॐ यं मतङ्गमालिनीभ्यां० । ॐ रं भृङ्गनायकहंसिनीभ्यां० । ॐ लं गायकविश्वतोमुखीभ्यां० । ॐ वं गीतजगदानान्दिनीभ्यां० । ॐ शं नर्तकरञ्जिनीभ्यां० । ॐ षं लोलकान्तिभ्यां० । ॐ सं उन्मत्तकलकण्ठीभ्यां० । ॐ हं मत्तकद्रुकोद्वरीभ्यां० । ॐ ळं विलासिमेघश्यामाभ्यां० । ॐ क्षं कामवर्धनसोन्मत्ताभ्यां नमः । एता नमोऽन्ता मातृकास्थानेषु विन्यसेत् ॥

अथ षोडशनित्यान्यासः । षोडशनित्या यथा ज्ञानार्णवे—

प्रथमा सुन्दरी नित्या महात्रिपुरसुन्दरी । कामेश्वरी समाख्याता तथैव भगमालिनी ॥ १ ॥
नित्याक्लिन्ना च भेरुण्डा तथैव वह्निवासिनी । वज्रेश्वरी च दूती च त्वरिता कुलसुन्दरी ॥ २ ॥
नित्या नीलपताका च विजया सर्वमङ्गला । ज्वालामालिनिचित्रान्ताः पञ्चदश प्रकीर्तिताः ॥३॥

इति । एतासां मन्त्रास्तु ज्ञानार्णवे—

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि नित्यामण्डलमुत्तमम् । (१)बालां तारं च हृत्प्रान्ते कामेश्वरिपदं वदेत् ॥ १ ॥
इच्छाकामफलस्यान्ते प्रदे सर्वपदं ततः । ततः सत्त्ववशं भूयः करि सर्वजगत्पदम् ॥ २ ॥
क्षोभणान्ते करि ब्रूयात् हुंकारत्रयमालिखेत् । पञ्चबाणान् समालिख्य संहारेण कुमारिकाम् ॥३॥
एषा कामेश्वरी नित्या प्रसङ्गात् कथिता शिवे, । (२)वाग्भवं भगशब्दान्ते भुजे[3] भगिनि चालिखेत् ॥४॥
भगोदरि भगाङ्गे च भगमाले भगावहे । भगगुह्ये भगप्रान्ते तथायोनि भगान्तिके ॥ ५ ॥
निपातिनि च सर्वान्ते ततो भगवशङ्करि । भगरूपे ततो लेख्यं नीरजायतलोचने ॥ ६ ॥
नित्यक्लिन्ने भगप्रान्ते स्वरूपे सर्व चालिखेत् । भगानि मे ह्यानयान्ते वरदेऽथ समालिखेत् ॥७॥
रेते सुरेते च भगक्लिन्ने क्लिन्नद्रवे ततः । क्लेदय द्रावय चाथ सर्वसत्त्वान् भगेश्वरि ॥ ८ ॥
अमोघे भगविच्चे च क्षुभ क्षोभय सर्व च । सत्त्वान् भगेश्वरि ब्रूयाद्वाग्भवं ब्लूंजमादिकम् ॥ ९ ॥
भैंब्लूंमोंब्लूं च हेंब्लूंहें च क्लिन्ने ततः परम् । सर्वाणि च भगान्यन्ते मे वशमानयेति च ॥१०॥
स्त्रींबीजं च हरप्रान्ते ब्लेमात्मकमक्षरम् । भुवनेशीं समालिख्य विद्येयं भगमालिनी, ॥ ११ ॥
(३)पराबीजं समुच्चार्य नित्यक्लिन्ने मदद्रवे । अग्निजायान्वितो मन्त्रो नित्यक्लिन्नेयमीरिता, ॥१२॥
(४)प्रणवं पूर्वमुच्चार्य तथाङ्कुशयुगं वदेत् । तन्मध्ये विलिखेद् देवि हरोमात्मकमक्षरम् ॥ १३ ॥
चवर्गमन्त्यहीनं च विलिखेद्वह्निसंस्थितम् । चतुर्दशस्वरोपेतं बिन्दुनादाङ्कितं पृथक् ॥ १४ ॥
वह्निजायान्विता विद्या भेरुण्डा देवता भवेत्, । (५)परां विलिख्य वह्न्यनुवासिन्यै नम इत्यपि ॥१५॥
अष्टार्णेयं महेशानि देवता वह्निवासिनी, । (६)नित्यक्लिन्नां समालिख्य मुखे तारं समालिखेत् ॥१६॥

---

१ 'ज्वालिनी' ख. पाठः । २ 'मेचकमद्रामतिभ्यां' ख. पाठः । ३ 'भुगे' ख. पाठः ।

हृल्लेखान्ते फरेमान्ते चन्द्रबीजं विसर्गवत् । चतुर्दशाक्षरी विद्या देवी वज्रेश्वरी * भवेत्, ॥ १७ ॥
(७)पराबीजं समुच्चार्य शिवदूती च ङेयुता । हृदन्तोऽयं मनुर्देवि दूती (त्याः) सर्वसमृद्धिदः, ॥ १८ ॥
(८)ओंकारबीजमुच्चार्य परां कवचमालिखेत् । खे च छे क्षः समालिख्य स्त्रींबीजं च समालिखेत् ॥१९॥
हुंकारं च परां चास्त्रं विद्येयं त्वरिता भवेत्, । (९)सर्वसिंहासनमयी बालेव कुलसुन्दरी, ॥ २० ॥
(१०)बालया पुटितं कुर्यात् तथा वै नित्यभैरवीम् । पञ्चबाणांश्च देवेशि नित्या शक्राक्षरी भवेत् ॥२१॥
पञ्चाक्षरी बाणबीजैर्नित्येयमपरा भवेत्, । (११)प्रणवं भुवनेशानीं फरेमात्मकमक्षरम् ॥ २२ ॥
ब्लूमात्मकं द्वितीयं च भुवनेश्यङ्कुशं ततः । नित्यशब्दं समुद्धृत्य संबोध्या च मदद्रवा ॥ २३ ॥
कवचं चाङ्कुशं माया नित्या नीलपताकिनी, । (१२)वान्तं कालसमायुक्तं रेफं शक्रस्वरान्वितम् ॥२४॥
बिन्दुनादाङ्कितं देवी विद्येयं विजया भवेत् । .... ॥

यद्वा—

वान्तं कालाग्निवायुश्च शक्रस्वरविभूषितः । नादबिन्दुकलायुक्तो विद्येयं विजया भवेत् ॥ २५ ॥
(१३)चन्द्रं वारुणसंयुक्तं तारबीजं समालिखेत् । चतुर्थ्यन्तां ततो देवि विलिखेत् सर्वमङ्गलाम् ॥२६॥
हृदन्तोऽयं मनुर्देवि विद्येयं सर्वमङ्गला । (१४)तारं हृद्भगवत्यन्ते ज्वालामालिनि देवि च ॥२७॥
द्विरुच्चार्य च सर्वान्ते भूतसंहारकारिके । जातवेदसि संलिख्य ज्वलन्तिपदयुग्मकम् ॥ २८ ॥
ज्वलेति प्रज्वलद्वन्द्वं हुंकारत्रयमालिखेत् । वह्निबीजत्रयं हुं च अस्त्रस्वाहान्वितो मनुः ॥ २९ ॥
इयं नित्या महादेवि ज्वालामालिनिका परा, । (१५)कवर्गान्तं स्वरान्तं च शक्रस्वरविभूषितम् ॥३०॥
बिन्दुनादकलाक्रान्तं विचित्रा परमेश्वरि । अकारादिषु सर्वेषु स्वरेषु क्रमतो यजेत्, ॥ ३१ ॥
(१६)अःस्वरे परमेशानि श्रीविद्यां विश्वविग्रहाम् । स्वरवद्विन्यसेद् विद्यां नीरजायतलोचने ॥ ३२ ॥
एतेन ताः षोडशसु स्वरस्थानेषु विन्यसेत् । .... ॥

यथा—(१) ॐऐंह्रींश्रींअंऐंक्लींसौः ॐनमः कामेश्वरि इच्छाकामफलप्रदे सर्वसत्त्ववशंकरि सर्वजगत्क्षोभणकरि हुंहुंहुंद्रांद्रींक्लींब्लूंसःसौःक्लींऐं (४६) कामेश्वरीनित्याकलायै नमः ॥ (२) ४ आं ऐं भगभुंजे[2] भगिनि भगोदरि भगाङ्गे भगमाले भगावहे भगगुह्ये भगयोनि भगनिपातिनि सर्वभगवशङ्करि भगरूपे नित्यक्लिन्ने भगस्वरूपे सर्वभगानि मे ह्यानय वरदे रेते सुरेते भगक्लिन्ने क्लिन्नद्रवे क्लेदय द्रावय सर्वसत्त्वान् भगेश्वरि अमोघे भगविच्चे क्षुभ क्षोभय सर्वसत्त्वान् भगेश्वरि ऐंब्लूंजंब्लूंभेंब्लूंमोंब्लूंहेंब्लूंहें क्लिन्ने सर्वाणि भगानि मे वशमानय स्त्रींहरब्लेंह्रीं (१४५) भगमालिनीनित्याकलायै नमः ॥ (३) ४ इं ह्रीं नित्यक्लिन्ने मदद्रवे स्वाहा (११) नित्यक्लिन्नाकलायै नमः ॥ (४) ४ ईं ॐ क्रों ह्रीं क्रों चौं छौं जौं झौं स्वाहा (१०) भेरुण्डानित्याकलायै नमः ॥ (५) ४ उं ह्रीं वह्निवासिन्यै नमः (८) वह्निवासिनीनित्याकलायै नमः ॥ (६) ४ ऊं ॐह्रींफ्रेंसः नित्यक्लिन्ने मदद्रवे स्वाहा (१४) वज्रेश्वरीनित्याकलायै नमः ॥ (७) ४ ऋं ह्रीं शिवदूत्यै नमः (७) शिवदूतीनित्याकलायै नमः ॥ (८) ४ ॠं ॐह्रींहुंखेचछेक्षःस्त्रींहुंक्षेंह्रीं फट् (१२) त्वरितानित्याकलायै नमः ॥ (९)

---

* अस्या एव नामान्तरं महाविद्येश्वरीति तत्संप्रदायेनैवात्र मन्त्रोद्धारो ज्ञेयः । वज्रेश्वरीमन्त्रस्तु यथा 'ह्रीं क्लिन्ने ऐंक्रों नित्यमदद्रवे ह्रीं' इति सौभाग्यरत्नाकरे ।

१ 'मातृकां' ख. पाठः । २ 'भुगे' ख. पाठः ।

ॐ ऐं क्लींसौः कुलसुन्दरीनित्याकलायै नमः ॥ (१०) ॐ लं ऐंक्लींसौः हसकलरडैं हसकलरडीं हसकलरडौः द्रां-द्रींक्लींब्लूंसः सौःक्लींऐं नित्यानित्याकलायै नमः । अथवा ऐंह्रींश्रींलं द्रांद्रींक्लींब्लूंसः नित्येत्यादि ॥ (११) ॐ ऐं ॐह्रींफ्रेंब्लूंह्रांक्रों नित्यमदद्रवे हुंक्रोंह्रीं नीलपताकानित्याकलायै नमः ॥ (१२) ॐ ऐं भमरयीं विजयानित्या-कलायै नमः । अथवा ॐ ऐं भमरयीं विजयेत्यादि ॥ (१३) ॐ श्रौं स्वौं सर्वमङ्गलायै नमः सर्वमङ्गलानित्या-कलायै नमः ॥ (१४) ॐ श्रीं ॐ नमो भगवति ज्वालामालिनि देवि २ सर्वभूतसंहारकारिके जातवेदसि ज्वलन्ति २ ज्वल २ प्रज्वल २ हुंहुंहुं रंरंरं हुंफट् स्वाहा ज्वालामालिनीनित्याकलायै नमः ॥ (१५) ॐ श्रं चकौं विचित्रानित्याकलायै नमः ॥ (१६) ॐ अः मूलविद्यामुच्चार्य महात्रिपुरसुन्दरीनित्याकलायै नमः ॥ यद्वा— ॐ अः कामेश्वरीनित्याकलायै नमः ॥ इति षोडशविद्यान्यासः । अस्मिन् काले वा सृष्टि-स्थितिन्यासः कार्यः ॥

अथ प्रकटयोगिनीन्यासः— मूलाधारे, ऐंह्रींश्रीं प्रकटयोगिनीभ्यो नमः । स्वाधिष्ठाने, ३ँ गुप्तयो-गिनीभ्यो नमः । नाभौ, ३ँ गुप्ततरयोगिनीभ्यो नमः । हृदि, ३ँ संप्रदायरहस्ययोगिनीभ्यो नमः । कण्ठे, ३ँ कुलकौलिनीयोगिनीभ्यो नमः । भ्रूमध्ये, ३ँ निगर्भयोगिनीभ्यो नमः । नादे, ३ँ रहस्ययोगिभ्यो नमः । नादान्ते, ३ँ अतिरहस्ययोगिनीभ्यो नमः । ब्रह्मरन्ध्रे, ३ँ परमातिरहस्ययोगिनीभ्यो नमः ॥

अथायुधन्यासः— द्रांद्रींक्लींब्लूंसः यांरांलांवांशांधं संमोहनाय कामेश्वरधनुषे नमः । यां ५ द्रां ५ थं संमोहनाय कामेश्वरीधनुषे नमः । एतद्द्वयं वामाधोहस्ते । द्रां ५ यां ५ जं जृम्भणेभ्यः कामेश्वरबाणेभ्यो नमः । यां ५ द्रां ५ जं जृम्भणेभ्यः कामेश्वरीबाणेभ्यो नमः दक्षिणाधःकरे । द्रां ५ यां ५ श्रां वशीकरणा-य कामेश्वरपाशाय नमः । यां ५ द्रां ५ ह्रीं वशीकरणाय कामेश्वरीपाशाय नमः वामोर्ध्वे । द्रां ५ यां ५ क्रों सर्वस्तम्भनाय कामेश्वराङ्कुशाय नमः यां ५ द्रां ५ क्रों सर्वस्तम्भनाय कामेश्वर्यङ्कुशाय नमो दक्षिणोर्ध्वे ॥ ततो वक्ष्यमाणक्रमेण कामकलां ध्यात्वा न्यसेत् ।

एवं कामकलारूपं देवतामयमात्मनः । वपुर्विचिन्त्य शिवयोरायुधध्यानमाचरेत् ॥ १ ॥
द्रांद्रींक्लींब्लूंसः इत्येते कामबाणाः प्रकीर्तिताः । यांरांलांवांशामिदं कामेशीबाणपञ्चकम् ॥ २ ॥
द्रादीनि पश्चाद्यादीनि धंसंमोहनशब्दतः । ङेन्तं कामेश्वरधनुर्ङेनमोऽन्तं समुद्धरेत् ॥ ३ ॥
अनेन च स्ववामाधोहस्ते संधारयेद् धनुः । यादिद्रादीनि थं ङेन्तं संमोहनपदोपरि ॥ ४ ॥
कामेश्वरीधनुर्ङेन्तं नमोन्तमित्यधःकरे । वामे देव्यास्तथा मन्त्री धारयेदैक्षवं धनुः ॥ ५ ॥
द्रादियादीनि जं जृम्भणेभ्यः कामेश्वरं पदम् । बाणेभ्यो नम इत्येवं दक्षिणाधःकरे निजे ॥ ६ ॥
शैवान् प्रविन्यसेद्बाणान् पौष्पान् साधकसत्तमः । यादिद्रादीनि जं जृम्भणेभ्यः कामेश्वरीपदम् ॥ ७ ॥
बाणेभ्यो नम इत्येवं दक्षिणाधःकरे निजे । देव्याः प्रविन्यसेद् बाणान् पौष्पानपि च साधकः ॥ ८ ॥
द्रादियादीनि भूयोऽपि मुखवृत्तं सबिन्दुकम् । स्याद्वशीकरणायेति कामेश्वरपदं ततः ॥ ९ ॥
पाशाय नम इत्यन्तं वामोर्ध्वे विन्यसेत् करे । यादिद्रादीनि गगनं वह्निवामाक्षिबिन्दुमत् ॥ १० ॥
स्याद्वशीकरणायेति ततः कामेश्वरीपदम् । पाशाय नम इत्येवं वामोर्ध्वे विन्यसेत् करे ॥ ११ ॥

दशकलात्मनेऽर्घ्यपात्राधाराय नमः, इत्याधारं संपूज्य तत्र वृत्ताकारेण वह्नेर्दश कलाः पूजयेत् । यथा— ऐंह्रींश्रीं यं धूम्रायै नमः । ३ँ रं नीलवर्णायै नमः । ३ँ लं कपिलायै नमः । ३ँ वं विस्फुलिङ्गिन्यै नमः । ३ँ शं ज्वालिन्यै नमः । ३ँ षं हैम(तेजो)वत्यै नमः । ३ँ सं हव्यवाहनायै नमः । ३ँ हं कव्यवाहनायै नमः । ३ँ ळं रौद्र्यै नमः । ३ँ क्षं संकर्षिण्यै नमः । इति संपूज्य, तदुपरि पात्रं संस्थाप्य, पूर्ववत् तत्र मन्त्रमालिख्य संपूज्य च, ऐंह्रींश्रीं क्लीं अं सूर्यमण्डलाय द्वादशकलात्मनेऽर्घ्यपात्राय नमः, इति संपूज्य वृत्ताकारेण सूर्यस्य द्वादशकलाः पूजयेत् । यथा— ऐंह्रींश्रीं कंभं तपिन्यै नमः । ३ँ खंबं तापिन्यै नमः । ३ँ गंफं धूम्रायै नमः । ३ँ घंपं विबुधायै नमः । ३ँ ङंनं बोधिन्यै नमः । ३ँ चंधं कालिन्यै नमः । ३ँ छंदं शोषिण्यै नमः । ३ँ जंथं वरेण्यायै नमः । ३ँ झंतं आकर्षिण्यै नमः । ३ँ ञंणं मायायै नमः । ३ँ टंढं विवस्वत्यै नमः । ३ँ ठंडं हेमप्रभायै नमः इति संपूज्य, ऐंह्रींश्रीं सौः सोममण्डलाय षोडशकलात्मने नमः, इत्यनेन मूलेन च जलादिनापूर्य, पूर्ववन्मन्त्रमालिख्य त्रिकोणे अकथादित्रिरेखां हक्षौ च मध्ये चिन्तयेत् । ततः पूर्ववत् संपूज्य, ४ उं सोममण्डलाय षोडशकलाव्याप्त्यात्मनेऽर्घ्यामृताय नमः, इति संपूज्य वृत्ताकारेण सोमकलाः पूजयेत् । यथा— ऐंह्रींश्रीं अं अमृतायै नमः । एवं ३ँ आं मानदायै० । ३ँ इं तुष्ट्यै० । ३ँ ईं पुष्ट्यै० । ३ँ उं प्रीत्यै० । ३ँ ऊं रत्यै० । ३ँ ऋं श्रियै० । ३ँ ॠं क्रियायै० । ३ँ ऌं स्वधायै० । ३ँ ॡं रात्र्यै० । ३ँ एं ज्योत्स्नायै० । ३ँ ऐं हैमवत्यै० । ३ँ ओं छायायै० । ३ँ औं पूर्णायै० । ३ँ अं विशायै० । ३ँ अः अमावास्यायै नमः । इति संपूज्य, मध्ये— हंसः आत्मने नमः । ततो हसक्षमलवरयूं आनन्दभैरवाय वषट्, हसक्षमलवरयीं सुधादेव्यै वषट्, इति संपूज्य, मत्स्यमुद्रया तज्जलमाच्छाद्य मूलविद्यामष्टधा जपेत् । धूपदीपादीन् निवेद्य नव मुद्राः प्रदर्श्य, ब्रह्ममयं तज्जलं किञ्चित् पात्रान्तरे निःक्षिप्य, मूलेन तज्जलेनात्मानं पूजोपकरणं चाभ्युक्ष्य सर्वं ब्रह्ममयं कुर्यात् । "पूजासमाप्तिर्यावत् स्यात् तावदर्घ्यं न चालयेत्" इति समयाङ्कः । सुन्दरीविद्यया अङ्गदेवतापूजा तु अर्घ्यस्थापनानन्तरम् । तथाच—

आत्मानं यागवस्तूनि प्रोक्षयित्वा यथाक्रमम् । चिन्मयं तत् सदा भक्त्या चिन्तयेन्मन्त्रवित्तमः ॥

तस्माच्चक्रचतुर्दिशि क्रमवशान्निर्माय चक्रं शुभं
सूर्यं हस्तिमुखं परं स्मरहरं गोपालमेवं तथा ।
ध्यात्वावाह्य च तांस्ततो बहुविधैः पुष्पैश्च पाद्यादिभि-
र्नानाद्रव्यसुगन्धिमोदकफलैरुद्भासयेत् स्वे हृदि ॥

इति । ततो महाचक्रे— ओं अमृताम्भोनिधये नमः । एवं रत्नद्वीपाय०, नानावृक्षमहोद्यानाय०, कल्पवृक्षवाटिकायै०, संतानवाटिकायै०, हरिचन्दनवाटिकायै०, मन्दारवाटिकायै०, पारिजातवाटिकायै०, कदम्बतरुवाटिकायै०, हेमप्राकाराय०, पुष्परागरत्नप्राकाराय०, पद्मरागरत्नप्राकाराय०, गोमेदरत्नप्राकाराय० इन्द्रनीलरत्नप्राकाराय०, वज्ररत्नप्राकाराय०, वैडूर्यरत्नप्राकाराय०, मुक्तारत्नप्राकाराय०, विद्रुमरत्नप्राकाराय०, माणिक्यरत्नप्राकाराय०, माणिक्यमण्डपाय०, सहस्रस्तम्भमण्डपाय०, अमृतवापिकायै०, आनन्दवापिकायै०, विमर्शवापिकायै०, बालातपोद्गाराय०, चन्द्रिकोद्गाराय०, महाशृङ्गारपरिखायै०, महापद्माटव्यै०, चिन्तामणिगृहराजाय०, पूर्वाम्नायपूर्वद्वाराय०, दक्षिणाम्नायदक्षिणद्वाराय०, पश्चिमाम्नायप-

१ 'शिखिन्यै' ख. पाठः ।

पश्चिमद्वाराय०, उत्तराम्नायउत्तरद्वाराय०, रत्नद्वीपवलयाय०, महासिंहासनाय०, ब्रह्ममयैकमञ्चपादाय०, विष्णुमयैकमञ्चपादाय०, रुद्रमयैकमञ्चपादाय०, ईश्वरमयैकमञ्चपादाय०, सदाशिवमयमञ्चफलकाय०, हंसतूलमहोपधानाय०, कौसुम्भास्तरणाय०, महावितानिकायै०, महाजवनिकायै नमः। तदुपरि हसौः सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमः। ततः पुनर्ध्यात्वा, त्रिखण्डामुद्रां बद्ध्वा तदुपरि शिखरे मातृकायन्त्रे समानीय 'ऐंह्रींश्रीं सौः त्रिपुरसुन्दरीमूर्तिं कल्पयामि' इति बिन्दौ कल्पितमूर्तावावाहयेत् 'हसरैं हसकलरीं हसरौं' इत्युच्चार्य,

"महापद्मवनान्तःस्थे कारणानन्दविग्रहे। सर्वभूतहिते मातरेह्येहि परमेश्वरि" ॥

इति। बैन्दवचक्रे पराचितिमावाह्य, आवाहनादिप्राणप्रतिष्ठान्तं कर्म समाप्य बाणकोदण्डपाशाङ्कुशादिमुद्राः प्रदर्शयेत्। ततो यथोपचारैः संपूज्य त्रिधा सन्तर्पयेत्। तत्रायं क्रमः— सव्यहस्ताङ्गुष्ठानामानखाग्रेण धृतश्रीपात्रार्घ्यबिन्दुना अन्यहस्तलिप्तपुष्पाक्षतैः "श्रीमहात्रिपुरसुन्दरीं तर्पयामि" इति त्रिस्तर्पयेत् ॥ तदुक्तं स्वतन्त्रतन्त्रे—

अङ्गुष्ठानामिकायो (ग्याऽगा) द्वामहस्तस्य पार्वति। तर्पयेत् सुन्दरीं देवीं समुद्रां च सवाहनाम् ॥
तर्पणानि ततो देव्यास्त्रिवारं मूलविद्यया। अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु नखैर्निर्दिष्टमुद्धृतम् ॥
श्रीपात्रस्योदकं बिन्दुं तर्पयेत् कुलनायिकाम्। अङ्गुष्ठो भैरवो देवि अनामा चण्डिका प्रिये ॥
सव्येन हस्तयोगेन तर्पयेद्वा कुलेश्वरीम्। .... ॥

इति। विशेषस्तु—

अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु वश्यकर्मणि तर्पयेत्। अङ्गुष्ठमध्यमाभ्यां तु शान्तिकर्मणि तर्पयेत् ॥
तर्जन्यङ्गुष्ठयोगेन तर्पयेदभिचारके। कनिष्ठाङ्गुष्ठयोगेन स्तम्भने तर्पयेत् प्रिये ॥

ततो देव्या अङ्गे षडङ्गानि पूजयेत्। यथा— ऐं सर्वज्ञाशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी हृदयाय नमः। क्लीं नित्यतृप्तिशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी शिरसे स्वाहा। सौः अनादिबोधशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी शिखायै वषट्। ऐं स्वतन्त्रशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी कवचाय हुं। क्लीं नित्यमलुप्तशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी नेत्रत्रयाय वौषट्। सौः अनन्तशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरी अस्त्राय फट्। ततः स्वशरीरे कामकलां भावयेत्। तथाच—

बिन्दुं संकल्प्यवक्त्रं तु तदधश्च कुचद्वयम्। तदधः सपरार्धं तु चिन्तयेत् तदधोमुखम् ॥

इति। ततस्तिथिनित्या अर्चेत्। महात्र्यस्रे वामावर्तेन अकारादिपञ्च, ऊकारादिपञ्च, एकारादिपञ्च विभाव्य मध्ये विसर्गं, तेषु वामावर्तेन शुक्लपक्षे कामेश्वर्यादिविचित्रान्तं, कृष्णपक्षे विचित्रादिकामेश्वर्यन्तं पूजयेत्। तद्यथा— प्रतिपदि अकारे ऐंह्रींश्रीं तत्तन्मन्त्रं चोच्चार्य कामेश्वरीनित्याकलाश्रीपादुकां पूजयामि नमः। एवं आकारे द्वितीयायां भगमालिनीं, इकारे तृतीयायां नित्यक्लिन्नां, ईकारे चतुर्थ्यां भेरुण्डां, उकारे पञ्चम्यां वह्निवासिनीं, ऊकारे षष्ठ्यां महावज्रेश्वरीं, ऋकारे सप्तम्यां शिवदूतीं, ॠकारे अष्टम्यां त्वरितां, ऌकारे नवम्यां कुलसुन्दरीं, ॡकारे दशम्यां नित्यां, एकारे एकादश्यां नीलपताकां, ऐकारे द्वादश्यां विजयां, ओकारे त्रयोदश्यां सर्वमङ्गलां, औकारे चतुर्दश्यां ज्वालामालिनीं, अंकारे पौर्णमास्यां विचित्रां, विसर्गे त्रिपुरसुन्दरीं पूजयेत्। कृष्णपक्षे एवं विचित्रादिकामेश्वर्यन्तं पूजयेत्। पूजामन्त्रस्तु तन्त्रान्तरे—

श्रीपदं पूर्वमुच्चार्य पादुकांपदमुद्धरेत्। पूजयामि नमः पश्चात् पूजयेदङ्गदेवताः ॥

द्रादियादीनि क्रों सर्वस्तम्भनाय पदं ततः । कामेश्वरपदात् पश्चादङ्कुशाय नमो लिखेत् ॥ १२ ॥
दक्षिणोर्ध्वकरे चैवं विन्यसेदङ्कुशं ततः । यादिद्रादीनि क्रों सर्वस्तम्भनाय ततः परम् ॥ १३ ॥
कामेश्वरीपदादूर्ध्वमङ्कुशाय नमो लिखेत् । दक्षिणोर्ध्वकरे देव्या विन्यसेदङ्कुशं ततः ॥१४॥

इति । ततो मूलेन व्यापकं कृत्वा नवमुद्राः प्रदर्शयेत् । यथा— द्रां सर्वसंक्षोभिणीं, द्रीं सर्वविद्राविणीं, क्लीं आकर्षिणीं, ब्लूं सर्वावेशिनीं, सः सर्वोन्मादिनीं, क्रों महाङ्कुशां, ह्स्खफ्रें खेचरीं, ह्सौः बीजमुद्रां, ऐं योनिमुद्राम् ॥ न्यासकालस्तु योगिनीहृदये—

प्रातःकालेऽथवा पूजासमये होमकर्मणि । जपकाले वापि तासां विनियोगः पृथक् पृथक् ॥ १ ॥
पूजाकाले समस्तं वा कुर्यात् साधकसत्तमः । .... ॥

इति । ततो ध्यानं यथा—

ततः पद्मनिभां देवीं बालार्ककिरणोज्ज्वलाम् । जपाकुसुमसङ्काशां दाडिमीकुसुमोपमाम् ॥ १ ॥
पद्मरागप्रतीकाशां कुङ्कुमारुणसन्निभाम् । स्फुरन्मुकुटमाणिक्यकिङ्किणीजालमण्डिताम् ॥ २ ॥
कालालिकुलसङ्काशकुटिलालकपल्लवाम् । प्रत्यग्रारुणसङ्काशवदनाम्भोजमण्डलाम् ॥ ३ ॥
किञ्चिदर्धेन्दुकुटिलललाटमृदुपट्टिकाम् । पिनाकिधनुराकारभ्रूलतां परमेश्वरीम् ॥ ४ ॥
आनन्दमुदितोल्लासलीलान्दोलितलोचनाम् । स्फुरन्मयूखसङ्काशविलसद्धेमकुण्डलाम् ॥ ५ ॥
सुगण्डमण्डलाभोगजितेन्द्वमृतमण्डलाम् । विश्वकर्मविनिर्माणसूत्रसुस्पष्टनासिकाम् ॥ ६ ॥
ताम्रविद्रुमबिम्बाभरक्तोष्ठीममृतोपमाम् । स्मितमाधुर्यविजितमाधुर्यरससागराम् ॥ ७ ॥
अनौपम्यगुणोपेतचिबुकोद्देशशोभिताम् । कम्बुग्रीवां महादेवीं मृणालललितैर्भुजैः ॥ ८ ॥
रक्तोत्पलदलाकारसुकुमारकराम्बुजाम् । कराम्बुजनखज्योतिर्वितानितनभःस्थलाम् ॥ ९ ॥
मुक्ताहारलतोपेतसमुन्नतपयोधराम् । त्रिवलीवलयायुक्तमध्यदेशसुशोभिताम् ॥ १० ॥
लावण्यसरिदावर्ताकारनाभिविभूषिताम् । अनर्घ्यरत्नघटितकाञ्चीयुतनितम्बिनीम् ॥ ११ ॥
नितम्बबिम्बद्विरदरोमराजिवराङ्कुशाम् । कदलीललितस्तम्भसुकुमारोरुमीश्वरीम् ॥ १२ ॥
लावण्यकुसुमाकारजानुमण्डलबन्धुराम् । लावण्यकदलीतुल्यजङ्घायुगलमण्डिताम् ॥ १३ ॥
गूढगुल्फपदद्वन्द्वप्रपदाजितकच्छपाम् । तनुदीर्घाङ्गुलीस्वच्छनखराजिविराजिताम् ॥ १४ ॥
ब्रह्मविष्णुशिरोरत्ननिर्घृष्टचरणाम्बुजाम् । शीतांशुशतसङ्काशकान्तिसन्तानहासिनीम् ॥ १५ ॥
लौहित्यजितसिन्दूरजपादाडिमरागिणीम् । रक्तवस्त्रपरीधानां पाशाङ्कुशकरोद्यताम् ॥ १६ ॥
रक्तपद्मनिविष्टां तु रक्ताभरणभूषिताम् । चतुर्भुजां त्रिनेत्रां तु पञ्चबाणधनुर्धराम् ॥ १७ ॥
कर्पूरशकलोन्मिश्रताम्बूलपूरिताननाम् । महामृगमदोद्दामकुङ्कुमारुणविग्रहाम् ॥ १८ ॥
सर्वशृङ्गारवेषाढ्यां सर्वाभरणभूषिताम् । जगदाह्लादजननीं जगद्रञ्जनकारिणीम् ॥ १९ ॥
जगदाकर्षणकरीं जगत्कारणरूपिणीम् । सर्वमन्त्रमयीं देवीं सर्वसौभाग्यसुन्दरीम् ॥ २० ॥
सर्वलक्ष्मीमयीं नित्यां सर्वशक्तिमयीं शिवाम् । एवं ध्यायेत् परेशानीं महात्रिपुरसुन्दरीम् ॥२१॥

१ 'वलना' ख- पाठः ।

इति । एवं रूपमात्मानं ध्यात्वा मानसैः पूजयेत् । तद्यथा— हृत्पद्ममध्ये देवीं विभाव्य कुण्डलिनीपात्रस्थेन सहस्रारामृतेन पाद्यं देव्याश्चरणयोर्दद्यात् । ततो मनश्चार्घ्यं दत्त्वा सहस्रदलपद्मभृङ्गारगलितपरमामृतजलेनाचमनीयं मुखे । चतुर्विंशतितत्त्वेन, गन्धं च अहिंसां विज्ञानं क्षमां दयां चालोभममोहममात्सर्यममायामनहङ्कारमरागमद्वेषमिन्द्रियाणि दशैतानि पुष्पाणि च प्रदापयेत् । वायुरूपं धूपं, तेजोरूपं च दीपम्, अम्बरं चामरं, सूर्यं दर्पणं, चन्द्रं छत्रं, पद्मं च मेखलां, आनन्दहारसूत्रमुज्ज्वलं, अनाहतध्वनिःमयीं घण्टां निवेदयेत् । ततः सुधारसाम्बुधिं मांसपर्वतं ब्रह्माण्डपूरितं पायसं च दत्त्वा, "मनोनर्तकसंतालैः शृङ्गारादिरसोद्भवैः । नृत्यैर्गीतैश्च वाद्यैश्च तोषयेत् परमेश्वरीम्" ॥ एवं संपूज्याभेदेन जपः कार्यः । ततो बहिः पूजामारभेत् । तत्रार्घ्यस्थापनम् । प्रथमं सामान्यार्घ्यं । तत्र क्रमः— आदौ स्ववामे जलेन चतुरस्रं विधाय तदन्तर्वृत्तमालिखेत् । ॐमण्डलाय नमः, इति पुष्पैरभ्यर्च्य, तत्र साधारं पात्रं स्थापयित्वा बालया तमभ्यर्च्य शुद्धजलेन तमापूर्य 'ऐं सर्वज्ञाशक्तिश्रीमहात्रिपुरसुन्दरीहृदयाय नमः' इत्यादिक्रमेण षडङ्गानि संपूज्य तदुपरि मूलमष्टधा जपेत् ॥ ततो विशेषार्घ्यस्थापनम् । तत्पात्रं तु तन्त्रान्तरे—

पात्रं काञ्चनकाचरूप्यजनितं मुक्ताकपालोद्भवं
विश्वामित्रमयं च कामदमिदं हैमं[2] श्रिये स्फाटिकम् ।
ताम्रं प्रीतिदमिष्टसिद्धिजनकं श्रीनारिकेलोद्भवं
कापालं[1] स्फुटमत्र सिद्धिजनकं मुक्तिप्रदं मौक्तिकम् ॥ १ ॥

इति । नवरत्नेश्वरे—

नरपात्रं महेशानि विज्ञेयं चोत्तमोत्तमम् । नारिकेलोद्भवं पात्रं ज्ञेयं चोत्तमकल्पकम् ॥ १ ॥
रत्नपात्रं च सुश्रोणि ज्ञेयं चोत्तममध्यमम् । मध्यमोत्तमगं बैल्वं ब्रह्मवृक्षजमेव च ॥ २ ॥
कल्पं च मध्यमं प्रोक्तं मृण्मयं कल्पमध्यमम् । वश्याकर्षणकर्माणि हेमपात्रेषु शोभने ॥ ३ ॥
शान्तिके पौष्टिके वापि राजतं कारयेत् प्रिये । लोहपात्रं विजानीयान्मारणोच्चाटने तथा ॥ ४ ॥
स्तम्भकार्येषु पाषाणं विद्वेषे लोहमृण्मयम् । सर्वकार्येषु कर्तव्यं विश्वामित्रं च सुव्रते ॥ ५ ॥
कुलोत्सादनकार्येषु काचपात्रं विशिष्यते । काष्ठपात्रं विजानीयान्मन्त्राराधनकर्मणि ॥ ६ ॥
नरपात्रं तु गृह्णीयाद्भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् । दृष्ट्वार्घ्यपात्रं देवेशि ब्रह्माद्या देवताः सदा ॥ ७ ॥
नृत्यन्ति सर्वयोगिन्यः प्रीताः सिद्धिं ददत्यपि । .... ॥

इति । सामान्यविशेषार्घ्ययोरावश्यकत्वमाह । तत्रैव—

एकपात्रं न कुर्वीत यदि साक्षान्महेश्वरः । मन्त्राः पराङ्मुखा यान्ति आपदश्च पदे पदे ॥ १ ॥
इह लोके दरिद्रः स्यान्मृते च पशुतां व्रजेत् । .... ॥

इत्यादि पात्रलक्षणं ज्ञेयम् । तत आत्मश्रीचक्रयोर्मध्ये सामान्यार्घ्यजलेन त्रिकोणवृत्तषट्कोणचतुरस्रमण्डलं कृत्वा त्रिकोणमध्ये मूलविद्यया मध्यं संपूज्य, त्रिकोणे प्रत्येकं कूटं पूजयेत् । अग्न्यादिकोणक्रमेण षट्कोणे मूलविद्यया द्विरावृत्त्या षडङ्गानि पूजयेत् । तत्र त्रिपादिकां संस्थाप्य, ऐंह्रींश्रीं मं अग्निमण्डलाय

---

१ 'कला' ख. पाठः । २ 'बैल्वं' ख. पाठः ।

इति । ततो मध्ये प्राक्त्र्यस्रमध्येषु गुरुपङ्क्तिं पूजयेत् । तथा—

आनन्दनाथशब्दान्ता विज्ञेयाः परमेश्वरि । अम्बान्ता गुरवः प्रोक्ताः स्त्रीलिङ्गा वीरवन्दिते ॥

इति । तद्यथा— ऐंह्रींश्रीं परप्रकाशानन्दनाथश्रीपादुकां पूजयामि नमः । एवं परशिवं०, परशक्त्यम्बां० । एवं कौलेश्वरीं०, शुक्लदेवीं०, कुलेश्वरं०, कामेश्वर्यम्बिकां०, एते दिव्यौघाः । भोगं०, क्लिन्नं०, समयं०, वेदं, सहजं०, एते सिद्धौघाः । गगनं०, विश्वं०, विमलं०, मदनं०, भुवनं०, नीलं, एते मानवौघाः । ततो गुरुं परमगुरुं परापरगुरुं परमेष्ठिगुरुं केवलं गुरुं वा । एते * कामराजविद्यायास्तद्घटितायाश्च गुरवः । लोपायास्तद्घटितायाश्च परमशिवं, कामेश्वर्यम्बिकां, दिव्यौघं, महौघं, सर्वानन्दं, प्रज्ञादेवीं, प्रकाशं (७) एते दिव्यौघाः । दिव्यं, चित्रं, कैवल्यं, दिव्याम्बां, महोदयं (५) एते सिद्धौघाः । चिद्बिम्बशक्तिः, रमानन्दः, कमलः, परानन्दो, मनोहरः, स्वात्मानन्दः, प्रतिभा । एते मानवौघाः * । ततः पूर्ववद् गुरुत्रयमेकं वा पूजयेत् ।

अथ सामान्यगुरुपङ्क्तिं पूजयेत् । ऐंह्रींश्रीं गुरुभ्यो नमः । एवं ३ँ गुरुपादुकाभ्यो नमः । ३ँ परमगुरुभ्यो नमः । ३ँ परमगुरुपादुकाभ्यो नमः । ३ँ परापरगुरुभ्यो नमः । ३ँ परापरगुरुपादुकाभ्यो नमः । ३ँ परमेष्ठिगुरुभ्यो नमः । ३ँ परमेष्ठिगुरुपादुकाभ्यो नमः । आचार्येभ्यो नमः । आचार्यपादुकाभ्यो नमः ॥ सर्वत्रादौ त्रितारीं द्वितारीं वा योज्या । तथाच ज्ञानार्णवे—

मायालक्ष्मीमयं बीजयुग्मं पूर्वक्रमेण हि । कथितं योजयेद् देवि तत्त्रयं वा परेश्वरि ॥

इति । कल्पसूत्रे सर्वेषां मन्त्राणामादौ त्रितारी-'वाङ्माया कमला चेति'। ततस्त्रैलोक्यमोहनादिसृष्टिचक्रे, ४ँ हसरीं सहीं श्रीं कलह्रीं पूर्वाम्नायउन्मनीदेवीश्रीपादुकांपू० ॥ स्थितिचक्रे, ऐंक्लिन्ने क्लीं मदद्रवे कुले ह्सौः दक्षिणाम्नायभोगिनीदेवीश्रीपादुकां० ॥ ततः सर्वसौभाग्यादिसंहारात्मकत्रिचक्रे, ४ँ ह्सखफ्रें ह्सौः श्रीं नमो, भगवति ह्स(ख)फ्रें कुब्जिके ह्स्रां ह्स्रूं अघोरे घोरे (अ)घोरमुखि छ्रांछ्रीं किणि किणि विच्चे, विलोमतः पूर्वोक्तानि बीजानि च पश्चिमाम्नायकुब्जिकादेवीश्रीपादुकांपू० ॥ सर्वचक्रे, ४ँ ह्सखफ्रें महाचण्डयोगेश्वरि उत्तराम्नायकालिकादेवीश्रीपादुकांपू० ॥ ततो बैन्दवे, शैवदर्शनाय नमः । तत्परितः शाक्तदर्शनाय नमः । भूबिम्बे ब्रह्मदर्शनाय नमः । शिवस्य वामतो वैष्णवदर्शनाय नमः । सृष्टिचक्रे सूर्यदर्शनाय नमः । स्थितिचक्रे बौद्धदर्शनाय नमः । ततोऽग्नीशासुरवायव्यमध्ये (दिक्षु च) मूलेन षडङ्गानि पूजयेत् । तथाच ज्ञानार्णवे—

अथाङ्गावरणं कुर्यात् श्रीविद्यामनुसंभवम् । अग्नीशासुरवायव्यमध्ये दिक्ष्वङ्गपूजनम् ॥

ततो बाह्यचतुरस्रे पश्चिमादिद्वारचतुष्टयेषु अणिमादिसिद्धीः पूजयेत् । पश्चिमादिनियमस्तु गुप्तार्णवे—

यदाशाभिमुखो मन्त्री त्रिपुरां परिपूजयेत् । देवीपश्चात् ततः प्राची प्रतीची त्रिपुराग्रतः ॥

३ँ अणिमासिद्धिश्रीपा० । ३ँ लघिमासिद्धिश्रीपा० । ३ँ महिमासिद्धिश्रीपा० । ३ँ ईशित्वसिद्धिश्रीपा० । वायव्यादिकोणचतुष्टयेषु, ३ँ वशित्वसिद्धिश्रीपा० । ३ँ प्राकाम्यसिद्धिश्रीपा० । ३ँ भुक्तिसिद्धिश्रीपा० । ३ँ इच्छासिद्धिश्रीपादुकां० । अधः ३ँ प्राप्तिसिद्धिश्रीपा० । ऊर्ध्वे ३ँ सर्वज्ञासिद्धिश्रीपा० ॥ मध्यचतुरस्रस्य पश्चिमादिद्वारचतुष्टयेषु, ३ँ आं ब्राह्मीश्रीपा० । ३ँ ईं माहेश्वरीश्रीपा० । ३ँ ऊं कौमारीश्रीपा० । ३ँ ऋं वै-

---

* कामराजविद्यायाः कालीमते एते दीक्षागुरवः । दक्षिणामूर्तिसंप्रदायेन इति सौभाग्यरत्नाकरः ।

* एते दीक्षागुरवो लोपामुद्रागस्त्यसंप्रदायिभिः पूज्याः । एते कालीमतानुसारेण ज्ञेयाः ।

णवीश्रीपा० । वाय्वादिचतुष्कोणेषु, ३ ऌं वाराहीश्रीपा० । ३ ऍ इन्द्राणीश्रीपा० । ३ औं चामुण्डाश्री-पा० । ३ अः महालक्ष्मीश्रीपा० ॥ आभ्यन्तरचतुरस्रस्य पश्चिमादिद्वारचतुष्टयेषु, ३ द्रां सर्वसंक्षोभिणीमु-द्राश्रीपा० । ३ द्रीं सर्वविद्राविणीमुद्राश्रीपा० । ३ क्लीं सर्वाकर्षिणीमुद्राश्रीपा० । ३ ब्लूं सर्ववशङ्करीमुद्रा-श्रीपा० । वाय्वादिकोणचतुष्टयेषु, ३ सः सर्वोन्मादिनीमुद्राश्रीपा० । ३ क्रों महाङ्कुशामुद्राश्रीपा० । ३ हस-खफ्रें खेचरीमुद्राश्रीपा० । ३ हसौः सर्वबीजमुद्राश्रीपा० । अधः ३ ऐं योनिमुद्राश्रीपा० । ऊर्ध्वे ३ ऐंक्लीं-सौः त्रिखण्डामुद्राश्रीपा० । चक्राग्रे संपूर्णचक्रे ३ त्रैलोक्यमोहनचतुरस्रचक्राय नमः । अंआंसौः त्रिपु-राश्रीपादुकां पूज० । एतस्या दक्षिणे ३ द्रां सर्वसंक्षोभिणीमुद्राश्रीपा० । वामे ३ अं अणिमासिद्धिश्रीपा० । ३ चार्वाकदर्शनाय नमः । अत्र त्रैलोक्यमोहनचतुरस्रचक्रे त्रिपुराचक्रनायिकाधिष्ठिते एता अणिमाद्याः प्र-कटयोगिन्यः समुद्राः सवाहनाः ससिद्धयः सायुधाः सपरिवाराः सर्वोपचारैः पूजितास्तर्पिताः सन्तु, इत्यर्घ्यजलेन मूलदेव्यै समर्पयेत् ॥ द्रां इति सर्वसंक्षोभिणीं मुद्रां प्रदर्शयेत् । ऐं आत्मतत्त्वाय स्वाहा, क्लीं विद्यातत्त्वाय स्वाहा, सौः शिवतत्त्वाय स्वाहा, इति त्रिवारमर्घ्योदकेन तर्पयेत् ॥

ततः षोडशदलेषु पश्चिमदलादारभ्य वामावर्तेन, ३ अं कामाकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । एवं सर्वत्र कलापदप्रयोगः । तथाच नवरत्नेश्वरे— "विलोमेन यजेदेताः क्रमान्नित्याकलाः पुनः" । ३ आं बुद्ध्या-कर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ इं अहङ्काराकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ ईं शब्दाकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ उं स्पर्शाकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ ऊं रूपाकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ ऋं रसाकर्षिणीनित्याक-लाश्रीपा० । ३ ॠं गन्धाकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ ऌं चित्ताकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ ॡं धैर्याकर्षि-णीनित्याकलाश्रीपा० । ३ एं स्मृत्याकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ ऐं नामाकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ ओं बीजाकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ औं आत्माकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । ३ अं अमृताकर्षिणीनि-त्याकलाश्रीपा० । ३ अः शरीराकर्षिणीनित्याकलाश्रीपा० । चक्राग्रे सर्वाशापरिपूरकषोडशकलाचक्राय नमः । ३ ऐंक्लींसौः त्रिपुरेशीचक्रनायिकाश्रीपा० । एतस्या दक्षिणे द्रीं सर्वविद्राविणीमुद्राश्रीपा० । वामे लघिमा-सिद्धिश्रीपा० । ३ बौद्धदर्शनाय नमः । अत्र सर्वाशापरिपूरकषोडशदलचक्रे त्रिपुरेशीचक्रनायिकाधिष्ठिते एताः कामाकर्षिण्याद्या गुप्तयोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् । द्रीं इति सर्वविद्राविणीमुद्रां प्रदर्श्य, ऐं आत्मतत्त्वाय स्वाहा इति पूर्ववत् ॥

अष्टदलचक्रे पूर्वादिचतुर्दलेषु, वामावर्तेन ३ कं ५ अनङ्गकुसुमादेवीश्रीपा० । ३ चं ५ अनङ्गमेखलाद-वीदेवीश्रीपा० । ३ टं ५ अनङ्गमदनादेवीश्रीपा० । ३ तं अनङ्गमदनातुरादेवीश्रीपा० । आग्नेयादिचतुर्द-लेषु, ३ पं ५ अनङ्गरेखादेवीश्रीपा० । ३ यं ४ अनङ्गवेगिनीदेवीश्रीपा० । ३ शं अनङ्गाङ्कुशादेवीश्रीपा० । ३ ळं क्षं अनङ्गमालिनीदेवीश्रीपा० । चक्राग्रे ३ सर्वसंक्षोभणाष्टदलचक्राय नमः । ३ ऐंक्लींसौः त्रिपुरसुन्दरीचक्र-नायिकाश्रीपा० । एतस्या दक्षिणे ३ क्लीं सर्वाकर्षिणीमुद्राश्रीपा० । वामे ३ महिमासिद्धिश्रीपा० । जि-नेन्द्रदर्शनाय नमः । अत्र सर्वसंक्षोभणाष्टदलचक्रे त्रिपुरसुन्दरीचक्रनायिकाधिष्ठिते एता अनङ्गकुसुमाद्या गुप्ततरयोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् । क्लीं इति सर्वाकर्षिणीमुद्रां प्रदर्श्य, ऐं आत्मतत्त्वाय स्वाहा इति समानम् ॥

चतुर्दशारचक्राग्राद्य समारभ्य वामावर्तेन पश्चिमादि दक्षिणं यावत्, ॐ सर्वसंक्षोभिणीशक्तिश्रीपा० । ॐ सर्वविद्राविणीश्रीपा० । ॐ सर्वाकर्षिणीश्रीपा० । ॐ सर्वाह्लादिनीश्रीपा० । ॐ सर्वसंमोहिनीश्रीपा० । ॐ सर्वस्तम्भिनीश्रीपा०, ॐ सर्वजृम्भिणीश्रीपा०, ॐ सर्ववशङ्करीश्रीपा०, ॐ सर्वरञ्जनीश्रीपा०, ॐ सर्वोन्मादिनीश्रीपा०, ॐ सर्वार्थसाधिनीश्रीपा०, ॐ सर्वसंपत्तिपूरणीश्रीपा०, ॐ सर्वमन्त्रमयीश्रीपा०, ॐ सर्वद्वन्द्वक्षयङ्करीशक्तिश्रीपा० । इति सर्वत्र । चक्राग्रे सर्वसौभाग्यदायकचतुर्दशारचक्राय नमः । ॐ हैं ह्क्लीं हसौः त्रिपुरवासिनीचक्रनायिकाश्रीपा० । एतस्या दक्षिणे ब्लूं सर्ववशङ्करीमुद्राश्रीपा० । वामे ॐ ईशित्वासिद्धिश्रीपा० । ॐ सांख्यमीमांसन्यायदर्शनेभ्यो नमः । अत्र सौभाग्यदायकचतुर्दशारचक्रे त्रिपुरवासिनीचक्रनायिकाधिष्ठिते एताः सर्वसंक्षोभिण्याद्याः शक्तयः संप्रदाययोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् । ब्लूं सर्ववशङ्करीमुद्रां प्रदर्श्य, ऐं आत्मतत्त्वाय स्वाहा, इति समानम् ॥

बहिर्दशारचक्राग्रं समारभ्य वामावर्तेन पश्चिमाद्दक्षिणान्तम्, ॐ सर्वसिद्धिप्रदाश्रीपा०, ॐ सर्वसंपत्प्रदा०, ॐ सर्वप्रियङ्करी०, ॐ सर्वमङ्गलकारिणी०, ॐ सर्वकामप्रदा०, ॐ सर्वदुःखविमोचिनी०, ॐ सर्वमृत्युप्रशमनी०, ॐ सर्वविघ्ननिवारिणी०, ॐ सर्वाङ्गसुन्दरी०, ॐ सर्वसौभाग्यदायिनीदेवीश्रीपा० । इति सर्वत्र । चक्राग्रे सर्वार्थसाधकबहिर्दशारचक्राय नमः । ॐ हसैं हसक्लीं हसौः त्रिपुराश्रीचक्रनायिकाश्रीपा०, । एतस्यां दक्षिणे ॐ सः सर्वोन्मादिनीमुद्राश्रीपा० । वामे वशित्वासिद्धिश्रीपा० । ॐ ब्राह्मवैदिकदर्शनाय नमः । अत्र सर्वार्थसाधके बहिर्दशारचक्रे त्रिपुराश्रीचक्रनायिकाधिष्ठिते एताः सर्वसिद्धिप्रदाद्याः देव्यः कुलकौलिनीयोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् । सः सर्वोन्मादिनीमुद्रां प्रदर्श्य, ऐं आत्मतत्त्वाय स्वाहा । इति समानम् ॥

अन्तर्दशारचक्राद्य समारभ्य पश्चिमाद् दक्षिणान्तं, ॐ सर्वज्ञादेवीश्रीपा०, ॐ सर्वशक्तिमयी०, ॐ सर्वैश्वर्यदायिनी०, ॐ सर्वज्ञानमयी०, ॐ सर्वव्याधिविनाशिनी०, ॐ सर्वाधारस्वरूपिणी०, ॐ सर्वपापहरा०, ॐ सर्वानन्दमयी०, ॐ सर्वरक्षास्वरूपिणी०, ॐ सर्वेप्सितफलप्रदादेवीश्रीपा० । एवं सर्वत्र । चक्राग्रे— ॐ सर्वरक्षाकरान्तर्दशारचक्राय नमः । ह्रींक्लींब्लें त्रिपुरमालिनीचक्रनायिकाश्रीपा० । एतस्या दक्षिणे क्रों महाङ्कुशमुद्राश्रीपा० । वामे ॐ प्राकाम्यासिद्धिश्रीपा० । ॐ सौरदर्शनाय नमः । अत्र सर्वरक्षाकरान्तर्दशारचक्रे त्रिपुरमालिनीचक्रनायिकाधिष्ठिते एताः सर्वज्ञाद्या देव्यो निगर्भयोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् । क्रों महाङ्कुशां मुद्रां प्रदर्श्य, ऐं आत्मतत्त्वाय स्वाहा इति समानम् ॥

ततोऽष्टारचक्राद्य समारभ्य पश्चिमादि दक्षिणान्तं यावत्, ॐ अं १६ रब्लूं वशिनीवाग्देवताश्रीपा० । ॐ कं ५ कलह्रीं कामेश्वरीश्रीपा० । ॐ चं ५ नव्लीं मोदिनीवाग्देवताश्रीपा० । ॐ टं ५ यलूं विमलावाग्देवताश्रीपा० । ॐ तं ५ जमरीं अरुणावाग्देवताश्रीपा० । ॐ पं ५ हसलवयूँ जयिनीवाग्देवताश्रीपा० । ॐ यं ४ झमरयूं सर्वेश्वरीवाग्देवताश्रीपा० । ॐ शं ४ क्षमरीं कौलिनीवाग्देवताश्रीपा० । चक्राग्रे ॐ सर्वरोगहराष्टारचक्राय नमः । ह्रींश्रींसौः त्रिपुरासिद्धानित्याश्रीपा० । एतस्या दक्षिणे हसखफ्रें खेचरीमुद्राश्रीपा० । वामे ॐ भुक्तिसिद्धिश्रीपा० । ॐ वैष्णवदर्शनाय नमः । अत्र सर्वरोगहराष्टारचक्रे त्रिपुरासिद्धाचक्रनायिकाधिष्ठिते एता वशिन्याद्या योगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलदेव्यै समर्पयेत् । हसखफ्रें खेचरीमुद्रां प्रदर्श्य, ऐं आत्मत-

स्वीयं स्वाहा इति समानम् ॥

त्रिकोणबाह्येऽग्रतो वामावर्तेन पश्चिमादि दक्षिणान्तं यावत् , ॐ द्रांद्रींक्लींब्लूंसः यांरांलांवांशां कामेश्वरकामेश्वरीजृम्भणबाणेभ्यो नमः । ॐ द्रां २ यां ५ धं थं सर्वसंमोहनाय कामेश्वरकामेश्वरीधनुषे नमः । ॐ द्रां ५ यां ५ आंह्रींवशीकरणाय कामेश्वरकामेश्वरीपाशाय नमः । ॐ द्रां ५ यां ५ क्रों सर्वस्तम्भनाय कामेश्वरकामेश्वर्यङ्कुशाय नमः ॥

ततस्त्रिकोणाग्रदक्षिणोत्तरकोणेषु , मूलवाग्भवमुच्चार्य अग्निचक्रे कामगिर्यालये मित्रेशनाथात्मके रुद्रात्मशक्तिकामेश्वरीश्रीपा० । कामराजमुच्चार्य सूर्यचक्रे पूर्णगिरिपीठे[1] षष्ठीशनाथात्मके विष्णवात्मशक्तिवज्रेश्वरीदेवीश्रीपा० । शक्तिकूटमुच्चार्य सोमचक्रे जालन्धरपीठे[2] उड्डीशनाथात्मके ब्रह्मात्मशक्तिभगमालिनीदेवीश्रीपा० । चक्राग्रे सर्वसिद्धिप्रदायचक्राय नमः । हसरैं हसकलरीं हसकलरौं त्रिपुराम्बाशक्तिनित्याकलाश्रीपा० । एतस्या दक्षिणे हसौः बीजमुद्राश्रीपा० । वामे इच्छाशक्तिश्रीपा० । ॐ शाक्तदर्शनाय नमः । अत्र सर्वसिद्धिप्रदायचक्रे बाणचापपाशाङ्कुशभूषितान्तराले त्रिपुराम्बाचक्रनायिकाधिष्ठिते एताः कामेश्वर्याद्या अतिरहस्ययोगिन्यः समुद्रा इत्यादि मूलेदंव्ये समर्पयेत् । हसौः बीजमुद्रां प्रदर्श्य , ऐं आत्मतत्त्वाय स्वाहा इति समानम् ॥

ततो बैन्दवचक्रे , मूलमुच्चार्य श्रीमहात्रिपुरसुन्दरीनित्याश्री० इति त्रिः संपूज्य , चक्राग्रे ॐ सर्वानन्दमयबैन्दवचक्राय नमः । मूलमुच्चार्य श्रीमहात्रिपुरसुन्दरीचक्रनायिकाश्रीपा० । एतस्या दक्षिणे ऐं योनिमुद्राश्रीपा० । वामे ॐ प्राप्तिसिद्धिश्री० । ॐ मोक्षसिद्धिश्रीपा० । ॐ शैवदर्शनाय नमः । कुलोड्डीशे यथा

"ततो मूलं समुच्चार्य महात्रिपुरसुन्दरीम् । पूजयेद् देवतारूपां बिन्दौ चक्रेश्वरीं पुनः " ॥

यथा नवरत्नेश्वरे—

"बौद्धं ब्राह्मं तथा सौरं शैवं वैष्णवमेवच । शाक्तं षष्ठं तु विज्ञेयं चक्रं षड्दर्शनात्मकम् " ॥

रुद्रयामलेपि —

"चतुरस्रं बौद्धभेदं ब्राह्मं वै षोडशच्छदम् । वैष्णवं शैवभेदं च मन्वस्रं सौरमुच्यते ॥
अष्टास्रं द्विदशारस्तु मध्यं शाक्तं समीरितम् " । .... ॥

इत्युक्तस्थाने तत्तद्दर्शनपूजा । अत्र सर्वानन्दमये बैन्दवे चक्रे परब्रह्मस्वरूपिणीपरापरशक्तिमहात्रिपुरसुन्दरीसमस्तचक्रनायिकासंवित्तिरूपाचक्रनायिकाधिष्ठिते त्रैलोक्यमोहन—सर्वाशापरिपूरक—सर्वसंक्षोभकारक–सर्वसौभाग्यदायक–सर्वार्थसाधक–सर्वरक्षाकर–सर्वरोगहर–सर्वसिद्धिप्रद–सर्वानन्दमयश्रीचक्रसमुन्मीलितसमस्तप्रकटगुप्तगुप्ततरसंप्रदाय–कुलकौलिनी–निगर्भरहस्यातिरहस्य–परापररहस्य–समस्तयोगिनीपरिवृतश्रीत्रिपुरा–त्रिपुरेशी–त्रिपुरसुन्दरी–त्रिपुरवासिनी–त्रिपुराश्री–त्रिपुरमालिनी–त्रिपुरासिद्धा–त्रिपुराम्बा–तत्तच्चक्रनायिकावन्दितचरणकमला श्रीमहात्रिपुरसुन्दरी नित्यादेवी सर्वचक्रेश्वरी–सर्वमन्त्रेश्वरी–सर्वविद्येश्वरी–सर्वपीठेश्वरी–सर्वकामेश्वरी–सर्ववीरेश्वरी–त्रैलोक्यमोहिनी—जगदुत्पत्तिमातृका—सर्वचक्रमयी—तत्तच्चक्रनायिकासहिता समुद्राससिद्धिः सायुधा सवाहना सपरिवारा सर्वोपचारैः श्रीमहात्रिपुरसुन्दरी परापरया सपर्यया पूजिता तर्पिताऽस्तु , इति विशेषार्घ्योदकाक्षतकुसुमैः प्रधानेदंव्या वामहस्ते समर्पयेत् ॥

---

१ 'जलन्धर' ख. पाठः । २ 'पूर्णगिरि' ख. पाठः ।

ततो नवमुद्राः प्रदर्श्य, ऐं आत्मतत्त्वाय स्वाहा, क्लीं विद्यातत्त्वाय स्वाहा, सौः शिवतत्त्वाय स्वाहा, इति त्रिरर्घ्योदकेन तर्पयेत् । ततो गन्धपुष्पधूपाक्षतमाल्यादीनि दत्त्वा, ऐं इत्युक्त्वा घण्टां वादयन् मूलमुच्चार्य,

"ॐ वनस्पतिरसोत्पन्नो गन्धाढ्यो गन्ध उत्तमः । आघ्रेयः सर्वदेवानां धूपोऽयं प्रतिगृह्यताम्" ॥

इति धूपं दद्यात् । ततो मूलमुच्चार्य,

"स्वप्रकाशो महादीपः सर्वतस्तिमिरापहः । सबाह्याभ्यन्तरं ज्योतिर्दीपोऽयं प्रतिगृह्यताम्" ॥

इति दीपं दद्यात् । ततो मूलमुच्चार्य श्रीमहात्रिपुरसुन्दर्यै नैवेद्यं कल्पयामि नमः । इति दद्यात् ॥ ततो नित्यहोमं कुर्यात् । तद्यथा—परिषिच्य भूमौ मूलमुच्चार्य प्राणाय स्वाहा, अपानाय स्वाहा, समानाय स्वाहा, उदानाय स्वाहा, व्यानाय स्वाहा, षडङ्गेनाहुतिषट्कं । ततः स्ववामे त्रिकोणं वृत्तं चतुरस्रं कृत्वा, ऐंह्रींश्रीं व्यापकमण्डलाय नमः इति संपूज्य

"अर्घान्नं पूर्णसलिलं स्थापयेत् तत्र भाजनम् । त्रिधा पठन् कलावर्णमनुं दद्याद्बलिं ततः" ॥

ॐह्रीं सर्वविघ्नकृद्भ्यः सर्वभूतेभ्यो हुं स्वाहा, इति सामान्यार्घ्योदकेन दत्त्वा मुद्रां प्रदर्शयेत् । ततो वटुकादिभ्यो बलिं दद्यात् । ईशानवायुनिर्ऋतिवह्निकोणेषु त्रिकोणवृत्तमण्डलानि कृत्वा, तेषु वां वटुकाय नमः । यां योगिनीभ्यो नमः । गां गणपतये नमः । क्षां क्षेत्रपालाय नमः । इति पाद्यादिभिः संपूज्य तेषु द्रव्यभरितपात्राणि निक्षिप्य बलिं दद्यात् । "एह्येहि देवीपुत्र वटुकनाथ कपिलजटाभारभास्वर त्रिनेत्र ज्वालामुख सर्वविघ्नान् नाशय २ सर्वोपचारसहितं बलिं गृह्ण २ स्वाहा" इत्यनेन मन्त्रेण वटुकाय बलिं दत्त्वा वामाङ्गुष्ठानामिकायोगेन मुद्रां प्रदर्शयेत् ॥

ऊर्ध्वं ब्रह्माण्डतो वा दिवि गगनतले भूतले निस्तले[1] वा
पाताले वातले वा सलिलपवनयोर्यत्र कुत्र स्थिता वा ।
क्षेत्रे पीठोपपीठादिषु च कृतपदा धूपदीपादिमांसैः[2]
प्रीता देव्यः सदा नः शुभबलिविधिना पान्तु वीरेन्द्रवन्द्याः ॥

"यां योगिनीभ्यः स्वाहा सर्वयोगिनीभ्यः हुं फट् स्वाहा" इत्यनेन बलिं दद्यात् । वामहस्ताङ्गुष्ठतर्जनीमध्यमानामाभिर्योन्याकारेण मुद्रां प्रदर्शयेत् । "क्षांक्षींक्षूंक्षैंक्षौंक्षः स्थानक्षेत्रपाल धूपादिसहितं बलिं गृह्ण २ स्वाहा" इत्यनेन क्षेत्रपालबलिं हरेत् । वाममुष्टेस्तर्जनीं सरलां कृत्वा मुद्रां दर्शयेत् । "गांगींगूं गणपतये वरवरद सर्वजनं मे वशमानय बलिं गृह्ण २ स्वाहा" इत्यनेन गणपतये बलिं हरेत् । वाममुष्टेर्मध्यमाङ्गुलिं दण्डवत् कृत्वा मुद्रां प्रदर्शयेत् । भैरवीविद्यया चैतद्बलिचतुष्टयं कर्तव्यम् । सर्वान्ते भूतबलिर्वा । तन्त्रे बलिमधिकृत्य—

अदत्त्वा वटुकादीनां यः पूजयति चण्डिकाम् । पूजा च विफला तस्य देवीशापश्च जायते ॥

ततो मूलदेव्यै आचमनीयादिकं दत्त्वा सुवासितं ताम्बूलं दद्यात् । तत आरात्रिकं दद्यात् । तद्यथा—सुवर्णकांस्यादिभाजने कुङ्कुमादिना बालायाश्चक्रं विलिख्य, तत्र कर्पूरगर्भिण्या वर्त्या घृतपूरितानष्टयोनिष्वष्ट प्रदीपान् निधाय, मध्ये पिष्टकादिरचितमस्तकोपरि महादीपं संस्थापयेत् । "श्रींह्रींग्लूँस्लूँम्लूँप्लूँन्लूँह्रींश्रीं"

---

1 'विष्कले' ख. पाठः । 2 'दिकेन' ख. पाठः ।

इति मन्त्रेण मूलमन्त्रेण चाभ्यर्च्य तत्पात्रं मस्तकान्तं समुद्धृत्य नववारं नीराजयेत् । तथाच ज्ञानार्णवे—

आरात्रिकमतः कुर्यात् सर्वकामार्थसिद्धये । सौवर्णे राजते कांस्ये स्थालके परमेश्वरि ॥
कुङ्कुमेन लिखेद्यन्त्रं नवकोणं मनोहरम् । चन्द्ररूपं चरुं कृत्वा तन्मध्ये मस्तके शिवे ॥
दीपमेकं विनिक्षिप्य वसुकोणेऽष्ट दीपकान् । यवगोधूममुद्गादिरचितान् शर्करायुतान् ॥
चणकाहितशोभाभिः शोभितान् घृतपूरितान् । अभिमन्त्र्य महेशानि रत्नेश्वर्या ततः परम् ॥

इति । ततो मूलमुच्चार्य

समस्तचक्रचक्रेशीयुते देवि नवात्मिके । आरात्रिकमिदं भद्रे गृहाण मम सिद्धये ॥

इति । ततश्चक्रमुद्रां प्रदर्शयेत् । ततो विसर्जनान्तं कर्म समापयेत् ॥ इति संक्षेपश्रीविद्यापद्धतिः ।

इति श्रीमहामहोपाध्यायभगवत्पूज्यपादश्रीगोविन्दाचार्यशिष्य—श्रीभगवच्छङ्कराचार्यशिष्य—श्रीविष्णुशर्माचार्यशिष्य—श्रीप्रगल्भाचार्यशिष्य—श्रीविद्यारण्ययतिविरचिते श्रीविद्यार्णवाख्ये तन्त्रे चतुर्विंशः श्वासः ॥ २४ ॥

१ 'चषका' ख. पाठः ।

अथ

पञ्चविंशः श्वासः ।

अथ भुवनेश्वरीमन्त्राः । तत्र दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्— (१८ प०)

शृणु देवि प्रवक्ष्यामि भुवनानन्दमन्दिरम् । यस्य विज्ञानमात्रेण पलायन्ते महापदः ॥ १ ॥
शिवं वह्निसमारूढं वामाक्षिपरिभूषितम् । बिन्दुनादकलाक्रान्तं विधेयं भुवनेश्वरी ॥ २ ॥

शिवं ह, वह्निः र, वामाक्षि ईकारः, बिन्दुरनुस्वारः, नादकला अर्धचन्द्रः । अस्य बीजस्य माहात्म्यं भुवनेश्वरीपारिजाते—

मत्समः पुरुषो नास्ति त्वत्समा नास्ति चाङ्गना । मायाबीजसमो मन्त्रो न भूतो न भविष्यति ॥ १ ॥

इति । शारदायाम्— (६ प० १ श्लो०)

अथ वक्ष्ये जगद्धात्रीमधुना भुवनेश्वरीम् । ब्रह्मादयोऽपि यां ज्ञात्वा लेभिरे श्रियमूर्जिताम् ॥ १ ॥
नकुलीशोऽग्निमारूढो वामनेत्रार्धचन्द्रवान् । बीजं तस्याः समाख्यातं सेवितं सिद्धिकाङ्क्षिभिः ॥२॥

नकुलीशो हकारः, अग्नी रेफः, वामनेत्रः ईकारः, अर्धचन्द्रोऽनुस्वारः ॥ भुवनेश्वरीपदव्युत्पत्तिमाह दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्— (१६ प० ४४ श्लो०)

व्योमबीजे महेशानि कैलासादि प्रतिष्ठितम् । वह्निबीजात् सुवर्णादि निष्पन्नं बहुधा प्रिये ॥ १ ॥
तेनायं वर्तते लोको भूमिमण्डलसंस्थितः । तुर्यस्वरेण पाताले शेषरूपेण धार्यते ॥ २ ॥
महाभूमण्डलं तस्मात् पातालस्यापि नायिका । अत एव महेशानि भुवनाधीश्वरी प्रिये ॥ ३ ॥
हकारे व्योम तुर्येण स्वरेणानिलसम्भवः । वि(ह)कारे सति रेफेण साक्षाद्वह्निस्वरूपिणी ॥ ४ ॥
वह्निबीजं वसुधेयं तस्माद्रेफे वसुन्धरा । अत एव महेशानि सवायोः समता भवेत् ॥ ५ ॥
बिन्दुचक्रामृतादेवि स्रावयन्ती जगत्त्रयम् । द्रवरूपी भवेत् तस्मात् स्रवन्ती चार्धमात्रया ॥ ६ ॥
अत एव महेशानि भुवनेशीति कथ्यते । .... ॥

इति । तथा— (१८ । ३)

ऋषिः शक्तिर्वशिष्ठस्य सुतश्छन्दोऽस्य कथ्यते । गायत्रं देवता बोधवाचां संवित्कला परा ॥ १ ॥
शिवतुर्ये बीजशक्ती कीलकं रेफ उच्यते । ददाति भुवनेशानी पुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ २ ॥

इति । सारसंग्रहे—

युग्माब्धिषट्सूर्यमनुविकृतिस्वरवह्निभिः । बिन्दुनादयुजा व्योम्ना षडङ्गानि सजातिभिः ॥ १ ॥

---

१ 'चन्द्रा' ख. पाठः । २ 'ऽत्र' ख. पाठः । ३ 'चि' ख. पाठः ।

संहारमातृकां सृष्टिमातृकां विन्यसेत् ततः । देव्यैकतापादनाय मनुन्यासं समाचरेत् ॥ २ ॥

त्रयोदशैकादशेषुवह्निसोमस्वरादिकाः । हृल्लेखाद्या भूतनिभा न्यस्तव्या मन्त्रिणा तनौ ॥ ३ ॥

त्रयोदश ओ, एकादश ए, इषु उ, वह्निः इ, सोमः अ, इति पञ्चस्वराद्या हृल्लेखाद्याः शक्तयो न्यस्तव्या इत्युक्तम् । केचित्तु—

सद्योऽष्टश्रुतिनेत्राद्यैर्विद्यां संभेद्य मन्त्रवित् । हृल्लेखाद्याः प्रविन्यसेद्यथास्थानं विचक्षणः ॥ १ ॥

इति दशपटलीवचनात् । ह्रौंह्रैंह्रींह्रांह्रः इति पञ्चबीजादिकास्ताः शक्तय इत्याहुः । तत्र यथोपदेशं कार्यमिति ।

मूर्ध्नि वक्त्रे हृदि गुह्ये पादयोश्च यथाक्रमम् । ऊर्ध्वेन्द्रसौम्ययाम्याशाप्रत्यग्वक्त्रेषु च न्यसेत् ॥ ४ ॥

हृल्लेखा गगना रक्ता चतुर्थी च करालिका । पञ्चमी च महोच्छुष्मा पुनरङ्गानि विन्यसेत् ॥ ५ ॥

कण्ठे न्यसेच्च गायत्रीं सावित्रीं वामगे कुचे । सरस्वतीं दक्षकुचे ब्रह्माणं वामगेंऽसके ॥ ६ ॥

हृदि विष्णुं महेशं च दक्षिणेंऽसे प्रविन्यसेत् । वामे धनपतिं युक्तं श्रिया श्रोत्राग्रके न्यसेत् ॥ ७ ॥

स्मरं रत्या युतं वक्त्रे गणं पुष्ट्या युतं न्यसेत् । दक्षश्रोत्राग्रके मन्त्री निधी शक्तियुतौ न्यसेत् ॥ ८ ॥

ब्रह्माणं विन्यसेद्भाले गायत्र्या सहितं सुधीः । विष्णुं कपोले सावित्र्या युतं दक्षे प्रविन्यसेत् ॥ ९ ॥

महेशं वामगण्डे च वागीश्वर्या युतं न्यसेत् । अधः कपोलान्तरयोर्मूलं वक्त्रे न्यसेत् ततः ॥१०॥

गलमूले कुचयुगे वामांसे हृदि दक्षिणे । अंसे पार्श्वयुगे चैतान् न्यसेन्मन्त्री समाहितः ॥ ११ ॥

अष्ट मातॄन्न्यसेद्भाले ह्यंसे पार्श्वे तथोदरे । पार्श्वे चांसे च मन्त्रज्ञस्तथा परगले हृदि ॥ १२ ॥

व्यापय्य मूलमनुना तनुं देवीं ततः स्मरेत् । उद्यदादित्यरुचिरां शीतांशुकृतशेखराम् ॥ १३ ॥

पद्मासनां त्रिनेत्रां च पाशाङ्कुशवराभयैः । अलङ्कृतचतुर्बाहुं मन्दस्मितलसन्मुखीम् ॥ १४ ॥

कुचभारविनम्राङ्गलतां देवीं हृदि स्मरेत् । .... ॥

वामोर्ध्वकरादिवामाधःकरपर्यन्तमायुधध्यानम् । दशपटल्यां तु— "दक्षेऽङ्कुशाभये प्रोक्ते वामे पाशमथेष्टदम्" इत्युक्तम् । अत्र यथोपदेशं यथेष्टं वा ध्यानम् ॥ तथा—

आदौ कृत्वा तु षट्कोणं तद्बाह्येऽष्टदलाम्बुजम् । तद्बाह्ये षोडशदलं चतुरस्रत्रयं बहिः ॥ १५ ॥

चतुर्द्वारसमोपेतं मण्डलं प्रोक्तमुत्तमम् । तत्र पीठं यजेत् पूर्वं नवशक्तिसमन्वितम् ॥ १६ ॥

जया च विजया चैवाजिताख्या चापराजिता । नित्या विलासिनी दोग्ध्री ह्यघोरा मङ्गला ततः ॥१७॥

एतास्तु शक्तयः पूज्याः केसरेषु च मध्यके । दद्यान्मूलेनासनं तु मूर्तिं तेनैव कल्पयेत् ॥ १८ ॥

देवीमावाहयेत् तस्यामङ्गावरणसंयुताम् । पाशाङ्कुशवराभीतिकरा भूतनिभाश्च ताः ॥ १९ ॥

हृल्लेखाद्याः समभ्यर्च्य विविधाभरणोज्ज्वलाः । मध्येऽग्नयाम्योदक्प्रत्यक्स्थानेषु क्रमतस्ततः ॥ २० ॥

अग्नीशासुरवायव्यकोणेष्वग्रे हृदादिकान् । यजेदस्त्रं तथाशासु कोणाग्रे मिथुनानि च ॥ २१ ॥

गायत्रीमरुणाभासामरुणाकल्पभूषिताम् । चतुर्मुखीं करैर्दण्डं कुण्डिकामक्षमालिकाम् ॥ २२ ॥

अभीतिं बिभ्रतीं तद्वद् ब्रह्माणं पुरतो यजेत् । सावित्रीं हस्तकमलैररिशङ्खौ गदाम्बुजे ॥ २३ ॥

---

१ 'चक्रनायिका' ख. पाठः ।

बिभ्राणां पीतवसनां केयूराङ्गदभूषणाम् । किरीटहाररशनानूपुरैरुपशोभिताम् ॥ २४ ॥
तादृग्रूपं महाविष्णुं रक्षःकोणाग्रके यजेत् । शुभ्रां त्रिनेत्रामत्यन्तशुभ्रवस्त्रविराजिताम् ॥ २५ ॥
टङ्काक्षसूत्राभयदवरयुक्चतुर्भुजाम् । सरस्वतीं यजेद्वायौ कोणे चेशं च तादृशम् ॥ २६ ॥
लक्ष्मीं प्रियाङ्कसंस्थां च दक्षेणालिङ्ग्य बाहुना । पतिं वामेन कमलं धनदं च पृथूदरम् ॥२७॥
पीतं रत्नघटं रत्नकरण्डं बिभ्रतीं यजेत् । आग्नेये रमणाङ्कस्थां रतिं सव्येन पाणिना ॥ २८ ॥
आलिङ्ग्य रमणं पद्ममन्येन दधतीं स्मरेत् । बन्धूकाभं बाणगुणसृणिचापधरं जले ॥ २९ ॥
जले पश्चिमे ।
ऐशाने पूजयेत् सम्यक् विघ्नराजं प्रियान्वितम् । सृणिपाशधरं कान्तावराङ्गस्पृक्कराङ्गुलिम् ॥ ३० ॥
माध्वीपूर्णकपालाढ्यं विघ्नराजं दिगम्बरम् । पुष्करे विलसद्रत्नस्फुरच्चषकधारिणम् ॥ ३१ ॥
सिन्दूरसदृशाकाराग़ुद॰ ॰मदविभ्रमाम् । धृतरक्तोत्पलामन्यपाणिना तद्ध्वजस्पृशम् ॥ ३२ ॥
आश्लिष्टकान्तामरुणां पुष्टिमर्चेद् दिगम्बराम् । कर्णिकायां निधी पूज्यौ षट्कोणस्याथ पार्श्वयोः ॥३३॥
आद्या त्वनङ्गकुसुमा त्वनङ्गकुसुमातुरा । पश्चादनङ्गमदना त्वनङ्गमदनातुरा ॥ ३४ ॥
भुवनाद्या पालिनी स्यात् तथा च गगनादिका । वेगा स्याच्छशिरेखान्या रेखा गगनपूर्विका ॥३५ ॥
इत्यष्ट शक्तयः पूज्याः पत्रेषु परितः स्थिताः । पाशाङ्कुशवराभीतिकरा रक्ताः सुभूषिताः ॥३६ ॥
ततः षोडशपत्रेषु कराली विकराल्युमा । सरस्वती श्रीर्दुर्गोषा लक्ष्मीः श्रुतिः स्मृतिर्धृतिः ॥३७ ॥
श्रद्धा मेधा मतिः कान्तिरार्या[2] षोडश शक्तयः । खड्गखेटकधारिण्यः श्यामाः पूज्याः प्रदक्षिणम् ॥३८ ॥
ब्राह्म्याद्यास्तद्बहिः पूज्याः पत्रसन्धिषु दिक्क्रमात् । पद्माद्बहिः समभ्यर्च्याः शक्तयः परिचारिकाः ॥३९॥
प्रथमानङ्गरूपा स्यादनङ्गमदना ततः । मदनातुरा भुवनवेगा भुवनपालिका ॥ ४० ॥
स्यात् सर्वशिशिरानङ्गमदनानङ्गमेखला[3] । चषकं तालवृन्तं च ताम्बूलं छत्रमुज्ज्वलम् ॥ ४१ ॥
चामरे चांशुकं पुष्पं बिभ्राणाः करपङ्कजैः । .... ॥
एता द्विभुजा वामेन रक्तोत्पलं दक्षिणेनैकैकशश्चषकादिकं च दधाना ध्येयाः ॥ प्रयोगसारे—
रक्ता रक्तोत्पलाकारा रक्ताम्बरविलेपनाः । रक्तोत्पलकरा ध्येयाः सुन्दर्याः परिचारिकाः ॥
इति । तथा—
सर्वाभरणसंदीप्ताँल्लोकपालान् बहिर्यजेत् । वज्रादीन्यपि तद्बाह्ये देवीमित्थं प्रपूजयेत् ॥
पूज्यते सकलैर्देवैः किं पुनर्मनुजोत्तमैः ॥ इति । अथ प्रयोगः— पीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि शक्तिऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदि श्रीभुवनेश्वरीदेवतायै नमः । गुह्ये हं बीजाय नमः । पादयोः ईं शक्तये नमः । नाभौ रं कीलकाय नमः, इति विन्यस्य मम चतुर्विधपुरुषार्थसिद्धये विनियोगः इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ह्रांह्रीं इत्यादिना करन्यासं विधाय हृदयादिषडङ्गेष्वपि न्यसेत् । मूर्ध्नि ओं हृल्लेखायै नमः । एवं वक्त्रे एं गगनायै नमः, हृदि ईं रक्तायै नमः, गुह्ये आं करालिकायै नमः, पादयोः अं महोच्छुष्मायै नमः,

---

१ 'त्रिगलद्' ख. पाठः । २ 'रार्या' ख. पाठः । ३ 'वेदना' ख. पाठः ।

कण्ठे गायत्र्यै नमः । वामकुचे सावित्र्यै नमः । दक्षे सरस्वत्यै नमः । वामांसे ब्रह्मणे नमः । हृदि विष्णवे नमः । दक्षांसे महेशाय नमः । वामश्रोत्रे श्रियै धनपतये नमः । मुखे रत्यै कामाय नमः । दक्षकर्णे पुष्ट्यै गणपतये नमः । दक्षकर्णकपोलयोर्मध्ये वसुधारायै शंखनिधये नमः । वामे वसुमत्यै पद्मनिधये नमः । ललाटे गायत्र्यै ब्रह्मणे नमः । दक्षकपोले सावित्र्यै विष्णवे नमः । वामे वागीश्वर्यै महेशाय नमः । मुखे ह्रीं नमः । इति विन्यस्य, गलमूले वामदक्षकुचयोर्वामांसहृदयदक्षिणांसेषु दक्षवामपार्श्वयोश्च प्रोक्तमिथुनाष्टकं विन्यस्य, ललाटे आं ब्राह्म्यै नमः । वामांसे ईं माहेश्वर्यै नमः । इत्यादिक्रमेण वामपार्श्वोदरदक्षपार्श्वदक्षांसककुत्सु कौमार्यादिमहालक्ष्म्यन्तं विन्यसेत् । ततो मूलमन्त्रेण व्यापकं कृत्वा ध्यानमानसपूजान्ते स्वर्णादिपट्टे कुङ्कुमादिनाष्टदलकमलं कृत्वा तत्कर्णिकायां षट्कोणं विधाय, तद्बाह्येऽष्टदलपद्मं विधाय, पश्चाद्बहिः षोडशदलं पद्मं विरच्य, तद्बहिश्चतुर्द्वारयुक्तं चतुरस्रत्रयं कुर्यादिति पूजाचक्रं निर्माय पुरतः संस्थाप्यार्घ्याद्यात्मपूजान्ते मण्डूकादिज्ञानात्मान्तं पीठमभ्यर्च्य, केसरेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन, जयायै नमः । एवं विजयायै०, अजितायै०, अपराजितायै०, नित्यायै०, विलासिन्यै०, दोग्ध्र्यै०, अघोरायै०, मङ्गलायै नमः, इति मध्यमान्तं संपूज्य, कर्णिकायां ह्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः इति समस्तं पीठं संपूज्य, मूर्तिकल्पनादिपुष्पोपचारान्ते लयाङ्गमभ्यर्च्य, षट्कोणाभ्यन्तरे मध्ये देव्यग्रे देव्या दक्षिणोत्तरपृष्ठेषु च हृल्लेखायाः पञ्चशक्तीः संपूज्य, प्राग्वत् षडङ्गान्यभ्यर्च्य, षट्कोणस्य देव्यग्रकोणपत्रे गायत्रीयुताय ब्रह्मणे नमः । निर्ऋतिकोणे सावित्रीयुताय विष्णवे नमः । वायव्ये सरस्वतीयुताय रुद्राय नमः । वह्निकोणे लक्ष्मीयुताय धनदाय नमः । पश्चिमे रतियुताय कन्दर्पाय नमः । ईशाने पुष्टियुताय गणपतये नमः । इति मिथुनषट्कं संपूज्य, षट्कोणस्य दक्षवामपार्श्वयोः शं शङ्खनिधिवसुधाराभ्यां नमः । पं पद्मनिधिवसुमतीभ्यां नमः । इति संपूज्य, अष्टदलेषु देव्यग्रदलमारभ्य प्रादक्षिण्येन अनङ्गकुसुमायै नमः । अनङ्गकुसुमातुरायै नमः । अनङ्गमदनायै नमः । अनङ्गमदनातुरायै नमः । भुवनपालिन्यै नमः । गगनवेगायै नमः । शशिरेखायै नमः । गगनरेखायै नमः । इति संपूज्य, षोडशदलेषु करालयै नमः । एवं विकरालयै०, उमायै०, सरस्वत्यै०, श्रियै०, दुर्गायै०, उषायै०, लक्ष्म्यै०, श्रुत्यै०, स्मृत्यै०, धृत्यै०, श्रद्धायै०, मेधायै०, मत्यै०, कान्त्यै० आर्यायै नमः । इति प्रादक्षिण्येनाभ्यर्च्य, तद्बहिर्दलसंधिषु अष्टदिक्षु ब्राह्म्याद्यष्टकं संपूज्य, षोडशदलचतुरस्रान्तरालेऽष्टदिक्षु देव्यग्रमारभ्य अनङ्गरूपायै नमः, अनङ्गमदनायै, अनङ्गमदनातुरायै, भुवनवेगायै, भुवनपालिकायै, सर्वशिशिरायै, अनङ्गवेदनायै, अनङ्गमेखलायै नमः । इति संपूज्य प्राग्वल्लोकपालार्चादिसर्वं समापयेदिति ॥ अत्रैव विस्तारपूजाशक्तौ संक्षेपमाह महासंमोहनतन्त्रे—

चतुर्भिर्वा त्रिभिर्वापि द्वयेनैकेन वा पुनः । सर्वैर्वावरणैरेव भोगार्थी विस्तरं त्यजेत् ॥ १ ॥

चतुर्भिः, हृल्लेखादिषडङ्गलोकपालतदायुधैः । त्रिभिः, अङ्गलोकेशतदस्त्रैः । द्वयेन अङ्गलोकपालाभ्यां । एकेन अङ्गाद्वयेनैव । इति संक्षेपप्रकाराश्चत्वारः ॥ तथा—

द्वात्रिंशल्लक्षमानेन जपेन्मन्त्रं समाहितः । तद्दशांशं हुनेदष्टद्रव्यैस्त्रिस्वादुसंयुतैः ॥ १ ॥

तर्पणादि ततः कुर्यान्मन्त्री शास्त्रोक्तवर्त्मना । अश्वत्थोदुम्बरप्लक्षन्यग्रोधसमिधस्तथा ॥ २ ॥

तिलसर्षपदुग्धाज्यं द्रव्याण्यष्टौ मतानि च । .... ॥

प्रतिद्रव्येण पृथगयुतचतुष्टयं होतव्यम् ॥

---

१ 'मदना' ख. पाठः ।

अथवान्यप्रकारेण पुरश्चरणमुच्यते । एकलिङ्गे शिवागारे दक्षिणामूर्तिमाश्रितः ॥ १ ॥
बद्धपद्मासनो भस्मस्नायी च कुलविष्टरः । कृष्णाष्टमीं समारभ्य यावत् कृष्णचतुर्दशी ॥ २ ॥
नित्यं विष्णुं शिवं शक्तिं जपेन्मन्त्रं सहस्रकम् । दधिक्षौद्रघृताभ्यक्ता व्याघातसमिधो हुनेत् ॥३॥
ततः साग्रं सहस्रं च ध्यायेत् सर्वेश्वरीमुमाम् । ततः सिद्धो भवेन्मन्त्रो नात्रकार्या विचारणा ॥४॥

व्याघात आरग्वधः ।

एवं सिद्धमनुर्मन्त्री सर्वान् कामान् प्रसाधयेत् । नित्यं सौभाग्यदं पञ्चविंशज्जप्त्वाभिषेचनम् ॥ ५ ॥
मेधावी च भवेद्वाग्मी तावज्जप्ताम्बुपानतः । जिह्वाग्रे न्यस्य संजप्तं वाक्सिद्धिकवितावरम् ॥ ६ ॥
तज्जप्तमञ्जनं वश्यं कर्पूरागरुमिश्रितम् । साष्टम्भस्मारुणालेपैर्वश्याय तिलकक्रिया ॥ ७ ॥
जानुमात्रे जले स्थित्वा निश्चलोन्मीलितेक्षणः । जपेत् सहस्रं तद्रात्रावष्टिमाकर्षयेत् स्त्रियम् ॥ ८ ॥
लाजैः कन्यामवाप्नोति तिलैरारोग्यमश्नुते । पुष्टिमान् दधिहोमेन तण्डुलैश्च तथा भवेत् । ९ ॥
ब्राह्मीरसयुतांल्लाजान् वचया च समन्वितान् । त्रिसहस्रेणाभिमन्त्र्य मासमेकं च भक्षयेत् ॥१०॥
बृहस्पतिसमो मन्त्री सर्वविद्याधिपो भवेत् । अश्वत्थसमिधः स्वाद्वभ्यक्ता हुत्वा द्विजानसौ ॥ ११ ॥
वशयेत् पद्महोमेन राज्ञस्तन्मन्त्रिणस्तथा । कुमुदै राजपत्नीश्च ब्रह्मवृक्षप्रसूनकैः ॥ १२ ॥
तण्डुलानां पिष्टकृतां प्रतिमां स्वादुसंप्लुताम् । कृतप्राणप्रतिष्ठां तां संजप्तां मनुनामुना ॥ १३ ॥
भक्षयेत् तामर्कवारे ततः कुर्याद्वशं नरम्[1] । राजानं प्रमदां वापि यं च वाञ्छत्यनुत्तमम् ॥ १४ ॥
फलके भूतिना शक्तिं ससाध्यां विलिखेत् सुधीः । गर्भिण्यै[2] दर्शयेदाशु सा सुखप्रसवा भवेत् ॥ १५ ॥
अभिषेकविधानं तु वक्ष्यते वाञ्छितार्थदम् । मण्डपे मण्डलं कुर्याद् देवीपीठान्वितं शुभम् ॥ १६ ॥
यथावत् पीठमभ्यर्च्य कलशान् विन्यसेत् सुधीः । कर्णिकायां दलाग्रेषु स्वर्णरौप्यसुताम्रजान् ॥ १७ ॥
मार्तिकान्वा न्यसेत् कुम्भान् पञ्चैकं वापि मन्त्रवित् । महता वाद्यघोषेण मधुना पूरयेद् घटम् ॥ १८ ॥
कला आवाह्य परितो वस्त्राभ्यां वेष्टयेत् ततः । सर्पिषा पूर्वदिक्संस्थं दध्ना दक्षिणदिग्गतम् ॥ १९ ॥
क्षीरेण पश्चिमाशास्थं तैलेनेवोत्तरस्थितम् । पुष्पक्षीरमहीरुहदलगन्धदशमूलोद्भवैः शुभैः ॥ २० ॥

दशमूलानि वैद्यकशास्त्रोक्तानि ज्ञेयानि ।

क्वाथैर्विदिक्स्थितान् कुम्भान् पूरयेन्मन्त्रवित्तमः । यदि पञ्चात्र कलशास्तदा तान् पूरयेत् क्रमात् ॥२१॥
गोमूत्रेणैव पूर्वस्थं गोमयेनापि याम्यगम् । दुग्धेन वारुणं कुम्भं दध्ना चोत्तरदिक्स्थितम् ॥२२॥

गोमयेन गोमयोदकेन । "गोमूत्रगोमयोदकपयोदधिघृतांशकाः" इति आचार्यचरणोक्तेः ।

आज्येन कलशं मध्यं पूरयेत् क्रमशः सुधीः । ऋग्भिश्च प्रणवोत्थाभिः पञ्चगव्यानि योजयेत् ॥२३॥

प्रणवस्य पञ्च ऋचः प्रागेव दीक्षाप्रकरणोक्ता बोद्धव्याः ।

आत्माष्टाक्षरमन्त्रैर्वा पञ्चभिस्तानि योजयेत् । एकार्धसप्तत्रितयभूमितानि समानि वा ॥ २४ ॥

एकार्धेत्यादिपञ्चभागकथनं तूत्तरे चैककलशपक्षे पञ्चगव्यपूरणे ज्ञेयम् ।

---

1 'नरः' ख. पाठः । 2 'गर्विण्यै' ख. पाठः ।

ईशाशादोषधिकाथैर्थैकः कलशस्तदा । अथवा पञ्चगव्यैश्च मन्त्रवित् तं प्रपूरयेत् ॥ २५ ॥

अत्रोत्तरस्यामाशायां स्थापयेत् पङ्कजे घटम् । संपूरणीयो ब्रह्मद्रुकाथाम्भोभिरनुत्तमः ॥ २६ ॥

अत्रोत्तरस्यामितिश्लोकेन यो घट उक्तः स तु मण्डलाद्बहिरष्टदलकमले स्थाप्यः ।

सुवर्णवस्त्रादियुतः शुद्धः स कलशो मतः । द्वारेषु मण्डपस्यास्य कुम्भौ द्वौ जलपूर्णकौ ॥ २७ ॥

संस्थाप्योत्तमवस्त्राद्यैर्वेष्टयित्वाभिपूजयेत् । पूर्ववद् देवतां तत्र समावाह्य प्रपूजयेत् ॥ २८ ॥

पूर्वोक्तैरुपचारैस्तु निजेष्टाप्त्यै च मन्त्रवित् । .... ॥

पूर्ववद्देवतामित्यनेन मण्डलमध्यस्थापितकुम्भे देवतावाहनादिकमुक्तमिति ज्ञेयम् ।

घटेष्वन्येषु संपूज्या मातरो दिक्क्रमाद् बुधैः । यदि स्युः पञ्च कलशा मध्यादिषु यजेत् क्रमात् ॥२९॥

हृल्लेखाद्याः पञ्च सुधीरभिषिञ्चेत् ततोऽन्तरम् । प्रथमं घृतकुम्भेन कषायेण ततः परम् ॥ ३० ॥

दध्ना पश्चाच्च पयसा कषायेण ततः परम् । .... ॥

दध्ना चेति चकारात् कषायेणाभिषिच्य पश्चात् पयसा ।

तैलेन च कषायेण मधुना च ततः परम् । द्विजवृक्षत्वचः काथैरभिषिच्य ततः सुधीः ॥ ३१ ॥

द्वारकुम्भजलैः पश्चादन्तरासेकमाचरेत् । वक्त्रहस्तपदक्षालाचमान्यपि च मन्त्रवित् ॥ ३२ ॥

वक्त्रहस्तेत्यादिना अभिषेकसमये एकैककलशाभिषेकानन्तरं द्वारकुम्भजलैर्मुखकरचरणक्षालनमाचमनं च कार्यमित्युक्तम् ।

कारयेत् तेन नीरेण खेवं सिक्तो नरोत्तमः । ब्राह्मणान् भोजयेन्नानाविधैर्भक्ष्यैश्च तोषयेत् ॥ ३३ ॥

आप्नोति महतीं लक्ष्मीं सर्वदा विजयी भवेत् । वैद्यब्रह्मद्रुबिल्वानां पलं ग्राह्यं पलार्धकम् ॥ ३४ ॥

वैद्यद्रुरश्वत्थः । ब्रह्मद्रुः पलाशः ।

अग्निमन्थप्लक्षसेव्यकानां कर्षं विदुस्तथा । प्रसारिणीकाश्मरिकारोहिणीनां तदर्धकम् ॥ ३५ ॥

उदुम्बरी पाटली टुण्टुकभागाः समीरिताः । .... ॥

अग्निमन्थः अगथ इति मध्यदेशभाषया प्रसिद्धः । प्रसारिणी गन्धप्रसारिणीति प्रसिद्धः । रोहिणी वृक्षविशेषो विन्ध्यपार्श्वेषु प्रसिद्धः । काश्मरी खंभारीति प्रसिद्धा । टुण्टुको वृक्षविशेषः ।

एतत्काथोदकेनासौ(मुं) पूरयेत् कलशं ततः । अमुना प्रतिवर्षं च सेकाद् दीर्घायुरुत्तमः ॥ ३६ ॥

इन्द्रिरावानामयैश्च रहितस्तेजसा रविः । कमला किङ्करी तस्य तं दृष्ट्वा विविधामयाः ॥ ३७ ॥

नश्यन्ति वर्धते तत्र धनधान्यादिकं महत् । सर्वे देवा नमस्तस्मै कुर्वन्ति फणिनश्च तम् ॥३८॥

न दंशन्ति च तत्पुत्राः संपन्नाः पौत्रसंयुताः । देहान्ते परमां मुक्तिं मन्त्री याति न संशयः ॥३९॥

(शारदायां— ६ प० ४२ श्लो०)

शक्त्यन्तःस्थितसाध्यकर्मभवने वह्नेर्वृतं शक्तिभि-

र्बाह्ये कोणगतेयुतं हरिहरैर्वर्णैः कपोलार्पितैः ।

---

१ 'नरः' ख. पाठः । २ 'कुत्र स्थलम्' ख. पाठः ।

पश्चात् तैः पुनरीयुतैर्लिपिभिरप्यावीतमिष्टार्थदं
यन्त्रं भूपुरमध्यगं त्रिगुणितं सौभाग्यसंपत्प्रदम् ॥ ४० ॥

दीर्घायुष्यप्रदं वश्यकरं सर्वार्थसिद्धिदम् । .... ॥

कोणगतेयुतमिति कोणगतेन इकारेण युतमित्यर्थः । सबिन्दुना इति संप्रदायः ॥ अस्यार्थः— इन्द्ररक्षोवायुदिग्गतकोणत्रयं ऽयस्ममग्निमण्डलं विधाय तन्मध्ये भुवनेश्वरीबीजं विलिख्य, तस्य रेफस्थाने साध्यनाम इकारस्थाने साधकनाम तयोर्मध्ये कर्म च विलिख्य, तद्भुवनेश्वरीबीजैरावेष्ट्य त्रिकोणस्य कोणत्रयाभ्यन्तरे सबिन्दुकमीकारं विलिख्य त्रिकोणाग्रेषु भुवनेश्वरीबीजं प्रतिकोणं विलिख्य, तेषां त्रयाणामेकैकस्य बीजस्य रेफेण तत्तद्बीजं प्रदक्षिणीकृत्यान्योन्यस्येकाराग्रे परस्परं बध्नीयात् । ततः कोणत्रयपार्श्वयोर्हरिहर इति वर्णचतुष्टयं विलिख्य बहिर्वृत्तत्रयं कृत्वा तन्मध्यगतवीथीद्वये प्रथमवीथ्यां स्वाग्रादि प्रादक्षिण्येन हरिहरवर्णैः पुनःपुनर्लिखितैरावेष्ट्य, द्वितीयवीथ्यामकारादिक्षकारान्तैः सबिन्दुकैर्मातृकाक्षरैः स्वाग्रादि प्रादक्षिण्येन वेष्टयित्वा, सर्वबाह्ये चतुरस्रं कुर्यात् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

अत्रापि संपदे देवीं पूजयेत् साधको यदि । तद्बाह्यस्योपरि प्राज्ञो विदध्यादष्टपत्रकम् ॥ ४१ ॥
तस्योपरि च राश्यादिविकृतं चापिमण्डलम् । तत्रावाह्य यजेद् देवीं यथाविधि समाहितः ॥ ४२ ॥
हृल्लेखाद्याः समभ्यर्च्य पूर्ववत् साधकः स्वयम् । अङ्गानि पूजयेत् पश्चाद् गायत्र्याद्याः प्रपूजयेत् ॥ ४३ ॥
प्रागग्रबीजे गायत्रीं सावित्रीं दक्षिणास्रगे । सरस्वतीं मारुतस्थे ब्रह्माणं वह्निगे तथा ॥ ४४ ॥
वारुणे विष्णुमीशं च यजेदीशे ततो बहिः । ब्रह्माण्याद्या लोकपालास्तद्बाह्ये कुलिशादयः ॥ ४५ ॥
एवं त्रिगुणिते देवीं पूजयेत् साधकोत्तमः ।

इति । शारदातिलके— (६ प० ५३ श्लो०)

बीजान्तःस्थितसाध्यनाम शरशो मायारमामन्मथै-
र्वीतं वह्निपुरद्वये रसपुटेष्वालिख्य बीजत्रयम् ।
सात्मानात्मकर्मांशिखं हरिहरैरावद्धगण्डं बहिः
षड्बीजैरनुबद्धसंधिलिपिभिर्वीतं गृहाभ्यां भुवः ॥ ४६ ॥

चिन्तामणिनृसिंहाभ्यां लसत्कोणमिदं लिखेत् । बहिः षोडशशूलाङ्कमतीव च मनोहरम् ॥४७॥
एतत् षड्गुणितं यन्त्रं सर्वसिद्धिकरं परम् । .... ॥

अस्यार्थः— तत्र स्वेष्टमानभ्रमेण वृत्तं कृत्वा तत्र प्राक्प्रत्यक् ब्रह्मसूत्रमास्फाल्य तदग्रयोः सन्धिमवष्टभ्य, वृत्तार्धपरिमाणेन सूत्रेण भ्रमसन्दष्टं मत्स्यद्वयं दक्षिणोत्तरयोः कुर्यात् । एवं कृते मत्स्यचतुष्टयं संपन्नं भवति । ततः पूर्वमत्स्यद्वये पश्चिममत्स्यद्वये च दक्षिणोत्तरं तिर्यक्सूत्रद्वयमास्फाल्य ब्रह्मसूत्रस्य प्रागग्रे निधाय, पश्चिममत्स्यद्वयोदरयोस्तिर्यक्सूत्रद्वयमास्फालनेन ब्रह्मसूत्रपश्चिमाग्रे निधाय, पूर्वविमत्स्योदरयोः सूत्रद्वयमास्फालयेत् । एवं कृते वह्निमण्डलद्वयं जायते । ततो वृत्तं प्राचीसूत्रं च मार्जयेत्, इत्येवं षट्कोणं कृत्वा तन्मध्ये शक्तिबीजं विलिख्य, तस्य रेफभागे साध्यनामालिख्य, तस्येकारस्वरभागे साधकनामालिख्य रेफेकारयोरन्तराले साधकांशे कर्म लिखेदित्येवं स्वाभिमतं विलिख्य, म-

१ ‘ श्रिते ’ ख. पाठः । २ ‘ रत्नरुद्ध ’ ग्र. पाठः ।

…स्थबीजपरितो वेष्टनप्रकारेण पञ्चधा शक्तिबीजं विलिख्य, तद्बहिः पञ्चधा श्रीबीजं पुनस्तद्बहिः पञ्चधा कामबीजं विलिख्य, षट्कोणस्य ऊर्ध्वगतत्रिकोणत्रये तान्येव बीजानि विसर्गयुक्तानि ससाध्यनामानि दक्षिणमध्योत्तरक्रमेण विलिख्य, षट्स्वपि त्रिकोणोदरेषु (सबिन्दुचतुर्थस्वरमालिख्य, षट्कोणस्य प्रतिकोणपार्श्वयोर्हरिहर इति द्वादशधा विलिख्य षट्सु त्रिकोणाग्रेषु) प्रतित्रिकोणाग्रमेकमेकं शक्तिबीजं विलिख्य पूर्ववदेकैकान्तरितं वध्नीयात्। उक्तं चाचार्यचरणैः— "एकैकान्तरितांस्तांस्तु संबध्युरितरेतरम्" । इति (१० प० ४३ श्लो०) ततो बहिर्वृत्तत्रयं कृत्वा वीथीद्वयं निष्पाद्य, तत्राभ्यन्तरवीथ्यां स्वाग्रादि प्राद्क्षिण्येन (सबिन्दूनकारादिक्षकारान्तान् मातृकावर्णानालिख्य, बहिर्वीथ्यां तानेव क्षकाराद्यकारान्तक्रमेण प्रादक्षिण्येन) लिखेत्। उक्तं चाचार्यचरणैः— "बाह्यरेखामन्तरा स्युर्वर्णाः क्रमगताः शुभाः। तद्बहिः प्रतिलोमाश्च ते स्युर्लेखकपाटवात्" (१० प० ४६ श्लो०) इति॥ ततो बहिरष्टकोणं विधाय तस्य दिग्गतकोणस्थरेखाष्टकं प्रान्तषोडशके षोडश त्रिशूलानि कुर्यात्। उक्तं चाचार्यचरणैः— "बहिः षोडशशूलाङ्कं शोभनं व्यक्तवर्णवत्"। एतत् षड्गुणितं यन्त्रमुक्तफलदं भवति। तथा—

अत्र देवं यजेन्मन्त्री पद्मस्योपरिशोभनम्। पद्मं द्वादशपत्रं च षट्त्रिंशत्केसरान्वितम् ॥ १ ॥
बहिश्च राश्यादिकेन युक्तं कुर्यान्मनोहरम्। नवशक्तियुतं पीठं संपूज्यावाह्य देवताम् ॥ २ ॥
संपूजयेच्चन्दनाद्यैरुपचारैश्च पूर्ववत्[1]। प्रोक्तवच्च षडङ्गानि मिथुनानि च संयजेत् ॥ ३ ॥
बहिर्द्वादशशक्तीश्च रक्ताद्यास्तु यजेत् क्रमात्। रक्ता चानङ्गकुसुमा नित्या च कुसुमातुरा ॥ ४ ॥
अनङ्गमदना तद्वद्वेच्च मदनातुरा। गौरी च गगना तद्वद्रेखान्तं गगनं पदम् ॥ ५ ॥
पद्मा भवप्रमथिनी द्वादशी शशिशेखरा। बाह्ये मातॄश्च लोकेशान् कुलिशादीनि तद्बहिः ॥ ६ ॥

तद्वद्वेच्च मदनातुरेति, अनङ्गमदनातुरेत्यर्थः। रेखान्तं गगनं पदमिति गगनरेखेत्यर्थः।

अनेन विधिना मन्त्री योऽर्चयेद्भुवनेश्वरीम्। स लक्ष्मीनिलयो भूत्वा त्रिदशैश्चाभिवन्दितः ॥ ७ ॥
देहान्ते शिवसायुज्यं संप्राप्नोति सुनिश्चितम्। ………………………………… ॥

इति। शारदायाम्— (६—५५)

बीजं व्याहृतिभिर्वृतं गृहयुगद्वन्द्वं वसोः कोणगं
दौर्गं बीजमनन्तरं लिपियुगैराबद्धगण्डं लिखेत्।
गायत्र्या रविशक्तिबद्धविवरं त्रिष्टुब्वृतं तत्ततो
वीतं मातृकया धरापुरयुगे सर्तिसहचिन्तामणिम् ॥ १ ॥

यन्त्रं दिनेशगुणितं प्रोक्तं रक्षासमृद्धिदम्। सर्वसौभाग्यजननं सर्वशत्रुनिवारकम् ॥ २ ॥

इति। अस्यार्थः— तत्र प्राग्वत् षट्कोणमालिख्य तस्य सन्धिषट्के त्रिकोणषट्कं यथा व्यक्तं भवति तथा गुरूक्तयुक्त्या षट्कोणान्तरं विलिख्य, तन्मध्ये प्राग्वत् साध्यसाधककर्मयुक्तं शक्तिबीजमालिख्य तत्प्रतिलोमेन व्याहृतिभिर्वेष्टयेत्। तदुक्तमाचार्यैः— "शक्तिं प्रवेष्टयेच्च प्रतिलोमव्याहृतिभिरन्तःस्थाम्" इति। ततो द्वादशत्रिकोणोदरेषु दुमिति दुर्गाबीजं विलिख्य तदुपरि च सानुस्वारं चतुर्थस्वरं लिखेत्। उक्तं चाचार्यचरणैः— (११। ८ "गायत्रीं प्रतिलोमतः प्रविलिखेदग्नेः कपोलम्" इति। ततः पूर्वद्वादशत्रिको-

---

1 'पूर्ववत्' ख. पाठः।

णाग्रेषु शक्तिबीजानि विलिख्य तानि परस्परं पूर्ववदेकान्तरं बध्नीयात् । तद्वहिर्वृत्तद्वयं विधाय तयोरन्तरालगतवीथ्यां " जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निदहाति वेदः । स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः " ॥ इति त्रैष्टुभमन्त्रस्य सबिन्दुभिर्वर्णैः प्रतिलोमेन वेष्टयेत् । तदुक्तमाचार्यचरणैः— " बाहेश्च रचयेद्भूयस्तथा त्रैष्टुभम् " इति (११ । ८) तत्र श्रीपद्मपादाचार्यव्याख्या— तथा त्रिष्टुभमिति प्रतिलोमेनेत्यर्थः । ततः प्राग्वदनुलोममातृकया विलोममातृकया च संवेष्ट्य, तद्बहिरष्टकोणं कृत्वा प्राग्वत् तत्कोणेषु नृसिंहबीजं चिन्तामणिबीजं च विलिख्य, तथैव षोडशशूलयुक्तं कुर्यात् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

भुवनेशीमत्र यजेद्यन्त्रे[1] साधकसत्तमः । तदास्य विलिखेद्बाह्ये पद्मं षोडशपत्रकम् ॥ १ ॥
बहिश्च राशिवीथ्यादियुतं नेत्रमनोहरम् । तत्र मध्ये यजेद् देवीमङ्गानि तदनन्तरम् ॥ २ ॥
हृल्लेखाद्याश्चतस्रोऽपि ब्राह्म्याद्याश्च ततो यजेत् । करालाद्याः षोडश च पूजयेच्च ततो बहिः ॥३॥
द्वात्रिंशच्चैव विद्याद्या चतुःषष्टिस्ततो बहिः । पिङ्गलाक्ष्यादिका बाह्ये लोकपालास्तथायुधैः ॥ ४ ॥
एवं यः पूजयेद्भक्त्या पूर्वोक्तं द्विगुणं फलम् । लभते साधकः शीघ्रं देवानामपि दुर्लभम् ॥ ५ ॥
विद्याह्रीपुष्टयः प्रज्ञा सिनीवाली कुहूस्तथा । रुद्रवीर्या प्रभानन्दा पोषिणी सिद्धिदा शुभा ॥ ६ ॥
कालरात्रिर्भद्रकाली महारात्रिः कपालिनी । विकृतिर्दण्डिमुण्डिन्यौ सेन्दुखण्डा शिखण्डिनी ॥७॥
निशुम्भशुम्भमथनी महिषासुरमर्दिनी । इन्द्राणी चैव रुद्राणी शङ्करार्धशरीरिणी ॥ ८ ॥
नारी नारायणी चैव त्रिशूलिन्यपि पालिनी । अम्बिकाह्लादिनी चैव द्वात्रिंशच्छक्तयो मताः ॥९॥
पिङ्गलाक्षी विशालाक्षी समृद्धिर्वृद्धिरेव[2] वा । श्रद्धा स्वाहा स्वधाख्या च मायाभिख्या वसुन्धरा ॥१०॥
त्रिलोकधात्री गायत्री सावित्री त्रिदशेश्वरी । सुरूपा बहुरूपा च स्कन्दमाताऽच्युतप्रिया ॥ ११॥
विमला सामला चैव अरुणा आरुणी तथा । प्रकृतिर्विकृतिः सृष्टिः स्थितिः संहृतिरेव च ॥१२॥
संध्या माता सती हंसी मर्दिका वज्रिका परा । देवमाता भगवती देवकी कमलासना ॥ १३ ॥
त्रिमुखीसप्तमुख्यौ च सुरासुरविमर्दिनी । सलम्बोष्ठ्यूर्ध्वकेश्यौ च बहुशिरा वृकोदरी ॥ १४ ॥
रथरेखाह्वया चैव शशिरेखा तथापरा । पुनर्गगनवेगाख्या वेगा च पवनादिका ॥ १५ ॥
भूयो भुवनपालाख्या तथैव मदनातुरा । अनङ्गानङ्गमदना भूयश्चानङ्गमेखला ॥ १६ ॥
अनङ्गकुसुमा विश्वरूपाऽसुरभयङ्करी । अक्षोभ्यासत्यवादिन्यौ वज्ररूपा शुचिव्रता ॥ १७ ॥
वरदा चैव वागीशी चतुष्षष्टिः प्रकीर्तिताः । .... ॥

इति । तथा— शारदातिलके (९ प० ५७ श्लो०)

लिखेत् सरोजं रसपत्रयुक्तं मध्ये दलेष्वप्यभिलिख्य मायाम् ।
स्वरावृतं यन्त्रमिदं वधूनां पुत्रप्रदं भूमिगृहान्तरस्थम् ॥ १ ॥

अस्यार्थः— भूर्जादौ षड्दलकमलं विधाय तन्मध्ये ससाध्यं शक्तिबीजमालिख्य, षट्सु दलेष्वपि शक्तिबीजमेवालिख्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयं विधाय, तयोरन्तराले सबिन्दुभिः षोडशस्वरैरावेष्ट्य तद्बहिश्चतुरस्रं कु-

---

१ ' यदि ' ख. पाठः । २ ' वृद्धिः ' ख. पाठः ।

यन्त्र । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति । (तथा— षट्कोणमध्ये प्रविलिख्य शक्तिं कोणेषु तामेव विलिख्य भूयः । ससाध्यगर्भं वसुधापुरस्थं यन्त्रं भवेद्वश्यकरं नराणाम् ॥ अस्यार्थः— प्राग्वत् षट्कोणं विधाय तन्मध्ये तत्कोणेष्वेव ससाध्यं शक्तिबीजमालिख्य तद्बहिश्चतुरस्रं कुर्यादेतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥) तथाऽत्र सारसंग्रहे—

ज्ञानामृता दण्डियुक्ता याष्टमो वह्निपुष्टियुक् । सबिन्दुर्मृत्युरूष्मायुक् शान्तिबिन्दुविभूषिता ॥ १ ॥
त्र्यक्षरात्मा मनुः प्रोक्तश्चतुर्वर्गफलप्रदः । .... ॥

ज्ञानामृता ऐ, दण्डी अनुस्वारः, तद्युक्तस्तेन ऐं । याष्टमो ह वह्निपुष्टियुक् रेफतुर्यस्वर (युक्तः तेन ह्रीं । मृत्युः श ऊष्मायुक् रेफयुतः शान्तिरीकारः) एभिः श्रीं इति । तथा—

पूर्वोदिताश्च मुन्याद्या मन्त्रिभिः संप्रकीर्तिताः । आद्याद्येन च मध्येन दीर्घभाजाङ्गकल्पनम् ॥ २ ॥

तेन ऐं ह्रां हृदयाय नमः, ऐं ह्रीं शिरसे० इत्यादिर्षडङ्गमन्त्रा उक्ताः । तथा— " पुरोक्तमन्त्रयन्न्यासानत्रापि परिकल्पयेत् । " इति । ध्यानम्—

बन्धूकाभां त्रिनयनयुतां बद्धचन्द्रार्धमौलिं
दोर्भ्यां पूर्णं विविधमणिभी रत्नपात्रं वहन्तीम् ।
पद्मं सौम्यामुरुकुचयुगां स्मेरवक्त्रेन्दुबिम्बां
ध्यायेद् देवीं धृतमणिघटप्रोल्लसत्सव्यपादाम् ॥ १ ॥

वामे रत्नपात्रं, दक्षिणे पद्ममित्यायुधध्यानम् । (" पीठे पुरोदिते देवीं यजेत् पूर्वोक्तवर्त्मना " । अथ प्रयोगः— तत्र प्राग्वत् योगपीठन्यासान्ते एकाक्षरोक्तऋष्यादिन्यासान्विधाय ऐं ह्रां हृदयाय० ऐं ह्रीं शिरसे० इत्यादिकरषडङ्गन्यासान्विधाय एकाक्षरोक्तानन्यांश्च न्यासान् कृत्वा, अत्र प्रमाणोक्तध्यानादिमानसपूजान्ते एकाक्षरोक्तवत्सर्वं कुर्यात् ॥) तथा—

जपेद् द्वादशलक्षं च जुहुयात् तद्दशांशतः । त्रिस्वादुयुक्तहविषा तर्पणादि ततश्चरेत् ॥ ३ ॥
ततः प्रयोगान् कुर्वीत मन्त्री स्वेष्टफलाप्तये । ब्रह्मवृक्षप्रसूनैश्च होमो लक्ष्मीप्रदो मतः ॥ ४ ॥
संवत्सराज्जपब्राह्मीसर्पिःपानात् कवित्वभाक् । गौरसर्षपयुग्लोणहोमात्तु वशयेत् स्त्रियम् ॥ ५ ॥
नरान् नरपतिं वान्यान् वशयेन्नात्र संशयः । आरग्वधोत्थैः कुसुमैः संसिक्तैश्चन्दनाम्भसा ॥ ६ ॥
त्रैलोक्यं च वशीकर्तुं होमोऽयं मन्त्रिणो मतः । त्रिस्वादुयुक्तै रक्ताब्जै राज्यलक्ष्मीं च विन्दति ॥ ७ ॥
तैलैस्तण्डुलसंमिश्रैर्होमात् पूर्वोदितं फलम् । पुरोदितान् प्रयोगांश्च कुर्यादत्रापि साधकः ॥ ८ ॥

इति ॥ तथा—

पूर्वाण्वादिकमाद्यन्ते मध्यस्थं मध्यमीरितम् । त्र्यक्षरोऽयं मनुः प्रोक्तः सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥ १ ॥

पूर्वाण्वादिकं वाग्भवं तदाद्यन्तयोः, मध्यस्थं भुवनेश्वरीबीजं, मध्ये, तेन ऐंह्रींऐं इति ॥ तथा—

ऋष्याद्यास्तस्य मन्त्रस्य पूर्वोक्ता एव संमताः । आद्यन्तपुटितेनैव दीर्घयुग्मध्यमेन च ॥ २ ॥
जातिभाजा षडङ्गानि विदध्यान्मन्त्रवित्तमः । एकाक्षरोदितान् न्यासान् कुर्यान्मन्त्री समाहितः ॥ ३ ॥

---

१ ' हृदि ' ख. पाठः ।

अम्भोदोद्द्योतिमूर्तिं त्रिनयनलसितां पीनवक्षोजनम्रां
हस्ताम्भोजैर्वहन्तीं वरदसरसिजे रत्नपात्राभये च ।
नित्यं रक्ताम्बुजस्थां शशिशकललसच्छेखरां हारभूषां
विश्वाधीशार्चिताङ्घ्रिं निजहृदि कलये भास्वराम्बिकां ताम् ॥ ४ ॥

दक्षाधःकरमारभ्य वामाधःकरपर्यन्तमायुधध्यानम् । तथा—

एकाक्षरोदिते पीठे पूजयेद्भुवनेश्वरीम् । पूर्वोक्ताः पूर्ववत् पूज्या हृल्लेखाद्याश्च मन्त्रिणा ॥ ५ ॥
संपूजयेत् कोणषट्के पूर्ववन्मिथुनानि च । किञ्जल्केषु षडङ्गानि पूजयेच्च दलेषु ताः ॥ ६ ॥
ब्राह्म्याद्या निजनाथाङ्कस्थिताः स्मेराननालसाः । असिताङ्गो रुरुश्चण्डः क्रोधोन्मत्तौ कपाल्यथ ॥७॥
भीषणश्चैव संहारः प्रोक्तास्तत्पतयस्त्विमे । शूलं कपालं प्रेतं च क्षुद्रदुन्दुभिरेव च ॥ ८ ॥
बिभ्राणाः पाणिभिर्हस्तित्वग्वस्त्रा भीमविग्रहाः । (सर्तव्या वक्रकेशाश्च पूजाकाले च मन्त्रिणा ॥ ९ ॥
दीर्घाद्या मातरः प्रोक्ता ह्रस्वाद्या भैरवाः स्मृताः । पूज्याः षोडशपत्रेषु करालाद्याः पुरोदिताः ॥१०॥
तद्बाह्येऽनङ्गरूपाद्याः लोकेशास्त्राणि तद्बहिः ।) .... ॥

अथ प्रयोगः— तत्र प्राग्वत् प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा एकाक्षरोक्तान् ऋष्यादीन् विन्यस्य ऐंह्रांऐं हृत्, ऐंह्रींऐं शिरः, ऐंह्रूंऐं शिखा, इत्यादिकरषडङ्गन्यासान् विधाय, एकाक्षरोक्तन्यासान् विधाय, एकाक्षरोक्तानन्यांश्च न्यासान् कृत्वा, अत्रोक्तरूपां भगवतीं ध्यात्वा, मानसपूजादिपुष्पोपचारान्ते एकाक्षरोक्तवत् हृल्लेखाद्या मिथुनानि संपूज्याष्टदलकेसरेषु षडङ्गानि संपूज्य, अष्टदलेषु— आं ब्राह्म्यै नमः अं असिताङ्गभैरवाय नमः, ईं माहेश्वर्यै० इं रुरुभैरवाय०, ऊं कौमार्यै० उं चण्डभैरवाय०, ॠं वैष्णव्यै० ऋं क्रोधराजभैरवाय०, ॡं वाराह्यै० ऌं उन्मत्तभैरवाय०, ऐं इन्द्राण्यै० एं कपालिभैरवाय०, औं चामुण्डायै० ओं भीषणभैरवाय०, अः महालक्ष्म्यै० अं संहारभैरवाय०, इति भैरवाङ्कस्था ब्राह्म्याद्याः प्रादक्षिण्येन संपूज्य, तद्बहिः षोडशपत्रेषु प्रागुक्ताः करालाद्याः संपूज्य, तद्बहिः प्राग्वदनङ्गरूपाद्यास्तद्बहिरिन्द्रादीन् वज्रादींश्च संपूज्य शेषं प्राग्वत् समापयेत् इति ॥ तथा—

मनुं जपेत् तत्त्वलक्षं ब्रह्मवृक्षप्रसूनकैः । त्रिमध्वक्तै राजवृक्षपुष्पैर्वातद्दशांशतः ॥ ११ ॥
जुहुयात् तर्पणादीनि कुर्यान्मन्त्रस्य सिद्धये । एवमुक्तविधानेन यो भजेद्भुवनेश्वरीम् ॥ १२ ॥
मदविह्वलयोषाश्च राज्ञश्च वशयेत् सुधीः । एकाक्षरोदितान् सर्वान् प्रयोगानत्र चाचरेत् ॥ १३ ॥
तेन सिध्यन्ति कर्माणि तन्त्रोक्तान्यखिलान्यपि । .... ॥

इति ॥ तथा सारसंग्रहे—

सदण्डि मुखवृत्तं स्याद् द्वितीयं भुवनेश्वरी । दक्षदोर्मूलकं साग्नि सद्यार्धेन्दुयुतं मनुः ॥ १ ॥
त्र्यर्णः प्रोक्तश्च पाशादिस्त्रैलोक्यवशदायकः । एकाक्षरोक्तमृष्यादि माययाङ्गानि कल्पयेत् ॥ २ ॥

सदण्डि मुखवृत्तं आं, भुवनेश्वरी ह्रीं, दक्षदोर्मूलकं क, साग्नि सरेफः, सद्य ओ, अर्धेन्दुरनुस्वारः, तेन क्रों ।

अङ्कुशं वरगुणाभयं करैर्बिभ्रतीं कमलसंस्थितां पराम् ।

---

१ 'पूज्याः' ख. पाठः । २ 'तथा' ख. पाठः ।

प्रोद्यदर्कगणकान्तिसत्तनुं संस्मरेच्च भुवनेश्वरीं हृदि ॥ ३ ॥

दक्षोर्ध्वाधःकरयोराद्ये, तथा वामकरयोरन्ये, इत्यायुधध्यानम् ।

इति ध्यात्वा यजेत् पीठे पूर्वोक्ते भुवनेश्वरीम् । वक्ष्यमाणेन मार्गेण हृल्लेखाद्या यथा पुरा ॥ ४ ॥

किञ्जल्केषु षडङ्गानि ब्राह्म्याद्या दलमध्यतः । ततः शक्रादयो बाह्ये हेतिः पूज्या च तद्बहिः ॥५॥

एवं यः पूजयेद्भक्त्या स भवेच्च कुबेरवत् । अनुरक्ताः सर्वलोका भवेयुस्तस्य मन्त्रिणः ॥ ६ ॥

अथ प्रयोगः— ततः प्रातरुत्थानादियोगपीठन्यासान्ते एकाक्षरोक्तमूर्त्यादिकं विन्यस्य, षड्दीर्घयुक्तमायाबीजेन षडङ्गानि विन्यस्य, ध्यानादिपुष्पोपचारान्तेऽष्टदलकर्णिकायां प्राग्वद् हृल्लेखाद्यास्तत्केसरेषु षडङ्गानि, तद्दलेषु ब्राह्म्याद्याः, तद्बहिश्चतुरस्रे लोकपालांस्तदायुधानि च संपूज्य शेषं प्राग्वत् समापयेदिति । तथा—

मनुं जपेत् तत्त्वलक्षं जुहुयात् तत्सहस्रकम् । त्रिस्वादुयुग्दुग्धवृक्षसमिद्भिः प्रोक्तसंख्यया ॥ ७ ॥

शुद्धैस्तिलैः पयोयुक्तैस्तर्पणादि ततश्चरेत् । .... ॥

तत्त्वलक्षं चतुर्विंशतिलक्षम् । तत्सहस्रं चतुर्विंशतिसहस्रं । दुग्धवृक्षा अश्वत्थोदुम्बरप्लक्षवटाः । एकैकेन षट्सहस्रं । प्रोक्तसंख्ययेत्यस्य तिलैरिति संबन्धः । तेन तावत्तिलैरपि जुहुयादित्यर्थः । "तिलैश्च तावज्जुहुयात् पयोक्तैः" (११ प० ४३ श्लो०) इति प्रपञ्चसारवचनात् ।

महसा सूर्यसदृशस्तेनाधिष्ठितमन्दिरम् । रजन्यां निष्प्रदीपं च प्रदीपशतसंकुलम् ॥ ८ ॥

विलोक्यते सर्वजनैरेतन्मन्त्रप्रसादतः । लवणोन्मिश्रसिद्धार्थैः रजन्यां घृतसुप्लुतैः ॥ ९ ॥

जुहुयाच्चैव राजानं राजपत्नीं वशं नयेत् । अन्नहोमेन मन्त्रज्ञः समृद्धान्नगृहो भवेत् ॥ १० ॥

विकसत्पद्महोमेन लक्ष्मीरेनं न संत्यजेत् । चतुरङ्गुलपुष्पैश्च होमः स्यात् कविताप्रदः ॥ ११ ॥

तिलहोमेनामयानां नाशो मन्त्रिण एव हि । आयुष्कामो घृतेनैव जुहुयान्मन्त्रवित्तमः ॥ १२ ॥

पूर्वोदितान् प्रयोगांश्च कुर्यादत्रापि मन्त्रवित् । .... ॥

इति । प्रपञ्चसारे— (प० ११ श्लो० २८)

अष्टाशाचार्गलाविह्वलयवरयुतापूर्वपाश्चात्यषट्कं
कोणोद्यत्स्वाङ्गसाष्टाचरयुगयुगलाष्टाक्षराख्यं बहिश्च ।
मायोपेतात्मयुग्मस्वरमिलितलसत्केसरं साष्टपत्रं
पद्मं तन्मध्यपङ्क्तित्रितयपरिलसत्पाशशक्त्यङ्कुशार्णम् ॥ १ ॥

पाशाङ्कुशावृतमनुप्रतिलोमगैश्च वर्णैः सरोजपुटितेन घटेन चापि ।
आवीतमिष्टफलभद्रकरं तदेतद्यन्त्रोत्तमं त्विति घटार्गलनामधेयम् ॥ २ ॥

प्राक्प्रत्यगर्गले हलमथ पुनराग्नेयमारुते च ह्यम् ।
दक्षोत्तरे हरार्णं नैर्ऋतशैवे हरं द्विपाङ्क्तिशो विलिखेत् ॥ ३ ॥

१ 'केश' ख. पाठः । २ 'घटं' ख. पाठः ।

विलिखेच्च कर्णिकायां पाशाङ्कुशसाध्यसंयुतां शक्तिम् ।
अभ्यन्तराष्टकोष्ठेष्वङ्गान्यवशेषितेषु चाष्टार्णौ ॥ ४ ॥
कोष्ठेषु षोडशस्वथ षोडशवर्णं मनुं तथा मन्त्री ।
पद्मस्य केसरेषु च युगस्वरात्मान्विता तथा मायाम् ॥ ५ ॥
एकैकेषु दलेषु त्रिशस्त्रिशः कर्णिकागतान् मन्त्रान् ।
पाशाङ्कुशबीजाभ्यां प्रवेष्टयेद्बाह्यतश्च नलिनस्य ॥ ६ ॥
अनुलोमविलोमगतैः प्रवेष्टयेदक्षरैश्च तद्बाह्ये ।
तदनु घटेन सरोजस्थितेन तद्वक्त्रकेऽम्बुजं च विलिखेत् ॥ ७ ॥

इति ॥ सारसंग्रहे— 'घटार्गलाभिधं यन्त्रं सर्वसंपत्करं परम्' इति । अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— तत्र समचतुरस्रद्वयसंपुटितमष्टकोणं विधाय, तस्य कोणाष्टगतरेखाग्रकाणि ऋज्वाकाराणि स्वाभिमतमानेन प्रसार्य, तद्रेखाग्रषोडशकस्पृष्टं वृत्तं कृत्वा पश्चाद्बहिरप्येकाङ्गुलान्तराले तद्बहिस्त्र्यङ्गुलान्तराले च वृत्तद्वयं कृत्वाभ्यन्तरवीथ्यां समान्तरालाभिः षोडशरेखाभिः केसराणि परिकल्प्य, बाह्यवीथ्यामपि समान्यष्टदलानि कृत्वा, पश्चाद्बहिर्वृत्तत्रयं कृत्वा, तद्बाह्ये घटमालिख्य घटस्य पृष्ठे ऊर्ध्वमुखं घटस्य मुखेऽधोमुखं चेति पद्मद्वयं विरच्य, चतुरस्रद्वयगतरेखाष्टकसन्धिस्थानभेदितं बाह्याभ्यन्तररूपेण वृत्तद्वयं कुर्यात् इति यन्त्रशरीरं निष्पाद्य, तदस्तन्मध्ये पाशादित्र्यक्षरमन्त्रमालिख्य, तन्मध्यगतशक्तिबीजमध्ये प्राग्वत् साध्यसाधककर्माण्यालिख्य, अष्टकोणस्य प्रथमसन्धिभेदिवृत्तस्याभ्यन्तरगतकोष्ठाष्टके अग्नीशासुरवायव्यस्वाग्रगत (कोष्ठपञ्चके हृदयादिनेत्रान्तान् पञ्च मन्त्रानालिख्य प्रागादिचतुर्दिग्गत) कोष्ठचतुष्केऽस्त्रमन्त्रं प्रतिकोष्ठमालिखेदिति षडङ्गमन्त्रानालिख्य, प्रथमवृत्तबाह्यगतचतुरस्रद्वयस्याष्टसु कोणेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन 'आंश्रींह्रींक्लींक्लींह्रींश्रींक्रों' इत्यष्टाक्षराणि प्रतिकोणमकमेकं (विलिख्य कोणाष्टकान्तर्गतवर्तुलगतकोष्ठाष्टके च स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन "कामिनि रञ्जिनि स्वाहा" इति वर्णाष्टकं प्रतिकोष्ठमेकैकं) विलिख्य, तद्बहिर्गतषोडशकोष्ठेषु "ह्रींगौरि रुद्रदयिते योगेश्वरि हुं फट् स्वाहा" इति षोडशाक्षरमन्त्रस्यैकैकमक्षरं विलिख्य, अर्गलासु प्रस्तारितरेखाद्वयपार्श्वयोः पूर्वार्गलायां बहिर्वृत्तमारभ्योत्तररेखापार्श्वे 'ह्लंह्लांह्लिं' इति विलिख्यान्यरेखापार्श्वेऽभ्यन्तरवृत्तमारभ्य 'ह्लींह्लुंह्लूं' इति विलिख्य, पश्चिमार्गलायां तथैव बहिर्वृत्तमारभ्य रेखापार्श्वयोः 'ह्लेंह्लैंह्लों' इति एकपार्श्वे, द्वितीये 'ह्लौंह्लंह्लः' इति बहिर्वृत्तपर्यन्तं प्रवेशनिर्गमनरीत्या विलिख्य, आग्नेयार्गलायां तथैव 'क्ष्लंक्ष्लांक्ष्लिंक्ष्लींक्ष्लुंक्ष्लूं' इति प्रादक्षिण्येन प्रवेशनिर्गमरीत्या विलिख्य, मारुतार्गलायां 'क्ष्लेंक्ष्लैंक्ष्लोंक्ष्लौंक्ष्लंक्ष्लः' इति षट्कं विलिख्य, ततः दक्षिणोत्तरार्गलयोः प्रागुक्तयुक्त्या 'ह्व्रंह्व्रांह्व्रिंह्व्रींह्व्रुंह्व्रूंह्व्रेंह्व्रैंह्व्रोंह्व्रौंह्व्रंह्व्रः' इति विलिख्य 'ईशाननैर्ऋत्यार्गलयोः 'ह्रंह्रांह्रिंह्रींह्रुंह्रूंह्रेंह्रैंह्रोंह्रौंह्रंह्रः' इति पूर्वोक्तयुक्त्या विलिख्य, तद्बहिरष्टदलमूलस्थकेसरेषु प्रथमे अंहंसःआं, द्वितीये इंहंसःईं, तृतीये उंहंसःऊं, चतुर्थे ऋंहंसःॠं, पञ्चमे लृंहंसःलॄं, षष्ठे एंहंसःऐं, सप्तमे ओंहंसःऔं, अष्टमे अंहंसःअः, इति लिखेत् ॥ अत्र केचित्— "अथातः संप्रवक्ष्यामि बहिरस्यैव वेष्टनम् । हंसः पदं वामनेत्रं बिन्द्विन्दुपरिभूषितम् ॥ हंसः पदं चैव पश्चात्पश्चार्णं मनुमालिखेत्" इति दक्षिणामूर्तिसंहितावचनात् अंहंसःईंहंसःआमित्यादि प्रतिकेसरं ससा

---

१ 'तद्बहिः' ख. पाठः । २ 'तत्र' ख. पाठः ।

ऽक्षराणि लेख्यानीति वदन्ति । अन्ये तु— " मायोपेतात्मयुग्मस्वरमिलितलसत्केसरं " (११ । २८) इति श्रीशङ्कराचार्यवचनस्य श्रीपद्मपादाचार्यव्याख्या-माया ईकारः, आत्मा हंसः, मायोपेतेनात्मना युग्मस्वरेणे-त्यर्थः । इति पदव्याख्यानं कृत्वा, तत्र युग्मस्वरा दलमूलग्रन्थिषु लेखनीया ग्रन्थ्योर्मध्ये हकारसकारयो-र्मध्ये माया लेख्येति लेखनप्रकारः, इति लिखितत्वात् पश्चात्तराण्येवेति वदन्ति । तत्र यथोपदेशं लेख्यम् । ततोऽष्टदलोदरेषु तिर्यक्पङ्क्त्याकारेण बाह्याभ्यन्तरक्रमेण पाशादित्र्यक्षरं त्रिशस्त्रिशः प्रतिदलं विलिख्य, पद्मबाह्यगतवी (थीत्रये आभ्यन्तरवीथ्यां स्वाग्रमारभ्य प्रादक्षिण्येन आंक्रों इति पाशाङ्कुशबीजाभ्यां पुनः पुनर्निरन्तरलिखिताभ्यां वेष्टयित्वा, तद्बहिर्वीथ्याम) कारादिक्षकारान्तैः सबिन्दुभिर्मातृकाक्षरैः प्रदक्षिणं संवेष्ट्य तद्बहिर्वीथ्यां क्षकाराद्यकारान्तैः सबिन्दुभिर्वेष्टयेत् ॥ एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ सारसंग्रहे—

बिन्द्वनन्तौ रमा माया मारौ चैव सशक्तिकौ । रमाङ्कुशोऽष्टवर्णोऽयं द्वितीयोऽष्टार्ण उच्यते ॥१॥
कामिन्यन्ते रञ्जिनि स्याद्वह्निजायावधिर्मनुः । मायां वदेद्धारि रुद्रदयिते यो-पदं वदेत् ॥२॥
गेश्वर्यन्तं च वर्मास्त्रद्विठान्तः षोडशार्णकः । .... ॥

एते मन्त्राः प्रागेव व्याख्यातत्वान्न व्याख्यायन्ते । तथा—

इदं यन्त्रं भूर्जदले लिखितं रोचनादिभिः । दक्षभुजेतरे कण्ठे स्वशीर्षे वापि धारयेत् ॥३॥
तस्य भूपतयः सर्वे वशगा मनुजा अपि । रोचनेभमदोपेतैः काश्मीरमृगसंमदैः ॥४॥
अलक्तकरसाक्तैश्च लिखेद्यन्त्राणि मन्त्रवित् । नीलपट्टे विधानेन यन्त्रमालिख्य तत्पुनः ॥५॥
गुलिकीकृत्य साध्यस्य प्रतिमां सिक्थसंभवाम् । कृत्वा (वक्षसि विन्यस्य पात्रे संस्थापयेत् सुधीः ।६।
त्रिस्वादुपरिपूर्णे च पूजयेच्च विधानवित् । गन्धपुष्पादिकैः सम्यग् बलिं रात्रौ निवेदयेत्)॥७॥
तत् स्पृष्ट्वा प्रत्यहं मन्त्री शतमष्टाधिकं जपेत् । ततो मन्त्री सप्तदिनादिष्टां योषां स कर्षयेत् ॥८॥
पुनरेतल्लिखेद्भूर्जे गुलिकीकृतमुक्तवत् । जतुना शुद्धताम्रेण रजतेनापि मन्त्रवित् ॥९॥
वेष्टयेत् तत् सुवर्णेन कलशे तत् प्रविन्यसेत् । भुवनेशीं तत्र यजेच्चन्दनादिभिरुक्तवत् ॥१०॥
सहस्रद्वादशमितं तत् स्पृष्ट्वा प्रजपेन्मनुम् । तेनोदकेन शिष्यं वा प्रियं साध्यमथो सुतम् ॥११॥
राजानं वाभिषिच्याथ तद्भाले यन्त्रमुत्तमम् । आबध्नीयात् स्वयं मन्त्री वेदाशीर्वचनैः सह ॥१२॥
गतोभयत्वमारोग्यं धनं कान्तिं यशांसि च । पुष्टिं च लभते सद्यो नात्र कार्या विचारणा ॥१३॥
यन्त्रं कुड्ये समालिख्य ह्यर्चयेच्च पुरोक्तवत् । तं द्रष्टुं नैव शक्ताः स्युर्भूतप्रेतपिशाचकाः ॥१४॥
समालिख्य च तद्यन्त्रं सम्यक्पूजादिसाधितम् । धृतं भटेन मुकुटे कुरुते रिपुसंकटे ॥१५॥
रिपून् महाभटान् हत्वा जयलक्ष्मीयुतो भवेत् । .... ॥

इति । तथा—

शिखिगेहयुग्ममथ वज्रचिह्नितं सह साध्यकेन लिख मूलमन्त्र च ।
मन्त्रं तदेव विलिखेत् तदश्रिषु प्रवेष्ट्य तेनैव बहिश्च वृत्तके ॥१॥

---

१ 'हरित्' ख. पाठः । २ 'गता' ख. पाठः ।

भूर्जादिष्वोक्कपुष्पचन्दुरोचनालिखितं सवश्यविजयाद्यरोगदम् ।

अस्यार्थः— षट्कोणं विलिख्य तत्कोणेषु वज्राणि कृत्वा तन्मध्ये ससाध्यं मूलमन्त्रं विलिख्य, षट्सु कोणेष्वपि पुनस्तदेव विलिख्य बहिर्वृत्तत्रयं कृत्वा तदन्तर्गतवीथीद्वये मूलमन्त्रेणैव वेष्टयेदेतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥

स्वरकेसरे वसुदलदले वर्गाष्टकशोभिते धरणिगेहगते ।

गुणशश्च पाशलसदङ्कुशबद्धां विलिखेत् सशक्तिमथ साध्यसंयुताम् ॥ २ ॥

अखिलोत्तमं त्वरितवाञ्छितदं रणसंकटे विजयदं च ततः ।

सकलामयान् सपदि नाशयति सुभगत्वदं ह्यविरतं खलु नृणाम् ॥ ३ ॥

अस्यार्थः— अष्टदलपद्मं विलिख्य तन्मध्ये पाशाङ्कुशाभ्यां बद्धां शक्तिं त्रिशो विलिख्य, तत्केसरेषु स्वरान् विलिख्य, तत्पत्रेषु अष्टवर्गान् विलिख्य बहिश्चतुरस्रं कुर्यात्, एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ दशपटल्यां—

सर्वान्ते मोहिनी ङेन्ता विद्महे तदनन्तरम् । विश्वशब्दं जनन्यै च धीमहीति ततो वदेत् ॥१॥

तन्नः शक्तिः प्रशब्दान्ते चोदयादिति चोच्चरेत् । गायत्र्येषा समाख्याता भुवनेश्याः समृद्धिदा ॥२॥

इति । प्रपञ्चसारे— (११ प० ४७)

एभिर्विधानैर्भुवनेश्वरीं तां समर्चयित्वाथ जपेच्च मन्त्री ।

स्तुत्यानया स्तौतु सदा समग्रप्राप्त्यै समस्तार्तिविभञ्जिकायाः ॥ १ ॥

प्रसीद प्रपञ्चस्वरूपे प्रधाने प्रकृत्यात्मिके प्राणिनां प्राणसंज्ञे ।

प्रणोतुं प्रभो प्रारभे प्राञ्जलिस्त्वां प्रकृत्याप्रतर्क्यप्रकामप्रवृत्ते ॥ २ ॥

स्तुतिर्वाक्यबद्धा पदात्मैव वाक्यं पदं त्वक्षरात्माक्षरं त्वं महेशि ।

ध्रुवं त्वां त्वमेवाक्षरैस्त्वन्मयैः स्तौष्यतस्त्वन्मयी वाक्प्रवृत्तिर्यतः स्यात् ॥ ३ ॥

अजाधोक्षजत्र्यक्षणाश्चापि रूपं परं नाभिजानन्ति मायामयं ते ।

स्तुवन्तीशि तां त्वाममी स्थूलरूपां तदेतावदम्बेह युक्तं ममापि ॥ ४ ॥

नमस्ते समस्तेशि बिन्दुस्वरूपे नमस्ते परत्वेन तत्त्वाभिधाने ।

नमस्ते महत्त्वं प्रपन्ने प्रधाने नमस्ते त्वहङ्कारतत्त्वस्वरूपे ॥ ५ ॥

नमः शब्दरूपे नमो व्योमरूपे नमः स्पर्शरूपे नमो वायुरूपे ।

नमो रूपतेजोरसाम्भःस्वरूपे नमस्तेऽस्तु गन्धात्मिके भूस्वरूपे ॥ ६ ॥

नमः श्रोत्रचर्माक्षिजिह्वाख्यनासास्ववाक्पाणिपत्पायुसोपस्थरूपे ।

मनो बुद्ध्यहङ्कारचित्तस्वरूपे विरूपे नमस्ते विभो विश्वरूपे ॥ ७ ॥

रवित्वेन भूतान्तरात्मा दधासि प्रजाश्चेन्द्रमस्त्वेन पुष्णासि भूयः ।

---

१ ' समर्च्य सिद्ध्यै तु ' ख. पाठः । २ ' याभिस्तुवतां ' ग. पाठः । ३ ' र्क्ये ' ग. पाठः । ४ ' स्तोष्यसि ' ग. पाठः । ५ ' मये ' ग. पाठः । ६ ' मति ' ग. पाठः । ७ ' वरत्वेन—रवित्वेन ' ग. ख. पाठः । ८ ' त्तात्म ' ख. पाठः ।

दहस्यग्निमूर्तिं दधत्याहुतिं वा महादेवि तेजस्त्रयं त्वत्त एव ॥ ८ ॥
चतुर्वक्त्रयुक्ता लसद्धंसवाहा रजःसंश्रिता ब्रह्मसंज्ञां दधाना ।
जगत्सृष्टिकार्या जगन्मातृरूपे वरं त्वत्पदं ध्यायसीशि त्वमेव ॥ ९ ॥
विराजत्किरीटा लसच्छङ्खचक्रा वहन्ती च नारायणाख्यां जगत्सु ।
गुणं सत्त्वमास्थाय विश्वस्थितिं यः करोतीह सोंऽशोऽपि देवि त्वमेव ॥ १० ॥
जटाबद्धचन्द्राहिगङ्गां त्रिनेत्रां जगत् संहरन्तीं च कल्पावसाने ।
तमःसंश्रिता रुद्रसंज्ञां दधाना वहन्ती परश्वक्षमाले विभासि ॥ ११ ॥
सचिन्ताक्षमाला सुधाकुम्भलेखाधरा त्रीक्षणार्धेन्दुराजत्कपर्दा ।
सुशुक्लांशुकाकल्पदेहा सरस्वत्यपि त्वन्मयैवेशि वाचामधीशा ॥ १२ ॥
लसच्छङ्खचक्रा चलद्खड्गभीमा नदत्सिंहवाहा ज्वलत्तुङ्गमौलिः ।
द्रवद्दैत्यवर्गा स्तुवत्सिद्धवर्गा त्वमम्बेशि दुर्गापि सर्गादिहीने ॥ १३ ॥
पुरारातिदेहार्धभागा भवानी गिरीन्द्रात्मजात्वेन यैषा विभासि ।
महायोगिवन्द्या महेशा सुनाथा महेश्यम्बिका तत्ततस्त्वन्मयैव ॥ १४ ॥
लसत्कौस्तुभोद्भासिते व्योमनीले वसन्तीं च वक्षःस्थले कैटभारेः ।
जगद्धर्मिं सर्वलोकैकनाथां श्रियं त्वां महादेव्यहं तामवैमि ॥ १५ ॥
अजाद्रीड्गुहाब्जाक्षपोत्रीन्द्रकाणां महाभैरवस्यापि चिह्नं वहन्त्यः ।
विभो मातरः सप्त तद्रूपरूपाः स्फुरन्त्यस्त्वदंशा महादेवि ताश्च ॥ १६ ॥
समुद्यद्दिवाकृत्सहस्राभभासा सदा सन्तताशेषविश्वावकाशे ।
लसन्मौलिबद्धेन्दुलेखे सपाशाङ्कुशाभीत्यभीष्टाग्रहस्ते नमस्ते ॥ १७ ॥
प्रभा कीर्तिकान्ती दिवारात्रिसन्ध्याः क्रियाशा तमिस्रा क्षुधाबुद्धिमेधाः ।
धृतिर्वाञ्छितिः सन्मतिः श्रीश्च कान्तिस्त्वमेवेशि येऽन्ये च शक्तिप्रभेदाः ॥ १८ ॥
हरे बिन्दुनादैः सशक्त्याख्यशान्तैर्नमस्तेऽस्तु भेदप्रभिन्नैरभिन्ने ।
सदा सप्तपाताललोकाचलाब्धिग्रहद्वीपधातुस्वरादिस्वरूपे ॥ १९ ॥
नमस्ते नमस्ते समस्तस्वरूपे समस्तेषु वस्तुष्वनुस्यूतरूपे ।
अतिस्थूलसूक्ष्मस्वरूपे महेशि स्मृते बोधरूपेऽप्यबोधस्वरूपे ॥ २० ॥
मनोवृत्तिरस्तु स्मृतिस्ते समस्ता तथा वाक्प्रवृत्तिः स्तुतिः स्यान्महेशि ।
शरीरप्रवृत्तिः प्रणामक्रिया स्यात् प्रसीद क्षमस्व प्रभो सन्ततं मे ॥ २१ ॥

---

१ 'वहन्त्या' ख. पाठः । २ 'भूते परं' ख. पाठः । ३ 'मेवेशि' ख. पाठः । ४ 'दुर्लभा' ख. पाठः । ५ 'भक्तिः' ग. पाठः । ६ 'शक्ते श्रितस्थूल' ख. पाठः ।

हृल्लेखाजपविधिमर्चनाविशेषानेतांस्तां स्तुतिमपि नित्यमादरेण ।
योऽभ्यसेत् स खलु परां श्रियं च गत्वा शुद्धं तद् व्रजति पदं परस्य धाम्नः ॥ २२ ॥

इति ॥ अथ भैरवीप्रकरणं शारदायाम्— (१२ । १)

अथ वक्ष्ये महाविद्यां[1] त्रिपुरामतिगोपिताम् । यां ज्ञात्वा सिद्धिसङ्घानामधिपो जायते नरः ॥ १ ॥
वियद्भृगुहुताशस्थो भौतिको बिन्दुशेखरः । वियत्तदादिकेन्द्राग्निस्थितं वामाक्षिबिन्दुमत् ॥ २ ॥
आकाशभृगुवह्निस्थो मनुः सर्गेन्दुखण्डवान् । पञ्चकूटात्मिका विद्या वेद्या त्रिपुरभैरवी ॥ ३ ॥
प्रथमं वाग्भवं बीजं[2] द्वितीयं कामबीजकम्[3] । तृतीयं शक्तिबीजाख्यं[4] त्रिभिर्बीजैरुदाहृतम् ॥ ४ ॥

इति । अस्यार्थः— शिवचन्द्रवह्निवाग्भवम् , शिवचन्द्रकामपृथिवीवह्निचतुर्थस्वरबिन्दुमत् , शिवचन्द्ररेफयुक्तचतुर्दशस्वराबिन्दुविसर्गाः ॥

अस्य पूजा— प्रातःकृत्यादिप्राणायामान्तं कर्म विधाय पीठन्यासं कुर्यात् । पूर्वोक्तक्रमेणाधारशक्त्यादि ' ह्रीं ज्ञानात्मने नमः ' इत्यन्तं विन्यस्य , हृत्पद्मस्य पूर्वादिकेसरेषु ॐ इच्छायै नमः । एवं ज्ञानायै० , क्रियायै० , कामिन्यै० , कामदायिन्यै० , रत्यै० , रतिप्रियायै० , नन्दायै० , मध्ये मनोन्मन्यै नमः । तदुपरि ऐं परायै अपरायै परापरायै ह्सौः सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमः , इति विन्यस्य ऋष्यादिन्यासं कुर्यात् । यथा शिरसि दक्षिणामूर्तिऋषये नमः । मुखे पंक्तिच्छन्दसे नमः । हृदि त्रिपुरभैरव्यै देवतायै नमः । गुह्ये वाग्भवाय बीजाय नमः । पादयोः तार्तीयाय शक्तये नमः । सर्वाङ्गे कामराजाय कीलकाय नमः ॥ दक्षिणामूर्तिसंहितायाम्—

ऋषिश्च दक्षिणामूर्तिरहं शिरसि विन्यसेत् । छन्दः पंक्तिस्तु विज्ञेयं मुखे विन्यस्य देवताम् ॥ १ ॥
हृदये त्रिपुरेशानीं वाग्भवं बीजमुच्यते । शक्तिर्बीजं शक्तिरेव कीलकं कामराजकम् ॥ २ ॥

नाभ्यादिचरणपर्यन्तं ह्स्रैं नमः । हृदयान्नाभिपर्यन्तं ह्सकलरीं नमः । शिरसो हृदयान्तं ह्स्रौः नमः । एवं आद्यबीजं दक्षिणकरे । द्वितीयबीजं वामकरे । तृतीयबीजमुभयकरयोः । ततो मूर्ध्नि मूलाधारे हृदि यथासंख्येन त्रीणि बीजानि विन्यसेत् ॥ तथाच निबन्धे—

नाभेराचरणं न्यसेद्वाग्भवं मन्त्रवित्तमः । हृदयान्नाभिपर्यन्तं कामबीजं प्रविन्यसेत् ॥ १ ॥
शिरसो हृत्प्रदेशान्तं तार्तीयं विन्यसेत् ततः । आद्यं द्वितीयं करयोस्तार्तीयमुभयोर्न्यसेत् ॥ २ ॥
मूर्ध्न्याधारे हृदि न्यसेद्भूयो बीजत्रयं क्रमात् । .... ॥

इति ॥ ततो नवयोनिन्यासः— आद्यं बीजं दक्षकर्णे । द्वितीयं बीजं वामकर्णे । तृतीयबीजं चिबुके । एवं शङ्खयोर्वदने , नेत्रयोर्नसि , अंसयोर्जठरे , कुर्परयोः कुक्षौ , जानुनोर्लिङ्गे , पादयोर्गुह्ये , पार्श्वयोर्हृदि , स्तनयोः कण्ठे इति ॥ तथाच निबन्धे—

नवयोन्यात्मकं न्यासं कुर्याद्बीजैस्त्रिभिः क्रमात् । कर्णयोश्चिबुके भूयो शङ्खयोर्वदने पुनः ॥ ३ ॥
नेत्रयोर्नसि विन्यसेदंसयोर्जठरे पुनः । ततः कुर्परयोः कुक्षौ जानुनोर्ध्वजमूर्धनि ॥ ४ ॥
पादयोर्गुह्यदेशे च पार्श्वयोर्हृदयाम्बुजे । स्तनयोः कण्ठदेशे च रत्यादिमथ विन्यसेत् ॥ ५ ॥

---

१ ' परां विद्यां ' ख. पाठः । २ ' कूटं ' ख. पाठः । ३ ' राजकं ' ख. पाठः । ४ ' कूटाख्यं ' ख. पाठः ।
५ गण्डयोः ' ख. पाठः । ६ ' गण्डयोः ' ख. पाठः ।

इति ॥ अथ रत्यादिन्यासः— मूलाधारे ऐं रत्यै नमः । हृदि क्लीं प्रीत्यै नमः । भ्रूमध्ये सौः मनोभवायै नमः । पुनर्भ्रूमध्ये सौः अमृतेश्यै नमः । हृदि क्लीं योगेश्यै नमः । मूलाधारे ऐं विश्वयोन्यै नमः इति । तथाच निबन्धे—

मूले रतिं हृदि प्रीतिं भ्रुवोर्मध्ये मनोभवाम् । बालाबीजैस्त्रिभिर्न्यसेत् स्थानेष्वेषु विलोमतः ॥ ६ ॥

अमृतेशीं च योगेशीं विश्वयोनिं क्रमादिमाः । विलोमबीजैर्विन्यस्य मूर्तिन्यासमथाचरेत् ॥ ७ ॥

इति । अथ मूर्तिन्यासः— मूर्ध्नि स्हौं ईशानमनोभवाय नमः । वक्त्रे स्हैं तत्पुरुषमकरध्वजाय नमः । हृदि स्हुं अघोरकन्दर्पकुमाराय नमः । गुह्ये स्हिं वामदेवमन्मथाय नमः । पादयोः स्हं सद्योजातकामदेवाय नमः । एवमूर्ध्वप्राग्दक्षिणोत्तरपश्चिमेषु मुखेषु ईशानमनोभवादिपञ्चमूर्तीस्तत्तद्बीजपूर्विका विन्यसेत् । तथाच निबन्धे (शारदायां)

स्वस्वबीजादिकं पूर्वं मूर्ध्नीशानमनोभवम् । न्यसेद्वक्त्रे तत्पुरुषमकरध्वजमात्मवित् ॥ ८ ॥

हृद्यघोरकुमाराख्यं कन्दर्पं तदनन्तरम् । गुह्यदेशे प्रविन्यसेद्वामदेवादिमन्मथम् ॥ ९ ॥

सद्योजातं कामदेवं पादयोर्विन्यसेत्ततः । ऊर्ध्वप्राग्दक्षिणोदीच्यपश्चिमेषु मुखेषु तान् ॥ १० ॥

प्रविन्यसेद्यथापूर्वं भृगुव्योमाग्निसंस्थितान् । सद्यादिपञ्चह्रस्वाढ्यं बीजमेषां प्रकीर्तितम् ॥ ११ ॥

ततो बाणन्यासः यथा— द्रां द्राविण्यै नमः, अङ्गुष्ठयोः । द्रीं क्षोभिण्यै नमस्तर्जन्योः । क्लीं वशीकारिण्यै नमो मध्यमयोः । ब्लूं आकर्षिण्यै नमोऽनामिकयोः । सः उन्मादिन्यै नमः कनिष्ठिकयोः ॥ ह्रीं कामाय नमः । क्लीं मन्मथाय नमः । ऐं कन्दर्पाय नमः । ब्लूं मकरध्वजाय नमः । स्त्रीं मीनकेतवे नमः ॥ तथाच ज्ञानार्णवे—

पञ्चबाणान् क्रमेणैव कराङ्गुलिषु विन्यसेत् । अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं क्रमेण परमेश्वरि ॥ १ ॥

शान्तद्वयं समालिख्य वह्निसंस्थं क्रमेण तु । मुखवृत्तेन नेत्रेण वामेन परिमण्डितम् ॥ २ ॥

बाणद्वयमिदं प्रोक्तं मदनं भूमिसंस्थितम् । चतुर्थस्वरबिन्द्वाढ्यं नादरूपं वरानने ॥ ३ ॥

फान्तं शक्रेण संयुक्तं वामकर्णविभूषितम् । बिन्दुनादसमायुक्तं सर्गवांश्चन्द्रमाः प्रिये ॥ ४ ॥

पञ्चबाणान् महेशानि नामानि शृणु पार्वति । द्रावणः क्षोभणो वश्यस्तथाकर्षणसंज्ञकः ॥ ५ ॥

उन्मादश्च क्रमेणैव नामानि परमेश्वरि । .... ॥

न्यासे तु सर्वत्र स्त्रीलिङ्गेन प्रयोगः ॥ तथा निबन्धे—

द्रामाद्यां द्राविणीं मूर्ध्नि द्रीमाद्यां क्षोभिणीं पदे । क्लीं वशीकरिणीं वक्त्रे गुह्ये ब्लूंबीजपूर्विकाम् ॥१॥

आकर्षिणीं हृदि पुनः सर्गान्तभृगुसंयुताम् । संमोहिनीं क्रमादेवं बाणन्यासोऽयमीरितः ॥ २ ॥

अत्रोन्मादनसंमोहनयोरेकपर्यायत्वम् ।

कामास्तत्रैव विज्ञेयास्तेषां बीजानि संशृणु । पराबीजं मध्यबाणं वाग्भवं परमेश्वरि ॥ ३ ॥

तुर्यबाणं ततश्चैव स्त्रीबीजं च क्रमात् प्रिये । पञ्चकामा इमे देवि नामानि शृणु वल्लभे ॥ ४ ॥

काममन्मथकन्दर्पमकरध्वजसंज्ञकाः । मीनकेतुर्महेशानि पञ्चमः परिकीर्तितः ॥ ५ ॥

इति ॥ ततः कराङ्गन्यासो— ह्स्रां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ह्स्रीं तर्जनीभ्यां नमः । ह्स्रूं मध्यमाभ्यां नमः ।

ह्रूँ अनामिकाभ्यां नमः । ह्रौं कनिष्ठिकाभ्यां नमः । ह्रः करतलपृष्ठाभ्यां नमः । एवं हृदयादिषु । तथाच निबन्धे— "षड्दीर्घयुक्तेनाद्येन बीजेनाङ्गक्रिया मनोः" इति ॥ ततो बाणन्यासः— मूर्ध्नि द्रां द्राविण्यै नमः । पादे द्रीं क्षोभिण्यै नमः । वक्त्रे क्लीं वशीकरिण्यै नमः । गुह्ये ब्लूं आकर्षिण्यै नमः । हृदि सः संमोहिन्यै नमः ।। एषु स्थानेषु कामान् विन्यसेत् ॥ तथाच श्रीक्रमे—

ललाटे वदने देवि हृदि नाभौ च गुह्यके । एषु कामांस्तु विन्यस्य ताराद्याः सुभगादिकाः ॥१॥

इति न्यसेदिति शेषः ॥ तथा सुभगादिन्यासः— भाले ऐंक्लींब्लूंस्त्रींसः सुभगायै नमः । भ्रूमध्ये ॐ भगायै नमः । वदने ॐ भगसर्पिण्यै नमः । लम्बिकायां ॐ भगमालिन्यै नमः । कण्ठे ॐ अनङ्गायै नमः । हृदि ॐ अनङ्गकुसुमायै नमः । नाभौ ॐ अनङ्गमेखलायै नमः । लिङ्गमूले ॐ अनङ्गमदनायै नमः ॥ तथाच निबन्धे—

भालभ्रूमध्यवदनलम्बिकाकण्ठहृत्सु च । नाभ्यधिष्ठानयोः पश्च ताराद्याः सुभगादिकाः ॥ १ ॥
(न्यस्तव्या विधिना देव्यो मन्त्रिणा सुभगा भगा । भगसर्पिण्यथ परा भगमालिन्यनन्तरम् ॥ २ ॥
अनङ्गा) नङ्गकुसुमा भूयश्चानङ्गमेखला । अनङ्गमदना सर्वा मदविह्वलमन्थराः ॥ ३ ॥
(प्रधानदेवता वर्णभूषणाद्यैरलंकृताः । अक्षस्रक्पुस्तकाभीतिवरदाढ्यकराम्बुजाः ॥ ४ ॥)
वाक्कामबीजं ब्लूंस्त्रींसस्ताराः पञ्चोदितास्त्वमी । न्यासं कुर्याद्भूषणाख्यं ततः साधकसत्तमः ॥ ५ ॥

इति ॥ अथ भूषणन्यासः— शिरसि अं नमः । भाले आं नमः । भ्रुवोः इं नमः, ईं नमः । एवं कर्णयोः उं नमः, ऊं नमः । नेत्रयोः ऋं नमः, ॠं नमः । नासि लृं नमः । गण्डयोः लॄं नमः, एं नमः । ओष्ठयोः ऐं नमः, ओं नमः । दन्तपंक्त्योः औं नमः, अं नमः । मुखे अः नमः ॥ चिबुके कं नमः । गले खं नमः । कण्ठे गं नमः । पार्श्वयोः घं नमः, ङं नमः । स्तनद्वये चं नमः, छं नमः । दोर्मूलयोः जं नमः, झं नमः । कुर्परयोः ञं नमः, टं नमः । पाण्योः ठं नमः, डं नमः । करपृष्ठयोः ढं नमः, णं नमः । नाभौ, तं नमः । गुह्ये थं नमः । ऊर्वोः दं नमः, धं नमः । जान्वोः नं नमः, पं नमः । जङ्घयोः फं नमः, बं नमः । स्फिचोः भं नमः, मं नमः । पत्तलयोः यं नमः । चरणाङ्गुष्ठयोः रं नमः । काञ्च्यां वं नमः । ग्रीवायां लं नमः । कटके ळं नमः । हृदि षं नमः । गुह्ये सं नमः । कर्णकुण्डलयोः सं नमः, शं नमः । मौलौ हं नमः ॥ सर्वत्र नमोऽन्तं न्यसेत् । तथाच निबन्धे—

न्यसेच्छिरसि भालभ्रूकर्णाक्षियुगले नसि । गण्डयोरोष्ठयोर्दन्तपंक्त्योरास्ये न्यसेत् स्वरान् ॥ १ ॥
चिबुकेऽथ गले कण्ठे पार्श्वयोः स्तनयुग्मके । दोर्मूलयोः कुर्परयोः पाण्योस्तत्पृष्ठदेशतः ॥ २ ॥
नाभौ गुह्ये पुनश्चोर्वोर्जान्वोर्जङ्घयोस्ततः । स्फिचोः पत्तलयोः पश्चाच्चरणाङ्गुष्ठयोर्द्वयोः ॥ ३ ॥
कादिरान्तान् न्यसेद्वर्णान् स्थानेष्वेषु समाहितः । काञ्च्यां ग्रैवेयके पश्चात् कटके हृदि गुह्यके ॥ ४ ॥
कर्णकुण्डलयोर्मौलौ वलळान् पचसान् शहौ । अष्टस्वेतान् प्रविन्यसेदेवं देशिकसत्तमः ॥ ५ ॥

इति । ततस्त्रिखण्डां मुद्रां बद्ध्वा ध्यायेत् ।

उद्यद्भानुसहस्रकान्तिमरुणक्षौमां शिरोमालिकां

---

१ 'विभ्रम' ख. पाठः ।

रक्तालिप्तपयोधरां जपवटीं विद्यामभीतिं वरम् ।
हस्ताब्जैर्दधतीं त्रिनेत्रविलसद्वक्त्रारविन्दश्रियं
देवीमर्धहिमांशुरत्नमुकुटां वन्दे सुमन्दस्मिताम्[1] ॥ १ ॥

एवं ध्यात्वा, मानसोपचारैः संपूज्य शङ्खस्थापनं कृत्वा, आधारशक्त्यादि ह्रीं ज्ञानात्मने नमः इत्यन्तं संपूज्य पूर्वादिकेसरेषु मध्ये च, शारदायां— " इच्छा ज्ञाना क्रिया पश्चात् कामिनी कामदायिनी । रती रतिप्रिया नन्दा नवमी च मनोन्मनी " एताः प्रणवादिनमोऽन्तेन पूजयेत् । ततः— ऐं परायै अपरायै परापरायै ह्सौः सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमः । प्राग्योनिमध्ययोन्योरन्तराले श्रीविद्योक्तगुरुपङ्क्तिं पूजयेत् । तथाच निबन्धे—

वाग्भवं लोहितोरायै श्रीकण्ठं लोहितोऽनलः । दीर्घवान्यै परापश्चादपरायै ह्सौः पुनः ॥ १ ॥
सदाशिवमहाप्रेतङेऽन्तं पद्मासनं नमः । अनेन मनुना दद्यादासनं श्रीगुरुक्रमम् ॥ २ ॥
प्राङ्मध्ययोन्यन्तराले पूजयेत् कल्पयेत् पुनः । .... ॥

तदशक्तौ[2] ओं गुरुभ्यो नमः । ओं गुरुपादुकाभ्यो नमः । एवं परमगुरुभ्यो नमः । परमगुरुपादुकाभ्यो नमः । परापरगुरुभ्यो नमः । परापरगुरुपादुकाभ्यो नमः । परमेष्ठिगुरुभ्यो नमः । परमेष्ठिगुरुपादुकाभ्यो नमः । आचार्येभ्यो नमः । आचार्यपादुकाभ्यो नमः ॥ अस्या पूजाया यन्त्रं, निबन्धे—

पद्मं वसुदलोपेतं नवयोन्याढ्यकर्णिकम् । चतुर्द्वारसमायुक्तं भूगृहं विलिखेत् ततः ॥ १ ॥

इति । 'ऐंह्रींश्रींह्सखफ्रें ह्सौः' इति मन्त्रेण बिन्दुचक्रे मूर्तिं संकल्प्य त्रिखण्डामुद्रया पूर्ववद् देवीं ध्यात्वावाहयेत् । " देवेशि भक्तिसुलभे परिवारसमन्विते । यावत् त्वां पूजयिष्यामि तावत् त्वं सुस्थिरा भव " ॥ इत्यादिनावाहयेत् । तथाच निबन्धे—

पञ्चभिः प्रणवैर्मूर्तिं तस्यामावाह्य देवताम् । पूजयेदागमोक्तेन विधानेन समाहितः ॥ १ ॥
तारावाक्शक्तिकमला ह्सखफ्रें ह्सौः पुनः । .... ॥

तत आवाहनादिपञ्चपुष्पाञ्जलिदानपर्यन्तं विधायावरणपूजामारभेत् । यथा देव्या वामकोणे ऐंरत्यै नमः । एवं दक्षिणकोणे क्लीं प्रीत्यै नमः । अग्रे मनोभवायै नमः । ततः केसरेष्वग्नीशासुरवायुमध्ये दिक्षु च पूर्वोक्ताङ्गमन्त्रैः पूजयेत् । तथाच ज्ञानार्णवे— " अग्नीशासुरवायव्यमध्ये दिक्ष्वङ्गपूजनम् " । तत उत्तरे द्रां द्राविण्यै नमः, द्रीं क्षोभिण्यै, दक्षिणे क्लीं वशीकरिण्यै, ब्लूं आकर्षिण्यै, अग्रे सः संमोहिन्यै । एवमुत्तरे ह्रीं कामाय, क्लीं मन्मथाय, दक्षिणे ऐं कन्दर्पाय, ब्लूं मकरध्वजाय, अग्रे स्त्रीं मनकेतवे नमः ॥ तथाच ज्ञानार्णवे—

उत्तरस्यां द्वयं देवि दक्षिणस्यां द्वयं दिशि । अग्रे चैकं क्रमेणैव पञ्चबाणान् क्रमाद्यजेत् ॥ १ ॥
पञ्चकामांस्तथा देवि बाणवत् परिपूजयेत् । .... ॥

ततोऽष्टयोनिषु पूर्वादि ऐंक्लींब्लूंस्त्रींसः सुभगायै नमः, एवं ५ भगायै०, ५ भगसर्पिण्यै०, ५ भगमालिन्यै०, ५ अनङ्गायै०, ५ अनङ्गकुसुमायै०, ५ अनङ्गमेखलायै०, ५ अनङ्गमदनायै० । ततोऽष्टपत्रेषु पूर्वादि

---

१ 'ऽरविन्दस्थिताम्' ख. पाठः । २ 'तदशक्तौ आगमोक्तविधानाशक्तौ' इत्यर्थः । ३ 'स्मृताः' ख. पाठः ।

असिताङ्गब्राह्मीभ्यां नमः । एवं रुरुमाहेश्वरीभ्यां०, चण्डकौमारीभ्यां०, क्रोधवैष्णवीभ्यां०, उन्मत्तवाराहीभ्यां०, कपालीन्द्राणीभ्यां०, भीषणचामुण्डाभ्यां०, संहारमहालक्ष्मीभ्यां नमः ॥ तथाच निबन्धे—

अष्टयोनिष्वष्टशक्तीः पूजयेत् सुभगादिकाः । मातरो भैरवाङ्कस्था मदविभ्रमविह्वलाः ॥ १ ॥

अष्टपत्रेषु संपूज्य यथावत् कुसुमादिभिः । .... ॥

ततस्तद्बहिः पूर्ववदिन्द्रवज्रादीन् संपूज्य धूपादिविसर्जनान्तं कर्म समापयेत् । किन्तु नैवेद्यानन्तरं श्रीविद्योक्तबलिचतुष्टयमत्र देयमिति । अस्य पुरश्चरणं दशलक्षजपः । होमस्तु (पलाशपुष्पैः) द्वादशसहस्रम् ॥ तथाच निबन्धे—

दीक्षां प्राप्य जपेन्मन्त्रं तत्त्वलक्षं जितेन्द्रियः । पुष्पैर्भानुसहस्राणि जुहुयाद् ब्रह्मवृक्षकैः ॥ १ ॥

इति त्रिपुरभैरवी ॥ अथ संपत्प्रदाभैरवी ज्ञानार्णवे— (६ । ३)

यथासौ त्रिपुरा बाला तथा त्रिपुरभैरवी । संपत्प्रदा नाम तस्याः शृणु निर्मलमानसे ॥ १ ॥

शिवचन्द्रौ वह्निसंस्थौ वाग्भवं तदनन्तरम् । कामराजं तथा देवि शिवचन्द्रान्वितं ततः ॥ २ ॥

पृथ्वीबीजोन्तवह्न्याढ्यं तार्तीयं शृणु वल्लभे । शक्तिबीजे महेशानि शिववह्नी नियोजयेत् ॥ ३ ॥

कुमार्याः परमेशानि हित्वा सर्गं च बैन्दवम् । त्रिपुराभैरवी देवी महासंपत्प्रदा प्रिये ॥ ४ ॥

इति । अस्यार्थः— त्रिपुरभैरवी विसर्गरहिता चेत्संपत्प्रदा भवति । अस्या ध्यानम्—

आताम्रार्कसहस्राभां स्फुरच्चन्द्रकलाजटाम् । किरीटरत्नविलसच्चित्रचित्रितमौक्तिकाम् ॥ ५ ॥

स्रवद्रुधिरपङ्काढ्यमुण्डमालाविराजिताम् । नयनत्रयशोभाढ्यां पूर्णेन्दुवदनान्विताम् ॥ ६ ॥

मुक्ताहारलताराजत्पीनोन्नतघटस्तनीम् । रक्ताम्बरपरीधानां यौवनोन्मत्तरूपिणीम् ॥ ७ ॥

पुस्तकं चाभयं वामे दक्षिणे चाक्षमालिकाम् । वरदानरतां नित्यां महासंपत्प्रदां स्मरेत् ॥ ८ ॥

इति । न्यासपूजादिकं च पूर्ववत् । अङ्गमन्त्रे तु विशेषः । "द्विरुक्तैश्च त्रिभिर्बीजैः कराङ्गन्यासकल्पना" अस्याः पुरश्चरणं त्रिलक्षजपः । ज्ञानार्णवे— "बालावदस्याः पूजादि कुर्यात् साधकसत्तमः । गुणलक्षं जपेन्मन्त्रं जुहुयात् तद्दशांशतः ॥" इत्युक्तत्वात् । तथाच "न्यासपूजादिकं सर्वं कुमार्या इव सुव्रते । एकलक्षं जपेन्मन्त्रं सिद्धये साधकोत्तमः ॥" इति वचनात् एकलक्षं पुरश्चरणमिति केचित्, सिद्धविद्यात्वात् ॥ अथ कौलेशभैरवी ज्ञानार्णवे—

संपत्प्रदाभैरवीवद् विद्धि कौलेशभैरवीम् । हसाद्या सैव देवेशि त्रिषु बीजेषु पार्वति ॥ १ ॥

इयं तु सहराद्या स्याद् ध्यानपूजादिकं तथा । .... ॥

इति । अस्यार्थः— त्रिकूटे सकारादिश्चेत् तदा कौलेशभैरवी भवति, दक्षिणामूर्तौ तथा दर्शनात् । पूजादिकं तु संपत्प्रदाभैरवीवद् बोद्धव्यं । संपत्प्रदाभैरवी आद्यन्ते रेफवर्जिता चेद्भयविध्वंसिनी भवति, दक्षिणामूर्तौ तथा दर्शनात् । पूजादिकं तु संपत्प्रदाभैरवीवत् ॥ अथ सकलसिद्धिदाभैरवी ज्ञानार्णवे—

एतस्या एव विद्याया आद्यन्ते रेफवर्जिते । तदेयं परमेशानि नाम्ना सकलसिद्धिदा ॥

ध्यानपूजादिकं तु संपत्प्रदावत् ॥ अथ चैतन्यभैरवी ज्ञानार्णवे— (६ । १८)

---

१ 'पञ्च' ख. पाठः । २ 'मत्प्राणवल्लभे' क. पाठः । ३ 'कुरु' क. पाठः । ४ 'जं तु' क. ग. पाठः ।
५ कौलेशभैरव्याः इत्यर्थः ।

वाग्भवं बीजमुच्चार्य जीवप्राणसमन्वितम् । सकला भुवनेशानी द्वितीयं बीजमुद्धरेत् ॥ १ ॥

जीवप्राणं वह्निसंस्थं शक्रस्वरविभूषितम् । विसर्गाढ्यं महेशानि विद्या त्रैलोक्यमातृका ॥ २ ॥

इति । अस्यार्थः— चन्द्राशिवद्वादशस्वरयुक्तं बिन्दुनादकलाढ्यं, चन्द्रकामपृथिवीमाया, चन्द्रशिववह्निबीजं चतुर्दशस्वरयुक्तं सर्गाढ्यं च । अस्याः पूजायन्त्रं तत्रैव—

त्रिकोणं चैव षट्कोणं वसुपत्रं वरानने । चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत् ॥ १ ॥

अस्याः पूजा— प्रातःकृत्यादिकं विधाय आधारशक्त्यादि " ह्रीं ज्ञानात्मने नमः " इत्यन्तं विन्यस्य हृत्पद्मस्य केसरेषु पूर्वादिक्रमेण— ओं वामायै नमः एवं ज्येष्ठायै० रौद्र्यै० अम्बिकायै० इच्छायै० ज्ञानायै० क्रियायै० कुब्जिकायै० चित्रायै० विषघ्निकायै० दूत्यै० नन्दायै० मध्ये— ह्सौः सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमः । संपत्प्रदाबालाकौलेशीसकलेष्टदाविद्यानां एता एव पीठशक्तयो ज्ञानार्णवे उक्तत्वात् । तत्र ऋष्यादिन्यासः— शिरसि दक्षिणामूर्तये ऋषये नमः । मुखे पङ्क्तिच्छन्दसे नमः । हृदि चैतन्यभैरव्यै देवतायै नमः । ततः कराङ्गन्यासौ— पूर्वबीजमुच्चार्य अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । द्वितीयबीजं तर्जनीभ्यां नमः । तृतीयबीजं मध्यमाभ्यां नमः । पूर्वबीजं अनामिकाभ्यां नमः । द्वितीयबीजं कनिष्ठिकाभ्यां नमः । तृतीयबीजं करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः । एवं हृदयादिषु । तथाच तत्रैव— " द्विरावृत्त्या षडङ्गानि न्यासं सर्वाङ्गरक्षणम् " । इति । ततो ध्यानम्—

उद्यद्भानुसहस्राभां नानालङ्कारभूषिताम् । मुकुटाग्रलसच्चन्द्ररेखां रक्ताम्बरान्विताम् ॥ १ ॥

पाशाङ्कुशधरां नित्यां वामहस्ते कपालिनीम् । वरदाभयशोभाढ्यां पीनोन्नतघटस्तनीम् ॥ २ ॥

एवं ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य, शङ्खस्थापनं कृत्वा आधारशक्त्यादिपीठपूजां कुर्यात् । वामाज्येष्ठादिपीठशक्तीः पीठमनुं च पूजयेत् । ततो भैरव्युक्तगुरुपङ्क्तीः संपूज्य, पुनर्ध्यात्वावाहनादिपञ्चपुष्पाञ्जलिपर्यन्तं विधाय आवरणपूजामारभेत् । यथा— प्रथमं षडङ्गपूजा, अग्निकोणे प्रथमबीजमुच्चार्य हृदयाय नमः । ईशाने द्वितीयबीजमुच्चार्य शिरसे स्वाहा । नैर्ऋते तृतीयबीजमुच्चार्य शिखायै वषट् । वायव्ये प्रथमबीजमुच्चार्य कवचाय हुं । मध्ये द्वितीयबीजमुच्चार्य नेत्रत्रयाय वौषट् । चतुर्दिक्षु तृतीयबीजमुच्चार्य अस्त्राय फट् । ततः पूर्ववद्रत्यादिकं संपूज्य, अग्रे ओं वसन्ताय नमः । वामे ओं कामदेवाय नमः । दक्षिणे ओं चापाय नमः ॥ ततः पूर्ववद् बाणान् संपूज्य, षट्कोणे पूर्वादि ओं डाकिन्यै नमः । एवं राकिण्यै०, लाकिन्यै०, काकिन्यै०, शाकिन्यै०, हाकिन्यै नमः, इति प्रणवादिनमोन्तेन पूजयेत् । ततोऽष्टदलेषु पूर्वादि पूर्वोक्तानङ्गकुसुमाद्याः पूज्याः । पत्राग्रेषु पूर्वादि ओं परभृताय नमः । एवं सारसाय०, शुकाय०, मेघच्छायायै०, (मेघायेति वा) अपाङ्गाय०, भ्रूविलासाय०, हावाह्लाय० भावाय नमः ॥ तत इन्द्रादीन् वज्रादींश्च संपूज्य धूपादिविसर्जनान्तं कर्म समापयेत् । अस्य पुरश्चरणं लक्षजपः ज्ञानार्णवे " एकलक्षं जपेन्मन्त्रम् " इत्यादिवचनात् ॥ अथ कामेश्वरीभैरवी ज्ञानार्णवे— (६ । ३२)

कामेश्वरी च रुद्राणी पूर्वसिंहासने स्थिता । एतस्या एव विद्याया बीजद्वयमुदाहृतम् ॥ १ ॥

तदन्ते परमेशानि नित्यक्लिन्ने मदद्रवे । एतस्या एव तार्तीयं रुद्राणी परमेश्वरी ॥ २ ॥

ध्यानपूजादिकं देवि चैतस्याश्चैव पूर्ववत् । त्रिकोणे तु विशेषोऽस्ति कथयामि वरानने ॥ ३ ॥

---

१ अत्र शारकायेति प्रपञ्चसारादौ उपलभ्यमानपाठः । २ 'चैतन्यभैरवीवत् । चैतन्या इव पूर्ववत्' ख. ग. पाठः । ३ 'तवानघे' ख. पाठः

अग्रकोणे क्रमेणैव नित्यक्लिन्नां मदद्रवाम् । षडङ्गावरणं पश्चात् पूजयेत् सर्वसिद्धये ॥ ४ ॥

इति ॥ अथ षट्कूटाभैरवी । ज्ञानार्णवे— (८ । १)

डाकिनीराकिणीबीजे लाकिनीकाकिनीयुगम् । साकिनी हाकिनी बीजे आवृत्य सुरसुन्दरि ॥ १ ॥

आद्यमैकारसंयुक्तमन्यदीकारसंयुतम् । शक्रस्वरान्वितं देवि तार्तीयं बीजमालिखेत् ॥ २ ॥

बिन्दुनादकलाक्रान्तं द्वितीयं शैलसंभवे । .... ॥

तृतीयबीजं सविसर्गमिति, तन्त्रान्तरे—

डरौ चमा मादनं वान्तं शिवमत्र त्रिधा लिखेत् । अर्केण मायाशक्राभ्यां क्रमात् तन्मण्डितं कुरु ॥ १ ॥

बिन्दुनादान्वितं चाद्ययुग्ममन्त्यं विसर्गवत् । ध्यानमस्याः प्रवक्ष्यामि सर्वभूतनिकृन्तनम् ॥ २ ॥

बालसूर्यप्रभां देवीं जपाकुसुमसंनिभाम् । मुण्डमालावलीरम्यां बालसूर्यसमांशुकाम् ॥ ३ ॥

सुवर्णकलशाकारपीनोन्नतपयोधराम् । पाशाङ्कुशौ पुस्तकं च तथा च जपमालिकाम् ॥ ४ ॥

दधतीमिति शेषः ।

एवं ध्यात्वा यजेद् देवीं मानसैरुपचारकैः । द्विरावृत्त्या षडङ्गानि विधाय परमेश्वरि ॥ ५ ॥

यन्त्रमस्या वरारोहे त्रिकोणं तत्पुटं लिखेत् । बहिरष्टदलं पद्मं रविपत्रं ततो लिखेत् ॥ ६ ॥

चतुरस्रं चतुर्द्वारमेवं मण्डलमालिखेत् । षडङ्गावरणं देवि पूर्ववत् पूजयेच्छिवे ॥ ७ ॥

रत्यादित्रितयं देवि त्रिकोणे परिपूजयेत् । डाकिन्याद्यास्तु षट्कोणे वसुपत्रे ततः परम् ॥ ८ ॥

ब्राह्म्यादियुगलं पश्चाद्रविपत्रे ततः परम् । बालायाः पीठशक्तीस्तु वामाद्याः पूजयेत् क्रमात् ॥ ९ ॥

चतुरस्रे लोकपालान् सायुधान् परमेश्वरि । अनेन विधिना चैव नित्याख्यां भैरवीं यजेत् ॥१०॥

इति ॥ अथ भोगमोक्षदा नित्याभैरवी । ज्ञानार्णवे— (८ । १७)

एतस्या एव विद्यायाः षड्वर्णान् क्रमतः स्थितात् । विपरीतात् वदेत् प्रौढे विद्येयं भोगमोक्षदा ।१।

नित्याख्याभैरवी देवि रिपुभारनिकृन्तनी । न्यासपूजादिकं सर्वमस्याः पूर्ववदाचरेत् ॥ २ ॥

इति ॥ अथ रुद्रभैरवी । ज्ञानार्णवे— (७ । ५)

शिवचन्द्रौ मादनान्तं पान्तं वह्निसमन्वितम् । शक्तिभिन्नं बिन्दुनादकलाढ्यं वाग्भवं प्रिये ॥१॥

संपत्प्रदाया भैरव्याः कामराजं तथैव हि । सदाशिवस्य बीजं तु महासिंहासनस्य च ॥ २ ॥

एषा विद्या महेशानि वर्णितुं नैव शक्यते । .... ॥

इति । अस्यार्थः— शिवचन्द्रकान्तपान्तवह्नियुक्तमेकादशस्वरविशिष्टं बिन्दुनादकलाक्रान्तं वाग्भवबीजं, शिवचन्द्रकामपृथिवीवह्निचतुर्थस्वरविशिष्टं नादबिन्दुकलाक्रान्तं कामराजबीजं, प्रेतबीजं शक्तिकूटं तृतीयम् । अस्याः पूजायन्त्रं— " त्रिकोणं चैव वृत्तं च वृत्ताष्टदलनीरजम् । वृत्तं भूमण्डलं च " इत्यादि ॥ अस्य पूजा— प्रातःकृत्यादिप्राणायामान्तं विधाय (चैतन्यभैरवीवत्) पीठन्यासं कुर्यात् । यथा आधारशक्त्यादि ह्रीं ज्ञानात्मने नमः, इत्यन्तं विन्यस्य, पूर्वादिक्रमेण ॐ वामायै नमः । एवं ज्येष्ठायै, रौद्र्यै, काल्यै, कलविकरण्यै, बलविकरण्यै, बलप्रमथिन्यै, सर्वभूतदमन्यै, मध्ये मनोन्मन्यै, इति पीठशक्तीर्विन्यस्य, मध्ये पीठमनुं

१ ' तदेव ' ख. पाठः ।

येत् । अत्र पीठमन्त्रस्तु— " अघोरे ऐं थघोरे ह्रीं घोरघोरतरे क्लीं सर्वतः सर्वशर्वेभ्यो नमस्ते रुद्ररूपेभ्यः ऐंह्रीं " । ततः ऋष्यादिन्यासः । शिरसि दक्षिणामूर्तये ऋषये नमः । मुखे पङ्क्तिच्छन्दसे नमः । हृदि रुद्रभैरव्यै देवतायै नमः । ततः कराङ्गन्यासौ । प्रथमबीजमुच्चार्य अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । द्वितीयबीजमुच्चार्य तर्जनीभ्यां स्वाहा । तृतीयबीजमुच्चार्य मध्यमाभ्यां वषट् । प्रथमबीजमुच्चार्य अनामिकाभ्यां हुं । द्वितीयबीजमुच्चार्य कनिष्ठिकाभ्यां वौषट् । तृतीयबीजमुच्चार्य करतलपृष्ठाभ्यां फट् । एवं हृदयादिषु । ततो ध्यानम्—

उद्यद्भानुसहस्राभां चन्द्रचूडां त्रिलोचनाम् । नानालङ्कारसुभगां सर्ववैरिनिकृन्तनीम् ॥ १ ॥

वमद्रुधिरमुण्डालीकलितां रक्तवाससम् । त्रिशूलं डमरुं खड्गं तथा खेटकमेव च ॥ २ ॥

पिनाकं च शरान् देवि पाशाङ्कुशयुगं क्रमात् । पुस्तकं चाक्षमालां च शिवसिंहासनस्थिताम् ॥३॥

एवं ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य, शङ्खस्थापनं कृत्वा पीठन्यासक्रमेण चैतन्यभैरव्युक्तपीठपूजां विधाय, एतन्मन्त्रोक्तपीठमन्त्रेण पीठं संपूज्य, पूर्ववद् ध्यात्वावाहनादिपञ्चपुष्पाञ्जलिदानपर्यन्तं विधायावरणपूजामारभेत् । यथा— अग्निकोणे प्रथमबीजमुच्चार्य हृदयाय नमः । ईशाने द्वितीयबीजमुच्चार्य शिरसे स्वाहा । नैर्ऋते तृतीयबीजमुच्चार्य शिखायै वषट् । वायव्ये पुन प्रथमबीजमुच्चार्य कवचाय हुं । मध्ये द्वितीयबीजमुच्चार्य नेत्रत्रयाय वौषट् । दिक्षु तृतीयबीजमुच्चार्यास्त्राय फट् । ततस्त्रिकोणे रत्यादिकमभ्यर्च्य, पत्रमूले अनङ्गकुसुमादिकाः पूजयेत् । पत्रेषु पूर्वादि असिताङ्गब्राह्म्यादीन् संपूज्य, भूगृहे इन्द्रादीन् वज्रादींश्च संपूज्य धूपदीपादिविसर्जनान्तं कर्म समापयेत् । अस्याः पुरश्चरणं लक्षजपः, " लक्षमात्रं जपेन्मन्त्रम् " इति वचनात् ॥ अथ भुवनेश्वरीभैरवी । ज्ञानार्णवे—(६ । २)

हसाद्यं वाग्भवमाद्यं हसकान्ते सुरेश्वरि । भूबीजं भुवनेशानी द्वितीयं बीजमुद्धृतम् ॥ १ ॥

शिवचन्द्रौ महेशानि भुवनेशी च भैरवी । .... ॥

तथा च त्रिपुरार्णवे—

हंसास्त्रयो दन्त्यसकाररूढा वस्वाब्धिपङ्क्तिस्वरसंविभिन्नाः ।

आद्यौ सबिन्दू परतो विसर्गी मध्यं विरिञ्चीन्द्रहरात्रियुक्तम् ॥ १ ॥

इति । अस्यार्थः— शिवचन्द्रवाग्भवा इति प्रथमं बीजं, शिवचन्द्रकामपृथिवीमहामाया इति द्वितीयबीजं, शिवचन्द्रचतुर्दशस्वरविसर्गास्तृतीयं बीजम् । अस्याः पूजायन्त्रं चैतन्यभैरवीवद् बोद्धव्यम् । अस्य पूजा— प्रातःकृत्यादिप्राणायामान्तं कृत्वा चैतन्यभैरव्युक्तपीठन्यासं कृत्वा ऋष्यादिन्यासं कुर्यात् । यथा— शिरसि दक्षिणामूर्तिऋषये नमः । मुखे पङ्क्तिच्छन्दसे नमः । हृदि भुवनेश्वरीभैरव्यै देवतायै नमः । ततः कराङ्गन्यासः— " मध्यबीजेन देवेशि षड्दीर्घस्वरभेदिना । षडङ्गानि च विन्यसेदित्यादि " । मध्यबीजेन षड्दीर्घयुक्तेनाङ्गन्यासः । यथा— हसकलहां अङ्गुष्ठकाभ्यां नमः । हसकलहीं तर्जनीभ्यां स्वाहा इत्यादि । एवं हृदयादिषु । ततो ध्यानम्—

जपाकुसुमसंकाशां दाडिमीकुसुमोपमाम् । चन्द्ररेखाजटाजूटां त्रिनेत्रां रक्तवाससम् ॥ १ ॥

नानालङ्कारसुभगां पीनोन्नतघटस्तनीम् । पाशाङ्कुशवराभीतीर्धारयन्तीं शिवां श्रये ॥ २ ॥

---

१ ' अघोरे ऐं घोरे ह्रीं सर्वतः सर्वशर्वेभ्यः घोरघोरतरे श्रीं नमस्ते रुद्ररूपेभ्यः ऐंह्रींश्रीं ' ख. पाठः । २ ' कपालं ' ख. पाठः ।

अभ्यंतस्थं चैतन्यभैरवीवत् कर्तव्यम् ।

भुवनेश्याश्च भैरव्या भेदान्तरमथोच्यते । सहाद्या सैव देवेशि तदा सा सकलेश्वरी ॥ १ ॥
ध्यानपूजादिकं सर्वमेतस्या एव पूर्ववत् । .... ॥

इयं सहाद्या चेत्सकलेश्वरी, ध्यानपूजादिकं तु पूर्ववत् ॥ अथ बालात्रिपुरामन्त्रस्तत्र शारदायाम्—

अधरो बिन्दुमानाद्यं ब्रह्मेन्द्रस्थः शशीयुतः । द्वितीयं भृगुसर्गाढ्यो मनुस्तार्तीयगीरितम् ॥ १ ॥
एषा बालेति विख्याता त्रैलोक्यवशकारिणी । .... ॥

अस्यार्थः— वाग्भवं, कामबीजं, चन्द्रबीजं सविसर्गकचतुर्दशस्वरसंयुक्तम् । अस्याः पूजादिकं तु त्रिपुरभैरवीवच्छारदायामुक्तत्वात् । ज्ञानार्णवे तु विशेषः । न्यासादिकं त्वेतद्बीजेन कुर्यात् । कराङ्गन्यासस्तु द्विरुक्त्या " षडङ्गमाचरेद्देवि द्विरावृत्त्या क्रमेण तु । " इति वचनात् । अस्याः पुरश्चरणं त्रिलक्षजपः । तथाच ज्ञानार्णवे—

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं दशांशं हवनं भवेत् । तर्पणं च तथा कुर्यात् सर्वसौभाग्यभाग्भवेत् ॥ १ ॥

इतरेषां लक्षजपः श्रीविद्यायामुक्तत्वात् ॥ मन्त्रान्तरं श्रीक्रमे—

सूर्यस्वरं समुच्चार्य बिन्दुनादकलान्वितम् । स्वरान्तं पृथिवीसंस्थं तुर्यस्वरसमन्वितम् ॥ १ ॥
बिन्दुनादकलाक्रान्तं सर्गवान् भृगुरव्ययः । शक्रस्वरसमोपेता विद्येयं त्र्यक्षरी मता ॥ २ ॥

अव्ययो बिन्दुः । दक्षिणामूर्तिसंहितायामप्येवं, तथा विसर्गबिन्द्वन्ता शप्ता । एतां विद्यामुद्धृत्य सारसमुच्चयादौ शापबोधनात् । तद्यथा त्रिपुरासारे— (२ प० १८ श्लो०)

विद्यामूलोत्पत्तिरेषा मयोक्ता ज्ञातव्येयं सर्वथा सिद्धिकामैः ।
देव्या[3] शप्ता येन विद्येयमाद्या पूर्वं तेन प्राणहीना भवेत् सा ॥ १ ॥

इति । मुण्डमालातन्त्रेऽपि—

कुमारी या च विद्येयं त्वया शप्ता पतिव्रते । तथाद्येन तु शप्ता सा मध्यमेन तु कीलिता ॥ १ ॥
अन्तिमेन तु संभिन्ना तेन विद्या न सिध्यति । .... ॥

नचैव शारदादौ उक्तविद्यापि शप्ता स्यादिति वाच्यं, तस्या ज्ञानार्णवोक्तत्रिन्दुघटितत्वात् । शापोद्धारमाह मुण्डमालातन्त्रे— " केवलं शिवरूपेण शक्तिरूपेण केवलम् । मया प्रतिष्ठिता विद्या " इति । हकारसकारौ वाग्भवे कामराजे च । तृतीयबीजे तु हकारः, वक्ष्यमाणसारसमुच्चये तथा दर्शनात् ॥ (त्रिपुरासारेऽपि— (२ – २०) शिवशक्तिर्बीजमत एव शंभुना निहितं तयोरुपरि पूर्वबीजयोः । अकुलं कुलोपरि च मध्यमाधरे दहनं ततः प्रभृति सोर्जिताभवत् ॥) रुद्रयामलेऽपि—

वाग्भवं प्रथमं देवि कामराजं द्वितीयकम् । तृतीयं शक्तिबीजं तु शिवयुक्तं सदा भवेत् ॥ १ ॥
एषा[1] बाला समाख्याता सर्वदोषविवर्जिता । (आद्यबीजं भवेन्मध्ये मध्यं चादौ नियोजयेत् ॥ २ ॥
एवं यो जपते मन्त्रं त्रैलोक्यैश्वर्यभाग्भवेत् । आद्यमन्त्येऽन्तिमं मध्ये मध्यं चादौ नियोजयेत् ॥ ३ ॥
एवं कृत्वा जपेन्मन्त्रं सर्वसिद्धिमवाप्नुयात् । .... ॥

इति । तथा मन्त्रान्तरं श्रीक्रमे—

---

१ ' एषा ' ख. पाठः । २ ' आधिकुल ' ख. पाठः । ३ ' विद्या ' ग. पाठः ।

वाग्भवं क्लेदिनीबीजमीकारान्तं ततः पठेत् । शक्तिमौकारसंयुक्तं विसर्गं तदधः पठेत् ॥ १ ॥
बिन्दुनादकलाक्रान्तं बीजं परमदुर्लभम् । एतद्बीजत्रयं देवि ह्सौःक्लीं च ततः परम् ॥ २ ॥
इयं पञ्चाक्षरी विद्या कथिता भुवि दुर्लभा । .... ॥

इति । मन्त्रान्तरं तत्रैव—

बालाबीजत्रयं देवि हंसाद्यं वा जपेत् सुधीः । हंसान्तं वा महादेवि शापादिदोषशान्तये ॥ १ ॥

इति । तत्रैव—

पाशबीजं महेशानि शक्तिं शिवं सवह्निकम् । द्वादशस्वरसंयुक्तं नादबिन्दुविभूषितम् ॥ १ ॥
कामराजं प्रवक्ष्यामि ह्रींकारं शक्तिशैवकम् । मादनं चेन्द्रबीजं च वह्निवामाक्षिबिन्दुमत् ॥ २ ॥
शक्तिकूटं महादेवि क्रोंकारं शक्तिशैवकम् । वह्निबीजं मनुयुक्तं नादबिन्दुससर्गकम् ॥ ३ ॥
चतुर्दशाक्षरी विद्या कथिता भुवि दुर्लभा । हंसबीजं ततः पश्चात् षोडशी कथिता मया ॥ ४ ॥

इति । अथ नवकूटा तत्रैव—

बालाबीजत्रयं देवि कूटत्रयं नवाक्षरी । वियत्कूटत्रयं देवि भैरव्या नवकूटकम् ॥ १ ॥

इति । मन्त्रान्तरं तत्रैव—

शिवः शक्तिश्च वाग्बीजं नादबिन्दुसमन्वितम् । वाग्भवं कथितं देवि कामराजं शृणु प्रिये ॥ १ ॥
शिवशक्तिमादनेन्द्रवह्निमायासमन्वितम् । नादबिन्दुकलाक्रान्तं कूटं परमदुर्लभम् ॥ २ ॥
शिवश्चन्द्रश्च सद्योन्तः सर्गबिन्दुसमन्वितः । एषा नवाक्षरी बाला सर्वदोषविवर्जिता ॥ ३ ॥

इति । अस्यार्थः— शिवचन्द्रवाग्भवं प्रथमम् । शिवचन्द्रकामभूवह्नितुर्यस्वरबिन्दुयुक्तं द्वितीयम् । शिवचन्द्रचतुर्दशस्वरविसर्गयुक्तं तृतीयम् । अपरं सकारादिमन्त्रान्तरं । तथाच त्रिपुरासारे— (२ प० २० श्लो०)

शिवशक्तिबीजमत एव शम्भुना विहितं तयोरुपरि पूर्वबीजयोः ।
अकुलं कुलोपरि च मध्यमाधरे दहनं ततः प्रभृति सोर्जिता भवेत्+ ॥ १ ॥
भैरवीयमुदिताऽकुलपूर्वा देशिकैर्यदि भवेत् कुलपूर्वा ।
सैव शीघ्रफलदा भुवि विद्येत्युच्यते पशुजनेष्वतिगोप्या ॥ २ ॥

इति । मन्त्रान्तरं तत्रैव—

शिवाष्टमं केवलमादिबीजं भगस्य पूर्वाष्टमबीजमन्यत् ।
परं शिरोन्तं गदिता त्रिवर्णा* संकेतविद्या गुरुवक्त्रगम्या ॥ १ ॥

इति । मन्त्रान्तरं श्रीक्रमे—

शक्तिः शिवो वह्निबीजं द्वादशस्वरबिन्दुकम् । शक्तिर्महेशः कामश्च इन्द्रो वह्नीन्दुमायया ॥ १ ॥
शक्तिः शिवश्च वह्निश्च मनुस्वरविसर्गकः । नादबिन्दुकलायुक्तं बीजमेतत् प्रकीर्तितम् ॥ २ ॥

---

१ 'शिक्षा' ख. पाठः । २ 'षोडशीं शृणु चाम्बिके' ख. पाठः । + अकुलं ह, कुलस्यान्त्यबीजस्योपरि निहितं । मध्यबीजस्याधो रेफः इत्यर्थः । * शिव उकारस्तस्मादष्टमं ऐ । भग एकारः तस्य पूर्वाष्टममी । शिरो बिन्दुः तदन्तो यस्य स औं ।

इति । एतासां पूजायन्त्रं ध्यानं पूजादिकं च भैरवीवत् । पुरश्चरणं लक्षजपः श्रीक्रमोक्तत्वात् । एतासां दीपिनीविद्या श्रीक्रमे—

वदयुग्मं महेशानि वाग्वादिनि ततः परम् । एषा त्वष्टाक्षरी विद्या वाग्भवाद्ये नियोजयेत् ॥१॥

क्लिन्ने क्लेदिनि देवेशि महाक्षोभं ततः कुरु । कामबीजं समुच्चार्य प्रणवं तदनन्तरम् ॥ २ ॥

महामोक्षं कुरु पश्चाच्छक्तिकूटं तथोच्चरेत् । जपदादौ जपेत् पश्चात् सप्तवारमनुक्रमात् ॥ ३ ॥

इति ॥ अथ अन्नपूर्णेश्वरीभैरवी ज्ञानार्णवे—

तारं च भुवनेशानीं श्रीबीजं कामबीजकम् । हृदन्ते भगवत्यर्णान् माहेश्वरिपदं लिखेत् ॥ १ ॥

अन्नपूर्णे ठयुगलं विद्येयं विंशदक्षरी । .... ॥

तथाच कल्पे—

कामबीजं विना देवि श्रीबीजपूर्विका यदा । ऊनविंशाक्षरी देवी धनधान्यसमृद्धिदा ॥ १ ॥

इति ॥ अस्याः पूजा— प्रातःकृत्यादिसामान्यपूजापद्धत्युक्तपीठन्यासान्तं विधाय केसरेषु, पूर्वादि ओं वामायै नमः, एवं ज्येष्ठायै०, रौद्र्यै०, काल्यै०, कलविकरिण्यै०, बलविकरण्यै०, बलप्रमथिन्यै०, सर्वभूतदमिन्यै०, मध्ये मनोन्मन्यै०, तत्समीपे तु जयायै नमः, विजयायै०, अजितायै०, अपराजितायै०, नित्यायै०, विलासिन्यै०, दोग्ध्र्यै०, अघोरायै०, मध्ये मङ्गलायै नमः । तदुपरि ह्सौः सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमः । तत ऋष्यादिन्यासः । शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे पङ्क्तिच्छन्दसे नमः । हृदि अन्नपूर्णेश्वरीभैरव्यै देवतायै नमः । गुह्ये ह्रींबीजाय नमः । पादयोः श्रींशक्तये नमः । सर्वाङ्गे क्लीं कीलकाय नमः । तथाच ज्ञानार्णवे— “ बीजं च भुवनेशानी श्रीबीजं शक्तिरुच्यते । कीलकं कामबीजं स्यात् ” इति । ततः कराङ्गन्यासौ, ह्रां अङ्गुष्ठाभ्यां नमः । ह्रां हृदयाय नमः, इत्यादि च । तथाच ज्ञानार्णवे— “ भुवनेश्या महेशानि षड्दीर्घस्वरभिन्नया । षडङ्गानि ” इति ॥ ततः पदन्यासः— मूर्ध्नि ओं नमः । चक्षुषोः ह्रीं नमः, श्रीं नमः । कर्णयोः क्लीं नमः, नमो नमः । नसोः भगवति नमः, माहेश्वरि नमः । मुखे अन्नपूर्णे नमः । गुह्ये स्वाहा नमः । पुनर्गुह्यादिमूर्धान्तं न्यसेत् ॥ तत्रैव—

एकमेकं ततश्चैकं पुनरेकं द्वयं चतुः । चतुश्चतुस्तथा द्वाभ्यां पदान्येतानि पार्वति ॥ १ ॥

पदानि देवदेवेशि नवद्वारेषु विन्यसेत् । मूर्धादिगुह्यपर्यन्तं पुनस्तेषु वरानने ॥ २ ॥

गुह्यादिब्रह्मरन्ध्रान्तं पदानां नवकं न्यसेत् । .... ॥

ततो ब्रह्मरन्ध्रमुखहृदयमूलाधारेषु चतुर्बीजानि विन्यसेत् । ततः शेषम्

भ्रूमध्यनासिकाकण्ठनाभिलिङ्गेषु पञ्चसु । पूर्ववत् क्रमतो देवि नमःप्रभृतिकं न्यसेत् ॥ १ ॥

इति । ततो मूलेन व्यापकं कृत्वा ध्यायेत् ।

तप्तकाञ्चनवर्णाभां बालेन्दुकृतशेखराम् । नवरत्नप्रभायुक्तमुकुटां कुङ्कुमारुणाम् ॥ २ ॥

चित्रवस्त्रपरीधानां शफराक्षीं त्रिलोचनाम् । सुवर्णकलशाकारपीनोन्नतपयोधराम् ॥ ३ ॥

गोक्षीरधामधवलं पञ्चवक्त्रं त्रिलोचनम् । प्रसन्नवदनं शम्भुं नीलकण्ठविराजितम् ॥ ४ ॥

कपर्दिनं स्फुरत्सर्पभूषणं कुन्दसन्निभम् । नृत्यन्तमनिशं हृष्टं दृष्ट्वानन्दमयीं पराम् ॥ ५ ॥

---

१ ‘ प्रभादीप्त ’ ख. पाठः । २ ‘ शावकाक्षीं ’ ख. पाठः । ३ ‘ शान्तं ’ ख. पाठः । ४ ‘ कम्बु ’ ख. पाठः । ५ ‘ शिवां ’ ख. पाठः ।

सानन्दमुग्धलोलाक्षीं मेखलाढ्यां नितम्बिनीम् । अन्नदानरतां नित्यां भूमिश्रीभ्यामलङ्कृताम् ॥६॥

एवं ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य शङ्खस्थापनं कुर्यात् । अस्याः पूजायन्त्रं तु—

त्रिकोणं च चतुष्पत्रं वसुपत्रं ततः परम् । कलापत्रं च भूबिम्बं चतुर्द्वारं समालिखेत् ॥ ७ ॥

इति । ततः पीठपूजां विधाय, पुनर्ध्यात्वावाहनादिपञ्चपुष्पाञ्जलिदानपर्यन्तं विधाय आवरणपूजामारभेत् । कर्णिकायां— अग्न्यादि मध्ये दिक्षु च ह्रां हृदयाय नमः इत्यादिना षडङ्गानि पूजयेत् । त्रिकोणाग्रे ॐ ह्रीं नमः शिवाय (नमः) इति शिवं पूजयेत् । वामकोणे " ॐ नमो भगवते वराहरूपाय भूर्भुवःस्वःपतये भूमिपतित्वं मे देहि ददापय स्वाहा " इति वराहं पूजयेत् । दक्षिणकोणे " नमो नारायणाय " इति नारायणं पूजयेत् । ततो वामे दक्षिणे च " ग्लौंश्रीं अन्नं देहि अन्नाधिपतये ममान्नं प्रदापय स्वाहा श्रींग्लौं " इत्यनेन भूमिश्रियौ पूजयेत् । ततश्चतुर्दलेषु पुरत आरभ्य ॐ परविद्यायै नमः, ह्रीं भुवनेशान्यै नमः, श्रीं कमलायै नमः, क्लीं सुभगायै नमः । तथाच ज्ञानार्णवे— " तारेण परविद्यां च भुवनेशीं तदात्मना । कमलां रमया भद्रे कामेन सुभगां यजेत् " ॥ इति, अष्टपत्रेषु पश्चिमादितः ब्राह्म्यादिमातॄः पूजयेत् । षोडशपत्रेषु पूर्वादि नं अमृतायै अन्नपूर्णायै नमः, मों मानदायै०, मं तुष्ट्यै०, गं पुष्ट्यै०, वं प्रीत्यै०, तिं रत्यै०, मां ह्रियै०, हें श्रियै०, श्वं सुधायै०, रिं रात्र्यै०, अं ज्योत्स्नायै०, न्नं हैमवत्यै०, पूं छायायै०, र्णें पूर्णिमायै०, स्वां नित्यायै०, हां अमावास्यायै नमः । एता अन्नपूर्णाशब्दान्ता नमोन्ताश्च पूजयेत् । तथाच ज्ञानार्णवे— " शेषैर्वर्णैः प्रपूज्याश्च अन्नपूर्णान्तशब्दिताः " । ततश्चतुरस्रे लोकपालान् पूजयेत् । तत्रैव— " चतुरस्रे लोकपालान् क्रमेण परिपूजयेत् " इति । ततो धूपादिविसर्जनान्तं कर्म समापयेत् । अस्याः पुरश्चरणं लक्षजपः । तथाच कल्पे—

एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं लक्षसंख्यमनन्यधीः । साज्येनान्नेन जुहुयात् तद्दशांशमनन्यधीः ॥ १ ॥

इति भैरवीप्रकरणम् ॥ अथ प्रचण्डचण्डिकामन्त्राः—

प्रचण्डचण्डिकां वक्ष्ये सर्वकामफलप्रदाम् । यस्याः प्रसादमात्रेण सदाशिवो भवेन्नरः ॥ १ ॥

अपुत्रो लभते पुत्रं दरिद्रो धनमाप्नुयात् । कवित्वं च सुपाण्डित्यं लभते नात्र संशयः ॥ २ ॥

इति । विश्वसारे यामले च—

लक्ष्मीं लज्जां ततो मायां मात्रां द्वादशिकामपि । वज्रवैरोचनीये द्वे माये फट् स्वाहया युतम् ॥१॥

लक्ष्मीबीजं यदाद्यं स्यात् तदा श्रीः सर्वतोमुखी । लज्जाबीजेन चाद्येन वश्यतां यान्ति योषितः ॥२॥

मायाबीजेन चाद्येन महापातकनाशनम् । मात्राद्वादशिकाबीजमाद्यं स्यान्मुक्तिदायकम् ॥ ३ ॥

अत्र लज्जापदं कामबीजपरम् । तथाच—

अत्र लज्जापदे देवि कामबीजं वितन्यते । महाकालमतं प्रोक्तं मन्त्रोद्धारं शुभावहम् ॥ १ ॥

पूर्वमायापदे देवीति पाठे मायायाः पूर्वं लज्जाबीजं तस्मिन्नित्यर्थः । तथाच पूर्वमायापदेन लज्जाबीजमुच्यते अन्यथा तापिन्यादिविरोधः स्यात् । तथाच—

कामाद्यां वाग्भवाद्यां वा मायाद्यां वा जपेत् सुधीः । लक्ष्म्याद्यां वा जपेद्विद्यां चतुर्वर्गफलप्रदाम् ॥ १ ॥

अन्येषां मुनीनां च मते सर्वत्र मायापदं कूर्चपरम् । तत्रैव—

---

१ ' मुख ' ख. पाठः ।

वान्तं वह्निसमारूढं रतिबिन्दुसमन्वितम् । लक्ष्मीबीजमिदं प्रोक्तं सर्वकामार्थसिद्धिदम् ॥ १ ॥
वामाक्षिवह्निसंयुक्तं नादबिन्दुविभूषितम् । शिवबीजं महेशानि लज्जाबीजमुदाहृतम् ॥ २ ॥
ईशानमुद्धृत्य पुरारिबीजं सबिन्दुकं नादविभूषितं च ।
सवामकर्णं परितः प्रकल्प्य मायां वदन्तीह मनीषिणस्ताम् ॥ ३ ॥
द्वादशस्वरवर्णं स्यान्नादबिन्दुविभूषितम् । वाग्भवं बीजमित्युक्तं सर्ववाक्यविशुद्धये ॥ ४ ॥

इति मन्त्रचतुर्थबीजव्याख्यानात् सर्वत्र मायापदं कूर्चपरम् । अयं तु पक्षः समीचीनः । अस्य पूजाप्रयोगः— प्रातःकृत्यादिकं कृत्वा मन्त्राचमनं कुर्यात् । यथा—

लक्ष्मीमायाकूर्चबीजैस्त्रिभिः पीलाम्बु साधकः । वाग्भवेनौष्ठौ संमृज्य मायाभ्यां च द्विरुन्मृजेत् ॥१॥
कूर्चेन चालयेत् पाणी एभिर्मन्त्रैश्च विन्यसेत् । श्रीमायाकूर्चवाक्कामत्रिपुटाभगवर्णकैः ॥ २ ॥
कामकलाङ्कुशाभ्यां च वक्त्रनासाक्षिश्रोत्रयोः । नाभिहृन्मस्तकं चांसौ स्पृष्ट्वा शंभुर्भवेत् क्षणात् ॥ ३ ॥
आचम्यैवं छिन्नमस्तां वत्सरान्तां प्रपश्यति । .... ॥

ततः प्राणायामान्तं कर्म कृत्वा षोढान्यासं कुर्यात् ।

मन्त्रषोढां ततः कुर्यात् त्रैलोक्यवशकारिणीम् । श्रीबालात्रिपुटायोनिप्रासादप्रणवैस्तथा ॥ ४ ॥
कालीवध्वङ्कुशैः कामकलाकूर्चास्त्रकैः क्रमात् । षोडशीसमवर्णैश्च पृथगष्टादशाक्षरैः ॥ ५ ॥
एभिर्बीजैर्मातृकार्णान् स्वेषु स्थानेषु विन्यसेत् । एषा ब्रह्मस्वरूपा हि बीजषोढा प्रकीर्तिता ॥६॥
अस्याश्च न्यसनात् सर्वे वज्रदेहा भवन्ति हि । सर्वैश्वर्ययुतास्ते हि जीवन्मुक्ता दशाब्दतः ॥७॥

ततः ऋष्यादिन्यासः— यथा शिरसि क्रोधभूपतिभैरवऋषये नमः । मुखे सम्राट्छन्दसे नमः । हृदि प्रचण्डचण्डिकायै (छिन्नमस्तायै) देवतायै नमः । गुह्ये ह्रींबीजाय नमः । पादयोः स्वाहाशक्तये नमः ॥

तथाच—

अस्या ऋषिर्भैरवो वा नाम्ना च क्रोधभूपतिः । सम्राट् छन्दो देवता च छिन्नमस्ता प्रकीर्तिता ॥१॥
माया बीजं स्वाहा शक्तिः कथिता ब्रह्मयोनिना । .... ॥

ततः कराङ्गन्यासौ आं खड्गाय हृदयाय स्वाहा, कनीयस्योः । ईं सुखड्गाय शिरसे स्वाहा, पवित्राङ्गुल्योः । ऊं सुवज्राय शिखायै स्वाहा, मध्यमयोः । ऐं पाशाय कवचाय स्वाहा, तर्जन्योः । औं अङ्कुशाय नेत्रत्रयाय स्वाहा, अङ्गुष्ठयोः । अः सुरक्षासुरक्षाय अस्त्राय फट्, करतलपृष्ठयोः ॥ एवं हृदयादिषु । तदुक्तं भैरवीतन्त्रे—

उच्चरेत् पूर्वमाकारं बिन्दुलाञ्छितमस्तकम् । खड्गाय हृदयायेति स्वाहायुक्तं कनीयसि ॥ १ ॥
ईकारं च ततो देवि चन्द्रकोटिसमप्रभम् । सुखड्गाय ततो वाच्यं शिरसे तदनन्तरम् ॥ २ ॥
स्वाहायुक्तं ततो वाच्यं पवित्राङ्गुलिसंयुतम् । ऊकारं च ततो वाच्यं बिन्दुलाञ्छितमस्तकम् ॥ ३ ॥
सुवज्राय ततो वाच्यं शिखायै तदनन्तरम् । स्वाहान्तं मध्यमायां च विन्यसेत् तदनन्तरम् ॥ ४ ॥
मात्रां द्वादशिकां देवीं विन्यसेच्च ततः परम् । पाशायेति समुच्चार्य प्रवदेत् कवचाय च ॥ ५ ॥
स्वाहान्तं विन्यसेन्मन्त्रं तर्जन्यां तदनन्तरम् । औंकारं च ततो देवि चाङ्कुशं तदनन्तरम् ॥ ६ ॥

नेत्रत्रयाय स्वाहान्तमङ्गुष्ठे करयोर्द्वयोः । अकारं च विसर्गान्तं सुरचाचरसंयुतम् ॥ ७ ॥
असुरचाय-संयुक्तमस्त्रायेति ततः परम् । फडचरसमायुक्तं विन्यसेत् करयोर्द्वयोः ॥ ८ ॥
हृदि मूर्ध्नि शिखायां तु कवचे नेत्रमण्डले । यावदस्त्रं चतुर्दिक्षु विदिक्षु च यथाक्रमम् ॥९॥

ततो मूलेन मस्तकादिपादपर्यन्तं पादादिमस्तकान्तं वारत्रयं व्यापकं कृत्वा ध्यायेत् । यथा—

स्वनाभौ नीरजं ध्यायेदूर्ध्वं विकसितं सितम् । तत्पद्मकोशमध्ये तु मण्डलं चण्डरोचिषः ॥१॥
जपाकुसुमसङ्काशं रक्तबन्धूकसन्निभम् । रजःसत्त्वतमोलेखायोनिमण्डलमण्डितम् ॥ २ ॥
मध्ये तु तां महादेवीं सूर्यकोटिसमप्रभाम् । छिन्नमस्तां करे वामे धारयन्तीं स्वमस्तकम् ॥ ३ ॥
प्रसारितमुखां भीमां लेलिहानाग्रजिह्विकाम् । पिबन्तीं रौधिरीं धारां निजकण्ठविनिर्गताम् ॥ ४ ॥
विकीर्णकेशपाशां च नानापुष्पसमन्विताम् । दक्षिणे च करे कर्त्रीं मुण्डमालाविभूषिताम् ॥ ५ ॥
दिगम्बरां महाघोरां प्रत्यालीढपदस्थिताम् । अस्थिमालाधरां देवीं नागयज्ञोपवीतिनीम् ॥ ६ ॥
रतिकामोपविष्टां च सदा ध्यायन्ति मन्त्रिणः । सदा षोडशवर्षीयां पीनोन्नतपयोधराम् ॥ ७ ॥
विपरीतरतस्थौ[1] तु ध्यायेद्रतिमनोभवौ[2] । डाकिनीवर्णिनीयुक्तां वामदक्षिणयोगतः ॥ ८ ॥
देवीगलोच्छलद्रक्तधारापानं प्रकुर्वतीम् । वर्णिनीं लोहितां सौम्यां मुक्तकेशीं दिगम्बराम् ॥ ९ ॥
कपालकर्त्रिकाहस्तां वामदक्षिणयोगतः । नागयज्ञोपवीताढ्यां ज्वलत्तेजोमयीमिव ॥ १० ॥
प्रत्यालीढपदां दिव्यां नानालंकारभूषिताम् । सदा द्वादशवर्षीयामस्थिमालाविभूषिताम् ॥ ११ ॥
डाकिनीं वामपार्श्वे तु कल्पसूर्यानलोपमाम् । विद्युज्जटां त्रिनयनां दन्तपङ्क्तिबलाकिनीम् ॥ १२
दंष्ट्राकरालवदनां पीनोन्नतपयोधराम् । महोदरीं महाघोरां मुक्तकेशीं दिगम्बराम् ॥ १३ ॥
लेलिहानमहाजिह्वां मुण्डमालाविभूषिताम् । कपालकर्त्रिकाहस्तां वामदक्षिणयोगतः ॥ १४ ॥
देवीगलोच्छलद्रक्तधारापानं प्रकुर्वतीम् । करास्थितकपालेन भीषणेनातिभीषणाम् ॥ १५ ॥
आभ्यां निषेव्यमानां तां ध्यायेद् देवीं विचक्षणः । .... ॥

पिबन्तीमिति तेन मुखेनेति शेषः । तथाच—

स्वमस्तकं सखर्परं रक्तधाराभिः पूरितम् । ललजिह्वं महाभीमं धृत्वा वामभुजे तथा ॥ १ ॥

इति भैरवतन्त्रपाठात् । एवं ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूज्य तारिणीवच्छङ्खस्थापनं कुर्यात् । अस्याः पूजायन्त्रम्—

त्रिकोणं विन्यसेदादौ तन्मध्ये मण्डलत्रयम् । तन्मध्ये विलिखेद्योनिं द्वारत्रयसमन्वितम् ॥ १ ॥
बहिरष्टदलं पद्मं भूबिम्बत्रितयं ततः । कूर्चबीजं लिखेन्मध्ये त्रिकोणे फट्समन्वितम् ॥ २ ॥

यद्वा एतद्ध्यानोक्तयन्त्रं । ततः पीठपूजा— ॐ आधारशक्तये नमः, एवं प्रकृतये०, कूर्माय०, अनन्ताय०, पृथिव्यै०, क्षीरसमुद्राय०, रत्नद्वीपाय०, कल्पवृक्षाय०, तदधः स्वर्णसिंहासनाय०, आनन्दकन्दाय०, संविन्नालाय०, सर्वतत्त्वात्मकपद्माय०, सं सत्त्वाय०, रं रजसे०, तं तमसे०, आं आत्मने०'

---

१ 'नमुद्गताम्' ख. पाठः । २ 'स्थां' ख. पाठः । ३ 'हराम्' ख. पाठः ।

श्रं अन्तरात्मने० , पं परमात्मने० , ह्रीं ज्ञानात्मने० , पद्ममध्ये- रतिकामाभ्यां नमः । रतिकामोपरि " वज्रवैरोचनीये देहि२ एहि२ गृह्ण२ मम सिद्धिं देहि२ मम शत्रून् मारय२ करालिके हुं फट् स्वाहा " इति पीठमन्त्रः । ततः पूर्ववद् ध्यात्वावाहयेत् । यथा— " ओं सर्वसिद्धिवर्णिनीये सर्वसिद्धिडाकिनीये वज्रवैरोचनीये इहावह२ " । पुनस्तन्मन्त्रमुच्चार्य , " इह तिष्ठ२ इह सन्निधेहि२ इह सन्निरुध्यस्व२ " इत्यनेनावाह्य " आंह्रींक्रोंहंसः " इत्यनेन प्राणप्रतिष्ठां कृत्वा, " आं खड्गाय स्वाहा हृदयाय नमः " इत्यादिना षडङ्गानि विन्यस्य , यथाशक्ति पूजां कृत्वा बलिं दद्यात् । यथा— वज्रवैरोचनीये देहि२ एहि२ गृह्ण२ इमं बलिं गृह्ण२ मम सिद्धिं देहि२ मम शत्रून् मारय२ करालिके हुं फट् स्वाहा " इति मन्त्रेण । ततो देव्या दक्षिणे ओं वर्णिन्यै नमः । वामे ओं डाकिन्यै नमः । ततो देव्यङ्गे षडङ्गानि संपूज्य , दक्षिणे ओं शङ्खनिधये नमः । वामे ओं पद्मनिधये नमः । पूर्वादिदिक्षु लक्ष्मीं लज्जां मायां वाणीं च पूजयेत् । विदिक्षु ब्रह्मविष्णुरुद्रेश्वरान् । मध्ये सदाशिवमहाप्रेतपद्मासनाय नमः , इति प्रणवादिनमोन्तेन पूजयेत् । पुष्पाञ्जलिं दत्त्वावरणपूजामारभेत् । ततोऽग्नीशासुरवायव्यमध्ये दिक्षु च , आं खड्गाय नमः हृदयाय स्वाहा , इति षडङ्गानि पूजयेत् । अष्टपत्रेषु पूर्वादिक्रमेण ओं काल्यै स्वाहा । एवं वर्णिन्यै० , डाकिन्यै० , भैरव्यै० , महाभैरव्यै० , इन्द्राक्ष्यै० , पिङ्गाक्ष्यै० , संहारिण्यै स्वाहा । सर्वत्र प्रणवादिस्वाहान्तेन पूजयेत् । यथा—

एकां नामाभिधां कालीं योगिनीं (वर्णिनीं) डाकिनीं तथा । भैरवीं च महापूर्वां भैरवीं तदनन्तरम् ॥१॥
इन्द्राक्षीं च सपिङ्गाक्षीं ततः संहारकारिणीम् । पूर्वादिके दले पूज्याः शक्तयश्च यथाक्रमम् ॥२॥

प्रणवादिस्वाहान्तेन । लज्जाबीजं समुच्चरन् , पद्ममध्ये हुंहुं फट् नमः । देव्या दक्षिणे सम्राट्छन्दसे नमः । देव्या उत्तरे ओं सर्ववर्णेभ्यो नमः । पुनर्दक्षिणे ओं बीजशक्तिभ्यां नमः । पत्राग्रेषु पूर्वादिक्रमेण ब्राह्मी माहेश्वरी कौमारी वैष्णवी वाराही इन्द्राणी चामुण्डा महालक्ष्मीः प्रणवादि नमोन्तेन पूजयेत् । ततश्चतुर्दिक्षु हूं करालाय नमः । हूं विकरालाय नमः । हूं अतिकरालाय नमः । हूं महाकरालाय नमः । यथा—

पूर्वद्वारे करालं च विकरालं च दक्षिणे । पश्चिमेऽतिकरालं च महाकरालमुत्तरे ॥ १ ॥

ततो धूपादिविसर्जनान्तं कर्म समापयेत् । विसर्जने त्वयं विशेषः , संहारमुद्रां प्रदर्श्याञ्जलावारोप्य वामनासापुटेन योनिमुद्रां दीपकलिकाकारां कृष्णप्रतिपच्चन्द्रकलामिव क्रमेण सूक्ष्मतां गतां चण्डरश्मौ निवेदयेत्[1] । मन्त्रस्तु " उत्तरे शिखरे देवि भूम्यां पर्वतमूर्धनि[2] । ब्रह्मणा च समुत्पन्ने गच्छ देवि ममान्तरम् " ॥ इति । भैरवीये—

योनिमुद्रां समारूढां प्रदीपकलिकोज्ज्वलाम् । कृष्णपक्षे विधुमिव क्रमेण क्षीणतां गताम् ॥ १ ॥
इमं मनुं समुच्चार्य चण्डरश्मौ निवेदयेत्[3] । .... ॥

इमं मनुं " उत्तरे शिखरे " इति । अस्य पुरश्चरणं लक्षजपः । सिद्धविद्यात्वात् ॥ मन्त्रान्तरम्—

भुवनेशीं कामबीजं कूर्चबीजं च वाग्भवम् । भुवनेशीं कूर्चबीजं वाग्भवं तदनन्तरम् ॥ १ ॥
वज्रवैरोचनीये हुं फट् स्वाहा तदनन्तरम् । .... ॥

अस्या अङ्गन्यासपूजादिकं सर्वं षोडशीवद्बोद्धव्यम् ।

हृल्लेखा मादनं कूर्चं[4] वाग्भवं कूर्चमेव च । अस्यान्ता च्छिन्नमस्ताया महाविद्या प्रकीर्तिता ॥ १ ॥

---

१ ' निवेशयेत् ' ख. पाठः । २ ' वासिनि । ब्रह्मयोनिसमुत्पन्ने ' ख. पाठः । ३ ' निवेशयेत् ' ख. पाठः । ४ ' लक्ष्मी ' ख. पाठः ।

अस्या हि सदृशी विद्या जगत्स्वपि न विद्यते। षड्वर्णोऽयं मनुः साक्षान्मोक्षदो नात्र संशयः ॥२॥
अस्या ध्यानमहं वक्ष्ये शृणुष्व कमलानने । .... ॥

प्रत्यालीढपदां सदैव दधतीं छिन्नं शिरः कर्त्रिकां
दिग्वस्त्रां स्वकबन्धशोणितसुधाधारां पिबन्तीं मुदा ।
नागाबद्धशिरोमणिं त्रिनयनां हृद्युत्पलालङ्कृतां
रत्यासक्तमनोभवोपरिदृढां ध्यायेज्जपासन्निभाम् ॥ ३ ॥

दक्षे चातिसिता विमुक्तचिकुरा कर्त्री तथा खर्परं
हस्ताभ्यां दधती रजोगुणभवा नाम्नापि सा वर्णिनी ।
देव्याश्छिन्नकबन्धतः पतदसृग्धारां पिबन्ती मुदा
नागाबद्धशिरोमणिर्मनुविदा ध्येया सदा सा सुरैः ॥ ४ ॥

वामे कृष्णतनुं तथैव दधती खड्गं तथा खर्परं
प्रत्यालीढपदा कबन्धविगलद्रक्तं पिबन्ती मुदा ।
सैषा या प्रलये समस्तभुवनं भोक्तुं क्षमा तामसी
शक्तिः सापि सदा परा भगवती नाम्ना परा डाकिनी ॥ ५ ॥

इति ध्यानम् । अस्याः पूजादिकं सर्वं षोडशीवत् कार्यम् ।

तारं लज्जाद्वयं वज्रवैरोचनीये हुं फट् स्वाहा । ध्यानपूजादिकं सर्वं षोडशीवदुपाचरेत् ॥ ६ ॥
वियत् सूत्रयुतं बिन्दुनादयुक्तं ततः प्रिये । एकाक्षरी महाविद्या त्रैलोक्यक्षोभकारिणी ॥ ७ ॥

सूत्रं दीर्घ ऊकारः ।

ठठान्तैषा महाविद्या त्रैलोक्यमोहकारिणी । ताराद्यन्ता भवत्येषा चतुर्वर्गफलप्रदा ॥ ८ ॥
वज्रवैरोचनीये च कूर्चयुग्मं सफट् ठठः । ताराद्येषा महाविद्या सर्वतेजोपहारिणी ॥ ९ ॥
वाग्भवाद्या यदा विद्या वागीशत्वप्रदायिनी । त्रैलोक्याकर्षिणी विद्या चतुर्वर्गफलप्रदा ॥ १० ॥
ध्यानपूजादिकं सर्वं षोडशीवत् समाचरेत् ।.. ॥

इति ॥ इदानीं षोडशीविद्याप्रशंसामाह—

तथा सर्वप्रयत्नेन सर्वोपास्या च षोडशी । लक्ष्मीबीजादिका सैव सर्वैश्वर्यप्रदायिनी ॥ १ ॥
लज्जाद्या स्वर्गभूनागयोषिदाकर्षिणी परा । कूर्चाद्या सर्वजन्तूनां महापातकनाशिनी ॥ २ ॥
वाग्भवाद्या यदा देवी वागीशत्वप्रदायिनी । एषा तु षोडशीविद्या वेद्या सप्तदशाक्षरी ॥ ३ ॥
श्रीबीजपुटिता सा च लक्ष्मीवृद्धिकरी सदा । लज्जया पुटिता विद्या त्रैलोक्याकर्षिणी परा ॥ ४ ॥
कूर्चेन पुटिता सर्वपापिनां पापहारिणी । वाग्बीजपुटिता चैषा कवित्वादिप्रदायिनी ॥ ५ ॥
चतुर्विधेति विद्यैषा प्रिये सप्तदशाक्षरी । ताराद्या षोडशी चान्या भवेत् सप्तदशाक्षरी ॥ ६ ॥

---

१ 'वागैश्वर्य' ख. पाठः ।

एषा विद्या महाविद्या भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी । कमला भुवनेशानी कूर्चबीजं सरस्वती ॥ ७ ॥
वज्रवैरोचनीये च पूर्वबीजानि चोच्चरेत् । फट् स्वाहा च महाविद्या वसुचन्द्राक्षरी परा ॥ ८ ॥
ताराद्यैकोनविंशार्णा ब्रह्मविद्यास्वरूपिणी । एते विद्योत्तमे देवि भुक्तिमुक्तिप्रदे शुभे ॥ ९ ॥
लक्ष्म्यादिपुटिता पूर्वा रन्ध्रचन्द्राक्षरी भवेत् । चतुर्धा च महाविद्या चतुर्वर्गफलप्रदा ॥ १० ॥
प्रणवाद्या यदा चैषा भोगमोक्षकरी सदा । विद्यान्तरं प्रवक्ष्यामि सावधानावधारय ॥ ११ ॥
हृल्लेखा कूर्चवाग्बीजवज्रवैरोचनीये हुम् । अस्त्रं स्वाहा महाविद्या चतुर्दशाक्षरी मता ॥ १२ ॥
सर्वैश्वर्यप्रदा चैषा सर्वमोहनकारिणी । भुवनेशी त्रितत्त्वं च वाग्बीजं प्रणवं ततः ॥ १३ ॥
वज्रवैरोचनीये च फट् स्वाहा च ततः परा । चतुर्दशाक्षरी चैषा चतुर्वर्गफलप्रदा ॥ १४ ॥
एषा विद्या महादेवि जन्ममृत्युविनाशिनी । रमा कामस्तथा लज्जा वाग्भवं वज्रवैपदम् ॥ १५ ॥
रोचनीये लज्जाद्वन्द्वमस्त्रं स्वाहासमन्वितम् । इयं सा षोडशी प्रोक्ता सर्वकामफलप्रदा ॥ १६ ॥
कथिताः सकलाः विद्याः सारात् सारतराः पराः । आसां ऋषिर्भैरवोऽहं नाम्ना च क्रोधभूपतिः ॥१७॥
सम्राट् छन्दो देवता च छिन्नमस्ता प्रकीर्तिता । षड्दीर्घभाक्स्वरेणैव प्रणवाद्येन सुन्दरि ॥१८॥
खङ्गाद्येन ठठान्तानि षडङ्गानि प्रकल्पयेत् । नारिदोषादिकं चासां ताः सुसिद्धाः सुरासुरैः ॥१९॥
सकलेषु च वर्णेषु सकलेष्वाश्रमेषु च । अन्तिमेषु च वर्णेषु भुक्तिमुक्तिप्रदायिनी ॥ २० ॥
प्रणवाद्या च या विद्या शूद्रादौ न समीरिता । अस्यां चैव विशेषोऽयं योषित् चेत् समुपासयेत् ॥२१॥
डाकिनी सा भवत्येव डाकिनीभिः प्रजायते । पतिहीना पुत्रहीना यथा स्यात् सिद्धयोगिनी ॥२२॥
इति ते कथितं तत्त्वं रहस्यमखिलं प्रिये । अतिस्नेहतरङ्गेण भक्त्या दासोऽस्मि ते प्रिये ॥ २३ ॥

इति । एतासां ध्यानपूजादिकं सर्वं षोडशीवद् बोद्धव्यम् । इति छिन्नमस्ताप्रकरणम् ॥ अथ धूमावतीप्रकरणम् । तत्र फेत्कारिणीतन्त्रे—

धूमावतीप्रयोगोऽयमधुना कथ्यते मया । दान्तावर्घीशबिन्द्वन्तौ बीजे धूमावती द्विठः ॥ १ ॥
धूमावतीमनुः प्रोक्तः शत्रुनिग्रहकारकः । पिप्पलादो मुनिश्छन्दो निचृज्ज्येष्ठा च देवता ॥ २ ॥
चतुर्थेन च वर्णेन बिन्दुनादयुतेन च । षड्दीर्घजातियुक्तेन कुर्यादङ्गानि मन्त्रवित् ॥ ३ ॥

दान्तौ धकारद्वयं, अर्घीशबिन्द्वन्तौ पृथगूकारसंयुक्तौ बिन्दुयुक्तौ च धूमावती स्वरूपं, ठद्वयं स्वाहाकारः । धां हृदयाय नमः । धीं शिरसे स्वाहा, इत्यादिकरषडङ्गन्यासः । तथा ध्यानम्—

विवर्णा चञ्चला कृष्णा दीर्घा च मलिनाम्बरा । विमुक्तकुन्तला रूक्षा विधवा विरलद्विजा ॥४॥
काकध्वजरथारूढा विलम्बितपयोधरा । शूर्पहस्ता विरूपाक्षी ध्वजहस्ता वरान्विता ॥ ५ ॥
प्रवृद्धलोमा[3] तु भृशं कुटिला चाकुलेक्षणा । क्षुत्पिपासार्दिता नित्यं सदा कलहतत्परा ॥ ६ ॥
एवंविधां सदा ध्यायेत् ततः कर्म समाचरेत् । पूर्वोक्ते पूजयेत् पीठे जयादिनवशक्तिके ॥७॥
केसरेषु षडङ्गानि पूजयेत् प्रोक्तवर्त्मना । अष्टपत्रेषु संपूज्याः शक्तयोऽष्टौ क्रमेण हि ॥ ८ ॥

---

१ 'रुष्टा' ख. पाठः । २ 'तिरूत्राक्षी' ख. पाठः । ३ 'घोणा' ख. पाठः । ४ 'कुटिलेक्षणा' ख. पाठः ।

क्षुधा तृष्णा रतिर्निद्रा निर्ऋतिर्दुर्गती रुषा । अक्षमेति च भूबिम्बे इन्द्राद्या हेतयो बहिः ॥९॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा शिरसि पिप्पलादाय ऋषये नमः । मुखे निचृच्छन्दसे नमः । हृदये धूमावत्यै देवतायै नमः । इति विन्यस्य यथाविधिविनियोगमुक्त्वा, धां हृदयाय नमः । धीं शिरसे स्वाहा । धूं शिखायै वषट् । धैं कवचाय हुं । धौं नेत्रत्रयाय वौषट् । धः अस्त्राय फट्, इति विन्यस्य ध्यानादिमानसपूजान्ते कुङ्कुमादिना अष्टदलकमलं विरच्य, तद्बहिर्वृत्तं तद्बहिश्चतुरस्रं चतुर्द्वारयुक्तं लिखेत्, इति पूजायन्त्रं निर्माय पुरतः संस्थाप्याभ्यर्च्य अर्घ्यादिस्थापनाद्यात्मपूजान्ते मण्डूकादिपरतत्त्वान्तं भुवनेश्वरीपीठमभ्यर्च्यासनादिपुष्पोपचारान्ते केसरेष्वग्नीशासुरवायव्यमध्ये दिक्षु च षडङ्गानि संपूज्य, अष्टदलेषु देव्यग्रादिप्रादक्षिण्येन क्षुधायै नमः । तृष्णायै०, अरत्यै०, निद्रायै०, निर्ऋत्यै०, दुर्गत्यै०, रुषायै०, अक्षमायै नमः । इति संपूज्य, चतुरस्रे लोकपालान् तद्बहिर्वज्राद्यायुधानि च संपूज्य धूपदीपादिकं सर्वं प्राग्वत् समापयेदिति । तथा—

जपेत् कृष्णचतुर्दश्यां पुरश्चरणसिद्धये । उपवासपरो मन्त्री शून्यागारे दिवानिशम् ॥ १० ॥

अयं जपः पूर्वसेवार्थं, लक्षजपः पुरश्चरणम् ।

श्मशाने विपिने चैवं जपेल्लक्षं तु वाग्यतः । सोष्णीषः सार्द्रवासाश्च पुरश्चरणकर्मणि ॥११॥

अत्र होमोऽपि घृतेनैव तर्पणादिकं च प्राग्वदिति ।

आख्या[2]पर्यन्तमालिख्य तस्मिन् स्थाप्य शिवं जपेत्[3] । अवष्टभ्य शिवं शत्रुनाम्नाथ प्रजपेन्मनुम् ॥१२॥
सहस्रादूर्ध्वतः शत्रुर्ज्वरेण परिगृह्यते । पञ्चगव्येन शान्तिः स्याज्ज्वरस्य पयसापि वा ॥ १३ ॥
मन्त्राद्यक्षरमालिख्य शत्रुनाम ततः परम् । द्वितीयान्तं मनोः शत्रोर्नामैवं मनुना लिखेत् ॥१४॥
रणेऽयुतजपाच्छत्रोर्निश्चितं मरणं भवेत् । कृत्वा यन्त्रे रिपोराख्यामरण्ये यामिनीदले ॥ १५ ॥
उत्सादो जायते शत्रोर्मनोरयुतजापतः । दग्ध्वा काकं श्मशानाग्नौ तद्भस्मादाय मन्त्रितम् ॥१६॥
विरोधिनाम्नाष्टाशासु सद्य उच्चाटनं रिपोः । श्मशानभस्मना कृत्वा शिवं तस्योपरि न्यसेत् ॥१७॥
विरोधिनामसंरुद्धं कृष्णपक्षे समर्चयेत् । महिषीक्षीरधूपं च दद्यात् शत्रुविपत्करम् ॥ १८ ॥
महिषीरूपभासार्धं[6] स्वप्ने शत्रुं निपातयेत् । मन्त्रेणानेन निखनेत् तद्भस्म रिपुमन्दिरे ॥ १९ ॥
शत्रुमुच्चाटयेत् तूर्णं नात्र कार्या विचारणा । न्यस्य पाणितले शत्रोरात्मानं चितिभस्मना ॥२०॥
वक्त्रावधोमुखं रुद्ध्वा स्थापयेदयुतं जपन् । धूमावतीमनुं मन्त्री शत्रुं यमपुरं नयेत् ॥ २१ ॥
प्राग्वत् करतले नामार्णद्वयोर्ध्वे रिपोर्न्यसेत् । जलस्थः पूजयेन्मन्त्री हुंकारान्नाशयेदरीन् ॥ २२ ॥
श्मशानभस्मना लिङ्गं कृत्वा पुष्पादिनार्चयेत् । भगवन्निति संभाष्य मनसा कर्म चिन्तयन् ॥ २३ ॥
निम्बकाकच्छदावेकीकृत्य चाष्टशतं जपेत् । दद्याद्धूपं साध्यनाम्ना सद्यो विद्वेषयेदरीन् ॥ २४ ॥
(चिताकाष्ठानले क्षीरहोमाच्छान्तिः प्रजायते । रजोधूमप्रधानेन गृध्ररूपेण कालिका ॥ २५ ॥

---

१ 'वापि' ख. पाठः । २ 'आख्योपरि लिखेन्मन्त्रं' ख. पाठः । ३ 'यजेत्' ख. पाठः । ४ क्षिपेदित्यर्थः ।
५ 'दद्यात्' ख. पाठः । ६ 'पृष्ठमागत्य' क. पाठः । 'रूपेणागत्य' ग. पाठः । ७ 'क्रुद्ध्वा' ख. पाठः ।

मारयत्यरिमागत्य शान्तिर्निर्माल्यधूपतः ।) वराहबालधूपेन हन्यात्[1] सूकररूपिणी ॥ २६ ॥
अश्वत्थपत्रधूपेन शान्तिर्भवति नान्यथा । शान्तिः सर्वाभिचारस्य पञ्चगव्येन जायते ॥ २७ ॥
क्षीरेण वापि देवेशि मधुरात्रितयेन वा । कीले श्वेडतरोर्देवि शत्रोर्नाम समालिखेत् ॥ २८ ॥
विदर्भ्य मूलमन्त्रेण साध्यनामाक्षराणि वै । जप्त्वा पदद्वये मन्त्री खनेदुच्चाटनं रिपोः ॥ २९ ॥

(कीले क्षीरतरोर्विदर्भ्य विलिखेन्मन्त्रेण नामाक्षरं
जप्त्वालिख्य पदद्वयेन निखनेदुच्चाटनं विद्विषाम् ।
तत्पादद्वयधूलिकीर्णहविषा दत्त्वा द्विजेभ्यो बलिं
तज्जप्त्वा चितिभस्मकीर्णितमरेर्गेहे तदुच्चाटनम् ॥)

ज्येष्ठागारे[2] श्मशाने वा निर्माल्ये पादगोचरे । गर्दभावासभूमौ वा प्रेतस्थाने चतुष्पथे ॥ ३० ॥
ऊषरे मेहनोद्भूमौ पुष्पितावासके स्वयम् । आनीय शर्करा मन्त्री दिग्वासा दक्षिणामुखः ॥ ३१ ॥
श्मशानलोष्टे निक्षिप्य चिताग्नौ भर्जयेत् तथा । चूर्णं तत्तु जपेल्लक्षं निक्षिपेच्छत्रुवेश्मनि ॥ ३२ ॥
सेनामध्ये तु सर्वेषां क्षणादुच्चाटनं भवेत् । गर्ते पिपीलिकानां तु पादधूलियुतान् कणान् ॥ ३३ ॥
सघृतान् सप्तवारं[4] तु जुहुयान्मन्त्रविन्निशि । भ्रमते काकवत् सर्वां महीमाचरणादिषु[5] ॥ ३४ ॥
कृत्वा प्रतिकृतिं शत्रोर्जन्मऋक्षेण[6] मन्त्रवित् । कृतप्रतिष्ठितप्राणां[7] विद्ध्वा मर्मसु कण्टकैः ॥ ३५ ॥
आयसैर्मन्त्रमावर्त्य वक्ष्यमाणैः प्रवेष्टयेत् । पूर्वोक्तशर्कराभिस्तु जप्त्वा नित्यं प्रतापयेत् ॥ ३६ ॥
सप्तरात्रेण तस्याशु रिपोरुच्चाटनं भवेत् । मुखे च शिल्यया लेख्यौ सारमेयवराहयोः ॥ ३७ ॥
मन्त्रेण दर्भितौ साध्यौ भौमवारे द्वयाद्दिवा । धतूररससंयुक्तचिताङ्गारेण मन्त्रिणा ॥ ३८ ॥
वृषस्य पृष्ठतो बद्धा केशपाशेन तं जपेत् । श्मशाने शत्रुमार्गे वा तद्गृहे निखनेन्निशि ॥ ३९ ॥
विद्वेषणं भवेत् सद्यो गौरीशङ्करयोरपि । अश्वत्थत्वचि मन्त्रार्णैर्दर्भितं साध्यमालिखेत् ॥ ४० ॥
अन्यद्विषतरोस्तद्वज्जप्त्वा उद्धृतया न्यसेत् । पूर्वोक्तकण्टकैर्विद्ध्वा जपेत् स्पृष्ट्वा शतं शतम् ॥ ४१ ॥
विद्विष्टौ भवतस्तौ तु नाम्नामपि च तत्क्षणात् । .... ॥

वर्णांस्तान् विलिखेद् विदर्भ्यमभितः कोणेषु मन्त्राक्षरैः
संरुद्धान् परितः प्रभञ्जनगृहे मध्ये च साध्यं पृथक् ।
अङ्गारैः कनकोत्थैरपि पदैर्मन्त्रं जपंस्ताडयेत्
कार्पासेन रणे कुजार्कदिवसे भूलोकविद्वेष्यताम् ॥ ४२ ॥

आपाद्य पूर्वमूर्तिं च शत्रोरालेख्य शोषयेत् । तापयेन्निशि तां जप्त्वा वह्निरूपे बलिं पचेत् ॥ ४३ ॥
एवं सप्तदिनं रात्रावाजप्यालिप्य शोधयेत् । व्योषाग्निलशुनोन्मत्तहिङ्गुसिद्धार्थसूरणैः ॥ ४४ ॥

---

१ ‘हुनेत् सूकररूपिणीम्’ । २ ‘जप्त्वा वासे’ ख. पाठः । ३ ‘लक्षात्’ ख. पाठः । ४ ‘सप्तरात्रं’ ख. पाठः ।
५ ‘पूर्वं महिमामारणा’ ख. पाठः । ६ ‘ऋक्षेण’ ख. पाठः । ७ ‘कृत्वा प्रतिष्ठां प्राणस्य’ ख. पाठः ।

पिण्डैर्लवणसंभूतैरुन्मत्तद्रवसंयुतैः । पेषयित्वा तेन सम्यग् लिखेन्मन्त्री मनुं जपेत् ॥ ४५ ॥

वलिमध्ये खनेत् कीलं शुक्लरूपं तथोपरि । वह्निं प्रज्वाल्य तत्काष्ठैर्द्रव्ययुक्तैर्हुनेज्जपेत् ॥ ४६ ॥

निक्षिप्य प्रतिमां तत्र ज्वरे नित्यं जपेन्मनुम् । सप्तरात्रं ततः कुण्डे रत्यागारेऽथवा हुनेत् ॥ ४७ ॥

त्रिकोणशूलदीक्षाग्रमेरकायतनान्वितम् । तत्रापि निखनेत् कीलं वह्निं प्रज्वाल्य पूर्ववत् ॥ ४८ ॥

ततः प्रतिकृतिं मन्त्री वह्नेरुपरि लम्बयेत् । उक्तद्रव्येण संलिप्तामूर्ध्वपादामधोमुखीम् ॥ ४९ ॥

रक्तद्रव्यैः समाराध्य प्रज्वाल्य विषवृक्षजैः । इन्धनैः प्रतिमां यावत् समित्पुञ्जनिभां हुनेत् ॥५०॥

अनिलादिभिरामृत्योर्वशं याति न संशयः । .... ॥

इति । अथ भद्रकालीमन्त्राः । फेत्कारिणीतन्त्रे—

प्रासादबीजमुद्धृत्य कालीति पदमुच्चरेत् । महाकालीपदं चोक्त्वा किणियुग्ममतः परम् ॥ १ ॥

अस्त्रमग्निप्रियान्तोऽयं भद्रकालीमहामनुः । पदैः षड्भिः षडङ्गानि जातियुक्तानि कल्पयेत् ॥ २ ॥

प्रासादबीजं वक्ष्यते । अन्यत्पदत्रयं स्वरूपं । युग्ममिति द्विरुच्चरेदित्यर्थः । अस्त्रं फट् । अग्निप्रिया स्वाहाकारः । हौं हृत्, कालि शिरः, महाकालि शिखा, किणिकिणि कवचम्, फट् नेत्रं, स्वाहा अस्त्रम् ।

ध्यातव्येयं महादेवी भद्रकाली भयापहा । आराध्य प्रजपेन्नित्यमष्टाधिकशतेन तु ॥ ३ ॥

क्षुत्क्षामा कोटराक्षी मषिमलिनमुखी मुक्तकेशी हसन्ती[1]

नाहं तृप्ता वदन्ती जगदखिलमिदं ग्रासमेकं करोमि ।

हस्ताभ्यां धारयन्ती ज्वलदनलशिखासन्निभं पाशमुग्रं[2]

दन्तैर्जम्बूफलाभैः परिहरतु भयं पातु मां भद्रकाली ॥ ४ ॥

आराध्य प्रजपेन्मन्त्रं नित्यमष्टोत्तरं शतम् । रिष्टमाला विधातव्या शतेनाष्टोत्तरेण च ॥ ५ ॥

प्रयोगश्चात्र कर्तव्यः सामान्यपटलोदितः । अशेषं कालिकातन्त्रे कथितं कार्यसिद्धये ॥ ६ ॥

सामान्यपटलोदितः फेत्कारिणीतन्त्रे सामान्यपटले प्रोक्तः । कालिकातन्त्रे कथितं श्मशानकालिकातन्त्रे कथितम् ।

इयं देवी महादेवी शत्रुनिग्रहकारिणी । यथेष्टचेष्टया चिन्त्या धर्मकामार्थसिद्धिदा ॥ ७ ॥

इति । फेत्कारिणीतन्त्रे—

अथातः संप्रवक्ष्यामि महाकालीमहामनुम् । यस्य विज्ञानमात्रेण नासाध्यं विद्यते भुवि ॥ १ ॥

प्रलयाग्नी रक्तगतावूर्ध्वकेशीसमन्वितौ । नादबिन्दुसमायुक्तावेवं क्रोधिद्वयं पुनः ॥ २ ॥

पशुं गृहाणपदतो वर्मास्त्रानलवल्लभा । चतुर्दशाक्षरी प्रोक्ता महाकाली ध्रुवादिका ॥ ३ ॥

प्रलयाग्नी क्षकारद्वयं, रक्तो रेफः, ऊर्ध्वकेशी एकारः, नादबिन्दु प्राग्वत् । तेन क्ष्रैं क्ष्रैं इति, क्रोधी फकारद्वयं, एवमित्यनेन रेफगतमेकारनादबिन्दुयुक्तं चेत्यवगन्तव्यं । तेन फ्रैं फ्रैं, वर्म हुं, अस्त्रं फट्, अनलवल्लभा स्वाहा । तथा—

न्यासशुद्धी न ऋष्यादि नात्र किञ्चिद्विचारणा । कृष्णतोयेन संपूर्णे कुम्भे[3] चैवाथ कालिकाम् ॥ ४ ॥

---

१ 'हदन्ती' ख. पाठः । २ 'पाशयुग्मं' ख. पाठः । ३ 'कृष्णकुम्भे' ख. पाठः ।

आग्नेयादिभिश्च दूतीभिर्युक्तां संपूज्य भक्तितः । पञ्चवक्त्रां महारौद्रीं प्रतिवक्त्रं त्रिलोचनाम् ॥५॥
शक्तिशूलधनुर्बाणखेटखड्गवराभयान् । दधादशभुजैर्देवीं बिभ्राणां भोगिभूषणाम् ॥ ६ ॥
ध्यात्वैवं साधकः साध्यं साधयेन्मनसि स्थितम् । ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी तथा ॥७॥
वाराही चैव माहेन्द्री चामुण्डा चण्डिकाष्टमी । पूर्वादीशानपर्यन्तं कुम्भाङ्कुशांस्थिता[1] इमाः ॥ ८ ॥
कर्त्रिकायां ततो देवीं महाकालीं भयापहाम् । नामोच्चारणसंरब्धं वह्नौ प्रज्वालिते खरे ॥ ९ ॥
जुहुयाद्वैरिणं क्रुद्धो[2] देवीमन्त्रं जपंस्तथा । समिधः पिचुमन्दस्य विभीतचितिकाष्ठकाः ॥ १० ॥
हरं विषं राजिकां च कण्टजालरसान्विताः । गृहधूमश्मशानास्थिविभीताङ्गारहोमतः ॥ ११ ॥
सप्ताहाद्वैरिणं हन्ति कालीमन्त्रप्रयोगतः । उच्चाटनं चापराह्णे सन्ध्यायां मारणं तथा ॥ १२ ॥
दक्षिणस्यां दिशि स्थित्वा ग्रामादेर्दक्षिणामुखः । .... ॥

इति । मन्त्रान्तरं फेत्कारिणीतन्त्रे—

गृध्रकर्णिपदं प्रोक्त्वा विरूपाक्षिपदं ततः । लम्बस्तनिपदं पश्चान्महोदरिपदं वदेत् ॥ १ ॥
उत्पाटय पदं भूयस्तथैव मारयेति (?) च । पदान्येतानि वीप्स्याथ वदेद्वर्मास्त्रमेव च ॥ २ ॥
वह्निजायापदं चोक्त्वेति ।

वीप्स्येति द्विरुच्चार्य, वर्म हुं, अस्त्रं फट्, वह्निजाया स्वाहाकारः । तथा—

पिप्पलादो मुनिः प्रोक्तो निचृच्छन्द उदाहृतम् । भद्रकाली देवता स्यात् पञ्चाङ्गं स्वयमेव तु ॥३॥

स्वयमेव मूलमन्त्रेणैव । यथा—वीप्सितेनाद्यपदद्वयेन हृत् । तदूर्ध्वपदद्वयेन शिरः । तदूर्ध्वपदद्वयेन शिखा । वर्मास्त्राभ्यां कवचं । स्वाहयास्त्रमिति । तथा—

अतिरौद्रा महादंष्ट्रा भृशं दीर्घा कृशोदरी । सुवृत्तनयनारूढा दीर्घघोणा मदातुरा ॥ ४ ॥
स्निग्धगम्भीरनिर्घोषा नीलजीमूतसन्निभा । भ्रुकुट्यट्टाट्टसंदीप्ता महारदनभीषणा ॥ ५ ॥
दंष्ट्रोग्रकोपताम्राक्षी रक्तदीर्घशिरोरुहा । त्रिशूलन्यग्रदोर्दण्डा नरकीटपलाशिनी ॥ ६ ॥
अतिरक्ताम्बरा देवी रक्तमांसासवप्रिया । शिरोमालाविचित्राङ्गी पिबन्ती शोणितासवम् ॥ ७ ॥
नृत्यन्ती च हसन्ती च पिशाचगणसेविता । पिशाचस्कन्धमारुह्य भ्रमन्ती वसुधातले ॥ ८ ॥
शङ्करस्य मुखोत्पन्ना योगिनीयोगिवल्लभा । इत्थंभूतां भद्रकालीं मातृभिः परिवारिताम् ॥ ९ ॥
ध्यात्वा सम्यक् समाराध्य ततो मन्त्रं जपेद्बुधः । अयुतं जपसिद्ध्यर्थं[3] मातृकान्यासतत्परः ॥१० ॥

ततो होमादिकमपि कार्यम् । होमस्तु घृतेनैव प्रागुक्तवचनादिति । तथा—

धूमावत्यां च यत् प्रोक्तमनयापि तदाचरेत् । उक्तः प्रयोग एवात्र विशेषविधिरुच्यते ॥ ११ ॥
ऋज्वायतं तु निर्दोषमर्कमूलं वनान्तरात् । विषवृक्षं समादाय ततो होमं समाचरेत् ॥ १२ ॥
शून्यागारे तथा कुण्डं कृत्वा तत्र त्रिकोणकम् । विषवृक्षेन्धनेनाग्निं प्रज्वाल्यादाय तत् सुधीः ॥१३॥
ततो दण्डं जपन्मन्त्री विषवृक्षस्य साधकः । अष्टोत्तरशतं वह्नौ तं दण्डं निक्षिपेद्बुधः ॥ १४ ॥

---

१ 'कुम्भाकाश' ख. पाठः । 'कुम्भस्थाने' ख. पाठः । २ 'शुद्धौ' ख. पाठः । ३ 'मन्त्र' ख. पाठः ।

सुविनीतं द्विजं वीरं कृत्वा चोत्तरसाधकम् । दिक्षु सर्वासु संस्थाप्य स्वभटान् खड्गहस्तकान् ॥१५॥
कृतरक्षः समाराध्य वह्निं क्रोधसमन्वितः । अष्टोत्तरशतं जप्त्वा दण्डाग्रं जातवेदसि ॥ १६ ॥
दत्त्वा सिद्धार्थकं मन्त्री जुहुयात् सवनद्वयम् । .... ॥

यष्ट्यग्रमग्नौ विनिवेश्य पश्चात् सिद्धार्थकैस्तैलसमुक्षितैश्च ।
हुनेत् सहस्रद्वयमत्र धीमान् विसृज्य वह्निं बलिदानपूर्वम् ॥ १७ ॥

ध्यायेद् देव्याः स्वरूपं प्रलयघननिभं रक्तवर्णोग्रनेत्रं
शूलाग्रप्रोतसिंहं तरुणनरशिरःस्रग्धरं तीक्ष्णदंष्ट्रम् ।
उल्काव्यग्रोर्ध्वहस्तं रुधिरमधुमदभ्रान्तचित्तं सुघोरं
शत्रूणां शङ्कमुच्चैः करविधृतशिलादण्डनिर्घातघोरम् ॥ १८ ॥

भावयित्वा करेणोल्कां दक्षिणेन रिपोर्मुखम् । गत्वा दूरेण विसृजेत् तद्वत् क्रुद्धा नभःस्थिता ।१९।
ससहायस्ततस्तीर्थं गच्छेत् पश्चात्तु वाग्यतः । स्नात्वावश्यं शुचिर्भूत्वा कण्ठमात्रोदके स्थितः ॥२०॥
जपेत् सुदर्शनं दुर्गां सावित्रीं च समाहितः । अष्टोत्तरसहस्रं तु जपेदन्यच्छतं शतम् ॥ २१ ॥
उष्णीषवासा आच्छाद्य ससहायः सुरालयम् । गत्वा तु महतीं पूजां कृत्वा देवस्य चक्रिणः ॥२२॥
पादयुग्मं समालम्ब्य वर्णलक्षं जपेद् बुधः । तावज्जप्त्वा घटे सद्भिरभिषिञ्चेत् स्वकं वपुः ॥ २३ ॥
दक्षिणां विधिवद् दत्त्वा शान्तिहोमं च कारयेत् । यद्वा दुर्गां जपेल्लक्षं सावित्रीं च तथैव च ॥२४॥
कृत्वाभिषेकं ताभ्यां तु शक्तितो भोजयेद् द्विजान् । दक्षिणाः शक्तितो दत्त्वा सिद्धो भवति साधकः २५
रुद्रदण्डप्रयोगोऽयं दारुणो रणसूदनः । पुरा देवासुरे युद्धे हरेण किल निर्मितः ॥ २६ ॥
तत्प्रयोगमहं वक्तुं न शक्नोमि तथापि चेत् । प्रयोगमात्रं तद्वक्ष्ये विद्वेषोच्चाटनादिकम् ॥ २७ ॥
विभीतफलके शत्रोर्लिखेन्नामविदर्भितम् । मन्त्रं जप्त्वा सरोषं तत् खनेत् पितृवने बुधः ॥ २८ ॥
उच्चाटनं भवेत् क्षिप्रमचलस्यापि किं पुनः । मानवानां द्विजश्रेष्ठे न कर्तव्यं मनीषिभिः ॥ २९ ॥
तथैव किल तस्यैव त्रिकोणेऽधोमुखं खनेत् । धत्तूरबीजचूर्णेन जप्त्वा वालिप्य तत् त्यजेत् ॥३०॥
खनेदुच्चाटयेच्छत्रून् वाताहतरजो यथा । .... ॥

इति ॥ अथ श्मशानकाली—

वाणीं मायां ततो लक्ष्मीं कामराजमतः परम् । कालिकेसंपुटत्वेन चतुष्कं बीजमालिखेत् ॥ १ ॥
एकादशार्णा देवेशि चतुर्वर्गप्रदायिनी । .... ॥

इति । अस्याः पूजायन्त्रम्—

पद्ममष्टदलं वृत्तं तद्बाह्ये धरणीतलम् । चतुर्द्वारसमायुक्तं मध्ये मूलं समालिखेत् ॥ २ ॥
दलेष्वष्टसु विलिखेत् कवर्गाद्यष्टवर्गकम् । धरण्या विलिखेदाद्यं चतुष्के .... ॥ ३ ॥

---

१ 'सहस्रं' पाठः ।

पूर्वादिचतुरन्ते च मध्ये देवीं प्रपूजयेत् । .... ॥

अस्याः पूजाप्रयोगः—प्रातःकृत्यादिप्राणायामान्तं कर्म समाप्य ऋषादिन्यासं कुर्यात् । शिरसि भृगुऋषये नमः । मुखे निचृच्छन्दसे नमः । हृदि श्मशानकालिकायै देवतायै नमः । गुह्ये वाग्बीजाय नमः । पादयोः मायाशक्तये नमः । सर्वाङ्गे कामराजकीलकाय नमः । इति विन्यस्य, ऐं हृदयाय नमः । ह्रीं शिरसे स्वाहा । श्रीं शिखायै वषट् । क्लीं कवचाय हुम् । कालिके नेत्रत्रयाय वौषट् । ऐंह्रींश्रींक्लीं अस्त्राय फट् । अथ ध्यानम्—

अञ्जनादिप्रभां देवीं श्मशानालयवासिनीम् । रक्तनेत्रां मुक्तकेशीं शुष्कमांसातिभीषणाम् ॥ १ ॥

पिङ्गाक्षीं वामहस्तेन मद्यपूर्णां समांसकम् । सद्यःकृत्तशिरो दक्षहस्तेन दधतीं शिवाम् ॥ २ ॥

स्मितवक्त्रां सदाप्याममांसचर्वणतत्पराम् । नानालङ्कारभूषाङ्गीं नग्नां मत्तां सदासवैः ॥ ३ ॥

एवं ध्यात्वा जपेद् देवीं श्मशाने तु विशेषतः । गृहे वापि सहस्रं च मत्स्यमांसैः सुभोजनैः ॥ ४ ॥

नग्नो भूत्वा महापूजां कुर्याद्रात्रौ समाहितः । .... ॥

पूजनान्ते ध्यात्वा मानसैरुपचारैः संपूज्यार्घ्यस्थापनं कृत्वा, पुनर्ध्यात्वा पञ्चोपचारैः संपूज्य पत्रेषु ब्राह्म्यादिका यजेत् । तद्बहिरसिताङ्गादिकान् । अस्य पुरश्चरणमेकादशलक्षजपः । तथाच—'वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशेन होमयेत्'। मन्त्रान्तरं तथा—

कामबीजं समालिख्य कालिकायै समालिखेत् । नमोन्तेन च देवेशि सप्तार्णो मनुरुत्तमः ॥१॥

षडङ्गं कालिकादेव्या अन्यत् सर्वं तु पूर्ववत् । .... ॥

इति । अथार्द्रपटी—'प्रणवो हृदयं ततो भगवति चामुण्डे रक्तवाससी अप्रतिहतरूपपराक्रमेऽमुकवधाय विचेतसे वह्निवल्लभा'। आर्द्रपटेनालक्तकपटेनावृतः समुद्रगामिनीनदीतीरे ऊषरभूमौ वा दक्षिणाभिमुख ऊर्ध्वबाहुर्जपेत्, यावत्पटः शुष्यति तावत्प्राणाः शुष्यन्ति शत्रोः ॥ अथ घर्मटिका—

पूर्वं घर्मटिके युग्मं ततो मर्कटिके युगम् । घोरे विद्वेषकारिणि विद्वेषो द्वेषकारिणि ॥ १ ॥

अथ घोराघोरयोः स्यादमुकामुकयोस्ततः । विद्वेषयद्वयं हुं फट् विद्या घर्मटिकेरिता ॥ २ ॥

अत्रापि प्रयोगः प्राग्वत् । परन्तु फलं विद्वेषणम् ॥ अथ श्मशानभैरवी—"श्मशानभैरवि नररुधिरास्थिवसाभक्षिणि सिद्धिं मे देहि मम मनोरथान् पूरय हुं फट् स्वाहा" ॥ अथ ज्वालामालिनी—"ॐ नमो भगवति ज्वालामालिनि गृध्रगणपरिवृते हुं फट् स्वाहा"। एतैर्मन्त्रैर्यावन्ति क्रूरकर्माणि तावन्ति कुर्यात् । महाकालीमन्त्रप्रयोगे तु न्यासादिकं न कर्तव्यम् । "न्यासशुद्ध्यादिकं किंचिन्नात्र कार्या विचारणा" इत्युक्तत्वात् । प्रयोगः प्रागेवोक्तः ॥ ज्वालामालिनीप्रयोगस्तु—

ॐनमो हृदयं प्रोक्तं भगवतीति शिरः स्मृतम् । ज्वालामालिनि च शिखा गृध्रगणपरिवृते ततः ॥ १ ॥

वर्म स्वाहास्त्रमित्युक्तं जातियुक्तं न्यसेत् तनौ । .... ॥

प्रयोगस्तु— ॐ हृदयाय नमः इत्यादि

अभुक्त्वा नियतं चैव जपेन्मन्त्रं जपाजयी । जपेदष्टसहस्रं तु त्रयोविंशतिवासरान् ॥ २ ॥

प्रत्यहं साधनं सिद्धिं ददाति च न संशयः । स्मृतिमात्रेण वै मन्त्री रिपून् सर्वान् विनाशयेत् ॥ ३ ॥

इति । तथा फेत्कारीये—"ॐ ठंठांठिंठींठुंठूंठेंठैंठोंठौंठंठः" इति मन्त्रेण सृगालास्थिमयं कीलकं पञ्चाङ्गुलं

सहस्रेणाभिमन्त्रितं यस्य गृहे निखनेत् यस्य नाम्ना श्मशाने वा निखनेत् स उन्मत्तो भवति ॥ " ॐ डंडांडिंडींडुंडूंडेंडैंडोंडौंडंडः अमुकं गृह्ण२ हूं[1] ठःठः " अनेन मन्त्रेण मनुष्यास्थिमयं कीलकं वितस्तिप्रमाणं सहस्राभिमन्त्रितं यस्य गृहे श्मशाने वा निखनेत् तस्य समस्तपरिवारो नश्यति । उद्धृते खलु शान्तिः । यथा— " ॐ हंसःसंसंहः अमुकस्य शान्तिर्भवतु स्वाहा " अनेन मन्त्रेण घृतमधुसिक्तं क्षीरं हुनेत् तेन शान्तिर्भवति ॥ तथा— " ॐ ढंढांढिंढींढुंढूंढेंढैंढोंढौंढंढः अमुकं मारय२ हूंठंठः " अनेन मन्त्रेण गर्दभास्थिमयं कीलकं त्रयोदशाङ्गुलं सहस्रेणाभिमन्त्रितं चितामध्ये निखनेत् स ज्वरेण विनश्यति ॥ " ॐ णंणांणिंणींणुंणूंणेंणैंणोंणौंणंणः " अनेन मन्त्रेण खदिरकाष्ठमयं कीलकं षडङ्गुलं सहस्रेणाभिमन्त्रितं यस्य गृहे निखनेत् यस्य नाम्ना श्मशाने वा निखनेत् तस्य सर्वं नाशयति ॥ अथ निगडबन्धमोक्षणम्— " ॐ नमो निर्ऋते२ तिग्मतेजो यन्मयं विब्रतावन्धमेतं यमेन दत्तं तस्यासंविदानोत्तमे नाके अधोरेहवैरं " । अस्य निगडभञ्जनमन्त्रस्य प्रजापतिर्ऋषिः, निर्ऋतिर्देवता, त्रिष्टुप् छन्दः, बन्धादिव्यसनपरिहारे विनियोगः । एवमृष्यादिकं विन्यस्यायुतं जपेत् ततो बन्धव्यसनान्मुक्तो भवति नान्यथा ॥

अथ चिटि[2]मन्त्रः—

तारं चिटि[3]द्वयं पश्चाच्चण्डालि तदनन्तरम् । [4]महत्पदाद्यां तां ब्रूयादमुकं मे ततः परम् ॥ १ ॥

वशमानय ठद्वन्द्वं चिटि[5]र्मन्त्र उदाहृतः । सप्तभिर्वशयेद्भूपान् दिवसैर्विधिनाऽमुना ॥ २ ॥

विधिमाह—

विलिख्य तालपत्रे तं साध्यनाम्ना विदर्भितम् । निक्षिप्य क्षीरसंमिश्रे जले च क्वाथयेन्निशि ॥ ३ ॥

वश्यो भवति साध्योऽस्य नात्रकार्या विचारणा । तालपत्रे लिखित्वैनं भद्रकालीगृहे खनेत् ॥ ४ ॥

वश्याय सर्वजन्तूनां प्रयोगोऽयमुदाहृतः । .... ॥

इति ॥ अथाकर्षणम्—

अथाकर्षविधानानि कथयामि समासतः । यद् दृष्टं त्रैपुरे तन्त्रे यद् दृष्टं भूतडामरे ॥ १ ॥

श्रीबीजं मान्मथं बीजं लज्जाबीजं समुद्धरेत् । प्रथमं प्रणवं दत्त्वा त्रिपुरादेविपदं ततः ॥ २ ॥

अमुकीतिपदद्वन्द्वमाकर्षय द्विधा पदम् । स्वाहान्तमन्त्रमुद्धृत्य जपेद् दशसहस्रकम् ॥ ३ ॥

षट्कोणं च समालिख्य रक्तचन्दनकुङ्कुमैः[6] । षडङ्गं कारयेन्मन्त्री लज्जाबीजसमन्वितम् ॥ ४ ॥

षड्दीर्घभाक्स्वरेणैव नादबिन्दुविभूषितम् । रक्तपुष्पाक्षतधूपनैवेद्यैः परिपूज्य ताम् ॥ ५ ॥

भावयंश्चेतसा देवीं त्रिनेत्रां चन्द्रशेखराम् । बालार्ककिरणप्रख्यां सिन्दूरारुणविग्रहाम् ॥ ६ ॥

पद्मं च दक्षिणे पाणौ जपमालां च वामके । मन्त्रस्यास्य प्रभावेण[7] रम्भामपि तथोर्वशीम् ॥ ७ ॥

आकर्षयेन्न सन्देहः किंपुनर्मानुषीमिह । भूर्जपत्रे समालिख्य कुङ्कुमालक्तवारिणा ॥ ८ ॥

काश्मीरागरुकस्तूरीरोचनामिलितेन च । अनामारक्तमिश्रेण कामलाक्षीमनुं जपेत् ॥ ९ ॥

" ॐश्रींकमलाक्षि अमुकीं आकर्षय२ हुं फट् "

इमं मन्त्रं जपेदादौ सहस्रैकं ततः पुनः । भूर्जपत्रे समाधाय[8] गुलिकां कारयेत् सुधीः ॥ १० ॥

---

१ 'कुंकू' ख. पाठः । २ 'चिढि' ख. पाठः । ३ 'चिढि' ख. पाठः । ४ 'महदाद्यां ततो' ख. पाठः ।
५ 'चिढि' ख. पाठः । ६ 'कर्दमैः' ख. पाठः । ७ 'प्रसादेन' ख. पाठः । ८ 'तद्भूर्जपत्रमादाय' ग. पाठः ।

तेनैव साध्यपादोत्थमृत्तिकापङ्कवेष्टितम् । शोषितं तेजसा भानोर्वेष्टयेत् त्रिकुटं पुनः ॥ ११ ॥
प्रतिमां स्त्रीनिभां कृत्वा तस्यास्तथोदरे चिपेत् । गुलिकां पातयेत् पात्रे प्रतिमां साध्यरूपिणीम् ॥१२॥
तदाशाभिमुखो भूत्वा निर्जने निशि साधकः । यावद्गच्छति चित्तं च तावद्रूपं जपेन्मनुम् ॥१३॥
यावदायाति संत्रस्ता मदनालसविग्रहा । .... ॥

इति ॥ अथ विद्वेषणम्—

अन्योन्यसमरारम्भाद्रोषितौ समरे युतौ । तदीयनखरोड्डीनधूलिमादाय साधकः ॥ १ ॥
धूलिना तेन विद्वेषस्ताडनादभिजायते । परस्परं रिपोर्वैरं मित्रेण सह निश्चितम् ॥ २ ॥
महिषाश्वपुरीषाभ्यां गोमूत्रेण समालिखेत् । ययोर्नाम तयोः शीघ्रं विद्वेषं च परस्परम् ॥ ३ ॥
रक्तेन माहिषाश्वेन श्मशानवस्त्रके लिखेत् । यस्य नाम भवेत् तस्य विद्वेषं च परस्परम् ॥ ४ ॥
षट्कोणचक्रमध्ये तु रिपोर्नामसमन्वितम् । मन्त्रं च संप्रवक्ष्यामि महाभैरवसंज्ञकम् ॥ ५ ॥

"ॐ नमो महाभैरवाय श्मशानवासिने अमुकामुकयोर्विद्वेषं कुरु कुरु मुरु मुरु स्वाहा"[1]

एतन्मन्त्रं लिखेत्तत्र विद्वेषो जायते ध्रुवम् । अन्ययोगमहं वक्ष्ये दुर्लभं वसुधातले ॥ ६ ॥
ज्ञानमात्रेण शत्रूणां विद्वेषो जायते ध्रुवम् । .... ॥

"ॐ नमो भगवति श्मशानकालिके[2] अमुकं विद्वेषय२ हनहन पचपच मथमथ हुं फट् स्वाहा"।

अमुना मन्त्रराजेन साधयेत् प्रयतः सुधीः । वह्निकुण्डे निम्बपत्रेण कटुतैलान्वितेन च ॥ ७ ॥
प्रज्वाल्य खादिरं वह्निं श्मशानोत्थं ततः पुनः । दशसाहस्रसंयुक्तं तिलयवाज्यतान्वितम् ॥ ८ ॥
भावयन् कुपितां देवीमिन्द्रनीलमणिप्रभाम् । व्योमनीलां[3] महाचण्डां सुरासुरविमर्दिनीम् ॥९॥
त्रिलोचनां महारौद्रीं सर्वाभरणभूषिताम् । कपालकर्त्रिकाहस्तां सूर्यचन्द्रोपरि स्थिताम् ॥ १० ॥
शवयानगतां चैव प्रेतभैरववेष्टिताम् । वसन्तीं पितृकान्तारे सर्वसिद्धिप्रदायिकाम् ॥ ११ ॥
होमयेद्विविधैः पुष्पैर्बलिच्छागोपहारकैः । पूजयित्वा महेशानीं भक्तियुक्तेन चेतसा ॥ १२ ॥
तद्भस्म च समादाय धारयेदभिमन्त्रितम् । भस्मना तेन यं हन्याद्विद्वेषस्तद्भवेन्नृणाम् ॥ १३ ॥
वह्निः शीतलतां याति पतेद्भूमौ तथा रविः । यदा शुष्यति पाथोधिश्चन्द्रगाः[4] पतिता यदि ॥१४॥
तदा मिथ्या भवेद् देवि योगराजः सुदुर्लभः । षट्कोणं चक्रराजं तु शत्रूणां नामटाङ्कितम् ॥१५॥
पूर्वद्रव्येण विद्वेषं कारयेदथ साधकः । .... ॥

"ॐ द्रां विद्वेषिणि अमुकामुकयोर्विद्वेषं कुरु२ स्वाहा।"

यन्त्रबाह्ये लिखेन्मन्त्रमिमं पूर्वोक्तवस्तुभिः । परस्परं भवेद् द्वेषो योगोऽयं कुब्जिकामते ॥ १६ ॥

इति ॥ अथोच्चाटनम्—

अथोच्चाटविधिं वक्ष्ये यथोक्तं श्रीमतोत्तरे । निम्बपट्टे लिखेन्नाम महिषाश्वपुरीषकैः ॥ १७ ॥
काकपक्षस्य लेखिन्या लेखनीयमनन्तरम् । .... ॥

---

१ 'कुरु कुरु हुं फट्' ख. पाठः । २ 'कालिके' ख. पाठः । ३ 'लीनां' ख. पाठः । ४ 'रात्रौ' ख. पाठः ।

ॐ नमः काकतुण्डि धवलामुखि अमुकमुच्चाटय उच्चाटय हुं फट् । ”

एतन्मन्त्रं समभ्यर्च्य लिखित्वा पूर्ववस्तुभिः । निम्बवृक्षस्थितं सर्वं काकालयं हुनेदथ ॥ १८ ॥
श्मशानवह्निमानीय धत्तूरकाष्ठदीपितम् । वह्निं कृत्वा महातैलैरथवा कटुवस्तुभिः ॥ १९ ॥
पूर्वोक्तमनुना तस्य पत्रं राजीकटुप्लुतम् । संपूज्य धवलामुखीं पञ्चोपचारपूजया ॥ २० ॥
तद्भस्म प्रक्षिपेच्छत्रोर्मन्दिरोपरि मन्त्रवित् । ध्यानयुक्तेन मनसा शत्रोरुच्चाटनं भवेत् ॥ २१ ॥
धूम्रवर्णां महादेवीं त्रिनेत्रां शशिशेखराम् । जटाजूटसमायुक्तां व्याघ्रचर्मपरिच्छदाम् ॥ २२ ॥
कृशाङ्गीमस्थिमालाढ्यकर्त्रिकाढ्यकराम्बुजाम् । कोटराक्षीं सुदंष्ट्रां च पातालसंनिभोदराम् ॥२३॥
एवंविधां धिया भाव्य कार्यमुच्चाटनं रिपोः । एष योगविधिः प्रोक्तो वीरतन्त्रे महेश्वरि ॥२४॥
गोपनीयं प्रयत्नेन न प्रकाश्यं कदाचन । .... ॥

इति । तथा—

सौरारयोर्दिने ग्राह्यं नरास्थि चतुरङ्गुलम् । निशारसेन संलिप्य प्रधानभवने क्षिपेत् ॥२५॥
सप्ताहाभ्यन्तरे शत्रोरुच्चाटनकरं भवेत् । .... ॥

मन्त्रस्तु— हुं अमुकस्योच्चाटनं कुरु२ स्वाहा । (हुं अमुकं) हन हन स्वाहा ॥ अथ सुखप्रसवमन्त्रः— ॐ मन्मथ मन्मथ वाहि वाहि लम्बोदर मुञ्च मुञ्च स्वाहा । ॐ मुक्ताः पाशा विपाशाश्च मुक्ताः सूर्येण रश्मयः । मुक्तः सर्वभयाद्गर्भ एह्येहि मा चिर (चिर) स्वाहा ” ॥ एतदन्यतरेणाष्टवारं जलमभिमन्त्र्य पेयं ततः सुखप्रसवो भवति ॥ अथादर्शनप्रयोगः—

अर्कशाल्मलिकार्पासपट्टपङ्कजतन्तुभिः । पञ्चभिर्वर्तिकाभिस्तु नृकपालेषु पञ्चसु ॥ १ ॥
नरतैलेन दीपाः स्युः कज्जलं नृकपालके । ग्राहयेत् पञ्चभिर्यत्नात् पूर्ववच्च शिवालये ॥ २ ॥
पञ्चस्थानीयजातं तु एकीकुर्याच्च तं पुनः । लाययित्वाञ्जनं नेत्रे देवैरपि न दृश्यते ॥ ३ ॥

मन्त्रस्तु— “ ॐहुंफट् कालि २ महाकालि मांसशोणितं खादय २ देवि मा पश्यतु मानुषेति हुंफट् स्वाहा ” इति मन्त्रेणाष्टोत्तरसहस्राभिमन्त्रितं कृत्वा तत्कज्जलं नेत्रे दत्त्वा त्रैलोक्यादृश्यो भवति ॥

<u>अथ योगिनीसाधनम्</u> । भूतडामरे—

अथातः संप्रवक्ष्यामि योगिनीसाधनोत्तमम् । सर्वार्थसाधनं नाम देहिनां सर्वसिद्धिदम् ॥ १ ॥
अतिगुह्या महाविद्या देवानामपि दुर्लभा । यासामभ्यर्चनं कृत्वा यक्षेशोऽभूद् धनाधिपः ॥ २ ॥
तासामाद्यां प्रवक्ष्यामि सुराणां सुन्दरीं प्रिये । अस्या अभ्यर्चनेनैव राजत्वं लभते नरः ॥ ३ ॥
अथ प्रातः समुत्थाय कृत्वा स्नानादिकं शुभम् । प्रासादं च समासाद्य कुर्यादाचमनं ततः ॥४॥
प्रणवान्ते सहस्रार हुंफट् दिग्बन्धनं चरेत् । प्राणायामं ततः कुर्यान्मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥ ५ ॥
षडङ्गं[1] मायया कुर्यात् पद्ममष्टदलं लिखेत् । तस्मिन् पद्मे तथा मन्त्रं जीवन्यासं समाचरेत् ॥६॥
पीठे[2] देवीं समभ्यर्च्य ध्यायेद् देवीं जगत्प्रियाम् । पूर्णचन्द्राननां गौरीं विचित्राम्बरधारिणीम् ॥७॥

---

१ ‘ मन्त्रावित्र न्यायेन् ’ ख. पाठः । २ ‘ पीठदेवीं समावाह्य ’ ख. पाठः ।

पीनोत्तुङ्गकुचां वामां सर्वज्ञामभयप्रदाम् । इति ध्यात्वा च मूलेन दद्यात् पाद्यादिकं शुभम् ॥ ८ ॥
पुनर्धूपं निवेद्यैव नैवेद्यं मूलमन्त्रतः । गन्धचन्दनताम्बूलं सकर्पूरं सुशोभनम् ॥ ९ ॥
प्रणवान्ते भुवनेशीमागच्छ सुरसुन्दरि । वह्निजायां जपेन्मन्त्रं त्रिसन्ध्यं च दिने दिने ॥ १० ॥
सहस्रैकप्रमाणेन ध्यात्वा देवीं सदा बुधः । मासान्ते व्याप्य दिवसं बलिं पूजां सुशोभनाम् ॥११॥
कृत्वा तु प्रजपेन्मन्त्रं निशीथे याति सुन्दरी । सुदृढं साधकं दृष्ट्वा याति सा साधकालये ॥ १२ ॥
सुप्रसन्ना साधकाग्रे सदा स्मेरमुखी ततः । दृष्ट्वा देवीं साधकेन्द्रो दद्यात् पाद्यादिकं शुभम् ॥१३॥
सुचन्दनं सुमनसा ज्ञात्वाभिलषितं वदेत् । मातरं भगिनीं चाथ भार्यां वा भक्तिभावतः ॥ १४ ॥
यदि माता तदा वित्तं द्रव्यं च सुमनोहरम् । भूपतित्वं प्रार्थितं यत् तद् ददाति दिने दिने ॥ १५ ॥
पुत्रवत् पालितं लोके सत्यं सत्यं सुनिश्चितम् । यद्यद्वर्त्तति भूतं च भविष्यतीति यत् पुनः ॥१६॥
तत्सर्वं साधकेन्द्राय वदतीति सुनिश्चितम् । स्वसा ददाति द्रव्यं च दिव्यवस्त्रं तथैव च ॥ १७ ॥
दिव्यकन्यां समानीय नागकन्यां दिने दिने । यद्यत् प्रार्थयते सर्वं ददाति सा दिने दिने ॥१८॥
भ्रातृवत् पालितं लोके कामनाभिर्मनोगतैः । भार्या सा स्याद्यदा देवी साधकस्य मनोहरा ॥ १९ ॥
राजेन्द्रः सर्वराजानां संसारे साधकोत्तमः । स्वर्गे मर्त्ये च पाताले गतिः सर्वत्र निश्चितम् ॥ २० ॥
यद्यद् ददाति सा देवी कथितुं नैव शक्यते । तया सार्धं च संभोगं करोति साधकोत्तमः ॥२१॥
अन्यस्त्रीगमनं त्यक्त्वा अन्यथा नश्यति ध्रुवम् । (२) ततोऽन्यत् साधनं वक्ष्ये निर्मितं ब्रह्मणा पुरा ॥२२॥
नदीतीरं समासाद्य कुर्यात् स्नानादिकं ततः । पूर्ववत् सकलं कार्यं चन्दनैर्मण्डलं लिखेत् ॥ २३ ॥
स्वमन्त्रं तत्र संलिख्यावाह्य ध्यायेन्मनोहराम् । .... ॥

कुरङ्गनेत्रां शरदिन्दुवक्त्रां बिम्बाधरां चन्दनगन्धलिप्ताम् ।
चीनांशुकां पीनकुचां मनोज्ञां श्यामां सदा कामदुघां विचित्राम् ॥ २४ ॥

एवं ध्यात्वा पूजयेच्च देवीमगुरुधूपकैः । गन्धं पुष्परसं चैव ताम्बूलादींश्च मध्यतः ॥ २५ ॥
तारं मायागच्छ मनोहरे पावकवल्लभा । कृत्वायुतं प्रतिदिनं जपेन्मन्त्रं प्रसन्नधीः ॥ २६ ॥
मासान्ते व्याप्य दिवसं कुर्याच्च जपमुत्तमम् । आनिशीथं जपेन्मन्त्रं ज्ञात्वा च साधकं दृढम् ॥२७॥
गत्वा च साधकाभ्याशे सुप्रसन्ना मनोहरा । वरं वरय शीघ्रं त्वं यत्ते मनसि वर्तते ॥ २८ ॥
साधकेन्द्रोऽपि तां भक्त्या पाद्याद्यैरर्चयेन्मुदा । चन्दनोदकपुष्पेण हस्तेन च मनोहराम् ॥२९॥
ततोऽर्चिता प्रसन्ना सा पुष्णाति प्रार्थितं च यत् । स्वर्णं शतं साधकाय ददाति सा दिने दिने ॥३०॥
सावशेषं व्ययं कुर्यात् स्थिते तत्रैं न दास्यति । अन्यस्त्रीगमनं तस्य न भवेत् सत्यमीरितम् ॥३१॥
अव्याहतगतिस्तस्य भवतीति न संशयः । इयं ते कथिता विद्या सुगोप्या चैं सुरासुरैः ॥३२॥
तव स्नेहेन भक्त्या च बद्धोऽहं परमेश्वरि । (३) ततो वक्ष्ये महाविद्यां शृणुष्वैकमनाः प्रिये ॥३३॥

---

१ 'मत्वा' ख. पाठः । २ 'मूलतः' ख. पाठः । ३ 'त" तस्मिन्' ख. पाठः । ३ 'या' ख. पाठः ।

गत्वा वटतलं देवीं पूजयेत् साधकोत्तमः । प्राणायामं षडङ्गं च माययाथ समाचरेत् ॥ ३४ ॥
सद्यो मांसबलिं दत्त्वा पूजयेत् तां समाहितः । अर्घ्यमुच्छिष्टरक्तेन तस्यै दद्याद् दिने दिने ॥ ३५ ॥
प्रचण्डवदनां गौरीं पद्मपत्रायतेक्षणाम् । पक्वबिम्बाधरां[1] बालां सर्वकामप्रदां शुभाम् ॥ ३६ ॥
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रमयुतं साधकोत्तमः । सप्तदिनं समभ्यर्च्य चाष्टमे विधिवच्चरेत् ॥ ३७ ॥
कायेन मनसा वाचा पूजयेच्च दिने दिने । तारं मायां तथा कूर्चं रक्ष कर्मणि तद्बहिः ॥३८॥
आगच्छ कनकान्ते च वति स्वाहा महामनुः । आनिशीथं जपेन्मन्त्रं बलिं दद्यान्मनोहरम् ॥३९॥
साधकेन्द्रं दृढं ज्ञात्वा आयाति साधकालये । साधकोऽपि च तां दृष्ट्वा दद्यादर्घ्यादिकं ततः ॥४०॥
ततः सपरिवारेण भार्या स्यात् कामभोजनैः । वस्त्रभूषादिकं त्यक्त्वा याति सा निजमन्दिरम् ॥४१॥
एवं भार्या भवेन्नित्यं साधकाज्ञानुरूपतः । आत्मभार्यां परित्यज्य भजेत् तां च विचक्षणः ॥४२॥
(४) ततः कामेश्वरीं वक्ष्ये[2] सर्वकामफलप्रदाम् । प्रणवं भुवनेशीं चागच्छ कामेश्वरि ततः ॥४३॥
वह्निभार्या महामन्त्रः साधकानां सुखावहः । पूर्ववत् सकलं कृत्वा भूर्जपत्रे सुशोभने ॥ ४४ ॥
गोरोचनाभिः प्रतिमां निर्माय च स्वलङ्कृताम् । शय्यामारुह्य प्रजपेन्मन्त्रमेकमनास्ततः ॥ ४५ ॥
सहस्रैकप्रमाणेन मासमेकं जपेद् बुधः । घृतेन मधुना दीपं दद्याच्च सुसमाहितः ॥ ४६ ॥
कामेश्वरीं शशाङ्कास्यां खेलत्[3]खञ्जनलोचनाम् । सदा लोलगतिं कान्तां कुसुमास्त्रशिलीमुखाम् ॥४७॥
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं निशीथे याति सा सदा । गत्वा[4] च साधकश्रेष्ठमाज्ञां देहीति तं वदेत् ॥४८॥
स्त्रीभावेन मुदा[5] तस्यै दद्यात् पाद्यादिकं ततः । सुप्रसन्ना मुदा[6] देवी साधकं तोषयेत् सदा ॥४९॥
अन्नाद्यै रतिभोगेन पतिवत् पालयेत् सदा । नीत्वा रात्रिं सुखैश्वर्यैर्दत्त्वा च विपुलं धनम् ॥५०॥
वस्त्रालङ्कारद्रव्या[7]दीन् प्रभाते याति निश्चितम् । एवं प्रतिदिनं तस्य सिद्धिः स्यात् कामरूपतः ॥५१॥
(५) ततः पटे विनिर्माय पुत्तलीं ध्यानरूपतः । सुवर्णवर्णां गौराङ्गीं सर्वालङ्कारभूषिताम् ॥ ५२ ॥
नूपुराङ्गदहाराढ्यां रम्यां च पुष्करेक्षणाम् । एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं दद्यात् पाद्यमनुत्तमम् ॥५३॥
श्रीचन्दनेन[8] पुष्पेण जातीपुष्पेण पानतः । गुग्गुलं धूपदीपं च दद्यान्मूलेन साधकः ॥ ५४ ॥
तारं माया तथागच्छ रतिसुन्दरिपदं ततः । वह्निजायाष्टसाहस्रं जपेन्मन्त्रं दिने दिने ॥ ५५ ॥
मासान्ते दिवसं व्याप्य कुर्यात् पूजादिकं शुभम् । घृतदीपं तथा गन्धं पुष्पं ताम्बूलमेव च ॥५६॥
तावन्मन्त्रं जपेद्विद्वान् यावदायाति सुन्दरी । ज्ञात्वा दृढं साधकेन्द्रं निशीथे याति निश्चितम् ॥५७॥
ततस्तामर्चयेद्भक्त्या जातीकुसुममालया । सुसन्तुष्टा साधकेन्द्रं तोषयेत् प्रीतिभोजनैः ॥ ५८ ॥
भूत्वा भार्या च सा तस्मै ददाति वाञ्छितं वरम् । भूषादिकं परित्यज्य प्रभाते याति सा ध्रुवम् ॥५९॥

---

१ 'पक्वाबिम्बाधरां प्रिये । रक्ताम्बरधरां' ख. पाठः । २ 'मत्वा' ख. पाठः । ३ 'चलत्' ख. पाठः । ४ 'दृष्ट्वा तु' ख. पाठः । ५ 'तदा' ख. पाठः । ६ 'यदा' ख. पाठः । ७ 'व्याणि' क. पाठः । ८ 'सचन्दनेन' ख. पाठः । ९ 'रति' ख. पाठः ।

साधकाज्ञानुरूप्येण प्रयाति सा दिने दिने । निर्जने प्रान्तरे वापि सिद्धिः स्यान्नात्र संशयः ॥ ६१ ॥
त्यक्त्वा भार्यां भजेत् तां च अन्यथा नश्यति ध्रुवम् । [६] ततोऽन्यत् साधनं वक्ष्ये स्वगृहे शिवसंनिधौ
वेदाद्यं भुवनेशीं चागच्छ पद्मिनि वल्लभा । पावकस्य महामन्त्रं पूर्ववत् सकलं ततः ॥ ६२ ॥
मण्डलं चन्दनैः कृत्वा मूलमन्त्रं लिखेत् ततः । पद्माननां श्यामवर्णां पीनोत्तुङ्गपयोधराम् ॥६३॥
कोमलाङ्गीं स्मेरमुखीं रक्तोत्पलदलेक्षणाम् । एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं सहस्रं च दिने दिने ॥६४॥
मासान्ते पूर्णिमां प्राप्य विधिवत् पूजयेन्मुदा । आनिशीथं जपं कुर्यात् तदाभ्यासेन साधकः ॥६५॥
सर्वत्र कुशलं दृष्ट्वा याति सा साधकालयम् । भूत्वा भार्या साधकं हि तोषयेद्विविधैरपि ॥ ६६ ॥
भोगद्रव्यैर्भूषणाद्यैः पद्मिनी सा दिने दिने । पतिवत् पालितं लोके नित्यं स्वर्णं च सर्वदा ॥६७॥
त्यक्त्वा भार्यां भजेत् तां च साधकेन्द्रः सदा प्रिये । [७] ततो वक्ष्ये महाविद्यां विश्वामित्रेण धीमता
ज्ञात्वा यां साधिता विद्या बला चातिबला प्रिये । प्रणवान्ते महामायां नटिनि पावकप्रिया ॥ ६८ ॥
महाविद्येह कथिता गोपनीया प्रयत्नतः । अशोकस्य तटं गत्वा स्नानं पूर्ववदाचरेत् ॥ ७० ॥
मूलमन्त्रेण सकलं कुर्याच्च सुसमाहितः । त्रैलोक्यमोहिनीं गौरीं विचित्राम्बरधारिणीम् ॥ ७१ ॥
विचित्रालङ्कृतां रम्यां नर्तकीवेषधारिणीम् । एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं सहस्रं च दिने दिने ॥७२॥
मांसोपहारैः संपूज्य धूपदीपौ निवेदयेत् । गन्धचन्दनताम्बूलं दद्यात् तस्यै सदा बुधः ॥ ७३ ॥
मासमेकं तु तां भक्त्या पूजयेत् साधकोत्तमः । मासान्ते दिवसं प्राप्य कुर्याच्च पूजनं महत् ॥७४॥
अर्धरात्रे भयं दत्त्वा किञ्चित् साधकसत्तमे । सुदृढं साधकं मत्वा सा याति साधकालयम् ॥७५॥
विद्याभिः सकलाभिश्च किञ्चित्स्मेरमुखी ततः । वरं वरय शीघ्रं त्वं यत्ते मनसि वर्तते ॥ ७६ ॥
तच्छ्रुत्वा साधकश्रेष्ठो भावयेन्मनसा धिया । मातरं भगिनीं वापि भार्यां वा प्रीतिभावतः ॥७७॥
कृत्वा सन्तोषयेद्भक्त्या नटिनी तत्करोत्यलम् । माता स्याद्यदि सा देवी पुत्रवत् पालयेन्मुदा ॥७८॥
स्वर्णं शतं सिद्धद्रव्यं ददाति सा दिने दिने । भगिनी यदि सा कन्यां देवस्य नागकन्यकाम् ॥७९॥
राजकन्यां समानीय ददाति सा दिने दिने । अतीतानागतां वार्तां सर्वां जानाति साधकः ॥८०॥
भार्या स्याद्यदि सा देवी ददाति विपुलं धनम् । अन्नाद्यैरुपहारैश्च ददाति कामभोजनम् ॥ ८१ ॥
स्वर्णं शतं सदा तस्मै ददाति सा ध्रुवं प्रिये । यद्यद्वाञ्छति तत् सर्वं ददाति नात्र संशयः ॥८२॥
(८) महाविद्यां प्रवक्ष्यामि सावधानावधारय । कुङ्कुमेन समालिख्य भूर्जपत्रे स्त्रियं मुदा ॥ ८३ ॥
ततोऽष्टदलमालिख्य कुर्यान्न्यासादिकं प्रिये । जीवन्यासं ततः कृत्वा ध्यायेत् तत्र प्रसन्नधीः ॥८४॥
शुद्धस्फटिकसङ्काशां नानारत्नविभूषिताम् । मञ्जीरहारकेयूररत्नकुण्डलमण्डिताम् ॥ ८५ ॥
एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं सहस्रं च दिने दिने । प्रतिपदि समारभ्य पूजयेत् कुसुमादिभिः ॥८६॥
धूपदीपविधानैश्च त्रिसंध्यं पूजयेन्मुदा । पूर्णिमां प्राप्य गन्धाद्यैः पूजयेत् साधकोत्तमः ॥८७॥

१ 'दृढा' ख. पाठः । २ 'ज्ञात्वा' क. पाठः । ३ 'सिद्धि' क. पाठः । ४ 'सदा' क. पाठः ।

घृतदीपं तथा धूपं नैवेद्यं च मनोहरम् । रात्रौ च दिवसे जाप्यं कुर्याच्च सुसमाहितः ॥ ८८ ॥
प्रभातसमये याति साधकस्यान्तिकं ध्रुवम् । प्रसन्नवदना भूत्वा तोषयेद्रतिभोजनैः ॥ ८९ ॥
देवदानवगन्धर्वविद्याधृग्यक्षरक्षसाम् । कन्याभी रत्नभूषाभिः साधकेन्द्रं मुहुर्मुहुः ॥ ९० ॥
चर्व्यचोष्यादिकं सर्वं द्रव्यं ददाति सा ध्रुवम् । स्वर्गे मर्त्ये च पाताले यद्वस्तु विद्यते प्रिये ॥९१॥
आनीय दीयते सापि साधकाज्ञानुरूपतः । स्वर्णं शतं सदा तस्मै ददाति सा दिने दिने ॥९२॥
साधकाय वरं दत्त्वा याति सा निजमन्दिरम् । तस्याः वरप्रसादेन चिरंजीवी निरामयः ॥९३॥
सर्वज्ञः सुन्दरः श्रीमान् सर्वगो भवति ध्रुवम् । रमेत् सार्धं तया देवि साधकेन्द्रो दिने दिने ॥९४॥
तारं माया तथागच्छानुरागिणि मैथुनप्रिये । वह्निभार्या मनुः प्रोक्तः सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥९५॥
एषा मधुमती तु स्यात् सर्वसिद्धिप्रदा प्रिये । गुह्याद्गुह्यतरा विद्या तव स्नेहात् प्रकीर्तिता ॥९६॥

श्रीदेव्युवाच

श्रुतं च साधनं पुण्यं यक्षिणीनां सुखप्रदम् । कस्मिन् काले प्रकर्तव्यं विधिना केन वा प्रभो ॥९७॥
अत्राधिकारिणः के वा समासेन वदस्व मे । ………………………………… ॥

ईश्वर उवाच

वसन्ते साधयेद्धीमान् हविष्याशी जितेन्द्रियः । सदा ध्यानपरो भूत्वा तद्दर्शनमहोत्सुकः ॥९८॥
उजटे प्रान्तरे वापि कामरूपे विशेषतः । स्थानेष्वेकतमं प्राप्य साधयेत् सुसमाहितः ॥ ९९ ॥
अनेन विधिना साक्षाद्भवन्ति हि न संशयः । देव्याश्च सेवकाः सर्वे परं चात्राधिकारिणः ॥१००॥

इति । ग्रन्थान्तरे—

त्रिपुरान्धगजध्वंसपण्डितस्यास्यपङ्कजात् । करङ्किण्याश्च तन्त्रेऽस्मिन् सिद्धशाबरतन्त्रके ॥ १ ॥
निर्गतं तत्प्रसङ्गेन किञ्चिदुद्दिश्यते मया । विचित्रा विभ्रमा हंसी भीषणी जनरञ्जिनी ॥ २ ॥
विशाला मदना घण्टा कालकण्टी महाभया । माहेन्द्री शंखिनी चान्द्री श्मशानी वटयक्षिणी ॥३॥
मेखला विकला लक्ष्मीर्मानिनी शतपत्रिका । सुलोचना सुशोभाढ्या कपाली च सुवासिनी ॥४॥
नटी कामेश्वरी स्वर्णरेखा च सुरसुन्दरी । मनोहरा प्रमोदानुरागिणी नखकेशिका ॥ ५ ॥
भामिनी पद्मिनी च सुदती च रतिप्रिया । इति षट्त्रिंशदाख्याता यक्षिण्यो वरसिद्धिदाः ॥६॥
करङ्किण्याश्च तन्त्रे तु शम्भुदेवेन भाषिताः । (१) विचित्रे पदमाभाष्य विचित्रेति पदं ततः ॥ ७ ॥
रूपे सिद्धिं कुरुयुगं स्वाहान्तोऽयं महामनुः । लक्षद्वयं जपेन्मन्त्रं मध्वाज्यैः क्षीरमिश्रितैः ॥ ८ ॥
कुण्डे त्र्यस्रे दशांशेन जुहुयात् पूर्णयायुतम् । ततः सिद्धा भवेद् देवी विचित्रा वाञ्छितप्रदा ॥९॥
(२) तारो माया विभ्रमाङ्गरूपे च विभ्रमे पदम् । कुरुयुग्मं तथैह्येहि भगवत्यग्निवल्लभा ॥ १० ॥
विभ्रमाया महामन्त्रः सर्वमन्त्रोत्तमोत्तमः । लक्षद्वयं जपेन्मन्त्रं श्मशाने निर्भयो नरः ॥ ११ ॥

' रमम् ' क पाठः ।

घृताक्तैर्गुग्गुलैर्होमे दशांशेन कृते सति । विभ्रमा तोषमायाति पञ्चपलमानुषैः समैः ॥ १२ ॥
ददाति भोजनं दिव्यं प्रत्यहं परितोषिता । (३) प्रणवो हंसि हंसान्ते जाते कामोऽग्निवल्लभा ॥१३॥
हंस्यास्त्वयं महामन्त्रः सर्वमन्त्रोत्तमोत्तमः । प्रदेशे नगरस्याऽयोर्लक्षसंख्यं जपेच्छुचिः ॥ १४ ॥
पद्मपत्रैर्घृताक्तैश्च कृते होमे दशांशके । प्रयच्छत्यञ्जनं हंसी येन पश्यति भूनिधिम् ॥ १५ ॥
सुखेन तं च गृह्णाति न विघ्नैः परिभूयते । (४) प्रणवं च महानादे भीषणि द्रां ततः परम् ॥ १६ ॥
द्रां स्वाहा भीषणीमन्त्रः सर्वमन्त्रोत्तमोत्तमः । त्रिपथस्थो जपेन्मन्त्रं लक्षसंख्यं दशांशतः ॥ १७ ॥
घृताक्तगुग्गुलैर्होमाद्भीषणी चिन्तितप्रदा । (५) प्रणवं रञ्जनान्ते च रञ्जिकेऽग्निवधूस्तथा ॥ १८ ॥
मन्त्रोऽयं जनरञ्जिन्याः सर्वसौभाग्यदायकः । कदम्बाधो जपेन्मन्त्रं लक्षद्वयमनन्यधीः ॥ १६ ॥
घृताक्तगुग्गुलैर्होमादेषा सौभाग्यदायिनी । (६) तारं सबिन्दुर्झिण्टीशो विशाले द्रां ततः परम् ॥२०॥
द्रींक्लींस्वाहेति मन्त्रोऽयं विशालायाः सुसिद्धिकृत् । चिञ्चावृक्षतले लक्षं मन्त्रमावर्तयेच्छुचिः ॥२१॥
शतपत्रभवैः पुष्पैः सघृतैर्होममाचरेत् । ततः सिद्धा भवेद् देवी विशालाकाशगामिनी ॥ २२ ॥
ददाति मन्त्रिणे तुष्टा रसं दिव्यं रसायनम् । (७) प्रणवं मदने चैव मदनान्ते विडम्बिनि ॥ २३ ॥
मूलीयसङ्गमं देहि देहि श्रीमग्निवल्लभा । लक्षसंख्यं जपेन्मन्त्रं राजद्वारे शुचिः स्थितः ॥ २४ ॥
ससिद्धैर्मालतीपुष्पैः कृते होमे दशांशतः । मदनायक्षिणी सिद्धा गुटिकां संप्रयच्छति ॥ २५ ॥
तया मुखस्थयादृश्यो चिरस्थायी नरो भवेत् । (८) प्रणवं वाग्भवं चैव जगदन्ते प्रजास्विति ॥ २६ ॥
क्षोभयेति पदं चैव ततो भगवतीति च । गम्भीरान्ते स्वरे रे च स्वाहान्तोऽपि महामनुः ॥२७॥
घण्टां च वादयन्मन्त्री जपेन्मन्त्रायुतद्वयम् । ततः क्षोभयते लोकान् घण्टिका च सुसिद्धिदा ॥२८॥
निर्गुण्डीतरुमूले तु स्थित्वा मन्त्रं जपेत् सुधीः । ततो द्वादशसाहस्रं पूर्वोक्तफलदो भवेत् ॥ २६ ॥
(६) तारं सबिन्दुर्झिण्टीशः कालकण्ठि च ठद्वयम् । स्वाहान्तोऽयं महामन्त्रो जपेल्लक्षं जितेन्द्रियः ॥३०॥
मधुराक्तैर्घृतैर्होमे कालकण्ठी प्रसीदति । सैन्याधारास्यवह्नयम्भोगतिस्तम्भकरी भवेत् ॥ ३१ ॥
सततं तां स्मरन् मन्त्री विविधाश्चर्यकारिणी । (१०) प्रणवं मदने चैव मेखले च द्विरुच्चरेत् ॥ ३२ ॥
महाभये च स्वाहान्तो मन्त्रराजसुरद्रुमः । अस्थिमुद्राधरो लक्षं श्मशाने प्रजपेन्मनुम् ॥ ३३ ॥
ततो महाभया सिद्धा यच्छत्यस्य रसायनम् । (११) वाङ्माहेन्द्रि कुरुयुगं मुरुयुग्ममतः परम् ॥३४॥
हंसः स्वाहेति मन्त्रोऽयं माहेन्द्र्याः सर्वसिद्धिदः । शतपत्रवनान्तःस्थो मन्त्री लक्षं जपेन्मनुम् ॥३५॥
क्षीराज्यहोमतो यच्छेद्रससिद्धिं च भूनिधिम् । (१२) तारं च भुवनेशानी शङ्खिन्येह्येहि ठद्वयम् ॥३६॥
(१३) एवं चान्द्री समुद्दिष्टा साधनं पूर्वभाषितम् । .... ॥

" ॐह्रीं शङ्खिनि एहि२ स्वाहा । ॐह्रीं चान्द्रि एहि२ स्वाहा " । पूर्वभाषितं माहेन्द्र्याः प्रोक्तं पुरश्चरणं फलं च मन्त्रद्वयस्य ज्ञातव्यमित्यर्थः । तथा—

(१४) द्रांद्रींद्रैं तु समुच्चार्य श्मशानान्ते च वासिनि । स्वाहा श्मशानवासिन्या मन्त्र एष उदाहृतः ॥३७॥
नग्नो भूत्वा श्मशानस्थो लक्षमावर्तयेन्मनुम् । श्मशानवासिनी तस्मै पटं तुष्टा प्रदास्यति ॥३८॥

तेन प्राकृतगात्रस्तु अदृश्यो भवति क्षणात् । देववत् पश्यति क्षिप्रं त्रैलोक्यं सचराचरम् ॥३९॥
निधिं पश्यति गृह्णाति न विघ्नैः परिभूयते । (१५) प्रणवं वटयक्ष्यन्ते णिलासिनि सरद्वयम् ॥४०॥
प्रिया मे भव शब्दान्ते ह्रिया मे भव ठद्वयम् । मन्त्रो वै वटयक्षिण्याः सर्वसिद्धिप्रदायकः ॥४१॥
सरस्तीरे जपेदर्धलक्षं मन्त्रं तु साधकः । घृताक्तगुग्गुलैर्होमाद् देवी सौभाग्यदा भवेत् ॥ ४२ ॥
(१६) तारं द्रां मदनान्ते च मेखले ठद्वयं ततः । स्वाहान्तो मेखलायास्तु मन्त्रः सर्वार्थसाधकः ॥४३॥
मधुवृक्षतले मन्त्रं चतुर्दशदिनावधि । प्रजपेन्मेखला तुष्टा ददात्यञ्जनमुत्तमम् ॥ ४४ ॥
[१७] प्रणवं विकले वाणीं मायां श्रीकामराजकम् । स्वाहान्तो विकलायास्तु मन्त्रः सद्भिरुदीरितः ।४५।
गुहान्तःस्थो धरे मासत्रयं मन्त्रं जपेन्नरः । ततः सिद्धा भवेद् देवि विकला वाञ्छितप्रदा ॥४६॥
धरे पर्वते ।
[१८] प्रणवं वाग्भवं लक्ष्मि कमलान्ते च धारिणि । ह्रांसःस्वाहेति मन्त्रोऽयं लक्ष्मीयक्ष्याः सुसिद्धिदः ४७
स्वगृहस्थोऽर्चयेद्रक्तकरवीरप्रसूनकैः । लक्षमावर्तयेन्मन्त्रं दूर्वाज्याभ्यां दशांशतः ॥ ४८ ॥
होमे कृते भवेत् सिद्धा लक्ष्मीर्नाम्नास्य यक्षिणी । रसं रसायनं दिव्यं निधानं संप्रयच्छति ॥ ४९ ॥
[१९] तारं वाङ्मानिनि द्रां च एहियुग्मं च सुन्दरि । हसद्वयं समीहं मे सङ्गमान्ते य ईरितः ॥ ५० ॥
स्वाहान्तोऽयं महामन्त्रो मानिन्याः सर्वसिद्धिदः । लक्षमावर्तयेन्मन्त्रं त्रिपथस्थो जितेन्द्रियः ॥५१॥
होमे बिल्वप्रसूनैश्च सितागन्धान्वितैः कृते । मानिनी जायते तुष्टा दिव्यं खड्गं प्रयच्छति ॥५२॥
तत्प्रभावेन लोकेऽस्मिन्नखण्डं राज्यमाप्नुयात् । (२०) प्रणवं द्रां शतान्ते च पत्रिका द्रां ततः परम् ।५३।
द्रींह्रींस्वाहेति मन्त्रोऽयं सर्वसिद्धिप्रदायकः । महाव्रतधरो मन्त्री कपालौदनभोजनः ॥ ५४ ॥
लक्षद्वयजपस्यान्ते कपालं लभते मुनिः । आकाशगमनं दूरश्रवणं दूरवर्तनम् ॥ ५५ ॥
दूरदर्शनमित्यादि साधकाय प्रयच्छति । (२१) प्रणवं ब्लूं सुलोचान्ते ने सिद्धिं देहि ठद्वयम् ॥५६॥
सुलोचनाया मन्त्रोऽयं साधितः सिद्धिदो नृणाम् । नदीतीरस्थितो लक्षत्रयं मन्त्री जपेन्मनुम् ॥५७॥
घृतहोमे दशांशेन कृते देवी प्रसीदति । ददाति पादुकायुग्मं यदारूढो भुवस्तले ॥ ५८ ॥
मनःपवनवेगेन याति चायाति योगवित् । [२२] प्रणवं चाशोकपदं पल्लवाकारके ततः ॥ ५९ ॥
कुरु मे शोभनं श्रींक्तं स्वाहा मन्त्र उदाहृतः । पुण्याशोकतलं गत्वा चन्दनेन सुमण्डलम् ॥ ६० ॥
कृत्वा देवीं समभ्यर्च्य धूपं दत्त्वा सहस्रकम् । मन्त्रमावर्तयेन्मासं नक्तभोजी नरस्ततः ॥ ६१ ॥
रात्रौ पूजां शुभां कृत्वा जपेन्मन्त्रं निशार्धतः । नदीतीरेऽथवा मन्त्री चतुर्दशदिनं जपेत् ॥६२॥
ततः सिद्धा भवेद् देवी शोभना शुभदायिनी । [२३] प्रणवं वाग्भवं चैव ततश्चैव कपालिनि ॥६३॥
पञ्चबाणान् समुद्धृत्य शक्तिकूटं समुद्धरेत् । अस्त्रं स्वाहेति मन्त्रोऽयं कपालिन्याः समीरितः ॥६४॥
कुङ्कुमेन समालिख्य भूर्जे देवीं सलक्षणाम् । प्रतिपत्तिथिमारभ्य पुष्पदीपादिकार्चनाम् ॥ ६५ ॥
कृत्वा समाहितो मन्त्रं त्रिसंध्यं परिवर्तयेत् । माससेकं ततः पूजां कृत्वा मन्त्रं पुनर्जपेत् ॥ ६६ ॥

अर्धरात्रे तथा देवी वाञ्छितार्थं प्रयच्छति । .... ॥

सुवासिनी नटी कामेश्वरी स्वर्णरेखाः प्रागेवोक्ताः । तथा—

(२८) प्रणवं भुवनेशीं च कुरुयुग्मं ततः परम् । आगच्छ युगलं चैव ततो वै सुरसुन्दरि ॥६७॥
स्वाहान्तोऽयं महामन्त्रः सर्वसिद्धिप्रदायकः । चतुष्पथे स्थितो लक्षं सपादं प्रजपेन्मनुम् ॥ ६८ ॥
लाजादिकुसुमैर्होमे कृते देवी प्रसीदति । (२९) प्रणवं भुवनेशीं च सर्वान्ते कामदे पदम् ॥६९॥
मनोहरे ततः स्वाहा मन्त्रराजो नमो नमः । नदीतीरे शुभे देशे चन्दनेन सुमण्डलम् ॥ ७० ॥
विधाय पूजयेद् देवीं साधकोऽथ मनोहरम् । मन्त्रायुतं जपेन्मन्त्री प्रत्यहं दिनसप्तकम् ॥ ७१ ॥
आदायातिप्रसन्नास्मै दीनाराणां शतं शतम् । ददाति प्रत्यहं देवी व्ययं कुर्याद् दिने दिने ॥७२॥
तद् व्ययाभावतो देवी नो ददात्यतिकुप्यति । (३०) प्रणवं भुवनेशीं च प्रमोदायै च ठद्वयम् ॥७३॥
प्रमोदाया महामन्त्रः सर्वसिद्धिप्रदायकः । अर्धरात्रे समुत्थाय सहस्रं प्रजपेन्मनुम् ॥७४॥
मासमेकं ततो देवी निधिं दर्शयति ध्रुवम् । (३१) प्रणवं भुवनेशीं च कामं ब्लूं च ततः परम् ॥ ७५ ॥
चन्द्ररेखे पदं चैवागच्छयुग्मं च ठद्वयम् । मन्त्रोऽयमनुरागिण्याः प्रोक्तः सर्वार्थसाधकः ॥७६॥
वटमूले पुनर्गत्वा कृष्णाष्टम्यां समाहितः । मण्डलं कारयेत् तत्र अष्टपत्रं सुशोभितम् ॥७७॥
पश्चात् प्रपूजयेद् देवीं गन्धपुष्पाक्षतादिभिः । बलिं च दापयेत् पश्चाद् दिग्विदिक्षु प्रयत्नतः ॥७८॥
अर्धरात्रे पुरःप्राप्तिः सिद्धिर्भवति तत्क्षणात् । वरं ददामि वरय किं कार्यं साधकोत्तम ॥७९॥
साधकेन तु वक्तव्यमस्माकं चेटिके भुवि । रसं रसायनं दिव्यमजरामरतां दिश ॥ ८० ॥
अव्याहतगतिं देवि भुवनेषु सदैव हि । इष्टसिद्धिं च मे देहि जीवनं ब्रह्मणा सह ॥ ८१ ॥
साधकाय तथा दत्त्वा सा गच्छेन्निजमन्दिरे । (३२) प्रणवं भुवनेशी चागच्छान्ते नखकेशिनि[१] ॥८२॥
स्वाहान्तोऽयं महामन्त्रः सर्वमन्त्रोत्तमोत्तमः । (३३–३५) अस्मिन्नेव महामन्त्रे भामिनीति पयस्विनि ॥८३॥
सुदतीति च संबोध्य मन्त्रत्रयमुदाहृतम् । एतासां साधनं सर्वं पद्मिनीवत् समाचरेत् ॥ ८४ ॥
(३६) रतिप्रियाया वक्ष्यामि साधनं भुवि दुर्लभम् । यस्य विज्ञानमात्रेण दारिद्र्यान्नाभिभूयते ॥८५ ॥

इति । करङ्किणीतन्त्रे—

प्रणम्य शिरसा देवी बभाषे सर्ववित् प्रभो । येन कल्पेन दारिद्र्यं विनश्यति च तद्वद ॥ १ ॥
श्रुत्वा गौरीवचः शंभुः स्मितवाक् शुभवीक्षणः[२] । शृणु त्वं देवदेवेशि दारिद्र्यस्य विनाशनम् ॥२ ॥
पुरा विश्वसृजा प्रोक्ता कुबेराय महात्मने । विद्या दारिद्र्यसंहर्त्री यक्षिणी पापखण्डिनी ॥ ३ ॥
तेन तां तु समादाय मासमाराधिता सुरी । तस्मान्निधिवराणां तु नायको निश्चितोऽभवत् ॥ ४ ॥
निर्धनेन महीपेन विद्या सा ब्रह्मणो मुखात् । श्रुत्वा कुबेरवक्त्रेण सोऽभवत् परमेश्वरः ॥ ५ ॥
तच्छ्रुत्वा गिरिजा देवी पुनः प्राह च शङ्करम् । कृपा ते विद्यते चित्ते तदा तां मां प्रबोधय ॥ ६ ॥

---

१ 'केशिके' ख. पाठः । २ 'चारुशुभाननः' ख. पाठः ।

श्रुत्वा पुनश्च पार्वत्या वाक्यमेवं प्रहस्य च । शंभुः प्राह न जानासि भवत्या मूर्तिरेव सा ॥७॥
यां स्मृत्वा याति रङ्कोऽपि भूपालत्वं न संशयः । विद्याधरत्वमाप्नोति किंपुनः बहुभाषितैः ॥८॥
याति लक्षेश्वरत्वं च तद्भक्तो देवि सर्वथा । तद्विद्याराधको लोके यस्मिन् रङ्कोऽपि भाषते ॥ ९ ॥
भव त्वं वित्तवानेवं सोऽपि लक्षेश्वरो भवेत् । वर्षेणापि हि यो मन्त्रं स्मरेद्बहुधनेश्वरः ॥१०॥
नोपसर्पति दारिद्र्यं तार्क्ष्यं भोगिकुलं यथा । अस्य मन्त्रस्य चोद्धारं प्रवक्ष्ये शृणु पार्वति ॥११॥
यस्यैव ज्ञानमात्रेण महादारिद्र्यनाशनम् । भतुरीयं बिन्दुयुतं लज्जाबीजमनन्तरम् ॥ १२ ॥
लक्ष्मीबीजं ततः प्रोक्त्वा संबोध्य च रतिप्रियाम् । वह्निजायान्वितो मन्त्रः सर्वमन्त्रोत्तमोत्तमः ॥ १३ ॥

लज्जाबीजं ह्रीं, लक्ष्मीबीजं श्रीं, संबोध्य च रतिप्रियां रतिप्रिये, वह्निजाया स्वाहाकारः । तथा—

नाङ्गन्यासकरन्यासौ न च्छन्दो नास्य देवता । ध्यानमस्याः प्रवक्ष्यामि शृणु त्वं शैलसंभवे ॥१४॥

हेमप्राकारमध्ये सुरविटपितले हेमपीठाधिरूढा
यक्षी बाला विसर्पत्परिमलबहुलोद्भासिधम्मिल्लभारा ।
पीनोत्तुङ्गस्तनाढ्या कुवलयनयना रक्तवर्णा कराग्रे-
र्भ्राम्यद्रक्तोत्पला भानवरविवसना रक्तभूषाङ्गरागा ॥ १५ ॥

इति ध्यानं विधातव्यं चन्दनेनानुलेपिते । ताम्रपात्रे विधातव्यं मण्डलं सुमनोहरम् ॥ १६ ॥
तत्र पूजा प्रकर्तव्या देव्या एवं मनीषिणा । कुबेरस्य मतेनास्याः पूजैव क्रियते सदा ॥ १७ ॥

अथास्य प्रयोगः— तत्र प्राग्वन्मातृकान्यासान्तं विधाय मूलेन प्राणानायम्य, देवीं ध्यात्वा मानसपूजां विधाय, प्राग्वदर्घ्यादिस्थापनाद्यात्मपूजान्ते चन्दनानुलिप्ते ताम्रादिपात्रे चतुरस्रवेष्टितं वृत्तं मण्डलं कृत्वा, तत्र देवीमावाह्यावाहनादिपरमीकरणान्तं तत्तन्मुद्रा विधाय, आसनादिषोडशोपचारैः संपूज्य दुग्धदधिखण्डपायसशर्करानैवेद्यं दत्वा ताम्बूलं समर्प्य, मूलमन्त्रं यथाशक्ति जपित्वा, जपं देव्या वामहस्ते समर्प्य, प्रदक्षिणनमस्कारैः परितोष्य विसृजेत् । तथा—

सहस्रं सप्ततिस्तावत् पुरश्चरणमिष्यते । तथा घृतेन खण्डेन मधुना च दशांशकम् ॥ १८ ॥
होमोऽपि च विधातव्योऽमुना दारिद्र्यमुक्तये । रात्रौ च जप्यते चाष्टसहस्रं सप्तवासरान् ॥ १९ ॥
भुक्ते वाप्यथवाभुक्ते पायसान्नं प्रदापयेत् । एतेनापि च सिद्धिः स्यात् पुरश्चर्याधिका भवेत् ॥ २० ॥
बहु किं कथ्यते देवि निशायां जप्यते सदा । शतं वा दशकृत्वो वा सकृद्वापि च किं पुनः ॥ २१ ॥
न भवेत् तस्य दारिद्र्यमभिजानीहि पार्वति । चन्द्रसूर्यग्रहे वापि जप्या दारिद्र्यमुक्तये ॥ २२ ॥
वित्तं दृष्ट्वान्यलोकस्य जपेदष्टशतं मनुम् । तत्कामाय ददात्येव सदैव तद्विधाय च ॥ २३ ॥

अष्टशतमष्टोत्तरशतमित्यर्थः । तद्विधाय तादृशाय दरिद्रायेति यावत् ।

यद्ययं जप्यते मन्त्रः श्वेतपुष्पैश्च पूजयेत् । दरिद्राय स्वयं दत्ते गृहमानीय हेम च ॥ २४ ॥
येनासौ जप्यते मन्त्रः सदा भक्तिपुरःसरम् । तस्य पुत्रश्च पौत्रश्च प्रपौत्रश्चापि तत्सुतः ॥ २५ ॥
दारिद्र्याभिभवं याति न कदाचिन्न संशयः । स्वयं प्राहेति सा यक्षी यो मां स्मरति नित्यशः ॥२६॥

तस्य दारिद्र्यशमनं दासीवत् करवाण्यहम् । .... ॥

इति । धनदायक्षिणीविधिः सिद्धशावरतन्त्रे—

लपूर्वं बिन्दुसंयुक्तं लक्ष्मीप्रणवमेव च । मायाबीजं समुद्धृत्य संबोध्य च रतिप्रियाम् ॥ १ ॥

वह्निजायावधिः प्रोक्तो मन्त्रराजोत्तमोत्तमः । .... ॥

लक्ष्मीप्रणवं श्रीबीजम् । कुबेरानुमतोऽयं मन्त्रः । अस्य पूजाप्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि कुबेराय ऋषये नमः । मुखे पङ्क्तिच्छन्दसे नमः । हृदि धनदायै देवतायै नमः, इति विन्यस्य ममाभीष्टार्थे विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा "ह्रां हृदयाय नमः" इत्यादिना करषडङ्गन्यासं विधाय ध्यायेत् ।

कुङ्कुमोदरगर्भाभां किञ्चिद्यौवनशालिनीम् । मृणालकोमलभुजां केयूराङ्गदभूषिताम् ॥ २ ॥

कराभ्यां भ्राम्यत्कह्लारां रक्तवस्त्राङ्गरागिणीम् । हेमप्राकारमध्यस्थां रत्नसिंहासनोपरि ॥ ३ ॥

ध्यायेत् कल्पतरोर्मूले देवीं तां धनदायिकाम् । .... ।

एवं ध्यात्वा मानसोपचारैः संपूजयेत् । अस्या यन्त्रम्—

नवयोन्यात्मकं चक्रं विलिखेत् कर्णिकोपरि । दिग्दलं पद्ममालिख्य चतुरस्रं ततो बहिः ॥ ४ ॥

कोणेषु वज्रान् संलिख्य मध्ये बीजं समुद्धरेत् । .... ॥

ततोऽर्घ्यस्थापनम्— फडिति पात्रं प्रक्षाल्य, नमः इत्यापूर्य, ततः प्रणवेन गन्धपुष्पं निक्षिप्य, तीर्थमावाह्य धेनुमुद्रां प्रदर्श्य, तेनोदकेनात्मानं पूजोपकरणं चाभ्युक्ष्याधारशक्त्यादिज्ञानात्मान्तं पीठं संपूज्य 'पद्माय नमः' इति समस्तं संपूज्य पुनर्ध्यात्वा बाह्यपञ्चोपचारैः पूजयेत् । ततो योनिमुद्रां प्रदर्श्याङ्गानि केसरेषु मध्ये दिक्षु च 'श्रां हृदयाय नमः' इत्यादिना षडङ्गानि पूजयेत् । ततो दलेषु ॐ श्रियै नमः । एवं लक्ष्म्यै०, परमायै०, पद्मनेत्रायै०, पद्मालयायै०, रमायै०, हरिप्रियायै०, तारायै०, कमलायै०, अब्जायै नमः । इति संपूज्य, पुनर्मध्ये देवीं संपूज्य धूपदीपादिकं सर्वं प्राग्वत् समर्प्य यथाशक्ति जपित्वा जपं समर्प्य क्षमस्वेति विसर्जयेत् । अस्य पुरश्चरणं लक्षजपः । तथा—

प्रजपेदक्षसूत्रेण रत्नादिककृतेन तु । लक्षजप्ये मन्त्रसिद्धिः पुरश्चर्यां समाचरेत् ॥ ५ ॥

विनियोगान्यथा कुर्यात् साधकः स्वमनोरथान् । रात्रौ च जप्यते साष्टसहस्रं सप्तवासरान् ॥ ६ ॥

एतेनैव सुसिद्धः स्यात् पुरश्चर्यादिको विधिः । किमिहासुलभं देवि साधयेद्यदि मानवः ॥ ७ ॥

भुक्त्वा वाप्यथवाभुक्त्वा पायसान्नं प्रदापयेत् । दशक्लोऽथवा शौचमकृत्वा च कुचैलताम् ॥ ८ ॥

यः स्मरेद् देवि विद्यां तां दारिद्र्यैर्नाभिभूयते । कामदेवं यजेत् पार्श्वे देव्याः प्रत्यहमादरात् ॥ ९ ॥

तेन प्रीता महादेवी वाञ्छितार्थं प्रयच्छति । पूजान्ते च समायाति रात्रौ देवी धनेश्वरी ॥ १० ॥

सर्वालङ्कारमुत्सृज्य दत्त्वा याति निजालयम् । धनं च विपुलं दत्त्वा साधकस्य मनोरथान् ॥ ११ ॥

पूजयित्वा महेशानि वशगा जायते शुभा । यद्वा भक्त्या महादेवि चन्दनेनानुलेपनम् ॥ १२ ॥

दातव्यं सर्वदा तस्यै नित्यं दारिद्र्यशान्तये । यक्षिणी स्वयमाहेति यो मां स्मरति मानवः ॥ १३ ॥

तस्य दारिद्र्यनिर्नाशं दासीवत् करवाण्यहम् । सहस्रसप्ततिर्यावत् पुरश्चरणमिष्यते ॥ १४ ॥

घृतेन खण्डेन तथा मधुना च दशांशतः । होमोऽपि च विधातव्यः क्षणाद् दारिद्र्यशान्तये ॥१५॥
पूजा कार्या महादेव्याश्चन्दनेनानुलेपिते । ताम्रपात्रे तथा कार्यं मण्डलं सुमनोहरम् ॥ १६ ॥
तत्र पूजा विधातव्या देव्या एवं मनीषिणा । कुतो दारिद्र्यशङ्कास्य स हि कोटीश्वरो नरः ।१७।
नाङ्गन्यासकरन्यासौ नाङ्गं चैवास्य देवता । कुबेरस्य मतेनास्याः पूजापि क्रियते तथा ॥ १८ ॥

इति धनदापरिच्छेदः ॥ अथ यक्षिणीभेदाः । तत्रादौ मधुमती—

पाशं मायामङ्कुशं च कामराजं च कूर्चकम् । तारमग्निप्रियान्तोऽयं वसुवर्णः प्रकीर्तितः ॥ १ ॥

“ आंह्रींक्रोंक्लींहूंओंस्वाहा ” ॥

मधुच्छन्द ऋषिस्त्रिष्टुप् छन्दो मधुमतीति च । मुन्याद्याः पञ्चभिर्बीजैः पञ्चाङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥ २ ॥
ओं स्वाहेत्यस्य मन्त्रः स्याद् देवीं ध्यायेत् समाहितः । मणिकाञ्चनपीठस्थां सुपर्वगणसेविताम् ॥३॥
दोर्भ्यां नीलाम्बुजयुगं दधानां विशदप्रभाम् । चारुस्मितमुखाम्भोजां देवीं मधुमतीं स्मरेत् ॥४॥
अष्टलक्षं जपित्वान्ते जुहुयात् तद्दशांशतः । बिल्वपत्रैर्घृताक्तैश्च ततो विप्रान् समर्चयेत् ॥ ५ ॥
यजेज्जयादिके पीठे नवशक्तिसमन्विते । केसरेषु षडङ्गानि वसुपत्रेषु शक्तयः ॥ ६ ॥
निद्रा छाया क्षमा तृष्णा कान्तिरार्या श्रुतिः स्मृतिः । भूपुरे लोकपालांश्च तदस्त्राणि च तद्बहिः ।७।
एवं देवीं पूजयितुस्तस्य श्रीः सर्वतोमुखी । भूपतीन् रक्तकमलैस्ताम्बूलैर्योषितो हुतैः ॥ ८ ॥
वशयेत् पायसैर्भोगान् प्राप्नोति विपुलान् नरः । मधुमत्याः परो मन्त्रो भौतिको बिन्दुना युतः ॥९॥

बिन्दुना युतो भौतिकः ऐं इति ।

ध्यायेत् कुमारिकां देवीं पूर्ववद्यजनादिकम् । अर्धकोटिजपादेव नानाविद्यानिधिर्भवेत् ॥ १० ॥
माया प्रमदे स्वाहेति षडर्णो मनुरीरिता । ऋषिः शक्तिः स्मृतं छन्दो गायत्रं प्रमदाह्वया ॥११॥
देवता षड्दीर्घयुग्लज्जाबीजेनाङ्गक्रिया मता । सुवर्णाभरणैर्युक्तां कराभ्यां च वराभये ॥ १२ ॥
दधानां मघवाद्यैश्च सेवितां सिद्धकिन्नरैः । सुवर्णवर्णां प्रमदां भावयेत् साधकोत्तमः ॥ १३ ॥
रसलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं घृतैर्हुनेत् । अङ्गदिक्पालवज्राद्यैस्त्रिभिरावरणैर्यजेत् ॥ १४ ॥
ततो वने विविक्ते तु अयुतं नियतो हुनेत् । पायसान्नेन जुहुयात् तद्दशांशं ततः स्वपेत्[१] ॥ १५ ॥
एकविंशं दिनं यावदेवमाचरतो निशि । आगत्य देवी साभीष्टं ददात्येव न संशयः ॥ १६ ॥
प्रमदेतिपदं हित्वा प्रमोदे पदमुद्धरेत् । प्रमोदाया महामन्त्रो वाञ्छितार्थप्रदायकः ॥ १७ ॥
प्राग्वदृष्यादिपूजा स्यात् पूर्वसेवा च पूर्ववत् । कृत्वा सरित्तटे विद्वान् मण्डलं चन्दनेन च ॥ १८ ॥
जपो होमश्च कर्तव्यः प्रमोदां पश्यति ध्रुवम् । तारो ह्रिलिद्वयं वन्दीदेव्यै हृच्छिववर्णकः ॥१९॥
भैरवोऽस्य ऋषिः प्रोक्तस्त्रिष्टुप् छन्दश्च[२] देवता । वन्दीदेवी समुद्दिष्टा ह्येकेन हृदुदीरितम् ॥ २० ॥
ततो द्विशः षडङ्गानि कृत्वा ध्यायेत् परां शिवाम् । नीलजीमूतसङ्काशां रत्नसिंहासनस्थिताम् ॥२१॥

१ ‘न च्छन्दो नास्य’ ख. पाठः । २ ‘स्वयं’ ख. पाठः ।

वराभये कराभ्यां च दधतीं पानपात्रकम् । सेवितां सुरकन्याभिर्भजे वन्दीं भवच्छिदे ॥ २२ ॥
लक्षद्वयं जपित्वान्ते पायसेन ससर्पिषा । तद्दशांशं हुनेत् पीठे प्राक्प्रोक्ते पूजयेच्छिवाम् ॥२३॥
कर्णिकायां षडङ्गानि शक्तीः पत्रेषु संयजेत् । काली तारा भगवती कुब्जाख्या शीतलापि च ॥२४॥
त्रिपुरा मातृका लक्ष्मीर्लोकेशानायुधैः सह । एवमाराधिता वन्दी साधकाय समीहितम् ॥ २५ ॥
दद्यात् त्रिसप्तदिवसमयुतं प्रत्यहं जपेत् । गणेशं पूजयित्वादौ नियमेन समन्वितः ॥ २६ ॥
ततः कारागृहान्मुक्तिमेवं कुर्याद्विचक्षणः । अपूपे चतुरस्रान्तष्ठकारे साध्यनामकम् ॥ २७ ॥
घृतेन विलिखेन्मायां दिक्षु संलिख्य तत्परम् । अष्टादशार्णमन्त्रेण चतुरस्रं प्रवेष्टयेत् ॥ २८ ॥
तारत्रयं वन्द्यमुष्य बन्धान्मोक्षं कुरुद्वयम् । स्वाहान्तेन ततो वन्द्यां स्थिताय तमपूपकम् ॥ २९ ॥
दद्यात् स भक्षयित्वा तु वन्दीमुक्तो भवेन्नरः ॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायाचार्यवर्यभगवत्पूज्यपादश्रीगोविन्दाचार्यशिष्य—श्रीभगवच्छङ्कराचार्य-
शिष्य—श्रीविष्णुशर्माचार्यशिष्य—श्रीप्रगल्भाचार्यशिष्य—श्रीविद्यारण्ययतिविरचिते
श्रीविद्यार्णवाख्ये तन्त्रे पञ्चविंशः श्वासः ॥ २५ ॥

अथ

षड्विंशः श्वासः ।

अथ यक्षिणीमन्त्राः । सिद्धशावरतन्त्रे—

अथ वक्ष्ये महादेवि समस्ताभीष्टसिद्धिदाम् । महाविद्यां महागोप्यां संप्रीत्या वटयक्षिणीम् ॥१॥
एह्येहि यक्षियुगलं महायक्षिपदं ततः । वटवृक्षनिवासन्ते नि-शीघ्रं मे च सर्वं च ॥ २ ॥
सौख्यं कुरुयुगं स्वाहा मन्त्रो द्वात्रिंशदर्णकः । ऋषिः स्याद्विश्रवाश्छन्दोऽनुष्टुप् स्याद् देवता तथा ॥३॥
यक्षिणी वटपूर्वा च वह्न्यब्ध्यब्धिवस्वनिमतैः । मुन्यङ्गैश्च षडङ्गानि कुर्यान्मूलाणुवर्णकैः ॥ ४ ॥
मूर्ध्नि नेत्रद्वये वक्त्रे नासाकर्णासयुग्मतः । कुचयोः पार्श्वयोश्चैव हृदि नाभौ तथोदरे ॥ ५ ॥
कट्यूरुनाभिजङ्घासु जान्वोश्च मणिबन्धयोः । करयोर्मस्तके न्यसेन्मन्त्रवर्णान् विशालधीः ॥ ६ ॥
रक्तमाल्याम्बरधरां रक्तगन्धानुलेपनाम् । रक्तभूषणभूषाङ्गीं नीलतोयदसंनिभाम् ॥ ७ ॥
नागवल्लीदलयुतलताक्रमुकमञ्जरीम् । दधानां मृगनेत्रां च संस्मरेद्वटयक्षिणीम् ॥ ८ ॥
लक्षयुग्मं वटाधस्ताज्जपेद् बन्धूकसंभवैः । कुसुमैस्तद्दशांशेन जुहुयान्मन्त्रसिद्धये ॥ ९ ॥
शाक्ते पीठे यजेद् देवीं प्रोच्यन्ते पीठशक्तयः- । कामदा मानदा रक्ता मधुरा मधुरानना ॥१०॥
नर्मदा भोगदा[1] नन्दा प्राणदा पीठशक्तयः । मनोहराय यक्षिण्या योगपीठाय हृन्मनुः ॥ ११ ॥
कर्णिकायां षडङ्गानि पत्रेष्वष्टसु शक्तयः । सुनन्दा चण्डिका[2] हासा सुलापा मदविह्वला ॥१२॥
आमोदा च प्रमोदा च सुखदा[3]ष्टौ च सिद्धयः । चतुरस्रे लोकपालान् वज्राद्यायुधसंयुतान् ।१३।
विविक्ते विपिने गत्वा न्यग्रोधाधस्तले जपेत् । सहस्रं प्रत्यहं मन्त्री सप्तमे दिवसे तथा ॥ १४ ॥
मण्डलं चन्दनैः कृत्वा घृतदीपं प्रकाशयेत् । तन्मण्डले यजेद् देवीं नियतो वटयक्षिणीम् ।१५।
आनिशीथं तदग्रे तु प्रजपेन्मन्त्रनायकम् । मञ्जीरशब्दं गीतं च श्रुत्वा निर्भयतो जपेत् ॥१६॥
देवी प्रत्यक्षतां याति तदा वै सुरतार्थिनी । तत्कामपूरणेनास्मै दद्याद्वाञ्छितमुत्तमम् ॥ १७ ॥
तदारभ्य च भार्यावत् साधकस्यानुतिष्ठति । रमाद्वयं यक्षिणी हंत्रयं स्वाहा महामनुः ॥ १८ ॥

"श्रींश्रीं यक्षिणि हंहंहं स्वाहा ।"

दशाक्षरो मुनिः प्राग्वत् पंक्तिश्छन्द उदाहृतम् । यक्षिणी देवता प्रोक्ता ह्येकैकत्रित्रियुग्मतः ॥१९॥
सर्वरङ्गक्रिया प्रोक्ता ध्यायेच्चम्पककानने । सिंहासने समासीनां स्वर्णरत्नविभूषणाम् ॥ २० ॥
रक्ताम्बरधरां रक्तामप्सरोगणसेविताम् । ध्यात्वैवं प्रजपेल्लक्षं जपापुष्पैर्दशांशतः ॥ २१ ॥

---

१ 'नन्दा' ख. पाठः । २ 'चान्द्रिका' श्र. पाठः । ३ 'वसुदा' ख. पाठः ।

हुनेत् पूर्वोदिते पीठे यजेत् सर्वेष्टदा भवेत् । प्रणवं क्रोधियुक् सेन्दुमनुग्रहमुदीरयेत् ॥ २२ ॥
मदनान्ते मेखले स्यान्नमःस्वाहान्तको मनुः । रव्यर्णोऽस्याः समर्चादि प्राक्प्रोक्तविधिना चरेत् ॥२३॥
" ओं क्रौं[1] मदनमेखले नमः स्वाहा "
मधूकतरुमूले तु चतुर्दशदिनावधि । अयुतं प्रत्यहं जप्यात् सहस्रं जुहुयात् सुधीः ॥ २४ ॥
मधुराक्तैर्मधूकोत्थपुष्पैस्तत्काष्ठदीपिते । वह्नौ तुष्टाञ्जनं यच्छेद्येन पश्यति भूनिधिम् ॥ २५ ॥
तारं वाग्भवमुद्धृत्य विशाले भुवनेश्वरी । श्रीः कामः स्वाहया युक्तो मन्त्रः प्रोक्तो दशाक्षरः ॥२६॥
प्राग्वन्मुन्यादिकं ज्ञेयं चिञ्चावृक्षतले शुचिः । जपेल्लक्षं दशांशेन शतपत्रैर्हुनेत् ततः ॥ २७ ॥
विशाला यक्षिणी तुष्टा साधकाय रसायनम् । प्रयच्छेद्येन दीर्घायुराप्नुयात् साधकोत्तमः ॥२८ ॥
इति यक्षिणीप्रकरणम् ॥ अथ मातङ्गीप्रकरणम् । उत्तरतन्त्रे—
राजमातङ्गिनीमन्त्रं प्रवक्ष्यामि यथाविधि । यत्पादद्वन्द्वसरसीरुहसंस्मृतितो नरः ॥ १ ॥
लभते मुक्तिमतुलां दुष्प्रापां सिद्धिसञ्चयैः । येन चाकर्षणं साध्यवशीकारो यतो भवेत् ॥ २ ॥
येन वाञ्छितमाप्नोति यशस्वी नियतं भवेत् । दुरितौघप्रविध्वंसः सौभाग्याप्तिश्च निश्चिता ॥ ३ ॥
सेवितं सन्ततिकरं (न स्यात्) निगडबन्धनम् । समस्तेषु च शास्त्रेषु पाण्डित्यमधिकं भवेत् ।४।
विशिष्टशिष्टगम्भीरपदविन्यासकोमले । ललिते च कवित्वेऽसौ प्रगल्भः सुतरां भवेत् ॥ ५ ॥
सङ्गीते सर्वविद्यासु चात्यन्तं निपुणो भवेत् । मन्दिरे तस्य कमला साध्वनश्वरविभ्रमा ॥ ६ ॥
निरन्तरं च वसति नात्र कार्या विचारणा । किमत्र बहुनोक्तेन वचसां पतिरेव सः ॥ ७ ॥
कान्त्या रतिपतिर्लक्ष्म्या कमलापतिरप्यसौ । द्वादशो दण्डियुग् व्योम वह्निदण्डित्रिमूर्तियुक् ॥८॥
तादृग्रूपं भवेदस्थि सद्यो बिन्दुयुतं च हृत् । भत्योर्मध्ये गवार्णौ स्तो विबिन्दुः कमला विषम् ॥९॥
कान्तियुक् कामिका बिन्दुयुता कान्च तृतीयकम् । शिवयुक् श्वरिशब्दान्ते भृगुरग्निश्च केवलः ॥१०॥
अम्बु द्वितीयवर्गस्य मध्यस्थं च तपञ्चमम् । विषं नो व्योमा वह्निदृक् सर्वान्ते सु च कात्परम् ॥११॥
राजिसर्वमुखं प्रोक्ता सबिन्दुर्वह्निरीरितः । जिन्यन्ते प्रवदेत् सर्वं वशंकर्योस्तु मध्यतः ॥ १२ ॥
राज स्त्रीपुरुषं दुष्टमृगं सत्त्वं चतुर्षु च । स्थानेषु सर्वलोकान्ते विषं तत्कर्णयुक् च कम् ॥ १३ ॥
आदित्यः शिवयुग्—नीरं तदन्तं कान्तियुग् रविः । दीर्घा मरुच्च भृग्वम्बा व्योम कान्तियुतं मनुः ।१४।
अष्टाशीत्यक्षरः प्रोक्तः सर्वकामसमृद्धिदः । रक्षार्थं सर्वलोकानामायुरारोग्यवर्धनः ॥ १५ ॥
शान्तिके पौष्टिके चैव वृद्धिसिद्धिकरः प्रिये[2] । अपमृत्युजयः श्रीदो ह्यपस्मारक्षयङ्करः ॥ १६ ॥
सर्वज्वरांश्च शूलानि शक्तो नाशयितुं क्षणात् । राजद्वारे विशेषेण संग्रामे रिपुसङ्कटे ॥ १७ ॥
अग्निचोरनिपातेषु सर्वग्रहनिवारणे । राक्षसेषु पिशाचेषु गन्धर्वेषूरगेषु च ॥ १८ ॥
नदीप्रतरणे दुर्गे संग्रामे प्राणसंशये । असौ मन्त्रः प्रयुक्तः स्यादेतत्सर्वनिवारणः ॥ १९ ॥

१ 'क्रौं' इति ख. पाठः। २ 'परा' ख. पाठः।

स्त्रीणां सौभाग्यहीनानामपुत्राणां विशेषतः । अपुष्पा यानपत्या या सदा पुष्पवती च या ॥ २० ॥
पतिद्वेष्या च या नारी दुष्टा श्वश्रूजनं प्रति । या वन्ध्या मृतपुत्रा च निद्रालस्यमहाभयैः ॥२१॥
इत्येवमादिदोषैश्च दुष्टानां योषितामयम् । शङ्करस्तद्दोषहरणे स्मरणादेव निश्चितम् ॥ २२ ॥
स्त्रीवश्यनरवश्यादिसर्ववश्यजयप्रदः । स्त्रीणां संमोहने शक्तो नराणां च विशेषतः ॥ २३ ॥
मतङ्गमुनिना पूर्वं गीतस्तेनाप्यनुष्ठितः । वासुदेवेन गीतोऽयं तुम्बुरुप्रमुखादिभिः ॥ २४ ॥
जप्तः सदा महामन्त्रो वसिष्ठाद्यैर्महर्षिभिः । ………………………………… ॥

द्वादशः ऐ दण्डी अनुस्वारस्तद्युक्तस्तेन ऐं । व्योम ह, वह्नी रेफः, दण्डी अनुस्वारः, त्रिमूर्तिः ई तेन ह्रीं। अस्थिः शकारः । तादृग्रूपं वह्निदण्डित्रिमूर्तियुतमित्यर्थः तेन श्रीं । सद्यः ओकारः । बिन्दुरनुस्वारस्तेन ओं । इन्नमः। भल्योर्मध्ये गवाणीं तेन भगवति। वियिन्दुः कमला श्री । विषं म कान्तियुक् आकारयुक्ता तेन मा । कामिका त, बिन्दुयुता तेन तं । कतृतीयं ग, शिवः ए तेन गे । श्वरि स्वरूपं । भृगुः स । अग्नी रेफः केवलः स्वररहितोऽम्बु वकारस्तेन र्वं । द्वितीयवर्गस्य मध्यस्थं ज, तपश्चमं न, विषं म, नो स्वरूपं, व्योम ह, आ स्वरूपं तेन हा, वह्नि र दृक् इ तेन रि । सर्व स्वरूपं, मु स्वरूपं, कात्परं ख, राजि स्वरूपं, सर्वमुख स्वरूपं, सबिन्दुर्वह्निः रं, जिनि स्वरूपं, सर्ववशङ्कर्योर्मध्ये राजपदं स्त्रीपुरुषपदं दुष्टमृगपदं सत्त्वपदं च प्रत्येकं वदेत् "चतुर्षु स्थानेष्वि" त्युक्तेः । सर्वलोक स्वरूपं, विषं म, तत्कर्णयुक्तं तेन मु । कं स्वरूपं । आदित्यः म, शिवयुगेकारयुक्तं तेन मे । नीरं व, तदन्तं श, कान्तियुग्वर्मा, दीर्घा न, मरुत् य । भृगुः स, अम्बु व, आ स्वरूपं तेन स्वा । व्योम ह, कान्तिः आ तेन हा, ॥ स्पष्टम्— "ऐंह्रींश्रींओं नमो भगवति श्रीमातङ्गेश्वरि सर्वजनमनोहारि सर्वमुखराजि सर्वमुखरञ्जिनि सर्वराजवशङ्करि सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करि सर्वदुष्टमृगवशङ्करि सर्वसत्त्ववशङ्करि सर्वलोकममुकं मे वशमानय स्वाहा" (८८) ॥ तथा—

दक्षिणामूर्तिरस्य स्यादृषिश्छन्द उदाहृतम् । गायत्रं देवता प्रोक्ता मातङ्गी सर्वसिद्धिदा ॥ २५ ॥
एकविंशतिभिर्वर्णैर्हृदयं समुदाहृतम् । त्रयोदशभिरर्णैः स्याच्छिरश्चाष्टादशार्णकैः ॥ २६ ॥
शिखा तावद्भिरर्णैः स्यात् कवचं दशभिस्त्रिभिः । नेत्रं द्वाभ्यामथास्त्रं स्यान्मन्त्रवर्णैर्विभागशः ॥२७॥
वाग्माग्याकमलाद्यार्थैर्न्यासं कुर्यात् कराङ्गयोः । ………………………………… ॥

आद्यैः प्रथमोक्तैरेकविंशतिभिर्वर्णैः तेन चतुर्विंशतिवर्णात्मको हृदयमन्त्रः । "वर्णैश्चतुर्भिर्विंशत्या स्याद्धृदिति" शारदातिलकवचनात् ।

शिरोललाटभ्रूमध्ये तालुकण्ठगलोरसि । अनाहते भुजद्वन्द्वे जठरे नाभिमण्डले ॥ २८ ॥
स्वाधिष्ठाने गुह्यदेशे पादयोर्दक्षिणान्ययोः । मूलाधारे गुदे न्यसेत् पदान्यष्टादश क्रमात् ॥२९॥

कण्ठस्तन्मणिः, गलस्तदधः ।

गुणैकद्विचतुःषड्भिर्वसुषट्पर्वताष्टभिः । दशपंक्त्यष्टवेदाग्निचन्द्रयुग्मगुणाक्षिभिः ॥ ३० ॥

गुणास्त्रयः, वसवोऽष्टौ, पर्वताः सप्त, पङ्क्तिर्दश, वेदाश्चत्वारः, अग्नयस्त्रयः, चन्द्र एकः, अक्षि द्वयम् । तथा—

पदपङ्क्तिरियं प्रोक्ता मन्त्रवर्णैर्यथाक्रमम् । (रत्याद्या मूलहृदयभ्रूमध्येषु विचक्षणः ॥ ३१ ॥
वाक्शक्तिलक्ष्मीबीजाद्या मातङ्ग्यन्ताः प्रविन्यसेत्) । शिरोवदनहृद्गुह्यपादेषु च प्रविन्यसेत् ॥३२॥

हृल्लेखां गगनां रक्तां भूयो मन्त्री करालिकाम् । महोच्छुष्मां स्वनामाद्यवर्णबीजपुरःसराः ॥ ३३ ॥

मातङ्ग्यन्ताः प्रविन्यस्य बाणन्यासमथाचरेत् । मूर्ध्नि पादास्यगुह्येषु हृदम्भोजे प्रविन्यसेत् ॥ ३४ ॥

द्राविणीं शोषिणीं भूयो बन्धिनीं मोहिनीं पुनः । आकर्षिणीं स्वनामाद्यादिबीजाद्याः शुभलक्षणाः ३५

स्वनाम्नामाद्यवर्णा एव बीजानि यासां तास्तदाद्या इत्यर्थः । (केचित्तु स्वनामादौ पूर्वोक्तबीजाद्या इति वदन्ति, एवं चेदाद्यशब्दवैयर्थ्यप्रसङ्गो दुष्परिहरः ।)

मातङ्ग्यन्तास्ततो न्यसेन्मन्मथान् वदनांसयोः । पार्श्वकट्योर्नाभिदेशे कटिपार्श्वांसके पुनः ॥ ३६ ॥

बीजत्रयादिकान् मन्त्री मन्मथं मकरध्वजम् । मदनं पुष्पधन्वानं पञ्चमं कुसुमायुधम् ॥ ३७ ॥

षष्ठं कन्दर्पनामानं मनोभवरतिप्रियौ । मातङ्ग्यन्तांस्ततो न्यसेत् स्थानेष्वेतेषु मन्त्रवित् ॥ ३८ ॥

बीजत्रयं मूलमन्त्राद्यम् ।

प्रथमानङ्गकुसुमा भूयोऽन्यानङ्गमेखला । अनङ्गमदना तद्वदनङ्गमदनातुरा ॥ ३९ ॥

अनङ्गमदनोद्वेगा भूयश्चानङ्गसंभवा । सप्तम्यनङ्गभुवनपालिनी स्यादथाष्टमी ॥ ४० ॥

अनङ्गशशिरेखाख्या मातङ्ग्यन्ताः प्रकीर्तिताः । विन्यस्तव्यास्ततो मूलेऽधिष्ठाने मणिपूरके ॥४१ ॥

हृत्कण्ठास्ये भ्रुवोर्मध्ये मस्तके मन्त्रिणा ततः । आद्ये लक्ष्मीसरस्वत्यौ रतिः प्रीतिश्च कीर्तिका ॥४२॥

शान्तिः पुष्टिस्तथा तुष्टिर्मातङ्गीपदशेखरा । मूलमन्त्रं प्रविन्यस्य निजमूर्धनि मन्त्रवित् ॥ ४३ ॥

(आधारदेशेऽधिष्ठाने नाभौ पश्चादनाहते । कण्ठे वक्त्रे भ्रुवोर्मध्ये मस्तके विन्यसेत् क्रमात् ॥४४ ॥

ब्राह्म्याद्याः पूर्वमुद्दिष्टा मातङ्गीपदपश्चिमाः । एषु स्थानेषु विन्यसेदसिताङ्गादिभैरवान् ॥ ४५ ॥

असिताङ्गो रुरुश्चण्डः क्रोधोन्मत्तकपालिनः । भीषणाख्यश्च संहार इत्यष्टौ भैरवाः स्मृताः ॥४६॥)

आधारदेशेऽधिष्ठाने नाभौ पश्चादनाहते । कण्ठदेशे भ्रुवोर्मध्ये बिन्दौ भूयः कलापदे ॥ ४७ ॥

निरोधिकायामर्धेन्दौ नादनादान्तयोः पुनः । उन्मन्यां विषुवत्के च ध्रुवमण्डलके शुभे ॥ ४८ ॥

भ्रूमध्यादिशिवान्तानि स्थानान्यूर्ध्वोर्ध्वं ज्ञेयानि ।

प्रमथा भाविनी विद्युन्माला चिच्छक्तिरप्यथ । ततश्च सुन्दरानन्दा नागवल्लीरिति क्रमात् ॥४९ ॥

शिरोभालहृदाधारेष्वेता बीजत्रयादिकाः । मातङ्ग्यन्ताः प्रविन्यसेद्यथावद् देशिकोत्तमः ॥ ५० ॥

मातङ्गीं महदाद्यन्तां महालक्ष्मीपदादिकाम् । सिद्धलक्ष्मीपदाद्यन्तां मूलमाधारमण्डले ॥ ५१ ॥

न्यस्य तेनैव कुर्वीत व्यापकं देशिकोत्तमः । एवं न्यस्तशरीरोऽसौ चिन्तयेन्मन्त्रदेवताम् ॥ ५२ ॥

अमृतोदधिमध्यस्थे रत्नद्वीपे मनोरमे । स्वर्णप्राकारसंवीते मण्डपे रत्ननिर्मिते ॥ ५३ ॥

कदम्बबिल्वकह्लारकल्पवृक्षोपशोभिते । (वेदिमध्ये सुखास्तीर्णे रत्नसिंहासने शुभे ॥ ५४ ॥

अष्टपत्रं महापद्मं केसराढ्यं सकर्णिकम् । तन्मध्ये च त्रिकोणं स्यादष्टपत्रं ततो बहिः ॥ ५५ ॥

पुनः षोडशपत्रं स्यात्तद्बाह्ये स्याच्चतुर्दलम् । वेदास्रं सचतुर्द्वारं मण्डलं प्रोक्तमुत्तमम् ॥ ५६ ॥)

तस्य मध्ये सुखासीनां श्यामवर्णां शुचिस्मिताम् । कदम्बमालाभरणां पूजितां च सुरासुरैः ॥५७॥

---

१ 'बुद्धिः' ख. पाठः ।

प्रलम्बालकसंयुक्तां चन्द्रलेखावतंसिकाम् । ललाटे तिलकोपेतामीषत्प्रहसिताननाम् ॥ ५८ ॥
किञ्चित्स्वेदाम्बुमधुरललाटफलकोज्ज्वलाम् । वलीतरङ्गमध्यां तां रोमराजीविराजिताम् ॥ ५९ ॥
सर्वाभरणसंयुक्तां मुक्ताहारविभूषिताम् । नानामणिगणोन्नद्धकटिसूत्रैरलङ्कृताम् ॥ ६० ॥
वलयै रत्नखचितैः केयूरैर्मणिभूषितैः । भूषितां द्विभुजां बालां मधुघूर्णितलोचनाम् ॥ ६१ ॥
आपीनमण्डलाभोगसमुन्नतपयोधराम् । प्रलम्बकर्णाभरणां कर्णोत्तंसविराजिताम् ॥ ६२ ॥
तमालनीलां तरुणीं मधुमत्तां मतङ्गिनीम् । चतुःषष्टिकलारूपपार्श्वस्थशुकशारिकाम् ॥ ६३ ॥
कोटिबालार्कसङ्काशां जपाकुसुमसंनिभाम् । एवं वा पीतवर्णां वा ध्यायेन्मातङ्गिनीं पराम् ॥६४॥
एवं ध्यात्वा समाराध्य मानसैरुपचारकैः । अर्घ्यादिपात्राण्यासाद्य पूजयेत् परमेश्वरीम् ॥ ६५ ॥

इति । मातङ्गमनुकोशे— "मध्याविःशक्तितेजो रसवसुचतुरस्रस्थमाधारमग्नेः पात्रं सूर्यस्य सोमस्य च विमलजलं मण्डलं भावयित्वा ।" इति अर्घ्याधारमण्डलमाह— मध्याविरिति । शक्तिर्भुवनेश्वरीबीजं, वह्नि (बहिः)त्रिकोणमिति यावत् । रसः षट्कोणं । वसु अष्टकोणं । मण्डलमित्यग्नेरित्यादिषु त्रिषु स्थानेषु संबध्नाति ॥ सारसंग्रहे—

धर्मादिक्लृप्ते पूर्वोक्ते पीठे शक्तीर्नवार्चयेत् । मातङ्ग्यन्ता विभूतिश्च[1] उन्नतिः कान्तिरेव च ॥१॥
सृष्टिः कीर्तिः संनतिश्च व्युष्टिरुत्कृष्टिरेव च । ऋद्धिश्च नवमी प्रोक्ता मातङ्ग्याः पीठशक्तयः ॥२॥
वाञ्छायाकमलासर्वशक्त्यन्ते कमलापदम् । सनाय नम इत्युक्त्वा मातङ्ग्याः पीठमर्चयेत् ॥ ३ ॥
देव्या मूर्तिं च मूलेन कल्पयित्वा यथाविधि । पुनर्मूलं परस्यै श्रीमातङ्गीमूर्तये नमः ॥ ४ ॥
अर्चयेद्गन्धपुष्पाद्यैस्तां मूर्तिं साधकोत्तमः । तस्यामावाहयेद् देवीमर्चयेच्च विधानवित् ॥ ५ ॥
रत्याद्याः पूजयेन्मन्त्री त्रिषु कोणेषु च क्रमात् । पुरतो दक्षिणे सव्ये रतिः प्रीति (र्मनोभवा)[2] ॥ ६ ॥
पाशाङ्कुशकरे श्वेतासिते चान्ये च साञ्जलिः । अरुणा सेक्षुकोदण्डपञ्चबाणलसत्करा ॥ ७ ॥
मध्ये दिक्षु च संपूज्या हृल्लेखाद्या यथाक्रमम् । गुणसृण्यभयेष्टानि वहन्त्यो भूतसप्रभाः ॥ ८ ॥
अग्नीशरक्षःपवनकोणेष्वग्रे दिशासु च । यजेदङ्गानि मन्त्रज्ञः पञ्चबाणांस्ततोऽर्चयेत् ॥ ९ ॥
दिक्ष्वग्रे क्रमतो मुक्तास्वर्णविद्रुमहीरकान् । अमलारुणभायुक्तान् धनुर्बाणधरांस्तथा ॥ १० ॥
दलेषु पूजयेदग्रादनङ्गकुसुमादिकाः । गुणसृण्यभयेष्टानि धारयन्त्योऽरुणप्रभाः ॥ ११ ॥
अग्रे दलानां संपूज्या रत्याद्याश्चारुभूषणाः । लक्ष्मीर्हेमप्रभा पद्मकरान्या शङ्खसन्निभा ॥ १२ ॥
चिन्मुद्रापुस्तककरा धनुर्बाणकरे परे । श्वेतासिते कुन्दसमा चिन्मुद्राब्जकरा परा ॥ १३ ॥
चिन्मुद्राभययुक् शान्तिररुणान्ये भयेष्टदे । द्वितीयेऽष्टदले पूज्या मन्मथाद्या मदोद्धताः ॥ १४ ॥
पुर आकृष्टचापज्याः पृष्ठतः सनिषङ्गकाः । पत्रसंस्था मातरः स्युस्तदग्रे चाष्टभैरवाः ॥ १५ ॥
कपालशूलडमरुवेतालासक्तपाणयः । दीर्घस्वराद्या ब्राह्म्याद्या ह्रस्वाद्या भैरवा अपि ॥ १६ ॥
ततः षोडशपत्रस्था वामाद्याः श्यामविग्रहाः । आदर्शं रत्नदीपं च व्यजनं च ततः परम् ॥ १७ ॥

१ 'विभूत्यन्ते' क. पाठः । २ 'च साञ्जलिः' ख. पाठः ।

नागवल्लीदलं चैव चामरं ज्ञानकोशकम् । वासोमाल्यातपत्राण्याभरणं शुकशारिके ॥ १८ ॥
चामरं रत्नचषकं तालवृन्तं प्रदीपकम् । बिभ्राणा वामहस्तैश्च देव्यग्रे नतिपाणयः ॥ १९ ॥
रक्तवर्णाश्च विमला भावयन्नर्चयेदिमाः । वादयन्त्यः सदा वीणां चतुष्पत्रे ततोऽर्चयेत् ॥ २० ॥
मातङ्ग्याद्यास्तासु चाद्या पाशाङ्कुशवराभयैः । अलङ्कृतभुजा रक्ता द्वितीया चेन्दुसप्रभा ॥ १२ ॥
असिखेटकशूलाढ्यमुण्डहस्ता तथापरा । पाशाङ्कुशसरोजानि शालिपुञ्जं च बिभ्रती ॥ २२ ॥
अरुणा चान्तिमा हेमरत्नपात्रे वराभये । दधाना श्यामवर्णा च ध्यातव्या मन्त्रिसत्तमैः ॥ २३ ॥
अग्निनैर्ऋतवायव्यरुद्रकोणेषु संयजेत् । गणेशदुर्गावटुकक्षेत्रपांस्तद्बहिर्यजेत् ॥ २४ ॥
चतुरस्रे लोकपालांस्तदस्त्राणि च तद्बहिः । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ॐ दक्षिणामूर्तये ऋषये नमः । मुखे गायत्रीच्छन्दसे नमः । हृदि श्रीमातङ्गीश्वरीदेवतायै नमः । इति विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ऐंह्रींश्रींॐ नमो भगवति श्रीमातङ्गीश्वरि सर्वजनमनोहारि हृदयाय नमः । ॐ सर्वमुखराजि सर्वमुखरञ्जिनि शिरसे स्वाहा । ॐ सर्वराजवशङ्करि सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करि शिखायै वषट् । ॐ सर्वदुष्टमृगवशङ्करि सर्वसत्त्ववशङ्करि कवचाय हुं । ॐ सर्वलोकममुकं मे वशमानय नेत्रत्रयाय वौषट् । ॐ स्वाहा अस्त्राय फट् । इति षोढाविभक्तैर्मन्त्रवर्णैः करषडङ्गन्यासान् विधाय, शिरसि ऐंह्रींश्रीं नमः । ललाटे ॐ० । भ्रूमध्ये नमो० । तालुनि भगवति० । कण्ठे श्रीमातङ्गीश्वरि० । गले सर्वजनमनोहारि० । उरसि सर्वमुखराजि० । अनाहते सर्वमुखरञ्जिनि० । दक्षभुजे सर्वराजवशङ्करि० । वामे सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करि० । जठरे सर्वदुष्टमृगवशङ्करि० । नाभौ सर्वसत्त्ववशङ्करि० । स्वाधिष्ठाने सर्वलोकं० । लिङ्गे अमुकं० । दक्षपादे मे० । वामे वशं० । मूलाधारे आनय० । गुदे स्वाहा नमः ॥ मूलाधारे ऐंह्रींश्रीं रं रत्यै मातङ्ग्यै नमः । हृदि ॐ प्रीं प्रीत्यै मा० । भ्रूमध्ये ॐ मं मनोभवायै मा० । शिरसि ॐ ह्रं हृल्लेखायै मा० । वदने ॐ गं गगनायै मा० । हृदि ॐ रं रक्तायै मा० । गुह्ये ॐ कं करालिकायै मा० । पादयोः ॐ मं महोच्छुष्मायै मा० । शिरसि— ॐ द्रां द्राविण्यै मा० । पादयोः ॐ शों शोषिण्यै मा० । मुखे ॐ बं बन्धिन्यै मा० । गुह्ये ॐ मों मोहिन्यै मा० । हृदये ॐ आं आकर्षिण्यै मा० ॥ ततो मुखे ॐ मन्मथाय मा० । वामांसे ॐ मकरध्वजाय मा० । वामपार्श्वे ॐ मदनाय मा० । वामकट्यां ॐ पुष्पधन्वने मा० । नाभौ ॐ कुसुमायुधाय मा० । दक्षकट्यां ॐ कन्दर्पाय मा० । दक्षपार्श्वे ॐ मनोभवाय मा० । दक्षांसे ॐ रतिप्रियाय मा० ॥ मुखे ॐ अनङ्गकुसुमायै मा० । वामांसे ॐ अनङ्गमेखलायै मा० । वामपार्श्वे ॐ अनङ्गमदनायै मा० । वामकट्यां ॐ अनङ्गमदनातुरायै मा० । नाभौ ॐ अनङ्गमदनोद्वेगायै मा० । दक्षकट्यां ॐ अनङ्गसंभवायै मा० । दक्षपार्श्वे ॐ अनङ्गभुवनपालिन्यै मा० । दक्षांसे ॐ अनङ्गशशिरेखायै मा० ॥ मूलाधारे ॐ लक्ष्म्यै मा० । लिङ्गमूले ॐ सरस्वत्यै मा० । मणिपूरे ॐ रत्यै मा० । हृदि प्रीत्यै मा० । कण्ठे कीर्त्यै मा० । मुखे कान्त्यै मा० । भ्रूमध्ये पुष्ट्यै मा० । शिरसि तुष्ट्यै मा० । मूर्ध्नि मूलमन्त्रं न्यसेत् ॥ मूले ॐ ब्राह्म्यै मा० । स्वाधिष्ठाने माहेश्वर्यै मा० । नाभौ कौमार्यै

१ ' देवाशागान्यपाणयः ' ग. पाठः ।

मा० । हृदि वैष्णव्यै मा० । कण्ठे वाराह्यै मा० । मुखे इन्द्राण्यै मा० । भ्रूमध्ये चामुण्डायै मा० । शिरसि महालक्ष्म्यै मा० ॥ मूले असिताङ्गाय मा० । स्वाधिष्ठाने रुरवे मा० । नाभौ चण्डाय मा० । हृदि क्रोधाय मा० । कण्ठे उन्मत्ताय मा० । मुखे कपालिने मा० । भ्रूमध्ये भीषणाय मा० । शिरसि संहाराय मा० ॥ आधारे वामायै मा० । लिङ्गे ज्येष्ठायै मा० । नाभौ रौद्र्यै मा० । हृदि शान्त्यै मा० । कण्ठे श्रद्धायै मा० । भ्रूमध्ये वागीश्वर्यै मा० । बिन्दौ क्रियाशक्त्यै मा० । कलापदे लक्ष्म्यै मा० । निरोधिकायां सृष्ट्यै मा० । अर्धेन्दौ मोहिन्यै मा० । नादे प्रमथायै मा० । नादान्ते भाविन्यै मा० । उन्मन्यां विद्युन्मालायै मा० । विषुवचक्रे चिच्छक्त्यै मा० । ध्रुवमण्डले सुन्दरानन्दायै मा० । शिवे नागवल्ल्यै मा० । शिरसि मातङ्ग्यै मा० । ललाटे महामातङ्ग्यै मा० । हृदि महालक्ष्म्यै मा० । मूले सिद्धलक्ष्म्यै मा० । मूलाधारे मूलमन्त्रं विन्यस्य तेनैव व्यापकं कुर्यात् । ततो ध्यानादिमानसपूजान्ते प्रमाणोक्तं मण्डलं कृत्वा संप्रदायान्मूलमन्त्रेण मण्डलमध्यमादिबीजत्रयेण, द्विरावृत्त्या षट्कोणं, आद्यन्तप्रणवयुक्तैर्द्विरुक्तैस्तैर्बीजैरष्टकोणं, षडङ्गैश्चतुरस्रं च संपूज्य उक्तविधिनार्घ्यपात्रं संस्थाप्यान्यानि च पात्राणि प्राग्वत् संस्थाप्य, स्वर्णादिपट्टे कुङ्कुमादिना सकेसरमष्टदलकमलं कृत्वा, तत्कर्णिकायां स्वाभिमुखाग्रं त्रिकोणं कृत्वाष्टदलाद्बहिः पुनरष्टदलकमलं तद्बहिः षोडशदलकमलं तद्बहिश्चतुर्दलं तद्बहिश्चतुर्द्वारोपेतं चतुरस्रत्रयं च कुर्यादिति पूजाचक्रं निर्माय, स्वपुरतः पीठादौ संस्थाप्य मूलेनाभ्यर्च्यार्घ्यस्थापनाद्यात्मपूजान्ते मण्डूकादिज्ञानात्मार्चान्ते अष्टदलकेसरेषु— ॐऐंह्रींश्रीं विभूत्यै मा० । एवं ३ँ उन्नत्यै मा० । कान्त्यै मा० । सृष्ट्यै मा० । कीर्त्यै मा० । संनत्यै मा० । व्युष्ट्यै मा० । उत्कृष्ट्यै मा० । मध्ये ऋद्ध्यै मा० । इति संपूज्य, "ऐंह्रींश्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः" इति समस्तं पीठं संपूज्य, मूलमुच्चार्य 'श्रीमातङ्गीश्वरीमूर्तिं कल्पयामि' इति मूर्तिं परिकल्प्य, पुनर्मूलमुच्चार्य "परस्यै श्रीमातङ्गीश्वरीमूर्त्यै नमः" इति मूर्तिमभ्यर्च्य तस्यां देवीमावाह्य, आवाहनादिप्राणप्रतिष्ठान्ते पाशाङ्कुशवराभयखड्गचर्मधनुःशरमौसलीदोर्गबाणयोनीरिति द्वादशमुद्राः प्रदर्श्य, आसनादिपुष्पोपचारान्ते प्राग्वत् लयाङ्गत्वेन देवीमूर्तौ षडङ्गानि संपूज्य, त्रिकोणे ऐंह्रींश्रीं रत्यै मा० । ३ँ प्रीत्यै मा० । ३ँ मनोभवायै मा०, इति प्रादक्षिण्येनाभ्यर्च्य, त्रिकोणाष्टदलयोरन्तराले मध्ये चतुर्दिक्षु च— हं हृल्लेखायै मा०, गं गगनायै मा०, कं करालिकायै मा०, मं महोच्छुष्मायै मा०, इति संपूज्याग्नीशासुरवायव्यमध्येषु चतुर्दिक्षु च क्रमेण षडङ्गानि संपूज्य, त्रिकोणाष्टदलयोरन्तराले एवं— द्रां द्राविण्यै मा०, शों शोषिण्यै मा०, बं बन्धिन्यै मा०, मों मोहिन्यै मा०, आं आकर्षिण्यै मा०, इति देव्यग्रादिचतुर्दिक्षु पुनर्देव्यग्रे च प्रादक्षिण्येनाभ्यर्च्य, अष्टदलेषु देव्यग्रदलमारभ्य प्रादक्षिण्येन— अनङ्गकुसुमायै मा०, अनङ्गमेखलायै मा०, अनङ्गमदनायै मा०, अनङ्गमदनातुरायै मा०, अनङ्गमदनोद्वेगायै मा०, अनङ्गसंभवायै मा०, अनङ्गभुवनपालिन्यै मा०, अनङ्गशशिरेखायै मा०, इति संपूज्य, तदग्रेषु— लक्ष्म्यै मा०, सरस्वत्यै मा०, रत्यै मा०, प्रीत्यै मा०, कीर्त्यै मा०, कान्त्यै मा०, पुष्ट्यै मा०, तुष्ट्यै मा० । ततो द्वितीयाष्टदलमूलेषु देव्यग्रादि प्रादक्षिण्येन— ऐंह्रींश्रीं मन्मथाय मा०, ३ँ मकरध्वजाय मा०, ३ँ मदनाय मा०, ३ँ पुष्पधन्वने मा०, ३ँ कुसुमायुधाय मा०, ३ँ कन्दर्पाय मा०, ३ँ मनोभवाय मा०, ३ँ रतिप्रियाय मा० । पत्रमध्येषु— आं ब्राह्म्यै मा०, ईं माहेश्वर्यै मा०, इत्यादि । दलाग्रेषु— अं असिताङ्गभैरवाय नमः, इत्यादि भैरवाष्टकं संपूज्य, षोडशदलेषु— वामायै मा०, ज्येष्ठायै मा०, रौद्र्यै मा०, शान्त्यै मा०, श्रद्धायै मा०, वागीश्वर्यै मा०, क्रियाशक्त्यै मा०,

---

१ 'बुद्ध्यै' 'वत्यै' ख. पाठः ।

लक्ष्म्यै मा०, सृष्ट्यै मा०, मोहिन्यै मा०, प्रमथायै मा०, भाविन्यै मा०, विद्युल्लतायै मा०, चित्रलेखायै मा०, सुन्दरानन्दायै मा०, नागवल्ल्यै मा०। ततश्चतुर्दलेषु— ॐ मातंग्यै मा०। ॐ महामातंग्यै मा०। ॐ महालक्ष्म्यै मा०। ॐ सिद्धलक्ष्म्यै मा०। इति संपूज्य, चतुरस्राभ्यन्तरे आग्नेयादिचतुष्कोणेषु प्रादक्षिण्येन ॐ गणेशाय नमः। ॐ दुर्गायै नमः। ॐ वटुकाय नमः। ॐ क्षेत्रपालाय नमः। इत्यभ्यर्च्य, तद्बहिः प्राग्वत् लोकपालार्चादि सर्वं समापयेदिति। तथा—

प्रजपेदयुतं मन्त्री मन्त्रं पश्चाद् दशांशतः। त्रिस्वादुयुक्तैर्जुहुयान्मधूककुसुमैर्वशी ॥ २५ ॥

तर्पणं मार्जनं कृत्वा ब्राह्मणाराधनं तथा। एवं सिद्धमनुर्मन्त्री साधयेन्निजवाञ्छितम् ॥ २६ ॥

भाग्यार्थी जुहुयाज्जातीमल्लिकानागकेसरैः। श्रीफलैश्चापि तत्पत्रैर्होमाद्राज्यश्रियं लभेत् ॥ २७ ॥

राजपुत्रः पङ्कजैः स्वां श्रियमाप्नोत्यनिन्दिताम्। लक्ष्मीपुष्पैरुत्पलैश्च वशयेत् सकलं जगत् ॥२८॥

जपाबन्धूकवकुलैर्ब्रह्मवृक्षसमुद्भवैः। सुमनोभिश्च जुहुयाद्दशधायैव तु मन्त्रवित् ॥ २९ ॥

मधुना च हुनेन्मन्त्री सर्वसिद्धिर्भवत्यलम्। त्रिस्वादुसंयुतैः सम्यग् वेतसोत्थैः समिद्वरैः ॥ ३० ॥

जुहुयाद् वृष्टिकामस्तु गुडूचीभिर्ज्वरं हरेत्। कदम्बकुसुमैर्हुत्वा वशयेत् प्रमदाजनान् ॥ ३१ ॥

आयुष्कामः प्रजुहुयाद् दूर्वाभिर्नात्र संशयः। अन्नं प्रजुहुयान्मन्त्री अन्नवानचिराद्भवेत् ॥ ३२ ॥

शालितण्डुलहोमेन धनाकुलगृहो भवेत्। होमद्रव्यं तु यत् प्रोक्तं त्रिस्वाद्वक्तं तु तद्भवेत् ॥ ३३ ॥

नन्द्यावर्तप्रसूनैः स्याद्धोमो वाक्सिद्धिदः परम्। निम्बप्रसूनहोमात्तु कमलां वाञ्छितां लभेत् ॥३४॥

हुनेत् किंशुकपुष्पैर्यः स भवेत् तेजसां निधिः। चन्दनागुरुकर्पूररोचनाकुङ्कुमैरपि ॥ ३५ ॥

होमात्तु विश्वं सकलं वशयेन्नात्र संशयः। अष्टाभिर्जुहुतैस्तैस्तु तिलकं जनमोहनम् ॥ ३६ ॥

सिन्दुवारस्य मूलानि होमयेद् बन्धमुक्तये। उग्रगन्धस्य तैलेन संसिक्तैर्लवणैर्हुनेत् ॥ ३७ ॥

अचिराच्छत्रुसङ्घं स नाशयेन्नात्र संशयः। संचूर्णितनिशामिश्रैर्लवणैः स्तम्भयेदरीन् ॥ ३८ ॥

परिपक्वैरतिरसैः फलैः पुष्पैः सुगन्धिभिः। होमाद्वाञ्छितमाप्नोति नात्र कार्या विचारणा ॥३९॥

इति। सारसंग्रहे—

बालात्रिबीजं वाग्बीजं मायां च कमलां वदेत्। तारं हृद्भगपानीयं ति श्रीमातं पदं वदेत् ॥ १ ॥

गीश्वर्यन्ते सर्वजान्ते दीर्घा कालश्च नो वियत्। ग्रिसर्वमुखरं भायं नि स्मरः शक्तिरिन्दिरा ॥ २ ॥

मध्ये सर्ववशंकर्य्योः पञ्चमुच्चारयेत् क्रमात्। राज—स्त्रीपुरुषं दुष्टमृगं सत्त्वपदं वदेत् ॥ ३ ॥

लोकं स्यादमुकं मे वशमानय ठयुग्मकम्। वैपरीत्येन चाद्युक्तबीजषट्कान्तिको मनुः ॥ ४ ॥

अक्षरैरष्टनवतिमितैरुदित आदरात्। अयं मन्त्रस्त्रिभुवनवशीकारकरः परः ॥ ५ ॥

आचार्यानुग्रहात् प्राप्यो महापुण्यतमैरयम्। दुष्प्राप्योऽकृतपुण्यानां मुनीन्द्राद्यैश्च सेवितः ॥ ६ ॥

वाञ्छावितरणे कल्पपादपः परिकीर्तितः। .... ॥

बालात्रिबीजं पूर्वोक्तं। वाग्बीजं ऐं। माया ह्रीं। कमला श्रीं। तारं ॐ। हृन्नमः। भग स्वरूपं। पा-

१ 'नन्द वृद्धचै' ख. पाठः। २ 'पत्रैः' ख. पाठः। ३ 'मे' ग. पाठः।

[illegible] म । ति स्वरूपं । श्रीमातं स्वरूपं । गीश्वरि स्वरूपं । सर्वज स्वरूपं । दीर्घा न । कालो म । नो स्वरूपं । वियत् ह । रि स्वरूपं । सर्वमुखरं स्वरूपं । आद्यं ज । नि स्वरूपं । स्मरः क्लीं । शक्तिः ह्रीं । इन्दिरा श्रीं । सर्वराजवशंकरि , सर्वस्त्रीपुरुषवशंकरि , सर्वदुष्टमृगवशंकरि , सर्वसत्त्ववशङ्करि , सर्वलोकवशंकरि , अमुकं स्वरूपं । अत्र न सन्धिः अष्टनवत्यक्षरानुपपत्तेः । मे वशमानय स्वरूपं । ठयुग्मकं स्वाहा । वैपरीत्येन श्रींह्रींऐंसौःक्लींऐं इति क्रमेण ॥ स्पष्टम् ऐंक्लींसौःऐंह्रींश्रीं ॐ नमो भगवति श्रीमातङ्गीश्वरि सर्वजनमनोहरि सर्वमुखरञ्जनि क्लींह्रींश्रीं सर्वराजवशंकरि सर्वस्त्रीपुरुषवशंकरि सर्वदुष्टमृगवशंकरि सर्वसत्त्ववशंकरि सर्वलोकवशंकरि अमुकं मे वशमानय स्वाहा श्रींह्रींऐंसौःक्लींऐं (९८) ॥ मतङ्गमनुकोशे— " सिद्धेऽष्टनवतिवर्णात्मके मन्त्रे सर्वे एव पठितफला भवन्ति, तस्मान्मन्त्रमिमं सर्वदैवं जपेदिति " । तथा—

ऋष्याद्याः पूर्वमुदिता मन्त्रस्यास्य भवन्ति हि । ततस्तु मातृकां न्यसेद् देवताभावसिद्धये ॥ ७ ॥

पञ्चबाणानङ्गुलीषु विन्यसेत् साधकोत्तमः । मकरध्वजमन्त्रं च तलयोर्विन्यसेत् सुधीः ॥ ८ ॥

मकरध्वजङे–माया–हृदन्तो वाग्भवादिकः । मकरध्वजमन्त्रोऽयं सर्ववश्यकरः परः ॥ ९ ॥

शिखाशिरोललाटेषु भ्रूमध्ये नेत्रयुग्मके । श्रोत्रयोर्घ्राणयोर्वक्त्रे गण्डयोः ककुदि क्रमात् ॥ १० ॥

अंसयोरुरसि न्यसेत् स्तनयोर्हृदयाम्बुजे । नाभिमण्डलके लिङ्गे मूलाधारे पदान्यथ ॥ ११ ॥

त्रयोविंशतिसंख्यानि त्रित्र्यैकद्विचतुस्तथा । षडष्टकसप्तैकचन्द्राष्टदशपंक्तिभिः ॥ १२ ॥

वस्वष्टवह्निचन्द्राक्षित्रिद्वित्रित्रिक्रमान् न्यसेत् । (चन्द्रः १ पंक्ति १० वसु ८ वह्नि ३ अक्षि २) ॥

एकोनविंशतिं त्यक्त्वा मन्त्रार्णानादितः क्रमात् । पदैः षड्भिः षडङ्गानि त्रितारार्द्यैः प्रकल्पयेत् ॥१३॥

मतङ्गमनुकोशे तु— ऋष्यादिन्यासानन्तरं , " अङ्गुलीषु तलयोरथ न्यसेत्पञ्चबाणमकरध्वजांस्तथा । अङ्गषट्कमथ मातृकावलिं मूलमन्त्रमपि खण्डशः कृतम् " ॥ इति न्यासक्रम उक्तः । यथोपदेशं कार्यमिति ।

द्राविण्याद्याः पुनः पञ्च कुक्षौ पार्श्वयुगे हृदि । मणिपूरक एव स्याद् ब्राह्म्याद्या विन्यसेत् ततः ॥१४॥

पद्द्वन्द्वसन्धिषु ततो ह्यष्टौ लक्ष्म्यादिका न्यसेत् । सव्यमारभ्य दोर्द्वन्द्वसन्धिषु क्रमतः सुधीः ॥ १५ ॥

लक्ष्म्याद्याः पूर्वमुदिताः शक्तीरष्टौ प्रविन्यसेत् । कान्ते चैव भ्रुवोर्मध्ये नेत्रश्रोत्रगुदेषु च ॥ १६ ॥

नासायुग्मे मुखे गण्डद्वन्द्वे जिह्वाग्रदेशके । मूलाधिष्ठानतालौ च वामाद्याः षोडश न्यसेत् ॥ १७ ॥

दक्षाङ्घ्रिमारभ्य पदद्वन्द्वसन्धिषु भैरवान् । मातङ्ग्यादिचतुष्कं च हृदि नाभौ शिरोगुदे ॥ १८ ॥

गणेशदुर्गाबटुकक्षेत्रपालांस्ततो न्यसेत् । कभ्रूमध्यास्यकण्ठेषु मूलेन व्यापकं न्यसेत् ॥ १९ ॥

सरस्वतीं तथा लक्ष्मीं निधियुग्मं प्रविन्यसेत् । आनने च भ्रुवोर्मध्ये चरणद्वय एव च ॥ २० ॥

एवं न्यस्ततनुर्मन्त्री ध्यायेद् देवीमनन्यधीः । .... ॥

अमृतमहोदधिमध्ये रत्नद्वीपे सकल्पवृक्षवने । मणिमयमण्डपमध्ये मणिमयसिंहासनस्योर्ध्वे ॥ २१ ॥

मातङ्गीं मधुपूरपानमुदितामाघूर्णमानेक्षणां संस्विद्यद्वदनां कदम्बकुसुमप्रोल्लासिसद्वेणिकाम् ।

वीणाशोभिकरां सुरक्तवसनामापक्वबिम्बाधरां कस्तूरीतिलकां शशाङ्कमुकुटां सच्छङ्खपात्रश्रुतिम् ॥ २२ ॥

---

१ 'गेश्वरि' क. पाठः । २ 'मातङ्गे' क. पाठः ।

आपीनोन्नतशोभ्युरोजविनमन्मध्यां शुकश्यामलां
ग्रैवेयाङ्गदचारुहाररसनामञ्जीरसंशोभिताम् ।
भक्तौघं वरहास्यसस्मितदृशा संतर्पयन्तीं मुदा
ध्यायेत् पार्श्वगतं तथाखिलकलारूपं शुकं शारिकाम् ॥ २३ ॥

पूर्वोक्ते च शुभे पीठे यन्त्रमेतत् प्रकल्पयेत् । त्रिकोणं पञ्चकोणं चाप्यष्टपत्रं कलाच्छदम् ॥ २४ ॥
अष्टपत्रं वेददलं चतुरस्रं मनोहरम् । चतुर्द्वारसमायुक्तं सर्वदृष्टिमनोहरम् ॥ २५ ॥
अत्रावाह्य यजेद् देवीं मन्त्री शृङ्गारवेषवान् । आदौ लयाङ्गमभ्यर्च्य भोगाङ्गं पूर्ववद्यजेत् ॥२६॥
पूर्वोक्तवच्च रत्याद्या यजेन्मन्त्री यथाविधि । द्राविण्याद्याः पञ्च कोणेष्वभ्यर्च्या मन्त्रिणा सदा ॥२७॥
अष्टपत्रे यजेन्मातृर्लक्ष्म्याद्याश्च तदग्रतः । वामाद्याः षोडशदले तद्बाह्येऽष्टदले पुनः ॥ २८ ॥
भैरवानष्ट चाभ्यर्चेत् तद्बाह्ये च चतुर्दले । मातङ्ग्याद्या यजेन्मन्त्री तद्बाह्ये गणपादिकान् ॥२९ ॥
सरस्वत्यादिकान् मन्त्री तथा च प्रयजेत् ततः । लोकपालान् यजेद्बाह्ये तदस्त्राणि ततो बहिः ॥३० ॥
एवं संपूज्य मातङ्गीं यथाशक्ति मनुं जपेत् । पुनरभ्यर्च्याङ्गपट्कं सुमिष्टान्नैश्च पानकैः ॥ ३१ ॥
सुदुग्धैश्च निवेद्याथ देवीं नत्वा ततो बलिम् । दद्याद् भक्तेन मन्त्रज्ञस्तेनेष्टं लभतेऽचिरात् ॥३२॥
नमो भगवतीत्युक्त्वा मातङ्गीश्वरि तत्परम् । इमं बलिं गृह्णयुग्मं स्वाहाशब्दमथोच्चरेत् ॥ ३३ ॥
बलिमन्त्रोऽयमाख्यातः सर्वकामफलप्रदः । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि दक्षिणामूर्तिऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदि मातङ्गीश्वरीदेवतायै नमः । इति विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा प्राग्वन्मातृकां विन्यस्य, अङ्गुष्ठयोः द्रां द्राविण्यै मातङ्गीश्वरीदेवतायै नमः । तर्जन्योः शों शोषिण्यै मा० । मध्यमयोः बं बन्धिन्यै मा० । अनामिकयोः मों मोहिन्यै मा० । कनिष्ठिकयोः आं आकर्षिण्यै मा० । करतलयोः पं मकरध्वजाय ह्रीं नमः । इति विन्यस्य, शिखायां ऐंक्लींसौः नमः । शिरसि ऐंह्रींश्रीं नमः । ललाटे ॐ नमः । भ्रूमध्ये नमो० । दक्षनेत्रे भगवति० । वामे श्रीमातङ्गीश्वरि० । दक्षश्रोत्रे सर्वजनमनोहरि० । वामे सर्वमुखरञ्जनि० । दक्षनासायां क्लीं० वामायां ह्रीं० । मुखे श्रीं० । दक्षगण्डे सर्वराजवशङ्करि० । वामे सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करि० । ककुदि सर्वदुष्टमृगवशङ्करि० । दक्षांसे सर्वसत्त्ववशङ्करि० । वामे सर्वलोकवशङ्करि० । उरसि अमुकं० । दक्षस्तने मे० । वामे वशं० । हृदि आनय० । नाभौ स्वाहा० । लिङ्गे श्रींह्रींऐं० । मूलाधारे सौःक्लींऐं० । इति विन्यस्य, ऐंह्रींश्रीं सर्वजनमनोहरि हृदयाय नमः । ३ँ सर्वमुखरञ्जनि शिरसे स्वाहा । ३ँ क्लींह्रींश्रीं सर्वराजवशङ्करि शिखायै वषट् । ३ँ सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करि कवचाय हुं । ३ँ सर्वदुष्टमृगवशङ्करि नेत्राभ्यां वौषट् । ३ँ सर्वसत्त्ववशङ्करि अस्त्राय फट् । इति करषडङ्गन्यासं विधाय, कुक्षिदक्षवामपार्श्वहृदयनाभिषु पुनर्द्राविण्याद्याः पञ्च विन्यस्य, दक्षपादाङ्गुलिमूले आं ब्राह्म्यै मा० । एवं गुल्फसन्धि-दक्षजानु-दक्षोरुमूल वामोरुमूल-तज्जानुगुल्फसन्ध्यङ्गुलीमूलेषु माहेश्वर्यादिमहालक्ष्म्यन्ता विन्यस्य, वामदोर्मूले लक्ष्म्यै मा० । तन्मध्यसन्धौ सरस्वत्यै मा० । मणिबन्धे रत्यै मा० । अङ्गुलीमूले प्रीत्यै मा० । दक्षकराङ्गुलीमूले कीर्त्यै

मा० । मणिबन्धे कान्त्यै मा० । मध्यसन्धौ पुष्ट्यै मा० । मूले तुष्ट्यै मा० ॥ शिरसि वामायै मा० । भ्रूमध्ये ज्येष्ठायै मा० । दक्षनेत्रे रौद्र्यै मा० । वामे शान्त्यै मा० । दक्षकर्णे श्रद्धायै मा० । वामे वागीश्वर्यै मा० । गुदे क्रियाशक्त्यै मा० । दक्षनसि लक्ष्म्यै मा० । वामे सृष्ट्यै मा० । मुखे मोहिन्यै मा० । दक्षगण्डे प्रमथायै मा० । वामे भाविन्यै मा० । जिह्वाग्रे विद्युल्लतायै मा० । मूलाधारे चिच्छक्त्यै मा० । स्वाधिष्ठाने सुन्दरानन्दायै मा० । तालुनि—नागवल्ल्यै मा० । इति विन्यस्य, दक्षपादाङ्गुलिमूले अं असिताङ्गभैरवाय नमः । गुल्फसंधौ इं रुरुभैरवाय नमः । जानुनि उं चण्डभैरवाय नमः । दक्षोरुमूले ऋं क्रोधभैरवाय नमः । वामे लृं उन्मत्तभैरवाय नमः । जानुनि एं कपालिभैरवाय नमः । गुल्फसन्धौ ओं भीषणभैरवाय नमः । अङ्गुलिमूलेषु अं संहारभैरवाय० ॥ हृदि मातङ्ग्यै मा० । नाभौ महामातङ्ग्यै मा० । शिरसि सिद्धलक्ष्म्यै मा० । गुदे लक्ष्म्यै मा० ॥ शिरसि गणेशाय मा० । भ्रूमध्ये दुर्गायै मा० । मुखे वटुकाय मा० । कण्ठे क्षेत्रपालाय मा० । इति विन्यस्य, मूलेन सर्वाङ्गे व्यापकं कृत्वा मुखे सरस्वत्यै मा० । भ्रूमध्ये लक्ष्म्यै मा० । दक्षचरणे शङ्खनिधये मा० । इति विन्यस्य, ध्यानादिमानसपूजान्ते स्वर्णादिपट्टे कुङ्कुमादिना त्रिकोणं विधाय, तद्बहिः पञ्चकोणं तद्बहिरष्टदलं तद्बहिः षोडशदलं तद्बहिः पुनरष्टदलं तद्बहिश्चतुर्दलं तद्बहिश्चतुर्द्वारोपेतं चतुरस्रत्रयमिति पूजाचक्रं निर्माय, स्वपुरतः पीठादौ संस्थाप्य मूलेनाभ्यर्च्यार्घ्यादिस्थापनाद्यात्मपूजान्ते प्राग्वत् मातङ्गीपीठमभ्यर्च्य, तत्र प्राग्वन्मूर्तिकल्पनादिपुष्पोपचारान्ते लयाङ्गमभ्यर्च्य, त्रिकोणाभ्यन्तरे प्राग्वत् षडङ्गानि संपूज्य, त्रिकोणे प्राग्वत् रत्यादित्रयमभ्यर्च्य, पञ्चकोणेषु द्राविण्यादिपञ्चकं देव्यग्रादिप्रादक्षिण्येनाभ्यर्च्य, अष्टपत्रेषु ब्राह्म्याद्यष्टकं तदग्रेषु लक्ष्म्याद्यष्टकं षोडशपत्रेषु वामादिशक्तिषोडशकं बाह्येऽष्टदले भैरवाष्टकं चतुर्दले मातङ्ग्यादिचतुष्कमन्तश्चतुरस्रस्याग्नेयादिकोणेषु गणेशादिचतुष्कं देव्यग्रादिद्वारचतुष्टये न्यासोक्तं सरस्वत्यादिचतुष्कं तद्बहिर्लोकपालांस्तद्बहिस्तदस्त्राणि च संपूज्य, मूलमन्त्रमृष्यादिन्यासपूर्वकं यथाशक्ति जपित्वा जपं समर्प्य धूपदीपौ निवेद्य, नैवेद्यं प्राग्वत् संस्कृत्य "ॐ नमो भगवति मातङ्गीश्वरि इमं बलिं गृह्ण २ स्वाहा" इति नैवेद्यमुत्सृज्य, देव्या उत्तरे भागे वायव्यादीशानान्तं पङ्क्तिक्रमेण— ऐं गुरुभ्यो नमः । एवं परमगुरुभ्यो नमः । परमेष्ठिगुरुभ्यो नमः । परमाचार्यगुरुभ्यो नमः । आदिसिद्धगुरुभ्यो नमः । अस्मद्गुरुभ्यो नमः । इति संपूज्य समापयेत् इति ॥ तथा—

पूर्वमेव जपेल्लक्षं पुरश्चरणसिद्धये । पलाशपुष्पैस्त्रिस्वादुयुक्तैरन्तेऽयुतं हुनेत् ॥ ३४ ॥
तर्पणं मार्जनं कुर्याद्भोजयेद् भूसुरानपि । कुमारीर्भोजयेच्चापि वशयेत् क्षोभयेज्जगत् ॥ ३५ ॥
मातङ्गीविग्रहो भूत्वा सर्वकर्माणि साधयेत् । कुण्डे वा स्थण्डिले वाथ विदध्यात् काम्यकर्म च ॥३६॥
रक्तवस्त्रपरीताङ्गो रक्तमाल्यानुलेपनः । घृताक्तैर्गुग्गुलैर्हुत्वा राज्ञः स वशयेत् सुधीः ॥ ३७ ॥
मल्लिकाजातिपुंनागैर्जुहुयाद् भाग्यवान् भवेत् । राज्यार्थी बिल्वपत्रैश्च हुनेत् पद्मैर्विशेषतः ॥ ३८ ॥
श्रीकामः श्वेतपुष्पैश्च पीतैर्वापि च संहुनेत् । उत्पलैर्धनकामस्तु लक्ष्मीपुष्पैश्च होमयेत् ॥ ३९ ॥
बन्धूकैश्चैव वाग्यार्थी किंशुकैर्बकुलैर्हुनेत् । वश्यार्थी मधुसंयुक्तैर्मधूककुसुमैर्हुनेत् ॥ ४० ॥
आकर्षणे तु लवणैस्तिलैर्मधुरसंयुतैः । वञ्जुलैर्वृष्टिमाप्नोति गुडूचीभिर्ज्वरं हरेत् ॥ ४१ ॥
अन्नाय जुहुयादन्नं धनार्थी शालितण्डुलैः । गन्धद्रव्येण होमस्तु सर्वसौभाग्यदो भवेत् ॥ ४२ ॥

---

१ 'सत्यै' 'कुबुद्धै' ख. पाठः । २ 'पत्रैः' ख. पाठः ।

कुङ्कुमै रोचनाभिर्वा होमो वश्यार्थिनां मतः । नन्द्यावर्तैश्च वागर्थी श्र्यर्थी निम्बप्रसूनकैः ॥ ४३ ॥

पलाशपुष्पैस्तेजोर्थी कपिलाज्येन वा हुनेत् । शत्रोरुन्मादकृद्धोम उन्मादकुसुमैरपि ॥ ४४ ॥

विषवृक्षोत्थनिम्बाख्यश्लेष्मान्तकविभीतकैः । उलूककाकगृध्रोत्थपक्षैस्तैलपरिप्लुतैः ॥ ४५ ॥

विषवृक्षः कोचिलेति प्रसिद्धः । श्लेष्मान्तको लसोडीति प्रसिद्धः कान्यकुब्जभाषया । " पिचुमन्दकतैलसेवितैर्बलिभुक्कौशिकगृध्रपक्षकै " रिति मनुकोशवाक्यात् ।

होमयेद्रिपुनाशाय निशायां वह्निकुण्डके । पायसैर्गुडसंमिश्रैः खण्डारिक्ष[क्षु]रसैस्तथा ॥ ४६ ॥

उन्मादनाशनो होमः पायसैर्घृतसंप्लुतैः । मरिचं तिलतैलाक्तं कासश्वासज्वरापहम् ॥ ४७ ॥

निर्गुण्डीमूलहोमेन निगडस्य च मोचनम् । इति । तथा—

अथातः संप्रवक्ष्यामि जीवस्याकर्षणं परम् । साध्यप्रतिकृतीः कृत्वा चतस्रो मन्त्रवित्तमः ॥ १ ॥

एका साध्यर्क्षवृक्षोत्था मधूच्छिष्टेन चापरा । तृतीया पिष्टसंभूता मृदुत्था च ततः परम् ॥ २ ॥

हृद्यालिखितसाध्याख्याः कृतासुस्थापनाः शुभाः । एताः स्पृष्ट्वा जपेन्मन्त्रमष्टोत्तरशतं पृथक् ॥ ३ ॥

कुण्डाधो त्र्यङ्गुलां मूर्तिमुत्तानां तरुजां खनेत् । स्वासनाधः पिष्टभवां मृदुत्थां निखनेत् ततः ॥ ४ ॥

पादन्यासस्थलाधस्ताल्लम्बयेदूर्ध्वमम्बरे । मधूच्छिष्टमयीमूर्ध्वपादामथाप्यवाङ्मुखीम् ॥ ५ ॥

पीतलोणं घृतं शत्रुपादपांसु तथैव च । गुडमाक्षिकसंयुक्तं कुडवं पेषयेत् ततः ॥ ६ ॥

तेन प्रतिकृतिं कृत्वा स्पष्टाङ्गीमतिमञ्जुलाम् । रक्तमाल्याम्बरालेपः कृतन्यासविधिः स्वयम् ॥ ७ ॥

प्रतिमायां तु संहारवर्त्मनाणुं प्रविन्यसेत् । नामप्रतिष्ठितप्राणां मन्त्री तदनु पूर्ववत् ॥ ८ ॥

असिना सप्तधा छित्त्वा तां साध्यर्क्षतरूद्भवे । अनले जुहुयात् साध्यं संस्मरंश्च निशामुखे ॥ ९ ॥

एकोऽङ्घ्रिरूरुमूलादिर्द्वितीयोऽर्धशरीरतः । तृतीयो बाहुमूलादिश्चतुर्थो मस्तकेन च ॥ १० ॥

भागस्तु पञ्चमो दोष्णा षष्ठो देहार्धतः परः । ऊरुमूलादितस्त्वेवं स्त्रीणां वामादि कल्पयेत् ॥ ११ ॥

पुंसां दक्षिणभागादिरेकं वा सप्तधा पृथक् । अथवैकादशांशो वा गुल्फजानूरुखण्डतः ॥ १२ ॥

एवं सप्ताहतो नार्यः संक्षुब्धा मदनातुराः । स्विद्यदङ्गा वेपमानाः साधके न्यस्तमानसाः ॥ १३ ॥

विश्लिष्यत्पृथुलोत्तुङ्गनितम्बवसनाः शुभाः । त्राहि त्राहि क्षमस्वेति पश्य मां न परित्यज ॥ १४ ॥

इत्थं सर्वा व्याहरन्त्यः करुणायुक्तमानसाः । पतन्ति साधकस्याग्रे मदनानलदीपिताः ॥ १५ ॥

तिष्ठन्ति दासवच्चास्य मन्त्रिणो योषितः सदा । लवणं तिलतैलाक्तं होमयेच्छत्रुनाशनम् ॥ १६ ॥

हरिद्राचूर्णसंयुक्तं लवणं स्तम्भने मतम् । .... ॥

इति । नक्षत्रवृक्षास्तु प्रागेवोक्ताः (पृ० २०७) । सारसंग्रहे—

मातङ्गीप्रीतये मन्त्री भौमवारे प्रपूजयेत् । कन्यामेकां तथा तिस्रः पञ्च सप्त तथा पुनः ॥ १ ॥

स्वादुभिर्भक्ष्यभोज्यैश्च स्वन्नपानैर्मनोहरैः । पुष्पैर्धूपैश्च दीपैश्च स्तुत्याः पूज्याश्च देशिकैः ॥ २ ॥

वीणाहस्ता गायकाश्च पूज्याः सर्वेऽपि यत्नतः । सर्ववर्णा रमण्यश्च स्वन्नपानैर्मनोहरैः ॥ ३ ॥

---

१ 'परा कुलालमृद्भृता शालिपिष्टोद्भवा परा' ख. पाठः ।

अर्चनीयाश्च मन्त्रज्ञैः सर्वभावेन सर्वदा । सर्वा नार्यो भावनीयाः श्यामा एवात्र मन्त्रिणा ॥ ४ ॥
भौमवारे तथा पिष्टमयान् दीपान् प्रकारयेत् । प्रज्वालयेद् घृतेनैतान् मातङ्गीप्रीतये बुधः ॥ ५ ॥
मातङ्गीप्रीतये मन्त्री योगिन्यष्टाष्टकं यजेत् । वाग्भवाद्याः प्रपूज्याश्च प्रोच्यन्ते ता यथाक्रमम् ॥ ६ ॥
दिव्याद्या योगिनी पूर्वा महदाद्या तथा परा । सिद्धादिका गणेश्वर्यां प्रेतासिन्यपि कीर्तिता ॥ ७ ॥
डाकिनी च तथा काली कालरात्री निशाचरी । ऊर्ध्वकेशी विरूपाक्षी शुष्काङ्गी भोगिनी मता ॥८॥
जटाधारिण्यपि तथा वीरभद्रण्यपीरिता । धूम्राक्षी षोडशाप्येता ईशानादि प्रपूजयेत् ॥ ९ ॥
कलहाद्या प्रिया चान्या राक्षस्यन्या प्रकीर्तिता । गदिता घोररक्ताक्षी विश्वरूपा भयङ्करी ॥ १० ॥
वाराह्या च कुमारी स्यान्मुण्डधारिण्यपीरिता । भयासुरा रुद्रहुंकार्यपि प्रोक्ता च भीषणा ॥ ११ ॥
त्रिपुरान्तकभैरव्यौ ध्वंसिन्यपि च संमता । क्रोधिनी दुर्मदा ज्ञेया आग्नेयादि प्रपूजयेत् ॥ १२॥
हंसा च दित्या खड्गाङ्गी दीर्घा लम्बोष्ठ्यान्विता । तापिनीमन्त्रयोगिन्यौ कालाग्निर्ग्राहिणी परा ॥१३॥
चक्रिण्यन्या च कङ्काली भुवनेश्वर्यपीरिता । हुंकारी स्याच्च कौमारी यमदूती करालिनी ॥ १४ ॥
नैर्ऋत्यादि यजेदेता योगिनीः षोडश क्रमात् । केशिनी मदिरा पश्चाल्लोमजङ्घा तथा परा ॥ १५ ॥
अपधारिण्यपि परा भ्रामरी कार्मुकी मता । लोमकाधोमुखी तद्वन्मता कुण्डोग्ररूपिणी ॥ १६ ॥
व्याघ्री सर्वजटी चान्या विकटा घोरया सह । कपालिनी समुद्दिष्टा षोडश्यरिविनाशिनी ।१७।
वायव्यादि यजेदेता योगिनीः षोडश क्रमात् । लक्षार्धं प्रजपेन्मन्त्रं क्षोभयेत् सर्वयोषितः ॥१८॥
पृथ्वीश्वरांस्तदर्धेन वशयेन्नात्र संशयः । तदर्धेन च सत्त्वानि वशगानि भवन्ति हि ॥ १९ ॥
दूरस्था योषितः सर्वा आयान्त्ययुतजापतः । नेदीयस्यस्तदर्धेन समायान्त्येव निश्चितम् ॥ २० ॥
सहस्त्रत्रयतः सर्वा वाञ्छितार्थभवेद् ध्रुवम् । मातङ्गीशीमहामन्त्रस्त्रिषु लोकेषु विश्रुतः ॥ २१ ॥
सकृदुच्चारमात्रेण सर्वलोकप्रियो भवेत् । गोपनीया प्रयत्नेन भोगमोक्षफलप्रदा ॥ २२ ॥

आदौ वह्निपुरे लिखेत् प्रविलसद्वाक्शक्तिमाराक्षरां-
स्तत्कोणेषु मनोभवाद्रितनयालक्ष्मीमनून् बाह्यतः ।
षट्कोणेषु च बीजषट्कमपरान् पत्रेषु पञ्चस्वथो
वह्न्यम्भोधिरसाष्टसप्तकमितान् मन्त्रस्य वर्णान् बहिः ॥ २३ ॥
पत्रेष्वष्टसु रुद्रदिग्युगवसुद्वन्द्वग्रहव्यक्षरा-
नन्ते तर्कमितांस्तथा स्वपरितो मन्त्रेण संवेष्टयेत् ।
बाह्ये मातृकया क्रमोत्क्रमवशात् साध्याक्षरैर्भूपुरं
भूगेहास्त्रिषु साध्यनामसहितं कामं लिखेन्मन्त्रवित् ॥ २४ ॥

१ 'प्रेताशिन्यपि' ख. पाठः । २ 'शुक्लाङ्गी' ख. पाठः । ३ 'भद्रिण्यपी' ख. पाठः । ४ 'जपतः' ख. पाठः ।
५ 'ततश्च' ख. पाठः ।

सुवर्णरचिते पट्टे लेखन्या स्वर्णरौप्ययोः । रजते फलके वापि भूर्जे वा सुमनोहरे ॥ २५ ॥

सरोचनाकुङ्कुमचन्दनेन कस्तूरिकालक्तकरक्तसीतैः ।

स्वयं शुचिः साधकमानवानां सौभाग्यसिद्धै च लिखेत् सुयन्त्रम् ॥ २६ ॥

एतद्यन्त्रं लिखित्वैवं घृतसंपातपूर्वकम् । हुत्वा प्रजप्य संपूज्य गुलिकीकृत्य साधकः ॥ २७ ॥

साभिषेकः स्वयं बाहौ दक्षिणे तद्धि धारयेत् । पूज्यते त्रिदशाद्यैश्च किं पुनर्मानुषोत्तमैः[1] ॥ २८ ॥

आयुरारोग्यमैश्वर्यमन्यद्यद्यत् स्ववाञ्छितम् । पुत्रपौत्रादिकं चापि लभते नात्र संशयः ॥ २९ ॥

इति । अस्यार्थः— भूर्जादौ प्रोक्तद्रव्यैरुक्तलेखिन्या त्रिकोणमालिख्य, तन्मध्ये साधकनामसहितं वाग्बीजं शक्तिबीजं मारबीजं चालिख्य, तत्कोणेषु कामबीजं शक्तिबीजं श्रीबीजञ्चालिख्य, तद्बहिः षट्कोणं कृत्वा तत्कोणेषु स्वाग्रादि प्रादक्षिण्येन मन्त्रादिगतबीजषट्कमालिख्य, तद्बहिः पञ्चदलपद्मं विरच्य, तत्र प्रथमदले ॐनमो, द्वितीये भगवति, तृतीये मातङ्गीश्वरि, चतुर्थे सर्वजनमनोहारि, पञ्चमे सर्वमुखरञ्जिनि, इति स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन विलिख्य, तद्बहिरष्टदलपद्मं विरच्य तद्दलेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन प्रथमे—कामशक्तिश्रीबीजानि सर्वराजवशङ्करि, इति विलिख्य, द्वितीये—सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करि इति, तृतीये—सर्वदुष्टमृगवशङ्करि इति, चतुर्थे—सर्वसत्त्ववशङ्करि इति, पञ्चमे—सर्वलोकवशङ्करि इति, षष्ठे—अमुकं मे वशमानय इति, सप्तमे—स्वाहा इति, अष्टमे—अन्तिमबीजषट्कं विलिख्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयं कृत्वा वृत्तयोरन्तराले स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन मूलमन्त्रेणावेष्ट्य, तद्बहिर्वृत्तं कृत्वा तत्रस्थवीथ्यां स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन सबिन्दुभिर्मातृकावर्णैरावेष्ट्यान्ते साध्यनामालिख्य, तद्बहिर्वृत्तं कृत्वा तत्रस्थवीथ्यां साध्यनामाक्षराणि विलोमरीत्या विलिख्य, क्षकाराद्यकारान्तान् मातृकावर्णान् सबिन्दूनालिख्य, तद्बहिश्चतुरस्रं कृत्वा तत्कोणेषु साध्यनामसहितं कामबीजं विलिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ जीवस्याकर्षणे क्रमस्तु— साध्यर्क्षवृक्षेण मधूच्छिष्टेन शालितण्डुलपिष्टेन कुलालहस्तमृदा चैकैकां पुत्तलीं कृत्वा, तासां हृदयेषु “ अमुकं मे वशमानय ” इति साध्यनामालिख्य, तासु साध्यप्राणान् संस्थाप्य ताः स्पृष्ट्वा प्रत्येकं प्रत्येकं मूलमन्त्रमष्टोत्तरशतं जपेत् । अत्र मूलमन्त्रजपे अमुकपदस्थाने साध्यनाम योजयित्वा जपेत् ।

अमुकपदं यद्रूपं यत्र मन्त्रेषु दृश्यते । साध्याभिधानं तद्रूपं तत्र स्थाने निवेशयेत् ॥

इति नारायणीयवचनात् ॥ कुण्डमध्ये द्व्यङ्गुलाधः काष्ठमयीं पुत्तलीमुत्तानरूपां निखाय स्वासनस्याधस्तथा पिष्टमयीं स्वपादन्यासस्थाने मृण्मयीं निक्षिपेत् । अत्र लवणेन सह निखनेदिति संप्रदायः । ततो मधूच्छिष्टमयीमधोमुखीमूर्ध्वपादामर्कतूलतन्तुना पादयोर्बद्ध्वा, कुण्डादूर्ध्वं धूमेन स्पृश्यमानां लम्बयित्वा, कुण्डमात्रं लवणं घृतमधुगुडसहितं श्लक्ष्णं पेषयित्वा, तेन पुत्तलीं कृत्वा स्वयं यथोक्तवेशन्यासादियुक्तो लवणमय्यां पुत्तल्यां मूलविद्यायाः प्रोक्तपदानि संहाररीत्या विन्यस्य, अन्यानपि स्वदेहकृतन्यासान् संहाररीत्यैव विन्यस्य कृतप्राणप्रतिष्ठामूरुमूलात् पादद्वयाग्रान्तां एकैकं भागं कटेः कण्ठावधि दैर्घ्येण द्विधाकृतभागद्वयं बाहुद्वयेन भागद्वयं कण्ठादूर्ध्वं भागमेकमिति सप्तधा तीक्ष्णशस्त्रेण छित्त्वा, घृतप्लुतमेकमेकं भागं संस्कृतेऽग्नौ साध्यर्क्षवृक्षसमिद्धे साध्यं स्मरन्दक्षिणामुखे मूलमन्त्रेण जुहुयात् । साध्यः पुरुषश्चेत्तदा दक्षिणपादमारभ्य जुहुयात्, स्त्री चेद्वामपादमारभ्येति । अथवैकमेकं भागं सप्तधा सप्तधा कृत्वोक्तविधिना जुहुयात् । यद्वा— गुल्फद्वये जानुद्वये छेदेनैकादशधा कृत्वा जुहुयादिति । पुत्तलीमानं तु मात्स्येन्द्रसहि-

---

1 ‘ मानवोत्तमैः ’ ख. पाठः ।

[illegible]—

आयामः पादयोस्तस्या आकटेश्चतुरङ्गुलम् । पादोनत्र्यङ्गुला कुक्षिस्तावदेवाङ्गुलः करः ॥ १ ॥

अङ्गुलद्वयमावक्त्रात् कण्ठदेशस्य मानकम् । सशिरोवक्त्रमानं तु सार्धत्र्यङ्गुलमीरितम् ॥ २ ॥

द्वादशाङ्गुलिभिः सर्वाः सम्यक् पुत्तलिकाः शुभाः । .... ॥

इति । मातङ्गमनुकोशे— प्रोक्तसर्वपदतस्तार्तीयं राज्यलक्ष्मी च । प्रदे इति पदेऽन्ते पञ्चनवत्यक्षरो मन्त्रः ॥ अयमर्थः— प्रागुद्धृताष्टाशीत्यक्षरराजमातङ्गिनीमन्त्रे सर्वसत्त्ववशङ्करीति पदानन्तरं " सौः राज्यलक्ष्मीप्रदे " इति सप्ताक्षराणि संयोज्यानन्तरं सर्वलोकममुकमित्यादि वदेदिति । एवं पञ्चनवत्यक्षरो मन्त्रो भवति । तथा—

ऋष्यादि पूर्वमुक्तं षड्दीर्घयुजा स्वरेणाङ्गविधिः । विन्यस्याङ्गानि ततो विचिन्तयेन्मनुदेवतामेवम् ।१।

दीर्घयुजा स्वरेण । तेन आंईऊं इत्यादयः षडङ्गमन्त्राः । एवं पूर्वोक्तप्रकारेण । तेन राजमातङ्गिनीवत् ध्यानपूजादिकं सर्वं ज्ञेयम् । तथा—

मायाहृदोरथान्ते ब्रह्मश्रीराजितेऽक्षरान् प्रोक्त्वा । पदमथ राजपूजिते इति तत्परतो जये विजये ॥ १ ॥

गौर्यथ गान्धारि ततो देयं त्रिभुवनवशंकरीति पदम् । सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करि सुसुदुदुघे ततो घे च ॥२॥

वावामायास्वाहान्तः प्रणवादिरयं भवेन्मन्त्रः । .... ॥

माया ह्रीं, हृत् नमः, अन्यत्सर्वं स्वरूपं । तेन चतुष्पञ्चाशदक्षरोऽयं मन्त्रः । ॐ ह्रींनमो ब्रह्मश्रीराजिते राजपूजिते जये विजये गौरि गान्धारि त्रिभुवनवशङ्करि सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करि सुसुदुदुघेघेवावा ह्रीं स्वाहा । अयं मन्त्रः प्रणवादिः । प्रपञ्चसारे तु— सत्रिभुवनवशङ्कर्य्यन्ते सर्वलोकवशङ्करीति (सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करीति च) पदं प्रोक्तं । प्रणवो नोद्धृतस्तेनैकाधिकषष्ट्यक्षरो मन्त्रः । तत्र गौरी देवता निचृच्छन्दः । अत्र चतु(ष्पञ्चा)शदक्षरे तु—

ऋषिरस्याजश्छन्दो निचृद्गायत्रमीरितं प्राज्ञैः । वाञ्छितफलदा देवी प्रोक्ता श्रीराजमातङ्गी ॥ ३ ॥
अङ्गानि मायया स्याद् ध्यानं पूर्वोक्तमेव विज्ञेयम् । .... ॥

ध्यानमित्युपलक्षणं तेन पूजाजपादिकमपि तथैव ज्ञेयम् ॥ गौरी देवता पक्षे तु प्रपञ्चसारे— (२२ प० । श्लो० ३७)

सचतुर्दशभिर्दशभिस्तथाष्टभिश्चाष्टभिस्तथा दशभिः । एकादशभिर्मन्त्राक्षरैः क्रमादुच्यते षडङ्गविधिः ॥

ह्रीं नमो ब्रह्मश्रीराजिते राजपूजिते हृदयाय नमः । जये विजये गौरि गान्धारि शिरसे स्वाहा । त्रिभुवनवशङ्करि शिखा० । सर्वलोकवशङ्करि कवचाय० । सर्वस्त्रीपुरुषवशङ्करि नेत्रत्रयाय० । सुसुदुदुघेघेवावाह्रीं स्वाहा अस्त्रं । ध्यानं तत्रैव—

असकलशशिराजन्मौलिराबद्धपाशाङ्कुशरुचिरकराब्जा बन्धुजीवारुणाङ्गी ।

अमरनिकरवन्द्या त्रीक्षणा शोणलेपांशुककुसुमयुता स्यात् संपदे पार्वती नः ॥ ४ ॥

"आराधयेत् तदङ्गैर्मातृभिराशाधिपास्त्रैश्च" । इति मातृभिर्ब्राह्म्यादिभिः । अत्र गौरीदेवतापक्षे भुवनेश्वरीपीठपूजनं ज्ञेयम् । (तदग्रे वक्ष्यते)

अयुतं प्रजपेज् जुहुयात् पायसैर्घृतप्लुतैर्दशांशेन । तद्वच्च तर्पणादि कुर्यादिष्टार्थसिद्धये मन्त्री ॥ ५ ॥

इति । मातङ्गमनुकोशे—

---

१ 'कण्ठात्' ख. पाठः ।

राजमुखि-पदाद्राजाभिमुखि वश्यपूर्वमुखि च पदम् । भुवनेशीश्रीकामान् वदेत् ततो देवदेवि पदम् ॥
तदन्ते महादेविपदं पदमथ देवाधिदेवीति । सर्वजनस्य मुखं मम वश्यं कुरु द्विस्ततः स्वाहा ॥
प्रणवादिरयं मन्त्रः प्रोक्तः श्रीवश्यमातङ्ग्याः । जपपूजाद्यं सर्वं प्रोक्तं श्रीराजमातङ्गीवत् ॥

इति । प्रपञ्चसारे— (३२-४६)

दशभिः सप्तभिश्चैव चतुर्भिः करणाक्षरैः । पञ्चभिः सप्तदशभिर्वर्णैरङ्गक्रिया मनोः ॥ १ ॥

करणानि चत्वारि । तेन ओं राजमुखि राजाभिमुखि हृदयाय० । वश्यमुखि ह्रींश्रींक्लीं शिरसे० । देवदेवि शिखा० । महादेवि कवचाय० । देवाधिदेवि नेत्र० । सर्वजनस्य मुखं मम वश्यं कुरुकुरु स्वाहा अस्त्राय० ।

मातङ्गमनुकोशे—

मायाहृदोरथान्ते हिलिहिलिपदमुच्चरेच्च ततः । चण्डपदान्मातङ्गि[1] वह्निजायेति मन्त्रोऽयम् ॥ १ ॥
पूजाजपादि सर्वं संप्रोक्तं राजमातङ्ग्याः । अयुतजपाद् घृतपायसहोमात् सिद्धो भवेन्मन्त्रः ॥ २ ॥

इति । तथा—

वाग्भवं हृदयं चाथ श्रीराजमातङ्गि-पदम् । वदेदमोघे सत्यवादिनि मम कर्णे-पदं ततः ॥ १ ॥
अवतरपदं वीप्स्य सत्यं कथेति कथ पदम् । एह्येहि पदाभ्यां परतः श्रीमातङ्ग्यै नमस्तदनु ॥ २ ॥

वीप्स्य द्विरुच्चार्य ।

मन्त्रोऽयं लक्षजपाद् दशांशहोमाच्च पायसघृताद्यैः । सिद्धः कर्णे कथयति शुभाशुभं पृच्छकस्याशु ॥ ३ ॥

इति । तथा—

तस्मादपि शतगुणफलदं देव्या मूलमन्त्रमथ वच्मि । सिद्धेन येन बहवो मन्त्राः पठनेन सिद्ध्यन्ति ॥
वाङ्मायाश्रीबीजं बालाबीजत्रयं ततः कामः । मायाश्रीबीजमथो श्रीमातङ्गीश्वरीति पदम् ॥ २ ॥
सर्ववशङ्करिपदतः स्वाहाकारं ततश्च वदेत् । सद्यः फलदो ज्ञेयः श्रीमातङ्ग्या मूलमन्त्रोऽयम् ॥ ३ ॥

तस्मादित्यष्टनवत्यक्षरमन्त्रात् । मन्त्रोद्धारः सुगमः । तथा—

ऋषिरस्य दक्षिणामूर्तिश्छन्दो निचृदन्विता च गायत्री । वाञ्छितफलदा ज्ञेया श्रीमातङ्गीश्वरी देवी ॥
बालाबीजैस्त्रिभिरथ द्विप्रोक्तैः करषडङ्गविधिः । ध्यात्वा प्राग्वद् देवीं सम्यग् गन्धादिनार्चयेद्भक्त्या ॥

प्राग्वदष्टनवत्यक्षरमन्त्रवत् । पूजनमपि तत्रोक्तमेव । तथा—

श्रीमातङ्गीदेव्याः सिद्ध्यति मन्त्राखिलक्षजपात् । पुष्पैर्मधूकजैरथ मधुरत्रयलोलितैः कृतो होमः ॥६॥
सघृतेन पायसेन च फलैस्तथा कदल्या फलदायी । .... ॥

इति । प्रपञ्चसारे— "कामिनि रञ्जिनि ठद्वयमित्यपरम् । ठद्वयं स्वाहाकारः ।

ऋषिः संमोहनः प्रोक्तो निचृच्छन्दोऽस्य देवता । सर्वसंमोहिनी चाङ्गं द्विरावृत्तैर्पदैर्भवेत् ॥ १ ॥
श्यामाङ्गी वल्लकीं दोर्भ्यां वादयन्ती सुभूषणा । चन्द्रावतंसा विविधैर्गानैर्मोहयते जगत् ॥ २ ॥
पूजा मातङ्गिनीपीठे रत्याद्यास्तु त्रिकोणगाः । पञ्चबाणास्ततः पूज्याः केसरेष्वङ्गपूजनम् ॥ ३ ॥
अनङ्गकुसुमाद्यास्तु पत्रेष्वग्रेषु मातरः । लोकपालैश्च वज्राद्यैः सप्तावृत्तिरियं मता ॥ ४ ॥

---

१ 'विज्ञेयं' ख. पाठः । २ 'अथ वौषट् सर्वतो हिलि' ख. पाठः । ३ 'मातङ्गिनि' ख. पाठः ।

प्रजपेदयुतद्वन्द्वं दशांशं जुहुयात् ततः । मधूकजैस्त्रिमध्वक्तैः सर्वं संमोहयेज्जगत् ॥ ५ ॥

प्रयोगः सुगम इति । मातङ्गमनुकोशे—

उच्छिष्टशब्दं पुरतो निधाय चण्डालि मातङ्गि पदे च भूयः ।
पदं ततः सर्ववशंकरीति नमोऽग्निपत्न्योर्मनुरेष मध्ये ॥ १ ॥

नमःपदादिस्वाहापदान्त एकोनविंशत्यक्षरो मन्त्रः । अत्र केचित्— चण्डालीति दीर्घं चकारं वदन्ति, तन्न "हलोत्र (कर्णः) चान्तनेत्रे ष्ट कूर्मश्चैवेन्दुखण्डवान्" इति सारसंग्रहवचनान्मन्त्रोद्धारे चकारस्य ह्रस्वत्वदर्शनात् । अस्य भेदानाह तत्रैव— "तारत्रयादिर्मनुरेष सद्यः सर्वार्थसिद्धिं विदधाति नूनम् ।" तारत्रयं वाङ्मायाश्रीबीजात्मकम् । तथा—

कामराजभुवनेश्वरीरमाबीजयुक् सपदि विश्ववश्यकृत् ।
मन्त्र एष यदि वा स्मरादिकः स्यादशेषजनरञ्जने क्षमः ॥ १ ॥

इति । प्रथमोक्तत्रितारादिमन्त्रस्य सतुम्बुरुर्नारद ऋषिः । इतरयोस्तु—

मदनोऽस्य ऋषिः प्रोक्तश्छन्दो निचृदन्विता च गायत्री । विश्वस्य वशहेतुर्मातङ्गीश्वरी देवता प्रोक्ता ॥
दृग्वह्निलोकानलपङ्क्तिवर्णैरङ्गक्रियाप्यस्य मनोः प्रदिष्टा । अङ्गानि मन्त्रवर्णैरेवं कृत्वाथ देवतां ध्यायेत् ॥

दृग् द्वयम् । वह्नयस्त्रयः । लोकास्त्रयः ।

मातङ्गीं नवयावकार्द्रचरणामुल्लासिकृष्णांशुकां
वीणोल्लासिकरां समुन्नतकुचां मुक्ताप्रवालावलीम् ।
हृद्याङ्गीं सितशङ्खकुण्डलधरां बिम्बाधरां सस्मिता-
माकीर्णालकवेणिमब्जनयनां ध्यायेच्छुकश्यामलाम् ॥ ४ ॥

त्र्यश्रं वसुदलयुग्मं चतुरश्रं पीठमेतस्याः । त्र्यश्रेऽर्च्या रत्याद्याः पत्रेषु ब्राह्म्याद्यास्ततोऽभ्यर्च्याः ॥५॥
मातङ्ग्यन्ताः सर्वा अनङ्गकुसुमादिकाश्च पत्रेषु । देवीपादतलाग्रे पूज्यास्ता बाणदेवताः सर्वाः ॥ ६ ॥
अङ्गानि च तत्पार्श्वे मध्ये देवीं च यजेत् पुनः । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्राग्वद्योगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा केवलविद्यया तारत्रयादिविद्यया वा सतुम्बुरवे नारदायऋषये नमः । इतरविद्ययोर्मदनाय ऋषये नमः । निचृद्गायत्रीच्छन्दसे नमः । श्रीमातङ्गीश्वरीदेवतायै नमः । इति यथास्थानं विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः, इत्युक्त्वा । नमो हृदयाय० । उच्छिष्ट शिरसे० । चण्डालि शिखायै० । मातङ्गि कवचाय० । सर्ववशङ्करि नेत्रत्रयाय० । स्वाहा अस्त्राय० । इति करषडङ्गन्यासं विधाय ध्यानमानसपूजान्ते प्राग्वत् स्वर्णादिपट्टे कुङ्कुमादिनाष्टदलद्वन्द्वमन्तर्बहिर्विभागेन कृत्वा, तदन्तरष्टदलकमलकर्णिकायां स्वाभिमुखाग्रं त्रिकोणं विधाय, पश्चाद्बहिश्चतुर्द्वारयुक्तं चतुरस्रत्रयं च कुर्यादिति पूजाचक्रं निर्माय, स्वपुरतः संस्थाप्याभ्यर्च्यार्घ्यादिपात्रस्थापनाद्यात्मपूजान्ते प्राग्वत् मातङ्गीश्वरीपीठमभ्यर्च्य आवाहनादिपुष्पोपचारान्ते त्रिकोणकोणेषु प्राग्वद्रत्याद्याः संपूज्य, त्रिकोणाद्बहिः पद्मकर्णिकायामेव प्राग्वत् पञ्चबाणान् षडङ्गानि च संपूज्य, प्रथमाष्टदलेषु ब्राह्म्याद्या, द्वितीयाष्टदलेष्वनङ्गकुसुमाद्याः संपूज्य, चतुरस्रे लोकपालांस्तदस्त्राणि च संपूज्य धूपदीपादि सर्वं शेषं समापयेदिति ॥ तथा—

अयमनुलोमविलोमितबालान्तःस्थस्तदा जप्तः । वाग्मितां च कवित्वं दत्ते गानस्य शक्तिमपि ॥ ७ ॥
अन्यत् सर्वं प्राग्वदृषिरस्य दक्षिणामूर्तिः । अङ्गक्रिया पुरोवद् बालाबीजत्रयाभ्यासात् ॥ ८ ॥

अंसे वेणीं कुसुमनिचयां चूलिकानीलचूडां
मुक्ताभूषां पृथुकुचनतां वल्लकीं वादयन्तीम् ।
माध्वीमत्तां मधुरवचनां श्यामलां कोमलाङ्गीं
मातङ्गीं तां सकलफलदां सन्ततं भावयामि ॥ ६ ॥

त्रिकपञ्चकाष्टयुगलं षोडशकाष्टौ चतुष्कं च । पीठेऽस्मिन् संपूज्या श्रीदेवी भक्तिभावेन ॥ १० ॥

त्रिकं त्रिकोणं, पञ्चकेति, पञ्चदलादीनि पद्मानि ॥

त्र्यस्रेऽर्च्या रत्याद्या इच्छाज्ञानक्रियाशक्तीश्च । पञ्चदलेषु ततोऽर्च्याः प्राग्वत्ता बाणदेवताः कन्याः ॥११॥
अष्टदलेषु ब्राह्मयाद्याः कन्या दीर्घस्वरैः क्रमात् पूज्याः। बाह्येऽष्टदलेऽपि यजेदनङ्गकुसुमादिकाश्च कन्यास्ताः
पूज्याश्च षोडशारे षोडश कन्यास्तु गन्धाद्यैः । उर्वशीकन्यकां पूर्वं मेनकां कन्यकां ततः ॥ १३ ॥
रम्भाघृताच्यौ कन्ये च मञ्जुकेशीं च कन्यकाम् । तथैव काश्यपीं कन्यां सुकेशीं कन्यकां तथा ॥ १४॥
मञ्जुस्थलीं कन्यकां च पूजयेद्भक्तिभावतः । सनागयक्षगन्धर्वसिद्धकिन्नरकन्यकाः ॥ १५ ॥
विद्याधरकिंपुरुषपिशाचानां च कन्यकाः । पूजयेद्गन्धपुष्पाद्यैः स्वनामाद्यक्षरान्विताः ॥ १६ ॥
अभ्यर्चयेत् ततोऽष्टारे ह्यणिमासिद्धिकन्यकाम् । महिमासिद्धिकन्यां च लघिमासिद्धिकन्यकाम् ॥१७॥
परकायप्रवेशिन्या पूजयेत् कन्यकां ततः । कन्यकां दूरदर्शिन्या गुटिकासिद्धिकन्यकाम् ॥ १८ ॥
कन्यामञ्जनसिद्धेश्च पादुकासिद्धिकन्यकाम् । ततश्चतुर्षु द्वारेषु पूजयेद् द्वारदेवताः ॥ १६ ॥
ततं च विततं चाथ धनं च सुषिरं सह । अग्निकोणेऽथ वटुकं गणेशं नैर्ऋते यजेत् ॥ २० ॥
क्षेत्रपालं च वायव्यामैशान्यां योगिनीरपि । उच्छिष्टशब्दपुरतः पादुकां पूजयाम्यथ ॥ २१ ॥
स्वनामाद्यक्षरं बीजं कृत्वा गन्धादिनार्चयेत् । पुनः सर्वोपचारैश्च मध्ये भगवतीं यजेत् ॥ २२ ॥
स्वराः सर्वे[1] श्रुतियुता वामभागे ततः परम् । (रामाश्च रागिणीयुक्ताः पूज्याः पार्श्वे च दक्षिणे ।२३।
अभ्यर्च्य परमेश्वर्याः पार्श्वयोः शुकसारिके । पुरतो गुरुपङ्क्तिं च स्वगुरुं पूजयेत्ततः ॥ २४ ॥)

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्राग्वद्योगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं विधाय, शिरसि दक्षिणामूर्ति-ऋषये नमः । मुखे निचृद्गायत्रीछन्दसे नमः । हृदि श्रीमातङ्गीश्वर्यै देवतायै नमः । इति विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा । ऐं नमो हृदयाय० । क्लीं उच्छिष्ट शिरसे० । सौः चण्डालि शिखा० । ऐं मातङ्गि कवचा० । क्लीं सर्ववशङ्करि नेत्र० । सौः स्वाहा अस्त्रा० । इति षडङ्गं विधाय "अंसे वेणी" मित्यादिपूर्वोक्तेन ध्यात्वा, ध्यानमानसपूजान्ते त्रिकोणगर्भं पञ्चदलकमलं तद्बहिरष्टदलद्वयं तद्बहिः षोडशदलं तद्बहिरष्टदलं तद्बहिश्चतुर्द्वारोपेतं चतुरस्रत्रयमिति पूजाचक्रं निर्माय, प्राग्वदभ्यर्च्यार्घ्यादिस्थापनाद्यात्मपूजान्ते प्राग्वत् मातङ्गीपीठमभ्यर्च्यावाहनादिपुष्पोपचारान्ते प्राग्वत् लयाङ्गं संपूज्य, त्रिकोणे स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन— रं रत्युच्छिष्टपादुकां पूजयामि । प्रीं प्रीत्युच्छिष्टपादुकां पू० । मं

---

1 'सर्वे स्तुति' ख. पाठः ।

मनोभवोच्छिष्टपा० । पुनस्त्रिकोणेषु— ईं इच्छाशक्त्युच्छिष्टपादुकां० । ज्ञां ज्ञानशक्त्युच्छिष्टपा० । क्रिं क्रियाशक्त्युच्छिष्टपा० । ततः पूर्ववदङ्गानि संपूज्य, पञ्चदलेषु— द्रां द्राविणीकन्योच्छिष्टपा० । शों शोषिणीकन्योच्छिष्टपा० । बं बन्धिनीकन्योच्छिष्टपा० । मों मोहिनीकन्योच्छिष्टपा० । आं आकर्षिणीकन्योच्छिष्टपा० । ततोऽष्टदलेषु— आं ब्राह्मीकन्योच्छिष्टपा० । ईं माहेश्वरीकन्योच्छिष्टपा० । इत्याद्यष्टशक्तीः संपूज्य, द्वितीयाष्टदले— अं अनङ्गकुसुमाकन्योच्छिष्टपा०', इत्यादिपूर्वोक्ताः संपूज्य, षोडशदलेषु— उं उर्वशीकन्योच्छिष्टपा० । में मेनका० । रं रम्भा० । घृं घृताचीक० । मं मञ्जुकेशी० । कां काश्यपीकन्यो० । सुं सुकेशीकन्योच्छिष्टपा० । मं मञ्जुश्लोक० । नां नागक० । यं यक्षक० । गं गन्धर्वक० । सिं सिद्धक० । किं किन्नरक० । विं विद्याधरक० । किं किंपुरुषकन्या० । पिं पिशाचकन्या० । इति संपूज्य, तद्बहिरष्टदलेषु— अं अणिमासिद्धिकन्या० । मं महिमासिद्धिक० । लं लघिमासिद्धि० । पं परकायप्रवेशिनीसिद्धिक० । दूं दूरदर्शिनीसिद्धिक० । गुं गुटिकासिद्धिक० । अं अञ्जनसिद्धिक० । पां पादुकासिद्धिक० ॥ ततश्चतुर्द्वारेषु— तं ततोच्छिष्टपा० । विं विततोच्छिष्टपा० । घं घनोच्छिष्टपा० । सुं सुषिरोच्छिष्टपा० ॥ तत आग्नेयादिकोणेषु— वं वटुकोच्छिष्टपा० । गं गणेशोच्छिष्टपा० । क्षें क्षेत्रपालोच्छिष्टपा० । यों योगिन्युच्छिष्टपा० । इति संपूज्य, दिगीशार्चादिदीपान्तं अष्टनवत्यक्षरप्रकरणोक्तबलिमन्त्रेण नैवेद्यमुत्सृज्य, तत्रोक्तां गुरुपङ्क्तिं देव्याः पुरतोऽभ्यर्च्य प्राग्वत् सर्वं समापयेदिति । अत्र यद्यपि मन्त्रभेदेन पूजाभेद उक्तस्तथापि तन्त्रान्तरदर्शनान्मन्त्रभेदचतुष्टयस्यापि संक्षेपविस्तारकथनार्थमेव द्वैविध्यं प्रतीयते न तु मन्त्रभेदपरत्वेनेति ॥ तथाच सारसंग्रहे—

"बालात्रिबीजपूर्वो वा मायाद्यो मदनादिकः । त्रिताराद्यो मारशक्तिकमलाद्योऽपि वा भवेत् ॥ १ ॥

वाग्भवाद्योऽथवा मन्त्रः ।" इति मन्त्रभेदानुक्त्वान्ते विस्तारपूजनस्यैवोक्तत्वात् । एवमेव मात्स्येन्द्रसंहितायामपीति ॥ मातङ्गमनुकोशे—

स्रग्वी सुवस्त्रः शुचिरप्रमत्तः प्रशान्तचित्तो नियुतं प्रजप्य ।

उच्छिष्टभक्तेन बलिं निवेद्य मन्त्री निशि स्यादिति मन्त्रसिद्धः ॥ १ ॥

बलिर्नैवेद्यम् । अयमर्थः— प्रोक्तवेषः पुनः प्रोक्तविधिना रात्रौ देवीं संपूज्योच्छिष्टभक्तादिना देव्यै नैवेद्यं निवेद्य उच्छिष्टमुख एव नित्यजपं पौरश्चरणजपं चान्यत् काम्यादि वा सर्वं कुर्यादिति । नियुतलक्षं "एका च दश च शतं च सहस्रं चायुतं च लक्षं च नियुतं च" ति श्रुतेः । अत्र पुरश्चरणाङ्गहोमद्रव्यं नोक्तं तत्र पूर्वोक्तमेव पालाशपुष्पं ग्राह्यम् "पालाशकुसुमैः स्वादुयुक्तैर्मन्त्री यथाविधि" इति सारसंग्रहोक्तम् ॥ सारसंग्रहे तु "वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रम्" इत्युक्तं वर्णलक्षमेकोनविंशतिलक्षं स्वोपास्यमन्त्रवर्णसंख्यलक्षं वा । एकलक्षपक्षस्तु स्वगुरुजप्तमन्त्रपरः इति सांप्रदायिकाः । सारसंग्रहे—

कुमारीपूजनं प्रोक्तं कुर्यादत्रापि साधकः । (योगिन्यष्टाष्टकस्यापि पूजा कार्यात्र मन्त्रिणा ॥ १ ॥

उच्छिष्टभक्तशेषेण रात्रौ तस्यै बलिं हरेत् । पूर्वोदितेन मनुना मन्त्रोऽयं तेन सिध्यति) ॥ २ ॥

पूर्वोदितेनाष्टनवत्यक्षरप्रकरणोक्तबलिमन्त्रेण ।

चतुर्दशावृत्ति जपेद्भोजनानन्तरं मनुम् । नृपतीनां पूजनीयो नारीणां च विशेषतः ॥ ३ ॥

अष्टोत्तरसहस्रेण ताम्बूलं मनुनामुना । प्रजप्तं भक्षयेद्या स्त्री याचितानङ्गभोगिका ॥ ४ ॥

मन्त्रिणस्तु वशे तिष्ठेद्यावदायुर्न संशयः । सहदेवी तथा दूर्वा मुसली मधुयष्टिका ॥ ५ ॥

भद्रा च विष्णुदयिता लक्ष्मीवल्लीन्द्रवल्ल्यपि । अञ्जलिन्यपि संप्रोक्ता पृथगेताः स्पृशञ्जपेत् ॥ ६ ॥
अष्टोत्तरशतं मन्त्रं ततस्ता मूर्ध्नि धारयेत् । नरनारीनृपतयो धत्ते हर्षसमूहकम् (?) ॥ ७ ॥
इन्द्राग्निविश्वयुग्मर्तुमन्वष्टवसुदिङ्मिताः । पृथग्जप्त्वा शतशतमेषां संयोज्य पेषयेत् ॥ ८ ॥
शुष्कास्तद्गुटिका मन्त्रं जप्त्वा चाथ सहस्रशः । ललाटे च धृताः सम्यक् सर्वस्त्रीजनरञ्जिकाः ॥ ९ ॥
भवन्ति सर्वलोकस्य दक्षा रञ्जनकर्मणि । एतस्य गुटिकारेणुयोगेन मनुवित्तमः ॥ १० ॥
तूलवर्त्या च कृष्णाज्ययुक्तया कज्जलं धृतम् । सहस्रं मनुना जप्तमञ्जनं नेत्रयोः शुभम् ॥ ११ ॥
प्रत्यहं च जगद्वश्यनारीसंक्षोभकारकम् । प्रेतग्रहगणादींश्च नाशयेदचिरादपि ॥ १२ ॥
पूर्वोक्तैर्दशभिर्द्रव्यैः पञ्चगव्यैश्च कापिलैः । युक्तैश्च भसितं जप्तं सहस्रं मनुनामुना ॥ १३ ॥
धृतं ललाटे वशयेत् भुवनं नैव चान्यथा । क्षौमपट्टे प्रविन्यस्य वर्तिका रचिता शुभा ॥ १४ ॥
बिल्वास्यकुंमुदश्यामपद्मरेणुसुगर्भिता । कृष्णगोसर्पिषा दीप्ता तदुत्पन्ना च या मसी ॥ १५ ॥
मातङ्गीमनुना जप्ता नेत्राक्ता रञ्जने नृणाम् । यद्वा नमस्कारिणी सा गदितात्र न संशयः ॥ १६ ॥
लक्ष्मीः सविष्णुदयिता भृङ्गराजोद्भवं रजः । एतद्भावितवर्तिः सा कपिलाज्येन दीपिता ॥ १७ ॥
तज्जाता या मसी पूर्वफलदा नात्र संशयः । कर्पूरचन्दनं पद्मयुग्मं बकुलरोचने ॥ १८ ॥
त्रैलोक्यं वशयत्येषा मषी तत्संभवा भृशम् । निजपञ्चेन्द्रियाणां च मलं क्रकचसंभवे ॥ १९ ॥
फले निवेश्य नीलैश्च तन्तुभिर्वेष्टयेत् फलम् । भुवः सूनोर्दिने भूमौ स्थापयेत् तत्फलं ततः ॥ २० ॥
आभौमवारं संजप्तं कर्पूरं तत्समं ततः । (पिष्ट्वा चात्माम्बुना जप्त्वा गुलिकाः कारयेद् बुधः ॥ २१ ॥
मस्तके कारिता एता राजादिवश्यदाः परम् । हेमपश्चाङ्कं चात्ममलपञ्चकसंयुतम्) ॥ २२ ॥
सहस्रजप्तं भक्षेषु प्रयुक्तं पानकेषु च । यस्मै दत्तं नरेशाय स वश्यो नात्र संशयः ॥ २३ ॥
पूर्वमन्त्रोदितान् सर्वान् प्रयोगानत्र चाचरेत् । .... ॥

पूर्वेति राजमातङ्गीप्रकरणोदितान् ॥

मातङ्गिनीं यो भजते जपाद्यैः कृत्वा जगद्वश्यमशेषमत्र ।
स साधकेन्द्रो निखिलांश्च भोगान् भुक्त्वा परत्रापि च मुक्तिमेति ॥

अथोच्छिष्टमन्त्राः । फेत्कारिणीतन्त्रे— श्रीदेव्युवाच ।

सूचिता मे पुरा शम्भो मन्त्रा नैकविधास्तथा । इदानीं श्रोतुमिच्छामि देवीमुच्छिष्टपूर्विकाम् ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच ।

शृणु देवि वरारोहे देवीं तां कथयाम्यहम् । यया विज्ञातया देवि क्षयं गच्छन्ति चापदः ॥ २ ॥
स्थावरं जङ्गमं चैव कृत्रिमं चाङ्गजं तथा । विषं जयति देवीशी स्वपराङ्गसमाश्रितम् ॥ ३ ॥
इयं विद्या परा विद्या सर्वपापापहारिणी । स्वर्गदा मोक्षदा चैव राज्यसौख्यफलप्रदा ॥ ४ ॥

---

१ ' कुङ्कुम ' ख. पाठः । २ ' उक्त , ख. पाठः ।

इयं देवि मया पूर्वं साधिता विपिनिर्जये । सकृदुच्चारिता विद्या ब्रह्महत्याविशोधिनी ॥ ५ ॥
सर्वपापापहन्त्रीयं वश्यसौभाग्यदायिनी । यद्युच्छिष्टमुखो भूत्वा स्मरेद् देवीं कदाचन ॥ ६ ॥
तदाचान्तो भवेद् देवि विनैवाचमने कृते । दुर्भगा सुभगा नूनं दुःखिता सुखिता भवेत् ॥७॥
वन्ध्यापि लभते पुत्रं शतहायनजीवितम् । निर्धनो धनमाप्नोति सर्वविद्या अवाप्नुयात् ॥ ८ ॥
यां यां प्रार्थयते सिद्धिं हठात्तां तामवाप्नुयात् । श्रीदेव्युवाच
को विधिः किं फलं चास्यामपि विद्यास्वरूपतः । कथ्यतां देवदेवेश रहस्यं न निवेदितम् ॥९॥

ईश्वर उवाच

विधानं ते प्रवक्ष्यामि शृणु देवि मनोरमे । भोजनानन्तरं देवि विनैवाचमने कृते ॥ १० ॥
बलिं दत्त्वा प्रथमतो मूलमन्त्रेण साधकः । ततो मन्त्रं जपेद् ध्यात्वा देवीं तामिष्टसिद्धये ॥११॥
मन्त्रं शृणु महादेवि यथावत् कथयामि ते । दद्यादुच्छिष्टशब्दं तु तथा चण्डालिनीति च ॥१२॥
सुमुखि च ततो देवि कीर्तयेत् तदनन्तरम् । महापिशाचिनीत्युक्त्वा लज्जाबीजं ततः परम् ॥१३॥
नादबिन्दुसमायुक्तं ठकारत्रितयं ततः । सविसर्गं महादेवि सर्वसिद्धिप्रदायकम् ॥ १४ ॥

अत्रादिपदे चकारो ह्रस्व एव । सारसंग्रहे लघुमातङ्गिनीमन्त्रोद्धारे तथैवोद्धृतत्वात् । केचित्तु— चण्डालिनीत्यादिपदत्रये दीर्घमिकारं वदन्ति, तन्न तत्तु संबुद्ध्यन्तमेव । अत एव सारसंग्रहे प्राक्प्रोक्ते मन्त्रे चण्डालिपदादीनां संबुद्ध्यन्तदर्शनादेतन्मन्त्रयोस्तुल्यरूपत्वात् अत्रापि तथैवेति निर्णीतमस्माभिरिति । लज्जाबीजं भुवनेश्वरीबीजं, ठकारत्रितयं ठःठःठः । इति ॥ ग्रन्थान्तरे—

अथ वक्ष्ये परां विद्यां सुमुखीमतिगोपिताम् । यां लब्ध्वा देशिको विद्वान्न शोचति कृताकृते ॥ १ ॥
कर्णो द्युतिः सनयनः श्वेतेशः स्याज्जरासनः । लक्ष्मीर्दीर्घेन्दुसंयुक्ता नन्दी दीर्घा सदृक्क्रिया ॥२॥
मेषः समाधवः कर्णां भृगुस्तन्द्री च सेन्धिका । खिदेवि मवियद्दीर्घं पिशाचिनि हिमाद्रिजा ॥३॥
नन्दजत्रितयं सार्गि द्वाविंशत्यक्षरो मनुः । .... ॥

कर्ण उ । द्युतिः च्छ, सनयन इकारयुक्तस्तेन च्छि । श्वेतेशः ष, जरासनष्टकारोपरि स्थितस्तेन ष्ट, लक्ष्मीः च दीर्घा आ तेन चा, इन्दुसंयुक्ता बिन्दुसंयुक्ता तेन चां । नन्दी ड दीर्घा आ तेन डा । सदृक् इकारयुक्तः क्रिया ल, तेन लि । मेषो न समाधव इकारसहितस्तेन नि । कर्णा उकारयुतो भृगुः सकारस्तेन सु । तन्द्री म सेन्धिका उकारयुक्ता तेन मु । खि देवि म स्वरूपं । वियत् हकारो दीर्घमाकारयुक्तं तेन हा । पिशाचिनि स्वरूपं । हिमाद्रिजा भुवनेश्वरीबीजं ह्रीं । नन्दजत्रितयं ठठठ इति सार्गि विसर्गयुक्तं तेन ठःठःठः इति ॥ स्पष्टम्— ' उच्छिष्टचाण्डालिनि सुमुखि देवि महापिशाचिनि ह्रीं ठःठःठः " इति ।

स्मृता भैरवगायत्री सुमुखी मुनिपूर्विका । मुनिरामाद्विषट्चन्द्रवह्न्यर्णैरङ्गकं मनोः ॥
विन्यस्य सुमुखीं ध्यायेद् भक्तचित्ताम्बुजास्थिताम् । .... ॥

गुञ्जानिर्मितहारभूषितकुचां सद्यौवनोल्लासिनीं
हस्ताभ्यां नृकपालखड्गलतिके रम्ये मुदा बिभ्रतीम् ।
रक्तालंकृतिवस्त्रलेपनलसद्देहप्रभां ध्यायतां
नृणां श्रीसुमुखीं शवासनगतां स्युः सर्वदा संपदः ॥ ६ ॥

लक्षमेकं जपेन्मन्त्रं दशांशं किंशुकोद्भवैः । पुष्पैः समिद्भिर्वापि जुहुयान्मन्त्रसिद्धये ॥ ७ ॥
कालीपीठे यजेद् देवीं पञ्चकोणात्मकर्णिके । अष्टपत्रे षोडशारवृत्ते भूपुरसंवृते ॥ ८ ॥
मूलेन मूर्तिं संकल्प्य पाद्यादीनि प्रकल्पयेत् । चन्द्रां चन्द्राननां चारुमुखीं चामीकरप्रभाम् ॥ ९ ॥
चतुरां पञ्चकोणेषु केसरेष्वङ्गदेवताः । ब्राह्म्याद्या अष्टपत्रेषु षोडशारे कलादिकाः ॥ १० ॥
कला कलानिधिः काली कमला च क्रिया कृपा । कुला कुलीना कल्याणी कुमारी कलभाषिणी ॥११॥
करालाख्या किशोरी च कोमला कुलभूषणा । कन्यदा भूपुरे पूज्या इन्द्राद्या हेतयोऽपि च ॥ १२ ॥
इत्थं जपादिभिः सिद्धे मनौ काम्यानि साधयेत् । भुक्त्वौदनमनाचम्य जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥ १३ ॥
उच्छिष्टोऽयुतमेकं यः स भवेत् संपदां पदम् । उच्छिष्टेनैव भक्तेन बलिं दद्याच्चिरन्तरम् ॥ १४ ॥
दध्नाभ्यक्तैः प्रजुहुयाल्लक्षं सिद्धार्थतण्डुलैः । राजानो मन्त्रिणस्तस्य भवन्ति वशगाः क्षणात् ॥१५॥
शस्त्राणि वशगानि स्युर्हुतान्मार्जारमांसतः । धनर्द्धिश्छागमांसेन विद्याप्राप्तिस्तु पायसैः ॥ १६ ॥
मधुपायससंपृक्तस्त्रीरजोयुक्तवाससा । होममाचरतः पुंसो जनता वशवर्तिनी ॥ १७ ॥
मधुसर्पिर्युतैर्नागवल्लीपत्रैर्महाश्रियः । सद्योनिहतमार्जारमांसेन मधुसर्पिषा ॥ १८ ॥
युक्तेनान्त्यजकेशाद्यैर्हुतैराकर्षयेत् स्त्रियः । मध्वक्तशशमांसेन तत्फलं विद्यया सह ॥ १९ ॥
उन्मत्ततरुभिर्दीप्ते चिताग्नौ जुहुयाच्छदैः । कोकिलाकाकयोर्मन्त्री मारयेदचिरादरीन् ॥ २० ॥
वायसोलूकयोः पत्रैर्होमाद् विद्वेषयेदरीन् । गर्भपातः सगर्भाणामुलूकच्छदनैर्भवेत् ॥ २१ ॥
आज्याक्तैर्बिल्वपत्रैर्यो मासमेकं सहस्रकम् । प्रत्यहं जुहुयात् तेन वन्ध्यापि लभते सुतम् ॥ २२ ॥
सौभाग्यार्थे दुर्भगाया बन्धूककुसुमैर्नवैः । मधुराक्तैः प्रजुहुयात् स्त्रीणामाकृष्टयेऽपि तैः ॥ २३ ॥
निर्जने सघनेऽरण्ये प्रेतावासे चतुष्पथे । बलिं दत्त्वा प्रजपतां सहस्रं चाष्टसंयुतम् ॥ २४ ॥
उच्छिष्टस्य च सा देवी प्रत्यक्षा जायतेऽचिरात् । यत्र नोक्ता होमसंख्याऽयुतं तत्र विनिर्दिशेत् ॥२५॥
वाममार्गेण सुमुखी शीघ्रं कामविधायिनी । भोजनान्ते यथोच्छिष्टैर्जप्या सा स्वेष्टसिद्धये ॥२६॥
न शीघ्रफलदा देवी सुमुखीसदृशी परा । यस्या मन्त्रजपाद् देवि प्रसिद्ध्यन्ति मनोरथाः ॥२७॥

इति । सारसंग्रहे—

न तिथिर्नच नक्षत्रं नचाङ्गन्यासमेव च । नारिदोषो नवा विघ्नं नाशौचं नियमो नच ॥ १ ॥
यस्य तिष्ठति मन्त्रोऽयं न स विघ्नैस्तु बाध्यते । ध्यानमस्याः प्रवक्ष्यामि यथावज्जगदीश्वरि ॥ २ ॥
शवोपरि समासीनां रक्ताम्बरपरिच्छदाम् । रक्तालङ्कारसंयुक्तां गुञ्जाहारविराजिताम् ॥ ३ ॥
रक्तां षोडशवर्षां च पीनोन्नतघनस्तनीम् । कपालकर्त्रिकाहस्तां परमज्योतीरूपिणीम् ॥ ४ ॥
वामदक्षिणयोगेन ध्यायेन्मन्त्रविदुत्तमः । उच्छिष्टेन बलिं दत्त्वा जपेत् तद्गतमानसः ॥ ५ ॥
उच्छिष्टेनैव कर्तव्यो जपोऽस्याः सिद्धिमिच्छता । उच्छिष्टजपमानस्य जायन्ते सर्वसिद्धयः ॥ ६ ॥

---

१ 'सदने' ख. पाठः ।

अपरं च प्रवक्ष्यामि शृणु देवि फलप्रदम् । होमं संतर्पणं चास्याः सहसा कार्यसिद्धये ॥ ७ ॥
स्थण्डिले मण्डलं कृत्वा चतुरस्रं समाहितः । पूजयेन्मण्डलं देव्या मूलमन्त्रेण मन्त्रवित् ॥ ८ ॥
तत्र चाग्निं समाधाय वह्निरूपां व्यवस्थिताम् । देवीं ध्यात्वा चरेद्धोमं (दधिसिद्धार्थतण्डुलैः ॥ ९ ॥
सहस्रैकं विधानेन राजा भवति वश्यगः । मार्जारस्य च मांसेन यो देव्यै होममाचरेत् ॥ १० ॥
स प्राप्नोति परां विद्यां शस्त्रशास्त्रवशीकृताम् । कुर्याच्छागस्य मांसेन होमं मधुरसान्वितम् ॥ ११ ॥
सहस्रैकं विधानेन भवन्ति धनसिद्धयः । विद्याकामश्चरेद्धोमं) शर्करावृतपायसैः ॥ १२ ॥
मासात् तस्य भवन्त्येव सिद्धा विद्याश्चतुर्दश । रजस्वलाया वस्त्रेण मधुना पायसेन च ॥ १३ ॥
होमं कृत्वा महादेवि त्रैलोक्यं वश्यमानयेत् । नागवल्ल्या चरेद्धोमं मधुना सह सर्पिषा ॥ १४ ॥
अयुतैकं विधानेन सिद्धिरिष्टा भवेद् ध्रुवम् । सद्योमार्जारमांसेन घृतेन मधुना सह ॥ १५ ॥
चण्डालकेशयुक्तेन भवेदाकर्षणं ध्रुवम् । शशकस्य तु मांसेन मधुना लोलितेन च ॥ १६ ॥
कृत्वा होममवाप्नोति विद्यावित्तवरस्त्रियः । धत्तूरार्कस्य होमेन चितावह्नौ तु मन्त्रवित् ॥ १७ ॥
कोकिलाकाकपक्षैश्च होमाच्छत्रून् विनाशयेत् । उच्चाटनाय शत्रूणां होमं कुर्याच्च मन्त्रवित् ॥ १८ ॥
पूर्वोक्तेन विधानेन चिताकाष्ठहुताशने । उलूककाकपक्षाभ्यां कृत्वा होमं निरन्तरम् ॥ १९ ॥
(शत्रू विद्वेषयेद् द्विष्टौ अन्योन्यं कलहाकुलम् । उलूकपक्षहोमेन गर्भपातो भवेत् स्त्रियः ॥ २० ॥
सहस्रैकविधानेन कुर्याद्धोमं समाहितः । बिल्वपत्रैः समध्वाज्यैर्मासमेकं निरन्तरम् ॥ २१ ॥)
वन्ध्यापि लभते पुत्रं[2] चिरजीविनमुत्तमम् । बन्धूककुसुमं हुत्वा रक्तं मधुसमन्वितम् ॥ २२ ॥
दुर्भगाया हठाद्[3] देवि सौभाग्यसुखदायकम् । प्रातरुत्थाय यः कश्चित् कुर्याद्धोमं दिने दिने ॥ २३ ॥
जपापुष्पैराज्ययुक्तैरष्टोत्तरशतं प्रिये । षण्मासस्य प्रयोगेण भवेदाकर्षणं ध्रुवम् ॥ २४ ॥
देवगन्धर्वकन्याश्च कन्या नागाङ्गनागणाः । हठादागत्य कामार्ता बलादालिङ्गयन्ति तम् ॥ २५ ॥
विद्यार्थे क्रियते होमस्तिलैः पायसमिश्रितैः । समाप्नोति महाविद्यां शास्त्रौघपदशालिनीम् ॥ २६ ॥
मधुना रुरुमांसेन होमं कुर्यात् प्रयत्नतः । विद्यावान् धनवान् विद्धि शस्त्रशास्त्रवशीकृतः ॥ २७ ॥
इयं देवी महादेवि वामाचारफलप्रदा । दक्षिणाचारयोगेन न भवेत् फलदायिनी ॥ २८ ॥
भोजनानन्तरं चास्या बलिं कृत्वा दिने दिने । उच्छिष्टेन जपेन्मन्त्रं शतमष्टोत्तरं प्रिये ॥ २९ ॥
उटजे वा श्मशाने वा शून्यागारे चतुष्पथे । बलिप्रधानतो देवी प्रत्यक्षा भवति ध्रुवम् ॥ ३० ॥
एषा देवी मया जप्ता भैरवाकारमिच्छता । इत्येषा कथिता देवी सर्वपापापहारिणी ॥ ३१ ॥
मन्त्रस्योच्चारणाद् देवि सर्वपापविवर्जितः । उच्छिष्टदूषणं हित्वा स पवित्रो भवेद् ध्रुवम् ॥ ३२ ॥
इत्युच्छिष्टचण्डालिनी देवी भुवनविश्रुता । गोपनीया प्रयत्नेन कथनीया न कस्यचित् ॥ ३३ ॥
गुरुभक्तिश्च कर्तव्या कायेन च धनेन च । .... ॥

१ '...त्रि' ख. पाठः । २ 'गर्भं' ख. पाठः । ३ 'ग्रहैः' ख. पाठः । ४ 'जवात्' ख. पाठः । ५ 'गोप्तव्यं' ख. पाठः ।

लोकापवादे नच देवि पापं नैवापरा तिष्ठति मर्त्यलोके ।
मोक्षैकसारा धनदैकसारा विद्यैकसारा शृणु सिद्धविद्या ॥

इति । फेत्कारिणीतन्त्रे—

अथातः संप्रवक्ष्यामि मन्त्रं परिमलात्मकम् । येन विज्ञातमात्रेण नासाध्यं भुवनत्रये ॥ १ ॥
रुद्रजाया महायोगिन्यन्ते गौरिपदं वदेत् । भुवनभयङ्करीति वर्मान्तमुच्चरेन्मनुम् ॥ २ ॥

रुद्रजाया मायाबीजं, महायोगिनि स्वरूपं, गौरि स्वरूपं, भुवनभयङ्करि स्वरूपं, वर्म हुंकारः । तथा—

अङ्गिराश्च ऋषिर्देवी गायत्रीच्छन्द ईरितम् । सिंहवक्त्रा च भूतानां भयकारिण्यतः परम् ॥ ३ ॥
महाकृत्या देवता चेत्युक्त्वा न्यासं समाचरेत् । षड्दीर्घयुक्बीजेन मन्त्रार्धेनाद्ययोगिना ॥ ४ ॥
हृदयं च ततोऽर्धेन मन्त्रार्धेन शिरः क्रमात् । शिखा कवचनेत्रेऽस्त्रमेवं न्यासक्रमस्ततः ॥ ५ ॥
सिंहासनां कृष्णमुखीं लम्बमानपयोधराम् । दंष्ट्राकरालवदनां त्रिनेत्रां सर्वतोज्ज्वलाम् ॥ ६ ॥
कृष्णकञ्चुकसंवीतां विधूमाग्निसमप्रभाम् । त्रिशूलचक्रचपकखट्वाङ्गकरपङ्कजाम् ॥ ७ ॥
लेलिहानमहाजिह्वां विद्युत्प्रेक्षणभीषणाम् । ध्यात्वा कृत्यां विधानेन पूजयेन्मन्त्रवित्तमः ॥ ८ ॥
ध्यात्वा कृत्यामर्चयीत रक्तपुष्पैश्च वश्यके । कृष्णां मारणकृत्येषु मांसरक्तासवैस्तथा ॥ ९ ॥
कृत्यां च मदनां सर्वकृत्यामुत्सादिनीं तथा । भीषिणीं श्रीमतीं चैव प्रतिष्ठां च ततः परम् ॥ १० ॥
विद्यामभ्यर्चयेदष्टपत्रेषु क्रमतः सुधीः । पूर्वे तु शाङ्करीं नाम शुभ्रवर्णां वरान्विताम् ॥ ११ ॥
द्विभुजां सौम्यवदनां पाशाङ्कुशधरां शिवाम् । दक्षे भयङ्करीं नाम लम्बजिह्वामधोमुखीम् ॥ १२ ॥
कृष्णवर्णां रक्तकेशीं रक्तमाल्यानुलेपनाम् । चतुर्भुजां सिंहनादां ज्वलच्छूलकपालिनीम् ॥ १३ ॥
खड्गहस्तां शिरोमालां सर्वाभरणभूषिताम् । पश्चिमे वारुणीं नाम स्वर्णवर्णां हसन्मुखीम् ॥ १४ ॥
सुवर्णमालिकां शुभ्रदंष्ट्रामभयदां सदा । उत्तरे भीषिकां नाम चतुर्वक्त्रां भयङ्करीम् ॥ १५ ॥
पूजयित्वा जपेन्मन्त्रं नित्यमष्टोत्तरं शतम् । .... ॥

अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि—अङ्गिरसे ऋषये नमः । मुखे— देवीगायत्रीच्छन्दसे नमः । हृदये—महाकृत्यायै देवतायै नमः । इति विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ह्रांह्रींमहायोगिनि गौरि फट् हृदयाय नमः । ह्रींह्रींभुवनभयङ्करि हुंफट् शिरसे स्वाहा । ह्रूंह्रींमहायोगिनि गौरि फट् शिखायै वषट् । ह्रैंह्रींभुवनभयङ्करि हुंफट् कवचाय हुं । ह्रौंह्रींमहायोगिनि गौरि फट् नेत्रत्रयाय वौषट् । ह्रःह्रींभुवनभयङ्करि फट् अस्त्राय फट् । इति षडङ्गमन्त्रैः करषडङ्गन्यासं कृत्वा, ध्यानाद्यात्मपूजान्ते भुवनेशीपीठं संपूज्य तत्रावाह्याङ्गपूजान्तं प्राग्वद्विधाय, देव्याः पुरोभागे ओंशाङ्कर्यै नमः । दक्षिणे भयङ्कर्यै नमः । पश्चिमे वारुण्यै नमः । उत्तरे भीषिकायै नमः । इति संपूज्य, अष्टदलेषु देव्यग्रमारभ्य, कृत्यायै नमः । एवं मदनायै० । सर्वकृत्यायै० । उत्सादिन्यै० । भीषिण्यै० । श्रीमत्यै० । प्रतिष्ठायै० । विद्यायै० । इति संपूज्य, अथवा षडङ्गपूजानन्तरं अष्टदलेषु प्रोक्तशक्तीः संपूज्याभ्यन्तरे प्रोक्तशक्तिचतुष्टयं संपूज्य दिक्पालार्चादि पूर्ववत् कुर्यादिति । तथा—

अथास्या विनियोगस्तु कर्तव्यो मन्त्रिणा सदा । कालं विदित्वा प्रतिमां मधूच्छिष्टेन कारयेत् ॥१६॥

द्वादशाङ्गुलिकां शत्रोर्नखलोमसमन्विताम् । हृदये नामधेयं च फट्कारः सप्तमर्मके ॥ १७ ॥
अमुष्य प्राणा इह चामुष्य जीव इह स्थितः । अमुष्य सर्वेन्द्रियाणि अमुष्य वाङ्मनश्चक्षुः ॥१८॥
श्रोत्रजिह्वाघ्राणप्राणा इहागत्याग्निवल्लभा । इति प्राणान् प्रतिष्ठाप्य मरिचैर्लेपयेत् ततः ॥ १९ ॥
मृतब्राह्मणचण्डालकेशाभ्यां पादयोः पृथक् । बद्ध्वा कारस्करमये तोरणे वाप्यधोमुखीम् ॥२०॥
तस्याधो मेखलायुक्तं त्रिकोणं वह्निकुण्डकम् । चन्द्रगौरं विधायाग्निं परिस्तीर्य शरैस्तृणैः ॥२१॥
विभीतकपरिध्या च कल्पयेदस्य मारणम् । जुहुयान्निम्बतैलाक्तैः काकोलूकोत्थपिच्छकैः ॥ २२ ॥
दारयैनं शोषयैनं मारयेत्यभिधाय च । अष्टोत्तरशतेनैनमनया जुहुयाद् बुधः ॥ २३ ॥
होमान्ते विधिवत् कृत्वामाराध्याग्नेश्च सन्निधौ । यो मे कण्ठग्रहो वातिदूरस्थो वान्तिकेऽपि च ॥२४॥
पिब कृष्णमसृक् तस्येत्येवमुक्त्वा निवेदयेत् । [1]संरक्ष्याग्निविधानेन नवरात्रं समापयेत् ॥ २५ ॥
मृतस्तिष्ठति तेनांशस्तावदस्य रिपोर्मृतिः । अर्कक्षीरेण मरिचं पिष्ट्वा सिद्धार्थमेव च ॥ २६ ॥
जले संलोड्य मन्त्रेण रिपुं ध्यात्वा निरुद्धदृक् । कृष्णाम्बरोत्तरीयोऽग्रपादेनाक्रम्य तद्रिपुम् ॥२७॥
वज्रशूलमिति ध्यात्वा अद्भिस्तस्योपरि क्षिपेत् । नवरात्रान्तरे शत्रुर्म्रियते नात्र संशयः ॥ २८ ॥
हर (सुस) मिद्धे चितावह्नौ तैलसिक्तैर्विभीतकैः । जुह्वतो म्रियते शत्रुः सत्यमौशनसोदितम् ॥२९॥
रिपोः प्रतिकृतिं कृत्वा साध्यर्क्षफलकेऽमले । अर्कक्षीरेण मरिचं पिष्ट्वा तत्रैव लेपयेत् ॥ ३० ॥
फट्कारं हृदये कृत्वा शिवं निर्माय कूपके । क्षिपेत् कृष्णचतुर्दश्यां जप्त्वा मन्त्रं सहस्रशः ॥३१॥
सद्योऽवगाहनं कृत्वा तस्यामेव च रक्षणम् । मन्त्रं जप्त्वा विधानेन भेदयेत् सिंहमुद्रया ॥ ३२ ॥
षण्मासान्म्रियते शत्रुः संध्ययोरुभयोरपि । बाह्यसमुद्धृतं पत्रं शुष्कं वैभीतिकं ततः ॥ ३३ ॥
गृहीत्वा च लिखेन्मन्त्रं कृष्णसर्पस्य शोणितैः । नामधेयं रिपोरन्ते वायुबीजेन वेष्टयेत् ॥ ३४ ॥
निखनेत्तस्य गेहे तु काकवद् भ्रमते ध्रुवम् । वातोद्धूतैः शुष्कपत्रैः काष्ठैरशनिपातितैः ॥ ३५ ॥
उष्ट्रास्थिना शवाङ्गारैः शत्रोरुच्चाटनं भवेत् । दूर्वागुडूचीगव्येन सर्पिषा तिलतण्डुलैः ॥ ३६ ॥
अन्नैः समिद्भिः पालाशैः शान्तिं कुर्याद्विचक्षणः । लक्ष्मीबिल्वफलैः पत्रैर्नन्द्यावर्तैः श्रिये तथा ॥३७॥
रक्तपुष्पैरपामार्गैरङ्गारैश्च सुभद्रकैः । मधुरत्रयसंसिक्तैरेभिः कुर्यात् तु वश्यकम् ॥ ३८ ॥
उक्तमौशनसे तन्त्रे च्यवनस्यापि कथ्यते । शान्तिं कृत्वा विधानेन जपेत् परिमलं विदम् ॥३९॥
महाव्याधिप्रशमनं नित्यमष्टाधिकं शतम् । जपेदेकाग्रचित्तस्तु लोकवश्यकरं परम् ॥ ४० ॥
मनसा चिन्तयेत् कृत्यां गजारूढां वियद्गताम् । तस्य वश्या भवेत् क्षिप्रमश्वारूढा तथा भवे ॥४१॥
चौरव्याघ्रमृगादीनां सलिलादिभयापहम् । सकृच्छ्रवणमात्रेण सर्वपापविनाशनम् ॥ ४२ ॥
सप्ताभिमन्त्रितं तोयं पीत्वा मन्त्री समाहितः । मेधावी च भवेद्वाग्मी तावज्जप्ताभिषेकतः ॥४३॥
सप्ताभिमन्त्रितं कृत्वा विषमप्यमृतं भवेत् । पक्षं मासं द्विमासं वा षण्मासं वत्सरं तु वा ॥४४॥

१ 'सारत्या' ग. पाठः । २ 'वामा' ख. पाठः ।

एवं यः कुरुते मर्त्यः स पुण्यां गतिमाप्नुयात् । अथ वक्ष्ये विशेषेण महाशान्तिविधिक्रमम् ॥४५॥
सर्वसिद्धिकरं पुण्यं सर्वपापविनाशनम् । सर्वमुद्राप्रहरणं¹ सर्वारिष्टविनाशनम् ॥ ४६ ॥
अकालमृत्युमथनं सदा विजयवर्धनम् । आयुष्यं पावनं पुष्टिलक्ष्मीसौभाग्यवश्यकृत् ॥ ४७ ॥
पुत्रदं पौत्रदं चैव अलक्ष्मीमलनाशनम् । महाव्याधिप्रशमनमपस्मारविनाशनम् ॥ ४८ ॥
योगिनीभूतवेतालाः प्रेतकूष्माण्डपन्नगाः । तत्र स्थाने न तिष्ठन्ति डाकिन्याद्या विशेषतः ॥४९॥
कृत्वामभ्यर्चयेद्वत्स यथाविधिपुरःसरम् । षोडशारं लिखेत् पद्मं योनियुक्तं सबिन्दुकम् ॥ ५० ॥
तन्मध्येऽष्टदलं लिख्य मकारादीन्² न्यसेत् क्रमात् । तन्मध्ये रसकोणं तु लिखेन्मूलमनुं स्मरन् ॥ ५१ ॥
चन्द्रबिम्बं लिखेन्मध्ये तस्योर्ध्वे प्रेतमालिखेत् । तस्य मध्ये न्यसेत् कुम्भं वस्त्रसग्रत्नभूषितम् ॥५२॥
कुम्भमध्ये न्यसेत् कृत्यां सर्वलक्षणसंयुताम् । अर्चयेच्च यथान्यायं पायसं तु निवेदयेत् ॥ ५३ ॥
परितोऽष्टौ घटे न्यस्येदसिताङ्गादिभैरवान् । गन्धपुष्पादिनाभ्यर्च्य तद्बाह्ये क्षेत्रपालकान् ॥ ५४ ॥
लोकेशान्तं यजेद्देवीं तदग्रे होममाचरेत् । जुहुयादाज्यसंसिक्तापामार्गतिलसर्षपान् ॥ ५५ ॥
दूर्वाग्रखदिराश्वत्थैः प्रत्येकं तु शताष्टकम् । कुण्डे वा स्थण्डिले वापि होमकर्म समाचरेत् ॥ ५६ ॥
तस्य दक्षिणपार्श्वे तु लक्ष्मीं ध्यायेद् यथाविधि । कुम्भमध्ये न्यसेद् देवीं दक्षिणे तु श्रियं स्मरेत् ॥५७॥
वामपार्श्वे यजेद् देवीं हृल्लेखां परमेश्वरीम् । तस्यैव वामपार्श्वे तु पूजयेद् गणनायकम् ॥ ५८ ॥
अयुतं मूलमन्त्रं तु जपेन्मृत्युविनाशनम् । नियुतं भ्रूणहत्यायां जपेत् परिमलं विदुः ॥ ५९ ॥
महाव्याधिप्रशमनं तावज्जप्ताभिषेकतः । एवं यः कुरुते मर्त्यः स पुण्यां गतिमाप्नुयात् ॥ ६० ॥
येन ज्ञातं परिमलं यस्य वक्त्रे स्थितं सदा । तस्यासाध्यं न विद्येत व्याध्यरिभ्यो भयं नहि ॥६१॥
इत्यादि वाखुले तन्त्रे ख्यातः परिमलो मनुः । महाशान्तिकरः पुंसां दुःखदारिद्र्यनाशनः ॥६१॥

इति । तन्त्रान्तरे—

प्रणवं भुवनेशी च वाग्भवं कमला च हृत् । ततश्च भगवत्यन्ते उच्छिष्टपदमीरयेत् ॥ १ ॥
चण्डालि श्रीपदं मातङ्गीश्वरीति पदं ततः । सर्वान्ते जनमुच्चार्य वशंकर्यग्निवल्लभा ॥ २ ॥
द्वात्रिंशदक्षरो मन्त्रः सर्वलोकवशंकरः । .... ॥

"ॐह्रींऐंश्रीं नमो भगवति उच्छिष्टचण्डालि श्रीमातङ्गीश्वरि सर्वजनवशङ्करि स्वाहा" ॥ (३२)

मतङ्गो मुनिराख्यातोऽनुष्टुप् छन्दश्च देवता । श्रीमातङ्गीश्वरी देवी सर्वलोकवशङ्करी ॥ ३ ॥
वेदाङ्गाङ्कुरसाष्टाक्षिमितैर्मन्त्रसमुद्भवैः । वर्णैः कुर्यात् षडङ्गानि ततो देवीं विचिन्तयेत् ॥ ४ ॥
नीलजीमूतसङ्काशां रत्नसिंहासनस्थिताम् । हस्तन्यस्तशुकप्रौढवार्तालापं च शृण्वतीम् ॥ ५ ॥
रक्तवस्त्रपरीधानां वीणावादनतत्पराम् । सरोजन्यस्तपद्युग्मां मधुमत्तां मताङ्गिनीम् ॥ ६ ॥
एवं ध्यात्वार्चयेत् पीठे राजमाताङ्गिकोदिते । त्रिकोणमष्टपत्राब्जयुग्मषोडशपत्रकम् ॥ ७ ॥

---

१ 'प्रहरणं' ख. पाठः । २ 'वकारादीन्' ख. पाठः ।

चतुरस्रं विधायात्र पीठपूजां समाचरेत् । तारमायावाग्भवादि सर्वशक्तिपदं ततः ॥ ८ ॥
कमलासनमुच्चार्य ङेन्तो हृत्पीठमन्त्रकः । अनेन मनुना सम्यक् पीठं देव्याः प्रपूजयेत् ॥ ९ ॥
मूर्तिं मूलेन संकल्प्य तस्यामावाह्य पूजयेत् । रत्याद्याश्च त्रिकोणेषु केसरेष्वङ्गदेवताः ॥ १० ॥
अष्टपत्रेषु ब्राह्म्याद्या द्वितीये भैरवांस्तथा । षोडशारे तु पूर्वादि पूज्याः षोडश शक्तयः ॥११॥
वामा ज्येष्ठा च रौद्री च शान्तिः श्रद्धा महेश्वरी । क्रिया लक्ष्मीश्च सृष्टिश्च मोहिनी प्रमथासिनी ॥१२॥
विद्युल्लता च चिच्छक्तिः सुरापानन्दया सह । षोडशी नन्दबुद्धिस्तु पूजनीया विशेषतः ॥ १३ ॥
मातङ्गीपूजने प्रोक्ताश्चतुरस्रे प्रपूजयेत् । लोकपालांस्तदस्त्राणि पूजयेद् भाग्यहेतवे ॥ १४ ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि मतङ्गऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीमातङ्गीश्वरीदेवतायै नमः । इति विन्यस्य, मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः इति कृत्वाञ्जलिरुक्त्वा, ओंह्रींऐंश्रीं हृदयाय नमः । नमो भगवति शिरसे स्वाहा । उच्छिष्टचण्डालि शिखायै वषट् । श्रीमातङ्गीश्वरि कवचाय हुं । सर्वजनवशङ्करि नेत्रत्रयाय वौषट् । स्वाहा अस्त्राय फट् । एवं करषडङ्गन्यासं विधाय, ध्यानमानसपूजाद्यर्घ्यस्थापनाद्यात्मपूजान्ते स्वर्णादिपट्टे कुङ्कुमादिना त्रिकोणं, तद्बहिरष्टदलकमलं, तद्बहिः पुनरष्टदलं, तद्बहिः षोडशदलं, तद्बहिश्चतुर्द्वारयुक्तं चतुरस्रं कुर्यादिति पूजाचक्रं निर्माय, तत्र मातङ्गीपीठं संपूज्य, ओंह्रींऐंश्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः । इति समस्तं पीठं संपूज्य, मूर्तिकल्पनादिपुष्पोपचारान्ते त्रिकोणकोणेषु— रत्यै नमः । प्रीत्यै० । मनोभवायै० । इति संपूज्य, केसरेषु प्राग्वत् षडङ्गानि संपूज्य, प्रथमाष्टदलेषु ब्राह्म्यादिमातृकाः, द्वितीयाष्टदलेऽसिताङ्गादिभैरवान् संपूज्य, षोडशदले— वामायै नमः । ज्येष्ठायै० । रौद्र्यै० । शान्त्यै० । श्रद्धायै० । माहेश्वर्यै० । क्रियायै० । लक्ष्म्यै० । सृष्ट्यै० । मोहिन्यै० । प्रमथायै० । आसिन्यै० । विद्युल्लतायै० । चिच्छक्त्यै० । सुरापानन्दायै० । नन्दबुद्ध्यै० । इति संपूज्य, चतुरस्रे मातङ्ग्यादिशक्तिचतुष्टयं कोणेषु विघ्नेशादिचतुष्टयं प्राग्वत् संपूज्य लोकेशादिसमर्चनादि प्राग्वत् समापयेत् इति ॥ तथा—

अयुतं प्रजपेन्मन्त्रं जुहुयात् तद्दशांशतः । मधूकपुष्पैस्त्रिस्वादुयुक्तैर्मन्त्रस्य सिद्धये ॥ १५ ॥
राजमातङ्गिनीप्रोक्तप्रयोगानत्र चाचरेत् । .... ॥

इति । तथा—

वागुच्छिष्टपदं चैव चाण्डालिपदमुद्धरेत् । कामराजं च मातङ्गि तार्तीयं सर्वमुद्धरेत् ॥ १६ ॥
वशङ्कर्यग्निजायान्तो लघुमातङ्गिसंज्ञकः । विंशद्वर्णो महामन्त्रः सर्वलोकवशङ्करः ॥ १७ ॥

"ऐं उच्छिष्टचाण्डालि क्लीं मातङ्गि सौः सर्ववशङ्करि स्वाहा" ॥ २० ॥

मतङ्गोऽस्य ऋषिः प्रोक्तोऽनुष्टुप् छन्द उदाहृतम् । लघुमातङ्गिनी देवी देवता परिकीर्तिता ॥१८ ॥
वाग्भवं बीजमित्युक्तं स्वाहा शक्तिरुदाहृता । कीलकं कामराजं स्याद्विनियोगस्तु पूर्ववत् ॥१९॥
बालाबीजत्रिरावृत्त्या षडङ्गन्यासमाचरेत् । .... ॥

स्मरेत् प्रथमपुष्पिणीं रुधिरबिन्दुनीलाम्बरां
गृहीतमधुपात्रिकां मदविघूर्णनेत्राञ्चलाम् ।

घनस्तनभरालसां गलितचूलिकां बालिकां
करस्फुरितवल्लकीं विमलशङ्खताटङ्किनीम् ॥ २० ॥

एवं ध्यात्वा जपपूजाप्रयोगादिकं प्राग्वत् कुर्यादिति ।

वाणी शुकप्रिया ङेन्ता विद्महे कामराजकम् । कामेश्वरी धीमहीति तार्तीयं च समुच्चरेत् ॥२१॥
तन्नः श्यामीपदं प्रोक्त्वा ततः श्यामा प्रचोदयात् । एषा प्रोक्ता तु मातङ्गी गायत्री सर्वसिद्धिदा ॥२२॥

इति ॥ अथ वाराहीप्रकरणम् । तत्र दक्षिणामूर्तिसंहितायाम् । ईश्वर उवाच ।

पञ्चमीं रत्नदेवेशीं कथयामि शृणु प्रिये । यस्याः स्मरणमात्रेण पवनोऽयं स्थिरो भवेत् ॥ १ ॥
वाग्भवं बीजमुच्चार्य गलानुग्रहबिन्दुभिः । नादेन भूषितं बीजं पार्थिवं चोच्चरेत् ततः ॥ २ ॥
पुनराद्यं नमोऽन्ते भगवतीति समालिखेत् । वातालियुग्मं वाराहि पुनरेतद्द्वयं लिखेत् ॥ ३ ॥
वराहमुखि च द्वन्द्वं संधिहीनं ततः परम् । अन्धे चान्धिनि सप्तार्णं हृदन्तेन भवेत् प्रिये ॥४॥
रुन्धे रुन्धिन्यतो हृच्च जम्भे जम्भिनि हृत्ततः । मोहे मोहिनि हृच्चापि स्तम्भे स्तम्भिनि हृत्ततः ॥ ५ ॥
एतदुक्त्वा महेशानि सर्वदुष्ट प्रदुष्ट च । सान(आनाम)न्तं च सर्वेषां सर्ववागिति चित्त च ॥६॥
चक्षुर्मुखगति प्रोक्त्वा जिह्वास्तम्भं कुरुद्वयम् । शीघ्रं वश्यं कुरुद्वन्द्वं वाग्भवं पार्थिवं पुनः ॥ ७ ॥
ठ(ठः)कारस्य चतुष्कान्ते कवचास्त्राग्निवल्लभा । चतुर्दशोत्तरशतं मन्त्रवर्णा भवन्ति हि ॥ ८ ॥

"ऐंग्लौंऐं नमो भगवति वातालि २ वाराहि २ वराहमुखि २ अन्धे अन्धिनि नमः रुन्धे रुन्धिनि नमः जम्भे जम्भिनि नमः मोहे मोहिनि नमः स्तम्भे स्तम्भिनि नमः सर्वदुष्टप्रदुष्टानां सर्वेषां सर्ववाक्चित्तचक्षुर्मुखगतिजिह्वास्तम्भं कुरु कुरु शीघ्रं वश्यं कुरु २ ऐंग्लौं ठःठःठःठः हुं फट् स्वाहा" (११४)।

चतुश्चत्वारिंशतिभिः पदैर्न्यासस्तु कीर्तितः । मातृकावन्न्यसेद्वक्त्रे पदानि दश मन्त्रवित् ॥ ९ ॥
दोःपत्संधिषु साग्रेषु न्यसेद् विंशतिसंख्यकान् । पदार्णानथ विन्यस्य पार्श्वयोरेकमेतयोः ॥ १० ॥
अनेनैव प्रकारेण मातृकावन्न्यसेत् सुधीः । ततः षडङ्गविन्यासं कुर्याद् देहविशुद्धये ॥ ११ ॥
वार्ताल्यास्तु पदद्वन्द्वं हृदयं च ततः परम् । वाराहियुगलं देवि शिरो मन्त्र उदाहृतः ॥ १२ ॥
वराहमुखियुग्मं तु शिखा सप्ताक्षरं ततः । कवचं च ततः सप्तवर्णैर्नेत्रं (प्रकीर्तितम् ॥ १३ ॥
ततोऽस्त्रं सप्तभिर्वर्णैः षडङ्गानि) न्यसेत् क्रमात् । यन्त्रोद्धारं प्रवक्ष्यामि येन त्रैलोक्यमुत्तमम् ॥१४॥
ताम्रे वा राजते स्वर्णमये वा भूर्जपत्रके । लिखेद्रोचनया वापि कुङ्कुमागुरुचन्दनैः ॥ १५ ॥
हरिद्रया वारुणया लिखेच्चक्रं मनोरमम् । त्रिकोणं पञ्चकोणं च षट्कोणं वसुपत्रकम् ॥ १६ ॥
शतपत्रं सहस्रारं ततो भूबिम्बमालिखेत् । चतुर्द्वारविशोभाढ्यं मध्ये सिंहासनं यजेत् ॥ १७ ॥
वाणीभूबीजयुग्मेन संपूज्य सर्वमातृकाः । स्फटिकाचलमध्यस्थं पीठमेतद्विचिन्त्य च ॥ १८ ॥
देवीमावाहयेत् तत्र ध्यानं कुर्याद्विचक्षणः । प्रत्यग्रारुणसङ्काशां पद्मान्तर्गतवासिनीम् ॥ १९ ॥
इन्द्रनीलमहातेजःप्रकाशां विश्वमातरम् । रुण्डं च मुण्डमालाढ्यां नवरत्नविभूषिताम् ॥ २० ॥

---

१ "वार्तालि" ख. पाठः । २ "पद्मान्तःस्थशवस्थिता" इति पाठान्तरम् ।

अनर्घ्यरत्नघटितमुकुटश्रीविराजिताम् । कौशेयार्धोरुकां चारुप्रवालमणिभूषिताम् ॥ २१ ॥
हलेन मुसलेनापि वरदेनाभयेन च । विराजितचतुर्बाहुं कपिलार्चीं सुमध्यमाम् ॥ २२ ॥
नितम्बिनीमुत्पलाभां कठोरघनसत्कुचाम् । कोलाननां यजेद् देवीमुपचारैः सहेतुभिः ॥ २३ ॥
गन्धपुष्पादिभिः सम्यक् सर्वकार्यार्थसिद्धये । दशलक्षसहस्राणि पुरश्चरणसिद्धये ॥ २४ ॥
तद्दशांशेन होमस्तु तिलैर्बन्धूकपुष्पकैः । त्रिमध्वक्तैर्हेतुमिश्रैर्हरिद्राचन्दनैर्हुनेत् ॥ २५ ॥
लाक्षागुरुपुरुद्रव्यैः पिशितैर्विविधैरपि । सिद्धिर्भवति देवेशि मन्त्रिणो नात्र संशयः ॥ २६ ॥
आदावङ्गावृतिं पश्चादग्नीशासुरवायुषु । मध्ये दिक्षु त्रिकोणान्तस्त्रिषु कोणेषु संशृणु ॥ २७ ॥
वामवामेतराग्रेषु क्रमेण त्रितयं यजेत् । जृम्भिनीं स्तम्भिनीं चैव मोहिनीं सर्वसिद्धये ॥ २८ ॥
अन्धिन्याद्यास्तु देवेशि स्तम्भिन्यन्ताः प्रपूजयेत् । पञ्चकोणे महादेवि पुरआदिक्रमेण तु ॥२९॥
मनुस्था एव तद्बाह्ये ततो मात्रर्चनं भवेत् । षडरे पुरआरभ्य प्रादक्षिण्येन पूजयेत् ॥ ३० ॥
ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कौमारी वैष्णवी प्रिये । माहेन्द्री चैव चामुण्डा डाकिन्याद्यास्ततः शृणु ॥३१॥
डाकिनी राकिणी देवि लाकिनी काकिनी तथा । शाकिनी हाकिनी चैव ततः षट्कोणके यजेत् ३२
षट्कोणपार्श्वयोः पूज्ये देव्यौ सर्वार्थसिद्धये । हलं कपालं दधतीं क्रोधिनीं वामतो यजेत् ॥ ३३ ॥
मुसलेष्टकरां देवीं स्तम्भिनीं दक्षिणे यजेत् । चण्डोच्चण्डं महेशानि षट्कोणपुरतो यजेत् ॥ ३४ ॥
नागं कपालं डमरुं त्रिशूलं दधतं प्रिये । नग्नं नीलं जटाराजन्मस्तकं पञ्चमीयुतम् ॥ ३५ ॥
ततोऽष्टदलपत्रेषु वाताल्याद्यष्टकं यजेत् । शृणु त्वमेवं तस्याग्रे पूजयेन्महिषाष्टकम् ॥ ३६ ॥
शृङ्गाभ्यां चांत्रकारिक्षिप्तक्ष्मानिकृन्तनम् । नीलजीमूतसङ्काशं रिपुभूम्यन्तरिक्षगम् ॥ ३७ ॥
शतपत्रं क्रमात् पूज्यं रुद्रार्कवसुदस्रकैः । त्रयस्त्रिंशद्दलगतैस्त्रिवारोच्चारितैः पृथक् ॥ ३८ ॥
अवशिष्टे दले पूज्या स्तम्भिनी जम्भिनीयुता । शताराग्रे महेशानि महासिंहं समर्चयेत् ॥ ३९ ॥
सहस्रपत्रे संपूज्यं वाराहीणां सहस्रकम् । अङ्कुशान्ते महेशानि वाराहै नम आलिखेत् ॥ ४० ॥
अनेन मनुना देवि पूजयेत् तु सहस्रधा । भूबिम्बे वटुकक्षेत्रयोगिनीगणपान् यजेत् ॥ ४१ ॥
पुनर्देवीं समाराध्य गन्धपुष्पादितर्पणैः । अक्षमाला हरिद्राया मुख्या स्तम्भनकारिणी ॥ ४२ ॥
स्फाटिकी वाथ पद्माक्षरुद्राक्षादिसमुद्भवा । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि दक्षिणामूर्तिऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदये श्रीवाराहीदेवतायै नमः । इति विन्यस्य ममाभीष्टसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, शिरसि ऐं । मुखवृत्ते ग्लौं । नेत्रयोः ऐं । श्रोत्रयोः नमः । नासिकयोः भगवति । गण्डयोः वातालि । ओष्ठयोः वातालि । दन्तपङ्क्तिद्वये वाराहि । मूर्ध्नि वाराहि । आस्ये वराहमुखि । दक्षदोर्मूले वराहमुखि । दक्षमणिबन्धे अन्धे । दक्षकराङ्गुलिमूले अन्धिनि । दक्षकराग्रे नमः । वामबाहुमूले रुन्धे । वामकूर्परे रुन्धिनि । वाममणिबन्धे नमः । वामकराङ्गुलिमूले जम्भे

१ 'र्धोरुकां' ख. पाठः । २ 'जम्भिणीं' क. पाठः ।

वामकराग्रे जम्भिनि । दक्षोरुमूले नमः । दक्षजानुनि मोहे । दक्षगुल्फे मोहिनि । दक्षपादाङ्गुलिमूले नमः । दक्षपादाग्रे स्तम्भे । वामोरुमूले स्तम्भिनि । वामजानुनि नमः । वामगुल्फे सर्वदुष्टप्रदुष्टानां । वामपादाङ्गुलिमूले सर्वेषां । वामपादाग्रे सर्ववाक्चित्तचक्षुर्मुखगतिजिह्वास्तम्भं । पार्श्वयोः कुरु । पृष्ठे कुरु । नाभौ शीघ्रं । जठरे वश्यं । हृत्पूर्वे कुरु । दक्षांसे कुरु । अपरगले ऐं । वामांसे ग्लौं । हृदादिदक्षकराग्रान्तं ठः । हृदादिवामकराग्रान्तं ठः । हृदादिदक्षपादाग्रान्तं ठः । हृदादिवामपादाग्रान्तं ठः । हृदयादिनाभ्यन्तं हुं । हृदादिवक्त्रान्तं फट् । शिरसि स्वाहा । इति विन्यस्य षडङ्गं कुर्यात् ॥ वातालि २ हृदयाय नमः । वाराहि २ शिरसे स्वाहा । वराहमुखि २ शिखायै वषट् । अन्धे अन्धिनि नमः कवचाय हुं । रुन्धे रुन्धिनि नमः नेत्राभ्यां वौषट् । जम्भे जम्भिनि नमः अस्त्राय फट् । इति विन्यस्य ध्यानमानसपूजान्ते स्वपुरतः स्वर्णादिपट्टे कुङ्कुमादिना त्रिकोणं तद्बाह्ये पञ्चकोणं, तद्बहिः षट्कोणं, तद्बहिरष्टदलकमलं, तद्बहिः शतपत्रकमलं, तद्बहिः सहस्रपत्रकमलं, तद्बहिश्चतुर्द्वारयुक्तं चतुरस्रं लिखेदिति पूजायन्त्रं निर्माय, पुरतः संस्थाप्याभ्यर्च्यार्घ्यादिस्थापनाद्यात्मपूजान्ते भुवनेश्वरीपीठमभ्यर्च्यावाहनादिपुष्पोपचारान्ते त्रिकोणमध्ये अग्नीशासुरवायव्यमध्ये दिक्षु च प्राग्वत् षडङ्गानि संपूज्य, त्रिकोणाग्रेषु— जम्भिन्यै नमः । स्तम्भिन्यै० । मोहिन्यै० । इति संपूज्य, पञ्चकोणकोणेषु अन्धिन्यै नमः रुन्धिन्यै० । जम्भिन्यै० । मोहिन्यै० । स्तम्भिन्यै० । इति संपूज्य, षट्कोणकोणेषु—डाकिन्यै नमः । राकिण्यै० । लाकिन्यै० । काकिन्यै० । साकिन्यै० । हाकिन्यै० । इति संपूज्य, अष्टदलेषु ब्राह्म्यादिमातृकाः संपूज्य, षट्कोणपार्श्वयोः—हलकपालधारिण्यै क्रोधिन्यै० । मुसलेष्टकरायै स्तम्भिन्यै० इति संपूज्य, षट्कोणपुरतः—चंडोच्चण्डाय नमः । ततोऽष्टदलेषु—वाताल्यै नमः । वाताल्यै० । वाराह्यै० । वाराह्यै० । वराहमुख्यै० । वराहमुख्यै० । अन्धिन्यै० । रुन्धिन्यै० इति संपूज्य, अष्टदलाग्रेषु— अष्टमहिषेभ्यो नमः । इति संपूज्य, शतपत्रेषु—एकादश रुद्राः, द्वादशादित्याः, अष्टौ वसवः, द्वावश्विनीकुमारकौ चेति त्रयस्त्रिंशद् देवतास्त्रिधा संपूज्यावशिष्टदले—स्तम्भिन्यै जम्भिनीयुतायै नमः । इति संपूज्य, पत्राग्रेषु—महासिंहासनाय नमः । इति संपूज्य, सहस्रपत्रेषु—क्रौं वाराह्यै नमः । इति मन्त्रेण सहस्रवाराहीः संपूज्य, भूपुरकोणेषु—बटुकक्षेत्रपालयोगिनीगणपान् संपूज्य, लोकेशार्चादि सर्वं प्राग्वत् समापयेदिति । तथा—

अथातः संप्रवक्ष्यामि तर्पणं भुवि दुर्लभम् । तिलमैरेयबन्धूककुसुमैस्तर्पयेच्छिवाम् ॥ ४३ ॥

मनोहरे सुवर्णादिपात्रे संपूज्य पूर्ववत् । अनेन विधिना देवीप्रियो भवति निश्चयात् ॥ ४४ ॥

एतस्या एव विद्याया कुण्डेऽस्ति परमेश्वरि । विशेषः कथ्यते सोऽत्र सर्ववैरिनिकृन्तनः ॥ ४५ ॥

एकहस्तमितं कुण्डमधो हस्तेन विस्तृतम् । हस्तखातं मनोरम्यं होमो यत्र निगद्यते ॥ ४६ ॥

स्तम्भने शिवदिग्भागे निग्रहे यमदिग् भवेत् । अस्मिन् कुण्डे महेशानि भैरवाग्निं प्रपूजयेत् ॥ ४७ ॥

लौकिकं वा यजेन्मन्त्रैर्वक्ष्यमाणैः परेश्वरि । हृदयं भुवनेशान्या भुवनेशीं च संलिखेत् ॥ ४८ ॥

तस्या एव शिखा देवि बीजत्रयमिदं शिवे । उक्त्वा भैरवमुच्चार्य चतुर्थ्यन्तं नमो लिखेत् ॥४९॥

ह्रांह्रींह्रूं इति । भैरवाय नमः इति ।

इत्यग्निपूजनं कृत्वा ततोऽग्नेराहुतिं यजेत् । पूर्वबीजत्रयं भैरवाग्नये द्विठमालिखेत् ॥ ५० ॥

ह्रांह्रींह्रूं भैरवाग्नये स्वाहा इति ।

अनेनैकां हुतिं दत्त्वा नीलोत्पलसुचानले । नीलोत्पलैर्भैरवाग्निं तापिच्छैरपि वा यजेत् ॥ ५१ ॥

तापिच्छैः स्तम्भने होमो विज्ञेयस्तु चतुःशतम् । देवदारुतिलैर्लाक्षाहरिद्राभिस्तथा भवेत् ॥ ५२ ॥

त्रिसप्तमध्यरात्रेषु प्रत्येकं साष्टकं शतम् । हरिणीमुद्रया होमः कथितस्तव सुन्दरि ॥ ५३ ॥
दक्षिणे होमकुण्डस्य हस्तमात्रांस्तिलान् प्रिये । प्रसार्य भाण्डे स्वर्णादौ वृत्ते वा लोहसंभवे ॥५४॥
कृष्णशाटीपरिक्षिप्तोत्पलतापिच्छपुष्पिणीम् । तिलमिश्रैरम्बुभिस्तं पूरयेन्मनुवित्तमः ॥ ५५ ॥
वाग्भवं धरणीमुक्त्वा कर्षणादिहलाय च । नवाक्षरमिदं चोक्त्वा हृदन्तं मन्त्रमालिखेत् ॥ ५६ ॥
ऐं धरणीकर्षणहलाय नमः इति । क्रोंहुं मुसलाय नमः इति ।
अङ्कुशं कोपितं[1] देवि मुसलाय नमो लिखेत् । सप्तविंशतिकृत्वस्तु देवीमन्त्रं समुच्चरेत् ॥ ५७ ॥
घटं स्पृष्ट्वा हृदि ध्यात्वा पञ्चमीं परमेश्वरीम् । तद्घटस्थोदकैः शत्रुमभिषिञ्चेद् विचक्षणः ॥ ५८ ॥
कफान्वितक्षयी वैरी वश्यो भवति निश्चयात् । अथ निग्रहहोमस्य विधिं वक्ष्ये शृणु प्रिये ॥५९॥
खरमेषाङ्कुरकेन लाजाचूर्णतिलैः सह । मिश्रं पिण्डं तु पिण्डेन मेलयेद्धेतुना प्रिये ॥ ६० ॥
पिशितैर्गन्धपुष्पाद्यैर्धूपदीपैश्च साधकः । तर्पयेद्योगिनीपिण्डं परमानन्दसुन्दरम् ॥ ६१ ॥
सपत्नवेश्म संकल्प्य मृदा वा लोहकेन वा । निवेश्य कुण्डे वक्त्रे[2] वा हुनेन्न जागजःकृशः ॥ ६२ ॥
अयुतं संजपन् देवि त्रिसप्तक्षणदा हुनेत् । त्वगसृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्राणि वैरिणः ॥ ६३ ॥
योगिनीनां मुखे देवि पतन्त्यत्र न संशयः । अथातः संप्रवक्ष्यामि साधकानन्दकारकम् ॥ ६४ ॥
प्रणवं प्रणवेनैव संपुटीकृत्य योजयेत् । औभ्यामौभ्यां च साध्याख्यां ठकारेण च वेष्टयेत् ॥६५॥
अष्टभिः कुलिशैर्भित्त्वा ग्लौंच्लूमिति तदन्तरे । कुलिशाग्रे तारबीजं पार्थिवं मण्डलं ततः ॥६६॥
कुलिशान्ते लिखेन्नाम चान्ते विद्यां समालिखेत् । बहिरङ्कुशसंरुद्धं सर्वमेतद्वरानने ॥ ६७ ॥
रुद्रस्वरे समारोप्य पीतपुष्पैः समर्चयेत् । पञ्चमीशकटं यन्त्रं त्रिषु लोकेषु दुर्लभम् ॥ ६८ ॥
सहस्रसंख्ययानेन निशाभाण्डे क्षिपेद् बुधः । खनेद्रात्रौ भूर्जपत्रे लिखित्वा स्थापयेत् सुधीः ॥६९॥
श्यामलोहितमन्त्रज्ञो रक्तपुष्पैः समर्चयेत् । प्रेतधूमानले क्षिप्त्वा यजेद् गुरुर्विधानतः ॥ ७० ॥
सौवर्णे राजतं ताम्रं क्रमेणैतत् समर्चयेत् । कटकार्थी हरिद्राक्तैः पुष्पैराराधयेच्छिवाम् ॥ ७१ ॥
धान्यराशौ च सायाह्ने विनिक्षिप्य च तद्भवेत् । नूतने कुम्भकारस्य खर्परे यन्त्रमालिखेत् ॥ ७२ ॥
अञ्जनाभैः समभ्यर्च्य कुसुमैः पथि देशिकः । उच्चाटयेत् तदा शीघ्रं कोट्यब्दसुस्थिरं रिपुम् ॥७३॥
तद्भाण्डे तु मषीद्रव्यैर्भिन्नभिन्नाञ्जनप्रभैः । समुद्धृत्य समभ्यर्च्य लोहकारगृहे क्षिपेत् ॥ ७४ ॥
बध्यमानो रोगजालैर्मरणं प्राप्नुयाद्रिपुः । निःसाने पटहे वाद्ये विलिखेन्मनुवित्तमः ॥ ७५ ॥
युद्धे तद्ध्वनिमाकर्ण्य पलायन्ते महाबलाः । धूमाचितौ समालिख्य धूमाभैरर्चयेत् प्रिये ॥७६॥
नश्यन्ति दृष्टयस्तेषां शत्रूणां नान्यथा भवेत् । हरिद्रया शिलामध्ये समालिख्यार्चयेत् सुधीः ॥७७॥
पीतपुष्पेषु तद्यन्त्रमधोवक्त्रं विनिक्षिपेत् । वाक्स्तम्भो जायते शीघ्रं वादिनां परमेश्वरि ॥७८॥
अथ सीसे समालिख्य सीसाभैः कुसुमैर्यजेत् । शिलाधस्ताद्विनिक्षिप्य व्यवहारे जयी भवेत् ॥ ७९ ॥

---

१ 'क्रोधितं' ग. पाठः । २ 'लग्ने' ख. पाठः ।

साधं लोहमये पात्रे सितपुष्पैः समर्चयेत् । वाक्पतिर्जायते मन्त्री यन्त्रसारेऽथ संलिखेत् ॥८०॥
पञ्चवर्णैः प्रसूनैश्च पूजयेत् सर्वकर्मकृत् । अथातस्तिमिरामिश्रे सीसयुग्मे लिखेद् बुधः ॥ ८१ ॥
अभ्यर्च्य कुसुमै रम्यैः प्रेतभूमौ प्रतापयेत् । तेनाकृष्टिर्भवेदाशु पुंसां वा योषितामपि ॥ ८२ ॥
वृत्तगर्भे न्यसेच्चक्रं सीसपात्रे सुरञ्जिते । बहिष्ठा ग्रामभागेभ्यः संप्रविष्टा भवन्ति हि ॥ ८३ ॥
साध्यनत्तत्रवृत्तस्य गर्भे चक्रं प्रविन्यसेत् । वृत्तस्य यत्कृतं देवि साध्यस्य भवति स्फुटम् ॥८४॥
जले क्षिप्तं दोषदायि वह्नौ क्षिप्तं तु तापकृत् । योगदं भस्मनि क्षिप्तं हितदं भूमिगं प्रिये ॥ ८५ ॥
अन्नगं कामिनीं दद्यात् कुम्भे क्षिप्तं सुतप्रदम् । पूर्वस्यां दिशि संक्षिप्तं रिपूणां भयदं भवेत् ॥८६॥
आग्नेये यमदिग्भागे वैरिणां मृत्युदं भवेत् । तथा नैर्ऋतदिग्भागे शत्रून्मादनकारणम् ॥ ८७ ॥
पश्चिमे रोगदं तेषां भीतिदं वायुदिग्गतम् । धनदं चोत्तरे भागे साधकस्य न संशयः ॥८८॥
ईशानगं भ्रान्तिकरं वैरिणां परमेश्वरि । मध्यगं सर्वकार्याणि शत्रूणां नाशनं ध्रुवम् ॥ ८९ ॥
एतस्या एव विद्याया मध्यरात्रेऽर्चनं भवेत् । अन्यथा देवताशापो जायतेऽतीव दुस्तरम् ॥९०॥

इति । अथैतद्यन्त्ररचनाप्रकारः— तत्र प्रोक्तभूर्जादौ प्रोक्तद्रव्यैरष्टकोणं विलिख्य कोणाग्रेषु कुलिशानि विधाय, मध्ये वप्र (प्रणव) द्वयसंपुटं प्रणवं विलिख्य, तदुपरिष्टादधस्ताच्च औकारद्वयमध्यगं साध्यनाम विलिख्य, तत्सर्वं ठकारेण संवेष्ट्य, तद्बहिरष्टारस्याष्टकोणेषु तत्कुलिशेषु च ग्लौंग्लौं इति बीजद्वयं प्रतिकोणं प्रतिकुलिशं विलिख्य, कुलिशेषु साध्यनाम विलिख्य तत्सर्वं मूलमन्त्रेण संवेष्ट्य, कुलिशाग्रेषु प्रणवं विलिख्य, तद्बहिर्भूपुरं विलिख्य, तत्सर्वमङ्कुशबीजेन संवेष्ट्य सर्वं यन्त्रमेकारमध्ये यथा भवति तथा विलिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति । इति स्तम्भनाद्यखिलेष्टसाधने वाराहीप्रकरणम् ॥ अथ निग्रहवाराही— । उत्तरतन्त्रे—

वाग्भवं पृथिवीबीजं ठकारत्रितयं तथा । बिन्दुयुक्तं ततश्चैव कूर्चबीजाग्निवल्लभा ॥ १ ॥
"ऐंग्लौंठंठंठंहूं स्वाहा" ।

अष्टाक्षरी महाविद्या शत्रुनिग्रहकारिणी । कपिलोऽस्य मुनिश्छन्दोऽनुष्टुप् च परिकीर्तितम् ॥२॥
वाराही देवता प्रोक्ता वाताली पदपूर्विका । द्व्येकैकभूमिचन्द्राद्विवर्णैरङ्गक्रिया मनोः ॥ ३ ॥
विद्युद्दामसमानाङ्गीं पाशं शक्तिं च मुद्गरम् । अङ्कुशं बिभ्रतीं दोर्भिर्नेत्रत्रयविराजिताम् ॥ ४ ॥
नानालङ्कारभूषाङ्गीं वाराहीं संस्मरेत् तदा । प्राक्प्रोक्ते पूजयेत् पीठे अङ्गदिक्पालहेतिकैः ॥ ५ ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि कपिलऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीवातालीवाराहीदेवतायै नमः । इति विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ऐंग्लौं हृदयाय नमः । ठं शिरसे० । ठं शिखायै० । ठं कवचाय० । हूं नेत्रत्रयाय० । स्वाहा अस्त्राय० । इति करषडङ्गन्यासं विधाय, ध्यानमानसपूजान्ते स्वपुरतः स्वर्णादिपट्टे कुङ्कुमादिना षट्कोणवृत्तभूपुरात्मकं यन्त्रं विलिख्य पुरतः संस्थाप्याभ्यर्च्यार्घ्यादिस्थापनाद्यात्मपूजान्ते भुवनेश्वरीपीठमभ्यर्च्यावाहनादिपुष्पोपचारान्ते षट्कोणेषु षडङ्गानि संपूज्य तद्बहिर्लोकपालार्चादि सर्वं प्राग्वत् समापयेत् इति । तथा—

वसुलक्षं जपेन्मन्त्रं बिल्वपत्रैर्हयारिजैः । धात्रीफलैर्भृङ्गराजपत्रैर्दर्भैर्दशांशतः ॥ ६ ॥

जुहुयान्मन्त्रसंसिद्ध्यै ततः कर्माणि साधयेत् । अङ्कुशेनारिमादाय दृढं बद्ध्वा गुणेन च ॥ ७ ॥
प्रहारं कुर्वती मूर्ध्नि मुद्गरेण स्मरन् जपेत् । अयुतं जुहुयाच्छुद्धैरयुतं वनगोमयैः ॥ ८ ॥
वापीकूपतडागेषु प्रक्षिपेद्भस्म तद्भवम् । तत्र तज्जलपानेन म्रियन्ते शत्रवो भृशम् ॥ ९ ॥
पलायन्ते च रिपवो दिशो दश सुनिश्चयात् । .... ॥

इति निग्रहवाराही ॥ अथ धूम्रवाराही । तत्र कालमृत्युतन्त्रे— देव्युवाच ।

कालरुद्र नमस्तुभ्यं कालाधार नमोनमः । अधुना धूम्रवाराह्या मन्त्रयोगं वद प्रभो ॥ १ ॥

ईश्वर उवाच ।

कालमृत्युमयं प्रोक्तं प्राणिप्राणापहारकम् । मारणास्त्रमिदं देवि सर्वतन्त्रेषु गोपितम् ॥ २ ॥
मन्त्रोद्धारं प्रवक्ष्यामि न्यासध्यानादिकं तथा । यत्र प्रयोगं गिरिजे धूम्रवाराहिगं प्रिये ॥ ३ ॥
वेदादि विलिखेत् पूर्वं धूंकारद्वयमेव च । मृत्युधूमे तु प्रोच्चार्य पुनः धूंकारमुच्चरेत् ॥ ४ ॥
धूंकारं कालधूमे च पुनः धूंकारमेव च । धूंपूर्वं धूम्रशब्दं च वाराहीति पदं वदेत् ॥ ५ ॥
हुंफट्स्वाहा समायुक्तो धूम्रवाराहिगो मनुः । पञ्चविंशतिवर्णोऽयं मन्त्रराजेश्वरेश्वरः ॥ ६ ॥

" ओंधूंधूं मृत्युधूमे धूंधूं कालधूमे धूंधूं धूम्रवाराहि हुं फट् स्वाहा " ।

कालमृत्युर्ऋषिः प्रोक्तो बृहती छन्द एव च । देवता धूम्रवाराही नियोगः शत्रुमारणे ॥ ७ ॥
धूं बीजं हूं तथा शक्तिः कीलकं प्रणवं तथा । न्यासजालं प्रवक्ष्यामि तव पर्वतनन्दिनि ॥ ८ ॥

सप्तभिश्च पुनः षड्भिर्द्वाभ्यां वेदैर्द्विका(द्वाभ्यां त्रिका)ब्धिभिः ।
न्यासं चैवानुलोमेन विलोमेन पुनर्न्यसेत् ॥ ९ ॥

एवं न्यासविधिं कृत्वा साक्षाद् देवीमयो भवेत् । अथ ध्यानं प्रवक्ष्यामि सावधानावधारय ॥ १० ॥
वाराही धूम्रवर्णा च भक्षयन्ती रिपून् सदा । पशुरूपान् मुनिसुरैर्वन्दितां धूम्ररूपिणीम् ॥ ११ ॥
एवं ध्यात्वा मन्त्रराजमयुतं जपमाचरेत् । तर्पणं शुद्धतोयेन पूजयेच्चन्दनादिभिः ॥ १२ ॥
होमं दशांशं कुर्वीत तर्पणस्याप्ययं क्रमः । .... ॥

जपदशांशहोमः । जपदशांशतर्पणमित्यर्थः ।

हुनेज्जपदशांशं तु त्रिमध्वक्तगुडौदनैः । अथवा जुहुयाद् देवि मधूककुसुमेन च ॥ १३ ॥
तर्पणं तद्दशांशेन ब्राह्मणान् भोजयेत् प्रिये । एवं चानुष्ठितो मन्त्रो मन्त्रिणः सिद्धिमाप्नुयात् ॥१४॥
पुनः प्रयोगमतुलं कृत्वा शत्रून् निवारयेत् । पूर्वोक्तविधिना ध्यात्वा वाराहीं धूम्ररूपिणीम् ॥१५॥
त्रिसहस्रं जपेन्मन्त्रं गर्भितं शत्रुनामभिः । आगत्य धूम्ररूपेण तच्छत्रून् भक्षयन्त्यपि ॥ १६ ॥
शत्रूंश्च शत्रुसेनां च धूममध्ये समाकुलाम् । एवं ध्यात्वा रिपून् सम्यगयुतं जपमाचरेत् ॥१७॥
मृत्युना ग्रस्तदेहाश्च म्रियन्ते नात्र संशयः । गृहधूमं समानीय चारनालेन संयुतम् ॥ १८ ॥
मन्त्रयेच्छतवारं तु लोहपात्रमये ततः । तदंशं बिन्दुमात्रेण खाने पाने च वैरिणः ॥ १९ ॥

---

१ 'चासे' ख. पाठः ।

दातव्यं यत्नतो देवि स रिपुर्म्रियते ध्रुवम् । अथवा चारनालं तु निक्षिपेद्धामये प्रिये ॥ २०॥
तापज्वरेण महता तच्छत्रुर्म्रियते ध्रुवम् । सहस्रत्रयमाजप्य ध्यायेद् देवीमनन्यधीः ॥ २१ ॥
शतयोजनगः शत्रुर्म्रियते पक्षमात्रतः । गृहधूमं गरं चैव गान्धारीद्रवयोगतः ॥ २२ ॥
मर्दयेत् सूक्ष्मकल्कं तु कुर्याद्गुलिकमादरात् । पूजयेदुपचारेण वैरिप्राणान् निवेदयेत् ॥ २३ ॥
सहस्रद्वितयेनैव शत्रुः क्षयमवाप्नुयात् । वाराहीं धूम्ररूपेण चिन्तयेत् तस्य मध्यगाम् ॥ २४ ॥
रिपुं संक्षुभितं ध्यायेन्नित्यमष्टोत्तरं जपेत् । मण्डलाद्वैरिवर्गं च मायाबन्धुसमन्वितम् ॥ २५ ॥
कुलक्षयं नयेच्छीघ्रं पशुमित्रादिभिः सह । यक्षधूपं समानीय मन्त्रयेन्मूलमन्त्रतः ॥ २६ ॥
शतमष्टोत्तरं चैव जपित्वा पूर्वमेव च । शनैः शनैर्धूपयेच्च जपन्नष्टोत्तरं शतम् ॥ २७ ॥
त्रिदिनैः पञ्चदिवसैश्चतुर्भिर्म्रियते ध्रुवम् । शत्रुमारणकार्येषु प्रोक्तसंख्याजपात् प्रिये ॥ २८ ॥
दृश्यते धूम आद्यन्तमाश्चर्यकरमेव च । तदानीमेव तच्छत्रुर्मृतवानिति निश्चितम् ॥ २९ ॥
एवं सिद्धमनुर्देवि दुर्लभो भुवि पार्वति । न वक्तव्यं न वक्तव्यं न वक्तव्यं कदाचन ॥ ३० ॥
धूम्रधूसरवान् देवि रसमांसप्रिये शिवे । शत्रुमारणकार्येषु ध्यायेत् क्रोडमुखीं ततः ॥ ३१ ॥

देव्युवाच ।

नमः कैलासनाथाय करुणाकर शङ्कर । अधुना धूम्रवाराह्या यन्त्रयोगं वद प्रभो ॥ ३२ ॥

ईश्वर उवाच ।

बिन्दुत्रिकोणं षट्कोणमष्टपत्रं कुलेश्वरि । वृत्तं च भूपुरद्वन्द्वमष्टवज्रसमन्वितम् ॥ ३३ ॥
बिन्दुमध्ये लिखेद् देवि धूंकारं यत्नतः प्रिये । ग्लौंकारेण च संवेष्ट्य पश्चाद् धूंकारतः प्रिये ॥३४॥
त्रिकोणे विलिखेद्वर्णान् वाराहीति त्रिमन्त्रितान् । षट्कोणे विलिखेद्वर्णान् वाराहीति षडक्षरी ॥३५॥
कोणरन्ध्रेषु गिरिजे धूंकारं च यथाक्रमम् । अष्टपत्रे लिखेद् देवि वाराह्यष्टाक्षरं तथा ॥ ३६ ॥
केसरेषु च पूर्वादि षोडशस्वरयुग्मकान् । आद्ये वृत्ते लिखेन्मन्त्रं धूम्रवाराहिभाषितम् ॥ ३७ ॥
द्वितीयवृत्ते विलिखेदस्त्रवाराहिगं मनुम् । तृतीयवृत्ते विलिखेत् प्राणस्थापनगं मनुम् ॥ ३८ ॥
अष्टवज्रेषु विलिखेत् कचटाद्यष्टवर्गकान् । एवं यन्त्रवरं देवि लिखेत् कार्यानुसारतः ॥ ३९ ॥
स्वर्णे वा रजते वापि शान्तिवश्येषु संलिखेत् । पाषाणे स्तम्भने पत्रे लिखेदुच्चाटकर्मणि ॥४०॥
पत्रे विभीतपत्रे ।
ताम्रे विद्वेषकार्येषु मारणे प्रेतवस्त्रके । एवं यन्त्रवरं सम्यग् लिखेद् ग्रन्थोक्तमार्गतः ॥ ४१ ॥
आशु प्रयोगाः सकलाः संभवन्ति न संशयः । स्वर्णपट्टे लिखेद्यन्त्रं वश्यकार्ये विशेषतः ॥४२॥
पूजयेद्रक्तपुष्पैस्तु परमान्नं निवेदयेत् । त्रिसहस्रं जपेन्मन्त्रं शुचिर्भूत्वा तु नित्यशः ॥ ४३ ॥
मातृकान्तरितं साध्यं वाराहीमुक्तमार्गतः । मण्डलं चैव गिरिजे भक्त्याप्येवं समाचरेत् ॥ ४४ ॥

---

१ 'भू' ख. पाठः । २ 'ह्या उक्त' ख. पाठः ।

कुबेरसदृशः श्रीमाञ्जायते नात्र संशयः । पाषाणादौ लिखेद्यन्त्रं पत्रे धूम्रमयीं प्रिये ॥ ४५ ॥
वाराही नाम सा देवी पूजयेत्तां यथाविधि । विद्वेषणमथोच्चाटं यद्यन्मनसि वर्तते ॥ ४६ ॥
तत्तदाप्नोति पक्षे तु नित्यमष्टोत्तरं जपेत् । प्रेतवस्त्रे लिखेद्यन्त्रं प्रेताङ्गारेण बुद्धिमान् ॥ ४७ ॥
यमकण्टकयोगे तु लिखेद्यमदिशामुखः । भौमवारे खनेद्यत्नाद्वने गर्तमतन्द्रितः ॥ ४८ ॥
गोपयेत् तत्र तद्यन्त्रं बलिं दद्याद्गुडौदनैः । जपेदष्टसहस्रं तु मन्त्री निशि दिगम्बरः ॥ ४९ ॥

अष्टसहस्रम् अष्टोत्तरसहस्रमित्यर्थः ।

शतयोजनगः शत्रुः संगच्छेद्यममन्दिरम् । पूर्वोक्तविधिना देवि यन्त्रं प्रेतपटे लिखेत् ॥ ५० ॥
निक्षिपेच्छत्रुगेहे तु स शत्रुर्नावशिष्यते । काकोलूकदले चैव रज्जुनापि च वेष्टयेत् ॥ ५१ ॥
त्रिसप्तमूलमन्त्रेण वेष्टयित्वा तु भौमके । स्थापयेच्छत्रुगेहे तु जपेदष्टसहस्रकम् ॥ ५२ ॥
काकवद् भ्रमते शत्रुस्तिरस्कारेण संयुतः । पूर्वोक्तधूम्रवाराहीमन्त्रे धूंधूमपास्य च ॥ ५३ ॥
फड्द्वयं तु समायोज्य धूमरूपे च संलिखेत् । धूम्राक्षरद्वयं हित्वा चास्त्रेति विनियोजयेत् ॥५४॥
अस्त्रवाराहिमन्त्रोऽयं चतुर्विंशतिवर्णकः । .... ॥

" ओंफट्फट् मृत्युरूपे फट्फट् कालरूपे फट्फट् अस्त्रवाराहि हुं फट् स्वाहा । "

पूर्वोक्ता एव मुन्याद्याः साधनं पूर्ववच्चरेत् । निग्रहोक्तसपर्यात्र विशेषोच्चाटने मता ॥ ५५ ॥
नमस्ते अस्त्रवाराहि वैरिप्राणापहारिणि । गोकण्ठमिव शार्दूलो गजकण्ठं यथा हरिः ॥ ५६ ॥
शत्रुरूपपशून् हत्वा आशु मांसं च भक्षय । वाराहि त्वां सदा वन्दे वन्द्ये चास्त्रस्वरूपिणि ॥ ५७ ॥

इति ध्यानविशेषः ।

अन्धिनीपञ्चकोपेता पञ्चमीति निगद्यते । अन्धिनीपञ्चकोपेता वाराही शस्यते बुधैः ॥ ५८ ॥
पञ्चमी स्तम्भने शस्ता वाराही वश्यकर्मणि । वाराहीयुगलं चैव वाराहमुखियुग्मकम् ॥ ५९ ॥
हित्वा वार्तालिसंज्ञा स्यात् सारस्वतविधायिनी । वाराहीतियुगं हित्वा सा विश्वविजयाभिधा ॥६०॥
रणे राजकुले द्यूते सर्वत्र जयदायिनी । वाराहमुखियुग्मं तु हित्वा स्याद्धक्कौमुदी ॥ ६१ ॥
संपत्प्रदा सा गदिता विद्या वैश्रवणार्चिता । वार्ताल्यादिकमेकैकं हित्वा स्यात् सर्वतोमुखी ॥६२॥
आकर्षणे मोहने च प्रशस्ता वश्यकर्मणि । वक्ष्ये श्रीस्वप्नवाराहीं शीघ्रसिद्धिविधायिनीम् ॥ ६३ ॥
प्रणवं भुवनेशीं च नमो वाराहि चोच्चरेत् । अघोरेश्वरिशब्दान्ते स्वप्नं ठद्वयमुद्धरेत् ॥ ६४ ॥

" ओंह्रीं नमो वाराहि अघोरेश्वरि स्वप्नं ठठस्वाहा " (१८)

स्वाहान्तोऽयं महामन्त्रोऽष्टादशाक्षरवर्णवान् । ईश्वर ऋषिराख्यातो गायत्रं छन्द ईरितम् ॥ ६५ ॥
देवी श्रीस्वप्नवारही देवता परिकीर्तिता । बीजं तु प्रणवं चैव स्वाहा शक्तिरुदाहृता ॥ ६६ ॥
मायाबीजं कीलकं स्याद् द्वाभ्यां द्वाभ्यां त्रिभिस्ततः । पञ्चभिश्च चतुर्भिश्च द्वाभ्यामङ्गक्रिया मनोः ॥ ६७ ॥
पज्जानुकटिकण्ठेषु गण्डाक्षिश्रुतिनासिके । मस्तके तु प्रविन्यसेद् विद्यां पञ्चदशाक्षरीम् ॥ ६८ ॥

अत्र प्रणवं मायां च विना सन्धिं कृत्वा पञ्चदशाक्षरमित्यर्थः ।

नीलाञ्जनगिरिश्यामां हेमरत्नविभूषिताम् । अश्वारूढां च वाराहीं पाशाङ्कुशधरां शुभाम् ॥ ६९ ॥
भीमरूपां महादेवीं खड्गखेटकधारिणीम् । चतुर्भुजां तीक्ष्णदंष्ट्रां दंष्ट्राग्रस्थवसुन्धराम् ॥ ७० ॥
दुष्टसंहरणोद्युक्तां साधकस्य वरप्रदाम् । .... ॥

ध्यायेदञ्जनभूधरोज्ज्वलनिभामश्वाधिरूढां करै-
र्बिभ्राणां मणिहेमभूषिततनुं पाशाङ्कुशौ भैरवीम् ।
खड्गं खेटकमग्रदंष्ट्रविलसत्पृथ्वीमरिध्वंसिनीं
देवीं तुङ्गपयोधरामनुदिनं श्रीस्वप्नवाराहिकाम् ॥ ७१ ॥

एवं ध्यात्वा यजेद् देवीं प्राक्प्रोक्तविधिना सुधीः । .... ॥

प्रागुक्तस्तम्भनवाराहीपूजनमत्रापि कुर्यादित्यर्थः ॥ अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ईश्वरऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदये श्रीस्वप्नवाराहीदेवतायै नमः । गुह्ये ॐबीजाय नमः । पादयोः स्वाहाशक्तये नमः । नाभौ ह्रींकीलकाय नमः । इति विन्यस्य, ममाभीष्टसिद्धये विनियोगः । इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ॐह्रींहृदयाय नमः । नमो शिरसे० । वाराहि शिखा० । अघोरेश्वरि कवचा० । स्वप्नं ठठ नेत्रत्रयाय० । स्वाहा अस्त्रायफट् । इति, एवं करषडङ्गन्यासं विधाय, पादद्वय-जानुद्वय-कटिद्वय—कंठगण्डद्वयाक्षिद्वय—श्रुतिद्वय—नासिकाद्वयमस्तकेषु पञ्चदशाक्षराणि विन्यस्य, प्रणवमायासहितमूलेन सर्वाङ्गे व्यापकं विन्यस्य, ध्यानमानसपूजान्ते भुवनेश्वरीपीठमभ्यर्च्य स्तम्भनवाराह्युक्तपूजां विदध्यात् ॥ तथा—

जपेच्च वर्णसाहस्रं पुरश्चरणसिद्धये । दशांशं जुहुयाद् देवि तापिच्छैरुत्पलैः शुभैः ॥ ७२ ॥
जलैर्वा तर्पयेद् देवीं दशांशैर्नारिकेलजैः । भूतं भव्यं भविष्यं च स्वप्ने कथयति ध्रुवम् ॥ ७३ ॥

इति वाराहीप्रकरणम् ॥ अथ शबरीमन्त्रः ।

वदाम्याकर्षिणीं विद्यां शीघ्रसिद्धिविधायिनीम् । वकेशोऽनन्तसंयुक्तबिन्दुभूषितमस्तकः ॥ १ ॥
अद्रीशस्तादृशो ज्ञेयोऽप्यथ शाबरिशक्तिकौ । ङेन्तौ हृदन्तो मन्त्रोऽयं नवार्णः परिकीर्तितः ॥ २ ॥

" शांदांशबर्य्यै शक्त्यै नमः " ।

जाबालिरस्यर्षिः प्रोक्तोऽनुष्टुप् छन्दः प्रकीर्तितम् । शबरी देवता प्रोक्ता शां बीजं दां च शक्तिकम् ॥ ३ ॥
आकर्षयाकर्षयेति कीलकं परिकीर्तितम् । शांदां शींदीमिति न्यसेत् षड्दीर्घस्वरयुक्तितः ॥ ४ ॥
रक्तवर्णां बद्धसाध्यां पाशेनानीय तं क्षणात् । वरप्रदां महादुर्गां शबरीं शरणं भजे ॥ ५ ॥
अष्टलक्षं जपित्वान्ते पलाशकुसुमैर्हुनेत् । ब्राह्मणान् भोजयेत् पश्चाद् दीनान्धकृपणैः सह ॥ ६ ॥
ततः सिद्धो भवेन्मन्त्रः प्रयोगेषु क्षमः सदा । स्फटिकाक्षस्रजा जप्यात् प्रयोगेऽप्ययुतं सुधीः ॥ ७ ॥
नववर्णान्तके दद्यात् तमाकर्षय-युग्मकम् । शतयोजनगं साध्यं शीघ्रमाकर्षयेद् ध्रुवम् ॥ ८ ॥
कांमामिति समुच्चार्य शबरान्ते च देवतां । ङेन्तां विलिख्य शक्त्यै तमुच्चाटययुगं ततः ॥ ९ ॥
वह्निजायान्वितो मन्त्र एकविंशार्णकस्तथा । .... ॥

" कांमां शबरदेवतायै शक्त्यै तमुच्चाटयोच्चाटय स्वाहा (२१) "

जाबालिरस्यर्षिः प्रोक्तो बृहती छन्द ईरितम् । कादम्बर्यादिदुर्गा च देवता परिकीर्तिता ॥१०॥

कां बीजं मां तथा शक्तिरुच्चाटययुगं तथा । कीलकं च तथा प्रोक्तं कांमामित्यादिनाङ्गकम् ॥११॥

निःश्वासोत्थमहावातैः शत्रून् देशान्तरे क्षिपन् । नृत्यन्तीं मुक्तकेशान्तां धूम्रवर्णां भजेच्छुभाम् ॥१२॥

मासद्वयं लक्षषट्कं जपित्वान्तेऽर्कपुष्पकैः । .... ॥

अत्र दशांशं हुत्वाष्टादशमिथुनानां भोजनं देयम् । साध्यप्रतिकृतिं विलिख्य हृदये ककारं विलिख्य शिर-आदिपादान्तं वायुबीजसाध्यनामसहितमूलमन्त्राक्षराणि विलिख्य, अप्रादक्षिण्येन वेष्टयित्वा स्नुहीक्षीरेण विलिप्य, वीथीस्थपांसुना स्नुहीदण्डेनोरू बद्ध्वा दृष्ट्वा जपेत्। ततस्तं दग्ध्वा तद्भस्म हुनेत् सिद्धिर्भवति ॥

अथ कर्णपिशाचिनीमन्त्रः । तदुक्तं तन्त्रान्तरे—

तारं च भुवनेशानी ततः कर्णपिशाचिनि । कर्णे मे कथय स्वाहा मन्त्रोऽयं षोडशाक्षरः ॥ १ ॥

"ॐ ह्रीं कर्णपिशाचिनि कर्णे मे कथय स्वाहा" (१६)

पिप्पलाद ऋषिश्छन्दो निचृद्गायत्रसंज्ञकम् । देवता कथिता सद्भिर्देवी कर्णपिशाचिनी ॥ २ ॥

एकैकरसवह्न्यग्निनेत्रवर्णैः षडङ्गकम् । कुर्यान्मन्त्रस्य वर्णैश्च ध्यायेत् कर्णपिशाचिनीम् ॥ ३ ॥

चितासनसमारूढां मुण्डमालाविभूषिताम् । प्रेतान् नरान्त्रास्थिमणीन् धारयन्तीं कुवस्त्रकाम् ॥४॥

एवं ध्यात्वा श्मशानस्थः शवस्थो वा जपेन्मनुम् । लक्षसंख्यं दशांशेन विभीतकसमिद्वरैः ॥ ५ ॥

हुनेत् पूर्वोदिते पीठे चाङ्गदिक्पालहेतिभिः । यजेत् सिद्धे मनौ कुर्याज्जपं लक्षं समाहितः ॥ ६ ॥

अशुचिर्बदरीवृक्षाधस्तात् तुष्टा पिशाचिनी । परचित्तस्य वार्तां च त्रिकालस्थां वदेच्छ्रुतौ ॥७॥

इति । मन्त्रान्तरं तन्त्रान्तरे—

कर्णात् सेक्षणलोहितो बकगतोऽनन्तश्चिकारो वदा-
तीतानागतशब्दयुक्तभुवनेशी वह्निजायान्विता ।
ताराद्यो मनुरेष लक्षजपतो व्यासेन संसेवितः
सार्वज्ञ्यं लभतेऽचिरेण नियतं पैशाचिकीभक्तितः ॥ १ ॥

"ॐ कर्णपिशाचि वदातीतानागतं ह्रीं स्वाहा (१६)" ध्यानम्—

खर्वां रक्तविलोचनां घननिभश्यामां च लम्बोदरीं
बन्धूकारुणजिह्विकां वरकराभीयुक्करामुन्मुखीम् ।
धूम्रार्चिर्जटिलां कपालविलसत्पाणिद्वयां चञ्चलां
सर्वज्ञां शवहृत्कृताधिवसतिं पैशाचिकीं तां नुमः ॥ २ ॥

इति । अथ पूजा—

निशायामर्धरात्रे च हृदि न्यस्य पिशाचिकीम् । दग्धमीनबलिं दद्याद्रात्रौ संपूज्य संजपेत् ॥

"ॐ कर्णपिशाचि दग्धमीनबलिं गृह्ण २ मम सिद्धिं कुरु २ स्वाहा"। इति दग्धमीनबलिं दद्यात् ।

रक्तचन्दनबन्धूकजपापुष्पादिकं च यत् । अमृतं कुरु देवेशि स्वाहेति प्रोक्षयेज्जलैः ॥

पूर्वाह्णे किञ्चिज्जपं कृत्वा मध्याह्ने एकभक्तं निरामिषं भुक्त्वा रात्रावपि तत्संख्यं जपेत् । अपस्य दशांशं तर्पणम् । “ ॐ कर्णपिशाचीं तर्पयामि ह्रीं स्वाहा ” एवं क्रमेण लक्षमेकं पुरश्चरणं कृत्वा दशांशं होमयेत् । तदभावे दशांशतर्पणं कृत्वा वरं प्रार्थयेत् । मूलं रक्तचन्दनेन लिखित्वा यन्त्रोपरि इष्टदेवतां पूजयेत् ॥ अथ सिद्धिलक्षणमुच्यते – गगनमण्डले हुंकारादिश्रवणदीर्घाग्निशिखारूपसंदर्शनात् सिद्धिर्भविष्यतीति ज्ञात्वा तथाविधमाचरेत् । मन्त्रान्तरम्– प्रणवं मायाकर्णपिशाचि मे कर्णे कथय हुं फट् स्वाहा । इति प्रदीपतैलं पादयोर्दत्त्वा रात्रौ लक्षं जपेत् । ततः सर्वज्ञो भवति नास्य पूजाध्यानम् । तथा— “ तारं कामबीजं जयादेवि स्वाहा ” अस्यापि न्यासादेरभावः । पूर्वं लक्षं जप्त्वा गृहगोधिकां निपात्य तदुपरि जयादेवीं यथाशक्ति संपूज्य तावज्जपेत् यावत्सा जीवति ततः सिद्ध्यति । सिद्धिस्तु— मानसादिप्रश्ने कृते सा आयाति तस्याः पृष्ठे सर्वं भूतभविष्यादिकं पश्यति । “ ॐचारुचण्डालि चिरुचण्डालि स्वाहा ” इति फलके भूमौ वा चाण्डालिरूपमालिख्य षोडशोपचारैः संपूज्य संध्यात्रयेऽष्टोत्तरशतं जपेत् । अष्टदिनावधि आकर्षणं भवति (१) । ॐ चिरुचण्डालि रुचिचण्डालि स्वाहा ” इत्यभिलषितस्त्रीरूपं नामसहितं विलिख्योपचारैः संपूज्य पूर्ववदष्टोत्तरशतं जपेदाकर्षणं भवति (२) । ॐ नमो भगवति ललिताङ्गभूषिणि त्रिभुवनतिलकि सर्वजनवशंकरि ह्रींह्रांह्रूं स्वाहा ” इत्यष्टोत्तरशतं जपेत् स्त्रीवश्यम् ॥ (३) ॥ ॐ नमो भगवति शुचिचण्डालिनि श्मशानवासिनि स्वाहा ” इति शयनसमये पश्चिमाभिमुखोऽष्टोत्तरशतं जपेत् आकर्षणं भवति । सा स्त्री नागता चेत्तद्देहे स्फोटका भवन्ति (४) । ॐह्रांह्रूंह्रींह्रांह्रूं रुधिरुधेरुधे स्वाहा ” इति सप्तदिनानि नित्यमष्टोत्तरशतं जपेत् नारी समायाति (५) । ॐ हिरहम्रि ॐ नमो भगवति भूतेश्वरि मह्लय मह्लय्य ह्रेपुरहुंपुरकोङ्गा भगवति रुद्राय स्वाहा ” इति नागवल्लीदले स्त्रीनाम विलिख्य दीपशिखायां तापितं चेत् स्त्याकर्षणं भवति (६) । एते डामरोक्तमन्त्रविशेषा षड्भेदाः ॥ भूतडामरे—

प्रणवं कमलाबीजं स्वप्नेश्वरि पदं ततः । कार्यं मे वद शब्दान्ते वह्निजायान्तिको मनुः ॥१॥

“ ॐ श्रीं स्वप्नेश्वरि कार्यं मे वद स्वाहा ” (१३)

त्रयोदशाक्षरो मन्त्रः स्वप्नेश्वर्याः फलप्रदः । उपमन्युरृषिः प्रोक्तो बृहती छन्द एव च ॥ २ ॥

स्वप्नेश्वरी देवता स्यादक्षिवेदाक्षिभूयुगैः । नेत्रार्णैश्च षडङ्गानि न्यस्य ध्यायेच्च देवताम् ॥ ३ ॥

वराभये पद्मयुग्मं दधतीं शुभ्रवाससम् । कनकासनमारूढां शरच्चन्द्रायुतप्रभाम् ॥ ४ ॥

रत्नभूषणभूषाढ्यां स्वप्नेशीं हृदि भावयेत् । लक्षसंख्यं जपित्वान्ते बिल्वपत्रैर्दशांशतः ॥ ५ ॥

जुहुयाद् भुवनेश्वर्याः पीठे देवीं समर्चयेत् । अङ्गदिक्पालवज्राद्यैरावृतित्रयसंयुताम् ॥ ६ ॥

रात्रौ देवीं समभ्यर्च्यायुतं देव्यग्रतो जपेत् । ततः शयीत भूमौ तु ब्रह्मचर्येण मन्त्रवित् ॥ ७ ॥

दर्भास्तरणके देव्यै स्वस्वकार्यं निवेदयेत् । स्वप्ने वदति सा देवी शुभाशुभफलं ध्रुवम् ॥ ८ ॥

इति ॥ अथ शीतलामन्त्रः—

तारं च भुवनेशानीं श्रीबीजं शीतलापदम् । यै नमोन्तो महामन्त्रो नववर्णात्मकः शिवे ॥ १ ॥

“ ॐ ह्रीं श्रीं शीतलायै नमः ” । (९) ।

पूर्वोक्ता एव मुन्याद्या दीर्घषट्कयुजा तथा । शक्तिलक्ष्मीद्वयेनैव षडङ्गन्यासकल्पना ॥ २ ॥

रक्ताम्बरां कराभ्यां च शूर्पं मार्जनिकां तथा । दधानां रासभस्थां च नीलजीमूतसंनिभाम् ॥ ३ ॥

रक्ताङ्गरागवसनां रक्तमाल्यविभूषिताम् । एवं ध्यायेच्छीतलां च रोगनाशाय सर्वदा ॥ ४ ॥

जपेदयुतसंख्याकं पायसेन दशांशतः । हुनेत् प्राग्वद्यजेद् देवीं स्फोटानां नाशनाय च ॥ ५ ॥

नाभिमात्रेऽम्भसि स्थिला सहस्रं प्रजपेन्मनुम् । तेन स्फोटाभयाः शीघ्रं विनश्यन्त्यतिदारुणाः ॥ ६ ॥

इति ॥ अथ कालरात्रिप्रकरणम् । देव्युवाच ।

देव देव जगन्नाथ भक्तानामिष्टदायक । त्वत्प्रसादान्मया सर्वं श्रुतं मन्त्रसमुच्चयम् ॥ १ ॥

इदानीं श्रोतुमिच्छामि कालरात्रिविधानकम् । मन्त्रयन्त्रप्रयोगादि तत्सर्वं कृपया वद ॥ २ ॥

ईश्वर उवाच

शृणु गुह्यतमं देवि न कस्य कथितं मया । इदानीं कथयिष्यामि शृणुष्वैकाग्रमानसा ॥ ३ ॥

प्रणवं वाग्भवं शक्तिः कामराजं रमा तथा । काल्हेश्वरि सर्वजनमनोहारि च सर्व च ॥ ४ ॥

मुखस्तम्भिनि सर्वान्ते राजेति च वशङ्करि । सर्वदुष्टनिर्दलिनि सर्वस्त्रीपुरुषेति च ॥ ५ ॥

कर्षिणीति ततो बन्दी शृङ्खलास्त्रोटयद्वयम् । सर्वशत्रून् भञ्जय द्वे द्वेषिणो दलय-द्वयम् ॥ ६ ॥

सर्वं स्तम्भय-युग्मं च मोहनास्त्रेण तत्परम् । द्वेषिणः पदतः पश्चादुच्चाटय-युग्मं ततः ॥ ७ ॥

सर्वं वशं कुरुयुगं स्वाहान्ते देहियुग्मकम् । सर्वं च कालरात्रि च कामिनि च गणेश्वरि ॥ ८ ॥

नमोन्तेयं महाविद्या वह्न्यग्निविधुवर्णका । .... ॥

" ऊँ ऐं ह्रीं क्लीं श्रीं काल्हेश्वरि सर्वजनमनोहारि सर्वमुखस्तम्भिनि सर्वराजवशङ्करि सर्वदुष्टनिर्दलिनि सर्वस्त्री-पुरुषाकर्षिणि बन्दीशृङ्खलास्त्रोटय २ सर्वशत्रून् भञ्जय २ द्वेषिणो दलय २ सर्वं स्तम्भय २ मोहनास्त्रेण द्वेषिण उच्चाटयोच्चाटय सर्वं वशं कुरु २ स्वाहा देहि २ सर्वं कालरात्रि कामिनि गणेश्वरि नमः (१३३) "

ऋषिर्दक्षो निगदितश्छन्दोऽतिजगती स्मृता । देवता कालरात्रिः स्यादलर्कपुरवासिनी ॥ ६ ॥

मायाबीजं तु बीजं स्यादलर्कपुरवासिनी । मायाराज्ञीति शक्तिः स्यान्नमः कीलकमुच्यते ॥ १० ॥

पञ्चाङ्गुलीषु विन्यसेत् ताराद्यं पञ्चबीजकम् । हृदयं चतुर्विंशतिभिः पञ्चविंशतिभिः शिरः ॥११॥

शिखैकविंशद्वर्णैश्च वर्माष्टादशवर्णकैः । नेत्रं षड्विंशदर्णैश्चोनविंशत्यर्णकैस्ततः ॥ १२ ॥

अस्त्रं ताराक्रमादौ च दत्त्वान्ते षट्पदानि च । जगत्त्रयविमोह्यन्ते नि चतुर्दशमीरयेत् ॥ १३ ॥

भुवनव्यापिनि ततो दण्डधारिणि तत्परम् । दुर्गा दुर्गतिहन्त्रीति नानासिद्धिविधायिनि ॥ १४ ॥

सर्वं वशं कुरु कुरु स्वाहेति पदमीरयेत् । षडङ्गमेवं विन्यस्य ध्यायेद् देवीं गणेश्वरीम् ॥ १५ ॥

आरक्तभानुसदृशीं कामिनीं मदनातुराम्[1] । चतुर्भुजां त्रिनयनां कबरीमुक्तकेशिकाम् ॥ १६ ॥

मोहनं*दक्षिणे हस्ते वरदं च तथोपरि । भुवनं वामहस्ते च अधोदण्डं सुशोभितम् ॥ १७ ॥

चूडाकलापिकाशोभां मातृकापरिवेष्टिताम् । कृष्णाम्बरधरां देवीं कृष्णकञ्चुकभूषिताम् ॥ १८ ॥

कर्णताटङ्कसंयुक्तां नानारत्नसुमौक्तिकाम् । विचित्रचाम्पेयपुष्पैः वेणिनद्धां सुकुन्तलाम् ॥ १६ ॥

सुनासामौक्तिकां चारुताम्बूलापूरितामनाम् । ग्रैवेयहारपदकस्तनाभरणभूषिताम् ॥ २० ॥

ऋषिभिः सिद्धगन्धर्वैः स्तूयमानां मदालसाम् । कन्यकागणसंसेव्यां मायाराज्ञीं गणेश्वरीम् ॥२१॥

---

१ 'मदनाहताम्' ख. पाठः । * मोहनं लिङ्गम् । भुवनं ब्रह्माण्डम् इत्यर्थः ।

एवं ध्यात्वा जपेन्मन्त्रं पूजयेत् सर्वसिद्धये । निशायां प्रहरातीते महापूजां समाचरेत् ॥ २२ ॥
पूजयेत् कालिकापीठे पूजायन्त्रमतः शृणु । बिन्दुत्रिकोणषट्कोणवृत्तं चाष्टदलं तथा ॥ २३ ॥
वृत्तं षोडशपत्रं च त्रिवृत्तं भूपुरत्रयम् । लिखेद् भूर्जे क्षीरवृक्षफलके वा लिखेद् बुधः ॥ २४ ॥
अष्टगन्धेन शान्त्यै स्याल्लेखिन्या चम्पकस्य च । .... ॥

शक्त्यष्टगन्धाः प्रागेवोक्ताः * ।

सिन्दूरदरदाभ्यां च विलिखेद्वश्यकर्मणि । रसालस्य च लेखिन्या स्तम्भने कोकिलातरोः ॥ २५ ॥
मारणे लोहपत्रे च हरितालहरिद्रया । निर्गुण्डयुन्मत्तकद्रावैः खराश्वमहिषासृजा ॥ २६ ॥
विलिख्यैवं यन्त्रराजं तत्र देवीं समर्चयेत् । संमोहिनीं मोहिनीं च तथैव विमोहिनीम् ॥ २७ ॥
पूजयेत् त्रिषु कोणेषु षट्कोणेषु षडङ्गकम् । वृत्ते स्वरानष्टदले ब्राह्म्याद्या मातृका यजेत् ॥२८॥
व्यञ्जनानि पुनर्वृत्ते कलास्ते उर्वशीमुखाः । उर्वशी मेनका रम्भा घृताची तदनन्तरम् ॥ २९ ॥
मञ्जुघोषा च सहजा सुकेशी च तिलोत्तमा । गन्धर्वसिद्धकन्या च किन्नरी नागकन्यका ॥३०॥
विद्याधरी किंपुरुषी यक्षकन्या पिशाचिका । पुनर्वृत्ते पञ्चबीजाधिपान् बीजादिनार्चयेत् ॥ ३१ ॥
पञ्चबाणाधिदेव्यश्च पूजनीयाः प्रयत्नतः । भूगृहान्तः सिद्धयः स्युः त्रिरेखासु नव क्रमात् ॥३२॥
इच्छाज्ञानक्रियास्तिस्र आद्यरेखागता यजेत् । द्वितीयायां शिवब्रह्मविष्णवोऽर्च्याः क्रमेण वै ॥३३॥
गुणत्रयं तृतीयायां द्वारेषु गणपादिकाः । मध्ये देव्याश्चतुर्दिक्षु तिस्रस्तिस्रश्च देवताः ॥ ३४ ॥
माया च कालरात्रिश्च वटवासिन्यतः परम् । गणेश्वरी च काह्वेशी व्यापिकाऽलर्कवासिनी ॥३५॥
मायाराज्ञी च मदनप्रिया च रतिरेव च । लक्ष्मीः काह्वेश्वरी चेति पूज्या द्वादश शक्तयः ॥३६॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि दत्ताय ऋषये नमः । मुखे अतिजगतीच्छन्दसे नमः । हृदये अलर्कवासिन्यै कालरात्र्यै देवतायै नमः । गुह्ये ह्रींबीजाय नमः । पादयोः मायाराज्ञीशक्तये नमः । नाभौ नमः कीलकाय नमः । इति विन्यस्य ममाभीष्टसिद्धये विनियोगः । इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ओंहुंओंऐंह्रींक्लींश्रीं काह्वेश्वरि सर्वजनमनोहारि सर्वमुखस्तम्भिनि जगत्त्रयविमोहिनि हृदयाय नमः । ओंहुं सर्वराजवशङ्करि सर्वदुष्टनिर्दलिनि सर्वस्त्रीपुरुषाकर्षिणि चतुर्दशभुवनव्यापिनि शिरसे स्वाहा । ओंहुं बन्दीशृङ्खलास्त्रोटय २ सर्वशत्रून् भञ्जय २ दण्डधारिणि शिखायै वषट् । ओंहुं द्वेषिणो दलय २ सर्वं स्तम्भय २ (दुर्गादुर्गतिहारिणि) कवचाय हुं । ओंहुं मोहनास्त्रेण द्वेषिणः उच्चाटयोच्चाटय सर्वं वशं कुरु २ स्वाहा (नानासिद्धिदायिनि) नेत्रत्रयाय वौषट् । ओंहुं देहि २ सर्वं कालरात्रि कामिनि गणेश्वरि नमः (सर्वं वशं कुरु २ स्वाहा) अस्त्राय फट् ॥ अथ प्रथमतो विद्यादिपञ्चबीजानि अङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं विन्यस्य ततः षडङ्गन्यासं कुर्यात् । एवं करषडङ्गन्यासं कृत्वा मूलेन व्यापकन्यासं विधाय, ध्यानमानसपूजान्ते स्वपुरतश्चन्दनादिपीठे कुङ्कुमादिना बिन्दुगर्भं त्रिकोणं विलिख्य, तद्बहिः षट्कोणं, तद्बहिर्वृत्तं, तद्बहिरष्टदलं, तद्बहिर्वृत्तं, तद्बहिः षोडशदलं, तद्बहिर्वृत्तत्रयं, तद्बहिश्चतुर्द्वारयुक्तं चतुरस्रत्रयं कुर्यादिति पूजायन्त्रं विरच्य, पुरतः संस्थाप्याभ्यर्च्या-

* कस्तूरागुरुकर्पूररोचनारक्तचन्दनम् । कुंकुमं चन्दनं वापि कस्तूर्यष्टगन्धकम् ॥

घटस्थापनाद्यारम्भपूजान्ते कालीपीठं समभ्यर्च्यावाहनादिपुष्पोपचारान्ते त्रिकोणेषु— संमोहिन्यै नमः । मोहिन्यै० । विमोहिन्यै० । इति संपूज्य, षट्कोणकोणेषु प्राग्वत् षडङ्गानि संपूज्य, तद्बहिर्वृत्ते—अं नमः । आं नमः । इत्यादिषोडशस्वरान् संपूज्य, अष्टसु दलेषु ब्राह्म्यादिमातृकाः प्राग्वत् संपूज्य, तद्बहिर्वृत्ते— कं नमः । खं नमः । इत्यादि क्षं नम इत्यन्तं व्यञ्जनानि संपूज्य, षोडशदलेषु देव्यग्रादिप्रादक्षिण्येन— उर्वश्यै नमः । मेनकायै० । रम्भायै० । घृताच्यै० । मञ्जुघोषायै० । सहजायै० । सुकेश्यै० । तिलोत्तमायै० । गन्धर्वकन्यायै० । सिद्धकन्यायै० । किन्नरकन्यायै । नागकन्यकायै० । विद्याधरकन्यायै० । किंपुरुषकन्यायै० । यक्षकन्यायै० । पिशाचकन्यायै० । इति संपूज्य, तदुपरि वृत्ते स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन— ऊँ पराविद्यायै नमः । ऐं सरस्वत्यै० । ह्रीं भुवनेश्वर्यै० । क्लीं मनोभवायै० । श्रीं लक्ष्म्यै० । पञ्चबाणबीजानि तदधिदेवता मातङ्गीप्रकरणोक्ताः संपूज्य, भूपुरान्तः स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येनाणिमादिसिद्धीः संपूज्य, प्रथमरेखायां— इच्छाशक्त्यै नमः । ज्ञानशक्त्यै० । क्रियाशक्त्यै० । इति संपूज्य, द्वितीयरेखायां— शिवब्रह्मरमाधिपान् संपूज्य, तृतीयरेखायां— सत्त्वरजस्तमोगुणान् संपूज्य, पूर्वादिषु चतुर्षु द्वारेषु— गणेशक्षेत्रपालवटुकयोगिनीः संपूज्य, तद्बहिर्लोकपालांस्तदस्त्राणि च संपूज्य, मध्ये देव्याः पूर्वभागे— मायायै नमः । कालरात्र्यै० । वटवासिन्यै० । दक्षभागे— गणेश्वर्यै० । काहेश्वर्यै० । व्यापिकायै० । पश्चिमे— अलर्कवासिन्यै नमः । मायाराज्यै० । मदनप्रियायै० । उत्तरे— रत्यै नमः । लक्ष्म्यै० । काहेश्वर्यै० । इति संपूज्य धूपदीपादिसर्वं प्राग्वत् समापयेत् इति । तथा—

प्रजपेदयुतं मन्त्रं तद्दशांशं हुनेत् तिलैः । क्षीरद्रुमसमिद्भिर्वा तर्पणादि ततश्चरेत् ॥ ३७ ॥
मार्जनं तद्दशांशेन ब्राह्मणान् भोजयेत् सुधीः । एवं संसिद्धमन्त्रस्तु प्रयोगानाचरेद् बुधः ॥३८॥
संध्यायां शनिवारे तु रम्यं गच्छेत् सरोवरम् । मन्त्रेणानेन संपूज्य हरिद्राक्षतपुष्पकैः ॥ ३९ ॥
तारं नमो जलौकायै द्विधा सर्वजनं वशम् । कुरुद्वन्द्वं हुमन्तोऽयं मन्त्रस्तेनैव पूजयेत् ॥ ४० ॥

"ऊँ नमो जलौकायै जलौकायै सर्वजनं वशं कुरु कुरु हुं (२२)।"

ततश्च गृहमागत्य देवीं ध्यायन् शुचि स्वपेत् । प्रातस्तत्रैव गत्वा च जलौकाद्वितयं ततः ॥४१॥
गृहीत्वा तु तदागत्य च्छायायां परिशोषयेत् । कृष्णकर्पासतन्तुनैतच्चूर्णसहितां शिवे ॥ ४२ ॥
वर्तिं दृढतरां कृत्वा कुम्भकारस्य चक्रतः । मृदमानीय यत्नेन तया पात्रं तु कारयेत् ॥ ४३ ॥
अमद्यन्त्राहृतं तैलं तस्मिन् पात्रे क्षिपेच्छुचि । कोकिलाक्षेन्धनैरग्निमाहरेद्गणिकागृहात् ॥ ४४॥
त्रिकोणद्वयमालिख्य तद्बहिर्भूपुरं लिखेत् । निशारसेन रचिते लाजाक्षतसमन्विते ॥ ४५ ॥

मण्डले इति शेषः ।

दीपं प्रज्वाल्य दीपाग्रे कालरात्रिं प्रपूजयेत् । सर्वावरणसंयुक्तां कज्जलाहरणाय च ॥ ४६ ॥
नवीनं पात्रमुपरि विन्यसेत् साधकोत्तमः । जातं कज्जलमाहृत्य पश्चिमाभिमुखो नरः ॥ ४७ ॥
वक्ष्यमाणेन मन्त्रेण त्रिशतं मन्त्रयेन्मषीम् । प्रणवं वाग्भवं मारं मायां रमां भूमिं ब्लूंहसौः ॥४८॥
नमः काहेश्वरिपदं सर्वान्मोहय मोहय । कृष्णे च कृष्णवर्णे च कृष्णाम्बरसमन्विते ॥ ४९ ॥
सर्वानाकर्षययुगं शीघ्रं वश्यं कुरुद्वयम् । वर्म वाग्भुवनेशी च कामराजं रमा तथा ॥ ५० ॥
अष्टपञ्चाशदर्णेयं कज्जलस्याभिमन्त्रणे । .... ॥

" ॐऐंह्रींक्लींश्रींग्लौंब्लूंह्स्रौः नमः कालेश्वरि सर्वान्मोहय मोहय कृष्णे कृष्णवर्णे कृष्णाम्बरसमन्विते सर्वमा-कर्षयाकर्षय शीघ्रं वश्यं कुरु कुरु हुंऐंह्रींक्लींश्रीं " (५८)

कपिलानवनीतेन मर्दयेत् कज्जलं शुभम् । अष्टोत्तरशतावृत्त्या मूलमन्त्रेण मन्त्रयेत् ॥ ५१ ॥

हुनेदष्टोत्तरशतं मधूककुसुमैः प्रिये । सुवासिनीं कुमारीं च वटुकं भोजयेन्मुदा ॥ ५२ ॥

तेनाञ्जनेन तिलकं कुर्यात् साधकसत्तमः । वशयेत् सकलांल्लोकान् नरनारीनरेश्वरान् ॥ ५३ ॥

दत्तं तदन्नपानादौ तेनापि च वशं नयेत् । स्तम्भनं ते प्रवक्ष्यामि हारिद्रे कर्पटे लिखेत् ॥५४॥

हरिद्रारोचनाकुष्ठाञ्जनैर्गोमूत्रपेषितैः । लिखेदष्टदलं पद्मं कर्णिकाकेसरोज्ज्वलम् ॥ ५५ ॥

कर्णिकायां साध्यनाम दलेषु प्रणवद्वयम् । भूबीजयुग्मं द्विचटं पीतसूत्रेण वेष्टयेत् ॥ ५६ ॥

सप्तभिः कोकिलाक्षदुकण्टकैः परिकीलयेत् । अर्कपत्रैः सुसंवेष्ट्य क्षिपेद्वल्मीकरन्ध्रके ॥ ५७ ॥

मेषमूत्रेण संपूर्य पाषाणैर्घटयेद् दृढम् । सहस्रं प्रजपेन्मूलमन्त्रं राक्षसदिङ्मुखः ॥ ५८ ॥

हरिद्रामालिकां कृत्वा बद्धमुद्राकरान्वितः । मनुं वक्ष्ये ध्रुवो ह्लांह्लींह्लूं कामाक्षि ततः परम् ॥५९॥

मायारूपिणि सर्वान्ते मनोहारिण्यनन्तरम् । स्तम्भय द्वे रोधय द्वे मोहय-द्वितयं ततः ॥६०॥

कामबीजं त्रिधा दीर्घैः कामाक्षि च ततः परम् । कालेश्वरि त्रिवर्माणि पञ्चाशद्वर्णवान् मनुः ॥६१॥

" ॐह्लांह्लींह्लूं कामाक्षि मायारूपिणि सर्वमनोहारिणि स्तम्भय स्तम्भय रोधय रोधय मोहय मोहय क्लांक्लींक्लूं कामाक्षि कालेश्वरि हुंहुंहुं " (५०)

जपादेतस्य मन्त्रस्य शत्रूणां स्तम्भनं भवेत् । रविवारे हरिद्रां च स्त्रीस्तन्येन च पेषयेत् ॥ ६२ ॥

तत्कल्केन लिखेद् भूर्जे कामराजं मनोहरम् । तद्बहिर्वेष्टयेद् वृत्तं कामराजदशान्वितम् ॥ ६३ ॥

तद्बहिर्वृत्तमालिख्य वेष्टयेद्रविमन्मथैः । तद्बहिर्वेष्टयेद् वृत्तं षोडशस्वरसंयुतम् ॥ ६४ ॥

षट्कोणं तद्बहिर्लिख्य कामं कोणेषु विन्यसेत् । तत्सर्वं वाग्भवान्तःस्थं यन्त्रं मोहनकारकम् ॥६५॥

दशवर्णं मनुं जप्यात् तदुपर्युपविश्य च । ध्रुवो ङेन्तं कामपदं कामराजमतः परम् ॥ ६६ ॥

कामिन्यै कामराजं च द्वितीयं कामराजकम् । .... ॥

" ॐ कामाय क्लीं कामिन्यै क्लींक्लीं " (१०)

पश्चाहं प्रजपेत् क्रुद्धः सहस्रं नित्यमादरात् । ततो होमं प्रकुर्वीत तद्दशांशं तिलैः शुभैः ॥६७॥

आज्याक्तैस्तद्भस्मना च तिलकं विश्वमोहनम् । आकर्षणविधानं तु शृणु वक्ष्ये यथाविधि ॥६८॥

कृष्णाष्टमीदिने मूले भौमयुक्तेऽथवा रवौ । उषःकाले नाभिदघ्ने जले स्थित्वा सहस्रकम् ॥ ६९ ॥

सशतं मूलमन्त्रं तु जपित्वा गृहमागतः । तैलाभ्यक्तः पीठिकादौ विलिखेत् प्रतिमां स्त्रियः ॥७०॥

नराकृतिं वा मषिभिर्यजेल्लजालुपत्रकैः । तन्मूलजै रसैः प्रोक्षेत् तदग्रे प्रजपेन्मनुम् ॥ ७१ ॥

नखद्वयार्णं तं वक्ष्ये तारं च हृदयं ततः । कालिकायै पदं सर्वाकर्षिण्यै अमुकीं ततः ॥७२॥

आकर्षय-द्वयं शीघ्रमानय-द्वितयं ततः । पाशमायाङ्कुशा भद्रकाल्यै हृदयमन्ततः ॥ ७३ ॥

"ॐ नमः कालिकायै सर्वाकर्षिण्यै अमुकीं आकर्षय आकर्षय शीघ्रमानय आनय आंह्रींक्रों भद्रकाल्यै नमः ४०"

अष्टोत्तरशतं जप्त्वा लोहितैश्च हयारिजैः । पञ्चाशद्भिर्यजेत्तत्र पुत्तलीं तु समाहितः ॥ ७४ ॥
एकैकं मातृकावर्णं तन्नामाकर्षय-द्वयम् । नम इत्यभिसंजप्य पुष्पमेकैकमर्पयेत् ॥ ७५ ॥
"अं अमुकमाकर्षय आकर्षय नमः ।" इति करवीरपुष्पैः पूजयेदित्यर्थः ।
धूपादिकं निवेद्यापि चणकैराज्यसंप्लुतैः । जुहुयान्मन्त्रवर्य्येण प्रोक्तेनाकर्षणात्मना ॥ ७६ ॥
कृष्णकार्पाससूत्रस्य कुमारीनिर्मितस्य च । षण्नवत्यङ्गुलायाममष्टाविंशतितन्तुकम् ॥ ७७ ॥
रज्जुमाकृष्य मनुना ग्रन्थीनष्टोत्तरं शतम् । दत्त्वा तड्डोरकं हस्ते धृतमाकर्षयेत् स्त्रियम् ॥७८॥
पुरुषं वा त्रिरात्राच्च एकग्रामस्थमानयेत् । देशान्तरान्नवाहाच्च हठादाकर्षयेद् ध्रुवम् ॥ ७९ ॥
अथोच्चाटविधिं वक्ष्ये शृणु देवि समाहिता । कृष्णाङ्गारचतुर्दश्यां प्रयोगं शून्यमन्दिरे ॥ ८० ॥
यमदिग्वदनः कुर्यात् कुक्कुटासनसंस्थितः । नीलाम्बरधरो[1] मुक्तकच्छो[2] मन्त्रमिमं जपेत् ॥ ८१ ॥
मौञ्जीरज्जुकृतग्रन्थिमालया मुक्तकुन्तलः । ब्लूंस्लूंम्लूंच्लूं कालरात्रि महाध्वांक्ष्यमुकं पदम् ॥८२॥
आशूच्चाटययुग्मं च छिन्धि भिन्धि शुचिप्रिया । प्रासादबीजं कामाक्षि स्फ्रयन्तः प्रणवादिकः ॥८३॥
"ओंब्लूंस्लूंम्लूंच्लूं कालरात्रि महाध्वांक्षि अमुकमाशु उच्चाटय उच्चाटय छिन्धि भिन्धि स्वाहा हौं कामाक्षि स्फ्रौं" (३६) इति स्पष्टम् ।
अर्धरात्रे जपेन्मन्त्रं सहस्रद्वयमेव च । ततो होमं सर्षपैस्तु दशांशं च दिने दिने ॥ ८४ ॥
बलिं दद्यात् प्रयत्नेन तैलोदकयुतं ततः । तथा सर्षपपिण्याकशाकपिष्टं च मूलकम् ॥ ८५ ॥
मुद्रया सह तेनैव मनुना मन्त्रवित्तमः । एवं यः कुरुते नित्यं सप्ताहाच्चाटयेद् ध्रुवम् ॥ ८६ ॥
प्रतिमां देवतानां च का कथा मानवादिषु । अथ विद्वेषणं देवि शृणु गोप्यागमाह्वयम् ॥८७॥
तालवृक्षस्य फलकद्वयमानीय तं नरः । विषैरष्टभिराघृष्य स्नुहीदुग्धेन साधकः ॥ ८८ ॥
लिखेन्नाम तयोः साध्येऽथवा रूपं तु कारयेत् । ततस्तु फलके पूज्ये धत्तूरकुसुमैस्तथा ॥८९॥
प्रोक्षयेत् तेन सारेण अष्टाविंशतिसंख्यया । तत् स्पृष्ट्वा प्रजपेन्मन्त्रं सहस्रमधियामिनि ॥ ९० ॥
ह्रौंग्लौंह्स्रौं ततो श्रीं च भगवत्यन्तदण्ड च । धारिण्यमुकममुकं शीघ्रं विद्वेषय-द्वयम् ॥ ९१ ॥
रोधय-द्वितयं चैव भञ्जय-द्वितयं रमा । मायाराज्यै ततस्तारो गुणशः कवचं पठेत् ॥ ९२ ॥
पञ्चाशदक्षरो मन्त्रस्तारादिर्द्वेषकारकः । .... ॥
"ओंह्रौंग्लौंह्स्रौंश्रीं भगवति दण्डधारिणि अमुकममुकं शीघ्रं विद्वेषय विद्वेषय रोधय रोधय भञ्जय भञ्जय श्रींमायाराज्यै ओंहुंहुंहुं" (५०) इति मूलम् ।
जप्त्वा फलकयुग्मं तु बद्ध्वा रज्ज्वा परस्परम् । खरसैरिभगन्धर्वपुच्छरोमसमुत्थया ॥ ९३ ॥
वल्मीकरन्ध्रे निक्षिप्य तावत्संख्यं जपेन्मनुम् । सप्ताहाज्जायते वैरं रामलक्ष्मणयोरपि ॥ ९४ ॥
अथ मारणकं कर्म कथयामि सविस्तरम् । न प्रयोगं प्रकुर्वीत ब्राह्मणस्योपरि प्रिये ॥ ९५ ॥
ब्राह्मणेन विना सर्वं ज्ञातव्यं रिपुवज्जगत् । बहूनां पीडको यस्तु सर्वोपद्रवकारकः ॥ ९६ ॥

---

१ 'रात्रुत.' ख. पाठः । २ 'कचः' ख. पाठः ।

तस्योपरि प्रकुर्वीत मारणं कुलधर्मवित् । प्रजपेदात्मशुद्ध्यर्थं सहस्रं मूलमन्त्रकम् ॥ ९७ ॥
कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां भौमवारे विशेषतः । गोपुराच्च श्मशानाच्च शिवागाराच्चतुष्पथात् ॥ ९८ ॥
मृदमानीय यत्नेन श्मशानादौ विनिक्षिपेत् । विडङ्काद्यर्कजाश्चारिपुष्पाण्यानीय देशिकः ॥ ९९ ॥
श्मशाने निर्जनागारे मुक्तकेशो दिगम्बरः । नीलाम्बरधरो रात्रौ पुत्तलीं विदधीत वै ॥१००॥
तच्छिरस्यालिखेन्नाम साध्यस्य तु प्रयत्नतः । प्राणयन्त्रं हृदि न्यस्य प्राक्प्रोक्तविधिना सुधीः ॥१०१॥
प्राणादिस्थापनं कृत्वाऽऽच्छादयेन्मृतवाससा । खराश्वमहिषाणां तु रुधिरे स्थापयेच्च ताम् ॥ १०२ ॥
तैलाभ्यक्तां ततो रक्तचन्दनेन समर्चयेत् । धतूरकुसुमैर्वापि मारणोक्ताणुना ततः ॥ १०३ ॥
जपं होमं च पूजां च कुर्यादुक्तविधानतः । ॐ म्रां म्रीं म्रूं मृतिकेश्वर्य्यमुकं शीघ्रमन्ततः ॥ १०४ ॥
मारय-द्वितयं चैव सृणिबीजं त्रिरुच्चरेत् । त्रयोविंशत्यक्षरेण पूजां होमं च कारयेत् ॥ १०५ ॥

"ॐ म्रां म्रीं म्रूं मृतिकेश्वरि अमुकं शीघ्रं मारय मारय क्रों क्रों क्रों" (२३)

वचासर्षपभल्लातबीजैरुन्मत्तबीजकैः । अष्टोत्तरशतं हुत्वा श्मशानादौ विधानवित् ॥ १०६ ॥
प्रतिमायाः शिरश्छित्त्वा पूर्णाहुतिमतश्चरेत् । ततश्च प्रतिमां दग्ध्वा मारणाख्याणुना सुधीः ॥१०७॥
एवं कृते त्रिसप्ताहाद्रिपुर्याति यमालयम् । भैरवाय बलिं दद्यात् प्रत्यहं विधिना सुधीः ॥१०८॥
माषान्नपललमद्याद्यैरेवं सिद्धिः प्रजायते । मृत्युञ्जयादिमन्त्रान् वै प्रजपेत् प्रत्यहं ततः ॥ १०९ ॥
आत्मरक्षा भवेन्नो चेत् साधकस्य मृतिर्भवेत् । ………………………………… ॥

इति कालरात्रिप्रकरणम् ॥ अथ शारदा—

"प्रणवो भुवनेशी च कामराजमतः परम् । भृगुः सर्गी च हृदयं ङेन्तं भगवतीपदम् ॥ १ ॥
शारदायै त्रपा वह्नेः प्रिया सप्तदशार्णकः" । "ॐ ह्रीं क्लीं सः नमो भगवत्यै शारदायै ह्रीं स्वाहा" (१७)

नास्य विघ्नो नवा शौचं नवा मन्त्रविपर्ययः । न क्लेशो नच दौर्बल्यं न होमो न चिरन्तता ॥२॥
साक्षादमृतरूपोऽयं मन्त्रः सर्वार्थसिद्धिदः । वर्णलक्षं पुरश्चर्या तदर्धं वा महेश्वरि ॥ ३ ॥
अर्धादर्धं समाख्यातमतो न्यूनं न कारयेत् । जीवहीनो यथा देही सर्वकर्मसु न क्षमः ॥ ४ ॥
पुरश्चरणहीनोऽपि तथा मन्त्रः प्रकीर्तितः । गृहे वने श्मशाने वा शून्यागारे चतुष्पथे ॥ ५ ॥
साधकः सिद्धये कुर्यात् पुरश्चरणकां क्रियाम् । जपाद् दशांशतो होमस्तद्दशांशेन तर्पणम् ॥६॥
मार्जनं तद्दशांशेन तद्दशांशेन भोजनम् । पुरस्क्रियां मनोः कृत्वा मनूत्कीलनमाचरेत् ॥७॥
मनुं संजीवयेत् पश्चात् सिद्धमूलं ततो जपेत् । संपुटं च पुनर्दद्यात् ततो मन्त्रोऽपि सिध्यति ॥८॥
आथर्वणं महादेवि दद्यान्मन्त्राञ्चले शिवे । मन्त्रादौ दीयते नीरमिदमुत्कीलनं भवेत् ॥ ९ ॥
नाम दद्यात् तथाप्यादौ तारं दद्यात् तथाञ्चले । एष संजीवनो नाम मन्त्रो मन्त्रस्य भामिनि ॥१०॥
ततो जपेन्मनुं सिद्धं साधकः सर्वसिद्धये । नामाग्रे दीयते नीरं संपुटाख्यस्त्वयं मनुः ॥ ११ ॥
एकवारं पठेद् देवि यथाशक्त्या जपेत् ततः । अणिमाद्यष्टसिद्धीनामीश्वरः साधको भवेत् ॥१२॥

---

१ 'वचासि' ख. पाठः ।

यन्त्रोद्धारं प्रवक्ष्यामि सर्वतन्त्रेषु गोपितम् । सर्वसंमोहनं यन्त्रं सर्वाशापरिपूरकम् ॥ १३ ॥
बिन्दुगर्भं त्रिकोणं च तद्बही रसकोणकम् । अष्टपत्रं षोडशारं भूपुरं विलिखेत् प्रिये ॥ १४ ॥
लयाङ्गमथ वक्ष्यामि तव प्रीत्या वरानने । यन्त्रमभ्यर्च्य विधिवत् साधको मुक्तिमाप्नुयात् ॥१५॥
गणेशो धर्मराजश्च वरुणश्च कुबेरकः । एते द्वाःस्थाः समाख्याता दक्षावर्तेन पूजयेत् ॥ १६ ॥
जया च विजया दुर्गा शाम्बरी रक्तदन्तिका । शाकम्भरी च चामुण्डा शिवा च शिवदूतिका ॥१७॥
शीतला सुप्रभा शान्ता रतिः प्रीतिः स्थितिर्मतिः । इति षोडशपत्रेषु पूज्याः षोडश देवताः ॥१८॥
करालो विकरालश्च संहारो रुरुभैरवः । महाकालोऽपि कालाग्निरुन्मत्तः सुप्तभैरवः ॥ १९ ॥
पूज्या अष्टदले देवि स्वमन्त्रैरष्ट भैरवाः । शारिका च तथा राज्ञीदेवी ज्वालामुखी ततः ॥ २० ॥
कालिका त्रिपुरा देवि सुमुखी परमेश्वरि । एताः षट्कोणमध्यस्थाः पूज्याः साधकसत्तमैः ॥ २१ ॥
भवानी बगला तारा पूजनीयास्त्रिकोणगाः । मूलेन शारदादेवीं बिन्दौ विद्यां सरस्वतीम् ॥२२॥
पूजयेद् भक्तिभावेन गन्धपुष्पाक्षतादिभिः । शूलं प्रासं तथा पद्मं पाशं कलशमेव च ॥ २३ ॥
व्यूहमित्यायुधान् बिन्दौ पूजयेत् साधकोत्तमः । स्ववामे पूजयेद् देवि गुरुपञ्चकमादरात् ॥२४॥
स्वदक्षे धर्मवैराग्यं पूजयेत् क्रमशस्ततः । ऊर्ध्वं क्षेत्रेश्वरांश्चैव यथावद्वर्ण्यते मया ॥ २५ ॥
क्रोष्टुवक्त्रं हयवक्त्रं ततोऽजवक्त्रकं शिवे । सिंहवक्त्रं महादेवि पूजयेच्चतुरस्रके ॥ २६ ॥
शिवं रुद्रं मृडं भीमं भैरवं परमेश्वरि । बिन्दौ संपूजयेन्मन्त्री लयाङ्गमिदमुच्यते ॥ २७ ॥
मन्त्रस्यास्य महादेवि भैरवो ऋषिरीरितः । छन्दस्त्रिष्टुप् समाख्यातं देवता शारदा स्मृता ॥२८॥
माया बीजं शरः शक्तिः स्तम्भं कीलकमुच्यते । धर्मार्थकाममोक्षार्थे विनियोग इति स्मृतः ॥२९॥
तारमायास्मराद्यैश्च वर्णैः षड्दीर्घभागिभिः । करन्यासः समाख्यातो हृदयादिषडङ्गकम् ॥ ३० ॥
अश्मरीबीजरूपेण कुर्याद् दिग्बन्धनं सुधीः । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यं निर्वर्त्य शौचादिकं विधाय, सः इति शक्तिबीजेन दन्तान् विशोध्य, प्रणवेन मुखं प्रक्षाल्य, ओं मणिधरवज्रिणि हूंशिखापरिसर रक्ष रक्ष ठःठःठः फट् स्वाहा" इति मन्त्रेण शिखां बद्ध्वा मलस्नानं विधाय मन्त्रस्नानार्थं स्वपुरतस्तीर्थमण्डलं परिकल्प्य प्राग्वत् तीर्थान्यावाह्य, तत्र "शारदे वरदे मातर्मातृकाक्षरभूषिते । परिवारयुते देवि यन्त्रेऽस्मिन् संनिधिं कुरु ॥" इत्यावाह्यान्यत् सर्वं प्राग्वद्विधाय, ओं शारदायै विद्महे सप्तदशाक्षर्यै धीमहि तन्नः सरस्वती प्रचोदयात् । इति गायत्र्या संध्यावन्दनादितर्पणान्तं कर्म समाप्य यागगृहमागत्य, योगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि भैरवाय ऋषये नमः । मुखे त्रिष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीशारदायै देवतायै नमः । गुह्ये ह्रींबीजाय नमः । पादयोः सौःशक्तये नमः । नाभौ नः कीलकाय नमः । इति विन्यस्य मम चतुर्वर्गफलसिद्धये विनियोगः इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ओंह्रांक्लां इत्यादि षड्दीर्घयुक्तेन करषडङ्गन्यासं कुर्यात् । ततः ओं ह्रींश्रीं कामरूपपीठाय नमः हृदयाय नमः । एवं जालन्धरपूर्णगिरि–उड्याणवाराणसीशारदापीठानां षडङ्गन्यासं कुर्यादिति पीठषडङ्गं विधाय, प्रागुक्तरीत्या शारदामातृकां विन्यस्य आत्मविद्याशिवगुरुशिवशक्तितत्त्वानि षडङ्गेषु न्यसेदिति तत्त्वषडङ्गं विधाय, ओंनमः शिरसि । एवं ह्रांनमो मुखे । क्लींनमो हृदये ।

तस्योपरि प्रकुर्वीत मारणं कुलधर्मवित् । प्रजपेदात्मशुद्ध्यर्थं सहस्रं मूलमन्त्रकम् ॥ ९७ ॥
कृष्णपक्षे चतुर्दश्यां भौमवारे विशेषतः । गोपुराच्च श्मशानाच्च शिवागाराच्चतुष्पथात् ॥ ९८ ॥
मृदमानीय यत्नेन श्मशानादौ विनिक्षिपेत् । विडङ्गाद्यर्कजाश्वारिपुष्पाण्यानीय देशिकः ॥ ९९ ॥
श्मशाने निर्जनागारे मुक्तकेशो दिगम्बरः । नीलाम्बरधरो रात्रौ पुत्तलीं विदधीत वै ॥१००॥
तच्छिरस्यालिखेन्नाम साध्यस्य तु प्रयत्नतः । प्राणयन्त्रं हृदि न्यस्य प्राक्प्रोक्तविधिना सुधीः ॥१०१॥
प्राणादिस्थापनं कृत्वाऽच्छादयेन्मृतवाससा । खराश्वमहिषाणां तु रुधिरे स्थापयेच्च ताम् ॥ १०२ ॥
तैलाभ्यक्तां ततो रक्तचन्दनेन समर्चयेत् । धत्तूरकुसुमैर्वापि मारणाक्षाणुना ततः ॥ १०३ ॥
जपं होमं च पूजां च कुर्यादुक्तविधानतः । ॐश्रांश्रींश्रूंमृतिकेश्वर्य्यमुकं शीघ्रमन्ततः ॥ १०४ ॥
मारय-द्वितयं चैव सृणिबीजं त्रिरुच्चरेत् । त्रयोविंशत्यक्षरेण पूजां होमं च कारयेत् ॥ १०५ ॥
"ॐश्रांश्रींश्रूंमृतिकेश्वरि अमुकं शीघ्रं मारय मारय क्रोंक्रोंक्रों" (२३)
वचासर्षपभल्लातबीजैरुन्मत्तबीजकैः । अष्टोत्तरशतं हुत्वा श्मशानादौ विधानवित् ॥ १०६ ॥
प्रतिमायाः शिरश्छित्त्वा पूर्णाहुतिमतश्चरेत् । ततश्च प्रतिमां दग्ध्वा मारणाख्याणुना सुधीः ॥१०७॥
एवं कृते त्रिसप्ताहाद्रिपुर्याति यमालयम् । भैरवाय बलिं दद्यात् प्रत्यहं विधिना सुधीः ॥१०८॥
माषान्नपलमद्याद्यैरेवं सिद्धिः प्रजायते । मृत्युञ्जयादिमन्त्रान् वै प्रजपेत् प्रत्यहं ततः ॥ १०९ ॥
आत्मरक्षा भवेन्नो चेत् साधकस्य मृतिर्भवेत् । .... ॥

इति कालरात्रिप्रकरणम् ॥ अथ शारदा—

"प्रणवो भुवनेशी च कामराजमतः परम् । भृगुः सर्गी च हृदयं ङेन्तं भगवतीपदम् ॥ १ ॥
शारदायै त्रपा वह्नेः प्रिया सप्तदशार्णकः" । "ॐह्रींक्लींसः नमो भगवत्यै शारदायै ह्रीं स्वाहा" (१७)
नास्य विघ्नो नवा शौचं नवा मन्त्रविपर्ययः । न क्लेशो नच दौर्बल्यं न होमो न चिरन्तता ॥२॥
साक्षादमृतरूपोऽयं मन्त्रः सर्वार्थसिद्धिदः । वर्णलक्षं पुरश्चर्या तदर्धं वा महेश्वरि ॥ ३ ॥
अर्धादर्धं समाख्यातमतो न्यूनं न कारयेत् । जीवहीनो यथा देही सर्वकर्मसु न क्षमः ॥ ४ ॥
पुरश्चरणहीनोऽपि तथा मन्त्रः प्रकीर्तितः । गृहे वने श्मशाने वा शून्यागारे चतुष्पथे ॥ ५ ॥
साधकः सिद्धये कुर्यात् पुरश्चरणकां क्रियाम् । जपाद् दशांशतो होमस्तद्दशांशेन तर्पणम् ॥६॥
मार्जनं तद्दशांशेन तद्दशांशेन भोजनम् । पुरस्क्रियां मनोः कृत्वा मनूत्कीलनमाचरेत् ॥७॥
मनुं संजीवयेत् पश्चात् सिद्धमूलं ततो जपेत् । संपुटं च पुनर्दद्यात् ततो मन्त्रोऽपि सिध्यति ॥८॥
आद्यवर्णं महादेवि दद्यान्मन्त्राञ्चले शिवे । मन्त्रादौ दीयते नीरमिदमुत्कीलनं भवेत् ॥ ९ ॥
नाम दद्यात् तथाप्यादौ तारं दद्यात् तथाञ्चले । एष संजीवनो नाम मन्त्रो मन्त्रस्य भामिनि ॥१०॥
ततो जपेन्मनुं सिद्धं साधकः सर्वसिद्धये । नामाग्रे दीयते नीरं संपुटाख्यस्त्वयं मनुः ॥ ११ ॥
एकवारं पठेद् देवि यथाशक्त्या जपेत् ततः । अणिमाद्यष्टसिद्धीनामीश्वरः साधको भवेत् ॥१२॥

---

१ 'वक्षसि' ख. पाठः ।

यन्त्रोद्धारं प्रवक्ष्यामि सर्वतन्त्रेषु गोपितम् । सर्वसंमोहनं यन्त्रं सर्वाशापरिपूरकम् ॥ १३ ॥
बिन्दुगर्भं त्रिकोणं च तद्बही रसकोणकम् । अष्टपत्रं षोडशारं भूपुरं विलिखेत् प्रिये ॥ १४ ॥
लयाङ्गमथ वक्ष्यामि तव प्रीत्या वरानने । यन्त्रमभ्यर्च्य विधिवत् साधको मुक्तिमाप्नुयात् ॥१५॥
गणेशो धर्मराजश्च वरुणश्च कुबेरकः । एते द्वाःस्थाः समाख्याता दक्षावर्तेन पूजयेत् ॥ १६ ॥
जया च विजया दुर्गा शाम्बरी रक्तदन्तिका । शाकम्भरी च चामुण्डा शिवा च शिवदूतिका ॥१७॥
शीतला सुप्रभा शान्ता रतिः प्रीतिः स्थितिर्मतिः । इति षोडशपत्रेषु पूज्याः षोडश देवताः ॥१८॥
करालो विकरालश्च संहारो रुरुभैरवः । महाकालोऽपि कालाग्निरुन्मत्तः सुप्तभैरवः ॥ १९ ॥
पूज्या अष्टदले देवि स्वमन्त्रैरष्ट भैरवाः । शारिका च तथा राज्ञीदेवी ज्वालामुखी ततः ॥ २० ॥
कालिका त्रिपुरा देवि सुमुखी परमेश्वरि । एताः षट्कोणमध्यस्थाः पूज्याः साधकसत्तमैः ॥ २१ ॥
भवानी बगला तारा पूजनीयास्त्रिकोणगाः । मूलेन शारदादेवीं बिन्दौ प्रियां सरस्वतीम् ॥२२॥
पूजयेद् भक्तिभावेन गन्धपुष्पाक्षतादिभिः । शूलं प्रासं तथा पद्मं पाशं कलशमेव च ॥ २३ ॥
व्यूहमित्यायुधान् बिन्दौ पूजयेत् साधकोत्तमः । स्ववामे पूजयेद् देवि गुरुपञ्चकमादरात् ॥२४॥
स्वदक्षे धर्मवैराग्यं पूजयेत् क्रमशस्ततः । ऊर्ध्वं क्षेत्रेश्वरांश्चैव यथावद्वर्ण्यते मया ॥ २५ ॥
क्रोष्टुवक्त्रं हयवक्त्रं ततोऽजवक्त्रकं शिवे । सिंहवक्त्रं महादेवि पूजयेच्चतुरस्रके ॥ २६ ॥
शिवं रुद्रं मृडं भीमं भैरवं परमेश्वरि । बिन्दौ संपूजयेन्मन्त्री लयाङ्गमिदमुच्यते ॥ २७ ॥
मन्त्रस्यास्य महादेवि भैरवो ऋषिरीरितः । छन्दस्त्रिष्टुप् समाख्यातं देवता शारदा स्मृता ॥२८॥
माया बीजं शरः शक्तिः स्तम्भं कीलकमुच्यते । धर्मार्थकाममोक्षार्थे विनियोग इति स्मृतः ॥२९॥
तारमायास्मराद्यैश्च वर्णैः षड्दीर्घभागिभिः । करन्यासः समाख्यातो हृदयादिषडङ्गकम् ॥ ३० ॥
अश्मरीबीजरूपेण कुर्याद् दिग्बन्धनं सुधीः । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यं निर्वर्त्य शौचादिकं विधाय, स्तः इति शक्तिबीजेन दन्तान् विशोध्य, प्रणवेन मुखं प्रक्षाल्य, ओं मणिधरवज्रिणि हुंशिखापरिसर रक्ष रक्ष ठःठःठः फट् स्वाहा " इति मन्त्रेण शिखां बद्ध्वा मलस्नानं विधाय मन्त्रस्नानार्थं स्वपुरतस्तीर्थमण्डलं परिकल्प्य प्राग्वत् तीर्थान्यावाह्य, तत्र "शारदे वरदे मातर्मातृकाक्षरभूषिते । परिवारयुते देवि यन्त्रेऽस्मिन् संनिधिं कुरु ॥" इत्यावाह्यान्यत् सर्वं प्राग्वद्विधाय, ओं शारदायै विद्महे सप्तदशाक्षर्यै धीमहि तन्नः सरस्वती प्रचोदयात् । इति गायत्र्या संध्यावन्दनादितर्पणान्तं कर्म समाप्य यागगृहमागत्य, योगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि भैरवाय ऋषये नमः । मुखे त्रिष्टुपछन्दसे नमः । हृदये श्रीशारदायै देवतायै नमः । गुह्ये ह्रींबीजाय नमः । पादयोः सौःशक्तये नमः । नाभौ नः कीलकाय नमः । इति विन्यस्य मम चतुर्वर्गफलसिद्धये विनियोगः इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ओंह्रांक्लां इत्यादि षड्दीर्घयुक्तेन करषडङ्गन्यासं कुर्यात् । ततः ओं ह्रींश्रीं कामरूपपीठाय नमः हृदयाय नमः । एवं जालन्धरपूर्णगिरि–उड्याणवाराणसीशारदापीठानां षडङ्गन्यासं कुर्यादिति पीठषडङ्गं विधाय, प्रागुक्तरीत्या शारदामातृकां विन्यस्य आत्मविद्याशिवगुरुशिवशक्तितत्त्वानि षडङ्गेषु न्यसेदिति तत्त्वषडङ्गं विधाय, ओंनमः शिरसि । एवं ह्रींनमो मुखे । क्लींनमो हृदये ।

...सः नमो नाभौ । नं पृष्ठे । मों मेढ्रे । भं गुह्ये । गं कट्यां । वं जानुनि । लं जङ्घायां । शां गुल्फयोः । रं पादयोः । दां शिरसः पादपर्यन्तं । यैं पादादिमूर्धान्तं । ह्रीं मूर्ध्नि । स्वां मुखे । हां नमः सर्वाङ्गेषु । एवं न्यासं विधाय, श्रीगुरुं ध्यात्वा देवीं ध्यायेत् ।

उद्यद्बालार्कबिम्बद्युतिमनलशिखाकोटितेजस्विनीं तां
भास्वच्चन्द्राग्निनेत्रां विविधमणिशिलारश्मिभास्वत्किरीटाम् ।
ताराणीं च मायामदनविलसितां शक्तिवर्णैकरूपां
वन्दे सिंहासनस्थां प्रहसितवदनां शारदां षड्भुजाढ्याम् ॥ १ ॥

अरुणार्कनिभां त्रिलोचनां कमलप्रासकशूलधारिणीम् ।
कलशव्यूहकपाशषड्भुजां हृदि देवीमनिशं भजामहे ॥ २ ॥

इति ध्यात्वा मानसोपचारैराराध्य, स्वपुरतश्चन्दनादिपीठे कुङ्कुमादिना बिन्दुगर्भं त्रिकोणं विलिख्य तद्बहिः षट्कोणं, तद्बहिरष्टदलं, तद्बहिः षोडशदलं, तद्बहिश्चतुर्द्वारयुक्तं चतुरस्रं कुर्यादिति पूजायन्त्रं विरच्य, पुरतः संस्थाप्याभ्यर्च्य, अर्घ्यादिस्थापनाद्यात्मपूजान्ते भुवनेश्वरीपीठमभ्यर्च्य, मूलेन मूर्तिं परिकल्प्यावाहनादिपुष्पोपचारान्ते बिन्दावग्नीशासुरवायव्यमध्ये दिक्षु च षडङ्गानि संपूज्य, चतुरस्रे वायव्यादीशान्तं गुरुपङ्क्तित्रयं संपूज्य, गणेशधर्मराजवरुणकुबेरान् पूर्वादिदिक्षु पूजयेदिति प्रथमावरणम् ॥ ततः षोडशदले देव्यग्रादिप्रादक्षिण्येन— जयायै नमः । विजया० । दुर्गा० । शाम्बरी० । रक्तदन्तिका० । शाकम्भरी० ॥ चामुण्डा० । शिवा० । शिवदूती० । शीतला० । सुप्रभा० । शान्ति० । रति० । प्रीति० । स्थिति० ॥ मति० । इति द्वितीयावरणम् ॥ ततोऽष्टदले देव्यग्रादिप्रादक्षिण्येन— करालभैरवाय नमः । विकराल० । संहार० । रुरु० । महाकालभै० । कालाग्नि० । उन्मत्त० । सुप्तभै० । इति तृतीयावरणम् ॥ ततः षट्कोणे— शारिकायै नमः । राज्ञी० । ज्वालामुखी० । कालिका० । त्रिपुरा० । सुमुखी० । इति चतुर्थावरणम् ॥ ततस्त्रिकोणे— भवान्यै नमः । वगला० । तारा० । इति पञ्चमावरणम् ॥ बिन्दौ— श्रीआनन्दभैरवसहितायै शारदायै नमः इति सप्तवारमभ्यर्च्य, पुनस्त्रिकोणे— भवान्यै नमः । बगला० । तारा० । पूजयेदिति षष्ठम् ॥ शूलप्रासपद्मकलशव्यूहान् पूजयेदिति सप्तमम् ॥ स्ववामे— पुनर्गुरुपङ्क्तित्रयमभ्यर्च्य, स्वदक्षे— धर्मज्ञानवैराग्याणि संपूज्य, चतुरस्रे— ऊर्ध्वे हयवक्त्र- क्रोष्टुवक्त्र- अजवक्त्र- सिंहवक्त्रान् क्षेत्रेशान् संपूज्य, पुनः शिवरुद्रमृडभीमभैरवान् संपूजयेदित्यष्टमावरणम् ॥ एवं संपूज्य धूपदीपादिनैवेद्यान्तं दत्त्वा जप्त्वा जपं समर्प्य प्राग्वद्बटुकादिभ्यो बलीनुत्सृज्यारार्तिकं सर्वं समापयेदिति । पुरश्चरणं तु प्रागेवोक्तम् । तथा—

प्रयोगानष्ट वक्ष्यामि साधकानां हिताय वै । स्तम्भनं मोहनं चैव मारणाकर्षणे तथा ॥ ३१ ॥
उच्चाटनं वशीकारं शान्तिकं पौष्टिकं तथा । उपचारं तथैतेषां शृणु वक्ष्यामि पार्वति ॥ ३२ ॥
रवौ प्रभातवेलायां गत्वा प्रेतगृहे शिवे । भस्मना स्नानमङ्गेषु कृत्वा साधकसत्तमः ॥ ३३ ॥
मूलं जप्त्वायुतं मन्त्री होमं कुर्याच्चितानले । दशांशं घृतपद्माक्षयवमाषाजमेदकैः ॥ ३४ ॥
गतिस्तम्भं भवेच्छीघ्रं दस्युवातार्कपाथसाम् । वादिनां च मुखस्तम्भं कामिनां रेतसस्तथा ॥३५॥
चन्द्रे मध्याह्नवेलायां स्नात्वा शून्यस्थलं व्रजेत् । मूलमन्त्रं महादेवि जपेदयुतसंख्यया ॥ ३६ ॥
होमः सर्पिर्मधुक्षौद्रमालतीकनकादिभिः । तद्भस्मना चरेद्भाले तिलकं साधकोत्तमः ॥ ३७ ॥

तत्रैव दर्शनमात्रेण त्रिजगन्मोहमेष्यति । भौमेऽर्धरात्रसमये गत्वा श्मशानमण्डले ॥ ३८ ॥
पद्मं संपूजयेत् तत्र मूलेनाजं च साधकः । तदग्रे च जपेन्मन्त्रं मालयायुतसंख्यया ॥ ३९ ॥
बलिं निवेद्य तत्राज्यं जुहुयात् तस्य मेढ्रके । सर्पिषा च सहृत्पद्मं तथान्त्राणि दशांशतः ॥४०॥
शेषं संभोजयेच्छीघ्रं यावत्तृप्तो भविष्यति । कर्मणा मनसा वाचा सत्यं सत्यं कुलेश्वरि ॥ ४१ ॥
शत्रुः कालसमानोऽपि मृत्युमेष्यति नान्यथा । बुधे सायं समागत्य नदीतीरं च साधकः ॥४२॥
स्नात्वा रहो जपेन्मन्त्रमयुतं दिव्यमालया । होमो घृतगुडूच्यादिद्रव्यशुक्रादिशुद्धिभिः ॥ ४३ ॥
तत्रैव सहसा स्त्रीणां भवेदाकर्षणं ध्रुवम् । गुरौ निशीथकाले तु गत्वा तु शवसद्मनि ॥ ४४ ॥
चितायामासनं दत्त्वा जपेदयुतसंख्यया । होमो घृतेन मीनैश्च कपोतान्त्रसमन्वितैः ॥ ४५ ॥
कटुतैलेन काकानां पक्षैः कार्यो विधानतः । कर्मणा मनसा वाचा रिपुमुच्चाटयेद् ध्रुवम् ॥४६॥
शुक्रे ब्राह्मे मुहूर्ते च गत्वा वटतले जपेत् । मूलं वायुतसंख्याकं साधको मन्त्रसाधकः ॥ ४७ ॥
होमं कुर्यात् तदा सर्पिर्मधुगोधूमचूर्णकैः । रजस्वलाम्बरै रक्तैः पीतपुष्पैर्महेश्वरि ॥ ४८ ॥
साधकस्य तदा देवि त्रैलोक्यं वशमेष्यति । शनौ रात्रिमुखे देवि गृहे वा वनभूमिषु ॥ ४९ ॥
जपेन्मन्त्रायुतं देवि होमयेत् सर्पिषा सिताम् । नारिकेलं च पाषण्डं मीनकण्टकसंयुतम् ॥ ५० ॥
वह्निग्रहादिपीडानामतिवृष्टिभयस्य च । मारीदुर्भिक्षभीतीनां सद्यः शान्तिर्भविष्यति ॥ ५१ ॥
सर्ववारेषु सर्वत्र पौष्टिकं साधकश्चरेत् । शुभेऽह्नि शुभनक्षत्रे गृहे जप्त्वायुतं मनुम् ॥ ५२ ॥
होमः सर्पिर्दधिक्षौद्रपायसाद्यैश्च श्रीफलैः । खगाण्डाज्ययुतैः कार्यः साधकैः सर्वसाधकैः ॥ ५३ ॥
देवीनां देवतानां च महापुष्टिः प्रजायते । सर्पिर्यवादिगोधूमशालिद्रव्यादिभिः शिवे ॥ ५४ ॥
होमो दशांशतः कार्यः साधकैः सर्वसिद्धये । इतीदं साधनं देवि शारदाया मया स्मृतम् ॥५५॥
गुह्यं गोप्यं न दातव्यं भक्तिहीनाय पार्वति । कुलीनाय च शान्ताय गुरुभक्तिरताय च ॥ ५६ ॥
दद्यात् सद्यो भवेत् सिद्धिरन्यत्र सिद्धिहानिता । शारदासाधनं द्रव्यं गोपनीयं विशेषतः ॥ ५७ ॥
सर्वदा गोपयेद्यत्नादित्याज्ञा पारमेश्वरी । शारदोपासको देवि दरिद्रो न भवेत् क्वचित् ॥ ५८ ॥
मूर्खत्वं च न प्राप्नोति सत्यं सत्यं न संशयः ।

———:o:———

इति श्रीमहामहोपाध्यायाचार्यभगवत्पूज्यपादश्रीगोविन्दाचार्यशिष्य—श्रीभगवच्छङ्कराचार्यशिष्य —
श्रीविष्णुशर्माचार्यशिष्य—श्रीप्रगल्भाचार्यशिष्य—श्रीविद्यारण्ययतिविरचिते श्रीविद्यार्णवाख्ये
तन्त्रे षड्विंशः श्वासः ॥ २६ ॥

अथ

सप्तविंशः श्वासः ।

—:=०**०=:—

अथ वैष्णमन्त्राः । उत्तरतन्त्रे—

अथ वैष्णवमन्त्राणां विधानमभिधीयते । त्रिषु लोकेषु विख्यातं मुनीन्द्रगणसेवितम् ॥ १ ॥
धर्मार्थकाममोक्षाप्तिनिदानं सर्वसंमतम् । षट्कर्मकरणश्रेष्ठं गोपनीयं सदा बुधैः ॥ २ ॥
अज्ञानतिमिरान्धानां ज्ञानदृष्टिप्रदायकम् । धनैश्वर्यप्रदं सर्वपापविध्वंसकारकम् ॥ ३ ॥
अपमृत्युहरं पुंसां रोगदारिद्र्यनाशनम् । क्षुद्रग्रहहरं क्ष्वेडनाशनं श्रीजयप्रदम् ॥ ४ ॥
दुर्गकान्तारमार्गादौ भयनाशकरं परम् । नदीनदसमुद्रादौ तरिध्वंसेषु तारणम् ॥ ५ ॥
नराश्वरथगोहस्तिपुत्रमित्रकलत्रदम् । क्षेत्रग्रामप्रदं वीर्यशौर्यधैर्यप्रभाकरम् ॥ ६ ॥
स्फूर्तिकान्तिकविलादिकरं सौभाग्यदायकम् । ब्रह्माण्डकोटिसंक्षोभिसिद्ध्यष्टकगुणप्रदम् ॥ ७ ॥
बहुना किमिहोक्तेन सर्वदं नात्र संशयः । तेष्वथाष्टाक्षरो मन्त्रो यथावदभिधीयते ॥ ८ ॥
पापौघनाशनः श्रीदो भुक्तिमुक्तिप्रदायकः । ध्रुवो दीर्घा विषं सद्यो दीर्घा चाननवृत्तयुक् ॥ ९ ॥
अग्न्यनन्तौ समीरश्च सदीर्घस्तादिरीरयुक् । अष्टाक्षरो मनुः प्रोक्तो नारायणसमाह्वयः ॥ १० ॥

ध्रुवः प्रणवः । दीर्घा नकारः । विषं मकारः, सद्य ओकारः, ताभ्यां मो इति । दीर्घा नकारः, आननवृत्तं आकारः, ताभ्यां ना । अग्नी रेफः, अनन्त आकारः, तेन रा । समीरो य । सदीर्घस्तादिः आकारयुक्तो णकारः, तेन णा । ईरो यकारः । स्पष्टम् । "ॐनमो नारायणाय" इति ॥ मन्त्रनिरुक्तिश्च तत्रैव—

प्रणवः परमात्मा[१]णवाचको वक्ष्यते ततः । नकारश्च निषेधार्थः स्वमर्थे[२] मोपदं मतम् ॥ ११ ॥
ना जलं रा वह्निरुक्तो यो वायुर्णा धरात्मता । यश्चतुर्थ्यर्थकस्तस्मादेवं व्याख्यानमीरितम् ॥१२॥
गदितो मुनिरस्याणोः साध्यनारायणाह्वयः । प्रोक्तं छन्दस्तु देव्याद्यं गायत्रं देवता मनोः ॥१३॥
परमात्मा समुद्दिष्टः पञ्चाङ्गानि ततो न्यसेत् । क्रुद्धोल्कश्च महोल्कश्च वीरोल्को द्युल्कसंज्ञकः ॥१४॥
सहस्रोल्कश्चतुर्थ्यन्तैरेभिरङ्गुलिषु न्यसेत् । उक्तमङ्गुष्ठपूर्वासु तर्जन्याद्यासु केचन ॥ १५ ॥
कनिष्ठान्तासु संप्राचुर्मन्त्री पश्चात्तनौ न्यसेत् । .... ॥

चतुर्थ्यन्तैः स्वाहान्तैश्च । "क्रुधोल्कादिपदैर्वह्निजायान्तैर्जातिसंयुतैः" इति त्रैलोक्यमोहनतन्त्रवचनात् ।

---

१ 'वाग्' ख. पाठः । २ 'परमात्माणु' ख. पाठः । ३ 'यमर्थे' ख. पाठः ।

" एषां विभक्तियुक्तानां भवेदन्तेऽग्निवल्लभा " इति तन्त्रप्रकाशवचनाच्च । नारायणीये— " कनिष्ठादितदन्तानामङ्गुलीनां त्रिपर्वसु । ज्येष्ठाग्रेण नमस्ताररुद्धानष्टाक्षरे न्यसेत् " ॥ इति । प्रपञ्चसारे— (२० प० ६ श्लो०) " अष्टाक्षरेण व्यस्तेन कुर्यादष्टाङ्गकं सुधीः । सहृच्छिरःशिखावर्मनेत्रास्त्रोदरपृष्ठके " ॥ इति । तथा— " मन्त्रार्णानङ्गषट्केषु जठरे पृष्ठके ततः । दिग्बन्धमस्त्रमन्त्रेण विदध्यान्मन्त्रवित्तमः " ॥ हृदये ॐनमः इत्यादि , उदरे णां नमः । पृष्ठे यं नमः । इति प्रयोगः । केचित्तु— ॐहृदयाय नमः , नं शिरसे० इत्यादिन्यासं वदन्ति , तन्न , अन्त्यवर्णयोर्जात्यभावात् ॥ अपरे— णां हृदयाय नमः , यं पृष्ठाय नमः , इति न्यासं वदन्ति तन्न , स्थानानामधिकरणत्वात् नैषु वर्णानामेवंविन्यासः स्यात् । अन्यथा , ॐ शिरसे नमः , ॐ मुखवृत्ताय नमः इत्यादिन्यासापत्तेः । अष्टाक्षरेणेति बिन्दुयुक्तेन ॥ तथा चेशानशिवः— " वर्णा बिन्दुसमायुक्ताः " इति । प्रपञ्चसारे— " अस्त्रमन्त्रेण बद्धाशो मन्त्रवर्णांस्तनौ न्यसेत् " । अस्त्रं चक्रम् । " बद्धदिक् चक्रमन्त्रेण " इति शारदातिलकात् । चक्रमन्त्रोऽग्रे वक्ष्यते दिक्बन्धानन्तरम् । हयशीर्षपञ्चरात्रे— " मूर्धाक्षिमुखहृन्नाभिगुह्यजानुपदेषु च । सृष्टिन्यासोऽयमुद्दिष्टः संहारश्चरणादिकः ॥ मूर्धान्तः स्थितिरित्युक्तो नाभ्यादिहृदयान्तिकः । " इति । उत्तरतन्त्रे—

स्थानेषु वक्ष्यमाणेषु मनुवर्णान् न्यसेत् सुधीः । विन्यस्तमात्रैर्यैर्देहे भवेन्नारायणः स्वयम् ॥ १ ॥
आधारहृदयाननभुजपदमूलकनाभिषु प्रथमः । गलनाभिहृत्कुचद्वयपार्श्वद्वयपृष्ठकेष्वपरः ॥ २ ॥
शीर्षाननयनद्वयकर्णद्वयनासिकापुटेष्वन्यः । बाहुद्वयपादद्वयसन्धित्रितयशरमिताङ्गुलिषु ॥ ३ ॥
हृदि सप्तधातुवायुषु कदृगास्यहृदुरःसोरुजङ्घासु । पादयोश्च तथान्यो गण्डांसोर्वङ्घ्रिषु न्यसेत् ॥ ४ ॥
चक्राङ्कशङ्खसगदापद्मस्थानेषु विन्यसेद्वर्णान् । तत्तन्मुद्रापूर्वकमुक्ता एवं दश न्यासाः ॥ ५ ॥

प्रपञ्चसारे— " विन्यस्तैर्यैर्भवेन्मन्त्री मन्त्रवर्णात्मको हरिः " ॥ अत्र पद्मपादाचार्याः— मन्त्री मन्त्रवर्णात्मकं इत्यनेन न्यासे मन्त्रवर्णानां प्रणवपुटितत्वं प्रतिपर्य्यायं व्यापकन्यासश्चोक्त इति ॥ मन्त्रतन्त्रप्रकाशे— " विन्यसेद्वर्णमेकैकं बिन्द्वन्तं ध्रुववेष्टितम् इति । उत्तरतन्त्रे—

क्षितिसलिलानलपवनव्योमाहंकृतिमहत्प्रकृत्याख्येषु । क्रमगदितैरेतैः क्रमगतमन्त्रार्णसंयुतैर्मन्त्री ॥ १ ॥
चरणान्धुहृदयवक्त्रकद्वयव्यापकेषु च विन्यसेत् । संहारोऽयं गदितो विपरीता सृष्टिरस्य निर्दिष्टा ॥२॥

विपरीता प्रकृत्यादिः । अत्र न्यासे अङ्गुलीनियमश्च तत्रैव—

तत्राङ्गुलीभिर्न्यासः स्याच्छिरस्येकैव मध्यमा । तर्जनीमध्यमाभ्यां तु चक्षुषोर्न्यास उच्यते ॥ १ ॥
अङ्गुष्ठानामिकाभ्यां तु मुखे न्यासः प्रकीर्तितः । हृदये ज्ञानमुद्रा स्यादङ्गुष्ठश्च कनिष्ठिका ॥ २ ॥
नाभौ प्रकीर्तिता गुह्ये अनङ्गुष्ठाः प्रकीर्तिताः । सर्वा जानौ च पादे च पश्चापि परिकीर्तिताः ॥ ३ ॥

इति । तथा—

बिन्दुनादशक्तिशान्तिरूपमात्मचतुष्टयम् । न्यसेत् सर्वतनौ मन्त्री देवताभावसिद्धये ॥ १ ॥

इति । नारदीये—

द्वादशाक्षरमन्त्राद्या अक्लीबस्वरबीजकाः । केशवाद्या धातृपूर्वमूर्त्या न्यस्या नमोन्तकाः ॥ १ ॥

इति । सारसंग्रहे—

---

१ ' वर्णैरिति ' ख. पाठः ।

मूर्तिपञ्जरनामानं कुर्यान्न्यासान्तरं शुभम् । ग्रहक्ष्वेडहरं श्रीदं यशःपुष्टिसुखावहम् ॥ १ ॥
अष्टवर्णस्यास्य मनोः पूरणायार्कवर्णकः । स्मरणीयो मनुः सम्यग् मन्त्रशास्त्रविशारदैः ॥ २ ॥
अष्टप्रकृतिरूपोऽयमष्टवर्णो मनुर्मतः । तासामात्मचतुष्कस्य मेलनाद्विधिवद् बुधैः ॥ ३ ॥
उदितो मनुवर्योऽयमर्कसंख्याक्षरः क्रमात् । अतस्तेनैव तद्वर्णान् विषण्ढस्वरपूर्वकान् ॥ ४ ॥
द्वादशार्कयुतान् न्यसेत् प्रोक्तान् द्वादशकेशवान् । .... ॥

प्रोक्तान् केशवादिमातृकान्यासे, अकारादिद्वादशस्वरेशत्वेन ।

भाले कुक्षौ हृदि गले पार्श्वांसकगलेषु च । दक्षिणेषु च वामेषु पृष्ठे ककुदि च क्रमात् ॥ ५ ॥

कुक्षिपदेन सान्निध्यान्नाभिभागो लक्ष्यते । "ललाटनाभिहृदयकण्ठपार्श्वांसकन्धरे । पार्श्वान्तरेंऽसे ग्रीवायां पृष्ठे ककुदि च क्रमात् ॥" इत्यगस्त्यवचनात् । स्वायम्भुवे नारसिंहे च—

केशवं विन्यसेत्तार्क्ष्यं मूर्धदेशेऽथ विष्णुना । नाभौ नारायणं देवं विष्णवन्तेन समन्वितम् ॥ १ ॥
माधवं हृदि विन्यसेन्मन्मथेन समन्वितम् । मन्मथान्तेन संयुक्तं गले गोविन्दसंज्ञकम् ॥ २ ॥
विष्णुं भूतस्वरेणाथ दक्षपार्श्वे प्रविन्यसेत् । तदंसे मातृतीयेन सूदनं मधुपूर्वकम् ॥ ३ ॥
बिन्दुना शिवयुक्तेन दक्षकर्णे त्रिविक्रमम् । वामनं श्रीधरं चैव हृषीकेशमतः परम् ॥ ४ ॥
वामेष्वेकारमोंकारमौकारं बिन्दुना सह । बिन्दुना पद्मनाभं च पृष्ठदेशे तदन्तयुक् ॥ ५ ॥
अन्त्यं ककुदि दामेन द्वादशाङ्गमिति स्मृतम् । द्वादशेमानि बीजानि नादबिन्दुयुतानि च ॥ ६ ॥
आदित्या द्वादश तथा द्वादशोद्धारसंयुताः । .... ॥

विष्णुः अ, विष्णवन्तः आ, मन्मथ इ, मन्मथान्त ई, भूतस्वरः उ, मा लक्ष्मीस्तेन ईकारः, तत्तृतीयः ऊ, शिवः ए, तदन्तं ओकारान्तः अं, अन्त्यः अः, इति ॥ आदित्यास्तु— "धातार्यमा च मित्रश्च वरुणोंऽशुर्भगस्तथा । विवस्वादिन्द्रौ पूषा च पर्जन्यो दशमः स्मृतः ॥ त्वष्टा च विष्णुरित्येते" । इति कुम्भसंभवोक्ताः, अंशुः अंशुमत्त्वात् । "अंशुस्त्वमंशुधारित्वादिति" विष्णुधर्मोत्तरवचनात् । प्रपञ्चसारे— (२० । २०)

द्वादशाक्षरमश्नं तु मन्त्रविन्मूर्ध्नि विन्यसेत् । मूर्धस्थो वासुदेवस्तु व्याप्नोति सकलां तनुम् ॥

मन्त्रविन्मूर्ध्नीत्यष्टाक्षरेण सार्धमित्यर्थः इति पद्मपादाचार्याः । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे— "अष्टाक्षरेण सहितं विन्यसेद् द्वादशाक्षरम्" इति । न्यासप्रकारमाह कुम्भसम्भवः—

(प्रणवश्च स्वरस्तद्वद्वासुदेवाक्षरस्तथा । श्रीराममन्त्रवर्णाश्च ततः स्युः केशवादयः ॥
ध्रुवादयो नमोऽन्ताश्च न्यस्तव्या न्यासयोजने) । .... ॥

इति । राममन्त्रवर्णा इति तत्प्रकरणे । प्रपञ्चसारे— (२० । २१)

पुनस्तत्प्रतिपत्त्यर्थं किरीटादिमनुं जपेत् । किरीटकेयूरहारपदान्याभाष्य मन्त्रवित् ॥ १ ॥
मकरान्ते कुण्डलं च शङ्खचक्रगदादिकम् । अब्जहस्तपदं प्रोक्त्वा पीताम्बरधरेति च ॥ २ ॥
श्रीवत्साङ्कितमाभाष्य वक्षःस्थलमथो वदेत् । श्रीभूमिसहितं स्वात्मज्योतिर्द्वयपदं वदेत् ॥ ३ ॥
दीप्तिमुक्त्वा करायेति सहस्रादित्यतेजसे । हृदन्तः प्रणवादिः स्यात् किरीटादिमनुस्त्वयम् ॥ ४ ॥

अपेत् सर्वदेहं स्पृशन्निति । "ततः किरीटमन्त्रेण सर्वाङ्गे व्यापकं न्यसेत्" इति संकर्षणवचनात् । मन्त्रे सर्वाणि पदानि संबुद्ध्यन्तानि ज्ञेयानि । मन्त्रविदित्यनेन मकरान्ते कुण्डलमित्यलङ्कृतपदाध्याहारः सूचितः, इति पद्मपादाचार्याः ॥ मन्त्रतन्त्रप्रकाशेऽपि—

तारः किरीटकेयूरहारान्ते मकरं-पदम् । कुण्डलालङ्कृतेत्यन्ते शङ्खचक्रगदापदम् ॥ १ ॥

इति । सारसंग्रहे—

अतः परं प्रवक्ष्यामि तत्त्वन्यासमनुत्तमम् । यस्तत्त्वन्यासमात्रेण तत्त्वात्मा संप्रजायते ॥ १ ॥
ध्रुवान्ते मादिकान् वर्णान् कान्तानुक्त्वा हृदन्तकान् । परायेति पदं तत्तन्नामान्ते तत्त्वशब्दतः ॥ २ ॥
आत्मने नमसा युक्तांस्तत्त्वमन्त्रान् समुद्धरेत् । जीवप्राणौ सर्वतनौ न्यस्य बुद्धिं ततः परम् ॥ ३ ॥
अहङ्कारं मनश्चैव हृद्येतानि प्रविन्यसेत् । मस्तकाननहृद्गुह्यपाददेशेष्वतः परम् ॥ ४ ॥
शब्दस्पर्शौ रूपरसगन्धांस्तु क्रमतो न्यसेत् । श्रोत्रत्वगक्षिजिह्वास्यघ्राणेषु श्रोत्रपूर्वकान् ॥ ५ ॥
स्वस्वस्थानेषु वागादिकर्मेन्द्रियगणं न्यसेत् । मूर्ध्नि वक्त्रे हृदि शिवे पादयोर्वियदादिकान् ॥ ६ ॥
हृत्पुण्डरीकसंज्ञं हि हृदये मण्डलानि च । अर्कषोडशदिक्संख्याकलायुक्तानि च क्रमात् ॥७॥
सोमसूर्यकृशानूनां श्वेताकारेन्दुवह्निभिः । अथाकाशादिभूतानां न्यासस्थानेषु विन्यसेत् ॥ ८ ॥
पराद्यं मेष्ठिनं चैव पुमांसं विश्वसंज्ञकम् । निवृत्तिं सर्वनामान्तः षांयरावलवर्णकैः ॥ ९ ॥
नारायणान्तकान् वासुदेवाद्यान् विनियोजयेत् । परमेष्ठ्यादिभिः पश्चान्नृसिंहबीजपूर्वकम् ॥ १० ॥
कोपतत्त्वं च मूर्द्धादिपादान्तं व्यापयेत्ततः । एवं विन्यस्य विधिवत् साक्षान्नारायणो भवेत् ॥११॥
ज्वररोगाभिचाराद्याः प्रलयं यान्ति नान्यथा । भूतप्रेतपिशाचाश्च तथैव ब्रह्मराक्षसाः ॥ १२ ॥
कूष्माण्डाश्चैव डाकिन्यो नैव द्रष्टुमपि क्षमाः । एवं न्यस्तशरीरोऽसौ स्मरेद्विष्णुमनन्यधीः ॥१३॥

हस्तैश्चक्रदरौ गदासरसिजे बिभ्राणमर्कोल्लस-
त्कान्तिं श्रीधरणीविभूषितलसत्पार्श्वं किरीटान्वितम् ।
श्रीवत्साङ्कसकौस्तुभोरुपदकं केयूरहारोज्ज्वलं
राजत्कुण्डलमण्डितं हृदि भजे पीताम्बरं शार्ङ्गिणम् ॥ १४ ॥

वामाद्यधःकरयोराद्ये तदादूर्ध्वयोरन्ये इत्यायुधध्यानम् ।

पङ्कजं दक्षिणे यस्य पाञ्चजन्यं तथोपरि । वामाधस्तु गदा यस्य चक्रं चोर्ध्वे व्यवस्थितम् ॥१॥

इति केशवलक्षणमुक्त्वा,

अधरोत्तरभावेन कृतमेतत्तु यत्र वै । नारायणाख्या सा ज्ञेया स्थापिता भुक्तिमुक्तिदा ॥ २ ॥

इति हयशीर्षपञ्चरात्रवचनात् ।

सव्यान्यपाणौ प्रथमे तु पद्मं बिभ्राणमब्जं तदनन्तरेण ।
आद्ये गदा वामकरेऽथ चक्रं विराजयन्तं भुवनानि भासा ॥

इति मन्त्रतन्त्रप्रकाशवचनात् च । सव्यान्यपाणौ दक्षिणे । अब्जं शङ्खम् । तथा—(प्रपञ्चसारे २० । २५)

मूर्तिपञ्जरनामानं कुर्यान्न्यासान्तरं शुभम् । ग्रहक्ष्वेडहरं श्रीदं यशःपुष्टिसुखावहम् ॥ १ ॥
अष्टवर्णस्यास्य मनोः पूरणायार्कवर्णकः । स्मरणीयो मनुः सम्यग् मन्त्रशास्त्रविशारदैः ॥ २ ॥
अष्टप्रकृतिरूपोऽयमष्टवर्णो मनुर्मतः । तासामात्मचतुष्कस्य मेलनाद्विधिवद् बुधैः ॥ ३ ॥
उदितो मनुवर्योऽयमर्कसंख्याक्षरः क्रमात् । अतस्तेनैव तद्वर्णान् विषण्ढस्वरपूर्वकान् ॥ ४ ॥
द्वादशार्कयुतान् न्यसेत् प्रोक्तान् द्वादशकेशवान् । .... ॥

प्रोक्तान् केशवादिमातृकान्यासे, अकारादिद्वादशस्वरेशत्वेन ।

भाले कुक्षौ हृदि गले पार्श्वांसकगलेषु च । दक्षिणेषु च वामेषु पृष्ठे ककुदि च क्रमात् ॥ ५ ॥

कुक्षिपदेन सान्निध्यान्नाभिभागो लक्ष्यते । "ललाटनाभिहृदयकण्ठपार्श्वांसकन्धरे । पार्श्वान्तरेंऽसे ग्रीवायां पृष्ठे ककुदि च क्रमात् ॥" इत्यगस्त्यवचनात् । स्वायम्भुवे नारसिंहे च—

केशवं विन्यसेत्तावद्यं मूर्धदेशेऽथ विष्णुना । नाभौ नारायणं देवं विष्णवन्तेन समन्वितम् ॥ १ ॥
माधवं हृदि विन्यसेन्मन्मथेन समन्वितम् । मन्मथान्तेन संयुक्तं गले गोविन्दसंज्ञकम् ॥ २ ॥
विष्णुं भूतस्वरेणाथ दक्षपार्श्वे प्रविन्यसेत् । तदंसे मातृतीयेन सूदनं मधुपूर्वकम् ॥ ३ ॥
बिन्दुना शिवयुक्तेन दक्षकर्णे त्रिविक्रमम् । वामनं श्रीधरं चैव हृषीकेशमतः परम् ॥ ४ ॥
वामेष्वेकारमोंकारमौकारं बिन्दुना सह । बिन्दुना पद्मनाभं च पृष्ठदेशे तदन्तयुक् ॥ ५ ॥
अन्त्यं ककुदि दामेन द्वादशाङ्गमिति स्मृतम् । द्वादशेमानि बीजानि नादबिन्दुयुतानि च ॥ ६ ॥
आदित्या द्वादश तथा द्वादशोद्धारसंयुताः । .... ॥

विष्णुः अ, विष्णवन्तः आ, मन्मथ इ, मन्मथान्त ई, भूतस्वरः उ, मा लक्ष्मीस्तेन ईकारः, तत्तुर्यः ऊ, शिवः ए, तदन्तं औकारान्तः अं, अन्त्यः अः, इति ॥ आदित्यास्तु— "धातार्यमा च मित्रश्च वरुणोंऽशुर्भगस्तथा । विवस्वानिन्द्रो पूषा च पर्जन्यो दशमः स्मृतः ॥ त्वष्टा च विष्णुरित्येते" । इति कुम्भसंभवोक्ताः, अंशुः अंशुमत्त्वात् । "अंशुस्त्वमंशुधारित्वादिति" विष्णुधर्मोत्तरवचनात् । प्रपञ्चसारे— (२० । २०)

द्वादशाक्षरमन्त्रं तु मन्त्रविन्मूर्ध्नि विन्यसेत् । मूर्धस्थो वासुदेवस्तु व्याप्नोति सकलां तनुम् ॥

मन्त्रविन्मूर्ध्नीत्यष्टाक्षरेण सार्धमित्यर्थः इति पद्मपादाचार्याः । मन्त्रतन्त्रप्रकाशे— "अष्टाक्षरेण सहितं विन्यसेद् द्वादशाक्षरम्" इति । न्यासप्रकारमाह कुम्भसम्भवः—

(प्रणवश्च स्वरस्तद्वद्वासुदेवाक्षरस्तथा । श्रीराममन्त्रवर्णाश्च ततः स्युः केशवादयः ॥
ध्रुवादयो नमोऽन्ताश्च न्यस्तव्या न्यासयोजने) । .... ॥

इति । राममन्त्रवर्णा इति तत्प्रकरणे । प्रपञ्चसारे— (२० । २१)

पुनस्तत्प्रतिपत्त्यर्थं किरीटादिमनुं जपेत् । किरीटकेयूरहारपदान्याभाष्य मन्त्रवित् ॥ १ ॥
मकरान्ते कुण्डलं च शङ्खचक्रगदादिकम् । अब्जहस्तपदं प्रोक्त्वा पीताम्बरधरेति च ॥ २ ॥
श्रीवत्साङ्कितमाभाष्य वक्षःस्थलमथो वदेत् । श्रीभूमिसहितं स्वात्मज्योतिर्द्वयपदं वदेत् ॥ ३ ॥
दीप्तिमुक्त्वा करायेति सहस्रादित्यतेजसे । हृदन्तः प्रणवादिः स्यात् किरीटादिमनुस्त्वयम् ॥ ४ ॥

अपेत् सर्वदेहं स्पृशन्निति । "ततः किरीटमन्त्रेण सर्वाङ्गे व्यापकं न्यसेत्" इति संकर्षणवचनात् । मत्रे सर्वाणि पदानि संबुद्ध्यन्तानि ज्ञेयानि । मन्त्रविदित्यनेन मकरान्ते कुण्डलमित्यलङ्कृतपदाध्याहारः सूचितः, इति पद्मपादाचार्याः ॥ मन्त्रतन्त्रप्रकाशेऽपि—

तारः किरीटकेयूरहारान्ते मकरं-पदम् । कुण्डलालङ्कृतेत्यन्ते शङ्खचक्रगदापदम् ॥ १ ॥

इति । सारसंग्रहे—

अतः परं प्रवक्ष्यामि तत्त्वन्यासमनुत्तमम् । यस्तत्त्वन्यासमात्रेण तत्त्वात्मा संप्रजायते ॥ १ ॥

ध्रुवान्ते मादिकान् वर्णान् कान्तानुक्ला हृदन्तकान् । परायेति पदं तत्तन्नामान्ते तत्त्वशब्दतः ॥ २ ॥

आत्मने नमसा युक्तांस्तत्त्वमन्त्रान् समुद्धरेत् । जीवप्राणौ सर्वतनौ न्यस्य बुद्धिं ततः परम् ॥ ३ ॥

अहङ्कारं मनश्चैव हृद्येतानि प्रविन्यसेत् । मस्तकाननहृद्गुह्यपाददेशेष्वतः परम् ॥ ४ ॥

शब्दस्पर्शौ रूपरसगन्धांस्तु क्रमतो न्यसेत् । श्रोत्रत्वगक्षिजिह्वास्यघ्राणेषु श्रोत्रपूर्वकान् ॥ ५ ॥

स्वस्वस्थानेषु वागादिकर्मेन्द्रियगणं न्यसेत् । मूर्ध्नि वक्त्रे हृदि शिवे पादयोर्वियदादिकान् ॥ ६ ॥

हृत्पुण्डरीकसंज्ञं हि हृदये मण्डलानि च । अर्कषोडशदिक्संख्याकलायुक्तानि च क्रमात् ॥७॥

सोमसूर्यकृशानूनां श्वेताकारेन्दुवह्निभिः । अथाकाशादिभूतानां न्यासस्थानेषु विन्यसेत् ॥ ८ ॥

परार्घं मेष्ठिनं चैव पुमांसं विश्वसंज्ञकम् । निवृत्तिं सर्वनामान्तः षोयरावलवर्णकैः ॥ ९ ॥

नारायणान्तकान् वासुदेवाद्यान् विनियोजयेत् । परमेष्ठ्यादिभिः पश्चान्नृसिंहबीजपूर्वकम् ॥ १० ॥

कोपतत्त्वं च मूर्द्धादिपादान्तं व्यापयेत्ततः । एवं विन्यस्य विधिवत् साक्षान्नारायणो भवेत् ॥११॥

ज्वररोगाभिचाराद्याः प्रलयं यान्ति नान्यथा । भूतप्रेतपिशाचाश्च तथैव ब्रह्मराक्षसाः ॥ १२ ॥

कूष्माण्डाश्चैव डाकिन्यो नैव द्रष्टुमपि क्षमाः । एवं न्यस्तशरीरोऽसौ स्मरेद्विष्णुमनन्यधीः ॥१३॥

हस्तैश्चक्रदरौ गदासरसिजे बिभ्राणमर्कोल्लस-
त्कान्तिं श्रीधरणीविभूषितलसत्पार्श्वं किरीटान्वितम् ।
श्रीवत्साङ्कसकौस्तुभोरुपदकं केयूरहारोज्ज्वलं
राजत्कुण्डलमण्डितं हृदि भजे पीताम्बरं शार्ङ्गिणम् ॥ १४ ॥

वामाद्यधःकरयोराद्ये तदाद्यूर्ध्वयोरन्ये इत्यायुधध्यानम् ।

पङ्कजं दक्षिणे यस्य पाञ्चजन्यं तथोपरि । वामाधस्तु गदा यस्य चक्रं चोर्ध्वे व्यवस्थितम् ॥१॥

इति केशवलक्षणमुक्त्वा,

अधरोत्तरभावेन कृतमेतत्तु यत्र वै । नारायणाख्या सा ज्ञेया स्थापिता भुक्तिमुक्तिदा ॥ २ ॥

इति हयशीर्षपञ्चरात्रवचनात् ।

सव्यान्यपाणौ प्रथमे तु पद्मं बिभ्राणमब्जं तदनन्तरेण ।
आद्ये गदा वामकरेऽथ चक्रं विराजयन्तं भुवनानि भासा ॥

इति मन्त्रतन्त्रप्रकाशवचनात् च । सव्यान्यपाणौ दक्षिणे । अब्जं शङ्खम् । तथा— (प्रपञ्चसारे २० । २५)

कृत्वा स्थण्डिलमस्मिन् निःक्षिप्य निजासनिकां समुपविश्य ।
पीठादिकं निजाङ्गं प्रपूज्य गन्धादिभिः सुशुद्धमनाः ॥ १ ॥
सद्वादशाक्षरान्तं प्रपूज्य विधिवत् किरीटमन्त्रेण । कुर्यात् पुष्पाञ्जलिमपि निजदेहे पञ्चशोऽथवा त्रिशः ॥

इति । सारसंग्रहे —

नवशक्तिसमायुक्ते पीठे देवं यजेत् ततः । विमला सोत्कर्षिणी च ज्ञाना स्याच्च क्रियान्विता ॥१॥
योगा मह्वी तथा सत्या सेशानानुग्रहा मता । तारो हृद् ङेन्तभगवत्पदं विष्णुं च ङेयुतम् ॥ २ ॥
सर्वभूतात्मने-शब्दं वदेद्वासुपदं ततः । ङेन्तं देवं च सर्वात्मसंयोगपदमुच्चरेत् ॥ ३ ॥
योगपद्मपदं प्रोक्त्वा पीठात्मा ङेयुतो नमः । अयमासनमन्त्रः स्यात् प्रदद्यादमुनासनम् ॥ ४ ॥

तारः प्रणवः । हृन्नमः । ङेन्तं भगवत्पदं भगवते । विष्णुं ङेयुतं विष्णवे । सर्वेत्यादिपदं स्वरूपं । वासु स्वरूपं । ङेन्तं देवं देवाय । सर्वात्मसंयोग स्वरूपं । योगपद्म स्वरूपं । पीठात्मा ङेयुतः पीठात्मने । नमः स्वरूपं । "मूलेन मनुना मूर्तिं कल्पयेद्देवमर्चयेत् । " नारदपञ्चरात्रे—

पीठपूजां विनिष्पाद्य गन्धपुष्पादिभिः क्रमात् । पश्चादावाहयेद् देवं मन्त्रेणानेन केशवम् ॥ १ ॥
एह्येहि भगवन् देव लोकानुग्रहकारक । यज्ञभागं गृहाण त्वं वासुदेव नमोऽस्तु ते ॥ २ ॥

सारसंग्रहे —

आवाह्य तत्र विधिवदुपचारैर्यथोदितैः । कर्णिकायां यथास्थानं यजेदङ्गानि पूर्ववत् ॥ १ ॥
केसरेषु यजेत् पश्चान्मन्त्रवर्णान् समाहितः । वासुदेवादिका मूर्तीश्चतस्रो विधिपूर्वकम् ॥ २ ॥
दिक्पत्रेषु समभ्यर्च्यास्तासां नामान्यमूनि हि । वासुदेवस्तथा प्रोक्तः संकर्षणसमाह्वयः ॥ ३ ॥
प्रद्युम्नश्चानिरुद्धश्च पीतवस्त्रैरलङ्कृताः । गौरहारिद्रनीलाख्यशक्रनीलनिभाः क्रमात् ॥ ४ ॥
दरचक्रगदापद्मधारिणश्च चतुर्भुजाः । कोणपत्रस्थिता एताः शान्तिः श्रीश्च सरस्वती ॥ ५ ॥
रतिसंज्ञा भवेदन्या पूज्याश्चैव यथाक्रमम् । शुक्लस्वर्णपयःश्यामसङ्काशाश्चारुभूषिताः ॥ ६ ॥
दलाग्रेषु ततः पूज्या यथावद्धरिहेतयः । अरिं रक्तं दरं स्वच्छं गदां पीतां च पङ्कजम् ॥ ७ ॥
स्वर्णाभं कौस्तुभं श्यामं कृष्णाभं मुसलं ह्यसिम् । सुवर्णं वनमालां च शुभ्राभां च क्रमाद्यजेत् ॥ ८ ॥
दिग्गताश्च ततो बाह्ये पूज्या एते यथाक्रमम् । ध्वजः कृष्णो वैनतेयो रक्ताभः शङ्खसन्निधिः ॥ ९ ॥
शुक्लः पद्मनिधी रक्तो विघ्नो रक्तस्तथार्यकः । श्यामः श्यामनिभा दुर्गा विश्वक्सेनो निशानिभः ॥१०॥
आग्नेयादिदलेष्वेते संपूज्या विधिवत् क्रमात् । लोकपालांस्ततो बाह्ये वज्रादीन्यायुधान्यपि ॥११॥
विष्णोः पूजाविधानं तु षडावरणमीरितम् । इति । महाकपिलपञ्चरात्रे—

नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि । तन्नो विष्णुः पुनस्तद्वदन्ते चैव प्रचोदयात् ॥ १ ॥
गायत्री वैष्णवी प्रोक्ता सर्वपापहरा त्वियम् । अङ्गानि प्रथमं मूर्तिशक्तयः केशवादिकाः ॥ २ ॥
लोकेशास्तद्धेतयश्च पूज्याः सर्वेष्टसिद्धये । वासुदेवादिकानादौ चक्रशङ्खध्वजादिकान् ॥ ३ ॥

---

१ 'कृष्णाख्य' ख. पाठः ।

केशवाद्यान् द्वादशाथ चक्रवज्रादिकान्यजेत् । वासुदेवान् ध्वजादींश्च लोकपालांस्तदायुधैः ॥ ४ ॥
प्रोक्ते विधिचतुष्केऽत्र हरिमेकेन संयजेत् । ……………………………… ॥

अत्रापि तृतीयचतुर्थप्रकारयोरङ्गानि पूज्यान्येव । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलमन्त्रेण प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि साध्यनारायणाय ऋषये नमः । मुखे देवीगायत्र्यै छन्दसे नमः। हृदये श्रीपरमात्मने देवतायै नमः। इति विन्यस्य ममेष्टार्थे विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, मूलमन्त्रं करयोर्व्यापय्य, क्रुधोल्काय स्वाहा हृदयाय नमः । महोल्काय० शि० । वीरोल्काय० शि० । द्युल्काय० कव० । सहस्रोल्काय० अस्त्रं० । इति पञ्चाङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादिपञ्चाङ्गुलीषु विन्यस्य, दक्षकनिष्ठामूलपर्वादितर्जन्यग्रपर्वान्तेषु द्वादशस्थानेषु— ॐॐॐ नमः । ॐनंॐ नमः । ॐमोंॐ नमः । ॐनांॐ नमः । ॐरांॐ नमः । ॐयंॐ नमः । ॐणांॐ नमः । ॐयंॐ नमः ॥ पुनः ॐॐॐ नमः । ॐनंॐ नमः । ॐमोंॐ नमः । ॐनांॐ नमः । ॐरांॐ नमः । ॐयंॐ नमः । ॐणांॐ नमः । ॐयंॐ नमः । इति विन्यस्य, वामतर्जनीमूलादिपर्वारभ्य तत्कनिष्ठिकाग्रपर्वान्तेषु द्वादशस्थानेषु— ॐरांॐ नमः । ॐयंॐ नमः । ॐणांॐ नमः । ॐयंॐ नमः । पुनः— ॐॐॐ नमः । ॐनंॐ नमः । ॐमोंॐ नमः । ॐनांॐ नमः । ॐरांॐ नमः । ॐयंॐ नमः । ॐणांॐ नमः । ॐयंॐ नमः । इति त्रिरावृत्त्या मूलमन्त्राक्षराणि विन्यस्य, हृच्छिरःशिखाकवचास्त्रेषु प्रोक्तपञ्चाङ्गानि विन्यस्य, हृदये ॐनमः । शिरसि नं नमः । शिखायां मों नमः । कवचे० नां नमः । अस्त्रस्थाने रां नमः । नेत्रयोः यं नमः । (इति षड्भिर्वर्णैः षडङ्गानि विन्यस्य) कुक्षौ णां नमः । पृष्ठे यं नमः । इति विन्यस्य, ऐन्द्रीं चक्रेण बध्नामि नमश्चक्राय स्वाहा, आग्नेयीं चक्रेण बध्नामि स्वाहा, इत्यादितत्तद्दिगूहेन दशदिग्बन्धनं कृत्वा, मूर्ध्नि ॐॐॐ नमः । नेत्रयोः ॐनंॐ नमः । मुखे ॐमोंॐ नमः । हृदि ॐनांॐ नमः । नाभौ ॐरांॐ नमः । गुह्ये ॐयंॐ नमः । जान्वोः ॐणांॐ नमः । पादयोः ॐयंॐ नमः । इति सृष्ट्या विन्यस्य, पादयोः ॐॐॐ नमः । जान्वोः ॐनंॐ० । गुह्ये ॐमोंॐ० । नाभौ ॐनांॐ० । हृदि ॐरांॐ नमः । मुखे ॐयंॐ० । नेत्रयोः ॐणांॐ० । मूर्ध्नि ॐयंॐ० । इति संहारेण विन्यस्य, नाभौ ॐॐॐ नमः । गुह्ये ॐनंॐ० । जानुनोः ॐमोंॐ० । पादयोः ॐनांॐ० । मूर्ध्नि ॐरांॐ० । नेत्रयोः ॐयंॐ० । मुखे ॐणांॐ० । हृदि ॐयंॐ० । इति स्थित्या विन्यस्य, मूलाधारे ॐॐॐ नमः । हृदि ॐनंॐ० । मुखे ॐमोंॐ० । दक्षबाहुमूले ॐनांॐ० । वामबाहुमूले ॐरांॐ० । दक्षोरुमूले ॐयंॐ० । वामोरुमूले ॐणांॐ० । नाभौ ॐयंॐ० । ततो मूलेन व्यापकं कृत्वा, कण्ठे ॐॐॐ नमः । नाभौ ॐनंॐ० । हृदि ॐमोंॐ० । दक्षस्तने ॐनांॐ० । वामे ॐरांॐ० । दक्षपार्श्वे ॐयंॐ० । वामे ॐणांॐ० । पृष्ठे ॐयंॐ० । पुनः पृष्ठे ॐयंॐ० । इति व्यापकम् । एवं प्रत्यावृत्ति कुर्यात् । मूर्ध्नि ॐॐॐ नमः । मुखे ॐनंॐ० । दक्षनेत्रे ॐमोंॐ० । वामे ॐनांॐ० । दक्षकर्णे ॐरांॐ० । वामे ॐयंॐ० । दक्षनसि ॐणांॐ० । वामे ॐयंॐ० । ततो व्यापकम् । दक्षबाहुमूले ॐॐॐ नमः । बाहुमध्ये ॐनंॐ० । मणिबन्धे ॐमोंॐ० । दक्षाङ्गुष्ठाद्यङ्गुलीष्ववशिष्टान् पञ्च वर्णानेवं न्यसेत् । वामबाहुमूले ॐॐॐ० । बाहुमध्ये ॐनंॐ० । मणिबन्धे ॐमोंॐ० । वामाङ्गुष्ठाद्यङ्गुलीष्ववशिष्टान् पञ्च वर्णानेवं न्यसेत् । एवं दक्षोरुमूलजानुगुल्फाङ्गुष्ठादिषु न्यसेद्, एवं वामेऽपि । हृदि एवं त्वगसृङ्मांसमेदोऽस्थिमज्जाशुक्रेषु सप्तसु धातुषु सप्त वर्णान् विन्यस्य अष्टमं वायौ न्यसेत् । मूर्ध्नि ॐॐॐ नमः । नेत्रयोः ॐनांॐ नमः । मुखे ॐमोंॐ० । हृदि ॐनांॐ० । उदरे ॐरांॐ० । ऊर्वोः ॐयंॐ० । जङ्घयोः ॐणांॐ० । पादयोः ॐयंॐ० । गण्डयोः ॐॐॐ० । अंसयोः ॐनंॐ० । ऊर्वोः ॐमोंॐ० । पादयोः ॐनांॐ० । वामाधःकरे ॐरांॐ० । दक्षाधःकरे ॐयंॐ० । वामोर्ध्वकरे ॐणांॐ० । दक्षोर्ध्वकरे ॐयंॐ० । इति विभूतिपञ्जरन्यासः ॥ पादयोः

ॐनमः पराय पृथ्वीतत्त्वात्मने नमः । लिङ्गे ॐनं नमः पराय जलतत्त्वात्मने नमः । हृदि ॐमों नमः पराय तेजस्तत्त्वात्मने नमः । मुखे ॐनां नमः पराय वायुतत्त्वात्मने नमः । मूर्ध्नि ॐरां नमः परायाकाशतत्त्वात्मने नमः । हृदि ॐयं नमः परायाहङ्कारतत्त्वात्मने नमः । सर्वाङ्गे ॐणां नमः पराय महत्तत्त्वात्मने नमः । ॐयं नमः पराय प्रकृतितत्त्वात्मने नमः । इति संहृत्या न्यस्य, सर्वाङ्गे यं नमः पराय प्रकृतितत्त्वात्मने नमः, णां नमः पराय महत्तत्त्वात्मने नमः । हृदि यं नमः परायाहङ्कारतत्त्वात्मने० । मूर्ध्नि रां नमः परायाकाशतत्त्वात्मने० । मुखे नां नमः पराय वायुतत्त्वात्मने० । हृदि मों नमः पराय तेजस्तत्त्वात्मने० । लिङ्गे नं नमः पराय जलतत्त्वात्मने० । पादयोः ॐ नमः पराय पृथ्वीतत्त्वात्मने० । इति सृष्ट्या विन्यस्य, ततः सर्वाङ्गे ॐआं बिन्दुरूपायात्मने नमः । ॐअं नादरूपायान्तरात्मने नमः । ॐषं शक्तिरूपाय परमात्मने नमः । ॐह्रीं शान्तिरूपाय ज्ञानात्मने० । इति विन्यस्य, ललाटे ॐअं केशवाय धात्रे नमः । उदरे नंआं नारायणायार्यम्णे० । हृदि मोंइँ माधवाय मित्राय० । कण्ठे भंई गोविन्दाय वरुणाय० । दक्षपार्श्वे गंउं विष्णवे अंशवे० । दक्षांसे वंऊं मधुसूदनाय भगाय० । गलदक्षभागे तेंएं त्रिविक्रमाय विवस्वते० । वामपार्श्वे वांएँ वामनायेन्द्राय० । वामांसे सुंओं श्रीधराय पूष्णे० । गलवामभागे देंऔं हृषीकेशाय पर्जन्याय० । पृष्ठे वांअं पद्मनाभाय त्वष्ट्रे० । ककुदि यंअः दामोदराय विष्णवे० । शिरसि ॐ नमो नारायणाय, ॐ नमो भगवते वासुदेवाय नमः । इति न्यस्येदिति मूर्तिपञ्जरन्यासः । ततः किरीटकेयूरहारमकरकुण्डलालङ्कृतशंखचक्रगदाब्जहस्तपीताम्बरधरश्रीवत्सालङ्कृतवक्षःस्थलश्रीभूमिसहितात्मज्योतिर्द्वयदीप्तकराय सहस्रादित्यतेजसे नमः, इति सर्वाङ्गे व्यापकं न्यसेत् ॥ सर्वाङ्गे ॐमं नमः पराय जीवात्मने नमः । ॐभं नमः पराय प्राणतत्त्वात्मने नमः । हृदि ॐबं नमः पराय बुद्धितत्त्वा० । ॐफं नमः परायाहङ्कारत० । ॐपं नमः पराय मनस्त० । मूर्ध्नि ॐनं नमः पराय शब्दत० । मुखे ॐधं नमः पराय स्पर्शतत्त्वा० । हृदि ॐदं नमः पराय रूपत० । गुह्ये ॐथं नमः पराय रसत० । पादयोः ॐतं नमः पराय गन्धत० । कर्णयोः ॐणं नमः पराय श्रोत्रत० । सर्वाङ्गे ॐढं नमः पराय त्वक्तत्त्वा० । अक्ष्णोः ॐडं नमः पराय नेत्रत० । जिह्वायां ॐठं नमः पराय जिह्वात० । घ्राणयोः ॐटं नमः पराय घ्राणत० । मुखे ॐञं नमः पराय वाक्त० । पाण्योः ॐझं नमः पराय पाणित० । पादयोः ॐजं नमः पराय पादत० । पायौ ॐछं नमः पराय पायुत० । गुह्ये ॐचं नमः परायोपस्थतत्त्वाय० । मूर्ध्नि ॐङं नमः परायाकाशत० । मुखे ॐघं नमः पराय वायुत० । हृदि ॐगं नमः पराय तेजस्तत्त्वा० । लिङ्गे ॐखं नमः पराय जलत० । पादयोः ॐकं नमः पराय पृथ्वीत० । हृदि ॐषं नमः पराय हृत्पुण्डरीकत० । तत्रैव, ॐहं नमः पराय सूर्यमण्डलत० । ॐसं नमः पराय सोममण्डलत० । ॐरं नमः पराय वह्निमण्डलत० ॥ मूर्ध्नि ॐषों नमः पराय परमेष्ठिने वासुदेवत० । मुखे ॐयं नमः पराय पुरुषाय सङ्कर्षणत० । हृदि ॐरं नमः पराय विश्वाय प्रद्युम्नत० । गुह्ये ॐवं नमः पराय निवृत्तयेऽनिरुद्धत० । पादयोः ॐलं नमः पराय सर्वाय नारायणत० । ॐक्ष्रौं नमः पराय नृसिंहाय कोपतत्त्वात्मने नमः । इति मूर्धादिपादान्तं व्यापकत्वेन विन्यस्य, श्रीनारायणात्मकं स्वात्मानं ध्यात्वा प्रागुक्त "उद्यत्कोटिदिवाकराभ" मित्यादि (८ । १७०) ध्यायेत् ॥ ध्यानविशेषस्तु—

वामे विचिन्त्या कमलायताक्षी हेमाब्जवर्णा कमला च देवी ।
विभूतिकामेन सुरत्नहारा प्रेम्णा सृजन्ती नयने हरौ या ॥ १ ॥
तं च देवं सुवर्णाभं चिन्तयेद्रत्नभूषितम् । क्षेत्रधान्यसुवर्णानां प्राप्तये धरणीं स्मरेत् ॥ २ ॥

देवीं दूर्वादलश्यामां दधानां शालिमञ्जरीम् । चिन्तयेद्वारतीं देवीं वीणापुस्तकधारिणीम् ॥ ३ ॥
दक्षिणे देवदेवस्य पूर्णचन्द्रनिभाननाम् । क्षीराब्धिफेनपुञ्जाभे वसानां श्वेतवाससी ॥ ४ ॥
भारत्या सहितं विष्णुं ध्यायेदेवं परात्परम् । वेदवेदार्थसंवेदी जायते सर्ववित्तमः ॥ ५ ॥

इति । नारायणीये तु—

प्रणवद्वयमध्यस्थो नमोन्तश्च सबीजकः । विबीजो मोक्षकृन्मन्त्रो यथोक्तप्रणवादिकः ॥

इति । अथ ध्यानानन्तरं श्रीवत्सकौस्तुभवनमालामुद्राः प्रदर्शयेत् । ततो ध्यानाद्यात्मपूजान्तं कुर्यात् । आत्मपूजायां विशेषस्तु— स्वेष्टदेवतारूपध्यानान्ते विभूतिपञ्जरन्यासक्रमेण न्यासस्थानेषु न्यासमन्त्रेण गन्धपुष्पादिभिः संपूज्य, किरीटमन्त्रेण पुष्पाञ्जलिपञ्चकं त्रयं वा स्वदेहे दत्त्वा योगपीठदेवतापूजादि यथोक्तविधिना सर्वं कुर्यादिति । ततो मण्डूकादिपृथिव्यन्ते क्षीरसमुद्रं श्वेतद्वीपं च संपूज्य नन्दनोद्यानादि परतत्त्वपूजान्तेऽष्टदलकेसरेषु स्वाग्रादिमध्यान्तं प्रादक्षिण्येन— विमलायै नमः । उत्कर्षिण्यै० । ज्ञानायै० । क्रियायै० । योगायै० । प्रह्व्यै० । सत्यायै० । ईशानायै० । अनुग्रहायै० । इति संपूज्य, ' ॐनमो भगवते विष्णवे सर्वभूतात्मने वासुदेवाय सर्वात्मसंयोगयोगपीठात्मने नमः ' इति मन्त्रेण समस्तं पीठं संपूज्य, मूलमुच्चार्य " श्रीविष्णुमूर्तिं कल्पयामि " इति मध्ये मूर्तिं परिकल्प्य, पुनर्मूलमुच्चार्य " श्रीविष्णुमूर्तये नमः " इति संपूज्य, चतुरायतनदेवता गणेशादिकाः समभ्यर्च्य, प्र(मा)णोक्तावाहनमन्त्रेणावाह्य स्थापनादिप्राणस्थापनान्ते वैष्णवमुद्राः प्रदर्श्य आसनादिपुष्पोपचारान्ते कर्णिकायां प्राग्वत् पञ्चाङ्गानि संपूज्य अष्टदलकेसरेष्वेव स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन— ॐनं नमः । मों नमः । नां नमः । रां नमः । यं नमः । णां नमः । यं नमः । इति संपूज्य, अष्टदलेषु स्वाग्रादिदिक्पत्रचतुष्टये— ॐवासुदेवाय नमः । संकर्षणाय० । प्रद्युम्नाय० । अनिरुद्धाय० । विदिग्दलेषु— शान्त्यै नमः । श्रियै० । सरस्वत्यै० । रत्यै० । ततो दलाग्रेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन— चक्राय नमः । शङ्खाय० । गदायै० । पद्माय० । कौस्तुभाय० । मुसलाय० । खड्गाय० । वनमालायै० । ततश्चतुरस्रप्रथमरेखायां देवाग्रादिप्रादक्षिण्येन चतुर्दिक्षु— ध्वजाय नमः । गरुडाय० । शङ्खनिधये० । पद्मनिधये० । विदिक्षु— विघ्नाय नमः । आर्याय० । दुर्गायै० । विष्वक्सेनाय० । इति संपूज्य, द्वितीयरेखायां इन्द्रादीन्, तृतीयरेखायां वज्रादींश्च संपूज्य धूपादिकं सर्वं समापयेदिति ॥ सारसंग्रहे—

द्वात्रिंशल्लक्षमानेन पादोनेनार्धतोऽपि वा । तदर्धेनाथवा मन्त्री जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥ १ ॥
जुहुयात् तद्दशांशेन त्रिमध्वक्तैः सरोरुहैः । तर्पयेच्चन्द्रकाश्मीरमृगनाभिसुवासितैः ॥ २ ॥
सलिलैः स्नाभिषेकान्ते तर्पयेद् ब्राह्मणानपि । सुकुलीनसदाचारान् विष्णुभक्तानतन्द्रितः ॥ ३ ॥

इति । अत्रेयं जपसंख्या कलियुगादिकृतयुगान्तपरा ज्ञेया । अन्यत्र तु— विकारलक्षं प्रजपेन्मनुमेनं समाहितः । तद्दशांशैः सरसिजैर्जुहुयान्मधुराप्लुतैः ॥ पीठे संपूजयेद् देवं विमलादिसमन्विते इति । तथा—

एवं सिद्धमनुर्मन्त्री प्रयोगान् साधयेत् सुधीः । सायुधाष्टभुजं सौम्यं सर्वाङ्गधवलद्युतिम् ॥ १ ॥
निर्विषीकरणे ध्यायेद् विष्णुं गरुडवाहनम् । एवमेव हरिं ध्यायेद्रोगसंहारकर्मणि ॥ २ ॥
दधिमध्वाज्यसंयुक्ताश्चतुरङ्गुलसम्मिताः । गडूचीरयुतं हुत्वा मृत्युमेवातिवर्तते[2] ॥ ३ ॥

---

१ ' परिक ' ख. पाठः । २ ' मृत्युरेव नियर्तते ' ग. पाठः ।

शनैश्चरदिनेऽश्वत्थं सम्यगालम्भ्य पाणिना । जपेदष्टशतं शुद्धो म्रियते नापमृत्युना ॥ ४ ॥
पञ्चविंशतिकं जप्त्वा मन्त्री शुद्धाः पिबेदपः । निरस्तपातको भूत्वा ह्यरोगी ज्ञानवान् भवेत् ॥५॥
जप्त्वायुतेन कुम्भाद्भिः सेचनं सर्वरोगनुत् । भुञ्जानः सप्तजप्तान्नं श्रीबुद्ध्यारोग्यवान् भवेत् ॥६॥
चन्द्रसूर्योपरागे च त्रिदिनं दिनमेव वा । उपोष्याष्टसहस्रं तु स्पृष्ट्वा ब्राह्मीघृतं जपेत् ॥ ७ ॥
यः पिबेल्लभते मेधां कवित्वं वादितां च सः । बिल्वैरयुतहोमेन सद्यो धनपतिर्भवेत् ॥ ८ ॥
बिल्वैस्तत्फलैः पत्रैर्वा ।
पञ्चतन्तुमयं सूत्रमयुतेनाभिमन्त्रितम् । धारयेद् दक्षिणे हस्ते सर्वत्र स्यात् सुरार्चितः ॥ ९ ॥
मन्त्रवर्णध्यानमुक्तं महाकपिलपञ्चरात्रे—
ओंकारं तु सदा ध्येयं ज्योतिर्मालासमाकुलम् । नकारं मेघवर्णाभं मोंकारं चिन्तयेत् सदा ॥१॥
भिन्नाञ्जनसमाकारं तृतीयं बीजमुत्तमम् । नाकारं श्यामवर्णाभं सौम्यरूपं सुशोभनम् ॥ २ ॥
राकारं जलवर्णाभं सम्यक् संदीप्ततेजसम् । धूम्रवर्णं सदा ध्येयं यकारं परमुत्तमम् ॥ ३ ॥
अनौपम्यगुणाकारं णाकारं च विचिन्तयेत् । यकारं तु ततो ध्येयं पद्मरागसमप्रभम् ॥ ४ ॥
इति । अथ उद्देश्ये श्रीबीजादिर्जप्तव्यः । तदुक्तम्— "श्रीबीजेन युतं मन्त्रं तत्कामस्तन्मना जपेत्" इति ।
कामनायामपि विशेषः ।
नारसिंहमिवात्मानं देवं ध्यात्वातिभैरवम् । मन्त्रेण स्पर्शयेच्छस्त्रं नाविजित्य निवर्तते ॥ १ ॥
नारसिंहेन बीजेन मन्त्रं योज्य सदा जपेत् । शतमष्टोत्तरं जप्त्वा वामहस्ताभिमन्त्रितः ॥ २ ॥
पुनः पुनश्च यः सिञ्चेत् सर्पदष्टोऽपि जीवति । गारुडेन समायुक्तं पञ्चार्णेन सदा जपेत् ॥३॥
निर्विषीकरणे ध्यायेद् विष्णुं गरुडवाहनम् । अशोकफलके पक्षीन्द्रमालिख्याशोकसंहतौ ॥ ४ ॥
अशोकपुष्पैराराध्य भगवन्तं तदग्रतः । जुहुयात् तानि पुष्पाणि त्रिसंध्यं सप्तरात्रकम् ॥ ५ ॥
प्रत्यक्षो जायते पक्षी वरमिष्टं प्रयच्छति । गाणपत्यसमायुक्तं जपेल्लक्षं पयोव्रतः ॥ ६ ॥
महागणपतिं देवं प्रत्यक्षमिव पश्यति । भारतीबीजसंयुक्तं षण्मासात् तज्जपार्चनात् ॥ ७ ॥
साक्षात् सरस्वतीं देवीं प्रत्यक्षामिह पश्यति । यो जपेत् प्रणवपूर्वं मन्त्रं त्रैवर्णिकः पुमान् ॥८॥
योषितश्च तथा शूद्रा जपेयुः प्रणवं विना । आदावष्टाक्षरस्य स्यात् प्रणवः सर्वकामिकः ॥९॥
आदावन्ते यदा ह्येष ज्ञानवृद्धिस्तदा भवेत् । आदितः संहितां कुर्यादन्ततस्तु न संहिताम् ॥१०॥
इति । कल्पोक्तं यन्त्रमुच्यते—
अष्टपत्रं च षट्कोणं रविसंख्यदलाम्बुजम् । दन्तपत्रं च तद्बाह्ये वृत्तं भूमिपुरं शुभम् ॥ १ ॥
ससाध्यं कर्णिकायां तु लिखेदाद्यस्वरं सुधीः । अष्टपत्रेषु मूलार्णान् पत्राग्रे श्रीकरं लिखेत् ॥२॥
षट्कोणे चक्रमन्त्रार्णान् सूर्यारे द्वादशार्णकम् । दन्तपत्रे मन्त्रराजं वृत्ते नृहरिबीजकम् ॥ ३ ॥
प्राणाद्यैरपि संयुक्तं साक्षाद्विष्णोश्च मन्दिरम् । आवाह्य मन्त्रैराराध्य सूत्रैर्बद्ध्वा दृढं वहन् ॥ ४ ॥

---

१ 'लभ्य' ख. पाठः । २ 'श्री' ख. पाठः ।

सर्वदा तस्य वर्द्धन्ते धनारोग्यार्थसंपदः । सायुज्यं सार्ष्टिसालोक्ये सामीप्यं वाथ वाञ्छितम् ॥

इति । सारसंग्रहेऽपि—

षट्कोणे प्रणवान्तरे प्रणवगं साध्यं लिखेन्मध्यतः
षट्कोणेषु लिखेत् सुदर्शनमनुं पद्मेऽष्टपत्रे ततः ।
अष्टार्णं च दलाग्रतः प्रविलिखेत् तं श्रीकराद्याक्षरं
बाह्ये द्वादशवर्णमन्त्रसहितं स्याद् द्वादशारं ततः ॥ १ ॥
द्वात्रिंशद्दल आलिखेन्नरहरेरानुष्टुभार्णांस्तत-
स्तद्बीजेन च वेष्टयेद्बहिरिदं यन्त्रं हि विष्णोः परम् ।
पूजाहोमसुसाधितं करधृतं भूतादिरक्षाकरं
लक्ष्मीकीर्तिविवर्धनं परमिदं मोक्षार्थिनां मुक्तिदम् ॥ २ ॥

इति । अस्यार्थः— षट्कोणं कृत्वा तन्मध्ये प्रणवोदरे प्रणवं विलिख्य, तन्मध्ये साध्यनामालिख्य षट्सु कोणेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन वक्ष्यमाणसुदर्शनषडक्षरस्यैकैकमक्षरं प्रतिकोणं विलिख्य, तद्बहिरष्टदलपद्मं कृत्वा तद्दलेषु नारायणाष्टाक्षरवर्णानालिख्य, तद्दलाग्रेषु प्रागुक्तश्रीकराष्टाक्षराणि आलिख्य, तद्बहि-र्द्वादशदलं कृत्वा तद्दलेषु वक्ष्यमाणवासुदेवद्वादशाक्षराणि आलिख्य, तद्बहिर्द्वात्रिंशद्दलपद्मं विरच्य त-द्दलेषु वक्ष्यमाणनृसिंहमन्त्रस्य द्वात्रिंशद्वर्णानेकैकशः समालिख्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयं कृत्वा वृत्तयोरन्तराले स्वा-ग्रादिप्रादक्षिण्येन मध्यस्थाक्षरसंमुखं यथा भवति तथा निरन्तरं नृसिंहबीजेन वेष्टयेदित्येतद्यन्त्रमुक्तफलदं भव-ति ॥ श्रीयन्त्रसारे—

षट्कोणकर्णिकामध्ये तारं साध्यसमन्वितम् । सुदर्शनषडर्णं च षट्सु कोणेषु सन्धिषु ॥ १ ॥
षडङ्गानि[1] चतुष्पत्रकेसरेषु क्रमेण च । गोपालकचतुर्वर्णमन्त्रस्यैकैकमक्षरम् ॥ २ ॥
दलेषु द्वादशार्णस्य त्रीणि त्रीण्यक्षराणि च । अष्टपत्रे केसरोद्यदष्टार्णैकैकवर्णके ॥ ३ ॥
नृसिंहानुष्टुभो वर्णांश्चतुरश्चतुरस्ततः । सुदर्शनस्याष्टपत्रकेसरे षोडशच्छदे ॥ ४ ॥
ऋचां पुरुषसूक्तस्य क्रमात् षोडशकं बहिः । मातृकार्णोल्लसद्वृत्तं भूपुराश्रिस्थतारकम् ॥ ५ ॥
यन्त्रं पुरुषसूक्तस्य पुत्रायुःकीर्तिकान्तिदम् । सर्वपापहरं श्रीदं धर्मार्थसुखमोक्षदम् ॥ ६ ॥

हैयङ्गवीने प्रविलिख्य यन्त्रं त्रिवारमेतत् प्रविजप्य सूक्तम् ।
प्रातःसमद्याद्वनिता विदग्धं पुत्रं प्रसूते सकलागमज्ञम् ॥ ७ ॥
घोरे विषे घोरतरेऽभिचारे घोरे ज्वरे घोरतरे च शूले ।
प्रभक्षयेत् तत्प्रशमाय जप्त्वा .... ॥ ८ ॥

इति । अस्यार्थः— षट्कोणं कृत्वा तत्कर्णिकामध्ये ससाध्यं प्रणवं विलिख्य, तत्कोणेषु सुदर्शनषडक्षरम-न्त्रस्यैकैकमक्षरं स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन विलिख्य, तत्सन्धिषु सुदर्शनषडक्षरस्य षडङ्गमन्त्रानालिख्य, तद्बहिश्चतु-र्दलकमलं कृत्वा तत्केसरेषु गोपालचतुरक्षरमन्त्रस्यैकैकमक्षरं विलिख्य, तत्पत्रेषु वासुदेवद्वादशाक्षरमन्त्रस्य

[1] 'तदङ्गानि' ख. पाठः ।

र्णानां त्रयं त्रयं प्रतिदलं विलिख्य, तद्बहिरष्टदलकमलं कृत्वा तत्केसरेषु नारायणाष्टाक्षरस्यैकैकमक्षरं विलिख्य, तद्दलेषु द्वात्रिंशदक्षरनृसिंहमन्त्रस्य चतुरश्चतुरो वर्णान् प्रतिदलं विलिख्य, तद्बहिः षोडशदलपद्मं कृत्वा तत्केसरेषु वक्ष्यमाणषोडशाक्षरसुदर्शनमन्त्रस्यैकैकमक्षरं विलिख्य, तद्दलेषु पुरुषसूक्तस्यैकैकामृचं विलिख्य, तद्बहिर्वृत्तद्वयं कृत्वा तदन्तरालवीथ्यां मातृकां सबिन्दुकां विलिख्य, तद्बहिश्चतुरस्रं कृत्वा तत्कोणेषु प्रणवं विलिखेद्, इत्येतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ अत्र पुरुषसूक्तं तु सर्वैरपि ऋग्वेदोक्तमेव ग्राह्यं सर्वेषां सूक्तानां तन्मूलकत्वादन्यवेदेषु पाठभेददर्शनात् ॥ सहस्रशीर्षेति षोडशर्चस्य सूक्तस्य नारायण ऋषिः पुरुषो देवता पञ्चदशानुष्टुभस्त्रिष्टुबेका । सारसंग्रहे—

अष्टवर्णस्य मन्त्रस्य वर्णाष्टकर्षयः पृथक् । मूर्तिभेदाविभिन्नोऽसौ प्रोच्यते साधकेष्टदः ॥ १ ॥
गौतमोऽथ भरद्वाजो विश्वामित्राह्वयस्तथा । जमदग्निर्वशिष्ठश्च कश्यपश्चात्रिरेव च ॥ २ ॥
अगस्त्य इति विज्ञेया ऋषयोऽष्टौ यथाक्रमम् । गायत्र्युष्णिगनुष्टुप् च बृहती पंक्तिरेव च ॥ ३ ॥
त्रिष्टुप् च जगती चैव विराट् छन्दांसि तु क्रमात् । धरो ध्रुवस्तथा सोम आपोऽग्निर्वायुरेव च ॥४॥
प्रत्यूषश्च प्रभासश्च विज्ञेया देवताः क्रमात् । अग्निर्भूर्वायुराकाश आदित्या द्यौर्विधुश्च भम् ॥ ५ ॥
तत्त्वानि सप्त लोकाः स्युः क्षेत्राणि सपरात्मकाः । शुक्लं हिरण्मयं कृष्णं रक्तं कुङ्कुमसन्निभम् ॥ ६ ॥
पद्मं किञ्जल्कनीलाभं रक्तं वर्णाष्टकं मतम् । षष्ठाद्ययोरुदात्तः स्यात् स्वरितोऽन्त्यद्वितीययोः ॥ ७ ॥
(प्रचयौ त्रिचतुर्वर्णौ निहतं पञ्चमाक्षरम् । उदात्तं सप्तमं बीजमिति संस्मृत्य संजपेत् ॥ ८ ॥
दरचक्रगदापद्मकरे मूर्ती नमोर्णयोः ।) इतराः स्युश्चक्रशङ्खगदापद्मकराः क्रमात् ॥ ९ ॥
या मूर्तिः पूज्यते पूर्वं तस्या अन्याः प्रयान्त्यथ । अङ्गतामवशिष्टेंऽशे स्वयं यात्यङ्गतां पुनः ॥ १० ॥
वक्ष्यमाणाच्च तारस्य विधानादधिकावृतिः । इयमेवेतरत् सर्वं वक्ष्यमाणप्रकारवत् ॥ ११ ॥
सर्वार्चायां पूर्वमङ्गमूर्त्यष्टकमतो विदुः । लोकपालादिकं चान्यत् समानं सर्वपूजने ॥ १२ ॥
नार्णजे वासुदेवादिशक्तयोऽर्च्या ध्वजादिकाः । तृतीयजे रतिधृती कान्तिस्तुष्टिः सपुष्टिका ॥१३॥
स्मृतिर्दीप्तिश्च कीर्तिश्च पूज्याः पश्चाद् ध्वजादिकाः । तुरीयजे च रत्यादिपूजा शेषं च पूर्ववत् ॥१४॥
पञ्चमाक्षरजे श्रीर्भूर्माया स्याच्च मनोन्मनी । ह्रीः रतिः पुष्टिर्मोहिन्यौ माया च महदादिका ॥१५॥
योगादिका तथा पूज्या षष्ठाक्षरभवे सुरिः । शङ्खो गदा हलं शार्ङ्गी मुसलोऽसिः सशूलकः ॥१६॥
सप्तमार्णभवेऽनन्तो वासुकिस्तक्षकस्तथा । (कार्कोटकस्ततः पद्मो महापद्मस्ततः परम् ॥ १७ ॥
शङ्खपालाख्यकुलिकौ सम्यक् पत्रेषु पूजयेत् ।) मत्स्यादिभिः पञ्चमी स्यात् षष्ठ्यनन्तादिभिर्मता ॥१८॥
अन्यत् पूर्ववदेव स्यात् सर्वं मत्स्यश्च कूर्मकः । वराहश्च नृसिंहश्च कुब्जो रामत्रयं तथा ॥ १९ ॥
कृष्णः कल्की सनन्तात्मा बुद्ध एवैष नामतः । पूजाविधौ च पूर्वोक्ते यन्त्रोक्तं चोह्यमेव तत् ॥२०॥
अष्टाक्षरार्णमन्त्राणां विधानं सम्यगीरितम् । एतेन यो यजेन्मन्त्री भक्त्या परमया हरिम् ॥२०॥
स वाञ्छितार्थाँल्लभते ह्ययत्नादेव साधकः । .... ॥

---

१ 'श्रीभू' क. पाठः । २ 'मत्स्याद्याश्चैव नामतः' ख. पाठः ।

अथाष्टाक्षरस्याष्टवर्णसंज्ञानामष्टमूर्तीनां विधानमाह— अष्टवर्णस्येति । दरः शङ्खः । नमोर्णयोर्मूर्त्योः पूर्ववदायुधध्यानम् । अन्यासां तु दक्षाधःकरमारभ्य प्रादक्षिण्येन दक्षोर्ध्वकरपर्यन्तं चक्रशङ्खगदापद्मानि ध्येयानि ॥ या मूर्तिरिति— या मूर्तिः प्राधान्येनार्चयितुरिष्टा सा मध्ये पूज्या । इतराः सप्त मूर्तयः पूर्वादिसौम्यान्तासु दिशासु पूज्याः । ईशानकोणे तु पुनः प्रधानमूर्तिरेव पूज्या । अवशिष्टेऽशे " स्वयं यात्यङ्गतां पुनः " इत्युक्तेः । अत्र द्वितीयमूर्तिपूजायां तृतीयादिमूर्तीः संपूज्यानन्तरमाद्यां द्वितीयां च पूजयेदेवं तृतीयादिष्वप्यूहनीयम् । तत्र प्रथमपूजायां प्रथममङ्गावृतिः द्वितीया अष्टमूर्तिभिः, तृतीया सशक्तिकैर्वासुदेवादिभिरात्मादिभिः, शान्त्यादिभिः चतुर्थी, चक्रादिभिः पञ्चमी, ध्वजादिभिः शक्रादिभिः तदस्त्रैश्च षष्ठी ॥ नार्णमूर्त्यर्चायां— तृतीया वासुदेवादिभिः, सशान्त्यादिभिर्ध्वजादिभिश्चतुर्थी, पञ्चमी षष्ठी च शक्रादिभिस्तदस्त्रैश्च । मोर्णमूर्तिपूजायां— तृतीया रत्यादिभिः, सशान्त्यादिभिर्ध्वजादिभिश्चतुर्थी । नार्णजे विधाने— रत्यादिभिस्तृतीया । रार्णविधौ— आत्मादिभिस्तृतीया, तत्र माया महामाया योगमायेति शक्तित्रयनाम ज्ञेयम् । यार्णविधौ— तृतीया शङ्खादिभिः । णाकारविधौ— तृतीयानन्तादिभिः । यकारमूर्तिपूजायां— प्रथमा अङ्गावृतिः, द्वितीया वासुदेवादिभिः शान्त्यादिभिश्च, तृतीया केशवाद्यैः, तुरीया ध्वजाद्यैः, पञ्चमी मत्स्यादिभिः, लोकेशैः षष्ठी, तदस्त्रैः सप्तमी, इति ॥ रुद्रयामले— महादेव उवाच ।

मन्त्रोद्धारं प्रवक्ष्यामि लक्ष्मीनारायणस्य ते । अष्टसिद्धिप्रदं सद्यः साधकानां सुखावहम् ॥ १ ॥
तारं परां च हरितं परां लक्ष्मीं ततोऽभिधाम् । लक्ष्मीनारायणायेति विश्वमन्ते मनुः स्मृतः ॥ २ ॥

तारं प्रणवः । परां ह्रीं । हरितं ह्सौः । परां ह्रीं । लक्ष्मीं श्रीं । लक्ष्मीनारायणाय स्वरूपं । " ॐह्रींह्सौःह्रींश्रीं नमो लक्ष्मीनारायणाय " ॥ तथा—

नास्य विघ्नो नवा दोषो न भीतिर्न विपर्ययः । साक्षान्मोक्षप्रदो मन्त्रः सर्वार्थफलदायकः ॥ ३ ॥
वर्णलक्षं पुरश्चर्या विनायं चास्ति दोषभाक् । जीवहीनो यथा देही सर्वकर्मसु न क्षमः ॥ ४ ॥
पुरश्चरणहीनोऽपि न मन्त्रः फलदायकः । वटेऽरण्ये श्मशाने च शून्यागारे चतुष्पथे ॥ ५ ॥
अर्धरात्रे च मध्याह्ने पुरश्चरणमाचरेत् । वर्णलक्षं पुरश्चर्यां तदर्धं वा महेश्वरि ॥ ६ ॥
एकलक्षावधिं कुर्यान्नातो न्यूनं कदाचन । प्रथमं गुरुहस्तेन साधकस्य करेण वा ॥ ७ ॥
ततः स्वयं चरेद्वाह्निं पुरश्चर्याविधानतः । जपाद् दशांशतो होमस्तद्दशांशेन तर्पणम् ॥ ८ ॥
मार्जनं तद्दशांशेन तद्दशांशेन भोजनम् । विना दशांशहोमेन न तत्फलमवाप्नुयात् ॥ ९ ॥
पञ्चरत्नेश्वरीं विद्यां लक्ष्मीनारायणस्य हि । जपेत् तां पञ्चभिः सार्धं पुरश्चर्याफलं लभेत् ॥१०॥
मन्त्रस्यास्य महादेवि वर्णितोऽत्र ऋषिः शिवः । त्रिष्टुप् छन्दः समाख्यातं देवतापि समीरिता ॥११॥
लक्ष्मीनारायणो देवि बीजं लक्ष्मीरुदाहृता । शक्तिः परा तथा तारं कीलकं समुदाहृतम् ॥ १२ ॥
भोगापवर्गसिद्ध्यर्थं विनियोगः प्रकीर्तितः । ध्यानमस्य प्रवक्ष्यामि लक्ष्मीनारायणस्य ते ॥१३॥
येनैव ध्यानमात्रेण लक्ष्मीसिद्धिमुपैष्यति । पूर्णेन्दुवदनं पीतवाससं कमलासनम् ॥ १४ ॥
लक्ष्म्याश्रितं चतुर्बाहुं लक्ष्मीनारायणं भजे । तारमाभूतिबीजैश्च षड्दीर्घान्तैर्महेश्वरि ॥ १५ ॥
न्यासं कुर्यात षडङ्गानि[1] करशुद्ध्यादिपूर्वकम् । यन्त्रोद्धारं प्रवक्ष्यामि सर्वाशासिद्धिदं परम् ॥१६॥

---

[1] ' दि ' ख. पाठः ।

सर्वसंमोहनं यन्त्रं वाञ्छितैकप्रदायकम् । बिन्दुत्रिकोणं वस्वस्रं वृत्ताष्टदलमण्डितम् ॥ १७ ॥
षोडशारं च वृत्तं च भूगेहेनोपशोभितम् । लक्ष्मीनारायणस्यैतच्छ्रीचक्रं परमार्थदम् ॥ १८ ॥
लयाङ्गं देवि वक्ष्यामि भोगमोक्षप्रदायकम् । वेदागमरहस्याढ्यं पूजाकोटिफलप्रदम् ॥ १९ ॥
वज्रशक्तिदण्डखड्गपाशयष्टिध्वजास्तथा । शूलं पूज्याः शिवे चैव बाह्यद्वारेषु सर्वदा ॥ २० ॥
इन्द्राग्नियमरक्षोवरुणानिलवित्तपाः । सेश्वराः साधकैः पूज्या ब्रह्मानन्तादयस्तथा ॥ २१ ॥
केशवं माधवं कृष्णं गोविन्दं मधुसूदनम् । गदाधरं शङ्खधरं चक्रपाणिं चतुर्भुजम् ॥ २२ ॥
पद्मायुधं कैटभारिं घोरदंष्ट्रं जनार्दनम् । वैकुण्ठं वामनं चैव पूजयेद्गरुडध्वजम् ॥ २३ ॥
षोडशारेषु देवेशि वामावर्तेन साधकः । तत्रार्चयेन्महादेवि मन्त्री गुरुचतुष्टयम् ॥ २४ ॥
अमृताङ्गं हंसकेतुं वंशपाणिं च पूजयेत् (श्रीपतिं) । वृत्तत्रयेषु देवेशि साधको गन्धपुष्पकैः ॥ २५ ॥
संहारं रुरुकं चण्डं भूतेशं कालभैरवम् । कपालं भीषणं चैव तथा श्मशानभैरवम् ॥ २६ ॥
पूजयेत् साधकः सिद्ध्यै वसुपत्रे महेश्वरि । विष्णुं च वासुदेवं च देवि दामोदरं तथा ॥ २७ ॥
नरसिंहं च देवेशि देवि संकर्षणं तथा । त्रिविक्रमं चानिरुद्धं विश्वक्सेनं च साधकः ॥ २८ ॥
लक्ष्मीशब्दान्तिकं देवि वसुकोणेषु पूजयेत् । गङ्गां च यमुनां चैव त्र्यस्रे सरस्वतीं तथा ॥ २९ ॥
पूजयेदग्रवह्नीशक्रमयोगेन पार्वति । लक्ष्मीनारायणं देवं पूजयेद् बिन्दुमण्डले ॥ ३० ॥

गन्धाक्षतप्रसूनाद्यैर्गुरुमाल्यविभूषणैः । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादिस्नानान्तं कर्म समाप्य "ॐह्रीं लक्ष्मीनारायणाय विद्महे, ह्सौः परब्रह्मणे धीमहि, ह्रींश्रीं तन्नः परमात्मा प्रचोदयात्" इति गायत्र्या संध्यावन्दनं विधाय ततो यागगृहप्रवेशादि योगपीठन्यासान्तं कृत्वा मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि सदाशिवाय ऋषये नमः । मुखे त्रिष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीलक्ष्मीनारायणाय देवतायै नमः । गुह्ये श्रींबीजाय नमः । पादयोः ह्रीं शक्तये नमः । सर्वाङ्गे ऋों कीलकाय नमः । इति ऋष्यादिकं यथास्थानं विन्यस्य मम चतुर्वर्गफलसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, श्रांह्रां हृदयाय नमः । श्रींह्रीं शिरसे स्वाहा । श्रूंह्रूं शिखायै वषट् । श्रैंह्रैं कवचाय हुं । श्रौंह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् । श्रःह्रः अस्त्राय फट् । इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं करयोर्विन्यस्य हृदयादिषडङ्गेष्वपि न्यसेत् । ततः करशुद्धिरूपषडङ्गं न्यसेत् । यथा—ॐकामरूपपीठाय नमः अङ्गुष्ठहृदययोः । ह्रीं जालन्धरपीठाय नमः तर्जनीशिरसोः । ह्सौः पूर्णगिरिपीठाय नमः मध्यमाशिखयोः । श्रींवाराणसीपीठाय नमः अनामिकाकवचयोः । ह्रीं अवन्तीपीठाय नमः करतलकरपृष्ठास्त्रयोः । इति विन्यस्य, अं ८ वामपादादि गुल्फान्तं, लृं ८ दक्षपादादि गुल्फान्तं, क ५ गुल्फादि वामपादमूलान्तं, चं ५ गुल्फादि दक्षपादमूलान्तं, टं ५ नाभ्यादि वामबाहुमूलान्तं, तं ५ नाभ्यादि दक्षबाहुमूलान्तं, पं ५ कक्ष्यादि स्कन्धान्तं, यं ५ स्कन्धादि कर्णान्तं, शं ६ शिरसः पादपर्यन्तम् । इति त्रिव्यापकम् । ततो मातृकाषडङ्गं विन्यस्य मातृकास्थानेषु बिन्दुयुक्तां मातृकां विन्यस्य, अंॐअं इत्यादि क्षान्तं न्यसेत् । ॐअंॐ इति च क्षान्तं विन्यस्य, अंह्रींअं इति क्षान्तं, ह्रींअंह्रीं इति च क्षान्तं, अंश्रींअं ५१, श्रींअंश्रीं ५१, इति मातृकास्थानेषु

पीठन्यासं विधाय, मूलेन त्रिर्व्यापकन्यासं विधाय ध्यानादिमानसपूजान्तेऽर्घ्यादिस्थापनाद्यात्मपूजां विधाय, मण्डूकादिपीठमन्वन्तं प्राग्वद्वैष्णवं पीठमभ्यर्च्य, मूलेन मूर्तिं परिकल्प्यावाहनादिपुष्पोपचारान्ते देवाज्ञामादाय परिवारदेवताः पूजयेत् । मध्ये त्रिकोणकोणेषु—मू० श्रीमहालक्ष्मीपादुकां पूजयामि नमः । एवं मू० महाराजलक्ष्मीपा० । मू० महासिद्धलक्ष्मी० । इति स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन पूजयेदिति प्रथमावरणम् । ततस्त्रिकोणाग्रेषु—ॐह्रींह्सौः गं गङ्गाश्रीपा० । ३ यं यमुनाश्री० । ३ सं सरस्वतीश्री० । इति द्वितीयावरणम् । ततोऽन्तरालचक्रे—३ शङ्खश्री० । ३ चक्रश्री० । ३ गदाश्री० । ३ पद्मश्री० । इति तृतीयावरणम् । ततोऽष्टकोणेषु—३ लक्ष्मीविष्णुश्री० । ३ लक्ष्मीवासुदेवश्री० । ३ लक्ष्मीदामोदरश्री० । ३ लक्ष्मीनरसिंहश्री० । ३ लक्ष्मीसङ्कर्षणश्री० । ३ लक्ष्मीत्रिविक्रमश्री० । ३ लक्ष्मीअनिरुद्धश्री० । ३ लक्ष्मीविश्वक्सेनश्री० । इति चतुर्थावरणम् । ततोऽष्टदलेषु—३ संहारभैरवश्री० । ३ रुरुभैरवश्री० । ३ चण्डभैरवश्री० । ३ भूतेशभैरवश्री० । ३ कालभैरवश्री० । ३ कपालभैरवश्री० । ३ भीषणभैरवश्री० । ३ श्मशानभैरवश्री० । इति पञ्चमावरणम् । ततो दलाग्रेषु—३ अमृताङ्गश्री० । ३ हंसकेतुश्री० । ३ वंशपाणिश्री० । ३ श्रीपतिश्री० । ३ श्रीगुरुश्री० । ३ परमगुरुश्री० । ३ परापरगुरुश्री० । ३ परमेष्ठिगुरुश्री० । इति षष्ठावरणम् । ततः षोडशदलेषु—३ केशवश्रीपा० । ३ माधव० । ३ कृष्ण० । ३ गोविन्द० । ३ मधुसूदन० । ३ गदाधर० । ३ शङ्खधर० । ३ चक्रपाणि० । ३ चतुर्भुज० । ३ पद्मायुध० । ३ कैटभारि० । ३ घोरदंष्ट्र० । ३ जनार्दन० । ३ वैकुण्ठ० । ३ वामन० । ३ गरुडध्वज० । इति सप्तमावरणम् । ततश्चतुरस्रे लोकपालैरष्टमम्, तद्बहिस्तदायुधैर्नवमम, इति नवावरणपूजां कृत्वा मूलेन साङ्गायेत्यादिना पुष्पाञ्जलित्रयं दत्त्वा धूपदीपादिकं सर्वं प्राग्वत् समापयेदिति । अस्य पुरश्चरणं प्रागेवोक्तम् । तथा—

....प्रयोगानथ पार्वति । वक्ष्ये येन भवेत् सिद्धिर्मन्त्रस्यास्य विशेषतः ॥ १ ॥
स्तम्भनं मोहनं चैव मारणाकर्षणे ततः । वशीकारं तथोच्चाटं शान्तिकं पौष्टिकं ततः ॥ २ ॥
एतेषां साधनं वक्ष्ये प्रयोगाणां महेश्वरि । एषां साधनमात्रेण मन्त्रसिद्धिः प्रजायते ॥ ३ ॥
रवौ स्नात्वा महादेवि गत्वाश्वत्थतरोस्तलम् । जपेदयुतमीशानि हुनेत् तत्र दशांशतः ॥ ४ ॥
घृतमत्स्यण्डगुडजैः पुष्पैरानन्दमिश्रितैः । स्तम्भनं जायते सद्यो वादिवातार्कपाथसाम् ॥ ५ ॥
चन्द्रेऽर्धरात्रवेलायां गत्वा शृङ्गाटकं सुधीः । दिशो बद्ध्वासनं शोध्य प्राणायामविधानतः ॥ ६ ॥
जपेन्मूलं हरिं ध्यात्वा हुत्वा देवि दशांशतः । घृतनागरपुन्नागकरञ्जकुसुमानि च ॥ ७ ॥
तर्पयित्वा दशांशेन मार्जयित्वा महेश्वरि । तद्भस्मना चरेद्भाले तिलकं साधकोत्तमः ॥ ८ ॥
त्रैलोक्यं सहसा दृष्ट्वा मोहमेष्यति तन्मुखम् । भौमे गत्वा श्मशानं च जपेदयुतसंख्यया ॥ ९ ॥
हुनेद् दशांशतो देवि सर्पिर्गोधूमपायसैः । दूर्वापत्रसमायुक्तैर्मृत्युश्च म्रियते क्षणात् ॥ १० ॥
बुधे गत्वाटवीं दूरं जपेज् झंझातटे शिवे । अयुतं मूलमन्त्रं च हुनेत् सर्पिर्जपाकणाः ॥ ११ ॥
दूर्वापूतासपद्माक्षपत्राणि कुसुमानि च । रम्भापि पुरतस्तस्य सद्यः प्रादुर्भविष्यति ॥ १२ ॥
गुरौ गत्वा नदीतीरं जपेत् तत्र दशांशतः । हुनेदाज्येन मधुना शटीचन्द्रकरीरकान् ॥ १३ ॥

तद्वसना साधितेन त्रैलोक्यं वशमेष्यति । शुक्रेऽशोकतरुं गत्वा जपेदयुतसंख्यया ॥ १४ ॥
हुत्वा सर्पिर्नागपुटं शालिचूर्णं तुषाकुलम् । तर्पयेदासवाज्येक्षुरसैर्भुक्त्वा दशांशतः ॥ १५ ॥
शत्रोः शंभुसमानस्य भवेदुच्चाटनं ध्रुवम् । शनौ गत्वा नदीतीरं जपेदयुतसंख्यया ॥ १६ ॥
होमो दशांशतः कार्यो घृतपायसकुङ्कुमैः । सारनालैर्जम्बुफलैः शान्तिकं जायते क्षणात् ॥ १७ ॥
शुभर्क्षे शुभवारे वा गत्वोपवनमण्डलम् । जपेदयुतमीशानि हुनेदाज्येन पङ्कजैः ॥ १८ ॥
सोत्पलं सकलं साम्लं महापुष्टिः प्रजायते । एतद्रहस्यं परमं तव भक्त्या मयोदितम् ॥ १९ ॥
लक्ष्मीनारायणस्येदं सर्वस्वं परमार्थदम् । न दातव्यमभक्तेभ्यो दुष्टेभ्यो वीरवन्दिते ॥ २० ॥
महाचीनपदस्थेभ्यो भोगदं मोक्षदं शिवे । कलौ गोप्यं गुह्यतमं गुह्याद् गुह्यतमं प्रिये ॥ २१ ॥
आनन्दकरणं गोप्यं गोपनीयं स्वयोनिवत् । .... ॥

इति । सारसंग्रहे—

अथ वक्ष्ये द्वादशार्णमन्त्रं सर्वार्थसिद्धिदम् । सर्वोपकारकं पुंसां भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ १ ॥
ध्रुवं नमःपदं ब्रूयात् ङेन्तं च भगवत्पदम् । वासुदेवपदं तद्वद् द्वादशार्णो मनुर्मतः ॥ २ ॥

ध्रुवः प्रणवः, नमः स्वरूपं, ङेन्तं भगवत्पदं भगवते, तद्वद्वासुदेवपदं वासुदेवाय । " ॐनमो भगवते वासुदेवाय " इति स्पष्टम् ॥ तथा—

मुनिः प्रजापतिः प्रोक्तो गायत्री छन्द ईरितम् । देवता स्याद्वासुदेव एकाब्धिशरार्णकैः ॥ ३ ॥

अब्धयश्चत्वारः । शराः पञ्च । तथा—

समस्तेन च पञ्चाङ्गं द्वादशाङ्गं ततो न्यसेत् । हृदादिनेत्रजठरपृष्ठबाहूरुजानुषु ॥ ४ ॥
सपादेषु मनोरर्णैर्नमोऽन्तैः साधकोत्तमः । .... ॥

अत्रास्त्रानन्तरं नेत्रन्यासः । पद्मपादाचार्यास्तु—पुरुषसत्याच्युतवासुदेवसङ्कर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धनारायणब्रह्मविष्णुनृसिंहवराहाणां द्वादशाङ्गयोगमाहुः । उक्तं च विष्णुयामले— " आदौ तु पुरुषः सत्याच्युतौ पश्चान्महेश्वरि । वासुदेवादयो नारायणो ब्रह्मा ततः परम् ॥ नृसिंहश्च वराहश्च द्वादशाङ्गेष्विमान् न्यसेत् । " इति । तथा—

मन्त्रसंपुटलिप्यर्णैर्यथास्थानं न्यसेत् ततः । त्रिशस्तारप्रपुटितमूलेन व्यापकं न्यसेत् ॥ ५ ॥
मन्त्रार्णैस्त्रिविधं न्यासं न्यसेन्मन्त्री समाहितः । कभालदृक्श्रुवक्त्रकण्ठदोर्हृज्जठरनाभिषु ॥ ६ ॥
लिङ्गजान्वङ्घ्रिषु प्रोक्तः सृष्टिन्यासश्च मन्त्रिभिः । हृदादिकान्तावधिकं स्थितिन्यासं प्रचक्षते ॥ ७ ॥
पादादारभ्य शीर्षान्तं न्यासं संहारमूचिरे । एवं क्रमो यतीनां स्याद्विलोमेनोच्यते ह्यसौ ॥ ८ ॥
पूर्वाश्रमयुतानां च स्थित्यन्तो गृहमेधिनाम् । संहाराद्यो निगदितो मन्त्रशास्त्रविशारदैः ॥ ९ ॥
संहृतेर्दोषसंहारः सृष्टेश्च शुभसृष्टयः । स्थितेश्च शान्तिर्विन्यासः तस्मात् कार्यस्त्रिधा बुधैः ॥ १० ॥
व्यापकत्वेन मन्त्रार्णान् पुनर्न्यसेत तनौ सुधीः । कभालदृक्श्रुवक्त्रकण्ठदोर्युग्महृदयेषु च ॥ ११ ॥
कुक्षौ लिङ्गे पादयुग्मे मूलेन व्यापकं न्यसेत् । तत्त्वन्यासं प्रविन्यस्य विन्यसेन्मूर्तिपञ्जरम् ॥ १२ ॥

---

१ ' एष ' ख. पाठः ।

तत्त्वानि द्वादशानि तु— "जीवप्राणाधियश्चित्तं हृत्पद्मं सूर्यमण्डलम् । चन्द्रमण्डलमन्नेश्च मण्डलं स्वकलान्वितम् ॥ वासुदेवादयश्चेति तत्त्वानि द्वादशावदत् ।" इति हयशीर्षपञ्चरात्रोक्तानि । अत्र तत्त्वानां न्यासस्थानानि प्रागुक्ततत्त्वन्यासप्रकरणे यस्य तत्त्वस्य यत्स्थानमुक्तं तत्र तत्र तत्तत्त्वं न्यसेत् । एतेषां द्वादशतत्त्वानां तदन्तर्गतत्वादेवात्र पृथक्तया न्यासस्थानानि नोक्तानीति । सारसंग्रहे—

ततः समाहितो भूत्वा वासुदेवं हृदि स्मरत् । मध्ये दुग्धाम्बुधि द्वीपे दिव्ययोषानिषेविते ॥ १ ॥
तत्र सञ्चिन्त्य विपिनमखिलर्तुनिषेवितम् । तन्मध्ये कल्पवृक्षं च दिव्यमद्भुतदर्शनम् ॥ २ ॥
तस्याधस्ताद्रत्नमञ्चे कमलं विमलप्रभम् । शरत्पूर्णेन्दुविलसत्प्रभापटलराजितम् ॥ ३ ॥
तत्र संचिन्तयेद् देवं वासुदेवं स्मिताननम् । कुन्देन्द्वाभं गदाचक्रपद्मशंखलसत्करम् ॥ ४ ॥
चन्द्रायुतलसत्कान्त्या मोहयन्तं जगत्त्रयम् । केयूराङ्गदसंराजद्दोर्दण्डं रत्नभूषणम् ॥ ५ ॥
श्रीवत्साङ्कं लसद्रत्नमुकुटं कौस्तुभान्वितम् । अरविन्ददलाताम्रसुरम्यायतलोचनम् ॥ ६ ॥
कुण्डलप्रोल्लसद्गण्डमण्डलं पीतवाससम् । ग्रैवेयहारसंशोभिकम्बुकण्ठं सुकङ्कणम् ॥ ७ ॥
विशालवक्षसं राजत्प्रफुल्लवनमालिकम् । सनकादिमुनीन्द्रैश्च तत्त्वनिर्णयकाङ्क्षया ॥ ८ ॥
निषेवितं दित्यदितिजातिगन्धर्वसञ्चयैः । सिद्धविद्याधरौघैश्च सेवितं च महोरगैः ॥ ९ ॥

इति । वामोर्ध्वादि तदधःकरान्तमायुधध्यानम् । "वासुदेवं तु कुर्वीत चतुर्बाहुं सुरेश्वरम् । दक्षिणोपरि चक्रं च पद्मं चाधः प्रकल्पयेत् ॥ वामोपरि गदा कार्या शङ्खं चाधः सुशोभनम् ।" इति हयशीर्षपञ्चरात्रवचनात् । तथा—

एवं ध्यात्वा वासुदेवं स्वाभेदेन जगत्प्रभुम् । पूर्वोदिते यजेत् पीठे देवमावाह्य मन्त्रवित् ॥ १० ॥
मूर्तिं मूलेन संकल्प्य गन्धाद्यैस्तत्र पूजयेत् । पूर्वमङ्गानि संपूज्य वासुदेवादिशक्तयः ॥ ११ ॥
दिग्विदिक्षु च संपूज्यास्ततो द्वादश मूर्तयः । केशवाद्याः समभ्यर्च्या लोकेशाः स्वायुधैः सह ॥ १२ ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि प्रजापतये ऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदये श्रीवासुदेवाय देवतायै नमः । इति विन्यस्य ममाभीष्टसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, मूलेन करयोर्व्यापकं कृत्वा, ॐ हृदयाय नमः । नमः शिरसे स्वाहा । भगवते शिखा० । वासुदेवाय कवचं० । नमो भगवते वासुदेवायास्त्रं । इति पञ्चाङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तं करयोर्विन्यस्य, नेत्रवर्ज्यं हृदाद्यस्त्रान्तं च विन्यस्य, हृदये ॐ पुरुषाय नमः । शिरसि नं सत्याय नमः । शिखायां मों अच्युताय० । कवचस्थाने भं वासुदेवाय० । अस्त्रस्थाने गं सङ्कर्षणाय० । नेत्रयोः वं प्रद्युम्नाय० । उदरे तें अनिरुद्धाय० । पृष्ठे वां नारायणाय० । बाह्वोः सुं ब्रह्मणे० । ऊर्वोः दें विष्णवे० । जानुनोः वां नृसिंहाय० । पादयोः यं वराहाय० । ततः शिरसि—ॐ नमो भगवते वासुदेवाय, अं विलोममन्त्रं नमः । एवं १२ आं १२ नमः इत्यादि मूलमन्त्रपुटितान् मातृकान्यासस्थानेषु विन्यस्य, प्रणवपुटितेन मूलमन्त्रेण स्वदेहे त्रिर्व्यापकं कृत्वा, पादयोः ॐ नमः । जानुनोः नं नमः । लिङ्गे मों नमः । नाभौ भं० । उदरे गं० । हृदये वं० । बाह्वोः तें० । कण्ठे वां० । मुखे सुं । दृशोः दें० । भाले वां० । शिरसि यं नमः । इति संहारेण विन्यस्य, शिरसि ॐ नमः । भाले नं नमः । दृशोः मों नमः । मुखे भं नमः । कण्ठे गं नमः । बाह्वोः वं नमः । हृदये तें नमः । उदरे वां नमः ।

नाभौ सुं नमः । लिङ्गे दें नमः । जानुनोः वां नमः । पादयोः यं नमः । इति सृष्टिन्यासः । सत्रे हृदि ॐ नमः । उदरे नं नमः । नाभौ मों नमः । लिङ्गे भं नमः । जानुनोः गं नमः । पादयोः वं नमः । बाह्वोः तें नमः । कण्ठे वां नमः । मुखे सुं नमः । दृशोः दें नमः । भाले वां नमः । शिरसि यं नमः । इति स्थितिन्यासः । एवं गृहस्थैः कर्तव्यं । यतिभिस्तु सृष्टिस्थितिसंहारक्रमेण कार्यः । वर्णिभिस्तु स्थितिसंहारसृष्टिक्रमेण न्यस्तव्य इति । "एते वर्णाः प्रणवपुटिता न्यस्तव्याः" इति केचित् । ततः पुनर्मन्त्रवर्णान् मूर्धभालनेत्रवक्त्रकण्ठबाहुद्वयहृदयजठरलिङ्गपादद्वयेषु द्वादशस्थानेषु प्राग्वद्विन्यस्य पुनर्मूलमन्त्रेण व्यापकं कृत्वा, सर्वाङ्गे ॐ नमः पराय जीवतत्त्वात्मने नमः । नं नमः पराय प्राणतत्त्वात्मने नमः । हृदये मों नमः पराय बुद्धितत्त्वात्मने नमः । भं नमः मनस्तत्त्वा० । गं नमः हृत्पद्मतत्त्वात्म० । वं नमो द्वादशकलाढ्यसूर्यमण्डलत० । तें नमः षोडशकलान्वितचन्द्रमण्डलत० । वां नमो दशकलान्वितवह्निमण्डलत० । शिरसि सुं नमो वासुदेवत० । मुखे दें नमः संकर्षणत० । हृदि वां नमः प्रद्युम्नत० । गुह्ये यं नमः परायानिरुद्धत० । इति द्वादशतत्त्वानि विन्यस्य, प्राग्वन्मूर्तिपञ्जरन्यासं विधाय, ध्यानादिपुष्पोपचारान्तेऽङ्गानि संपूज्याष्टदलेषु प्राग्वद्वासुदेवादिमूर्तिशक्तीः संपूज्य, तद्बहिर्द्वादशदलेषु—ॐ केशवाय नमः । नारायणाय० । माधवाय० । गोविन्दाय० । विष्णवे० । मधुसूदनाय० । त्रिविक्रमाय० । वामनाय० । श्रीधराय० । हृषीकेशाय० । पद्मनाभाय० । दामोदराय० । इति देवाग्रादिप्रादक्षिण्येन संपूज्येन्द्राद्यर्चादि प्राग्वत्सर्वं समापयेदिति तथा—

एवं संपूज्य विधिवद्वर्णलक्षं मनुं जपेत् । तत्सहस्रं च कमलैर्जुहुयान्मधुराप्लुतैः ॥ १३ ॥

वर्णलक्षं द्वादशलक्षम् ।

तिलैः शुद्धैरथेच्छन्ति केचिदाज्यपरिप्लुतैः । तर्पणादि ततः कुर्याद्यथोक्तविधिना सुधीः ॥ १४ ॥

एवं सिद्धमनुर्मन्त्री वाञ्छितार्थान् प्रसाधयेत् । स्तनजद्रुमसंभूतसमिद्भिर्पापमुक्तये ॥ १५ ॥

स्तनजद्रुमः क्षीरवृक्षः ।

पयोक्ताभिः प्रजुहुयात् साधकोऽर्कसहस्रकम् । साज्येन हविषा चैव जुहुयाच्चित्तशुद्धये ॥ १६ ॥

पायसेन तिलैः शुद्धैः समिदाज्यैर्हुनेत् तु यः । शालीभिश्चान्वहं मन्त्री सोऽभीष्टफलभाग्भवेत् ॥ १७ ॥

अपुत्रो लभते मुक्तिं नियतात्मा न संशयः । द्वादशाक्षरमन्त्रस्य विधानं परिकीर्तितम् ॥ १८ ॥

अशेषतः साधकानां भुक्तिमुक्तिप्रदायकम् । .... ॥

इति । तथा सारसंग्रहे—

मायाद्वयं रमाद्वन्द्वं लक्ष्मीपदमथोच्चरेत् । वासुदेवं चतुर्थ्यन्तं नमोन्तश्च ध्रुवादिकः ॥ १ ॥

मनुसंख्याक्षरः प्रोक्तो मनुः सर्वसमृद्धिदः । .... ॥

मायाद्वयं भुवनेशीद्वयं ह्रींह्रीं, रमाद्वयं श्रींश्रीं, लक्ष्मी स्वरूपं, वासुदेवं चतुर्थ्यन्तं वासुदेवाय, ध्रुवादिकः प्रणवाद्यः । मनुसंख्याक्षरश्चतुर्दशाक्षरः । ॐह्रींह्रींश्रींश्रींलक्ष्मीवासुदेवाय नमः । तथा—

ऋषिः प्रजापतिश्छन्दो गायत्री देवता मता । मनोर्लक्ष्मीवासुदेवो देवदानववन्दितः ॥ २ ॥

द्वाभ्यां द्वाभ्यां ततो द्वाभ्यां पञ्चभिर्द्वितयेन वा । पञ्चाङ्गानि मनोर्वर्णैः प्रणवाद्यैः प्रकल्पयेत् ॥ ३ ॥

---

१ 'विनया' ख. पाठः ।

पूर्वादिवे यजेत् पीठे द्वादशाक्षरवर्त्मना । .... ॥

उद्यत्सौदामिनीरुक् शशधररुचिरं भूषणैर्भूषिताङ्गं
एकीभूतं वपुः श्रीकमलनयनयोः सम्यगाश्लेषलोभात् ।
लक्ष्मीं दिश्यात् सदा नो लिखितसरसिजे दर्पणं रत्नकुम्भं
संबिभ्रद् हस्तपद्मैः सरसिरुहगदाशङ्खचक्राह्वयानि ॥ ४ ॥

वामभागस्थैः करैरूर्ध्वादिभिर्लिखितादीनि दक्षिणस्थैः सरसीरुहादीनि च । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि प्रजापतये ऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदि श्रीलक्ष्मीवासुदेवाय देवतायै नमः । इति विन्यस्य ममाभीष्टसिद्धये विनियोगः, इति कृताञ्जलिरुक्त्वा. ओंह्रींह्रीं हृदयाय नमः । ओंश्रींश्रीं शिरसे स्वाहा । ओंलक्ष्मि शिखायै वषट् । ओंवासुदेवाय कवचाय हुं । ओंनमः अस्त्राय फट् । इति पञ्चाङ्गमन्त्रान्मूलाभिमृष्टयोः पाण्योरङ्गुलीषु विन्यस्य, नेत्ररहितेषु हृदादिषु च विन्यस्य, यथोक्तरूपं ध्यात्वा मानसपूजादिसर्वं द्वादशाक्षरवत् कुर्यादिति ॥ तथा सारसंग्रहे—

वेदादिमायया युक्तं हौंबीजं शङ्करं वदेत् । ङेन्तं नारायणं प्रोक्त्वा हृदन्तं हौं वदेत् ततः ॥ १ ॥
हृल्लेखाप्रणवान्तश्च मन्त्रो हरिहरात्मकः । सर्वसंपत्प्रदो नित्यं षोडशाक्षर ईरितः ॥ २ ॥

वेदादिः प्रणवः । माया भुवनेश्वरीबीजं । हौं स्वरूपं । शङ्कर स्वरूपं । ङेन्तं नारायणं नारायणाय । हृत् नमः । हृल्लेखा ह्रीं । "ओंह्रींहौंशङ्करनारायणाय नमः हौंह्रींओं" । तथा—

ऋषिः नारायणः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् । देवता स्याद्धरिहरः सर्वाभीष्टप्रदायकः ॥ ३ ॥
षड्दीर्घयुग्मायया च षडङ्गानि प्रकल्पयेत् । शूलं चक्रं पाञ्चजन्यमभीतिं दधतं करैः ॥ ४ ॥
स्वस्वरूपार्धनीलार्धदेहं हरिहरं भजे । .... ॥

दक्षोर्ध्वादि तदधोन्तमायुधध्यानम् ।

देवं प्रपूजयेत् पीठे पूर्वोक्ते नवशक्तिके । पूर्वमङ्गानि संपूज्य शक्तीरेताः प्रपूजयेत् ॥ ५ ॥
लक्ष्मीर्नारायणी भूश्च धरा स्यादम्बिका तथा । त्र्यम्बका तथा गौरी गङ्गा धर्माष्टमी तथा ॥ ६ ॥
लोकेशास्तद्बहिः पूज्या वज्रादीन्यायुधान्यपि । एवं सम्यक्प्रकारेण पूजितेऽभीष्टमाप्नुयात् ॥ ७ ॥

इति । अथ प्रयोगः— तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि नारायणाय ऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीहरिहराय देवतायै नमः । इति विन्यस्य, मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः । इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ह्रां हृदयाय नमः । ह्रीं शिरसे स्वाहा । ह्रूं शिखायै वषट् । ह्रैं कवचाय हुं । ह्रौं नेत्रत्रयाय वौषट् । ह्रः अस्त्राय फट् । इति षडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं करयोर्विन्यस्य हृदयादिष्वपि विन्यस्य, ध्यानाद्यङ्गपूजान्तेऽष्टदलेषु— लक्ष्म्यै नमः । नारायण्यै० । भूम्यै० । धरायै० । अम्बिकायै० । त्र्यम्बकायै० । गौर्यै० । गङ्गायै० । धर्मायै० । इति देवाग्रादिषु प्रादक्षिण्येन संपूज्येन्द्राद्यर्चादि सर्वं प्राग्वत् समापयेदिति ॥ सारसंग्रहे—

अथोच्यते मन्त्रवरो दधित्रामनसंज्ञकः । येन प्रजप्तमात्रेण सिद्ध्यन्ते च मनोरथाः ॥ १ ॥
ओंनमो विष्णवे ब्रूयात सुरान्ते पतये महा । बलायाग्निवधूर्मन्त्रोऽष्टादशाक्षर ईरितः ॥ २ ॥

"ओंनमो विष्णवे सुरपतये महाबलाय स्वाहा" । तथा—

मुनिरिन्दुः समाख्यातो विराट् छन्द उदाहृतम् । दधिवामनसंज्ञोऽस्य विष्णुर्देवः समीरितः ॥ ३ ॥
हृदयं प्रणवेन स्यान्नमोमन्त्रेण वै शिरः । विष्णवे च शिखा वर्म सुराणां पतये स्मृतम् ॥ ४ ॥
महाबलाय नेत्रं स्यात् स्वाहास्त्रमङ्गकल्पना । भ्रूमध्यकण्ठहृदयनाभ्यन्ध्वाधारकेषु च ॥ ५ ॥
षट्पदानि मनोर्न्यस्य वर्णान् न्यसेत् ततः सुधीः । मूर्ध्नि दृक्श्रवणद्वन्द्वे नासायां मुखमध्यतः ॥ ६ ॥
कण्ठे हृद्बाहुयुग्मे च नाभौ पृष्ठे च गुह्यके । जान्वोश्च पादयोस्तद्वत् स्थानेष्वेषु यथाक्रमम् ॥ ७ ॥

इति । शारदातिलके तु—(१५ । ५८) " मूर्ध्नि भाले दृशोर्युग्मे कर्णनासोष्ठतालुषु । कण्ठबाहुद्वये पश्चाद्-हृदयोदरनाभिषु ॥ गुह्योरुजानुयुग्मेषु जङ्घयोः पादयोर्न्यसेत् । पश्चात्पृष्ठे " इत्युक्तम् । अत्र यथोपदेशं न्यासः कार्यः । ध्यानम्—

राकेन्द्वाभः सिताब्जे स्रवदमृतमणिच्छत्रतोऽधोनिविष्टः
श्रीभूम्याश्लिष्टपार्श्वः स्फटिकमणिनिभोऽशेषभूषाविशेषः ।
वामे दध्यन्नपूर्णं कनकजचषकं स्वर्णपीयूषकुम्भं
बिभ्रच्छ्रीवामनाख्यः सततमवतु वो विष्णुरिष्टार्थदायी ॥ ८ ॥

वामेऽन्नपात्रमित्युक्तेर्दक्षिणे पूर्णकुम्भं ज्ञेयम् ।

पूजा तु वैष्णवे पीठे कर्तव्या साधकोत्तमैः । आदावङ्गानि संपूज्य पश्चाच्छक्तीः प्रपूजयेत् ॥ ९ ॥
शुभ्रवर्णाः सुभूषाश्च वराभयकराः शुभाः । पूषा च सुमना[1] प्रीतिस्तुष्टिः पुष्टिस्तथैव च ॥ १० ॥
ऋद्धिर्धृतिश्च सौम्या च मरीचिर्न्यंशुमालिनी । शशिनी दुर्गमा चैव लक्ष्मीश्छाया तथैव च ॥ ११ ॥
संपूर्णमण्डला चैवममृता षोडशी कला । सशक्तीन् वासुदेवाद्यांस्तृतीयावरणेऽर्चयेत् ॥ १२ ॥
केशवाद्यैश्चतुर्थं स्यात् पञ्चमं कुमुदादिभिः । शुभ्रवर्णैः शङ्खचक्रगदापङ्कजपाणिभिः ॥ १३ ॥
कुमुदः कुमुदाक्षश्च पुण्डरीकोऽथ वामनः । शङ्कुकर्णः सर्वनेत्रः[2] सुमुखः सुप्रतिष्ठितः ॥ १४ ॥
यजेत् षष्ठे लोकपालान् सप्तमे दिग्गजानपि । .... ॥

अपिशब्देन वज्रादिपूजानन्तरं दिग्गजपूजेत्युक्तम् । " वज्रादीन् दिग्गजानष्टौ सप्तावरणमीरितम् " इति शारदातिलकवचनात् । " प्रागुक्ते वैष्णवे पीठे चन्द्रमण्डलपश्चिमे । चन्द्रान्तकल्पिते पीठे प्रागुक्ते तं समर्चयेत् (१५ । ६२) ॥ " इति शारदातिलकात् सूर्यवह्निमण्डले समभ्यर्च्य पश्चात् सोममण्डलमर्चयेदित्यर्थः । चन्द्रासनत्वविधानादेतदन्तैरेवासनार्चेति केचित् । " धर्मज्ञानमये पीठे पूजयेच्चन्द्रमण्डले । विष्णवे सहसोमाय त्रैलोक्यशाप्यायनाय च ॥ स्वाहान्ततारहृत्पूर्वमन्त्रेणैवार्चयेच्च तत् । " इति मन्त्रतन्त्रप्रकाशवचनात् तदिति चन्द्रमण्डलम् । एतेन पीठमन्त्रान्तं योगपीठं संपूज्य तदेव चन्द्रमण्डलत्वेन ध्यात्वोक्तमन्त्रेणाभ्यर्च्य तत्र देवं पूजयेदिति । पीठ इति प्रागुक्ते योगपीठे । तत्तु मण्डूकादि पीठपर्यन्तमभ्यर्च्य तस्यैव अन्यथा नवशक्त्यर्चनाभावेऽपि पीठत्वानुपपत्तेः ॥ अथ प्रयोगः तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि इन्दवे ऋषये नमः । मुखे विराजे छन्दसे नमः । हृदये श्रीदधिवामनाय देवतायै नमः । इति विन्यस्य प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा, ओंहृदयाय नमः । नमः शिरसे स्वाहा । विष्णवे शिखायै० । सुरपतये कवचा-

---

१ ' सुमनसा ' ख. पाठः । २ ' सर्वमित्रः ' ख. पाठः ।

दं० । महाबलाय नेत्रत्रयाय० । स्वाहा अस्त्राय० ॥ भ्रूमध्ये ऊँनमः । कण्ठे नमो नमः । हृदये विष्णवे नमः । नाभौ सुरपतये नमः । लिङ्गे महाबलाय नमः । मूलाधारे स्वाहा नमः ॥ मूर्ध्नि ऊँनमः । दक्षनेत्रे नं० । वामे मों० । दक्षश्रोत्रे विं० । वामे ष्णं० । नासायां वें० । मुखे सुं० । कण्ठे रं० । हृदि पं० । दक्षबाहौ तं० । वामे यें० । नाभौ मं० । पृष्ठे हां० । गुह्ये बं० । दक्षजानुनि लां० । वामे यं० । दक्षपादे स्वां० । नाभौ हां० । इति विन्यस्य, ध्यानाद्यात्मपूजान्ते योगपीठं संपूज्य “ ऊँनमो विष्णवे सहसोमाय त्रैलोक्याप्यायनाय स्वाहा चन्द्रमण्डलाय नमः ” । इति योगपीठमध्ये चन्द्रमण्डलमभ्यर्च्य । आवाहनाद्युक्तार्चान्ते षोडशदलेषु देवाग्रादिप्रादक्षिण्येन— पूषायै नमः । सुमनायै० । प्रीत्यै० । तुष्ट्यै० । पुष्ट्यै० । ऋद्ध्यै० । धृत्यै० । सौम्यायै० । मरीचिन्यै० । अंशुमालिन्यै० । शशिन्यै० । दुर्भगायै० । लक्ष्म्यै० । छायायै० । संपूर्णमण्डलायै० । अमृतायै० । इति संपूज्य, अष्टदलेषु दिग्विदिक्षु प्राग्वद्वासुदेवादिमूर्तीः शान्त्यादिशक्तीश्च संपूज्य, तद्बहिर्द्वादशदलेषु प्रागुक्तकेशवादिद्वादशमूर्तीः संपूज्य, अष्टदलेषु—कुमुदाय नमः । कुमुदाक्षाय० । पुण्डरीकाय० । वामनाय० । शंकुकर्णाय० । सर्वनेत्राय० । सुमुखाय० । सुप्रतिष्ठिताय० । इति संपूज्य प्रथमचतुरस्रे—इन्द्रादीन्, द्वितीये वज्रादीन्, तृतीये लक्ष्मीप्रकरणोक्तानष्टौ दिग्गजांश्च संपूज्य धूपदीपादि सर्वं प्राग्वत् समापयेत् ॥ तथा—

दीक्षां प्राप्य शुचिर्भूत्वा जपेद् द्वादशलक्षकम् । तदर्धं वा तदर्धं वा जपेन्मन्त्रमनन्यधीः ॥१५॥
तदन्ते जुहुयाद्विद्वान् पायसेन दशांशकम् । तर्पणादि ततः कुर्यान्मन्त्री मन्त्रस्य सिद्धये ॥१६॥
एवं सिद्धे मनौ मन्त्री वाञ्छितार्थान् प्रसाधयेत् । .... ॥

श्रीमन्दिरे मण्डलमध्यभागे मायावटुं वामनमर्चयित्वा ।
दध्योदनं निर्मलशर्कराढ्यं निवेदयेत् तस्य सदा विभूत्यै ॥ १७ ॥

अन्नकामो हुनेन्नित्यमष्टाविंशतिसंख्यया । सितान्नं घृतमिश्रं तु प्राप्नुयादन्नमक्षयम् ॥ १८ ॥
अपूपं षड्रसोपेतं हुनेदष्टसहस्रकम् । अलक्ष्मीर्नाशमायाति महतीं श्रियमाप्नुयात ॥ १९ ॥
अयुतं मन्त्रविद् हुत्वा दध्यन्नं शर्करान्वितम् । अन्नपर्वतमाप्नोति यत्र यत्र स गच्छति ॥ २० ॥
हुनेद् बिल्वसमीपस्थः पद्माद्यैरयुतं नरः । वसुधारामहालक्ष्मीर्वसु वर्षति तत्र च ॥ २१ ॥
विद्यार्थी प्रजपेल्लक्षं ध्यायेद् देवं जनार्दनम् । जुहुयात् पायसं मन्त्री साक्षाद्वागीश्वरो भवेत् ॥२२॥
पुत्रकामो जपेल्लक्षं पुत्रजीवफलैर्हुनेत् । तत्काष्ठदीपिते वह्नावुत्तमं पुत्रमाप्नुयात् ॥ २३ ॥
ध्यात्वा त्रिविक्रमं देवं रक्ताभं करवीरकैः । हुनेदयुतसंख्यैश्च सर्वत्र विजयी भवेत् ॥ २४ ॥
राज्यकामोऽपि पद्मानामयुतं जुहुयान्नरः । ध्यात्वा चन्द्रपदं राज्यं लभेताशु ह्यकण्टकम् ॥ २५ ॥
अपामार्गदलैर्हुत्वा लवङ्गैर्वा मधुप्लुतैः । अयुतं साध्यनामाढ्यं स वश्यो भवति ध्रुवम् ॥ २६ ॥
आरोग्यकामो जुहुयादपामार्गैः शतं शतम् । सप्ताहान्मुच्यते रोगी तावदेव जपेत् सुधीः ॥२७॥
आयुष्कामस्त्रिमध्वक्तैस्तिलदूर्वाङ्कुराक्षतैः । अयुतं जुहुयात् तावज्जपेदायुर्लभेच्चिरम् ॥ २८ ॥
स्मृत्वा त्रिविक्रमं रूपं जपेदष्टसहस्रकम् । मुक्तबन्धो भवेत् सद्यो नात्र कार्या विचारणा ॥२९॥

अष्टसहस्रमष्टोत्तरसहस्रमित्यर्थः । एवं सर्वत्र ज्ञेयम् ।

पद्मे सप्तदशारे तु कर्णिकायां ध्रुवं लिखेत् । स्वरैः संवेष्टितं तत्र केसरेषु च कादिकान् ॥३०
क्षान्तान् द्विशो लवर्ज्यांश्च मन्त्रवर्णान् दले लिखेत् । शिष्टान् बाह्ये च संवेष्ट्य प्रणवाभ्यां ततो बहिः३
श्रीबीजाभ्यां वेष्टयेच्च यन्त्रं श्रीपुत्रमित्रदम् । .... ॥

इति । अस्यार्थः—सप्तदशदलं पद्मं विरच्य तन्मध्ये स्वरषोडशकवेष्टितं प्रणवं ससाध्यं विलिख्य, तत्केसरे कादिक्षान्तान् द्वितीयलकारवर्जितान् वर्णान् विलिख्य, दलेषु मन्त्रवर्णानवशिष्टान् सप्तदश प्रतिदलमेकैकशो विलिख्य, संपुटाकारेण प्रणवद्वयेन मध्ये यन्त्रं यथा भवति तथा संवेष्ट्य तद्बहिरपि तथैव श्रीबीजद्वयेन वेष्टयेत्, एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

ससाध्यनामप्रणवाब्जमध्यमष्टाक्षरैरुज्ज्वलपत्रमूलम् ।
मन्त्राक्षराणि द्विश आलिखेच्च पत्रेषु शिष्टद्वयमन्त्यपत्रे ॥ १ ॥
बहिर्वृतं द्वादशवर्णकेन ततो बहिर्मातृकया च वीतम् ।
संपूजितं चन्दनपुष्पवर्यैर्यन्त्रं त्विदं श्रीकृदभीष्टदं च ॥ २ ॥

इति । अस्यार्थः—अष्टदलं पद्मं कृत्वा तन्मध्ये साध्यसहितं प्रणवं विलिख्य, तत्केसरेषु नारायणाष्टाक्षरवर्णानेकैकशः समालिख्य, तत्पत्रेषु मूलमन्त्रस्य वर्णान् द्विशो२ विलिख्यावशिष्टवर्णद्वयमन्त्यपत्रे विलिख्य, पश्चाद्बहिर्वृत्तत्रयं कृत्वाभ्यन्तरवीथ्यां वासुदेवद्वादशाक्षरमन्त्रार्णैर्निरन्तरं वेष्टयित्वा बाह्यवीथ्यां मातृकावर्णैस्तथैव वेष्टयेत्, एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति । तथा— " तारकामरमासौधैर्बीजैर्युक्तो मनुर्मतः " । पूर्वमन्त्रस्यादौ प्रणवकामबीजश्रीबीजानि योजयेदित्यर्थः । तथा—

च्यवनो मुनिराख्यातो गायत्री छन्द ईरितम्[1] । देवता चास्य संप्रोक्तः सन् यज्ञेश्वरवामनः ॥ १ ॥
षड्दीर्घकामबीजेन षडङ्गानि प्रविन्यसेत् । कर्पूरधवलं देवं निविष्टं सरसीरुहे ॥ २ ॥
सुप्रसन्नं सुनेत्रं च चारुस्मितमनोहरम् । दण्डं चामृतकुम्भं च शरच्चन्द्रसमप्रभम् ॥ ३ ॥
दधिभक्तं सोपदंशं वसुपात्रं च बिभ्रतम् । चिन्तयेज्जगतामाद्यं जगदार्तिहरं परम् ॥ ४ ॥
अस्य पूजादिकं सर्वं पूर्वोक्तेनैव वर्त्मना । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र योगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि च्यवनाय ऋषये नमः । मुखे गायत्रीछन्दसे नमः । हृदये श्रीयज्ञेश्वराय वामनाय देवतायै नमः । इति विन्यस्य, क्लांक्लीं इत्यादिना करषडङ्गन्यासं विधाय ध्यानमानसपूजादि सर्वं प्रागवत् कुर्यादिति ।

कुर्यात् ततो मन्त्रसिद्धः काम्यान् स्वाभीष्टदायकान् । सहस्रं हविषा होमाल्लक्ष्मीधान्यमवाप्नुयात् ॥ ५ ॥
धान्यहोमेन बीजैश्च शतपत्रसमुद्भवैः । सहस्रहोमाद्भीतीनां नाशो भवति निश्चितम् ॥ ६ ॥
दध्यक्तान्नेन जुहुयाद् दारिद्र्यान्मुच्यते नरः । त्रिविक्रमं वामनस्य रूपं ध्यायन् मनुं जपेत् ॥ ७ ॥
घोराद्भयान्मुच्यतेऽसौ देवेशं च पटे लिखेत् । भित्तौ वालिख्य गन्धाद्यैर्महतीं श्रियमाप्नुयात् ॥ ८ ॥
ॐनमः पदमुक्त्वा तु ततो भगवते—पदम् । विष्णवे—पदमारभ्य पूर्वमन्त्रं समुच्चरेत् ॥ ९ ॥
ऋषिः कपिल आख्यातो गायत्रं छन्द उच्यते । उदीरितः सर्ववन्द्यो देवता भोगवामनः ॥ १० ॥

---

1 ' इरिम् ' स. पाठः ।

षड्भिर्मन्त्रपदैरुक्तः षडङ्गविधिरुत्तमः । नीलवर्णश्चतुर्बाहुः शङ्खचक्रगदाब्जभृत् ॥ ११ ॥

सर्वान् भोगान् ददात्येष भक्तानां भोगवामनः । अस्य पूजादिकं सर्वं मन्त्री पूर्ववदाचरेत् ॥ १२ ॥

ॐनमो हृदयाय नमः । भगवते शिरसे० । विष्णवे शिखायै० । सुरपतये कवचाय० । महाबलाय नेत्राभ्यां० । स्वाहा अस्त्राय० । अन्यत्पूर्ववत् । तथा—

तारो हृदयमायाबालकान्ते विष्णवे-पदम् । आरभ्योक्ताणुरस्यर्षिर्ब्रह्मा गायत्रमुच्यते ॥ १ ॥

छन्दश्च देवता प्रोक्ता मायाबालकवामनः । षडङ्गानि च मन्त्रस्य पदैः षड्भिः समाचरेत् ॥ २ ॥

पीताम्बरोत्तरीयोऽसौ मौञ्जीकौपीनधृद्धरिः । कमण्डलुं च दध्यन्नं दण्डं छत्रं करैर्दधत् ॥ ३ ॥

यज्ञोपवीती नीलाभो ध्यातव्यश्छन्नवामनः । पूजादिकं पूर्ववच्च कुर्यान्मन्त्री यथाविधि ॥ ४ ॥

अन्नविद्याभूतिदोऽयं भक्तानामभयेष्टदः । .... ॥

एतन्मन्त्रोपासकानां नियममाह कपिलपञ्चरात्रे—

नाश्नीयात् कुण्डलीशाकं तथा चोदुम्बरं फलम् । करकं पद्मबीजं च भक्षयेन्न कदाचन ॥ १ ॥

करकं वर्षोपलम् ।

पद्मपत्रे न भुञ्जीत तथा वार्कदलेष्वपि । तन्तुकार्पासबीजानि न स्पृशेच्च कदाचन ॥ २ ॥

वल्मीकं गोमयं विप्रच्छायामपि न लङ्घयेत् । देवाग्निगुरुपूजां च कुर्याद्भक्तिसमन्वितः ॥ ३ ॥

इति ॥ सारसंग्रहे—

अथोच्यते हयग्रीवमन्त्रः सर्वसमृद्धिदः । चन्द्रस्थं गगनं वामकर्णबिन्दुसमन्वितम् ॥ १ ॥

एकाक्षरो मनुः प्रोक्तो हयग्रीवस्य मन्त्रिभिः । .... ॥

चन्द्रः सकारः । गगनं हकारः । वामकर्ण ऊकारः । बिन्दुरनुस्वारः । एतैः ह्सूं इति बीजमुद्धृतम् ॥

शङ्करकल्पे—

शून्यं शून्यसमायुक्तं जीवस्योपरि संस्थितम् । अनुग्रहयुतं कृत्वा वागीशं सर्वकामदम् ॥ १ ॥

इति । शून्यं हकारः । शून्यसमायुक्तं बिन्दुयुक्तं जीवस्य सकारस्योपरि स्थितम्, अनुग्रहेण चौकारेण युतं, तेन ह्सौं इति बीजमुद्धृतम् । केचिदस्मिन्नेव श्लोकेऽनुग्रहेणेत्यत्र रुद्रेणेति पठन्ति । रुद्र एकारस्तेन ह्सें इति बीजं वदन्ति । एवं त्रिविधमिदं बीजम् । सारसंग्रहे—

ऋषिर्ब्रह्मा समुद्दिष्टः त्रिष्टुप् छन्द उदाहृतम् । देवता च हयग्रीवो भुक्तिमुक्तिप्रदायकः ॥ २ ॥

षड्दीर्घयुक्तमूलेन षडङ्गविधिरीरितः । .... ॥

धवलनलिननिष्ठं क्षीरगौरं कराब्जैर्जपवलयसरोजे पुस्तकाभीतिदाने ।

दधतममलवस्त्राकल्पजालाभिरामं तुरगवदनविष्णुं नौमि देवारिजिष्णुम् ॥ ३ ॥

दक्षोर्ध्वादितदधोन्तमायुधध्यानम् ।

पुरोक्ते प्रयजेत् पीठे गायत्र्यावाह्य मन्त्रवित् । ङेन्तं वागीश्वरपदं विद्महे पदमुच्चरेत् ॥ ४ ॥

हयग्रीवश्च ङेन्तः स्यात् धीमहीति ततो वदेत् । ततो वदेच्च मन्त्रज्ञस्तन्नो हंसः प्रचोदयात् ॥ ५ ॥

प्रथमावृतिरङ्गैः स्याद् द्वितीया चाष्टभिर्हयैः । प्रज्ञाहयस्तथा मेधाहयः स्मृतिहयस्तथा ॥ ६ ॥

विद्याहयः श्रीहयश्च वागीशीहय एव च । विद्याविलासहयतो हयान्तो नादमर्दनः ॥ ७ ॥

लक्ष्म्यादिभिस्तृतीया स्यात् ताश्च लक्ष्मीः सरस्वती । रतिः प्रीतिः कीर्तिकान्ती तुष्टिः पुष्टिस्तथाष्टमी ॥ ८॥

चतुर्थी कुमुदाद्यैः स्याल्लोकपालैस्तु पञ्चमी । तदायुधैस्तु षष्ठी स्यादेवं पूजा समीरिता ॥ ९ ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे त्रिष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीहयग्रीवाय देवतायै नमः । इति विन्यस्य प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा, ह्सांह्सीं इत्यादि करषडङ्गन्यासं कृत्वा, ध्यानादिपीठपूजान्ते 'ओंवागीश्वराय विद्महे हयग्रीवाय धीमहि तन्नो हंसः प्रचोदयात'। इत्यनया गायत्र्यावाह्य, मूलेन स्थापनाद्यङ्गपूजान्ते तदष्टदलेषु—देवाग्रमारभ्य, ओंप्रज्ञाहयाय नमः । मेधाहयाय० । स्मृतिहयाय० । विद्याहयाय० । श्रीहयाय० । वागीशीहयाय० । विद्याविलासहयाय० । नादमर्दनहयाय० । इति संपूज्य, दलाग्रेषु—लक्ष्म्यै नमः । सरस्वत्यै० । रत्यै० । प्रीत्यै० । कीर्त्यै० । कान्त्यै० । तुष्ट्यै० । पुष्ट्यै० । इति संपूज्य, द्वितीयाष्टदलेषु दधिवामनपूजोक्तकुमुदाद्यष्टमूर्तीः संपूज्येन्द्रादिपूजादिकं प्राग्वत् कुर्यादिति । तथा—

वेदलक्षं जपित्वान्ते तद्दशांशं हुनेद् घृतैः । तर्पयित्वाथ सलिलैः सुशुद्धैश्च सुगन्धिभिः ॥ १० ॥

आत्माभिषेकं कृत्वा च तर्पयेद् भूसुरानपि । ततः सिद्धमनुर्मन्त्री प्रयोगान् विदधीत वै ॥ ११ ॥

शशिमण्डलमध्यस्थं हिमकुन्दनिभं मनुम् । करे ध्यात्वा न्यसेद्वक्त्रे सभापूज्यः स जायते ॥ १२ ॥

अथवा तं करे कुम्भे न्यस्य तज्जलसेचनात् । प्रातराहन्ति लूतादिदौर्भाग्यं पञ्चधा विषम् ॥ १३ ॥

योऽम्भस्त्रिः सप्तजप्तं तु प्रभाते प्रत्यहं पिबेत् । संपूज्य जायते तस्य दिव्या वाणी मनोरमा ॥ १४ ॥

इन्दुमण्डलमध्यस्थं लकारे न्यस्य मन्त्रकम् । पीतं वादिमुखे भूत्वा स्तम्भयेत् तस्य भारतीम् ॥ १५ ॥

प्रणवद्वयमध्यस्थहकारद्वयमध्यगम् । वादिनाम लिखेद्गर्भे भूर्जपत्रे हरिद्रया ॥ १६ ॥

(पत्राष्टके हयग्रीवाष्टाक्षरं स्वरकेसरे । कादिक्षान्तावृतं बाह्ये तद्बहिर्भूपुरं लिखेत्) ॥ १७ ॥

यन्त्रं प्रतिष्ठितप्राणं शरावद्वयसंपुटे । वेष्टितं पीतसूत्रेण मूकत्वं कुरुतेऽचिरात् ॥ १८ ॥

शृङ्गाटपुटमध्यस्थं रेफाक्रान्तं तु बीजकम् । ज्वालामालाकुलं ध्यायेत् स्तम्भनं परमं मतम् ॥ १९ ॥

शृङ्गाटं त्रिकोणम् ।

वायुमण्डलमध्यस्थं वायुबीजसमन्वितम् । संहारकमिदं ध्यानं विषादीनां न संशयः ॥ २० ॥

जलमण्डलमध्यस्थं ध्यात्वा चन्द्रांशुनिर्मलम् । आप्यायनकरं ह्येतत् सर्वरोगविनाशनम् ॥ २१ ॥

शून्यगर्भगतं यन्त्रं हिमगोक्षीरसंनिभम् । ध्यायेद् हृत्पद्ममध्यस्थं निर्विषीकरणं परम् ॥ २२ ॥

लिखेद्रोचनया भूर्जे मन्त्रं बाहौ विधारयेत् । महारक्षा भवेदेषा सर्वदोषविनाशिनी ॥ २३ ॥

बीजं रेफसमायुक्तं हूंकारद्वयमध्यगम् । यस्य नाम्ना जपेन्मन्त्रं मारयेत् तं न संशयः ॥ २४ ॥

बीजं रेफसमायुक्तं सकारहकारयोरधः । हूँकारद्वयमध्यस्थं मन्त्रबीजमनुत्तमम् ॥ २५ ॥

विद्वेषयेज्जगत् सर्वं मासं जप्तं न संशयः ।..॥

---

१ 'अकार' ख. पाठः ।

इ[illegible] ॥ तथा—

पूर्वं वदेदुद्गिरत्प्रणवोद्गीथपदं वदेत् । सर्ववागीश्वशब्दान्ते ततो रेश्वरशब्दतः ॥ २६ ॥

सर्ववेदपदं प्रोक्त्वा मयाचिन्त्य–पदं वदेत् । सर्वं स्याद्बोधयद्वन्द्वं स्वाहान्तं केचनोचिरे ॥ २७ ॥

स्वबीजप्रणवाभ्यां च संपुटः परिकीर्तितः । षट्त्रिंशदक्षरो मन्त्रो हयग्रीवहरेः शुभः ॥ २८ ॥

स्वबीजं हयग्रीवबीजं पूर्वोद्धृतम् । अन्यत्सर्वं सुगमम् । षट्त्रिंशदक्षरः स्वाहारहितपक्षे । तद्योगे त्वष्टात्रिंशदक्षरः । तथा—

ऋषिर्ब्रह्मानुष्टुबुक्तं छन्दो देवोऽस्य कीर्तितः । वागैश्वर्यप्रदो नित्यं हयग्रीवहरिः स्वयम् ॥ २९ ॥

पञ्चाङ्गानि मनोस्तारमन्त्रपादैर्भवन्ति हि । हयग्रीवं चतुर्बाहुं शरदम्भोरुहप्रभम् ॥ ३० ॥

शङ्खारिपाणिमश्वास्यं जानुन्यस्तकरं भजे । पूर्वोदिते यजेत् पीठे देवमावाह्य मन्त्रवित् ॥ ३१ ॥

वामदक्षोर्ध्वयोः शङ्खचक्रे ।

एकाक्षरेण मूर्तिं तु कल्पयित्वा विधानतः । दिग्गजांश्चतुरो वेदान् यजेत् केसरगांस्ततः ॥ ३२ ॥

ऋग्वेदः श्वेतवर्णस्तु द्विभुजो रासभाननः । अक्षमालाभयः सौम्यः पीतश्चाध्यापनोद्यतः ॥ ३३ ॥

अजास्यः पीतवर्णस्तु यजुर्वेदोऽक्षसूत्रकः । वामः कुलिशपाणिः स्याद्भूतिदो मङ्गलप्रदः ॥ ३४ ॥

नीलोत्पलदलाभासः सामवेदो हयाननः । अक्षमालान्वितो दक्षे वामे कुम्भधरः स्मृतः ॥३५॥

अथर्वणाभिधो देवो धवलो मर्कटाननः । अक्षमालान्वितो दक्षे वामे कुम्भधरः स्मृतः ॥३६॥

कोणकेसरगानङ्गस्मृतिन्यायांस्तथार्चयेत् । सर्वशास्त्रं च पत्रेषु षडङ्गानि समर्चयेत् ॥ ३७ ॥

लोकपालान् न्यसेद्बाह्ये तेषामस्त्राणि तद्बहिः । विधानेनामुना देवं भजन् वाचस्पतिर्भवेत् ॥३८॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीहयग्रीवाय देवतायै नमः । इति विन्यस्य प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा, ओंहृदयाय नमः । उद्गिरत्प्रणवोद्गीथ शिरसे० । सर्ववागीश्वरेश्वर शिखा० । सर्ववेदमयाचिन्त्य कवच० । सर्वं बोधय२ अस्त्रं० । इति पञ्चाङ्गमन्त्रान् मूलमन्त्राभिमृष्टकराङ्गुलीषु न्यस्य, नेत्रवर्जं हृदयादिषु च विन्यस्य, ध्यानादियोगपीठपूजान्ते एकाक्षरेण मूर्तिं परिकल्प्यावाहनादिपुष्पोपचारान्तेऽष्टदलकेसरेषु देवाग्रादि चतुर्दिक्षु— ओंऋग्वेदाय नमः । यजुर्वेदाय नमः । सामवेदाय नमः । अथर्ववेदाय नमः । इति संपूज्य, अग्न्यादिकोणकेसरेषु-षडङ्गेभ्यो नमः । स्मृतिभ्यो नमः । न्यायशास्त्रेभ्यो नमः । सर्वशास्त्रेभ्यो नमः । इति संपूज्याष्टदलेषु प्राग्वदङ्गानि संपूज्य लोकेशार्चादि सर्वं कुर्यादिति । तथा—

षट्त्रिंशल्लक्षकं जप्त्वा तदन्ते जुहुयात् सुधीः । कुन्दैस्त्रिस्वादुसंयुक्तैस्तर्पणादि ततश्चरेत् ॥ ३८ ॥

लक्ष्मीकामः प्रजुहुयाद्बिल्वपत्रैः सुशोभनैः । वाक्कामो जुहुयान्नित्यं कुन्दैस्त्रिमधुराप्लुतैः ॥३९॥

आज्यं ब्राह्मीरसे पक्वं मन्त्रेणानेन साधितम् । सेवितं विधिना प्रातरनर्गलकवित्वदम् ॥ ४० ॥

साधितां मन्त्रवर्येण वचामनुदिनं सुधीः । भक्षयेत् सर्वशास्त्राणां व्याख्याता भवति ध्रुवम् ॥४१॥

ऋग्यजुःसामरूपं च वेदाभरणकर्म च । प्रणवोद्गीथवपुषे महाश्वशिरसे पदम् ॥ [1]४२ ॥

---

१ 'उद्गिरप्र' ख. पाठः ।

ङेन्तं पादद्वयं पूर्वं नमोन्ते सोहंपूर्वकम् । हंसादिरश्ववक्त्रस्य प्रोक्तः षट्त्रिंशदक्षरः ॥ ४३ ॥

ङेन्त पूर्वपादद्वयं ऋग्यजुःसामरूपाय वेदाभरणकर्मणे इति । अन्यत्सुगमम् ।

विश्वोत्तीर्णपदं प्रोक्त्वा स्यात् स्वरूपाय चिन्मयः । नादान्ते रूपिणे तुभ्यं पदं प्रोक्त्वा नमो वदेत् ॥४४॥

हयग्रीवपदं पश्चाद्विद्याराजाय विष्णवे । स्वाहा सोहं च हंसादिरष्टत्रिंशाक्षरो मनुः ॥ ४५ ॥

ऋष्याद्यङ्गविधिध्यानपूजाकाम्यानि मन्त्रवित् । कुर्यादानुष्टुभोक्तेन विधानेन विधानवित् ॥ ४६ ॥

पञ्चाङ्गानि प्रणवमन्त्रपादैः । पुरश्चरणं च षट्त्रिंशल्लक्षम् । तथा—

स्वबीजं पूर्वमुद्धृत्य ङेन्तं हयशिरो वदेत् । हृदन्तोऽष्टाक्षरो मन्त्रो हयग्रीवस्य चेरितः ॥ ४७ ॥

ङेन्तं हयशिरः हयशिरसे । हृन्नमः ।

ऋष्याद्यङ्गविधिन्यासजपपूजा यथाविधि । एकाक्षरोक्तमार्गेण छन्दोऽनुष्टुबुदाहृतम् ॥ ४८ ॥

कविताश्रीप्रदो नित्यमस्मादन्यो न कुत्रचित् । .... ॥

पद्माक्षमालालिखितष्टदानि दधानमम्भोरुहसंनिविष्टम् ।

कर्पूरभङ्गाधिकशुभ्रकान्तिं हयाननं सौम्यमहं स्मरामि ।। ४९ ॥

दक्षिणाधःकरमारभ्य वामाधःकरपर्यन्तमायुधध्यानम् इति ॥ सारसंग्रहे—

अथोच्यतेऽर्चाविधानं वाराहस्य मनोः क्रमात् । साङ्गहोमाभिषेकं च सप्रयोगसजापकम् ॥ १ ॥

भगवत्पदमाभाष्य ङेन्तं स्याच्च वरापदम् । ङेन्तं हरूपमाभाष्य व्याहृतीश्च ततो वदेत् ॥ २ ॥

ङेन्तं पतिं भूपतित्वं मे देहि दपदं वदेत् । दापय स्वापदं प्रोक्त्वा ह्यन्तस्तारहृदादिकः ॥ ३ ॥

त्रयस्त्रिंशद्वर्णसंख्यो वराहमनुरीरितः । .... ॥

भगवत्पदं ङेन्तं भगवते । वरा स्वरूपं । हरूपपदं ङेन्तं हरूपाय । व्याहृतीः भूर्भुवःस्वः । ङेन्तं पतिं पतये । भूपतित्वं मे देहि । द स्वरूपं । दापय स्वाहा स्वरूपं । तारहृदादिकः तारः प्रणवः, हृन्नमः । अत्र सन्धिः ओंनमो इत्यादि । तथा—

ऋष्यादयो भार्गवानुष्टुब्वराहाः समीरिताः । ङेन्तो हृदेकशृङ्गः स्याद् व्योमोल्कस्तादृशः शिरः ॥४॥

शिखा तेजोधिपतये विश्वरूपाय वर्म च । महादंष्ट्राय चास्त्रं स्यात् पञ्चाङ्गविधिरीरितः ॥ ५ ॥

इति । प्रपञ्चसारे—“ सप्तभिश्च पुनः षड्भिः सप्तभिश्चाथ पञ्चभिः । अष्टभिर्मूलमन्त्रार्णैर्विदध्यादङ्गकल्पनाम् ॥ ” (२३ । १७) इत्युक्तम् । सारसंग्रहे—

अथवा मन्त्रवर्णैस्तु सप्तषण्मुनिसायकैः । वसुभिश्चापि पञ्चाङ्गं विदध्यान्मनुवित्तमः ॥ ६ ॥

मुनयः सप्त । सायकाः पञ्च । वसवोऽष्टौ ।

जान्वोः पदावधि सुवर्णनिभं च नाभेराजानु चन्द्रधवलं च गलाद् हृदन्तम् ।

वह्निप्रभं शशिनिभं शिरसो गलान्तं मौलिस्थलाद्वियत एन्दुनिभं च कान्तम् ॥७॥

संबिभ्रतं करतलैररिशङ्खखड्गान् खेटं गदां तदनु शक्तिवराभयानि ।

---

१ ‘ मस्तकम् ’ ख. पाठः । २ ‘ संपुटस्थम् ’ ख. पाठः । ३ ‘ एकदंष्ट्रः ’ इति केषांचिन्मतम् ।

सर्वंसहाधरणशोभिसदेकदंष्ट्रमाद्यं वराहमनिशं प्रभजस्व चित्ते ॥ ८ ॥

दत्तादूर्ध्वयोराद्ये, तदधःस्थयोरन्ये, तदधःस्थयोरपरे, तदधःस्थयोरितरे, इत्यायुधध्यानम्। तथा—

धराधरशरीरं वा नीलजीमूतसंनिभम् । उदध्युपरिगं ध्यायेत् सितदंष्ट्राधृताचलम् ॥ ९ ॥

हेमाभं पार्थिवे ध्यायेन्मण्डले हिमसंनिभम् । वारुणे मण्डले वह्नेः कृशानुभमथानिले ॥ १० ॥

कृष्णं वियत्युग्रभं स्यादेवं ध्यायेच्च सूकरम् । दंष्ट्रायां वसुधां ध्यायेत् सशैलवनकाननाम् ॥ ११ ॥

वागीशीं हुंकृतौ ध्यायेत् पवनं श्वसिते तथा । बाह्वोर्वामान्ययोश्चन्द्रसूर्यावुदरगान् वसून् ॥ १२ ॥

ब्रह्माणं पादयोर्ध्यायेद् हृदये च हरिं तथा । शङ्करं च मुखे ध्यायेत्.................. ॥ १३ ॥

इति । तथा—

पद्ममष्टदलोपेतमुल्लसत्कर्णिकं शुभम् । मण्डलं विरचय्यैवं कोटिसूर्यसमप्रभम् ॥ १४ ॥

तत्र संपूजयेत् कोलं वक्ष्यमाणविधानतः । मूलेन मूर्तिं संकल्प्य कोलमावाहयेत् ततः ॥ १५ ॥

तत्र गन्धादिभिः सम्यग् देवं संपूज्य सूकरम् । कोलदंष्ट्राग्र्यङ्गगतान् वसुधादीन् प्रपूजयेत् ॥१६॥

विदिक्षूर्ध्वमधश्चापि पूजयेदस्त्रमुत्तमम् । चक्रादीनि च तद्बाह्ये चक्रशङ्खासिखेटकान् ॥ १७ ॥

गदाशक्ती वराभीती लोकपालानथो यजेत् । तदस्त्राणि च तद्बाह्ये कोलपूजा समीरिता ॥१८॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि भार्गवाय ऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीवराहदेवतायै नमः । इति विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः । इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, एकशृङ्गाय हृदयाय नमः । व्योमोल्काय शिरसे स्वाहा । तेजोधिपतये शिखा० । विश्वरूपाय कवचं० । महादंष्ट्राय अस्त्रं० । इति पञ्चाङ्गमन्त्रान् मूलमन्त्राभिमृष्टयोः पाण्योरङ्गुष्ठादिकनिष्ठान्तास्वङ्गुलीषु विन्यस्य, नेत्ररहितं पञ्चाङ्गेषु च विन्यस्य, ध्यानादिपुष्पोपचारान्ते देवस्य दंष्ट्रायां वसुधायै नमः । अष्टदलकेसरेषु देवाग्रादिचतुर्दिक्षु हृदयादिकवचान्तं संपूज्याग्रादिकोणेषु इन्द्रेशानयोर्मध्ये निर्ऋतिवरुणयोर्मध्ये चास्त्रं संपूज्य, अष्टदलेषु देवाग्रदलमारभ्य प्रादक्षिण्येन—चक्राय नमः । शङ्खाय० । खड्गाय० । खेटाय० । गदायै० । शक्त्यै० । वराय० । अभयाय० । इति संपूज्य लोकपालार्चादि प्राग्वत् कुर्यादिति । तथा—

एकलक्षं जपेन्मन्त्रं नियमस्थो जितेन्द्रियः । तद्दशांशं प्रजुहुयात् (पद्मैः स्वादुपरिप्लुतैः ॥ १९॥

तर्पणादि ततः कुर्याद् ब्राह्मणाराधनावधि । बिल्ववृक्षं स्पृशन्नित्यं जपेन्मासं सहस्रकम् ॥ २० ॥

दशांशं जुहुयादग्नौ) पुरश्चरणवान् भवेत् । अर्थो ध्यानाज्जपाद् भूमिर्जपपूजाहुतैः क्रमात् ॥ २१ ॥

धनधान्यधरालक्ष्म्यो भवन्त्येव न संशयः । भूमण्डले सदा ध्यातः प्रयच्छति भुवं शुभाम् ॥२२॥

वारुणे तूच्चकैः शान्तिमाग्नेये च प्रयच्छति । वश्यं ज्वरादिकं सम्यगुच्चाटो वायुमण्डले ॥२३॥

द्युमण्डले शत्रुभूतग्रहक्ष्वेडादिरक्षणम् । सिंहस्थे शुक्लपक्षे हि रवौ श्वेतशिलां शुभाम् ॥ २४ ॥

पञ्चगव्यविनिक्षिप्तां संजप्तामयुतेन च । उदङ्मुखो जपेन्मन्त्रं क्षेत्रे तां निखनेत् ततः ॥ २५ ॥

शत्रूणां संनिरोधो हि क्षेत्रस्यास्य विनश्यति । अर्कोदयेऽङ्गारवारे जपेन्मन्त्रं समाहितः ॥२६॥

---

१ 'दण्डगतां वसुधां च' ख. पाठः ।

वैरिरुद्धादपि क्षेत्रान्मृदमानीय यत्नतः । तां च त्रिधा विभज्यांशं चुल्यामेकं विलिप्य च ॥२७॥
पाकपात्रे परांशं च प्रगस्त्वन्यं तृतीयकम् । संस्कृते हव्यवाहे च तण्डुलैश्च पचेच्चरुम् ॥ २८ ॥
तत्र देवं यथावच्च धूपदीपादिभिर्यजेत् । साज्येन तेन हविषा हुनेदष्टाधिकं शतम् ॥ २९ ॥
एवं भौमाष्टवारेषु कुर्यान्नियतधीः क्रमात् । ततः शत्रुगृहीतं च क्षेत्रं संप्राप्यतेऽचिरात् ॥३०॥
अह्नो मुखे भौमवारे मृदं संगृह्य पूर्ववत् । पूर्ववच्च चरुं कृत्वा जुहुयात् प्रोक्तवर्त्मना ॥ ३१ ॥
बलिं च दद्यात् क्षेत्रस्य विरोधो नश्यति ध्रुवम् । .... ॥

बलिं च देवस्य । हुतशेषेण देवस्य नैवेद्यं दद्यादित्यर्थः ।

सप्तभिर्दिवसैश्चाथ डाकिनीविकृतीर्हरेत् । तामेव मृत्तिकां दुग्धे विलोड्याज्येन संहुनेत् ॥ ३२ ॥
अष्टाधिकं सहस्रं च मण्डलद्वितयं ततः । निःसपत्ना समृद्धास्य महार्घा[1] च मही भवेत् ॥ ३३ ॥
आरग्वधसमिद्भिश्च जुहुयादयुतं सुधीः । तस्य सर्वसमृद्धिः स्याल्लभेत् क्षेत्रादिकं बहु ॥ ३४ ॥
अष्टाधिकं शतं मन्त्री शालीभिर्दिनशो हुनेत् । स तु संवत्सरात् सम्यग् व्रीहिपूर्णगृहो भवेत् ॥३५॥
अनेन जुहुयादाज्यं सहस्रं प्रत्यहं बुधः । तेन स्वर्णसमृद्धिः स्यादञ्जलिन्याः प्रसूनकैः ॥ ३६ ॥
सहस्रं स्वादुसंपृक्तैर्वाससां वृद्धिरिष्यते । लाजाहोमाच्च कन्याप्तिरुत्पलैः श्रीर्भवत्यलम् ॥ ३७ ॥
विवादक्षेत्रमासाद्य तस्य जन्मदिने शुभे । तत्रासीनो जपेन्मन्त्रमष्टोत्तरसहस्रकम् ॥ ३८ ॥
एवं कृतवतस्तस्य भूमिवादो विनश्यति । .... ॥

तस्य वादिनः । जन्मदिने जन्मनक्षत्रदिने ।

आत्मानं मेरुसदृशं वराहं चिन्तयेद् बुधः । अङ्गारवारे यत्क्षेत्रं जपन् सप्तप्रदक्षिणम् ॥ ३९ ॥
कृत्वा मृदं तु गृह्णीयात्तस्य क्षेत्रं भविष्यति । नित्यं भूमिं स्पृशन् मन्त्री जपेदष्टसहस्रकम् ॥४०॥
विन्दते महतीं भूतिं शमयेत् सर्वकण्टकम् । भृगुवारे तथा प्रोक्ते भौमवारे विशेषतः ॥ ४१ ॥
जपेत् प्रतिष्ठाकामस्तु महतीं भूमिमाप्नुयात् । नित्यमष्टसहस्रं तु यो जपेद्धरिमर्चयेत् ॥ ४२ ॥
महतीं श्रियमाप्नोति महाराजो भवत्यलम् । लक्षहोमजपान्ते स्याद् गव्यैश्चैव सपायसैः ॥४३॥
सप्तद्वीपानवाप्नोति नात्र कार्या विचारणा । दधिमध्वाज्यसिक्ताश्च चतुरङ्गुलसंमिताः ॥ ४४ ॥
गुडूचीरष्टसाहस्रं हुनेद् व्याधिर्विनश्यति । आम्रपर्णैर्हुतैर्नित्यं ज्वरशान्तिर्भविष्यति ॥ ४५ ॥
गृहीत्वा हस्तयोर्नीरं जपेदक्षरसंख्यया । मुखे सुप्तः क्षिपेन्नित्यं मुखश्रीस्तस्य वर्धते ॥ ४६ ॥

अक्षरसंख्यया मूलमन्त्राक्षरसंख्यया ।

ससाध्यं षट्कोणे प्रणवगतबीजं त्वरिमनुं
षडस्रिष्वङ्गानि प्रविलिखतु संधिष्वथ सुधीः ।
द्विशो ह्यष्टार्णाणुं निगमदलमूले दलगतान्
मनोरर्णानष्टौ समधिकमथान्त्ये बहिरथो ॥ ४७ ॥

---

1 'महार्घ्या' ख. पाठः ।

वसुमितदले किञ्जल्केषु स्वरान् द्विश आलिखेद्
दलमनु मनोर्वर्णान् वेदैर्मितानधिकोऽन्तिमे ।
विकृतिविवरे किञ्जल्केऽथो लिपिं द्विश आलिखेद्
दलमनु मनोर्वर्णानन्तेऽन्तिमं बहिरावृतम् ॥ ४८ ॥
वेदादिच्चितिकोलबीजमनुभिः साध्याख्यया संपुटै-
स्तद्बाह्ये मनुवर्णदर्भितलसत्साध्याख्यया चावृतम् ।
भूबिम्बावृतमश्रिगर्भविलसत्साध्याख्यभूबीजकं
शूलेषु च्चितिकोलबीजलसितं यन्त्रं वराहस्य तत् ॥ ४९ ॥
लाक्षाकर्पूरकृष्णागुरुमलयजसद्रोचनाकुङ्कुमैस्त-
त्संपिष्टैर्गोमयाद्भिः शुभतरदिवसे संलिखेच्चारुहैम्या ।
लेखन्या स्वर्णपट्टे रजतजफलके राज्यमाग्राममलाभ-
स्ताम्रे स्वर्णं निजेष्टं पिचुतरुजदले भूफलं क्षौमपट्टे ॥ ५० ॥
भूर्जे संसारयात्रा भवति च नितरां साधु जप्तं च यन्त्रं
संपाताज्याभिषिक्तं निजहितफलदं राशिवर्षे धृतं तत् ।
स्वं ध्यात्वा कोलरूपं तदपि च निखनेत् साध्यदेशे वराहं
लाक्षाद्याङ्गानि दिक्षु प्रयजतु स भवेत् क्षुद्ररोगैर्विमुक्तः ॥ ५१ ॥

इति । अस्यार्थः—आदौ षट्कोणं कृत्वा तन्मध्ये प्रणवं विलिख्य, तस्योदरे हुमिति वराहबीजं तत्र साध्यनाम चालिख्य, तस्य षट्सु कोणेषु स्वाग्रादिप्रादक्षिण्येन वक्ष्यमाणसुदर्शनषडक्षरमन्त्रस्यैकैकमक्षरमालिख्य, षट्कोणसन्धिषु सुदर्शनषड्वर्णस्य षडङ्गमन्त्रानालिख्य, तद्बहिश्चतुर्दलकमलं कृत्वा तत्केसरेषु द्विर्द्विर्नारायणाष्टाक्षरमन्त्रार्णानालिख्य, वराहानुष्टुभमन्त्रस्य वर्णांश्चतुष्पत्रेषु प्रतिपत्रमष्टावष्टावालिख्य, अन्तिमदलेऽन्त्यवर्णमालिख्य, तद्बहिरष्टदलकमलं कृत्वा तत्केसरस्थाने स्वरान् द्वन्द्वशो विलिख्य, अष्टदलेषु वराहमन्त्रवर्णांश्चतुरो२ विलिख्यान्त्यवर्णमन्त्यदले विलिख्य, (तद्बहिः षोडशदलं पद्मं विलिख्य, तत्केसरेषु द्विशः कादिसान्तान् वर्णानालिख्य, दलमध्येषु मूलमन्त्रार्णान् द्वन्द्वशः संलिख्य अन्तिमार्णमन्तिमदले विलिख्य,) तद्बहिर्वृत्तचतुष्टयं कृत्वा वीथीत्रयं विरच्य, सर्वाभ्यन्तरवीथ्यां साध्याक्षरेण संपुटितप्रणवेन संवेष्ट्य, द्वितीयवीथ्यां ग्लौं इति धराबीजेन तथैव संवेष्ट्य, तृतीयवीथ्यां हूँ इति वराहबीजेन साध्यसंपुटितेन संवेष्ट्य, तद्बहिश्च पुनर्वृत्तं कृत्वा तद्वीथ्यां मूलमन्त्रार्णविदर्भितसाध्याख्ययावेष्ट्य, तद्बहिश्चतुरस्रं कृत्वा, तत्कोणेषु ग्लौं इति भूबीजं साध्याख्यागर्भितं विलिख्य, चतुरस्रस्थरेखाचतुष्काग्राष्टकेषु त्रिशूलाष्टकं कृत्वा, तेषु शूलेषु वराहबीजं वसुधाबीजं च लिखेत्, एतदुक्तमुक्तफलदं भवति ॥ श्रीकेरलीये यन्त्रसारे—

कार्णिकायां कोलगर्भं तारं साध्यसमन्वितम् । चक्रमन्त्रं कोणषट्के षडङ्गानि च सन्धिषु ॥ १ ॥
अष्टपत्रे केसरोद्यदष्टार्णद्वयवर्णके । चतुरश्चतुरो वर्णान् कोलमन्त्रस्य चाष्टमे ॥ २ ॥
पद्मं चालिख्य बाह्ये च पत्रे षोडशसंज्ञके । चेत्रस्येत्यादिसूक्तस्याप्यर्धमर्धमृचां लिखेत् ॥ ३ ॥

धरामन्त्रेण संवेष्ट्य बाह्ये मातृकयापि च । भूपुराश्रिषु भूबीजं दिक्षु हूँबीजमालिखेत् ॥ ४ ॥
क्षेत्रस्येत्यादिसूक्तस्य यन्त्रमेतच्छुभे दिने । ताम्रपट्टे समालिख्य स्वर्णसूच्या यथाविधि ॥ ५ ॥
स्थापितं भवने यद्वा क्षेत्रे वा नगरेऽपि वा । देशे वा तत्र वर्धन्ते दिनशः सर्वसंपदः ॥६॥
गजाश्वधेनुमहिषीवृषमेषखरादिभिः । धनधान्यधराध्यच्चवासोरत्नविभूषणैः ॥ ७ ॥
आह्लादयन्ती विभवैरन्यैश्च स्यात् सदा रमा । .... ॥

इति । अस्यार्थः—अष्टदलकमलं कृत्वा तत्कर्णिकायां षट्कोणमध्ये प्रणवोदरे ससाध्यं वाराहबीजं विलिख्य, षट्कोणेषु सुदर्शनषडर्णं, तत्सन्धिषु सुदर्शनमन्त्रस्य षडङ्गमन्त्रान्, अष्टदलकेसरेषु नारायणाष्टाक्षरस्य वक्ष्यमाणवाराहाष्टाक्षरस्य चैकैकमक्षरं, दलेषु वराहमन्त्रस्य चत्वारि चत्वार्यक्षराणि, सर्वान्त्यदले पञ्चाक्षराणि, तद्बहिःस्थषोडशदलेषु "क्षेत्रस्य पतिना" इत्यादिसूक्तस्य ऋचामर्धमर्धं, बहिर्वृत्तत्रयान्तरालयोरभ्यन्तरान्तराले वेष्टनत्वेन च धरामन्त्रं, बाह्यान्तराले मातृकां, चतुरस्रकोणेषु भूबीजं, दिक्षु वराहबीजं च लिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥

क्षेत्रस्य पतिना वयं हितेनेव जयामसि । गामश्वं पोषयित्वा स नो मृळातीदृशे ॥ १ ॥ क्षेत्रस्य पते मधुमन्तमूर्मिं धेनुरिव पयो अस्मासु धुक्ष्व । मधुश्चुतं घृतमिव सुपूतमृतस्य नः पतयो मृळयन्तु ॥ २ ॥ मधुमतीरोषधीर्द्याव आपो मधुमन्नो भवत्वन्तरिक्षम् । क्षेत्रस्य पतिर्मधुमान्नो अस्त्वरिष्यन्तो अन्वेनं चरेम ॥ ३ ॥ शुनं वाहाः शुनं नरः शुनं कृषतु लाङ्गलम् । शुनं वरत्रा बध्यन्तां शुनमष्ट्रामुदिङ्गय ॥ ४ ॥ शुनासीराविमां वाचं जुषेथां यद्दिवि चक्रथुः पयः । तेनेमामुप सिञ्चतम् ॥ ५ ॥ अर्वाची सुभगे भव सीते वन्दामहे त्वा । यथा नः सुभगाससि यथा नः सुफलाससि ॥ ६ ॥ इन्द्रः सीतां नि गृह्णातु तां पूषानु यच्छतु । सा नः पयस्वती दुहामुत्तरामुत्तरां समाम् ॥ ७ ॥ शुनं नः फाला वि कृषन्तु भूमिं शुनं कीनाशा अभि यन्तु वाहैः । शुनं पर्जन्यो मधुना पयोभिः शुनासीरा शुनमस्मासु धत्तं ॥ ८ ॥ (४ । ५७)

क्षेत्रस्य पतिनेति सूक्तस्य । वामदेव ऋषिः । पुरउष्णिगनुष्टुप् त्रिष्टुभः छन्दांसि । क्षेत्रस्य पतिर्देवता ॥
वैखानसपञ्चरात्रे—

तिथिस्वरयुतं व्योम वामकर्णविभूषितम् । वराहबीजमुदितं सर्वसंपत्प्रदायकम् ॥ १ ॥

तिथिस्वरो बिन्दुः । व्योम हकारः । वामकर्णः ऊकारः । सारसंग्रहे—"हयग्रीव ऋषिः प्रोक्तश्छन्दोऽनुष्टुप् च देवता । वराहो दीर्घयुक्तेन बीजेनैवाङ्गकल्पनम् । ध्यानपूजादिकं सर्वमस्य पूर्ववदाचरेत्" । इति । महासंमोहनतन्त्रे—"नाभिर्वामश्रवः सर्गो तस्य बीजमिहोच्यते ।" इति नाभिर्भकारः । वामश्रवः ऊकारः । सर्गो विसर्गस्तेन भूः इत्युद्धृतम् । अस्य प्राग्वदेव करषडङ्गध्यानपूजादिकं ज्ञेयम् । यथा संप्रदायं जपः । तथा—

अष्टाक्षरे महामन्त्रे वेदादिः प्रथमाक्षरम् । द्वितीयं व्याहृतिस्तस्माद्वराहाय हृदन्तता ॥ १ ॥

ध्रुवादिः प्रणवः । व्याहृतिर्भूः । हृन्नमः ।

ऋषिर्ब्रह्मा च जगती छन्दो वराह एव च । देवताङ्गानि च पदैः समस्तेन च कल्पयेत् ॥२॥

कृष्णाङ्गं लतिनीलवक्त्रनलिनं पद्मस्थितं स्वाङ्कग-

चोर्वीशक्तिमुदारबाहुभिरथो शङ्खं गदामम्बुजम् ।

चक्रं बिभ्रतमुग्रकान्तिमनिशं देवं वराहं भजे

भूलक्ष्मीरतिकान्तिभिः परिवृतं चर्मासिसंदीप्तिभिः ॥ ३ ॥

वामोर्ध्वमारभ्य दक्षिणोर्ध्वपर्यन्तमायुधध्यानम् । जपपूजादिकं सर्वमस्य वराहमन्त्रवदेव ज्ञेयम् । अथ प्रयोगः—तत्र मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे जगतीछन्दसे नमः । हृदये श्रीवराहदेवतायै नमः । इति विन्यस्य, ओंहृदयाय नमः । भूः शिरसे० । वराहाय शिखा० । नमः कवचं० । ओंभूर्वराहाय नमः अस्त्रं० । इति पञ्चाङ्गं प्राग्वद्विन्यस्य ध्यानादि शेषं सर्वं प्रागुक्तवराहानुष्टुभविधिना कुर्यादिति ।

एवं मनुं यः प्रजपेत् स भवेच्च धरापतिः । अन्ते विष्णोः परं नित्यं पदमाप्नोत्यसंशयः ॥ ४ ॥

इति । सारसंग्रहे—

ध्रुवं नमः-पदं ब्रूयाद्भगवत्यै वदेत्ततः । धरण्यै-पदमुच्चार्य धराणि स्याद्धराधरे[1] ॥ १ ॥

एकोनविंशत्यर्णात्मा स्वाहान्तो मनुरीरितः । धराहृदयसंज्ञोऽयं भूपतित्वप्रदायकः ॥ २ ॥

ध्रुवः प्रणवः । अन्यानि पदानि स्वरूपाणि । अत्र सन्धिस्तेन ओंनमो भगवत्यै इत्यादि । तथा—

ऋषिर्वराह आख्यातो निचृच्छन्दश्च देवता । पृथिवी सर्वजननी दृष्टादृष्टफलप्रदा ॥ ३ ॥

त्रिभिर्वेदैस्त्रिभिर्भूतैर्द्वाभ्यां द्वाभ्यां तथा भवेत् । मूलमन्त्रभवैर्वर्णैः षडङ्गानि सजातिभिः ॥ ४ ॥

इन्दीवरयुगं शालिमञ्जरीं दधती शुकम् । धरा पद्मासना ध्येया श्यामा तन्वी सुभूषिता ॥ ५ ॥

वामोर्ध्वादितदधोन्तमायुधध्यानम् ।

पूजा तु वैष्णवे पीठे तद्विधानमुदीर्यते । आदावङ्गानि संपूज्य दिग्दलेषु ततो यजेत् ॥ ६ ॥

भुवं वह्निं जलं वायुं तत्कलाः कोणपत्रगाः । इन्द्रादीन् पूजयेद्बाह्ये वज्रादीनि ततः परम् ॥७॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि वराहऋषये नमः । मुखे निचृच्छन्दसे नमः । हृदये श्रीधरण्यै देवतायै नमः । इति विन्यस्य मम सर्वाभीष्टसिद्धये विनियोगः इति कृताञ्जलिरुक्त्वा, ओंनमः हृदयाय० । भगवत्यै शिरसे० । धरण्यै शिखा० । धराणि कवचं० । धराधरे नेत्रं० । स्वाहा अस्त्रं० । इति करषडङ्गन्यासं कृत्वा ध्यानादियोगपीठ(कला)-नवशक्तिपूजान्ते वैष्णवपीठमन्त्रस्थाने "सौं वसुन्धराय योगपीठाय नमः" इति पीठं संपूज्यावाहनाद्यङ्गार्चान्ते दिग्दलेषु—भुवे नमः । वह्नये० । जलाय० । वायवे० । विदिग्दलेषु—निवृत्त्यै नमः । विद्यायै० । प्रतिष्ठायै० । शान्त्यै० । इति संपूज्येन्द्राद्यर्चादिकं प्राग्वत् कुर्यादिति । तथा—

दशायुतं जपेन्मन्त्रं जुहुयात् तद्दशांशतः । हविषा घृतसिक्तेन तर्पयेदभिषेचयेत् ॥ ८ ॥

---

1 'धरे धरे' इति पाठः समुचितः । धरण्यन्तधरे द्वन्द्वामिति शारदातिलकोक्तेः ।

ब्राह्मणान् भोजयेत् पश्चान्मन्त्री मन्त्रस्य सिद्धये । विधिनानेन संसिद्धे मनौ काम्यानि साधयेत् ॥९॥
रक्तोत्पलानि जुहुयात् स्वाद्वक्तानि सहस्रकम् । सुतमिष्टामवाप्नोति नीलोत्पलहुतात् तथा ॥ १० ॥
प्रियङ्गुपुष्पहोमेन मधुराक्तेन मन्त्रवित् । वसुधान्यधराश्री(स्त्री)णां सत्यं भवति भाजनम् ॥ ११ ॥
मधुरार्द्रतरां हुत्वा नूतनां शालिमञ्जरीम् । धरापतिर्भवेन्मन्त्री मण्डलेन न संशयः ॥ १२ ॥
प्रातर्भृगुदिने मन्त्री साध्यक्षेत्रान्मृदं हरेत् । शुद्धतोये समालोड्य तां च तत्र पचेच्चरुम् ॥ १३ ॥
अग्नौ दुग्धघृताभ्यक्तं जुहुयात् तद्यथाविधि । मासषट्कं भृगोर्वारेष्वेवं कृत्वा लभेद्धराम् ॥ १४ ॥

वाराहं भजति मनुं युतं धराया मन्त्रेण प्रजपहुतार्चनादिभिर्यः ।
तस्य द्राक् सकलमहीपतित्वमुच्चैरैश्वर्यं भवति च धान्यवीर्यवृद्धिः ॥ १५ ॥

इति । श्रीयन्त्रे—

मध्ये तारं वसुपुरयुगाश्रिष्वथो कोलबीजं
पत्रेष्वष्टस्वपि गुणमितान् मन्त्रवर्णान् क्रमेण ।
आवेष्टयार्यैः किटिमनुभवैर्मातृकार्णैश्च यन्त्रं
भूगेहस्थं वितरति धरास्वर्णधान्यादिकानि[1] ॥

इति । अस्यार्थः—अष्टकोणगर्भमष्टदलं पद्मं कृत्वाष्टकोणमध्ये ससाध्यं प्रणवं विलिख्याष्टकोणेषु वाराहबीजं विलिख्याष्टदलेषु धरामन्त्रस्य प्रणवविधुराणि त्रीणि त्रीण्यक्षराणि विलिख्य, बहिर्वृत्तत्रयं कृत्वाभ्यन्तरवीथ्यां पूर्वोक्तवराहमन्त्रार्णान् विलिख्य, बाह्यवीथ्यां मातृकावर्णैः संवेष्ट्य बहिश्चतुरस्रं कुर्यात्, एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ श्रीयन्त्रसारे धरामन्त्रविशेष उक्तः । यथा—"हृदयं भगवत्यै च धरण्यै च धरण्यथ । धरे द्वयं वह्निवधूर्मन्त्रः प्रोक्तोऽखिलार्थदः ॥ तारमायाधराबीजैः पुटितस्तत्त्ववर्णकः" । इति । माया ह्रीं । धरा ग्लौं । प्रणवानन्तरं बीजद्वयं, पश्चादुक्तमन्त्रः । पुनर्वैपरीत्येन बीजद्वयम् अन्ते प्रणवः । तत्त्ववर्णश्चतुर्विंशत्यर्णः । सारसंग्रहे—

अथ सम्यक् प्रवक्ष्यामि सुदर्शनमनूत्तमम् । येन सिध्यन्ति सकलाः साधकानां मनोरथाः ॥१॥
यात् सप्तमं तदन्त्यं च भृग्वग्नी दीर्घसंयुतौ । बान्त्यं व्योम दक्षकर्णयुक् पान्त्यं केवलश्च टः ॥ २ ॥
वेदाद्याद्यश्चक्रमन्त्रः सप्तवर्ण उदाहृतः । .... ॥

यात् सप्तमं सकारः । तदन्त्यं हकारः । भृगुः सकारः अग्नी रेफः । दीर्घ आकारः, तेन स्रा । यान्त्यं रेफः । व्योम हकारः, अं अनुस्वारः, दक्षकर्ण उकारः, तेन हुं । पान्त्यं फकारः । केवलः टः, विसर्गः । वेदाद्याद्यः प्रणवाद्यः । तथा—

ऋषिः प्रोक्तो ह्यहिर्बुध्न्योऽनुष्टुप् छन्दश्च देवता । सुदर्शनात्मा च महाविष्णुर्मुनिभिरीरितः ॥ ३ ॥
चक्रायान्तैराविसुधीसज्वालाशब्दकैः पृथक् । षडङ्गमनवो ह्यस्य जातियुक्ता द्विठान्तकाः ॥ ४ ॥
ऐन्द्र्याद्यधोर्ध्वक्रमशश्चक्रेणेति ततो वदेत् । वदेद्बध्नामि हृदयं ङेन्तं चक्रपदं शिरः ॥ ५ ॥
दिशामपि दशानां स्याद्बन्धोऽनेनाणुनात्र च । त्रैलोक्यं प्रणवाद्यं च रक्षयुग्मं तनुत्रकम् ॥ ६ ॥

[1] 'वृद्धिम्' ख. पाठः ।

अस्त्रशीर्षयुतो मन्त्रो ह्यग्निप्राकारसंज्ञकः । अनेन मनुना स्वस्य परितोऽग्निमयं बुधः ॥ ७ ॥

प्राकारं परिकल्प्याथ न्यासानन्यान् समाचरेत् । शुभ्रारक्तासिताभं तु प्रणवं शिरसि न्यसेत् ॥८॥

भ्रूमध्याननहृद्गुह्यजानुपद्द्वन्द्वसन्धिषु । इतरान्वह्नितुल्याभान् वर्णान्मन्त्री प्रविन्यसेत् ॥ ९ ॥

दिग्बन्धादिमन्त्राः प्रयोगे एव स्पष्टीक्रियन्ते । पद्द्वन्द्वसन्धिर्गुल्फः । "जानुगुल्फेषु विन्यसेत्" इति कपिलवचनात् ।

रथाङ्गदरसद्गदाब्जमुसलं धनुःपाशकौ
सृणिं दधतमर्कसप्रभरुचिं कराम्भोरुहैः ।
स्वदेहरुचिभिर्जगन्मनसि भासयन्तं स्मरेद्
हरिं रथपदाह्वयं विकटभीमदंष्ट्राननम् ॥ १० ॥

रथाङ्गं चक्रं । दरः शङ्खः । सृणिरङ्कुशः । दक्षाद्यूर्ध्वयोराद्ये, तदाद्यधःस्थयोरन्ये, तदाद्यधःस्थयोरपरे, तदाद्यधःस्थयोरितरे, इत्यायुधध्यानम् । तथा—

पूजयेद्वैष्णवे पीठे गन्धपुष्पादिभिस्ततः । मूलेन मूर्तिं संकल्प्य तत्रावाह्य च पूर्ववत् ॥ ११ ॥

अङ्गानि चक्राद्यस्त्राणि लक्ष्म्याद्या लोकपालकान् । तदायुधानि च यजेत् क्रमाद् देशिकसत्तमः ॥१२॥

रथाङ्गं च दरश्चैव गदाब्जे मुसलं तथा । धनुः पाशाङ्कुशौ प्रोक्ताः पीतरक्तसितासिताः ॥१३॥

दिशश्च शक्तयोऽभ्यर्च्या विष्णुसांनिध्यकारिकाः । दर्शयेच्चक्रगायत्र्या ततो मुद्रां च मन्त्रवित् ॥ १४॥

मुद्रां चक्राख्यकमुद्रां ।

सुदर्शनाय विद्महेत्ततश्च विद्महे महा । ज्वालाय धीमहि ततस्तन्नश्चक्रं प्रचोदयात् ॥ १५ ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि अहिर्बुध्न्याय ऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीसुदर्शनाय महाविष्णवे देवतायै नमः । इति विन्यस्य ममेष्टार्थे जपे विनियोगः । इति प्राग्वदुक्त्वा, आचक्राय स्वाहा हृदयाय० । विचक्राय स्वाहा शिरसे० । सुचक्राय स्वाहा शिखा० । धीचक्राय स्वाहा कवच० । सञ्चक्राय स्वाहा नेत्र० । ज्वालाचक्राय स्वाहा अस्त्रम्० इति मन्त्रैः करषडङ्गन्यासं कृत्वा, ऐन्द्रीं चक्रेण बध्नामि नमश्चक्राय स्वाहा । आग्नेयीं चक्रेण बध्नामि नमश्चक्राय स्वाहा । इत्यादियुक्त्या दशदिग्बन्धनं दक्षकरतर्जन्यङ्गुष्ठोत्थशब्देन विधाय, ॐ त्रैलोक्यं रक्ष २ हुं फट् स्वाहा, इति मन्त्रेण प्राग्वदग्निप्राकारं कृत्वा, शिरसि ॐनमः । भ्रूमध्ये सं नमः । मुखे हं नमः । हृदि स्रां नमः । गुह्ये रं नमः । जानुनोः हुं नमः । गुल्फयोः फट् नमः । इति विन्यस्य ध्यानादिप्राणप्रतिष्ठान्ते वैष्णवमुद्राः प्रदर्श्य, "ॐसुदर्शनाय विद्महे महाज्वालाय धीमहि तन्नश्चक्रं प्रचोदयात् ॥" इति गायत्र्या पुनश्चक्रमुद्रां प्रदर्श्यासनाद्यङ्गार्चान्तेऽष्टदलेषु— चक्राय नमः । शङ्खाय० । गदायै० । पद्माय० । मुसलाय० । धनुषे० । पाशाय० । अङ्कुशाय० । इति संपूज्य, दलाग्रेषु हयग्रीवप्रोक्तलक्ष्म्याद्यष्टशक्तीः संपूज्य लोकेशार्चादि सर्वं प्राग्वत् कुर्यादिति । तथा—

जपेद् द्वादशलक्षं तु तत्सहस्रं हुनेत् तिलैः । सर्षपैर्बिल्वदाग्वाज्ययुतैर्मन्त्री यथाविधि ॥ १६ ॥

बिल्वैर्बिल्वपत्रैः । 'सर्षपैर्बिल्वपत्रैश्च' इति प्रयोगसारवचनात् । एकैकद्रव्यैश्चतुःशताधिकसहस्रसंख्याको होमः । तिलादिद्रव्यचतुष्टये त्रिमधुयोगः कार्यः । 'त्रिमधुसंयुतैः' इति प्रयोगसारात् । तथा—

तर्पणादि ततः कृत्वा कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् । सिद्धे मन्त्रे विदध्याच्च प्रयोगानिष्टदायकान् ॥१७॥
चक्रयुग्मं लिखेन्मन्त्री सौम्ययाम्यगतं क्रमात् । आलिखेत् प्रणवं मध्ये षट्कोणेष्वणुवर्णकान् ॥१८॥

चक्रयुग्मं षट्कोणद्वयम् ।

पीताभां कर्णिकां कुर्याद्रक्तारं श्याममन्तरम् । सितां नेमिं शिखिशिखापरीतं पार्थिवावृतम् ॥१९॥
तत्र सौम्ये च कलशं शोणाम्भःपूर्णमत्र च । चक्राह्वयं समावाह्य हरिं सम्यक् प्रपूज्य च ॥ २० ॥
याम्ये कुर्याद्धोमकर्म षट्त्रिंशच्छतसंमितैः । आज्यापामार्गकसमिद्घृताराजिकातिलैः ॥ २१ ॥
हविषा पञ्चगव्यैश्च हुनेदाज्यप्लुतैः क्रमात् । प्रतिद्रव्यस्य संपातान् कुम्भतोये विनिक्षिपेत् ॥२२॥
(प्रस्थार्धान्नकृतं पिण्डं सम्यक् कुम्भोदके सुधीः । याम्याशायामुपावेश्य साध्यं नीराज्य तत्र च ॥२३॥
सद्रव्यं तं घटमाराद्राशावष्टमके क्षिपेत् ।) तत्सामग्र्यादिकमपि क्षिपेत् तद्दक्षभागके ॥ २४ ॥
ततो बलिं हरेद्धीमान् हुतशिष्टान्नकेन च । मन्त्रेणानेन हृदयं पठेद्विष्णुगणे ततः ॥ २५ ॥
वदेद् भ्योऽन्ते सर्वशान्तिकरेभ्योऽन्ते बलिं हरेत् । प्रतिगृह्णन्तु शान्त्यै च हृदयं तदनन्तरम् ॥२६॥
विप्रान् संभोज्य गुरवे दक्षिणां च प्रकल्पयेत् । ज्वरादिरोगसंघातान् प्रयोगोऽयं विनाशयेत् ॥ २७॥
अपस्माररुजं चैव पिशाचग्रहवैकृतम् । रक्षोभूतादिपीडां च नाशयेन्मङ्क्षु वै विधिः ॥ २८ ॥

इति । अस्यार्थः—सुशुभे स्थाने गोमयोपलिप्ते दक्षिणोत्तरविभागेन हस्तान्तराले षट्कोणद्वयं वृत्तवेष्टितं बहिश्चतुरस्रावृतं च कृत्वा, तन्मध्यं दीक्षोक्तपीतरजसापूर्य षट्कोणोदरं रक्तेनापूर्य, तदन्तरालषट्कं श्याम-मरजसापूर्य रेखाः सर्वाश्च तेनापूर्य, तन्मध्ये प्रणवं विलिख्य, स्वाग्रादिषट्कोणके मूलमन्त्रस्य द्वितीयाणा-दिवर्णषट्कं विलिख्य, (तत्रोत्तरदिग्गतचक्रे कुङ्कुमादिमिश्ररक्तजलपूर्णं कुम्भं दीक्षाविधानोक्तप्रकारेण सं-स्थाप्य) तत्र पीठपूजापुरःसरं सुदर्शनं सम्यगावाह्य, पञ्चोपचारकैः साङ्गावरणं संपूज्य, दक्षिणदिग्गतचक्रे दीक्षोक्तविधानेन नित्यहोमोक्तविधिना वा वैष्णवाग्निं संस्थाप्य प्रोक्तद्रव्यैः प्रतिद्रव्यं हुतशेषं (षट्त्रिंशदधिकं शतं प्रत्याहुति प्रतिद्रव्यं) स्रुवलग्नं कुम्भतोये संपातयञ्जुहुयात् । ततो होमं समाप्य कुम्भे पिण्डं प्रस्था-र्धान्नकृतं निधाय, साध्यं स्वदक्षभागे समुपवेश्य तं कुम्भमुद्धृत्य साध्यस्योपरि त्रिःपरिभ्राम्योक्तस्थाने दूरे तं घटं निक्षिप्य, सामग्र्यादि सर्वं तद्दक्षभागे निक्षिप्य, हुतशिष्टान्नेन "नमो विष्णुगणेभ्यः सर्वशान्तिकरेभ्यो बलिं प्रतिगृह्णन्तु शान्त्यै नमः" इति बलिं दत्वा स्वगृहमागच्छेत् । ततो यजमानो ब्राह्मणानन्नादिभिः परितो-ष्य स्वगुरुं प्रयोगकर्तारं गोभूहिरण्यवस्त्रादिभिः सम्यक् परितोषयेदुक्तफलभाग् भवेत् ॥ तथा—

स्तनजद्रुमसंभूतैः फलकैः पञ्जरं शुभम् । कृत्वा मन्त्री पञ्चगव्यैः पूरयेत् साध्यमत्र च ॥ २९ ॥
निवेशयेच्छुद्धवस्त्रं शुद्धाङ्गं तं स्पृशञ्जपेत् । मनुं कृशानुं वह्न्यादिदिक्षु संस्थाप्य मन्त्रवित् ॥३०॥
विप्रवर्यैः कारयित्वा होमं पूर्वोदितैः क्रमात् । द्रव्यैस्तांस्तोषयेद्विप्रान् यजमानो गुरुं तथा ॥३१॥
धनधान्यादिकैर्नत्वा सन्तोष्य प्रीणयेत् तथा । एष योगः सर्वरोगापमृत्युद्रोहनाशकः ॥ ३२ ॥
गव्यैः समस्तैः क्षीरद्रुचर्मोत्थैश्च कषायकैः । एभिः संपूरितैः कुम्भैर्जप्तैः संपातसंभृतैः ॥ ३३ ॥

१ 'पूर्वादि' ख. पाठः ।

साध्यं ग्रहाविष्टमनेन सिञ्चेदुग्राभिचारातुरमुग्रपीडम् ।
स्वस्थो भवेत् तेन नरोऽतिमङ्क्षु भानोर्दिने साधु सुसाधितैस्तैः ॥ ३४ ॥
योषां संस्नापयेत् तैश्च सुखेन प्रसवो भवेत् । घृतपक्कं पञ्चगव्ये संजप्तममुनाणुना ॥ ३५ ॥
ग्रहपीडानिरुद्धानां गर्भिणीनां हितावहम् । मनुं जपेद् दशशतं पञ्चगव्यं स्पृशन् सुधीः ॥३६॥
पद्मपत्रे ब्रह्मवृक्षपत्रे बिल्वफलेऽपि वा । तन्त्रयस्य तत्स्वीयगृहे निखनेच्च परस्य वा ॥ ३७ ॥
रक्षा भवति तद्गेहे संपद्वृद्धिश्च जायते । पलाशस्तनजद्रुलकचन्दनं गुग्गुलं तथा ॥ ३८ ॥
घुसृणं च हरिद्रा च रोचना बिल्वराजिका । अपामार्गतिलादूर्वा विष्णुक्रान्ता तुलस्यपि ॥३९॥
कृष्णा च तुलसी प्रोक्ता यवोऽर्कद्रुम एव च । सहदेवी तथा लक्ष्मीकुशागोमयसद्वचाः ॥४०॥
कमलं रोचना पञ्चगव्ये संकाथयेन्मुहुः । सिद्धेऽग्नौ भस्म यावत् स्यादेतत् सर्वेष्टदायकम् ॥ ४१ ॥
सिद्धे संस्कृते ।
संजप्तं मनुनानेन सम्यक् च शिरसा धृतम् । सर्वभूतग्रहव्याधिकृत्यादुःखादिवारणम् ॥ ४१ ॥
द्रोहोन्मादरिपुत्राससर्वपापहरं मतम् । आपन्नाशकमेतत् स्यात् वश्यदं शिवदं परम् ॥ ४३ ॥
फलत्रययुतैः कल्कैः पञ्चगव्ये पचेद् घृतम् । प्रस्थं च कल्कद्रव्याणि घनं शुण्ठी निशा तथा ॥४४॥
घनं मुस्ता ।
चित्रकैलामधोर्यष्टिर्वचा पाठा वृषा तथा । मार्द्वीका च बिडङ्गं च मञ्जिष्ठा दारुरोहिणी ॥४५॥
मनुना तेन संजप्तं वन्ध्यापुत्रप्रदायकम् । भूतप्रेतपिशाचादिभयघ्नं नात्र संशयः ॥ ४६ ॥
पञ्चगव्याज्यमेतत् स्याद्गर्भरक्षाकरं परम् । गुटिकां च पुरोः कृत्वा सहस्राष्टं हुनेत् ततः ॥ ४७ ॥
पुरोः गुग्गुलोः ।
दिवसत्रितयं वापि चतुर्दिवसमेव च । भवेत् सर्वोपद्रवाणां नाशो मङ्क्षु गदस्य च ॥ ४८ ॥
अपामार्गसमिद्भिश्च हुनेदयुतसंख्यया । भूतज्वरभयव्याधिकृत्यापस्मारनाशनम् ॥ ४९ ॥
घृताक्तैः कमलैर्हुत्वा श्रीवृद्धिं लभते नरः । आज्याक्ताभिश्च दूर्वाभिर्होमो दीर्घायुषे भवेत् ॥५०॥
पलाशभूरुट्समिद्भिर्मेधावृद्धिर्भवेत् किल । वस्त्रार्थी श्वेतकुमुदैराज्याक्तैर्जुहुयान्नरः ॥ ५१ ॥
पशूनामृद्धिमृच्छेत् स हुनेत् केवलं घृतैः । उदुम्बरसमिद्धोमात् पुत्रलाभो भवत्यलम् ॥ ५२ ॥
अष्टोत्तरसहस्रं च हुनेदश्वत्थजैस्तथा । समिद्भिरेकवर्षं मुक्त्यैयेऽयं विधिः स्मृतः ॥ ५३ ॥
चक्रमध्यस्थितं स्वं च चिन्तयंश्च मनुं जपेत् । एकोऽपि दुर्जयो युद्धे मर्त्यो भवति मन्त्रवित् ॥५४॥
कल्पान्ताग्निनिभं चक्रं वैरिणो यस्य मूर्धनि । स्मरेत् सप्तदिनं तस्य ज्वलनप्रतिमो ज्वरः ॥५५॥
भवेत् त्रिंशद्दिनैश्चात्र प्राप्नोति मरणं ध्रुवम् । सकारं स्वरसंवीतं याहीतिपदवेष्टितम् ॥ ५६ ॥
संस्मरेद्यस्य शीर्षेऽथ तस्योच्चाटो दशाहतः । मण्डलान्मरणं याति शान्तं काकनिभं रिपोः ॥५७॥
मूर्ध्नि स्मरेच्च सप्ताहादुच्चाटो वा मृतिर्भवेत् । शरच्छशाङ्कप्रतिमं सुधाधाराभिवर्षणम् ॥ ५८ ॥

---

१ 'मोहेत' ख. पाठः । २ 'स्रान्तं' 'सार्णं' ख. पाठः ।

सकारं संस्मरेन्मूर्ध्नि स जीवेच्छरदां शतम् । वह्निगेहयुगे आद्या(टान्ता)न् सप्त मध्ये षडश्रिषु ॥५९॥
मन्त्रार्णानथ तेष्वेव लिखेद्यन्त्रमिदं शुभम् । आपन्निवारणं सम्यग् भूतप्रेतभयापहम् ॥ ६० ॥
इति । अस्यार्थः—षट्कोणं विलिख्य तन्मध्ये षट्कोणेष्वपि ठकारमालिख्य तेषु ठकारेषु मन्त्रार्णानेकैकशो विलिखेत् मध्ये साध्यनाम चेति संप्रदायः । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—
वह्निगेहयुगे साध्यं लिखेत् तारगठाद्यन्तम् (ठार्णगम्) । षट्सु कोणेषु मन्त्रार्णांस्तत्सन्धिष्वङ्गमन्त्रकान् ।६१।
ततः षोडशपत्रं स्यात् षोडशार्णाणुसंयुतान् । वेष्टितं भूपुरेणाथ कृतसंपातमुत्तमम् ॥ ६२ ॥
गर्भिणीगर्भरक्षार्थं हितं परमदुर्लभम् । उन्मादग्रहभूतादीनभिचारांश्च नाशयेत् ॥ ६३ ॥
इति । अस्यार्थः—षट्कोणमध्ये ठकारं तन्मध्ये प्रणवं ससाध्यमालिख्य, षट्कोणेषु शिष्टार्णानालिख्य, षट्कोणसन्धिष्वङ्गमन्त्रानालिख्य, तद्बहिः षोडशदलं पद्मं कृत्वा, तद्दलेषु षोडशाक्षरमन्त्रस्यैकैकमक्षरमालिख्य बहिश्चतुरस्रेण वेष्टयेदुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

षट्कोणे प्रणवगतं च कर्म मध्ये मन्त्रार्णान् दहनयुगस्य कोणकेषु ।
अङ्गाणून् विलिखतु सन्धिपूर्वमेतच्चौरादिग्रहभयनाशकं च यन्त्रम् ॥ ६४ ॥

इति । अस्यार्थः—षट्कोणमध्ये ससाध्यं प्रणवं विलिख्य कोणेषु शिष्टवर्णान् सन्धिष्वङ्गमन्त्रांश्च लिखेत्, एतदुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

कृशानुगृहयुग्मके लिख ससाध्यतारं लिखेत्
षडश्रिषु मनुं च सन्धिविवरे तथाङ्गानि च ।
स्वरद्वयसुकेसरं वसुदलं लिखाष्टार्णयुग्
लिपिद्वयसुकेसरं विकृतिवर्णयुक्सद्दलम् ॥ ६५ ॥

हचाभ्यां स्वाख्यया वीतं पाशाङ्कुशवृतं त्रिधा । चक्रयन्त्रमिदं प्रोक्तं सर्वामयनिवारणम् ॥ ६६ ॥
सर्वभीतिप्रशमनं क्षुद्रचौरविनाशनम् । .... ॥
इति । अस्यार्थः—षट्कोणं विलिख्य तन्मध्ये ससाध्यं प्रणवं विलिख्य, षट्कोणेषु मन्त्रार्णांस्तत्सन्धिषु अङ्गमन्त्रांश्चालिख्य, तद्बहिरष्टदलकमलं कृत्वा, तत्केसरेषु षोडशस्वरान् सबिन्दुकानालिख्य तद्दलेषु नारायणाष्टाक्षरवर्णान् सबिन्दुकानेकैकशो विलिख्य, तद्बहिः षोडशदलपद्मं कृत्वा तत्केसरेषु कादिसान्तान् सबिन्दुकान् द्वन्द्वशो विलिख्य, तत्पत्रेषु वक्ष्यमाणसुदर्शनषोडशाक्षरमन्त्रस्यैकैकमक्षरं विलिख्य, पश्चाद्बहिःसप्तवृत्तानि कृत्वा वीथीषट्कं परिकल्प्य, तास्वभ्यन्तरगतासु तिसृषु हकारक्षकारयोर्मध्ये साध्यनामाक्षराणि कृत्वा संवेष्ट्य, बाह्यासु तिसृषु पाशाङ्कुशबीजाभ्यां वेष्टयेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—
तारं हृद्भगव प्रोक्त्वा ते महासुपदं वदेत् । दर्शनाय हुमस्त्रान्तः षोडशार्णो मनूत्तमः ॥ ६७ ॥
तारं प्रणवः । हृन्नमः । अस्त्रं फट् । अन्यानि पदानि स्वरूपाणि । अत्र सन्धिः, ओंनमो भगवते इति ।
यन्त्रेषु लिखितो ह्येष सर्वाभीष्टफलप्रदः । अष्ट रेखा लिखेत् ताश्च युगशः संप्रवर्धयेत् ॥ ६८ ॥
अष्टार्णान्तरितान् पादान् हृषीकेशमनोर्लिखेत् । चतुष्कोष्ठे मध्यकोष्ठत्रितये साध्यनामयुक् ॥ ६९ ॥
चक्रमन्त्रं लिखेन्मन्त्री भवेत् तत्सप्तकोष्ठके । यन्त्रं भूर्जे क्षौमपट्टे कोमले कर्पटेऽपि वा ॥ ७० ॥

सम्यक् च गुलिकीकृत्य लाक्षाभिः सम्यगावृतम् । कृतसंपातपातं च सर्वापन्नाशनं स्मृतम् ॥७१॥

इति । अयमर्थः—प्राक्प्रत्यगायता अष्टौ रेखाः कृत्वा रेखात्रितयं त्रितयमन्तरित्वा सर्वरेखाग्राणि बध्नीयात् । एवं कृते कोष्ठसप्तकं जायते । तत्राभ्यन्तरे कोष्ठत्रयं विहाय पार्श्वद्वयवर्तिकोष्ठचतुष्टये नारायणाष्टाक्षरमन्त्र-वर्णद्वयमध्यस्थं "स्थाने हृषीकेश तव" इति श्लोकस्य चरणचतुष्टयं स्ववामभागमारभ्य दक्षिणान्तमालिख्य, मध्यकोष्ठत्रये साध्याख्यां कर्मसहितां सुदर्शनमन्त्रवर्णद्वयान्तःस्थितामालिखेत् । यथा अमुं देवदत्तं यज्ञदत्तस्य वशं कुरु२ हुं इत्याद्यभ्यूह्य लिखेत् । एतद्यन्त्रमुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

स्थाने हृषीकेश तव प्रकीर्त्याथ जगत्प्र च । हृष्यत्यनुरशब्दान्ते ज्यते च पदमुच्चरेत् ॥ ७२ ॥

रक्षांसि भीतानि दिशो द्रवन्ति च पदं वदेत् । सर्वे नमस्यन्ति च सिद्धसङ्घाः प्रकीर्तयेत् ॥ ७३ ॥

हृषीकेशमनुः प्रोक्तः सर्वरक्षाकरः शुभः । .... ॥

मन्त्रोद्धारः सुगमः । श्रीयन्त्रसारे—

षट्कोणकर्णिकामध्ये तारं कोणेषु षट्स्वपि । चक्रमन्त्रं षडङ्गानि तत्सन्धिषु दलेष्वथ ॥ १ ॥

ऋतुपञ्चर्तुपञ्चर्तुपञ्चषट्पञ्चसंख्यकान् । स्थाने हृषीकेश-मनोर्वर्णानष्टसु केसरे ॥ २ ॥

अष्टाक्षरमनोर्वर्णानेकमेकं विलिख्य च । मातृकार्णैः समावेष्ट्य भूपुरेण च वेष्टयेत् ॥ ३ ॥

गीतात्रिष्टुब्यन्त्रमिदं सर्वरक्षाकरं परम् । .... ॥

इति । अस्यार्थः—षट्कोणं कृत्वा तन्मध्ये ससाध्यं तारं विलिख्य, षट्कोणेषु सुदर्शनषडक्षराक्षराणि, षट्-कोणसन्धिषु आचक्रादीन् षडङ्गमन्त्रान्, तद्बहिरष्टदलकेसरेषु नारायणाष्टाक्षरवर्णाष्टकं, अष्टदलेषु स्थाने हृषी-केश तवेति श्लोकमन्त्रस्य षट्पञ्चषट्पञ्चषट्पञ्चषट्पञ्चक्रमेण वर्णान् विभज्य विलिख्य, बहिर्वृत्तयोरन्तराले मातृकार्णैरावेष्ट्य बहिश्चतुरस्रं कुर्यादुक्तफलदं भवति ॥ तथा—

तारं हृत् स्याद्भगवते महा प्रोक्त्वा च ङेयुतम् । सुदर्शनपदं तद्वन्महाचक्राय वै महा ॥ १ ॥

ज्वालायोक्त्वा महादीप्तरूपायेति च सर्वतः । रक्षयुग्मं मां पदान्ते महान्ते च बलाय च ॥ २ ॥

स्वाहान्तश्चक्रमन्त्रोऽयं गदितः सर्वकर्मसु । रक्षाकरः प्रसिद्धोऽयं क्रियमाणेषु कर्मसु ॥ ३ ॥

अस्यार्चनादिकं सर्वं मन्त्री पूर्ववदाचरेत् । .... ॥

इति । तारं प्रणवः । हृन्नमः । भगवते इत्यनेन सन्धिः । नमो भगवते इति । ङेयुतं सुदर्शनपदं सुदर्शनाय । रक्षयुग्मं मां पदान्ते मां रक्षरक्षेति । अन्यानि पदानि स्वरूपाणि ॥ सारसंग्रहे—

अथ प्रवक्ष्यामि मनुं श्रीकरं सार्थनामकम् । येन प्रजप्तमात्रेण शक्रो लेभे श्रियं पराम् ॥ १ ॥

धृतिः शुद्धियुगं तुष्टियुतं प्रज्ञा च टान्तयुक् । रमा बिन्दुवियुक्ता च जयाग्निर्भृगुलान्तकौ ॥ २ ॥

सदीर्घौ कान्तिमद्व्योमेत्यष्टार्णः श्रीकरो मनुः । प्रणवाद्यं रमाद्यं वा केचनेच्छन्ति सूरयः ॥ ३ ॥

धृतिरुकारः । शुद्धियुगं तकारद्वयं, तुष्टियुतमिकारयुक्तं, तेन त्ति । प्रज्ञा षकारः, टान्तयुक् ठकारयुक्तं, तेन ष्ठ । रमा बिन्दुवियुक्ता श्री । जया ककारः । अग्नी रेफः । भृगुलान्तकौ सकारवकारौ, सदीर्घावाकारयुक्तौ, तेन स्वा । कान्तिमद् व्योम अकारयुक्तो हकारस्तेन हा इति । तथा—

वामदेव ऋषिः पंक्तिश्छन्दो विष्णुश्च देवता । हृद्दीपययुगं हुं च हुमन्तं त्रासय-द्वयम् ॥ ४ ॥

शिरः शिखा च वर्मान्तं प्रमर्दययुगं मतम् । वर्म प्रध्वंसययुगं वर्मान्तं रक्षयद्वयम् ॥ ५ ॥
हुमन्तमस्त्रं संप्रोक्तं पञ्चाङ्गानि मनोः क्रमात् । अष्टाङ्गानि न्यसेन्मन्त्रवर्णैर्मन्त्री यथाविधि ॥ ६ ॥
पञ्चाङ्गनेत्रजठरपृष्ठेषु क्रमतो न्यसेत् । विदध्यात् करयोर्न्यासं मन्त्रार्णैरष्टभिः सुधीः ॥ ७ ॥
दक्षतर्जन्यादिका च यावत् स्याद्वामतर्जनी । सृष्टिरेतद्विपरीतं संहारो गदितः स्थितिः ॥ ८ ॥
दक्षान्यतर्जनीपूर्वा कनिष्ठायुग्मकान्तिका । कामबाणानङ्गुलीषु ह्यङ्गुष्ठादिष्वनङ्गकान् ॥ ९ ॥
न्यसेद् बाणार्णपुटितमातृकां विन्यसेत् सुधीः । अष्टौ तत्त्वानि विन्यसेच्छरीरे देशिकोत्तमः ॥ १० ॥

प्रकृतिमहदहंकृत्याकाशानिलवह्निनीरभूम्याख्यैः ।
मन्त्रार्णयुतैः पदान्धुहृदास्यकहृद्हृदयसकलतनुषु ॥ ११ ॥

न्यसेत् संहारयुक्तोऽयं सर्गस्तद्विपरीतकः । तारसंपुटमूलेन त्रिशो न्यसेत् तनौ बुधः ॥ १२ ॥
कात्स्न्यास्यहृन्नाभिगुह्यजानुपादेषु विन्यसेत् । एषा सृष्टिश्च नाभ्याद्या हृदन्ता स्थितिरीरिता ॥ १३ ॥
सर्गव्युत्क्रमतश्चापि संहारो मन्त्रिभिर्मतः । मूर्ध्नि मध्यातर्जनी स्यान्नेत्रेऽङ्गुष्ठस्तनामया ॥ १४ ॥
वक्त्रेऽङ्गुष्ठस्तर्जनी च हृद्यङ्गुष्ठकनिष्ठिके । नाभावङ्गुष्ठवर्ज्याश्चाङ्गुलयो गुह्यजानुषु ॥ १५ ॥
साङ्गुष्ठाः पादयुग्मे च न्यसेन्मन्त्रार्णकांस्तनौ । .... ॥

न्यासेष्वयमङ्गुलिनियमो वैष्णवमन्त्रेषु । यत्र सृष्टिस्थितिसंहारन्यास उक्तस्तत्र सर्वत्र च ज्ञेयः ।

अष्टवारं समावृत्त्या देशिको यतमानसः । मूलाधारसहृद्वक्त्रकरपन्मूलनाभिषु ॥ १६ ॥
गलतुन्दहृदि कुचपार्श्वद्वन्द्वे सपृष्ठके । आस्यनेत्रश्रोत्रघोणाहस्ताग्रे मणिबन्धके ॥ १७ ॥
कूर्परांसे तृतीयं स्याच्चतुर्थी च तथा भवेत् । पादाग्रकगुल्फजानुनितम्बद्वयकेषु च ॥ १८ ॥
दोःपादसन्धिशाखासु चतुरावृत्तयः स्मृताः । करपादाङ्गुलीयुग्ममध्ये न्यासद्वयं भवेत् ॥ १९ ॥
मूर्धाक्षिकण्ठहृदयजठरोरुपदद्वये । हृदि न्यसेन् सानिलेषु धातुषु क्रमतः सुधीः ॥ २० ॥
गण्डांसस्तनपार्श्वस्फिगूरुजङ्घाङ्घ्रिषु द्वयम् । प्रथमार्णं पादमूले परं पादाग्रजानुषु ॥ २१ ॥
गुदाण्डगुह्यकन्देऽन्यं पार्श्वनाभौ चतुर्थकम् । वक्षःपृष्ठहृदंसेऽन्यं कण्ठवक्त्रनसान्तरे ॥ २२ ॥
श्रोत्रनेत्रद्वये चान्यं ललाटेऽष्टममीरितम् । शिरोनेत्रादिगदितस्थानेष्वाप्रपदं न्यसेत् ॥ २३ ॥
ततस्तनौ मूलमनुं व्यापयेन्मूर्तिपञ्जरम् । विप्रादिकांश्चतुर्वर्णान् आस्यहस्तोरुपत्सु च ॥ २४ ॥

इति । शारदातिलके तु(१७ । ६६)— मुखे न्यसेद् ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीदिमं मनुम् । बाहू राजन्यः कृतोऽयं न्यस्तव्यो बाहुयुग्मके ॥ १ ॥ ऊरू तदस्य यद्वैश्य इममूरुद्वये न्यसेत् । पदद्वये न्यसेन्मन्त्रं पद्भ्यां शूद्रो अजायत ॥ २ ॥ इति ॥

न्यसेदाभरणानीह स्वायुधानि च देशिकः । ततः सञ्चिन्तयेद्विष्णुं श्रीकरं हृदयाम्बुजे ॥ २५ ॥

"लोलकल्लोले"त्यादि बृहद्ध्यानं प्रागेवोक्तम् (पूर्वार्धे एकादशे श्वासे २४८ पत्रे) । अत्र वामाद्यधःस्थयोर्गदा-कमले, तदाद्यूर्ध्वयोः शंखचक्रे, इति हेतिध्यानम् ।

---

१ 'योगोद' ख. पाठः । २ 'योदरोरुजानुपद्द्वये' इति पाठ उचितः । ३ 'न्यसेत्' क. पाठः । ४ 'तले' ख. पाठः ।

एवं ध्यात्वा मुकुन्दं तं पीठे पूर्वोदिते यजेत् । मूर्तिं मूलेन संकल्प्य तस्यामावाह्य मन्त्रवित् ॥ २६ ॥
अङ्गानि कर्णिकायां च पूजयेन्मन्त्रवित्तमः । दिग्दलेषु च संपूज्याः श्री रतिश्च तथा धृतिः ॥ २७ ॥
कान्तिश्च वर्णभेदैस्तु रक्तश्वेतासितादिभिः । मूर्तीर्यजेद्विदिक्पत्रेष्विन्द्रादींस्तद्बहिः क्रमात् ॥ २८ ॥
वज्रादींश्च यजेत् पश्चाच्छीकरार्चा समीरिता । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि वामदेवाय ऋषये नमः । मुखे पंक्तिश्छन्दसे नमः । हृदये श्रीकराय देवतायै नमः । इति विन्यस्य ममेष्टसिद्धये विनियोग इति प्राग्वदुक्त्वा, भीषय २ हुं हृदयाय नमः । त्रासय २ हुं शिरसे० । प्रमर्दय २ हुं शिखा० । प्रध्वंसय २ हुं कवचं० । रक्षय २ हुं अस्त्रं० । इति पञ्चाङ्गमन्त्रान् प्राग्वद्विन्यस्य, हृदये उंनमः । शिरसि त्तिंनमः । शिखायां ष्ठंनमः । कवचस्थाने श्रींनमः । अस्त्रस्थाने कंनमः । नेत्रयोः रंनमः । इति नेत्रान्तं षडङ्गेषु विन्यस्य, उदरे स्वांनमः । पृष्ठे हांनमः । इत्यष्टाङ्गं विन्यस्य, (दक्ष) तर्जन्यां उंनमः । मध्यमायां त्तिं० । अनामिकायां ष्ठं० । कनिष्ठिकायां श्रीं० । (वाम) कनिष्ठायां कं० । अनामिकायां रं० । मध्यमायां स्वां० । तर्जन्यां हांनमः । इति सृष्टिः । वामतर्जनीमारभ्य दक्षतर्जनीपर्यन्तं संहारः । दक्षतर्जन्यां उंनमः । मध्यमायां त्तिं० । अनामिकायां ष्ठं० । कनिष्ठायां श्रीं० । वामतर्जन्यां कं० । मध्यमायां रं० । अनामिकायां स्वां० । कनिष्ठायां हांनमः । इति स्थितिन्यासः ॥ अत्र प्रथमतः संहारन्यासं कृत्वा ततः सृष्टिस्थितिन्यासौ कार्यौ ॥ अङ्गुष्ठयोः द्रांद्राविण्यै नमः । तर्जन्योः द्रींक्षोभिण्यै० । मध्यमयोः क्लींवशीकारिण्यै० । अनामिकयोः ब्लूंआकर्षिण्यै० । कनिष्ठयोः सःमोहिन्यै० ॥ अङ्गुष्ठयोः ह्रींकामाय नमः । तर्जन्योः क्लींमन्मथाय० । मध्यमयोः ऐंकन्दर्पाय० । अनामिकयोः ब्लूंमकरध्वजाय० । कनिष्ठयोः स्त्रींमीनकेतवे० ॥ द्रांद्रींक्लींब्लूंसः श्रं सःब्लूंक्लींद्रींद्रां नमः ॥ एवं रीत्या मातृकां विन्यस्य, पादयोः हांपृथिवीतत्त्वाय नमः । लिङ्गे स्वांजलतत्त्वात्मने नमः । हृदि रंअग्नितत्त्वात्मने नमः । मुखे कंवायुतत्त्वात्मने० । शिरसि श्रींआकाशतत्त्वात्मने नमः । हृदि ष्ठंअहङ्कारतत्त्वात्मने० । हृदये त्तिंमहत्तत्त्वात्मने० । सर्वाङ्गे उंप्रकृतितत्त्वात्मने नमः । इति संहारन्यासः ॥ ततः सर्वाङ्गे—उंप्रकृतितत्त्वा० । हृदये त्तिंमहत्तत्त्वा० । हृदि ष्ठंअहङ्कारतत्त्वा० । शिरसि श्रींआकाशतत्त्वा० । मुखे कंवायुतत्त्वा० । हृदि रंअग्नितत्त्वात्मने० । लिङ्गे स्वांजलतत्त्वात्मने० । पादयोः हांपृथिवीतत्त्वा० ॥ इति सृष्टिन्यासः । अत्रापि उंनमः परायेत्यादिना न्यासे प्राग्वद्योजनीयम् ॥ ततः प्रणवसंपुटितमूलमन्त्रेण त्रिर्व्यापकन्यासं कृत्वा, ततः पादयोः उंनमः । जानुनोः त्तिं० । गुह्ये ष्ठंनमः । नाभौ श्रीं० । हृदि कं० । मुखे रं० । नेत्रयोः स्वां० । शिरसि हां० ॥ शिरसि उंनमः । नेत्रयोः त्तिं० । मुखे ष्ठं० । हृदि श्रीं० । नाभौ कं० । गुह्ये रं० । जानुनोः स्वां० । पादयोः हांनमः ॥ नाभौ उंनमः । गुह्ये त्तिं० । जानुनोः ष्ठं० । पादयोः श्रीं० । शिरसि कं० । नेत्रयोः रं० । मुखे स्वां० । हृदि हांनमः ॥ अत्र न्यासे प्रमाणोक्ताङ्गुलयो ग्राह्याः । (१) मूलाधारे उंनमः । हृदि त्तिं० । मुखे ष्ठं० । दक्षबाहुमूले श्रीं० । वामे कं० । दक्षोरुमूले रं० । वामे स्वां० । नाभौ हां० ॥ (२) गले उंनमः । उदरे त्तिं० । हृदि ष्ठं० । दक्षस्तने श्रीं० । वामे कं० । दक्षपार्श्वे रं० । वामे स्वां० । पृष्ठे हां० ॥ (३) मुखे उंनमः । नेत्रयोः त्तिं० । श्रोत्रयोः ष्ठं० । नसोः श्रीं० । हस्ताग्रयोः कं० । मणिबन्धयोः रं० । कूर्परयोः स्वां० । अंसयोः हां० ॥ (४) दक्षपादाग्रे उंनमः । वामे त्तिंनमः । दक्षगुल्फे ष्ठं० । वामे श्रीं० । दक्षजानुनि कं० । वामे रं० । दक्षनितम्बे स्वां० । वामे हां० ॥ (५) दक्षदोर्मूले उंनमः । मध्ये त्तिं० । मणिबन्धे ष्ठं० ।

---

१ 'बोद्धव्याः' ख. पाठः ।

अङ्गुष्ठादिपञ्चाङ्गुलीषु एवं पञ्चवर्णान् न्यसेत् ॥ (६) एवं वामदोर्मूलादिषु न्यसेत् ॥ (७) एवं दक्षोरुमूलजानुगुल्फ-पञ्चाङ्गुलीषु न्यसेत् ॥ (८) एवं वामोरुमूलादिषु ॥ (९) दक्षकराङ्गुष्ठतर्जन्योर्मध्यभागमारभ्य वामाङ्गुष्ठतर्जन्योर्मध्यमावधि स्वष्टसु स्थानेषु न्यसेत् ॥ (१०) एवं पादयोरङ्गुल्यन्तरालेषु ॥ (११) मूर्ध्नि उंनमः । नेत्रयोः त्विं० । कण्ठे ष्टुं० । हृदि श्रीं० । उदरे कं० । ऊरुद्वये रं० । जानुनोः स्वां० । पादयोः हां० ॥ (१२) हृदेव त्वचि उं० । रक्ते त्विं० । मांसे ष्टुं० । मेदसि श्रीं० । अस्थ्नि कं० । मज्जायां रं० । शुक्रे स्वां० । प्राणे हांनमः ॥ (१३) दक्षगण्डे उंनमः । दक्षांसे त्विं० । दक्षस्तने ष्टुं० । दक्षपार्श्वे श्रीं० । दक्षस्फिजि कं० । दक्षोरौ रं० । दक्षजङ्घायां स्वां० । दक्षपादे हां० ॥ (१४) एवं वामगण्डादि ॥ (१५) पादतलयोः उंनमः । पादाग्रजानुषु त्विं० । गुदवृषणगुह्यमूलेषु ष्टुं० । पार्श्वद्वयनाभिषु श्रीं० । वक्षःपृष्ठहृदंसेषु कं० । कण्ठवक्त्रनासासु रं० । श्रोत्रनेत्रेषु स्वां० । ललाटे हां० ॥ (१६) शिरसि उंनमः । नेत्रयोः त्विं० । मुखे ष्टुं० । हृदये श्रीं० । नाभौ कं० । गुह्ये रं० । जानुनोः स्वां० । पादयोः हांनमः ॥ इति षोडशधा मूलमन्त्राक्षराणि विन्यस्य, मूलेन व्यापकं कृत्वा प्रागुक्तमूर्तिपञ्जरन्यासं कृत्वा, मुखे ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीन्नमः । हस्तयोः बाहू राजन्यः कृतः० । ऊर्वोः ऊरू तदस्य यद्वैश्यः० । पादयोः पद्भ्यां शूद्रो अजायत० । इति विन्यस्य, शिरसि किरीटाय नमः । कर्णयोः मकरकुण्डलाय नमः । गले कौस्तुभाय ग्रैवेयाय० । वक्षसि श्रीवत्साय हाराय० । बाहुषु अङ्गदेभ्यो केयूरेभ्यो नमः । कट्यां मणिमेखलायै० पीताम्बराय० इति विन्यस्य, वामदक्षोर्ध्वहस्तयोः शङ्खाय० । चक्राय० । वामदक्षाधोहस्तयोः गदायै० । पद्माय० । इति विन्यस्य, ध्यानादिपुष्पोपचारान्तं कर्णिकायामेवाङ्गानि संपूज्य, दिग्दलेषु श्रियै नमः । रत्यै० । धृत्यै० । कान्त्यै० । इति संपूज्य, विदिग्दलेषु पूर्वोक्तवासुदेवादिचतुर्मूर्तीः संपूज्य लोकपालार्चादि प्राग्वत् कुर्यादिति । तथा—

अष्टलक्षं जपेन्मन्त्रं नियमस्थो जितेन्द्रियः । जुहुयात् तद्दशांशेन बिल्वदुग्धद्रुतर्पणैः ॥ २९ ॥

तर्पणैः समिद्भिः ।

अब्जैर्दुग्धान्नसुघृतैस्तर्पणादि ततश्चरेत् । गुरुं सन्तोष्य वित्ताद्यैः सिद्धमन्त्रो भवेद् ध्रुवम् ॥ ३० ॥

ततः कुर्वीत मन्त्रज्ञः प्रयोगानिष्टसिद्धये । दुग्धाप्लुतैः सरसिजैरयुतं जुहुयाच्छ्रिये ॥ ३१ ॥

अयुतं अयुतद्वयम् ।

मधुरत्रयसंयुक्तैः पलाशकुसुमैर्हुनेत् । मेधावी जायते शीघ्रं यशसे च तिलैर्हुनेत् ॥ ३२ ॥

कान्त्यै प्रजुहुयाद्धीमान् केवलाज्येन मन्त्रवित् । पयःप्लुतगुडूच्याश्च खण्डैः प्रजुहुयाद् बुधः ॥ ३३ ॥

दीर्घमायुरवाप्नोति ह्यरोगी मन्त्रवित्तमः । त्रिस्वादुयुक्तं लवणं हुनेन्निशि सहस्रकम् ॥ ३४ ॥

अष्टाधिकं च मासेन सोऽमरस्त्रीर्वशं नयेत् । का कथा मर्त्ययोषासु वाङ्मात्रवशगासु च ॥ ३५ ॥

दशपुष्पदारुभस्म संजप्तं मनुनामुना । त्रिसहस्रं धृतं मूर्ध्ना पापरोगहरं परम् ॥ ३६ ॥

जनतावश्यकृदेतत् प्रथितं सर्वकामदम् । घृताक्तदूर्वाचरुभ्यां हुनेदयुतसंख्यया ॥ ३७ ॥

भुञ्जीयाद् हुतशिष्टं च चरुं दद्याच्च दक्षिणाम् । गुरवे तर्पयेद्विप्रान् वस्त्रालङ्करणैः शुभैः ॥ ३८ ॥

शापापमृत्युरोगादि नश्यत्यायुश्च विन्दति । उत्क्षिप्तबाहुः पुरुषः प्रत्यहं रविबिम्बके ॥ ३९ ॥

न्यस्तदृष्टिश्चाष्टशतं जपेत् प्राप्नोत्यतन्द्रितः । महाधनाढ्यमचिरादन्नाद्यं पशुकादिकम् ॥ ४० ॥

दुग्धमध्ये प्रातरब्धं रमेशं तर्पयेद्बुधः । अष्टाधिकं सहस्रं तु स लभेदचिराद्धनम् ॥ ४१ ॥

सुमृष्टमन्नं च वने लभते भृत्यवर्गयुक् । वश्याकर्षणसंमोहस्तम्भोच्चाटनमारणम् ॥ ४२ ॥
कुर्यादनेन मनुना यथाद्रव्यैः सुशोभनैः । किं बहूक्तेन मनुना निखिलं साधयेत् सुधीः ॥ ४३ ॥
य एवं श्रीकरं विष्णुं भजेद्भक्तियुतो नरः । भुक्त्वेह सकलान् भोगान् याति विष्णोः परं पदम् ॥ ४४ ॥
इति ॥ तथा—

श्रीमन्नारायणस्य तदनु चरणौ शरणं स्यात्प्रपद्ये । ङेन्तं श्रीमच्चरणमपि च नमस्तत्त्ववर्णोऽयमुक्तः ॥ ४५ ॥
"श्रीमन्नारायणस्य चरणौ शरणं प्रपद्ये श्रीमच्चरणाय नमः" ॥ (२४) (तत्त्ववर्णश्चतुर्विंशतिवर्णः ॥) तथा—

ऋष्याद्याः पूर्वमुक्तासमशरमनुना पञ्च चाङ्गानि कुर्यात् ।
पूजाहोमादि सर्वं समुदितविधिना मुक्तिदो मन्त्र एषः ॥ ४६ ॥

असमशरमनुना कामबीजेन, तेन क्लांक्लींक्लूंक्लैंक्लौंक्लः इति ॥ संमोहनतन्त्रे—

अथ वक्ष्ये महादेवि मन्त्रं श्रीपुरुषोत्तमम् । धर्मार्थसुखमोक्षाप्तिफलदं योषितां नृणाम् ॥ १ ॥
अपरं मन्त्ररत्नं ते सर्वतन्त्रेषु गोपितम् । अतिगुह्यतमं देवि दौर्भाग्यव्याधिनाशनम् ॥ २ ॥
दारिद्र्यनाशकं देवि जरामरणनाशकम् । शोकभीतिहरं देवि मन्त्रं त्रैलोक्यमोहनम् ॥ ३ ॥
वश्याकर्षणविद्वेषमारणोच्चाटकारकम् । स्तम्भकारकमन्तर्धिबिलसिद्धिकरं परम् ॥ ४ ॥
शत्रुभिः परिभूतैश्च सर्वविघ्नैरुपद्रुतैः । हृतार्थैः क्लिष्टसंसारवासिभिर्दुःखितैर्जनैः ॥ ५ ॥
भर्तृराजाभिभूतैश्च विप्रार्तैः पुत्रकाङ्क्षिभिः । भृत्यार्थिभिश्च संग्रामे विजयाकाङ्क्षिभिर्जनैः ॥ ६ ॥
योषाभिश्चैव संसेव्यं मन्त्रं श्रीसुखमोक्षदम् । शृणु सम्यक् समासेन सर्वलोकसुखप्रदम् ॥ ७ ॥
मायारमातारमारबीजानि हृदयं वदेत् । लोहितं कर्णयुक्तं च वदेद्वह्निमुना तथा ॥ ८ ॥
षोत्तमाप्रतिरूपं च लक्ष्मीपदमतः परम् । निवाससकलं प्रोक्त्वा जगत्क्षोभणमुच्चरेत् ॥ ९ ॥
सर्वस्त्रीहृदयान्ते विदारणस्त्रिभुतो वनम् । मनोन्मादकरान्ते च सुरमनन्तौ सुरं वदेत् ॥ १० ॥
मनुजं सुन्दरीं चैव जनमुक्त्वा मनांसि च । तापयेति द्विरुच्चार्य वदेद् दीपय शोषय ॥ ११ ॥
मारय स्तम्भय द्रावयाकर्षय पदं द्विशः । आवेशय च परमं सुभग सर्वमुच्चरेत् ॥ १२ ॥
सौभाग्यान्ते करपदं सर्वकामप्रदेति च । अलक्ष्मीहनयुग्मं च चक्रेण गदया पुनः ॥ १३ ॥
खड्गेन सर्वबाणैश्च भिन्दयुग्मं ततो वदेत् । पाशेन बन्धद्वितयमङ्कुशेन द्विताडय ॥ १४ ॥
तुरुयुग्मं च किं तिष्ठसि तावद्यावदीरयेत् । समीहितं च मे सिद्धं भवति क्लीं सवर्म च ॥ १५ ॥
अस्त्रहृल्लक्ष्मिमामारप्रणवांश्च समुच्चरेत् । पुरुषोत्तममन्त्रोऽयं प्रोक्तः सर्वसमृद्धिदः ॥ १६ ॥
पूर्वबीजेन मायान्तेनान्त्यबीजेन चोचिरे । आचार्याः केचनेत्युक्त्वा ह्यावेशय-पदद्वयम् ॥ १७ ॥
मोहय-द्वितयं ब्रूयुस्तम्भयद्वयतः परम् । हुं मादौ क्लींच नेच्छन्ति तथा परमपूर्वतः ॥ १८ ॥
समस्तशब्दं प्रोचुश्चालक्ष्मीस्थानेऽमुकं पदम् । .... ॥

इति । माया ह्रीं, रमा श्रीं, तारः प्रणवः, मारः क्लीं, हृदयं नमः, लोहितः पकारः कर्णः उ तेन पु, वह्नि रेफ उना उकारेण तेन रु, षोत्तमाप्रतिरूपं स्वरूपं, लक्ष्मी स्वरूपं, निवाससकल स्वरूपं, जगत्क्षोभण

स्वरूपं, सर्वस्त्रीहृदय स्वरूपं, विदारण त्रिभुवनमनोन्मादकर स्वरूपं, सु स्वरूपं, अग्नी रेफः अनन्त आ तेन रा, सुर स्वरूपं, मनुजसुन्दरीजन स्वरूपं, मनांसि स्वरूपं, तापयेति द्विस्तापय तापय, दीपय शोषय मारय स्तम्भय द्रावयाकर्षय, द्विरस्तत्पदानि द्विर्द्विरुच्चरेदित्यर्थः । आवेशय स्वरूपं, चकाराद्द्विः । परमसुभगसर्व स्वरूपं, सौभाग्यकर स्वरूपं, सर्वकामप्रद स्वरूपं, अलक्ष्मीः स्वरूपं, हनयुग्मं हनहन, चक्रेण गदया स्वरूपं, खड्गेन सर्वबाणैश्च स्वरूपं, भिन्दयुग्मं भिन्दभिन्द, पाशेन स्वरूपं, बन्धद्वितयं बन्धबन्ध, अङ्कुशेन स्वरूपं, द्विस्ताडय ताडय ताडय, तुरुयुग्मं तुरुतुरु, किं तिष्ठसि तावद्यावत् स्वरूपं, समीहितं मे सिद्धं भवति स्वरूपं, क्लीं स्वरूपं, वर्म हुं, अस्त्रं फट्, हृन्नमः, शक्तिः ह्रीं, मा श्रीं, मारः क्लीं, प्रणवः ओं,। तथा—

जैमिनिर्मुनिरस्योक्तश्छन्दोऽमितमितीरितम् । त्रैलोक्यमोहनतनुर्देवता पुरुषोत्तमः ॥ १६ ॥
षडङ्गानि मनोर्देवि नेत्रान्तानि प्रकल्पयेत् । हुंफडन्तानि च शिवे तारमारादिकानि च ॥ २० ॥
वदेत् पूर्वं च पुरुषोत्तमं त्रिभुवनं वदेत् । मनोन्मादकरं हृच्च सकलान्ते जगत्पदम् ॥ २१ ॥
क्षोभणं प्रवदेल्लक्ष्मीदयितेति शिरो मतम् । मन्नथोक्तं वदेन्माङ्गजकामान्ते च दीपन ॥ २२ ॥
शिखामन्त्रश्च परमं वदेत् सुभगशब्दतः । सर्वसौभाग्यकरतो वदेदप्रतिरूपक ॥ २३ ॥
केशव स्मरयुग्मं सुरासुरपदं वदेत् । मनुजान्ते सुन्दरी च हृदयान्ते विदारण ॥ २४ ॥
सर्वप्रहरणान्ते च धरसर्वपदं वदेत् । कामिकं हनयुग्मं च हृदयान्ते च बन्धना ॥ २५ ॥
न्याकर्षयाकर्षयाथ वदेच्चाथ महाबलम् । अस्त्रमन्त्रस्त्रिभुवनेश्वरसर्वजनं वदेत् ॥ २६ ॥
मनांसि हनयुग्मं च दारय-द्वन्द्वतश्च मे। वशमानययुग्मं च नेत्रमन्त्र उदाहृतः ॥ २७ ॥
विन्यस्यैवं षडङ्गानि द्वादशाङ्गानि विन्यसेत् । हृदाद्युदरपृष्ठेषु करपृष्ठोरुजानुषु ॥ २८ ॥
पादे च कुर्यान्मन्त्रस्य पदानि द्वादशैव तु । शक्तिश्रीमारबीजानि संबुद्ध्यन्तान्यणोर्न्यसेत् ॥ २९ ॥
तारादीनि हृदाद्यानि परायेत्यस्य चोर्ध्वगम् । मूर्तयो द्वादश तथा पुरुषाद्याः परेश्वरि ॥ ३० ॥
आत्मङन्ताः नमोन्ताश्च पुरुषः सत्यकाच्युतौ । चत्वारो वासुदेवाद्यास्तद्वन्नारायणः शिवे ॥ ३१ ॥
ब्रह्मविष्णुनृसिंहाश्च वराहो द्वादशः स्मृतः । ततो व्यापकमन्त्रेण व्यापकं विन्यसेत् तनौ ॥ ३२ ॥
त्रैलोक्यमोहनपदं हृषीकेशाप्रतीति च । रूप मन्मथ सर्वस्त्रीहृदयाकर्षणं वदेत् ॥ ३३ ॥
आगच्छ हृदयं चैव व्यापकाणुः समीरितः । आयुधानां च मन्त्रो वक्ष्यन्ते क्रमशः शिवे ॥ ३४ ॥
वेदादिमारबीजाद्याः सर्वे मन्त्राः महेश्वरि । सुदर्शनमहाचक्रराजान्ते दहयुग्मकम् ॥ ३५ ॥
सर्वदुष्टभयं ब्रूयात् कुरु छिन्द द्विभिन्दयुक् । भूयो विदारय-द्वन्द्वं परमन्त्रान् ग्रसद्वयम् ॥ ३६ ॥
भक्षयद्वयं भूतानि त्रासय द्विर्हुमस्त्रकम् । स्वाहा चक्राय हृदयं चक्रमन्त्र उदाहृतः ॥ ३७ ॥

अस्त्रं फट्, हृदयं नमः । सुगममन्यत् ।

वदेज्जलचरायेति द्विठः शङ्खमनुः प्रिये । हुंफडन्तः खड्ग तीक्ष्ण भिन्दयुग्मं वदेत्ततः ॥ ३८ ॥

---

१ 'पुरुषदपट्ट' ख. पाठः ।

खड्गमन्त्रो महेशानि धनुर्मन्त्रं शृणु प्रिये । शार्ङ्गाय सशरायाथ हुंफडन्तो गदामनुः ॥ ३९ ॥
कौमोदकि महाशब्दबले सर्वासुरान्तकि । प्रसीद हुंफट् स्वाहान्तः संवर्तकपदं वदेत् ॥ ४० ॥
मुसलं पोथयद्वन्द्वं हुंफट् स्वाहान्तको मनुः । मुसलस्याङ्कुशस्याणुरङ्कुशं कचयुग्मकम् ॥ ४१ ॥
हुंफट् स्वाहान्तकः प्रोक्तः पाश बन्धयुगं वदेत् । आकर्षययुगं हुंफट् स्वाहान्तः पाशमन्त्रकः ॥ ४२ ॥
एवमायुधमन्त्रास्ते मया प्रोक्ता महेश्वरि । पक्षिराजायाग्निवधूः पक्षिराजमनुर्मतः ॥ ४३ ॥
त्रैलोक्यमोहनायाथ विद्महेऽन्ते स्मराय च । धीमहीति ततस्तन्नो वदेद्विष्णुः प्रचोदयात् ॥ ४४ ॥
पुरुषोत्तमगायत्री जपार्चासु विशिष्यते । ततः कराङ्गुलिष्वेतान् बाणान् कामांश्च विन्यसेत् ॥ ४५ ॥
द्रामाद्यां द्राविणीं देवि द्रींमाद्यां क्षोभिणीमपि । क्लींवशीकरिणीं भद्रे ब्लूंबीजाद्यां महेश्वरि ॥ ४६ ॥
आकर्षिणीं महेशानि सर्गान्तभृगुपूर्वकम् । संमोहिनीं क्रमादेवं बाणन्यासोऽयमीरितः ॥ ४७ ॥
काममन्मथकन्दर्प-मकरध्वजसंज्ञकाः । मीनकेतुर्महेशानि पञ्चमः परिकीर्तितः ॥ ४८ ॥
पराबीजं मध्यबाणं वाग्भवं परमेश्वरि । तुर्यबाणं ततश्चैव स्त्रीबीजं च क्रमात् प्रिये ॥ ४९ ॥
कामबीजप्रपुटितां मातृकां विन्यसेत् प्रिये । विन्यसेन्मारमालां तु वर्णानानाभि मन्त्रवित् ॥ ५० ॥
चत्वारिंशन्मातृकां च ततः पञ्च न्यसेत् सुधीः । जठरे हृदये कण्ठे वक्त्रे नसि ततः प्रिये ॥ ५१ ॥
त्रीनर्णान् व्यापयेद् देहे समस्तेन सकृत्तथा । व्यापकं विन्यसेद् देहे कामांश्चैव सशक्तिकान् ॥ ५२ ॥
कन्दर्पमातृकापूर्वान् मातृकावत् प्रविन्यसेत् । दाडिमीकुसुमाभांश्च वामाङ्के शक्तिसंयुतान् ॥ ५३ ॥
सौम्यान् रक्ताम्बरान् सर्वान् पुष्पबाणेक्षुकार्मुकान् । बिभ्राणान् सर्वभूषाढ्यान् मन्त्री कामान् स्मरेत् प्रिये ॥
शक्तयः कुङ्कुमनिभाः सर्वाभरणभूषिताः । नीलोत्पलकरा ध्येयाः स्त्रैलोक्याकर्षणक्षमाः ॥ ५५ ॥
न्यसेत् कामरती पश्चात् कामदं च सुरेश्वरि । प्रीतिं च कामिनीकान्तौ कान्तिमान् मोहिनीयुतः ॥ ५६ ॥
कामगः कमला तद्वत् कामबाणो विलासिनी । कामकल्पलते तद्वत् कामुकश्यामले तथा ॥ ५७ ॥
कामवर्धनसंयुक्ता विज्ञेया च शुचिस्मिता । रामश्च विस्मिताक्षी च विशालाक्षीयुतो रमः ॥ ५८ ॥
रमणो लेलिहाना च रतिनाथदिगम्बरे । रतिप्रियश्च रामा च रात्रिनाथश्च कुब्जिका ॥ ५९ ॥
रमाकान्तयुता कान्ता रममाणश्च नित्यया । निशाचरश्च कल्याणी नन्दको भोगिनीयुतः ॥ ६० ॥
नन्दनः कामदायुक्तो नन्दी चापि सुलोचना । सुलोपिन्या युतो देवि तथा नन्दयिता पुनः ॥ ६१ ॥
पञ्चबाणश्च मर्दिन्या कलहप्रियया युतः । विघ्नश्चैव महादेवि रतिपूर्वसखा प्रिये ॥ ६२ ॥
पुष्पधन्वा वराक्षी च सुमुख्या च महाधनुः । भ्रामणो नलिनीयुक्तो भ्रमणो जटिनीयुतः ॥ ६३ ॥
(भ्रममाणश्च पालिन्या भ्रमश्च शिवया युतः । भ्रान्तमुग्ध ततो देवि भ्रामको रमया युतः) ॥ ६४ ॥
भृङ्गो भ्रमा ततः पश्चाद् भ्रान्तचारश्च लोलया । भ्रमावहश्चञ्चला च मोहनो दीर्घजिह्वया ॥ ६५ ॥
रतिप्रियामोहकौ च लोलाद्या मोह एव च । मोहवर्धनभृङ्गिन्यौ मदनः पाटलायुतः ॥ ६६ ॥

कामान्' ख. पाठः ।

मन्मथो मदनायुक्तो मातङ्गो मालया युतः । भृङ्गनायकहंसिन्यौ गायनो विश्वतोमुखी ॥ ६७ ॥
जगदानन्दिनीयुक्तो गीतिज्ञस्तदनन्तरम् । नर्तको रमणीयुक्तो खेलकः कान्तिसंयुतः ॥ ६८ ॥
उन्मत्तः कलकण्ठी च मत्तकश्च वृकोदरी । विलासिमेघश्यामे च सोन्मत्तो लोभवर्धनः ॥ ६९ ॥
तत्त्वन्यासं ततः कुर्यात् पार्श्वद्वययुतेषु च । नाभिगुह्यगुदेषु स्यात् पादसन्ध्यङ्गुलीषु च ॥ ७० ॥
अर्काभमारबीजस्य न्यासः सर्वसमृद्धिदः । द्वादशाक्षरमन्त्रस्य न्यासत्रयमथो बुधः ॥ ७१ ॥
कुर्यात् संहारसृष्टी च स्थितिश्चैव प्रकीर्तिता । मूर्तिपञ्जरविन्यासं कुर्यान्मन्त्री समाहितः ॥ ७२ ॥
पूर्वोदिताया गायत्र्या वर्णान् न्यसेत् तनौ बुधः । कभालदृक्द्वन्द्वदोःपत्संध्यग्रेषु तनौ च सः ॥ ७३ ॥
षडङ्गं द्वादशाङ्गं च बाणानङ्गान् प्रविन्यसेत् । श्रीं स्वां श्रिये नमस्त्वेष श्रियो मन्त्र उदाहृतः ॥ ७४ ॥
सव्योरौ[1] विन्यसेदेवं मन्त्रं देवेशि मन्त्रवित् । लक्ष्म्याद्याः पुष्टिपर्यन्ता ङेयुताश्च हृदन्तिकाः ॥ ७५ ॥
ह्रस्वत्रयक्लीबबिन्दुवर्ज्यस्वरयुतो भृगुः । लान्तयुक् सेन्दुखण्डः स्वबीजन्यासं महेश्वरि ॥ ७६ ॥
न्यस्तव्या बीजपूर्वास्ताः कास्यकण्ठेषु गुह्यके । ककुद्दृग्नाभिसर्वाङ्गे व्यापकाणुं न्यसेत् प्रिये ॥ ७७ ॥
ऋष्यादिकं च विन्यस्य भूषणानि न्यसेत् प्रिये । आयुधाणून् यथास्थानं तत्तन्मुद्राभिरद्रिजे ॥ ७८ ॥
विन्यसेन्मन्त्रिवर्योऽसौ श्रीवत्सं कौस्तुभं तथा । वनमालां मारबीजैर्यथास्थानं न्यसेत् प्रिये ॥ ७९ ॥
ऊर्ध्वाङ्गुष्ठौ मिथः श्लिष्टौ मुष्टिं मूर्ध्नि नियोजयेत् । त्रैलोक्यमोहनाख्येयं मुद्रैनां मूर्ध्नि विन्यसेत् ॥ ८० ॥
एवं न्यस्तशरीरोऽसौ ध्यायेच्छ्रीपुरुषोत्तमम् । उद्यानं संस्मरेदादौ सर्वपुष्पोपशोभितम् ॥ ८१ ॥
अनल्पकल्पविटपिमञ्जरीराजिराजितम् । मञ्जरीसुरभिपूरपूरिताशामुखं प्रिये ॥ ८२ ॥
निरन्तरपरिभ्रान्तमधुव्रतकदम्बकम् । आमोदपण्यस्थानाभमिन्द्रियाणां सुखप्रदम् ॥ ८३ ॥
आत्मयोनेरिव प्रायो मनोज्ञं जननस्थलम् । शृङ्गारलक्ष्म्या इव सत्केलिसद्म मनोरमम् ॥ ८४ ॥
रते रतिसुखप्रायमृतूनां जन्मभूरिव । उपमानं मनोज्ञानां नेत्रसाफल्यकारकम् ॥ ८५ ॥
आश्चर्यभूतवस्तूनां दृष्टान्तं केवलं प्रिये । अस्मिन् कल्पद्रुमं देवि स्मरेन्मन्त्री समाहितः ॥ ८६ ॥
लसन्महाबीजै[2]र्मणिमयमूलमनोरमम् । प्रत्यग्रवज्राश्ममयप्रकाण्डविलसत्तनुम् ॥ ८७ ॥
प्रोल्लासिजाम्बूनदवद्दीर्घशाखमकृत्रिमम् । हरिन्मणिप्रौढदलं लसद्विद्रुमपल्लवम् ॥ ८८ ॥
अनर्घ्यमणिपुष्पं च मुक्तारुचिरकेसरम् । निपीय पीयूषनिभं मधु पुष्पोदरोद्धृतम् ॥ ८९ ॥
रागाञ्चरामतीतैस्तैः षट्पदानां समूहकैः । निजयोषित्सहायैश्च गीयमानं विलासिभिः ॥ ९० ॥
शाखाभुजैरर्थिजनव्रजायाशु धनव्रजम् । प्रयच्छन्तं, स्रवत्तोयधाराः पुष्परसोद्भवाः ॥ ९१ ॥
दानाम्बुधाराश्रियमुद्वहन्तीव च यस्य, तम् । विवर्तमानरुचिरभ्रमराल्यक्षिमालकम् ॥ ९२ ॥
मूर्ध्ना घोरातपोद्योतसेवितैः सुमनोजलैः । स्नातं तथा तपस्यन्तं नेतुं प्रत्यक्षतामिव ॥ ९३ ॥
श्रीमन्तमम्बुजाक्षं तं तस्य मूले मनोहरे । माणिक्यकुट्टिमोद्भूतभूतले पीठमुत्तमम् ॥ ९४ ॥

---

१ 'सव्यांसे' ग. पाठः । २ 'नील' क. ग. पाठः ।

अरुणाम्बुजमध्यस्थमस्मिन् प्रद्योतनप्रभम् । गरुडं पक्षिराजं तत्स्कन्धारूढमथास्य तम् ॥ ९५ ॥
स्मरेद् रथाङ्गपाणिं तु सूर्यकोटिसमप्रभम् । लावण्यपरिपूर्णाद्यनवयौवनकोमलम् ॥ ९६ ॥
अङ्गसौन्दर्यशोभौघधिक्कृताङ्गजदर्पकम् । मन्दान्दोलितरक्ताक्षं कामबाणौघविह्वलम् ॥ ९७ ॥
मणिभूषणदीप्ताङ्गं दिव्यगन्धाम्बरावृतम् । अभयारुणया विश्वं रञ्जयन्तं महेश्वरि ॥ ९८ ॥
यक्षगन्धर्वदेवौघकामिनीशतसेवितम् । नीलकुञ्चितकेशौघविलसत्सुप्रसूनकम् ॥ ९९ ॥
माध्वीकलोलुपालीनां हृद्यनादमनोरमम् । कन्दर्पचापविलसच्चटुलालिसदृग्भ्रुवम् ॥ १०० ॥
पद्मपत्रविशालाक्षं लोकनैः कामिनीजनम् । मोहयन्तं महारत्नमौलिद्युतिविराजितम् ॥ १०१ ॥
स्वल्पसद्विद्रुमशिलाशकलारुणिताधरम् । पक्वबिम्बाधरं देवि नासावंशमनोरमम् ॥ १०२ ॥
आलोलकुण्डलरुचा समुद्योतिकपोलकम् । विलसत्कल्पपुष्पौघदामभूषितसद्गलम् ॥ १०३ ॥
बाह्वष्टकं तथा ध्यायेत् कणत्कङ्कणमण्डितम् । अशोकपल्लवाकारविलसद्विद्रुमोपमाः ॥ १०४ ॥
कराद्यङ्गुलयो ध्येया नानारत्नाङ्गुलीयकाः । दक्षिणाधःकरे चक्रं चिन्तयेदर्कभास्वरम् ॥ १०५ ॥
खड्गं तथोपरितने मुसलं च तदुत्तरे । तथोर्ध्वदक्षिणे हस्ते चिन्तयेद्रुचिराङ्कुशम् ॥ १०६ ॥
वामोर्ध्वे चिन्तयेत् पाशं तदधः शङ्खमेव च । सशरं च धनुर्वामे गदां ध्यायेदधः करे ॥ १०७ ॥
वक्षःस्थलं हरेर्ध्यायेल्लक्ष्मीकुचविमर्दितम् । श्रीवत्सकौस्तुभोद्भासि विशालकमनीयकम् ॥ १०८ ॥
मनोरमसमुद्योतिवनमालास्वलङ्कृतम् । गम्भीरदक्षिणावर्तनाभिमण्डलमण्डितम् ॥ १०९ ॥
हेमाभपीतवस्त्रेण संशोभि जघनं स्मरेत् । आरक्तनखरत्नैश्च स्वङ्गुलीयैर्विराजितौ ॥ ११० ॥
रक्तोत्पलनिभौ पादौ चिह्नितौ ध्वजवारिजैः । सुनूपुरौ हरेर्ध्यायेज् ज्ञानैश्वर्यप्रदायकौ ॥ १११ ॥
वामोरौ संस्थितां ध्यायेल्लक्ष्मीं स्वर्णसमप्रभाम् । क्वणन्नूपुरपादाब्जां बृहद्रत्ननितम्बिनीम् ॥ ११२ ॥
तनुमध्यां घनोत्तुङ्गचारुपीनपयोधराम् । रणत्कङ्कणबाह्वग्रां नानारत्नाङ्गुलीयकाम् ॥ ११३ ॥
विद्रुमारुणबिम्बोष्ठीं नीलोत्पलविलोचनाम् । दीर्घालिकान्तिमत्स्निग्धनीलकुञ्चितमूर्द्धजाम् ॥ ११४ ॥
मुक्तामालां शिरोभागाद् दधानां लोलकुण्डलाम् । कण्ठात् स्तनयुगं यावन्मुक्तादामविराजिताम् ॥११५॥
क्षीराब्धिफेनरुचिरे वसानां श्वेतवाससी । दक्षेण बाहुना देवं गाढमालिङ्ग्य संस्थिताम् ॥११६॥
प्रियाङ्गसङ्गमान्मंक्षु जातरोमाञ्चकञ्चुकाम् । देवस्यास्यं समालोक्य स्मरबाणविमोहिताम् ॥ ११७ ॥
दक्षिणे देवदेवस्य गद्यपद्यमयीं गिरम् । वदन्तीं भारतीं ध्यायेद्वीणापुस्तकधारिणीम् ॥ ११८ ॥
सितचन्दनलिप्ताङ्गीं पीनोन्नतपयोधराम् । विशाललोचनां देवीं मुक्ताहारविभूषिताम् ॥ ११९ ॥
सृजन्तीं लोचनैर्भावान् विष्णौ देवीं शुचिस्मिताम् । विद्यासौभाग्यलाभाय ध्यायेदेवं परां गिरम् ॥१२०॥
परितो वासुदेवाद्या ध्यातव्या मूर्तयो हरेः । श्यामशुक्लारुणापीताः क्रमशः सर्वभूषणाः ॥ १२१ ॥
लक्ष्म्याद्याः शक्तयो ध्येया रणत्कङ्कणबाहुकाः । सितचामरधारिण्यो मुक्ताहारसुमध्यमाः ॥ १२२ ॥

---

१ 'सिञ्चन्तीं' क. ग. पाठः । २ 'मुक्ता' ख. पाठः

कनन्नूपुरपादाब्जाः पीनोत्तुङ्गपयोधराः । त्रैलोक्यमोहनं देवं वीक्षमाणाः स्मरार्दिताः ॥ १२३ ॥
गौर्यौ लक्ष्मीसरस्वत्यौ रतिप्रीती तथारुणे । शशाङ्कधवले ज्ञेये कान्तिकीर्ती हरिप्रिये ॥ १२४ ॥
तुष्टिपुष्टी तथा श्यामे ध्यातव्ये हरिवल्लभे । नरेन्द्रदेवदैत्यानां प्रमदाः स्मरविह्वलाः ॥ १२५ ॥
गृहीत्वा चन्दनादीनि हेमरत्नस्रजः शिवे । आयान्त्यः परितो ध्येया देवदर्शनलालसाः ॥१२६॥
हेमप्रसूनमालाभिश्चन्दनैर्विविधैः शुभैः । त्रैलोक्यमोहनं देवं पूजयन्त्यो निरन्तरम् ॥ १२७ ॥
ऋषयः सिद्धगन्धर्वमनुजा मनुजाधिपाः । स्तुवन्तः परितो ध्येया हरिं सर्वप्रियं प्रिये ॥ १२८ ॥
इन्द्राद्यैर्लोकपालैश्च समन्तात् परिवारितम् । आब्रह्मभुवनान्तःस्थसर्वलोकैः प्रपूजितम् ॥ १२९ ॥
कोटियोजनविस्तीर्णे हेमरत्नविनिर्मिते । मनःप्रीतिकरे देवि साधकाभीष्टदायके ॥ १३० ॥
धर्माद्यैर्निर्मिते देवि मण्डलत्रितयान्विते । विमलादिसुशक्तिस्थे योगपीठे महाप्रभे ॥ १३१ ॥
आसीनं चिन्तयेद् देवं सर्वसत्त्वविमोहनम् । भुवनानि महादेवि भासयन्तं निजत्विषा ॥१३२॥
किन्नरोरगगन्धर्वचारणैः खेचरव्रजैः । गीयमानगुणव्रातं सर्ववाञ्छितसिद्धिदम् ॥ १३३ ॥
सुपर्णाय-पदं प्रोक्त्वा विद्महे-पदमीरयेत् । पक्षराजाय धीशब्दं महि तन्नो-पदं वदेत् ॥ १३४ ॥
गरुडः-शब्दमुच्चार्य प्रवदेच्च प्रचोदयात् । गायत्र्येषा समाख्याता सिद्धिदा मूलमन्त्रतः ॥ १३५ ॥
मूर्तिं प्रकल्प्य देवेशं पूजयेच्चन्दनादिभिः । सर्वादिकं च भूषान्तमर्चयित्वा रमां ततः ॥ १३६ ॥
ऊरौ दक्षेतरे चेष्ट्वा ह्यङ्गानि पूजयेत् ततः । वर्मान्तकानि चाशासु विदिक्ष्वस्त्रं पुरो दिशाम् ॥१३७॥
दलेषु लक्ष्म्यादिकाश्च पूर्वाद्याशासु संयजेत् । दरचक्रगदाचारुमुसलानि विदिक्ष्वथ ॥ १३८ ॥
शार्ङ्गखड्गाङ्कुशोद्योतिपाशान् आशाधिपांस्तथा । वज्रादीनि ततो बाह्ये कुमुदाद्यान् बहिर्यजेत् ॥१३९॥
ततो दत्त्वा धूपदीपौ पूजयेच्च मनोः पदैः । देवि द्वादशभिः पुष्पैः मारबीजस्य चोर्ध्वगम् ॥१४०॥
त्रैलोक्यमोहनायेति युतैर्हृदयान्तकैः । पञ्चभिश्चाथ पुरुषोत्तमाद्यैः पूजयेत् क्रमात् ॥ १४१ ॥
शक्तिश्रीमारबीजाद्यैर्युक्तैश्च नमोऽन्तकैः । पुरुषोत्तमसंज्ञश्च हृषीकेशाह्वयः प्रिये ॥ १४२ ॥
विष्णुश्रीधररामाश्च ज्ञेयाः पञ्चापि ते क्रमात् । षडावरणसंयुक्तं पुरुषोत्तमपूजनम् ॥ १४३ ॥
यः करोति भवेत् सोऽथ भाजनं सर्वसंपदाम् । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि जैमिनये ऋषये नमः । मुखे अमिताय च्छन्दसे नमः । हृदये श्रीपुरुषोत्तमाय देवतायै नमः । इति विन्यस्य, प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा, ओँ क्लीं पुरुषोत्तम त्रिभुवनमनोन्मादकर हुं फट् हृदयाय नमः । ओँ सकलजगत्क्षोभण लक्ष्मीदयित हुं फट् शिरसे स्वाहा । ओँ मन्मथोत्तमाङ्गज कामदीपन हुं फट् शिखायै वषट् । ओँ परमसुभग सर्वसौभाग्यकराप्रतिरूपक केशव स्मर हुं फट् कवचाय हुं । ओँ सुरासुरमनुजसुन्दरीहृदयविदारण सर्वप्रहरणधर सर्वकामिक हन २ हृदयबन्धनान्याकर्षय २ महाबल हुं फट् अस्त्राय फट्

1 'योगि' ख. पाठः ।

२ त्रिभुवनेश्वर सर्वजनमनांसि हन २ दारय २ मे वशमानय २ हुं फट् नेत्रत्रयाय वौषट्। इति नेत्रान्तषडङ्गमन्त्रानङ्गुष्ठादितलान्तं करयोर्विन्यस्य नेत्रमन्त्रं कनिष्ठयोर्विन्यस्य, हृदाद्यस्त्रान्तं विन्यस्य पश्चान्नेत्रे न्यसेदिति नेत्रान्तं षडङ्गानि विन्यस्य, हृदये ओंनमःह्रीं पराय पुरुषात्मने नमः। शिरसि ओंनमःश्रीं पराय सत्यात्मने नमः। शिखायां ओंनमःक्लीं परायाच्युतात्मने नमः। कवचस्थाने ओंनमः पुरुषोत्तम पराय वासुदेवात्मने नमः। अस्त्रस्थाने ओंनमोऽप्रतिरूप पराय संकर्षणात्मने नमः। नेत्रयोः ओंलक्ष्मीनिवास पराय प्रद्युम्नात्मने नमः। उदरे ओंनमः सकलजगत्क्षोभण पराय (अनिरुद्धात्मने नमः। पृष्ठे ओंनमः सर्वस्त्रीहृदयविदारण पराय नारायणात्मने नमः। करयोः ओंनमः त्रिभुवनमनोन्मादकर पराय) ब्रह्मणे नमः। ऊर्वोः ओंनमः परमसुभग पराय विष्णवात्मने नमः। जान्वोः ओंनमः सौभाग्यकर पराय नृसिंहात्मने नमः। पादयोः ओंनमः सर्वकामप्रद पराय वराहात्मने नमः॥ "त्रैलोक्यमोहनहृषीकेशाप्रतिरूपमन्मथ—सर्वस्त्रीहृदयाकर्षणागच्छ नमः" इति व्यापकं विन्यस्य, श्रीकरप्रकरणोक्तवत् पञ्चबाणान् पञ्चकामांश्च विन्यस्य, क्लींश्रींह्रीं नमः इत्यादि मातृकां विन्यस्य, अग्रे वक्ष्यमाणकाममालामन्त्रस्य वर्णेषु चत्वारिंशद्वर्णानादितः "शिरोवदनवृत्तेत्यादि" मातृकायोर्न्यासस्थानेषु नाभिपर्यन्तेषु विन्यस्यावशिष्टाक्षरेषु पञ्चवर्णानुदरहृदयकण्ठमुखनासिकासु विन्यस्याक्षरत्रयं पृथक्सर्वाङ्गे व्यापकत्वेन विन्यस्य, संपूर्णमालामन्त्रेण सकृद्व्यापकं विन्यस्य, क्लींअं कामाय रत्यै नमः। क्लींआं कामदाय प्रीत्यै नमः। क्लींइं कान्ताय कामिन्यै नमः। क्लींईं कान्तिमते मोहिन्यै नमः। क्लींउं कामगाय कमलायै नमः। क्लींऊं कामचाराय विलासिन्यै नमः। क्लींऋं कामिने कल्पलतायै०। एवं ॠं कामुकाय श्यामलायै०। लृं कामवर्धनाय शुचिस्मितायै०। ॡं कामाय विस्मितादयै०। एं रमाय विशालाद्यै०। ऐं रमणाय लेलिहानायै०। ओं रतिनाथाय दिगम्बरायै०। औं रतिप्रियाय रामायै०। अं रात्रिनाथाय कुब्जिकायै०। अः रमाकान्ताय कान्तायै०। कं रममाणाय नित्यायै०। खं निशाचराय कल्याण्यै०। गं नन्दकाय भोगिन्यै०। घं नन्दनाय कामदायै०। ङं नन्दिने सुलोचनायै०। चं नन्दयित्रे सुलापिन्यै०। छं पञ्चबाणाय मर्दिन्यै०। जं रतिसखाय कलाप्रियायै०। झं पुष्पधन्वने वराद्यै०। ञं महाधनुषे सुमुख्यै०। टं भ्रामणाय नलिन्यै०। ठं भ्रमणाय जटिन्यै०। डं भ्रममाणाय पालिन्यै०। ढं भ्रमाय शिवायै०। णं भ्रान्ताय मुग्धायै०। तं भ्रामकाय रमायै०। थं भृङ्गाय भ्रमायै०। दं भ्रान्तचाराय लोलायै०। धं भ्रमावहाय चञ्चलायै०। नं मोहनाय दीर्घजिह्वायै०। पं मोहकाय रतिप्रियायै०। फं मोहाय लोलाद्यै०। बं मोहवर्धकाय भृङ्गिन्यै०। भं मदनाय पाटलायै०। मं मन्मथाय मदनायै०। यं मातङ्गाय मालायै०। रं भृङ्गनायकाय हंसिन्यै०। लं गायनाय विश्वतोमुख्यै०। वं गीतिज्ञाय जगदानन्दिन्यै०। शं नर्तकाय रमण्यै०। षं खेलकाय कान्त्यै०। सं उन्मत्तकाय कलकण्ठ्यै०। हं मत्तकाय वृकोदर्यै०। ळं विलासिने मेघश्यामायै०। क्षं लोभवर्धनायोन्मत्तायै०। इति मातृकास्थानेषु विन्यस्य, ततः श्रीकरप्रकरणोक्तानि द्वादशतत्त्वानि संहारक्रमेण विन्यस्य, पार्श्वद्वयनाभिगुह्यगुदोरुमूलद्वयजानुद्वयगुल्फद्वयाङ्गुलीषु क्लींनमः इति कामबीजं प्रतिस्थानं विन्यस्य, पूर्वं वासुदेवप्रकरणोक्तप्रकारांस्तत्तन्मन्त्राक्षरन्यासान् संहारसृष्टिस्थितिक्रमेण विन्यस्याष्टाक्षरप्रकरणोक्तमूर्तिपञ्जरन्यासं कृत्वा, शिरसि श्रैंनमः। ललाटे लोंनमः। दक्षनेत्रे क्यंनमः। वामे मोंनमः। दक्षदोर्मूले हंनमः। मध्ये नांनमः। मणिबन्धे यंनमः। अङ्गुलिमूले विंनमः। अग्रे ग्नंनमः। वामदोर्मूले हृंनमः। मध्ये स्मंनमः। मणिबन्धे रांनमः। अङ्गुलिमूले यंनमः। अग्रे धांनमः। दक्षोरुमूले मंनमः। जानुनि हिंनमः। गुल्फे तंनमः। अङ्गुलिमूले श्रांनमः। अग्रे विंनमः।

१ 'रामाय' ख. पाठः।

वामोरुमूले प्युंनमः । जानुनि प्रंनमः । गुल्फे चोंनमः । अङ्गुलिमूले दंनमः । अग्रे यात्नमः ॥ ततः प्रागुक्तषडङ्गन्यासाक्षबाणकामन्यासान्विधाय, वामे श्रींस्वां श्रियै नमः इति विन्यस्य, शिरसि स्वां लक्ष्म्यै० । मुखे स्वीं सरस्वत्यै० । कण्ठे स्वूं रत्यै० । गुह्ये स्वें प्रीत्यै० । ककुदि स्वैं कान्त्यै० । हृदि स्वों कीर्त्यै० । नाभौ स्वौं तुष्ट्यै० । सर्वाङ्गे स्वः पुष्ट्यै० ॥ ततः प्राग्वद् व्यापकमन्त्रेण व्यापकं विन्यस्य, पुनरपि ऋष्यादिन्यासं विधाय, वक्षसि क्लीं श्रीवत्साय नमः । कण्ठे क्लीं कौस्तुभाय नमः । स्कन्धादिपादान्तं क्लीं वनमालायै नमः । दक्षिणाधःकरे ओंक्लीं सुदर्शनमहाचक्रराज दह २ सर्वदुष्टभयं कुरु २ छिन्द २ भिन्द २ विदारय २ परमन्त्रान् ग्रस २ भक्षय २ भूतानि त्रासय २ हुंफट् स्वाहा चक्राय नमः । इति विन्यस्य, तदूर्ध्वहस्ते ओंक्लीं खड्ग तीक्ष्ण भिन्द २ हुं फट् स्वाहा खड्गाय नमः । तदूर्ध्वे ओंक्लीं संवर्तकमुसल पोथय २ हुं फट् स्वाहा मुसलाय नमः । तदूर्ध्वे दक्षिणहस्ते ओंक्लींक्रों कच कच हुं फट् स्वाहा अङ्कुशाय नमः । वामोर्ध्वे ओंक्लीं पाश बन्ध २ हुं फट् स्वाहा पाशाय नमः । तदधः ओंक्लीं जलचराय स्वाहा शङ्खाय नमः । तदधः ओंक्लीं शार्ङ्गाय सशराय हुं फट् धनुषे नमः । तदधः ओंक्लीं कौमोदकि महाबले सर्वासुरान्तकि प्रसीद २ मर्दय २ हुं फट् गदायै नमः ॥ ततस्त्रैलोक्यमोहिनीमुद्रां कामबीजमुच्चरन् मूर्ध्नि विन्यस्योक्तविधिना ध्यात्वा मानसपूजादियोगपीठार्चान्ते पक्षिराजाय स्वाहा । इति गरुडं संपूज्य, आवाहनादिपुष्पोपचारान्ते देवस्य वामोरौ "श्रीं श्रियै नमः" । इति लक्ष्मीं संपूज्य, अष्टदलकेसरेषु देवाग्रादि चतुर्दिक्षु हृदायङ्गचतुष्टयं कोणेष्वस्त्रं पुरतो नेत्रमिति षडङ्गानि संपूज्य, अष्टदलेषु लक्ष्म्याद्यष्टशक्तीः प्रागुक्ताः संपूज्य, दिग्दलाग्रेषु शङ्खाय नमः । चक्राय० । गदायै० । मुसलाय० । कोणदलाग्रेषु शार्ङ्गाय नमः । खड्गाय० । अङ्कुशाय० । पाशाय० । इति संपूज्य लोकपालान् वज्रादींश्च संपूज्य बहिः पूर्वोक्तान् कुमुदादीन् संपूज्य, धूपदीपौ समर्प्य, क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय ह्रीं पराय पुरुषात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय श्रीं पराय सत्यात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय क्लीं परायाच्युतात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय पुरुषोत्तमाय पराय वासुदेवात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनायाप्रतिरूपाय क्लीं पराय संकर्षणात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय लक्ष्मीनिवासाय पराय प्रद्युम्नात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय सकलजगत्क्षोभणाय परायानिरुद्धात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय सर्वस्त्रीहृदयविदारणाय पराय नारायणात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय त्रिभुवनमनोन्मादकराय पराय ब्रह्मात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय परमसुभगाय पराय विष्ण्वात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय सर्वसौभाग्यकराय पराय नृसिंहात्मने नमः । क्लीं त्रैलोक्यमोहनाय सर्वकामप्रदाय पराय वराहात्मने नमः ॥ ह्रींश्रींक्लीं पुरुषोत्तमाय नमः । ह्रींश्रींक्लीं हृषीकेशाय नमः । ह्रींश्रींक्लीं विष्णवे नमः । ह्रींश्रींक्लीं श्रीधराय नमः । ह्रींश्रींक्लीं रामाय नमः । इति देवं संपूज्य नैवेद्यसमर्पणादि शेषं समापयेत् ॥ तथा—

एवं संपूज्य विधिवल्लक्षसंख्यं जपेन्मनुम् । तद्दशांशं हुनेत् कुण्डे अर्धराकेशसन्निभे ॥ १४४ ॥
पलाशपुष्पैर्मनुना तद्वायव्याथवा प्रिये । तर्पणं मार्जनं कृत्वा ब्राह्मणान् भोजयेत् ततः ॥ १४५ ॥
एवं सिद्धमनुर्देवि काम्यकर्माणि साधयेत् । .... ॥

अत्र लक्षजपः कृतयुगपरः । "एवं ध्यात्वा चतुर्लक्षं जपेन्मन्त्री समाहितः" इति सारसंग्रहवचनात् । सारसंग्रहे—

---

१ 'कटकट' ख. पाठः ।

श्रीफलैः कमलैर्वापि हुनेदर्कसहस्रकम् । अकिञ्चनोऽपि मनुजो धनाधिपसमो भवेत् ॥ १ ॥
यो जपेदयुतं प्रातस्तस्याधिर्नाशमेति च । ज्योतिष्मतीतैलवरं जुहुयाद् व्याधिमुक्तये ॥ २ ॥
ज्योतिष्मती तेजोवती ।
अष्टाधिकसहस्रं च भवेद् बुद्धिकरं[1] ततः । सौभाग्यमतुलं चैव लभते स मनोज्ञताम् ॥ ३ ॥
अष्टाधिकशतं जप्त्वा सम्यगञ्जलिनीं शुभाम् । समूलकाण्डां शिरसा धारयेन्मन्त्रवित्तमः ॥ ४ ॥
सर्वलोकप्रियतमो भवेन्नियतमाशु सः । अश्वमारप्रसूनैश्च संपूज्य पुरुषोत्तमम् ॥ ५ ॥
अष्टाधिकसहस्रं च कुमुदैर्जुहुयात् ततः । राजाना वशगाः सर्वे भवन्त्येव सुनिश्चितम् ॥ ६ ॥
दिवसैश्च त्रिदशाभिः किङ्करा एव नान्यथा । मालतीपुष्पहोमेन वैश्यान् वशयतेऽचिरात् ॥ ७ ॥
पलाशकुसुमैर्हुत्वा विप्रान् शीघ्रं वशं नयेत् । अभिकांक्षति यां योषां तस्या नामयुतं मनुम् ॥ ८ ॥
जपेल्लक्षं प्रतिदिनं चाष्टाधिकसहस्रकम् । (दिनादौ वशगा भूत्वा तत्रायात्येव नान्यथा ॥ ९ ॥
चोरापहृतवित्तस्तु ह्यष्टाधिकसहस्रकम् ।) अश्वत्थोत्थसमिद्भिश्च निशि नित्यं त्रिपक्षकम् ॥ १० ॥
अथवा कटुतैलेन त्रिपक्षान्तं हुनेत् क्रमात् । अथवाणुं दशशतं प्रजपेन्मनुजोऽन्वहम् ॥ ११ ॥
चौर एत्य धनं दत्त्वा प्रणम्य प्रतिगच्छति । सहस्रजप्तममुना मनुना मनुजास्थि च ॥ १२ ॥
निखातं शत्रुसदने शत्रुमुच्चाटयेद् ध्रुवम् । राजिकाष्टशतं जप्त्वा निखातं शत्रुमन्दिरे ॥ १३ ॥
हयारिकुसुमं वापि पक्षयोरुभयोरपि । शुक्लं रक्तं केशयुक्तं रिपुमुच्चाटयेद् ध्रुवम् ॥ १४ ॥
षण्मासं जुहुयाद्रात्रौ कलिद्रुमसमिद्वरैः । रिपुर्निधनमायाति ह्यष्टाधिकसहस्रनः ॥ १५ ॥
मासषट्कं हुनेद्वेत्रसमिद्भिश्च सहस्रकम् । (तेजोवत्याः सह तैलैर्हुनेदष्टसहस्रकम्) ॥ १६ ॥
तेजोवत्या ज्योतिष्मत्याः ।
शत्रुर्मरणमाप्नोति ह्यर्वाङ् मासचतुष्टयात् । मन्त्री विविक्ते भूदेशे जपहोमार्चनारतः ॥ १७ ॥
अङ्कोलाज्यं सहस्रं च हुनेन्मासत्रयावधि । ततः कुर्वंश्च मध्याह्ने पावकाच्चन्द्रसन्निभा ॥ १८ ॥
प्रादुर्भवेच्च गुटिका तां जप्त्वाभ्यर्च्य धारयेत् । आनने वाथ शिरसि स भवेत् खेचरस्तदा ॥ १९ ॥
अदृश्यः सिद्धसंघैश्च भवेत् साधकसत्तमः । आज्याक्ताभिश्च दूर्वाभिर्होमो भयविनाशनः ॥ २० ॥
यस्य नामयुतं मन्त्रं प्रजपेत् पूर्वसंख्यया । शमयेदापदस्तस्य नात्र कार्या विचारणा ॥ २१ ॥
इमं मन्त्रं जपेद्यः समस्तैश्वर्यवान् भवेत् । .... ॥
इति । महासंमोहनतन्त्रे—
दारिद्र्यशोकादिमहाभयरोगापमृत्युहृत् । दौर्भाग्यशापपरिभूतिहरः परिकीर्तितः ॥ १ ॥
श्रीकीर्तिकान्तिधनदो धर्मकामार्थमोक्षदः । किं बहूक्तेन मन्त्रोऽयं कामधेनुरिवोत्तमः ॥ २ ॥
इत्थं सुरासुरव्रातनरोरगसुचारणैः । सिद्धगन्धर्वयक्षैश्च सकलैश्च महर्षिभिः ॥ ३ ॥

---

१ 'बलं' ख. पाठः । २ 'मनो' ख. पाठः ।

सेवितं मन्त्रवर्यस्य संक्षेपाच्च विधानकम् । पुरुषोत्तमदेवस्य गदितं च मया प्रिये ॥ ४ ॥

गोपनीयं प्रयत्नेन भुक्तिमुक्तिफलप्रदम् । .... ॥

इति ॥ सारसंग्रहे—

तारमाररमा नान्तः कर्णयुग्वह्निरुस्थितः । ङेयुक् षोत्तमशब्दश्च वर्मास्त्राग्निवधूयुतः ॥ १ ॥

त्रयोदशाक्षरो मन्त्रः कीर्तितः पौरुषोत्तमः । .... ॥

तारः प्रणवः । मारः क्लीं । रमा श्रीं । नान्तः प कर्ण उ, तेन पु । वह्नी रेफः, उस्थितः उकारोपरि स्थितस्तेन रु । ङेयुक् षोत्तमः षोत्तमाय । वर्म हुं । अस्त्रं फट् । अग्निवधूः स्वाहा । तथा—

ऋषिर्ब्रह्मा च गायत्री छन्दः प्रोक्तं च देवता । पुरुषोत्तमसंज्ञश्च विष्णुस्त्रैलोक्यमोहनः ॥ २ ॥

अङ्गत्रयं पूर्वबीजैः षड्भिर्यैस्तथा त्रयम् । .... ॥

ॐ हृदि । क्लीं शिरः । श्रीं शिखा । पुरुषोत्तमाय कवचं । हुं फट् नेत्रं । स्वाहा अस्त्रमिति ॥

संस्मरेत् परमं विष्णुं रक्तवर्णं चतुर्भुजम् । शङ्खचक्रगदापद्मधारिणं पुरुषोत्तमम् ॥ ३ ॥

वामाद्यूर्ध्वयोराद्ये तदाद्यधःस्थयोरन्ये ।

पूर्वोदिते ततः पीठे देवमावाह्य मन्त्रवित् । अङ्गानि संयजेद् दिक्षु वासुदेवादिकान् यजेत् ॥ ४ ॥

शक्तयः कोणगाः पूज्याः शङ्खादीनि ततो यजेत् । (कुमुदाद्यान् लोकपालान् वज्रादीनि ततो यजेत्) ॥ ५ ॥

प्रयोगः सुगमः । तथा—

जपेन्मनुं वर्णलक्षं तत्सहस्रं हुनेत् तथा । प्रफुल्लैः कमलैः पश्चात् तर्पणादि समाचरेत् ॥ ६ ॥

एवं सिद्धमनुः कुर्यात् प्रयोगान् पूर्वमन्त्रवत् । .... ॥

इति श्रीमहामहोपाध्यायाचार्यभगवत्पूज्यपादश्रीगोविन्दाचार्यशिष्य—श्रीभगवच्छङ्कराचार्यशिष्य—श्रीविष्णुशर्माचार्यशिष्य—श्रीप्रगल्भाचार्यशिष्य—श्रीविद्यारण्ययतिविरचिते श्रीविद्यार्णवाख्ये तन्त्रे सप्तविंशः श्वासः ॥ २७ ॥

---

१ 'तथोत्तमम्' ख. पाठः ।

अथ

अष्टाविंशः श्वासः ।

अथ हृषीकेशमन्त्रः । सारसंग्रहे—

अथोच्यते हृषीकेशमनुः सर्वार्थसाधकः । कामं ततो हृषीकेशा वायुर्नत्यन्त ईरितः ॥ १ ॥
अष्टाक्षरो मनुः प्रोक्तो हृषीकेशस्य शोभनः । ऋषिर्ब्रह्मा समुद्दिष्टोऽनुष्टुप् छन्द उदीरितम्[1] ॥ २ ॥
देवता च हृषीकेशः सुरासुरनमस्कृतः । षड्दीर्घयुक्तमारेण षडङ्गानि प्रकल्पयेत् ॥ ३ ॥

कामं कामबीजं, हृषीकेशा स्वरूपं, वायुर्यकारः, नत्यन्तो नमोन्तः । तथा—

शङ्खचक्रगदापद्मधारिणं संस्मरेद्विभुम् । गरुडोपरि संविष्टं शुभ्रवर्णं सुभूषणम् ॥ ४ ॥

पूर्ववदायुधध्यानम् ।

ततः पूर्वोदिते पीठे मन्त्री देवं समर्चयेत् । कर्णिकायां समावाह्य हृषीकेशं समाहितः ॥ ५ ॥
अङ्गानि च ततः पश्चात् पूजयेदुक्तमार्गतः । वक्षःस्थले दक्षभागे श्रीवत्सायेति पूजयेत् ॥ ६ ॥
वामे च कौस्तुभायेति ग्रीवायां पूजयेत् ततः । नमोन्तवनमालायै मुकुन्दायेति संयजेत् ॥ ७ ॥
मूर्तौ च कर्णिकायां तु पक्षिराजाय वै नमः । नमः पङ्कजनाभाय गरुडोपरि पूजयेत् ॥ ८ ॥
ततोऽष्टदलपत्रे तु वक्ष्यमाणान् प्रपूजयेत् । पुरुषोत्तमक्तो लक्ष्मीनिवासस्तदनन्तरम् ॥ ९ ॥
सकलाद्यो जगन्नाथो जगत्क्षोभणकस्तथा । सर्वस्त्रीहृदयं पश्चान्मनोन्मादक एव च ॥ १० ॥
सम्यक् (तद्वत्) त्रिभुवनाद्यश्च सर्वसौभाग्यदस्तथा । सर्वकामप्रदः पश्चाच्चतुर्थ्यन्तान् नमोन्तकान्[2] ॥ ११ ॥
तत उत्सङ्गगां देवीं पूजयेत् श्रीं श्रियै नमः । ततश्च परितो देवान् पूजयेन्मन्त्रवित्तमः ॥ १२ ॥
लोकेशांश्च ततो बाह्ये वज्रादीनि ततो बहिः । .... ॥

इति ॥ अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि ब्रह्मणे ऋषये नमः । मुखे अनुष्टुप्छन्दसे नमः । हृदये श्रीहृषीकेशाय देवतायै नमः इति विन्यस्य, प्राग्वद्विनियोगमुक्त्वा क्लां हृदयाय नमः इत्यादिषडङ्गन्यासं कृत्वा, ध्यानाद्यङ्गपूजान्ते देवस्य वक्षसि दक्षभागे श्रीवत्साय नमः । वामभागे कौस्तुभाय नमः । ग्रीवायां वनमालायै नमः । देवमूर्तौ मुकुन्दाय नमः । कर्णिकायां पक्षिराजाय नमः । तदुपरि पङ्कजनाभाय नमः । अष्टदलेषु पुरुषोत्तमाय नमः । लक्ष्मीनिवासाय० । सकलजगन्नाथाय० । जगत्क्षोभणाय० । सर्वस्त्रीहृदयमनोन्मादनाय० । त्रिभुवनमनोन्मादकाय० । सर्वसौभाग्यदाय० । सर्वकामप्रदाय० । इति देवाग्रादिप्रादक्षिण्येन संपूज्य, देवस्य वामोत्सङ्गे श्रीं श्रियै नमः । देवस्य परितः सर्वदेवताभ्यो नमः । इति संपूज्य लोकेशाद्यर्चादि सर्वं प्राग्वत् समापयेदिति ॥ तथा—

1 'उदाहृतम्' ख. पाठः । 2 'कुर्यात्' ख पाठः ।

वर्णलक्षं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेद् बुधः । आज्याक्तैः कमलैः फुल्लैः शोभनैर्मन्त्रवित्तमः ॥ १३ ॥
तर्पणं स्वाभिषेकं च कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् । एवं सिद्धमनुः सम्यक् साधयेदिष्टमात्मनः ॥ १४ ॥
संमोहनीप्रसूनैश्च तर्पणं सर्वकामदम् । तथा पूर्वमनुः सोऽपि हृषीकेशस्य सिद्धिदः ॥ १५ ॥
(संमोहनी विजया)
स्थाने हृषीकेश इति ऋषिरर्जुन ईरितः । छन्दोऽनुष्टुब् देवता च हृषीकेशः समीरितः ॥ १६ ॥
अङ्गानि मारबीजेन ध्यानपूजादि पूर्ववत् । .... ॥
इति । सारसंग्रहे—
रमारुद्धं मारबीजं श्रीधराय ततो वदेत् । त्रैलोक्यमोहनायेति नत्यन्तः षोडशाक्षरः ॥ १ ॥
मारबीजं कामबीजं, तद्रमाबीजेन रुद्धं व्यस्तं, तेन श्रींक्लींश्रीं इति । नत्यन्तो नमोन्तः । तथा—
ऋषिर्ब्रह्मा समुद्दिष्टो गायत्रं छन्द ईरितम् । देवता श्रीधरः प्रोक्तः सर्वदेवौघवन्दितः ॥ २ ॥
श्रीबीजेन षडङ्गानि कुर्याद् दीर्घयुजा सुधीः । .... ॥

दुग्धाब्धौ सकलर्तुसेवितवने द्वीपे च कल्पद्रुमं
तस्याधः कमलोरुपीठविलसत्पक्षीन्द्ररम्यासने ।
बिभ्राणं करपङ्कजैररिदरौ सम्यग्गदामम्बुजं
स्वर्णाभं मुकुटोल्लसन्मणिरुचा दीप्तं भजे श्रीधरम् ॥ ३ ॥

जपपूजादिकं सर्वमस्य पूर्ववदाचरेत् । पूर्ववत् हृषीकेशवत् ।
लक्षमेकं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेद् घृतैः । तर्पणादि ततः कुर्यात् पूर्ववत् साधकोत्तमः ॥ ४ ॥
ततः सिद्धे मनौ मन्त्री काम्यकर्म समाचरेत् । सुगन्धैः श्वेतपुष्पैश्च होमो लक्ष्मीकरः शुभः ॥ ५ ॥
श्रीकराद्युदितान् योगान् विदध्यात् तत्र साधकः । ध्यानपूजाजपाद्यैर्यो भजते श्रीधरं नरः ॥ ६ ॥
पुत्रपौत्रैश्वर्यकीर्तीः प्राप्नोत्यखिलसंपदः । अपुत्रः परमं विष्णोर्धाम संविशते पुनः ॥ ७ ॥
इति ॥ तथा—
अच्युतानन्दगोविन्द-पदं ङेन्तं समुच्चरेत् । हृदन्तोऽयं मनुः प्रोक्तो रुद्रसंख्याक्षरः पुनः ॥ १ ॥
अथवैते त्रयो मन्त्राः प्रोच्यन्ते सर्वकामदाः । अच्युताय नमो ह्येकोऽनन्ताय नम इत्यपि ॥ २ ॥
गोविन्दाय नमः प्रोक्तस्तृतीयो देशिकोत्तमैः । समुदायैकमन्त्रस्य ऋषिः शौनक ईरितः ॥ ३ ॥
विराट् छन्दो देवता च परमात्मा हरिः स्मृतः । षडङ्गविधिरुक्तो हि द्विरुक्तैर्मन्त्रनामभिः ॥ ४ ॥
मन्त्रत्रितयपक्षे तु देवता छन्द इत्युभे । पूर्वोक्ते च मुनिः प्रोक्तः सम्यक् पराशरस्तथा ॥ ५ ॥
व्यासश्च नारदश्चैव मन्त्रवर्णैः षडङ्गकम् । शङ्खचक्रधरं देवं चतुर्बाहुं किरीटिनम् ॥ ६ ॥
सर्वायुधैरुपेतं तं गरुडोपरि संस्थितम् । सनकादिमुनीन्द्रैस्तु सर्वदेवैरुपासितम् ॥ ७ ॥
श्रीभूमिसहितं देवमुद्यदादित्यसंनिभम् । प्रातरुद्यत्सहस्रांशुमण्डलोपमकुण्डलम् ॥ ८ ॥

सर्वलोकस्य रक्षार्थमनन्तं नित्यमेव हि । अभयं वरदं देवं धारयन्तं मुदान्वितम् ॥ ९ ॥
पूर्वोदिते यजेत् पीठे वैष्णवे तूक्तवर्त्मना । देवमावाह्य मन्त्राङ्गैः प्रथमावृतिरिष्यते ॥ १० ॥
चक्राद्यैश्च द्वितीया स्यात् तृतीया सनकादिभिः । सनकः स्यात् ततस्तद्वत् सनन्दनसनातनौ ॥ ११ ॥
सनत्कुमारश्च पराशरो व्यासश्च नारदः । शौनकोऽष्टम एवं स्याच्चतुर्थी लोकपालकैः ॥ १२ ॥
तदायुधैः पञ्चमी स्यादेवं पूजा समीरिता । .... ॥

इति । अथ प्रयोगः—तत्र प्रातःकृत्यादियोगपीठन्यासान्ते मूलेन प्राणायामत्रयं कृत्वा, शिरसि शौनकाय ऋषये नमः । मुखे विराजे छन्दसे नमः । हृदि हरये परमात्मने देवतायै नमः इति विन्यस्य, विनियोगमुक्त्वा, ओंअच्युताय हृदयाय नमः । ओंअनन्ताय शिरसे० । ओंगोविन्दाय शिखा० । ओंअच्युताय कवचाय० । ओंअनन्ताय नेत्र० । ओंगोविन्दाय अस्त्रा० । इति करषडङ्गन्यासं कृत्वा ध्यानाद्यङ्गार्चान्ते अष्टदलेषु प्रागुक्तचक्राद्यायुधाष्टकं संपूज्य, द्वितीयाष्टदले—सनकाय नमः । सनन्दनाय० । सनातनाय० । सनत्कुमाराय० । पराशराय० । व्यासाय० । नारदाय० । शौनकाय० । इति संपूज्य लोकेशार्चादि सर्वं प्राग्वत् समापयेदिति । तथा—

लक्षमेकं जपेन्मन्त्रं तद्दशांशं हुनेद् घृतैः । तर्पणं स्वाभिषेकं च कुर्याद् ब्राह्मणभोजनम् ॥ १३ ॥
एवं कृतवतस्तस्य रोगनाशो भविष्यति । कन्यार्थी लाजहोमेन लक्ष्म्यर्थी बिल्वहोमतः ॥ १४ ॥
वस्त्रार्थी पुष्पहोमेन ह्यारोग्यार्थी तिलैर्हुतैः । तत्तत्फलमवाप्नोति मन्त्रविन्नात्र संशयः ॥ १५ ॥
रविवारे जले स्थित्वा नाभिमात्रे जपेद् बुधः । अष्टोत्तरसहस्रं तु ज्वरनाशो भविष्यति ॥ १६ ॥
विवाहार्थी जपेन्मासं शशिमण्डलमण्डनम् । देवं ध्यायेल्लभेत् कन्यां शोभनां च कुटुम्बिनीम् ॥ १७ ॥
जपहोमार्चनाभिर्यो भजेन्मन्त्रं समाहितः । भुक्त्वेह सकलान् भोगान् याति विष्णोः परं पदम् ॥ १८ ॥

इति ॥ अथ नृसिंहमन्त्रः । सारसंग्रहे—

अथ वक्ष्ये समासेन नरसिंहमनोः शुभम् । विधानं सजपध्यानं पूजाहोमादिभेदतः ॥ १ ॥
संसारार्तिप्रशमनं दुःखदारिद्र्यनाशनम् । सर्वरोगहरं मृत्युनाशनं मोक्षदायकम् ॥ २ ॥
विष्णुः शार्ङ्गी वह्निबिन्दुयुतो नीरं त्रिमूर्तियुक् । वह्निबिन्दुयुतः कालो व्योम दीर्घयुतं जलम् ॥ ३ ॥
सनेत्रं देशिकैः प्रोक्तं तदन्ते कर्णबिन्दुयुक् । शान्तो दान्तनिविष्टश्च चतुर्तीयो जलान्वितः ॥ ४ ॥
मांसं बिन्दुयुतं प्रोक्तं तद्वत् णान्तं (सर्व) च पूतना । सद्ययुक्ता सकर्णोऽथ कालः कान्तः सबिन्दुयुक् ॥ ५ ॥
त्रिविक्रमयुता दीर्घा भृगुः नेत्रेन्दुसंयुतः । व्योम बिन्दुयुतं नाभिस्त्रिमूर्तिः श्वेत एव च ॥ ६ ॥
दान्तो बिन्दुयुतो नाभिस्ततृतीयरबिन्दुयुक् । कालस्त्रिविक्रमयुतः पूतना वालिकर्णयुक् ॥ ७ ॥
त्रिविक्रमयुतः सूर्यः शुद्धिः कर्णयबिन्दुयुक् । दीर्घा कालोऽनन्तयुतो रविर्वायुसमन्वितः ॥ ८ ॥
व्योम बिन्दुयुतं प्रोक्तो मन्त्रो द्वात्रिंशदक्षरः । वेदादिमायापुटितं केचिदाहुर्मनीषिणः ॥ ९ ॥

इति । विष्णुः उ । शार्ङ्गी ग, वह्निः र, बिन्दुः अं, ताभ्यां युक्तस्तेन ग्रं । नीरं व, त्रिमूर्तिः ई, तेन

---

१ 'ताप' ख. पाठः ।